

ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΣ

ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΣ

ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐπιμελείη τοῦ Προέδρου τῆς Ἐταιρείας
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ν. ΡΑΔΟΥ

ΤΟΜΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ "ἨΣΤΙΑΣ",
ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ
1926

ΕΘΝΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΖΑΜΠΕΛΙΟΥ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Α. ΒΛΑΝΤΗ

Ἐν τῷ προαστείῳ «Ἀνεμόμυλος» τῆς Κερκύρας καὶ ἐν τῷ ἐκεῖσε Ναῷ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ὁ ἐπισκέπτης βλέπει ἐπιτάφιον πλάκα φέρουσάν τὴν ἐπιγραφήν :

ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ

Λευκάδιος.

Τὸ σῶμά σου ἐν εἰρήνῃ ἐτάφη

Καὶ τ' ὄνομά σου

Ζήσεται εἰς γενεάς.

Τὸν ἀνώτατον δικαστικὸν τῆς Ἰονίου Πολιτείας, τὸν τραγικὸν ποιητὴν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος Ζαμπέλιον ἔθαψεν ἐκεῖ ἐν ἔτει 1856 ὁ συγγραφεὺς τῶν Βυζαντινῶν μελετῶν, τῶν Κρητικῶν Γάμων καὶ ἄλλων πολυτίμων ἔργων, ἀντάξιός διὰ τούτων γενόμενος ἐκείνου, υἱὸς τοῦ Σπυρίδων Ζαμπέλιος. Γράψας, ὡς ὁ ἴδιος μοι ἔλεγεν ἐν Ἰταλίᾳ ὀλίγον πρὸ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ θανάτου, ὅτι τ' ὄνομα τοῦ πατρὸς του ζήσεται εἰς γενεάς, δὲν εἶχεν ἀποβλέπει τόσον εἰς τὴν νομομάθειαν καὶ τὸ ὑψιστὸν ἀξίωμα τοῦ Ἀρχιδικαστοῦ, ὅπως ἔλεγοντο τότε τὰ μέλη τοῦ ἀνωτάτου Συμβουλίου τῆς Δικαιοσύνης, οὔτε εἰς τὰς τραγωδίας του, ἀλλ' ὑπεράνω τούτων εἰς τὸν ἔνθεον πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἐθνικὴν δρασίαν τοῦ ἀνδρός.

Τοῦ Ἰωάννου Ζαμπελίου ὑπάρχει εἰκὼν ἐν τῇ κομψῇ λέσχῃ τῆς Λευκάδος, τὴν ὁποίαν ὁ δέκτης ἰδρυτὴς ταύτης Περικλῆς Βράτιτς μετὰ πολλοῦ κόπου κατορθώσας ν' ἀποκτήσῃ ἀνήρτησε μετὰ τῶν εἰκόνων ἄλλων τριῶν μεγάλων Ἑπτανησίων, τοῦ Καποδιστρίου, τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Βαλαωρίτου. Ὁ θεωρῶν τὴν τραχεῖαν ἐκείνην ἑξωτικὴν μορφήν μὲ τὸν ξυρισμένον μύστακα, τὰ χονδρὰ χεῖλη καὶ τὴν γρουπὴν ῥίνα, μὲ

τὸ κλασικὸν τοῦ τότε ἀριστοκρατικοῦ συρμοῦ ὑψηλὸν περιλαίμιον, τὸ περισφιγγὼν ἀσφυκτικῶς τὰς σιαγόνας καὶ περισφιγγόμενον ἀπὸ τὸν πλατὺν μαῦρον λαιμοδέτην, ἐὰν δὲν ἀντιληφθῆ τὸ ζωηρὸν πῦρ, ὅπερ ἐκπέμπουσιν οἱ μεγάλοι μέλανες ὀφθαλμοί, θὰ ἐκπλαγῆ ἴσως ἀπὸ τὸ βαιὸν καὶ ζέον αἰσθημα τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν πατρίδα, ὅπερ κατ' ὄλον τὸν βίον ἐθέρμανε τὴν καρδίαν τοῦ εἰκονιζομένου.

Ὁ Ἰωάννης Ζαμπέλιος ἐγεννήθη ἐν Λευκάδι τῷ 1787, πατὴρ δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ εὐπατρίδης Ζαχαρίας Ζαμπέλης, ἀνθρώπος μορφώσεως ἐπαξίως καταλαβὼν σπουδαίας δημοσίας θέσεις, καὶ μήτηρ ἡ Μαρία θυγάτηρ Μάρκου Σταύρου. Ἐκ πατρὸς θεῖός του ὑπῆρξεν ὁ Φήλιξ (Εὐτύχιος) Ζαμπέλης, διακριθεὶς ἐπίσης ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ διατελέσας Γερουσιαστὴς ἐκ Λευκάδος τῆς πρώτης ἀνεξαρτήτου Ἰονίου Πολιτείας (1799—1806). Κατὰ τὸ τότε ἀριστοκρατικὸν ἐν Λευκάδι ἔθιμον εἶχε καὶ ὁ οἶκος τῶν Ζαμπελίων τὸν ἱερέα του, τοιοῦτος δὲ ὑπῆρξεν ἄλλος θεῖος τοῦ Ἰωάννου ὁ ἱερομόναχος Νεκτάριος Ζαμπέλης, μαθητεύσας ἐν Ἰωαννίνοις καὶ εἰς τὸ "Ἅγιον Ὄρος ὑπὸ τὸν Εὐγένειον Βούλγαρον, συμπληρώσας τὰς σπουδὰς του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Παταυίου καὶ διανύσας κατόπιν τὸ στάδιόν του ἐν Λευκάδι, Κερκύρα, Ζακύνθῳ καὶ Κεφαλληνίᾳ ὡς Ἱεροκήρυξ μεγάλης δυνάμεως καὶ εὐγλωττίας, κηρύξας δὲ τὸν θεῖον λόγον καὶ εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Βενετίας. Διδασκάλους ἐν Λευκάδι ἔσχεν ὁ Ἰωάννης Ζαμπέλιος τὸν ἐξ Ἀκρωνανίας ἱερομόναχον Σπύρον Μαυρομμάτην, τὸν ἐξ Ἄρτης Χριστόδουλον Λεοντίζην καὶ τὸν Ἰθακήσιον Γεώργιον Δενδρινὸν διὰ τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τὸν Θωμαῖν Πάκμορ διὰ τὰ Ἰταλικὰ γράμματα. Μετὰ τοῦ συμμαθητοῦ καὶ ἀγαπητοῦ φίλου του Μιχαὴλ Σικελιανοῦ, τοῦ κατόπιν ἀναδειχθέντος πολυτίμου συνεργάτου τοῦ Καποδιστρίου ἐν τῇ διακυβερνήσει τῆς Ἑλλάδος, ἀνεχώρησεν ἐν ἔτει 1803 χάριν ἀνωτέρων σπουδῶν εἰς Ἰταλίαν, ἐνθα ἐπὶ ἑπταετίαν φοιτήσας ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Παταυίου, τῆς Πίσης, τῆς Παυίας, τῆς Βονωνίας, κατόπιν δὲ καὶ τῶν Παρισίων, ἐδιδάχθη ἀπὸ τοὺς διασημοτέρους τότε καθηγητὰς τούτων οὐ μόνον τὰ ξηρὰ νομικά, ἀλλὰ καὶ φιλολογίαν, φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικά. Ἐν Ἰταλίᾳ συνεδέθη ὁ Ζαμπέλιος μὲ τοὺς ἐξοχωτέρους εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας ἀνδρας, ὧν οἱ πλεῖστοι ὑπῆρξαν διδάσκαλοί του, ἀγαπήσαντες αὐτὸν διὰ τὴν ἔκτακτον εὐφυΐαν καὶ τὴν

φιλομάθειάν του. Μεταξὺ τούτων κατελέγοντο οἱ ποιηταὶ Μόντης καὶ Φάσκολος⁽¹⁾, οἱ παγκοσμίου τότε φήμης νομοδιδάσκαλοι Καρμυνιάνη καὶ Ῥωμανιώζη, ὁ ἀκάματος συγγραφεὺς καὶ μεταφραστὴς τοῦ Ὀσιάν, τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Δημοσθένους κλ. Ῥσεζαρόττη, ὁ φιλόσοφος Σακκέτη, ὁ φυσικομαθηματικὸς Ἀλυτίνη καὶ ἄλλοι. Ἐν Ἰταλίᾳ ἐπίσης συνήντησε καὶ ἐγνώρισε τὸν Καίτην καὶ τὸν Κωλέττην, ἐν Παρισίοις δὲ συνεδέθη στενωῶς μὲ τὸν Κοραῆν, συστηθεὶς εἰς τοῦτον διὰ θερμοπάτης ἐπιστολῆς τοῦ τότε ἐν Λιβόρνῳ μεγαλεμπόρου καὶ εὐεργέτου τῆς Ἑλλάδος Μιχαὴλ τοῦ Ζωσιμαῖ. Αἱ μετὰ τῶν ἐξόχων τούτων Ἑλλήνων καὶ θαυμαστῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος Ἰταλῶν σχέσεις ἐνίσχυσαν πολὺ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ζαμπελίου τὸ αἰσθημα τῆς πρὸς τὴν πατρίδα του ἀγάπης.

Περατώσας τὰς σπουδὰς του μὲ μεγάλην ἐπιτυχίαν ἀνήγγειλεν ἐκ Βενετίας εἰς ὄλους τοὺς μεγάλους φίλους του τὴν προσεχῆ ἀναχώρησίν του. Εἰς μάτην ὁ Σακκέτη τῷ προσέφερε καθηγεσίαν τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ λύκειον τῆς Λούκκας, εἰς μάτην ὁ Κοραῆς τὸν παρεκάλεσε νὰ μείνῃ παρ' αὐτῷ ἐν Παρισίοις, ὡς βοηθὸς καὶ συνεργάτης του, ὁ δὲ ἐκεῖσε πρεσβευτῆς τοῦ Πεδεμοντίου Ἀλυτίνη, ἀδελφὸς τοῦ διδασκάλου του, τῷ προσέφερε διπλωματικὴν θέσιν. Ἡ τάσις πρὸς ἐκπατρισμὸν εἰς τὰ μεγάλα κέντρα δὲν εἶχεν ἀκόμη καταλάβει τοὺς ἐπὶ πλούτῳ διακρινομένους Λευκαδίους, ὁ δὲ Ζαμπέλιος εἶχε τὸν πόθον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν μικρὰν πατρίδα του καὶ ὑπηρετήσῃ, κατ' ὃν τρόπον ἔκτοτε ὠνειροπόλει, τὴν Ἑλλάδα. Ὄθεν ἀρκεσθεὶς εἰς τὸν διορισμὸν του, ὡς ἀντεπιστέλλοντος μέλους τῆς Ἰταλικῆς Ἀκαδημίας, τὸν ὁποῖον οἱ διδάσκαλοί του εἶχον προσκαλέσει, ἐπανῆλθεν εἰς Λευκάδα τῷ 1810 καὶ μετὰ τινὰς μῆνας ἐνυμφεύθη τὴν Μαρίαν Ἄνναν, θυγατέρα τοῦ Δημοτρίου Πετριτσοπούλου⁽²⁾.

1. Δὲν ἐγνώρισεν ὅμως τὸν τραγικὸν Ἀλφιέρη (ὡς ἐγγράφη ἐν τῇ «Ἐστία» ἀριθ. 7071 τοῦ 1913), ἀποθανόντα ὀλίγον πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ζαμπελίου εἰς Ἰταλίαν. Τούτου ὑπῆρξε μόνον θαυμαστὴς καὶ εἰς τὰς τραγωδίας του, ὧν τινες ἔχουσι τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν (Τιμολέων κλ.), προσεπάθησε νὰ μιμηθῆ τὸ σφικτὸν τοῦ διαλόγου καὶ τὸ ἀρρενωπὸν ὕφος τοῦ Ἰταλοῦ ποιητοῦ.

2. Ἡ μεγάλη ἐκ Κρήτης οἰκογένεια τῶν Πετριτσοπούλων ἢ Πετριτζων, ὡς ἀρχῆθεν ὠνομάζετο, εἶχε μεταναστεύσει εἰς Πελοπόννησον καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν ταύτης ὑπὸ τῶν Τούρκων (1716) εἰς Λευκάδα. Πιστοποιητικὸν τοῦ Ἐνετοῦ Ναυάρχου Ἀλεξάνδρου Μολίνου τοῦ ἔτους 1697, διατηρούμενον ἤδη ἐν τῷ

Ἡ Λευκάς ὀλίγον πρὸ τῆς ἐπανόδου τοῦ Ζαμπελλίου εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, διοικητὴν δὲ εἶχε στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν τὸν Χουόσον Λάβ. Σκληρὸς τὴν καρδίαν, ὠμὸς τοὺς τρόπους, συγκεντρῶν ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν ἐξουσίαν, ὁ ἀξιωματικὸς ἐκεῖνος ἐκυβέρινα τὴν νῆσον σιτραπικῶς (1), διότι δὲ ὁ Ζαμπέλιος προήρχετο ἐκ Γαλλίας, ἠρνήθη νὰ τὸν δεχθῆ, ζητήσαντα νὰ παρουσιασθῆ. Ἐκλείσθη δὲ οὗτος εἰς τὸ σπουδαστήριόν του καὶ ἐπιγράψας ἐν αὐτῷ τὸ τοῦ Ξενοφῶντος «Ἴτε ὑπὸ τῆς

Ἑλλάδος πάσης ἀξιοῖς θαυμάζεσθαι, τὴν Ἑλλάδα πειρατέον εὖ ποιεῖν», ἀφιερῶθη εἰς τὰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ τὴν συγγραφὴν τῆς πρώτης τραγωδίας του—τοῦ Τιμολέοντος—ἀφιερῶσας δὲ ταύτην ἔπεμψεν εἰς τὸν Κοραῖν, μετὰ τοῦ ὁποίου, ὡς καὶ τῶν ἄλλων σοφῶν φίλων του ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, διετήρησε μακρὰν ἀλληλογραφίαν, ἀπολεσθεῖσαν ἀτυχῶς κατὰ τὸν σεισμόν τοῦ 1825 διὰ τῆς πλήρους καταστροφῆς τῆς οἰκίας του, ἀπαντῶν δὲ ὁ Κοραῖς καὶ ἐνθαρρύνων αὐτὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν τραγικὴν ποιήσιν, τῷ ἔλεγε: «Γράψον, γράψον, περιποιήθητι τὴν Μοῦσαν διὰ τῆς νέας γλώσσης μας καὶ θέρμανον τῶν ὁμογενῶν τὴν καρδίαν διὰ τὴν ἀνάστασιν τῆς πατρίδος». Μετὰ τινα χρόνον ὁ Ζαμπέλιος διορίσθη δικαστὴς καὶ κατόπιν εἰσαγγελεύς, ὑπηρετήσας ἐν Λευκάδι καὶ Κεφαλληνίᾳ, ἐν τέλει δὲ προήχθη εἰς μέλος τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου τῆς Λικασιώτης.

Μίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους 1817 ὁ Ζαμπέλιος εἶδε μετ' ἐκπλήξεως ἀποβιβαζόμενον εἰς Λευκάδα ἀρχαῖον φίλον καὶ συμμαθητὴν του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βοκωνίας, τὸν ἐκ Συράκου τῆς Ἰπείρου ἰατρὸν Ἰωάννην Ζαπραλῆν. Συγκεκινημένος πίπτει εἰς τὰς ἀγκάλας του, τὸν κατασπάζεται καὶ τὸν ὀδηγεῖ εἰς τὸν οἶκόν του. Ἐκεῖ τὸν ἐρωτᾷ τὸν λόγον τῆς ἀρίξεώς του καὶ ὁ Ζαπραλῆς, γνωρίζων κάλλιστα τὰ αἰσθήματα καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ζαμπελλίου, τῷ ἀπαντᾷ ἄνευ περιστροφῶν «Ἦλθον ἔδδῳ διὰ σέ, διότι εἰς ἀγῶνα ἐλευθερίας μέλλει νὰ ἔμβῃ τὸ γένος μας. Ἐμε φιλικὰς ἀλύσεις εἶναι συνδεδεμένοι οἱ λογάδες αὐτοῦ. Δι' αὐτῶν ἀναζῆ ὁ μεγαλοεργὸς Ρήγας Φεραῖος. Εἶμαι ἓνας τῶν ἀποστόλων τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας καὶ ἐπὶ τούτῳ κατέβην εἰς Λευκάδα». Ἐξαλλος ἐκ χαρᾶς ὁ Ζαμπέλιος τὸν περιεπτύχθη καὶ παρεκάλεσε νὰ τῷ ἀποκαλύψῃ τὸ μυστήριον, ἀποῦ δὲ ὁ Ζαπραλῆς ὥρκισεν αὐτὸν τὸν ὄρκον τῆς ἐχεμυθίας, τῷ ἐξήγησε τὴν ὑπαρξίν, τὸν σκοπὸν καὶ τὰς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐνεργείας τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, μετὰ δὲ τὴν δόσιν καὶ τοῦ ὄρκου τῆς πίστεως τῷ ἀπένευμε τὸν βαθμὸν τοῦ ἱερέως. Τὸν τύπον τοῦ τελευταίου ὄρκου διέσωσεν ὁ Ζαμπέλιος εἰς τ' ἀπομνημονεύματά του ἔχοντα ὡς ἑξῆς: «Ὁρκίζομαι ὡς τίμιος ἄνθρωπος, ἐπιθυμῶν τὴν εὐτυχίαν τῶν ὁμοειδῶν μου, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐξήρτηται καὶ ἡ ἰδική μου, εἰς ὅτι πιστεύω καὶ εἰς ὅτι ἀγαπῶ ἀκριβώτερον, ἐπειδὴ ἀυτοφιλῆτος ἐμβῆκα μέλος εἰς τὴν Ἑταιρείαν καὶ ὑπεσχέθην μετ' ὄρκου, θέλω μείνει πι-

ἀρχαίῳ τῆς οἰκογενείας Καλκάνη, ἐπαφθὲν δὲ εἰς τὸν Δημήτριον Πετριτζόπουλον, πάππον τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος ὁμωνύμου ἐγγόνου του, βεβαίωσι ὅτι ὁ πρόπαππος τοῦ εἰς ὃν ἐπαρέθη Κόρης Ἄγγελος Πετριτζόπουλος εἶχε λάβει ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἀμυναν τῆς Κρήτης (1644—1669) ἐπὶ κεφαλῆς ἑκατὸν Ἑλλήνων πολεμιστῶν, οὓς ἰδίαις δαπάναις συνετήρει. Ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ Ἄγγελου Τριαντάφυλλος καὶ Δημήτριος ἐπολέμησαν ἐπίσης γενναίως κατὰ τῶν Τούρκων, ὁ πρῶτος εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς 22 Αὐγούστου 1696 καὶ ὁ δεύτερος εἰς τὴν ἀμυναν τοῦ Παλαμηδίου, ὅπου καὶ ἔπεσεν ἡρωϊκῶς. Ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Δημητρίου Παπᾶ Πετριτζόπουλος προσέφερεν ὁ ἴδιος εἰς τὸν Ναύαρχον Μοτσενίγον τὸν υἱὸν του Ἰωάννην, λαβόντα μέρος εἰς διαφόρους μάχας καὶ φρονευθέντα κατὰ τὴν ἀνάφλεξιν τοῦ Ἑνετικοῦ πλοίου «Ἅγιος Σεβαστιανός». Τούτου ἀδελφὸς ἦτον ὁ Δημήτριος Πετριτζόπουλος ὁ εἰς Λευκάδα μεταναστεύσας καὶ πάππος τοῦ ὁμωνύμου Δημητρίου, πενθεροῦ τοῦ Ζαμπελλίου καὶ διακεκριμένου ἱατροῦ, ἱστορικοῦ καὶ ἀρχαιολόγου, οὗτος ὁ υἱὸς Πέτρος Πετριτζόπουλος, μεγάλης ἐγκυκλοπαιδικῆς μορφώσεως καὶ διπλωματικῆς ἱκανότητος, ἀνῆλθεν εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα καὶ εἰς τὸ ἕκαστον τοῦ Προέδρου τῆς Γερουσίας τιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Γεωργίου Γ', εἰς τὴν ἐνθρόνισιν τοῦ ὁποίου παρεστή, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑπτανήσου, διὰ τοῦ Μεγαλοστυφίου τῶν ἁγίων Μιχαὴλ καὶ Γεωργίου. Μὲ τοῦτον, νυμφευθέντα τὴν Χρυσούλαν Χαλικιοπούλου, χήραν τοῦ Φιλίππου Καλκάνη, ἐξέλιπεν ἡ οἰκογένεια.

1. Ὁ Λάβ παρέμεινεν ἐν Λευκάδι ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, μεθ' ὃ ἐπελθούσης τῆς καταστροφῆς τοῦ Βατερλώ καὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Ναπολέοντος εἰς τοὺς Ἄγγλους, ἀπεφασίσθη ἡ ἐξορία τούτου εἰς Ἄγιαν Ἐλένην,

Sur un écueil battu par la vague plaintive (Lamartine),
γενομένης δὲ τότε σκέψεως καὶ ἐρεῦνης ἐν Ἀγγλίᾳ διὰ τὴν ἐκλογὴν καταλλήλου ἀξιωματικοῦ, ὡς φρουράρχου τοῦ βράχου ἐκεῖνου καὶ δεσμοφύλακος τοῦ αἰχμαλώτου, ἀλλὰ πάντοτε ἐπιρόβου Ἀυτοκράτορος, δὲν εὗρέθη εἰς ὅλον τὸ στράτευμα καταλληλότερος διὰ τὴν αὐστηρότητά του ἀπὸ τὸν φρούραρχον Λευκάδος, ὃν φρεγάδα ἐπὶ τούτῳ ἀποσταλεῖσα μετέφερε κατ' εὐθείαν εἰς Ἄγιαν Ἐλένην Antomarchi—Les derniers jours de Napoléon).

»στὸς καθ' ὅλην μου τὴν ζωὴν εἰς ταύτην καὶ εἰς τὰ μέλη της καὶ εἰς
 »οἰανδήποτε περίστασιν τύχης εὐρεθῶ, θὰ ὀδηγοῦμαι πάντοτε ἀπὸ τὴν
 »διδασκαλίαν, τὴν ὁποίαν μοῦ ἐνεπιστεύθησαν». Ὁ Ζαμπέλιος ἀναχωρή-
 σας ἔδωκεν ἐξουσίαν εἰς τὸν μυηθέντα νὰ μύησῃ ὅσους ἐκ τῶν ἐν Λευ-
 κᾶδι ἔκρινε καταλλήλους, ἐνῶ δὲ ὁ Ζαμπέλιος κατεγίνετο εἰς τὴν σύνταξιν
 τοῦ σχετικοῦ καταλόγου, ἐφθασεν ἐκ Κερκύρας ὁ Ἄγγελος Σούνδιας,
 Λευκάδιος οὗτος, ἀπεσταλμένος παρὰ τῆς ἐκεῖσε Ἐπιτροπῆς τῶν Φιλικῶν
 καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας ἀφίχθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ Ἀριστείδης Πα-
 πᾶς, ἀντιπροσώπεύων οὗτος τὴν Γενικὴν Ἐφορεῖαν, οἷτοι δὲ ἐμνηθήσαν
 πολλοὶ Λευκάδιοι καὶ πολλοὶ τῶν ἐν Λευκᾶδι εὐρισκομένων τότε προσφύ-
 γων ἐξ Ἀκαρνανίας καὶ Ἡπείρου, φευγόντων τοὺς διωγμοὺς τοῦ Ἀλῆ
 Πασᾶ, καὶ συνέστη Ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς Ζαμπέλιον, Σούνδιαν καὶ ἄλλους
 ἐπικοινωνοῦσα μετὰ τῶν Ἐπιτροπῶν τῶν ἄλλων νήσων, τῆς Πελοπον-
 νήσου, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Ἰασίου κλπ. Ἐκ τῶν μυηθέντων
 ἦτο καὶ ὁ Σπυρίδων Μεταξᾶς, γραμματεὺς τῆς ἀστυνομίας Λευκάδος,
 πρόκαππος τοῦ γνωστοῦ δημοσιογράφου Ἀνδρέου Μεταξᾶ, ὑπῆρξε δὲ
 τοῦτο μέγα εὐτύχημα, διότι προδοθείσης μετὰ τινὰ χρόνον τῆς Ἐταιρείας
 καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς ὑπὸ τινος Σκοπιώτη Διόγου Ζακυνθίου εἰς τὸν
 Ἀλῆ Πασᾶν, οὗτος ἔγραψε περὶ τούτου εἰς τὸν Ἄγγλον Ἀρμοστήν
 τῆς Ἐπτανήσου, διατάξαντα αὐστηρὰς ἀνακρίσεις καὶ ἐρεῦνας εἰς ὅλας
 τὰς νήσους, ἐγένοντο δὲ τοιαῦτα καὶ ἐν Λευκᾶδι, ἀλλ' ὁ Μεταξᾶς λαβὼν
 γνῶσιν τῆς διαταγῆς εἰδοποίησεν ἐγκαίρως τὸν Ζαμπέλιον ἀποκρούσαντα
 ὅλα τὰ ἔγγραφα τῶν Λευκαδίων Φιλικῶν, ὅπως ἐπίσης ἄλλος ὑπάλληλος
 τῆς Ἀστυνομίας Ζακύνθου, ὁ Δημήτριος Σαρλῆς, εἰδοποίησε τὸν Θεόδω-
 ρον Κολοκοτρώνην, ὅστις ἐπρόφθασε καὶ ἔγραψεν ὅλα τὰ ἔγγραφα εἰς
 τὸ σάγος τοῦ ἐριππίου του. Ὁ Διόγος ἐκεῖνος ἐφρονεῦθη μετὰ τινὰς μῆ-
 νῶν ἐν Ἰωαννίνοις διαταγῇ τῆς Ἐταιρείας.

Ἦδη προσήγγιζεν ἡ στιγμή τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος καὶ ἡ ἐν Κων-
 σταντινουπόλει Γενικὴ Ἐφορεῖα ἀπέστειλε πρὸς τοῦτο εἰς Πελοπόννησον
 τὸν Ἀρχιμανδρίτην Δικαῖον ἢ Φλέσσαν, εἰς τὴν Ἡπειρον τὸν Περραιβὸν
 καὶ ἄλλους ἀλλαχοῦ. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 εἰδοποιήθη ὁ Ζαμπέλιος δι'
 ἐπιστολῆς τοῦ Περραιβοῦ, ὅτι ὁ ἀγὼν θ' ἀρχίσῃ ὀλίγον μετὰ τὰ Θεοφάνεια
 καὶ ὅτι διὰ τ' ἀφορῶντα τὰ τῆς ἐνάρξεως αὐτοῦ ἐν τῇ ἔναντι Ἀκαρνανία θὰ
 συνήρχοντο ἐν Λευκᾶδι οἱ κυριώτεροι τῶν μεμνημένων ὀπλαρχηγῶν, ἵνα

συσκεφθῶσι μετὰ τῶν Λευκαδίων Φιλικῶν, παρηγγέλλετο δὲ ὁ Ζαμπέλιος
 νὰ ἐντείνῃ τὴν ἐργασίαν του πρὸς προμήθειαν καὶ ἐναποθήκυσιν ἐν
 Λευκᾶδι ὄπλων καὶ πολεμοφοδίων. Τὴν 10 Ἰανουαρίου 1821 ἐφθασαν
 πράγματι εἰς Λευκᾶδα, ὡς δῆθεν πρόσφυγες καταδιωκόμενοι, ὁ Ὀδυσ-
 σεὺς Ἀνδρουτῆς, φέρων ἕνα πιστὸν ὑπηρέτην Ὀθωμανὸν τῆς αἰρέσεως
 τοῦ Ἀλῆ (μπεκτασῆν), ὁ Γ. Τσόγγας, ὁ Γ. Βαρνακιώτης, ὁ Γεωργ. Κα-
 ραῖσκάκης, ὁ Δ. Μακρῆς, ὁ Στουρνάρας, ὁ Κατζικογιάννης, ὁ Δ. Μήτσας,
 ὁ Πανουργιάς καὶ ὁ Ἠλίας Μαυρομιχάλης, ἐπειδὴ δὲ ὁ τελευταῖος οὗτος,
 ὡς Πελοποννήσιος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπικαλεσθῇ διωγμὸν ἐκ μέρους τοῦ
 Ἀλῆ Πασᾶ, ἔφερε μικρὸν φορτίον ἀνθράκων καὶ περιοφέρετο τὴν ἡμέ-
 ραν ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως πωλῶν τοίτους. Σχεδὸν συγχρόνως κατέ-
 πλευσε πλοῖον Ὑδραϊκὸν μὲ κυβερνήτην ἕνα τῶν Τομπαζαίων, τὴν σπι-
 γμὴν δὲ καθ' ἣν εἰσέπλεεν εἰς τὸν λιμένα κεραυνὸς ἔθραυσε τὸν ἕνα τῶν
 ἰστῶν του, ὅπερ ἐθεωρήθη ἀπὸ τοὺς Φιλικοὺς ὡς κακὸς οἰωνός.

Ἄπαντας τούτους συνήθροισεν ἐν τῷ οἴκῳ του ὁ Ζαμπέλιος εἰς
 γεῦμα νυκτερινόν, φρουρὸς δὲ ἐτοποθετήθη εἰς τὴν θύραν ὁ πιστὸς Ὀ-
 θωμανὸς τοῦ Ἀνδρουτῆου. Ἐκεῖ συνεφωνήθη, παρεκτὸς ἄλλων λεπτο-
 μερειῶν, ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Πανουργιάς νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Ἀνα-
 τολικὴν Ἑλλάδα, ἐκάτερος ὅπου ἴσχυε καὶ ἠκούετο, οἱ δὲ Βαρνακιώτης,
 Τσόγγας καὶ Καραῖσκάκης νὰ ἐξεγείρωσι τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, οἱ Λευ-
 κᾶδιοι νὰ ἐντείνωσι τὴν προμήθειαν καὶ μυστικὴν διαπεραίωσιν τῶν
 ὄπλων εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν στρατολογίαν ἐθελοντῶν κλπ., πρὸς
 ἐπίστροφον δὲ τῶν συμφωνηθέντων μετέβησαν τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς τι-
 ἔξω τῆς πόλεως ἐκκλησίδιον καὶ ἀρκίσθησαν. Τὴν Κυριακὴν τῆς ἀπό-
 κρεω κατὰ τὰ ἐν Λευκᾶδι τότε ἐπιζόμενα ὁ λαὸς τῆς πόλεως ἐχόρευεν ἐν
 τῇ πλατείᾳ, εἰς τὸν χορὸν δ' ἔλαβον μέρος καὶ οἱ ὀπλαρχηγοί, ἐπειδὴ δὲ
 κατ' ἔθιμον ἐχόρευον ἐκ περιτροπῆς μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ τινες τῆς ἀριστο-
 κρατικῆς τάξεως, δὲν παρεξηγήθη ἡ συμμετοχὴ τοῦ Ζαμπελίου καὶ τοῦ
 Σούνδια, ἡγηθέντων τοῦ χοροῦ. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἀνεχώρησαν μετὰ τινὰς
 ἡμέρας, ἡ ἐπανάστασις ἐξερράγη, μετ' ὅλας δὲ τὰς ἀπαγορευτικὰς προ-
 κηρῦξεις καὶ ἀπειλὰς τῶν Ἄγγλων, οἱ Φιλικοὶ κατώρθωσαν νὰ διαπεραιώ-
 σωσιν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν πλείστους Λευκαδίους. «Ὡ! Πόσους (γράφει
 ὁ Ζαμπέλιος) αἱ γυναῖκες μὲ τὸ βρέφος εἰς τὴν δεξιάν καὶ ἕνα σταυρὸν
 »εἰς τὴν ἄλλην συνόδευσαν ἕως τὴν παραλίαν καὶ ἐκεῖ φιλούμενοι ἀμοι-

»βαίως ἔξεφρώνουν: «Πήγαινε, ἄνδρα μου, εἰς τὸ καλό! Ὁ Θεὸς μαζί σου». Ἐφευγεν ἡ σύζυγος, ἔπιπτεν εἰς τὴν θάλασσαν ὁ ἄνθρωπος καὶ φέρων τὰ ἐνδύματα εἰς τοὺς ὄμους καὶ τὸ πυροβόλον του, ὡς ὁδηγὸν εἰς τὰ κοιλάματα τῆς λιμνοθάλασσης, ἔφθανον εἰς τὴν Λάμιαν. Μοῦ ἐφαινοντο βαπτιζόμενοι εἰς τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ κολυμβήθραν πρὶν βαπτισθῶσιν εἰς τῶν Τούρκων τὸ αἷμα».

Ἄλλὰ τὸ κίνημα εἶχεν ἐκραγῆ μόνον εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς ἔμενεν ἀκόμη ἐν ἀδρανείᾳ παρὰ τὰς δοθείσας εἰς τὴν Ἐφορείαν Λευκάδος ὑποσχέσεις, αἵτινες εἶχον διαβιβασθῆ εἰς τὴν τῆς Κερκύρας, ἧς προϊστάτο ὁ Βιάρης Καποδίστριας, ὅστις διὰ τοῦτο ὡς καὶ ὁ Ζαμπέλιος ἐπέπληττον δι' ἐπιστολῶν τοὺς Τσόγγαν καὶ Βαρνακιώτην. Φαίνεται ὅτι μεταξὺ τούτων ὑπῆρξε ψυχρότης καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἠξίου νὰ συμπράξῃ μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ Βαρνακιώτης διὰ νὰ ἐξεγερωθῆ, οὗτος δὲ προσεποιεῖτο ἀσθένειαν. Ἐν Πελοποννήσῳ ὅμως τὸ κίνημα ἐξετείνετο, οἱ ἐπαναστάται ἐπολιόρχουν τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν, πολλαὶ δὲ ἑκατοντάδες Ἐπτανησίων εὐρίσκοντο μεταξὺ τῶν πολιορκητῶν. Ὁ Πασσᾶς τῆς Ἐὐβοίας Ἰουσοῦφ, εὐρισκόμενος ἐν Ἰπείρῳ καὶ μαθὼν τὰ τῆς πολιορκίας, εἶχε γράψῃ εἰς τὸν ἐν Χαλκίδι Τοποτηρητὴν του νὰ ἐτοιμάσῃ στράτευμα, διότι μέλλον ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἐπανέλθῃ εἶχεν ἀπάρασιν νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν πολιορκητῶν. Ὁ ὀπλαρχηγὸς Πανουργιάς, συλλαβὼν τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην, ἀνεκοίνωσεν εἰς τούτους τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, εἰς δὲ τοὺς τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἔγραψε νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα καὶ διὰ παντὸς τρόπου συλλάβωσι τὸν Πασσᾶν ἐπανερχόμενον ἢ ὅπωςδήποτε ἐμποδίσωσι τὴν διάβασίν του διὰ τῆς Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας, τ' αὐτὰ δ' ἔγραφον καὶ ἐζήτησαν οἱ πολιορκοῦντες τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν, ἀλλ' ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς ἐδίσταζεν, ἐπὶ πλεόν δὲ οἱ τοῦ Μεσολογγίου ὑπεδέχθησαν τὸν Ἰουσοῦφ εἰς τὴν πόλιν των καὶ διὰ τῶν πλοίων των διεπεραίωσαν αὐτὸν εἰς Ναύπακτον. Οὕτως ἡ πολιορκία Πατρῶν ἐλύθη, πλείστοι δὲ χιλιάδες προσφύγων κατέφυγον τότε εἰς Ζάκυνθον, Ἰθάκην, Κάλαμον καὶ Λευκάδα. Εἰς τούτους οἱ Φιλικοὶ παρέσχον πᾶσαν περίθαλψιν καὶ βοήθειαν, ἀναγκάσαντες ὅμως τοὺς ἐξ αὐτῶν ἱκανοὺς ν' ἀναλάβωσι τὰ ὄπλα καὶ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸν ἀγῶνα.

Διὰ δευτέρας ἐπιστολῆς ὁ Βιάρης Καποδίστριας ἐπέπληττε τοὺς Φιλικοὺς Λευκάδος, ὅτι δὲν εἶχον φροντίσει ἀρκετὰ νὰ ἐξεγείρωσι τὴν Δυ-

τικὴν Ἑλλάδα, διέτασσε δὲ νὰ μεταβῆ εἰς τούτων εἰς Ἀκαρνανίαν καὶ ἀποπειραθῆ ἔσχατον διάβημα παρὰ τοῖς ὀπλαρχηγοῖς αὐτῆς. Ὑπῆρχε τότε ἐν Λευκάδι πτωχὸς ἀλιεύς, Παρασκευᾶς τ' ὄνομα, ἔχων μονόξυλον καὶ ἔγγραφον ἀδειαν ἀλιείας εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν. Οὗτος διεπόρθημενε νύκτωρ τὸν Ζαμπέλιον, πεσόντα πρηγῆ ἐντὸς τοῦ μονόξυλου καὶ σκεπασθέντα μὲ κάπαν, εἰς Περοτιᾶν, ἐνθα εὐρίσκοντο προειδοποιηθέντες οἱ Τσόγγας, Βαρνακιώτης καὶ πλείστοι Ἐπτανήσιοι ἀναμένοντες τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος. Εἰς τὰς ἐπιτιμῆσεις τοῦ Ζαμπελίου ὁ Βαρνακιώτης ἀντέταξεν ὅτι, ἐνόσω ἐξηκολούθει ὁ μεταξὺ Πύλης καὶ Ἀλῆ Πασσᾶ ἀγῶν, δὲν ἔπρεπεν ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς νὰ ἐξεγερωθῆ, ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ οἱ Σουλιῶται ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς Πύλης. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἦτο ἀληθές, ἀλλ' ἔχει ἀνάγκην λεπτομεροῦς ἀφηγήσεως διὰ νὰ προκύψῃ ὅτι δὲν ἀπέβη πρὸς βλάβην τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Σουλιωτῶν ἦσαν πάντες μεμνημένοι, ἀλλὰ μένεα πνέοντες κατὰ τοῦ Ἀλῆ διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς πατρίδος των καὶ τὸν ἐκπατρισμόν των εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου, ἅμα πληροφορηθέντες, ὅτι τὸν Ἀλῆν εἶχεν ἐπικηρύξει ὁ Σουλτᾶνος ὡς ἀποστάτην, ὅτι ἔστειλεν ἐναντίον του πολυάριθμον στράτευμα ὑπὸ τὸν Πασόμπειν, ὅτι στόλος τῆς Πύλης εἶχεν ἀποκλείσει ὅλην τὴν ἀκτὴν ἀπὸ Αὐλῶνος μέχρι Προβέζης καὶ ὅτι ἐμελετᾶτο ἡ ἀλλοσις τῆς πόλεως ταύτης, οἱ ἐν Κερκύρᾳ εὐρισκόμενοι τριακόσιοι Σουλιῶται ὑπὸ τὸν Νότην Μπότσαρην, τὸν Τζαβέλλαν καὶ τὸν Κίτσον Διαμάντην προσελθόντες εἰς τὸν Σουλτανικὸν Στόλαρχον Ἀλῆ Μπέην προσεφέρθησαν νὰ συμπράξωσιν, ἀποβιβαζόμενοι δὲ εἰς τὴν Νικόπολιν νὰ περιζώσωσιν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἐκπορθήσωσι τὴν Προβέζαν, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ τοῖς ἐπιτραπῆ κατοπιν νὰ βαδίσωσι πρὸς τὸ Σοῦλι, ἐκδιώξωσιν ἐκεῖθεν τὴν φρουρὰν τοῦ Ἀλῆ καὶ ἀνακτήσωσι τὴν πατρίδα των. Τοῦτο ἐν οὐσίᾳ δὲν ἔβλαπτε τὴν Ἐπανάστασιν, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ Προβέζα εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλῆ ἢ τοῦ Σουλτᾶνου ἦτο ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, εἰσῆγετο ὅμως διὰ τῆς προτάσεως τῶν Σουλιωτῶν μία ὀλιγάριθμος, ἀλλὰ πολύτιμος δύναμις εἰς τὴν Ἰπείρον καὶ δὴ εἰς τὰ ρωσικῶς ὀχυρώτατα μέρη τῆς Κιᾶρας καὶ τοῦ Σουλίου, ὁπόθεν γινομένη πολυαριθμοτέρα θὰ ἠδύνατο νὰ ἐνοχλήσῃ πολὺ τὸν Πασόμπειν συναρξαζομένη κατοπιν μετὰ τὸν Ἀλῆν, ὡς καὶ ἐγένετο. Δεκτικῆς γενομένης τῆς προτάσεως, οἱ Σουλιῶται ἀποβιβασιέντες ἐκυρίευσαν τὴν Προβέζαν, τοῦ φρουροῦντος αὐτὴν

Βελή πασσά, υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ, παραδοθέντος. Μετὰ τοῦτο οἱ Σουλιῶται, μεταβάντες εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Πασόμπεη, τοῦ πολιορκουμένου τὰ Ἰωάννινα, ἐξήτησαν τὸ Σοῦλι κατὰ τὰ συμπεφωνημένα, ἀλλ' ἐκεῖ εὐρίσκοντο πλεῖστοι Τουργκαλβανοὶ Τσάμηδες, οἵτινες ἀντέστησαν εἰς τὴν αἰτησίαν των παραστήσαντες αὐτοὺς εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον ὡς ταραξίας, ἐπιρόβους καὶ ἀποζῶντας διὰ τῆς κλοπῆς καὶ τῆς ληστείας, ἐκεῖνος δὲ πεισθεὶς εἰς τὰς εἰσηγήσεις ταύτας ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς Σουλιώτας νὰ βαδίσωσι πρὸς τὴν πατρίδα των, προσέφερε δὲ εἰς αὐτοὺς γαίας κατὰ τὸ Φανάριον τῆς Πάργας διὰ νὰ συνοικισθῶσιν. Οἱ Σουλιῶται μὴ δεχθέντες ἀπεχώρησαν, ἀλλὰ συγχρόνως μὲ τὸ ἐπεισόδιον αὐτὸ ἐλάμβανε χώραν ἕτερον, τὸ ὁποῖον ἐπηύξησε καὶ ἐνίσχυσε πολὺ τὴν δυνάμιν των. Ὁ Ἀλῆς εἶχε ἐντὸς τοῦ φρουρίου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του τὸν πιστὸν εἰς αὐτὸν ὀπλαρχηγόν, μεμνημένον ὅμως, ὡς εἶδομεν, Ὀδυσσεῖα Ἀνδροῦτζον, διοικοῦντα τάγμα ἐκ χιλίων ἀνδρῶν, Χριστιανῶν ὅλων καὶ ἐπιλέκτων. Τὸ τάγμα τοῦτο κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Ἀλῆ ἐλιποτάκτησε δῆθεν νύκτωρ καὶ ἠντομόλησεν εἰς τὰς τάξεις τοῦ Πασόμπεη μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν Ἀλῆν εἰς πρώτην μάχην. Ὁ Ἀρχιστράτηγος, μὴ πεισθεὶς πλήρως περὶ τῆς εὐλικρινείας τοῦ Ἀνδροῦτσου, τὸν διέταξε νὰ διαλύσῃ τὸ τάγμα του, ἐκεῖνος δὲ ὑπακούσας δῆθεν καὶ ἀποχωρήσας διέλυσε μὲν τὸ τάγμα, ἀλλ' εἰς μικρὰς συμμορίας, αἵτινες καταλαβοῦσαι τὰς ὁδοὺς, τὰς ἀγούσας πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν, ὅπουθεν ἤρχοντο αἱ ἐφοδιοπομπαὶ τοῦ Πασόμπεη, κατελάμβανον ταύτας, ἐφόρευον τοὺς συνοδοὺς καὶ σοβαρῶς οὕτως ἠνώχλουν τοὺς Τούρκους.

Οἱ Σουλιῶται ἀφ' ἑτέρου, οἵτινες μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Πρεβέζης εἶχον φέρεϊ ἐκ Κερκύρας τὰς οἰκογενείας των ἐπὶ τῇ βεβαιότητι τῆς ἀνακτήσεως τῆς πατρίδος των καὶ ἀνήρχοντο εἰς ὑπερχιλίας ψυχάς, ἀποχωρήσαντες, ὡς εἶπομεν, εἶχον στρατοπεδεύσει πλησίον τῶν πρὸς βορρᾶν ἀκτῶν τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων, τῆς ὁποίας ὑπέρεκειται τὸ φρούριον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐπολιορκεῖτο ὁ Ἀλῆς, ἐνῶ δ' ἐκεῖνοι ἐπεζήτουν τρόπον συνεννοήσεως μετ' αὐτοῦ, οὗτος ἀδρῶς πληρόνων πλείστους τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Πασόμπεη καὶ ἐνήμερος τυγχάνων ὅλων τῶν συμβαινόντων εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, δὲν ἠνώχλει τοὺς Σουλιώτας.

Μίαν ἡμέραν ἐν τούτοις ἐρρίφθησαν ἐκ τοῦ φρουρίου εἰς τὸ στρατόπεδόν των ἀρκετὰ βόμβαι, οὐδεμίᾳ ὅμως τούτων ἐξεργάγη. Οἱ Σου-

λιῶται ἀνοίξαντές τινες τῶν βομβῶν εὔρον ἐντὸς αὐτῶν μικρὰ τεμάχια χάρτου, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Ἀλῆς τοὺς προσεκάλει εἰς νυκτερινὴν συνέντευξιν ἐν τῷ φρουρίῳ του. Τὴν ἰδίαν νύκτα ὁ Νότης Μπότσαρης μετὰ δύο παλληκαρίων ἐπιβιβασθέντες παραπλεύσεως λέμβου εἰσῆλθον εἰς τὸ φρούριον μὲ ὄλας τὰς προφυλάξεις, ὅπως μὴ γίνωσιν ἀντιληπτοὶ ἀπὸ τοὺς Σουλτανικοὺς πολιορκητάς. Ὁ Ἀλῆς τοὺς ἐδέχθη φιλοφρόνως καὶ τοῖς ἐπρότεινε σύμπραξιν, οἱ ὅροι τῆς ὁποίας ἀνακοινωθέντες κατόπιν παρὰ τοῦ Νότη εἰς τὸ γενικὸν συμβούλιον τῶν Σουλιωτῶν καὶ δεκτοὶ γενόμενοι ἦσαν οἱ ἑξῆς: Ὁ Ἀλῆς θὰ ἔδιδεν, ὅπως ἔδωκε, μέγα χρηματικὸν ποσὸν εἰς αὐτοὺς, ἀρκετὰ πολεμεφόδια καὶ ἔγγραφον διαταγῆν πρὸς τὸν φρούραρχόν του νὰ τοῖς παραδώσῃ τὸ Σοῦλι, εἰς ἀντάλλαγμα δὲ οἱ Σουλιῶται νὰ στρέψωσι τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Σουλτανικῶν στρατευμάτων πράττοντες ὅ,τι ἔπραττε καὶ ὁ Ἀνδροῦτσος καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῶν συμπεφωνημένων ἀντήλλαξαν ὁμήρους, ἐκ μέρους μὲν τῶν Σουλιωτῶν τὴν σύζυγον τοῦ Μάρκου Μπότσαρη μετὰ δύο τέκνων του, τὸν ἀδελφὸν τούτου Κώσταν καὶ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Δράκου, ἐκ μέρους δὲ τοῦ Ἀλῆ τὸν ἔγγονόν του Χουσεῖν πασσᾶν, υἱὸν τοῦ Μουχτάρ. Τὴν ἐπιούσαν αἱ Σουλιώτισσαι, φορτωθεῖσαι τὰ δοθέντα ὑλικά καὶ συνοδευόμεναι ἀπὸ ὀλίγους ἀνδρας καὶ τὸν Νότην Μπότσαρη, ἐτράπησαν πρὸς τὸ Σοῦλι διὰ δυσβάτων ὑψωμάτων καὶ ἀτραπῶν ἀγνώστων εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ δὲ ἄνδρες μετ' ἐπίθεσιν κατὰ τῶν προκριλακῶν τοῦ Πασόμπεη καὶ σφαγὴν ὅλων τῶν σκοπῶν καὶ μετ' ἀπόκρουσιν ἐνὸς σώματος Ἀλβανῶν, τὸ ὁποῖον οὗτος ἔστειλεν ἐναντίον των, ἐβάδισαν ἀνενόχλητοι πλέον πρὸς τὸ Σοῦλι, ὅπερ ἀνέκτησαν μετὰ δεκαεπταετῆ ἐκπατρισμόν. Περὶ αὐτοὺς συνεσπειράθησαν τότε πλεῖστοι τῶν πέριξ χωρίων καὶ οἱ τοῦ Ἀνδροῦτσου, ἀνεληθόντες οὕτως εἰς τρεῖς χιλιάδας μαχητῶν καὶ μετὰ τινες ἡμέρας ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Μάρκου προσέβαλον καὶ κατέσφαξαν τετρακοσίους ἑπταεῖς καὶ ἰσαριθμοὺς πεζοὺς, ὀδηγοῦντας 400 ὑποζύγια μεταφέροντα ἐφόδια καὶ τροφὰς εἰς τὸ Σουλτανικὸν στρατόπεδον, ἀφοῦ δ' ἐξησφάλισαν τὰ πολύτιμα ἐκεῖνα λάφυρα, ἐβάδισαν πρὸς τὰ Πέντε Πηγᾶδια καὶ καταλαβόντες τ' ὁμώνυμον φρούριον καὶ τὰ στενὰ ἀπέκοψαν πᾶσαν συγκοινωνίαν τοῦ Πασόμπεη μὲ τὴν Ἄρταν καὶ τὴν Πρέβεζαν.

Αἱ εἰδήσεις αὗται κατετάραξαν τὸν ἀρχιστράτηγον, ὅστις διέταξεν ἀμέσως τὸν Σελῆμ Πασσᾶν νὰ παραλάβῃ πέντε χιλιάδας ἀνδρας καὶ ἀνα-

κλήση ἀντὶ πάσης θυσίας τὸ Φρούριον. Τοῦτο κεῖται πρὸς τὴν βόρειον ἔξοδον κλεισωρείας, δι' ἧς στενὴ ἀτραπὸς μήκους ἀρκετῶν χιλιομέτρων φέρει εἰς αὐτὸ ἐκ νότου, ἑκατέρωθεν δὲ τῆς ἀτραποῦ ὑπάρχουσιν ἀποκορημα ὑψώματα. Ὁ Μάρκος, ἐγκαίρως εἰδοποιηθεὶς ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασσᾶν περὶ τῆς διαταχθείσης ἐπιθέσεως, ἔστησεν ἐνέδρας κατ' ὄλον σχεδὸν τὸ μήκος τῆς ἀτραποῦ, ἀρχομένας ἀπὸ τῆς πρὸς νότον εἰσόδου, διατάξας νὰ κρυβῶσιν οἱ ἄνδρες εἰς τοὺς ἑκατέρωθεν βράχους καὶ ἀφήσωσι τὸν ἐχθρὸν νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸ Φρούριον. Ἡ φρουρὰ τούτου ὑπὸ τὸν Μάρκον ἀντεπιτεθεῖσα μετὰ μεγάλης ὀρμῆς ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ ὑποχωρήσωσιν ἀτάκτως μετὰ μεγάλων ἀπωλειῶν, κατὰ τὴν φρυγὴν δὲ ταύτην, ἐνῶ κατεδιώκοντο ἀπὸ τὸν Μάρκον ἐκ τῶν ὄπισθεν, τοῖς ἐπετέθησαν συγχρόνως ἐκ δεξιῶν, ἐξ ἀριστερῶν καὶ ἐκ τῆς πρὸς νότον εἰσόδου τῆς κλεισωρείας οἱ ἐνεδρεύοντες, οὕτω δὲ ὑπέστησαν παντελεῖ πανολεθρίαν. Παρεκτὸς τῶν πεσόντων πρὸ τοῦ Φρουρίου πεντακόσια πτώματα ἔμετρήθησαν ἐντὸς τῆς κλεισωρείας, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν λοιπῶν κατεκρημνίσθησαν ἐκ τῶν ἀπορροάγων ἐκείνων βράχων, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐτραίπησαν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι διασώσεως (1). Ἐπανέλθωμεν ἤδη εἰς τὸν Ζαμπέλιον, τὸν ὁποῖον ἀφήσαμεν μίαν νύκτα εἰς Περαιτιᾶν συζητοῦντα μὲ τὸν Βαρνακιώτην καὶ τὸν Τσόγγαν.

Ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀντίρρησην τοῦ πρώτου, ὅτι οἱ Σουλιῶται ἐπολέμησαν εἰς τὰς τάξεις τοῦ Σουλτανικοῦ στρατοῦ, ὁ Ζαμπέλιος ἐπεκαλέσθη ὅλα τ' ἀνωτέρω, ἐπέδειξε δὲ εἰς τοὺς δισταζόντας ὀπλαρχηγοὺς ἐπιστολὰς τῶν Σουλιωτῶν προτρεπτικὰς ὑπὲρ τῆς ἐξεγέρσεως πάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ μὲ ὑπόσχεσιν νὰ συμπράξωσιν εἰς αὐτήν, μεταχειρισθεὶς δὲ ὅλην τὴν εὐγλωττίαν του, ἔπεισεν ἀμφοτέρους, ὄρισας αὐτὸς τὴν ἡμέραν καὶ ὀρίσας αὐτοὺς ἐπὶ φερᾶς εἰκόνας, μεθ' ὃ ὄλλγαν πρὸ τῆς χαραινγῆς διὰ τοῦ μονοξύλου τοῦ πιστοῦ Παρασκευᾶ ἀπεβιβάσθη εἰς Λευκάδι. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην δύο χωροφύλακες περιπολοῦντες καὶ ἰδόντες ἄγνωστον ἀποβιβαζόμενον ἀπὸ μονόξυλον, τοῦθ' ὄπερ ἦτον αὐστηρῶς ἀπηγορευμένον νὰ γίνεται τὴν νύκτα, ἔδραμον νὰ τὸν συλλάβωσιν. Ὁ Παρασκευᾶς ἐκ τοῦ μονοξύλου πυροβολήσας τραυματίζει καιρίως τὸν ἕνα, ὃ δ' ἄλλος τρέπεται εἰς φρυγὴν καὶ ὁ μὲν Ζαμπέλιος σώζεται οὕτως, ἀλλ' ὁ

Παρασκευᾶς ἀναγκάζεται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀκαρνανίαν, ὅπου ἐνωθεὶς μὲ τοὺς ἄλλους ἐκ Λευκάδος ἐβελοντάς, ἔπεσεν ἀκολούθως ἡρωϊκῶς μαχόμενος ἐν Μεσολογγίῳ. Ὁ Ζαμπέλιος ἦτο δικαστὴς καὶ δὴ ἀνακριτὴς, ἠναγκάσθη [δὲ χάριν τῆς πατρίδος νὰ ἐπιληφθῇ αὐτὸς ὁ ἴδιος τῆς ἀνακρίσεως] καὶ ὁ μὲν Παρασκευᾶς κατεδικάσθη ἐρήμην εἰς θάνατον, ἡ δὲ ἐλαχίστη περιουσία του ἐδημεύθη, ἀλλ' ὁ Ζαμπέλιος καὶ οἱ λοιποὶ Φιλικοὶ ἀπεξήμωσαν γενναίως καὶ ἐπροστάτευσαν τὴν οἰκογένειαν τοῦ πτωχοῦ ἥρωος.

Τῇ 24ῃ Μαΐου 1821 ἐγένετο ἡ συμφωνηθεῖσα ἐξέγερσις τῶν Ἀκαρνανῶν καὶ τῶν Λιτωλῶν. Ὁ Μακρῆς κατέλαβε τὸ Μεσολόγγιον, δπόθεν οἱ Τούρκοι κατέφυγον ἐγκλεισθέντες εἰς τὸ Ἀγρίνιον, τὸ ὁποῖον ὁ Μακρῆς καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἐπολιόρκησαν στενωῶς. Οἱ ἐν Λευκάδι Φιλικοὶ ἔπεμψαν μεγάλα βοηθήματα καὶ ἄνδρας εἰς τοὺς πολιορκητάς, ὅταν δ' ἐφθασεν ἡ εἶδησις τῆς ἀλώσεως, ἐνεπλήσθησαν χαρᾶς. «Περιεφερόμην,» γράφει ὁ Ζαμπέλιος, εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως ὡς πάράφορος, συνεχαιρομένη τὸν ἕνα, ἠσπαζόμενη τὸν ἄλλον, ἐνθουσιάζων τοὺς ἑταίρους. «Δόξα τῷ Θεῷ, τὸ ἔθνος μας ἀνέστη, ἐλευθερώνεται· δὲν εἶναι ψέμα».

Ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Πέτρου Σικελιανοῦ, τοῦ Θεοφυλάκτου Ψιλίανου, τοῦ Μάρκου Γκίλλη καὶ τοῦ Σπύρου Μεταξᾶ, κλέψαντος ὅλα τὰ ἐν τῷ Αστυνομικῷ Καταστήματι ὄπλα, πρωτοβουλία δὲ τοῦ Ζαμπελίου, ἐξῆλθον τότε τῆς Λευκάδος ὀκτακόσιοι καὶ πενήκοντα τρεῖς ἐβελονταὶ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, πλεῖστοι τῶν ὁποίων ἦσαν ἐκ τῶν χωρίων Καρνᾶς καὶ Σφακιωτῶν, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ τῶν ἐκ τοῦ δευτέρου τούτου χωρίου ἦτον ὁ Ἱερεὺς Παπᾶ Δραγανιώτης, σπουδαῖον ρόλον διαδραματίσας εἰς τὴν προηγηθεῖσαν στάσιν τῶν χωρικῶν κατὰ τῶν Ἀγγλων. Οἱ Λευκάδιοι οὗτοι ἐπολιόρκησαν τὸ εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς Λάμιας φρούριον Τεκές, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶχον ἐγκλεισθῆ πλεῖστοι Τούρκοι ἅμα τῇ ἐξεγέρσει τῆς Ἀκαρνανίας, ἐπειδὴ δὲ προσκληθέντες δὲν παρεδόθησαν, οἱ Λευκάδιοι ἐκπορθίσαντες τὸ φρούριον δι' ἐφόδου ἐφόνευσαν ἅπαντας.

Ὀλίγον κατόπιν ἐξωπλίσθησαν ἐν Λευκάδι δύο πλοίαρια. Τοῦ ἐνὸς τούτων ἐπέβησαν δέκα καὶ ἑπτὰ Λευκάδιοι ναυτικοὶ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Πάνου Λαυράνου, οἵτινες ἐπιπεσόντες κατὰ Ὀθωμανικῆς λιβυρνίδος, φρουρούσης τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, κατέλαβον αὐτήν καὶ κατέσφαξαν τὸ πλήρωμα. Τὸ ἄλλο πλοίαριον ὑπὸ κυβερνήτην ἕνα Κορ-

1. Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ.

σικανόν ὀνόματι Πασάνον, ἄλλοτε ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἄλῃ Πασσᾶ, ἤρ-
χετο νύκτωρ εἰς ἀπόκεντρα μέρη τῆς ἀκτῆς, παρελάμβανε τροφὰς καὶ
ἄλλα ἐφόδια, τὰ ὅποια μετέφερεν εἰς τοὺς ἐν Ἀκαρνανίᾳ ἐπαναστάτας.

Ὅλα ταῦτα περιήρχοντο βεβαίως, ἀλλὰ συγκεχυμένως, εἰς γνῶσιν
τῶν Ἄγγλων, κατ' ἀρχὰς ὅμως μὴ γνωρίζοντες οὗτοι τὰ τῆς Ἐταιρείας,
διότι ὅλοι σχεδὸν οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι ἦσαν μέλη αὐτῆς καὶ τοὺς εἶχον
πεῖσει ὅτι ἐπρόκειτο περὶ συνδέσμου, σκοποῦντος ἀποκλειστικῶς τὴν διά-
δοσιν τῶν γραμμάτων διὰ τῆς ἰδρύσεως σχολείων, τῆς ἐκτυπώσεως καὶ
διανομῆς βιβλίων κ. λ., δὲν εἶχον ἀποδώσει μεγάλην σπουδαιότητα εἰς τὸ
κίνημα θεωρήσαντες αὐτὸ ἄσχετον πρὸς τὴν Ἐταιρείαν καὶ ληστρικὸν ἀπλῶς
ἢ μᾶλλον ὡς σκευωρίαν τοῦ Ἄλῃ Πασσᾶ κατὰ τῆς Πύλης πρὸς ἀντιπερι-
σπασμόν. Διὰ τοῦτο ἡ ἀπὸ 9 Ἀπριλίου 1821 διακήρυξις οὐδετερότητος
τοῦ Ἀρμοστοῦ Μαϊτλανδ ἔλεγε μόνον ὅτι, ὅσοι τῶν Ἑπτανησίων, προσ-
χωροῦντες εἰς αὐτό, ἠθέλον συλληφθῆ ἀίχμαλωτοι δὲν θὰ ἐτύγγανον
προστασίας ἐκ μέρους τῆς Ἰονίου Κυβερνήσεως. Ὅταν ὅμως μετὰ μῆ-
νας ἀντελήφθησαν τὴν σπουδαιότητα τοῦ κινήματος καὶ τὰς ἐν Ἑπτα-
νήσῳ ἐνεργείας ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐξέδωκαν ἄλλην προκήρυξιν, κατ' ἣν πᾶς
μετέχων τοῦ ἀγῶνος κατεδικάζετο εἰς ἰσόβιον ὑπερορίαν καὶ δήμευσιν
τῆς περιουσίας, ἐν ὑποτροπῇ δὲ εἰς θάνατον. Ἔτερον διάταγμα ἀπηγό-
ρευσε τὸν εἰσπλουν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἑπτανήσου Ἑλληνικῶν καὶ
Τουρκικῶν πλοίων, ἀλλὰ μόνον διὰ τὰ Ἑλληνικὰ ἢ ἀπαγόρευσις ἐρηρ-
μόσθη αὐστηρῶς.

Ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις εἶχεν ὑπονοίας, ὅτι τὸ κίνημα εἶχε προ-
καλέσει ἡ Ῥωσσία, θέλουσα δὲ ν' ἀνακαλύψῃ τοῦτο καὶ ἐκθέσῃ τὸν
Ἐπτανησίων ἀπὸ τῆς Ἰωάννην Καποδίστριαν, προσέφερε διὰ τῶν ἐν Λευ-
κάδι ὀργάνων τῆς δέκα χιλιάδας διστήλων εἰς τὸν Ζαμπέλιον, ὑπηρε-
τοῦντα τότε ὡς Εἰσαγγελέα, ἐὰν οὗτος κατάρθωνε νὰ κατάρχῃ καὶ πα-
ραδώσῃ ἐν οἴονδῆποτε ἐνοχοποιητικὸν ἔγγραφον τοῦ Καποδιστρίου.

Τοποτηρητὴς ἐν Λευκάδι ἦτο τότε ὁ ταγματάρχης Γέμπλ, διαδεχθεὶς
ἀπὸ τοῦ 1814 τὸν Χούδσον Λώβ, ἀνὴρ κακὸτροπος, ὠμὸς καὶ ἀγέρωχος
ἐπίσης, ὁ κατόπιν τρομερώτερος διώκτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν ἐπα-
κίστασιν, γράφει ὁ Ζαμπέλιος. «Φρίττει ὁ ἄνθρωπος, λέγει, ἀναπολῶν τὰς
τιμωρίας, τὰ κολαστήρια, τὰς ἀπανθρωπίας, ὅσας ὁ ἀνὴρ οὗτος ἔπραξεν
κατὰ τὴν λαβὴν τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Μὲ λέμβους περιέκλεισε τὸ

»μεταξὺ Ἀκαρνανίας καὶ Λευκάδος πέλαγος, στρατιώτας Ἄγγλους ἔθετο
»κατ' ὅλην τὴν παραλίαν, πυρόβολα ἔστησεν εἰς τὸ Πέραμα καὶ ἐντὸς τῆς
»πόλεως, αὐστηρὰ δὲ διαταγὴ ἐδόθη εἰς τοὺς φύλακας νὰ πυροβολῶσι πᾶν
»πλοῖον ἢ ἄνθρωπον ἀποπειρώμενον νὰ διέλθῃ τὸν διαύλακα. Συνήθροίζεν
»ἂνὰ πᾶσαν νύκτα ὅλα τὰ μονόξυλα καὶ τὰς λέμβους ἐντὸς τοῦ λιμεναρχι-
»κοῦ περιβόλου, με πλοῖα ἔνοπλα, ὑπὸ ξένων πάντοτε καὶ συνήθως
»ὑπὸ Ἑλληνομάχων Λατίνων πλοιαρχούμενα, κατέλαβε τὸν Ἀμβρακικόν,
»οὕτω δὲ καταφῶρος καὶ παντοιοτρόπως ἐβοήθει τοὺς Τούρκους, πέμπων
»ζωοτροφίας εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πολιορκούμενα φρούρια, πολλάκις
»δ' ἐξήρχετο ὁ ἴδιος εἰς τὴν Στερεὰν κατασκοπεύων τὰ Ἑλληνικὰ στρατό-
»πεδα καὶ φέρων μυστικὰς ὁδηγίας εἰς τοὺς Ὀθωμανούς. Κάποτε διέταξε
»τὴν φρουρὰν τοῦ ν' ἀποβῆ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ κτυπήσῃ τοὺς ἐναντι ἔστρα-
»τοπεδευμένους, ὅπερ καὶ ἐγένετο καὶ ἡ φρουρὰ ἐν τῇ συγκρούσει ταύτῃ
»συνέλαβε τὸ πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Τσόγγα, ὅπερ ὁ Τέμπλ ἀπηγγόνισεν.
»Εἶχε δὲ τὴν ἀγγλὴν ἔστημένην ἐντὸς τῆς λίμνης πλησίον τῆς παραλίας
»τῆς Πλαγιάς, ἵνα βλέπωσι τοὺς ἀπαγχονιζομένους οἱ ἀπέναντι Ἑπτανή-
»σιοι πολεμισταί. Καί ποτε Καραβίας τις Λευκάδιος, μετὰ πολλὰς ἐν μάχαις
»ἀριστείας, εἰς Λευκάδα ἐπανακάμψας, συλληφθεὶς καὶ καταδικασθεὶς εἰς
»τὴν ἀγγλὴν, ἐνῶ ἐφέρετο ἐπὶ τῆς λέμβου ἀλυσόδετος εἰς τὸν διαύλακα,
»ἔπλου ἦν ἡ κρεμάλα, ἔσπασε τὰς ἀλύσους, ἐκτύπησε τοὺς δορυφόρους καὶ
»ἔκρηθαι εἰς τὸ πέλαγος ἐκολύμβη πρὸς τὴν ξηρὰν τῆς Ἀκαρνανίας. Ὑπὸ
»βροχὴν σφαιρῶν φθάνει εἰς τὴν ἀκτὴν, ἀλλ' ἐκεῖ προλαβόντες Ἄγγλοι
»διὰ λέμβου τὸν φρονεύουσι καὶ τὸ πτώμα του ἀπηγγονίσθη καὶ διέμεινε
»πολὺν χρόνον κρεμάμενον μεταξὺ Ἀκαρνανίας καὶ Λευκάδος καταβιβρω-
»σκόμενον ὑπὸ τῶν κοράκων. Κατὰ τῆς ἀποβάσεως ταύτης τῶν Ἄγγλων
»τὸ δημοτικὸν συμβούλιον Λευκάδος διεμαρτυρήθη, λαβὸν ὡς ἀφορμὴν
»τὴν παραβίασιν τῶν ὑγειονομικῶν διατάξεων, ἀλλ' αὐτὸς ἐκώφευσεν.....
»Εἶχομεν, ἐξακολουθεῖ, ὡς εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ,
»κρύπτας καὶ σπήλαια, εἰς τὰ ὅποια ἕκαστος ἡμῶν φέρων νυκτὸς παρα-
»κατετίθετο τὴν εἰσφορὰν του καὶ ἐκεῖθεν τὰ παρελάμβανον οἱ ἀποκομί-
»σοντες. Τούτων ἀξιωματικὸς εἶναι ὁ Γελαδούλης. Ὁ πτωχὸς αὐτὸς
»πατριώτης εἶχε πάντοτε τὸ μονόξυλόν του εἰς τὰς διαταγὰς τῆς Ἐται-
»ρείας, παρελάμβανε τὰς ζωοτροφίας, τὰ γράμματα καὶ τ' ἄλλα χρειώδη
»καί, ἐνῶ τὸ πλοιάριόν του ἐκλείδωνεν ἡ Ἀστυνομία ἂνὰ πᾶσαν νύκτα,

«αὐτὸς μετέβαινε δι' ἀγνώστου εἰς αὐτὴν αὐλάκος, ἐξῆγε τὸ πλοιάριόν του, ἔκαμνε τὴ δουλειά του καὶ πρὶν ἐξημερώσῃ ἐπανήρχετο καὶ τὸ ἐποπιθέτει εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν. Δι' αὐτοῦ ἐστάλησαν ὅλα τὰ ὄπλα τῆς Ἀστυνομίας, τὰ ὁποῖα ἔκλειπεν ὁ Μεταξᾶς καὶ ἦσαν πολλὰ προσερχόμενα ἐξ ἐρεῦνης καὶ κατασχέσεως. Ὅταν ὁ Τέμπλ ἔμαθε τὴν κλοπὴν ἐξεμάνη, διέταξε γενικὴν ἐρευναν καὶ θὰ τ' ἀνεκάλυπτεν ἐν τινὶ κήπῳ, ἐνθα προχείρως εἶχον ἀποτεθῆ, ἂν ἄλλος ἀστυνομικὸς ὑπάλληλος προλαμβάνων δὲν μᾶς εἶχεν εἰδοποιήσει νὰ τ' ἀποκομίσωμεν».

Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει πραγμάτων ὁ Ζαμπέλιος ἔλαβε μίαν ἡμέραν ἀπὸ τὸν Τεζὲν σημεῖωμα τοῦ Μάρκου Μπότζαρη, καλοῦντος ἕνα τῶν Φιλικῶν τῆς Λευκάδος εἰς συνέντευξιν. Τὴν ἰδίαν νύκτα ὁ πιστὸς Γελαδούλης διεπεραιώσεν αὐτὸν εἰς τὴν Σάλτην, ἐνθα ὁ Μπότζαρης τῷ ἀνεκοίνωσεν ὅτι τὸ Σοῦλι, ἡ ἀγαπητὴ του πατρίς, ἐπολιορκεῖτο στενωῶς ἀπὸ Σουλτανικὸν στράτευμα, ὅτι αὐτὸς ἐξελθὼν κρύφα εἶχε κατορθώσει νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ Τεζέ δι' ἀγνώστου εἰς τοὺς Τούρκους ἀτραπῶν, ἵνα ἀγοράσῃ τροφὰς εἰς Μεσολόγγιον καὶ τὰς εἰσαγάγῃ κρύφα διὰ τῆς ἰδίας ὁδοῦ καὶ τῷ ἐζήτησε χρήματα. Ὁ Ζαμπέλιος, κατενθουσιασθεὶς ἀπὸ τὴν θέαν τοῦ ἥρωος καὶ τὴν ἀπέριττον ἀφήγησιν τῶν κατορθωμάτων του, ἐδήλωσεν ὅτι τὰ χρήματα θὰ τὰ ἔφερεν ὁ ἴδιος τὴν ἐπομένην νύκτα, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἐπανέλθῃ πλέον εἰς Λευκάδα, διότι θὰ ἠκολούθει τὸν Μάρκον ὡς πολεμιστὴς. «Δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ δουλειά σου, κύρ Γιαννάκη, τῷ ἀπήντησεν ὁ Μάρκος· τὴν πατρίδα τὴν ὑπηρετεῖς καλλίτερα εἰς τὴ Λευκάδα». Ὁ Ζαμπέλιος ὑπέκρινε δυσθύμως, ἐπέστρεψε καὶ διενεργήσας πρόχειρον ἔρανον, αὐτὸς μὲν ἔδωκε 200 δίστηλα, ὁ Σούνδιας 150, ὁ Χαλικιόπουλος 150 καὶ ἄλλοι μικρότερα ποσά, διὰ τῶν ὁποίων ἠγοράσθησαν μὲν τὰ τρόφιμα, ἀλλὰ πρὶν ἢ φθάσωσιν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον τὸ Σοῦλι εἶχε πέσει.

Ὁ φοβερὸς Τέμπλ ὑπώπτευσεν ἐπὶ τέλος τὸν Ζαμπέλιον. Ἐξετάσας ἔμαθεν ὅτι πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ὁ ἐκ Κεφαλληνίας Μιχαὴλ Πανᾶς, θέλων νὰ κτυπήσῃ τὴν Πρέβεζαν, εἶχεν ἔλθει κρύφα εἰς Λευκάδα, συνεννοήθη μετὰ τοῦ Ζαμπελίου καὶ ἔλαβε παρὰ τούτου πενήκοντα ἀνδρας καὶ πολεμοφόδια, ἐπὶ πλέον δ' ἔμαθεν ἀορίστως, ὅτι ὁ Ζαμπέλιος εἶχε συνεννοηθῆ μετὰ τοὺς Σουλιώτας. Συλλαμβάνεται αὐτοστιγμὴ ὁ Ζαμπέλιος ἐντὸς τοῦ Εἰσαγγελικοῦ γραφείου του, κλείεται εἰς τὰς φυλακὰς καὶ τὴν

ἐπιούσαν φέρεται δέσιμος καὶ προσάγεται εἰς τὸν Τέμπλ. Χωρὶς νὰ δώσῃ καιρὸν εἰς τοῦτον νὰ τῷ ἀπευθυνη μοιρῆν ἢ ἀπλῆν τινα ἐρώτησιν, ὁ Ζαμπέλιος ἀτενίσας αὐτὸν μὲ τὸ βλοσυρὸν του βλέμμα, «Γνωρίζω, τῷ λέγει, διατὶ κατηγοροῦμαι καὶ συνελήφθην. Δὲν ἀρνοῦμαι, ὅτι ἐπιθυμῶ διακαῶς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνους μου καὶ εὐχομαι καὶ συμπράττω εἰς ὅτι δύναμαι νομίμως ὑπὲρ τῆς εὐδοώσεως τοῦ ἀγῶνός μας, τὸν ὁποῖον θεωρῶ ἱερόν. Ἐπὶ τούτῳ οὐδεὶς δύναται νὰ μὲ κατακρίνῃ, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἕνας Ἄγγλος ὡς Ὑμεῖς, ἀνήμιον δηλαδὴ εἰς τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σφόδρα ἐπίσης ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν». Εἰς ἀπάντησιν ὁ Τέμπλ προτείνει νὰ τὸν συγχωρήσῃ, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ κατονομάσῃ πάντας τοὺς συνενόχους του καὶ ἀποκαλύψῃ τὰς συνεννοήσεις τούτων μετὰ τοῦ Καποδιστρίου. «Εἰς τὴν πρότασίν σας, ἀπαντᾷ εὐθαρσῶς ὁ Ζαμπέλιος, ἀποκρίνομαι, ὅτι ἡ Ἴόνιος Κυβέρνησις μοὶ ἐπέβαλε καὶ ἔδωκε ὄρον νὰ κατηγορῶ ὡς Εἰσαγγελεὺς τοὺς παραβάτας τοῦ νόμου, οὐχὶ δὲ νὰ κατασκοπεύω τὰς πράξεις τῶν πολιτῶν καὶ νὰ γίνωμαι καταδότης».

Ὁ Τέμπλ ἀνέφερε πάντα ταῦτα εἰς τὸν ἐν Κερκύρα Ἀρμοστήν, ἀλλ' ὁ Ζαμπέλιος διὰ τῶν ἰσχυρῶν φίλων καὶ συγγενῶν του οὐ μόνον ἀπηλίγη πάσης καταδιώξεως, ἀλλὰ διετήρησε καὶ τὴν θέσιν τοῦ Εἰσαγγελέως, κατὰ διαταγὴν δὲ τοῦ Ἀρμοστοῦ συνεστήθη ἀμέσως ἑκτακτον Στρατοδικεῖον ἐν Λευκάδι, ἀποτελεσθὲν ἐκ δύο δικαστῶν Ἀγγλων καὶ ἑνὸς Ἴονίου καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ Ἐπιτρόπου τῆς Ἐπικρατείας ἀνετέθησαν εἰς τὸν ἴδιον Ζαμπέλιον, ἀκίνδυνον θεωρηθέντα διὰ τὸν λόγον ὅτι οἱ Ἀγγλοι διὰ τῶν δύο αὐτῶν δικαστῶν εἶχον ἐξησφαλισμένην τὴν πλειοψηφίαν τοῦ δικαστηρίου, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ ἐπλανήθησαν.

«Ὅποια ἡ θλιψίς μου, γράφει ὁ Ζαμπέλιος, νὰ βλέπω ὑποδίκους, ἀνθρώπους οὓς ἐγὼ αὐτὸς παρεκίνησα νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ διαπράξωσι τὸ λεγόμενον ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔγκλημα! Ὁφείλον ὅμως νὰ κρύπτω ὅσα ἠδυνάμην, νὰ καλύπτω τὰς περιπτώσεις φυγῆς, ὅπως λυτρώσω συμπολίτας μου φλεγομένους ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς φιλοεθνίας, ὅπως σώσω τέκνα τῆς Ἑλλάδος θυόμενα διὰ τὴν Ἑλλάδα... Εἰς τοῦτο ὁμολογῶ καὶ διακηρύσσω, ὅτι μ' ἐβοήθει ὁ εἰς τῶν Ἀγγλων δικαστῶν ὁ κύρ. Μπέϊνς, μυστικῶς ἐνθερμος φιλέλλη, λαλῶν ἄριστα τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐμβαθύνων εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα καὶ ἔχων σύζυγον

»Ἑλληνίδα ἐκ Πάργας. Ἐπειθὰ λοιπὸν τοῦτον, φύσει ἀγαθὸν ἄνδρα, καὶ ἡ πλειοψηφία ἠθώωνε, δι' ἔλλειψιν σημείων καὶ ἀποδείξεων, τοὺς ὑποδίκους. Δύο ἢ τρεῖς μόνον κατεδικάσθησαν καὶ ὄχι εἰς κεφαλικὴν ποινήν, ὡς ἐβούλετο καὶ ἐπέτασεν ὁ Τέμπλ ἀπειλῶν τοὺς δικαστάς».

Ὁ διωγμὸς τῶν Ἑλλήνων διήρκεσεν ἐπὶ τρία ἔτη, μετὰ τὰ ὁποῖα ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας μετεβλήθη διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ κόμματος τῶν φιλελευθέρων καὶ τοῦ φιλελληνισμοῦ τοῦ Κάνιγγος. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἀποθανόντος τοῦ Ἀρμοστοῦ Μαϊτλανδ, διορίσθη τοιοῦτος ὁ Ἄδαμ, φιλέλληνας, φιλελεύθερος καὶ σύζυγος Ἑλληνίδος, ἔκτοτε δὲ ἡ Ἑπτάνησος ἐλευθέρως πλέον ἐβοήθησε τὸν ἀγῶνα τῶν ὁμοειδῶν της. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἐθνικὴ δρασίς τοῦ Ζαμπελίου. Εὐτυχῆσας γὰρ ἴδη πραγματωθῆν τὸ ὄνειρον τῆς Ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως ἐν μέρει τοῦλάχιστον, ἐρησύχασε πλέον περιορισθεὶς εἰς τὰ ὑψηλὰ δικαστικά του καθήκοντα καὶ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς ἀφιερῶσας εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν τραγωδιῶν ἐκείνων, ἐν αἷς ἐξύμνησε μὲ τόσον ἐνθουσιασμὸν καὶ δύναμιν τὴν ἀνδρείαν, τὴν φιλοεθνίαν καὶ τὴν ἀνταπαύρησιν τῶν ἡρώων τῆς Ἑπτανησιαστικῆς ἀγῶνος, μεθ' ὧν εἶχε συνεργασθῆ πρὸς τὸν ἱερὸν σκοπὸν, τοὺς ὁποίους συνεβούλευσε, παριώτρυνε καὶ ἐβοήθησε πέραν ἴσως τῶν τυπικῶς ἐπιτρεπομένων ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του ὄρτων, ἐφ' ᾧ καὶ τ' ὄνομά του ἔζησε καὶ ζήσεται εἰς γενεάς.

ΑΙ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΙ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ.

ΕΡΑΝΙΣΜΑ ΕΚ ΤΗΣ ΑΝΕΚΔΟΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ

ΥΠΟ

Κ. Α. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

Τὴν 10 Ἀπριλίου 1770 τὸ Μεσολόγγι προσεφέρθη ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐλευθερίας. Ἄλλ' ἀνεγεννήθη ἀπὸ τὴν τέφραν του, ξαναγεννῆθη καὶ μετὰ ὅδ' ἀκριβῶς χρόνια, τὴν νύκτα τῆς ἰδίας ἡμέρας, τὴν νύκτα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου, — ποῖα μοιραία σύμπτωσης, — ἐπρόσφερεν εἰς τὸν αὐτὸν βωμὸν τὴν μεγαλυτέραν θυσίαν, ἀπὸ ὅσας ὁ κόσμος εἶδε καὶ θὰ ἴδῃ ἴσως.

Α'

Τὸ Μεσολόγγι εἶναι πόλις νέα. Ἡ κτίσις της δὲν εἶναι γνωστὴ. Ἡ ἀρχαιότερα περὶ αὐτοῦ γνωστὴ μοι μαρτυρία εἶναι ἡ τοῦ Ἐνετοῦ Παρούτα, ἱστορικοῦ τῆς περιφέρειου ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου (1571), ὁ ὁποῖος περιγράφων τὰς πρὸ τῆς συμπλοκῆς κινήσεις τοῦ χριστιανικοῦ στόλου λέγει «πρώτη ἡ ναυαρχὸς διέκρινε τὸν ἐκ Ναυπάκτου ὀρμησαντα Τουρκικὸν στόλον, μόλις αὕτη ἔκαμψε τὸ ἀκρωτήριον, ποὺ εἶναι τὰ ἰχθυοτροφεῖα, τὰ ὁποῖα οἱ Ἕλληνες ὀνόμαζον Μεσολόγγι».

Ὁ Ἰσπανὸς περιηγητὴς Βενιαμὴν ὁ ἐκ Τουδέλης περιηγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1153 ἀναφέρει μόνον τὸ Νατολικὸν (Αἰτωλικὸν), ὁ δὲ Πορτογάλανος, τὸν ὁποῖον ἐξέδωκεν εἰς τὴν Βενετίαν (1573) ὁ Τάγιας, ὁ ἐπίσημος λιμενοδείκτης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ ἀναφέρων καὶ τοὺς πλέον ἀσημάντους λιμένας καὶ ὄρμους χάριν τῶν ταξιδευόντων πλοίων, εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τῆς Ἑπαιτίας τοποθετεῖ τὸ Νατολικὸν εἰς τὸ μέρος, ὅπου εὐρίσκειται τὸ ἰχθυοτροφεῖον Θολή, καὶ τὸν Γαλατᾶν, ὅπου τὸ σημερινὸν Κρουονέρι. Καὶ οἱ πρῶτοι χάρται μόνον τὸ Νατολικὸν ἐπίσης σημειῶνουν παρὰ τὴν Θολήν.

Πρὸ τοῦ Μεσολογγίου ἐκτείνεται ἡ λιμνοθάλασσα μὲ τὰς ἀνακλιμῆ-

τους νησιδάς της. Καὶ τὸ μέρος ὅπου εὐρίσκεται ἡ πόλις νησιδάς ἄλλοτε ἀπετέλει. Τὴν λιμνοθάλασσαν ὁ Στράβων, ὁ Σπύρος Τρικούπης καὶ ἡμεῖς σήμερον ὀνομάζομεν λίμνην. Ἡ λίμνη ἰταλιστὶ λέγεται lago καὶ ὁ πληθυντικός της κάμει laghi. Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ Μεσολογγίου (ἢμπορεῖ νὰ ἦσαν Φλωρεντῖνοι ἢ Μελιταῖοι τὰ παράλια ταῦτα ἐλυμαίνοντο ἄλλοτε οἱ ξένοι πειραταὶ) θὰ εἶπαν εἰς τὴν γλῶσσάν των ὅτι κατοικοῦν Mezzolaghi, ἐν μέσῳ δηλ. λιμνῶν, καὶ εἰς τὴν συνοικισθεῖσαν πόλιν ἐδόθη τὸ ὄνομα Mezzolaghi, τὸ ὁποῖον βραδύτερον ἐξηλληνίσαν εἰς Μεσολόγγιον. Καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ὁ Γεωγράφος Μελέτιος «ὁ περιεργος περιηγητὴς» διορθῶν τὸ ὄνομα τῶν προαιδέει ὅτι καλύτερον νὰ τὸ ὀνομάζομεν Μεσολόγγιον.

Τὸ Μεσολόγγι ἦτο ναυτικὴ πόλις. Τὸ χρονικὸν τοῦ Μάτεση (1692) ἀναφέρει ἀφίξεις πλοίων τοῦ Μεσολογγίου εἰς Ζάκυνθον. Εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Ἰθάκης σώζονται αἱ πρὸς τὸ Ὑγειονομεῖον ἀπὸ τοῦ 1710 γενόμεναι καταθέσεις τῶν καταπλεόντων πλοίων. Ἐκ τούτων πολλὰ προερχόμενα ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι φέρουν γνωστὰ Μεσολογγιτῶν ὀνόματα. Τὸ 1735 ἀναφορὰ Μεσολογγιτῶν πρὸς τὸν Ναυτικὸν Διοικητὴν τῆς Ζακύνθου ζητεῖ νὰ διορισθῇ ἐκεῖ πρόξενός των ὁ κόμης Φραγκ. Ρώμας, χάριν τῶν ναυτικῶν των συμφερόντων. Εἰς δὲ τὸ 1735 κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦ Χ. Φιλητᾶ «Περὶ τοῦ συνοικισμοῦ τῶν Γραικῶν ἐν Τεργέστη» εὐρίσκονται πλοῖα Μεσολογγίτικα εἰς Σενεγάλην, ὅπου πληροφορηθέντες ὅτι Κάρολος ὁ ΣΤ' εἶχε κηρύξει ἐλεύθερον τὸν λιμένα τῆς Τεργέστης συνέδεσαν ἐμπορικὰς σχέσεις μεταξὺ Τεργέστης καὶ Μεσολογγίου, εἰσήγαγον πρῶτοι τὴν σταφίδα εἰς τὴν ἐκεῖ ἀγορὰν, ἐγκατέστησαν ἀντιπρόσωπον τὸν Μεσολογγίτην Ἀἰθ. Τζάλλαν «καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ δεύτερος Γραικὸς ἀλλὰ πρῶτος Ἕλλην ἔμπορος, ὅπου ἐστηρίχθη εἰς τὴν Τεργέστην».

Ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος εἶχε φθάσει εἰς ναυτικὴν ἀκμὴν μὲ ὄλον τὸ σκότος καὶ τὴν βαρβαρότητα τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης. Ἐγίνε τόπος ναυπηγείου, ἀπέκτησε 80 περίπου κομμάτια καράβια, καὶ 350 τόννων χωρητικότητος, τὴν πρώτην αὐτὴ ἀνεράνη καὶ ἐναυπηγήθη εἰς τὴν τουρκοκρατουμένην Ἑλλάδα ναυτικὴν δύναμιν, ἐξῆγεν εἰς μακρινὰς χώρας τὰ προϊόντα του, τὰ δὲ πλοῖά του ἐταξίδευον καὶ εἰς τὰς πλέον μεμακρυσμένας ἄκρας τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ. Οἱ πρόξενοι τῆς Δημοκρατίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἀποδίδουν τὴν πτώσιν τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐνετικοῦ

ἐμπορίου εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ναυτικοῦ τοῦ Μεσολογγίου. Ἀπέκτησε πλοῦτον πολὺν καὶ ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην τῆς μορφώσεως τῶν τέκνων του. Ἐσύστησε περὶ τὸ 1750 σχολεῖον, τὸ ὁποῖον οἱ Παλαμᾶδες προήγαγον εἰς Σχολὴν τοῦ Γένους.

Ἡ Ἐπανάστασις τῆς Μεγάλης Αἰκατερίνης εὐρίσκει καὶ τοὺς Μεσολογγίτας ἐρηγοροῦντας. Ὁ σχολαρχὸν τότε Παναγιώτης Παλαμᾶς μεταβαίνει πρὸς συνάντησιν τοῦ Ἀλεξίου Ὁρλώφ. Ἐνθουσιώδης δὲ ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ποῦ ἦτο ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους, πείθεται εἰς τὰς μεγάλας τοῦ Ρώσσου ὑποσχέσεις καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν του μεταδίδει εἰς τοὺς συμπολίτας του. Ἐνστερνίζονται ἀμέσως τὸ κίνημα, ἀποδιώκουν τοὺς Γούρκους, συνιστοῦν Κυβέρνησιν ἀπὸ τοὺς Π. Παλαμᾶν, Ἄνδρ. Καλογεράν καὶ Α. Γουλιμῆν, ὀπλίζονται ἐκ τοῦ προχείρου καὶ περιταφρώνουν τὴν πόλιν. Ἀπειράριθμοι Ἀρβανῖτες κατακλύζουν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὁ Σταθᾶς, ὁ Γεροδῆμος, ὁ Μπουκουβάλος, ὁ Καρακίτσος καὶ ὁ Κοντογιάννης, ἀρματαλοὶ τοῦ Βάλτου, τῶν Ἀγρᾶφων, τοῦ Καρπενησίου καὶ τῆς Ὑπάτης, διὰ νὰ διατηρήσουν τὰ ἀρματαλίκια των συνθηκολογοῦν μαζί των καὶ τοὺς ἀφήνουν ἐλευθέρως νὰ διαβοῦν. Μόνος ὁ Χρῆστος Γρίβας, ὁ ἀρματαλὸς τοῦ Ξηρομέρου, ἀπόγονος τοῦ Μπούα, τοὺς σταματᾷ ἔξω ἀπὸ τὸ Ἀγγελόκαστρον καὶ τοὺς κτυπᾷ. Ἄλλ' ἀνωφελῶς, ἔνεκα τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἐπιδρομέων. Χύνονται οἱ Ἀρβανῖτες τότε εἰς τὸ Μεσολόγγι, τὸ περικυκλῶναι ἀπὸ τὴν θάλασσαν ὁ πολυάριθμος στόλος τῶν Δουλχινιατῶν καὶ Σκοδριάνων, οἱ Μεσολογγῖται, ἀπαράσκευοι ποῦ ἦσαν καὶ ἐγκαταλελειμμένοι ποῦ ἔμεναν, ὑφίστανται ὅλας τὰς συνεπείας τοῦ ἀπερισκέπτου τολμήματός των.

Ἐκτὸς τῶν φοβερῶν συμφορῶν ποῦ ὑπέστησαν, καὶ αἱ ὁποῖαι κατὰ μίαν ἐπιστολὴν τοῦ Π. Παλαμᾶ «οὔτε λόγῳ θηταὶ οὔτε ἀκοῇ φροηταὶ ὑπῆρξαν» καὶ ἀπὸ τὰς ὁποίας κατὰ τὸ πιστοποιητικὸν τῶν ἐν Ζακύνθῳ ἀρχιερέων «μόλις καὶ μονοχίτωνες ἐλυτρώθησαν καὶ αὐτῶν τῶν πρὸς ζωάρκειαν ὑστερούμενοι» εἶδον καὶ τὸ ναυτικὸν των, τὴν 10ην Ἀπριλίου 1770, νὰ πυρποληθῇ ἀπὸ τὸ ἐχθρικόν, ἀροῦ ἐπὶ ἑβδομάδα δλόκληρον εἶχεν ἀντισταθῆ κατὰ τούτου.

Ὁ Rosa, πρόξενος τῆς Γαλλίας εἰς Πάτρας, ἔγραφε πρὸς τὸν πρέσβυν του, τὸν δοῦκα τοῦ Choiseul ὅτι ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ νύκτας ἔβλεπον ἀπὸ τὰς Πάτρας τὴν πόλιν τοῦ Μεσολογγίου καιομένην καὶ τὰ 80 πλοῖά του

πυροπολούμενα και ὅτι οἱ δωδεκακισχίλιοι ἀπὸ τῶν κατοίκους του ἐσιώθησαν ἀπὸ τὴν σφαγὴν καταφυγόντες εἰς τὴν Ἑπτανήσον.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην τὸ Μεσολόγγι ἀναξή. Κατασκευάζονται εἰς τὰ ναυπηγεῖά του 60 καινούρια καράβια. Συγκεντρώνουν νέον πάλιν πλοῦτον οἱ Μεσολογγῖται. Ὁ Ἄγγλος Dodwell θαυμάζει τὴν ὡραιότητα τῶν Μεσολογγιτισσῶν καὶ τὴν πολυτέλειαν τῆς ἐνδυμασίας των. Οἱ Παλαμᾶδες ἐπαναρχίζουν τὸ μέγα ἔργον των. Εἰς τὸν σχολαρχοῦντα τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Γρηγ. Παλαμᾶν λέγει ὁ ἴδιος Dodwell ὅτι καὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πλούσιοι Ἕλληνες ἔστειλαν τὰ τέκνα των διὰ νὰ διδασκῶν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Σατράπης τῶν Ἰωαννίνων εἶχε προσλάβει διὰ τὸν μικρότερόν του υἱὸν Σελήμ καὶ τοὺς ἐγγόνους του Σελήμ καὶ Ἰσμαήλ Μεσολογγίτας διδασκάλους, τοὺς Εὐσ. Καλογεράν καὶ Δ. Καιψάλην, ἀξιολόγους δὲ Ἑλληνιστὰς κατὰ τὸν Holland. Ἡ Παλαμαία σχολὴ ἔβγαλε περὶ τοὺς ἐκατὸν διδασκάλους, οἱ ὅποιοι ὡς ἱεραπόστολοι τῆς Μεγάλῃς Ἰδέας διεχύθησαν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἐπροπόνησαν τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ τουρκοκρατομένου Ἑλληνισμοῦ καὶ τὸν ἐπαρεσκεύασαν διὰ τὸν μεγάλην ἀγῶνά του.

Ἄλλὰ τὸ νέον ναυτικόν του ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς 19ης ἑκατονταετηρίδος διελύθη ἔνεκα ἐμπορικῶν λόγων. Τοῦ ἔμειναν ὅμως οἱ ναῦται, τῶν ὁποίων ἡ θάλασσα εἶχεν ἀποσκληρύνει τὰ σώματά των καὶ ἡ ἀγριότης τοὺς εἶχε καταστήσει ἀτρομήτους εἰς τοὺς κινδύνους. Οἱ ναῦται, οἱ ὅποιοι εἰς τὰς μετὰ τῶν τυράννων συμπλοκάς εἶχον καταστῆ δεινοὶ πυροβοληταί. Εἰς αὐτῶν τὰ ἀνδρικὰ χέρια ἀπὸ τοῦ 1822 μέχρι τοῦ 1826 εἶχε τὸ Μεσολόγγι ἐμπιστευθῆ τὴν τιμὴν του καὶ τὰ κανόνια του, αὐτοὶ δὲ μὲ ὅλον τὸ σθένος τῆς ἀνδρείας των καὶ μὲ ὅλην τὴν φωτιάν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ των ἀντετάχθησαν ἀπὸ τὴν Γάπιες τοῦ Μεσολογγιοῦ κατὰ τοῦ πυρὸς τῶν κανονιῶν τοῦ Βρυώνη, τοῦ Κιονταχῆ καὶ τοῦ Μπραϊμη καὶ κατὰ τῆς ἀγρίας λύσεως τῶν ἀγρίων ὄρδων των. Ἄλλὰ καὶ τὴν ναυτικὴν των δεξιότητα εἶναι ἐπαρκὲς νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ ἐξῆς γεγονός, τὸ ὁποῖον παραλαμβάνομεν ἀπὸ τὰ «Ἑλληνικὰ Χρονικά» 1ης Νοεμβρίου 1825. «Τὰ ἀπὸ τοῦ κόλπου Παλαιῶν Πατρῶν γιθὲς ἐκπλεύσαντα ἑπτὰ ἐχθρικὰ καράβια ἀπαντήθησαν σήμερον ἀπέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου Πάπα μὲ τρία μικρὰ ἑνοπλα ἰδικὰ μας πλοῖα, διοικούμενα παρὰ τῶν κυβερνητῶν Κωνσταντῆ Τρικούπη, Χρυσάνθου Μωραϊτάκη καὶ Δημ. Πα-

ναγιότη. Ἦλθον λοιπὸν εἰς ναυμαχίαν, ἣτις ἐπεκράτησε δύο περίπου ὥρας. Ἀπίθανον ἴσως ἤθελε φανῆ νὰ διακηρύξωμεν ὅτι ἡ νίκη τῆς ἀνίσου ταύτης ναυμαχίας ἔκλινεν εἰς τὸν ὀλιγάριθμον τοῦτον στολίσκον μας καὶ ὅτι τὰ ἐχθρικὰ καράβια συνιστάμενα ἀπὸ μίαν κορβέταν, δύο βρῖκια καὶ τέσσαρας γαλέτας διέλυσαν τὴν γραμμὴν των καὶ ἠναγκάσθησαν μὲ κατάσχύνην των νὰ εἰσέλθουν πάλιν εἰς τὴν σκέπην τοῦ φρουρίου Π. Πατρῶν πυροβολοῦντα ἀπὸ τὴν πρόμην. Εἶναι ἀληθέστατον μόνον τοῦτο καὶ θέλει ἴσως μαρτυρήσει τὰ λεγόμενά μας μὲ περισσοτέραν μάλιστα ἔμφρασιν ὁ διοικητὴς ἑνὸς Ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ βρικίου, ὅστις ἐσταίθη μακρόθεν θεατὴς τοιαύτης μάχης».

Β'

Τὸ ἐπίσημον πολεμικὸν σάλπισμα εἰς τὸ Μεσολόγγι ἤχει πάλιν τὴν 20 Μαΐου 1821. Οἱ Μεσολογγῖται ἀποδιώκουν τοὺς Τούρκους, καταλαμβάνουν τὸ Διοικητήριον, ἐβρώνουν ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν καὶ διορίζουν ἀρχηγὸν τὸν Ἀθαν. Ραζῆ-Κότσιαν. Ὁ ἀρχηγὸς κατανοεὶ ἀμέσως τὴν στρατηγικότητα τῆς πατρίδος του, ἐγκαθιστᾷ φρουροὺς εἰς τὸ Βασιλάδι καὶ Προκοπάνιστον, τὰς μόνας τότε τῆς λιμνοθαλάσσης εἰσόδους, ἐνεργεῖ συνδρομὰς καὶ μὲ χρήματα μόνον τῶν Μεσολογγιτῶν ἀκρωτώνει καὶ περιταφρώνει τὴν πόλιν. Αἱ γενόμεναι συνεισφοραὶ ἀνήλθον εἰς 36000 σημερινῶν δραχμῶν, διακρίνονται δὲ διὰ τὰς μεγαλειτέρας κατάβολάς των οἱ Ἰωάννης Τρικούπης, Δημητράκης Πλατύκας, Μήτσος Ἰντζιλόνης, Στάμος Σιδέρης καὶ Ἀναστ. Παλαμᾶς.

Ἐφοδιάζει τὴν πόλιν μὲ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια, ἀποστέλλει τὰ γυναικόπαιδα εἰς τὸν Κάλαμον καὶ δὲν φεύγουν οἱ κάτοικοι, ἀλλὰ περιμένουν τὸν ἐχθρόν.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον δείξει τὴν φιλοπατρίαν των καὶ τὰ πολεμικὸν τῶν μένος λαβόντες μέρος ὑπὸ τὸν ἀρχηγόν των εἰς ὅλας τὰς κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἠπειρον ἐκστρατείας καὶ δώσει δείγματα τῆς ἀπαρμιλλοῦ ἀνδρείας των, διότι εἰς τὸ Βασιλάδι πενήκοντα Μεσολογγῖται ναῦται ὑπὸ τὸν ἀρχηγόν των εἶχον τρέψει εἰς φυγὴν τὴν 20ὴν Ἰουλίου 1822 τὴν κραταιότεραν Τουρκικὴν μοῖραν ποῦ ἐφάνη εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας, καὶ διότι κατώρθωσαν κατόπιν νὰ ἐμποδίσουν μὲ τὸν Μακροῦν ἀπόβασιν εἰς τὴν Μαύρην Ἀλυκὴν (Τρικούπη) Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς

Ἐπαναστ. Τόμ. Β' σελ. 228, 229). Τὸ κατόρθωμα ἐκεῖνο, ἂν, ὑπὸ ἔποψιν ἡρωϊσμοῦ, δὲν εἶναι κατώτερον τῶν 131 ὑπερασπιστῶν τῆς Κλεισόβης καὶ τῶν 100 τοῦ Χανιοῦ τῆς Γραβιάς, δὲν εἶναι ἀνώτερον ὡς πρὸς τὴν ἐπεληθούσαν ἀφέλειαν; Ἡ ἄκαιρος πτώσις τοῦ Μεσολογγίου θὰ κατέστρεφε τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ὡς ἐν τέλει θὰ δείξομεν. Καὶ μόνη δὲ ἡ προᾶξις αὕτη δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ ἀνυψώσῃ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μεσολογγιτῶν τὸ ὄνομα ἐκεῖ ποῦ δικαίως ἡ ἀθανασία ἔφερε τοῦ Ἰζαβέλλα καὶ τοῦ Ἀνδρούτσου τὰ δοξασμένα καὶ μεγάλα ὀνόματα.

Ἡ γραπτὴ ἱστορία ἀποδίδει εἰς τὸν Μαυροκορδάτον τὴν ἔμπνευσι τοῦ νὰ γίνῃ τὸ Μεσολόγγι τόπος ἀμύνης. «Ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Μπότσαρης ὁ Τσόγκας, ὁ Μακρῆς καὶ ἄλλοι πιστοὶ ὀπλαρχηγοὶ κατέλαβον, λέγει ὁ Τρικουπίης, (μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Πέτα) διαφόρους θέσεις ἐπ' ἐλπίδι ἀντιστάσεως, ἀλλ' ἀδύνατοι ὄντες ἐνώπιον τόσοις δυνάμειν ἠνιγκάζοντο ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τοῦ ἐχθροῦ νὰ ὑποχωρῶσιν. Ἡ τελευταία θέσις, ἣν κατέλαβον, ἦτο τὸ Κεφαλόβρυσον δύο ἡμισυ ὥρας μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου διέμειναν 4 ἡμέρας.

Ἀλλὰ καὶ ταύτην ἐγκατέλειψαν, ἐπεληθόντων τῶν ἐχθρῶν τὴν 21ην Ὀκτωβρίου, καὶ ἐσκορπίσθησαν. Καὶ οἱ μὲν ἐντόπιοι ὀπλαρχηγοὶ ἀνέβησαν εἰς τὰ βουνά, ὁ δὲ Κίτσος καὶ ὁ Μπότσαρης, οἱ μὴ ἔχοντες ἐπαρχιακὰς ὀπλαρχηγίας, εἰσηλθόν καταδιωκόμενοι ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν καὶ κακῶς ἔχοντες εἰς τὸ Μεσολόγγι, ὅπου εἶχε καταφύγει τέσσαρας ἡμέρας πρότερον καὶ ὁ Μαυροκορδάτος...» Μηδὲν γενναῖον μηδ' εὐτυχὲς προσδοκῶντες οἱ πλείστοι τῶν περὶ τὸν Μαυροκορδάτον μετὰ τὰ πρὸ μικροῦ ἐν τῇ Αἰτωλοακαρνανίᾳ συμβάντα τὸν ἐσυμβούλευσαν νὰ μὴ κινδυνεύσῃ ἀνωφελῶς, ἀλλὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ μέρη ἐκεῖνα. «Ἄν τὰ ἐγκαταλείψωμεν ἡμεῖς, ἀπεκρίθη ὁ Μαυροκορδάτος, διέρχονται οἱ ἐχθροὶ ἀκωλύτως, κυριεύεται ἡ εἰσέτι δεινοπαθοῦσα Πελοπόννησος καὶ τὸ πᾶν ἀπόλλυται. Ἐγὼ θὰ ἀποθάνω ἐδῶ» «Καὶ ἐγὼ ἀνεφώνησεν ὁ Μάρκος». Οἱ λόγοι οὗτοι ἐχρησίμευσαν ὡς θεμέλιος λίθος τῆς ἐν Μεσολογγίῳ ἐγκαρτερήσεως.

Ἀλλὰ τοῦτο δὲν φαίνεται ἀληθές. Ἡ ἰδέα καὶ ἡ ἐπιμονὴ εἰς τὴν ἰδίαν ταύτην ὀφείλεται εἰς τοὺς Μεσολογγίτας καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ραζῆ Κότσιαν. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐθεώρησεν ἀπ' ἀρχῆς ἀδύνατον τὴν ἐν Μεσολογγίῳ ἄμυναν. Καθ' ὃν χρόνον οἱ Μεσολογγῖται ὠχύριον ἰδίαις αὐτῶν δαπάναις τὴν πατρίδα των, ὁ Μαυροκορδάτος ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀρχι-

στράτηγον τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος Γεωρ. Νικολοῦ, τὸν Βαρνακιώτην. «Πόσον μὲ ἐτάραξεν ἡ διάλυσις τοῦ στρατοπέδου τοῦ Πλατάνου εἶναι ἀδύνατον νὰ σὲ τὸ περιγράψω καὶ μάλιστα ὅταν εἶδα τὸ μωρὸν καὶ ἀνόητον σχέδιον τῆς ὀχυρώσεως τοῦ Μεσολογγίου, ἔγεινα ἄλλος ἐξ ἄλλου.» Ἐγραψα καὶ εἰς τὸν Μακρῆν καὶ εἰς ἄλλους ὅσους ἐστοχάσθην νὰ γράψω ἀποδεικνύων ὅτι τὰ φυσικὰ σύνορα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ διαφραγεύσωμεν, εἶναι ἡ Λαγκάδα καὶ τὸ Ξηρόμερον καὶ ὅταν δὲν ἠμπορέσωμεν νὰ βασταχθῶμεν εἰς τὰ γεφύρια, τὰ περάσματα τοῦ ποταμοῦ καὶ τὰ δυνατὰ μέρη τοῦ Βλοχοῦ καὶ ὄχι ἐν ταῖς χώραις ὅπου καὶ δέκα χαντάκια ἂν κάμωμεν δὲν κατορθώνομεν τίποτε». Ἀλλ' οὔτε καὶ ὅταν ἐπῆγεν εἰς τὸ Μεσολόγγι μετέβαλε γνώμην, διότι ἄλλως εἶχε καιρὸν νὰ εἰδοποιήσῃ εἰς Κεφαλόβρυσον τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς, ὅπως συγκεντρωθῶν καὶ αὐτοὶ ἐκεῖ. Εἰς Μεσολόγγι εἶχε μεταβῆ τὴν 17ην καὶ οἱ ἀρχηγοὶ ἐγκατέλειψαν τὸ Κεφαλόβρυσον τὴν 21ην. Εἶχε γίνῃ μάλιστα πρότασις ἀπὸ τὸν Βλαχόπουλον νὰ καταφύγουν εἰς τὸ Μεσολόγγι, ἀλλ' ἀπέκρουσε ταύτην ὁ Μάρκος καὶ ὑπερίσχυσεν.

Ὁ Μαυροκορδάτος εἶχεν εἰσέλθει εἰς Μεσολόγγιον ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ Κατσαρὸν μὲ 25 ὀπαδοὺς διὰ νὰ λάβῃ πλοῖον καὶ διαπεραιωθῆ εἰς Πελοπόννησον. Μετέβησαν δὲ κατόπιν αὐτοῦ ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ὁ Κίτσος καὶ ὁ Μάρκος, οἱ μὴ ἔχοντες ἐπαρχιακὰς ὀπλαρχηγίας, μὲ 33 ὀπλοφόρους «κακῶς ἔχοντες». Οἱ δὲ Μεσολογγῖται τοὺς ἐκράτησαν, τοὺς ἐνειψύχωσαν καὶ τοὺς ἔπεισαν περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐκεῖ ἀμύνης. Οἱ Τούρκοι μὲ δύναμιν 12.000 ἀνδρῶν στρατοπεδεύουν ἔξωθι τοῦ Μεσολογγίου τὴν 21ην Ὀκτωβρίου 1822, τοὺς ἠκολούθει δὲ ὁ Βαρνακιώτης, ὁ Γῶγος, ὁ Ράγκος, ὁ Ἰσκος καὶ ὁ Βαλτινός. Ἐνῶ διὰ θαλάσσης τοὺς πολιορκεῖ ὁ Ἰσούφης. Καὶ τὰς πολυαριθμοὺς αὐτὰς δυνάμεις 300 Μεσολογγῖται ὑπὸ τὸν Ραζῆ-Κότσιαν μὲ τοὺς 60 ὀπαδοὺς τοῦ Μάρκου, τοῦ Κίτσου καὶ τοῦ Κατσαροῦ ἐπολέμησαν ἐπὶ δύο ἡμερόνυχτα καὶ ἐξηνάγκασαν, ἵνα σκεφθῶν περὶ συνθηκολογίας. Δίδεται οὕτω καιρὸς καὶ καταφθάνουν ἐπικουραὶ. Ὑδραϊκὰ πλοῖα λήθουν τὸν διὰ θαλάσσης ἀποκλεισμόν, προστίθενται καὶ ἄλλα Σπειταιώτικα, καταφθάνει πλοῖον ἐκ Λιβόρνου μὲ πολεμοφόδια, τὰ ὁποῖα ὁ Ραζῆ-Κότσιας εἶχε παραγγείλει καὶ πληρώσει ἐξ ἰδίων του (ἔχω τὰ περὶ τούτου ἔγγραφα εἰς χεῖράς μου), καὶ προσέρχονται εἰς τὸ Μεσολόγγι δισ-

χιλίοι περίπου όπλοφόροι (τὸ πλεῖστον Πελοποννήσιοι καὶ ἐλάχιστοι Στερεοελλαδίται) ὑπὸ τὸν Πετρόμπετην, Ζαΐμην, Δηλιγιάννην, Λόντον, Μακρῆν καὶ Τσόγκαν. Καὶ οὕτω τὸ Μεσολόγγι αἰσιθάνεται ἀρκετὰς τὰς δυνάμεις του νὰ πολεμήσῃ. Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν ποὺ ἠκολούθουν τὸν ἐχθρὸν εἶδομεν τὸν Βαρνακιώτην, τὸν τέως ἀρχιστράτηγον τῆς Δυτ. Ἑλλάδος, καὶ τὸν στρατηγικώτερον ταύτης νοῦν. Μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἐξβασιν τῆς ἐκστρατείας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἶχε κριθῆ ἀναγκαῖον νὰ μεταβῆ εἰς τὸν ἐχθρὸν νὰ διαπραγματευθῆ εἰκονικῶς τὴν ὑποταγὴν τῶν κατοίκων, ὅπως οὕτω δοθῆ καιρὸς καὶ ἐτοιμασθῆ ἀξιόμαχος δύναμις. Πρὸς τοῦτο εἶχε λάβει ἔγγραφον ἀπὸ τὸν Μαυροκορδαῖον καὶ τοὺς προύχοντας τοῦ Μεσολογγίου καὶ Ξηρομέρου καὶ μετέβη εἰς Ἄρταν. Ὁ Μαυροκορδαῖος, ἀφ' οὔτου ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶχε συνδεθῆ στενωτάτα μὲ τὸν Βαρνακιώτην. Ἄλλ' ὅταν ἔπαυσαν νὰ εἶναι σύμφωνοι καὶ ἔστρεψε τὰς βλέψεις πρὸς τοὺς Σουλιώτας, ἐσκέφθη νὰ τὸν ἐξοντώσῃ. Πάθημα, τὸ ὁποῖον καὶ ἄλλαι κορυφαὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος ὑπέστησαν. Ἐπωφελεῖται τῆς ἀπουσίας του καὶ τὸν κηρύσσει προδότην, σκοπῶν δὲ νὰ δώσῃ τὴν θέσιν του εἰς τὸν Μάρκον Μπότσαρην πείθει τὸν Β. Ν. Βουδούρην, ἀντιπρόεδρον τῆς Βουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ προτείνει εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὴν 11 8)βρίου νὰ διορισθῆ ἀρχηγὸς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ὁ Μάρκος ἀντὶ τοῦ ἐπαράτου Βαρνακιώτου.

Ὁ Βαρνακιώτης θυμωθεὶς παραμένει πλησίον τῶν Τούρκων καὶ δὲν ἐπανέρχεται νὰ διεκδικήσῃ καὶ εὔρη τὸ δίκαιόν του. Ἐν τούτοις δὲν ἐλησμόνησε τὴν ἀποστολὴν του. Αὐτὸς ἔπεισε τὸν Βρυώνην, ὅπως μὴ κινεῖται ἐξ ἐφόδου τὸ Μεσολόγγι, ὅταν τὸ ὑπερήσπιζον μόνον βῆθ' ἄνδρες, ἀλλὰ διαπραγματευθῆ τὴν παράδοσίν του, ἕως οὔτου ἔλθουν αἱ ἄνωθι ἐπικουραὶ, καὶ αὐτὸς κατήγγειλεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους τὴν ἀνάβασιν ποὺ ἐμελέτησαν νὰ κάμουν οἱ Τούρκοι τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων, ὅποτε θὰ ἦσαν οἱ πολιορκούμενοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ὄχι εἰς τὰς ἐπάλλξεις τοῦ Φρουρίου καὶ εἰδοποιηθέντες οὕτω εὐρέθησαν εἰς τὰς θέσεις των ἀποκρούσαντες τὴν νυκτερινὴν τῶν Τούρκων ἐφοδὸν. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἐγκατέλειψαν τὸν Βρυώνην οἱ ὀπλαρχηγοὶ Βάλτου Ράγκος, Ἰσᾶκος καὶ Βαλτινός, διὰ τοὺς ὁποίους διεδόθη ὅτι κατέλαβον τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους. Ἐπίσης διεδόθη ὅτι ἤρχετο ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα νὰ τοὺς κτυπήσῃ ὁ Ὀδυσσεύς. Φοβηθέντες οὕτω οἱ Τούρκοι καὶ δεκα-

τιζόμενοι ἀπὸ τοὺς πυρετοὺς ἔλυσαν τὴν πρώτην πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1922.

Γ'

Ἄλλὰ καὶ τὴν δόξαν τοῦ Μεσολογγίου ἡ γραπτὴ ἱστορία δὲν τὴν ἀπένειμεν εἰς ἐκείνους ποὺ περισσότερον ἀνήκει. Τὴν ἐπῆραν ὅλην οἱ Μποτσαραῖοι. Τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τοῦ Lagouss εἰς τὰς ἐτησίους ἐκδόσεις του ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναγράφῃ στερεοτύπως, «Μεσολόγγι, πόλις ἐπίσημος διὰ τὴν ἀμυναν, ἣν ὁ Μάρκος Μπότσαρης ἀντέταξε κατὰ τῶν Τούρκων τὸ 1822 καὶ 1823». Ἐνῶ χωρὶς νὰ προσκρούσω εἰς τὸ αἰσθημα τοῦ ἐθνουσιασμοῦ, ποὺ αἰσιθάνομαι διὰ τὸν θάνατον τὸν ἡρωϊκὸν τοῦ Μάρκου, διὰ τὴν ἡρωϊκὴν τοῦ Νότη σύνεσιν καὶ τὰς ἡρωϊκὰς τῆς οἰκογενείας του ὑπηρεσίας καὶ θυσίας, ἐπαναλαμβάνω ὅτι ὁ μὲν Μάρκος μὲ ὀλίγους ἄνδρας εὐρέθη τυχαίως εἰς τὴν πρώτην τοῦ Μεσολογγίου ἀντίστασιν, ὅτι ἡ ἀπόφασίς τοῦ νὰ μὴ ἀφήσῃ τὸ Μεσολόγγι τὸν Τούρκον νὰ διέλθῃ καὶ ἡ ἀρχικὴ ταύτης ἐκτέλεσις ἀνήκει εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Μεσολογγιτῶν, καὶ ὑποστηρίζω μὲ πλήρη πεποίθησιν ὅτι ὑπὸ ἔποιν πολεμικῶν ἐν Μεσολογγίῳ ὑπηρεσιῶν ἡρωϊκώτεροι ἀπὸ τὸν Νότην καὶ τὴν ὀμάδα του ἀνεδείχθησαν οἱ Μεσολογγῖται, οἱ Τζαβελλαῖοι, ὁ Μακρῆς καὶ ἄλλοι, ὅτι ἄνευ τῶν χρηματικῶν θυσιῶν τῶν Μεσολογγιτῶν καὶ χωρὶς τὴν πεφωτισμένην καὶ πατριωτικὴν διάνοιαν τοῦ ἀρχηγοῦ των Ραζῆ-Κότσικα δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ τὸ Μεσολόγγι τῆς δόξης καὶ τοῦ θριάμβου.

Καὶ ἐν τῇ ἀκροθιγῶς γενομένη καὶ τῇ γενησομένη ἀφηγήσει τῆς ἱστορίας του θὰ τὸ ἀνεύρητε, ἐλπίζω.

Ὁ Τρικούπης ἀναγράφει ὅτι ἡ Ἐθνοσυνέλευσις τιμῶσα τὸν Μαυροκορδαῖον διὰ τὴν ἐν Μεσολογγίῳ διαγωγὴν του προὑπήνητησε προσερχόμενον (Ἱστορ. Τρικούπη τόμος Γ' σελ. 37). Ἄλλ' ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου θέλων νὰ καθαρῆ τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος τοῦ υἱοῦ του Ἰμπραήμ ἀπέστειλε διὰ τοῦ Κυπρίου Χαμλέοντος ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Πετρόμπετην Μαυρομιχάλην, Θ. Κολοκοτρώνην, τὸν Γεωργ. Σισίνην καὶ τὸν Ἀθαν. Ραζῆ-Κότσικαν ὑποσχόμενος δόξαν, πλοῦτη καὶ τιμὰς, ἂν τοῦ παρέδιδαν τὴν Ἑλλάδα. Ποῖος ἄλλος λόγος συνέτρεχε νὰ συγκαταλεχθῆ καὶ ὁ Ραζῆ-Κότσικας μαζί μὲ

τὰς κορυφὰς τῆς Πελοποννήσου παρὰ ἢ ἔγκυρος γνώμη τοῦ ἐχθροῦ ὅτι εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἢ ἀντίστασις καὶ ἢ μὴ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ Χαμολέον συλληφθεὶς παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Ραζῆ-Κότσιου εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ ἐδικάσθη ἐν Ναυπλίῳ (ὀλόκληρος ἢ δικογραφία αὕτη εὑρίσκεται εἰς τὰς χεῖράς μου).

Ἐκαστον ἔτος ἡ Τουρκία ἠτοίμαζε καὶ νέαν κατὰ τῆς Λυτ. Ἑλλάδος ἐκστρατείαν. Τὸ 1823 ἀποστέλλει δύο σώματα ἐκ 16000 ἀνδρῶν ἐν ὄλῳ. Τὸ ἐν ὑπὸ τὸν Μουσταῖν πασσαῖν εἰσβάλλει διὰ τῆς Ἰνδουτινίας καὶ τὸ ἄλλο ὑπὸ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην διὰ τοῦ Βάλτου.

Τὸ σῶμα τοῦ Μουσταῖ τὸ ἀφήνουν νὰ διέλθῃ ἀνετόχλητον οἱ ἀρματοῦλοι τοῦ Ἀσπροποτάμου καὶ τῶν Ἀγρᾶρων, ἀλλ' εἰς τὸ Κυρπενῆσι ἐπιπίπτουν κατ' αὐτοῦ οἱ Σουλιῶται καὶ φρονεῖται ὁ Μῆρκος εἰς τὴν νυκτερινὴν μάχην τοῦ Κεφαλοβρύσου, τὸ δὲ σῶμα του ὑποχωρεῖ εἰς τὸν Βλοχόν, διὰ νὰ ἀναλάβῃ ἀπὸ τὰς ἀπωλείας ποῦ ὑπέστη. Ἀλλ' οἱ Ἰσαβελλαῖοι μὲ τὸν Σαδήμαν, τοὺς Γιολδασαίους, τὸν Νιζολὸν Κοιτογιάννην καὶ μὲ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Λόντου ὑπὸ τὸν Ροδόπουλιον, δισχίλιαι ἐν ὄλῳ, ἀναμένουν τὸν Μουσταῖν εἰς τὴν Καλιακοῦδιαν.

Γενναίως κατ' ἀρχὰς ἀνθίστανται, ἀλλὰ κινδυνεύοντες ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν τὸν διασκοῦν καὶ ὑποχωροῦν εἰς τὸ Μεσολόγγι.

Ὁ Μουσταῖς προχωρῶν συναντᾷ τὸν Βρυώνην, ὁ ὁποῖος ἀτουρέκιστος εἶχε διέλθει τὸ Μακρονόρος καὶ κατεβαίνουν μαζὶ εἰς τὸ Αἰτωλικὸν καὶ τὸ πολιορκοῦν. Εἰς τὸ Μεσολόγγι δὲν ἐπροχώρησαν, ἀλλὰ καὶ τοῦ Αἰτωλικοῦ τὴν πολιορκίαν ἔλυσαν τὴν νύκτα τῆς 30 Νοεμβρίου ἐπανελθόντες εἰς τὰ ἴδια.

Α'

Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1824 νέα ὑπὸ τὸν Βρυώνην ἐτοιμάζετο ἐκστρατεία. Ἀλλ' ὁ Ὁμέρ ἀτυχέστερος αὐτὴν τὴν φορὰν φθάνει μόνον μέχρι τοῦ Καρβασαῶ, καὶ τὴν 6ην Νοεμβρίου ἐπιστρέφει εἰς τὴν πατρίδα του. Ὡστε τὸ Μεσολόγγι μένει ἀπὸ τὸ 1823 ἐλεύθερον.

Ἀλλ' ἐπέζετο ἀπὸ φοβεριώτερον ἐχθρὸν. Ἡ κυβερνησις ἦτο ἀνίκανος νὰ διαθρέψῃ τὰ στρατιωτικὰ σώματα, τὰ ὁποῖα ἐξοικονομοῦντο μὲ τὰς προσόδους τῶν ἐπαρχιῶν των. Οἱ Σουλιῶται ἡμῶς, τῶν ὁποίων ἐκατεστράφη ἢ ἡρωϊκῆ πατρὶς καὶ ἔστεροῦντο τοιούτων προσόδων, κατέφυγον μετὰ τὰς μάχας τοῦ Κυρπενησίου καὶ τῆς Καλιακοῦδας εἰς τὸ Με-

σολόγγι, ὅπου ἐτρέφοντο ἀπὸ τοὺς Μεσολογγίτες. Οὗτοι ἐπίσης διέτρεφον καὶ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν τὰ σώματα, ὅταν, ἐπικειμένης πολιορκίας, κατέφυγον ἐκεῖ. Ἀλλ' οἱ Σουλιῶται ὑποθαλλόμενοι ἀπὸ τὸν διευθύνοντα τὴν Λυτικὴν Ἑλλάδα Μαυροκορδάτον, εἰς τὴν ἐχθρότητα τοῦ ὁποῖου εἶχον ὑποπέσει οἱ Μεσολογγῖται, ἔγιναν ἀληθεῖς τοῦ τόπου μᾶστιγες. Δὲν ἤρκει δὲ ὅτι ἐτρέφοντο ἀπὸ τὴν κοινότητα τοῦ Μεσολογγίου, ὅτι ἐμισθοδοτοῦντο ἀπ' αὐτὴν, ὅτι ἔβγαλαν τοὺς κατοίκους ἀπὸ τὰ σπίτια των, διὰ νὰ μείνουν αὐτοὶ, ὅτι ἀφήρουν διὰ τῆς βίας τὴν ξυλικὴν τῶν σπιτιῶν διὰ νὰ θερμοανθοῦν καὶ κατασκευάσουν τὸ φαγητὸν των, ἀλλ' ἐζήτουν ἀπὸ τοὺς Μεσολογγίτας καὶ τοὺς μισθοὺς των, ἀφ' ἧς ἐπάτησαν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος, καὶ τοὺς ἐξύβριζον καὶ ἐφέροντο ἀναιδῶς πρὸς τὰς γυναῖκας των, ἐπροκάλλουν καθ' ἐκάστην ἐριδας καὶ ταραχάς. Καὶ διὰ νὰ ἐξυβρίσουν τὸν ἀρχηγὸν τῶν Μεσολογγιτῶν, ἐπῆγαν καὶ κατέλυσαν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς μνηστῆς του. Ὁ κόμης Γάμβας, ὁ γράμματεὺς τοῦ Βύρωνος, ὡς ἐξῆς διηγεῖται τὴν σκηνὴν εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του.

«Ἐκούσαμεν πιστολισμοὺς καὶ ἐμάθαμεν ὅτι οἱ Σουλιῶται ἦλθον μετὰ τοὺς ἐντοπίους εἰς χεῖρας, διότι κατέλυσαν εἰς οἰκίας ἀπόντων τῶν οἰκοδεσποτῶν, οἱ ὁποῖοι, ὅταν ἐπῆγαν καὶ ἠθέλησαν νὰ τοὺς διώξουν, συνέπληκῃσαν, ἐγενικεύθη δὲ ἡ συμπλοκὴ καὶ ἐφρονεῦθη ἕνας Μεσολογγίτης καὶ μεθ' ἡμέρας ἀπέθανε ἕνας Σουλιώτης ἀπὸ τὰ τραύματα ποῦ ἔλαβε. Πολλοὶ δὲ ἄλλοι ἐπληγώθησαν σοβαρῶς, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Φροντιστὴς τοῦ πολέμου, ἀνθρώπος πολὺ σέβας ἐμπνέων (très respectable). Ἡ πόλις, συνετάρραχθη καὶ πολλοὶ ἐπίστευαν ὅτι τὸ κίνημα ἦτο προμελετημένον καὶ ὅτι ὑπῆρχε συνωμοσία κατὰ τῆς ἀσφαλείας τῆς πόλεως». Φροντιστὴς τοῦ πολέμου ἦτο ὁ Μῆτρος Δελιγιώργης καὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι αὐτὸς εἶχε μεταβῆ διὰ νὰ ἀποδιώξῃ τοὺς Σουλιώτας ἀπὸ τὴν οἰκίαν τῆς μνηστῆς τοῦ Ραζῆ-Κότσιου, ὅπου ἐπληγώθη εἰς τὴν ἀριστερὰν τοῦ χεῖραν, ἢ ὁποῖα ἔμεινε ἔκτοτε ἀχρηστος. Τοὺς καταγγέλλει προσέτι ὁ Γάμβας ὡς ἐπιφόβους διὰ τοὺς κατοίκους, οἱ ὁποῖοι παρεπονοῦντο, λέγει, ὅτι τοὺς εἶχον κάμει περισσότερα ἀπὸ τοὺς Τούρκους κακὰ. Κατακρίνει δὲ ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τῶν Σουλιωτῶν τὸν Νότην, ὅστις διὰ νὰ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνδρῶν του μετήρχετο, λέγει, πᾶν μέσον διὰ νὰ ἐξαχρειώσῃ (débaucher) τοὺς στρατιώτας τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν. Οἱ δὲ ἀπεσταλμένοι τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὴν συγκροτηθεῖσαν εἰς τὸ Αἰτωλικὸν

συνέλευσιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 23 Δεκεμβρίου 1824 «ἐπαράστησαν διὰ λόγου τὰς πολυειδεῖς ζημίας καὶ τὰς ἐνοχλήσεις, ὅσας κατὰ καιροὺς ὑπέφερον ἐκ μέρους διαφόρων Σουλιωτῶν» καὶ οἱ Μεσολογγῖται διὰ τῆς ἀπὸ 28 Ἰανουαρίου 1825 ἀναφορᾶς τῶν πρὸς τὴν Λιοίκησιν τοὺς παριστοῦν «βιαιοτέρους καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς» καὶ λέγουσιν ὅτι «ὅσα κακὰ δὲν ἐδοκίμασαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους κατὰ δυστυχίαν τὰ ἐδοκίμασαν ἀπὸ αὐτούς».

Ὁμοίαν δὲ συμπεριφορὰν ἐτήρησαν καὶ πρὸς τὸν Βύρωνα, ὃ ὁποῖας μὲ τὸν Στάνχοπ καὶ τὸν Γάμβαν ἐζήτησαν διὰ τοῦτο νὰ φύγουν ὀριστικῶς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα (καὶ ἂν αὐτὸ ἐγένετο, ποίαν δυσμενῆ τροπὴν θὰ ἐλάμβανεν εἰς τὴν Εὐρώπην τοῦ φιλελληνισμοῦ τὸ πνεῦμα!) καὶ ἔμειναν, ἀφοῦ ἀπεμακρύνθησαν ἐκεῖθεν οἱ Σουλιῶται λαβόντες ἀπὸ τοὺς Μεσολογγίτας 3000 τάλληρα. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βύρωνος ἐπανῆλθον αὐτοὶ εἰς τὸ Μεσολόγγι, ἀλλ' ἀπεδιώχθησαν ἀπὸ τοὺς κατοίκους.

Ὁ Βύρων μεταβὰς εἰς τὸ Μεσολόγγι τὴν 24 Δεκεμβρίου 1823 ἀπέθανεν ἐκεῖ τὴν 7ην Ἀπριλίου τοῦ 1824. Κατὰ δὲ τὴν γενομένην ἐκφορὰν τοῦ λειψάνου του ὁ μέγας τῆς ἐπαναστάσεως ρήτωρ Σπυρ. Γρικούπης, ἀπήγγειλεν εἰς ὄραϊαν δημοτικὴν γλῶσσαν τὸν συγκινητικώτερον καὶ ἐνθουσιωδέστερον λόγον, ποὺ ἔχει ἐν Ἑλλάδι ἀκουσθῆ. Ὁ λόγος οὗτος εἶναι ἐπιχείρημα διὰ τοὺς θεωροῦντας τὴν καθαρεύουσαν ὡς ρητορικὴν γλῶσσαν.

Τὸ σῶμα τοῦ Βύρωνος ταριχευθὲν μετεφέρθη εἰς Ἀγγλίαν, ἀλλὰ τὰ σπλάγχνα του ἐτάφησαν εἰς τὸν κῆπον τῶν Ἡρώων, ἐκεῖ ποὺ εἶχεν ἐνταφιασθῆ ὁ Κυριακούλης μεταφερθεὶς ἀπὸ τὴν Σπλάνισαν καὶ ὁ Μᾶρκος ἀπὸ τὸ Καρπενῆσι. Οὕτω δὲ τὰ δοξασιμένα τέκνα τῶν πολεμικῶν βουνῶν τῆς Μάνης καὶ τοῦ Σουλίου καὶ ἡ μεγάλη τοῦ ποιητοῦ καρδία ἐγκαινιάσαν τὸ ἱερόν τοῦτο ἄλλος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ὅπου τόσοι δοξασιμένοι ἥρωες εἴσθην τὴν αἰωνίαν ἀνάπαυσιν.

Ε'

Ἡ Πύλη ἀπέδωκε τὰς μέχρι τοῦδε ἀποτυχίας τῆς εἰς τὴν ἀνικανότητα τοῦ Βρυώνη καὶ διώρισε νέον Ρούμελη Βαλεσῆν τὸν Ρεσῆτ Μεχμέτ πασαῦν, τὸν καὶ Κιουταχῆν, τοῦ ἔδωκεν ἀφθονα μέσά διὰ νὰ στρατολογήσῃ καὶ τὸν κατέστησε προσαπικῶς ὑπεύθυνον διὰ τὴν πτώσιν

τοῦ Μεσολογγίου. Ὅθεν ἐξεκίνησε μὲ δύναμιν 40000 περίπου ἀνδρῶν. Τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους ἐγκατελείφθησαν ἀμαχητὶ ἀπὸ τοὺς ταχθέντας ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως νὰ τὰ φυλάξουν Νότην Μπότσαρη, Σούκαν καὶ Σπύρο-Μήλιον, ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς ὑπεχώρησεν, ἐνῶ τὸ Μεσολόγγι ἀφοβον, ὡς πάντοτε, τὸν εἶδε στρατοπεδεύοντα πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως τὴν 18ην Ἀπριλίου 1825. Βραδύτερον τὴν 26ην Δεκεμβρίου τοῦ 1826 ἦλθεν εἰς βοήθειαν τοῦ Κιουταχῆ ὁ Μπραΐμης μὲ μεγάλην δύναμιν ἀνδρῶν, ὑπερήφανος διὰ τὰ πρόσφατα εἰς τὴν Πελοπόννησον κατορθώματά του καὶ καυχώμενος διὰ τὴν εὐκολίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ὑπεχώρησαν εἰς τὴν δομὴν του τὰ Μεσσηνιακὰ φρούρια.

Ἡ Κυβέρνησις εἶχε διορίσει τοὺς βουλευτὰς Παπαδιαμαντόπουλον, Καναβὸν καὶ Θέμελην, διὰ νὰ διέπουν τὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐγκατεστάθησαν εἰς Μεσολόγγι ἀπὸ τῆς 12ης τοῦ μηνός. Ὁ Καναβὸς μετ' ὀλίγον ἐπέστρεψεν εἰς Ναύπλιον, ὁ Θέμελης ἀπέθανε τὴν 26 Μαρτίου 1826 καὶ μόνος μέχρι τέλους ἔμεινε ὁ Παπαδιαμαντόπουλος πεσὼν εἰς τὴν ἔξοδον. Χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀνδρός εἶναι ὅτι, ἐνῶ εἶχε μεταβῆ δι' ὑπηρεσίαν εἰς Ζάκυνθον τὰς τελευταίας τῆς πολιορκίας ἡμέρας καὶ τὸν παρεκίνουν νὰ μείνῃ, διότι ἀνεμένετο ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου, ἐπροτίμησε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν θέσιν του καὶ νὰ ταφῆ ἐκεῖ. Καίτοι στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ Δυτικοελλαδίται ἔφυγον ἀνεπιστρεπτι ἀπὸ τὴν πολιορκουμένην πόλιν.

Οἱ ἐντὸς τῆς πολιορκηθείσης πόλεως ὀπλοφόροι, οἱ ἀπ' ἀρχῆς εὐφρόνεντες καὶ οἱ κατόπιν συρρεύσαντες, ἀνῆλθον εἰς 4000 περίπου ὑπὸ ἀρχηγούς τὸν Νότην Μπότσαρη, Κίτσον Τζαβέλλαν, Ν. Στουρνάραν, Γ. Κίτσου, Μ. Κοντογιάννην, Χ. Φωτομάραν, Γιαν. Σουλτάνην, Λ. Βεῖκον, Ν. Ζέρβαν, Α. Ἰσκον, Γ. Βαλτινόν, Βασ. Α. Χασάπην, Γεροθανάσην, Γιαν. Σταῖκον, Νικολὸν τοῦ Δημο-Γσέλιου, Ἀπ. Κουσοῦρη, Γούσιαν Ζέρβαν, Ἰω. Σούκαν, Κ. Βλαχάπουλον, Σπ. Μήλιον, Γ. Βάγιαν, Χρ. Χατζη-Πέτρον, Φ. Μπόμπαρη, ὅλους ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τὸν ἀνδρεῖον Πελοποννήσιον Νικήταν Σταματελόπουλον, ὃ ὁποῖος ὁμῶς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν του τέλει Ἰουλίου. Μεταξὺ τῶν τετρακισχίλιον ὀπλοφόρων περιλαμβάνεται καὶ τῶν ἐντόπιων τὸ σῶμα καὶ τῶν Ζυγιωτῶν ἐκ τῆς αὐτῆς καὶ τούτων ἐπαρχίας. Τούτων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Δημ. Μακρῆς, ὃ ἀνδρεῖος ἀρματολὸς τοῦ Ζυγοῦ, ὃ οὐδέποτε προσκυ-

νήσας τούς Τούρκους, τῶν Μεσολογγιτῶν ὁ Ἄθαν. Ραζή-Κότσικας ἔχων ὑπαρχηγὸν τὸν ἀδελφόν του Γιαννάκη, τοῦ δὲ Πυροβολικοῦ ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Μῆτρος Δεληγιώργης, ὅστις ἦτο καὶ φρούραρχος Μεσολογγίου.

Οἱ ὄπαδοι τοῦ Μακροῦ ἀνήρχοντο εἰς 450, ὅλοι ἐμπειροπόλεμοι καὶ ἀντάξιοι τοῦ ἀρχηγοῦ των. Οἱ δὲ ἐντόπιοι εἰς 922 περίπου, ἐξ ὧν εἰς τὶς τάμπιες ἦσαν 422 πεζοὶ καὶ 240 πυροβοληταί, εἰς τὸ Βασιλάδι καὶ Προκοπάνιστον 150, εἰς τὴν μικτὴν φρουρὰν τῆς Κλεισούβης 50 καὶ ἄλλοι 60 ἀπήρτιζον τὸ λεγόμενον σῶμα τῶν Γελεκταίδων, ἔχον ἀποστολὴν νὰ τρέχη καὶ βοηθῆ πᾶσαν κινδυνεύουσαν τάμπιαν. Εἰς τούτους δὲ πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ αἱ Μεσολογγίτισσαι, ποὺ ἐλάμβανον μέρος εἰς ἅλας τὰς βοηθητικὰς ὑπηρεσίας τοῦ πολέμου, ὡς καὶ τὰ Μεσολογγιτόπουλα, τὰ ὅποια ἐκτὸς τῶν βοηθητικῶν ὑπηρεσιῶν ἐθροιάμβευον καὶ εἰς τοὺς πετροπολέμους κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν, γράφει ὁ Σπῦρος Μήλιος, διεκρίθησαν κατ' ἐξοχὴν οἱ παῖδες, οἵτινες ἐνθουσιασμένοι ἦλθον νὰ λάβουν μέρος εἰς τὸν πόλεμον καὶ εἰς ἐκεῖνο τὸ εἶδος τοῦ πολέμου, ὅπου ἠδύναντο, δηλαδὴ εἰς τὸν πετροπόλεμον. Στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς εἶχε διορισθῆ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς πολιορκίας ὁ Ν. Στουρνάρις, ὁ ὅποιος οἰκιοθελῶς παρεχώρησε τὴν θέσιν του εἰς τὸν Ι. Τσόγκαν ἀρχὰς Γιουνίου τὸν διεδέχθη ὁ Νότης Μπότσαρης. Ἀλλὰ προΐουσης τῆς πολιορκίας ἀνετέθη ἡ ἀρχηγία εἰς Ἐπιτροπὴν ἀπαρτιζομένην ἀπὸ τοὺς Νότην Μπότσαρη, Κίτσον Γξαβέλλαν, Ἄν. Ἰσκον, Ν. Στουρνάραν, Γ. Κίτσον καὶ Ἀθ. Ραζή-Κότσικαν. Καὶ ταύτης, ὡς καὶ τῆς Διευθυντικῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ δύναμις ἐνωρὶς ἐξέλιπε καὶ ἐσυγκεντρώθη ὅλη εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἀθανασίου Ραζή-Κότσικα. Καὶ ἐπὶ τῆς ἀρχηγίας ἀκόμη τοῦ Νότη Μπότσαρη ὁ Σπῦρο-Μήλιος ἀναφέρει ὅτι, προκειμένου νὰ λάβῃ εἰς πῖνα ἔξοδον ὁ μόνος μηχανικὸς τότε τοῦ φρουρίου Ἰταλὸς Ραζιέρης, νομίζων ὅτι πρέπει νὰ ἐμποδισθῆ, ἀπετάθη εἰς τὸν στρατηγὸν Ἄθαν. Ραζή-Κότσικαν, ὅπως τοῦ ἀναθέσῃ ἄλλην τινὰ ὑπηρεσίαν, καὶ ὄχι εἰς τὸν Νότην, τὸ ὅποιον ἦτο φυσικόν, προκειμένου περὶ ξένου καὶ μάλιστα τοῦ μηχανικοῦ τοῦ φρουρίου.

Τὸ Μεσολόγγι ἐπροστάτευεν Μ ἡ ἀβαίτης λιμνοθάλασσα καὶ πρὸς Β φρούριον λιθόκιστον, προστατευόμενον ὑπὸ τάρου, συγκοινωνούσης μὲ τὴν λιμνοθάλασσαν. Τὸ φρούριον, ποὺ κατεσκεύασαν αἱ Μεσολογγίται.

κατὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν, ἐβελτιώθη μεταγενεστέρως ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου διὰ τοῦ Ράινεκ.

Ἀλλὰ τὸ 1824 ἐκορημνίσθη καὶ ἀνεγέρθη ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἐπὶ νέων βάσεων ὑπὸ τοῦ Χίου ὀχυρωματοποιοῦ Μιχ. Κοκίνη, ὅστις εἰς καθὲ προμαχώνα ἔδωκε καὶ τὸ ὄνομα ἐνδόξου ἀνδρός. Οἱ προμαχώνες ἀπὸ τὴν Α ἀκρὰν τοῦ φρουρίου ἔφεραν κατὰ σειρὰν τὰ ὀνόματα τοῦ Δρακούλη, Κ. Κανάρη, Σκεντέρμπεη, λόρδου Σίφιελδ, Μοντολιμπέρτου, Ρήγα, Μακροῦ, Γουλιέλμου τῆς Ὁράγγης, Α. Κοκίνη, ἐπισκόπου Ἰγνατίου, Μ. Μπότσαρη, Κοραῆ, Φραγκλίνου ἢ Γεοργίμπιλε, Γουλιέλμου Τέλλου, Κουτσούκου, λόρδου Βύρωνος, Κυριακούλη καὶ ἀπέναντι ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους, ἐπὶ τῆς νήσου Μαρμαροῦς, τὸν προμαχῶνα Σαχτούρη. Δὲν ἦσαν ὅλοι τοῦ αὐτοῦ πολεμικοῦ εἶδους, ἀλλὰ κατὰ τὰ «Ἑλληνικὰ Χρονικά», ἐρημερίδα ἐκδιδομένην τότε εἰς Μεσολόγγι, ἄλλοι μὲν ἦσαν προτειχίσματα (bastions), ἄλλοι πυργώματα (tours), ἄλλοι κανονοστάσια (batteries), ἐν μηνοειδὲς πρόφραγμα (lunette), ἡ περίφημος δηλαδὴ Λουνέτα, τὸ ἐπικινδυνωδέστερον σημεῖον τῆς ἀμύνης τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου ἐθροιάμβευεν ὁ ξακουστός πυροβολητὴς Γουρνάρης, καὶ ἕτερον κανονοειδὲς πρόφραγμα (tenaille). Ἐκτὸς δὲ αὐτῶν εἶχεν ἀπ' ἀρχῆς τῆς πολιορκίας κατασκευασθῆ κανονοστάσιον εἰς τὴν μικρὰν νήσον τοῦ Λιτροβισοῦ ΝΑ τοῦ Μεσολογγίου, διαρκούσης ταύτης κατεσκευάσθησαν τρία ἕτερα, τὰ «Γοκελύ», «Νόρμαν» καὶ «Μιαούλη», καὶ μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ Προκοπάνιστου καὶ τὴν εἴσοδον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλισκου εἰς τὴν λίμνην ἀνηγέρθησαν (12 Ἰουλίου 1825) ἐπὶ ἑξὶ κανονοστάσια διὰ νὰ προστατεύουν τὸ Μεσολόγγι ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης, ἐξ ὧν τὸ ἐν ἦτο τὸ περίφημον τοῦ Ἀνεμομύλου (1).

(1) Τὸ φρούριον τοῦ Μεσολογγίου, ἀνακαινιασθὲν ἐπὶ Ὀθωγος ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ παλαιοῦ, σφίζεται σήμερον ἐν μέρει μόνον. Ἀπὸ τοὺς προμαχώνας ἐπίστανται οἱ εἰς τὸ κέντρον, ἀπὸ τοῦ Ἰγνατίου δηλ. μέχρι τοῦ Φραγκλίνου. Καταγωγεῖς εἶχον συλῆσει τὸ χῶμα τῶν κανονοστασίων τοῦ Δρακούλη, τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ Σκεντέρμπεη, τὸ δὲ τοῦ Σίφιελδ, Μοντολιμπέρτου, Ρήγα, Μακροῦ, Γουλιέλμου τῆς Ὁράγγης καὶ Κοκίνη κατερρίφθησαν διὰ νὰ ἀνεγερθῶσιν ἐπ' αὐτῶν αἱ ἀποθῆκαι καὶ τὰ δύσοσμα τοῦ σιδηροδρόμου παραρτήματα καὶ τὰ τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου, Κοτσιούκου, Βύρωνος καὶ Κυριακούλη ἀνέσκαψεν ὁ ἐργολάβος τῆς περιμετρικῆς ὁδοῦ, διότι τοῦ ἐχρειάσθησαν χῶματα δι' ἐπίχωσιν, βραδύτερον δὲ εἰς τὴν θέσιν, ποὺ ἦτο τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου, ἀνηγέρθησαν δημόσιοι ἀπόκτατοι καὶ εἰς τοῦ Κυριακούλη τὰ σφαγεῖα.

Τὸ φρούριον ἔφερεν 48 σιδηρᾶ κανόνια, διαφόρου ὀγκῆς μέχρι 48 λιτρῶν καὶ 4 βομβόλους. Ἄλλ' εἶχε καὶ τὸ δοξασθὲν κανόνι, ποῦ ἐχειρίσεν ὁ Ἰγνάτιος (Coulevrine) καὶ τὸ ὁποῖον ἐχειρίζετο ὁ γενναῖος πυροβολητῆς Ἀναγ. Ράπεσης, ὁ ἐπικλήθεις διὰ τοῦτο Κουλοπρίνης. Ἐκτὸς ὅμως τῶν κανονοστασίων ὑπερήσπιζον τὸ φρούριον τέσσαρες κανονιοφόροι.

Τὸ φρούριον ἐπροστίτευσεν ἀπὸ τὴν ξηρὰν τὸ Μεσολόγγι, κατὰ θύλασσαν δὲ ἡ ἀβαθῆς λιμνοθάλασσα, ἥς τοὺς κυριώτερους εἰσπλους, τὸ Βασιλάδι καὶ τὸν Προκοπάνιστον ἐφύλαττον ἐπίσης, διορισθέντος φρουράρχου αὐτῶν τοῦ Ἀναγ. Παπαλουκά. Ἐπὶ τοῦ Βασιλαδίου ὑπῆρχε μικρὸν φρούριον ἀπὸ τὸν ἐποχὴν τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐτοποθέτησαν 14 κανόνια, ἐξ ὧν τὰ δύο τῶν 18 λιτρῶν καὶ τὰ λοιπὰ τῶν 12.

Ἐκαστος τῶν προμαχῶνων ὑπερασπίζετο ὑπὸ πυροβολικοῦ καὶ πεζῶν. Τὸ πυροβολικὸν διευθύνετο ὅλον ἀπὸ Μεσολογγίτας, οἱ δὲ πεζοὶ εὐρίσκοντο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν ὀπλιωτηγῶν, τοὺς ὁποῖους ἠκολούθουν.

Ὀνομαστικὸν μητρώον τῶν πυροβολητῶν μετὰ τοὺς προμαχῶνας, εἰς τοὺς ὁποῖους ἕκαστος τούτων ὑπηρετεῖ, περιεσώθη εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ Μήτρον Δελιγιώργη, ὁ δὲ Σπύρο-Μήλιος εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του ἀναφέρει τὰς θέσεις, ὅπου σωματάρχαι τινὲς ἐπέχθησαν. «Ὅλον τὸν ἀγῶνα τὸν εἶχαμεν ὅσοι εἴμεθα τοποθετημένοι ἀπὸ τὸ κανονοστάσιον Μοντολιμπέρτου ἕως τὸ ἕτερον τοῦ Κουτσιούκου, οἱ δὲ Στουρνάρης, Νότης, Κουσουρῆς, ὅπου ἦσαν εἰς τὸ τέλος τῆς δεξιᾶς πτέρυγος, καὶ ὅσοι ἦσαν εἰς τὴν Μαρμαροῦν καὶ τὸ κανονοστάσιον Κυριακούλη καὶ λοιποὶ ἕως τὸ κανονοστάσιον Κουτσιούκου, εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, ἦσαν ἡσυχοί. Ὁ στρατηγὸς Νότης, ὅστις ἐτοποθετήθη εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ φρουρίου, εἰς τὸ δεύτερον κανονοστάσιον ἀπὸ τὸ τελευταῖον, ὅπου ἦτο εἰς τὴν ἀκροθαλασσίαν, ἐν ᾧ καὶ διότι ἦτο κέντρον τοῦ φρουρίου καὶ διότι ἦτο τὸ πλέον ἐπικίνδυνον καὶ διότι ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ ἀειμνήστου Μ. Μπότσαρη, ἔπρεπε νὰ τοποθετηθῆ εἰς ἐκεῖνο τὸ κανονοστάσιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἦτο ὁ στρατηγὸς Ἰσζος, ὁ Ἀθαν. Ραζῆ-Κότσικας μετὰ 400 Μεσολογγίτας καὶ ὁ Γιαννάκης Σούκας μετὰ τὸ σῶμά του, καὶ οἷτω ὑπερασπίζοντο καὶ τὰ δύο κανονοστάσια Μ. Μπότσαρη καὶ Γ. Τέλλου», «συναγροικηθῆμεν καὶ μετὰ τοῦ κυρίου Ἀθαν. Ραζῆ-Κότσικα,

ὅστις ἦτον μετὰ 400 εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν τῶν..... δηλ. εἰς τὴν Μεγάλην Τάμπιαν».

«Οἱ στρατηγοὶ Κίτσος Τζαβέλλας, Χρήστος Φωτομάρας, Γ. Βάλτινὸς μετὰ περίπου τῶν 1200 ἀνδρῶν ἐτοποθετήθησαν, ὅπου ἦτο ἡ περισσότερα ἀνάγκη, δηλ. ὁ μὲν στρατηγὸς Τζαβέλλας ἐτοποθετήθη εἰς τὴν Τερρίμπιλε (διότι εἶχε ἐκλεκτότερον σῶμα καὶ αὐτὴ ἡ θέσις ἦτον ἀναγκαιοτέρα), ὅπου ἐμεταλλάξαμεν καὶ τὸ σῶμα τῶν Μεσολογγιτῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν κύριον Ἀθαν. Ραζῆ-Κότσικαν (1). Οἱ κάτοικοι τοῦ Μεσολογγίου εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας ἔδωκαν δείγματα τῆς καρτερίας καὶ γενναιοφυχίας τῶν. Ἄλλ' εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ἔτι πλέον, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἦταν ἐκ τῶν πρώτων, ὅπου νὰ ριψοκινδυνεύουν οἱ πρώτοι εἰς τὰς μάχας, καὶ ὅπου ἠρίστευον, ὅπου ἐφύλαττον πάντοτε καὶ τὰς πλέον ἐπικινδύνους θέσεις καὶ ὡς πυροβοληταὶ εἰς τὰ κανονοστάσια καὶ μετὰ τὰ τουφέκια ἐστέκοντο εἰς τὰς ἐπάλξεις, δίχως νὰ ἔχουσιν ἄλλο συμφέρον παρὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος. Ὁ δὲ Auguste Fabre [Histoire de siege de Messolonghi] προσθάτει. «Τὸ σῶμα τοῦ Γιαννάκη, ἀδελφοῦ τοῦ στρατηγοῦ Ραζῆ-Κότσικα, συγκεκλιμένον ἀπὸ τοὺς ἐνόπλους Μεσολογγίτας, ἦτο ἐκεῖνο ποῦ ὑπέφερε περισσότερον». Καὶ πράγματι εἰς ὅλας τὰς ἐκείστοτε ἐξόδους ἐλάμβανον οὗτοι μέρος ἀφῆνοντες τοὺς πλειότερους νεκροὺς καὶ ἐπιστρέφοντες μετὰ τοὺς περισσότερους τραυματίας. Ὁ ὑπαρχηγὸς Γιαννάκης Ραζῆ-Κότσικας εἶχε λάβει 4 πληγὰς, εἰς μίαν ἀνθυπόνομον ποῦ κατεσκεύαζαν εἶχε συναντηθῆ μετὰ τοὺς Τούρκους καὶ ἔλθει μαζί τους εἰς τὰ χέρια, τραυματισθεὶς μετὰ γυατάγανι εἰς τὸ πρόσωπον. Ἐπολέμησαν δὲ οἱ Μεσολογγίται εἰς τοὺς πλέον ἐπικινδύνους προμαχῶνας, τοὺς εἰς τὸ κέντρον τοῦ φρουρίου εὐρισκομένους, εἰς τὰ κανονοστάσια δηλ. τοῦ Μάρκου Μπότσαρη (Μεγάλη τάμπια) καὶ τοῦ Φραγκλίνου, ὅπου ἐχύθη τὸ περισσότερον αἷμα, Μεσολογγιτῶν κατὰ τὸ πλεῖστον αἷμα, ὅπου ἐξερράγησαν αἱ περισσότεραι ὑπόνομοι, ὅπου (εἰς τοῦ Φραγκλίνου) ἐδόθη κατόπιν τὸ ἐπώνυμον (Τερρίμπιλε) διὰ τὰς φρικώδεις μάχας, αἱ ὁποῖαι ἐσυγκροτήθησαν πρὸς

(1) Ὁ Σπύρο-Μήλιος, δόκιμος ὀφθαλμιάτρης, προτάσσει πάντοτε τὸ «κύριος», τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν κάμνει διὰ κανένα ἄλλον ἀρχηγόν. Χαρακτηριστικὸν τῆς ἐπιβλητικότητος ποῦ θὰ ἐνέπνευεν ὁ ἀρχηγὸς τῶν Μεσολογγιτῶν. Ὁ δὲ Σπύρο-Μήλιος εἶχε ζήσει καὶ σπουδάσει εἰς τὴν Ἰταλίαν.

ὑπεράσπισίν του, ὅπου ἐκερδήθησαν αἱ περισσότεραι μάχαι, καὶ τὸ ὅποιον ὁ ὀχυρωματοποιὸς Κοκκίνης ὠνόμασε Πλατεῖαν τῆς Νίκης (Place de la victoire).

Αἱ δὲ χρηματικαὶ τῶν Μεσολογγιτῶν θυσίαι εἶναι ἀνώτεραι πάσης περιγραφῆς. Τὸ Δημοτικὸν Ταμεῖον ἦτο κενόν, διότι αἱ λίραι τοῦ Ἀγγλικοῦ δανείου εἶχαν καταναλωθῆ εἰς τὴν κατάπαισιν τῶν ἡμερῶν ἀπολαύσεων. Ὀλιγοστάς δὲ βοήθειαι ἔστειλε τοῦτο εἰς τὴν πολιορκουμένην πόλιν, ταύτας δὲ ἀτάκτως καὶ ὄχι, ὅταν ἔπρεπε. Περισσότερον ἐβροῆθησαν τὴν φρουρὰν οἱ ὁμογενεῖς τῆς Ζακύνθου. Ὅλας δὲ τὰς ἄλλας δαπάνας ὑπέστησαν οἱ Μεσολογγῖται, οἵτινες ἦσαν, ὡς εἴδομεν, πλούσιοι. Εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐθυσιάσθη καὶ ἡ μεγάλη τοῦ Ραζῆ-Κότσικα περιουσία, διότι οὗτος ἀνήκων εἰς μίαν τῶν πλουσιωτέρων οἰκογενειῶν τοῦ Μεσολογγίου εἶχεν ἀξήσει τὴν περιουσίαν του μὲ τὴν μεγάλην προικὰ ποὺ ἔλαβε καὶ μὲ τὰς μεγάλας καὶ παντοειδεῖς ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις, ποὺ ἐνήργει. Προκειμένου δὲ περὶ ἐνὸς πλοίου μὲ ἄλευρα, «τὸ ὅποιον λέγει ὁ Σπύρο-Μήλιος ὅτι ὁ κύριος Ραζῆ-Κότσικας ἔφερεν ἀπὸ τὸν Κάλαιμον ἐξ ἰδίων του καὶ τὸ διένειμεν εἰς τὴν φρουρὰν», προσθέτει «ἀλλὰ μήπως αὐτὰ μόνον τὰ χρήματα εἶχεν ἐξοδεύσει διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ Μεσολογγίου ὁ ἕξοχος οὗτος πατριώτης;» Ἐπίσης καὶ ὁ Δεληγιώργης εἶναι γνωστὸν ὅτι πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτο πλουσιώτατος, ἐξάγεται δὲ ἀπὸ τὰ ἔγγραφα ὅτι στερηθεὶς τοῦ βλαβιοῦ του, ὅταν ἦλθεν ὁ Κυβερνήτης, εἶχε περιέλθει εἰς δεινὴν πενίαν. Καὶ τόσοι ἄλλοι. Ἀλλὰ καὶ τὰς παντοειδεῖς ἄλλας τῆς φρουρᾶς καὶ τοῦ φρουρίου ἀνάγκας ἐπεράπευσαν ἀγογγύστως οἱ Μεσολογγῖται. Ὅλα τὰ ἀναγκαῖα, λέγει ὁ Σπύρο-Μήλιος, τὰ ἐπέγραμμεν ἀπὸ τὰς ἀποθήκας τῶν δυστυχῶν ἐμπόρων, δίχως νὰ τοῖς δίδονται χρήματα, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ αὐτοὶ ἐλίμωτον τῆς πείνης. Ἐστειλε ποτὲ ἡ Διοίκησις ξυλικήν, σανίδα, καρφιά, σίδηρον, φτυάρια, τσαπιά κλπ. Δίχως νὰ ἔχουσιν (οἱ Μεσολογγῖται) ἄλλο συμφέρον παρὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, ἐπειδὴ αὐτῶν ἰδιαίτερος δὲν τοῖς εἶχε μείνει τίποτε, καθότι τὸν ἐλαιῶνά των τὸν εἶχε κόψει ὅλον ὁ ἐχθρὸς, τὰς σταφιδαμπέλους των ἐπίσης, ὅ,τι εἶχον εἰς τὰς ἀποθήκας, ἐφ' ὅσον ἐχρησίμευον διὰ τὸ φρούριον, τὸ εἶχον προσφέρει οἱ δυστυχεῖς ἀφ' ἑαυτοῦ των εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς πατρίδος, ὅ,τι εἶχον τροφὰς εἰς τὰ σπῆτια των καὶ ταύτας τὰς ἐπροσέφερον, δὲν εἶχον ἄλλο πλεον εἰ μὴ ὅσα ὀσπῆτια δὲν εἶχε φθείρει τὸ τουρκι-

κὸν κανόνι, πλήν, ἐπειδὴ διὰ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ φρουρίου δὲν εἶχομεν ἄλλην ὕλην, ἐπρόσφερον καὶ τὰ σπῆτια των διὰ νὰ τὰ χρημίσωμεν καὶ πάρωμεν τὴν ἀναγκαίαν ὕλην». Ἡ δὲ Διευθυντικὴ Ἐπιτροπὴ πρὸς μὲν τὴν Διοίκησιν ἔγραφε «περισσότερα ἀπὸ πεντακάσια σπῆτια κατεδαφίσθησαν καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ φρουρίου δὲν ἀπηντήθη», πρὸς δὲ τοῖς ἐν Ζακύνθῳ ὁμογενεῖς προσέθετε «τὸ Μεσολόγγι κατεκρημνίσθη σχεδὸν εἰς τὸ ἡμῶν διὰ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸ φρούριον».

Ὁ Τουρκικὸς στόλος εἶχεν ἀποκλείσει ταυτοχρόνως καὶ κατὰ θάλασσαν τὸ Μεσολόγγι, ἀλλὰ τὴν 23 Ἰουλίου τοῦ 1825 ἐτόραπη εἰς φυγὴν ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Ἐκτοτε ἡ διὰ θαλάσσης συγκοινωνία ἦτο ἐλευθέρη μέχρι τῆς 23 Ἰανουαρίου, ὅποτε οὗτος μετὰ πολλὰς συγκρούσεις πρὸς τὸν Τουρκικόν, ἐπανελθόντα κατὰ τὸν Νοέμβριον 1825 ἰσχυρότερον, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ὑδραν. Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν εἶχε στείλει εἰς τοὺς πολιορκουμένους τὰς ἀναγκαίας προμηθείας. Ἀφοῦ δὲ οἱ Τούρκοι ξαναέβησαν κύριοι τῆς θαλάσσης, τὸ ἀπέκλεισαν ἰσχυρότερον τὴν 17 Φεβρουαρίου 1826, εἰσῆγαγον διὰ τοῦ Προκοπανιάτου στολίσκον, ὅταν δὲ μετὰ μίαν ἐβδομάδα ἔπεσε τὸ Βασιλάδι, κατὰ τὴν ὁ Ντολμαῖς καὶ τὸ Αἰτωλικόν, ὁλόκληρος ἡ λιμνοθάλασσα περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, κατέσχον οὗτοι ὅλους τοὺς γνωστοὺς εἰσπλους καὶ ἐξήσκουν ἀσθηρὰν φύλαξιν καὶ τίποτε δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσαχθῆ πλέον εἰς τὴν πολιορκουμένην πόλιν. Μόνην δὲ τὴν Κλείσσαν προπύργιον εἰς τὴν Ἀ ἐσχατιὰν τῆς λιμνοθάλασσης ἐκράτησεν μέχρι τέλους εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἡ ὁρμὴ τοῦ δοξασθέντος μαζί της Κίτσου Ἰσαβέλλα. Ἀλλ' ἀνωφελῶς, διότι οὐδεὶς εἰσπλους ἐκεῖθεν ὑπάρχει. Ἀπὸ τὸν Μάρτιον 1826 εἶχαν καταναλωθῆ ὅλα τὰ ἐν αὐτῇ τρόφιμα. Οἱ σκύλλοι, τὰ ποντικά καὶ αἱ γάτες, ποὺ ἐθεωροῦντο μέχρι τινὸς πολυτελεῖς τροφή, καὶ ταῦτα ἔλειψαν. Ψάρια δὲν εὗρισκοντο εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν, διότι τὰ εἶχαν φρυγαδεύσει τῶν πυροβόλων οἱ κρότοι, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐπέτρεπον τὴν ἀλιεῖαν τὰ ἐν αὐτῇ περιφερόμενα ἔνοπλα ἐχθρικά πλοίαρια. «Πολλὰς δὲ οἰκογένειαι, λέγει ὁ Ἀρτέμιος Μίχος, ἤρχισαν νὰ τρέφονται ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ λιμοῦ ἀποθνησκόντων συγγενῶν των». Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ἤκουσα γέροντα ἀγωνιστὴν νὰ λέγῃ ὅτι εἰς ἓν ἄκρον τῆς πόλεως, ὅπου πυκνωθεῖσα ἡ θάλασσα ἐσχημάτισαν ἄλλην, εἶχαν ἀποθέσει ἐντὸς τῆς

ἄλλης τὰ μηριὰ φρονευθέντος Ἀράπη καὶ τὰ ἐχορησιμοποίησαν ὡς τροφήν των.

Μετὰ τῆς ἐλλείψεως τῶν τροφίμων εἶχε χαθῆ καὶ πᾶσα ἐλπίς σωτηρίας, ἀλλὰ τὸ σθένος τῶν πολεμιστῶν διετηρεῖτο ἀκμαῖον. Ἐν τούτοις μερικοὶ ἀρχηγοὶ εἶχον λιγοφυζήσει καὶ δελευσθῆ ἀπὸ τὰς προτάσεις τῶν Τούρκων, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχον ἔλθει εἰς ἀληθεῖς διαπραγματεύσεις διὰ τὴν παραίτησιν τοῦ φρουρίου, καὶ μόνον ἡ γενναιοδορία καὶ ἡ ἐυστροφία τοῦ πνεύματος τοῦ Ραζῆ-Κότσικα, πείσαντος καὶ διορθοροκήσαντος δευτέρως τῆς ἀρχηγούς, διὰ τὰ τοὺς ἔχη μὲ τὸ μέρος του, ἀπέτρεψαν τὸν κίνδυνον τοῦτον. Οἱ ἐπιζήσαντες ἔλεγον ὅτι ὁ κίνδυνος οὗτος εἶχε περισσότερον ἀπὸ δύο φορές ἐπιστῆ. Ἄλλ' αἱ γραπτὰ πληροφοροῖα τοῦ Σπύρο-Μήλιου καὶ Ἀρχ. Μίχου ἀναφέρουν δύο μόνον. Τὸ γεγονός ταῦτο πιστοποιῶν καὶ ὁ κ. Ζησίου (Τὰ Πάτρια, ἀριθ. 23, 1903) καὶ ἀποδίδων τὴν ματαιώσιν τῆς παραδόσεως εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Μεσολογγιτῶν γράφει ὅτι ὁ Ραζῆ-Κότσικας «εἶχε καταστῆ ἡ ψυχὴ πλέον ἢ ἀκαταδάμαστος τῆς πόλεως».

Μαζὶ μὲ τὰς τροφὰς εἶχον ἐξαντληθῆ καὶ τὰ φάρμακα καὶ ἄλλοι ἐχθρὸς μεγαλύτερος τοῦ Κιουτατζῆ καὶ Μπραῖμη, ἡ πείνα καὶ αἱ ἀσθένειαι, ἔφερον εἰς ἀπόγνωσιν τὴν φρουράν, οἱ δὲ πολιορκούμενοι, λέγει ὁ Τριζούπης, ορακοφοροῦντες, τετραχλησιμένοι, ἀσχημοὶ καὶ ἀπὸ τῆς πείνης καὶ ἀπὸ τῆς κακουχίας κατεσκελετευμένοι, ἦσαν δυσδιάγνωστοι καὶ πολλοὶ φρασματώδεις· συχνάκις διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς τροφῆς ἢ τὴν παντελῆ στέρησιν αὐτῆς ἔπαπτον τινὲς λιποθυμοῦντες κατὰ γῆς, ἀσθενεῖς καὶ τραυματῆαι ἐστεροῦντο πίσης θεραπείας, πτώματα ἔκειντο ἐν τοῖς ὁδοῖς καὶ οἱ ἐπιζῶντες ἀνέπνεον τὴν ἀποφορίαν των. Ἄλλὰ καὶ τοιαῦτα πάσχοντες ἐνεκαρτέρον ἐλπίζοντες εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου, ἀνοίξαντος καὶ ἄλλοτε τὸν ἤδη κεκλεισμένον λιμένα. Ἄλλ' ἀφοῦ ἐβεβαιώθησαν ὅτι ὅλοι αἱ ἀγῶνές του ἔματαιώθησαν... ἀπελπίσθησαν καὶ ἐπεχείρησαν ἐπιχείρημα κινδυνωδέστατον καὶ ἐνδοξότατον. Ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, διήλθον ὑπὸ τὸ πανσέληνον φῶς (τὴν νύκτα τῆς 10ης Ἀπριλίου 1826) καὶ ἐν μέσῳ ἀκοιμήτου πυρὸς ταιφρέματα, χαρακώματα, πυροβολοστάσια, τακτικὰ καὶ ἄτακτα στρατεύματα, εἰδότες τὴν ἔξοδόν των καὶ γρηγοροῦντα εἰς τὴν καταστροφὴν των, διότι εἶχε προδοθῆ τὸ σχέδιόν των εἰς τοὺς Τούρκους. Ἐνῶ οἱ πᾶσχοντες καὶ οἱ γέροντες κλει-

σθέντες εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην προσεφέρθησαν διὰ τοῦ δαυλοῦ τοῦ Καιράλη θυσία εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας, ἀνατινάζαντες καὶ τοὺς πατήσαντας ταύτην Τούρκους, ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ρογῶν Ἰωσήφ ἐμβὰς ἐντὸς πύθου πλήρους πυρίτιδος προσεφέρθη καὶ οὗτος δλοκαύτωμα, ὅταν εἶδε τοὺς ἐχθροὺς πλησιάζοντας. Ἡ ἐξεληοῦσα φρούρα καὶ τὰ γυναικόπαιδα περιπεσόντες ἐν μέσῳ τῶν ἀναμιενόντων ταύτους ἐχθρῶν καὶ καταδιωχθέντες ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ ὑπέστησαν ἀληθῆ πανωλεθρίαν. Τὴν μεγαλυτέραν ὑπέστησαν οἱ Μεσολογγῖται καὶ ἀπ' αὐτοῦ οἱ πυροβοληταί.

Ἐκ τούτων ὀλίγιστοι εἶχον ἀποθάνει ἢ φρονευθῆ διαρκούσης τῆς πολιορκίας, ἐνῶ μετὰ τὴν ἔξοδον ἔμειναν μόνον 40 ἔξ αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ἠκολούθησαν τὸν ἀρχηγὸν τοὺς Δεληγιώργην εἰς Ναύπλιον, γινόμενον φρούραρχον τοῦ Μπουρτζιοῦ. Οἱ λοιποὶ διασωθέντες Μεσολογγῖται ἐτίχθησαν ὑπὸ τὸν Γιαννάκη Ραζῆ-Κότσικαν καὶ, χωρὶς νὰ ἀνιπαυθῶσιν ἀπὸ τὰ δεινὰ τοιοῦτου πολέμου, ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Καρμαῖσκᾶκη πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν παραλαβὴν τοῦ φρουρίου τῆς Κορίνθου. Ὁ ἀρχηγὸς Θανάσης Ραζῆ-Κότσικας ἔπεσεν εἰς τὴν ἔξοδον, ἀλλὰ τὸ ὄνομά του διαμένει πάντοτε αἰώνιον εἰς τὴν καρδίαν τῶν θαυμαστῶν τῆς δόξης τοῦ Μεσολογγίου. Καὶ ἡ δημοτικὴ μοῦσα, ἡ εἰλικρινὴς καὶ ἀνεπηρέαστος τοῦ λαοῦ ἐκτίμησις, τὸ ἔχει συνδέσει μὲ τὸ τραγοῦδι τοῦ Μεσολογγίου.

ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ (1).

Ποῖος θὲ ν' ἀκούσῃ κλάματα, γυναῖκα μοιρολόγια
Πέρασε ἀπὸ τὸ Κάρελι (2) κα' ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι,
Κ' ἐκεῖ ν' ἀκούσῃ κλάματα, γυναῖκα μοιρολόγια,
Πῶς κλαῖν' οἱ μάννες γιὰ παιδιά καὶ τὰ παιδιά γιὰ μάννες.
Δὲν κλαῖνε γιὰ τὸ σκοτιμὸ πὺν θὲ νὰ σκοτωθοῦνε,
Μόν' κλαῖνε γιὰ τὸ σκλαβομὸ, πὺν θὲ νὰ σκλαβοῦνε.
Ἦταν Σαββάτ' ἀπὸ βραδύ, ἀνήμερα Λαζάρου,
Ἐρανὸ τελάλι βάρεσαν μέσα στὸ Μεσολόγγι,

1. Ρωμαῖκα Ἐραγοῦδια, σελ. 192.

2. Κάρελι ἀντὶ Κάρλελι, ὀνομασία τὴν ὅποιαν ἔδωκαν οἱ Τούρκοι εἰς τὴν χώραν, τὴν ὅποιαν ἐκυρίευσαν ἀπὸ τὸν Κάρολον Ἰόκκον καὶ ἡ ὅποια συμπέταται μὲ τὴν Ἀρχαίαν Αἰτωλίαν, ἐν ᾗ ἡ χώρα, τὴν ὅποιαν ἐκυρίευσαν ἀπὸ τοὺς Βενετούς, ἡ Ἐπίκτητος Αἰτωλία, ἀναμείσθη Βενέτικον.

Στις ἐκατηστές μαζώχτησαν ὅλοι, μικροὶ μεγάλοι,
 Κι' ἕνας στὸν ἄλλον ἔλεγε κ' ἕνας στὸν ἄλλο λέγει.
 «'Αδέρφια, τί θὰ κάνουμε στὸ χάλι ποὺ μᾶς ἤρθε,
 Εἴκοσι μέρες πέρασαν κι' ὁ ζαῖρος ἐσώθη.
 Φάγαμ' ἀκάθαρτα σκυλιὰ καὶ γάτες καὶ ποντίκια,
 Τὰ Βασιλάδι ἔπεσε, τὸ 'Αντελικὸ ἐχάθη,
 Ἔφαθ' ἀνὰ τὰ καράβια μας καὶ πάλιν πίσω πᾶνε».
 Θανάσης Κότσικας φώναξε, Θανάσης Κότσικας λέει·
 «'Αδέρφια, ἄς πολεμήσουμε τοὺς Τούρκους σὰ λιοντάρια,
 Καὶ τὸ γιορροῦσι ἄς κάμουμε καὶ ἄς διαβοῦμε πέρι.
 Μπροστὰ θὲ ν'ἀβγουν οἱ γεροί, στὴ μέσην οἱ γυναῖκες».
 Ἐγένηκε τὸ τσάκισμα μέσ' τοῦ Μακροῦ τῆ τάπια,
 Καὶ τὸ γεφύρι χάλασαν καὶ τὰ παιδιὰ τὰ πνίξαν.
 Ἄρρωστοι μέσα μείνανε μαζί με τὸν δεσπότη,
 Φωτιὰ στὸ κάστρο βιάσανε, κανένας δὲν ἐσώθη.

Ἡ ἠρωϊκὴ ἀντίστασις καὶ ἡ ἔνδοξος πτώσις τοῦ Μεσολογγίου ἐξήσκησαν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ εἴπη τις ὅτι εἰς ταύτας ἡ Ἑλλὰς ἀρκεῖται τὴν ἐλευθερίαν της. Διότι τὸ Μεσολόγγι κατεῖχε σπουδαίαν στρατηγικὴν θέσιν διὰ τοὺς Τούρκους. Χωρὶς αὐτὸ δὲν ἠδύναντο νὰ τηρήσουν τὰς μεταξὺ τῆς ἔδρας των καὶ τῆς Πελοποννήσου συγκοινωνίας. Ἡ ἀντίστασις τοῦ Μεσολογγίου τοὺς ἐσταμάτησε τὸν δρόμον. Ἐὰν δὲ ἔκτοτε ὑπεχώρει εἰς τὴν ὁμιλίαν των, θὰ εἰσέβαλλον με' ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς τὴν ἀνέτοιμον καὶ ἀπὸ ἐμφυλίους διμαχίας παραρασσομένην Πελοπόννησον καὶ θὰ κατέπνιγον τὸν Ἑλληνικὸν Ἀγῶνα εἰς τὴν ἀρχὴν του, καθ' ὃν δηλαδὴ χρόνον δυσελληνικὸς ἄνεμος ἔπνεεν εἰς τὴν Ἑυρώπην. Δὲν ἐχρειάσθη καὶ πολὺς καιρὸς μετὰ τὴν πτώσιν του διὰ νὰ καταληφθῇ ἡ Ἑλλὰς. Τὸ Μεσολόγγι πίπτει τὴν 11ην Ἀπριλίου 1826 καὶ ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἡ μὲν Στερεὰ Ἑλλὰς περιέροχεται εἰς χεῖρας τοῦ Κιουταχῆ, ἡ δὲ Πελοπόννησος σφραδίζει ὑπὸ τὴν πτέρναν τοῦ Μπραῖμη. Ὁ Γάλλος ναύαρχος δὲ Ριγνὸ εἰς τὴν περὶ τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου ἐκθέσιν του γράφει. «Λυπηρὸν δὲ εἶναι νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν ὅτι οὐδαμοῦ ἄλλοθι ἐκτὸς τοῦ Μεσολογγίου εὗρεν ὁ Μπραῖμη σταθερὰν ἀντίστασιν», ὁ δὲ μεσολαβήσας χρό-

νος διέλυσε τὴν ἀδυσώπητον ἱερὰν συμμαχίαν, ἐμίλαξε τῆς ἐπισήμου Ἑυρώπης τὴν καρδίαν καὶ ἐνεψύχωσε τοῦ τριελληνισμοῦ τὸ πνεῦμα καθ' ὅλον τὸν παλαιὸν καὶ νέον κόσμον καὶ πλούσια βοηθήματα εἰσέρρευσαν εἰς τὸ πτωχὸν ταμεῖον. Καὶ ὅταν ἔγινε σκέψις ἀπὸ τὰς Δυνάμεις νὰ ἐλευθερωθῇ μόνον ἡ Πελοπόννησος, ὁ Λόρδος Πάλμεστον ἀγορεύων εἰς τὴν Βουλὴν ἀνύψωσε τὸ Μεσολόγγι εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν τῆς προγονικῆς μας δόξης καὶ ἀπεδοκίμασε τὴν ἠρωϊτικὴν γραμμὴν, ἡ ὁποία δὲν θὰ περιελάμβανε καὶ αὐτό.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ

ΤΗΣ ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩΙ ΦΩΣΚΟΛΙΑΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ (1)

ΥΠΟ

Ν. ΒΕΗ

10^[57]

Χάρτης λείος. Διάστ. 9,145×0,195. Αἰών XVI. Φ 124.

1 (φ. 1α) *Ἰωάννου Χρυσοστόμου «Διάταξις τῆς θείας καὶ ἱερᾶς λειτουργίας...»* συνημμένη τῷ κειμένῳ αὐτῆς.

Κολοβή. Τελ.: Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ὁ μόνος ἅγιος ὁ δεχόμενος θυσίαν αἰνέσεως παρὰ τῶν ἐπικαλουμένων σε.....

2 (φ. 37α) *Βασιλείου τοῦ Μεγάλου* λειτουργία.3 (φ. 91α) «*Ἑρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας τῶν προηγουμένων*».4 (φ. 93α) «*Θεία λειτουργία τῶν προηγουμένων*».5 (φ. 120β) «*Ἀπόστολοι καὶ Ἐδαγγέλιαι τῆς ὅλης ἑβδομάδος*».

Κολοβόν.

6 (φ. 124α) *Διάταξις λειτουργίας.**Ἀκέφαλος. "Ἀρχ...ματος" μυστικῶς ἀξιωθεὶς γενέσθαι συμμετόχου Χριστοῦ ὁ Θεὸς ἐνχαριστῶν ἀνυμνῶν ἐνλογῶν προσκυνῶν δοξάζων καὶ μεγαλύνων τὰς σωτηρίας σου Κύριε.**Ἐπὶ τοῦ παραφύλλου τοῦ συνεσταχωμένου τῷ ξύλῳ πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ κώδικος ἀναγινώσκομεν: Ἐτούτη ἡ λειτουργία ἦνε | τοῦ παντοκράτορος Χ[ριστοῦ].**Ἐν φ. 124β γέγραπται διὰ κωροῦ μέλανος: ἡ ἐπιθύμια τοῦ κωρο ἀναγνώσ(η) τοῦ ἐπιθυμια(η) καὶ τοῦ εἰλω | ἕνα ἀνθολόγιον· σὺν Θε(ε)σ(η) μετὰ τὸ πρῶτον.**(1) κώδιξ ἐκ τῆς πολλῆς φυλλομετρήσεως ἔχει ὑπαντιῆ καὶ ἄλλως βλαβή. Πρὸς κόσμον δὲ αὐτοῦ ἔχουσι φιλοτεχνηθῆ διὰ κωροῦ μέλανος ἐπίτιπλά τινα κοσμήματα ἐν φ. 1α, 37α καὶ 93α.*

(1) Συνέχεια ἐκ τοῦ 8ου τόμου τοῦ «Δελτίου».

Στάχωσης ἐκ ξυλίνων πινακίδων μετὰ βυρσίνου ἐπικαλύμματος, ἐφ' οὗ ἔντυπα ἀπλᾶ κοσμήματα.

11^[66]

Χάρτης λείος. Διάστ. 0,143×0,20. Αἰών XVII. Φ. 133.

Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ Ὁκτώηχος.

Κώδιξ ἑλλειπῆς μεταξὺ τῶν φ, 57 καὶ 58 κ' ἐφθαρμένος ὑπὸ τῆς νοτίδος καὶ ἄλλων ἐπηρειῶν καὶ δὴ κατὰ τὰ φύλλα 58—77. Τοῦ φ. 2 μόνις μικρὸν τμήμα σώζεται, ἐφ' οὗ κατὰ τὴν προσθίαν ὄψιν ἡ ἐρουθρόγραφος ἐπιγραφὴ τοῦ κειμένου:

*Ἐν φ. 1α ἀπαντῶσι τὰ ἐξῆς σημειώματα.**αχκθ μινὸν φεβρουάριος εἰς τὰς κς | ἡμέρα σάββατω τῆς σταυρώπρο-
προσκυνῆσ — — — | ὥρα τετάρτη τῆς ἡμέρας ἐγένεκε σισμ — — | μέγας
μεγας εἰς ὄλον τὸ νυσι τῆς κρήτης· καὶ ἐπε[σασι] σπήτια· καὶ ἐπλακόσασί
ἀν(θρώπ)οὺς πολλ — — | καὶ τα καμπαναογρια τῆς χώρας ἐσοῦντανε |
ὄπου ἐλέγασ(ι) οἱ ἀν(θρώπ)οι πῶς δίδουσιν κατο να — — | καὶ οἱ ἐκλι-
σλαις — — — — καὶ ἡ γῆς ἐβρ[όντα] — καὶ οἴτρομε· οπου ἐλέγαμε
κάθε — — — | γμια πῶς θέλι ναυξε ἡ γῆς να μῆς κατα[πῆ].**αχλ μινὸν φεβρουαριου θ | + ἡμέρα τετράδη ἐκέντιουσε (;) ἡ μου-
τῆιο ὄπου ἐκάνασι | το σαλονι τριο· εἰς τὴν κοντραδα τῆς δοί(ας) μητροδ
πελ[α]γίας τῶν καλογοράδων· καὶ ἡ χωρα ὅλη ἐοιστη· καὶ τ[ὰ] καράβμια
τοῦ μόλου· ἐλέγασ(ι) καὶ ἀνγυνο(ι)· καὶ [τὰ] κατέογρια τῶν σολλαδιον.
ὄπου εἴτανε· ἀνάπτιο ἐχ[α] | λᾶσασί καὶ τα κελια τῆς ὄσ(ας) πελαγίας
εχυλασασ(ι) | καὶ ἐπλακοσε τὴν κλισιᾶογρια καὶ ὄσους ὕβρε ἀπάνω — —
| τακί ολοι ἐποθάνασι ἀπὸ τὴν φοτια· καὶ ἀλοῦς ἡβ[ρε] | αλου· εἰς το
παλιο, ὄπου πεζουνο(ι) ἡ μπουπαρδαοῖ καὶ — — —*

Δυστυχῶς τᾶνωτέρω σημειώματα δὲν ἀναγινώσκονται πλήρη καθ' ὅσον τὸ φύλλον ἐφ' οὗ ἔχουσι γραφῆ εἶναι πολλαχοῦ τληρόβρωτον καὶ περικεκομμένον.

Στάχωσης ἐκχαρτῶν πινακίδων, αἵτινες φέρουσι ἐπικάλυμμα φύλλα ἐκ περγαμηνῶν κώδικος τοῦ XII αἰῶνος κατὰ δύο σελίδας γεγραμμένα καὶ περιέχοντα συναξάρια τοῦ μηνὸς Μαρτίου.

Χάρτ. στυλπνός. Διάστ. 0,21 x 0,141. Αἰών XVIII. Φ. 8.

Ἄδηλου «Γῆ ἁγία καὶ μεγάλη Δ: λόγος εἰς τὴν πόρνην γυναῖκα ὅπου ἄλειψε τὸν Χριστὸν μὲ τὸ μύρον».

Ἄρχ.: βότανον πλέον ἰατρικὸν εἰς τὴν πεπληρωμένην ψυχὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι ὡσάν τὸ δάκρυον. Ἦσθη δύνάμιν ἔχει, τὴν ἐνέργειαν....

Γέλ.: καὶ πάλιν ὕστερα ἀπὸ τὴν ζωὴν ἐτούτην νὰ μᾶς κάμῃ καὶ κληρονόμους τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας:— Ἀμήν.

Περιβάλλεται ὑφ' ἀπλοῦ ναστοῦ χάρτου.

Χάρτης στυλπνός. Διάστ. 0,15 x 0,206. Αἰών XVIII. Φ. 14.

Ἄδηλου «Λόγος εἰς τὸ σωτήριον πάθος ἐπὶ τοῦ ἔδαφλου «τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματι μου» τοῦ κθ' ψαλμοῦ.

Ἄρχ.: "ὦ κτίσις ὄλη! ὦ οὐρανέ! ὦ γῆ! ὦ ἥλιε, ὦ μνημεῖα, ὦ σελήνη, ὦ καταπέτασμα! τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματι μου; τὸ ἠξεύρω ὃ μέγα φροστὴρ πῶς σκοτεινόμορφος, δείχνεις ἄμειρον πόνον εἰς τὴν θλιβεράν τούτην κατάστασιν, καὶ διατί [σὲ ἐφύτευσα μὲ] τὸν λόγον εἰς αὐτὸ τὸ στερέωμα ἕνα ρόδον ἡλιοστάλακτον, ...

Γέλ.... ἐγὼ ἀποθαίνω τώρα καὶ τελειῶνω· ὡίμὲ τετέλεσται· ὅτε αὖν ἔλαβε τὸ ὄξος ὁ Ἰησοῦς εἶπε τετέλεσται· καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα;

Ἐν φ. 13^α — 14^α ὁ «ἐπίλογος». **Ἐν φ.** 14^α ἀναγινώσκωμεν: ὁμολογῶ τὴν ἀλήθειαν ὅτι εἰς ὅλον τὸ διάστημα ὅπου παρ' ἀξίαν μετέσχομαι τὸ ἔργον τοῦ Ἐυαγγελικοῦ κηρύγματος δὲν ἐδοκίμασα περισσότεραν | στεροχωρίαν ἀπὸ τὴν σήμερον· ἐκεῖ ἢ ἀμάθεια τοῦ νοῦς μου, καὶ ἢ ἀπαιδευσία τῆς Γλώσσης μου μὲ ἔκαναν νὰ δμλιῶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἐπιχειρημάτων μου, ἐδὼ τέλος πάντων εἰς τὸ τέλος μου καταβάλλω πάντελῶς τὸν | νοῦν εἰς τὸ νὰ ἀποδώσω τὸ ὀφειλόμενον εἰς τὴν π(α)τρι- κὴν ἀγάπην τοῦ | παναιδεσιμωτάτου καὶ ἁλλοτριωτάτου πρωτοππα, εἰς τοὺς ἐκλαμπροτάτους, καὶ περιβλέπτους οὐδίκους, Ἄρχοντας Ἐυγι-

νεστάτους, μὲ ὄλην τὴν τιμίαν, | χορησιακὴν, καὶ ὀρθόδοξον Κοινό- τητα τῆς πόλεως ταύτης Ζακύνθου. Θεὸς | πολυεσπλαγχε, μνήσθητι τῶν ἀρετῶν τοιοῦτου Ἀρχιεπιμένου, ἰ(αὶ) δὲς | αὐτῶ τῶν πεπραγμένων τὴν ἀνταπόδοσιν. Μνήσθητι ὁ Θεὸς εἰς ἀγαθὸν | πάντα ὅσα ἐποίησε τῷ λαῷ τούτῳ. Πλήν ἐνρισκόμενος ἐπάνω εἰς | τὴν ὑψηλὴν καθέδραν τοῦ Ἱεροῦ Ἐυαγγελίου ἐγὼ ὁ μικρὸς εἰς τὰς δυνάμεις, | ὁ μέτριος εἰς τὰς εἰδήσεις, μὲ ὄλον ὅπου θεωρῶ ὑποκείμενα ἐστολισμένα μὲ κάθε εἶδος Σοφίας καὶ ἐπιστήμης Αἰδέσιμα πάντα εἰς ἐμὲ | καὶ προσηκοντα, πέραν τὸ θαῦρος νὰ ἐπικαλεσθῶ σήμερον τὴν | προστυσίαν τοῦ γλυκυ- τάτου μου Ἰησοῦ τοῦ ἐστ(αυ)ρωμένου. Ἐσὺ θεάνθρωπε Ἰησοῦ κάμῃ τὴν ἀνταμοιβὴν εἰς αὐτούς. Ἐσὺ νὰ τοὺς δεχθῆς ὡς ἠγαπημένους. | Πατήρ μέγα εἰς τὰς ἀγκάλας σου. σὺ ὡς πλουσιόδωρος νὰ | ἀντιπληρώσῃς τὴν προθυμίαν ὅπου ἔδειξαν, καὶ δείχνουν εἰς τὸ νὰ προσκαλοῦν, καὶ νὰ ἀνεβάξουν εἰς ταῦτα τὰ ἕψη Σάλπιγγας πνευματικῆς, διὰ νὰ | σαλπίζουν εἰς ὅλους τὴν ο(ω)τηρίαν, διὰ τὴν συνδρομὴν, προσοχὴν, καὶ ἀκρόασιν ὅπου καὶ εἰς ἐμὲ τὸν ταπεινὸν καὶ ἀνάξιον ἔδειξαν ὡς ὑπηρέτην τοῦ | Ἐυαγγελικοῦ λόγου. μὴν τοὺς ἀρηθῆς παρακαλῶ τὴν θεῖαν σου εὐλογίαν. ἐπὶ τὸν λαόν σου ἢ εὐλογίας σου ἤδη ἀπὸ πολλῆν και- ρὸν τὴν ἐκδέχονται. Εὐλόγησε τοὺς δίκους αὐτῶν, τὰ ἔργα τῶν χειρῶν τους. δὲς καλὴν προκοπὴν εἰς τὰ τέκνα τους, αὔξῃσαι ὑπερμετῶς τὴν οὐσίαν τῶν ὑπασχόντων τους. καὶ ἢ εὐχὴν τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν μικρό- ριον Παῦλον, ἢ ὑπερέχουσα | πάντα Νοῦν φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ τὰ διανοήματα ὑμῶν γένοιτο, γένοιτο:—

Ὁ κωδίκελος ἀστάχωτος.

Χάρτης στυλπνός. Διάστ. 0,15 x 0,198. Αἰών XVIII. Σελ. 107 + Φ. 3.

[Ἀθανασίου Βαρούχα Ἱερομονάχου τοῦ ἐκ Κρήτης] λόγοι εἰς τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ.

1. (σελ. 9) Λόγος α'.
2. (σελ. 49) Λόγος β'.
3. (σελ. 71) Λόγος γ'.
4. (σ. 95) Λόγος δ'.

Προτάσσεται, σελ. 3—7, προσφώνησις «πρὸς πάντας τοὺς ἐντευξο-

μένους ὀρθοδόξους Χριστιανούς ἱερωμένους, κοσμικούς, καὶ μοναχοὺς...»

Ἐν σ. 8 ἔχει ἱστορηθῆ διὰ μέλανος ἢ σταύρωσις ὑπὸ χειρὸς βασιλοποιήτης. Τὰ φ 1^ρ 3² τελείως ἀγνοῦται.

Ἡ κατὰ σελίδας ἀριθμησις πάλαιά.

Ἡ κωδὶξ ἀστέλιωτος.

15 (65)

Χάρτ. στιλπνός. Διάστ. 0,144x0,19. Λιδὸν XVII. Φ. 40.

1. (1^ρ) ἀντιγράμματα καὶ ἀριθμητικοὶ ὑπολογισμοὶ περὶ ὧν ἐν φ. 6^β ἀναγινώσκουμεν Ἡρώς Γουλα τῆς πραγματικῆς τὴν γράζουσα ὁξόλα δευτὴ καὶ τοῦ|τω θέλοντας νὰ κάμεις κάθε μεία ἔξαιταῖς ἔτε χροῖα ναδρά|μουν πάντα τρία πράγματα—πρῶτον δευτερον καὶ τρίτον ἀπὸ τὰ | οποια τα δύο ἦναι πάντα βάββα το πρῶτω καὶ τω δευτερον καὶ | τω τρίτω εἶτε ἀσφάλβειν μι ἡξουμι τὸ πρῶτω καὶ τω τρίτω | ἐνὰμι χροῖα να ἐναι μείας φείσεως καὶ τω δευτερον ἐτίως | φείσεως καὶ διατεῖ θέλεις να ἠβρεῖς τὸ ἀξίμζόμερο τοῦ τρίτου | πραγματίου τοῦ ἔναι ἀβίσεω εἶτε χροῖα να μονική|τηκά|χρεις τω τρίτω καὶ τω δευτερον καὶ(;) μονήτοι|τηματιζῶ | ὅποῦ θέλλῃ εἶναι θέλοι νὰ ἐναι παρτηρομένο με το | πρῶτω πράγμα καὶ ἐξοῖνα ὅπου θέλει εἶγει | ἀπὸ τὸ ἀντὶ παρτήρει θέλει εἶσται το ἀξίμα | ζόμεντω τοῦ τρίτου πραγματίου καὶ | εἰστω φείση τοῦ δευτερον καὶ εἶτσι | ἔναι γεναμένο ἢ ἀραζό|να ὡς καθὼς θέλεις | τὸ εἶδεῖς καλοτε|ρα πια|μυρός.

2. (φ. 10^θ) «περὶ τῶν ἐντολῶν».

3. (φ. 10^θ) Περὶ τῶν ὁρισμῶν τῆς ἐκκλησίας, περὶ τῆς ἐξομολογήσεως, περὶ τῶν ἐπὶ τὰ θαναοῖσινα ἀμαρτημάτων καὶ περὶ τῶν ἔργων τῆς ἐλεημοσύνης.

4. (φ. 11^α) «Περὶ τοῦ σφάξαντος τὸ παιδίον αὐτοῦ διὰ τὸν ἐαυτοῦ φίλου ἐκ τοῦ πατερικοῦ».

Ἐν τῇ καθωμιλημένῃ. Ἄρχ. : Ἐδιηγῆθηκε κάποιος ἀπὸ τοὺς γέροντες, ὅτι ἦτοίνα κάποιος ἄνθρωπος πολλὰ εὐλαβής...

Ἐν τέλει, φ. 14^α, σημειοῦται : αχλγ, φερουουρίφ θ. | [Γαβριήλ Ἱερομόναχος ἀντιοχείης.

5. (φ. 14^β) «Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος καὶ ἱματικῶ Παπτελέμονος· μεταφρασθὲν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, εἰς ἀφάειαν τῶν ἀγοράτων....»

Ἄρχ. : Αἱ ἑσραὶ καὶ αἱ πανηγύρεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν μας...

6. (φ. 19^α) «...Μαρτύριον τῆς ἁγίας ἐνδόξου μεγαλοπαρθενομάρτυρος καὶ ἀθληφόρου τοῦ Χριστοῦ Ἐλεήνης...»

Ἐν τῇ καθωμιλημένῃ.—Ἄρχ. : Ἐπειδὴ τις καὶ ἡ ἁγία μεγαλομάρτυς Ἐλεήνη νὰ ἔχυσε τὸ αἷμα τῆς καὶ νὰ ἐκαταβασάνισεν μὲ πολλοὺς ἀγῶνας καὶ μαρτύρια...»

7. (φ. 29^β) «Γαβριήλ τοῦ... μητροπολίτου Φιλαδελφείας τοῦ ἐκ Μονεμβασίας τοῦ Σεβήρου [διαφορὰ] περὶ τῆς μιγαριότητος τῶν ἁγίων, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ Ἀνατολικὴ ἐκκλησία μὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν».

8. (φ. 33^β) «Γαβριήλ μητροπολίτου Φιλαδελφείας τοῦ ἐκ Μονεμβασίας τοῦ Σεβήρου, περὶ τῆς διαφορᾶς τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία μὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἡγοῦν τὴν τοῦ καθαρτηρίου πυρός».

Ἄτελές.—Τελ. : ...κοντὰ εἰς τὸν εὐσπλαγ[ν]ον καὶ ἐλεήμονα Σωτῆρα Χριστὸν τοῦ ὁποίου στέκεται εἰς τὴν....

9. (φ. 39^β) Ἀνεπιγροφον.

Ἄρχ. : Ἐνας εἰθνικός φιλόσοφος συλλογιζόμενος τὴν πτωχείαν εἶπεν : ἡ πτωχεία εἶναι ἓνα μοναχὸν ὄνομα...

Τελ. : ὅποῦ ἔχει νὰ τὴν ἀνταποδώσει μὲ στεφάνους δόξης εἰς τὴν βασιλείαν του ἧς γένοιτο καὶ ἡμεῖς τυχεῖν ἀμήν.

10 (φ. 40^β) Γενεαλογία Ἰησοῦ Χριστοῦ μέχρι Δαβὶδ

ἔχει γραφῆ ὑπὸ χειρὸς πολὺ μεταγενεστέρας ἢ ὁ λοιπὸς κωδὶξ.

Ἐν φ. 1^α σημειοῦται : 1693 ὀκτωβρίου : πρώτη : — | † Κάνω πίστιν ἐγὼ ὁ ὑπόκατω γεγραμμένος Ἱεροῦς κ(α)τ(ά) τὴν τεομενα|τζιδὸν κδρηῖρι πῶς ἠμρησκαται εἰς τὴν ἐνορίαν μου ὁ μισέο ρικολης | γενηματὰς εἶναι ὡς τὴν σημερον καλὰ καὶ βεβαιῶνω ὡς Ἱεροῦς | μισκος Ἱεροῦς ὁ σκοῦρας.

Ἐν φ. 2^β σημειοῦται πλὴν ἄλλων : Εγὼ ἀν[α]στασιδς ὁ σκου[ρ]τας καὶ πάλιν ἐν φ. 3^α : ἐγο ἀνασ|τασιος ὁ | σκοτας.

Ἐν φ. 3^β : 1686 σεπτεβριου 3 εὐλόγια τὸν μ(ισεο) ἀνδρῆα ἀνιγνώστη τὸν | ἀνδρῆτζη με τὴν κυρῆτζα αἰκατερῆνα, καὶ κουμπάροι σ(ιόο) στα|μιτέλος καπνίσις. καὶ σ(ιόο)τζέξερως καπνήσις.

Ἐν φ. 4^α : 1687 Ιανουαρίου 8 ἐγέννησε πεδὴ θηλικὸν ἢ συμβῆμα τοῦ ἀνδρέου | ἀναγνώστου ἀνδρῆτζη, ἢ αἰκατερῆνα. κ(α) τὸ ὄνομασαν σοφία.

Ἐν φ. 10α ἀναγινώσκωμεν : † 1688 νοεμβρίου 24 ἐκόλησε ἡ νηήσ(ος) τῆς ζακυνθου τ(ήν) πανούκλιαν | κ(αι) ἐκόλωσαν μόνον ὀσπίτην βι : κ(αι) ἔλαβε ἅπαντας τοὺς ζακυνθίθελους φόβος μέγ(ας), κ(αι) ἔφυγαν οἱ περιο- οότεροι, κ(αι) ἐπήγαν ἔξω | εἰς τὰ χορῖα.

Ἐν φ. 14α γέγραπται : 1688 μαρτίου 11 με ἐμπαλοτάραμε εἰς τὸν ἄγιον ἀντώνιον διὰ χρόνους δέκαξι, (1) κ(αι) νὰ ἔχουν | τὴν εὐχήν τοῦ μεγάλου ἀντωνίου, οἱ προφκουριτόροι πρότον, κ(αι) ἥστερον ὄλοι οἱ ἐνοφρήτες μου, κ(αι) ἀδελφοί, τοῦ αὐτοῦ νοῦ.—ὁποῦ με τὴν ψυχὴν τους ὄλην με ἐφραβοφρήσχηε με τὴν φωνήν, κ(αι) με τὲς μπάλες τους | κ(αι) νὰ ἔχουν κάμου τοῦ ἀναξίου μάρκου | Ἱερέως τοῦ σκοῦρα τὴν εὐχήν μου ὄλοι τους

Ἐν φ. 17β σημειοῦνται τὰ ἐξῆς : [16]84 Ιουλίον 4 ἐπίγε ὁ καπετάν γγενεράλ δ φραντζέσκος μουρζήνης· εἰς τὴν αἰών μαύραν διὰ νὰ τὴν ἐπολεμήσῃ· καὶ τῆς ἔδοσε μέγαν πόλεμον, ὅσον ὅπου ἐκρέμνησε | τὰ μορῶ- γι τοῦ κάστρου· καὶ ἐπεκρίτεισεν ὁ πόλεμος ἡμέρας ἑκοσι μίαν· καὶ ἐπα- ραδόθησαν οἱ ἀγαρῖνοι εἰς τὰς χεῖρας τοῦ γγενεράλε· ἡμέραν κυριακὴν καὶ τὴν δευτέραν ἐγγήκων καὶ ἄφυσαν τὸ κάστρον ἄδιον ἀπὸ ἀνθρώπων· καὶ οἱ τούρκοι ὄλοι ὁποῦ—ἐγγήκων ἦσαν εἰς τὸν ἀριθμὸν, ἐπικόσιοι, χωρῆς τὰς γυναῖκας καὶ τὰ πεδία. εἶχαν | μέσα εἰς τὸ κάστρον οἱ ἀγα- ρῖνοί· σταρῆ· ἀλεύρια· τηρία· βουτοῦρους· νερόν καὶ μονετζιόν | καὶ ἄλλα χροειζόμενα νὰ ἀπερῶσουν πρὸς ἀντάρκων χρόνους δύο· τὸ κάστρον τῆς ἀγίας | μαύρας εἶναι πολλὰ δυνατόν· ἀρματομένον με κομάτιν ὄγδοήντα· καὶ τριάντι πριέφρες ἀλλὰ τῆ τοῦ χριστοῦ χάριτι ἐπαρῶδότη· καὶ ἐγγέκων οἱ ἀγαρῖνοί με προσταγὴν τοῦ | ὑψηλοτάτου γγενεράλ ἀπὸ τὸ κάστρον με ὅτι ἐφοροῦσαν ἀπάνωτους· καὶ με τὰ ἀρματὰ τους | καὶ ἄφυσαν τὸ κά- στρον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ δεσπότη χριστοῦ πρότον· καὶ ἥστερον, τῆς | αἰ- θεντίας ἡμῶν τ(ῶν) ἐναιτιῶν· καὶ αὐτοὶ τὸ ἀνακαίνισαν ὡς φέρεται ἔως τὴν σήμερον—(2)

Ιουνίου 16(3) ἀσκήκωσε πάλιν ὁ καπετάν γγενεράλες τὴν αρμουδα του

(1) Δι' ἄλλου μέλανος καὶ ἴσως ὑπ' ἄλλης χειρὸς ἔχει γραφῆ ἢ συλλαβή : ξι

(2) Ἐνωθεν τοῦ σημειώματος τούτου γέγραπται : οἱ χριστιανοί—ὁποῦ τὸ ἐπολεμήσαν ἦσαν | χιλιάδες δεκα | καὶ κατεργα κ(αι) | καράβια ἑκατὸν (1).

(3) Ὁ ἀριθμὸς ἐν τῇ διαστήχῃ ἄνωθεν διαγεγραμμένου δισεξιτήτου ἄλλου ἀριθμοῦ.

ἀπὸ τὸν τραγαμέστον, μαζί με ὀκτώ κάτεργα μαϊτέζηκα, πέντε τοῦ πάπ[—παπα] καὶ τέσσερα τοῦ γράν δούκα· 30 βενέτικα καὶ ἔξη γαλιώτζες· καὶ δώδεκα καράβια· με τα ὁποῖα ὄλα ἐπήγε εἰς τὴν κορόνην· καὶ ἐκεῖ ἐπολέμη νὰ | παρη τὸ κάστρο ἀπὸ τὰς δεκά ἔξη τοῦ Ιουλίου ὡς ἄνωθεν ἔφημεν. ἔως τὰς τριάντα μία τοῦ Ιουλίου | εἶχε λαὸν χιλιάδες δέκα ὀ γγε- νεράλες· καὶ οἱ τούρκοι εἶταν μέσα εἰς τὸ κάστρον. δύο χιλιάδες λα[ος] | τοῦ πολέμου καὶ γυναῖκες καὶ πεδία χιλιάδες τέσσαρες· ἔξω εἰς τὸν κάμτον ἐσυνάχθησαν ἀγαρῖνοι χιλιάδες πέντε· ἀλλὰ τῆ τοῦ Χ(ριστοῦ) χάριτι τοὺς ἐδίωξαν τελείως καὶ τοὺς ἀνίκησαν | καὶ τοὺς ἐπήραν τὰ ἀρ- ματὰ τους καὶ ἔξη κομάτια καὶ πολλοὺς ἐκατέσφαξαν οἱ ῥωμαῖοι ἀπὸ | τοὺς ἀγαρῖνοὺς· καὶ τὴν πρώτην τοῦ ἀγούστου ἡμερῶν σαββάτο· ἐγγή- κων ἔξω τοῦ κάστρου οἱ ἀγίδες, με παντιέρα ἄσπρη, καὶ ἐζητησαν τοῦ καπετάν γγενεράλε νὰ τοὺς ἀφύσει ν[ὰ] | εἴγουν ἀπὸ τὸ κάστρο· καὶ αὐτοὶ οἱ ῥωμαῖοι. ἔβουαν φοτλαν εἰς τὴν μύναν ὁποῦ εἶχαν κα[τα]σκευασμέ- νην. καὶ ἐγύρησε ὁπίσω· καὶ ἐπλάκωσε αὐτὴ καὶ δύο φουρνέλα ὁποῦ ἀνα- φων... | τούρκοι ἔξακόσιοι χριστιανοὺς· καὶ οὕτως ἔδραμαν μέσα εἰς τὸ κάστρο καὶ τὸ ἔλαβ[αν οἱ] | φράγγοι ἐκ τὰς χεῖρας τῶν ἀγαρῖν(ῶν). καὶ ἐκατέσφαξαν ἅπαντας, ἀνδρας γυνα[ῖκας] | πεδία· καὶ τὸ ἐπήρασι τὴν πρώτην τοῦ ἀγούστου· καὶ ὁ παντωδύναμος θε[ος...] δυναμώνει καὶ νὰ τὸ φολῶττει τῆ αὐτοῦ χάριτι ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἐμπροσθ[εν]

† εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον εἰς τὰς 19 τοῦ ἀγούστου ἐσύκωσε ὄλην φ. 18α || τὴν αρμου[δα...] | ..με δεκατέσσαρες χιλιάδε[ς].. πεζοὺς, καὶ χιλίους πεντακοσίους καβαλαρεους· καὶ πολέμου γενομένου ἐβύβαν εἰς φη[γελν] τοὺς ἀθέους ἀγαρῖνοὺς· καὶ οὕτω ξετροχόντας αἰτούς· ἔλαβαν τὸ κάστρο τῆς καλιμάτας· οἱ βενετικοὶ ἄδιον χωρῆς νὰ εἴρουν μέσα ἀν(θρώπ)ους· τροφῆς δὲ καὶ ἐνδύματι ἐῤῥήκων πολλὰ· καὶ ἐν τὸ ἄμα ἐπαρῶδότη ἢ ζακυνθίτα χωρῆς πόλεμον· καὶ ἐχάρισε | τ(ῶν) τουρκῶν τὴν ζωὴν τους μό- ρον, διὰτὶ ἐπαρῶδότησαν θελιματικῶς· τὸ αὐτὸ ἔκαμα[ν] καὶ οἱ τουρκοὶ τοῦ κάστρου τῆς μέσα μάνης· ἀνομαζόμενον πιασιβάς, ἔφυγαν κρηφίος τὴν νύ[κτα] | καὶ ἄφυσαν ταῖς πόρτες ἀνοιχτές· καὶ ἐμπήκων μέσα δι- ρωμαῖοι καὶ τὸ ἐκρῶευσαν· καὶ ε[τοτε] | ἐκρῶευσε ὄλην τὴν μάνην ὀ βενε- τζιάνος· καὶ εἰς τὰς ὀκτώ τοῦ ὀκτοβρίου ἐσικῶδη[η] | ὁ καπετάν γγενεράλες ἀπὸ τὴν μάνην καὶ ἤλθε εἰς τὴν ζάκυνθο με ὄλην τὴν ἀρ[μουδα] του· καὶ ἐστέθη ἡμέρας τρεῖς, καὶ οὕτως ἐδιάβη εἰς τὴν πρέβεζα, καὶ ἀσικω[μενος]

ἀπὸ ἐκείθεν, ἐπίγε εἰς τὸ κάστρον δνόματι γουμενίτζες, καὶ μὴ θέλοντες ο[ί] εἰς αὐτὸ ἀγαρηνοὶ κατηκοῦντες νὰ παραδοθῶν, ἔτεμεν ἄπαρτις διὰ ξίφους τ(ὸν) | ἀρηθμὸν πεντακόσιοι καὶ οὕτως ἐκυρίευσεν αὐτὸ μέχρι τῆς σήμερον.

1686 μαΐου 20) ἀσηκόθη ὁ καπετὰν γκερταλες ἀπὸ τῆν λευκίδαν, μὲ κατεργα χοντρά θ κ[αὶ λι]γνά σαράντα, ἀνάμεσσι εἰς αὐτὰ ἦσαν καὶ ἄλλα τὰ πονεντίνικα κάτεργα· εἶχε καὶ κα[ρα]||βια ἑκατόν, γαλιώτες 15) καὶ ἐστρώτευσεν πρὸς τοὺς ἀναβαρῆρους· καὶ ἐδῆς ὁποῦ ἐφῆται[ε] —τοὺς ἔπεμψε λόγον, ἀν θέλουσι νὰ παραδώσων τὸ κάστρον· καὶ αὐτοὶ ἐπαρρωσάν το χω[ρὶς] | πόλεμον· καὶ ἐμήλησαν ὅτι νὰ τοὺς πέμψη εἰς τὴν μπαρμπάριαν, καὶ τοὺς ἔπεμψε [καὶ] | ἔλαβε τὸ παλαιό-καστρον τῶν ἀναβαρῆρων. Καὶ ἐν τῷ ἅμῃ ἔστηλε εἰς τὸ νεόκαστρον πο[ρόταγ]||μι ἀν θέλουν νὰ ληρωθῶν ἀπὸ τὸν θάνατον νὰ τοῦ παραδώ-σων τὸ κάστρον. ὁμο[ς] | αὐτοὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ παραδώθῶν, μόνον ἐσταθῆσαν νὰ πολεμήσων, καὶ ἐπολέμη|σαν ἀνδρομένη, ἠλθισοὶ καὶ ἀπὸ τῆν στερεάν τούρκοι χιληάδες θ καὶ ἔστησαν τὰ π[αγιο]νιά τους εἰς τὸν κάμπον· καὶ μίαν ἡμέραν παρυσκενὴ ὄρου δευτέρῃ τῆς ἡμέρας [εκα]||μιαν οἱ χριστιανοὶ ἀπάνου εἰς τοὺς ἀγαρηνοὺς, καὶ τοὺς ἐκονήγησαν, καὶ πο-λοὺς ἀπὸ αὐτ[ους] | ἐθανάτωσαν, καὶ τὰ πάγιάνιά τους ὄλου τὰ ἐτήριασι οἱ χριστιανοὶ, καὶ ἠλθισοὶ χαρουμε[οι] | εἰς τὸν ὑψηλότατον γγενεράλε· καὶ τὴν ἀγῆν τὸ σάββατον ἔβαλαν ἄσπρη σαρτικῆν | εἰς τὸ κάστρον διὰ νὰ παραδώθῶν, καὶ ἔτζη τοὺς ἔβαλε ὄλους ἔξω ἀπὸ τοὺς μύρους, κ(αὶ)[μ]ε | δύο μεγάλα καράβια μὲ ὄλον τους τὸ πράγμα καὶ τοὺς ἔπεμψε εἰς τὴν μπαρμπάριαν | Καὶ ἐν τῷ ἅμῃ ἔπεμψε διὰ ξηρὰς χιληάδες λαὸν 18 καὶ ὄλοι ἠ αομιάδα διὰ θαλάσ[ης] | καὶ ἐπήγαν εἰς τὴν μοιθόνην, καὶ οὕτως τοὺς ἐμήρισε διὰ νὰ παραδοθῶν, καὶ αὐτο[ι] | ὡς ἐξ ἐνός σώματος ἀπε-κρίθησαν, πῶς κάλιον προκθέρουν τ(ὸν) θάνατον, παρὰ τ[ὸ] κάστρον νὰ παραδώσων, καὶ ἔτζη ἄρχισε νὰ πολεμᾷ ὁ ὑψηλότατος γγενεραλες τὴν μ[οθό]||νην, εἰς τὰς 18 του Ιουνίου μηνος, καὶ ἐστάθη εἰς τὸν πόλεμον ἡμέρας 17 καὶ ἐ[πα]||ρωδόθησαν.

Τάνοτέρω σημεῖώματα εἶναι γεγραμμένα ποῦ μὲν διὰ ζωηροτέρου, ποῦ δὲ δι' ὀχροτέρου μέλανος.

Ἐν φ. 20 ἀναγινώσκωμεν τὰ ἐξῆς:

† 1679 νοέμβριου 25) ἔκαμεν ὁ παπάγαιος θεὸς τόσην | βροχὴν

καὶ ἐκράτει ἀπὸ τὰς 25 τοῦ νοεμβρίου ἕως τὰς 2⁽¹⁾ τοῦ ἀπριλίου· τόσον ὅτι τα χοράφια | ἔμειναν ἄσπαρτα· καὶ τὰς ἀγῆς εἰκόνας ἐδάλασαν | με-λειτανίας πολὰς οἱ Ἱερεῖς ἱκετεύοντες τὸν κύριον | καὶ ὁ κύριος δὲν ἤκου-σέ τὴν δέησιν ἡμῶν τῶν ἀμυρτωλῶν.

† καὶ πάλιν εἰς τοὺς χιλίους ἑξακοσίους ὀγδοήντα ἔκαμε μεγάλην ἀβροχίαν ἀμὴ πολλὴ κροσι ἔγηνε τόσον ὅπου τὸ ἐπου|λοῦσαν μίαν γαζετα τὴν κινάτα καὶ τὸ καλύτερον δίο· ὁμο[ς] | ἐκράττει ἠ υβρόχια ἀπὸ τὰς δίο τοῦ ἀπριλίου ἕως τὰς ἡκοσι ἐπτά | τοῦ οκτοβρίου, μάρκος ἱερεὺς ὁ σκοδύτης⁽²⁾ γέγραφα τάδε:

† 1682 ἀγούστου 17 ἐφάνη εἰς τὸν οὐρανὸν ἕνα ἄστρον περσρεμον-τάνα | ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀπανου εβγανε ἕνα σπαθὴ ὄχι τόσον μέγαν· καὶ ἀπὸ τῆς ἐφάνη τὸ ἄστρον ἄρχισε καὶ ἔκανε μεγάλην καύσιν ἡμέραν | καὶ νύκταν· καὶ τόσον πολλὴν εἶπαν ὅτι ὁ ἀέρας ἤρχετον ὅσαν | φλόγα φωτίης· καὶ ἐκράτει ἕως τὰς 22 τοῦ αὐτοῦ. Ἀμὴ | ἠ καιρὸς ἠ πολλὴ ἐκράττει ἕως τὰς 25 τοῦ αὐτοῦ μηνος.

† 1683 Ἰανουαρίου 6 ἀρχισε καὶ ἔβρεχε ὁποῦ δὲν ἔπιου|σε τελίως ἕως τὰς 5· τοῦ μαρτίου, καὶ μάλιστα ὁποῦ | ἔρηξε εἰς τὰς 29 τοῦ αὐτοῦ τόσον χιόνη ὁποῦ οἱ παλαιοὶ ποτὲ δὲν τὸ ἐθιμοῦνταν ἐξόχως εἰς τί-σωνά | ἀνέβη ψηλά ἀπὸ τὴν γῆν ὄρου θ [τὸ χιόνη]

† 1688 ἀγούστου 19 ἔβρεξε τόσον νερόν εἰς τὴν ζάκν|θον ὁ πα-πάγαιος κύριος, ὁποῦ ἐχάλασε κατα | κράτος ὄλες τὲς σταφίδες, καὶ τὰ ἀμπέλια ἔχωσε | τὰ σταφύλια ἀπὸ τὴν μεγάλην βροχὴν, ὁποῦ ἔβρεχε δυνατὸν νερόν ἡμέρας πέντε. κ[αὶ] ἔγηνε | σταφουδα κ[αὶ] κροσι πολὰ ὄλίγον κ[αὶ] ἄσχημον

Ἐν τῷ πρὸς τὸ τέλος τοῦ κώδικος παραφύλλα μεταξὺ ἄλλων πα-ρέργως γεγραμμένων ἀπαντᾷ καὶ ἠ φήμη τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου καὶ Κεφισθηνίας Παΐσιου.

Ὁ κώδιξ ἔχει καὶ παλαιὰν τινα κατὰ σελίδας ἀριθμησίαν, ἥτις πολλα-χοῦ ἔχει ἀρτισθῆ ἠ τοῦ σταχατοῦ βαιδύτερον κατενεγκόντος τὴν κοπίδα.

Στάχισις ἐκ πινακίδων χάρτου ναστοῦ.

Ἐκ δωρεᾶς Στυλιανοῦ Μιχαλίτζη.

(1) Κατ' ἀρχὰς εἶχε γραφῆ 28. Εἶτα ὁμο[ς] διεγράφη τὸ 8.

(2) Διὰ γραφῆς συμπληρωμάτους.

16 [51]

Χάρτης στιλπνός. Διάστ. 0,172×0,24. Αἰὼν XVIII. Φ. 61.

[Ὁ Πάστορ Φίδο δρᾶμα μεταπνευμασμένον ἐκ τῆς ἰταλικῆς παρὰ
Μιχαήλ Συμμαχίου τοῦ Ζακυνθίου]

Ἄνεπίγραφον καὶ κολοβόν. Τελ:

ὦ κορασιές, κ' ἔσεῖς βοσκοί, δράματ' ἔδῶ νὰ ἰδῆτε,
καὶ σήμερον παράδοξον προῦγμα νὰ στοχαστῆται,Ἐν ἀρχῇ, φ. 1α—6, ἰταλικὰ τινὰ γράμματα. Ἐν φ. 6β ἡ «Υπόθε-
σις τῆς πράξεως».Ὁ κώδιξ φέρει καὶ ὅλα τὰ φύλλα, ἐν τῇ ἀνω ᾤσῃ τοῦ ροστο, ἀποτε-
τυπωμένην ἐνετικὴν τινα σφραγιδα, ἐφ' ἧς ὁ πτερωτὸς λέων τοῦ Ἁγίου
Μάρκου.Στοιχίσις ἐκ πινακίδων χάρτου ναστοῦ μετ' ἐπικαλύμματος βυρσίνου
ἐφ' οὗ ἀπλᾶ ἔντυπα κοσμήματα.

17 [79]

Χάρτ. στιλπνός. Διάστ. 0,143×0,194. Αἰὼν XIX. Φ. 17.

1 (φ. 1α) Ἀδήλων στίχοι διὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου.

Ἄρχ: Τώρα θέλω ν' ἀρχινήσω,
καὶ νὰ ἱστορήσω,
νὰ τὴν διαγγηθῶ,
τὴν νέαν ἱστορίαν,
καὶ φοβερὴν ἀνδρείαν,
Ἰγγλέζων θαυμαστῶν:—
Ἰγγλέζων θαυμαστῶν:—
Νὰ εἰπῶ διὰ τοὺς Ῥώσους,
ποὺ ἦλθαν μὲ κόπους τόσους,
ὄκ τὸν Ὀκεινόν.
Λιὰ νὰ ἐλευθερώσουν,
καὶ νὰ ἐξεσκλαβώσουν
τὸ γένος τῶν Γραικῶν:—
τὸ γένος τῶν Γραικῶν:—Τελ. Γιατὶ ἔχω νὰ μπαρκάρω,
καὶ μέσα ἔχω νὰ βάλω,
γυναῖκες, καὶ παῖδια,
τοὺς σκλαβοὺς ποὺ ἐπῆρα,
μέσα ἀπὸ τὸν Μωρία,
ἔδῶ δὲν μένω πλιὰ:—
ἔδῶ δὲν μένω πλιὰ:—
Ἐγίνηκαν χαζήρι,
ἡμέρα ἦτον τρίτη,
ἡμουν κ' ἐγὼ ἐκεῖ,
καὶ τὴν φελοῦκαν μπένου,
ὄλημερις καὶ κλαῖουν,
οἱ δύστηχοι Γραικοί:—
οἱ δύστηχοι Γραικοί:—
Καὶ τὰ μικρὰ παῖδια,
καὶ δύστηχα κορίτσια,
τὰ ἔμπαζαν τὴν νύκτα,
κρυφίως τὰ στυλιά:—

2 (φ. 8β) Ἐτεροὶ στίχοι, οἱ ἐξῆς:

Ἄρχῃ ἀρχῇ θὰ κάμω νὰ σᾶς μιλήσω
μίαν ἱστορίαν θὰ πάρασθήσω
τῶν Καστελάνων ὁ προεστὸς
μὲ τὴν χωριάτη ἦτον ἐχθρὸς
φαίνεται ἦτον σιστὸς.
Καὶ μὲ τὰ ἔργα του νὰ τὸν χαλάσῃ,
ἀνθρώπους ἔστειλε νὰ τὸν ἐπιάσῃ.
Ἀνθρώπους σπῖτι του πέντε τοῦ βάνει
καὶ ὅταν τὸν πιάσουν τότε τοὺς βγάνει.

Ἰῆναι γεγραμμένοι ὑφ' ἑτέρας χειρὸς ἢ οἱ προηγούμενοι.

3 (φ. 9α) Δημῶτικὰ δίστιχα

Ἐξ ἀδιῶν τὰ ἐν ἀρχῇ πέντε ἐξέδωκα ἤδη ἀλλαγῶν⁽¹⁾. Μετὰ τὰ ἐκδε-(1) Ἰδὲ Νόου Α. Βέη, Νεοελληνικὰ δημῶδη ᾄσματα ἐκ χειρογράφων
κωδίκων. Ἐν Ἀθήναις 1910—1911. Ἐκδόσις «Παναθηναίων» [καὶ ἀνατύποις
ἐξ αὐτῶν] σ. 9—10, ἀριθ. 16—20.

δομένα ταῦτα ἔπονται τρία ἄλλα δίστιχα διαγεγραμμένα τῆς αὐτῆς χειρός, ἧς ἔγραψε καὶ τοὺς ὑπ' ἀριθ. 2 στίχους.

Τὰ φ. 1 καὶ 10—17 παρέμειναν ἀρχικῶς ἄγραφα, μεταγενέστερα ὁμως χεῖρες ἔγραψαν διὰ μελάνης καὶ μολυβδίδος διάφορα ἀσύστατα σημειώματα καὶ ἀηδῆ βαναυσουργήματα. Μεταξὺ αὐτῶν, ἐν φ. 14β, καὶ τὸ ἕξῃς δίστιχον:

Ἐγὼ εἶμαι ἐκεῖνο τὸ πουλὶ ποῦ ἔχει ὄνομα *κινίρι*
ποῦ ἔχει τὰ πτερὰ κίτρινα καὶ τὴν καρδίαν του μαύρη (1).

Τὸ χειρόγραφον ἀστάχωτον.

Προέρχεται ἐκ δωρεᾶς Σπ. Δε Βιάζη.

18 [81]

Χάρτ. στιλπνός. Διαστ. 0,14×0,193. Αἰῶν XVII. Φ. 28

«Τοῦ σημαντάτου καὶ λογιωτάτου, καὶ πατρὸς τῶν ἐπιστημῶν διδασκαλίου, ἱατροῦ τε ἀρίστου, κυρίου *Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου* τοῦ Δραγουμάνου. Περὶ γραμματικῆς συντάξεως, κατὰ τὰ ἠκτιῶ μέρη τοῦ Λόγου...»

Τὰ φύλλα 1—2 καὶ 27—28 τελείως ἄγραφα.

Ὁ κώδιξ τιλινόβρωτος καὶ ἀστάχωτος.

Προέρχεται ἐκ δωρεᾶς Σ. Μιχαλίτη.

19 (10)

Χάρτης στιλπνός. Διαστ. 0,096×0,142. Αἰῶν XVIII. Φ. 8.

«1405 : *Κόπια ἀπὸ παλιὰ χειρῶν ἡμεῶν τὰ εἶχαν ἀπὸ τοῦς γονεῖς μας πόθεν καταγόμεθα : ἦρουν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἦτον* (2)

Ἄρχ. : Ἐγὼ ὁ παπᾶ Κωνσταντῖνος ὁ Θεοδώσης, βλέποντας τὸν Ἀγαρηγὸν πῶς ἐρχόμενος κοινοσέβη τοὺς ὁμοπίστούς μας Χριστιανοὺς, ἐσπνομιλάσαμε μὲ τοὺς ἀδελφοὺς μου καὶ Σπύρο, καὶ Ἰωάννην πῶς νὰ κίμωμεν, νὰ σταθουῖμεν καὶ νὰ ὑποταχθουῖμεν, εἰς τὸν Ἀγαρηγόν, ἢ νὰ

(1) Ἐξέδοκα καὶ τοῦτο, ἐντ' ἀνωτέρω, σ. 10, ἀριθ. 21.

(2) Ἴδὲ περὶ τῶν ἐκδόσεων τοῦ χειμένου τούτου καὶ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐνταῦθα κωδικὸς Νικ. Α. Βέη, Ἐκθέσις ἱστοριοδικητικῶν καὶ παλαιολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Ζακύνθῳ, σ. 161.

ἀρήσωμεν καὶ νὰ μισέρωμεν ἀπὸ τὴν περίφημον καὶ ἡγαπημένην μας πατρίδα...

Ἐν τῇ Φωσκολιανῇ Βιβλιοθήκῃ ἐναπόκειται τοῦ αὐτοῦ χειμένου νεώτερον ἀντίγραφον φιλοπονηθὲν ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Πελεκάνη. Ἐπίσης τὸ αὐτὸ περιέχεται ἐν τῇ χρονογραφίᾳ τοῦ Βαρυδιάνη, ἧς ἐναπόκειται τανῶν ἐν τῇ Ἀρχαιοφυλακίᾳ Ζακύνθου.

Ὁ κωδικέλλος ἀστάχωτος.

20 (110)

Χάρτης στιλπνός. Διαστ. 0,208×0,153. Αἰῶν XVIII. Σελ. β+76.

Ἀδήλου Ἀριθμητικῆ πρακτικῆ.

Διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ἕξ ὧν τὸ πρῶτον ἄρχεται ἀπὸ τῆς σ. 1, τὸ δὲ δεύτερον ἀπὸ τῆς σ. 41.

Προηγείται πίναξ τῶν περιεχομένων μετὰ παραπομπῶν, αἵτινες ἀνταποκρίνονται πρὸς τὸ κείμενον.

Ὁ κώδιξ φέρει παλαιὰν σελίδωσιν καὶ εἶναι ἀστάχωτος.

Ἐκ δωρεᾶς Σπ. Δε Βιάζη.

21 [41β]

Χάρτης στιλπνός. Διαστ. 0,185×0,142. Αἰῶν XVIII. Σελ. 106.

1 (σ. 1—3) Προγνωστικὸν τῶν ἐτῶν 1773—1799

2 (σ. 25) Ἀκέφαλον. «Διὰ τοὺς ἑπτὰ πλανῆτες»

3 (σ. 28) «Περὶ φυσιο[γ]νομίης διὰ τὸ μέτωπον»

4 (σ. 35) «Περὶ πλανητῶν διάφορα ἀφ᾽ ἑλμια»

5 (σ. 52) «Γενολόγιον τῶν ἡμερῶν»

6 (σ. 57) «[Γ]ενολόγια τῶν IB' μηνῶν»

7 (σ. 83) «Περὶ κινήσεως ἡλίου τε καὶ σελήνης»

8 (σ. 85) «Βροντολόγιον»

9 (σ. 88) «Σεισμολόγιον»

10 (σ. 92) «Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως καὶ φιλοσόφου ἀπὸ τῆς ἀστρονομικῆς τέχνης βροντολόγιον καὶ σεισμολόγιον τῶν IB' μηνῶν»

11 (σ. 96) «Καλανδολόγιον τῶν 7 ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος ἕς ἐδειξεν Ἐσδοῦ»

12 (σ. 99) «Σεληνοδρομίων ἐκ τῆς βιβλιογενεσίης»

13 (σ. 104) «*Ἐτερον πλέον σύντομον*»14 (σ. 104) «*Περὶ φλεβοτομίας*»15 (σ. 105) «*Ἐτερον γὰ γνωρίζης τὸν ἀσθενῆ σηκώνεται ἢ οὐ*»16 (σ. 108) «*Ἐὶς ἰβ' μηνῶν ἡμέρες καλὲς καὶ κικῆς*»17 (σ. 108) «*Ἐτερες ἡμέρες τῶν ἰβ' μηνῶν καλὲς*»

Ὁ κώδιξ φέρει παλαιὰν ἀρίθμησιν τῶν σελίδων. Ἡ πρώτη σ. ἐσημειώθη ὑφ' ἡμῶν 1—3.

Ἐνευ τινὸς περικαλύμματος.

22 [61]

Χάρτης λεῖος. Διάστ. 0,128X0,19. Λιῶν XVIII. Φ. 221

Κώδιξ μετὰ φωνῶν.

Μνημονεύονται ἐν αὐτῷ οἱ ἑξῆς μελογράφοι.

1. *Δανιὴλ Πρωτοψάλτης* (φ. 121α)2. *Ἰάκωβος Πρωτοψάλτης* (φ. 127α)3. *Ἰωάννης Κλαδάς* (φ. 134β)4. *Ἐμμανουὴλ Πρωτοψάλτης* (φ. 186α, 189α, 192α)5. *Πέτρος Πρωτοψάλτης ὁ Βυζάντιος* (φ. 144β, 197, 199)6. *Γρηγορίου Πρωτοψάλτου* (φ. 218β)7. *Θεόδωρος ἐκδότης* (;) (φ. 219β, 220β)

Ἐν φ. 147α καὶ πάλιν ἐν φ. 149α ἀναφέρεται «ἄριστος Ζακύνθιον»

Τὰ φ. 146β, 155β, 163, 184, 185, 203β καὶ 221β παρέμειναν ἀγράφαι παντελῶς.

Στάχσις νέα.

Ἐκ δωρεᾶς Δ. Νομικοῦ.

23 [58]

Χάρτης λεῖος. Διάστ. 0,111X0,168. Λιῶν XVIII. Φ. 231.

Κώδιξ μετὰ φωνῶν.

Περιέχει Κεκραγάρια, Πασαπνοῦρία, Δοξολογίας, φήμιαις ἀρχιερέων, ἀλληλουῦρία, γεροβικά, κοινωνικά, τὴν λειτουργίαν τοῦ μεγάλου Πασαλείου καὶ τῶν Προηγιασμένων, κοντάκια, τροπάρια, καθίσματα, ἰδιόμελα, καταβασίας, πολυελέους, εἰρημούς, κρατήματα καὶ τὰς ἄλλας τῶν Χριστουγέννων καὶ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς.

Ἀναφέρονται ἐν αὐτῷ οἱ ἑξῆς μελογράφοι:

1. *Ἰωάννης ἱερεὺς Ἐγκαρχος ὁ Ζακύνθιος* (φ. 9β)2. *Πέτρος Μπερκέτης* (φ. 24α, 62β, 63α, 64α, 85β, 98α, 122α, 128α, 136β, 148α, 174α, 177α, 183α, 187β, 188)3. *Γερμανὸς ἀρχιερεὺς Νέων Πατρῶν* (φ. 29α, 106β, 111α, 203α, 216α)4. *Γιοβάσχος ὁ Βλάχος* (φ. 32α)5. *Μπαλάσιος ὁ σοφὸς* (φ. 36β, 174β, 175β)6. *Ἰωάννης Κουκουξέλης* (φ. 44β, 89β)7. *Ἰωάννης Χρυσοβέργης* (φ. 48α, 76β, 78α)8. *Βιζινης* (;) (φ. 54α)9. *Χρυσάφης* (φ. 56β, 80β)10. *Ἀναστάσιος ἱερεὺς* (φ. 67β, 70β, 72α, 82β, 199α)11. *Ἀθανάσιος* [] (φ. 69α)12. *Δημήτριος Πάϊνος ὁ ἐξ Ἀθηνῶν* (φ. 74α)13. *Γούτας* (;) (φ. 75β)14. *Ἐμμανουὴλ Χρυσάφης* (φ. 81β)15. *Τοῦ Κορόνου* (φ. 88α)16. [*Ἰωάννης*] *Κλαδάς* (φ. 90β)17. *Κασσιανὴ Μοναχὴ* (φ. 104α, 227α)18. *Δαμιανὸς ἱερομόναχος Βατοπεδηνὸς* (φ. 134α)19. *Μελέτιος ἱερομόναχος* (φ. 176α)20. *Κύριλλος πρῶην Τήνου* (φ. 179β)21. *Ἀναστάσιος Ραψανιώτης* ⁽¹⁾ (φ. 185α, 186β)

Ἐν φ. 9β ἀναγινώσκομεν: «Κεκραγάρια σύντομα Κρητικὰ καλλωπισμὸς κυρίου Ἰωάννου ἱερέως τοῦ Ἐγκαρχου Ζακύνθιου» Καὶ ἐν φ. 64α «Κὺρ Πέτρου Μπερκέτη κοινωνικὸν εἰς νέαν σύνθεσιν» Καὶ ἐν φ. 74α «Κοινωνικὸν εἰς νέαν σύνθεσιν παρὰ κὺρ Δημητρίου Πάϊνου τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν» Ἐν φ. 98α σημειοῦται μέλος τοῦ Πέτρου Μπερκέτη, οὗτινος ὅμως δὲν ἐγράφη ἄλλο τι πλὴν τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἐν φ. 214β ἀναγινώσκομεν ἐρρυθρόγραφα: τῷ Θ(ε)ῷ Δόξα τέλος ἔχει τῶν ὠρῶν | τῆς παραμοιῆς τῶν Χ(ριστο)ύ. Γεννῶν ἄ.φ.ξ.ζ. | παρ' ἐμοῦ

(1) ὁ ἴσως αὐτὸς τῷ ὑπ' ἀριθ. 10.

Κωνσταντίνου Ἱερέως βλαστοῦ, κ(αι) αὐ | ψάλτου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν ῥωμαίων | Εἰς Ἑρετίαν

Ὁ κώδιξ κοσμεῖται δι' ἐπιτίτλων καὶ ἄλλων κοσμημάτων καὶ δι' ἐρυθρογράμμων ἀρχικῶν γραμμῶν. Τὰ δὲ φ. 22β—23β, 58β—62α, 85α, 98β—99β, 102β—103β, 131β, 142α—147β, 150α—151β, 173, 190β—192β, 196β—198β, 201α—202β, 215, 230α—231β ἄγραφα.

Τὸ πάχος τοῦ κώδικος εἶναι κεχρυσωμένον καὶ φέρει ἔντυπα κοσμήματα, ἡ δὲ στέγνωσις αὐτοῦ εἶναι ἐκ δρυίνων πινακίδων μετὰ βυρσίνου ἐπιστεχώματος, ἐρ' οὗ ἔντυπα κεχρυσωμένα κοσμήματα.

24⁽¹³⁾

Χάρτης στιλπνός. Διάστ. 0,145×0,192. Αἰών XIX. Φ. 100.

Ἀδήλου λογική.

Προτίσσεται: «Προδιοίκτησις» περιλαμβάνουσα

α (φ. 1α) «Τίνα σκοπὸν ἔχει ἡ θεωρητικὴ φιλοσοφία καὶ τί εἶναι λογική».

β (φ. 4β) «Σύντομος ἱστορία περὶ ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς Λογικῆς ἐπιστήμης».

Κολοβή.

Τὸ ἔργον καὶ ὁ κώδιξ ἐγράφησαν πάντως πρὸ τῆς Ἑθνικῆς Ἀποκαταστάσεως.

Ἄνευ περικαλύμματος.

Ἐκ δωρεᾶς Ἰ. Ρούσου.

25⁽⁷⁸⁾

Χάρτης στιλπνός. Διάστ. 0,202×0,14. Αἰών XVIII. Φ. 14.

«Ἀρχή, σὺν θ[ε]ῷ ἁγίῳ τῶν σημαδίων τῆς ψαλτικῆς τέχνης, τῶν τε ἀμόντων, καὶ κατιόντων σωμάτων τε, καὶ πνευμάτων μετὰ πάσης χειρονομίας, καὶ συνθέσεως, ποιηθέντι, παρὰ τοῦ Μαίστορος κῆρ [Ι]ω[άν]νου τοῦ Κουκουζέλη...»

Εἶναι γεγραμμένον κατ' ἐρωταπόκρισιν ἐν τῷ δημῳδῶδε ἡμῶν λόγῳ.

Ἐρωτᾷ ὁ διδάσκαλος καὶ ἀποκρίνεται ὁ μαθητής.

Τὸ χειρόγραφον μέχρι τοῦ φ. 11α φέρει ἀρίθμησην κατὰ φύλλα. Ἐν

φ.11β ἀναγινώσκωμεν: Ἰωάννης Ἀναγνώστης ὁ σαρατζένος, ἔγραψεν... μαρτίου. 9. 1747.

Τὰ φύλλα 12β—14α τελείως ἄγραφα. Ἐν δὲ τῷ φ. 14β ἔχουσι γραφῆ γραμμαιτικά τινα σημειώματα.

Τὸ στέγνωμα τοῦ κώδικος τῶν κατ' ἡμᾶς χρόνων ἐξ ἀπλοῦ ναστοῦ χάρτου.

26⁽³⁵⁾

Χάρτης στιλπνός. Διάστ. 0,145×0,20. Αἰών XIX. Φ. 14.

Ἀκολουθεῖ «τῆς ὑπερυγίας Θεοτόκου Μυρτιδιότισσος»

Ἐν φ. 1α σημειοῦται: Ἀντίγραφον: | Ἐγὼ Ἀνδρόιος Διορέζης | : ἔγραψα :

Ἐν φ. 12β: 1816: Σεπτεμβρίου 25: Ε: Π: | ἔγραψα τὸ ἀντίγραφον: Καὶ ἐν φ. 14α:... Ἀνδρόιος Διορέζης Π(ο)τε Πέτρου | : ἔγραψα

Ἐν δωρεᾶς Σπ. Δὲ Βιάζη.

27⁽³²⁾

Χάρτης στιλπνός. Διάστ. 0,13×0,175. Αἰών XIX. Φ. 35.

[Διονυσίου Σολωμοῦ]: «Ὑμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν» μετὰ ἰταλικῆς μεταφράσεως [ὑπὸ Γαστάνου Γρασέττη]

Προτίσσονται ἰταλιστὶ προλεγόμενα τοῦ μεταφραστοῦ πρὸς τὸν ἀναγνώστην. Ἐν τέλει πάλιν «Note dell autore» καὶ «Note dell traduttore»

Ἐν φ. 1α, ἐν τῇ ἀνω ᾄσῃ, σημειοῦται: Anno 1826.

Περιβάλλεται ὑπὸ ναστοῦ χάρτου.

Ἐκ δωρεᾶς Σπ. Δὲ Βιάζη.

28⁽³⁹⁾

Χάρτης λεῖος. Διάστ. 0,102×0,143. Αἰών XVII. Φ. 1ε'+30.

«Ἀποκάλυψιν τῆς ὑπερυγίας Θεοτόκου, καὶ ὅπως οἶδε τὰς κολάσεις τῶν ἁμαρτωλῶν...»

Ἀρχ.: Ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ὅταν ἔμελλεν ἡ παναγία Θεοτόκος παραγενέσθαι, καὶ ἰδεῖν τὰς κολάσεις τῶν ἁμαρτωλῶν, ἦλθεν εἰς τὸ ὄρος τῶν ἔλαιων, τοῦ προσεύχεσθαι ἐκεῖ δὲ προσευχομένης...

Τελ.:... δὲν θέλει κατασχυνθῆ ἄλλ' ἀνεσις καὶ ἀφρεσις ἁμαρτιῶν θέλει εὖρη ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως διὰ πρεσβειῶν τῆς παναχράντου κλ. κλ.

Ἐν τέλει τοῦ κειμένου ἀναγινώσκωμεν: ἐπι ἔτος +, ζριθ.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ χειρογράφου πολύχρωμον ἐπίτιτλον κόσμημα.

Ὁ κώδιξ ἀστάχωτος.

Προέρχεται ἐκ δωρεᾶς τοῦ Σπ. Δε Βιζιη.

29⁽⁶⁰⁾

Χάρτης στιλπνός. Διάστ. 0,135×0,20. Λιδὸν XVIII. Φ. 49

1 (φ. 1α) «Ἀναστασιματάριον μεταφρασθὲν ὑπὸ τοῦ Λεσβίου».

2 (φ. 39α) «Ἐσθινά» κολοβά.

Τὰ φ. 39 κ. ἔ. ἐκ χάρτου διαφόρου ἢ ὁ λοιπὸς κώδιξ. Μεταξὺ δὲ τῶν φ. 37 καὶ 39 ἔχουσιν ἀποκοπῆ ἰσανὰ φύλλα.

Στάχωσις τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Ἐκ δωρεᾶς Στ. Μεγαλίτση.

30

Χάρτης στιλπνός. Διάστ. 0,152×0,105. Λιδὸν XVII. Φ. 55.

[Ἰπποκράτους ἀφορισμοί]

Ἀκέφαλοι. Ἄρχ. : ... τως δὲ καὶ αἱ κενώσιες αἱ εἰς τὸ ἔσχατον ἄγουσαι, σφραγεαί· καὶ πάλιν αἱ ἀναιθρέψιες αἱ ἐν τῷ ἔσχατῷ ἐπιῦσαι, σφραγεαί.

Ἡ ἀρχὴ ἀνήκει εἰς τὸν γ' ἀφορισμὸν τοῦ α' τμήματος.

Τὰ φ. 1—5 καὶ 51—55 κατέλιπεν ὁ βιβλιογράφος ἄγραφοι.

Ἐν φ. 1α σημειοῦται: διωνύσιος Σούλης | ἀπὸ Λαγυπόδι...

Στάχωσις ἐκ ξυλίνων πινακίδων, αἵτινες ἔχουσιν ὡς ἐπικάλυμμα λεπτήν περγαμινὴν κατὰ δύο σελίδας γεγραμμένην κατὰ τὸν XI αἰθαιῶς αἰῶνα.

31⁽⁶⁹⁾

Χάρτης στιλπνός. Διάστ. 0,125×0,173. Λιδὸν XVIII. Φ. 74.

«Ἀναστασιματάριον σύντομον κατὰ τὸ ἔθος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας συντεθὲν παρὰ τοῦ μουσικολογιστάτου κ. Πέτρου Λαμπαδαρίου Πελοποννησίου, διὰ προσταγῆς τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου ἁγίου Προύσης..... Μελετίου, ἐπ' ἀφελείᾳ τῶν Χριστιανῶν διὰ ψυχικὸν του μνημόσυνον».

Κολοβόν. Ἐπίσης μεταξὺ τῶν φ. 6 καὶ 7 καὶ 69 καὶ 70 παρατήρησα χιάσματα ἀποκοπέντων ὀλοκλήρων τετραδίων.

Στάχωσις τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

32⁽⁴⁸⁾

Χάρτης στιλπνός. Διάστ. 0,085×0,115. Λιδὸν XIX. Φ. 2+σ. 24.

Ἀλεξάνδρου Φ. Μαυροκορδάτου: Ἔπισμα πρὸς τοὺς Χίους.

Ἄρχ. : Δεῦτε Χῖοι μου γενναῖοι α'.

δράμετε ὅλοι οἱ νέοι,

ἢ πατέρις σᾶς προσκαλεῖ,

τὴν ῥομφαίαν σας ζωσθῆτε,

στὴν πατρίδα ἀποβῆτε,

ὡσάν ἥρωες καλοί.

Τελ. : Αἱ δυνάμεις μ' δὲν ἀρκῶσι νξ'.

μᾶλλον γὰρ νὰ ἐκτανθῶσιν,

ὡς μικρόνους κ' ἀμαθῆς,

κ' ἄς ἀξιωθῶ συγγνώμης

ἐκ τῆς νεολαίας ὕλης,

τῆς φρονίμου κ' ἀγαθῆς.

Προτάσσονται ἐν φ. 2α κ. ἔ. τὰκόλουθα: «Φίλοι πατριῶται. Πρὸς Σᾶς, φίλοι πατριῶται, προσφέρω τὴν μικρὰν μου ταύτην διατριβήν, ἣτις γνωρίζω ὅτι εἶναι ἔλλειπής εἰς πολλὰ διὰ τὴν ἀνικανότητά μου· φλεγόμενος ὅμως ἀπὸ ἐνθερμον ζῆλον καὶ διακαῆ πρὸς τὴν φιλιότητα πατρίδα ἔρωτα, δὲν λείπω νὰ σᾶς παρακαλέσω τὰς ἐλείψεις μου, τούτων τεκμήριον τὴν πρὸς ἑσᾶς, καὶ τῆς φίλης πατρίδος ἀγάπης μου. Ἐν Σύρα τῇ 20 Αὐγούστου 1827. Ὁ εὐπειθὴς πατριώτης Ἀλέξανδρος Φ. Μαυροκορδάτος.»

Ἐν τέλει, σ. 24, σημειοῦται: χειρογραφηθὲν παρὰ Γ'. Κοκκινάκη τῇ 1828. Ἐν Λιβόρονω.—

Στάχωσις ἐξ ἀπλοῦ χαρτονίου.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ

ΤΗΣ ΕΝ ΛΕΥΚΑΣΙΩ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΥΠΟ

N. A. ΒΕΗ

Ὁ περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀποθανὼν Γρηγόριος μοναχὸς Ἰωαννίδης ὁ Μαλίκης, ὁ ἐκ τοῦ χωρίου Φίλια τοῦ δήμου Λευκασίου καταγόμενος καὶ πρὸ τοῦ 1821 ἐν Μολδοβλαχίᾳ, Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ διατελέσας διδάσκαλος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων⁽¹⁾, ἐκληροδότησε τὴν ἱκανῶς πλουσίαν αὐτοῦ βιβλιοθήκην εἰς τὴν γενέθλιον αὐτοῦ κόμην. Βραδύτερον χάριν ἀσφαλείας ἡ βιβλιοθήκη αὕτη ἐναπετέθη εἰς τὴν οὐχὶ μακρὰν τῆς κόμης Φίλια κειμένην μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ἔνθα ἠρεύνησα αὐτήν, φιλασσομένην μετὰ περιστῆς προσοχῆς, μέχρι μυστικισμοῦ ἐξικνουμένης, κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1904⁽²⁾. Περιλαμβάνει δὲ ἡ βιβλιοθήκη αὕτη μάλιστα μὲν ἔντυπα, καιριστάμενα λίαν ἐνδιαφέροντα λόγῳ τῶν ἐν αὐτοῖς κειμένων χρονολογικῶν καὶ ἄλλων σημειωμάτων, ἐξ ὧν γινώσκειται ὅτι πλεῖστα τῶν βιβλίων τούτων πρὶν ἢ περιέλθωσιν εἰς τὸν Γρηγόριον μοναχὸν Ἰωαννίδην τὸν Μαλίκην ἀνῆκον εἰς γνωστοὺς λογίους ἢ ἄλλως ἐπισήμους τῆς Τουρκοκρατίας καὶ δὴ εἰς τὸν Γεώργιον Φαστῆν, δὲν μνημονεύει μέχρι σήμερον ἡ παράδοσις τῶν μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου

(1) Περὶ τοῦ Γρηγορίου μοναχοῦ τοῦ Μαλίκην, τοῦ μονόχειρος, ἐνδιαφερούσας εἰδήσεις παρέχει τὸ ἀνέκδοτον τοῦ Ἰωάννου Λαμπροπούλου (τοῦ ἐκ Παγκράτη τοῦ Λευκασίου) ἔργον περὶ τῆς «Πελοποννησιακῆς Παιδείας» ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ τοὺς πρώτους μετ' αὐτὴν χρόνους. Ἐπίσης περὶ τοῦ αὐτοῦ μοναχοῦ Γρηγορίου ἐνδιαφερούσας εἰδήσεις ἀρρέεται τις ἐκ τινῶν αὐτογράφων τούτου ἐπιστολῶν, ἃς ἔθηκεν εἰς τὴν διάθεσίν μου ὁ ἐν Τριπόλει τῆς Ἀρκადίας σεβαστὸς μοι κ. Ἀριστέιδης Ψηλόπουλος, δικηγόρος.

(2) Πρβλ. Νίκον Α. Βέη, Ἐκθεσις παλαιογραφικῆς καὶ ιστοριοδικρικῆς ἐκδρομῆς εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρυτῶν. Ἐν τοῖς «Παναθηναίοις» Τόμ. Θ' (1901—1905) σελ. 241.

τοῦ Φίλια ὡς μαθητὴν καὶ οἰκεῖον τοῦ προμνημονευθέντος μοναχοῦ. Πλὴν τῶν ἐντύπων ἢ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ δήμου Λευκασίου κατατεθειμένη βιβλιοθήκη τοῦ μοναχοῦ Γρηγορίου Ἰωαννίδου τοῦ Μαλίκην περιλαμβάνει καὶ 31 τὸ ὅλον χειρογράφους κώδικας, ἐξόχως ἐνδιαφέροντας τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν μάλιστα πράγματα, καὶ ὧν κωδίκων τὴν ἀναγραφὴν κατὰ τὸ παραδεδεγμένον μοι σύστημα παρέχω ἀμέσως κατωτέρω.

Ἐν Ἁγ. Ἀθανασίου Λευκασίου 14 Σεπτεμ. 1904.

Ἐν Βερολίνῳ 26 Φεβρουαρίου 1923.

Χαρτ. λείος. Διαστ. 0,202X0,15. Αἰὼν XVI. Φ. 123.

Εὐαγγελίων καὶ Ἀποστόλων περικοπαὶ κατὰ τὰς ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγνώσεις.

Ἀκέφαλοι, ἔλλιπεις, κολοβαί.

1 (φ. 1α) Ἀπὸ Κυριακῆς τῆς Ἀναστάσεως μέχρι τῆς δευτέρας τῆς Πεντηκοστῆς (τοῦ Ἁγίου Πνεύματος).

Ἄρχ.: . . . εἰς ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν [Πράξεις. κεφ. Β', 6].

2 (φ. 5α) Κυριακῶν ΑΒ' ἀπὸ τῆς τῶν Ἁγίων Πάντων καὶ ἐξῆς.

3 (φ. 55α) Τριωδίου.

Φθάνουσι μόνον μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων.

4 (φ. 77α) Ἑορτῶν δεσποτικῶν, Θεομητορικῶν, Ἁγίων, δσίων κλπ. ἀπὸ α^{ης} Σεπτεμβρίου κ.έ.

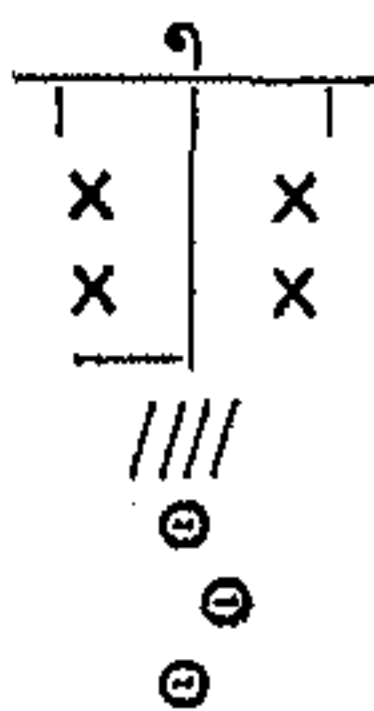
Τελ.: . . . σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζῆ. . . [Πρὸς Τίτον. κεφ. Β', 12].

Ἐν τῷ κώδικι τούτῳ παρετήρησα διαφορὰς τινὰς τοῦ κειμένου καὶ δὲν θὰ ἦτο ποσῶς περιττὴ ἢ ἀντιβολὴ αὐτοῦ.

Ὁ βιβλιογράφος μιμεῖται γράφων ἀρχαιοπινεστέρων τοῦ XII αἰῶνος.

Ἐν τῇ ἔσω ᾠγᾷ τοῦ φ. 83α ἔχουσι γραφῇ ὑπὸ βαναύσου χειρὸς καὶ διὰ ζωηροῦ μέλανος τὰ παραπλευρῶς μονογράμματα ἦτοι Χ[ριστὸς] Χ[ριστιανοῖς] Χ[άριν] Χ[αρίζει] καὶ Θ[εοῦ] Θ[έα] Θ[εῖον] Θ[αῦμα].

Ὁ κώδιξ κοσμεῖται ὑπ' ἀρχικῶν τινῶν ἐρυθρο-

γράμμων γραμμάτων, ἔχει δὲ ὑπὸ τῆς νοτίδος διαφύλαξιν καὶ περὶ τὸ τέλος αὐτοῦ ὅλως ἐξίτηλος καταστῆ.

Αἱ πινακίδες τοῦ σταχώματος ἐξέπεσον.

2

Χάρτ. λεῖος. Διαστ. 0265X 0,20. Αἰών XVIII. Φ. 244.

«Θεοτοκᾶριον ὠραιότατον καὶ χαρμόσυνον. Κανόνες δηλαδή ἐγκώμιαστικοὶ καὶ παρακλητικοὶ τῆς πανυμνήτου Θεοτόκου ψαλλόμενοι εἰς τὰ ἀπόδειπνα μετὰ τό, πιστεύω· ἢ καὶ εἴταν βούληται τις ἕκαστος εἰς παράκλησιν τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς· συλλεχθέντες ἐκ τῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους βίβλων παρὰ τινος Λουκᾶ ἱεροδιακόνου τοῦ Νικαέως καὶ διορθωθέντες μετὰ πλείστης ἐπιμελείας καὶ θεωρίας τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν καὶ πολυμαθῶν»

Ἐκ φ. 128α ἀρχεται «Θεοτοκᾶριον δευτέρον τοῦ αὐτοῦ [Λουκᾶ ἱεροδιακόνου τοῦ Νικαέως]» — Κολοβὸν κατὰ ἐπτὰ, ὡς εἰκάζω, φύλλα.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ ὅλου κώδικος προτάσσονται:

1 (φ. 1α) Ὁδηγία πρὸς μοναχοὺς, κήθιαμα, μεγαλυνώριον τριμδικὸν κλ.

2 (φ. 4α) «[Λουκᾶ ἱεροδιακόνου τοῦ Νικαέως] «Τῇ ἀειπαρθένῳ καὶ μητρὶ τοῦ βασιλέως τῶν ἄνω δυνάμεων δουλικὴ ἄκρα προσφώνησις»

3 (φ. 4β) Προσφώνησις τῇ Θεοτόκῳ «καὶ διὰ στίχων πολιτικῶν ἀναθήματος χάριν. Ποίημα Ἰωσήφ πρὸς τὴν Τουρνόβου»

Εἶναι γεγραμμένοι οὗτοι καταλογίδην καὶ διακρίνονται ἀλλήλων ἀπὸ τῆς ἐρυθρᾶς γραφῆς τῶν ἀρχικῶν γραμμάτων ἐκείστου στίχου. Ἀρχονται ὡς ἐξῆς:

Ἐγκαρδίου σήμεντρον εὐσεβοῦς πόθου
τὰ παρόντα ἄσματα, εὐχὰς καὶ ἱμνους
ἀνδρῶν ἁγίων ὠδὰς τε καὶ κανόνας,
σοὶ τῷ ἕσματι τῶν ἁσμάτων, προσάγω,
τῇ τῶν γηγενῶν κοινῇ φιλοτιμίᾳ,
καὶ βασιλίδι μητρὶ τοῦ Θεοῦ λόγου,
καὶ τῷ πᾶσι υἱῷ τῷ παντάνακτι, κόρη.

Οἱ δὲ τελευταῖοι στίχοι ἔχουσιν ὡδε:

Δέσποινά μου, δέσποινα εὐμενεστάτη,
εὐμενῶς δὴ πρόσδεξαι τὰ ἔπη ταῦτα,
ἅπερ τῇ σῇ χάριτι καὶ νεύσει θεῆ,
πόθῳ σοι συνέλεξα ἐκ πολλῶν βίβλων,
ὥσπερ μέλι μέλισσα ἐκ τῶν ἀνθέων
ἀνθ' ὧν ἔτυχον ἀγαθῶν σου μυρίων,
δεινῶν τ' ἐρύσθην ἀπείρων καὶ κινδύνων
ὁ ἐλάχιστος ἱεροδιακόνων
μοναχῶν τ' ἔκτρομα, βαβαί, καὶ αἰσχος
Νικαεὺς Λουκᾶς καὶ σὸς ἀχρεῖος δοῦλος.

4 (φ. 5β) [Λουκᾶ ἱεροδιακόνου Νικαέως] «τοῖς ἐντευξομένοις τὸ εὖ πράττειν».

Ἀντιγράφω ἐξ αὐτοῦ τὴν ἐξῆς περικοπήν: *Εἰ δέ τις | τῶν εὐμαθεστέρων κ(αι) πολυπειρῶν τ(ῶν) φιλούντων περιεργότερον τοῖς τοιούτοις ἐπιβάλλειν ὀφθαλμὸν, εὖροι· ἢ νοῦν τινὸς τ(ῶν) τροπαρίων παρεφθαρμένον, ἢ λέξιν μὴ ἔχουσαν τ(ῆν) δικεῖαν χώραν, συγνοίη ἂν μοι τοῦ πταίσματος. ἁμαθία (λέξω τ(ῆν) ἀλήθειαν μὴ δὲν ἀίσχυνθεις) συνέζησα· ἀλλὰ κ(αι) μετέγραφα τούτους οὐκ ἐξ εὐκρινᾶν κ(αι) νεωστὶ | γεγραμμένων, ἀλλ' ἐκ παλαιῶν τε κ(αι) διεφθαρμένα ἔχόντων τὰ στοιχεῖα τῶν ἐν μεμβράνοις | φημί, κ(αι) ἐν χάριταις παλαιαῖς κ(αι) διεξδωγείαις ἀντιγράφων· ἀκριβῶς δὲ ἐρευνῶν τούτους, κ(αι) ἐπερωτῶν τοὺς κρείττους ἔγραφον· ἀλλὰ κ(αι) τελεσθεῖσαν τ(ῆν) βίβλον, αὐτὴς πρὸς | διορθωσιν τούτοις παρεθέμην· ἐνδεχόμενον μέντοιγε κ(αι) τούτους διαλαθεῖν τί τ(ῶν) οὐ καλῶς ἐχόντων), ἀνθρώπου θύτας κ(αι) πρὸ πολλοῦ τ(ῆν) τῶν τοιούτων τριβὴν ἀφέντας κ(αι) πρὸς | θεῖους ἕμους κ(αι) εὐχὰς ἀσχολεῖσθαι ἀξιούσαντας...*

5 (φ. 6β) «Οἶκος τοῦ Εὐφραθᾶ»

ἔχει ὡς ἐξῆς καταλογίδην γεγραμμένος:

Τὸν πάνσεπτον ναόν,
κ(αι) οὐρανὸν τὸν νέον,
τ(ῆν) ἔμψυχόν τε βίβλον |

προσφέρω τὴν παροῦσαν,
βίβλον τὴν θεομήτορα:—

6 (φ. 8β) «*Ἰγνατίου Μοναχοῦ τοῦ ἐκ Μονεμβασίας: ἐπίγραμμα
ὡς ἀπὸ τῆς βίβλου*»

Παραθέτω πλήρες αὐτό:

*Κῆπος ἐγὼ τελέθω, μέγας φέρτερος Ἀλκίνοεῖον
Ἄνθεα γὰρ πλουτῶ, ἄφθιτα ἀδρεκέως,
Ἐμμελέων ἐπέων ἄθροισμα, ἄκος τε ἰὼ πένθους
οἷς ἀναδῶ μαρίην, Ἄγνοτάτην γε κόρην.
Ἐκ δ' ἄρα πολλῶν με, πλείστοις κηπέυσατο μόχθοις,
[λουκᾶς ἰσθρὸς διάκων, ἠΐθεος, νικαεύς:.]
Λουκᾶς τῶν μοναχῶν, Νικαέων τε κλέος:—*

7 (φ. 9α) «*Ἔτεροι στίχοι ἱαμβικοί. Ἡσαίου Μοναχοῦ*»

8 (φ. 9α) *Στίχοι ἠρωελεγεῖοι:*

*Ἄνθεα ποικίλα παντοίων ἀπολέξατο | κήπων,
Ἡ δυπνῶν λογίων δρεψάμενος παρέχει:—*

Οἱ αὐτοὶ στίχοι εἶχον γραφῇ καὶ ἐν φ. 6β, ἀλλ' εἴτι ἀπεξέσθησαν.

9 (φ. 9β) *Ἐπίγραμμα εἰς τὴν βίβλον ψαλλόμενον κατὰ τὸ: πανεύφημοι
μάρτυρες καὶ ἔχον ὧδε: Κλίην τοῦ παντάνακτος Χ(ριστοῦ),
καὶ τερπνὸν παλάτιον χροσῆ | λυχνία καὶ τράπεζα, θεοχαρί-
τωτε τῶν ἀγγέλων δόξα, | καὶ βροτῶν διάσωσα· ἐδλόγησον
τοὺς πόθῳ ἕμνοῦντάς σε, | σὺν τῷ ἐκλέξαντι, τὰ παρόντια σου
ἐφύμνια· καὶ πολίτας, οὐρανίους ποίησον:—*

10 (φ. 9β) «*Ἔτερον ἐπίγραμμα Ἀβιμέλεχ Ἱερομονάχου τοῦ Ἰβη-
ρίτου ψαλλόμενον ὡσαύτως κατὰ τὸ: πανεύφημοι μάρτυρες*

*Παντάνασσα μ(ῆ)τερ τοῦ θ(εοῦ), σκέπη καὶ κρηλα μου· σκέπε |
τοὺς πόθῳ γεραίροντας, σὲ τὴν πανύμνητον, ἐφρυμνίαις | τοῖς δε, κῆμ
δὲ εὐλόγησον, τὸν ταῦτα ζήλω θείῳ συλλέξαντα, λουκᾶν ἱκέτητην σου·
καὶ ἀξίωσον μερίδος με, | τῶν δικαίων, θείαις σου δείξασιν:—*

Περιέχει τὸ Θεοτοκάριον ὀνοματισμένους ὕμνους τῶν ἐξῆς πατέρων:
*Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Ἀρσενίου [τοῦ Μικροῦ:], Φωτίου
[Κωνσταντινουπόλεως], Θεοφάνους Νικαίας, Ἀνδρέου Κρήτης,*

*Κλήμεντος [Ἀλεξανδρέως], Ἰωάννου [Μελάμποδος] Εὐχαΐτων,
Μητροφάνους Σμύρνης, Θεοδώρου Σιουδίτου, Θέκλας Μοναχῆς,
Μανουὴλ Μεγάλου Ρήτορος [Πελοποννησίου], Θεοδώρου Βασι-
λέως [Νικαίας, Δούκα Λασκάρεως Βατάτζη], Γεωργίου (:), Ἡλιοῦ
τοῦ Ἐκδικίου, Ἰωσήφ [Ἑμνογράφου], Νικολάου Μοναχοῦ, Μάρ-
κου τοῦ [Εὐγενικοῦ] Ἐφέσου, Παύλου Μητροπολίτου Ἀμορίου,
Καλλινίκου Ἡρακλείας, Χριστοφόρου Πατρικίου τοῦ Μιτυληναίου,
Θεοκτίστου Μοναχοῦ, Φιλοθέου Πατριάρχου καὶ Καλλίστου Μο-
ναχοῦ.*

Ἐν φ. 135β «*Ἰωάννου Εὐχαΐτων κανὼν εἰς ἰάμβους οὗ ἀκροστοιχίς:
Λιτὴν δέχου πάναγνε τῶν σῶν προσφύγων*», γεγραμμένος κατὰ δύο σελί-
δας, ἀλλὰ μὴ ἀναγινωσκόμενος ὅμως, ὡς εἴθισται ἐν τοῖς χειρογράφοις,
κατὰ τὸν τρόπον α β, ἀλλὰ κατὰ σειράν.

Ὁ κώδιξ εἶναι γεγραμμένος μετ' ἐπιμελείας περισσῆς. Κοσμεῖται ὑπὸ
κεφαλαιωδῶν ἀρχικῶν γραμμάτων ἐξειργασμένων διὰ κυανοῦ, πρασίνου
καὶ ἐρυθροῦ μέλανος. Ἐνιαχοῦ παρελείφθησαν τὰ τεχνουργηθῶσι τὰ τοι-
αῦτα ἀρχικά γράμματα. Καὶ τινα ἐπίτιτλα ἀπλᾶ καὶ πολύχρωμα ἔχει ὁ
κώδιξ. Ἐν δὲ τῷ φ. 7α ἔχει φιλοτεχνηθῆ δι' ἀμαυρᾶς μελάνης ὀλοσέλιδος
εὐγραμμος ἀνὴρ ἔχουσα κίονας κορινθιακοῦ ρυθμοῦ περιθεομένους ὑπὸ
πολυφύλλων κλώνων. Ἐντὸς τῆς ἀντίδος ἔχουσι γραφῇ τὰ ἐξῆς: Προσιέ-
θησαν ἔτεροι κανόνες ἦ, | τῆς διεραγί(ας) θε(οτό)μου, ψαλλόμενοι εἰς
μνήμ(ας) | ἀγίων ἐορταζομένων· καὶ προσέτι ἄλλοι ἦ. ἱκετήριοι εἰς
τ(ὸν) κ(ύριο)ν ἡμῶν ἰ(ησοῦ)ν Χ(ριστο)ν. | διὰ τοὺς ἐν ἡσυχίᾳ διάγοντας,
καὶ τῶν κοινῶν βιβλίων ἀποροῦντας, ἀκτη|μοσύνης χάριν· καὶ ἄλλοι
δύο· ὁ μὲν εἰς τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις· ὁ δὲ, εἰς τοὺς | ἀγίους πάντας·
καὶ τινὰς εὐχὰς:—Καὶ μετὰ ταῦτα: βατερον ἀπ' ὄλους τοὺς στίχους, τοῦ
τουρ|νόβου φημι, καὶ ἡσαίου, πρέπει τὸ, τοῖς ἐντευξομένοις:—Ἄνα-
φέρεται δὲ τὸ τελευταῖον τοῦτο σημεῖωμα εἰς τὴν διάταξιν τῶν ὕλων τῶν
προτασσομένων τοῦ Θεοτοκαρίου.

Ἐν δὲ τοῖς φ. 7β καὶ 8α εἰκονίζεται μετὰ μετρίας τέχνης ἡ Μήτηρ
Θεοῦ ἐντεθρονισμένη καὶ ἔχουσα ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς τὸν Ἰησοῦν.
Ἄνωθεν τῆς βασιλίδος τῶν οὐρανῶν γέγραπται: Ἡ παγκόσμιος χαρὰ,
καὶ τ(ὸν) ἁμαρτωλῶν σ(ωτη)ρία:—Πρὸ αὐτῆς λιτανεύει ταπεινῶς γο-
νυκλινῆς ὁ Νικαεὺς Ἱεροδιάκονος Λουκᾶς, μεγαλόσχημος, φέρων ἐπικα-

μιλαίχιον καὶ κομβόσχινον καὶ κρατῶν τῆ λαϊᾷ βίβλον. Ὡς ἀπὸ μέρους τοῦ Λουκᾶ ἀναγιγνώσκωμεν:

Σὴ δυνάμει τῆ θεία κ(α) χάριτι

Ῥωθεὺς ταύτην τ(ήν) βίβλον προσφέρει σοι.

Ἀπὸ μέρους τῆς Θεομήτορος πρὸς τὸν Λουκᾶν: *Ἡ χάρις μου, κ(α) ἢ εὐλογία τοῦ υἱοῦ μου, εἴη μευσοῦ διαπαντός:—* Καὶ ἀπὸ μέρους ἐπίσης τῆς Θεομήτορος πρὸς τὸν Σωτήρα: *δὸς υἱε μου σ(ωτη)ρίαν ἐμῆς μητρὸς σου λιταῖς, | τοῖς ἐν πόθῳ με ὑμνοῦσι κ(α:) ἐν πράξεσι χρησταῖς:—*

Ἐν φ. 9β ἀναγράφεται: *καὶ τότε σὺν τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει καμνοῦ Γρηγορίου | Ἱερομονάχου Πελοποννησίου σπηλαιότου (,;) | ἐκ τῆς κυναίθης | καὶ Καλαβρῦτων ἐκ κόμης μεσορουγίου. Ἡ γραφή εἶναι τοῦ XVIII λήγοντος αἰῶνος ἢ καὶ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ XIX.*

Ἐν φ. 114β γέγραπται: *Υπρὸξ απθν ελγμν θτ με χστῖ | φλκκα πτ εσ επζτ δλο μλτκπαν | κπσγημ τυο μ θμ κ ατο μ σσ | δαστηχημωυγθ μοτυ ημ: χ*

Ἐν τῇ κάτω ῥα τοῦ φ. 228α ἀναγιγνώσκωμεν:

Πᾶν δώρημα τέλειον, ἀνωθεν ἐστὶ καταβάνον ἡμῖν· ὁθεν, εἴληφε τέλος, καὶ ὁ πλάγιος τοῦ τετάχτου: ἐν ἔτει σ(ωτη)ρίῳ, 1741

Ἡ στέχωσις εἶναι ἀρκούντως πολυτελής. Ἀποτελεῖται ἐκ πινακίδων δρυίνων, αἵτινες φέρουσιν ἐπικάλυμμα. δερμάτινον χρώματος βυσσίνου καὶ ἐπ' αὐτῶν εἶναι εἰργασμένα διάφορα ἔντυπα κεχρυσωμένα κοσμήματα. Ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ κώδικος πινακίδος παρίσταται ἐν τῷ μέσῳ ἡ σταύρωσις τοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ δὲ τῆς πρὸς τὸ τέλος ἡ Θεοτόκος ἐπὶ θρόνου ἔχουσα ἐν τοῖς κόλποις τῆς τὸν Ἰησοῦν βρέφος. Ἐποροῦντο δὲ ποτε ὁ κώδιξ διὰ μεταλλίνων θηλοκαυτήρων.

3

Χάρτ. στιλπνός. Διαστ. 0,145x0,202. Αἰῶν XVIII. Σ. 507.

«Τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ λογιωτάτου ἐπισκόπου Κυθήρων Κυρίου Μαξίμου τοῦ Μαργουβίου ἐπιστολαὶ καὶ ἄλλων τινῶν».

Παρέχω ἀμέσως τὴν ἀναγραφὴν αὐτῶν.

I (σ. 1) «Τῷ πανοσιωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ ἐν πνευματικοῖς πατριάσι κυ-

ρίῳ Ἰωάσαφ . . . Μαξίμος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν ἐλαφηβολιῶνος ε' ι'. κατὰ τὸ αφγ'

2 (σ. 4) «Τῷ ὀσιωτάτῳ Λαυρεντίῳ Μαξίμος» Ἀρχ. Αὐθις δ' ἄρα τῶν γε παρ' ἡμῶν στερηθείση ἱερώτατε Λαυρέντιε; . . . Ἐνετίηθεν ἐλαφηβολιῶνος ς' ι'. κατὰ τὸ αφγ'

3 (σ. 6) «Ἰωάσαφ τῷ Δορυανῷ, Νικολίῳ τῷ Ροδίῳ, καὶ Ἰωάννῃ τῷ Μουρζίνῳ, πανοσιωτάτοις καὶ εὐλαβεστάτοις . . . Μαξίμος» Ἐνετίηθεν ἐλαφηβολιῶνος ἦ' ἰστ. κατὰ τὸ αφρ'

4 (σ. 8) «Διονυσίῳ Μεγάλῳ πρωτοσυγγέλῳ πατριαρχικῷ» Ἐνετίηθεν αφγ' ἔτει, ἐλαφηβολιῶνος ιδ'

5 (σ. 10) «Τῷ Φιλιππουπόλεως [Θεοφάνει]» Ἐνετίηθεν ἐλαφηβολιῶνος δ' ἐπὶ ι' κατὰ τὸ αφγ'

6 (σ. 12) «Τῷ πανοσιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ Διονυσίῳ Μαξίμος» Ἐνετίηθεν ἐλαφηβολιῶνος ις' ε' τῷ αφγ'

7 (σ. 14) «Τῷ εὐλαβεστάτῳ Ἰωάννῃ τῷ Μουρζίνῳ Μαξίμος» Ἐνετίηθεν ἐλαφηβολιῶνος ε' ἰστ. τῷ αφγ'

8 (σ. 16) «Μελετίῳ Ἱερομονάχῳ τῷ Βλαστῷ ὀσιωτάτῳ ἀνδρὶ Μαξίμος» Ἐνετίηθεν ἐλαφηβολιῶνος ε' ἰστ. κατὰ τὸ αφρ'

9 (σ. 18) «Μαξίμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθήρων τοῖς ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην ἐπισκοπὴν διάγουσιν ὀσιωτάτοις πνευματικοῖς καὶ εὐλαβεστάτοις ἱερεῦσιν εἰρήνην καὶ ἔλεος παρὰ Θεοῦ» Ἀρχ.: Ἐμοὶ μὲν ἦν ἂν καὶ μάλιστα κατ' εὐχὴν. . . Ἐνετίηθεν μαιμακτ.: ς' φ. κατὰ τὸ αφαν

10 (σ. 20) «Φιλίππῳ τῷ Σιμινέλλῳ λογιωτάτῳ νεανίᾳ Μαξίμος» Ἐνετίηθεν μαιμακτηριῶνος ς' φ. κατὰ τὸ αφγα'

11 (σ. 22) «Γεωργίῳ τῷ Μαξίμῳ Μαξίμος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν ἀγούστου γ' ι. κατὰ τὸ αφγδ'

12 (σ. 23) «Τῷ εὐλαβεστάτῳ ἐν ἱερεῦσιν Ἰωάννῃ τῷ Ἀρμάκῃ Μαξίμος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν μαιμακτηριῶνος ἦ' φ. κατὰ τὸ αφησιν ἔτος.

13 (σ. 24) «Λαυτίδῃ τῷ Ἐσχελίῳ Μαξίμος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν μαιμακτηριῶνος ς' φ. κατὰ τὸ αφησ'

14 (σ. 26) «Λαυτίδῃ τῷ Ἐσχελίῳ ἀνδρὶ σοφωτάτῳ Μαξίμος Κυθήρων ἐπίσκοπος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν τῇ ιδ' Ἀπριλίου τοῦ αφηζου

- 15 (σ. 27) «'Ασκανίω τῷ Περσίω Μάξιμος» 'Ενετίηθεν Ιουνίου γ' ἔτει αφ'ἧς.
- 16 (σ. 29) «Ναθαναήλ τῷ Ἐμπόρω, ὀσιωτάτῳ ἐν Ἱεροδιακόνοις Μάξιμος εὖ πράττειν» 'Ενετίηθεν θ' φ. Ἰανουαρίου τοῦ αφ'ἧς οὗ ἔτους.
- 17 (σ. 31) «Θεωνᾶ τῷ πανοσιωτάτῳ, καὶ λογιωτάτῳ καθηγουμένῳ τῆς σεβασμίας Μονῆς τοῦ Διονυσίου Μάξιμος ταπεινὸς Κυθῆρων ἐπίσκοπος εὖ πράττειν, καὶ μακαρίως ἀπαλλάττειν» 'Ενετίηθεν Ἰανουαρίου φ. γ' κατὰ τὸ αφ'ἧς'.
- 18 (σ. 33) «Νικολάω τῷ Κοσμᾶ εὐλαβεστάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἐν Ἱερεῦσιν Μάξιμος Κυθῆρων εὖ πράττειν» 'Ενετίηθεν ιδ' Ἰανουαρίου τοῦ αφ'ἧς οὗ.
- 19 (σ. 35) «'Αρσενίω τῷ πανοσιωτάτῳ ἐν καθηγουμένοις, Μάξιμος εὖ πράττειν» 'Ενετίηθεν Ἰανουαρίου ιθ' ἐπὶ ι' κατὰ τὸ αφ'ἧς οὗ.
- 20 (σ. 39) «Σαμουήλω τῷ Πριμπέτῳ ὀσιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἐν Ἱερομονάχοις Μάξιμος εὖ πράττειν» 'Ενετίηθεν Ἰανουαρίου ιθ' κατὰ τὸ αφ'ἧς' ἔτος.
- 21 (σ. 41) «Προχώρῳ τῷ Ἱεροδιακόνῳ Μάξιμος εὖ πράττειν» 'Ενετίηθεν, Ἰανουαρίου ιθ' κατὰ τὸ αφ'ἧς οὗ ἔτος.
- 22 (σ. 42) «Τῷ πανερωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Φιλαδελφείας κυρίῳ Γαβριήλω τῷ Σεβήρῳ Μανουήλος ὁ Γλυζούνιος εὖ πράττειν» 'Ενετίησιν ἐλαρηβολιῶνος ι. ε' τοῦ αφ'ἧς οὗ ἔτους.
- 23 (σ. 44) «Μάξιμος Μητροφάνει εὖ πράττειν» «'Ἐκ τῆς σεβασμίας Μονῆς τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τῶν Σιναϊτῶν αφ'ἧς μαιμακτηριῶνος θ' ἰσ.».
- 24 (σ. 45) «Τῷ πανερωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Φιλαδελφείας κυρίῳ Γαβριήλω τῷ Σεβήρῳ ὁ Γλυζούνιος εὖ πράττειν» 'Ενετίησιν κατὰ τὸ αφ'ἧς οὗ ἀνθεστηριῶνος ς' ἰσ.
- 25 (σ. 48) «'Ασκανίω τῷ Περσίω σοφωτάτῳ ἀνδρὶ, Μάξιμος εὖ πράττειν» 'Ενετίηθεν τῷ αφ'ἧς'.
- 26 (σ. 50) «Δαυίδῃ τῷ Ἐσχελίῳ Μάξιμος εὖ πράττειν» 'Ενετίηθεν δεκεμβρίου κ' τῷ αφ'ἧς'.
- 27 (σ. 51) «'Εσχελίῳ τῷ σοφωτάτῳ Μάξιμος Κυθῆρων ἐπίσκοπος εὖ πράττειν» 'Ἐκ Παταβίου σικροφοριῶνος δ' φ. κατὰ τὸ αφ'ἧς' ἔτος.

- 28 (σ. 54) «'Ο αὐτὸς τῷ αὐτῷ» «'Ἐκ Παταβίου τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ».
- 29 (σ. 55) «Τῷ Φιλαδελφείας Γαβριήλω Μάξιμος» 'Ενετίησιν μαιμακτηριῶνος ιβ' τῷ αφ'ἧς'.
- 30 (σ. 57) «Τῷ παναγιωτάτῳ Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχῃ κυρίῳ Ἱερεμίᾳ Μάξιμος» 'Ενετίηθεν μαιμακτηριῶνος ε' φθίνοντος κατὰ τὸ αφ'ἧς οὗ.
- 31 (σ. 62) «Τῷ Παναγιωτάτῳ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως κυρίῳ Ἱερεμίας, Μάξιμος» 'Ενετίηθεν μαιμακτηριῶνος δ' φ. κατὰ τὸ αφ'ἧς οὗ.
- 32 (σ. 65) «Τῷ λογιωτάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ Νικολάω τῷ Ροδίῳ» 'Ενετίηθεν μαιμακτηριῶνος β' κατὰ τὸ αφ'ἧς οὗ.
- 33 (σ. 67) «Τῷ εὐλαβεστάτῳ, καὶ σοφωτάτῳ ἐν Ἱερεῦσι κυρίῳ Νικολάω τῷ Ροδίῳ Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθῆρων εὖ πράττειν» 'Ενετίηθεν βοηδρομιῶνος θ' φ. κατὰ τὸ ἔτος αφ'ἧς οὗ.
- 34 (σ. 69) «Τῷ Παναγιωτάτῳ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως κυρίῳ Ἱερεμίᾳ, Μάξιμος εὖ πράττειν» 'Ενετίηθεν, μαιμακτηριῶνος β' ἰσ. κατὰ τὸ αφ'ἧς οὗ ἔτος.
- 35 (σ. 71) «Τῷ μεγάλῳ Πρωτοσυγγέλῳ Διονυσίῳ» 'Ενετίηθεν μαιμακτηριῶνος γ' ἰσ. κατὰ τὸ αφ'ἧς'.
- 36 (σ. 73) «Τῷ σοφωτάτῳ Δαυίδῃ τῷ Ἐσχελίῳ Μάξιμος εὖ πράττειν» 'Ενετίηθεν μαιμακτηριῶνος γ' ἰσ. κατὰ τὸ αφ'ἧς οὗ.
- 37 (σ. 74) «Τῷ σοφωτάτῳ Λεοντίῳ τῷ Εὐστρατίῳ Μάξιμος εὖ πράττειν» 'Ενετίηθεν μαιμακτηριῶνος ια' κατὰ τὸ αφ'ἧς οὗ.
- 38 (σ. 76) «Τῷ μεγάλῳ πρωτοσυγγέλῳ Μάξιμος εὖ πράττειν» 'Ενετίηθεν μαιμακτηριῶνος θ' φ. κατὰ τὸ αφ'ἧς οὗ.
- 39 (σ. 79) «Φρειδερίκῳ τῷ Σουλπουγίῳ ἀνδρὶ σοφωτάτῳ, Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθῆρων ὁ Μαργούνιος σπηρίαν ἐν Χριστῷ» 'Ενετίηθεν, μαιμακτηριῶνος ια' κατὰ τὸ αφ'ἧς οὗ ἔτος.
- 40 (σ. 83) «Δαυίδῃ τῷ Ἐσχελίῳ, σοφωτάτῳ ἀνδρὶ, Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθῆρων ὁ Μαργούνιος ἐρρῶσθαι ἐν Χριστῷ» Αφ'ἧς ἔτει μαιμακτηριῶνος ια'.
- 41 (σ. 88) «Τῷ παναγιωτάτῳ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως κυρίῳ Ἱερεμίᾳ Μάξιμος» 'Ενετίηθεν μαιμακτηριῶνος ια' κατὰ τὸ αφ'ἧς οὗ ἔτος.

- 42 (σ. 90) «Μάξιμος Ἐσχελίω εὖ πράττειν» Ἄνευ τόπου καὶ χρόνου.
Ἄρχ.: Καὶ βασιλεῖ ποτε. ...
- 43 (σ. 91) «Τῷ πανιερωτάτῳ Φιλιππουπόλεως κυρίῳ Θεοφάνει, τῷ Καρύνῃ, Μάξιμος Κυθήρων ἐπίσκοπος εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν μαιμακτηριῶνος δ' ἰ. κατὰ τὸ ἀρχόν ἔτος.
- 44 (σ. 94) «Τῷ παναγιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως κυρίῳ Ἱερεμίᾳ Μάξιμος ἐπίσκοπος Κυθήρων ὁ Μαργούνιος» Ἐνετίηθεν, μαιμακτηριῶνος δ' ἰ. κατὰ τὸ ἀρχόν ἔτος.
- 45 (σ. 98) «Τῷ σοφωτάτῳ καὶ παναιδεσιμωτάτῳ Φιλιππουπόλεως ἀρχιερεῖ κυρίῳ Θεοφάνει, Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθήρων ἐν τοῦ πνεύματος ἀποδιδόναι καλοῖς» Ἐνετίηθεν μαιμακτηριῶνος ἡ' ἰ. κατὰ τὸ ἀρχόν ἔτος.
- 46 (σ. 102) «Τῷ παναγιωτάτῳ κυρίῳ Ἱερεμίᾳ Μάξιμος» Αὐτόθεν αὐθιμερῶν.
- 47 (σ. 104) «Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθήρων ὁ Μαργούνιος τῷ θεοφιλεστάτῳ, πάπῃ (;)» Ἄνευ χρόνου καὶ τόπου ἐπιστολῆς.
Ἄρχ.: Τὴν μὲν ἐπιμέλειαν, ἣν τινες πρὸ ἡμῶν φθίσαντες ἐπεδείξαντο εἰς τὸ ἑαυτοὺς χρησίμους παρασχέιν. ...
- 48 (σ. 107) «Τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ ἐπισκόπῳ Μαξίμῳ τῷ Μαργουνίῳ, Μιχαῆλος ὁ Βλαστὸς εὖ πράττειν» Ἐκ Ζακύνθου ἀφ' ἧς ποσειδεῶνος δ' ἰ.
- 49 (σ. 108) «Τῷ λογιωτάτῳ ἐν νεανίαις Μιχαήλ ῥ τῷ Βλαστῷ Μάξιμος εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, Μαρτίου ς' φ. κατὰ τὸ ἀρχόν.
- 50 (σ. 109) «Ἐσχελίω τὸ σοφωτάτῳ Μάξιμος εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, ἰδ' Ἰουνίου ἀφ' ἧς.
- 51 (σ. 111) «Μάξιμος ταπεινὸς Κυθήρων ἐπίσκοπος τοῖς τῶν λόγων ἔρασταῖς ἐν τοῖς καλοῖς ἐπίδοσιν» Ἄνευ τόπου ἐπιστολῆς.
Ἄρχ.: Ἄλλοι μὲν ἄλλοις τῶν περὶ τὴν σοφίαν περιττῶν θαυμαζόντων. ...
Τελ.: ... ἐκδιδῶται καὶ μάλιστα. Ἐρωσθε ἐν Χριστῷ σωτήρι. Κατὰ τὸ ἀρχόν ἔτος τὸ σωτήριο, Ἰουλίου γ' φθίνοντος.
- 52 (σ. 113) «Τῷ σοφωτάτῳ ἐν ἰατροῖς κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ Κορέσῃ Μάξιμος ταπεινὸς Κυθήρων ἐπίσκοπος εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, βοηδρομιῶνος ι' φ. κατὰ τὸ ἀρχόν ἔτος.

- 53 (σ. 117) «Τῷ σοφωτάτῳ ἐν ἰατροῖς κυρίῳ Λεονάρδῳ τῷ Μεντορίῳ Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθήρων εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, βοηδρομιῶνος ι' φ. κατὰ τὸ ἀρχόν ἔτος.
- 54 (σ. 118) «Μάξιμος Ἐσχελίω εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, βοηδρομιῶνος γ' φ. κατὰ τὸ ἀρχόν ἔτος.
- 55 (σ. 120) «Τῷ αὐτῷ Μάξιμος» Ἐνετίηθεν, σελτεμβρίου β' φθίνοντος κατὰ τὸ ἀρχόν ἔτος.
- 56 (σ. 121) «Τῷ πανοσιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ μοι ἐν Χριστῷ ἀδελφῷ, κυρίῳ Ἀρσενίῳ τῷ Μαρίτζῃ, ὁ ταπεινὸς Κυθήρων ἐπίσκοπος εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, Αὐγούστου η' ἰ. κατὰ τὸ ἀρχόν ἔτος.
Ἐν αὐτῇ μνημονεύονται: Ἰλαρίων ὀσιώτατος ἐν ἱερομονάχοις καὶ Μανουὴλ ὁ Μοσχέτης οἱ λογιώτατοι.
- 57 (σ. 124) «Ἀρσενίῳ τῷ ὀσιωτάτῳ, καὶ λογιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις καὶ καθηγουμένῳ Μάξιμος ταπεινὸς Κυθήρων ἐπίσκοπος εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, Αὐγούστου η' ἰ. κατὰ τὸ ἀρχόν.
- 58 (σ. 127) «Τῷ πανιερωτάτῳ, καὶ λογιωτάτῳ Μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν κυρίῳ Νεοφύτῳ, Μάξιμος εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, Αὐγούστου η' ἰ. κατὰ τὸ ἀρχόν.
- 59 (σ. 130) «Τῷ ὀσιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἐν πνευματικοῖς πατράσι κυρίῳ Σαμουὴλ τῷ Γριμπέτῳ, Μάξιμος εὖ πράττειν» Ἐνετ. Αὐγούστου γ' ἰσταμένου, ἀφ' ἧς. Μνημονεύεται ἐν αὐτῇ ὁ εὐγενέστατος Μιχαῆλος Καρύκης. Post scriptum δὲ τῆς ἐπιστολῆς ἔχει ὡς ἑξῆς: — ἀπὸ τῶν πίνακα τῶν λόγ[ων] | ὁποῦ μᾶς ἔστειλες ἢ ἀγιωσύνη σου, παρακαλοῦμεν νὰ κάμῃς νὰ μᾶς ἀντιγράψουν τὸν εἰς τὸν δίκαιον ἀβραάμ, οἱ ἢ ἀρχή, εἶδτε τὴν πολὺν, καὶ | τὸν εἰς τὸ γενέσιον τοῦ προδρόμου, ἀρχ.: μωϋσῆς ὁ μέγ[ας].
- 60 (σ. 132) «Τῷ σοφωτάτῳ, καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ Ρινάλδῳ τῷ Μολινέτῳ Ἐμμανουὴλ Μαργούνιος ὁ Κρής χαιρεῖν» «Ἐν Παταβίῳ κατὰ τὸ ἀρχόν ἔτος ἀνθεστηριῶνος η' ἰσταμένου».
- 61 (σ. 133) «Σωφρονίῳ τῷ Παπαδοπούλῳ ὀσιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς, Μάξιμος ταπεινὸς Κυθήρων ἐπίσκοπος εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, σκιροφοριῶνος ε' φθίνοντος, ἀφ' ἧς.
- 62 (σ. 135) «Τῷ εὐλαβεστάτῳ, καὶ λογιωτάτῳ ἐν ἱεροῦσι κυρίῳ Ἰωάννῃ,

- τῷ Μορεζίνῳ Μάξιμος εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν ἀφ' ἡθ' ἔτει, σκιροφοριῶνος γ'.
- 63 (σ. 137) «Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθήρων Κωνσταντίνῳ τῷ Λουκάρεϊ ἐν Χριστῷ ἀδελφῷ εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν πυανεισιῶνος ιθ' κατὰ τὸ ἀφ' ἡσ' ἔτος.
- 64 (σ. 139) «Φρειδερίκῳ τῷ Σελπουργίῳ Μάξιμος εὖ πράττειν» Ἄνευ τόπου. Πυανεισιῶνος ιθ' κατὰ τὸ ἀφ' ἡσ' ἔτος.
- 65 (σ. 141) «[Μάξιμος Μαργούνης] Κωνσταντίνῳ τῷ Λουκάρεϊ» Ἐνετίηθεν, πυανεισιῶνος δ' φθίνοντος κατὰ τὸ ἀφ' ἡσ' ἔτος.
- 66 (σ. 143) «Μάξιμος Δαυίδῃ τῷ Ἐσχελίῳ εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν ἀνθεστηριῶνος ἡ' ἰσταμένου κατὰ τὸ ἀφ' ἡσ' ἔτος.
- 67 (σ. 146) «Διονυσίῳ πατριαρχικῷ ἐξάρχῳ Μάξιμος εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, ἀνθεστηριῶνος ἡ' ἰσταμένου κατὰ τὸ ἀφ' ἡσ' ἔτος. Ἐν αὐτῇ μνημονεύεται ὁ σοφώτατος Βοναρεὺς ἐν Ρώμῃ τὰς διατριβὰς ποιούμενος.
- 68 (σ. 149) «Τῷ δσιωτάτῳ Ματθαίῳ Χαλκιοπούλῳ Μάξιμος Κυθήρων ἐπίσκοπος εὖ πράττειν» «Ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ Μουσελέντου ἀφ' ἔτει σωτηρίῳ νοεμβρίου β'».
- 69 (σ. 152) «Τῷ μακαριωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ πατριάρχῃ Ἀλεξανδρείας κυρίῳ, κυρίῳ Μελετίῳ, παναιδεσιμωτάτῳ δεσπότη, Μάξιμος ταπεινὸς Κυθήρων ἐπίσκοπος εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν πυανεισιῶνος ζ' ἰσταμένου κατὰ τὸ ἀφ' ἡσ' ἔτος.
- 70 (σ. 157) «Τῷ πανιερωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ Ἡρακλείας κυρίῳ Διονυσίῳ, Μάξιμος» Ἐνετίηθεν πυανεισιῶνος ἡ' ἰσταμένου κατὰ τὸ ἀφ' ἡσ' ἔτος.
- 71 (σ. 160) «Τῷ μακαριωτάτῳ κυρ Μελετίῳ [Πηγᾶ], Μάξιμος» Ἐνετίηθεν θ' ἰσταμένου πυανεισιῶνος, κατὰ τὸ ἀφ' ἡσ' ἔτος.
- 72 (σ. 163) «Τῷ αὐτῷ μακαριωτάτῳ Μάξιμος» Ἐνετίηθεν ἡ' φθίνοντος Πυανεισιῶνος τοῦ ἀφ' ἡσ'.
- 73 (σ. 167) «Πίσσης εἰς τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Σταύρου Ἀψαυρᾶ» φέρει τὴν ὑπογραφήν: Ὁ ταπεινὸς Κυθήρων ἐπίσκοπος Μάξιμος καὶ χρονολογίαν ὀκτωβρίου δ', ἀφ' ἡζ', ἐνετίησι.
- 74 (σ. 169) «Τῷ πανιερωτάτῳ Ἡρακλείας κυρίῳ Διονυσίῳ Μάξιμος ταπεινὸς Κυθήρων ἐπίσκοπος εὖ πράττειν». Ἀναφέρεται ἐν αὐτῇ

- δ Ἁγιος Προικονήσου. Ἐνετίηθεν νοεμβρίου ἡ' ἰσταμένου κατὰ τὸ ἀφ' ἡσ' ἔτος.
- 75 (σ. 172) «Τῷ μακαριωτάτῳ Ἀλεξανδρείας, Μάξιμος» Ἐνετίηθεν Ποσειδεῶνος ἡ' ἰσταμένου κατὰ τὸ ἀφ' ἡσ' ἔτος τὸ σωτήριον.
- 76 (σ. 175) «Τῷ σοφωτάτῳ Ἀσκανίῳ τῷ Περσίῳ δημοσίᾳ ἐν Βονωνίᾳ τὰ περὶ τοὺς λόγους διδάσκοντι, Μάξιμος ἐπίσκοπος Κυθήρων, εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, ποσειδεῶνος ιβ' κατὰ τὸ ἀφ' ἡσ' ἔτος.
- 77 (σ. 177) «Τῷ μακαριωτάτῳ Ἀλεξανδρείας Μάξιμος εὖ πράττειν». Ἐνετίηθεν ποσειδεῶνος ιγ' τοῦ ἀφ' ἡζ' ἔτους.
- 78 (σ. 179) «Μάξιμος ταπεινὸς Κυθήρων ἐπίσκοπος τῷ πανοσιωτάτῳ ἐν Πνευματικοῖς πατράσι κυρίῳ Μελετίῳ τῷ Βλαστῷ εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, Αὐγούστου ιγ' κατὰ τὸ ἔτος ἀφ' ἡσ'.
- 79 (σ. 182) «Τῷ αὐτῷ Μάξιμος» Ἐνετίηθεν, Αὐγούστου β' φθίνοντος, κατὰ ἀφ' ἡσ' ἔτος.
- 80 (σ. 187) «Μελετίῳ τῷ πανοσιωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθήρων εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, ιγ' Σεπτεμβρίου κατὰ τὸ ἀφ' ἡσ' ἔτος.
- 81 (σ. 189) «Δαυίδῃ τῷ Ἐσχελίῳ Μάξιμος εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, θαργηλιῶνος θ' φθίνοντος, τῷ ἀφ' ἡβ'.
- 82 (σ. 192) «Τῷ μακαριωτάτῳ πάπᾳ καὶ πατριάρχῃ Ἀλεξανδρείας κυρίῳ, κυρίῳ Μελετίῳ [Πηγᾶ] Μάξιμος ταπεινὸς Κυθήρων ἐπίσκοπος εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, θαργηλιῶνος ἡ' φθίνοντος, κατὰ τὸ ἀφ' ἡβ' ἔτος.
- 83 (σ. 196) «Γεωργίῳ τῷ Μαξίμῳ, Μάξιμος εὖ πράττειν». Ἐνετίηθεν, θαργηλιῶνος δ' φθίνοντος, κατὰ τὸ ἀφ' ἡβ' ἔτος.
- 84 (σ. 197) «Τῷ αὐτῷ Μάξιμος εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, θαργηλιῶνος β' φθίνοντος κατὰ τὸ ἀφ' ἡβ' ἔτος.
- 85 (σ. 199) «Πέτρῳ τῷ Πιγγρῷ ἐλλογιμωτάτῳ καὶ φιλότῳ νεανίᾳ Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθήρων εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, σκιροφοριῶνος ἡ' φθίνοντος, κατὰ τὸ ἀφ' ἡβ' ἔτος.
- 86 (σ. 201) «Τῷ αὐτῷ Μάξιμος». Ἐνετίηθεν, σκιροφοριῶνος δ' φθίνοντος, τῷ ἀφ' ἡβ' ἔτει.
- 87 (σ. 202) «Μάξιμος Ἐσχελίῳ εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν σκιροφοριῶνος δ' φθίνοντος κατὰ τὸ ἀφ' ἡβ' ἔτος.

- 88 (σ. 209) «Μάξιμος ταπεινὸς Κυθήρων ἐπίσκοπος Ἐσχελίῳ τῷ σοφω-
τάτῳ εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, Ἰανουαρίου ἢ φθίνοντος, κατὰ
τὸ ἀφ' ἡοῦ ἔτος.
- 89 (σ. 212) «Φιλίππῳ τῷ Σιμινέλλῳ, λογιωτάτῳ ἐν νεανίαις, Μάξιμος
εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν φεβρουαρίου ἢ Ἰσταμένου κατὰ τὸ
ἀφ' ἡοῦ ἔτος.
- 90 (σ. 213) «Σαμουὴλ τῷ Γριμπέτῳ ὀσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις, Μάξιμος
εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, μαρτίου β' φθίνοντος, κατὰ τὸ ἀφ' ἡοῦ
ἔτος.
- 91 (σ. 215) «Δαυΐδῃ τῷ Ἐσχελίῳ ἀνδρὶ σοφωτάτῳ Μάξιμος εὖ πράτ-
τειν» Ἐνετίηθεν, Ἀπριλίου β' φθίνοντος, κατὰ τὸ ἀφ' ἡοῦ ἔτος.
- 92 (σ. 217) «Τῷ αὐτῷ Μάξιμος» Ἐνετίηθεν, Ἰουνίου β' Ἰσταμένου,
κατὰ τὸ ἀφ' ἡοῦ ἔτος.
- 93 (σ. 219) «Ἀνδρέα τῷ Σκόττῳ σοφωτάτῳ ἀνδρὶ Μάξιμος» Ἐνετίη-
θεν, Ἰουλίου ιη' τοῦ ἔτους ἀφ' ἡοῦ.
- 94 (σ. 221) «Τῷ Φιλαδελφείας πανιερωτάτῳ [Γαβριὴλ Σεβήρῳ] Μάξι-
μος ἐπίσκοπος Κυθήρων» «οἴκωθεν βοηδρομιῶνος ἐνάτη, Ἰστα-
μένου κατὰ τὸ ἀφ' ἡοῦ ἔτος τὸ σωτήριον».
- 95 (σ. 224) «Δαυΐδῃ τῷ Ἐσχελίῳ Μάξιμος». Ἐνετίηθεν, βοηδρομιῶνος
ις' τοῦ ἀφ' ἡοῦ ἔτους.
- 96 (σ. 226) «Τῷ πανοσιωτάτῳ πρωτοσυγγέλῳ τῷ Διονυσίῳ Μάξιμος»
Ἐνετίηθεν βοηδρομιῶνος ις' τοῦ ἀφ' ἡοῦ ἔτους.
- 97 (σ. 229) «Τῷ ὀσιωτάτῳ Λαυρεντίῳ τῷ Μαρίῳ Μάξιμος» Ἐνετίηθεν
βοηδρομιῶνος ις' τοῦ ἀφ' ἡοῦ ἔτους.
- 98 (σ. 230) «Τῷ πανιερωτάτῳ Ἀρχιεπισκόπῳ Μονεμβασίας κυρίῳ Ἰε-
ροθέῳ Μάξιμος» Ἐνετίηθεν, βοηδρομιῶνος ις' τοῦ ἔτους
ἀφ' ἡοῦ.
- 99 (σ. 232) «Τῷ εὐγενεστάτῳ καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ Γεωργίῳ τῷ Ξένῳ
ἤδη λογοθέτῃ τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, Μάξιμος Κυθήρων εὖ
πράττειν» Ἐνετίηθεν, βοηδρομιῶνος ις' τοῦ ἔτους ἀφ' ἡοῦ.
- 100 (σ. 234) «Τῷ Φιλαδελφείας [Γαβριὴλ Σεβήρῳ] Μάξιμος» «Οἴκο-
θεν βοηδρομιῶνος ὀγδόῃ ἐπὶ δεκάτῃ κατὰ τὸ ἀφ' ἡοῦ ἔτος τὸ
σωτήριον».
- 101 (σ. 235) «Τῷ εὐλαβεστάτῳ ἐν ἱερεῦσι κυρίῳ Νικολάῳ τῷ Ροδίῳ»

- Ἐνετίηθεν, βοηδρομιῶνος θ' φθίνοντος, τοῦ ἀφ' ἡοῦ ἔτους.
- 102 (σ. 236) «Τῷ λογιωτάτῳ ἐν Χριστῷ ἀδελφῷ Φιλίππῳ τῷ Σιμινέ-
λλῳ Μάξιμος εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, βοηδρομιῶνος θ' φθί-
νοντος τοῦ ἔτους ἀφ' ἡοῦ.
- 103 (σ. 238) «Τῷ παναγιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως κυ-
ρίῳ Θεολόπτῳ Μάξιμος χάριτος παρὰ Θεοῦ ἐπίδοσιν εἰς ἕτερα
σωτηριώδη» Ἐνετίηθεν, βοηδρομιῶνος ζ' φθίνοντος, κατὰ τὸ
ἀφ' ἡοῦ ἔτος.
- 104 (σ. 240) «Διονυσίῳ τῷ Μεγάλῳ Πρωτοσυγγέλῳ Μάξιμος ἐπίσκοπος
Κυθήρων εὖ πράττειν» Ἐνετίηθεν, βοηδρομιῶνος ζ' φθίνοντος
τοῦ ἀφ' ἡοῦ ἔτους.
- 105 (σ. 242) «Τῷ ὀσιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ καὶ ἱερομονάχοις κυρίῳ
Ματθαίῳ τῷ Χαλκιοπούλῳ Μάξιμος ταπεινὸς Κυθήρων ἐπί-
σκοπος» ἐκ Μουσελέντου κατὰ τὸ ἔτος ἀφ' ἡοῦ, Ἰανουαρίου ἢ φθί-
νοντος.
- 106 (σ. 247) «Τῷ αὐτῷ Μάξιμος» ἐκ Μουσελέντου ἀφ' ἡοῦ ἔτει, Ἰανουα-
ρίου φθίνοντος (sic).
- 107 (σ. 252) «Γεωργίῳ τῷ ἡγουμένῳ Μάξιμος εὖ πράττειν» ἐκ Μουσε-
λέντου, ἔτει ἀφ' ἡοῦ φεβρουαρίου ε' Ἰσταμένου.
- 108 (σ. 252) «Δαυΐδῃ Ἐσχελίῳ Μάξιμος εὖ πράττειν» Ἐκ Μουσελέν-
του, ἀφ' ἡοῦ κατὰ μῆνα Μάρτιον. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ μνημο-
νεύεται: ὁ σοφώτατος καὶ λαμπρότατος Βελσέρως.
- 109 (σ. 254) «Μάξιμου ταπεινοῦ ἐπισκόπου Κυθήρων εἰς Ἐσχέλιον τὸν
σοφώτατον ἐκδόντα τὴν τοῦ Φωτίου Μυριόβιβλον» Ἀπὸ Μου-
σελέντου, ἀφ' ἡοῦ ἔτει, Μαρτίου κα'.
- 110 (σ. 257) «Τῷ αὐτῷ Μάξιμος» Ἐκ Μουσελέντου, τῷ ἀφ' ἡοῦ, Μαρτίου
γ' φθίνοντος.
- 111 (σ. 259) «Τῷ αὐτῷ Μάξιμος» Ἀπὸ Μουσελέντου, ἀφ' ἡοῦ ἔτει, Μαρ-
τίου φθίνοντος β'.
- 112 (σ. 261) «Τῷ εὐγενεστάτῳ καὶ λαμπροτάτῳ ἀνδρὶ κυρίῳ Ἀλοῦζίῳ
τῷ Λολίνῳ, Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθήρων φιλοσοφίας
ἀκραν ἀπόλαυσιν» Ἐκ Παταβίου, μαριακτηριῶνος δ' Ἰσταμέ-
νου κατὰ τὸ ἀφ' ἡοῦ ἔτος.
- 113 (σ. 263) «Τῷ παναγιωτάτῳ Ἱερεμίᾳ» Ἐνετίηθεν, γαμηλιῶνος θ'

φθίνοντος, κατὰ τὸ ἔτος αφ'αον.

- 114 (σ. 265) «Ναθαναήλ τῷ ἐμπόρῳ Μάξιμος» «Ἐκ τοῦ ἐρημικοῦ Μουσελέντου αφ'η» φευρουαρίου β' ἐπὶ δεκάτη».
- 115 (σ. 268) «Τῷ Φιλαδελφείας» Ἄνευ τόπου καὶ χρόνου. Ἄρχ.: Χαριέντος πᾶνυ τῆς περὶ τὴν φιλοσοφίαν καθήψω σπουδῆς...
- 116 (σ. 271) «Τῷ παναγιωτάτῳ Ἱερεμίᾳ Μάξιμος» Ἐνετίηθεν, ἐλαφρηβολιῶνος κ' κατὰ τὸ αφη' ἔτος.
- 117 (σ. 274) «Ναθαναήλ τῷ ἐν ἱερομονάχοις ὀσιωτάτῳ Μάξιμος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, ἐλαφρηβολιῶνος κδ' κατὰ τὸ αφη' ἔτος.
- 118 (σ. 276) «Τῷ σοφωτάτῳ Ἐσχελίῳ Μάξιμος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, Μουνυχιῶνος ἰσταμένου κατὰ τὸ αφη' ἔτος.
- 119 (σ. 278) «Τῷ αὐτῷ Μάξιμος» Ἀτελής. Ἄρχ.: ὅτι μὲν σοι, εἰ καὶ μεταχρόνια ἀπεδόθη τὰ παρ' ἡμῶν γράμματα...
- 120 (σ. 282) «Τῷ πανερωτάτῳ Φιλαδελφείας Μάξιμος ἐπίσκοπος Κυθῆρων, μετὰ τὸ συνοδικὸν γράμμα λαβεῖν, τὸ εἰς ἀγάπην καὶ διαλλαγὴν ἡμᾶς προτρεπόμενον» Ἐνετίηθεν, θαργηλιῶνος ζ' ἰσταμένου, κατὰ τὸ αφη' ἔτος.
- 121 (σ. 283) «Τῷ παναγιωτάτῳ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως κυρίῳ Ἱερεμίᾳ Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθῆρων» Ἐνετίηθεν, θαργηλιῶνος ζ' ἰσταμένου κατὰ τὸ αφη' ἔτος.
- 122 (σ. 286) «Τῷ πανερωτάτῳ Φιλίππουπόλεως κυρίῳ Θεοφάνει Μάξιμος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, θαργηλιῶνος ζ' ἰσταμένου, κατὰ τὸ αφη' ἔτος.
- 123 (σ. 287) «Διονυσίῳ τῷ Μεγάλῳ Πρωτοσυγγέλῳ τῆς Μεγάλῃς ἐκκλησίας Μάξιμος» Ἐνετίηθεν, θαργηλιῶνος ζ' ἰσταμένου κατὰ τὸ αφη' ἔτος.
- 124 (σ. 289) «Τῷ σοφωτάτῳ ἐν ἰατροῖς κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ Κορέσῃ Μάξιμος εὐ πράττειν» Ἐκ Παταβίου, μαιμακ. β' ἰσ. αφη'.
- 125 (σ. 291) «Τῷ αὐτῷ Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθῆρων» Ἐνετίηθεν, μαιμακτηριῶνος β' ἰσταμένου, κατὰ τὸ αφη' ἔτος.
- 126 (σ. 292) «Τῷ Φιλαδελφείας Μάξιμος» «Ἐκ τῆς ἡμετέρας παροικίας μαιμακτηριῶνος β' ἐπὶ δεκάτη κατὰ τὸ αφη' ἔτος τὸ σωτήριον».
- 127 (σ. 294) «Λαυρεντίῳ τῷ Μαρίνῳ ὀσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις Μάξι-

μος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, μαιμακτηριῶνος β' φθίνοντος, κατὰ τὸ αφη' ἔτος.

- 128 (σ. 299) Τῷ Παναγιωτάτῳ Κωνσταντινουπόλεως Μάξιμος» Ἐνετίηθεν, πνανειριῶνος ζ' ἰσταμένου, κατὰ τὸ αφη' ἔτος.
- 129 (σ. 299) «Δαυίδῃ τῷ Ἐσχελίῳ σοφωτάτῳ ἀνδρὶ Μάξιμος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, πνανειριῶνος ζ' ἰσταμένου, κατὰ τὸ αφη' ἔτος.
- 130 (σ. 301) «Φρεδερίκῳ τῷ Σελπουργίῳ Μάξιμος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, πνανειριῶνος η' ἰσταμένου, κατὰ τὸ αφη' ἔτος.
- 131 (σ. 302) «Μανουήλῳ τῷ Μοσχέτῃ λογιωτάτῳ ἐν Χριστῷ ἀδελφῷ Μάξιμος» Ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ Μουσολέντου, αφρα' ἔτει Ἰουλίου η'.
- 132 (σ. 302) «Τῷ Φιλαδελφείας πανερωτάτῳ» Ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ Μουσολέντου, αφη' ἔτει Ἰουλίου λ'.
- 133 (σ. 307) «Ἐσχελίῳ τῷ σοφωτάτῳ Μάξιμος» Ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ Μουσολέντου, Αὐγούστου ι' τοῦ αφη'.
- 134 (σ. 311) «Μάξιμος ταπεινὸς Κυθῆρων ἐπίσκοπος τοῖς περὶ τὴν ἱερὰν θεολογίαν ἀσχολουμένοις προκοπῆς ἐπίδοσιν» Ἐνετίησιν κατὰ τὸ αφη' ἔτος, Σεπτεμβρ. ιγ' Ἄρχ.: Ὅσων μὲν ὑπὸ τῆς ἀνωθεν χάριτος κατηξιώση τῶν δωρεῶν.....
- 135 (σ. 315) «Ἐσχελίῳ τῷ σοφωτάτῳ, Μάξιμος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, αὐθήμερόν.
- 136 (σ. 317) «Τῷ αὐτῷ Μάξιμος» Ἐνετίηθεν Ὀκτωβρίου ιε', νοῦ αφη' ἔτους.
- 137 (σ. 318) «Τῷ παναγιωτάτῳ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως κυρίῳ Ἱερεμίᾳ Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθῆρων σωτηριώδη ψυχῶν πρόνοιαν» Ἐνετίηθεν, μεταχεινιῶνος ις' ἔτους αφη'.
- 138 (σ. 320) «Τῷ πανοσιωτάτῳ κυρίῳ Διονυσίῳ Μάξιμος» Ἐνετίηθεν μεταχεινιῶνος ιη', τοῦ αφη' ἔτους.
- 139 (σ. 322) Τῷ παναγιωτάτῳ Ἱερεμίᾳ» Ἄνευ τόπου ἐπιστολῆς. Φέρει χρονολογίαν: μεταχεινιῶνος β' φθίνοντος, ἔτους αφη'.
- 140 (σ. 324) «Τῷ πανοσιωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ ἐν πνευματικοῖς πατρῶσιν Ἰωάσαφ τῷ Δορυανῷ, Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος

84 ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ

- Κυθίων εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, μεταγεινιῶνος β' φθίνοντος, κατὰ τὸ ἀφ' ἔτος.
- 141 (σ. 326) «Τῷ δσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις καὶ καθηγουμένῳ τοῦ Βαλσαμονέρου κυρίῳ Μητροφάνει τῷ Γε[η]γοροπούλῳ Μάξιμος» Ἐνετίηθεν, μεταγεινιῶνος β' φθίνοντος, κατὰ τὸ ἀφ' ἔτος.
- 142 (σ. 328) «Τῷ παναγιωτάτῳ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχῃ Μάξιμος ἐπίσκοπος Κυθίων» Ἐνετίηθεν, βοηδρομιῶνος ζ' ἱσταμένου, κατὰ τὸ ἀφ' ἔτος.
- 143 (σ. 332) «Τῷ πανοσιωτάτῳ Διονυσίῳ Μάξιμος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, βοηδρομιῶνος ζ' ἱσταμένου, κατὰ τὸ ἀφ' ἔτος.
- 144 (σ. 334) «Νικηφόρῳ τῷ σοφωτάτῳ ὁ αὐτός» Ἐνετίηθεν, βοηδρομιῶνος ζ' ἱσταμένου, ἀφ' ἔτος.
- 145 (σ. 334) «Δαυΐδῃ τῷ Ἐσχελίῳ ἀνδρὶ σοφωτάτῳ Μάξιμος Μαργουίνος ἐπίσκοπος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, ἑκατομβαιῶνος η' ἱσταμένου, κατὰ τὸ ἀφ' ἔτος.
- 146 (σ. 337) «Τῷ Παναγιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμενικῆς πατριάρχῃ κυρίῳ, κυρίῳ Ἱερεμίᾳ Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθίων χάριτος θείας ἐπίδοσιν» Ἐνετίηθεν, ἑκατομβαιῶνος ιθ', κατὰ τὸ ἀφ' ἔτος.
- 147 (σ. 339) «Τῷ παναγιωτάτῳ Ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως κυρίῳ Ἱερεμίᾳ Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθίων ὀρθοτάτην τὴν ἐν τοῖς θεαῖς διάκρισιν» Ἐνετίηθεν ἑκατομβαιῶνος ς' φθίνοντος, κατὰ τὸ ἀφ' ἔτος.
- 148 (σ. 341) «Τῷ αὐτῷ ὁ αὐτός» Ἐνετίηθεν, ἑκατομβαιῶνος δ' φθίνοντος, κατὰ τὸ ἔτος ἀφ' ἔτος.
- 149 (σ. 344) «Τῷ πανοσιωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ ἐν Ἱεροδιακόνοις κυρίῳ Νικηφόρῳ Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθίων εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, ἑκατομβαιῶνος δ' φθίνοντος, κατὰ τὸ ἔτος ἀφ' ἔτος.
- 150 (σ. 346) «Τῷ σοφωτάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ ἐν ἱερεῦσιν κυρίῳ Νικολάῳ τῷ Ροδίῳ Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθίων εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, μεταγεινιῶνος δ' ἱσταμένου, κατὰ τὸ ἀφ' ἔτος.
- 151 (σ. 348) «Τῷ αὐτῷ ὁ αὐτός» Ἐνετίηθεν, μεταγεινιῶνος δ' ἱσταμένου, κατὰ τὸ ἀφ' ἔτος.

- 152 (σ. 349) «Τῷ πανοσιωτάτῳ ἐν πνευματικοῖς πατράσι καὶ πανεντιμωτάτῳ ἐν Χριστῷ ἀδελφῷ κυρίῳ Διονυσίῳ, τῷ καὶ μεγάλῳ πρωτοσυγγέλλῳ πατριαρχικῷ, Μάξιμος ἐπίσκοπος Κυθίων εὐ πράττειν» Μνημονεύεται ἐν αὐτῇ καὶ : ὁ σοφώτατος ἐν Διδασκάλοις καὶ ἐν ἱεροδιακόνοις πανοσιώτατος κύριος Νικηφόρος. Ἐνετίηθεν, μεταγεινιῶνος γ' ἱσταμένου κατὰ τὸ ἔτος ἀφ' ἔτος.
- 153 (σ. 353) «Ματθαίῳ τῷ Χαλκιοπούλῳ δσιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις, Μάξιμος ταπεινὸς Κυθίων ἐπίσκοπος εὐ πράττειν» Ἐκ τῆς Μουσολέντου ἐπισκοπῆς, τῇ ς' ἱσταμένου δεκεμβρίου, ἀφ' ἔτος.
- 154 (σ. 356) «Ἱερεμίας ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης τοῖς τὰ τῶν Ἐνετῶν ἀρίστως καὶ ὑπερφερόντως οἰακοστροφοῦσι, τῷ τε Θεοφρουρήτῳ πρίγγι, τοῖς μεγάλοις φρονίμοις, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῖς τῶν ἀξίων ἄπασιν, εἰρήνην, εὐφροσύνην, καὶ κατ' ἐχθρῶν ἀεὶ θεόθεν τὰ νικητήρια ἀρεῖν» Ἐτεὶ κόσμου ζβ', μηνὶ Ἰουνίῳ. Ἰνδικτιῶνος ζ'.
- 155 (σ. 359) «Μάξιμος ταπεινὸς Κυθίων ἐπίσκοπος Δαυΐδῃ τῷ Ἐσχελίῳ εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, Ἰουλίου ζ' ἱσταμένου, ἔτεϊ ἀφ' ἔτος.
- 156 (σ. 361) «Μητροφάνει τῷ δσιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ καθηγουμένῳ τοῦ Βαλσαμονέρου, ἀδελφῷ ἐν Χριστῷ ἐντιμωτάτῳ Μάξιμος ταπεινὸς Κυθίων ἐπίσκοπος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, Ἰουλίου η' ἱσταμένου, κατὰ τὸ ἀφ' ἔτος.
- 157 (σ. 368) «Ἰωάσαφ τῷ Δορυανῷ πανοσιωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις Μάξιμος» Ἐνετίηθεν, Ἰουλίου η' ἱσταμένου, κατὰ τὸ ἀφ' ἔτος.
- 158 (σ. 370) «Νικηφόρῳ τῷ Ροδίῳ πανοσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις Μάξιμος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, Ἰουλίου ια', κατὰ τὸ ἔτος ἀφ' ἔτος.
- 159 (σ. 372) «Τῷ εὐλαβεστάτῳ ἐν ἱερεῦσι καὶ ποθεινοτάτῳ μοι ἐν Χριστῷ υἱῷ κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ Ἀρμάκῃ» Ἐνετίηθεν, μεταγεινιῶνος ε' φθίνοντος, κατὰ τὸ ἀφ' ἔτος.
- 160 (σ. 374) «Δαυΐδῃ τῷ Ἐσχελίῳ Μάξιμος ἐπίσκοπος Κυθίων εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, μεταγεινιῶνος γ' φθίνοντος, κατὰ τὸ ἀφ' ἔτος.
- 161 (σ. 376) «Τῷ εὐλαβεστάτῳ ἐν ἱερεῦσι καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ

τῷ Μουρζίνῳ Μάξιμος» Ἐνετίηθεν, μεταγεινιῶνος γ' φθίνοντος κατὰ τὸ ἔτος αφ'α'.

- 162 (σ. 378) «Μάξιμος ταπεινὸς Κυθήρων ἐπίσκοπος τοῖς πινοσιωτάτοις ἐν Χριστῷ ἀδελφοῖς κυρίῳ Γερασίμῳ τῷ Οἰκονόμῳ καὶ Ἰωάννῃ τῷ Δοριανῷ» Ἐνετίηθεν, μεταγεινιῶνος γ' φθίνοντος, κατὰ τὸ αφ'α' ἔτος.
- 163 (σ. 381) «Γῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ σοφωτάτῳ ἐν ἱερεῦσι κυρίῳ Νικολάῳ τῷ Ροδίῳ, Μάξιμος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, μεταγεινιῶνος γ' φθίνοντος, κατὰ τὸ αφ'α' ἔτος.
- 164 (σ. 384) «Λαυρεντίῳ τῷ Μαρίῳ ὁσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις Μάξιμος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν μεταγεινιῶνος δ' φθίνοντος, κατὰ τὸ ἔτος αφ'α'.
- 165 (σ. 385) «Γῷ ὁσιωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ ἐν ἱεροδικόνοις Μελετίῳ τῷ Βλαστῷ Μάξιμος» Ἐνετίηθεν, μεταγεινιῶνος δ' φθίνοντος, κατὰ τὸ αφ'α'.
- 166 (σ. 387) «Φρειδερίκῳ τῷ Σουλπουργίῳ Μάξιμος» Ἐνετίηθεν, μεταγεινιῶνος γ' φθίνοντος, κατὰ τὸ αφ'α'.
- 167 (σ. 388) «Κωνσταντίνῳ τῷ Σέρβῳ ἰατρῷ ἀρίστῳ καὶ σοφωτάτῳ, Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθήρων εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, βοηδρομιῶνος ε' ἱσταμένου τοῦ ἔτους αφ'α'.
- 168 (σ. 391) «Ὁ αὐτὸς τῷ ὁσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις Μελετίῳ τῷ Βλαστῷ» Ἐνετίηθεν, βοηδρομιῶνος ε' ἱσταμένου τοῦ ἔτους αφ'α'.
- 169 (σ. 392) «Γῷ πανιερωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Χίου Κυρίῳ Ἰππολύτῳ Μάξιμος» Ἐνετίηθεν, βοηδρομιῶνος ζ' ἱσταμένου τοῦ αφ'α ἔτους.
- 170 (σ. 395) «Γῷ πανηγιωτάτῳ Μάξιμος Κυθήρων» Ἐνετίηθεν, ἐλαφρηβολιῶνος γ' ἱσταμένου, κατὰ τὸ αφ'α' ἔτος.
- 171 (σ. 403) «Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθήρων ὁ Κρηῖς Ἐσχαλίῳ τῷ σοφωτάτῳ ἀνδρὶ εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, ἐλαφρηβολιῶνος δ' ἱσταμένου, κατὰ τὸ αφ'α' ἔτος.
- 172 (σ. 407) «Γῷ πανιερωτάτῳ Φιλιππουπόλεως Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθήρων εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, ἐλαφρηβολιῶνος δ' ἱσταμένου, κατὰ τὸ αφ'α' ἔτος.
- 173 (σ. 409) «Νικολάῳ τῷ Ροδίῳ εὐλαβεστάτῳ καὶ σοφωτάτῳ ἐν ἱε-

ρεῦσι Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθήρων εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, ἀνευ ἔτους, πυανειῶνος καθ'.

- 174 (σ. 411) «Γαβριήλῳ τῷ Ροδίτῃ ὁσιωτάτῳ καὶ παμφιλτάτῳ ἐν Χριστῷ υἱῷ Μάξιμος ταπεινὸς Κυθήρων σωτηρίαν παρὰ Θεοῦ» Ἐνετίηθεν, πυανειῶνος ιη', κατὰ τὸ αφ'α' ἔτος.
- 175 (σ. 413) «Γῷ πανηγιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθήρων σωτηρίαν» Ἐνετίηθεν, πυανειῶνος ιθ', κατὰ τὸ αφ'α' ἔτος.
- 176 (σ. 416) «Γῷ αὐτῷ Μάξιμος ταπεινὸς ἐπίσκοπος Κυθήρων» Ἐνετίηθεν, πυανειῶνος ιθ' τοῦ αφ'α' ἔτους.
- 177 (σ. 420) «Γῷ Φιλιππουπόλεως Θεοφάνει πανιερωτάτῳ Μάξιμος» Ἐνετίηθεν, πυανειῶνος ιθ', κατὰ τὸ ἔτος αφ'α'.
- 178 (σ. 422) «Διονυσίῳ τῷ Πρωτοσυγγέλλῳ Μάξιμος εὐ πράττειν» Ἐνετίηθεν, πυανειῶνος ιθ' τοῦ ἔτους αφ'α'.
- 179 (σ. 423) «Γῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ λογιωτάτῳ πρωτοπαππῷ Κερκυραίων πατρὶ ἐν Χριστῷ παναιδεσιμωτάτῳ, Μάξιμος ἐπίσκοπος Κυθήρων εὐ πράττειν». Ἀτελής. Ἄνευ τόπου καὶ χρόνου ἐπιστολή.
- 180 (σ. 425) «Γῷ πανηγιωτάτῳ μοι πατρὶ καὶ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ κυρίῳ Ἱερεμίᾳ τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐμμανουήλ ὁ Μαργούνιος» Ἐκ Παταβίου, βοηδρομιῶνος ε' φθίνοντος, κατὰ τὸ αφ'α'.
- 181 (σ. 432) Στίχοι «Πρὸς τινα κακῶς λέγοντα τοὺς Ἕλληνας Ἐμμανουήλου».
Ἄσχ.: Ἦπτε ἀτασθαλίῃσι μεμιγμένα ρήματα βάζεις.
- 182 (σ. 434) «Γῷ σοφωτάτῳ καὶ αἰδεσιμωτάτῳ πατρὶ κυρίῳ Μαξίμῳ καὶ ἐπισκόπῳ Κυθήρων» «ὁ κατὰ πνεῦμα αὐτῆς υἱός, Λεόντιος ἱερομόναχος» Ἄπὸ Ρουφίας, Ἰουνίου ιε'. Ἄνευ ἔτους. Ἐν αὐτῇ μνημονεύεται καὶ: Μανοῦλος ὁ Γληζούνιος.
- 183 (σ. 435) «Γῷ θεοφιλεστάτῳ ἅμα καὶ σοφωτάτῳ ἐπισκόπῳ Κυθηρίας καὶ ἐμῷ καθηγητῇ κυρίῳ Μαξίμῳ τῷ Μαργουνίῳ, Λεόντιος ἱεροδικόνος εἰς ἔργα εὐ πράττειν σωτηριώδη» Ἐκ Ζαζύνθου, μαμακτηριῶνος κθ', αφ'α'.
- 184 (σ. 438) «Γῷ πανιερωτάτῳ καὶ ἔλλογιμωτάτῳ ἀρχιερεῖ κυρίῳ Γαβριήλ τῷ Φιλαδελφείας Φραγγίσκος ὁ Κόκος» αφ'α', μουνιχιῶ-

νος ἰσταμένου, ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου.

185 (σ. 440) «Τῷ τιμιωτάτῳ καὶ ἐν σπουδαίοις ἀρίστῳ Γεωργίῳ τῷ Βλασίῳ Βαπτιστῆς [Καβάσιλας]» Γαμηλιῶνος γ' ἰσταμένου, κατὰ τὸ αχίς'.

186 (σ. 442) «Παῖς σὸς Ἀλέξανδρος Γαβριήλῳ τυτθὸν ψάλλει γοίμμι τοδ' ἀρχιερεὶ Κρής ὁ Χαρωσιάδης».

Ἐν αὐτῇ μνημονεύεται ὁ περιφανέστατος [Κρήτης] Μητροπολίτης Κονταρῆνος. Ἄνευ τόπου ἐπιστολῆς. Ἡ χρονολογία διὰ στίχων:

«Χίλια ἕξ θ' ἑκατὸν λυκαβάντων κήλα παρῆλθεν
καὶ τρία μὴν ἕνατος εἴκοσι ἕξ φρέων».

187 (σ. 444) «Τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ σοφωτάτῳ κυρίῳ, κυρίῳ ἐπισκόπῳ Κυθήρων Μαξίμῳ τῷ Μαργουνίῳ Μελέτιος ἐλάχιστος Ἱερομόναχος ὁ Βλαστός» Κρήτηθεν, ποσειδεῶνος δ' ἰσταμένου, κατὰ τὸ αφγ' ἔτος.

188 (σ. 446) «Κυρίῳ Μαξίμῳ Σ[υμεῶν ὁ ἐξ Ἀκαρνανίας] εὐ πράττειν» Θαρρηλιῶνος νομηνία. Ἄνευ τόπου καὶ ἔτους. Ἐν αὐτῇ ἁπαντᾷ:

Συμεῶν τοῦ ἐξ ἀκαρνανί(ας) εἰς τὸν λίαν του | ἡγαπημένον
Γεώργιον τὸν Πανᾶν.

Θεομὸν ἀριπρεπέους φίλης πανᾶ ἀκόλεσους

τοῖος γὰρ πανᾶς ἔην φίλης ἀκρόμων

ὥστε μιν ἀθανάτους μετ' ἀμύμον(ας) ἡγαγεν αὐτη.

φεῦ τοῖον φίλης ἔρνος ἀποιχόμενον.

189 (σ. 448) «Τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ εἰς ἀκρ[ον] παιδείας ἐληλακότι κυρίῳ Μαξίμῳ τῷ Μαργουνίῳ, ἐπισκόπῳ Κυθήρων, Λαβιδ ὁ Ἱεσγέλιος εὐ διάγειν» Ἐν Λήγουστη Οὐνδελικῶν ἰδ' ἑκατομβιαῶνος τοῦ αφ'η'.

(Συνέχεια εἰς τὸν Γ' τόμον)

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΨΑΛΛΙΔΑΣ

ΥΠΟ

Σ. ΒΛΑΝΤΗ

Μεταξὺ τῶν πολλῶν διδασκάλων τοῦ Γένους, οἵτινες ἤκμασαν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς δουλείας, κατατάσσεται ἀναμφισβητήτως εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν αὐτῶν καὶ ὁ Ἀθανάσιος Ψαλλίδας οὐ μόνον διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ κλασικὴν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τ' ἄλλα πολλὰ προτερήματα τῆς εὐφυΐας, τῆς ἐργατικότητος μέχρις ἀντοθυσίας καὶ τῆς τερπνῆς διὰ τοὺς διδασκομένους μεταδόσεως, ὑπάρξας μάλιστα καὶ εἰς τῶν πρώτων καὶ ἐνθουρατότερων διασωτῶν τῆς δημοτικῆς ἡμῶν γλώσσης.

Γεννηθεὶς ἐν Ἰωαννίνοις τῷ 1764, μετὰ στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν ἐν τῇ πατρίδι του, ὁ Ψαλλίδας μετέβη εἰς Νίζναν τῆς Ρωσσίας, ἔνθα κατ' ἀπαίτησιν τοῦ πατρός του Πέτρου Ψαλλίδα ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐμπορίαν, τὴν πείραν τῆς ὁποίας τάχιστα ἀπέκτησεν ἐργαζόμενος ἀπὸ πρωΐας μέχρι ἑσπέρας. Ὅργων ὅμως πρὸς τὰ γράμματα, ἰδίᾳ τὰ ἑλληνικά, ἐχρησιμοποίησε εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἀρκετὰς ὥρας τῆς νυκτὸς ἄνευ διδασκάλου ἢ ἄλλου βοηθοῦ, παρεκτὸς τῶν ὀλίγων βιβλίων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀποκομίσει κατὰ τὴν ἐξ Ἰωαννίνων ἀποδήμησίν του. Χάριν δὲ ἀνωτέρας καὶ γενικωτέρας μορφώσεως, τὴν ὁποίαν διακαῶς ἐπόθει, κατέγεινε συγχρόνως εἰς τὴν Ρωσικὴν γλῶσσαν, ἅμα δὲ ὡς ἐξέμαθε ταύτην τελείως, ἐγκαταλείψας τὸν Κερδῶν Ἐρμῆν χάριν τῆς Ἀθηνᾶς μετέβη εἰς Πουλτάβαν καὶ ἐγγράφει εἰς τὸ ἐκεῖσε Ρωσικὸν λύκειον ἐδιδάχθη ἐγκύκλια μαθητήματα καὶ ἄλλας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ἐν αἷς τὴν Γερμανικὴν. Ὁ πατήρ του τὸν ὑπεχρέωσε τότε νὰ μεταβῇ εἰς Βιέννην διὰ νὰ γίνῃ λατρός, ἠπακούσας δὲ εἰς τὴν πατρικὴν ἀξίωσιν μετέβη καὶ ἐνεγράφη εἰς τὴν οἰκείαν σχολήν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν πρώτων ἀκροάσεων, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ τῇ θεᾷ τῶν ἀνατομικῶν παρασκευασμάτων, κατελήφθη ὑπὸ ἀηδίας καὶ φρίκης, καὶ ὁποῖας δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑπερνικήσῃ, ἐγκαταλείψας δὲ

διὰ τοῦτο τὰς ἱατρικὰς ἐπεδόθη εἰς τὰς κλασικὰς σπουδὰς καὶ τὴν φιλοσοφίαν, πρὸς τὰς ὁποίας ἀπὸ πολλοῦ ἐφέρετο. Πρῶτον προῖόν τῶν μελετῶν του τοῦτων ὑπῆρξε τὸ ἐν ἔτει 1791 ἐκδοθὲν ὀγκῶδες σύγγραμμά του ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀληθῆς εὐδαιμονία, ἥτοι Βάσις πάσης θρησκείας», τὸ πόνημα δὲ τοῦτο ἔγραψε καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ εἰς δύο γλώσσας Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν.

Ἡ ἔκτακτος εὐφυΐα, τὸ βαρὺ πνεῦμα, ἡ μεγάλη ἐπίδοσις εἰς τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν καὶ ἡ θαυμαστὴ γλωσσομάθειά του ἠδύναντο νὰ τῷ προσπορίσωσιν εὐκόλως οἰανδήποτε ἐπικερδῆ ἔργασίαν ἐν τῷ μεγάλῳ ἐκείνῳ πνευματικῷ κέντρῳ τῆς Βιέννης, ἣτις προσεῖλκε τότε τοὺς πλείστους τῶν ὁρεγομένων ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως. Ἀλλὰ διακαιόμενος ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἀφελήσῃ τοὺς ἠμοεθνεῖς του ἐπανῆλθεν εἰς Ἰωάννινα. Ἡ ἐπάνοδός του ἐγμωρετίσθη εὐφροσύνως παρὰ τῶν Ἰωαννιτῶν, μέχρι τῶν ὁποίων εἶχε φθιάσει ἡ φήμη του ὡς σοφοῦ, τῷ ἀνετέθη δὲ τότε, ἐγκρίσει καὶ τοῦ τυράννου τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ Πασσᾶ, ἡ διεύθυνσις τῆς Σχολῆς, ἣν εἶχεν ἰδρύσει ὁ Μαρούτσης, κατόπιν δὲ ἡ τῆς Σχολῆς τοῦ Καπλάνη.

Ὁ Ἀλῆς ἦτο τότε ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἰσχύος του, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἀναιράβητος αὐτός, ὑπεστήριζεν ἐν τούτοις τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν, ἐνεθάρρυνε τοὺς λειτουργοὺς αὐτῆς χορηγίαις μάλιστα καὶ χρηματικὰ βοηθήματα ὑπὲρ τῶν σχολείων (1) καὶ παραδώσας τὸν νεώτερον τῶν υἱῶν του Σαλῆ καὶ τοὺς ἐγγόνους του πρὸς ἐκπαίδευσιν εἰς Ἑλληνας διδασκάλους, τὸν Α. Καψάλην καὶ τὸν Εὐστ. Καλογεράν.

Ὁ Ψαλλίδας ἐγένετο ἀμέσως δεκτὸς καὶ οἰκεῖος ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Ἀλῆ, ἀρεσκόμενου νὰ ἔχη παρ' ἑαυτῷ, παρεκτὸς τῶν ἐν ὄπλοις, καὶ τοὺς ἐπιπαιδείᾳ διακρινημένους, τοιοῦτους δ' εἶχε τοὺς Σπύρον Κολοβόν, τὸν Μιάνθον Οἰκονόμου, τὸν Ἀλέξιον Νοῦτσον, τὸν Γεώργιον Τουρτούρη, τὸν ἱατρὸν καὶ ποιητὴν Βηλαράν καὶ ἄλλους. Αἱ γνώσεις καὶ τὰ φῶτα τοῦ Ψαλλίδα ἐχορηγίμευσαν εἰς τὸν Ἀλῆν εἰς πολλὰς καὶ σπουδαίας περιστάσεις. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1798 - 1806, κατὰ τὰ ὁποῖα τὴν Ἑπτανησον ἐπροσείκεν οἱ Ρῶσοι, σύμμαχοι κατ' ἀρχάς, πολέμιοι κατόπι τῶν Τούρκων, πλέον ἢ ἅπαξ ὁ Ἀλῆς ἀπέστειλε τὸν Ψαλλίδα εἰς Κέρκυραν πρὸς διαπραγματεύσασιν δι κρόρων ζητημάτων μετ' αὐτῶν, διὰ τὴν ὁποίαν.

(1) Λαμπριδίου, Ἀγαθοεργία ἐν Ἡπείρῳ καταστήματα Α' σελ. 91.

παρεκτὸς τῆς ἱκανότητος, ἐνεδείκνυεν αὐτὸν ὡς κατάλληλον καὶ ἡ τελεία γνώσις τῆς Ρωσικῆς γλώσσης. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἰωαννίνοις τὸν ἐχορηγοῦσε ὡς σύμβουλον καὶ διεριμνέα ἐν ταῖς συνδιαλέξεσι του μετὰ τῶν Προξένων καὶ τῶν συχνάκις ἐπισκεπτομένων τότε τὰ Ἰωάννινα ξένων περιηγητῶν. Ὁ Ψαλλίδας, λιτὸς καὶ ἀφιλοκερδῆς, ἀποξῶν δὲ ἐκ τῆς μισθοδοσίας του ὡς διδασκάλου, οὐδέποτε ἀπῆλυσέ τι ἀπὸ τῶν Ἀλῆν διὰ τὰς ὑπηρεσίας του ἐκείνας «καὶ τὸ πολὺ πολὺ—γράφει ὁ Φιλητᾶς—ἤκουσε ἀπὸ τὸν τύραννον κατὰ φιλοφρονητικὸν «μπίρο» (υἱέ) καὶ τίποτε πλέον, ἔκινδύνευσεν ὁμοῦ—προσθέτει—σημαντικὰ, ὅταν κατεδόθη ἀπὸ Μητροπολίτην Ἀγίου, ὅτι εἶχεν ἀφιερῶσει πρὸς Αἰκατερίνην τὴν Β' βιβλίον τι (περὶ ἀληθοῦς εὐδαιμονίας) διατρίβων ἐν Βιέννῃ, εἶνε δὲ πιθανὸν ὅτι δὲν ἠθέλην ἀποφύγει τοὺς ὄνυχας τοῦ τίγριδος, ἀλλὰ τὸν ἐβοήθησεν ὅτι εὐρίσκετο τότε συγγενεμένος μετὰ τὸν ἱατρὸν Λουκᾶν, ἀνθρώπου ἐκείνου πατρὸθεν». Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλην περίστασιν ὁ δυστυχὴς διδάσκαλος ἐκινδύνευσεν νὰ θανατωθῆ, ὅταν ὁ Ἀλῆς ἔμαθεν, ὅτι εἰς τὸ πρῶτον ἐκεῖνο σύγγραμμά του ὠνόμαζε τοὺς Τούρκους ἀγροηνοὺς.

Ἐκ τῶν ξένων περιηγητῶν ὁ λόγος Βύρων μνημονεύει τὸν Ψαλλίδα λίαν εὐφύμως ἐν τινι ὑποσημειώσει τοῦ Child-Harold. Ἄλλος περιηγητῆς Ἀγγλος, ὁ Leake, λέγει τὸν Ψαλλίδα ἀνδρα μεγάλης παιδείας, ὁ σοφὸς τέλος, Ἀγγλος ἐπίσης, δόκτωρ Holland ἔγραψε περὶ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς: «Ὁ διδάσκαλος Ψαλλίδας δὲν εἶναι μόνον πολυμαθῆς καὶ εὐφυής, ἀλλὰ καὶ δεινὸς καὶ γλαυροὸς τοῦ λόγου χειριστής. Μετ' ἀφ' ἐπιφανέστατου εὐκολίας λαλεῖ ἀπταιστως τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νεώτεραν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν Λατινικὴν, τὴν Ἰταλικὴν, τὴν Γαλλικὴν, τὴν Γερμανικὴν καὶ τὴν Ρωσικὴν. Ἀγαρεῖται μὲ ζωηρότητα καὶ δύναμιν μεγάλην ἐπὶ παντὸς θέματος, πρότεινομένου αὐτῷ, τέχνης, ἐπιστήμης, φιλολογίας καὶ ἰδίᾳ περὶ τῆς εὐκλεοῦς πατρίδος του Ἑλλάδος. Εἶναι κάτοχος τῶν βεβημένων ἐπιστημῶν σπουδάσας αὐτὰς ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀλλοχοῦ, ἐκ φύσεως ὁμοῦ ἀποκλίνει πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς μελέτας. Ὁ ζῆλος του ὑπὲρ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γραμματολογίας καὶ τῆς ποιήσεως εἶναι μέγας, πλειστάκις δὲ μοῦ ἀπήγγειλε καὶ ἠρμήνευσεν ἐν ἐνθουσιασμῷ λυρικὰς ποιήσεις τοῦ Χριστοπούλου, τὸν ὁποῖον ἐνησημένιος ζετοῦ νὰ παραβάλλῃ πρὸς τὸν Ἀνακρέοντα.

Ἐπὶ μακρὰν σειράν ἐτῶν ἐξηκολούθησεν ὁ Ψαλλίδας διευθύνων τὴν

Σχολήν τῶν Ἰωαννίνων, εἰς ἣν ἐξ ὑπαρχῆς εἶχε δώσει νέαν ζωὴν καὶ κατεύθυνσιν, ἀλλὰ μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Πύλης ἀποκήρυξιν τοῦ Ἀλῆ καὶ τὴν ἀρξαμένην κατὰ τοῦτου ἐκστρατείαν (1821), ἡ λειτουργία τῶν σχολείων διεκόπη, κινδυνεύων δὲ ἐν περιπτώσει νίκης τῶν Σουλτανικῶν γὰρ πάθη ἔνεκα τῶν σχέσεών του μετὰ τοῦ ἀποστάτου κατέφυγεν εἰς Κέρκυραν, ἔνθα ἔφθασε πτωχότατος. Μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐπιτύχη ἐκεῖσε δημοσίαν διδασκαλικὴν θέσιν, ὡς ἐξήτησεν, οὔτε κἀν μικρὸν καὶ ἀνάλογον πρὸς τὴν μετριοφροσύνην του, ὅσον δυσανάλογος θὰ ἦτο μία τοιαύτη θέσις πρὸς τὴν ὑπέροχον ἱκανότητά του, ἠρκέσθη εἰς ὀλίγα κέρδη προσελκύσας εἰς τὸν οἶκόν του μικρὸν ἀριθμὸν νέων, τοὺς ὁποίους ἐδίδασκεν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν φιλολογίαν καὶ στοιχεῖα ἐπιστημῶν. Ἀναδιοργανωθείσης μετὰ τινα χρόνον καὶ εὐθυνθείσης τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἐπιτανήσῳ, διορίσθη τέλος ὁ Ψαλλίδας Διευθυντὴς τῶν ἐν Λευκάδι Σχολείων διδάξας φιλολογίαν, μαθηματικά, ψυχολογίαν, λογικὴν, ἱστορίαν μέχρι τοῦ 1829, ὅτε ἀπέθικε καὶ ἐτάφη ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Μηνᾶ, Βίκτωρος καὶ Βικεντίου, ἀφοῦ ἐπὶ 42 ἔτη εἰργάσθη γράφων καὶ διδάσκων, συμβουλευτῶν δὲ καὶ ἐνθαρρύνων τοὺς ὑπὲρ τῆς Πατρίδος ἀγωνιζομένους.

Ὁ ζῆλός του, τὸ μεταδοτικόν, ἡ μέθοδος, διὰ τῆς ὁποίας ἡ διδασκαλία, χωρὶς νὰ χάνῃ τι ἀπὸ ἀπόψεως ὀφειλείας, καθίστατο τερπνὴ εἰς τοὺς μαθητάς, ἡ αὐστηρότης τοῦ ἥθους ἐν συνδιασμῶ μετὰ τὴν ἀγαλλότητα τῆς ψυχῆς καὶ τὴν γλυκύτητα τῶν τρόπων, τ' ὀξυδερκὲς πνεῦμα καὶ ἡ ἰσχυρὰ μνήμη, ἡ ἐτοιμότητα καὶ τὸ κοσμίως εὐτράπελον τῆς συνουμυλίας του κατέστησαν αὐτὸν σεβαστὸν καὶ ἀγαπητὸν τοῖς πάνσιν ἐν Λευκάδι, ἔνθα ἡ μνήμη του δὲν ἐξέλιπεν ἀκόμη πλήρως καὶ τ' ὄνομά του προφέρεται καὶ σήμερον μετὰ θαυμασμοῦ. Μαθηταὶ του ὑπῆρξαν ἐν Λευκάδι ἄνδρες διακριθέντες κατόπιν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ψυχικοῖς καὶ πνευματικοῖς προτερήμασι τοῦ διδασκάλου των, ὧν τινες ἀνῆλθον καὶ εἰς ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἀξιώματα, ὁ Ἰωάννης Μαρίνος, οἱ Μᾶρκος καὶ Ἀλέξανδρος ἀδελφοὶ Γαυραμπᾶ, οἱ Δημήτριος καὶ Ἐπαμεινώνδης ἀδελφοὶ Κοῦδισση, ὁ Γεράσιμος Σέρβος, ὁ Σπυρίδων Βαλαωρίτης, ὁ ἡμέτερος πατήρ Ἄνδρέας Βλαντῆς καὶ ἄλλοι.

Παρακτὸς τοῦ μνημονευθέντος φιλοσοφικοῦ συγγράμματός τοῦ Ψαλλίδα, ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι τοῦ ὁποίου ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρχὴν τοῦ Θεοῦ,

ἐν τῷ δευτέρῳ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς κλ. κλ., γνωρίζομεν ἤδη, χάρις εἰς τὸν κ. Διον. Καλογερόπουλον (1) τοὺς τίτλους καὶ ἄλλων ἔργων του, δημοσιευθέντων καὶ μὴ εἶναι δὲ τὰ μὲν πρῶτα 1) Μετάφρασις τῆς Ἀριθμητικῆς τοῦ Μέτσοπουργ-Βιέννη 1791. 2) Μετάφρασις ἐκ τῆς Ρωσικῆς γλώσσης περιγραφῆς τοῦ ἐν Ἀθῶνι Μοναστηρίου Ἁγίου Νικολάου-Βιέννη 1791. 3) Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου ἐπιστολὴ παρὰ τινε φίλῳ-Βιέννη 1791. 4) Περιγραφή τῆς ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ Αἰκατερίνης τῆς Β' ἐπιδειχθείσης εὐνοίας πρὸς τοὺς ἐν Νίσση καὶ Ταυρία Γραικοὺς κλ.-Βιέννη 1792. Ἐὰ δὲ ἀνέκδοτα, ὧν τὰ χειρόγραφα διασφύζονται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς, εἶναι 5) Λογικὴ, κατὰ νεωτέρους μὲν συντεθεισα, μεθόδῳ δὲ μαθηματικῇ ἐξυφανθεῖσα χάρις τῶν φιλομούσων Ἑλλήνων — ἐγράφη ἐν Βιέννῃ 1793. — 6) Εἰσαγωγή εἰς τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν καὶ πρακτικὴν φιλοσοφίαν, περιέχουσα τὸ δίκαιον τῆς φύσεως, ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν — ἐγράφη ἐν Ἰωαννίνοις 1799. — 7) Εἰσαγωγή εἰς τὴν φιλοσοφίαν - Ψυχολογία, Καλλολογία, Ρητορικὴ καὶ 8) Ἀρχαιολογία τῶν Ἀρβαντιτῶν.

Ἡ γλῶσσα τῶν συγγραμμάτων του εἶνε ἀπλῆ, κλίνουσα μᾶλλον πρὸς τὴν καθαρεύουσαν τῆς ἐποχῆς του. Εἰς τὴν «Ἀληθῆ εὐδαιμονίαν του» μεταχειρίζεται μὲν τὸ τινὰς ἀντὶ τοῦ τις καὶ τὰς μετοχὰς εἰς ας (γνωρίζοντας ἐγὼ κλ.) ἀλλὰ καὶ ἀναδιπλασιασμοὺς καὶ δοτικὰς. Εἰς ἐπιστολὴν του πολὺ μεταγενεστέραν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀρβαντινοῦ (2) γράφει καθαρὰν δημοτικὴν. Τὸ ζήτημα τῆς Ἑλληνικῆς διγλωσσίας εἶνε πολὺ παλαιόν, ὁ δὲ Ψαλλίδας δὲν τὸ εἶχε, φαίνεται, μελετήσει, ὅταν ἐδημοσίευσεν τὰς συγγραφὰς του ἐκεῖνας. Ἐγκύβας ὅμως κατόπιν εἰς αὐτὸ κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι διὰ μόνης τῆς δημοτικῆς, ἐν ἀνάγκῃ μόνον καὶ καταλλήλως πλουτιζομένης διὰ λεκτικοῦ ὕλικου ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν, ἀθίκτου ὅμως παραμένοντος τοῦ τυπικοῦ καὶ συντακτικοῦ στοιχείου τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ, θὰ καταστῆ δυνατὴ μία πλήρης ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ μόρφωσις τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Τὰς περὶ τοῦτου πεποιθήσεις τοῦ ἀγνώστου τούτου δημοτικιστοῦ διέσωσε στενιότατος φίλος του, ὁ Γ. Γρασέτης, Ἰταλὸς τὸ γένος, καθιγητῆς τότε ἐν Κερκύρᾳ τῆς Λατινικῆς καὶ τῆς Ἑλ-

(1) Ἐπιτανησιακὴ Ἐπιθε ὁρησις σελ. 101.

(2) Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ, σελ. 138.

ληνικῆς γραμματολογίας, γνώστης δὲ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας γλώσσης τῶν Ἑλλήνων. Ἐκ τῆς νεκρολογίας, ἦν αὐτός ἐδημοσίευσεν Ἱταλιστὶ ἐν Κερκύρα ἄμα τῇ ἀναγγελίᾳ τοῦ θανάτου τοῦ Ψαλλίδα (1829), μεταφράζομεν τὰ ἑξῆς:

«Ἐραστῆς ἐνθερμὸς τῆς μητρικῆς γλώσσης ὁ Ψαλλίδας ἔβλεπε μετὰ «φυρτικοῦ ἄλγους τὴν ἐπίμονον προσπάθειαν ἀλαζόνων σχολιαστικῶν «φρονῶν ὅτι μόνον διὰ τῆς χειραφετήσεως ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐγκληματι- «κῆς κατευθύνσεως τῆς διδομένης εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ διὰ παντοειδῶν «καλῶν συγγραφαῶν ἢ ἀνέλθῃ αὕτη εἰς τὴν βαθμίδα τῆς τελειότητος «τῶν ἄλλων γλωσσῶν τῆς Εὐρώπης, διὰ ταύτην δὲ καὶ μόνην τὴν ἀκρι- «βῆ διάγνωσίν του αἰώνιος ἔπαινος ὑφείλεται εἰς αὐτὸν καὶ ἀγῆρας ἔπρε- «πε νὰ παραμείνῃ ἡ μνήμη του.

«Ἡ ἀγάπη τοῦ Ψαλλίδα πρὸς τὴν πατρίδα δὲν ἦτον ἀγάπη λίγνου. «Γνωρίζων ὅτι, διὰ νὰ ἐπανέλθῃ ἡ πατρίς του εἰς τὸ ἀρχαῖον κλέος, ὑ- «φείλει νὰ καλλιεργήσῃ τὸ πρῶτον ἐκεῖνο ὄργανον παντὸς πολιτισμοῦ, δι' «αὐτοῦ καὶ αὕτη ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς εἶχεν ἀνιψωθῆ εἰς δόξαν αἰωνίαν, ἔχων δὲ «πάντοτε ἐν τῷ νῶ τὸ λόγιον «Ἄνευ γλώσσης οὐδὲ πατρίδος» παρεκίνει «τοὺς Ἑλληνόπαιδας εἰς τὴν μελέτην τῆς δημοτικῆς. Ἐξηγγῶν τοὺς «κλασσικοὺς ποιητὰς καὶ πεζοὺς, Ἑλληνας καὶ Λατίγους, ἐδίδασκεν ὅτι τὸ «σημερινὸν ἴδιωμα, χειριζόμενον μὲ δύναντι πνεύματος, εἶναι ἱκανὸν νὰ «περιβάλλῃ μετὰ πάσης εὐπρεπείας καὶ κομψότητος τοὺς λογισμοὺς «καὶ τὰ διανοήματα τῶν ὑπερόχων ἐκείνων, ἐπέμενε δὲ ὅτι μόνον οὕτω «καθίσταται ἐρικτὴ ἐπ' ἀφελεία τῶν νεωτέρων ἡ ἀναπαυρίστικος τῶν «μεγάλων ὑποδειγμάτων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κάλλους καὶ οὕτω μόνον «δύναται ὁ μαθητὴς νὰ γνωρίσῃ πῶς, πότε καὶ ἐν τίνι καρίῳ εἶσιν ἀξιο- «μίμητοι οἱ πρῶτοι ἐκεῖνοι διδύσκαλοι πάσης τέχνης. «Λιὰ τοῦτο, «ἔλεγεν, οἱ μεταχειριζόμενοι τὸν λόγον καὶ τὸ πνευμῆτιον πρὸς ἀφέ- «λειαν καὶ τέρψιν τῶν συγχρόνων των εἶναι ἀνυπολογίστως ἀξιότεροι «ἐπαίνου καὶ εὐγνωμοσύνης ἀπὸ τοὺς ὁμιλοῦντας πρὸς τοὺς ἤδη ἀπὸ «αἰῶνων τεθνηκότας». Καὶ τὸν ἠκούσαμεν λέγοντα ἀπὸ τῆς ἑδρας του:

«Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἠποπέσωμεν ἡμεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες εἰς «χέρωνα πλάνην καὶ μᾶλλον φθοροποιὸν τῆς παρουσίας καὶ τῶν ἐπε- «χομένων γενεῶν ἀπὸ τὴν πλάνην ἐκείνων, οἵτινες ἐπιβάλλοντες εἰς «τοὺς μαθητὰς νὰ κύπτωσι μόνον ἐπὶ τῶν τύπων τῆς ἀρχαίας γραμμα-

«τικῆς καὶ στοιβάζοντας εἰς τὴν μνήμην τῶν λέξεις καὶ φρασεῖδια γλώσ- «σης ἀπὸ πολλοῦ νεκρῶς ἀναμένουσι κατόπιν πρόοδον, ἔμφρασιν, κομψό- «τητα καὶ πάθος τῆς νεωτέρας γλώσσης. Ταύτην, προσέθετε, κυβερνᾷ ἐν «παντὶ ἴδια αὐτῇ γραμματικῇ τέχνῃ μὲ κανόνας σταθεροὺς, ὠραίους, ποι- «κίλους διὰ τὰς κλίσεις, τὴν σύνταξιν καὶ τὴν ἁρμονίαν καὶ δι' ὅσα ἐν «γένει ἀπαιτοῦνται, ὅπως ἡ λαλιὰ καταστῆ τέλειον ὄργανον καλλιλογίας. «Ἡῶσα γλῶσσα, δι' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἀρχικοὺς αὐτῆς τύπους, τίς κατα- «λήξει, τὴν προφορὰν καὶ τὴν διάταξιν τῶν λέξεων, ὡς πρώτων στοιχείων «τῆς ἐννοίας, εἶναι ἔργον τοῦ λαοῦ. Εἰς τοῦτον δὲ, ὅπως ἐν ὀρισμένη «ἐποχῇ ἀρέσκουσιν ἦχοι, συνδυασμοί, τυπικόν, σύνταξις καὶ λεκτικοὶ κα- «νόνας, ἐπίσης ὀρισμένοι, οὕτω διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς θρησκείας καὶ τῆς «ἑξωτερικῆς λατρείας, τῶν θεσμῶν καὶ τῆς συντάξεως τῆς Πολιτείας, τῶν «ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων, τῶν κανόνων τῆς οἰκείας συνδιαλέξεως, αὐτοῦ «τέλος τοῦ τρόπου τοῦ τρώγειν καὶ τοῦ ἐνδύεσθαι, γίνονται ἀρεστοὶ φυ- «σικῶς ἐν ἄλλῃ ἐποχῇ εἰς τὸν ἴδιον λαόν καὶ ἐπιβάλλονται ἐπὶ τε τοῦ νοῦ «καὶ τῆς καρδίας ἄλλοι τρόποι, ἄλλαι μορφαί, ἄλλα εὐρήματα, ἄλλοι λε- «κτικοὶ κανόνες. Ὅθεν ὑφείλει πᾶς ἀληθῆς καὶ καλὸς Ἕλλην νὰ ἐντρέ- «πεται ἀναλογιζόμενος ὅτι ἡ σημερινὴ κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς φιλο- «λογίας κατέστη ἀντικείμενον οἴκτου καὶ περιφρονήσεως διὰ τοὺς ξένους, «οἵτινες κάλλιστα γνωρίζουν ὅτι ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑλλάδος εἶναι «καταληπτὸς ὁ λαλῶν καὶ γράφων τὴν δημοτικὴν ἐκείνην, εἰς ἣν ἔγραφεν «ὁ Κανέλος τὰ πεζὰ του, ὁ Χριστόπουλος τὰς ὠραίας Ἀνακρεοντεῖους «Ῥδάς του καὶ ὁ Σολωμὸς τ' ἀριστουργήματα τῆς λυρικῆς του ποιή- «σεως μεταχειρισθέντες τύπους τόσοι λαϊκοὺς, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ Ἕλλην «μὴ αἰσθανόμενος εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας του τοὺς στίχους ἐκείνους, τοὺς «διὰ τοῦτο κοινῶς ψαλλομένους ἀνὰ τὰς ὁδοὺς. Ἐξ ἀντιθέτου ἀπὸ διδα- «σκαλικῶν ἑδρῶν, ἀπὸ Συλλόγων, διὰ τῶν βιβλίων καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν «τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, πανταχόθεν διασαλπίζεται τὸ ἀνάθεμα «κατὰ τῆς χυδαίας, ὡς τὴν ἀποκαλοῦσι, γλώσσης τῶν Ἑλλήνων κλ.»

«Ταῦτα, ἐξακολουθεῖ ὁ Γρασέτης, καὶ ἡμεῖς, καίτοι ἄλλοδαπός, ἐκηρύ- «ξαμεν καὶ κηρύσσομεν, τοῦτο μὲν ἐκ πόθου νὰ ἴδωμεν ἀναζῶσαν ἐν Ἑλ- «λάδι ἀληθῆ καὶ πραγματικὴν ἐκπαίδευσιν, τοῦτο δὲ διότι δὲν δυνάμεθα νὰ «ἔχωμεν γνώμην ἄλλοιαν τῆς τῶν σοφῶν πάσης ἐποχῆς καὶ πάσης χώρας, «ὅτι τουτέστι τὸ μοναδικὸν μέσον πρὸς ἐπίτευξιν πάσης τοιαύτης ἀνα-

»βιώσεως τῶν λαῶν εἶναι ἡ καλλιέργεια τῆς πατρῴου γλώσσης, ἀποβι-
 »νούσης ὀφειοτέρας, οὐχὶ διὰ τῆς φύσει ἀδυνάτου ἐπιβολῆς στοιχείων ἤχου,
 »μορφῶν, τύπων, ξέγων πρὸς αὐτήν, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀνὰ τὰ στόματα πάν-
 »των φερομένων. Ἐπὶ πλέον δὲ καὶ ἐξ ἔρωτος πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ
 ἐκ λόγων τιμῆς ἕνεκα τῆς διαπιστευθείσης ἡμῖν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως
 »τῆς γῆρας ταύτης δημοσίας ἐκπαιδευτικῆς λειτουργίας ἐπιβάλλεται ἡμῖν
 »τὸ διαπύσιον καὶ εὐθυμῶδες τοῦτο κήρυγμα. Ἄφοῦ μάλιστα βλέπομεν
 »μεταξὺ τῶν ζώντων Ἑλλήνων διανοίας ὑπερόχους, δυναθείσας νὰ με-
 »ταχειρισθῶσι μὲ τέχνην ἀνταξίαν τῆς τῶν ἀρχαίων τὴν γλῶσσαν τοῦ
 »λαοῦ ὡς ὄργανον ὑψηλῆς ποιήσεως, ἐξ οὗ ἀπεδείχθη ὅτι τὸ μέρος ἐκεῖνο
 »τοῦ ἔργου τ' ὀφειλόμενον εἰς τὸ λεκτικὸν (diction) δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς
 »γραμματικῆς καὶ τοῦ λεξικοῦ, τῶν χρησημεύοντων μόνον διὰ τὴν κα-
 »τανόησιν τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Θουκυδίδου. Διότι τέλος θελήσαντες νὰ
 »γνωρίσωμεν ἐπακριβῶς τὸν τρόπον τῆς σκέψεως, τῆς μισθώσεως καὶ τῆς
 »φραντασίας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀνεζητήσαμεν τὴν αὐθόρμητον ἐκείνην
 »ποίησιν, ὡς ἐξῆλθε φυσικῶς γυμνὴ πάσης τέχνης καὶ καλλιέργειας, καὶ
 »οἷτος εἰς τὰ ἔσματα τῶν ἀνδρῶν τῆς Ἰπείρου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας
 »καὶ εἰς τοὺς στίχους τοὺς ψαλλομένους ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ τὰς πεδιάδας καὶ
 »τοὺς ἐντὸς τῶν πόλεων πρὸς τὴν ἐρωμένην καὶ ἐν ταῖς παροιμίαις ἀ-
 »κόμη τοῦ λαοῦ ἀνεύρομεν τόσην ζωὴν καὶ τόσον Ἑλληνικὸν πνεῦμα,
 »ὥστε δὲν ἀπέμειγεν ἡμῖν ἀμφιβολία, ὅτι ὁ λαὸς οὗτος εἶναι αὐτὸς ἐκεῖνος,
 »ἐξ οὗ ἐγεννήθησαν οἱ Ὀμηροὶ καὶ Ἀνακρέοντες. Ἐξ ἀντιθέτου εἰς μάτην
 »ἀνεζητήσαμεν ἔστω καὶ τὴν ἐλαχίστην ἔνδειξιν τῆς τοιαύτης καταγωγῆς
 »εἰς τὰς πολυαριθμοὺς ρητορικὰς καὶ φιλοσοφικὰς πραγματείας, τὰς με-
 »ταφράσεις, τὰς γραμματικὰς καὶ τὰ δῆθεν λυρικά ἐκεῖνα στιχουργή-
 »ματα τὰ ἀπὸ αἰσθητικῆς καὶ ἠχητικῆς ἀπόψεως τόσον ἀλλοκότως θο-
 »ρυβώδη, τὰ ὅποια διὰ τοῦτο δὲν γνωρίζομεν ποῦ νὰ κατατάξωμεν ἀδυνα-
 »τοῦντες ν' ἀνεύρωμεν εἰς ποῖον τῶν λαῶν τῆς γῆς, εἰς ποῖον εἶδος ποιή-
 »σεως καὶ εἰς ποῖαν τῶν ἀνθρωπίνων γλωσσῶν ἀνήκουσι».

«Μὲ ταῦτα, καταλήγει ὁ Γρασέτης, τὰ οἶονεὶ ὀλίγα ἀνὴρ ραίνομεν
 τὸν ἐπιτύμβιον λίθον τοῦ πολίτου, τοῦ φιλοσόφου, τοῦ φιλιτάτου συνα-
 δέλφου ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΨΑΛΛΙΔΑΣ».

ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΙΑΤΑΚΤΙΚΑ
 ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΗΣΙΩΤΑΣ ΠΕΡΙ ΔΟΥΛΙΚΗΣ ΥΠΟΤΑΓΗΣ
 ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΚΡΑΤΟΥΝΤΑΣ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΑ ΥΠΟ
 ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ Γ. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ.

Ὁ ἄλληστος Ἀθανάσιος Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς ἐδημοσίευσεν ἐν
 τῷ Δελτίῳ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ρωσικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστι-
 τούτου δύο ἀναγραφὰς χειρογράφων τευχῶν ἀποκειμένων ἐν τῇ βιβλιο-
 θήκῃ τῆς Μεγάλῃ τοῦ γένους σχολῆς καὶ τῆς τοῦ Ζωγραφεῖου γυμνα-
 σίου ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 6 χειρόγραφον τεῦχος τῆς
 βιβλιοθήκης τοῦ Ζωγραφεῖου γυμνασίου εἶναι «Αὐτόγραφος συλλογὴ
 Νεοφύτου Λαχοβάρη τῶν πρὸς αὐτὸν πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν γραμ-
 μάτων (1788-1801) καὶ ἄλλων τινῶν κειμένων. Ἐπὶ τῆς κάτω ὄψας τῆς
 πρώτης σελίδος ὁ τύπος τῆς σφραγίδος τοῦ Νεοφύτου Παροναξίας καὶ
 ὑπογραφή αὐτοῦ. «Παροναξίας Νεοφύτου Βυζαντίου: Λαχοβάρη» (1).
 Τὸ χειρόγραφον τεῦχος μνημονεύει Κωνσταντῖνος Σάθας ὡς «Συλ-
 λογὴν συνοδικῶν ἐγκυκλίων πρὸς τὸν μητροπολίτην Παροναξίας (Νεό-
 φυτον Λαβοχάρην Βυζάντιον) 1788-1801, ἀφορωσῶν τὴν εἰρήνευσιν τῶν
 ἐν τῷ Αἰγαίῳ ἐνοχλουμένων ὑπὸ ρωσικῶν πρακτόρων» (2).

Ὁ Νεόφυτος Λαχοβάρης, ὃ ἀνῆκε τὸ χειρόγραφον τεῦχος, ἦν ἀνὴρ
 Κωνσταντινουπολίτης, ἀπὸ δευτερεύοντος δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης
 ἐκκλησίας ἔτει 1780 προήχθη μητροπολίτης Παροναξίας, προσέστη δὲ τῆς
 μητροπόλεως ταύτης τριάκοντα περίπου ἔτη μέχρι τοῦ αὐτοῦ θανάτου
 ἔτει 1811· ἐγένετο δὲ ὁ Νεόφυτος τῶν ἐνδοξοτέρων ἱεραρχῶν τῶν κατ'
 αὐτὸν καὶ μετεγράψατο οὗτος ἐν τῷ εἰρημένῳ βιβλίῳ τὰ γράμματα
 τῶν πατριαρχῶν τὰ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1787 ἀποσταλέντα αὐτῷ ἀναφερό-
 μενα ἰδίως εἰς πολιτικὰ γεγονότα ἐκφοβίζοντα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκε-
 νους τοὺς Ὀσμανίδας ἐκ τῶν ἀπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τῶν ναυ-

(1) Δύο κατάλογοι ἑλληνικῶν κωδίκων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Bulletin de
 l'Institut archeologique Russe à Constantinople (Sofia, 1909, in 4°), tom. xiv, p. 32-33.

(2) Κ. Ν. Σάθας, Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη (ἐν Βενετία, 1872, εἰς 8ον τόμ.
 Γ', σελ. 50').

τικῶν κατορθωμάτων τοῦ Λάμπρου Καϊζώνη, τῶν ὕμνων τοῦ Ρήγα καὶ ἄλλων αἰτιῶν, ἐξ ὧν συνεταράχθη καὶ ἀνεθάρρησε τὸ νησιωτικόν. Τὰ γράμματα ταῦτα δὲ μετεγράψατο ἐν τῷ κώδικι τῆς μητροπόλεως Παροναξίας ὡς γράμματα γινόμενα ὑπὸ τῶν πατριαρχῶν βία τῶν κρατούντων. Ἐν τῷ πρώτῳ φύλλῳ ἐπὶ τῆς κάτω ᾠσῆς κεῖται σφράγισμα

τοῦ Νεοφύτου τόδε

ΠΡ ΝΕ ΦΥ ΤΟΥ 1780

 Διάφορον σφράγισμα τοῦ Νεοφύτου

περιγράφει Σοφοκλῆς Οἰκονόμος ⁽¹⁾, ὃ ἐδημοσίευσεν ὁ Σπυρίδων Λάμπρος μετὰ ταυτοτύπου τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ ⁽²⁾.

Εἶνε δὲ ἐν αὐτῷ μεταγεγραμμένα εἴκοσι καὶ ἓν γράμματα τῶν πατριαρχῶν Προκοπίου, Νεοφύτου, Γερασίμου, Γρηγορίου καὶ Καλλινίκου τῶν ἐτῶν 1787-1801, ἐπιστέλλονται δὲ πάντα πρὸς τὸν Νεόφυτον πλὴν ἑνὸς ἐπιστελλομένου πρὸς τοὺς ἑπτνησίους κατὰ τῶν Γάλλων, μηνὶ Σεπτεμβρίῳ τοῦ ἔτους 1798, ὃ ἐδημοσιεύθη δὲ. Εἶναι δὲ τὰ γράμματα ταῦτα τάδε:

Προκοπίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης πρὸς τὸν Παροναξίας, ἔτει 1787 μηνὸς αὐγούστου εἰκοστῆ καὶ πέμπτη, περὶ δουλικῆς ὑποταγῆς τῶν νησιωτῶν καὶ περὶ τῶν περιεχομένων τὰς νήσους Ρώσων ἀπεσταλμένων (σ. 5-9).

Προκοπίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης πρὸς τὸν Παροναξίας, ἔτει 1788 μηνὸς αὐγούστου πρώτη, περὶ δουλικῆς ὑποταγῆς τῶν νησιωτῶν (σ. 1-5).

Προκοπίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης πρὸς τὸν Παροναξίας, ἄνευ ἐπιστημάνσεως ἔτους καὶ μηνός, περὶ δουλικῆς ὑποταγῆς τῶν νησιωτῶν (σ. 7-12).

Νεοφύτου τοῦ ἀπὸ Μαρωνείας πρὸς τὸν Παροναξίας, ἔτει 1789 μηνὸς Ἰανουαρίου ὄγδοη, περὶ δουλικῆς ὑποταγῆς τῶν νησιωτῶν καὶ τῆς μὴ παραπλανήσεως αὐτῶν ἀπὸ ἀπεσταλμένων πρὸς συλλογὴν ναυτῶν διὰ πλοῖα κουρσάρων (σ. 12-20).

Νεοφύτου τοῦ ἀπὸ Μαρωνείας, ἔτει 1789 μηνὸς νοεμβρίου δευτέρα, ἀπάντησις εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Νεοφύτου εἰς τὰ ἐν τῷ Αἰγαίῳ ὑπ' αὐτοῦ καταγγελθέντα ἔκτροπα καὶ περὶ δουλικῆς ὑποταγῆς τῶν νησιωτῶν (σ. 20-22).

Νεοφύτου τοῦ ἀπὸ Μαρωνείας πρὸς τὸν Παροναξίας, ἔτει 1793 μηνὸς Σεπτεμβρίου πέμπτη καὶ εἰκοστῆ περὶ ἀπαγορεύσεως μετοικήσεως νησιωτῶν διὰ βασιλικοῦ προσκυνητοῦ ὁρισμοῦ (σ. 22-28). Τὸ γράμμα

⁽¹⁾ Σοφοκλέους Κ. τοῦ ἐξ Οἰκονόμων Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, Ψόγος νικοτιανῆς καὶ ἐπιστολὴ πρὸς Μητροφάνην τὸν διάκονον (ἐν Βενετία, αἴμας, εἰς 8ον), σελ. 36.

⁽²⁾ Νέος Ἑλληνομνήμων (Ἀθήνησι, 1905, εἰς 8ον), τόμ. Β', σελ. 501.

ἐδημοσιεύθη ἐν Νησιωτικῆς ἐπετηρίδος (ἐν Ἑρμουπόλει 1918, εἰς 8ον) ἔτει Α', σελ. 239-242.

Νεοφύτου τοῦ ἀπὸ Μαρωνείας πρὸς τὸν Παροναξίας, ἔτει 1793 μηνὸς Φεβρουαρίου πέμπτη, περὶ ἐκδόσεως βασιλικοῦ προσκυνητοῦ ὁρισμοῦ περὶ ἀκριβοῦς καταγραφῆς τῶν οἴνων καὶ ρακίων, ἔνεκα τῶν γενομένων ἀποκρύψεων κατὰ τὴν καταγραφὴν αὐτῶν καὶ ἀπόδοσιν τῶν φόρων (σ. 28-33).

Γερασίμου τοῦ ἀπὸ Δέρκων πρὸς τὸν Παροναξίας, ἄνευ ἐπιστημάνσεως ἔτους καὶ μηνός, ἀναγγέλλοντος τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ τὴν τήρησιν τῶν βασιλικῶν προσκυνητῶν ὁρισμῶν (σ. 33-35).

Γερασίμου τῶν ἀπὸ Δέρκων πρὸς τὸν Παροναξίας, ἔτει 1766 μηνὸς Ἰουλίου δωδεκάτη, περὶ ἀπαγορεύσεως χειροτονιῶν παρὰ τοὺς κανόνας τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀπαγορεύσεως εἰς ἱερομονάχους νὰ γίνωνται κουμπάροι βαπτίσεων καὶ γάμων (σ. 35-39). Τὸ γράμμα εἶναι μεταγεγραμμένον καὶ ἐν τῷ νέῳ κώδικι τῆς μητροπόλεως Παροναξίας (σ. 11).

Γρηγορίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης πρὸς τὸν Παροναξίας, ἔτει 1797 μηνὸς μαρτίου πεντεκαίδεκατη, περὶ ἀναρρήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ ἐπιβεβαιώσεως τοῦ γράμματος τοῦ πατριάρχου Γερασίμου περὶ ἀπαγορεύσεως χειροτονιῶν παρὰ τῶν κανόνων τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀπαγορεύσεως συντεκνιῶν εἰς ἱερομονάχους καὶ περὶ ἐπιβλέψεως καὶ εὐδαιμονίας τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ (σ. 39-42).

Γρηγορίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης πρὸς τὸν Παροναξίας, ἔτει 1797 μηνὸς Ἰουνίου πέμπτη, περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ καταλόγου βοηθείας τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας (σ. 42-51).

Γρηγορίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης πρὸς τοὺς ἱεράρχας τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἔτει 1797 μηνὶ Ἰουνίῳ, περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἔξομολογήσεως (σ. 51-57). Τὸ γράμμα εἶναι μεταγεγραμμένον καὶ ἐν τῷ νέῳ κώδικι τῆς μητροπόλεως Παροναξίας (σ. 12).

Γρηγορίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης πρὸς τοὺς ἱεράρχας τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἔτει 1797 μηνὶ Ἰουνίῳ, περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου (σ. 58-66). Τὸ γράμμα εἶναι μεταγεγραμμένον καὶ ἐν τῷ νέῳ κώδικι τῆς μητροπόλεως Παροναξίας (σ. 13).

Γρηγορίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης πρὸς τοὺς ἱεράρχας τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἔτει 1797 μηνὶ Ἰουνίῳ, περὶ τῶν πατριαρχικῶν σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων (σ. 67-76). Τὸ γράμμα κεῖται μεταγεγραμμένον καὶ ἐν τῷ νέῳ κώδικι τῆς μητροπόλεως Παροναξίας, ἐξ οὗ ἐδημοσιεύθη ⁽¹⁾.

⁽¹⁾ Οἱ ἀπὸ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης πατριαρχικοὶ ἔξαρχοι

Γρηγορίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης πρὸς τοὺς ἡγουμένους, προηγουμένους καὶ λοιποὺς προκρίτους πατέρας καὶ μοναχοὺς τῶν σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων τῶν ἐν ταῖς παροικίαις τῶν ἱεραρχῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἔτει 1797 Ἰουνίου πεντεκαίδεκάτη, περὶ τῶν ἀποστελλομένων πατριαρχικῶν ἐξάρχων (σελ. 75-87) ⁽¹⁾.

Γρηγορίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης πρὸς τοὺς μοναχοὺς τῶν σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων τῶν παροικιῶν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἔτει 1797 μηνὸς Ἰουνίου εἰκοστῆ, περὶ τῶν ἀποστελλομένων πατριαρχικῶν ἐξάρχων (σ. 87-96) ⁽²⁾.

Γρηγορίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης πρὸς τὸν Παροναξίας, ἔτει 1797 μηνὸς Ἰουνίου τρισκαίδεκάτη, περὶ τῶν σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων τοῦ Αἰγαίου πελάγους (σ. 96-108) ⁽³⁾.

Γρηγορίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης πρὸς τὸν Παροναξίας, ἔτει 1797 μηνὸς δεκεμβρίου εἰκοστῆ, κατὰ τοῦ βιβλιαρίου τοῦ φέροντος ἐπιγραφὴν: «Νέα πολιτικὴ διοίκησις τῶν κατοίκων τῆς Ρούμελης, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῶν μεσογείων νήσων καὶ τῆς Βλαχομπογδανίας» (σ. 108-110). Τὸ γράμμα ἀποσταλὲν καὶ τῷ μητροπολίτῃ Σμύρνης ἐδημοσιεύθη ⁽⁴⁾.

Νεοφύτου τοῦ ἀπὸ Μαρωνείας, τὸ δεύτερον πατριαρχοῦντος, πρὸς τὸν Παροναξίας, ἔτει 1798 μηνὸς μαρτίου τεσσαρασκαίδεκάτη, περὶ δουλικῆς ὑποταγῆς τῶν νησιωτῶν (σ. 111-115).

Καλλινίκου τοῦ ἀπὸ Νικαίας πρὸς τὸν Παροναξίας, ἔτει 1801 μηνὸς Ἰουνίου εἰκοστῆ, περὶ ἀναρρήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, περὶ δουλικῆς ὑποταγῆς καὶ ἐκδόσεως βασιλικοῦ προσκυνητοῦ ὁρισμοῦ περὶ διατιμῆσεως τῶν νομισμάτων ⁽⁵⁾ (σ. 115-119).

ἀνά τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐν Ἱστορικῶν ἐρευνῶν περὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν νήσων (ἐν Ἐρμουπόλει, 1918 εἰς 8ον) τόμ. Α', σελ. 104-107.

⁽¹⁾ Οἱ ἐπὶ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης πατριαρχικοὶ ἐξάρχαι, ἐν Ἱστορικῶν ἐρευνῶν περὶ τὰς ἐκκλησίας τῶν νήσων, τόμ. Α', σελ. 237-241.

⁽²⁾ Οἱ ἐπὶ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης πατριαρχικοὶ ἐξάρχαι, ἐν Ἱστορικῶν ἐρευνῶν περὶ τὰς ἐκκλησίας τῶν νήσων, τόμ. Α', σελ. 241-244.

⁽³⁾ Οἱ ἐπὶ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης πατριαρχικοὶ ἐξάρχαι, ἐν Ἱστορικῶν ἐρευνῶν περὶ τὰς ἐκκλησίας τῶν νήσων, τόμ. Α', σελ. 244-249.

⁽⁴⁾ Γ. Γ. Παπαδοπούλου τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον . . . πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον τὸν Ε' (ἐν Ἀθήναις, 1865, εἰς 8ον), τόμ. Β', σελ. 498.

⁽⁵⁾ Παρατίθεμαι ἐν τέλει καὶ γράμμα τοῦ ἐρμηνέως τοῦ στόλου Παναγιωτάκη Μουρούζη πρὸς τοὺς νησιώτας, ἔτει 1805 μηνὸς μαρτίου πέμπτη, δι' οὗ ἀγγέλλει αὐτοῖς ὅτι ἐξεδόθη ὑψηλὸς βασιλικὸς ὁρισμὸς περὶ διατιμῆσεως τῶν κυκλοῦντων νομισμάτων καὶ διατακτικὸν τοιοῦτον γράμμα τοῦ βεζύρου καὶ καπουδᾶν πασσᾶ Χασᾶν, ἔτει 1819 μηνὸς μαΐου πρώτη.

Γρηγορίου τοῦ ἀπὸ Σμύρνης πρὸς τοὺς Ἑπτανησίους, ἔτει 1797 μὴνι Σεπτεμβρίῳ, κατὰ τῶν Γάλλων (σ. 120-124). Ἐδημοσιεύθη δὲς ⁽¹⁾.

Τὰ λοιπὰ τὰ ἐν τῷ εἰρημένῳ κώδικι δὲν ἐνδιαφέρουσι τὴν παροῦσαν μελέτην· εἰς οὗ τὸ τέλος ἐσημειώσατο ὁ Νεόφυτος «1802, Ἰανουαρίου 16, τέλος τῶν ἐπιστολῶν τῶν πατριαρχικῶν καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἐν τῷδε τῷ βιβλίῳ περιεχομένων». Τὰ ἀντίγραφα ἐκ τοῦ εἰρημένου χειρογράφου τεύχους ἐποιήσατο, διὰ ἐμέ, ὁ νῦν ἐρμηνεύς τοῦ ἐν Χίῳ δικαστηρίου Χρ. Μαυρόπουλος, χαριζόμενος τῷ μακαρίτῃ Γ. Ζολώτα γυμνασιάρχῃ ἐν Χίῳ.

(Ἐκ χειρογράφου τεύχους, σελ. 5-9).

† Προκόπιος ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης †.

† Ἱερώτατε μητροπολίτα Παροναξίας ὑπέριτε καὶ ἔξαρχε παντὸς Αἰγαίου Πελάγους, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφὴ καὶ συλλειτουργγὴ τῆς ἡμῶν μετριότητος κὺρ Νεόφυτε, χάρις εἴη σοὶ καὶ εἰρήνη παρὰ θεοῦ. Δὲν ἀμφιβάλωμεν ὅτι καὶ ἡ ἱερότης σου γνωρίζεις πολλὰ καλὰ τὸ δουλικὸν σου χρέος, καὶ φέρεσαι ὡς πιστὸς δοῦλος τοῦ κραταιοτάτου ἡμῶν ἀνακτος (ὃν ὁ Κύριος περιέποι ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, κρατύνων καὶ ἐνισχύων καὶ ὑποτάσων ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον καὶ πολυχρονοῖη ἐν πάσῃ εὐδαιμονίᾳ, καὶ τὸν πανυπέριτον καὶ δικαιοτάτον ἐπίτροπον τῆς κραταιᾶς βασιλείας, μετὰ παντὸς τοῦ πανεκλάμπρου ῥητζαλίου ⁽²⁾)· εἴμεθα βέβαιοι λοιπὸν, ἀδελφέ, ὅτι γνωρίζεις πολλὰ καλὰ τὸ χρέος σου πρὸς τὴν εὐσπλαγγικωτάτην κραταιὰν βασιλείαν, μὲ ὅλον τοῦτο εἰς ἓνα τοιοῦτον καιρὸν ὅπου πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ δεῖξωμεν ὅλοι μας τὰς χρεωστούμενας προθύμως δουλικὰς ἐκδουλεύσεις, δὲν εἶναι περιττὸν νὰ ἐνθυμήσωμεν καὶ τὴν ἱερότητά σου περὶ τοῦ δουλικοῦ μας τούτου καθήκοντος διὰ τῆς παρουσίας ἡμετέρας ἐπιστολῆς ἐν συντομίᾳ καθὼς καὶ ὅλους τοὺς λοιποὺς ἀδελφοὺς ἀρχιερεῖς. Ὁμολογούμενον λοιπὸν εἶναι ὅτι ἡ πιστὴ μας καὶ μετὰ προθυμίας ὑπακοή καὶ εὐπειθία, πρὸς τὴν κραταιὰν ταύτην βασιλείαν εἶναι ἀναμφιβόλως καὶ δικαία καὶ νόμιμος καὶ συμφέρουσα εἰς τὸν ἑαυτόν μας, δικαία μὲν ὅτι παρ' αὐτῆς ἔχομεν ἅπαντες οἱ πιστοὶ θεαγιάδες τὸ ζῆν καὶ εὖ ζῆν, καὶ ἀπολαμβάνοντες ἀενάως ὡς ἀπὸ πηγῆς τὰ ἄφθονα νάματα τῆς πρὸς ἡμᾶς εὐσπλαγγίας καὶ διηνεκοῦς περι-

⁽¹⁾ Π. Χιάτου Σειρᾶς Ἱστορικῶν ἀπομνημονευμάτων (Κέρκυρα, 1862, εἰς 8ον), τόμ. Γ', σελ. 679-682. — Γ. Γ. Παπαδοπούλου τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον . . . πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον τὸν Ε', τόμ. Α', σελ. 201-204.

⁽²⁾ Οἱ ἐν ἀξιώσει δόκιμοι.

θάλασσεως, νόμιμον δὲ ἐπειδὴ καὶ μᾶς τὸ νομοθετῆ καὶ ὁ ἱερός ἀπόστολος ἐν τῇ α' πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ, κεφαλαίω ιγ'· ὅτι δὲ καὶ εἶναι συμφέρουσα καὶ ἀναγκαιοτάτη εἰς τὸν ἑαυτὸν μας ἢ μετὰ προθυμίας ὑπακοῆς, εἰς τοῦτο δὲν εἶναι καμμία ἀμφιβολία, ὡσάν ὁποῦ κάθε δοῦλος μὲ τὴν χρεωστικὴν του εὐπειθειαν καὶ προθυμίαν εἰμπορεῖ νὰ αὐξήσῃ καὶ τὴν πρὸς τὸν ἑαυτὸν του δεσποτικὴν εὐνοίαν καὶ εὐσπλαγχνίαν, κατὰ πάντα λόγον λοιπὸν πρέπει νὰ φερόμεθα λόγῳ καὶ ἔργῳ, καὶ διανοίᾳ ὡς πιστοὶ θεαγιάδες εἰς τὴν κραταιὰν ταύτην βασιλείαν ἀπλῶς καὶ εἰς κάθε καιρὸν· ὅθεν ἐπειδὴ σινέπεσεν ὁ πόλεμος τῆς κραταιᾶς ταύτης βασιλείας πρὸς τὸ ἔθνος (1) καὶ εἶναι ἐνδεχόμενον ἐκεῖνοι (2) μὲ ἀπατηλὰς πανουργίας γὰ κινοῦν καὶ εἰς τοὺς αὐτόθι μεμακρυσμένους ἀνθρώπους των ἐκ μέρους των μὲ σχῆμα καλογήρων, διὰ νὰ περιέρχωνται καὶ νὰ ἀπατῶσι τοὺς ἀπλουστέρους, καὶ μὲ πανουργίαν καὶ δολιότητα νὰ διαφθείρωσι τὴν πίστιν καὶ τὸ σαδακάτι (3) τῶν αὐτόθι θεαγιάδων τῆς κραταιᾶς βασιλείας, διὰ τοῦτο ἐντελλόμεθα καὶ τῇ ἱερότητί σου σφοδρῶς, ὁποῦ νὰ ἐπαγρυπνήσῃς μὲ ἀκραν προσοχὴν πρὸς τὰ τοιαῦτα εἰς ὅλην σου τὴν ἐπαρχίαν καὶ νὰ προστάξῃς μὲ κάθε τόνον ὅλους τοὺς ἐπαρχιώτας σου χριστιανοὺς νὰ μὴ τύχη καὶ δεχθῆ τινὰς κατ' οὐδένα τρόπον κανένα καλόγερον χωρὶς νὰ ἔχη ἔγγραφον πατριαρχικὴν ἢ ἀρχιερατικὴν ἀπόδειξιν, πόθεν εἶναι καὶ διατὶ περιέρχεται· ἀλλὰ διὰ τοὺς τοιοῦτους νὰ δίδουν εἴδησιν εὐθύς πρὸς τὴν ἱερότητά σου, διατὶ ἀλλέως θέλουν παιδευθῆ μεγάλως ὑστερον μὲ μεγάλην σφοδρότητα, καὶ ὅπου εὗρης τοιοῦτον κακοκαλόγηρον ὁποῦ νὰ εἶναι τὸ γένος του καὶ ἡ πατρίς του καὶ ἡ πολιτεία του ἄγνωστος καὶ ἀφανής, καὶ ὁποῦ νὰ περιέρχεται χωρὶς σενέτια, εὐθύς νὰ τὸν ἀληθοδέσσης καὶ ἀσφαλῶς μὲ ἀνθρώπῳ σου σιδηροδέσμῳ νὰ τὸν ἐξαποστέλλῃς πρὸς ἡμᾶς ἐνταῦθα εἰς βασιλεύουσαν χωρὶς ἀναβολὴν ἢ ἀπροσεξίαν σου ὄντας βέβαιος ὅτι ἂν εἰς κανένα μέρος τῆς ἐπαρχίας σου περιέρχεται τοιοῦτος καλόγηρος καὶ δὲν τὸν πιάσῃ ἢ ἱερωσύνη σου, τότε ἀπροκριματίστως θέλεις πάθει ὅσα μήτε στοχάζεσαι, διὰ τὴν ἀμέλειάν σου ταύτην, χωρὶς κανένα ἔλεος, καὶ θέλεις μετανοεῖ ἀνωφελῶς· λοιπὸν διὰ νὰ φυλαχθῆς ἀπὸ τοὺς τοιοῦτους κινδύνους καὶ νὰ κάμῃς καὶ τὸ χρέος σου ὡς πιστὸς θεαγιάς τῆς κραταιᾶς βασιλείας καὶ νὰ ἐπαινεθῆς καὶ παρ'

(1) Παρέλιπεν ὁ Νεόφυτος ἐν τῇ ἀντιγραφῇ τὰς λέξεις «τῶν Ρώσων» καὶ «οἱ Ρῶσοι» ὡς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀνόσιον καὶ ἀσεβὲς καὶ ἀνθεθνικόν.

(2) Πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὸ κράτος.

(3) Ἐγγραφον ἄδειαν.

ὑμῶν, ποιήσον ὡς γράφομεν καὶ μὴ ἄλλως ἔξ· ἀποφάσεως, ἵνα καὶ ἡ τοῦ θεοῦ χάρις εἴη σοι, ἀψπζ' αὐγούστου κε' †.

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Καισαρείας Γρηγόριος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Ἐφέσου Σαμουὴλ καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Ἡρακλείας Μεθόδιος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Κυζίκου Ἀγάπιος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Νικομηδείας Γεράσιμος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Χαλκηδόνος Παρθένιος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Δέρκων Ἀνανίας καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Τυρνάβου Καλλίνικος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Ἄρτης Μακάριος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Ἰωαννίνων Μακάριος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

(Ἐκ χειρογράφου τεύχους σελ. 1-5).

† Προκόπιος ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης †.

† Ἰερώτατε μητροπολίτα Παροναξίας, ὑπέριτε καὶ ἔξαρχε παντὸς Αἰγαίου πελάγους, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφε καὶ συλλειτουργε τῆς ἡμῶν μετριότητος, κυρ Νεόφυτε, χάρις εἴη σοι καὶ εἰρήνη παρὰ θεοῦ. Ὅτι μὲν ἔχομεν τὸ ζῆν καὶ τὸ εὖ ζῆν ὑποκάτω ὑπὸ τὴν εὐσπλαγχνικὴν σκέπην τοῦ πολυχρονίου ἡμῶν ἀνακτος, (ὃν ὁ Κύριος περιέποι ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ μετὰ παντὸς τοῦ πανεκλάμπρου αὐτοῦ δεβλετίου, ὑποτάττων ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον,) καὶ ὅτι ὡς πιστοὶ θεαγιάδες τῆς κραταιᾶς αὐτοῦ βασιλείας, ἔχομεν μέγαν χρέος νὰ ἀποδίδομεν κάθε λογῆς σαδακάτι· εἰς αὐτά, ἀγκαλὰ καὶ δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι τὰ εἰξεύρετε πολλὰ καλά, μ' ὅλον ὅπου πέρουσι καθὼς καὶ εἰς ὅλους τοὺς λοιποὺς συναδέλφους ἡμῶν ἀρχιερεῖς, ἔτζη καὶ πρὸς τὴν ἀρχιερωσύνην σου εἴχαμεν γράψαι διὰ πατριαρχικῆς ἡμῶν καὶ συνοδικῆς ἐπιστολῆς, ἐνθυμίζοντες καὶ ἐπιτάττοντές σοι ὅλα τὰ δέοντα διὰ τὸ δουλικὸν τοῦτο χρεωστικὸν σαδακάτι σου πρὸς τὸ ὑψηλὸν δεβλέτι τοῦ κραταιοτάτου ἡμῶν ἀνακτος. Ὅμως ἰδοὺ καὶ αὐθὺς διὰ τῆς παρούσης ἡμετέρας πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς ἐπιστολῆς ἐντελλόμεθα σφοδρῶς τῇ ἀρχιερωσύνη σου τὰ αὐτά, ὁποῦ δηλαδὴ νὰ προσέχῃς μὲ κάθε λογῆς ἐπιμέλειαν καὶ μὲ μεγάλην περιέργειαν νὰ φυλάττῃς ὅλους τοὺς ἐπαρχιώτας σου χριστιανοὺς εἰς κάθε λογῆς χρεωστουμένην εὐπειθειαν καὶ δουλικὴν ὑποταγὴν εἰς ὅλας τὰς βασιλικὰς ὑψηλὰς προσκυνητὰς προσταγὰς τοῦ κραταιοτάτου ἡμῶν ἀνακτος, καὶ ἀγρύπνοις δμμάτων βολαῖς νὰ περιεργάζεσαι μήπως ἐκ μέρους τῶν πολεμίων προχωρήσῃ

εἰς τοὺς αὐτόθι χριστιανοὺς ἐπαρχιώτας σου ἐγγράφως ἢ ἀγράφως κἀ-
 νένα ζιζάνιον, καὶ ἂν φανῆ κανένα τοιοῦτον εὐθύς καὶ χωρὶς τινος ἀνα-
 βολῆς καιροῦ, νὰ πιάνης τὸν τοιοῦτον κακὸν ἄνθρωπον, καὶ τὰ τοιαῦτα
 ἐξωλέστατα γράμματα, μὲ εἶδησιν τῶν αὐτόθι ζαμπητάδων, γράφοντες
 πρὸς ἡμᾶς ἐν τάχῃ καὶ ἀσφαλῶς τὰ περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, καὶ
 προσέτι εἰς ὅποιον μέρος τῆς ἐπαρχίας σου εὗρης κανένα καλόγηρον
 ἀφανῆ καὶ ἀγνώριστον πόθεν εἶναι καὶ διατί περιέρχεται, καὶ χωρὶς νὰ
 ἔχη εἰς χεῖρας τοῦ ἢ ἡμέτερα ἢ ἀρχιερατικὰ γράμματα· εὐθύς κατὰ τὸν
 προσταλέντα σοι πέρυσι ὑψηλὸν βασιλικὸν προσκυνητὸν ὄρισμόν, νὰ τὸν
 πιάνης καὶ σιδηροδέσιμον ἀσφαλῶς νὰ τὸν ἐξαποστέλλης ἐνταῦθα εἰς
 Κωνσταντινούπολιν μὲ ἄνθρωπόν σου πρὸς ἡμᾶς, διὰ γράμματός σου
 δηλωτικοῦ τῆς κακίας του, διὰ νὰ τὸν ἐμφανίσωμεν καὶ τὸν ἐγχειρίσω-
 μεν εἰς τὴν ὑψηλὴν Πόρταν καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν νὰ προσέχης καλῶς ὅπου
 ὅτι ὑπόθεσις τύχει εἰς τὸν πτωχὸν βασιλικὸν ῥεαγιὰν τῆς ἐπαρχίας σου
 εἰς τὸ νὰ μιλιδηρδίσης κατὰ τὸ δουλικόν σου χρεωστούμενον σαδα-
 κάτι πρὸς τὴν ὑψηλὴν Πόρταν, εὐθύς ἐν τάχῃ καὶ ἀσφαλῶς νὰ τὴν
 φανερώσης πρὸς ἡμᾶς διὰ γράμματός σου, ὅπου καὶ ἡμεῖς νὰ τὸ ἐμ-
 φανίσωμεν εἰς τοὺς πολυχρονίους ἡμῶν αὐθέντας, διὰ τὴν ὁποῖαν σου
 ταύτην δούλευσιν θέλεις ἐλκύσει εἰς τὸν ἑαυτὸν σου τὴν εὐσπλαχνίαν
 τῆς ὑψηλῆς Πόρτας, καὶ τὴν παρ' ἡμῶν εὐνοίαν· καὶ εὐθύς ὅπου
 λάβῃς τὴν παροῦσάν μας ταύτην ἐπιστολήν, ἀμέσως νὰ τὴν κοινολογή-
 σης πρῶτον καὶ νὰ τὴν ἀναγνώσης ἐξηγῶντάς τὴν σαφῶς εἰς ὅλους
 τοὺς προκρίτους· εἶτα χωρὶς τινος ἀναβολῆς καιροῦ νὰ τὴν ἀναγνώσης
 εἰς τὰς ἐκκλησίας ὅλας τῆς ἐπαρχίας σου εἰς ἐπήκοον ὅλου τοῦ αὐτόθι
 βασιλικοῦ ῥεαγιαῖ, πληροφροῶντάς ὅλους αὐτοὺς ὅτι διὰ τὴν πίστιν καὶ
 σαδακάτι τοὺς πρὸς τὸν κραταιώτατον ἡμῶν ἄνακτα, θέλουν ἀπολαύσει
 πλούσια τὰ ἑλέη ἀπὸ τῆς ἀενάου πηγῆς τῆς κραταιᾶς αὐτοῦ βασιλείας·
 ἰδοὺ λοιπὸν αὐθις ἐπιτάτταμέν σοι ταῦτα σφοδρῶς καὶ πρόσεχε καλῶς·
 ἐπειδὴ ἂν φανῆ κανένα τοιοῦτον εἰς τὴν ἐπαρχίαν σου καὶ δὲν δώσης
 τὴν εἶδησιν ταύτην διὰ γράμματός σου ὡς εἴρηται, τότε ἀπροκριμα-
 τίστως θέλεις προσκρούσει μεγάλως διὰ τὴν ἀμέλειαν καὶ ἀπροσεξίαν
 σου ταύτην, μένωντας ἀναπολόγητος θέλεις ὑποπέσει καὶ θέλεις πάθει,
 ὅσα ἴσως μήτε στοχάζεσαι· γενέσθω λοιπὸν ὡς γράφομεν καὶ μὴ ἄλλως
 ἐξ ἀποφάσεως, ἵνα καὶ ἡ τοῦ θεοῦ χάρις εἴη μετὰ τῆς ἀρχιερωσύνης
 σου. ραβπη', αὐγούστου 1 †.

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Καισαρείας Γρηγόριος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Νικομηδείας Γεράσιμος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Τυρνόβου Καλλίνικος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Ἄρτης Μακάριος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Ἰωαννίνων Μακάριος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Ἐφέσου Σαμουὴλ καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Κυζίκου Ἀγάπιος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Δέρκων Ἀνανίας καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Λαρίσης Μελέτιος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

(Ἐκ χειρογράφου τεύχους, σελ. 9-12).

† Προκόπιος ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας
 Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης †.

† Ἰερώτατε μητροπολίτα Παροναξίας ὑπέριτε καὶ ἔξαρχε παντὸς
 Αἰγαίου πελάγους ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργῆ
 τῆς ἡμῶν μετριότητος κύρ Νεόφυτε, χάρις εἴη σοι καὶ εἰρήνη παρὰ
 θεοῦ. Ἐγράψαμεν καὶ πρότερον πολλάκις τῇ ἱερωσύνῃ σου, ὅμως καὶ
 τώρα διὰ νὰ μὴν τύχη καὶ κατενεχθῆς εἰς ὕπνον ἀμελείας, διὰ τοῦτο
 καὶ πάλιν γράφοντες διὰ τῆς παρουσίας ἡμετέρας πατριαρχικῆς καὶ συνο-
 δικῆς ἐπιστολῆς, ὅπως διὰ σάλπιγγος διεγείρωμέν σε, ἐπιτάττοντές σοι
 σφοδρῶς ὅτι δὲν εἶναι καιρὸς ἀμεριμνίας, ἔσο ἄγρυπνος ἀδελφέ, ἐπι-
 σκέπτου τὸν ἐπιτετραμμένον σοι βασιλικὸν πτωχὸν ῥεαγιὰν τῆς ἐπαρ-
 χίας σου, περιέρχου τοὺς ἐπαρχιώτας σου, ἐρεύνα, ἐξέταζε μὲ κάθε τρό-
 πον ἐμμέσως καὶ ἀμέσως, μὲ κάθε σου ἐπιμέλειαν καὶ προσοχὴν κατὰ
 τὸ δουλικόν σου χρέος, καὶ ἐπιμελοῦ λόγῳ τε καὶ ἔργῳ εἰς τὸ νὰ φυ-
 λάττης ὅλον τὸν βασιλικὸν ῥεαγιὰν τῆς ἐπαρχίας σου, εἰς τὸ νὰ δει-
 κνύωσι κάθε λογῆς προθυμίαν καὶ εὐπείθειαν εἰς τὰς ὑψηλὰς προσκυ-
 νητὰς προσταγὰς τοῦ κραταιοτάτου ἡμῶν ἄνακτος (ὃν Κύριος περιέποι
 ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, μετὰ τοῦ διτξαλίου, ὑποτάττων ὑπὸ τοὺς πόδας
 αὐτοῦ πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον)· τοῦτο εἶναι τὸ χρέος τῆς εὐγνωμο-
 σύνης ὅπου πρέπει νὰ ἔχωμεν, διὰ τὴν εὐζωίαν ὅπου ἀπολαμβάνομεν
 ὑπὸ κάτω ὑπὸ τὴν ἀπὸ τὴν κραταιὰν σκέπην αὐτοῦ, τοῦτο μᾶς προσ-
 τάζουσι καὶ τὰ ἱερὰ λόγια, πείθεσθαι τοῖς ἡγουμένοις ἡμῶν καὶ ὑπεί-
 κετε· τοῦτο εἶναι καὶ τὸ ἀναγκαῖον καὶ συμφέρον εἰς ὅλους μας, διὰ νὰ
 ἀπολαμβάνωμεν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς πλούσια τὰ ἑλέη ἀπὸ τῆς ἀενάου πη-
 γῆς τοῦ ὑψηλοῦ δοβλετίου· ἀγωνίζου λοιπὸν, ἀδελφέ, παντὶ σθένει καὶ
 ἔσο ἄγρυπνος πάντοτε μὲ κάθε λογῆς προσοχὴν σου καὶ ἐπιμέλειαν, εἰς
 τὸ νὰ φυλάττη καὶ νὰ δεικνύη προθύμως ὅλος ὁ βασιλικὸς ῥεαγιαῖς τῆς
 κραταιᾶς βασιλείας κάθε λογῆς χρεωστούμενον σαδακάτι δουλικὸν πρὸς
 τὸν κραταιότατον ἡμῶν ἄνακτα, καὶ νὰ ἦσαι βέβαιος ὅτι ἀνίσως εἰς
 κανένα ἐπαρχιώτην σου ἀκολουθήση καμμία ἀμέλεια εἰς τὸ χρεωστού-

μενον δουλικόν του σαδακάτι πρὸς τὸ ὑψηλὸν δεβλέτι καὶ δὲν ἐπιμεληθῆ ἢ ἱερότης σου μὲ ὄλους τοὺς δυνατοὺς τρόπους εἰς τὸ νὰ τὸ ἐμποδίσῃ, τότε μένωντας ἀναπολόγητος θέλεις πάθη ὅσα ἴσως μήτε στοχάζεται οὕτω γενέσθω καὶ μὴ ἄλλως ἐξ ἀποφάσεως, ἵνα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη σοι.

- † Ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
- † Ὁ Καισαρείας Γρηγόριος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
- † Ὁ Ἐφέσου Σαμουήλ καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
- † Ὁ Ἡρακλείας Μεθόδιος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
- † Ὁ Κυζίκου Ἀγάπιος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
- † Ὁ Νικομηδείας Γεράσιμος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
- † Ὁ Χαλκηδόνος Παρθένιος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
- † Ὁ Δέρκων Ἀνανίας καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
- † Ὁ Τυρνόβου Καλλίνικος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
- † Ὁ Λαρίσης Μελέτιος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
- † Ὁ Ἄρτης Μακάριος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
- † Ὁ Μαρωνείας Νεόφυτος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

(Ἐκ χειρογράφου τεύχους, σελ. 12-20).

† Νεόφυτος ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης †.

† Ἱερώτατε μητροπολίτα Παροναξίας, ὑπέριμε καὶ ἕξαρχε παντὸς Αἰγαίου πελάγους, ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργῆ τῆς ἡμῶν μετριότητος, κύρ Νεόφυτε, καὶ ἐντιμότατοι κληρικοί, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, χρήσιμοι γέροντες καὶ προεστῶτες καὶ λοιποὶ ἀπαξάπαντες εὐλογημένοι χριστιανοὶ τῆς ἐπαρχίας ταύτης, τέκνα ἡμῶν ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά, χάρις εἴη ὑμῖν ἀπασί καὶ εἰρήνη παρὰ θεοῦ καὶ παρ' ἡμῶν εὐχή, εὐλογία καὶ συγχώρησις. Ἐπειδὴ καὶ εἶναι ἀπὸ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, δουρικὰ χρέη, ἀπαραίτητα καὶ ἀφευκτα εἰς ὄλους τοὺς πιστοὺς δούλους τῆς κραταιᾶς βασιλείας, ὅπου ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς ὁποίας ἀπολαμβάνουσι κάθε εἶδος ἀνέσεως καὶ ἡσυχίας τὸ νὰ φέρωνται μετ' ἄκρας πίστεως καὶ εὐπειθείας δεόμενοι τοῦ ὑπεραγίου θεοῦ ἐν πάσῃ ὥρᾳ καὶ στιγμῇ ὑπὲρ τῆς στερεώσεως τῆς δόξης καὶ μεγαλειότητος καὶ διαμονῆς τοῦ κράτους καὶ κλέους τῆς πολυχρονίου κραταιᾶς βασιλείας· εἶχόν σοι γραφθῆ καὶ πρότερον πολλάκις πατριαρχικαὶ καὶ συνοδικαὶ ἐπιστολαί, καθὼς καὶ εἰς ὄλους τοὺς λοιποὺς ἀρχιερεῖς, δηλωτικαὶ τοῦ χρέους ὅπου ἔχεις τόσον ἢ ἀρχιερωσύνη σου, ὅσον καὶ ὅλοι οἱ ἐπαρχιώται σου, εἰς τὸ νὰ φέρεσθε κατὰ τὴν συνήθη ὑμῖν ἄκραν πίστιν καὶ σαδακάτι καὶ νὰ προσφέρεσθε κατὰ πάντα τρόπον σύμφωνον τῇ βασιλικῇ βουλῇ προσαρ-

μόζοντες ἀπαξάπαντα τὰ κινήματα ὑμῶν τῇ κραταιᾷ θελήσει, καὶ διαθέσει, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς καθ' ὑψηλὴν προσταγὴν διὰ κανονικῶν ψήφων καὶ συνοδικῆς ἐκλογῆς, εὐσπλαχνία τῆς ὑψηλῆς Πόρτας ἐπατριαρχεύσαμεν· ὁμοῦ μὲ τὴν ἄδειαν τῆς πατριαρχείας μας ἔχοντες διὰ χρέος ἀπαραίτητον τὸ πρὸς τοὺς πολυχρονίους αὐθέντας μας σαδακάτι, ἐγράψαμέν σοι σφοδρῶς περὶ τῶν ἀνωτέρω καθὼς καὶ εἰς ὄλους τοὺς ἀρχιερεῖς πλατύτερον καὶ διεξοδικώτερον, μὲ τὸ νὰ ἠκούσαμεν ἤδη ὅτι εἰς τὰ αὐτόθι περιέρχονται μερικὰ κουρσάρικα πλοῖα ἐχθρῶν τῆς κραταιᾶς βασιλείας καὶ ἀητήτου, διὰ τοῦτο καὶ αὐθις γράφοντες διὰ τῆς παρουσίας ἡμετέρας πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς ἐπιστολῆς ἐντελλόμεθα πᾶσιν ὑμῖν σφοδρῶς ὅπου νὰ στοχασθῆτε τὸ χρέος τῆς εὐγνωμοσύνης, ὅπου πρέπει νὰ ἔχητε διὰ τὴν εὐζωίαν ὅπου ἀπολαμβάνει ὑπὸ κάτω ἀπὸ τὴν κραταιὰν σκέπην τοῦ ὑψηλοῦ δεβλετίου· καὶ ὅλοι σας μικροὶ καὶ μεγάλοι, νέοι καὶ γέροντες, ἱερωμένοι καὶ λαϊκοὶ τὸ δουλικόν σας χρέος νὰ φέρεσθε μὲ κάθε λογῆς σαδακάτι καὶ πίστιν πρὸς τὸν κραταιότατον ἡμῶν ἄνακτα καὶ μὲ κάθε εὐπειθείαν εἰς τὰς βασιλικὰς προσκυνητὰς αὐτοῦ προσταγὰς, καὶ εἰς τοῦτο νὰ ἀγωνίζεσθε μεγάλως καὶ ἡ ἀρχιερωσύνη σου μὲ ἀδιάκοπον ἀγρυπνίαν νὰ περιεργάζησαι, νὰ ἐρευνᾷς καὶ νὰ ἐξετάζης ἐμμέσως καὶ ἀμέσως κρυφίως καὶ φανερώς ὅπου νὰ μὴν τύχη καὶ κανένας τῶν ἐπαρχιωτῶν σου δελεαζόμενος μόνον καὶ μόνον ἀπὸ αἰσχροκέρδειαν, ὑπάγη εἰς τὴν δούλευσιν τῶν δηθέντων ἐχθρικῶν πλοίων, ἢ μήπως ἐκ μέρους τῶν πολεμίων προχωρήσῃ εἰς τοὺς αὐτόθι ἐπαρχιώτας σου χριστιανοὺς ἐγγράφως ἢ ἀγράφως κανένα ζιζάνιον ἢ ἐν συντόμῳ ἀκολουθήσῃ κανένα τι ἐναντίον τῆς ὑψηλῆς θελήσεως τῶν πολυχρονίων αὐθεντῶν μας καὶ ἐρευνῶντας περὶ τούτου μὲ λεπτομερῆ ἀκριβείαν νὰ ἐξετάζης ἐπιμελῶς νὰ μὴν τύχη, ὃ μὴ γένοιτο, καὶ προχωρήσῃ κανένας μὲ τρόπον μετασηματισμένον ἢ ἄλλως πως ἐπὶ ματαίῳ σκοπῷ τοῦ νὰ ἀπατήσῃ καὶ νὰ δελεάσῃ τάχα κανένα τῶν πιστῶν χριστιανῶν, ἢ καὶ ἂν φανῆ κανένα τοιαῦτον εὐθύς καὶ χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ, νὰ πιάνης τὸν τοιοῦτον μάταιον ἄνθρωπον, καὶ τὰ τοιαῦτα ἄκαρπα γράμματα, γράφωντας πρὸς ἡμᾶς ἐν τάχει καὶ ἀσφαλῶς περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης εἰ καὶ προσέτι εἰς ὅποιον μέρος τῆς ἐπαρχίας σου, εὐρης κανένα καλόγηρον ἀφανῆ καὶ ἀγνώριστον, μὴ ἔχοντα εἰς χεῖρας τοῦ ἡμέτερα πατριαρχικὰ γράμματα συστατικά, ἢ δηλωτικὰ τῆς αἰτίας διὰ τῆς ὁποίας περιφέρεται εἰς τὰ αὐτόθι, εὐθύς κατὰ τὸν πρὸ δύο χρόνων προσταλέντα σοι ὑψηλὸν βασιλικὸν προσκυνητὸν ὄρισμόν, νὰ τὸν πιάνης καὶ σιδηροδέσιμον νὰ τὸν ἐξαποστέλλης ἀσφαλῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν μὲ γιασακτζήν σου⁽¹⁾.

(1) Φύλακα.

ἢ ἀνθρώπῳ σου, γράφοντας πρὸς ἡμᾶς εἰς πλάτος περὶ αὐτοῦ, ὅπου νὰ τὸν ἐμφανίζωμεν καὶ νὰ τὸν ἐγχειρίζωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν ὑψηλὴν Πόρταν· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν νὰ προσέχῃς καλῶς ὅπου ἂν τύχῃ καὶ ἤθελεν ἀκολουθήσῃ καμμία ὁποιαδήποτε ὑπόθεσις εἰς τὰ αὐτόθι, ὅπου πρέπει νὰ ἀναφερθῇ εἰς τὴν ὑψηλὴν πόρταν ἀμέσως κατὰ τὸ δουλικόν σου χρεωστούμενον σαδακάτι νὰ τὴν φανερώσῃς πρὸς ἡμᾶς διὰ γράμματός σου ὅπου καὶ ἡμεῖς νὰ τὸ ἀναφέρωμεν πρὸς τοὺς πολυχρονίους ἡμῶν ἀνθέντας, εἰ καὶ ἂν τυχὸν ἤθελεν εὐρεθῆ κανένας ὅπου, ὃ μὴ γένοιτο, ἐκτρεπόμενος τῆς εὐθείας ὁδοῦ καὶ τῆς ἀπαιτουμένης πίστεως, ἤθελε φερθῆ ἀγνωμόνως, εἰ καὶ ἐπιχειρισθῇ κανένα τι ἐναντίον τῆς ὑψηλῆς βουλῆς καὶ θελήσεως ὃ τοιοῦτος ἀπροκριματίστως θέλει παιδευθῆ μετὰ τὴν προσήκουσαν παιδείαν, ὡς ὑπεύθυνος καὶ παραβάτης καὶ αὐτῶν τῶν θείων ἐντολῶν· ὡσὰν θεοῦ γνωστὸν εἶναι εἰς ὅλους ὅτι ὁν τρόπον εἶναι ἀφρευκτὸν χρέος εἰς ὅλα τὰ πλάσματα ἢ πρὸς τὸν οὐράνιον βασιλέα λατρεία καὶ δοξολογία μετὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἶναι ἀπαραλλάκτως κατ' ἐντολὴν θείαν καὶ ἔχει χρέος ἀπαραίτητον ὅλον τὸ πιστὸν ὑπήκοον εἰς τὸ νὰ φέρηται κατὰ πάντα μετὰ πίστιν ὑπόκλισιν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὸν ἐπίγειον βασιλέα, ἀπὸ τῆς ἀκενώτου πηγῆς τοῦ ὁποῦ ἀπολαμβάνουν πλούσια τὰ ἐλέη. "Ὅθεν ὅστις κατὰ παραμικρότερόν τι σφάλει εἰς τὸν βασιλέα του, αὐτὸς σφάλει καὶ ἐναντιώνεται εἰς τὰς προσταγὰς καὶ ἐντολὰς τοῦ ὑψίστου καὶ ἐπομένως ἔχει ἀντίδικόν του αὐτὴν τὴν ἰδίαν φοβερὰν θείαν δίκην· τὴν ἄρα λοιπὸν μετὰ τὴν θείαν συνάρσει εὐτυχῆ καὶ εὐδαίμονα βασιλείαν τοῦ κραταιωτάτου καὶ εὐμενεστάτου, ἀητήττου καὶ ἀκαταμαχῆτου, δικαιοτάτου καὶ εὐσπλαχνικωτάτου ἡμῶν ἀνακτος (ὃν Κύριος κρατύνει καὶ ἐνισχύει καὶ περιέποι ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, μετὰ τοῦ ὑπερτάτου ἐπιτρόπου καὶ παντὸς τοῦ πανεκλάμπρου αὐτοῦ δοβλετίου, ὑποτάττων ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον). Οἱ ζέφυροι τῆς δικαιοσύνης ἐσκορπίσθησαν πανταχοῦ καὶ ὡς ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου τῆς εὐσπλαχνίας ἐλάμπρυναν τοὺς ὀφθαλμοὺς κάθε τάξεως ἀνθρώπων· πληροφρομένη οὖσα ἢ ἀρχιερωσύνη σου μετὰ καὶ τῶν ἐπαρχιωτῶν σου, ὅτι, ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ κράτους του καὶ ἀπάντων τῶν πολυχρονίων ἀνθεντῶν μας, ὃν τρόπον μικροὶ καὶ μεγάλοι ἀπολαμβάνουσι κάθε ἀνεσιν καὶ ἡσυχίαν, οὕτω καὶ ἐσεῖς θέλετε εὐεργετῆσθε μετὰ χειμάρους ἀπείρων ἐλεῶν καὶ εὐεργεσιῶν, ἀποδίδοντες εὐχαριστίας καὶ δοξολογίας τῷ ὑψίστῳ διὰ τὴν ἀπειρὸν του αὐτὴν εὐσπλαχνίαν καὶ εὐεργεσίαν καὶ καταγιγόμενοι ἐν παντί καιρῷ εἰς τὰς ἐνθέρμους εὐχὰς τῆς στερεώσεως, καὶ μέχρι συντελείας διαμονῆς τῆς τροφοῦ ἡμῶν κραταιᾶς βασιλείας νὰ προσφέρησθε εἰς τὸ ἕξις καθῶς

καὶ μέχρι τοῦδε, μετὰ τὸ σύνθηδες ἐκεῖνο σαδακάτι καὶ πίστιν νὰ δεικνύητε ἀκρὰν εὐπειθειαν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὰς βασιλικὰς προσταγὰς, νὰ ἐπιμελήσθε μεγάλως εἰς τὸ νὰ προσαρμόζητε ὅλα σας τὰ κινήματα μετὰ τὴν βασιλικὴν θέλησιν καὶ ὑψηλὴν βουλήν νὰ ἀπέχητε ἀπὸ κάθε τι ἐναντίον τοῦ ἀπαιτουμένου τρόπου, νὰ συναγωνίζησθε μετὰ ἀκάματον προθυμίαν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ὅλων τῶν βασιλικῶν ὑποθέσεων, ὅπου ἀπαιτοῦνται ἀπὸ τὸ αὐτόθι ὑπήκοον καὶ ἐν συντόμῳ νὰ ἐκτελήτε ὅλα τὰ ἀναγκαῖα τῆς ἐντελοῦς θείας χρεωστούμενης δουλείας, ὑποκλίσεως, πίστεως καὶ ὑποταγῆς εἰς τὸν κραταιώτατον ἡμῶν ἀνακτα· εὐθύς λοιπὸν ὅπου λάβῃς τὴν παροῦσαν ἡμετέραν πατριαρχικὴν καὶ συνοδικὴν ἐπιστολήν, χωρὶς τινὸς ἀναβολῆς καιροῦ, ἀλλ' ἀμέσως νὰ ἀντιγράψῃς ἴσα ἀπαράλλακτα τῆς παρούσης καὶ νὰ τὰ στείλῃς εἰς κάθε χωρίον τῆς ἐπαρχίας σου καὶ νὰ ἀναγνωσθῶσιν εὐθύς εἰς ὅλας τὰς ἐκκλησίας εἰς ἐπήκοον πάντων τοῦ αὐτόθι βασιλικοῦ πτωχοῦ ῥεαγιά, δίδοντας καὶ ἢ ἀρχιερωσύνη σου εἰς ὅλους τὰς ἐκ μέρους σου ἀναγκαίας συμβουλὰς καὶ νοουθεσίας· προσμένομεν ἐν τάχει γράμμα σου περὶ τοῦ ὅτι ἀνεγνώσθη ἢ παροῦσα μας συνοδικὴ ἐπιστολὴ εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν σου, δηλωτικὸν παντοίας καταστάσεως τῶν ἐπαρχιωτῶν σου χριστιανῶν· πρόσχε ἀδελφέ, εἰς τὰ γραφόμενα καὶ μετὰ ὅλην τὴν προθυμίαν ἀγωνίζου εἰς τὸ νὰ ἐλκήσῃς εἰς τὸν ἑαυτὸν σου τὴν ἀπειρὸν εὐσπλαχνίαν καὶ ἔλεος τοῦ ὑψηλοῦ δοβλετίου καὶ νὰ ἀποκτήσῃς καὶ τὴν εὐνοίαν ἡμῶν καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς μητρὸς σου ἐκκλησίας· οὕτω γενέσθω ἐξ ἀποφάσεως, ἢ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη ὑμῖν ἀπασιν. ἀμπθ' ἰουνίου ἢ †.

- † Ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης ὑμῶν †.
- † Ὁ Καισαρείας Γρηγόριος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης ὑμῶν †.
- † Ὁ Ἐφέσου Σαμουὴλ καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης ὑμῶν †.
- † Ὁ Ἡρακλείας Μεθόδιος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης ὑμῶν †.
- † Ὁ Κυζίκου Ἀγάπιος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης ὑμῶν †.
- † Ὁ Νικομηδείας Γεράσιμος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης ὑμῶν †.
- † Ὁ Δέρκων Ἀνανίας καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης ὑμῶν †.
- † Ὁ Τυρνόβου Καλλίνικος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης ὑμῶν †.
- † Ὁ Λαρίσης Μελέτιος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης ὑμῶν †.
- † Ὁ Ἄρτης Μακάριος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης ὑμῶν †.
- † Ὁ Διδυμοτολχοῦ Παΐσιος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης ὑμῶν †.

(Ἐκ χειρογράφου τεύχους, σελ. 20-22).

† Νεόφυτος ἐλέφ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης †.

† Ἱερώτατε μητροπολίτα Παροναξίας ὑπέριτε καὶ ἔξαρχε παντὸς

Αἰγαίου πελάγους ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργῆ τῆς ἡμῶν μετριότητος κὺρ Νεόφυτε, χάρις εἴη σου τῇ ἱερότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ θεοῦ· τὸ ἀπὸ οὐτωβρίου τοῦ παρελθόντος γεγραμμένον ἀδελφικόν σου γράμμα προλαβόντος εὐμενῶς ἐκομισάμεθα, καὶ ἐξ αὐτοῦ πληροφορηθέντες τὰ τῆς ἀγαθῆς σου ὑγιείας ἐχάρημεν. Ἐἶδομεν δ' ὅσα δεινὰ καθιστορεῖς ἐν αὐτῷ ὅπου γίνονται αὐτόθι καὶ ἐλυπήθημεν μεγάλως· ἀλλ' ὅμως κατὰ τὸ ἀπαραίτητον ἡμῶν χρέος φυλάττεται παρὰ πάντων ὑμῶν τῶν αὐτόθι πιστῶν ῥαγιαδῶν χριστιανῶν ἢ ὀφειλομένη πίστις καὶ ὑποταγὴ καὶ προθυμία εἰς τοὺς ὑψηλοὺς βασιλικούς προσκυνητοὺς ὀρισμούς, καὶ εἰς τὰς βασιλικὰς ἐκδουλεύσεις τοῦ κραταιοτάτου καὶ πολυχρονίου ἡμῶν ἀνακτος (οὗ τὸ κράτος εἴη ἀήττητον, καὶ διαμένον εἰς τοὺς αἰῶνας θριαμβεῦον ἐπὶ πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ πολεμίων)· δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅλως, ὅτι καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐν τοῖς αὐτοῖς διαμένοντες στερεοὶ καὶ μόνιμοι καὶ πιστοὶ καὶ εὐπειθεῖς καὶ πρόθυμοι θέλετε διαφυλαχθῆ ἄνωτεροι ἀπὸ πάσης ἐνέδρας καὶ κακίας τῶν ἐπαράτων κλεπτῶν, τῇ χάριτι καὶ βοηθείᾳ τοῦ ἁγίου θεοῦ, ὄντες ὑπὸ κάτω ἀπὸ τὴν σκιάν τῆς ἀητήτου αὐτοῦ βασιλείας, ἀπολαμβάνοντες κάθε εἶδος ἀνέσεως καὶ ἡσυχίας ἀπὸ τῆς ἀενάου πηγῆς τοῦ ἀκαταμαχῆτου κράτους αὐτοῦ, διὸ καὶ ἡμεῖς καθὼς καὶ προλαβόντος ἐγράψαμεν πᾶσιν ὑμῖν εὐχετικῶς τὰ αὐτὰ συμβουλευόμεθα καὶ ἤδη τῇ ἀρχιερωσύνῃ σου, ὅπου νὰ ἐπαγρυπνῆς καὶ νὰ προσέχῃς μεγάλως, διὰ νὰ μὴν ἀκολουθήσῃ κανένα ἀπευκταῖον· καὶ διαφυλαττῶν αὐτοὺς νὰ τοὺς συμβουλεύῃς πατρικῶς, αἰέποτε πάντα τὰ ἀναγκαῖα καὶ καθήκοντα, διὰ νὰ φυλάττωσι καὶ ἐκεῖνοι τὸ δουλικόν τους χρέος τὴν ὀφειλομένην πίστιν, εὐπειθειαν καὶ προθυμίαν πρὸς τὸν κραταιώτατον, εὐμενέστατον καὶ δικαιοτάτον ἡμῶν ἀνάκτα καὶ πρὸς τοὺς πολυχρονίους ἡμῶν αὐθέντας· καὶ ἐντὸς τῆς ἐπαρχίας σου νὰ διαμένης ἀμεταβάτως χωρὶς ὅλως νὰ ἔλθῃς εἰς διάνοιαν διὰ νὰ ἐξέλθῃς ἐξ αὐτῆς οὔτε βῆμα ποδός, ἀλλὰ νὰ καθήσῃς ἐν τοῖς ὄροις τῆς ἐπαρχίας σου καὶ νὰ διατηρῆς ἀόκνως καὶ πιστῶς τὸ ἐμπιστευθέν σοι λογικὸν ποίμνιον· τοιαύτη εἶναι ἀδελφὲ ἡ πατριαρχικὴ ἡμῶν ἐπιταγὴ καὶ συμβουλή, διὸ καὶ ποίησον κατὰ τὸ γραφόμενον ἐξ ἀποφάσεως. † αὐτῷ νοεμβρίου β'.

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

(Ἐκ χειρογράφου, σελ. 111-115).

† Νεόφυτος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης †.

† Ἱερώτατε μητροπολίτα Παροναξίας ὑπέριμε καὶ ἔξαρχε παντός Αἰγαίου πελάγους, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργῆ

τῆς ἡμῶν μετριότητος κὺρ Νεόφυτε, καὶ ἐντιμότατοι κληρικοί, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, καὶ τίμιοι προεστώτες καὶ χρήσιμοι γέροντες καὶ πρόκριτοι καὶ λοιποὶ ἀπαξάπαντες εὐλογημένοι χριστιανοὶ τῆς ἐπαρχίας ταύτης, τέκνα ἡμῶν ἐν κυρίῳ ἀγαπητά, χάρις εἴη ὑμῖν ἅπασι καὶ εἰρήνη παρὰ θεοῦ, καίτοι γράψαντες τῇ ἀρχιερωσύνῃ σου ἀμέσως μετὰ τὴν ἐλέει θεῷ αὐθις ἐνίδρυσιν ἡμῶν ἐν τῇ περιοπῇ τῆς οἰκουμενικῆς ταύτης καθέδρας, εἰς ἀπαράτρεπτον διατήρησιν τῶν προσταλέντων ἐκκλησιαστικῶν γραμμάτων τῶν περιεχόντων τὰ καθήκοντα τῇ παρ' ὑμῶν ὀφειλομένη ἀεὶ ἄκρα ὑποταγῇ, πίστει τε καὶ εὐπειθείᾳ, πρὸς τὸν κραταιώτατον, δικαιοτάτον καὶ εὐσπλαχνικότατον ἡμῶν βασιλέα (οὗ τὸ κράτος εἴη ἀήττητον καὶ θριαμβεῦον εἰς τοὺς αἰῶνας) καὶ πρὸς τοὺς δι' αὐτοῦ πεμπομένους κατὰ μέρος ἡγεμόνας καὶ ἔξουσιαστὰς εὐμενεστάτους αὐθέντας, ἀλλ' ὅμως κατὰ χρέος καὶ ἡμεῖς ἀπαραίτητον, ἀφοσιούμενοι γράφομεν ἤδη πλατύτερον ἐκκλησιαστικῶς, καὶ διὰ τῆς παρουσίας ἡμετέρας πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς ἐπιστολῆς ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν πᾶσιν ἡμῖν, ὅπου νὰ προσέχητε σύμπαντες ἀκριβῶς καὶ νὰ διατηρῆτε τὸ σαδακάτι, καὶ τὴν ἄκραν ὑποταγῆν, πρὸς τὴν ἐπικειμένην ἡμῖν θεόθεν κραταίαν καὶ ἀήττητον βασιλείαν ἐπιδεικνύμενοι λόγοις καὶ ἔργοις διὰ παντός τὸ πιστὸν τοῦ ραγιαλικίου σας, κατὰ τὰς ἀποστολικὰς ἐντολὰς τὰς διακελευούσας ἡμῖν τοῖς πιστοῖς καὶ ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς «ὑποτάγητε πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν κύριον, εἴτε βασιλεὺς ὡς ὑπερέχοντι, εἴτε ἡγεμόσιν, ὡς δι' αὐτοῦ πεμπομένοις εἰς ἐκδίκησιν κακοποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν» καὶ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον «Βασιλεῖα ἐστὶν ἐννομὸς ἐπιστασία· διὸ ὀφειλομεν πάντες νὰ πειθαρχώμεν καὶ νὰ ὑποτασώμεθα, καὶ ὅσαις δυνάμεσι νὰ δουλεύωμεν πιστῶς καὶ τῆς χρείας καλούσης νὰ ἐκχέωμεν τὸ ἴδιον αἷμα,» καὶ τοιοῦτου ὄντος τοῦ χριστιανικοῦ ἐπαγγέλματος, ἔχετε χρέος νὰ ἐπαγρυπνῆτε ἀεὶ, μήποτε περιέρχονται λεληθότως εἰς τὰ αὐτόθι ἀγνώριστοι, ἐν σχήματι καλογῆρων, μὴ ἐχόντων ὅλως συστατικὰ ἀρχιερατικὰ γράμματα τῶν μερῶν ἐκείνων, ἀφ' ὧν ἀνεχώρησαν, ἢ ἄλλοι ὑποκρινόμενοι ὅτι εἰσὶ ἱατροὶ καὶ ἔμποροι, ὑποσπείροντες λόγοις δόλοισι καὶ ἐναντίοις τῇ ὁμωμῆτῳ ἡμῶν πίστει, καὶ τὴν ὀφειλομένην ὑποταγῆν πρὸς τὸ ἐπικείμενον ἡμῖν ὑψηλὸν καὶ κραταῖον δεβλέτι καὶ ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν ἐντετυπωμένα ἔγγραφα καὶ ἄλλα ἐξωλέστατα βιβλίδια διερεθίζοντες παρακινῶσι τοὺς εὐήθεις καὶ ἀπλουστέρους τῶν χριστιανῶν, δολοφρονῶντες ἐκείνους διὰ νὰ κατακρημνίσωσι καὶ νὰ φέρωσιν εἰς τὴν ἑαυτῶν ἀπώλειαν, ἐξομοιοῦντες ἑαυτοῖς ἀντάρτας καὶ ἀποστάτας. Τῶν τοιούτων τοίνυν τὰ θολερὰ νάματα ὡς ψυχοφθόρα, ὡς κόλασιν αἰώνιον προξενούντα,

νά ἀποφεύγετε καὶ νά βδελύττεσθε· «πᾶς γὰρ ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν, οἱ δὲ ἀνθέστηκότες ἑαυτοῖς κρίμα λήψονται καὶ τιμωρίαν ἀτελεύτητον», τοὺς ὁπωσδήποτε δὲ φωραθέντας τοιούτους ἀπαιεῶνας καὶ δολίους καὶ ὑποσπείροντας λόγους ἀνταρσίας ἢ ἐντετυπωμένα ἔγγραφα, καὶ ἄλλα κατὰ τὴν πονηρὰν αὐτῶν ἐπίνοιαν ἐξωλέστατα βιβλιάρια, νά φροντίζητε εἰς τὸ νά κρατῶνται καὶ νά καθυποβάλλωνται εἰς εἰρκτὰς καὶ φυλακὰς, καὶ νά μένωσι περιορισμένοι ἐν τηρήσει δημοσίᾳ, καὶ ἀμέσως νά ἀναγγείλητε ἡμῖν ἐν ἀληθείαις, διὰ κοινῆς ἐνυπογράφου ἀναφορᾶς, δηλοποιοῦντες τὸ δράμα τῶν τοιούτων ἐξωλεστάτων, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν, διὰ νά ἀναφέρωμεν καὶ ἡμεῖς κατ' ὀφειλὴν ἀπαραίτητον τοῖς πολυχρονίοις, καὶ εὐμενεστάτοις ὑμῶν αὐθέντες· ἔργου ἔχοντες μετὰ σπουδῆς καὶ προσοχῆς μεγάλῃς, ἵνα μὴ τις ἀπατηθῇ ἐκ τῶν τοιούτων, ἐπειδὴ ὅσοι ἔφθασαν, νά δελεασθῶσιν ἐξ ἀβουλίας ἢ ἀπροσεξίας περιέπεσον εἰς τὰ βάραιρα τῆς ἀπωλείας, καὶ ἔπαθον οὐ μόνον σωματικῶς ἀλλὰ καὶ ψυχικῶς, καὶ οὐκ ἔστιν ἐκείνοις παρὰ θεοῦ ἰλασμὸς καὶ σωτηρία· διὸ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡμῶν προτροπὰς ὡς θεοῦ ἐντολὰς ἀποδεχόμενοι καὶ ἐνστερνιζόμενοι θέλετε ἔχει ἐγρηγορότες ἐνθύμιον, καὶ καθεύδοντες ἐνύπνιον, διατηροῦντες ἀπαρτρέπτως, ὅτι ἴδιον ἡμῶν τῶν εὐσεβῶν γνώρισμα ἢ ἀσφαλῆς διατήρησις τῶν θεϊκῶν ἐντολῶν καὶ τῶν πατροπαραδότων τῆς ἀμώμου ἡμῶν πίστεως, αἱ ὁποῖαι διδάσκουσιν ἡμᾶς πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸ πιστὸν καὶ τὴν ἀκραν εὐπειθεῖαν πρὸς τοὺς πολυχρονίους καὶ εὐμενεστάτους ἡμῶν αὐθέντας, ὡς καὶ ὁ θεὸς ἀπόστολος ἐντέλλεται· «πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω, ἵνα ἡρεμον καὶ ἡσύχιον τὸν βίον διαγάωμεν, ἀξιούμενοι οὐ μόνον ἀφθόνων τῶν εὐποιῶν καὶ τοῦ ἐλέους παρὰ τῆς κραταιᾶς καὶ ἀητεῖτου βασιλείας, ἀλλὰ καὶ τῶν οὐρανίων ἀντιδόσεων, καὶ αἰωνίων ἀγαθῶν παρὰ θεοῦ»· ταύτην τοίνυν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑμῶν ἐπιστολὴν ἀντιγράφουσα καὶ ἡ ἀρχιερωσύνη σου ἀπαράλλακτον νά ἐξαποστείλῃς εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς ἐπαρχίας σου, ἵνα δικήν σαλπιγγος ἐνισχύσης εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ ποιμνίου σου· ποιοῦντες σύμπαντες κατὰ τὰ γραφόμενα ἐξ ἀποφάσεως· ἡ δὲ τοῦ θεοῦ χάρις εἴη πᾶσιν ἡμῖν †. αψ'ηθ' μαρτίου ιδ'.

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

† Ὁ Ἐφέσου Σαμουήλ †.

† Ὁ Ἡρακλείας Μελέτιος †.

† Ὁ Κυζίκου Ἰωακείμ †.

† Ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος †.

† Ὁ Νικαίας Καλλίνικος †.

† Ὁ Χαλκηδόνος Ἰερεμίας †.

† Ὁ Δέρκων Μακάριος †.

† Ὁ Θεσσαλονίκης Γεράσιμος †.

† Ὁ Τυρνόβου Ματθαῖος †.

† Ὁ Νεοκαισαρείας Ἡσαΐας †.

† Ὁ Ἀγκύρας Ἰωαννίκιος †.

† Ὁ Εὐρίπου Ἰερόθεος †.

(Ἐκ χειρογράφου τεύχους, Σελ. 215—119).

† Καλλίνικος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης †.

Ἰερώτατε μητροπολίτα Παροναξίας ὑπέριτε καὶ ἔξαρχε παντὸς Αἰγαίου πελάγους, ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος κύρ Νεόφυτε, χάρις εἴη σου τῇ ἱερότητι καὶ εὐεργεσίᾳ παρὰ Θεοῦ· ἐπειδὴ τοῦ προκατόχου ἡμῶν παναγιωτάτου πρώην Κωνσταντινουπόλεως κύρ Νεοφύτου, δι' ὑψηλοῦ βασιλικοῦ προσκυνητοῦ ὀρισμοῦ, ἀπομακρυνθέντος τοῦ ἀγιωτάτου πατριαρχικοῦ ἀποσταλικοῦτε καὶ οἰκουμενικοῦ τούτου θρόνου, τῆς χρείας οὕτω καλεσάσης καὶ ἀποστείλαντος τὴν οἰκειοθελῆ ἐνυπόγραφον καὶ ἐσφράγιστον αὐτοῦ παραίτησιν, ἡμεῖς οἱ ἔχοντες τὴν φιλίην ἡσυχίαν διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως ἐν τῇ ἐμπιστευθείσῃ ἡμῖν λογικῇ τοῦ Χριστοῦ ποιμνῆ εἰς τὴν ἀγιωτάτην φανέν μητρόπολιν τῶν Νικαίων διὰ κοινῆς πάντων συναινέσεως προετιμήθημεν καὶ προεξελέγημεν καὶ ἐπομένως βιασθέντες ἠναγκάσθημεν διὰ κανονικῶν συνοδικῶν ψήφων καὶ διὰ περιβολῆς ἐνδόξου βασιλικοῦ καβαδίου ἐνιδρύθημεν καὶ ἀπεκατεστάθημεν εἰς τὴν ὑψηλὴν περιωπὴν τῆς οἰκουμενικῆς ταύτης καθέδρας, τοῦ Θεοῦ οὕτω περὶ ἡμᾶς εὐδοκήσαντος καὶ ἐκόντος καὶ ἄκοντος ὑπετάγημεν τῇ κοινῇ παρακλήσει καὶ ψηφοφορίᾳ, ὡς τὸ τοῦ κυρίου θελήματι, ἕνα καὶ μόνον σκοπὸν ἔχοντες ἵνα θυσιάσωμεν ἑαυτοὺς ὑπὲρ τῆς στερήσεως τῆς ὀλομελείας τῶν ἐν Χριστῷ ἡμῶν ἀγαπητῶν ἀδελφῶν ἀγίων ἀρχιερέων ἐνδημούντων τε καὶ ἀποδημούντων, καὶ τῆς κοινῆς καθ' ἑκάτερον ὀφελείας παντὸς τοῦ εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου ἡμῶν πληρώματος· δι' ὃ καὶ κατὰ κοινήν γνώμην καὶ συνοδικὴν διάγνωσιν καὶ κανονικὴν ψηφοφορίαν ὑπὲρ ἡμᾶς τὰ καθ' ἡμᾶς οὕτω θεῖα νεύσει γεγονότα κοινῶμεν καὶ τῇ ἀρχιερωσύνῃ σου καὶ διὰ τῆς παρουσίας ἡμετέρας πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς ἐπιστολῆς δηλοποιοῦμεν πρὸς πληροφορίαν, ἵνα μνημονεύῃ τοῦ κανονικοῦ πατριαρχικοῦ ἡμῶν ὀνόματος ἐν πάσαις ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς καὶ ἀκολουθίαις ὡς νενομίσται, καὶ εὐερίδως τὰ τοῦ ἡμετέρου πόθου εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀφορῶντος, εἰμὴ νά φανῶμεν εὐχάριστοι καὶ λυσιτελεῖς πρὸς πᾶσαν τὴν ἱερὰν ἀδελφότητα καὶ πρὸς τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν καὶ πρὸς ἅπαν τὸ εὐσεβὲς χριστεπώνυμων ἡμῶν πλήρωμα, εὐαρεστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, καὶ κατὰ χρέος ἀπαραίτητον νά φυλάξωμεν τὴν πίστιν καὶ ἀκραν εὐπειθεῖαν πρὸς τοὺς πολυχρονίους καὶ εὐμενεστάτους ἡμῶν αὐθέντας τοῦ ὑψηλοῦ καὶ κραταιοῦ δεβλετίου, καὶ νά ἐπιδειξώμεθα τὴν ἐντονὸν προθυμίαν καὶ αἰσίαν ἐκτέλεσιν τῶν ὑψηλῶν βασιλικῶν προσκυνητῶν θεσπισμάτων, καὶ ἡ ἀρχιερωσύνη σου κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον

τὰ αὐτὰ διὰ βίου θέλεις διατηρεῖ ἀπαράτρεπτα διενεργῶν προθυμῶς καὶ ὅσα ἐκκλησιαστικὰ γράμματα κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐστάλησάν σοι ἐγκελευόμενα περὶ τοιούτων ἀναγκαίων πραγμάτων καὶ ὑποθέσεων καὶ τῆς ἀγρύπνου προσοχῆς καὶ ὀφειλομένης πίστεως, προθυμίας καὶ ὑποταγῆς εἰς τοὺς ἐκδεδομένους ὑψηλοὺς προσκυνητοὺς ὀρισμοὺς τοῦ κραταιοτάτου, δικαιοτάτου καὶ εὐσπλαχνικωτάτου πολυχρονίου ἡμῶν ἀνακτος (οὗ τὸ κράτος εἶη ἀήττητον καὶ θριαμβεῦον εἰς τοὺς αἰῶνας) ἐκεῖνα πάντα νὰ διατηρῆς μέχρι κεραίας ἀπαράτρεπτα, καὶ νὰ διενεργῆς μετὰ συντόνου προθυμίας σου ἀποκαθιστάμενος λόγοις καὶ ἔργοις καὶ κινήμασι καὶ φρονήμασι καλὸν παράδειγμα πρὸς πάντας τοὺς ἐπαρχιώτας σου χριστιανοὺς ἱερωμένους καὶ λαϊκοὺς, ἐπὶ τούτοις δὲ παραγγέλλομεν καὶ τῇ ἀρχιερωσύνῃ σου διὰ νὰ εἰδοποιήσῃς πάντας τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ σου χριστιανοὺς ἱερωμένους καὶ λαϊκοὺς, ὅτι ἐξεδόθη ὑψηλὸς βασιλικὸς προσκυνητὸς σφοδρὸς ὀρισμὸς, ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς τὸ μὲν πολιτικὸν ζερμαχπούσι νὰ τρέχη πρὸς πέντε γρόσια, καὶ ὁ νισφιὲς αὐτοῦ πρὸς ἑκατὸν παράδες καὶ ὁ ῥουμπιὲς αὐτῶν πρὸς πεντήκοντα παράδες, τὰ δὲ παλαιὰ καὶ νέα φουντούκια πρὸς ἑπτὰ γρόσια καὶ ὁ ῥουμπιὲς αὐτῶν πρὸς ἑβδόμηκοντα παράδες, τὰ δὲ μισριώτικα ζερμαχτούσια πρὸς τέσσαρα γρόσια καὶ ὁ νισφιὲς αὐτῶν πρὸς δύο γρόσια, τὰ δὲ ματζάρικα φλωριά πρὸς ἑπτὰ γρόσια, τὰ δὲ γιαλιτζια ἦτοι τὰ βενέτικα, πρὸς ἑπτὰ ἡμισυ γρόσια, οἱ δὲ ριγιάλιες πρὸς τρία γρόσια καὶ δέκα παράδες, καὶ περισσότερον τούτου οὔτε ἓνα ἄσπρον μήτε νὰ δίδονται, μήτε νὰ λαμβάνονται, μήτε νὰ συνάγονται αὐτὰ τὰ φλωριά καὶ νὰ ἀποστέλλωνται μαζευμένα εἰς ἄλλα μέρη ἐπ' αἰσχροκερδεῖα, μὲ τὸ πέρασμα τῆς προσθήκης τῆς βασιλικῆς ἐμποδιζομένης εἰς τὰ τοιαῦτα φλωριά καὶ εἰς ταῖς πατάκες, ἐπειδὴ ὅστις ἤθελε τολμήσῃ νὰ δίδῃ καὶ νὰ λαμβάνῃ αὐτὰ περισσότερον, ἢ συνάγων μὲ προσθήκην τῆς τιμῆς αὐτῶν ἀποστέλλει εἰς ἄλλα μέρη ὁ τοιοῦτος νὰ παιδεύηται μὲ καφικὴν τιμωρίαν· τοιαῦτα ἀποφαίνεται καὶ ὁ ἐκδοθεὶς πρὸς ἡμᾶς ὑψηλὸς βασιλικὸς προσκυνητὸς σφοδρὸς ὀρισμὸς· ὅθεν καὶ ἡ ἀρχιερωσύνῃ σου ἐντόνως παράγγειλον διὰ νὰ προσέχῃς καὶ εἰς τὴν ἐκδοθεῖσαν ταύτην ὑψηλὴν βασιλικὴν προσκυνητὴν σφοδρὰν προσταγὴν, ἵνα μὴ φανῇ τις τῶν ἐπαρχιωτῶν σου χριστιανῶν καθ' ὁλονδῆτινα τρόπον ἐκτρεπόμενος, κυριευόμενος ὑπὸ τῆς αἰσχροκερδεῖας, καὶ πάθη ἀποκριματίστως· τοιαῦτα τοίνυν ἐκ προοιμίων ἐντελλόμεθα καὶ τῇ ἀρχιερωσύνῃ σου, καὶ προσέχων καλῶς εὐχου ὑπὲρ ἡμῶν, καθὼς καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ σου πρὸς Θεόν, οὗ ἡ χάρις μετὰ τῆς ἀρχιερωσύνης σου †. ἀωα' Ιουνίου κ'.

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

- † Ὁ Ἐφέσου Μακάριος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
 † Ὁ Ἡρακλείας Μελέτιος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
 † Ὁ Κυζίκου Ἰωακείμ καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
 † Ὁ Νικομηδείας Ἰερεμίας καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
 † Ὁ Δέρκων Γρηγόριος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
 † Ὁ Θεσσαλονίκης Γεράσιμος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
 † Ὁ Προύσης Ἀνθίμος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
 † Ὁ Ἰκονίου Ραφαὴλ καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
 † Ὁ Λαρίσης Διονύσιος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
 † Ὁ Ἀγγύρας Ἰωαννίκιος καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.
 † Ὁ Ἐάνθης Ναθαναὴλ καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός †.

(Ἐξ ἀντιγράφου παλαιοῦ)

Τίμιον ζαπίτα καὶ προεστῶτες τῶν νησιῶν τῆς Ἀσπρης θαλάσσης ἡμέτεροι προσφιλεῖς, τὴν τιμιότητά σας ἠδέως προσαγορεύομεν, ὑγιαίνοντες εἴητε ἐν εὐημερίᾳ. Κατὰ τὸν προεκδοθέντα ἡγεμονικὸν ὀρισμὸν τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ πολυχρονίου πασᾶ ἐφένδη μας ἐπιτάττοντα ὑμῖν τὸ νὰ πολιτεύηται εἰς τὸ ἐξῆς τὸ πολιτικὸν φλωρί πέντε ἡμισυ γρόσια τὸ φουντούκι ὀκτῶ, τὸ μαντζάρικον ὀκτῶ καὶ τὸ βενέτικον ὀκτῶ ἡμισυ συμφώνως τῇ ἐννοίᾳ τοῦ περὶ τούτων ἐκδοθέντος βασιλικοῦ προσκυνητοῦ ὀρισμοῦ, γράφοντες παραγγέλαμεν καὶ ἡμεῖς περὶ αὐτῶν τούτων τὰ εἰκότα· ἤδη δὲ ἐκδοθέντος καὶ ἑτέρου βασιλικοῦ ὀρισμοῦ προσορίζοντος τὸ νὰ συμπολιτεύηται καὶ τὸ μισριώτικον φλωρί τέσσαρα ἡμισυ γρόσια καὶ ἡ πατάκα τρία ἡμισυ καὶ κατὰ τὴν ἐννοίαν αὐτοῦ ἐκδοθέντος καὶ ἡγεμονικοῦ ὀρισμοῦ τοῦ ὕψους του, καὶ συναποστελλομένου ὑμῖν διὰ τοῦ ἰδίου ἀνθρώπου μας Μιχάλη, γράφοντες ἂν πάλιν, παραγγέλλομεν ὑμῖν ἵνα ἐπιβλέπητε ἐπιμελῶς εἰς τὸ νὰ συμπολιτεύονται καὶ αὐτὰ τὰ εἶδη τῆς μονέδας κατὰ τὸν ἀνωτέρω προσδιορισμὸν δηλαδὴ τέσσαρα ἡμισυ γρόσια τὸ μισριώτικο φλωρί, καὶ τρία ἡμισυ γρόσια ἡ πατάκα χωρὶς τινος προσθήκης ὅτι ὅσοι ἠθέλασι φοραθῆναι δίδοντες καὶ λαμβάνοντες αὐτὰ μετὰ προσθήκης, θέλουσιν ὑποπέσῃ εἰς κεφαλικὴν τιμωρίαν, συμπαιδευομένων καὶ ὑμῶν τῶν κατὰ τόπους ζαμπιτῶν καὶ προεστῶτων· λοιπὸν γενόμενοι προσεκτικοὶ ἰδεάσατε πάντας τοὺς ἐγκατοίκους τὰ πρὸς διατήρησιν τῶν προστασσομένων, καὶ ἀποφυγὴν τῶν ἐπαπειλουμένων δεινῶν, καὶ ὑγιαίνοιτε· ἀφέ μαρτίου ἐ, ἀπὸ διδανχανὲ.

Τῆς τιμιότητός σας ὅλος
 Παναγιωτάκης Μουρούζης

“Ανωθεν τοῦ γράμματος κεῖται τάδε· «ἴσον τῆς προσταγῆς τοῦ ἐκ λαμπροτάτου πεγιζαδέ μας».

(Ἐξ ἀντιγράφου παλαιοῦ)

Κασάν πασσῆς ἐλέω θεοῦ βεζύρης καὶ καπουδάν πασσῆς.

Προεστάτες καὶ ἐπιστάτες Νάξου καὶ Ἀμοργοῦ, ἐπειδὴ ἀπὸ τινος καιροῦ ἐπληθύνθησαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ πλήθους οἱ κάλπικοι παράδες καὶ ἐδίδοντο καὶ ἐλαμβάνοντο μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, καθὼς τὰ καθαρὰ καὶ ἀκίβδηλα νομίσματα, πράγμα τῷ ὄντι ἐνοχλητικὸν εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων, διὰ τοῦτο ἐκρίθη ἐπάναγκες, νὰ γένη ἀποτροπὴ διὰ νὰ μὴ συμβαίνωσιν εἰς τὸ ἐξῆς τοιαῦτα ἀθεσμία, ὡς ἐπιφέροντα ἐπιβλαβῆ σύγχισιν εἰς τὰς μεταξὺ τοῦ πλήθους δοσοληψίας, ἀντιβαίνοντος μάλιστα τοῦ τοιούτου καὶ τοῖς ἱεροῖς νόμοις καὶ κανόσι· ἐκδοθέντος λοιπὸν τοῦ ἱεροῦ βασιλικοῦ θεσπίσματος, καὶ οὔσης βασιλικῆς ἐπιμόνου ἀποφάσεως, ὥστε εἰς ὅποιον εὐρεθῆ εἰς τὸ ἐξῆς ἢ παρὰς ἢ γρόσι ἢ ἄλλη μονέδα κάλπικι νὰ πιάνεται καὶ νὰ παιδεύεται ἰταμῶς· ἐξεδόθη ἤδη καὶ πρὸς ὑμᾶς ὑψηλὸς ὄρισμὸς ἐπιτακτικὸς, τοῦ νὰ ἀναγγέλλωμεν εἰς τοὺς ὑπὸ τὴν ἡμετέραν διοίκησιν ὅτι ἂν φοραθῶσι τινὲς εἰς τὸ ἐξῆς δεχόμενοι, ἢ δίδοντες διάφορα εἶδη τῶν φλωρίων ἢ γροσίων. . . . καὶ τάλλα περισσότερον τῆς προσδιορισμένης τιμῆς οἱ τοιοῦτοι, ὅποιοι καὶ ἂν ᾶσι, θέλει παιδευθῶν ἀυστηρῶς, καὶ ἡ ἁμαρτία ἅς εἶναι ἐπὶ τοῦ τραχήλου αὐτῶν· ὅθεν προσέχοντες καλῶς εἰς τὸ νὰ μὴ δίδη, οὔτε νὰ λαμβάνη τις εἰς τὰς νήσους σας παντὸς εἶδους κάλπικη μονέδα θέλετε ἐξετάσει ἀκριβῶς, καὶ ἂν εὐρίσκωνται τινες εἰς τὰς νήσους σας, κατατολμῶντες ἐξασκεῖν τὴν ἐπέμεμπτον καὶ δημοκατάρατον τέχνην τῶν καλπουζάνιδων τοὺς τοιούτους θέλετε τοὺς ἀναφέρει πρὸς ἡμᾶς χαρακτηριστικῶς ὀνομαστὶ διὰ νὰ παιδεύωνται κατὰ τὸ εἶκος, ἐφ’ ᾧ καὶ ἐξεδόθη τὸ παρὸν ἡμέτερον πουργιουρλδί, δι’ οὗ ἀποτόμως ἅς προσταζόμεν νὰ προθυμοποιηθῆτε, ὥστε νὰ ἐκτελέσητε τὰ ἐν αὐτῷ προσταζόμενα φυλαττόμενοι (ἐκ) παντὸς κινήματος ἐναντίον τῆ ἐννοίᾳ αὐτοῦ· οὕτως προσταζόμεν ἡγεμονικῶς καὶ μὴ γενέσθω ἄλλως ἐξ ἀποφάσεως· 1819 μαΐου α’.

Στέλλεται μούπασίρης δι’ αὐτοῦ ὁ κοὺς κεχαγιοσί Χουσενίναγας.

Ἐξεδόθη τὸ παρὸν ἀπὸ τοῦ διβανίου τοῦ βασιλικοῦ τερσανέ.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ γράμματος κεῖται «ἴσον ἀπαράλακτον ἐκ τοῦ πρωτοτύπου».

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΧΑΛΚΙΔΟΣ

Η ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ.—ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

ὑπὸ

N. I. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Αἱ χριστιανικαὶ ἀρχαιότητες Χαλκίδος δὲν ἐμελετήθησαν εἰσέτι δέοντως. Πλὴν τῆς Βασιλικῆς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, περὶ ἧς ἔγραψαν ἄλλοι τε καὶ τελευταίως ὁ διάσημος βυζαντινολόγος Strzygowski⁽¹⁾ ἄλλαι μελέται δὲν ἐδημοσιεύθησαν μέχρι τοῦδε. Καὶ ναὶ μὲν ἐν τῷ μουσεῖῳ Χαλκίδος ἀπόκεινται μερικὰ γλυπτὰ παλαιοχριστιανικὰ καὶ τῶν μέσων βυζαντινῶν χρόνων καὶ τινες ἐπιγραφαί, ἀλλὰ πολὺ ὕλικόν εἶναι διεσκορπισμένον ἀκόμη ἐν ὁδοῖς καὶ οἰκίαις ἰδιωτικαῖς ἄγνωστον εἰς τοὺς ἐπιστήμονας.

Ἀναλαμβάνοντες τὴν ἐπιμελητείαν τῶν ἐν Χαλκίδι ἀρχαιοτήτων ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου τελευτῶντος ἔ. ἔ. ἐστρέψαμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν συλλογὴν τῶν σποράδην κειμένων ἑλληνικῶν καὶ βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων. Αὗται παρατηρήσαμεν ὅτι ἔκειντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ παλαιᾷ συνοικίᾳ φρουρίου καὶ ἰδίως μεταξὺ τῶν ὁδῶν Χαρένδα Κράτητος καὶ Ἰουστινιανοῦ, ἰδίως δὲ περὶ τὴν ἁγίαν Παρασκευήν.

Καὶ πρῶτον μὲν θὰ προτάξωμεν ὀλίγας παρατηρήσεις περὶ τῆς Βασιλικῆς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ὕστερον δὲ περὶ τῶν συλλεγέντων γλυπτῶν θὰ διαλάβωμεν.

Ὁ Strzygowski εἰς δύο περιόδους ἀρχιτεκτονικῶς τάσσει τὸν ναὸν τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς. 1ον) τὴν παλαιότεραν, καθ’ ἣν οἱ ἐμπρόσθιοι κίονες πρὸς Δ. μέχρι τοῦ ὀρθοστάτου ἀνήκουσιν εἰς τὴν παλαιὰν Βασιλικὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ 2ον) τὴν νεωτέραν, καθ’ ἣν τὰ πρὸς Α. τοῦ ὀρθοστάτου μέρη ἀνήκουσιν εἰς τὴν γοτθικὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Ὅριον δὲ τῶν δύο περιόδων εἶναι οἱ ὀρθοστάται.

(1) Spon. καὶ Wheler, ἐκδ. Νυρεμβέργης τοῦ 1690, τόμ. Β', σελ. 60.— Reise durch einige Legenaden des nördlich Lrischen lands, σελ. 18 κλπ.— Γ. Λαμπάκης «Ἑβδομάς» Α', 287 καὶ ἐξῆς: — Joseph Strzygowski, Παλαιὰ Βυζ. Βασιλικὴ ἐν Χαλκίδι, ἐν Δελτίῳ. Ἱστορ. καὶ Ἔθνος. Ἑταιρ. Β', 1889 σ. 711 καὶ ἐξ.

“Οτι ἡ παλαιὰ Βασιλικὴ προεξετείνεται κατὰ τὴν πρόσοψιν κατὰ ἓν μεσοστύλιον καὶ $\frac{1}{4}$ ὡς λέγει ὁ Strzygowski, εἶναι καταφανὲς οὐ μόνον ἐκ τῶν δύο κίωνων μετὰ κιονοκράνων τῆς Ε' μ. χ. ἑκατονταετηρίδος ἐκατέρωθεν τῆς δυτικῆς μέσης πύλης, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν κρηπιδωμάτων τῶν τοίχων τῆς δυτικῆς προσόψεως, ὄντων ἔτι καὶ νῦν καταφανῶν. Ἡ σύμπτυξις αὕτη τοῦ πρὸς Δ' μήκους τοῦ ναοῦ ἐγένετο μεσοῦντος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὅτε συνεπεία μεγάλου σεισμοῦ κατέπεσεν ἡ δυτικὴ πρόσοψις τοῦ ναοῦ, ὅτε ἔπεσε καὶ τὸ ὑπὸ τῶν Φράγκων ὡς ὑπέρθυρον ἐντειχισθὲν ἀνάγλυφον τῆς Παναγίας, τὸ ὁποῖον εἶναι παλαιοχριστιανικόν, καὶ τὸ ὁποῖον εὗρὼν ὁ Strzygowski ἀπερριμένον ἐν τῷ ναῷ ἔδημοσίευσεν. Συνεπῶς οἱ πρὸ τῆς νῦν προσόψεως κίονες συμπεριελαμβάνοντο ἐντὸς τοῦ ναοῦ.

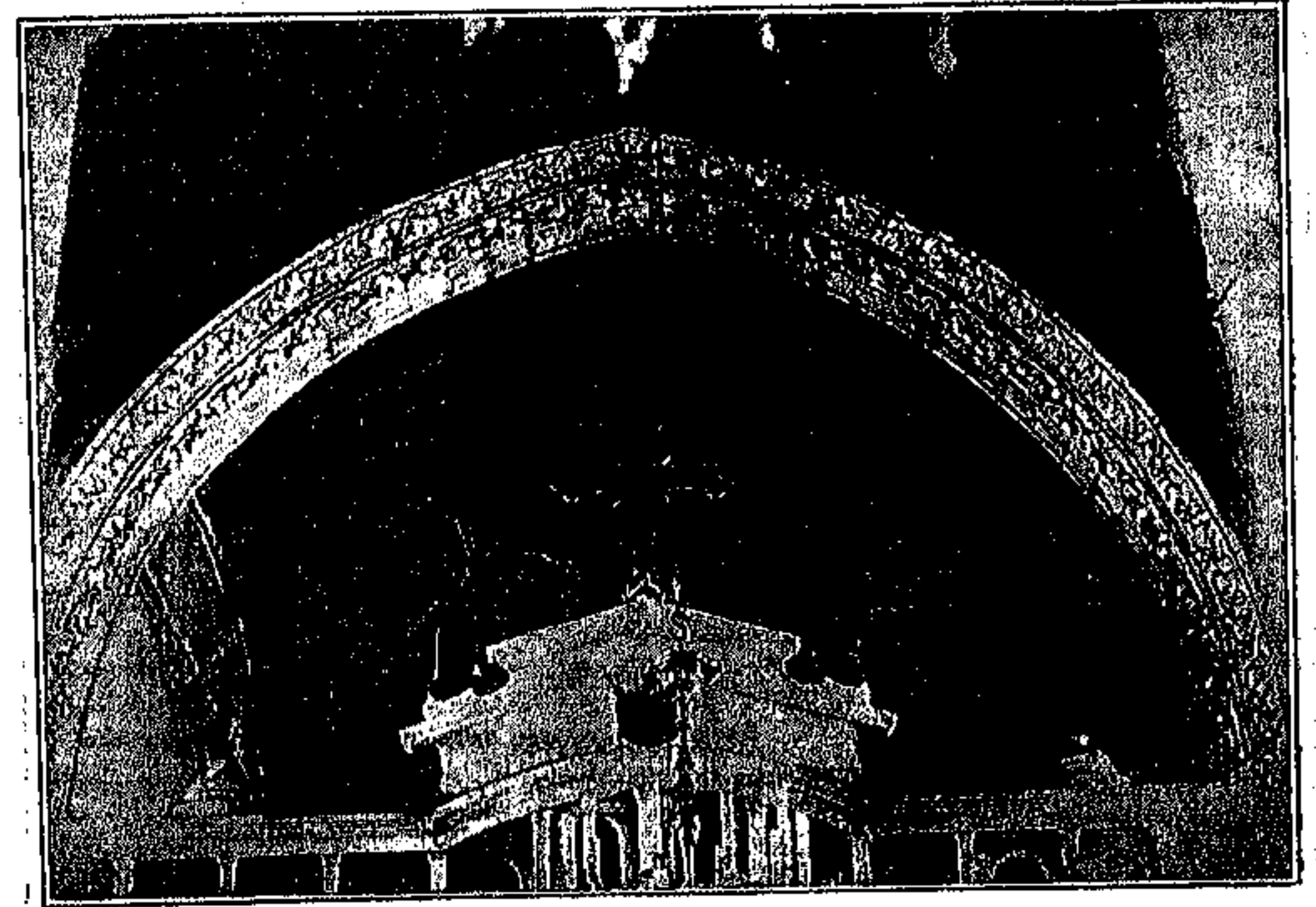
Ὁ Strzygowski λέγει ὅτι εἰς τὴν παλαιὰν Βασιλικὴν ἀνήκουσι πάντως καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ κατὰ μῆκος τοῖχοι. Τοῦτο δὲν φαίνεται πιθανὸν διότι πρὶν ἐπιχρισθῶσιν οἱ τοῖχοι ὑπῆρχον, κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν εἰδημόνων ἐν Χαλκίδι, ἀψίδες ἢ καμάραι δξύτοξοι κατὰ τὸν γοτθικὸν ἑυθμόν, αἵτινες ἐφράχθησαν ὕστερον καὶ τὰ παράθυρα δὲ ἔχουσι δξύτόξους καμάρας. Ἴσως δὲ εἶναι ὀρθὸν τὸ ὑπὸ τοῦ Strzygowski λεγόμενον ὅτι μία τῶν στρογγυλοτόξων ἀψίδων τοῦ μέσου τοίχου πιθανῶς ν' ἀνήκη εἰς τὴν παλαιὰν Βασιλικὴν, ἂν μὴ ἦναι νεώτερον κτίσμα συνεπεία τοῦ σεισμοῦ. Ὅτι δὲ ὁ ναὸς ἀνεκτίσθη ὑπὸ τῶν Βενετῶν ἐπὶ τῶν ἀρχικῶν διαστάσεων τοῦ ναοῦ, ὃν ὁ Strzygowski ἀνάγει εἰς Ἰουστινιανείους χρόνους, τοῦτο εἶναι βέβαιον.

Ἄπαντα τὰ πρὸς ἀνατολὰς τῶν ὀρθοστατῶν λοιπὰ μέρη τοῦ ναοῦ ἀνήκουσι προφανῶς ὡς καὶ ὁ Strzygowski παρατηρεῖ, εἰς ἀρχιτεκτονικὴν γοτθικὴν, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν δξύτόξων ἀψίδων κλπ. Ὁ Strzygowski λέγει ὅτι ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς παλαιᾶς Βασιλικῆς πρέπει νὰ ἐτελέσθη πρὸ τοῦ ἔτους 1398, ἐπειδὴ τότε (1398) ἐτάφη ἐν τῷ παρεκκλησίῳ Ἁγίου Ἐλευθερίου ὁ Πέτρος Lippamanus, ὡς διδάσκει ἡ κατὰ τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ παρεκκλησίου σφραγισμένη ἐπὶ λίθου ἐπιγραφή. (1)

Πιθανῶς, λέγει ὁ Strzygowski, ἡ παλαιὰ Βασιλικὴ ἐβλάβη κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἐφ' ᾧ μετεβλήθη εἰς γοτθικὴν ἐκκλησίαν, χρησιμοποιηθέντων τῶν μέχρι τότε κατὰ χώραν ἰσταμένων παλαιοχριστιανικῶν κίωνων. Ἡ ἀνοικοδόμησις δὲ αὕτη θὰ ἐγένετο κατὰ τὸν ΙΙ' αἰῶνα. Ὁ Strzygowski ὁμῶς ἀκολουθῶν τὴν γνώμην

(1) Stephanl, Reise durch einige Gegenden des nördlich Griechenlands, σελ. 18. Strzygowski, ὡς ἄνω.

τοῦ Lolling (Bädeker) λέγει, ἂν ἡ ἐκκλησία αὕτη ἦτο ἡ κυριωτάτη ἐκκλησία τῶν Βενετῶν, πιθανὸν θ' ἀνεκτίσθη πρὸ πάσης ἄλλης ἐκκλησίας καὶ δὴ πρὸ τοῦ ἔτους 1279, ὅτε κατ' ἐπιγραφὴν, ἦν εἶδεν ὁ Spon καὶ ὁ Wheeler (1) ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ παλαιοῦ μεγάρου τοῦ Βενετοῦ Βαίλου

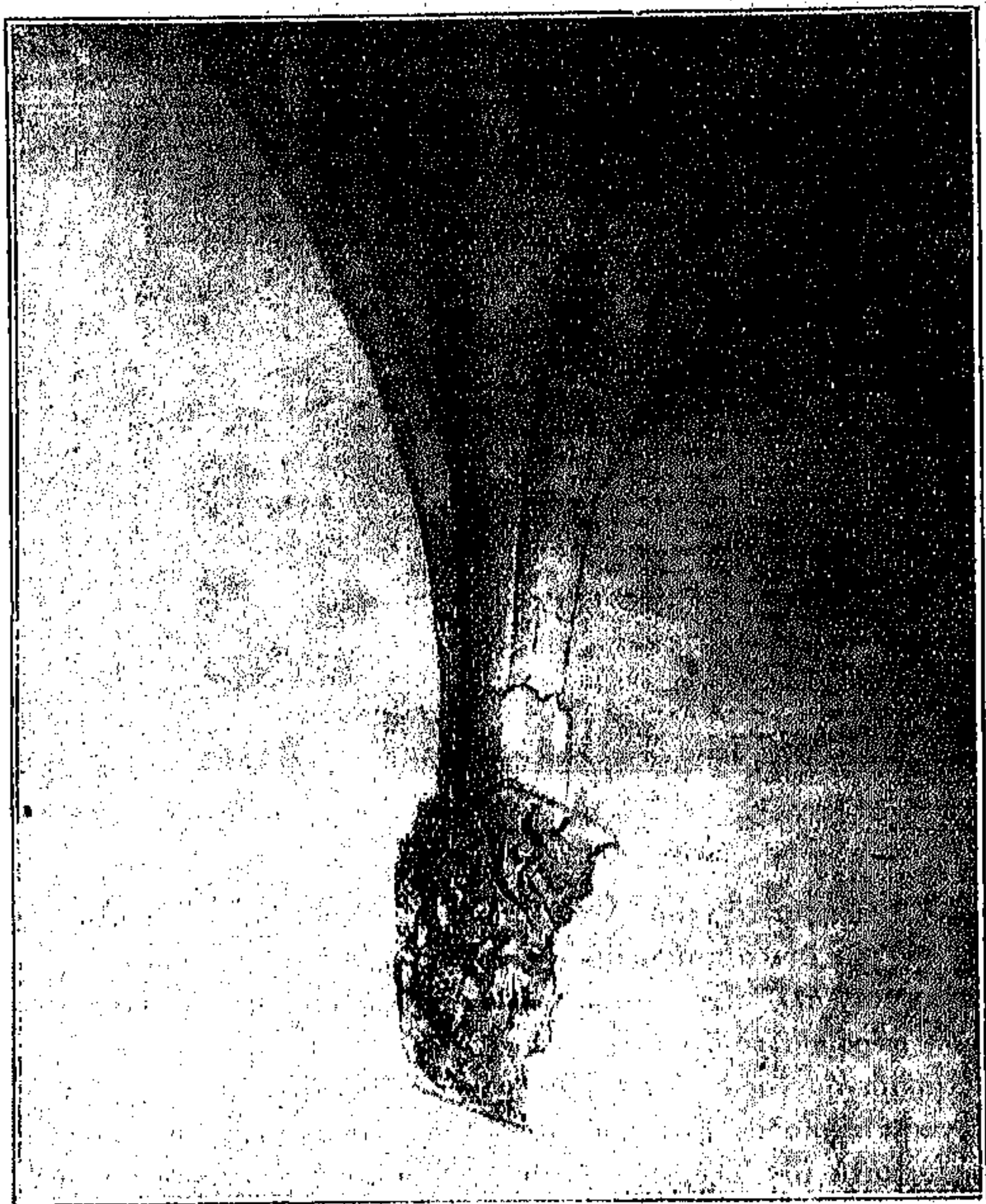
Εἰκ. 1.

ἐκτίσθη ἐκκλησία τις τοῦ Ἁγ. Μάρκου ὑπὸ τοῦ Βαίλου Νικολάου Μιλιάνη καὶ τῶν δύο αὐτοῦ συμβούλων, Μιχαὴλ τοῦ ἐξ Ἁνδρου καὶ Πέτρου τοῦ Navyer, ἀλλ' εἶναι τὸ ζήτημα ἂν ἡ βασιλικὴ τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς εἶναι ἡ φέρουσα τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγ. Μάρκου.

Παραδεχόμενοι δὲ ὅτι κατὰ τὴν δευτέραν, κατὰ Strzygowski, ἀρχιτεκτονικὴν περίοδον ἢ τε πρόσοψις καὶ οἱ κατὰ μῆκος τοῖχοι διερρουθμίθησαν κατὰ τὸν δξύτοξον γοτθικὸν ἑυθμόν, προσετέθησαν δύο νέα μεσοστύλια καὶ προσεπρωκοδομήθησαν τὸ τετράγωνον ἅγιον βῆμα, συγχρόνως ἐκτίσθησαν τὸ ἐξ ἀριστερῶν παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγ. Ἐλευθερίου καὶ ὁ πύργος τοῦ κωδωνοστασίου, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ἐπίσης ὅτι καὶ τὸ δεξιὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸ ὁποῖον ὁ Strzygowski θεωρεῖ νεώτερον, ἀνάγων αὐτὸ ἐκ τῶν μεστῶν καὶ ὑπερεξωγκωμένων φυλλωμάτων ἀσφαλῶς μόλις εἰς τὸν ΙΔ' ἢ ΙΕ' αἰῶνα, εἶναι σύγχρο-

(1) Ἐκδ. Νυρεμβέργης τοῦ 1690, τόμ. Β' σελ. 60 — Strzygowski ὡς ἄνω.

νον τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ ναοῦ· διότι ὁ Strzygowski δὲν εἶδε τῆς μεγάλης πρὸ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ὀξυτόξου καμάρας τὰ ἐκ μαρμάρου

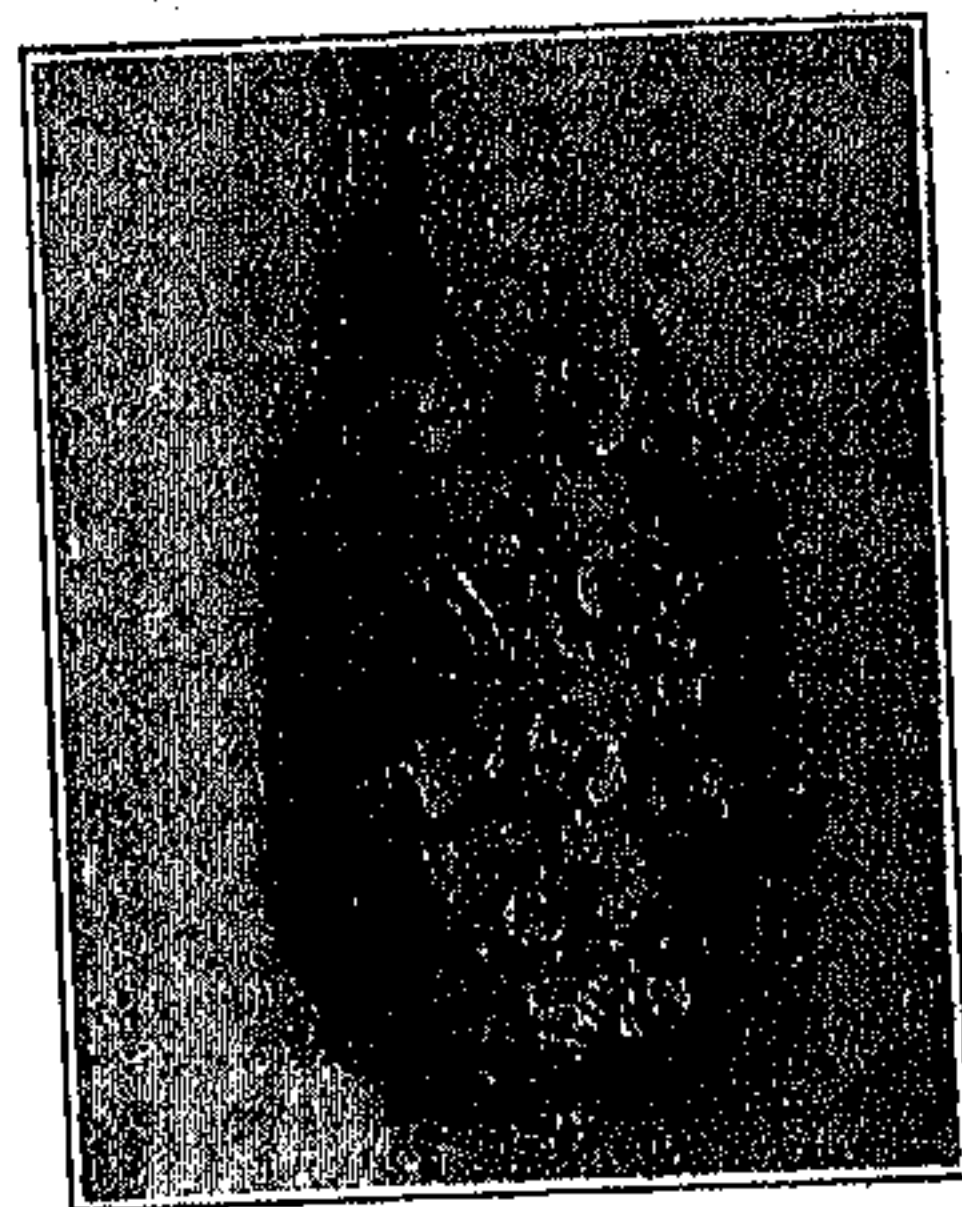
Εἰκ. 2.

γλυπτὰ κοσμήματα, ἅτινα τότε ἦσαν κεκαλυμμένα δι' ἐπιχρίσματος ἀσβέστου, καὶ τὰ ὁποῖα μόλις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν διὰ συντόνου ἐπιμελείας ἀπεκαλύφθησαν. Ὁμοίως τοιαύτας ἐπενδύσεις ἔχομεν καὶ ἐν τῇ Παρηγορίτῃ τῆς Ἁρτῆς κατὰ φραγκικὴν ἐπίδρασιν (1).

(1) Ἄναστ. Ὁρλάνδος, ἡ Παρηγορίτῃσα, Ἄθ. 1921, σ' 51 εἰκ. 35.

Τὰ γλυπτὰ δὲ ταῦτα κοσμήματα, ὧν εἰκόνα (ἀριθ. 1) δημοσιεύομεν εἶναι ὅμοια καὶ σύγχρονα πρὸς τὰ τοῦ παρεκκλησίου τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἔχοντα μετὰ καὶ ὑπερεξωγκωμένα φυλλώματα (εἰκ 2, 3, 4). Κατὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς σύγχρονον κτίσμα τὰ ἀπὸ τῶν ὀρθοστατῶν μέρη πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ναοῦ καὶ τῶν παρεκκλησίων.

Ὁ Strzygowski λέγει ὅτι κιονόκρανον τῶν μέσων βυζ. χρόνων εἶναι ἐπιτεθειμένον καὶ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ βυζαντινοῦ κορμοῦ τοῦ κίονος ἀμέσως ἐκ δεξιῶν τῆς νῦν εισόδου. Ἐπίσης δὲ ὅτι κάτω τοῦ ἐξ ἀριστε-

Εἰκ. 3.

Εἰκ. 4.

ρῶν (γράφε δεξιῶν) κίονος τοῦ ἀνατολικοῦ ἐτέθη ἐπὶ διπλῆς πλίνθου κακόμορφος κωδωνοειδῆς βάσις, ἐπ' αὐτῆς δὲ ἀρχαῖος κορμὸς δωρικός καὶ κιονόκρανον τῶν μέσων βυζαντινῶν χρόνων ἔτι δὲ χείρων εἶναι ἢ σύνθεσις τοῦ δεξιοῦ κίονος (γράφε ἀριστεροῦ). Ἡ ἐνδειξις αὕτη ὡς καὶ οἱ ἐν τῇ ἀπέναντι τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς παλαιᾷ βενετικῇ οἰκίᾳ ἱστάμενοι μονόλιθοι κίονες ἰσομεγέθεις τοῖς τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς φέροντες κιονόκρανα τῶν μέσων βυζαντ. χρόνων, καὶ δύο κιονόκρανα, ἅτινα εἶδεν ἔξω τοῦ ναοῦ ἐρριμένα ὁ Strzygowski, (1) πρὸς δὲ καὶ τὰ ἐν ταῖς πέριξ τοῦ ναοῦ οἰκίαις ἐρριμένα ἀρχιτεκτονικὰ γλυπτὰ, ἥτοι κιονόκρανα, ἡμικιονόκρανα, ἐπιθήματα, κιονίσκοι κιβωρίων, κιονόκρανα μικρὰ κιβωρίων, χωρίσματα διλόβων παραθύρων, βάσεις Ἁγ. Τραπέζης μετὰ σταυροῦ ἀναγλύφου πληρουμένου δι' ἀστραγαλίων καὶ τελευτῶντος εἰς φυλλώματα κλπ. περὶ ὧν ἀλλαχοῦ

(1) Ἐν ἡμεῖς εὑρομεν, ὅπερ ἐκομίσσαμεν εἰς τὸ μουσεῖον Χαλκίδος.

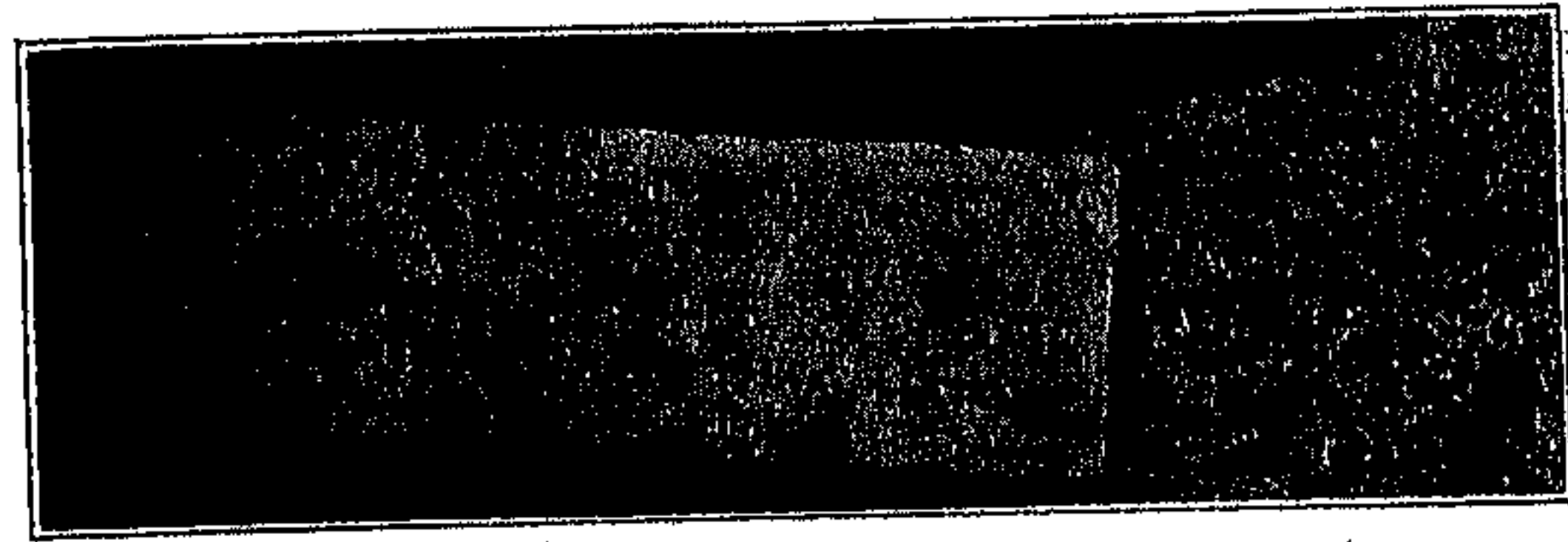
γενήσεται λόγος, πάντα ταῦτα δίδουσιν ἡμῖν τὴν ὑπόνοιαν νὰ τάξωμεν τρεῖς ἀρχιτεκτονικὰς περιόδους τοῦ ναοῦ. Πρώτην τῆς ἀνεγέρσεως αὐ-

Εἰκ. 5.

τοῦ κατὰ τοῦς Ἰουστινιανείους χρόνους, ὡς ἐκ τῶν κιονοκράνων δυνά-
μεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι δηλαδὴ τὰ κιονόκρανα μετὰ φύλλων ἀκάν-
θου προιονωτῆς (spinosus) ἀνεμίζομένων εἰς δύο σειρὰς δεξιὰ καὶ ἀρι-

στερὰ ἀνάγονται, εἰ καὶ ἀσφαλῶς δὲν ἔχουσι χρονολογηθῆ, ἐν τούτοις ὅμως γενικώτερον τάσσονται εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς 5' μ. χ. ἑκατονταετηρίδος, ὑποδείγματα δ' αὐτῶν διεσώθησαν ἐν Ἀγ. Ἀπολιναρίῳ τῷ Νέῳ τῆς Ραβέννης, ἐν Νικαίᾳ, Ἀλατζᾷ Κισλὲ παρὰ τὰ Μῦρα, ἐν Συρίᾳ, ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ἐν Χαλκίδι, καὶ ἐν ἡμει-

Εἰκ. 6.

φθαρμένον ἐν τῇ συλλογῇ Ἀλμυροῦ. Ἐπίσης τὰ σύνθετα κιονόκρανα τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, τῶν ὁποίων οἱ μὲν ἕλικες σμικρύνονται, τὸ δὲ ἐπίθημα εἶναι μεγάλου κυβικοῦ σχήματος, ἀνάγονται εἰς τὴν 5' μ. χ. ἑκατονταετηρίδα (Εἰκ. 5).⁽¹⁾

Δευτέραν, καθ' ἣν καταστραφέντος ποτὲ τοῦ ναοῦ κατὰ τοὺς μέσους βυζαντινοὺς χρόνους συπεπεῖα ἢ σεισμοῦ ἢ πολέμου ἢ ἄλλως, θὰ ἀνεκτίσθη ὁ ναὸς κατὰ τὴν μέσην βυζαντινὴν περίοδον καὶ εἰς αὐτὴν θ' ἀνήκωσι τὸ κιονόκρανον ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τοῦ κίονος ἀμέσως ἐκ δεξιῶν τῆς εἰσόδου, τὰ δύο κιονόκρανα μετὰ τῶν κίωνων καὶ τῶν βάσεων τῶν τὰ πρὸς Α. τῶν ὀρθοστατῶν, τὰ ἀνέχοντα τὰς δευτοῦσους ἀψίδας, τὰ δύο κιονόκρανα, ἅτινα εἶδεν ὁ Stezygowski πρὸ τῆς δυτικῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ ἐρριμένα, καὶ τινὰ τῶν κιονοκράνων μετὰ τῶν κορμῶν αὐτῶν ἀνέχοντα τὰς δευτοῦσους ἀψίδας παλαιᾶς βενετικῆς οἰκίας ἔναντι τοῦ ναοῦ Ἀγ. Παρασκευῆς, ἣν οἱ Χαλκιδεῖς θεωροῦσιν ὡς οἰκίαν τοῦ Βενετοῦ Βαίλου. Ἐὰν εἰς ταῦτα προσθέσωμεν καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη χριστ. ναῶν τῶν μέσων βυζαντινῶν χρόνων, κείμενα σποράδην ἐν ταῖς πέριξ τοῦ ναοῦ καὶ τῇ συνοικίᾳ αὐτοῦ οἰκίαις, πρὸς δὲ καὶ ἐπὶ λίθου ἐκκλησιαστικὴν ἐπιγραφὴν τῆς Περιβλέπτου τῶν μέσων

(1) Strzygowski, ἐν Athen. Mitteil. XIV, 283 καὶ ἐξῆς. — Byz. Denkmäler II σ. 241—242. — Μ. Κωνσταντάπουλος, Ἰστ. Βυζ. τέχνης, σελ. 122 εἰκ. 47 καὶ σελ. 127, εἰκ. 53. ἐνθα δημοσιεύονται κιονόκρανα τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς.

βυζ. χρόνων, δικαιούμεθα, νομίζω, νὰ παραδεχθῶμεν μέσην ἀρχιτεκτονικὴν περίοδον τοῦ ναοῦ κατὰ τὴν μεσοβυζαντινὴν περίοδον. Ἴσως δὲ ὁ ναὸς νὰ ᾖ αὐτὸς τῆς Θεοτόκου τῆς *Περιβλέπτου*, οὗ μνημονεύει ἡ ἐπιγραφή. ⁽¹⁾ (Εἰκ. 6 Β')

† Ἐκτίστη ὁ πά(ν)σεπτος ναὸς τῆς Θεοτόκο[υ] ἢ Περὶβλέπτου ὃς ἐ[ν]θυμή[σ]ει
σεος Ἄννης καὶ Ἡλῆα καὶ Γαβρ[η]ήλ καὶ θυγατρὸς Μαρίας τῆς φηλτάτ[ης] καὶ Ἡ-
[λ]ή[α]. Ἔτους [5· 4δ'] ἐπὶ ἀπτοῦ [σημείου].

Ὁ λίθος, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή, εἶνε λευκὸς καὶ σχήματος ἐπιμήκους ὀρθογωνίου, τετραυμένους εἰς δύο ἀνίστα τεμάχια ἐφαρμόζοντα καὶ συγκολληθέντα οὕτως ὥστε ἐκ τῆς θραύσεως ἔχομεν ἀπώλειαν ἐνὸς ἢ δύο γραμμάτων τῆς χρονολογίας. Εἶνε δὲ ὁ λίθος ἀποκεκομμένος δεξιὰ κανονικῶς, οὕτως ὥστε νὰ ἔλλείπωσιν 6—8 γράμματα ἔξ ἑκάστου στίχου κατὰ τὸ τέλος, εὐκόλως συμπληρούμενα. Ἡ πλήρης δ' ἀνορθογραφικὴ ἐπιγραφή αὕτη, ἔξ ἧς ἔλλείπουσι τελείως τὰ φωνήεντα ε καὶ ω, φαίνεται ὅτι εἶνε ἐπισευρμένη γραφή τοῦ Θ. ἢ Ι. αἰῶνος, ὡς ἔξ ἀντιβολῆς πρὸς ἄλλας ἐπιγραφὰς εἰκάζομεν, ἢ τὸ πολὺ ΙΑ'. αἰῶνος.

Ἐξ αὐτῆς ἀσφαλῶς ἐξάγεται ὅτι ἐν Χαλκίδι ὑπῆρξε ναὸς τῆς Περιβλέπτου Θεοτόκου κατὰ τὴν μεσοβυζαντινὴν περίοδον. Ποῖος δὲ ὁ ναὸς οὗτος καὶ ποῦ ἔκειτο; Ἄγνοοῦμεν.

Ἐπειδὴ δὲ εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι ὅτι τῷ 1209 ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐρρίκος μετὰ τὴν ἀφίξιν αὐτοῦ εἰς Ἄλμυρον τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Ραβενίκης πλησίον τῆς Λαμίας, μετὰ τὸ τέλος τοῦ συνεδρίου τῶν βαρῶνων καὶ μεγιστάνων Φράγκων, διηυθύνθη εἰς Θήβας καὶ Ἀθήνας καὶ ἐκεῖθεν εἰς Χαλκίδα, ὅπου διέμεινεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ξενοζόμενος ὑπὸ τοῦ Οὐνρωναίου Ραβανοῦ καὶ τυχῶν ἐνθουσιώδους δεξιότητος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες καὶ προέπεμψαν αὐτὸν εἰς τὴν λατινικὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας ⁽²⁾, ὁ ναὸς οὗτος θὰ ᾖ τῆς Περιβλέπτου γενόμενος δυτικὸς.

Κατὰ ταῦτα δὲ κατὰ τὸ 1209 ὑπῆρχε λατινικὴ ἐκκλησία τῆς Πανα-

(1) Πρβλ. Φωτογρ. ἀπεικασμα ἐν εἰκ. 6, Β.

(2) Henri de Valenciennes, ἔκδ. P. Paris, κεφα. XVIII, XXIX - XXXV - III. — Millier - Λάμπρου, Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, τομ. Α', 1909, σ. 111.

γίας ἐν Χαλκίδι, εἰς ἣν εἰσῆλθε καὶ προσηύξατο ὁ αὐτοκράτωρ Ἐρρίκος. Καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς μανθάνομεν ὅτι ὑπῆρχεν ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Περιβλέπτου, δικαιούμεθα, νομίζομεν, νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ Βασιλικὴ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα

Εἰκ. 7.

πρὶν Παναγίας τῆς Περιβλέπτου. Τὴν δ' ὑπόθεσιν ταύτην οὐ μόνον ἐνισχύουσι τὰ ἀρχιτεκτονικὰ γλυπτὰ τῆς μεσοβυζαντινῆς περιόδου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνάγλυφον τῆς Παναγίας, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Strzygowski, θὰ ἔκειτο πρὶν ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἴσως ἀνω τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ Βήματος ἐν θέσει περιβλέπτου, ἔξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα *Περιβλέπτου* τοῦ ναοῦ ὡς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ. Ἀσφαλῶς τότε, τῷ 1209 ἐσώζετο ἀκόμη ὁ

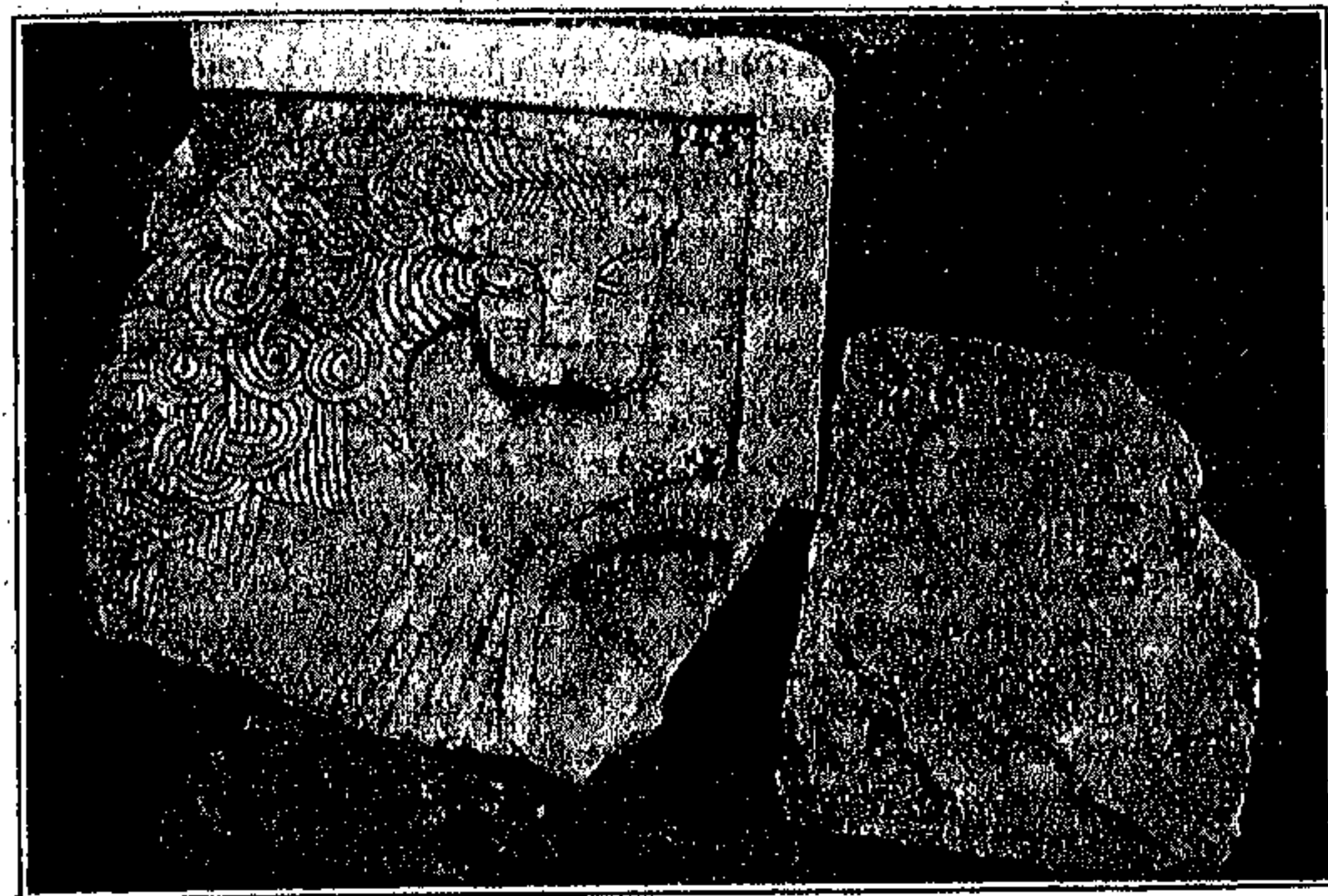
ναός τῶν μεσοβυζαντιακῶν χρόνων μεταβληθεὶς ἀπλῶς εἰς λατινικὴν ἐκκλησίαν.

Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον θ' ἀνήκωσιν ἀναμφιβόλως θωράκιά τινα ἀποκείμενα ἄλλα μὲν ἐν τῷ μουσεῖῳ συλλεγέντα πολὺ πρὸ ἡμῶν ὑπ' ἄλλων συναδέλφων, ἄλλα δὲ ἐντετειχισμένα ἐν διαφόροις οἰκίαις ἢ ἐρριμμένα ἐν αὐλαῖς ἰδιωτικῶν οἰκιῶν. Οὕτω πλησίον τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς ἐν ὁδῷ Κράτητος καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἰσραηλίτου Κοῦν εἶναι ἐντετειχισμένον θωράκιον ὀρθογώνιον ἀπολήγον εἰς τρίγωνον λευκοῦ μαρμάρου, ἐν ᾧ παρίστανται ἐν ἀναγλύφῳ δύο λέοντες καθήμενοι καὶ στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν προσθίων ποδῶν καὶ ἀντίνωτοι, στρέφοντες τὰς κεφαλὰς πρὸς τὰ ἔξω καὶ δάκνοντες τοὺς ὀπισθίους πόδας δύο ἐλάφων ἀντινότων ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τῶν λεόντων καὶ συναπτουσῶν τὰ θύγχι αὐτῶν (εἰκ. 7). Ἡ τεχνοτροπία δὲ τοῦ ἀναγλύφου τοῦ ἰδίως ὡς πρὸς τὴν διαρρύθμισιν τῆς χαίτης τῶν λεόντων ἐν εἴδει πλυχμῶν εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τεχνοτροπίαν ἑτέρου ἀναγλύφου θωρακίου, ἀποκειμένου ἐν τῷ μουσεῖῳ, ἐν ᾧ παρίσταται λέων ἔχων τὴν χαίτην πλυχμοειδῆ, καὶ πρὸς τὰ ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις ναῷ τῆς Γοργοεπηκόου (Ἀγ. Ἐλευθερίου) ἐντετειχισμένα ἀνάγλυφα, ἐν οἷς ἡ αὐτὴ παράστασις ὑπάρχει (Εἰκ. 8Α).

Ἐπίσης δὲ τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ Ν. Ἀλεξάνδρου καὶ Χατζηνικολάου ἐν ὁδῷ Χαρώνδα (παλαιὰ φυλακὰ) α') βάσις λίθου λευκοῦ τετράγωνος, πλαισιουμένη ἄνωθεν καὶ κάτωθεν καὶ ἔχουσα ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς ἀνάγλυφον ἰσοσκελῆ σταυρόν, πληρούμενον ἐντὸς δι' ἀστραγαλίου, καὶ τελευτῶντα εἰς ἀγκυροειδῆ φύλλωμα, φέροντα δὲ ἄνω ἑκατέρωθεν τὴν ἐπιγραφὴν IC. XG. β') διάζωμα ἐπιστυλίου φέρων κατὰ τὴν στενὴν πλευρὰν τῆς ἐκκρεμμάσεως πλούσιον διάκοσμον, κιονόκρανον μικρὸν κιβωρίου ἁγίας Τραπέζης ἀρχαῖζον καὶ γ') κιονίσκος ὀκτάπλευρος ἀπολήγων εἰς βάσιν τετράπλευρον λίθου πορφυροῦ μετὰ λευκῶν καὶ ὑπομελάνων ἀποχρώσεων, ἀναμφιβόλως ταῦτα καὶ τὰ χωρίσματα διλόβων παραθύρων ἐν τῇ συνοικίᾳ Ἀγ. Παρασκευῆς ἀποκείμενα σποράδην καὶ τὸ ἐν τῇ ἐναντι τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς οἰκίᾳ τῇ φερομένη ὡς τῇ τοῦ Βενετοῦ βαίλου ἐντετειχισμένον ὡς ὑπέρθυρον ὀρθογώνιον λευκοῦ μαρμάρου ἀνάγλυφον παριστῶν γρύπα ἢ ἱππαλεκτρούνα πάντα, λέγομεν, ταῦτα προέρχονται ἐκ τῆς Βασιλικῆς τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς τῆς μεσοβυζαντινῆς περιόδου. (Εἰκ. 8 β'.) Γρύπες εἶναι καὶ ἐπὶ στήλης τετραπλεύρου καὶ ἐπὶ τεμαχίου θωρακίου.)

Βεβαίως ἐν Χαλκίδι πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλώσεως αὐτῆς ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι ἐκκλησίαι βυζαντινὰ ἴσως καὶ παλαιοχρηστικαὶ μικρότεραι ὁμῶς τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς. Ὁ Βενιαμὴν ἐκ Τουδέλης

βεβαιοῖ ἡμᾶς ὅτι ἡ Χαλκὶς ἦτο πόλις μεγάλη, εἰς ἣν σενέρρεον ἔμποροι πανταχόθεν καὶ τὰ πλοῖα αὐτῆς ἠσχολοῦντο ἐν τῷ Αἰγαίῳ περὶ τὴν ἀλιεῖαν τῆς πορφύρας. (1) Τινὰς τῶν ἐκκλησιῶν τούτων ὡς καὶ τὴν Βασιλικὴν τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς κατέλαβον οἱ Φράγκοι καὶ μετεποίησαν αὐτὰς εἰς λατινικὰς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Πα-

Εἰκ. 8.

ρασκευῆς οὐδὲν ἄλλο γλυπτὸν ἀρχιτεκτονικὸν ἄρθρον ναοῦ γοτθικῆς τεχνοτροπίας ἔχομεν. Πάντα δὲ τὰ γλυπτὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη προερχόμενα ἐκ ναῶν εἶναι ἑλληνικὰ τῆς παλαιοβυζαντινῆς καὶ μεσοβυζαντινῆς περιόδου.

Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Χαλκίδος ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ Μωάμεθ τοῦ Β' τῷ 1470 μ. χ. ἐκ τῶν περιγραφῶν τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως γνωρίζομεν ὅτι, πλὴν τῆς Βασιλικῆς τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, ἦν οἱ Βενετοὶ εἶχον ὡς λατινικὴν ἐκκλησίαν, πιθανώτατα, καθ' ἃ ἄνωτέρω εἴπομεν, τῆς Παναγίας Περιβλέπτου (ἢ ἴσως καὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Μάρκου), ὑπῆρχον καὶ αἱ ἐκκλησίαι τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ὅπου κατὰ τὴν ἀλωσιν ἐσφάγησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων ὅσοι εἶχον καταφύγει

(1) Miller—Δάμπρου Ἱστορ. Φραγκοκρ. ἐν Ἑλλάδι, τομ. Α'. σ. 39.

ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ, καὶ ἦτις ἔκειτο, κατὰ τὰς περιγραφάς, κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ ὄρμου Βούρκου (1) ἢ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (San Giovanni Bocca d'Oro), ἐν ἣ ἐπίσης ἐσφάγησαν ἅπαντες οἱ καταφυγόντες ἐκεῖ χριστιανοί, καὶ ἦτις ἀγνοοῦμεν ἂν ἦτο ἑλληνικὴ ἢ λατινικὴ καὶ ποῦ ἔκειτο (2). τρίτη ἐκκλησία ἀναφέρεται ἢ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, λατινικὴ αὕτη, πρὸ τῆς ὁποίας ὑπῆρχεν ἢ πλατεῖα τῆς πόλεως, (λεγομένη Piazza di San Francesco) ἀπέναντι τοῦ μεγάρου τοῦ Λατίνου πατριάρχου, ἐν τῇ ὁποία πλατεῖα αἱ κεφαλαὶ τῶν φονευθέντων συνεσωρεύθησαν. (3)

Γνωρίζομεν δὲ καὶ τρεῖς ἀκόμη ἐκκλησίας ἔξω τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἐν τοῖς προαστείοις ἐκ τῆς περιγραφῆς τῆς ἀλώσεως· οὕτως ἐπὶ τοῦ πρὸς Α. τῆς Χαλκίδος ὑψουμένου λόφου Βελῆ - Μπομπᾶ, ὅπου νῦν ἴσταται θολωτὸν μαυσώλιον τοῦ Τούρκου τούτου ἡγουμένου (μπομπᾶ, ντουλμπές δὲ τὸ μαυσώλιον=τάφος), ὑπῆρχε γυναικεῖα μονὴ τῆς Θεοτόκου καὶ ὁ λόφος ἑκαλεῖτο *βουνὸν τῶν καλογραιῶν*, ἀδηλον δὲ εἶναι ἂν ἦτο καθολικὴ ἢ ἑλληνικὴ ἢ μονὴ· ἐν τῇ Ἁγία Κλάρα, λατινικῇ ἐκκλησίᾳ, ὑπῆρχε τὸ στρωτήγιον τοῦ Μωάμεθ· ἐπίσης ὑπῆρχε τὸ προάστειον τοῦ Ἁγίου Φιλίππου πιθανῶς κατὰ τὸν μεταξὺ Χαλκίδος καὶ Ἀρεθούσης (Ἁγ. Στεφάνου νῦν) χώρον. (4) Ἀλλὰ τὰ γλυπτὰ ταῦτα, τὰ ὁποῖα πολυάριθμα εἶναι ἐγκατεσπαρμένα ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς οἰκίαις καὶ ταῖς ὁδοῖς τῆς συνοικίας τοῦ Φρουρίου καὶ ἰδίως παρὰ τὴν Ἁγ. Παρασκευῆν, δὲν προέρχονται μακρόθεν ἐκ τῶν ἑξωτερικῶν αὐτῶν ἐκκλησιῶν τασούτω μᾶλλον, ὅσῳ οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Ἰσραηλίται ἐγκατεστάθησαν ἐντὸς τοῦ φρουρίου, τὰς δὲ ἐν αὐτῷ ἐκκλησίας ἄλλας μὲν κατέστρεψαν ἄλλας δὲ μετέβαλον εἰς τουρκικὰ τεμένη. Τούτων δὲ τὸ ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἔτι καὶ νῦν σφζόμενον μεγαλοπρεπὲς τουρκικὸν τέμενος μετὰ τῆς πρὸ αὐτοῦ πλατείας ἀσφαλῶς εἶναι ἢ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, ἢ πρὸ αὐτῆς πλατεῖα καὶ ἀπέναντι ἐκεῖ που τὸ μέγαρον τοῦ Λατίνου πατριάρχου ὑπῆρχεν. Οὐδ' ὑπῆρχεν ἄλλη πλατεῖα ἐν τῇ φρουρίᾳ ἕνεκεν τῆς στενότητος τοῦ χώρου καὶ ἐφ' ὅσον ἐπὶ τουρκοκρατίας δὲν ὑπῆρχεν ἕτερα τοιαύτη ἐν αὐτῷ. Μικρὸς δὲ εἶναι ὁ χώρος τῆς πλατείας τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς.

Τὰ δὲ ἔξω τῶν τειχῶν τεμένη καὶ ἢ συνοικία τοῦ Ἁγ. Δημητρίου

(1) *Αὐτόθι*, τομ. Β' σελ. 211.

(2) *Μίλλερ-Δάμπρον*, Ἱστορ. Φραγκοκρ. ἐν Ἑλλάδι, τόμ. Β', σ. 211

(3) *Αὐτόθι*, Β', σ. 212.

(4) *Αὐτόθι*, Β', σ. 201.

καὶ ἢ πρὸς βορρᾶν προέκτασις τῆς πόλεως ὀφείλονται εἰς τοὺς μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς πόλεως χρόνους. Καὶ τοιαύτη μὲν ἢ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας κατάστασις τῆς Βασιλικῆς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

Τρίτη δὲ περίοδος ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ναοῦ τούτου εἶναι ἢ γοτθικὴ, περὶ ἧς διὰ μακρῶν ἐπραγματεύθη, ὁ Strzygowski, καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας προστίθενται νῦν τὰ γλυπτὰ τῆς μεγάλης δευτοῦξου καμάρας, τῆς χωρίζουσης τὸ Ἱερὸν Βῆμα τοῦ κυρίως ναοῦ, καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἀποδεικνύεται, νομίζομεν, ἢ σύγχρονος οἰκοδομὴ τοῦ παρεκκλησίου Ἁγίας Τριάδος καὶ τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, ἂν μὴ τὰ γλυπτὰ ταῦτα προσετέθησαν βραδύτερον κατὰ τὸν ΙΔ' ἢ ΙΕ' αἰῶνα, ὡς προσδιορίζει τὰ γλυπτὰ τοῦ παρεκκλησίου Ἁγίας Τριάδος ὁ Strzygowski.

ΕΓΓΡΑΦΑ ΜΟΝΗΣ ΞΕΝΙΑΣ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΒΡΥΝΙΝΗΣ ΚΑΙ ΚΩΦΩΝ ΤΟΥ
ΑΛΜΥΡΟΥ

ὑπὸ Ν. Ι. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ἐν τῇ Μονῇ Ξενιάς, κειμένη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀλμυροῦ τῆς Θεσσαλίας, εἶχομεν ἀντιγράψαι πρὸ δεκαπενταετίας ἔγγραφα τινὰ, ἢ φισμάνια σουλτανικά ἐξ ἐπισήμων μεταφράσεων καὶ ἐν σιγγίλιον πατριαρχικὸν κλπ. περὶ τῆς μονῆς Ξενιάς καὶ τῶν περὶ αὐτῆς χωρίων Βρυνίνης καὶ Κωφῶν τοῦ Ἀλμυροῦ.

Τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἔμειναν μέχρι τοῦδε ἀνέκδοτα. Δημοσιεύομεν νῦν ὡς συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μονῆς ταύτης καὶ τῶν χωρίων.

Α' — Αὐτοκρατορικὸν Ὀθωμανικὸν Διάταγμα.*Σήματα Σουλτάν Σελήμ τοῦ Γ'.*

Πρὸς τὸν δικαστικὸν Κριτὴν τῆς ἐπαρχίας Ἀλμυροῦ.

Γνωστοποιούμεν σοι διὰ τοῦ παρόντος ὑψηλοῦ ἡμῶν διατάγματος ὅτι ὁ ἡγούμενος τοῦ Κοκωτοῦς καὶ ὁ Δαυτὶδ ἱερομόναχος, ἐκ τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας Ἀλμυροῦ, δι' ἀναφορᾶς των ἀνήγγειλαν τῇ Ὑψηλῇ μου Πόρτᾳ, ὅτι ἐνῶ διακατεῖχον δυνάμει ταπίου καὶ τεμεσουκίου τὰς γαίας, ὀνομαζομένας * — * (¹) καὶ κειμένας ἐπὶ τῶν γαιῶν τοῦ χωρίου Δρυμῶνα, παραρτήματος τῆς ρηθείσης ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας ἔσπειρον κατ' ἔτος καὶ ἐπλήρωνον τὸ πρὸς τὸν Κύριον τῆς γῆς δέκατον καὶ δικαίωμα, καὶ ὡσαύτως ἐνῶ κατ' οὐδένα τρόπον δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπεμβαίνωνται καὶ ἐνοχλῶνται παρ' οὐδενὸς ἄλλου, τινὲς τῶν ἀκζάλων (:) (=ἀντιπάλων) δὲν λείπουν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπεμβαίνωσιν εἰς αὐτὰς παρανόμως καὶ αὐθαιρέτως, καὶ ὡς ἐκτούτου ἐζήτησαν ἵνα ἐκδοθῇ παρ' ἡμῶν Βασιλικὸς Ὁρισμὸς τοῦ νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ τοῦ Βασιλικοῦ Κανονίου, ὡς διαλαμβάνει τὸ ἀνὰ χεῖρας των ἀπὸ μέρους τοῦ Κυρίου τῆς γῆς (²) ταπί, καὶ νὰ ἐμποδισθοῦν οἱ παρανόμως καὶ αὐθαιρέτως ἐπεμβαίνοντες εἰς τὰς εἰρημένας γαίας. Ὅθεν ἀπεφασίσαμεν καὶ διατάσσομεν ὡστε νὰ θεωρήσητε ἐπιμελῶς τὴν ρηθείσαν ὑπόθεσιν καθὼς καὶ τὸ

(¹) Ἐφθαρμένη ἡ λέξις τοῦ πρωτοτύπου καὶ ὡς ἄγνωστος παραλείπεται (Σημ. Μεταφραστοῦ).

(²) Κύριος τῆς γῆς ἐννοεῖται ὁ Σουλτάνος (Σημ. Μεταφραστοῦ).

ἀπὸ μέρους τοῦ Κυρίου τῆς γῆς ταπί, παραδείγματος χάριν ἐὰν, οἱ ρηθέντες καλόγηροι, ἐνῶ διακατεῖχον τὰς ρηθείσας γαίας, δὲν τὰς ἀφῆσαν τρεῖς κατὰ συνέθειαν χρόνους χέρσους ἄνευ σπαρμοδίας καὶ ὠφελείας τινός, ὡστε νὰ γίνωσιν ἄξιοι ταπίου, καὶ οἱ ἐπεμβαίνοντες εἰς αὐτὰς δὲν τὰς διακατέχωσιν οὕτως, δυνάμει ταπίου τοῦ Κυρίου τῆς γῆς, ἀλλ' ἀληθῶς τὰς διακατεῖχον οἱ ρηθέντες καλόγηροι δυνάμει ταπίου καὶ ἐνῶ τὰς ἔσπειρον καὶ ἐπλήρωνον κατ' ἔτος τὸ πρὸς τὸν Κύριον τῆς γῆς δέκατον καὶ δικαίωμα τὰς ἐξουσίασαν παρανόμως καὶ αὐθαιρέτως οἱ ρηθέντες, κατὰ συνέθειαν τοῦ εἰρημένου ταπίου, νὰ παραχωρήσητε αὐτὰς πρὸς τοὺς διαληφθέντας καλογήρους καὶ νὰ ἐμποδίσητε τὴν παρανόμον καὶ αὐθαίρετον ἐπέμβασιν τῶν εἰρημένων, καὶ πειθόμενοι τῷ παρόντι Ἡμῶν Ὁρισμῷ ἱερῷ, θέλετε ἐμποδίσαι πάντα πράττοντα ἐναντίον τοῦ Κανονίου καὶ τοῦ Ὑψηλοῦ Ἡμῶν Διατάγματος καὶ δὲν θέλετε δώσει αἰτίαν ὡστε νὰ διατάξω καὶ ἐκ δευτέρου περὶ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως.

Ἐξεδόθη περὶ τὰ τέλη τῆς σελήνης Ραμπι-οὐλ-ἀχέρ, ἐν ἔτει χιλιοστῷ διακοσιοστῷ ἕκτῳ (1206) (= τῷ καθ' ἡμᾶς 1791).

Πιστὴ καὶ ἀκριβὴς μετάφρασις καὶ ὡς τοιαύτην ἐπικυροῖ αὐτὴν ὁ ἐπὶ τῆς Τουρκικῆς γλώσσης

Βασιλικὸς ἐρμηνεὺς
Δημήτριος Βασιλείου

διαμένων παρὰ τῷ Δικαστηρίῳ Λαμίας δυνάμει Β. Διατάγματος, ἐν Λαμίᾳ τῇ 18 Μαρτίου 1838.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ ἐν Λαμίᾳ Δικαστηρίου τῶν Πρωτοδικῶν ἐπικυροῖ τὸ γνήσιον τῆς ὑπογραφῆς τοῦ παρὰ τῷ Δικαστηρίῳ τούτῳ ἐπὶ τῆς Ὀθωμανικῆς διαλέκτου Διερμηνέως Δημητρίου Βασιλείου.

Ἐν Λαμίᾳ τῇ 18 Μαρτίου 1838

(Ὑπογραφή)

ΒΙ — Αὐτοκρατορικὸν, Ὀθωμανικὸν Διάταγμα.

(Τίτλος ἰδιοκτησίας δάσους Κοινότητος Κωφῶν.

Σήματα τοῦ Σουλτάν Μουσταφᾶ Α'.

Ὁ κύριος ἡμῶν ἱεροδίκης Σμύρνης (:) (Σημ. Μεταφρ. «ἡ λέξις **Σμύρνη** ἢ ἐκ γραφικῆς παραδρομῆς παρεισέφρασε, διότι ἐν τῇ γραφῇ μεγάλη διαφορά δὲν ὑπάρχει μεταξὺ τῶν λέξεων Ἀλμυροῦ καὶ Σμύρνης, ἢ κατὰ τὴν τότε ἐποχὴν ὑπῆρχεν ἄλλη διαίρεσις τῶν ἐπαρχιῶν, ὅπερ ἀπίθανον»), ὁ τύπος καὶ ὁ ὑπογραμμὸς τῶν σοφῶν, αὐξηθεῖν ἢ σοφία σου.

Ἐν τῇ ἀφίξει τοῦ παρόντος μονογράμματός μου γνωσθήτω ὅτι, οἱ ὑπὲρ ὧν ἐξεδόθη τὸ παρὸν αὐτοκρατορικὸν Διάταγμα μου, κάτοικοι τοῦ εἰς τὴν ρηθεῖσαν ἐπαρχίαν ὑπαγομένου χωρίου Κωφούς ὑπέβαλον ἀναφορὰν εἰς τὴν Ὑψηλὴν μου Πύλην, ἐν ἣ ἔγνωστοποίησαν, ὅτι αἱ παρὰ τὸ χωρίον των κείμεναι θέσεις Καρβουναριά καὶ Κιολι ἀπὸ Μιλόπετραν ἕως Γερακοβοῦνι (Σεκερτέ-Δάγ), λεύκαις (Καβάκια), Κρημὸς τῆς συκῆς, Ρεῦμα τοῦ Κουνακίου, τοῦ Σιαμπάν Δοῦγες, Μανδροὶ τοῦ Γεώργη, Γκεριμέ, Ψαρόβρουσις, Μακρουρράχη, Ρεῦμα Τατάρ, Βελισάρα, Κοσκουρίντσι καὶ Λίμνη, ἐνῶ ἀνέκαθεν ἦσαν εἰδικαὶ βοσκαὶ τοῦ χωρίου των καὶ ἐν τῇ ἐποχῇ ἔβοσκον ἐν αὐταῖς τὰ ποίμνια καὶ τὰ λοιπὰ κτήνη των, νεμόμενοι τὰς ὠφελείας τοῦ χόρτου καὶ τοῦ ὕδατος καὶ κατ' ἔτος κατὰ τὴν ἐκτίμησιν των ἐπλήρωνον τοὺς φόρους εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ κατ' οὐδένα λόγον ἐδικαιοῦντο οἱ κάτοικοι τῶν πλησίον κειμένων χωρίων Μπακλαλι καὶ Ὀκιοῦζ-Γκιολι⁽¹⁾ νὰ διαταράξωσιν αὐτοὺς, οὗτοι ἐσημάτισαν μανδριά καὶ ἔφερον τὰ κτήνη των, προξενήσαντες εἰς αὐτοὺς στενοχωρίας, ἀντιστάντες δὲ ἐδικάσθησαν καὶ ἐξεδόθη ἀπόφασις διατάσσουσα τὴν ἔξωσιν των· καίτοι δὲ ἐπανελημμένως ἐξητάσθη ἡ ὑπόθεσις δικαστικῶς καὶ ἐλήφθησαν ὑπογραφαὶ των, ἀπειθοῦσι, καὶ εὐρίσκονται εἰς ἀτελειήτους ἔριδας.

Ἐπειδὴ διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐξελιπάρησαν τὴν ἔκδοσιν Ἱερᾶς Μου Διαταγῆς, ὅπως συμφώνως τῇ εἰς χεῖράς των εὐρισκομένη ἀποφάσει ἐμποδισθῶσι καὶ ἐξετασθῶσι.

Διατάσσω, ὅπως ἅμα τῇ ἀφίξει τῆς Ἱερᾶς Διαταγῆς μου ἐπιμελῶς μελέτησης τὴν ἐπὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως ἀπόφασιν. Κατ' αὐτὴν τὰ ἐν λόγῳ μέρη ἀνέκαθεν δὲν ἦσαν μανδριά, πράγματι δὲ ἀνέκαθεν οὗτοι (οἱ κάτοικοι Κωφῶν) ἐν τῇ ἐποχῇ ἔβοσκον τὰ ποίμνια καὶ λοιπὰ κτήνη των νεμόμενοι τὰς ὠφελείας τοῦ χόρτου καὶ τοῦ ὕδατος καὶ κατ' ἔτος κατὰ τὴν ἐκτίμησιν των ἐπλήρωνον τὸν φόρον εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ ἐνῶ ἦσαν εἰδικαὶ βοσκαὶ των οἱ κάτοικοι τῶν εἰρημένων χωρίων, ἐὰν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, εἰσέτι ἀνθίστανται.

Ἐπειδὴ πᾶσα ἐνστασις κατὰ τιοῦτων δειδικασμένων ὑποθέσεων διὰ τελεσιδίκων ἀποφάσεων καθίσταται ἀπορριπτέα, δέον ὅπως ἐκτελεσθῆ, ὡς ἔχει καὶ εἰς τὰς ὡς εἴρηται, βοσκὰς των νὰ ἐπιστατήσης ἵνα βοσκήσῃ τὰ ποίμνια καὶ τὰ κτήνη των οὗτοι (οἱ κάτοικοι Κωφῶν) καὶ τοῦ λοιποῦ ἐναντίον τῆς ἀποφάσεως, τῶν ἀνέκαθεν ἐθίμων, καὶ τοῦ

(1) Τὰ χωρία Μπακλαλι καὶ Ὀκιοῦζ-Γκιολι κείμενα μεσημβρινοδυτικῶς τοῦ Ἄλμυροῦ κατακοῦντο μέχρι τοῦ 1881 ὑπὸ Ὀθωμανῶν.

αὐτοκρατορικοῦ μου Διατάγματος νὰ μὴ συγχωρήσῃ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν κατοίκων ἄλλων χωρίων, οὔτε ἑτέρου τινός, σημειώσεως καὶ γνωστοποίησε τοῦτο ἀνευ ἐκδόσεως ἑτέρας Διαταγῆς μου.

Ταῦτα γενέσθωσαν γνωστὰ καὶ δέον ὅπως ἦς πιστὸς εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν μου σημεῖον. Ἐγγραφή τέλος Τζεματζι-οὔλ-ἔβελ 1113 (= 1701 καθ' ἡμᾶς) ἐν Ἀδριανουπόλει (Σημ. Μεταφρ. Ἴσως ὁ Σουλτᾶνος τότε ἦν ἐν περιοδείᾳ).

Γ'.— Αὐτοκρατορικὸν Ὀθωμανικὸν Διάταγμα

(Τίτλος ἰδιοκτησίας τῆς Μονῆς Ξενιάς).

Σήματα τοῦ Σουλτᾶν Μουσταφᾶ Α'.

Πρότυπα τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ Δικαίου, σοφολογιώτατοι ἱεροδίκαι Ἄλμυροῦ καὶ τῶν λοιπῶν μερῶν ἀψηθείησαν αἱ ἀρεταὶ αὐτῶν.

Ἐν τῇ ἀφίξει τοῦ παρόντος αὐτοκρατορικοῦ μονογράμματός μου γνωσθήτω ὅτι:

Ἐπειδὴ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης τῶν Ῥωμαίων μετὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου αὐτοῦ ὑπέβαλεν αἴτησιν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν μου Διβάνιον, ἐν ἣ ἐκθέτουσιν, ὅτι ἐνῶ τὰ ἐν ταῖς θέσεσι Λυκορράχη, Ἁγία Παρασκευῆ, Μεγαλορρεῦματι, Καλογρηαῖς, Ἁγίῳ Ἰωάννῃ, Ἁγίῳ Πέτρῳ ἢ Παπᾶ-Πέτρῳ, Σβάρα καὶ Ἁγίῳ Παντελεήμονι κείμενα ἀφιερῶματα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν κελλίων τοῦ ἐν Ῥαχόβῳ τῆς ἐπαρχίας Ἄλμυροῦ εὐρισκομένου μοναστηρίου Ἁγίου Νικολάου⁽¹⁾, ἦτοι ἄμπελοι, περιβολοὶ, ἀγροί, μῦλοι, τσιφλίκια, ἀγιάσματα, οἰκίαι, ἐργαστήρια, χρήματα, κτήνη καὶ μετόχια, ἐξουσιάζονται παρὰ τῶν μοναχῶν τοῦ ἐν λόγῳ μοναστηρίου καὶ αἱ πρόσοδοι αὐτῶν δαπανῶνται εἰς τοὺς εἰς τὸ μοναστήριον καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας οἰκοῦντας πτωχοὺς καὶ εἰς τοὺς ξενιζομένους, καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ διαταράξῃ αὐτοὺς καὶ τοὺς καταπιέσῃ. Τινὲς ἐναντίον τῶν ὄρων τῶν προνομίων των διαταράττουσι τὴν διὰ τὸ εὐαγὲς κατάστημα ἐξουσίαν αὐτῶν καὶ προξενοῦσι διαφόρους ἔριδας καὶ τοὺς καταπιέζουσι καὶ οὕτω γίνονται πρόξενοι ἀκαταλογίστων ζημιῶν εἰς τε τὸν Μητροπολίτην καὶ εἰς τοὺς μοναχοὺς τοῦ ἐν λόγῳ μοναστηρίου, καὶ διὰ τοὺς λόγους τούτους ἐξητοῦντο ὅπως ἐκδοθῆ ἡ Ἱερὰ

(1) Ἡ μονὴ Ξενιάς ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου κεῖται ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ χωρίου Κοκοῦτων. Δύο ὥρας ἀνατολικῶς κεῖται τὸ μετόχιον αὐτῆς Ἅγιος Νικόλαος, ὅπερ ἦτο γεγραμμένον εἰς τὰ Τουρκικὰ ἀρχεῖα. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1867 εἶναι μόνιμος ἔδρα τῆς μονῆς Ξενιάς.

Διαταγή μου και ἐμποδισθῶσιν αἱ λαμβάνουσαι χώραν καταπιέσεις, τὰ δὲ ἔσοδα τῶν τοιούτων ἐκκλησιῶν και τῶν ἀφιερωμάτων αὐτῶν εἰσπράττωνται παρὰ τῶν ἐπιτρόπων τῶν διοριζομένων παρὰ τοῦ Μητροπολίτου.

Ἐξηρευνήθησαν τὰ ἐν τῷ θησαυροφυλακείῳ μου φυλλαττόμενα ἀρχεῖα τῶν ἐπισκόπων, και ἐπειδὴ εἰς τοὺς ἐν τοῖς διπλώμασιν ὅρους τῶν προνομίων των ῥητῶς ἐρμηνεύεται ὅτι ἀνεκάθεν ὁ Πατριάρχης και οἱ Μητροπολίται εὗρισκοντο ἰδιοκτῆται τοιούτων ἀμπέλων, περιβόλων και τσιφλικίων ἀνηκόντων εἰς τὰ μοναστήρια και τὰς ἐκκλησίας, και ὅτι κανονικῶς ἡ κατοχὴ και ἐξουσία τῶν ἀφιερωμένων ἀγρῶν βοῶν, μύλων ἀγιασμάτων εἰς τὰ μοναστήρια και τὰς ὁμοίας τούτοις ἐκκλησίας, ὡς και τῶν ἀφιερωμένων οἰκιῶν, ἐργαστηρίων και ἄλλων κτημάτων, ἐπιπλων, χρημάτων και κτηνῶν, ἀνήκει αὐτοῖς και κατ' ἐλάχιστον δὲν δύναται νὰ διαταράξη τις αὐτοῖς.

Διὰ ταῦτα

Ἐξεδόθη τὸ ὑψηλὸν αὐτοκρατορικὸν μου Διάταγμα, ἵνα κατὰ τοὺς αὐτοὺς ὅρους ἐνεργήσητε, και διατάττω ὅπως ἐν ἀφίξει τῆς διαταγῆς μου ἐνεργήσητε συμφώνως τῇ ἐκδοθείσῃ διαταγῇ μου και ἐπειδὴ οἱ ἐν τοῖς διπλώμασι τοῦ Πατριάρχου και τῶν Μητροπολιτῶν ἀναφερόμενοι ὅροι εἰσὶ κατακεχωρισμένοι και εἰς τὰ ἐν τῷ θησαυροφυλακείῳ μου ἀρχεῖα, σεῖς οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις εἰρημένοι ὑπάλληλοι δέον ὅπως συμφώνως τοῖς ἀνω ὅροις ἱεροδικαστικῶς ἐξομαλύνητε τὴν ὑπόθεσιν και ἐμποδίσητε τοὺς ἐναντίον τοῦ ἱεροῦ Νόμου και τῶν προαναφερθέντων ὅρων διαταράσσοντας και καταπιέζοντας αὐτοῖς.

Ταῦτα γενέσθωσαν γνωστὰ και δέον ὅπως ἔχητε πίστιν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν μου σημεῖον. Ἐγράφη τὴν 15 Ρεμπι-οὐλ-ἔβελ 1110 (= καθ' ἡμᾶς 1698) ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Δ'.—Αὐτοκρατορικὸν Ὀθωμανικὸν Διάταγμα.

Σήματα Σουλτάν—Μαχμούτ.

Πρότυπον τῆς ἀρετῆς και τοῦ δικαίου, σοφολογιώτατε ἱεροδίκη Ἀλμυροῦ, ἀξιεθείσαν αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἀφίξει τοῦ παρόντος αὐτοκρατορικοῦ μου μονογράμματος γνωσθήτω ὅτι :

Ἐπειδὴ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης τῶν Ῥωμαίων μετὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου αὐτοῦ ὑπέβαλον αἴτησιν εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν μου Διβάνιον ἐν ἡ ἐκδέτουσιν ὅτι ἐνῶ εἰς τοὺς ἐν τῷ δοθέντι αὐτῷ διπλώματι ὅρους τῶν προνομίων του σαφινίζεται ὅτι ἀνεκάθεν εὗρισκετο ἰδιοκτῆτης τῶν ἀμπέλων, περιβόλων και τσιφλικίων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς ἐκκλησίας

και τὰ μοναστήρια και κανονικῶς ἡ κατοχὴ και ἐξουσία τῶν ἀφιερωμένων ἀγρῶν βοσκῆς, μύλων ἀγιασμάτων πανηγύρεων, τῶν μοναστηρίων και τῶν ὁμοίων τούτοις ἐκκλησιῶν, ὡς και τῶν ἀφιερωμένων οἰκιῶν, ἐργαστηρίων ἄλλων κτημάτων, ἐπιπλων και χρημάτων και κτηνῶν ἀνήκει εἰς τοὺς κατὰ καιρὸν Πατριάρχας, και οὐδεὶς δύναται νὰ διαταράξη αὐτοῖς, και ἐνῶ τὰ ἐν ταῖς θέσεσι Λυκορράχη Ἁγία Παρασκευῆ Μεγαρρεύματι, Καλογρηῶν, Ἁγίῳ Πέτρῳ ἢ Παπᾷ Πέτρῳ, Σβάβνα και Ἁγίῳ Παντελεήμονι κείμενα ἀφιερώματα τῶν ἐκκλησιῶν και τῶν κελλίων τοῦ ἐν Ραχόβῳ τῆς ἐπαρχίας Ἀλμυροῦ εὗρισκομένου μοναστηρίου Ἁγίου Νικολάου, ἦτοι ἀμπελοὶ, περίβολοι, ἀγροί, μύλοι, τσιφλίκια, ἀγιάσματα, οἰκίαι, ἐργαστήρια, χρήματα, κτήνη, και μετόχια, ἐξουσιάζονται παρὰ τῶν μοναχῶν τοῦ ἐν λόγῳ μοναστηρίου, και αἱ πρόσοδοι αὐτῶν δαπανῶνται εἰς τοὺς εἰς τὸ μοναστήριον και τὰς ἐκκλησίας αὐτοῦ οἰκοῦντας πτωχοὺς και εἰς τοὺς ξενιζομένους και συμφώνως τοῦ εἰς χεῖράς των εὗρισκομένου Ὑψηλοῦ Διατάγματος οὐδεὶς δύναται νὰ διαταράξη αὐτοῖς. Ἦδη οἱ εἰρημένοι μοναχοὶ δι' ἐκδέσεως των ἐγνωστοποίησαν τῷ Πατριάρχῃ, ὅτι τινὲς διαταράττουσι και καταπιέζουσιν αὐτοῖς, και ἐξαιτοῦνται ὅπως ἐκδοθῇ ἱερὰ Αὐτοκρατορικὴ Διαταγή μου, ἵνα ἐμποδισθῇ ἡ λαμβάνουσα χώραν διατάραξις.

Ἐξηρευνήθησαν τὰ ἐν τῷ θησαυροφυλακείῳ μου φυλλαττόμενα ἀρχεῖα τῶν ἐπισκόπων, και

Ἐπειδὴ εἰς τοὺς ἐν τῷ δοθέντι διπλώματι τῷ νῦν Πατριάρχῃ ὅρους τῶν προνομίων του καθαρῶς σαφινίζεται, ὅτι ἀνεκάθεν ὁ κατὰ καιρὸν Πατριάρχης εὗρισκετο ἰδιοκτῆτης τῶν τοιούτων ἀμπέλων, περιβόλων, τσιφλικίων, ἀγρῶν, βοσκῶν, πανηγύρεων, μοναστηρίων, ἀγιασμάτων, μύλων και τῶν ὁμοίων, οἰκιῶν, ἐργαστηρίων, ἀνηκόντων εἰς τὰς ἐντὸς τῆς περιφερείας του κείμενας ἐκκλησίας, ὡς και τῶν λοιπῶν ἐπιπλων και κτηνῶν τῶν ἀφιερωμένων εἰς τὰς ἐκκλησίας, και οὐδεὶς δύναται νὰ διαταράξη οὐδέν.

Ἐξεδόθη ἡ ἐπαναληπτικὴ Ὑψηλὴ Διαταγή μου, ἵνα κατὰ τοὺς αὐτοὺς ὅρους ἐνεργήσητε και διατάξητε, ὅπως ἐν τῇ ἀφίξει τῆς Ἱερᾶς Ἀποφάσεώς Μου συμφώνως τοῖς ἀνωτέρῳ τῇ προλαβούσῃ και τῇ παρούσῃ ἐπαναληπτικῇ Ὑψηλῇ Διαταγῇ Μου ἀκριβῶς συμμορφωθῆτε και ἐνεργήσητε και εἰς οὐδένα νὰ συγχωρήσητε ὑπεκφυγὰς και ἐνστάσεις ἐναντίον τῶν ἀνω ὅρων και τῆς Ὑψηλῆς Διαταγῆς Μου.

Ταῦτα γενέσθωσαν γνωστὰ και δέον ὅπως ἔχητε πίστιν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν Μου σημεῖον.

Ἐγράφη τῇ 20 Τζεματζῆ - οὐλ - ἔβελ 1280 (= καθ' ἡμᾶς 1818) ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ε!—'Οθωμανικὸς τίτλος τοῦ χωρίου Βρυνίνης ὑπὸ τὸ ὄνομα 'Αγόριανης τῆς ἐπαρχίας 'Αλμυροῦ (Θεσσαλίας).

Διὰ τοῦ παρόντος δηλοῦται ὅτι τὰ σύνορα τῶν ἀγρῶν καὶ δασῶν καὶ βοσκῶν καὶ τῶν ποιμνιοστασιῶν τῶν κατοίκων τοῦ εἰς τὴν ἐπαρχίαν 'Αλμυροῦ ὑπαγομένου χωρίου 'Αγόριανης ἄρχονται ἀπὸ τὴν θέσιν Γλυστρόβραχος καὶ διευθύνονται εἰς τὸ Κακόρρευμα καὶ τὴν Βελανιδιάν, ἀφ' ὅπου ἄρχονται εἰς τὴν θέσιν Μεγάλη Στρασῆ καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰ Κρεββάτια καὶ μάνδραν Σάρραν, ὁπόθεν ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Μετοχίου ἔρχονται εἰς τὰς Πέτραις Ρούβα-ῤάχη, ἐξ ἧς διευθύνονται εἰς τὴν 'Αγίαν Παρασκευὴν καὶ εἰς τὸ ῥεῦμα, ἀφ' ὅπου βαίνουν τὴν ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ χωρίου Πλατάνου διεύθυνσιν καὶ ἔρχονται εἰς τὴν θέσιν 'Αγκαλιὰ καὶ προχωροῦσιν εἰς τὴν θέσιν Κουκουρέντσι, Μαρίας 'Ρεῦμα καὶ Βαλθωνα, ἀφ' ὅπου προβαίνουν εἰς τὸ μέρος τῶν Κοκωτῶν καὶ τοῦ μοναστηρίου Ξενιάς εἰς τὴν Ἄνω Γέφυραν, καὶ ἐκεῖθεν ἀπὸ τὴν θέσιν Τσιρνοβίτη ἢ Τσιρνοβιώνικο ἄρχονται εἰς τὴν Νεροσπηλιάν, εἰς τὴν ῥάχιν Στεφάνι, εἰς τὸν Τάφον καὶ εἰς τὴν Σημαδήραν, ἐξ ἧς ἔρχονται πρὸς τὸ μέρος τῆς Σπαρτιάς εἰς τὴν θέσιν Καγκέλια καὶ προχωροῦσιν εἰς τὴν Μπομπόκαν, 'Αλογομάνδρι, χωράφι τοῦ Γέρω-Γεώργου καὶ τὸ Κακόρρευμα, ἀφ' ὅπου πάλιν ἀπὸ Δρακόστραταν εἰς τὸ Στεφάνι, τὴν Πετάλια καὶ προχωροῦσιν εἰς τὴν ἀντίστραταν, τὸ χωράφι τοῦ 'Αποστόλου Σιδηρᾶ, τὸ χωράφι τοῦ Παπαγιάννη καὶ λήγουσιν εἰς τὴν θέσιν Ταραμᾶ. Ἄπαντα νὰ ἐντὸς τῶν συνόρων τούτων εὐρισκόμενα χωράφια, δάση, μανδριὰ καὶ βοσκαί, εἰσιν ἰδιόκτητα κτήματα τοῦ εἰρημένου χωρίου 'Αγόριανης καὶ κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τῶν κατοίκων τῶν γειτονευόντων χωρίων οὐδεὶς ἕτερος ἔχει γαίας, δάση, μανδριὰ καὶ βοσκάς. Ἐφ' ᾧ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἰδιοκτησίας τῶν κατοίκων τοῦ εἰρημένου χωρίου, ἵνα μὴ δύναται τις νὰ διαταράξῃ τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτῶν ἐξεδόθη ὁ παρὼν τίτλος τὴν 29ην Μουχαρρέμ 1182 (=καθ' ἡμᾶς 1782).

Μάρτυρες :

Νικόλαος Ζαφειρίου, ἀπὸ Κοκωτούς

Εὐστάθιος Πανταζῆς, ἀπὸ Κοκωτούς

Βέργος 'Αθανασίου, ἀπὸ Κοκωτούς

Γεώργιος Καπρίγος, Τσιρνοβιτλῆς

Μῆτσιος Τόλιου, Τσιρνοβιτλῆς

Παπακωνσταντῆ, Τσιρνοβιτλῆς.

(Γ. Σ.) 'Ο Σπαχῆς τῆς ἐπαρχίας 'Αλμυροῦ (δυσανάγνωστα) Ἄμ-

ποι—Μπεκήρ,

Σ!—Διάταγμα τοῦ Σερασκέρη Ρούμελης-Βαλεσσῆ ὑπὲρ τῆς Μονῆς Ξενιάς.

Σφραγὶς καὶ ἐπιγραφὴ τουρκιστί.

(Μεθ' ὃ ἔπεται συμπλεγμένη ἐπιγραφὴ Βουργιουτλοῦ τοῦ Σερασκέρη Ρούμελης-Βαλεσσῆ).

Πρὸς ἐσὲ φαζλετλοῦ Ναίπ-ἑφένδη, Βοεβόδα, καὶ λοιποὶ ζαπιτάδες τοῦ Καζᾶ Ζητούνιου καὶ φαζλετλοῦ Ναίπ-ἑφένδη, καὶ ἀγιάννη καὶ λοιποὶ γέροντες τοῦ 'Αρμυροῦ. Ἐπειδὴ καὶ τὸ μοναστήρι τὸ κείμενον αὐτοῦ εἰς τὰ μέρη σας, τὸ ὀνομαζόμενον Ξενιά, εἰς αὐτὰς ὅλας τὰς ἀπερασμένας περιστάσεις καὶ εἰς τὴν σήμερον ἀκόμη ἔδοκίμασε καὶ δοκιμάζει πολλὰ βάρη καὶ ζημίας, καθὼς εἶναι γνωστόν, τόσον ἀπὸ τοὺς κιαφέρηδες ἀποστάτας τῆς Βασιλείας, καθ' ὅσον καὶ ἀπὸ τα πηγαινοερχόμενα ἄσκερια καὶ διαβάτας καὶ κατήνησεν εἰς ἔλεεινὸν **χάλι** καὶ **περισανιγέτι**, καὶ ἐπειδὴ κατὰ χρέος καὶ ἡμεῖς ἐξακολουθοῦμεν τὰς ἀλλεπαλλήλους προσταγὰς τοῦ κραταιοτάτου Σευκετλοῦ Βασιλέως μας εἰς τὸ νὰ περιθάλπωμεν καὶ νὰ κάμωμεν **τεκλήφι** καὶ **ιστιμαλέτι** τοὺς πιστοὺς καὶ εὐπειθεῖς ραγιάδες τῆς κραταιᾶς Βασιλείας καὶ νὰ τοὺς προφυλάττωμεν ἀπὸ κάθε ἐναντίον διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ παρόντος ἡμετέρου ὑψηλοῦ Μπουργιουτλοῦ προσταζόμεν ὅλους κοινῶς ἐσᾶς τοὺς ἀνωτέρω εἰρημένους χακίμηδες, Βοεβοδάδες, ἀγιάννιδες, καὶ ὅλους τοὺς σερκερδέδες τῶν ἄσκεριῶν λαὶ λοιπῶν, ὅπου τὸ ἀνωτέρω μοναστήρι τῆς Ξενιάς νὰ ἦναι ἀπείρακτον καὶ ἀνενόητον τόσον ἀπὸ κονάκια καὶ ἄλλα βάρη καὶ τεκλήφια, καθ' ὅσον καὶ ἀπὸ τζελέπηδες, μορτζῆδες, σουμπασάδες καὶ κάθε λογῆς σεῖμένηδες. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἀπὸ Σπαχῆδες οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν νὰ ζητοῦν καὶ νὰ περνοῦν ἀπὸ τὸ ῥηθὲν μοναστήρι, παρὰ ἐκεῖνο μόνον, ὅπου εἶναι ἀποφασισμένον ῥητῶς εἰς τὸ Ἱερὸν Αὐτοκρατορικὸν Χατ-Χουμαγιούν, τὸ ὅποιον κρατοῦν οἱ καλόγεροι τοῦ ῥηθέντος μοναστηρίου εἰς χεῖράς των. Αὐτὰς ὅλας τὰς ἀνωτέρω προσταγὰς μας προσέχετε καλῶς νὰ τὰς διαφυλάττητε ἀπαρασάλευτα καὶ διαφορετικὰ νὰ μὴν κάμητε ὅτι **ῥιζᾶν** εἰς τὰ τοιαῦτα κατ' οὐδένα τρόπον δὲν ἔχομεν (λείπει μίᾳ λέξις).

Ἐξεδόθη τὸ παρὸν ἡμέτερον Βουργιουτλοῦ δι' ἀπὸ τὸ Ντιβάνι τοῦ Ρούμελης Σερασκέρη τῆ 8 ἐν ἔτει 1285 (=1828 καθ' ἡμᾶς). γράφεις ἐν Μηνὶ Φεβρουαρίου 27.

Ζ'. — *Ἐπιγραφαι διαφόρων Τουρκικῶν ἐγγράφων Ξενιάς*

Ἡ Μονὴ Ξενιάς πλὴν τῶν διαφόρων πατριαρχικῶν σιγγιλίων, ἀτινα ἐδημοσιεύσαμεν ἀλλαχοῦ⁽¹⁾, καὶ ὧν ἐν δημοσιεύομεν κατωτέρω, καὶ τῶν ἀνωτέρω δημοσιευομένων αὐτοκρατορικῶν φερμανίων ὧν ἔχομεν ἐπισήμους μεταφράσεις ἐκ τῆς τουρκικῆς γλώσσης, κέκτηται καὶ ἄλλα σουλτανικὰ φερμάνια καὶ ἄλλα τουρκικὰ ἐγγράφα, τὰ ὁποῖα δεόν νὰ μεταφρασθῶσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Καὶ προσεπαθήσαμεν μὲν ἄλλοτε νὰ πείσωμεν τὸν ἡγούμενον κατὰ παράκλησιν τοῦ ἐν Βόλῳ κ. Δημητρίου Κ. Τσοποτοῦ νὰ μᾶς παραδώσῃ ταῦτα ἐπὶ ἐπιστροφῇ ἵνα δαπάναις τοῦ κ. Τσοποτοῦ μεταφρασθῶσιν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ πείσωμεν αὐτόν, ἵνα ἐπαληθεύσῃ τὸ λουκιάνειον ἐκεῖνο: «*Δεινὸν ἢ ἀγνοια καὶ πολλῶν κακῶν αἰτία*» τοῦ ἡμετέρου κλήρου!

Ἄρκουμεθα δὲ ἤδη νὰ παραθέσωμεν ὧδε τὰς περιλήψεις, ὡς φέρουσι ταῦτα ἄπισθεν γεγραμμένας ὑπὸ ἀμαθοῦς χειρός:

1) Ὅτι εἶναι ὁ λογαριασμός τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου χρονῶν διακοσίων.

2) Ὅτι νὰ μὴ δίδωσι σπένζαν (=εἶδος φόρου) εἰς τὸν σπαχῆν, οὔτε τὰ ὑπάρχοντά των νὰ ἐξουσιάζωνται παρὰ τινος ἄλλου, εἰμὴ ἀπὸ τοὺς μοναστηριακοὺς, φερμάνι τοῦ Ἁγ. Νικολάου.

3) Ἐτοῦτο τὸ φερμάνι εἶναι χρονῶν 161 σουλτὰν Ἰμβραήμ.

4) Τὸ Μοναστήριον τοῦ Ἁγ. Γεωργίου(;) Κοκός-μουκατασί, ταπὶ εἰς χωρίον Καλέργια: Τοῦ Ἁγίου Σταγῶν δεφτέρ νὰ μὴ γίνηται.

5) Φερμάνι διὰ τὰ ῥεητά: 1792: δεκεμβρίου 18.

6) Φερμάνι τοῦ Σουλτὰν Σουλεϊμὰν 1101 (τουρκ. χρονολ.)

7) Φερμάνι δι' αὐτοῦ νὰ μὴ πληρώνουν *καισίμη* ἢ *καλογέλη* (=οἱ καλόγεροι) τοῦ Ἁγ. Νικολάου καὶ εἶναι χρονῶν: 104: — Τοῦ Ἁγίου Νικολάου ὄρισμός διὰ τοὺς καλογέρους (δι' ἄλλης χειρός).

8) Χουτζέτι ἀπὸ τὸν Ἰσούφη τὸν γραμματικὸν τζήκα ἀπὸ τοὺς Κοκοτοὺς ἀποκριθῆκαμε εἰς τὸν Ἀρμερό. — Χουτζέτι τοῦ Ἰσούφαγα γραμματικοῦ τζήκα ἀπὸ τοὺς Κοκοτοὺς ἀποκριθῆκαμε εἰς τὸν Ἀρμερόν.

9) Χουτζέτι τοῦ 1170.

(1) Ν. Ι. Γιαννοπούλου, Ἱστορία καὶ ἐγγράφα τῆς μονῆς Ξενιάς, ἐν Δελτίῳ Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, τόμ. Δ'. 1892, σελ. 653—692 καὶ ἐν ἀνατυπώσει, ἐν Ἀθήναις 1896 ἐνθα προσετέθη ἡ περιγραφή τῆς μονῆς Ξενιάς καὶ τοῦ μετοχίου αὐτῆς Ἁγ. Νικολάου (σελ. 693—724) μετὰ τῶν ἐκκλησι. ἐπιγραφῶν. — Πρβλ. Τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρ. τόμ. Η'. 1922 σελ. 32—38.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω σημειωθέντων ἐπισήμων Ὀθωμανικῶν ἐγγράφων καὶ διαταγμάτων ἡ μονὴ κέκτηται καὶ ἄλλα τοιαῦτα ποικίλα, μὴ ἔχοντα ὄπισθεν ἑλληνιστὶ σημειώσεις περὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Εὐκταῖον δὲ θὰ ἦτο νὰ μεταφράζοντο ἅπαντα καὶ ἐδημοσιεύοντο, διότι μέγας θὰ συνέβαλον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μονῆς κατὰ τοὺς ἐπὶ τουρκοκρατίας χρόνους.

Η'. *Πατριαρχικὸν σιγγίλιον ἀνέκδοτον τοῦ 1770*

† Σωφρόνιος ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης, καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Τῶν εὖ τε καὶ καλῶς προϊσταμένων ἔργων ἂν ὁμολογοῖτο εἶναι εἰσκοπεῖν μὲν ἐκ παντὸς τρόπου, ὅπως τὰ ἐκάστῳ ἀσφαλῶς παραμενεῖ δίκαια, τὰ δὲ περὶ τούτων προεκδοθέντα γράμματα ἐκ διδαχῆς ἀνακαινίζοντες, τοῖς ἔπειτα εἰς τὸν δεῖ παραπέμποιεν χρόνον. Οὕτω γὰρ ἂν τοῦ τῆς λήθης σκότους, ὅτι πορρωτάτω ἀποσκεδανυμένου, ὡς ὑπὸ ἀκτίαι τοῖς γράμμασι προφανῆ τὴν τῶν πραγμάτων ἔχοιμεν διορθᾶν ἀλήθειαν. Διὰ γὰρ τὰ γράμματα, ὅσα μὲν ἐκ τῆς ἀδικίας δεινὰ διαφεύγουσιν ἄνθρωποι, οἷων δὲ δικαίων ἐπίβουλοι γίνονται, ἀπειρον ἂν εἴη καταριθμῆσθαι πρὸς γε ὄρωντας ὁσημέραι τὰς πλείους τῶν διαλύσεων τοῖς ἀμφισβητοῦσιν ἐκ τούτων γιγνομένης. Αἱ μὲν οὖν περὶ τὰ γράμματα ἐκδόσεις τε καὶ ἀνακαινίσεις τοιοῦτον ἀγαθὸν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ πρὸς τὴν τοῦ δικαίου φυλακὴν καὶ τοῖς καλῶν προϊσταμένοις προσήκόν ἐστιν. Ὅσην γὰρ τὰ φάρμακα τὴν τῶν δεινῶν ἀπαλλαγὴν τοῖς ἀσθενοῦσιν ἐργάζονται σὺν λόγῳ προσφερόμενα τοσοῦτον καὶ τὸ τοῦ ἱατροῦ ἐπιδείκνυται ἀποτελούμενον ἔργον. Ἀλλὰ ταῦτα κοινὰ ἂν εἴη πᾶσιν, οἷς περ ἀρχή τις ἐπιτέτραπται ἄρχειν. Ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία καὶ τοῦτο ἴδιον ἐκ παλαιοῦ προνεμένηται καὶ τὴν περὶ τὰ ἱερὰ καὶ σεβάσματα Σταυροπηγιακὰ Μοναστήρια ἐκ τῶν ἐνότων ἀντίληψιν ἐπιδείκνυσθαι, μεταρρυθμίζουσα μὲν πρὸς τὸ ἐμμελές, εἴ τι τούτων παρὰ χορδὴν τῆς κανονικῆς διατυπώσεως τύχοι ἀνακρουόμενον, τὰ δὲ ἀρχαῖα αὐτῶν βραβεύουσα δίκαια καὶ διὰ γραμμάτων ἐν ἀσφαλεῖ ἔσχει τεθειμένη. Ταῦτα οὖν καὶ ἡ Μετριότης ἡμῶν, ὡς καλά, ἀμὰ δὲ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἐθίμοις ἐκ παλαιοῦ ἐμμένειν προθυμουμένη, οὐ παύεται ἐν γράμμασι διαπράττουσα, ὡς περ καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου Σταυροπηγιακοῦ Μοναστηρίου. Ἐνεφανίσθη γὰρ ἡμῖν Πατριαρχικὸν Συνοδικὸν σιγγιλίῳδες ἐν μεμβράναις γράμμα ἐκδοθὲν ἐπὶ πατριαρχεύοντος τοῦ ἐν Μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου Πατριάρχου

Κωνσταντινουπόλεως ἁοιδίου Γαβριήλ, καὶ γεγραμμένον κατὰ χιλι-
στόν ἑπτακοσιοστόν τέταρτον ἔτος, ⁽¹⁾ σαφῶς δηλοῦν, ὅτι τὸ κατὰ τὴν
ἐπισκοπὴν Ζητουίνου ἱερὸν καὶ σεβάσιμον Μοναστήριον ἐπ' ὄνοματι
τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, ἐπιλεγόμενον τῆς Ξενιάς.
ἀνωθεν μὲν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρχε σταυροπηγιακῆ ἀξία τετιμημένον καὶ
παντελοῦς ἐλευθερίας ἡξιωμένον. μηδενὶ ἄλλῳ ὑποκείμενον. εἰμὴ μόνῳ
τῷ καθ' ἡμᾶς Πατριαρχικῷ. Ἀποστολικῷ καὶ Οἰκουμενικῷ Θρόνῳ.
λόγῳ ὑποταγῆς παρέχον κατ' ἔτος ἀνὰ δύο ὀκάδας κηρίου, εἶχε δ' ὑφ'
ἑαυτῷ ὑποκείμενον τὸ ἐν τῷ αὐτῇ ἐπισκοπῇ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν κείμε-
νον μετόχιον, τιμώμενον ἐπ' ὄνοματι τοῦ Ἁγίου Νικολάου· εἶτα διὰ
καιρικὰς τινὰς περιστάσεις οἱ ἐν τῇ ῥηθέντι μοναστηρίῳ πατέρες μετα-
βάντες εἰς τὸ μετόχιον, οὕτω δυσαναποσπᾶστως εἶχον τῆς ἐκεῖθεν δια-
τριβῆς ὥστε καὶ τὰ ἐκ τοῦ μοναστηρίου κτήματα καὶ ἀφιερῶματα με-
τασπᾶμενοι καὶ εἰς τὸ μετόχιον μεταθέντες, τὸ μὲν μοναστήριον εἰς
μετόχιον, τοῦτο δὲ εἰς ἐκεῖνο, ἀνω ποταμῶν, τὸ τῆς παροιμίας, ἀντε-
στραμμένως καὶ ἀκόσμως πάντῃ μετεποίησαν.

Ταῦτα μὲν οὖν τὸ ῥηθὲν παλαιγενὲς σιγγιλιῶδες δηλοῦν τὴν ἀρ-
χαίαν τοῦ εἰρημένου μοναστηρίου ἀξίαν, τὴν ἐκ τούτου εἰς τὸ μετόχιον
μετοίκησιν τῶν πατέρων, τὴν σὺν οὐδενὶ κόσμῳ μεταποίησιν τούτων,
τελευταῖον ἐπάγει καὶ συνοδικὴν ἐπιταγὴν εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν τοῦ
τε μοναστηρίου καὶ τοῦ μετοχίου κατὰ τὸ ἔκπαλαι ἀποκατάστασιν.
Ἄλλὰ καὶ ἤδη ἐδηλοποιήθη ἡμῖν παρὰ τινῶν θείῳ ζήλῳ κεινημένων,
ὅτι διὰ τὰς προσυμβάσας (Κύριος οἷς οἶδε κρίμασιν) καιρικὰς ἀνωμα-
λίας περιπεσόν, εἰς ἣν καὶ πρότερον, ἀκόσμιαν καὶ ἀταξίαν, κινδυνεύει
τὸ ἱερὸν τοῦτο μοναστήριον ἄρδην παρεωραμένον ἀπολεσιθῆναι. Ταῦτα
δὲ ἀνηγγέλθη ἡμῖν θερμῶς ἐξαιτουμένων ἀνακαινισθῆναι μὲν τὴν ἐκ
παλαιῶν σταυροπηγιακὴν ἀξίαν τοῦ ῥηθέντος ἱεροῦ μοναστηρίου, ἀπο-
καταστῆσαι δὲ τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ πρὸς τὸ εἰρημένον μετόχιον τάξιν
καὶ πρέπουσαν κανονικὴν εὐκοσμίαν. Ταύτην οὖν τὴν αἴτησιν, ὡς εὐ-
λογον οὔσαν ἀποδεξάμενοι, γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ
τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν Ἁγίῳ
Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα τὸ ῥηθὲν
ἱερὸν καὶ σεβάσιμον μοναστήριον τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν
Θεοτόκου τῆς Ξενιάς ἐπιλεγόμενον, κατὰ τὴν ἁγιωτάτην ἐπισκοπὴν
Ζητουίνου, τῶν ὁσιωτάτων πατέρων εἰς αὐτὸ ἀνελθόντων, καὶ τῶν

κτημάτων ἀπάντων καὶ ἀφιερωμάτων αὐτοῦ μετακομισθέντων ἀπὸ τοῦ
ῥηθέντος μετοχίου, σὺν τούτοις ἀπασὶ κινήτοις τε καὶ ἀκινήτοις, τοῖς
τε ἤδη οὔσι καὶ τοῖς εἰσέπειτα προστεθησομένοις ἀναποσπᾶστοις καὶ
ἀναφαιρέτοις μένειν ὀφείλουσι, κατὰ πάντα καιρὸν, ὡς πρὸς Θεὸν ἀπαῖ
ἀφιερωθεῖσιν, ὑπάρχη καὶ λέγηται καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται κατὰ
τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτοῦ τάξιν καὶ κατάστασιν πατριαρχικὴν, σταυροπηγια-
κὴν καὶ κατὰ πάντα τρόπον ἀδούλωτον ἀνεπηρέαστον καὶ ἀνενόχλητον
παρ' οὔτινος οὐδ' ἑνὸς προσώπου ἱερωμένου καὶ λαϊκοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ κατὰ
τόπον ἀρχιερέως, μνημανευομένου ἐν αὐτῷ καὶ ἐν τῷ μετόχιῳ αὐτοῦ
τοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος, μηδενὶ ὑποκείμενον, μήτε τι ὀφείλον διδόν-
ναι τι, εἰμὴ μόνῳ τῷ καθ' ἡμᾶς πατριαρχικῷ καὶ οἰκουμενικῷ ἀποστο-
λικῷ θρόνῳ ἀνὰ δύο ὀκάδας κηροῦ εἰς σημεῖον ὑποταγῆς. Τὸ δὲ παρὰ
τὸν αἰγιαλὸν μετόχιον, τὸ τιμώμενον ἐπ' ὄνοματι τοῦ Ἁγίου Νικολάου
κατὰ τὴν αὐτὴν ἁγιωτάτην ἐπισκοπὴν Ζητουίνου, ὑπάρχη ὑποκείμενον,
ὡς καὶ πρότερον, τῷ μοναστηρίῳ, τούτῳ, διοικούμενον καὶ κυβερνώ-
μενον ὑπὸ τῶν παρὰ τοῦ ἡγουμένου τοῦ μοναστηρίου κοινῇ γνώμῃ
ἐκπεμπομένων πατέρων. Οἱ δ' ἐν αὐτῷ συνασκούμενοι δαιώτατοι πα-
τέρες διάγωσιν ἡσύχως καὶ φιλαλλήλως κατὰ τὸν τύπον καὶ τάξιν τοῦ
μοναδικοῦ ἐπαγγέλματος, σκοποῦντες τὰ πρὸς αὔξησιν καὶ βελτίωσιν
τοῦ μοναστηρίου καὶ μετοχίου τούτου. Ἐπειδὴν ἐν χρεῖα γένωνται
ἡγουμένου μὲν, ἔχουσιν ἐκλέγειν ἐξ ἑαυτῶν κοινῇ γνώμῃ, ὅστις ἂν φανῇ
ἄξιός τε καὶ πρωτεύων ἐπ' ἀρετῇ καὶ κοσμιότητι, χειροτονίας δὲ, ἔχουσι
προσκαλεῖν, ὃν ἂν ἐθέλωσι τῶν ἀρχιερέων, ἐπὶ τὸ ἐκτελεῖν τὰς χειρο-
τονίας αὐτῶν κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διατύπωσιν, χωρὶς τῆς τοῦ ἱεροῦ
συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Τοῖς δ' ἐκεῖθεν Χριστιανοῖς πᾶσιν ἐντελλό-
μεθα πατρικῶς, ὅπως ἀπονέμωσι πρὸς τὸ μοναστήριον τοῦτο πᾶσαν τὴν
προσῆκουσαν εὐλάβειαν καὶ σπουδὴν παρέχοντες ἑαυτοὺς προθύμους,
βοηθοῦντες ἅει λόγῳ τε καὶ ἔργῳ καὶ φροντίζοντες περὶ τῆς συστάσεως
καὶ διαμονῆς αὐτοῦ. Ὅσοι δ' ἂν τοῦναντίον τολμήσωσιν ἀντιπράττοντες
τῆς σταυροπηγιακῆς καταστάσεως τῷ ἐπηρεᾶσαι τῷ ῥηθέντι μοναστηρίῳ
καὶ τῇ ἀρχαίᾳ αὐτοῦ τάξει καὶ εὐκοσμίᾳ μετακινουῦντες τι καὶ ἀνατρέπον-
τες, οἱ τοιοῦτοι, ὁποῖας ἂν ᾧσι τάξεως καὶ βαθμοῦ, ἀφωρισμένοι εἴησαν
παρὰ τῆς Ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος,
τοῦ ἑνὸς ἐν τῇ φύσει μόνου Θεοῦ, καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι
καὶ ἄλυτοι μετὰ θάνατον, ἢ μερὶς αὐτῶν μετὰ τοῦ προδότου Ἰούδα,
στένοντες εἴησαν καὶ τρέμοντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ὁ Κάϊν, κληρονομή-
σειαν τὴν λέπραν τοῦ Γιεζῆ καὶ τὴν ἀγχόνην τοῦ Ἰούδα καὶ ἔνοχοι τοῦ
πυρὸς τῆς γενένης καὶ ὑπόδικοι τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι καὶ πάσαις ταῖς

(1) Ἐξεδόθη τοῦτο ὑπὸ Ν. Γ. Γιαννοπούλου ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἰστ. καὶ
Ἐθνολ. Ἑταιρ. τόμ. Δ'. 1892, σ. 658 καὶ ἐξῆς.

πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνοι. Ὅθεν εἰς ἐνδειξιν καὶ διηνεκῆ καὶ μόνιμον ἀσφάλειαν ἐγένετο τὸ παρὸν πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγγιλιῶδες ἐν μεμβράναις ἐπιβεβαιωτήριον γράμμα κἄν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καταστροφῆν καὶ ἐδόθη τῷ ῥηθέντι κατὰ τὴν ἀγιωτάτην ἐπισκοπὴν Ζητουνίου ἱερῷ Μοναστηρίῳ τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Ξενιάς λεγομένῳ, ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ ἑβδομηκοστῷ κατὰ μῆνα Μάρτιον, ἐπινεμήσεως δεκάτης (=1770).

† Σωφρόνιος ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

(Ἔπονται αἱ ὑπογραφαὶ τῶν συνοδικῶν ἀρχιερέων δυσανάγνωστοι).

Θ'. — Πατριαρχικὸν ἔγγραφον Μονῆς Ξενιάς (τοῦ 1873).

† Ἰωακείμ ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ὅσιώτατοι, ὅτε ἡγούμενος καὶ λοιποὶ πατέρες τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λαρίσης κειμένου ἱεροῦ ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ σταυροπηγιακοῦ Μοναστηρίου τῆς Θεοτόκου Ξενιάς, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητά, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ.

Ἔστω γνωστὸν καὶ τῇ ὑμῶν δσιότητι, ὅτι τοῦ παναγιωτάτου προκατόχου ἡμῶν κυρίου Ἀνθίμου παραίτησιν οἰκειοθελῆ ποιησαμένου, κοινῇ δημοφώνῳ γνώμῃ καὶ κανονικῇ ψηφοφορίᾳ τοῦ τε ἱεροῦ Κλήρου καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ὁρθοδόξου λαοῦ ἐκλεγέντες ἐκλήθημεν, ἵνα καὶ δεύτερον ἀναλάβωμεν τοὺς οἴακας τοῦ παγκοίνου σκάφους τῆς ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας. Καίπερ δὲ ἐν γλυκυθυμίᾳ τὸν ἀπράγμονα βίον ἐπὶ δεκαετίαν μετιόντες, οὐδὲ κατὰ νοῦν εἴχομεν ἐπὶ τὰς μερίμνας ἐπανελθεῖν τοῦ πατριαρχικοῦ ἀξιώματος, ἅτε ἐκ πείρας μακροῦς ἐγνωκότες ὕσας καὶ οἴαις ἐξηκάνθωται ταῖς φροντίσιν, ἤδη μάλιστα, ὅτε καὶ περιστάσεις ἀντίξοι καὶ ζητήματα σοβαρὰ βαρεῖαν ἐπιβάλλουσιν ἡμῖν τὴν εὐθύνην, ἐν οὕτῳ προκεχωρημένη τῇ ἡλικίᾳ, ὅμως τῇ φωνῇ τῆς ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας καὶ τοῦ χριστωνύμου πληρώματος ὀφειλομένως ὑπέκοντες, ὡς φωνῇ ἀληθῶς τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἐν ἀνταπαρνήσει πρὸς τὸν ἀγῶνα ἀπεδυσάμεθα, πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας τῷ εἰρηνάρχῃ καὶ προνοητῇ Θεῷ ἀναθέμενοι. Καὶ δὴ τῇ α'. τοῦ ἀρχαιμένου μηνὸς Δεκεμβρίου ἐν αὐτοπροσώπῳ παρουσίᾳ ἐνώπιον τοῦ Μεγαλειοτάτου ἡμῶν

ἀνακτος ἀξιωθέντες τῆς ὑψηλῆς ἀναγνωρίσεως καὶ πλείστων ἄλλων ἀριπρεπῶν ἐνδειξεων καὶ διαβεβαιώσεων τῆς Βασιλικῆς εὐμενείας καὶ προνοίας ὑπὲρ τῆς πασχούσης ἀγίας Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους ἡμῶν, θαρραλεώτερον ἀνελάβομεν τὰ ὑψηλὰ καὶ τὰ βαρῆα τῆς πατριαρχείας καθήκοντα.

Ταῦτα τοίνυν ἐκδηλοῦντες καὶ τῇ ὑμῶν δσιότητι διὰ τῆς παρουσίας πατριαρχικῆς ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς, καὶ ἀφορμὴν εὐκαιρον παρεχόμενοι εἰς ἀπόδοσιν θερμῶν δεήσεων καὶ εὐχῶν πρὸς τὸν Ὑψίστον ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως τῶν διακαῶν πόθων καὶ προθέσεων ἡμῶν, τῶν ἐνδιαφερουσῶν τὴν ἀγίαν ἡμῶν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ ὁρθόδοξον πλήρωμα, ἀκολούθως ἐπιδαφιλευόμεθα πᾶσιν ὑμῖν ὡς ἀπαρχὰς τῆς δευτέρας ταύτης πατριαρχείας ἡμῶν τὰς ἐγκαρδίους πατρικὰς ἡμῶν εὐχὰς καὶ εὐλογίας, ἐντελλόμενοι, ὅπως μνημονεύητε τοῦ κανονικοῦ ἡμῶν ὀνόματος, ὡς νενομίσται, ἐν πάσαις ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς καὶ ἀκολουθίαις ἐπιγιγνώσκοντες δὲ τὰ ἱερὰ τοῦ μοναδικοῦ ἐπαγγέλματος καθήκοντα, διάγητε πρὸς ἀλλήλους ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ἀγάπῃ ἀδελφικῇ, τηροῦντες ἀπαραβάτως τὰ ἱερὰ δόγματα τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν πίστεως καὶ τὰς παραδόσεις τῶν κανονικῶν ἐθίμων καὶ τάξεων, ὡσπερ καὶ τὰ γεγραρὰ προνόμια τῆς σταυροπηγιακῆς ἐλευθερίας καὶ χάριτος, ὧν πλούτεϊ καὶ ἡ ἱερὰ αὕτη μονή. Οὐχ ἦττον δε καὶ ἀσχολούμενοι ἀνευδότως εἰς τὴν μελέτην τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν ἱερῶν συγγραμμάτων τῶν θεοφόρων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀρουόμενοι τὰ καθαρὰ καὶ διαυγῆ νάματα τῆς σωτηριώδους διδασκαλίας, θυθιμίζητε τὸ πολίτευμα ὑμῶν εἰς εὐαρέστησιν τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ, ᾧ συνετάξασθε, τοῦ κόσμου τούτου τὴν ματαιότητα ἀποθέμενοι· σὺν πᾶσι δὲ τούτοις ὑπαγορεύομεν τῇ ὑμῶν δσιότητι, ἵνα διατηρῆτε ἀκριβῶς τὸ καθῆκον τῆς εἰλικρινοῦς ὑπακοῆς πρὸς τὸ Βασιλεῖον Κράτος, δεόμενοι τοῦ ὑψίστου ὑπὲρ τοῦ κραταιοτάτου καὶ γαληνοτάτου ἡμῶν Ἄνακτος Ἀβδουλ-Αζίζ-Χάν, αὐθέντου ἡμῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν πολυχρονίων καὶ εὐμενεστάτων αὐτοῦ ὑπουργῶν, τῶν διηνεκῶς μεριμνῶντων ὑπὲρ τῆς εὐημερίας καὶ ἀνέσεως τῶν πιστῶν τοῦ Κράτους ὑπηκόων. Πεισμένοι δὲ περὶ τῆς ὀφειλομένης προνοίας, ἣν διατρέφομεν καὶ ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν μονῆς, ἀναφέρετε θαρροῦντως ἡμῖν πᾶσαν ἐμπίπτουσαν μοναστηριακὴν ὑμῶν ὑπόθεσιν, ἐν βεβαιότητι τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν προστασίας καὶ ἀντιλήψεως, ὑπὲρ τῆς αἰσίας αὐτῆς διεξαγωγῆς. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἀπειρον ἔλεος εἴη μετ' ὑμῶν.

αωογ. Δεκεμβρίου γ. ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Γ'—*Ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἐπισήμων ἀνδρῶν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. ΚΓ' χειρογράφῳ κώδικι τῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἐν Ἀλμυρῷ Φιλαρχαίου Ἐταιρείας «Ὁρθυός».*

τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Ἀλμυρῷ Φιλαρχαίου Ἐταιρείας «Ὁρθυός» ἀπόκειται χειρόγραφος χαρτῶς κώδιξ ὑπ' ἀριθ. ΚΓ'. ἑσταχωμένος διὰ χαρτωνίου καὶ δέρματος ἐν καλῇ καταστάσει. φέρων ἔξωθεν ἔκτυπα κοσμήματα καὶ τὰς εἰκόνας τῆς Σταυρώσεως καὶ τῆς Ἀναστάσεως ἐκτύπους. Ἐν αὐτῷ πολῦτιμος ὑπὸ πᾶσαν ἔποισιν ἐν γένει ὕλη τεθησαύριστα. γραφεῖσα κατὰ διαφόρους χρόνους καὶ ὑπὸ διαφόρων χειρῶν. Περὶ τοῦ κώδικος τούτου ἐγράψαμεν ἄλλοτε ἐν τῇ «*Ἀρμονία*» τοῦ Μπαρτ, τομ. Β'. σελ. 350. Ἐπίσης δ' ἐξ αὐτοῦ ἔδημοσιεύθησαν ὑφ' ἡμῶν μὲν ἐν τῇ *Ἐπετηρίδι* τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσῶ» διάφορα ποιήματα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος (*Ἐπετηρ.* τόμ. Γ'. 1902, σελ. 128—139). ὑπὸ δὲ τοῦ κ. Σπυριδάκι *ἀνέκδοτα χειρόγραφα τῆς Ἐταιρείας «Ὁρθυός»* ἐν τῇ αὐτῇ *Ἐπετηρίδι* (τόμ. Ε'. 1901, σ. 151—158) καὶ *Ἐπιτάφιος Θρηγος τῆς πρώτης Ἑλληνίδος βασιλείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀθηναΐδος τῆς Δεοντιάδος ἢ Εὐδοκίας* (401—460 μ. Χ.) ἐν τῷ *Δελτίῳ* τῆς ἐν Ἀλμυρῷ Φιλαρχαίου Ἐταιρείας «Ὁρθυός» (τεύχ. Γ'. 1900, σελ. 33—36) καὶ *Ἡ παιδεία κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα καὶ ἐξῆς* (ἐν Θεσσαλίᾳ) ἐν τῷ αὐτῷ *Δελτίῳ* (τεύχ. Δ'. 1901, σελ. 25—34).

Πλὴν τῶν ἄλλων δ' ἀνεκδότων ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι φέρονται καὶ τινες ἐπιστολαὶ ἐπισήμων ἀνδρῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀνέκδοτοι. εἶναι δὲ αὗται :

1) Ἐπιστολὴ Ἰωάννου Πασχάλη τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων πρὸς τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Δημήτριον τὸν Ὀλλανδόν.

2) Ἐπιστολὴ τοῦ ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγορῶν ἀρχιμανδρίτου Ἰωσήφ πρὸς τινὰ ἀρχιμανδρίτην Γρηγόριον (τοῦ ἔτους αψ'ητ'). Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἰωσήφ εἶναι ὁ διασκευαστὴς τῆς Ἀκολουθίας καὶ τοῦ Βίου τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ Νέου τοῦ ἐν Βουνένη τῆς Θεσσαλίας ἀσκήσαντός τε καὶ ἀθλήσαντος, ἐκδόσεως τῆς Ἀκολουθίας τοῦ αψ'ηθ' (=1799).

3) Ἐμμετρα ἐπιγράμματα τοῦ αὐτοῦ Ἰωσήφ εἰς τὸν ἅγιον Βησσαρίωνα, ἀρχιεπίσκοπον Λαρίσης.

4) Ἐπιστολὴ τοῦ ἐπισκόπου Σταγῶν Παΐσιου πρὸς τὸν αὐτὸν Ἰωσήφ. κλπ. αἵτινες καλὸν εἶναι νὰ δημοσιευθῶσιν.

ΜΙΧΑΗΛ Α. ΔΕΝΔΙΑ

ΟΙ ΒΑΡΑΓΓΟΙ ΚΑΙ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ

Ἔισαγωγή

Συχνάκις γίνεται λόγος παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς χρονογράφοις καὶ τοῖς νεωτέροις ιστορικοῖς, ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τοῦ Βορρᾶ καὶ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, περὶ τῆς πολεμικῆς φυλῆς τῶν Βαράγγων⁽¹⁾. Γενικῶς χαρακτηρίζονται οὗτοι ὡς σωματοφύλακες τοῦ Ἑλληνος Αὐτοκράτορος⁽²⁾. Ὅποιοί τινες ὅμως εἰδικώτερον ἦσαν οὗτοι, εἰς ποῖον ἢ ποῖα ἔθνη ἀνῆκον, πόθεν ὤρμωοντο, ὑπὸ ποίας συνθήκας καὶ πότε προσῆλθον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Βυζαντίου εἶναι ἐρωτήματα, τὰ ὅποια ἀφ' ἑαυτῶν εἰς πάντα γεννῶνται, τὰ ὅποια ἔχουν μείνει ἐν μέρει τοῦλάχιστον ἢ κατὰ τὸ πλεῖστον μέχρι τοῦδε ἀναπάντητα καὶ εἰς τὰ ὅποια, ἀκριβῶς διὰ τοῦτο, ἐν ἀλληλουχίᾳ πρὸς ἄλληλα θὰ προσπαθίσωμεν εἰς τὴν πραγματείαν ταύτην ν' ἀπαντήσωμεν.

Ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ θέματος καὶ ἰδίᾳ τῆς ἐνιαίας ἀπόψεως, ἀπὸ τῆς ὁποίας τοῦτο ἐνταῦθα πραγματευόμεθα, θέλωμεν ἀναγκασθῆναι ἐν τῇ διευκρινίσει ὀρισμένων σκοτεινῶν σημείων νὰ προστρέξωμεν εἰς πλείονας ιστορικοὺς κλάδους³ θέλωμεν ἐπικαλεσθῆναι πολλὰς πηγὰς, ἑλληνικὰς καὶ ξένους, θέλωμεν ὁμιλήσει ἐδῶ καὶ ἐκεῖ διὰ τὴν ἐθνολογίαν τῶν Βυζαντινῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλοι γινώσκουν, ὅτι οἱ μεσαιωνικοὶ μας πρόγονοι δὲν ἦσαν καὶ πολὺ δυνατοί, διὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐτῶν καὶ τὴν κρατοῦσαν εἰς αὐτὴν ἐθιματυσίαν, τὴν πομπόδι ἀνατολικὴν ἐθιμοτυσίαν, δι' αὐτὴν τέλος τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν καθόλου ἐξέλιξιν τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Θὰ κάμωμεν ὁμοίως ἐν τῇ διευκρινίσει τοῦ θέματος εἰρύτερον λόγον διὰ τὴν

(1) Συνήθης ἡ γραφὴ *Βάραγγοι*. Ὁ I. Schopen, ἐκδότης τοῦ *Κατακουζηνου* ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Βόννης, ἐν I, 389, 15 ἀναγράφων *Βαράγκους* ὑπόσημοι: *alii scriptoribus βαράγγοι dicuntur*. Ἐν τῇ *Constitutio Patmia* (1088 μ. Χρ.) φέρεται ὁ τύπος *βαράγγων*. Ἴδε *Zacchariae a Ligenthal, Jus graecoromanum* τ. 3, 373.

(2) Καθὼς ὁ Sophocles εἰς τὸ *Λεξικόν* του διδάσκει ὅτι οἱ Βάραγγοι ἐνεφανίσθησαν τὸ πρῶτον εἰς τὸ Βυζάντιον περὶ τὰ μέσα τῆς δωδεκάτης μ. Χρ. ἐκατονταετηρίδος, καθὼς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν.

ιστορίαν καὶ τὴν ἐθνογραφίαν τῶν χωρῶν τοῦ Βορρᾶ, ὅπου ἐψάλλοντο καὶ ψάλλονται εἰς τὰς Σάγας οἱ ἄθλοι τῶν Νορμαννῶν ἡρώων καὶ ὅπου αἱ παραδόσεις περὶ τῶν Βαράγγων ζοῦν πάντοτε μέσα εἰς τὴν Βαλγᾶλαν τῆς λαογραφίας, ὅπου ἔχουν ἀποτεθῆ.

§ 1. Τὸ περὶ τοῦ ὀνόματος τῶν Βαράγγων.

Καὶ πρῶτα-πρῶτα περὶ τοῦ ὀνόματος, τὸ ὁποῖον φέρουν οἱ Βάραγγοι. Εἶναι ἄρα γε τοῦτο ἐθνικόν, φυλετικόν ἢ ἀπλῶς τοπικόν; Ὑποδηλοῖ μήπως τὸν πολεμικὸν βίον ἢ τὸ μισθοφορικὸν ἐπάγγελμα τῶν ἀνθρώπων τούτων; ἢ εἶναι προσωνυμία δοθεῖσα εἰς αὐτοὺς λόγῳ ἰδιόζυκτος τινος γεγονότος, τὸ ὁποῖον νὰ ἴσκησεν ἐπίδρασιν σοβαρὰν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως καὶ τῆς τάξεως καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν; Ἄς ἴδωμεν.

Οἱ πλεῖστοι ἐξ ἐκείνων, ὅσοι ἐγραψαν σχετικῶς ἢ ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ὀμιλήσουν διὰ τὸ ἔτυμον τῆς λ. *βάρραγγος*—διότι ὑπάρχει καὶ μεγαλύτερος ἀριθμὸς ἐκείνων, ὅσοι ἀναφέρουν τοὺς Βαράγγους χωρὶς καὶ ν' ἀπασχολῶνται μὲ τὴν προέλευσιν τοῦ ὀνόματός των—δὲν κατορθώνουν νὰ συμφωνήσωσι μεταξὺ των περὶ τούτου. Θ' ἀναφέρωμεν μερικοὺς μόνον ἐξ αὐτῶν, ὅσων ἡ γνώμη κάλλιον ὑποστηρίζεται καὶ παρὰ περισσότερων γίνεται ἀποδεκτὴ. Ὁ πολυμαθέστατος ἀββᾶς Du Cange ἐν *Glossarium med. et inf. latinitatis* ἐν τῇ λ. *Gravaringus*, συγγενεῖ πρὸς τὸ *Βάραγγος*, ἀνευρίσκει τὸ ἀγγλικὸν *waring* *warings* δέ, λέγει, ὀνομάζουσι οἱ Ἄγγλοι τοὺς πολεμιστάς, τῆς λ. ἐξουσίας τὴν προέλευσιν ἐκ τοῦ *werra*, νεοαγγλικῶν *war* = πόλεμος' πρὸς ὑποστήριξιν δ' ἐπιπλέον τῆς γνώμης του ἀναφέρει ὅτι ὁμοίως ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ οἱ στρατιωτικοὶ ἐλέγοντο *hommes de guerre*. Ὡσαύτως ἀγγλικὴν ὑπολαμβάνει ὁ Δουκάγγιος ἄλλην λ. συγγενῆ καὶ αὐτὴν πρὸς τὸ *Βάραγγος*, τὴν *warantus*, τὴν ὁποίαν καὶ ἐρμηνεύει: *qui alteri tenetur ad evictionem*, ἦτοι ἐγγυητὴς ἐπὶ ἐκνικήσεως τρίτου. Οὕτω ἐν *Leges Henrici I, regis Angliae*, κεφ. 43: *sic potest ei warrantus (sic) esse, qui in servilio suo est*. Ἴσως ὁ Du Cange συνεδύαξε τὴν ἐρμηνείαν ταύτην πρὸς ὅσα λέγει ὁ ἴδιος ἐν τῇ λέξει *Βάραγγοι* (ἐν *Glossarium mediae graecitatis*), ὅτι δηλ. οἱ «Ἀγγλοδανοὶ» οὗτοι μισθοφόροι εἶχαν θέσει ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν πελέκεών των τοὺς βυζαντινοὺς ἀυτοκράτορας! Πλείονα ἀνευρίσκει ὁ βουλόμενος εἰς τὴν λέξιν *Vargi* ἐν *Glossarium med. et inf. latinitatis* τοῦ αὐτοῦ Du Cange.

Εἰς ἄλλος σοφός, ὁ Théophile Siegfried Bayer (*), φρονεῖ ὅτι ἡ λ. *βάρραγγος* σημαίνει τὸν πειρατὴν, οὕτω δ' ἀπεκαλοῦντο κατ' αὐτὸν οἱ νεαροὶ Σκανδιναβοὶ τυχοδιώκται, οἱ ὁποῖοι ἐπιβάνοντες πειρατικῶν πλοίων ἐδήουν τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς, ἀπὸ τοὺς περὶ τὴν ἐν τῇ ἔπειτα Ρωσίᾳ λίμνην Λαδόγαν πληθυσμούς. Ὁ Ἐδ. Gibbon (†) συνηγορῶν ἐν μέρει ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης τοῦ Bayer διδάσκει σχετικῶς ὅτι οἱ περὶ τὴν Βαλτικὴν βάρραγγοι ἡγεμόνες ὑψώσαντες τὴν σημαίαν τῆς πειρατείας ἐστρατολόγησαν πρὸς τοῦτο τοὺς γενναϊότερους αὐτῶν στρατιώτας ἀπὸ τὰ ἔθνη τὰ κατοικοῦντα εἰς τὰς βορείους νήσους τοῦ Ὠκεανοῦ. Ἐπικαλεῖται δὲ καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κεδρηνοῦ ἐν τῷ κάτωθι χωρίῳ: *προσεταιρισάμενος δὲ (ὁ Βλαδίμηρος) καὶ συμμαχικὸν οὖκ ὀλίγον ἀπὸ τῶν κατοικούντων ἐν ταῖς προσαρκτίοις τοῦ Ὠκεανοῦ νήσοις ἐθνῶν* (††).....

Ὁ J. Jac. Reiskius (Reiske), ὑπαμνηματιστὴς Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Βόννης, νομίζει (†††) ὅτι *Φράγκοι*, *Feranci* καὶ *Βάραγγοι* εἶναι διάφοροι παραλλαγὰί μίᾳ καὶ τῆς αὐτῆς λ., τῆς λ. *Φράγκοι*, οἵτινες ἄλλως εἶναι λαοὶ γερμανικῆς καταγωγῆς, ἀνάγει δὲ τὴν λ. εἰς τὸ ἀγγλικὸν *war* καὶ τὸ γαλλικὸν (κυρίως φραγκικόν) *guerre*, ἐπειδὴ ὁ πόλεμος ἦτο ἡ κυρία ἀσχολία ὄλων τῶν βαρβάρων λαῶν, ὅσοι ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος καὶ μετέπειτα ἐπέδραμον εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ καὶ οἱ Βυζαντινοὶ, ὡς δείκνυται ἐκ τοῦ κάτωθι παρὰ Συμεῶν τῷ Μαγίστρῳ χωρίου, ἀπεκάλουν τοὺς λαοὺς τοῦ Βορρᾶ καὶ ἰδίᾳ τοὺς Ρῶς, οἵτινες δὲν εἶναι ἡ μία διάκρισις τῶν Βαράγγων, *Φράγκου*. Ὁ Συμεῶν ὁ Μαγίστρος λέγει σχετικῶς τὰ ἑξῆς: *Ρῶς δὲ οἱ καὶ ἀρομίται, φερώνυμοι ἀπὸ Ρῶς τινός... Διορίζεται δὲ ἀπὸ τοῦ ὀξέως τρέχειν αὐτοὺς προσεγένετο ἐκ γένους δὲ τῶν Φράγκων καθίσταται* (††††). Ἄρ' ἑτέρου ἐν τῷ μετὰ τοῦ Στρατηγικοῦ τοῦ Κεκαυμένου συνεκδο-

(*) De Varagis, ἐν *Comment. Academ. Petropolitanae*, τ. IV (1787), σ. 275—331 (παρὰ Ἐδ. Gibbon, *Histoire de la décadence et de la chute de l'empire romain*, Paris 1816, σ. 578 σημ.). Ὁ Kruse (ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ, ἣν προτάσσει τῆς ἐκδόσεως τοῦ *Chronicon Norimannorum, Warjago Russo-rum, uesouu Danorum, Sveonum, Norwegorum*, inde ab a. DCCCLXXVII usque ad a. DCCCLXXIX, sive a Sigfrido rege Nortmannorum usque ad Igorem I, Russorum Magnum Principem etc. Auctore Fr. C. H. Kruse, Dorpati, 1851) ἀναγορεῖ τὸν τίτλον τῆς πραγματείας τοῦ Bayer, *de Warjagis*.

(†) Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 581.

(††) Κεδρηνός, ἐκδ. Βόνν. II, 551, 11—13.

(†††) τ. II, 471—476.

(††††) Συμεῶν Μαγίστρος, ἐκδ. Βόνν. 707, 3—4.

μένω Νουθετητικῶ (1) φέρονται ἐκ παραλλήλου οἱ τύποι *Φράγγος* καὶ *Βράγγος*: οὐδὲ ὁ *Ἀργυρόπωλος κύρις Ρωμανός*, οὐδέ τις τῶν μακαριτῶν ἐκείτων ἀνεβίβασε *Φράγγον* ἢ *Βράγγον* εἰς τὴν τοῦ πατρικίου ἀξίαν Ὁ ἐκδότης τοῦ Νουθετητικοῦ διερωτᾶται ἂν ἴσως πρέπει ν' ἀναγνώσωμεν *βάρραγγος*, τοῦτο ὅμως νομίζω οὐδαμῶς ἀναγκαῖον Ἀπεναντίας φρονῶ ὅτι ὁ κοινὸς λαϊκὸς (τὸ ὄνομα τοῦ ὅλου Νουθετητικοῦ εἶναι τοιοῦτο) τύπος *Βράγγος* εἶναι ὁ μεσολαβῶν καὶ συνδέων τοὺς δύο ἄλλους, *Φράγγος* καὶ *Βάρραγγος*. Τὴν προσωνομίαν ἄλλως τῶν *Φράγγων* ἢ *Φράγγικων* ἀπέδιδον οἱ Βυζαντινοὶ εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, σπανίως δ' εὐρίσκομεν παρ' αὐτοῖς ἔχνη τοῦ ἐν τῇ Δύσει ὑπάρχοντος καὶ ἐθνολογικῆν ἔχοντος τὴν ἀρχὴν περιορισμοῦ εἰς μόνους τοὺς κατοίκους τῆς ἀρχαίας Γαλατίας καὶ δὴ τῶν βορειοανατολικῶν αὐτῆς μερῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Δύσει ἐκρίτει σάλας τις ἐν τῇ χρήσει τοῦ ὀνόματος. Οἱ Ἀγγλοσάξωνες ἐπὶ παραδείγματι τῆς Μεγάλης Βρετανίας συνείθιζον νὰ δηλώνουν ὑπὸ τὸν χαρακτηρισμὸν *Francan* πάντας τοὺς κατοίκους τῆς Γαλλίας ἀδιακρίτως ἐπαρχίας καὶ ἐθνότητος. Ἐπειδὴ δὲ βραδύτερον οἱ Νορμανδοὶ κατακτηταὶ τῆς Ἀγγλίας προῆλθον ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ὁ ὄρος *Francan* ἐχρησιμοποιεῖτο παρὰ τοῖς Ἀγγλοῖς πρὸς διάκρισιν τῶν κατακτητῶν, οὕτω καλουμένων, ἀπὸ τοῦ ἰθαγενοῦς πληθυσμοῦ ὅχι μόνον ἐν τῷ συνήθει λόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐπισήμῳ καὶ ἐν τῇ νομικῇ γλώσσῳ (2).

Καὶ ὁ G. Schlumberger (3) χαρακτηρίζει τοὺς Βαράγγους ὡς *Φράγγους* τοῦ Βορρᾶ, ἀναγράφων δ' ὡς προσωνομίας, ὑπὸ τὰς ὁποίας οὗτοι ἦσαν γνωστοὶ εἰς τὸ Βυζάντιον, τὰς λ. Ρῶς, Ταυροσκυθία, Φαργκὰν καὶ Βάρραγγοι, εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην, τὴν καὶ κοινοτέραν, ὁ σοφὸς γάλλος ἀκαδημεικὸς ἀνευρίσκει τοὺς *Vorings* τῶν σκανδιναυικῶν ἐποποιειῶν. Τώρα, μεταξὺ τῶν Ρῶς ἢ Ταυροσκυθῶν καὶ τῶν Φαργκὰν καὶ Βαράγγων εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ πηγαὶ ποιοῦνται διάκρισιν. Ἐν σχέσει πρὸς ταύτην ὁ εἶπερ τις καὶ ἄλλος περὶ τὰ εἰς τὴν Ρωσίαν ἀφορῶντα ἐντριβῆς Rambaud (4) παραδέχεται ὅτι τὰ δύο πρῶτα ὀνόματα

ἦσαν ἐν χρήσει πρὸς δήλωσιν τῶν Βαράγγων, ὅσοι εἶχον γεννηθῆ εἰς τὴν Ρωσίαν, ἐνῶ τὰ δύο τελευταῖα ἐδήλωσαν ἐκείνους κυρίως ἐκ τῶν πολεμιστῶν τούτων, ὅσοι ἦλθον ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν Σκανδιναυίαν. Ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ, καίτοι τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τοὺς Φαργκὰν ἀμφιβόλου ἀκριβείας, εἶναι βεβαίως ἀληθής· ἐν τούτοις μεταξὺ τῶν Φαργκὰν καὶ τῶν Βαράγγων ὑπῆρχον πλήν ταύτης καὶ ἄλλαι διαφοραὶ ὡς πρὸς τὴν θέσιν ἐκατέρων εἰς τὸ Βυζάντιον, ἰδίως εἰς τὸν στρατόν, διαφοραὶ, αἱ ὁποῖαι ἴδᾳ μᾶς ἀπασχολήσουν ἀλλαχοῦ κατωτέρω.

Εἰς ἄλλος ἱστορικός, ὁ Ε. Dénis (1), νομίζει ὅτι οἱ Βαράγγοι ἀπέδιδον εἰς ἑαυτοὺς τὸ ὄνομα *Varingues* πρὸς ἐνδειξιν τῆς στρατιωτικῆς τῶν ὀργανώσεως. *Varingues* κατὰ τὸν Dénis σημαίνει τοὺς συνδεδεμένους πρὸς τινα ἀρχηγὸν μὲ ὄρκον πίστεως.

Ὁ Bouillet (2) παραθέτει μίαν ἄλλην ἐτυμολογίαν τῆς λ. ἀπὸ τοῦ νορμανικοῦ *warg* = ἔξοριστος ἢ τοιαύτη δ' ἐτυμολογία δύναται νὰ συναρθῆ πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Dénis (3) λεγόμενον ὅτι ἱστορικοὶ τινες διαβλέπουν ἐν τοῖς Βαράγγοις ἔξοριστους ἀπὸ τὸ Νόβγοροδ.

Συμφωνῶν πρὸς τὸν Bouillet καὶ τὰ λεγόμενα παρὰ τοῦ Dénis ὁ Thierry (4) παράγει τὸ *Waring* ἀπὸ τὸ *warghing* καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ *warg* = ἔξοριστος, φυγᾶς, παραπέμπων καὶ εἰς τὰ παρὰ τοῦ Δουκαγγίου ἐν λ. *Wargus*, *wargangus*, *Warengangi*, *Warganeus* καὶ ἀλλαχοῦ διδασκόμενα.

Πολλὴν πειστικότητα, δι' ἡμᾶς τοῦλάχιστον, ἐνέχει ἐν ἑαυτῇ ἡ ἐτυμολογία τοῦ σουηδοῦ ἱστορικοῦ Erik-Gustav Geyer. Κατὰ τὸν Geyer (5) οἱ *Varaigues* — εἰς τύπος καὶ αὐτὸς τοῦ ὀνόματος ἐπὶ πλεον — τῶν Ρῶσον εἶναι οἱ Βαράγγοι τῶν Βυζαντινῶν καὶ οἱ *Varingues* ἢ *Varingar* τοῦ Βορρᾶ ἢ ἐτυμολογία τῆς λ. εἰς τὴν γλώσσαν τοῦ τόπου ὀρμαῖται ἐκ τοῦ *wara*, *voere* = *ractum*, συνθήκη· σημαίνει δ' οὕτω ἡ λ. *Βάρραγγοι* τοὺς πολεμιστὰς, οἱ ὅποιοι ὑπηρετοῦν ἐθελουσίως καὶ κατόπιν συμφωνίας. Εἶναι κατὰ συνέπειαν ἡ λ. συνώνυμος πρὸς τὴν *foede-rati*, προσωνομίαν χαρακτηριστικῆν τῶν παρὰ Ρωμαίους μισθοφορούντων Γότθων ἤδη ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου. Ὁ Προκόπιος (6) μᾶς

(1) Lavissee—Rambaud, Histoire générale. τ. I, 735.

(2) M. N. Bouillet, Dictionnaire universel d' Histoire et de Géographie, εἰς τὰς λ. *varègues* καὶ *Varangiens*.

(3) Lavissee—Rambaud, Histoire générale. τ. I, 735.

(4) Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 301 ὑπόσημ.

(5) Erik-Gustav Geyer, Histoire de Suède, γαλλ. μετάφρ. J - F. de Lurdblad, Paris 1814, σ. 17.

(6) Ἐκδ. Βόνν. II, 478, 2 - 6.

(1) *Cecaumeni Strategicon et incerti scriptoris de officis reglis libellus* ediderunt B. Wassiliefsky et V. Jernstedt. Petropoli, 1896 κερ. σμγ', σ. 95, 18.

(2) Augustin Thierry, Histoire d' Angleterre κτλ. τ. I, 434.

(3) G. Schlumberger, Nicéphore Phocas, un empereur byzantin au dixième siècle. Paris, σ. 48.

(4) A. Rambaud, Histoire de l' empire grec au dixième siècle, Constantin Porphyrogénète, σ. 389.

δίδει μίαν πολὺ διασαφηνιστικὴν ἐρμηνείαν τοῦ ὄρου τούτου foederati, ἐρμηνείαν, ἣ ὁποία ἐπὶ πλέον συμφωνεῖ πλήρως πρὸς τὴν παρὰ τοῦ Geyer παρεχομένην τῆς λ. Vāringar ἐτυμολογίαν: οὕτω γὰρ αὐτοὺς, λέγει ὁ Προκόπιος (δῆλ. φοιδεράτους) τῇ Λατίνων φωνῇ ἐκάλεσαν Ῥωμαῖοι ἐκεῖνο, οἷμαι, παραδηλοῦντες ἕτι οὐχ ἠσσημένοι αὐτῶν τῷ πολέμῳ Γότθοι, ἀλλ' ἐπὶ ξυνθήκαις τισὶν ἐνσπονδοὶ ἐγένοντο σφίσι φοιδερα γὰρ Λατῖνοι τὰς ἐν πολέμῳ καλοῦσι ξυνθήκας. Ἡ τοιαύτη δ' ἐρμηνεία προσπίπτει καθ' ὅλα σύμφωνος πρὸς τὴν πολεμικὴν ὑπερηφάνειαν καὶ ἀγερωχίαν τῶν βορείων φυλῶν, διακριθεισῶν ἀείποτε διὰ τὸ ἀκρῶς φιλελεύθερον φρόνημα καὶ τοῦ βίου τὸ ἀνεξάρτητον.

§ 2. Περὶ τῆς προσελεύσεως τῶν Βαράγγων.

Ἄλλ' ἴδωμεν νῦν ὅποιοι τινὲς ἦσαν καὶ πόθεν ὤρμωοντο οἱ Βαράγγοι. Τὸ πρόβλημα τῆς προσελεύσεως τῶν ἀνθρώπων τούτων χαρακτηρίζει ἤδη ὁ ἱστορικὸς Rambaud (1) ἐπὶ λέξει ὡς une des questions les plus controversées, que puisse présenter l'histoire des antiquités russes. Πρὸς διευκρίνισιν τοιοῦτου θέματος ὀφείλομεν ἀνάγκαιως νὰ παρακολουθήσωμεν τὰ κατὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν Βαράγγων τούτων μακρὰν τῶν ἐλληνικῶν ὁρίων εἰς τὰς χώρας τῶν ὑπερβορείων· κατόπιν δ' ὅτε πλέον ἀνευρίσκει τις τοὺς πολεμιστὰς τούτους εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Βυζαντινῶν, νὰ ἐρευνήσωμεν πόθεν θεωροῦσιν αὐτοὺς ὀρμωμένους καὶ εἰς ποίαν ἐθνότητα ἀνήκοντας νομίζουσιν αὐτοὺς οἱ βυζαντινοὶ χρονογράφοι κατὰ πρόωτον, οἱ σπουδαιότεροι τῶν ὑπομνηματιστῶν αὐτῶν καὶ ἀπὸ τοῦ ἱστορικοῦ οἱ δι' αὐτοὺς ἀσχοληθέντες νεώτεροι ἔπειτα. Πρὸ τούτων ὅμως θέλομεν ἀσχοληθῆ δι' ὀλίγων μὲ τὴν σχέσιν, ἣ ὁποία ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ μεταξὺ τῶν Βαράγγων καὶ τῶν παλαιῶν ἐπίσης ἀπὸ βορρᾶ μισθοφόρων, οἱ ὅποιοι τύσον ζωηρὰν δοῖσιν ἔσχον εἰς τὰ πράγματα τοῦ Βυζαντίου, τῶν **Γότθων**. Ὁ μελετῶν ἐκ παραλλήλου Γότθους καὶ Βαράγγους θέλει θέσει εἰς ἐαυτὸν ὀρισμέναι ἐρωτήματα. Πρὸκειται ἄρα γε περὶ μᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐθνότητος ὑπὸ διάφορα ὀνόματα κατὰ διαφόρους χρονικὰς περιόδους ἐμφανιζομένης, καθὼς καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς συνέβη; Ἢ ἔχομεν ἀπλῶς ἐν τοῖς Βαράγγοις μίαν φυλὴν γοτθικὴν, γενικώτερον γερμανικὴν, ἣ ὁποία

(1) Histoire de la Russie, sixième édition, Paris 1914, σ. 39. Εἰς τὰς σ. 39-42 παραθέτει ὁ συγγραφεὺς τὰς σπουδαιότερας τῶν γνώμῶν καὶ θεωριῶν, ὅσαι ἐξηγέθησαν ἐπὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Βαράγγων. Πρ. Ἐ. Denis, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 735.

καὶ γεωγραφικῶς—διασφίζονται σήμερον ἀκόμη εἰς τὰ βόρεια τῆς Νορβηγίας γεωγραφικὰ ὀνόματα ἐνέχοντα τὴν λ. **βάραγγος**—ἐντοπίζεται καὶ ἡ ὁποία διὰ πολλοὺς λόγους ἀνέλαβε νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν πρὸς τὰς χώρας τοῦ Νότου κατεύθυνσιν καὶ διαδρομὴν τῶν παλαιότερων Γότθων, οἵτινες πάλιν γεωγραφικῶς ἐντοπίζονται εἰς τὰ νότια τῆς σημερινῆς Σουηδίας; Εἶναι ἐρωτήματα σύνθετα, εἰς τὰ ὅποια ἀπαντήσεις ἀπολύτως θετικαὶ εἶναι βεβαίως ἀδύνατον νὰ δοθοῦν.

Ὁ βαθύνης σουηδὸς ἱστορικὸς Geyer (1) οὐδαμῶς θεωρεῖ ἀπίθανον τὴν ὑπόθεσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ κάτοικοι τῆς Σκανδιναβίας μετεῖχον ἐξ ἀρχῆς εἰς τοὺς λεγεῶνας τῶν φοιδεράτων, τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσοι δὲν ἐλλείπουν αἱ ἐνδείξεις ὅτι ἤδη κατὰ τὸν ἴσον αἰῶνα διετηροῦντο σχέσεις ἐκ μέρους τῶν Γότθων τῆς Σκανδιναβίας πρὸς τοὺς Γότθους τῆς Νοτίας Εὐρώπης. Ὁ Προκόπιος, ὁ ἱστορικὸς τῶν **γοτθικῶν πολέμων**, λαμβάνει πολλάκις ἀφορμὴν νὰ κάμῃ λόγον περὶ τῆς φυλῆς τῶν Γότθων καὶ περὶ τῶν λόγων, οἱ ὅποιοι παρεκίνησαν μεγάλην μερίδα ἐξ αὐτῶν νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Σκανδιναβίαν. Τοὺς λόγους τούτους, χωρὶς καὶ νὰ ἐπιμένωμεν ἐπὶ τῆς ἀκριβείας αὐτῶν, ἀρίνομεν νὰ ἐκθέσῃ ὁ ἴδιος ἐφεξῆς (2): ἦνίκα δὲ **Ἑρσουλὸι Λογγοβυρδῶν ἠσσηθέντες τῇ μάχῃ ἐξ ἠθῶν τῶν πατρίων ἔστησαν, οἱ μὲν αὐτῶν, ὥσπερ μοι ἔμπροσθεν δεδιήγηται, ὠκήσαντο ἐς τὰ ἐν Ἰλλυριοῖς χωρία, οἱ δὲ δὴ ἄλλοι Ἰστρον ποταμὸν διαβαίνειν οὐδαμῇ ἔγνωσαν, ἀλλ' εἰς αὐτὰς πον τὰς ἐσχατίας τῆς οἰκουμένης ἰδρῶσαντο· οὕτω γοῦν πολλῶν ἐκ τοῦ βασιλείου αἵματος ἡγουμένων σφίσι ἡμειψαν μὲν τὰ Σκλαβηγῶν ἔθνη ἐφεξῆς ἅπαντα, ἔρημον δὲ χώραν διαβάντες ἐνθένδε πολλὴν ἐς τοὺς Οὐάρους καλουμένους ἐχώρησαν, μετ' οὗς δὴ καὶ Δανῶν τὰ ἔθνη παρόδραμον οὐ βιαζομένων σφῶν τῶν τῆδε βαρβάρων· ἐνθένδε τε ἐς ὠκεανὸν ἀφικόμενοι ἐναντίλλοντο, Θούλην τε προσχόντες τῇ νήσῳ αὐτοῦ ἔμειναν· ἔστι δὲ ἡ Θούλη μεγιστὴ ἐς ἄγρον· Βρετανίως γὰρ αὐτὴν πλέον ἢ δεκαπλασίαν ἔμβυβει εἶναι, καί ταις δὲ αὐτῆς πολλῶν ἀπώθεν πρὸς βορρᾶν ἄνεμον. Καὶ ἐθὺς κατωτέρω (3) ὁ Προκόπιος μᾶς δίδει ἐνδιαφεροῦσας πληροφορίες περὶ τῶν εἰς τὴν Θούλην κατοικούντων ἐθνῶν: ἐν ταύτῃ δὲ τῇ νήσῳ γῆ μὲν ἔρημος ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον τυγχάνει οὐσα, ἐν χώρῳ δὲ τῇ οἰκουμένῃ τριακαίδεκα ἔθνη πολυανθρωπότερα ἴδρυνται, βασιλεῖς τε εἰσὶν κατὰ ἔθνος ἕκαστον. Μεταξὺ τῶν ἐθνῶν τῆς Θούλης ἐν σημείοι ἰδιατέρως ὁ Προ-**

(1) Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 17.

(2) Προκόπ. ἐκδ. Βόνν. τ. II, 205, 6 ἐξ.

(3) Αὐτ. 205, 19 ἐξ.

κόπιος (1), τὸν Γαντούς, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα τόσον πολὺ ὁμοιάζει πρὸς ἐκεῖνο τῶν Γότθων: οὕτω μὲν Θουλίται βιοῦσιν, ὧν ἔθνος πολυάνθρωπον οἱ Γαντοὶ εἰσιν. Ὁ Προκόπιος, πηγὴ ἀναμρισητῆτος σπουδαία διὰ τε τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἐθνογραφίαν τῆς Σκανδιναβίας κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ, ποιεῖται λόγον μακρὸν καὶ περὶ τῆς θρησκείας τῶν κατοίκων (2), σημεῖοι δ' ἰδιαίτερος τὸ πλῆθος καὶ τὰς ἰδιότητας, ὡς ἀπέδιδον εἰς τοὺς ἐγγυθίους θεοὺς, ὁποίους καὶ ἡμεῖς τοὺς γνωρίζομεν ἀπὸ τὰ σκανδιναβικὰ ἔπη: οἱ μέντοι ἄλλοι Θουλίται, ὡς εἰπεῖν ἄνωγες, θεοὺς μέντοι καὶ δαίμονας πολλοὺς σέβουσιν οὐρανίους τε καὶ ἀερίους, ἐγγεῖους τε καὶ θαλασσίους καὶ ἄλλ' ἅπαντα δαιμόνια ἐν ὕδασι πηγῶν τε καὶ ποταμῶν εἶναι λεγόμενα.

Καὶ αὐτοὺς δ' ἔτι τοὺς εἰς τὰ βορειότιμα τῆς χειρσονήσου Φίνγους τοὺς ἐπὶ ἐλκύνθων κινουμένους καὶ φοροῦντας παγοπέδιλα, γινώσκει ὁ Προκόπιος (3): τῶν δὲ ἰδρυμένων ἐν Θούλῃ βουβάρων ἐν μόνον ἔθνος, οἱ Σκορπίθων· ἐπικαλοῦνται, θηριώδη τινα βιοτήν ἔχουσιν. Εἰς τὸν ἄγριον λαὸν τοῦτον, ὁ ὁποῖος, οὐραλο-αλταϊκῆς προελεύσεως, παρηκολούθησεν ἴσως τοὺς Γότθους κατὰ τὴν εἰς τὰ βόρεια μέρη πορείαν των ἢ καὶ εὗρισκετο ἔτι πρὸ ἐκείνων ἐγκατεστημένος ἐν τῇ χώρῃ τῶν ὑπερβορείων, ὁ Geyer (4) ἀναγνωρίζει τοὺς καὶ σήμερον Skridfinnar, τοὺς Φίνγους «ratineurs» (=τοὺς φοροῦντας παγοπέδιλα), ὅπως τοὺς μεταφράζει ὁ Luedblad, λαὸν βάρβαρον καὶ ἀπολίτιστον. Καὶ ταῦτα ὡς πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ Προκοπίου παρεχομένης, ἐνδιαφέροντος ἐθνογραφικοῦ περιεχομένου, πληροφορίας περὶ τῆς Σκανδιναβίας.

Ἄλλὰ παρὰ τοῦ Προκοπίου ὁσαύτως μανθάνομεν ὅτι αἱ διάφοροι γοιθικαὶ φυλαί, αἱ εἰς διαφόρους τόπους τῆς Εὐρώπης ἐγκατασταθεῖσαι, οὐδέποτε ἀπόλεσαν τὴν ἀνάμνησιν τῆς καταγωγῆς αὐτῶν, οὐδ' ἐπελίθοντο ποτε τῶν συγγενικῶν δεσμῶν πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Σκανδιναβίας, ἢ ὁποῖα διὰ τοὺς Γότθους τῆς Νοτίας Εὐρώπης ἐπέιχε τὴν θέσιν μητρὸς πατρίδος. Ἀπὸ τὸ κατωτέρω μάλιστα ἱστορούμενον γεγονός προκύπτει ὅτι οἱ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐγκαταστάντες Ἔρουλοι ἐπεώρουν οἶονεὶ μητρόπολιν καὶ γεγραμὴν ἐστίαν τοῦ ἔθνους αὐτῶν τὴν Θούλην (5) καὶ πρὸς αὐτὴν ἔστρεφον συχνὰ τὴν διάνοιαν καὶ ὁδηγίας ἤταῦντο παρὰ

(1) Ἐκδ. Βόνν. II, 208, 14 - 15.

(2) Ἀὐτ. II, 208, 5 - 8.

(3) Ἀὐτ. II, 207, 6 - 7.

(4) Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 17.

(5) Καὶ ὁ Geyer φρονεῖ ὅτι ἡ Θούλη τοῦ Προκοπίου εἶναι ἀσφαλῶς ἡ νῦν Σκανδιναβία, ἐπὶ πολὺν χρόνον θεωρηθεῖσα ὡς νῆσος· ἔνθ' ἀνωτ. σ. 17.

τῶν ἐκεῖ: Νῦν δὲ Ἔρουλοι, οἱ δὲ παρὰ Ρωμαίους ὠκνηταί, ῥόνον σφίσι τοῦ βασιλέως ἐξαιρουμένον ἐπεμψαν τῶν λογίμων τινὰς εἰς Θούλην τὴν νῆσον, τοὺς διερευνησομένους τε καὶ κομιοῦντας, ἥντινα ἐνταῦθα εὗρεῖν αἵματος τοῦ βασιλείου οἶοί τε ὦσιν· ἐπεὶ τε οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐν τῇ νήσῳ ἐγένοντο, πολλοὺς μὲν ἐνταῦθα γένους τοῦ βασιλείου εἶδον, ἕνα μέντοι ἀπολέξαντες, ὅσπερ αὐταῖς μάλιστα ἤρεσκεν, ὅπως ἀνυστρέφοντες ξὺν αὐτῷ ἦσαν· ὅς δὲ, ἐπειδὴ ἐν λαοῖς ἐγένετο, τελευταῖ ῥόσω· διὸ δὲ ἀθῆς οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐν τῇ νήσῳ γενόμενοι ἕτερον ἐπήγαγον Τοθάσιον ὄνομα, ᾧ δὲ ὁ τε ἀδελφὸς Ἄροδος (1) εἶπετο καὶ τῶν ἐν Θούλῃ Ἔρουλῶν νεανία διακόσιοι (2).

Οὐ μόνον δ' ἐν τῇ Λύσει, ἀλλὰ καὶ ἐν Κων]πόλει ὑπῆρχον αἰετοτε πλὴν ὄχλου πολλοῦ Γότθων ὀπλιτῶν καὶ Γότθοι πολῖται καὶ εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι εἴτε ἠγοῦντο τῶν μισθοφόρων εἴτε πρὸς ἐμπορίαν παρέμενον, ἐταμῶντο δ' ἐξόχως. Ἐνα τῶν εὐγενῶν τούτων ἐξέλεξε καὶ ἀπέστειλε πρὸς τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ Ἔρούλους ὡς βασιλέα ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπηυθύνθησαν κάποτε οἱ Ἔρουλοι διὰ τὴν ἐξεύρεσιν ἡγεμόνος. Πέμπσαντες οὖν, διηγεῖται ὁ Προκόπιος (3), ἐν Βυζαντίῳ βασιλέως ἐδέοντο ἄρχοντα σφίσι πέμψαι, ὃν ἂν αὐτῷ βουλομένην εἴη ὁ δὲ αὐτοῖς τῶν Ἔρουλῶν τινὰ, ἐκ παλαιοῦ διατριβὴν ἐνταῦθα ἔχοντα, εὐθὺς ἐπεμψε, Σουαρτούαν ὄνομα. Ἀλλαχοῦ πάλιν ἀναφέρεται ὅτι εἰς βασιλεὺς τῆς Σκανδιναβίας ἐπεσκέφθη Θεοδώριχον τὸν Μέγαν εἰς τὴν Λύλην τῆς Ραβέννης (4).

Καὶ ταῦτα μὲν, παρεπιπτόντως μᾶλλον, ἐν σχέσει πρὸς τὴν πιθανότητα συνεχίσεως ἢ μᾶλλον ἀναβιώσεως τῆς συνηθείας τῶν βορείων καὶ τῶν σκανδιναβικῶν λαῶν νὰ μισθοφορῶσι παρὰ τῷ αὐτοκράτορι τοῦ Βυζαντίου. Ἄλλ' ἴδωμεν ἤδη ὁποῖα τινὲς θεωρίαι περὶ τοῦ λαοῦ τῶν Βαράγγων καὶ ἰδίᾳ τῆς προελεύσεως αὐτοῦ ἐξηρέθησαν καὶ ὑπεστηρίχθησαν.

Κατὰ τὸν Dénis (5) καὶ ἄλλους ἱστορικοὺς οἱ Βαράγγοι ἀναφέρονται τὸ πρῶτον εἰς τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν χώρας. Τινὲς τῶν ἱστορικῶν,

(1) Τὸ ὄνομα Ἄροδος εἶναι, καθ' ἡμᾶς, αὐτὸ τοῦτο τὸ Harold, Χαρόλδος, Χαράλδος, Ἀράλδος παρὰ τῷ συγγραφεῖ τοῦ Νουθετητικοῦ ἀναφέρεται Ἀράλτης ἐπὶ τὸ δημοδέστερον, ὡς κοινῶς ἐν Βυζαντίῳ ἐφέρετο τὸ ὄνομα ἐπὶ τῶν χρόνων Χαράλδου τοῦ Μακροῦ.

(2) Προκόπ. ἔκδ. Βόνν. τ. II, 208, 17 - 209, 4.

(3) Ἀὐτ. 209, 7 - 11.

(4) Jordanès, de rebus geticis, παρὰ Geyer, σ. 17.

(5) Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 735.

ὅσοι ἠσυχολήθησαν μὲ αὐτούς, διαβλέπουν εἰς τοὺς Βαράγγους Σλαύους, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἀπὸ τὰ νότια παράλια τῆς Βαλτικῆς, ἐξορίστους ἢ φυγάδας Νοβγοροδίου ἢ ἄλλως συμμορίας τυχοδιωκτῶν περιλαμβανούσας εἰς τὸ σύνολον αὐτῶν σπουδαίαν ἐκ Σλαύων ἀναλογίαν. Περὶ σλαυικῆς προελεύσεως τῶν Βαράγγων πραγματεύονται ἐξόχως διὰ μακρῶν οἱ ρῶσοι ἱστορικοὶ Γεδέρονφ (¹) καὶ Ποναϊσκι (²), τῶν ὁποίων δὲν ἠδυνήθημεν ἀτυχῶς νὰ συμβουλευθῶμεν τὰ ἔργα, τόσῳ μᾶλλον σπουδαῖα, ὅσῳ καὶ ταῦτα ὡς καὶ τὸ τοῦ Wassiliefsky ἀνάγονται κυρίᾳ εἰς τοὺς Βαράγγους τῆς Ρωσίας· ἀπὸ τὸν Rambaud (³), ποιῶντα μνεῖαν τῶν ἔργων αὐτῶν, πληροφοροῦμεθα ἀπλῶς ὅτι ἀμφότεροι οἱ συγγραφεῖς, τοὺς ὁποίους ἀνεφέραμεν, εἶναι κεκηρυγμένοι ἐναντίον τῆς θεωρίας περὶ ἀρχικῆς προελεύσεως τῶν Βαράγγων ἐκ Σκανδιναβίας (⁴). Ἴσως πατριωτικαὶ ἀντιλήψεις παίζουσι ρόλον κάπως ὑπερβάλλοντα εἰς τὴν ἐξαγωγήν τοιούτων συμπερασμάτων. Ὁ Dénis (⁵) ἀκολουθῶν κατὰ τοῦτο τὸν εἰδικώτερον πάντων, τὸν Δι. Rambaud, θεωρεῖ ὡς γενικῶς τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον παραδεδεγμένον ὅτι οἱ Βάραγγοι προήρχοντο ἀπὸ τὰ πέριξ τῆς μεγάλης λίμνης Μοσλαρ, εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Σουηδίαν. Ἐκεῖ τοποθετούμενοι οἱ Βάραγγοι ἦσαν ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν οἱ πλησιέστεροι γείτονες τῶν περιρήμεων βίκιγγς, ἴσως αὐτοὶ οὗτοι οἱ βίκιγγς, οἱ ὅποιοι «ἀληθεῖς βασιλεῖς τῆς θαλάσσης», ὡς ἐκαλοῦντο, ἐλυμαίνοντο κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. Πρὸς τοὺς φοβεροὺς πειρατὰς τοῦ Βορρᾶ, τοὺς γνωστοὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Νορμανδῶν, καὶ πρὸς τὰς ληστρικὰς τῶν ἐπιδρομὰς, αἱ ὁποῖαι συστηματικῶς διενηγοῦντο ἀπὸ μακροῦ κατὰ τῶν παραλίων τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, οἱ Βάραγγοι δὲν ἦσαν βέβαια ξένοι. Κατὰ τὸ Χρονικὸν τοῦ Kruse (⁶) ἤδη τὸ 807 μ. Χρ. οἱ Δανοὶ καὶ οἱ Νορβηγοὶ ἢ Ὀσμαννοὶ (=ἀνθρώποι τῆς Λύσεως, ἴτοι τῶν δυτικῶν σκανδιναυικῶν χωρῶν· ὁμοίως Νορμανδοὶ =ἀνθρώποι τοῦ Βορρᾶ) ἐπέδραμον τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἰβερνίαν (ἢ τὴν Ἰρλανδίαν), καίτοι κατὰ ταύτης μαρτυρεῖται ὅτι ἐγένοντο ἤδη καὶ παλαιότερον ἐπιδρομαί. Κατὰ τὸ αὐτὸ Χρονικὸν (⁷) Κάρολος ὁ Μέγας κατὰ τὸ 810 ultimum contra Normannos, qui Dani vocantur,

(¹) Varègues et Russes, St. Petersburg, 1876. 2 τόμ.

(²) Recherches sur les origines de la Russie, Moscou 1876.

(³) Histoire de la Russie, sixième édition, Paris 1914, σ. 933 - 934.

(⁴) Ηβ. Dénis, ἐνθ' ἄνωτ. 742.

(⁵) Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 735.

(⁶) Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 15.

(⁷) Αὐτ. σ. 54.

primo piraticam exercentes, deinde majore classe littora Galliae atque Germaniae vastantes, bellum suscepit. Πλὴν τοῦ πολέμου ὁμοῦς τούτου εἶχεν ἤδη διεξαγάγει Κάρολος ὁ Μέγας κατὰ τῶν Νορμανδῶν πολλοὺς ἄλλους.

Τὸ 834, κατὰ τὸ αὐτὸ Χρονικὸν (¹), οἱ Δανοὶ μὲ τοὺς Νορμανδοὺς ἐπέδραμον εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ubi claudem in auditum cum tyrannide crudelissima commiserant destruentes Dorestatum, vicum ditissimum. Δύο ἔτη κατόπιν, ἐξακολουθεῖ τὸ ἴδιον Χρονικὸν (²), οἱ Νορμανδοὶ πυρπολοῦν τὴν πλοιαίαν Ἀντρέπην καὶ τὸ Witlam, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Μόζα, καὶ ὑποβάλλουν εἰς φόρον τοὺς Φρεῖσους. Δύο δ' ἔτη μετέπειτα, τὸ 838, ἀναγράφει τὸ Χρονικὸν (³) τὴν κατασκευὴν νέου στόλου κατὰ τῶν Νορμανδῶν· πολλαχοῦ δ' ἄλλως τοῦ Χρονικοῦ συναντῶμεν τὴν φράσιν naves contra Nortmannos aedificantur. Αἱ συχνὰ αὐτὰ εἰδήσεις περὶ ναυπηγίας νέων πλοίων ἀποτελοῦν ἄριστον μαρτύριον περὶ τῆς ναυτικῆς ἀξίας τῶν Νορμανδῶν ὡς πολεμικῶν ἀντιπάλων. Καὶ βραδύτερον, κατὰ τὰ ἔτη 843, 844 καὶ 845 οἱ Νορμανδοὶ διενήργησαν καταστρεπτικωτάτας ἐπιδρομὰς εἰς τὰ ἀνθούντα παράλια τῆς Ἰσπανίας (⁴).

Μεταξὺ τῶν Νορμανδῶν καὶ τῶν Βαράγγων πολλὰ τὰ κοινὰ σημεῖα ἀνευρίσκει ὁ ἱστορικός. Δῆλον τοῖς πᾶσι προσπίπτον κοινὸν σημεῖον ἀνευρίσκει μεταξὺ αὐτῶν ὁ Rambaud ἐν τῇ συμπτώσει, καθ' ἣν καὶ οἱ Νορμανδοὶ καὶ οἱ Βάραγγοι ἐμισθοφόρουν ἀμφότεροι εὐχαρίστως καὶ οἶονεῖ κατ' ἐπάγγελμα, πολλὰς δὲ παρ' ἐνὶ καὶ τῇ αὐτῇ κράτει. Ὅπως οἱ Βάραγγοι προσήρχοντο μὲ προθυμίαν πολλὴν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ξένων κρατῶν, κυρίως τοῦ Νόβγοροδ καὶ τοῦ Βυζαντίου, αὐτῶ καὶ οἱ Νορμανδοὶ τῆς Λύσεως ἐμισθοφόρουν εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην· οὐχ ἦττον πολλοὺς τούτων ἐχρησιμοποίησαν καὶ οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες κατὰ τοὺς πολέμους αὐτῶν πρὸς τοὺς Σαρακηνοὺς τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας καὶ πρὸς τοὺς βραδύτερον ἐκεῖ ἐγκαταστάνας Νορμανδοὺς δυνάστας (⁵).

(¹) Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 118.

(²) Αὐτ. σ. 123.

(³) Αὐτ. σ. 129.

(⁴) Αὐτ. σ. 158.

(⁵) Πᾶσαι αἱ ἀπεγνωσμέναι προσπάθειαι τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἀντιτάσσοντες Νορμανδοὺς κατὰ Νορμανδῶν δυνηθῶσι νὰ συγκρατήσωσι τὴν ἐνεκα πολλῶν αἰτίων διαφεύγουσαν ἀπὸ τὰς χεῖρας αὐτῶν Ἰταλίαν, ἀπέβησαν εἰς μάτην. Κατὰ τὸ 1151 οὐδεὶς πλέον ἀνεγνώριζεν Ἑλληνικὴν Ἰταλίαν. Πβ Ἐρ. Γζέλτσερ, Ἐπιτ. Βυζαντ. Ἱστορίαν (Κρουμβάχερ—Σιώτηριάδου, Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας, τ. 8, σ. 147).

Μία ἄλλη ὁμοιότης τῶν ἀναμφισβητήτως ἐν στενοτάτῃ πρὸς ἀλλήλους φυλετικῇ σχέσει εὐρισκομένων λαῶν τούτων εἶναι ὅτι ἐκάτερος ἐξ αὐτῶν πρὸς ἰδίαν διεύθυνσιν τραπεῖς, οὗτος μὲν πρὸς τὰ ΝΑ, ἐκεῖνος δὲ πρὸς τὰ ΝΔ, ἐθεμελίωσε τεραστίας ἐπικρατείας, οὗτος μὲν τὴν ρωσικὴν, ἐκεῖνος δὲ μετὰ τὸ Δουκάτον τῆς Νορμανδίας τὴν ἀγγλικήν. Ἐὰν προσθέσῃ τις εἰς ταῦτα ὅτι ἀριθμὸς τις, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον σημαντικός, Βαράγγων ἐστήριξεν ἐπὶ αἰῶνας τὴν ὅλαν καταρρέουσαν Αὐτοκρατορίαν τῆς Ἀνατολῆς, δὲν δύναται ἢ νὰ καταλήξῃ εἰς ἐξόχως τιμητικὰ διὰ τὴν δρᾶσιν καὶ τὴν ζοτικότητα τῆς νορμανδικῆς φυλῆς συμπεράσματα.

Ἐὰν δ' οἱ Ρῶς, ὄνομα, τὸ ὅποιον ἔφερον κατ' ἀρχὰς οἱ Βαράγγοι τῆς Ρωσίας, ἦσαν τῆς αὐτῆς καταγωγῆς πρὸς τοὺς Νορμανδοὺς, ὅτι ἀνῆκον μάλιστα εἰς τὴν αὐτὴν ἐθνότητα, ἦτο ἤδη κρατούσα γνώμη ἐν τῇ Δύσει κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα· τοῦτο τοῦλάχιστον μαρτυρεῖ ὁ πολὺς ἐπίσκοπος Κρεμόνης καὶ περίφημος χρονογράφος Λιουτπράνδος, ὁ ὅποιος λόγον ποιούμενος περὶ τῶν Ρῶς ἐπιγράφει: *traeci vocant Russos, nos vero Normannos* (1). Ἐὰν δ' οἱ Ρῶς ἦσαν ὄντως σκανδιναυικῆς καταγωγῆς καταδείκνυται, ὡς λέγει ὁ Karlbauð (2), ἀκόμη καὶ γλωσσολογικῶς, διότι ἡ κυρίως ρωσικὴ ἦτο τῶν παλαιῶν Ρῶς, ὀνοματολογία ἐρημεύεται καὶ διασπινθίζεται κάλλιστα ἀπὸ σκανδιναυικῆς ῥίζας. Τῆς τοιαύτης ὀνοματολογίας σπουδαιότατα δείγματα διέσωσέν ἡμῖν Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος (3). Ὁ βασιλικὸς μάλιστα χρονογράφος οὗτος ἀναφέρει γεωγραφικὰ ὀνόματα ποταμῶν, καταρρακτῶν κ. ἄ. παραθέτει ἐπιμελῶς τὸ ρωσικὸν ὄνομα παραλλήλως πρὸς τὸ σλαβικόν. Ἐκ τῆς τοιαύτης διαπίστωσης σαφῶς καταφαίνεται ὅτι τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ ἐν Ρωσίᾳ Νορμανδοὶ παρέμενον ἀκόμη Σκανδιναβοὶ μίπω ἀφομοιωθέντες φυλετικῶς πρὸς τοὺς ἐγχωρίους.

Ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐθνολογικὴν συγγένειαν Βαράγγων καὶ Νορμανδῶν καὶ ὁ G. Schumberger (4) θεωρεῖ ὡσαύτως τοὺς Βαράγγους (Varengs) ὡς ἀδελφοὺς τῶν Νορμανδῶν τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰταλίας, ὁμοίως ὡς ἐκεῖνοι πολεμιστὰς καλοὺς καὶ ἀκατασχέτους ἐν τῇ ἡμερῇ των.

Καὶ ὅτι μὲν οἱ Βαράγγοι, ὡς καὶ οἱ Νορμανδοί, ὠρμῶντο ἀρχικῶς ἐκ Σκανδιναβίας εἶναι βέβαιον· ἀλλ' εἰς ποῖον ἀρὰ γε ἀπὸ τὰ τρία σκαν-

(1) Antapod. V, 6.

(2) L'empire grec, σ. 365 ἔξ. Histoire de la Russie, sixième édition, σ. 89.

(3) Ἐκδ. Βόνν, τ. III, 74 - 79.

(4) Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 47.

διναυικὰ ἔθνη τῆς σήμερον πρέπει ν' ἀναζητήσωμεν τὴν προέλευσιν τῶν ἀρχικῶν Βαράγγων; Εἰς τὸ σουηδικόν, τὸ νορβηγικόν ἢ τὸ δανικόν; Ὁ ἱστορικὸς Σάξων ὁ Γραμματικὸς (1), ζήσας περὶ τὴν δωδεκάτην ἑκατονταετηρίδα καὶ τοῦ ὁποίου ἔργον εἶναι ἡ περίφημος Historia Danica (μέχρι τοῦ 1184 μ. Χρ.), βεβαιῶι ὅτι οἱ Βαράγγοι ὀμίλουν δανιστὶ· δανιστὶ ὁμῶς γινώσκουμεν ὅτι ὀμίλουν καὶ ὀμιλοῦσι πλὴν τῶν Δανῶν καὶ οἱ Νορβηγοί. Ἐὰν ληφθῇ λοιπὸν ὑπ' ὄψει ὅτι οἱ Νορμανδοὶ καὶ οἱ Βαράγγοι ἦσαν καὶ καλοὶ ναυτικοί, καὶ ὅτι ὡς τοιοῦτοι, οἱ πρῶτοι πρὸ πάντων—ἀλλὰ καὶ τῶν δευτέρων ὑπὸ τὸ ὄνομα Ρῶς γνωσταὶ εἶναι αἱ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τολμηρόταται καὶ κινδυνωδέσταται ἐπιχειρήσεις, καὶ ἡ μετέπειτα δὲ συχνάκις ἀναφερομένη παρουσία ἐπὶ βυζαντινῶν σκαρῶν ρωσικῶν πληρωμάτων ὡς καὶ μνεῖται περὶ πλοίων ρωσικῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν Ἑλλήνων μαρτυροῦσι περὶ τῆς εἰς τὰ ναυικὰ τῶν Ρῶς ἱκανότητος—ἀείποτε διέπρεψαν· ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη οἱ Νορβηγοὶ διακρίνονται διὰ τὴν εἰς τὰ ναυικὰ ἐπίδοσιν αὐτῶν, τὸ δ' ἐμπορικὸν αὐτῶν ναυτικὸν κατέχει τὴν ὀγδόην ἐν τῷ κόσμῳ θέσιν (2), ἰδίᾳ δὲ τὴν ἐκ τοῦ Νουβητικῶν μαρτυρίαν ὅτι ἡ χώρα τῆς Βαράγγιας εἶναι αὐτὴ ἡ σημερινὴ Νορβηγία, δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι οἱ Βαράγγοι ὠρμῶντο ἀρχικῶς ἐκ τῆς Νορβηγίας, τελείως ξηρᾶς καὶ ἀγόνου ἰδίως εἰς τὰ βορειότερα κατεφυγμένα αὐτῆς μέρη. Ἐκεῖθεν ἐχώρησαν πρὸς νότον ἕως εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Σούνδης καὶ τὴν ἀπηλλαγμένην πύγαν Βαλτικὴν, κατὰ τὴν πορείαν των δὲ ταύτην ρωσικὸν ἦτο νὰ συνενωθῶσι μετ' αὐτῶν καὶ ἄνδρες ἐκ τῶν ἄλλων νορμανδικῶν φυλῶν τῶν ἐγγύς χωρῶν. Ὅτε βραδύτερον κατεκτίθησαν παρὰ τῶν Νορμανδῶν ἡ Ἰσλανδία καὶ ἡ Ἀγγλία, καὶ ἀπὸ τὰς χώρας ταύτας πτωχοὶ καὶ φιλόδοξοι πολεμισταὶ ἔφευγον διὰ νὰ ζητήσουν τύχην καὶ δόξαν εἰς τὰς εὐτυχεῖς χώρας τοῦ Νότου. Καὶ ταῦτα μὲν γενικῶς περὶ τῆς ἀρχικῆς προελεύσεως τῶν Βαράγγων.

§ 3. Οἱ Βαράγγοι κατ' ἐαυτοὺς καὶ ἐν τῇ πρὸς τὴν ΝΑ κατευθύνσει των.

Ἦδη ὡς παρακολουθήσωμεν πιπτότερον τοὺς Βαράγγους πρὶν ἢ ἐκκινήσουν ἀκόμη ἀπὸ τὴν παλαιάν των σκανδιναυικὴν ἐστίαν καὶ κατόπιν, ἕως ὅτου ἀνεύρωμεν αὐτοὺς εἰς τὴν «αὐτοκρατορικὴν πόλιν».

(1) Παρὰ Gibbon, ἐνθ' ἄνωτ. τ. Β', 579, ὑπόσημ. 1.

(2) Δ. Γ. Παπαμχαλοπούλου, Τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπορικὸν ναυτικὸν κατὰ τὸ ἔτος 1923. Ἀθῆναι 1924, σ. 9.

Τὰς σχέσεις καὶ τὰς ἀναλογίας, καὶ ἅς ἦσαν εἰς τὰς σκανδιναβικὰς χώρας κατανενημέμενα αἱ διάφοροι συγγενεῖς φυλαί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ τῶν Βαράγγων τῆς Νορβηγίας, δὲν εἶναι εὐκόλον μὲ τὰς περιορισμένας ἐθνολογικὰς γνώσεις, ἵστας ἔχομεν σήμερον περὶ τῶν τότε χρόνων, νὰ δρῖσωμεν ἐπακριβῶς. Ὁ σουηδὸς ἱστορικὸς Heyriès (1) ὑποστηρίζει ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους τοὺςλάχιστον μ. Χρ. αἰῶνας τὴν μὲν Νορβηγίαν κατεῖχον οἱ Νορβηγοὶ ἢ Νορμάννοι (ταῦτάζει οὕτω παντελῶς τοὺς κυρίως Νορμανδοὺς πρὸς τοὺς ἐκ τῆς αὐτῆς χώρας ὀρμηθέντας Βαράγγους), οἱ Σουάβοι ἔξ ἑτέρου καὶ οἱ Γότθοι τὴν Σουηδίαν, οἱ Λανοὶ τὴν Σκανίαν καὶ τὰς νήσους καὶ τέλος οἱ Ἰούτται τὴν παλαιὰν Κιμβρικὴν χερσόνησον, κληθεῖσαν ἀπ' αὐτῶν Ἰουτλανδικήν.

Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, οἱ Βαράγγοι ἀπέβαν κυρίως ἐκ τῆς νιντιλίας, τῆς συναφροῦς πρὸς αὐτὴν πειρατείας καὶ τῆς ἀλιείας, ὅτε διὰ τὴν ἐγνωσμένην τόλμην καὶ ἀνδρείαν αὐτῶν προσεκλήθησαν παρὰ τῶν Σλαύων τοῦ Νόβγοροδ, ἵνα ἐπὶ μισθῷ ὑπερασπίσωσι τὰ σύνορα τῆς χώρας ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ ἀγροῦ, οὐραλο—ἀλταϊκῆς προελεύσεως, λαοῦ τῶν Φίννων (2). Πολλοὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Βαράγγων προσῆλθον μετὰ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Νόβγοροδ καὶ κατ' ἀρχὰς ὑπῆρξαν πιστοὶ ὑπερασπιστὰι τῆς πόλεως ἀποθλοῦντες καὶ διώκοντες τοὺς Φίννους. Ὀλίγον ὁμοῦ χρόνον ὕστερον ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν μισθοφόρων, ὁ Ρούρικ, εὗρεν, ὡς φαίνεται, συνεκτικτέρον ν' ἀγωνίζετα δι' ἑαυτὸν μᾶλλον ἢ διὰ τὸ Νόβγοροδ ἀπορριπείσας νὰ δημιουργήσῃ ἴδιον κράτος κατέλαβεν ὡς κυρίαρχος τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἕως τότε ἐμισθοδοτοῦ αὐτὸν, καὶ ἀνεκίρηνεν αὐτὸς ἑαυτὸν μέγαν ἡγεμόνα ἢ δοῦνα (Veliki Kniaz) ὅλης τῆς περὶ τὴν χώρας (862 μ. Χρ.). Ἄλλοι Βαράγγοι ἐγκατέστησαν εἰς τὸ Κίεβον (Kiev), τὴν μεγάλην πόλιν τῆς Λυτικῆς Ρωσίας, δύο ἔτη βραδυτέρον (864 μ. Χρ.). Ἄλλὰ τὰ γεγονότα ταῦτα εἶναι μόνον δύο σημεῖα τῆς καθόδου τῶν Βαράγγων εἰς τὴν Ρωσίαν. Πότε ὁμοῦ ἀκριβῶς ἦλθον οὗτοι εἰς τὴν χώραν ταύτην εἶναι δύσκολον νὰ καθορισθῇ, διότι τὰ κάμνοντα περὶ τοῦ γεγονότος τούτου λόγον ρωσικὰ χρονικὰ εἶναι ἀμφίβολον ἂν εἶναι ἐντελῶς ἀξιόπιστα. Τὸ χρονικὸν τὸ γνωστὸν ὡς Chronicon Constantinianum (3) ἀναφέρει ὅτι τὸ 848, βασιλεύοντος ἐν Βυζαντίῳ Μιχαήλ

(1) Heyriès, Histoire de Suède, σ. 10.

(2) Ὁ Heyriès, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 8, λαμβάνων ὑπ' ὄψει ὅτι σήμερον οἱ Ρῶσοι καλοῦσι τοὺς Φίννους μὲ τὸ ὄνομα τῶν Τσοῦδων, διερωτᾷται ἂν ἐν τῷ ἐθνικῷ τούτῳ ἀνοζητητέα ἢ προέλευσις τοῦ ἀρχαίου Σκῦθης. Τὸ πρᾶγμα δὲν φαίνεται ὅλως ἀπίθανον.

(3) Collectio amplissima Chronicorum russicorum, St. Petropoli 1813, τ. II, 235.

τοῦ Οἰνόφυλλου μετὰ τῆς μητρὸς Θεοδώρας, ἐπανεστᾶτησαν κατὰ τῶν Βαράγγων οἱ Κριβίτζαι (1), οἱ Σλαβιᾶνοι, οἱ Τσοῦδοι, ἦτοι οἱ Φίννοι, καὶ οἱ Merja, νικήσαντες δ' αὐτοὺς ἐξεδίωξαν πέραν τῆς θαλάσσης, οὐδ' ἐτέλεσαν πλέον εἰς αὐτοὺς φόρον. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν νίκην δὲν ὑπῆρχεν ὁμόνοια καὶ γαλήνη μεταξὺ τῶν λαῶν τούτων πρὸς κατάπαυσιν δὲ τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ ἀπεράσισαν ἐν τέλει νὰ ζητήσωσιν ἴδιον ἡγεμόνα παρὰ τῶν Βαράγγων ἐκείνων, qui Rus vocantur (2). Ἐπεμψαν λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὴν χώραν τῶν Ρῶς καὶ οἱ πρέσβεις ὡμίλησαν οὕτω: ἡ γῆ ἡμῶν, εἶπον, εἶναι καλὴ καὶ μεγάλη καὶ παντοίων ἀγαθῶν μεστή, ἀλλ' ἀρχοντες δὲν ὑπάρχουσι μεταξὺ ἡμῶν (3). Ἐλθετε λοιπὸν ἐπὶ τὸ βασιλεύσαι ἐν μέσῳ ἡμῶν, ἵνα ἐπιβάλητε τοὺς νόμους ἡμῶν. Καὶ ἀπέστειλαν τότε οἱ Ρῶς τὸν Ρούρικ καὶ πολυπληθῆ συνοδείαν μετ' αὐτοῦ.

Ἐνθ' ὁμοῦ ἐκ τῆς ἀνωτέρω πηγῆς μαρτυρεῖται ὅτι κατὰ τὸ 848 μ. Χρ. κατελύθη δι' ἐπαναστάσεως τῶν παρὰ τὴν Βαλτικὴν Σλαύων καὶ Φίννων ἢ ἐπ' αὐτῶν ἐπικυριαρχία τῶν Βαράγγων, ἐκ τοῦ Chronicon Nicopolitanum, σλαβικῆς διασκευῆς Γεωργίου τοῦ Ἀματωλοῦ (4), καταδείκνυται ὅτι μετὰ τινα ἔτη ἐλευθερίας ἀποκατεστάθη καὶ πάλιν πλήρως ἡ παλαιὰ τῶν Βαράγγων κυριαρχία ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν Βαλτικὴν σλαβικῶν χωρῶν. Ἐν τῷ Χρονικῷ τούτῳ, I, σ. 14, χωρὶς ν' ἀναγράφεται ἀκριβῆς χρονολογία, πάντως ὁμοῦ πρὸ τοῦ 859 (5), ἀναφέρεται ὅτι συνέβησαν τὰ ἑξῆς: acceperunt autem Warjagi tributum ex regionibus transmarinis (ἦτοι τῶν πέραν τῆς Βαλτικῆς καὶ τῶν δύο μεγάλων κόλπων Βοθνικοῦ καὶ Φιννικοῦ, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν συνέχειαν τῆς θαλάσσης ταύτης), a Slovenis, id est Nowogrodensibus, et a Metschtscheris et a Kriwitschis, a singulis viris (6), scilicet et mustellam. Ὡστε κατὰ τὴν

(1) Κωνστ. Πορφυρογ. ἐκδ. Βόνν. τ. III, 79, 16

(2) Ἐν ἡδύνατό τις νὰ θεωρήσῃ ἀσφαλῆ τὰ ἐκ τοῦ χρονικοῦ δυνάμενα νὰ ἐξαχθοῦν συμπεράσματα, ἢ θελεῖ προκόψει ὡς βέβαιον ὅτι Βαράγγους ἐκάλουν γενικῶς οἱ παρὰ τὰ ΝΑ παράλια τῆς Βαλτικῆς οἰκοῦντες τοὺς «πέραν τῆς θαλάσσης», ἦτοι ἐν Σκανδιναβία λαοὺς ὅτι δὲ μία τῶν φυλῶν τῶν Βαράγγων τούτων ἦσαν οἱ καλούμενοι Ρῶς.

(3) Ὁ Kruse εἰς τὸ Χρονικὸν του. σ. 181, φρονεῖ ὅτι ὁ θεσμὸς τῶν δημογεροντῶν, starosta, τόσον σπουδαῖος ἀναδειχθεὶς ἐν τῇ καθόλου κοινωνικῇ διαρρυθμίσει τοῦ νεωτέρου ρωσικοῦ λαοῦ, μετεωρεῖται ἀκριβῶς τότε εἰς τοὺς Σλαύους διὰ τῶν Βαράγγων. Καθόλου δ' αἱ μεταβολαὶ εἰς τὸ ἀρχικὸν καθεστῶς τῆς μετ', κυρίας βάσεως τῆς σλαβικῆς κοινωνίας, συνετελέσθησαν συνεπεὶα ξένων ἐπιδράσεων.

(4) Πβ. Strajev, de fontibus graecis Nestoris ἐν Op. Mosc. Soc. Hist. τ. IV, 1, 173.

(5) Kruse, Χρονικὸν σ. 207.

(6) Ἦτοι παρ' ἐνὸς ἐκάστου ἀνδρός.

ἐποχὴν ἐκείνην οἱ παρὰ τὴν Βαλτικὴν ἐξηκολούθουν νὰ εἶναι φόρον ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Βαράγγους.

Ἄλλ' εἰάν ἤθελέ τις νὰ ἐξαγάγῃ βέβαιόν τι συμπέρασμα ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐκ τῶν σλαβικῶν χρονικῶν, τοῦτο θὰ ἦτο ὅτι οἱ παρὰ τὴν Βαλτικὴν λαοὶ ἐξ αἰτίας κυρίως τῆς ἐλλείψεως ἰσχυρᾶς πολιτειακῆς συνοχῆς ἤριζον καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ κατ' ἑαυτούς, κατὰ τοὺς ἀγῶνας δὲ τούτους προσεκάλουν ὡς συμμάχους τοὺς ἀπέναντι οἰκαῖντας Σκανδιναοὺς, τοὺς ὁποίους μὲ τὸν καιρὸν ἀνεγνώρισαν τρόπον τινὰ ἐπικυριαχούς καὶ ἀπέναντι τῶν ὁποίων ἀνέλαβαν τὴν ὑποχρέωσιν τῆς καταβολῆς φόρου. Ἡ τοιαύτη ὅμως ἐπικυριαρχία τῶν «πέραν τῆς θαλάσσης» λαῶν ἐσαλεύετο συχνά, ὡς αἰεὶ ἰδίᾳ οἱ ἐγγύριοι συνεννοοῦμεθα πρὸς ἀλλήλους καὶ καταπαύοντες, ἔστω καὶ προσωρινῶς, τὸν ἐμψύλιον σπαριαγμόν, ἐστρέφοντο κατὰ τῶν ὑπερφιάλων ξένων. Συνεπεία τούτου οἱ ἐν τῇ χώρᾳ Βαράγγοι ἐξεδιώκοντο ἢ ἐρρανεύοντο καὶ ὁ τόπος ἠλευθεροῦτο. Ἄλλ' οἱ ἐγγύριοι ποιούμενοι κατάχρησιν τῆς ἰδίας ἐλευθερίας ἐπανέπιπτον μετ' οὐ πολὺ εἰς τὴν γνώριμον κατάστασιν τῆς ἀναρχίας καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ ὀλέθρου δίδοντες οἷτω νέαν ἀφορμὴν καὶ εὐκαιρίαν εἰς τοὺς Σκανδιναοὺς νὰ ἐπέμβωσι καί, χρησιμοποιοῦντες τούτους κατ' ἐκείνων, νὰ γίνωσι κύριοι καὶ ἑνὸς μιστοῦ τῆς ὅλης χώρας. Περὶ τὰ μέσα τοῦ θου αἰῶνος ἐκράτησαν, ὡς φαίνεται, τελικῶς ἐν τῇ Ρωσίᾳ οἱ Βαράγγοι, οἱ ἰδιαιτέρως καλούμενοι Ρῶς. Περὶ τῆς φυλῆς δὲ ταύτης, ἢ ὅποια βραδύτερον ἐξεσλαβίσθη καὶ ἐγγύσασα νέον αἷμα εἰς τὸν σλαβικὸν ὄργανισμὸν ἐπέτυχε βραδύτερον τὴν ὀργάνωσιν τῶν βορείων Σλαβῶν εἰς ἐν ἰσχυρὸν καὶ τεράστιον κράτος, καὶ περὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τὸν μεσαιωνικὸν Ἑλληνισμὸν ἀξίζει, νομίζομεν, νὰ γίνῃ εὐθὺς κατοτέρως ἴδιος λόγος.

§ 4. Οἱ Βαράγγοι Ρῶς.

Πρὶν ἢ φθάσωμεν εἰς τοὺς Βαράγγους τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐν Βυζαντίῳ φρουρᾶς θέλουν μᾶς ἀπασχολήσῃ δι' ὅσον τὸ δυνατόν βραχυτέρων οἱ Βαράγγοι τῆς Ρωσίας, ἦτοι οἱ Ρῶς.

Περὶ τούτων ὁ σουηδὸς ἱστορικὸς Geyer (1) παραδέχεται ἀδιστακτως ὅτι ἦσαν σκανδιναβικῆς καταγωγῆς. Τοιαύτη τις, προστίθησιν οὗτος, ἦτο καὶ ἡ γνώμη τοῦ Schlözer, ὁ ὁποῖος ἐξέδωκεν, ὡς γνωστόν, τὸ περίφημον χρονικὸν τοῦ Νέστορος μὲ πλῆθος ἰδίων παρατηρήσεων τὴν

αὐτὴν γνώμην ἔχει καὶ ὁ ῥώσος ἱστορικὸς Karamsin (2). Ἐκιστα ὅμως εἶναι πιθανόν, κατὰ τὸν Geyer, ὅτι ἢ ἐν τῇ ἔπειτα Ρωσίᾳ δύναμις τῶν Βαράγγων ἐθεμελιώθη εὐθὺς ἀμέσως καὶ διὰ μᾶς, καθὼς τινες διατείνονται, ἀφοῦ εὐθὺς ἀπὸ τῆς θρυλουμένης ἰδρύσεως τοῦ κράτους αὐτῶν παρὰ καὶ ὑπὸ τὸν Ρούρικ ἦσαν ἀρχοῦντως ἰσχυροί, ὥστε νὰ πλεύσουν κατ' αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως (3). Ἡ θεμελίωσις τοῦ ἐν Σλαβία βαρβαρικοῦ κράτους, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐλέχθη, ἐγένετο ἀναμφισβητήτως κατόπιν ἀγῶνων, βραδέως καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν.

Οἱ Βαράγγοι Ρῶς ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου διεκρίθησαν εἴτε ὡς φοβεροὶ ἐπιδρομεῖς κατὰ τῆς προτεγουσῆς τοῦ κράτους καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς, εἴτε ὡς μισθοφόροι ἐν τῷ βυζαντινῷ στρατῷ καὶ ἐν τῷ στόλῳ. Ὡς ἐπιδρομεῖς οἱ ἄθροιστοι Ρῶς ἀπέβησαν ἀνευ ὑπερβολῆς ὁ τρόμος τῶν Ἑλλήνων αἰ πειρατικῶν αὐτῶν ἐπιδρομῶν, τὰς ὁποίας μὲ φοβὴν μᾶς περιγράφουν οἱ βυζαντινοὶ χρονογράφοι, ὑποβάλλουν τὰς ψυχὰς τῶν μεσαιωνικῶν μᾶς πολεμιστῶν καὶ σύμπαντος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς βασιλευσῆς εἰς φοβερὰν δοκιμασίαν. Πέντε φορὰς ἀπὸ τοῦ θου μέχρι τοῦ 11ου αἰῶνος ἀποπειροῦνται οἱ Ρῶς νὰ κυριεύσουν τὴν ἀριστα ὄχνην «θεόσωστον» Πόλιν ἐὰν ἀπέτυχον εἰς αὐτό, ἢ τοιαύτη ἀποτυχία δὲν ὑπερέλθεται οὔτε εἰς ἑλλειψὴν ἀνδρείας, οὔτε εἰς φρειδῶν αἵματος καὶ ὀριμῆς ἐκ μέρους τούτων.

Ὅποσδήποτε τὸ παρὰ τῆς λαϊκῆς μούσης τοῦ Βορρᾶ ἐξυμνοῦμενον *Τσάριγραδ*, ἢ αὐτοκρατορικὴ πόλις μὲ τὰ ἀπειρα παλάτια, μὲ τοὺς μεγάλους καὶ πολυχρόσους ναοὺς, μὲ τὸν πλοῦτον τὸν ἀσπετον καὶ τὴν χλιδὴν τὴν ἀφάνταστον τῶν εὐτυχῶν, ὅσοι κατόκουν εἰς αὐτὴν, εἶχε χαραχθῆ ἀνεξίτηλως εἰς τὴν φαντασίαν τῶν τυχοδιωκτῶν τούτων, οἱ ὅποιοι διὰ παντὸς μέσου καὶ διαρκῶς ἐπεζητοῦν ἐναλλαγὰς εἰς τὸν ὄνθμον τῆς ζωῆς αὐτῶν καὶ εἰς τὴν τύχην των.

Μὴ δυνηθέντες νὰ καθυποτάξουν διὰ τῶν βπλων τὸ ἀφνειὸν Βυζάντιον δὲν ἀποστέρουν ἐν τέλει νὰ προσέλθουν καὶ νὰ ὑπηρετήσουν ὑπὸ τοὺς ὄχροντας αὐτοῦ. Ὁ σαρδὸς Gibbon (4), ὁ ὁποῖος στηρίζεται εἰς τὰς διηγήσεις κυρίως τῶν σλαβῶν χρονογράφων, περιγράφει μὲ πολὺ ζωνηρὸν καὶ ποιητικὸν ἦθος τὰς συνθήκας καὶ τὰς περιστάσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας καὶ ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων Βαράγγοι ἀπὸ τὴν Ρωσίαν

(1) Δύο ββ. καὶ Widekindi. Thei svenska i Rysland tijo ärs krigs-historie, Stockholm, 1671.

(2) Geyer, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 17.

(3) Histoire de la décadence κλπ. τ. II, σ. 579 ἔξ.

(4) "ἐνθ" ἀνωτ. σ. 17.

κατέρχονται διὰ νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὸ Βυζάντιον. Οἱ ἀπόγονοι, λέγει, τοῦ Ροῦρικ ἐθεωροῦντο ἐπὶ μακρὸν παρὰ τῶν κατοίκων τῆς Σλαυίας ξένοι καὶ κατακτηταί. Ἐκυβέρνησαν οἱ ἴδιοι τὸν λαὸν μὲ τὴν ῥοιμαίαν τῶν Βαράγγων καὶ ἔδωκαν εἰς τοὺς πιστοὺς αὐτῶν ἐπιτελεῖς ἡγεμονίας καὶ ὑπηκόους. Νέοι τυχοδιώκται, οἱ ὅποιοι συνέρθεον ὄλονέν ἀπὸ τὰς ἀπέναντι ἀκτὰς τῆς Βαλτικῆς εἰς τὴν κατακτηθεῖσαν χώραν, ἠύξισαν ἐν τῷ μεταξὺ μεγάλως τὸν ἀρχικὸν ἀριθμὸν τῶν Βαράγγων. Μὲ τὴν πάροδον ἕμως τοῦ χρόνου χάρις εἰς τὸ θανατάσιον διοικητικὸν καὶ ὀργανωτικὸν πνεῦμα τῆς νορμανδικῆς φυλῆς ἢ στερέωσις τῶν σκανδιναυῶν ἀρχηγῶν ἐν τῇ βορείῳ ἐκείνῃ Σλαυίᾳ συνετελέσθη, ἀνεμείγησαν οὗτοι πρὸς τοὺς ἐγγχωρίους, συνεδέθησαν δι' ἐπιγαμιῶν πρὸς τὰς οἰκογενείας τοῦ τόπου, υἱοθέτησαν τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθιμα τῶν λαῶν ἐκείνων, βραδύτερον καὶ τὴν θρησκείαν των· τέλος **Βλαδίμηρος δ' Α'** μὲ τὸ σλαυικὸν πλέον ὄνομα, ἀπόγονος τῶν παλαιῶν κατακτητῶν, ἔσχε τὴν τόλμην ν' ἀπαλλάξῃ τὴν χώραν ἀπὸ τῶν μισθοφορῶντων ξένων. Ὅπως ἄλλοτε οἱ ῥωμαῖοι πραιτωριανοί, οἱ πολεμισταὶ οὗτοι εἶχον ἀναβιβάσει αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου· ἀλλὰ τὰ πλοῦτη του δὲν ἐπῆρκαν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀξιώσεων, τὰς ὁποίας οὗτοι προέβαλλον. Κάποτε συνεκάλεσεν αὐτοὺς, ἀνέπτυξε μὲ ἡγεμίαν ἐνώπιον τούτων ὅτι ἀπὸ ἀπόψεως μὲν εὐγνωμοσύνης δὲν θὰ ἠδύναντο ν' ἀνεύρωσιν εἰς τινα τόπον πλουσιώτερον αὐτοῦ ἡγεμόνα, οὐχὶ ἕμως καὶ ἀπὸ ἀπόψεως πλοῦτου, καὶ ἐν τέλει ἔδωκεν εἰς τοὺς ἐπικινδύνους ἐν τῇ ἀεργίᾳ των πολεμιστὰς ἐκείνους μίαν πολύτιμον συμβουλίην, ἢ ὅποια ἀντεστοίχει πρὸς συγκεκαλυμμένην διαταγὴν ἀπελάσεως· νὰ ζητήσουν ἡγεμόνα πλουσιώτερον αὐτοῦ καὶ νὰ ἐπιβιβασθοῦν διὰ τὴν Ἑλλάδα, τόπον, ὅπου ἢ ἀνδρεία των ἢ ἀντιμείβετο ὄχι μὲ δορὰς σκαύρον, ἀλλὰ μὲ ἀργυρὸν καὶ μὲ μέταξαν καὶ μὲ χρυσόν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ «ἀρχων» τῆς Ρωσίας ἀνιγγεῖλεν εἰς τὸν σύμμαχον αὐτοῦ «αὐτοκράτορα Ρωμαίων» τὴν ἐπικειμένην τῶν πολεμιστῶν κἀπόδον καὶ συνέστησε φιλικῶς πρὸς αὐτόν, ἵνα κατανέμων τούτους καὶ ὁμάδας χρησιμοποιήσῃ ἐν τῷ στρατῷ παρέχων οὕτω ἔργον καὶ ἀμοιβὰς καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου συγκρατῶν τὰ ὀρμητικὰ ἐκείνα τέκνα τοῦ Βοροῦ. Οἱ σύγχρονοι πρὸς τὸ γεγονός συγγραφεῖς—καὶ ἔδω ὁ Gibbon ἐννοεῖ τοὺς χρονολογίους—περιγράφουν τὰ κατὰ τὴν ἀριξὶν καὶ ἐγκατάστασιν τῶν Βαράγγων. Ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ ἡ ἐκτίμησις, τὴν ὅποιαν οἱ ξένοι οὗτοι ἐνέπνεον εἰς τὸ Βυζάντιον, ἠύξανον ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Συνήθουσαν ἐν τέλει αὐτοὺς εἰς τὴν πρωτεύουσαν διὰ νὰ ἐμπιστευθῶσιν εἰς τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν καὶ τὴν τιμότητα τὴν φρουρήσιν τοῦ Παλατίου. Τοιαῦτα πινὰ ἀνα-

φέρει ὁ Gibbon. Καὶ εἶναι μὲν ἡ τοιαύτη περιγραφὴ ὠραία, ὀλίγον τι ἢ πολὺ ποιητικὴ καὶ συναρπάζουσα, παραμένει ὅμως ἐν πολλοῖς σημείοις ἱστορικῶς ἀνεξακριβώτος. Μᾶς ἐχρειάζετο κάτι περισσότερον ἱστορικῶς ὠρισμένον, περισσότερον ἐντοπισμένον χρονικῶς. Ἄλλ' ἢ περὶ τούτου ἐπιθυμία τοῦ ἱστορικοῦ θὰ παραμείνῃ ὡς ἐκ τῶν πραγμάτων ἀνεκπλήρωτος.

Ὡς μισθοφόροι ἐν τῇ στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου ἀναφέρονται οἱ Ρῶς ὡς ὑπηρετοῦντες ἰδίᾳ εἰς τὰς τάξεις τοῦ βασιλικοῦ πλοῦτου, ἦτοι τοῦ πολεμικοῦ τῆς χώρας ναυτικοῦ⁽¹⁾. Ἡ τοιαύτη ἱκανότης αὐτῶν περὶ τὸ πράττειν τὰ ναυτικὰ εἶναι μία ἐπὶ πλέον ἔνδειξις ὅτι πρόκειται περὶ Σκανδιναυῶν, περὶ ἀνδρῶν ἀπὸ τὸν λαὸν τῶν βίκιγγς, οἱ ὅποιοι ἄτρομοι διέτρεχον τὰς βορείους θαλάσσας καταφρονοῦντες τὰς φοβερὰς θυέλλας καὶ ἀρηφροῦντες τῆς θαλάσσης· τὰς καταγίδας καὶ τοὺς κινδύνους· οὐδέποτε ἦτο δυνατόν Σλαῦοι γεωργοὶ τῆς Μεγάλῃς ἢ τῆς Λευκῆς Ρωσίας νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸ βασιλικὸν πλοῦτον!

Εἰς τὰ πληρόματα τοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἐστία ἡ κατὰ τῆς θεολέστου Κρήτης, ἐπὶ τῶν χρόνων Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, περιλαμβάνοντο καὶ ἑπτακόσιοι Ρῶς⁽²⁾. Ὁσαύτως κατὰ τὴν γενομένην εἰς Λογγοβαρδίαν ἀποστολὴν στρατευμάτων ἀριθμοῦνται μεταξὺ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῆς ἀποστολῆς καὶ ἑπτὰ καράβια Ρῶς, ἔχοντα ἄνδρας τετρακοσίους καὶ δεκαπέντε⁽³⁾. Ὅπως δ' ἀνεξαρτήτως καὶ ἀσχέτως πρὸς τοὺς Ρῶς ἀναγράφονται ἐν τῇ ἀποστολῇ Φοργάνοι ἄνδρες τεσσαράκοντα πέντε⁽⁴⁾, πολεμισταί, οἱ ὅποιοι, ὡς θέλομεν ἴδει κατωτέρω, πρέπει νὰ διακρίνωται ἀπὸ τῶν Ρῶς. Ἐν τῷ κεφαλαίῳ περὶ τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς νήσου Κρήτης ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Ρωμανοῦ τῶν πορφυρογεννήτων⁽⁵⁾ ἀναγράφονται ἑπτὰ οὐαῖαι, ὅπως ἐπιρακτοῦντο τὰ πλοῖα ἐκεῖνα, τῶν Ρουσιῶν ὡς σταθμεύουσαι ἢ περιπολοῦσαι περὶ τὸ Δυρράχιον καὶ τὴν Δαλματίαν. Μεταξὺ δὲ τῶν κατὰ τῆς Κρήτης τότε ἀποσταλέντων στρατευμάτων ἦσαν καὶ 584 Ρῶς, εἰς τοὺς ὁποίους, ἐὰν προσθέσωμεν 42 παῖδας ἢ δούλους, οἱ ὅποιοι ὑπηρετοῦν, φαίνεται, πικρὰ τοῖς σπουδαιότεροις τῶν Ρῶς, ἔχομεν σύνολον Ρῶς ἑξακοσίων εἴκοσιν ἑννέα⁽⁶⁾. Μέγα πλήθος Ρῶς ὑπηρετοῦν ὁσαύτως εἰς τὸν

(1) Κ. Πορφυρογ. ἐκδ. Βόνν. I, 652, 9.

(2) Αὐτ. I, 651, 18.

(3) Αὐτ. I, 660, 18.

(4) Αὐτ. I, 661, 1.

(5) Αὐτ. I, 664, 4-6.

(6) Περὶ τῶν Ρῶς ὡς ναυτικοῦ στοιχείου ἐν τῷ βασιλικῷ πλοῦτι ὡς σχε-

βυζαντηνὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς, πρὸ πάντων δὲ εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν φρουρίαν. Ἀλλὰ περὶ τῶν τελευταίων τούτων κατωτέρω.

Οἱ Βαράγγοι Ρῶς, τοῦλάχιστον σύμφωνα μὲ τὰς πληροφορίες, τὰς ὁποίας δίδουν περὶ αὐτῶν οἱ βυζαντινοὶ χρονολόγοι, ἀνταποκρίνονται πλήρως καὶ κατὰ πάντα πρὸς τοὺς ἀρχαίους Σκανδιναvoὺς καὶ τοὺς θρυλικoὺς Νορμαννοὺς, ὁποίους μᾶς τοὺς παριστάνουν αἱ Ἰδδαί, οἱ χρονολόγοι καὶ οἱ ἱστορικοὶ τοῦ Βορρᾶ. Οἱ ὑπερβόρειοι οὗτοι ἦσαν ἄνδρες ὑψηλοὶ καὶ θαδινοί, μὲ χρυρὴν καθαράν, μὲ κόμην ξανθὴν χρυσαίζουσαν, τῆς ὁποίας ἐπεμελοῦντο τόσον, ὥστε καὶ ὅτε ἀκόμη ἦσαν ἐτοιμοθάνατοι ἀπυθύνον ὑστάτην παρὰ κλησιν πρὸς τὸν νικητὴν ἐχθρὸν νὰ μὴ διασύρῃ αὐτὴν καὶ ὑπὸ ἀνίαν εἶχον ὀφθαλμοὺς γαλανοὺς καὶ βλέμμα φλογερὸν. Ὀνομαστὴ ἦτο ἡ ἀγάπη αὐτῶν πρὸς τὴν καθαρότητα, τὴν ὁποίαν ἐτήρουν ἀείποτε ἀμεμπτον. Προεφύλισσον τὰ στήθη αὐτῶν μὲ θώρακα ἀλυσιδωτόν, ὡς ὄπλα δ' ἐπιθετικὰ ἐχρησιμοποιοῦν τὸ ξίφος καὶ τὸν ἀκινάκην καὶ τὸν ἀμπίστομον πέλεκυν καὶ τὴν κορυμνὴν ἔφερον ὁμοίως λόγχην, τόξον καὶ βέλη⁽¹⁾. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν παλαιῶν Σκανδιναvoῶν. Ἐκ παραλλήλου δὲ τρόπον τινὰ Λέων ὁ Διάκονος ἐξαίρει τῶν σωματίων τῶν Ρῶς τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος⁽²⁾. Ἀναφέρει περὶ αὐτῶν ὅτι εἶχον πυρρὴν κόμην καὶ γλαυκῶντας ὀφθαλμοὺς⁽³⁾, καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς αὐτῶν ἔφερον ἐσθῆτα λευκὴν «οὐδὲν τι τῶν ἄλλων ὑπαλλήλτουσαν ἢ καθαρότητι»⁽⁴⁾.

Ἐν ἔθιμον ἀποκλειστικῶς προσιδιάζον εἰς τοὺς παλαιoὺς πολεμικοὺς λαοὺς τῆς Σκανδιναviaς, ἐκεῖθεν δ' ὡς φαίνεται μεταδοθὲν καὶ εἰς τοὺς Σλάβους διὰ τῶν Βαράγγων, εἶναι τὸ τῆς ἀδελφοποιίας, ἢτοι τῆς συνάρσεως θετῆς ἀδελφικῆς σχέσεως μεταξύ δύο προσώπων ἀσχέτων

τικὰς πληροφορίας καὶ βιβλιογραφίαν ἐν *Ναυτικῇ Ἐπιθεωρήσει* τ. ΙΣ' (1919), σ. 41 - 452. Ὡσαύτως ὁ Krumbacher ἐν *Ἱστορίᾳ τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας* (μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου), τ. Ι' σ. 575 - 576, ἔχει τὴν ἐξῆς ἱσχνὴν βιβλιογραφίαν περὶ τοῦ καθόλου ναυτικοῦ τῶν Βυζαντινῶν: Aug. Gförrer, *Das Byzantinische Seewesen*, ἐν τῇ τοῦ αὐτοῦ *Byz. Geschichte*, 1875, τ. Β' σ. 401 - 436. E. Jurien de la Gravière, *La marine des Byzantins*, ἐν *Revue des Deux Mondes*, 65 [1884], 130 - 158. Τινὰ περὶ τῶν βυζαντινῶν πλοίων ἀναφέρει ὁ Cecil Torr ἐν *Ancient Ships*, Cambridge 1894, σ. 16 ἐξ. IIβ. καὶ G. Schlumberger, *Nicéphore Phocas*, σ. 51 ἐξ.

(1) Allen, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 49.

(2) «Ἄνδρα γιγαντώδη» ἀναφέρει ἐν 144, 14 - 15 [ἐκδ. Βόνν.], ἄλλον τινὰ «ἀλκῆ καὶ σώματος ὄγκῳ γαυρούμενον» ἐν 109, 21 - 22· τρίτον «μεγέθει σώματος ἀριπρεπέη» ἐν 110, 16 - 17, κ. ἄ.

(3) Αὐτ. 150, 1^α.

(4) Αὐτ. 157, 8 - 9.

πρὸς ἄλληλα τοιαύτης φυσικῆς συγγενείας, ἰδίᾳ δὲ μεταξύ φίλων πολεμιστῶν. Ἡ σχέση αὕτη, *fostbroedraläg* ἐν τῇ Σκανδιναvia λεγομένη, εἶναι ἢ ἐν Γαλλίᾳ διὰ τῶν Νορμανδῶν πιθανὸν διαδοθεῖσα *unioi de freres d' armes*, ἢ γνωστὴ πρὸς ἀλλήλους σχέσις τῶν *robratim* παρὰ τοῖς Σλάβοις, τῶν *bratimi* παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς, τῶν ἀδελφοποι(η)τῶν παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς καὶ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησι. Σύμφωνα μὲ τὸν ἀρχαῖον τοῦτον σκανδιναvicὸν θεσμόν δύο νέοι γνωρισθέντες καὶ κατόπιν μακρῶς συμβιώσεως ἐν κινδύνοις ἀμοιβαίως ἐκτιμήσαντες ἀλλήλους ὠρρίζοντο μειγνύοντες συγχρόνως τὰ αἵματα αὐτῶν νὰ συμμετέχουν ὁ εἰς εἰς τοῦ ἄλλου πάσας τὰς εὐτυχίας καὶ τὰς δυστυχίας καὶ ὁ εἰς τοῦ ἄλλου τὸν θάνατον νὰ ἐκδικηθῇ, ὁσάκις βιαίως ἤθελεν αὐτὸς ἐπέλθει⁽¹⁾. Τὴν ὑπαρξιν καὶ τήρησιν τῆς ἀρχαίας ταύτης σχέσεως μνημονεύει ἀκριβῶς καὶ Λέων ὁ Διάκονος παρὰ τοῖς Βαράγγις Ρῶς, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμησαν ὡς σύμμαχοι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τῶν ὁποίων ὁ ἀρχηγὸς «ἐξήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν στρατιὰν συναγείρα: ἅμα τῷ παιρικῷ Καλοκέρῳ, ὃν καὶ ὀμαίμονα προσήκατο γιλίας θεσμοῖς, ἐχώρει κατὰ Μυσῶν»⁽²⁾.

Ἐἶδομεν ἀνωτέρω τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἦσαν ὀπλισμένοι οἱ ἀρχαῖοι Σκανδιναvicοί. Ἄς ἴδωμεν τώρα καὶ τὸν ὀπλισμὸν τῶν Ρῶς· ο἗τοι, κατὰ τὸν Διάκονον, ἦσαν ὀπλιταὶ στιβαροὶ καὶ βαρεῖς, ποδηρεεῖς θυρεοὺς προβαλλόμενοι καὶ θώρακας ἀλυσιδωτούς⁽³⁾. Ἐπετίθεντο κραδαίνοντες πελέκεις κατὰ τὰς μάχας⁽⁴⁾· καὶ παρετάσσοντο κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἡ παρόταξις αὐτῶν ν' ἀποτελῇ ἀληθῆ ἀνθρώπινον πύργον, κατὰ τοῦ ὁποίου πᾶσα ἐπίθεσις ἐθραύετο⁽⁵⁾. Μὲ τὴν τάξιν δὲ ταύτην ὑποχωροῦντες καὶ ἔχοντες τὰς ἀσπίδας ἐξηρημένους ἀπὸ τῶν ὀμῶν, ὥστε νὰ καλύπτονται ἀσφαλῶς τὰ νῶτα, ἐλάχιστα ἐκινδύνουν⁽⁶⁾. Βαρέως ὀπλισμένοι, ὅπως ἔπειτα οἱ μεσαιωνικοὶ κατάφρακτοι ἱππῶται, τῶν ὁποίων εἰς ταύτους καὶ τὰ καθόλου πολεμικὰ γερμανικὰ ὄπλα πρέπει ν' ἀναζητήσωμεν τ' ἀρχικὰ πρότυπα καὶ τὴν προέλευσιν τοῦ τε

(1) Allen, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 26.

(2) Λέων Διάκ. ἐκδ. Βόνν. 77, 21 - 78, 2.

(3) Αὐτ. 144, 14 - 15.

(4) Αὐτ. 118, 16.

(5) Κατὰ τινὰ τῶν ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ μετῶν οἱ Ρῶς, οἱ ἄλλως παρὰ τῶν Βυζαντινῶν *Ταυροσκύθαι* λεγόμενοι, «ἔγχεσι καὶ θυρεοῖς τὰς φάλαγγας πυκνώσαντες καὶ οἷον πυργώσαντες τοὺς δυσμενεῖς παρὰ τὸ μεταίχμιον ἔμενον» αὐτ. 140, 22 - 23.

(6) Οἱ δὲ οὐκ ἠνεγκαν τὴν τῶν ἐναντίων ὄσπην, ἀλλὰ . . . τὰ σάκη καταμαδὸν ἀράντες ἐχώρουν· αὐτ. 149, 14 - 16.

ὄπλιμοῦ καὶ τοῦ θρασυμοῦ, οὐδαμῶς ἐν τούτοις ἐγίνωσκον νὰ ἱππομα-
χῶσιν, οὐδ' ἐπέβαινον ἵππων ποτέ. Λέων ὁ Διάκονος, ἱστορῶν τὰ κατὰ
τὴν εἰς Βουλγαρίαν ἐκστρατείαν τοῦ Τιμισκῆ, λαμβάνει ἀφορμὴν πολ-
λαχοῦ νὰ σημειώσῃ τοῦτο: ... *Σκύθαι δὲ, ἅτε πεζέταιροι χρηματίζον-
τες· οὐδὲ γὰρ ἀφ' ἵππων εἰθισμένον ἔστιν αὐτοῖς ἀγωνίζεσθαι, ὅτι μὴδὲ
πρὸς τοῦτο γυμνάζονται* (1). Καὶ ἀλλαγῶν ὁμιλεῖ περὶ αὐτῶν ὡς περὶ ἔ-
θνος *πεζομαχοῦντος, ἱππάξεσθαι μὴδόλως εἰδότες* (2). Σπανιώτατα
ἐπιχειροῦντες ἔξ ἀνάγκης ἱππομαχίας ἠττῶνται κατ' αὐτὰς κρατερώς ἢ
ἀποχωροῦσιν ἄπρακτοι: *Σκύθαι δὲ ἔφιπποι τοῦ περιβόλου ἐξήρσαν τότε
πρώτως ἀφ' ἵππων φανέντες· ἄφιπποι γὰρ παρὰ τοὺς πολέμους ἀεὶ
χωρεῖν εἰώθεισαν, ἀνασκήτως ἔχοντες τῶν ἐφιππίων ἐπιβαίνειν καὶ τοῖς
πολεμίοις ἀνταγωνίζεσθαι* (3). Τὸ πρῶγμα ὅμοις ἐπέπρωτο νὰ συνεπι-
φέρῃ κακίστας συνεπείας, διότι μετ' οὐ πολὺ οἱ ἀδέξιοι αὐτοὶ ἱππεῖς
*μὴδὲ τοῖς θυτήροι τοῖς ἵππους χαλιναγωγεῖν ἐπιστάμενοι, τῶτα δόντες
εἰς τὸ τεῖχος κατεκλείοντο* (4).

Διὰ τοὺς τραγεῖς τούτους ἄνδρας ὁ πόλεμος ἐθεωρεῖτο καὶ ἦτο ὁ
κύριος σκοπὸς τῆς ζωῆς (5). Μὲ τὸν πόλεμον καὶ τὴν ἀνδρείαν, τὴν ὁποίαν
ἐπεδείκνυον κατ' αὐτόν, ἀπέκτων τὴν δόξαν· διὰ τοῦ αὐτοῦ μέσου ἐπορί-
ζοντο τὸν πλοῦτον. « *Μετέωρος ταῖς ἐλπίσι τοῦ πλούτου γενόμενος* » (6) ὁ
Σφενδοσλάβος, « *ὁ τῆς ρωσικῆς πανοπλίας κατάρχων* » (7), ἐπεχείρησε
κατὰ τὸ 971 τὴν κινδυνώδη εἰς τὸν Ἰστρὸν ἐκστρατείαν, ἣ ὁποία τό-
σους πόνους ἐστοίχισεν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ περισσοτέρους ἔτι εἰς
αὐτόν. Δόξα καὶ πλοῦτος ἦσαν ὅτι προσείλκυε τοὺς βιορείους πολεμι-
στὰς καὶ ἐνέπνεεν εἰς αὐτοὺς ἀπειρον τόλμην καὶ ζωτικότητα.

Ἡ σωματικὴ εὐρωστία καὶ ἡ ὁμίμη τῶν Ρῶς καὶ ἡ ἐπὶ ταύταις ἀγε-
ρωχία αὐτῶν ἦσαν ἀπαραμίλλοι καὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων πασίγνω-
στοί· ἡ τόλμη καὶ ἡ εὐφυχία αὐτῶν ἐκπληκτικαὶ καὶ μυθώδεις αὐτό-
χρημα. Ἐπὶ ἀτέχνων καὶ πρωτογόνων ἀκατίων (8), ἀναλόγων ἴσως πρὸς
τὰς *πιρδγας* τῶν Καραϊβῶν καὶ τῶν ἡμιαγρίων τῆς Πολωνίας, κατήρχοντο οἱ Ρῶς τοὺς ὀρμητικὸς ποταμοὺς τῆς ἀπεράντου Ρωσίας

(1) Λέων Διάκ. ἐκδ. Βόνν. 184, 2 - 4.

(2) Αὐτ. 140, 22 - 23.

(3) Αὐτ. 143, 15 - 19.

(4) Αὐτ. 143, 22 - 24.

(5) Allen, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 24.

(6) Λέων Διάκ. 77, 18.

(7) Αὐτ. 103, 12 - 13.

(8) Περὶ τῶν ἀκατίων τῶν Ρῶς πρ. Κ. Πορφυρογ. ἐκδ. Βόνν. III, 75, 1 ἄξ.

καὶ διέπλεον μετὰ σταθμὸν τινα εἰς τὴν νῆσον τοῦ *Ἁγίου Αἰθέρου*,
παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δουνάβεως, τὴν *ταραχωδεστάτην Μαύρην Θά-
λασσαν*. Καὶ εἰς τὴν ξένην χώραν δ' εὐρισκομένους τίποτε δὲν τοὺς ἐ-
τρόμαζεν· ἂν καὶ τὸ συμφέρον αὐτῶν τοῖς ἐπέβαλλε νὰ περιποιηθῶν
καὶ φιλικῶς συμπεριφεροῦν πρὸς τοὺς εἰς βοήθειαν καλέσαντας αὐτοὺς
Βουλγάρους, ἀπεναντίας εἰς τοιαύτην τυραννίαν καθυπέβαλον τούτους,
ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσουν τὴν προστασίαν τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν
Ἑλλήνων: οἱ μὲν δὴ *Μυσοί*, λέγει ὁ Διάκονος, *χεῖρας ἰκέτιδας ἐφή-
πλουν ἐπαυῖναι σφίσι δυσωποῦντες τὸν αὐτοκράτορα* (1). Καὶ αὐτὸ τὸ
ἐνδοξον ὄνομα τῶν *Ρωμαίων*, πρὸς τὸ ὁποῖον τόσον σεβασμὸν ἔτρε-
φον κατὰ κανόνα πάντες οἱ βάρβαροι καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ εἰς
τὴν Δύσιν, εἰς τοὺς σκανδιναυοὺς τούτους πολεμιστὰς δὲν ἐνεποίει
καμίαν ἐκροβιστικὴν ἐντύπωσιν. Ὁ ἀρχηγὸς μάλιστα αὐτῶν ἐν Βουλ-
γαρίᾳ *Σφενδοσλάβος*. « *τῆ βαρβαρικῆ ἀνθάδεια ὑπέροπλα βρεθνόμε-
νος* » (2), μέχρι τοσοῦτου θράσους ἐφθασεν, ὥστε νὰ ζητήσῃ, τίποτε ὀ-
λιγώτερον!, νὰ ἐγκαταλείψουν ὑπὲρ αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες ὅσας χώρας ἐν
Εὐρώπῃ κατεῖχον. Καθὼς Λέων ὁ Διάκονος διηγεῖται, κατὰ τὰς δια-
πραγματεύσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας *υπερόχους καὶ ἀνθάδεις τὰς
ἀποκρίσεις τοῖς πρέσβεσι Ρωμαίων ἐξέφερε· μὴ γὰρ ἀφέξεσθαι τῆς χώ-
ρας, εὐδαίμονος οὔσης, εἰμὴ ἐπὶ χρημάτων πολυτάλαντων καταβολῆ καὶ
ἀπεμπολήσει τῶν τε πόλεων καὶ τῶν ἀνδραπόδων, ὅσα τῷ πολεμεῖν
ἐπεκτῆσατο· εἰ δ' οὐ βούλεσθαι Ρωμαίους ταῦτα καταβαλεῖν, ἀλλὰ τῆς
Εὐρώπης θάττον ἀφίστασθαι, ὡς μὴ προσηκούσης αὐτοῖς, καὶ πρὸς τὴν
Ἀσίαν μετασκευάζεσθαι· ἄλλως γὰρ μὴ οἶεσθαι Ταυροσκύθας εἰς σπον-
δὰς Ρωμαίων συμβῆσθαι* (3).

Ὅπως ἰδιαίτερον καὶ ἀδιάσειστον πεποίθησιν ἔχουσιν οἱ Ρῶς ἐπὶ
τὴν ἀκαταγώνιστον αὐτῶν ἀνδρείαν καὶ περὶ ταύτης μεθ' ὑπερτάτης
ἀλαζονείας διαμηνύουν ἐκ Βουλγαρίας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα: *ἐξιόντα
τε* (δηλ. τὸν Ρωμαίων αὐτοκράτορα), *εἴ γε καὶ καστερήσει πρὸς τοσοῦτων
πόνων διαγωνίσασθαι, γενναίως· ὑποδεξόμεθα διδάξομέν τε τοῖς ἔργοις
αὐτόν, ὡς οὐ βίβανσοί τινες ἀποχειροβίωτοι, ἀλλ' αἱμάτων ἄνδρες
τυγχάνομεν, τοῖς ὅπλοις τὸ δυσμενὲς καταγωνιζόμενοι· εἰ καὶ αὐτὸς ἔξ
ἀγνοίας κατὰ τὰ σκιατραφοῦντα γύναια τὴν ρωσικὴν ἡγεῖται ἀλκὴν καὶ*

(1) Λέων Διάκον. 81, 12 - 13.

(2) Αὐτ. 81, 2 - 3.

(3) Αὐτ. 105, 7 - 15.

ὥς να νήπιυ υπομίζια μορμολυκίοις τισι ταύταις ταῖς ἀπειλαῖς ἡμᾶς πειρᾶται δεδίττεσθαι (').

Καὶ τὰ μηνύματα ταῦτα δὲν ἦσαν ἀπλᾶ κληρονομολογία· οἱ Ἕλλη-
νες τοῦ Βυζαντίου ἐγίνωσκον τοῦτο καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον. Δι' αὐ-
τοὺς οἱ τραχεῖς καὶ ἀλαζόνες πολεμιστὰ ἦσαν γνωστοὶ ὡς «Ρῶς, τῆ
συντρόφῳ θηροκόμῳ καὶ τῷ θηροῦ στρατηγούμενοι (²) ὡς ἔθνος ἀπε-
ρονημένον καὶ μάχιμον καὶ κραταῖον, πᾶσι τοῖς ὁμοίοις ἐπιτιθέμενον
ἐθνεσίν (³)». Οἱ βυζαντινοὶ πολεμιστὰ, οἱ ὅποιοι ἐπέλλοντο κατὰ τῶν
Ρῶς, ἠσθάνοντο ὅτι ἀπέναντι αὐτῶν δὲν θὰ εἶχον συνήθειαι τινὰς βαρβα-
ρῶν, ἀλλ' ἄνδρας γενναίους, «μιατικῶς ὁ μῦθός» (⁴), ἀκαταγώνιστους
εἰς ὄριον καὶ τάλημν. Ἀγὼν πρὸς τούτους ἐσήμαινε μεγάλους κιν-
δύνους.

Εἰς τὸν λαὸν τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς οἱ ἐχθροὶ
πολεμιστὰ τοῦ Βορρᾶ ἐνεποίουν τὴν φοβίαν· αὐτὴ ἡ ἐπιρροή αὐτῶν
ἐθεωρεῖτο ὡς σημεῖον ἐκδηλώσεως τῆς θεῆας ὀργῆς καὶ οἱ πιστοὶ ἐφο-
σκον ἀρίστην ἐνκαρτίαν νὰ ἐνθυμηθοῦν τὴν προφητείαν τοῦ Ἰεζεκιήλ:
Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σὲ (στέλλω δὴλ. ἢ ἐπίγω· Γῶν, ἄρχοντα Ρῶς (⁵)). Καίτοι
κατὰ τὴν εἰς Βουλγαρίαν ἐστρατείαν εἶχον οἱ Ἕλληνες μεγάλην ἀπέ-
ναντι τῶν Ρῶσιν ὑπεροχήν, ἐπειθόμενοι ἐν ταύταις νὰ τελειώσῃ ὁ πό-
λεμος μίαν ὥραν ἀρχύτερον. Ἀκριβῶς δ' ὡς ἐκ τούτου αἱ πρὸς τοὺς
ἡμετέρους ἀνθάδεις ὑποδείξεις τοῦ ἠττημένου σχεδὸν παντελῶς καὶ
ἀμνημονοῦντος *Σφενδοσλίθου*, ὅπως ἀναλογισθεὶς «ὡς ἀκαταγώνιστος ἡ
ρωσικὴ μέγμ καὶ τήμερον κατέστηγεν ἀκίη (⁶)», εἴρισκον μεγάλην ἀπή-
χησιν εἰς τοὺς κόλπους τῶν στρατοπέδων. Μετ' οὗ πολὺ αἱ διαπραγμα-
τεύσεις ἀπέληγον εἰς τὴν σύναψιν ἑλληνορωσικῆς συνθήκης, κατὰ
τὴν ὁποίαν οἱ μὲν Ρῶς ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐκκενώσουν τὰς καταληφθεῖσας
χώρας καὶ ἀποχωρήσουν εἰρηνικῶς εἰς τὰ ἴδια, οἱ δ' Ἕλληνες ἐξ ἐτέ-
ρου ἀνεγκρίνον αὐτοὺς ὡς φίλους καὶ ὑπισχυοῦντο νὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς
τοὺς βουλομένους τῶν Ρῶς, ὅπως ἐμπορεύονται ἐν Βυζαντίῳ «καθά-
περ ἀνέκαθεν ἔθιμον ἦν, φίλονς ἡγεῖσθαι καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον κατ' ἐμ-
πορίαν στέλλεσθαι (⁷)».

(¹) Λέων Διάκων. 103, 23—107, 6.

(²) Αὐτ. 141, 3—4.

(³) Αὐτ. 130, 15—16.

(⁴) Αὐτ. 138, 28.

(⁵) Ἰεζεκιήλ, ΛΘ', 1.

(⁶) Λέων Διάκων. 151, 16—17.

(⁷) Αὐτ. 158, 5—6.

Ἀλλὰ καὶ πρότερον ἔτι τὸ ἀτίθασον τοῦτο ἔθνος, τὸ ὁποῖον Λέων
ὁ Διάκωνος, ἀποδίδων κατὰ τοῦτο πιστῶς τῶν συγγρόνων αὐτοῦ τὰς
σκέψεις καὶ γνώμας, χαρακτηρίζει ὡς «ἀπορονημένον καὶ θυμοειδὲς καὶ
ὀμόν» (⁸), οἱ βάρβαροι *Ταυροσκύθαι*, οἱ ὅποιοι φόρῳ καὶ αἵματι τὰ
ρεῖα διακρίνειν εἰώθασιν (⁹), πολλὰ δεινὰ εἶχον προσενήσει εἰς τὸ ἑλ-
ληνικὸν Βυζάντιον. Ἰδιαίτερος σφοδρὰ ὑπῆρξεν ἡ ἐπὶ τῶν χρόνων
Μιχαὴλ τοῦ Οὐρόφλυτος ἐπιχειρηθεῖσα ἀπὸ βασιλείας κατὰ τῆς βασι-
λευσύνης ἐπιδρομὴ τῶν Ρῶς. Ἡ «θεόσωστος» καὶ «θεοφροῦρητος»
Πόλις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπιταμίωχευε τότε ὁ πολὺς Φώιος, παρ' ὀλίγον
ὑπέκυπτεν· ἂν μὴ οἱ εὐσεβεῖς αὐτῆς κάτοικοι, ὡς διηγείτα ἡ πλήρης
θαιματίων βυζαντινῆ παρὰδοσις, «μεθ' ἐμφοδίας τὸ ἄγιον ἐξαγαρόντες
τῆς Θεοτόκου ὁμοφύριον τῆ βασιλείας ἄκρῳ προσέβαλον· καὶ νηνεμίας
οὔσης, εὐθὺς ἀνέμων ἐπιφορὰ καὶ τῆς βασιλείας ἡρεμούσης κυμάτων
ἐπαναστάσεις ἀλλεπίλληλοι ἐγεγόνεισαν καὶ τὰ τῶν ἀθῶν Ρῶς πλοῖα
κατεάγησαν, ὀλίγων ἐκπεφυγόντων κίνδυνον (¹⁰). Ἴλην ὅμως τοῦ ἁγίου
ὁμοφροῦριον τῆς Θεοτόκου μίαν θαιματουργίαν, φαίνεται, ἐπενήργησε
κατὰ τε τὴν προκειμένην πρώτην καὶ τὰς κατὰπιν ἐπιδρομὰς καὶ τὸ
ἑλληνικὸν ἢ ἄλλως μηδικὸν καλούμενον πῦρ. Τοῦλάχιστον Λέων ὁ Διά-
κωνος λέγει ἐν σχέσει πρὸς αὐτὸ ὅτι ἐκτόπως (οἱ Ρῶς) ἐδεδίεσαν τὸ
μηδικὸν πῦρ δυνάμενον καὶ τοὺς λίθους ἀποτεφροῦν (¹¹)

Ἀποτυχούσης τῆς ἐστρατείας ταύτης ἐπιχειροῦσιν ἄλλην μετὰ τινα
χρόνον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ὀλέγ κατὰ τὸ 907, ἐξ ἴσου ὅμως καὶ
ταύτην ἀτυχῆ. Μερικὰς δεκάδας ἐτῶν κατόπιν, κατὰ τὸ 941, ἐπεχειρήθη
φαιβρωτῆτι ἐπιδρομὴ ὑπὸ τὸν Ἰγώρ, τὸν «μέγαν ἡγεμόνα», τοῦ ὁποίου
τὰ κλέη θηνήθησαν εἰς τὸ φερώνυμον σλαβικὸν μεσαιωνικὸν ἔπος. Ἡ
χώρα τοῦ ἡγεμόνος τούτου, τοῦ «ἀρχοντος Ρωσσίας», ὡς ἀναφέρει τὸν
εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐλικὴν ἐθιμοτυπίαν ὀριζόμενον δι' αὐτὸν τίτλον, ὁ
Πορφυρογέννητος (¹²), ἡ πολλὴ Ὀλγα ἢ Ἐλγα μετὰ πολυπληθοῦς καὶ
ἐκλεκτῆς συνοδείας ἐπεσκέφθη βραδύτερον τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ
ἐβαπτίσθη ἐν αὐτῇ. Ὁ αὐτὸς Πορφυρογέννητος διέσωσεν ἡμῖν λεπτο-
μερῆ καὶ ἀθθεντικὴν περιγραφὴν (¹³) τῶν κατὰ τὴν πομπόδην «δοχὴν
τῆς Ἐλγας τῆς Ρωσένης (γρ. Ρωσαίνης), ἡγεμονίδος, ἡ ὅπως αὐτὸς

(¹) Λέων Διάκ. 153, 11.

(²) Αὐτ. 150, 14—15.

(³) Λέων Γραμματ. ἐκδ. Βόνν. 241, 7—12.

(⁴) Λέων Διάκ. 156, 2—3.

(⁵) Κ. Πορφυρογένν. ἐκδ. Βόνν. I, 691.

(⁶) Αὐτ. I, 594—598.

τήν χαρακτηρίζει, « ἀρχοντίσσης τῆς Ρωσίας ». Διὰ τελευταίαν φορὰν ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Θ', τὸ 1043, οἱ σκανδιναυοὶ πειραταὶ τῆς Ρωσίας, τοὺς ὁποίους ἤδη οἱ Βάραγγοι Ρῶς ἐξεπροσώπων κατὰ τὰς τρομερὰς τῶν πρὸς Νότον ἐκστρατείας, ἐράνησαν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλὰ καὶ τώρα δὲν εἶχον μείζονα ἢ πρότερον ἐλπίδας ἐπιτυχίας. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν καὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἡ εἰρήνη καὶ ἡ βραδύτερον ἐπακολουθήσασα συμμαχία μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ὀλονέν-περισσότερον ἐκσλαυίζομένων Ρῶς ὑπῆρξεν ἀδιύλειπτος. Ἐπὶ πλέον ἢ ἐκ τοῦ Βυζαντίου ὀρμηθεῖσα καὶ διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου συντελεσθεῖσα διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὰς χώρας, τῶν ὁποίων ἦρχον οἱ Ρῶς, ἐγένετο κυρία ἀφορμὴ τῆς ἀναπτύξεως ἐκτίκτου ζωηρᾶς φιλίας καὶ συμπαιδείας μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἀγανοῦς ὀρθοδόξου Βορρᾶ (*). Εἰς τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν Ρῶς ἀναμιτίβουλον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι συνετέλεσαν κατὰ πολὺ καὶ οἱ εἰς Κων)πολιν ὡς μισθοφόροι ἐρχόμενοι καὶ ἐν αὐτῇ βαπτιζόμενοι, μετὰ πάροδον δ' ἐτῶν εἰς τὰς βαρεῖους αὐτῶν πατρίδας ἐπανακάμπτοντες Βάραγγοι. Οἱ Βυζαντινοί, φησὶν μάλιστα, περιεποιούνητο ὅλους ἰδιαίτερος τοὺς βαπτιζομένους τούτους, ἐτίμων (*) αὐτοὺς μᾶλλον τῶν ἄλλων καὶ ὡς ἰδίους μετεχειρίζοντο καὶ ἐλογίζοντο. Ἀλλὰ περὶ τῶν μισθοφόρων τούτων, ἰδίως δὲ τῶν ἀποτελούντων τὴν περίφημον *βαραγγικὴν φρουρὰν* καὶ τῶν κατ' αὐτὴν εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ εὐθὺς κατωτέρω ἴδιος λεπτομερέστερος λόγος.

§ 25. Τὸ στοιχεῖον, ἐκ τῶν ὁποίων συνεχροτεῖτο ἡ αὐτοκρατορικὴ φρουρά.

Ἐπειδὴ τὰ κατὰ τὴν φρουρὰν τοῦ ἱεροῦ παλατίου εἶναι καὶ τὰ περισσότερον ἀμέσως ἐνδιαφέροντι τὴν μεσαιωνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν ἅμα καὶ τοὺς Βαράγγους, ἰδιαίτερος περὶ ταύτην ἢ διαιρέσωμεν καὶ διεξοδικώτερον τὰ κατ' αὐτὴν ἢ πραγματευθῶμεν ἐν τε τῇ παραγράφῳ τούτῳ καὶ ταῖς ἀμέσως ἐφεξῆς.

(*) κ. Ch. Diehl (*) πραγματευόμενος περὶ τῆς ἐν Βυζαντίῳ περιφρουρουμένης, ὡς ὁ ἴδιος χαρακτηρίζει αὐτήν, φρουρᾶς τῶν Βαράγγων διδάσκει ὅτι ἡ φρουρὰ αὕτη κατ' ἀρχὰς μὲν συνεχροτεῖτο ἐκ Ρῶς· ὅτι ἔπειτα δ' ὅμως ἐστρατολογήθη διαδοχικῶς ἐκ Σκανδιναυῶν τῆς Ρωσίας, ἐκ Νορ-

(*) Πβ. καὶ Encyclop. Britannica, τ. XI, 116.

(*) Πβ. παρὰ Πορφυρογενν. I, 570: *ἔξωθεν δὲ τοῦ καγκέλλου τῆς Χαλκῆς ἔστησαν οἱ λοιποὶ πλόϊμοι καὶ . . . οἱ βαπτισμένοι Ρῶς μετὰ φλαμούλων.*

(*) Byzance, Grandeur et décadence, σ. 40.

μανδῶν τῆς Ἰσλανδίας καὶ τέλος ἐξ Ἀγγλοσαξόνων. Εἶναι λυπηρὸν ὅτι ὁ σοφὸς ἱστορικὸς δὲν εἶναι διεξοδικώτερος εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ δὴ εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μᾶς διασηφηνίξῃ τοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι πείθουσιν αὐτὸν ὅτι ἡ περίφημος φρουρὰ συνέκειτο τὸ πρῶτον μὲν ἐκ Ρῶσων (*), ἔπειτα δὲ ἐκ Σκανδιναυῶν τῆς Ρωσίας. Τοῦλάχιστον τοιαύτη τις διατύπωσις ἐμβάλλει τινὰ εἰς τὸν πειρασμὸν νὰ υποθέσῃ ὅτι τοὺς τὸ πρῶτον ἀναφερομένους Ρῶς ὁ Diehl ὑπολαμβάνει, ἂν μὴ Σλαῦους, ὡς σήμερον νοοῦνται οἱ Ρῶσοι, πάντως ὅμως διαφόρους τῶν Σκανδιναυῶν τῆς Ρωσίας, οὓς ἀναφέρει κατόπιν.

Ὅτι οἱ Ρῶς ἀναφέρονται πολλάκις ὡς μισθοφόροι ἐν τῇ βυζαντινῇ στρατῷ καὶ ἐν τῇ στόλῳ εἶδομεν ἀνωτέρω. Εἰς αὐτὸν τὸν στρατὸν, ὅστις ὑπ' ἀρχηγὸν τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν ἐξεκίνησε κατὰ τῆς Κρήτης, ἦσαν καὶ σώματα Ρῶσων μισθοφόρων (*). Εἰς ἄλλας δ' ἐκστρατείας, αἱ ὁποῖαι διεξήχθησαν διὰ θαλάσσης ἢ παρὰ θάλασσαν, ἔχομεν πάλιν συμβολὴν ρωσικῶν *χελανδίων*. Ἢ ἀπαντήσωμεν δὲ καὶ κατωτέρω ρωσικά πλοῖα, καὶ μάλιστα εἰς πολὺ μεταγενεστέρους σχετικῶς χρόνους, συμπολεμοῦντα μὲ τοὺς Βαράγγους. Περὶ τῆς προελεύσεως τῶν μισθοφόρων τούτων ὁ G. Schlumberger (**) παραδέχεται ὅτι, δυνάμει συνθηκῶν συναρθεῖσάντων πρὸς τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος, παρείχετο τακτικὰ εἰς τὰς ἑλληνικὰς στρατιάς ἐπὶ μισθῷ ὀρισμένος ἢ μὴ ὀρισμένος τοιούτων πολεμιστῶν.

Καὶ τούτους ὅμως ὁ G. Schlumberger, ἀντιθέτως πρὸς τὸν Diehl ποιούμενον, ὡς εἶδομεν πρὸ ὀλίγου, διάκρισιν μεταξὺ Ρῶσων καὶ Σκανδιναυῶν ἐκ Ρωσίας, θεωρεῖ ὡσαύτως καὶ ἄνευ τινὸς διακρίσεως ὡς «σκανδιναυικῆς καταγωγῆς πολεμιστὰς σιδηροῦς, ἐλθόντας ὀμαδικῶς εἰς τὴν Κων)πολιν ἐπὶ τῶν μονοξύλων των». Ἐὰν βέβαια ἦλθον ὀμαδικῶς οὕτω ἢ ὄχι δὲν δυνάμεθα μὲ μίαν λέξιν καὶ δογματικῶς νὰ παραδεχθῶμεν ἢ ἀπορρίψωμεν. Συνέβαιεν ἀναντιρρήτως, ὡς ἦτο φυσικόν, καὶ ὀμαδικῶς καὶ κατ' ἄτομα νὰ ἔρχωνται ὡς τυχοδιώκται μάλιστα δὲν θὰ ἐξετέλουν τίποτε ἀπὸ σχεδίου ὀμαδικοῦ, ἀλλ' ἕκαστος ὡς ἐφρόνει καὶ ὡς ἠδύνατο. Ὅντας εἰδωλολάτραι ἐβαπτίζοντο συνήθως κατὰ τὴν ἀφίξιν αὐτῶν ἦσαν δὲ μόλις ἐλθόντες περιζήτητοι ὡς μισθοφόροι λόγῳ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἐκπλησσοῦσης αὐτῶν δώμης. Μὲ ἀνάστημα κολοσσιαῖον, διὰ τὸ ὁποῖον ἐνέπνεον τὸν τρόμον εἰς τοὺς Ἀραβας καὶ εἰς πάντας τοὺς συνήθως μικροσώμους μεσημβρινοὺς λαοὺς, ὕψηλοι ὡς οἱ φοίνικες τῆς

(*) G. Schlumberger, Nicéphore Phocas etc σ. 46.

(**) Αὐτ. σ. 47.

ἐρήμου, ἀπλισμένοι μὲ τὸ βαρὺ ξίφος, μὲ τὴν μακρὰν λόγχην καὶ μὲ τὸν ἀρβυρὸν πέλεκυν, ἔστω καὶ μερικαὶ ἑκατοντάδες ἐκ τῶν Βαράγγων τούτων ἤξιζον ὅσον ὀλόκληρος στρατιά. Πολὺν τολμηροὶ ἢ πολὺν ἀπειρίσκειτοι θὰ ἦσαν πάντες ὅσοι θὰ περιεφρόνοιεν τὴν βαρεῖαν καὶ χαλεπὴν ὁρμὴν τῶν.

Ἐκ τῶν διαφόρων γνωμῶν, ὅσαι ἐξηγέθησαν ἐπὶ τοῦ ζητήματος περὶ τῶν ἔθνοτήτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἔστρατολογοῦντο κατὰ καιροὺς τὰ μέλη τῆς βαρβαρικῆς φρουρᾶς, μᾶλλον σπουδαίαν καὶ ἐμπεριστατομένην θεωροῦμεν τὴν γνώμην τοῦ Α. Rambaud, ἐξ ἴσου, ὡς γνωστόν, ἐνταυθοῦς περὶ τε τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἔθνολογίαν καὶ περὶ τὰ φυσικὰ πράγματα. Συμφώνως πρὸς ταύτην (1) οἱ Βαράγγοι ἐγκατεστάθησαν κατ' ἀρχὰς ὡς στρατιωτικοὶ ἀποικιοὶ ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ὄχθης τοῦ Βοσπόρου, βραδύτερον δ' ἐσχηματίσθη ἐξ αὐτῶν κυρίως ἢ ἐν τῷ λεγῶν παλατίῳ τιμητικὴ φρουρὰ τοῦ βασιλέως (2). Ἡ στρατιωτικὴ ἀπαιτία τῶν Βαράγγων φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἄλλως καὶ αὐτοῦ οὗτος οὐδαμοῦ κείμεναι μνησίαν περὶ αὐτῆς. Σπουδαίον εἶναι ὅτι ὁ Rambaud (3) διακρίνει ὡς ἐν τῷ σώματι τῶν λεγομένων Βαράγγων σωματοφυλάκων ἀλληλοδιαδόχως κρατήσαντα καὶ κατὰ δύο διαφόρους ἐποχὰς δύο ἔθνολογικῶς συγγενῆ πρὸς ἀλλήλα στοιχεῖα· πρῶτον τὸ βαρβαρορωσικόν, καὶ δεύτερον, μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀγγλίας πρὸς τῶν Νορμανδῶν, τὸ ἀγγλοσαξωνικόν στοιχεῖον. Ἐὰν δύο ταῦτα ἔθνικα στοιχεῖα φαίνεται ὅτι ἐπὶ τινι τοῦλάχιστον χρόνῳ συνεισῆρχαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ περιουσίας ἐν τῇ αὐτῇ ὑπηρεσίᾳ.

Δυσκόλως ὅμως, ὡς μοὶ ἐπιτραπῆ νὰ νομίζω, δύναται τις ν' ἀνεύρη τὸν λόγον (4), διὰ τὸν ὁποῖον ὁ ἐπιφανὴς γάλλος ἱστορικὸς διαβλέπει (5) εἰς μὲν τοὺς Ρῶς καὶ Ταυροσκῆθας στοιχεῖα βαρβαρικὰ ἐκ τῶν ἐν τῇ βορείῳ Σλαυίᾳ ἐγκατεστημένων, εἰς δὲ τοὺς Φαργάνους στοιχεῖα ἐκ

(1) I. Empire grec au dixième siècle, Constantin Porphyrogénète, σ. 216.

(2) Πβ. καὶ Du Cange, Σημειώσεις εἰς Ἀλεξιάδα τῆς Ἀννης Κομνηνῆς, σ. 256, 257, 258.

(3) Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 216.

(4) Εἶναι ἥμισυ πιθανόν ὅτι εἰς τοιοῦτό τι συμπέρασμα ἤχθη ὁ Rambaud ὡς ἐκ τῆς ὁμοιότητος τοῦ ὀνόματος τῶν Φαργάνων πρὸς τὸ τῶν Φραγκῶν, ὄνομα, διὰ τοῦ ὁποῖου οἱ Ἰθαγενεῖς τῆς Μ. Βρετανίας ἐδίηλυν τοὺς ἀπὸ τῆς Γαλλίας ἢ Φραγκίας ἐλθόντας Νορμανδοὺς μὲν τὸ ἀρχαῖον, τότε ὅμως τελείως ἐκγαλλισμένους κατακτητῆας. Πβ. καὶ ἄνωτ. σ. 148.

(5) Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 389.

Σκανδιναυίας ἀμέσως προσερχόμενα. Ἐπὶ τῇ βίᾳ τῆς θεωρίας ταύτης εἰς τὸ Βυζάντιον κατήλθον πρῶτοι ἐπὶ μισθοφορίᾳ οἱ Βαράγγοι τῆς Ρωσίας, τούτους δ' ἐμιμήθησαν οἱ Φαργάνοι· οὕτω ἐξηγεῖ διατὶ οἱ πολεμιστὰι οὗτοι δὲν εἶχον ἢν οἱ Ρῶσοι ἐν τῷ Βυζαντίῳ θέσιν, ἀλλὰ κατωτέραν· προφανῶς κατ' αὐτὸν ἐπειδὴ εἶχον ἔλθει βραδύτερον ἐκείνων καὶ διότι τὸ σῶμα αὐτῶν δὲν εἶχε τὴν παρῆδοσιν, τὴν ὁποῖαν εἶχε τὰ τῶν Ρῶς, οὐδ' ἐνέπνευσεν ἐπομένως ἰσόπυλον πρὸς ἐκεῖνο ἐμπιστοσύνην. Ἀλλὰ πρὶν ἢ εἴπωμεν τινὰ περὶ τῶν Φαργάνων ὡς μισθοφόρον, ἐν σχέσει ἰδίᾳ πρὸς τοὺς Βαράγγους, ὡς ἴδωμεν ἂν ἦσαν πράγματα Σκανδιναυοί, ὡς τοὺς θέλει ὁ γάλλος ἱστορικὸς.

Τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τῶν Φαργάνων εἶναι ἐν ἐκ τῶν οὐχὶ ὀλίγων δυσεπιλύτων, ὅσα μᾶς παρουσιάζει ἡ βυζαντινὴ ἔθνογραφία. Τῶν Φαργάνων γνωρίζομεν ἰδίως ἀπὸ τῶν Πορφυρογεννήτου, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει αὐτοὺς μεταξὺ τῶν σωματοφυλάκων· ἰδιαίτερος μάλιστα χωρικηρίζει αὐτοὺς ὡς βασιλικὸς ἀνθρώπος (1), ἦτοι ὑπηρετῆς τοῦ βασιλέως. Ἀλλαχοῦ (2) λόγον ποιούμενος ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς περὶ τῶν ἐταιρειῶν ἀναφέρει Μακεδόνας (3) μὲν εἰς τὴν μεγάλην ἐταιρείαν, Χαζάρους δὲ καὶ Φαργάνους μετὰ τῆς μεσαίας· κάτωθεν δὲ τῶν αὐτῶν ἀναβάθρων ἔσται ἡ μεγάλη ἐταιρεία, ὁμοίως καὶ ἡ μεσαία μετὰ καὶ τῶν Φαργάνων καὶ τῶν Χαζάρων. Ὁ ὑπὸ μνηματιστῆς τοῦ Πορφυρογεννήτου Reiske (4) σχολιάζων τὰ περὶ Φαργάνων ἐκφορίζει τὴν γνώμην ὅτι πρόκειται περὶ γένους πολεμιστῶν ἢ μᾶλλον σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως προσερχομένων εἴτ' ἐξ Αἰγύπτου, εἴτ' ἐκ τῆς πέρας τοῦ Ὠξου χώρας, τῆς Φαργάνας. Προσθέτει δ' ὅτι συχνότατα ποιῶνται μνησίαν τοῦ λαοῦ τούτου οἱ Ἀνατολίται ἱστορικοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Φαραῶνες. Τοῦτο δὲ τὸ περίεργον ὄνομα νομίζει ὅτι προσέλιθον οἱ ἐν λόγῳ πολεμιστὰι λόγῳ τῆς ἀγριότητος καὶ τοῦ ἀδαμιάστου αὐτῶν, ἐπειδὴ οἱ Ἀραβες πάντα τὸν ὑπερμεγέθη, γιγάντιον καὶ σκληρὸν ἄνδρα καλοῦσι φαργῶ (5). Τοῦτο δὲ διότι ἐν τῇ Βαγδίᾳ, ὡς ἀναφέρει ὁ αὐτὸς Reiske, ὑπῆρχον τοιαῦτα φρουρικὰ καταγόμενα ἐκ τῶν ἀδαμιάστιον καὶ ἀγυποτάκτων Κοπρῶν.

(1) Κων. Πορφυρογέν. ἐκδ. Βονν. I, 749.

(2) Αὐτ. I, 576.

(3) Ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Μακεδόνων εἰκάσω ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἐπιλέκτων Ἀλβανῶν σωματοφυλάκων.

(4) Κωνστ. Πορφυρογενν. II, 674 ἐξ.

(5) Περίεργως καὶ σήμερον εἰρηται ἐνιαχοῦ παρ' ἡμῖν, οὔτω, κατ' ὅσον γινώσκω, ἐν Παξοῖς, ἢ λ. φαφαῶνα ἐπὶ γυναικὸς ἀγδρόφους οὕτως εἰπεῖν καὶ γιγαντώδους κατὰ τε τὸ σῶμα καὶ τὰς ὁρέξεις.

τοὺς ὁποίους μετήνεγκεν ὡς σωματοφύλακας εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην ὁ πολεμικώτατος καλλιφής Ἄλ. Μαιμόν. Καὶ τοιαῦτα μὲν, ὀλίγον τι παράδοξα καὶ μυθώδη, διδάσκει ὁ Keiske. Οἱ *Φαργκάν*, καθ' ἡμᾶς, μετὰ τῶν *Χαζάρων* (1) σχεδὸν πάντοτε ἐν τοῖς κειμένοις ἀναφερόμενοι καί, ὡς φαίνεται, μετ' ἐκείνων συνυπηροετοῦντες ἦσαν φυλὴ τις ἄσιατικὴ τοῦ Κανκάσου ἢ καὶ ἀπωτέροι τῶν πρὸς τὴν πέραν τοῦ Κανκάσου Ἀσίαν ρωσικῶν σήμερον χωρῶν ἐκεῖθεν εἰς τὴν βυζαντηνὴν ὑπηρεσίαν μετ' ἄλλων βαρβάρων ἐπὶ μισθῷ προσλαμβάνομένη. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν ἄσπιρὴν προσέλευσαν τοῦ λαοῦ τούτου.

Ὡς πρὸς δὲ τοὺς ἐν τῇ Βυζαντίῳ *Φαργκάν*, ἀνῆκον οὗτοι εἰς τὴν τρίτην ἑταιρείαν, τὴν *μεσαίαν*, οὕσαν εἰδός τι λεγεῶνος τῶν ξένων σωματίων τῆς φρουρᾶς, ἐνῶ οἱ *Ρῶς* ἀπετέλουν πιθανῶς ἴδιον χωριστὸν σῶμα. Ἡμεῖς δ' οἱ πρῶτοι, ὡς καὶ οἱ μετ' αὐτῶν ὑπηρετοῦντες *Χάζαροι*, σχετικῶς μᾶλλον γλίσχρους. Τοῦτο συνάγομεν καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐνῶ οἱ προσερχόμενοι εἰς τὴν *μεγάλην* ἑταιρείαν, ὡς οἱ Μακεδόνες, ἐπλήρωνον, ἵνα γένωσι δεκτοὶ πρὸς κατάταξιν, τὸ σχεδὸν ἀπίστευτον πασῶν τῶν δεκαεξελιτρῶν χροσποῦ ἐπὶ τῇ ἀσφαλεῖ βεβαίως προβλέψει ἀναλόγων ἀποδοχῶν; οἱ *Φαργκάν* καὶ οἱ *Χάζαροι* καὶ οἱ ἄλλοι, ὅσοι προσήρχοντο εἰς τὴν τρίτην ἑταιρείαν, ἐπλήρωνον μόνον λίτρας ἑπτὰ, διότι αἱ ἀποδοχαὶ αὐτῶν θὰ ἦσαν κατὰ πολὺ ὑποδεέστεραι (2). Ἀλλὰ περὶ τῶν *Φαργκάν* δὲν δυνάμεθα νὰ πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα ἐκτενέστερον, ἐφόσον, τοῦλάχιστον καθ' ἡμᾶς, οὐδαμῶς πρόκειται περὶ στοιχείου ἀγγλοσαξωνικοῦ, ἀλλὰ καθαροῦ ἀσιατικοῦ.

Ἀλλὰ τότε τὸ ἀγγλοσαξωνικὸν στοιχεῖον τῆς φρουρᾶς ἐκ τίνας ἀράγε συνέκειτο; Ἐξ ἰθαγενῶν τῆς μεγάλης Βρετανίας, ἐκ Δανῶν κατακτητῶν καὶ ἀποίκων ἢ ἐκ τῶν τελευταίως καταλαβόντων τὴν Ἀγγλίαν Νορμανδῶν, τῶν ἀπὸ τὴν γαλλικὴν Νορμανδίαν ὀρμηθέντων; Ἴδου ἐν ἐξόχῳ σύνθετον ἐρώτημα.

Ὁ βρετανὸς Gibbon (3) διδάσκει σχετικῶς τὰ ἑξῆς: οἱ κάτοικοι, λέγει, τῆς νήσου *Θούλης* ἐφοβοῦντο τὸ στρατιωτικὸν σῶμα τῶν Βαράγγων (ὑπὸ τὸ ἀόριστον ὄνομα τῆς *Θούλης*, ὡς ἀναφέρεται τοῦτο παρὰ τῶν

(1) Περὶ τοῦ μυστηριώδους τούτου λαοῦ, παρὰ τῷ ὁποίῳ ἐπίσημος θρησκεία ἦτο, ὡς γνωστὴν, ἢ ἰουδαϊκὴ, τὸ ἀθαντικώτερον βιβλίον, κυρίᾳ πηγὴ τῆς ἱστορίας του, εἶναι τὸ τοῦ Hareani, *Relation des écrivains juifs sur les Khazars et le royaume de Khazarie*, 2 τόμ. St. Petersburg, 1874.

(2) A. Rambaud, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 390.

(3) Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 579. Πβ. Du Cange, *Notae ad Alexiadem Annae Comnenae* σ. 256, 257, 258 καὶ τοῦ αὐτοῦ *Notae ad Villehard.* σ. 296—300.

χρονογράφων, νοεῖται ἡ Μεγάλη Βρετανία). Βραδύτερον ἀνευρίσκομεν τοὺς Βαράγγους ἐν Κων)πόλει ἦσαν δ' οὗτοι ἀποικία Ἀγγλῶν καὶ Δανῶν, οἵτινες ἀπεμακρύνθησαν διὰ ν' ἀποφύγουν τὸν ζυγὸν τῶν Νορμανδῶν. Οἱ ἐξόριστοι οὗτοι περισυελέγησαν εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Βυζαντίου, ὅπου ἀπετέλεσαν μέρος τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς μέχρι δὲ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, συνεχίζει ὁ Gibbon (4), ὑπῆρχον τοιοῦτοι Βαράγγοι ἐν τῇ Κων)πόλει διακρινόμενοι διὰ τὴν ἀροσίωσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἀμειμπτον νομιμοφροσύνην καὶ ποιούμενοι χρῆσιν ἐν τῷ ὁμιλεῖν τῆς δανικῆς ἢ τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης.

Ὡστε κατὰ τὸν ἱστορικὸν τοῦτον οἱ Ἀγγλοσάξωνες Βαράγγοι ἦσαν ἰθαγενεῖς Ἀγγλοὶ καὶ Δανοὶ φεύγοντες ἐκ Μ. Βρετανίας μετὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς παρὰ τῶν ἐκ Γαλλίας Νορμανδῶν. Ἀλλ' οἱ Δανοὶ πῶς εὐρέθησαν, θὰ ἐρωτήσῃ τις, ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ πῶς ἡ ἀγγλικὴ τῶν τότε χρόνων θεωρεῖται τόσον στενῶς συγγενεῦσα πρὸς τὴν δανικὴν; Εἶναι καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀνάγκη νὰ κάμωμεν μικρὰν παρεκδρομὴν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῶν λαῶν τούτων καὶ τὴν ἐκ ταύτης προκύψασαν νέαν ἐθνογραφικὴν διαμόρφωσιν τῆς βορείου Εὐρώπης κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους.

Οἱ Δανοὶ ἦσαν μίᾳ τῶν ναυτικῶν φυλῶν τοῦ Βορρᾶ τῶν ὑπὸ τὸ γενικώτερον ὄνομα τῶν *Νορμαννῶν* ἢ *Νορμανδῶν* περιλαμβανομένων (5): διεκρίνοντο δὲ πρὸ πάντων διὰ τὰς πειρατικὰς τῶν ἐπιδρομὰς. Κατὰ τὸ 787 ἐπιδραμιόντες τὸ πρῶτον ἀπέβησαν εἰς τὴν Μ. Βρετανίαν, ἔκτοτε δὲ μέχρι τοῦ 1048 ἐκράτησαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον συνεχῶς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ (6). Κατὰ τὸ 1066 ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας *Χαρμόλδος* ἐνίκηθη κατὰ κράτος ὑπὸ τοῦ *Γουλιέλμου*, δουκὸς τῆς Νορμανδίας, παρὰ τὸ *Hastings*, συνεπέει δὲ τῆς νίκης ταύτης οἱ Νορμανδοὶ ἐκράτησαν ἔκτοτε ὀριστικῶς ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ (7). Τοὺς τελευταίους τούτους ἐκ τῆς Γαλλίας ὀρμημένους Νορμανδοὺς δεόν νὰ μὴ συγχέωμεν πρὸς τοὺς παλαιούς Νορμαννοὺς, συμπαγῆς ἀριθμὸς ἐκ τῶν ὁποίων ἐγκατεστάθη εἰς τὴν χώραν, ἀφ' οὔτου κατὰ τὸ 876, ἢ κατ' ἄλλους κατὰ τὸ 896, μοῖρα νορμανδικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν *Rollon* κατέλαβε τὴν περιφέρειαν τοῦ *Σηκουάνα* καὶ νικήσασα τοὺς Γάλλους ἐγένετο κυρία τῆς ὠχυρωμένης *Ρουένης* (*Rouen*) (8). Ὅπωςδήποτε ἡ μακραίων δεσποτεία τῶν Δανῶν

(1) Gibbon, ἐνθ' ἀνωτ. κεφ. V.

(2) Πβ. Χρονικὸν τοῦ Kruse, σ. 54; *Nortmannos*, qui *Dani* vocantur.

(3) Thierry, ἐνθ' ἀνωτ. τ. I, σ. 132 - 247.

(4) Ἀδτ. τ. I, σ. 335 - 349.

(5) Παρὰ τῶν Νορμανδῶν τούτων ἐπολιόρκηθησαν περὶ τὸ 885, ἤτοι ὄλιγα ἔτη μετὰ τὴν ἐπὶ *Μιχαὴλ* τοῦ *Οινόφυλγος* ἐπιδρομὴν τῶν *Ρῶς* κατὰ τῆς Κων-

ἐν Ἀγγλίᾳ ἔσχεν ὡς συνέπειαν πλὴν τῶν ἄλλων καὶ τὴν διάδοσιν τῆς δανικῆς γλώσσης, ἣτις καὶ ἐκράτει ἐν τῇ χώρᾳ μέχρι τῆς κατακτήσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν. Ἀλλὰ καὶ βραδύτερον καὶ ἕως ἐπ' ἐσχάτων οἱ δεσμοί, οἵτινες συνέδεσαν κάποτε τὴν Ἀγγλίαν πρὸς τὴν Δανίαν, δὲν ἐλησιμονήθησαν, ἀπ' ἐναντίας οἱ δύο γείτονες ναυτικοὶ λαοὶ ἐνθουσιάζονται περιστάσεως τυχούσης τὴν παλαιὰν σχέσιν μᾶλλον μετ' ἐδραιώσεως.

Ἐπ' ἐνκαιρία μάλιστα τῶν ἀρραβάνων τῆς δανίδας προγκιπίσεως Ἀλεξάνδρου μετὰ τοῦ τότε μὲν διαδόχου, κατόπιν δὲ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδου τοῦ Ζ' (1862) ἐπῆρξαν μερικαὶ ὑπεράγαν ἰσχυροῦς μνήμης σοφοί, οἵτινες ἠθέλησαν γὰρ ὑπομνήσασθαι τοὺς ἀγαθοὺς Ἀγγλοὺς ὅτι οἱ Δανοὶ εἶχον κάποτε ἐπιδράμει καὶ δηώσει τὴν ἔπειτα θαλασσοκράτειραν νῆσον (1). Πλειότερον ὅμως ζήτηρὸς παραμένει ὁ δεσμῶς φυλετικῆς συγγενείας, ὁ ὁποῖος ἀνευρίσκεται εὐκόλως μεταξὺ τῶν δύο λαῶν τοσούτω μᾶλλον, ὅσοι ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀγγλίας, ὅσοι ὑπῆρχον εὐθὺς μετὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς παρὰ τῶν Νορμανδῶν, μέγα μέρος ἦτο δανικῆς καταγωγῆς. Εἰς τὸ Gravensted, κατὰ τοὺς ἀο-

παντινοπολέως, καὶ αὐτοὶ οἱ Παρίσιοι, ἀνεπιτυχῶς ὄμοις. Οὐχ ἦτρον καὶ μετὰ ταῦτα οἱ ἀγῶνες κατὰ τῶν Ἰθαγενῶν ἐξηκολούθησαν, ἕως οὗ κατὰ τὸ 912 ὁ ἀρχηγὸς τῶν Νορμανδῶν Ρόλφος ἔλαβε παρὰ Καρόλου τοῦ Ἀπλοῦ τὴν Ρουένην μετὰ τῶν πέριξ καὶ ἐβασίλευσεν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ροβέρτος. Καὶ πάντες δὲ οἱ μετ' αὐτοῦ ὁμοίως ἐβασίλευσαν καὶ προάγοντες τοῦ χρόνου ἐξεγαλλίσθησαν. Ἡ κυριαρχία τῶν ἀπογόνων τοῦ Ροβέρτου ἐπεξετάθη βασιλευδὴν κατ' ἄλλην τὴν ἔπειτα Νορμανδίαν. Πβ. Jean Revel, Histoire des Normands, Paris, 1918 — 1919. Καὶ σχετικὴν κριτικὴν ἐν Larousse Mensuel, ἀριθ. φύλλ. 157, Μάρτιος 1920, σ. 71. Περὶ τῶν Νορμανδῶν καθόλου ἴδε τὴν μέχρι τῆς ἐποχῆς που βιβλιογραφίαν παρὰ Kruse, ἐν τῇ προλόγῳ τοῦ Χρονικοῦ κτλ. (1851). Παρὰ τῷ αὐτῷ καὶ περὶ τῶν Βαράγγων. Ἰδίως μνηστέον ἄξιον κερύονεν ἐκ τῶν περὶ τῶν Νορμανδῶν πραγματευμένων ἔργων τὸ τοῦ Henry Wheaton, The history of the Northmen, or Danes and Normans, from the earliest times to the conquest of England by William of Normandy, London 1831. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐξεδόθη καὶ γαλλιστὶ τὸ 1814 μετ' ἰσχυρῶν τροποποιήσεων ὑπὸ τοῦ Guillet, Histoire des peuples du Nord, ou des Danois et des Normands, Paris 1816. Ὁμοίως ἄξιον προσοχῆς καὶ τὸ τοῦ G. B. Derping, Histoire des expéditions maritimes des Normands et de leur établissement en France au Xe siècle, β'. ἐκδ. Paris, 1841 ταύτης προσηγήθη ἡ γερμαν. ἐκδ. Hamburg 1829. Ἐκ τῶν νεωτέρων ἐν ἐκ τῶν καλύτερων εἶναι τὸ προμνησθέν ἔργον τοῦ Jean Revel, καὶ τὰς ἀπομνημονεύματα ἰδίως περὶ τῶν Νορμανδῶν τῆς γαλλικῆς Νορμανδίας, περὶ ἧν ἄλλως ἔχει πολλὰ καὶ ὁ Derping, Histoire de la Normandie, Rouen, 1875. 2 τόμ.

(1) Κων. Ν. Ράδου, Δανία καὶ Δανοί. Ἀθήναι, 1904, σ. 67.

ραβῶνας τῆς αὐτῆς προγκιπίσεως καὶ πρὸς τμήν αὐτῆς, ἀναμενομένης, ἐκεῖ ἐκ τῆς Δανίας, εἶχεν ἀνεγερθῆ παρὰ τῶν κατοίκων τεραστρία ἀφίς μετὰ τὴν ἐξῆς χαρακτηριστικὴν ἐπιγραφὴν: εἶμεθα Σάξωνες, Νορμανδοὶ καὶ Δανοὶ καὶ πρὸ πάντων Δανοὶ διὰ τὰ ἐδξηθῶμεν εἰς σὲ τὸ καλῶς ἦλθες! (1) Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν Δανῶν καὶ τῆς δανικῆς γλώσσης ἐν Ἀγγλίᾳ ἐν σχέσει πρὸς τὴν γλῶσσαν ταύτην μάλιστα προσθέτομεν ὅτι ὡς τοιαύτην νοητέον τὴν ἰγγλικὴν, περὶ τῆς ὁποίας κάμνουν λόγον οἱ βυζαντινοὶ χρονογράφοι καὶ περὶ τῆς ὁποίας ὡσαύτως ὁ ἱστορικὸς Σάξων ὁ Γραμματικὸς (2) ἀποφαίνεται ὅτι δὲν ἦτο ἄλλη τις ἢ τὸ δανικὸν ἰδίωμα.

Ὁ γνωστὸς ἡμῖν ἱστορικὸς Geyer, πραγματευόμενος ἐν παρόδῳ (3) καὶ διὰ βραχυτάτων περὶ τῶν ἐν Βυζαντίῳ Βαράγγων καθόλου, θεωρεῖ τούτους ὡς προσερχομένους ἐν μέρει μὲν ἐκ τῆς Θούλης, τὴν ὁποίαν ταυτίζει πρὸς τὴν Σκανδιναυίαν, ἐν μέρει δ' ἐκ τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ ἐκ τῆς δευτέρας ταύτης χώρας προσερχόμενοι δὲν ἦσαν αὐτοὶ καὶ ἑαυτοὺς Ἀγγλοὶ, ὡς ἠθελέ τις ὑποθέσει, ἀλλὰ Δανοὶ. Ὁ Ordericus Vitalis, ἐξακολουθεῖ ὁ αὐτὸς Geyer, ἀναφέρει ὅτι πολλοὶ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ Δανῶν, ὅτε Γουλιέλμος ὁ Κατακτητὴς κατέκτησε τὸ βασίλειον τῆς Ἀγγλίας, ἐγκατέλιπον ταύτην καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνέλαβον ὑπηρεσίαν ἐν Κων(σταντινί)πόλει. Τὸ κύριον μάλιστα ὄπλον τῶν Βαράγγων τούτων ἦτο εἶδος πελέκεως, γνωστοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ ὡς «δανικὸς ποισμικὸς πέλεκυς». Μνηεὶα τῶν πελεκυφόρων πολεμιστῶν τούτων ὑπὸ τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν ὄνομα, ἢ μᾶλλον τὸ ὄνομα τῆς χώρας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὁρμῶνται, ἐν βυζαντινοῖς κειμένοις γίνεται ἀκριβῶς ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν μάχην τοῦ Hastings καὶ τὰς ὀλεθρίας διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἀγγλίας συνεπειάς, ἃς αὐτὴ ἔσχεν. Ἐν ταῖς Νεαραῖς Μιχαὴλ τοῦ Δούκα (1079), ἐν ταῖς ὁποίαις κατανομάζονται οἱ ξένοι λεγεῶνας, οἱ ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει ὑπηρετοῦντες, οἱ Ἀγγλοὶ οὐδαμοῦ ἀναγράφονται (4). Μόλις τῷ 1081, ἐν τῇ ἐκτίσει τῶν πεπερωμένων τοῦ ἔτους τούτου, ποιεῖται περὶ αὐτῶν λόγον ἢ μᾶλλον ἀπλήρη μνηεὶα Ἄννα ἢ Κομνηνῆ (5). Τέλος ἐν τῇ Πατριῳ Ματάξει Constitutio Patmia (6).

(1) Κων. Ν. Ράδου, Δανία καὶ Δανοί, σ. 68.

(2) Παρὰ Gibbon, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 579, σημ. 1.

(3) Geyer, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 17 σημ. 1. Πβ. καὶ Stritter, Varangica, Memoriae populorum ex Script. Byzant.

(4) Πβ. καὶ Σάξων Ἑλλ. Βιβλιοθ. 1, 55 καὶ 64.

(5) Ἐκδ. Βόνν. I, 120.

(6) Zachariae a Ligenhal, Jus graecoromanum, τ. III, 373.

(1088) ἀναφέρονται τὸ πρῶτον οἱ Ἰγγλῖνοι μεταξὺ τῶν ἄλλων μισθοφορικῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων.

§ 6 Οἱ θόρυβοι λαοὶ ἐν σχέσει πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Αἱ περὶ τῶν πρώτων ἀντιλήψεις τῶν δευτέρων. Αἴτια τῆς εἰς τὸ Βυζάντιον καθόδου τῶν Βαράγγων. Ἡ πολιτικὴ μερὶς τῶν λογίων.

Ὅπως ἴσως ἐξ ὧν ἀνωτέρω εἶπομεν ἐν τοῦλάχιστον προκύπτει σαφές. Ὅτι δηλ. καὶ οἱ ἰδίως Ρῶς καὶ οἱ γενικώτερον Βάραγγοι δὲν προήρχοντο οὔτε ἀπὸ τὴν Φραγκίαν, ὅπως οἱ Φράγκοι, οἱ Γαλμάτιοι, βραδύτερον οἱ Καταλανοί, οὔτε ἀπὸ τὰς ἀπεριάντους χώρας τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως οἱ περίφημοι Χάζαροι καὶ οἱ Ἰβηρες καὶ οἱ Ἀβασγοὶ καὶ οἱ Ἀρμένιοι καὶ οἱ Πέρσαι (1), καὶ οἱ θρυλλικοὶ Μαρδαῖται. Καὶ οἱ ἰδίως Ρῶς καὶ πάντες οἱ Βάραγγοι γενικώτερον κατήρχοντο ἀπὸ τὰς χώρας καὶ τὰς νήσους τοῦ ἀπωτάτου Βορρᾶ.

Ἀπὸ τὰς βορείους χώρας κατήρχοντο ἐν τῇ κλασσικῇ ἀρχαίᾳ εἰς τὴν πολιτισμένην Ἑλλάδα οἱ βάρβαροι Σκύθαι, μισθοφοροῦντες ἰδίως παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, παρὰ τοῖς ὁποίοις μάλιστα εἶχον ἀναλάβει τὸν τρόπον τινὰ καὶ τὴν σήμερον λεγομένην ἀστυνομίαν ὡς ἐκ τῆς βαρβαρότητος καὶ τραχύτητος αὐτῶν διεκρίνοντο φυσικὰ ὡς ἀσθηροὶ τινες καὶ ἀγροῖχοι καὶ συχνὰ δ' Ἀριστοφάνης καὶ ἄλλοι τῆς ἀρχαιότητος κωμωδιογράφοι ἠσαχολήθησαν μὲ αὐτούς.

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας ἴσχυον, ὡς εἶδομεν καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς μισθοφόροι ἐν τῷ Βυζαντίῳ οἱ Γότθοι, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ὁποίων ἐφθάνον παλλίαις εἰς μεγάλην δύναμιν διαχειριζόμενοι τὰ κοινὰ καὶ ὄντες παγίσχυροι ἐν τοῖς ἀνακτόροις. Οἶονε δὲ πρὸς ἀνάμνησιν τῶν χρόνων τῆς μισθοφορίας ταύτης τῶν Γότθων διετηρεῖτο μέχρι καὶ τῶν μεταγενεστέρων βυζαντινῶν χρόνων τὸ λεγόμενον γοτθικόν, ἢτοι εἶδος θεατρικῆς παραστάσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ μερίδες ἢ δῆμοι τῶν Πρασίνων καὶ τῶν Βενέτων ὑπεκρίνοντο τοὺς παλαιοὺς Γότθους τοῦ Παλατίου καὶ τῆς ὁποίας λεπτομερείαις περιέχει πολλὰς ὁ Πορφυρογέννητος (2).

Περὶ τῶν Γότθων καθόλου ὁ Heyriès διδάσκει ὅτι καὶ οἱ Γύθω-

(1) Πβ. τοὺς ἐπὶ αὐτοκράτορος Θεοφίλου τριακοντακισχιλίου Πέρσας πολεμιστὰς ὑπὸ τὸν Θεόφοβον, τὸν τόσον τραγικὴν εὐρόντα τύχην.

(2) Κ. Πορφυρογ. ἐκδ. Βόνν. I, 381 - 386, κεφ. πγ'. "Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐν τῷ δεικνῶ τῶν ἐθ' ἀκουβίτων εἰς τὸ λεγόμενον γοτθικόν.

νες (1) καὶ οἱ Γούται (2) τοῦ γεωγράφου Πτολεμαίου εἶναι αὐτοὶ οὗτοι οἱ Gothones τοῦ Τακίτου, οἱ Γούτωναες τοῦ Στράβωνος (3), αὐτοὶ τέλος οἱ Γαντοὶ τοῦ Προκοπίου (4) καὶ τῶν ἰσλανδικῶν χρονικῶν (5). Πᾶσαι δ' αἱ κατὰ τὴν χρονολογικὴν ταύτην ἐξελικτικὴν σειρὰν ἐθνικαὶ αὐταὶ παρεμφερεῖς πρὸς ἀλλήλας ἐπωνυμίαι δεικνύουσι ὅτι ἀνέκαθεν εἰς τὴν Σκανδιναυίαν κατήκον λαοὶ φέροντες τὸ κοινὸν ὄνομα τῶν Γότθων (6). Καὶ πάλιν ὅτι οἱ Γότθοι προέρχονται ἐκ Σκανδιναυίας, ὡς διδάσκει ἄλλως καὶ ὁ δανὸς ἱστορικὸς Chr. Molbech, τοῦ ὁποίου τὴν γνώμην ἐπικαλεῖται ἐν προκειμένῳ ὁ Heyriès.

Ἐὰν δ' ἠθέλομεν λάβει ὑπ' ὄψει ἐν τῇ ἐρευνῇ ἡμῶν διάφορα νῦν ἔτι ἐν Σκανδιναυίᾳ διατηρούμενα τοπωνύμια, ἠδυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ οἱ Γότθοι ὠρμῶντο ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἢ γειτονικῶν περιφερειῶν πρὸς ἐκεῖνας, ἐκ τῶν ὁποίων ὠρμήθησαν οἱ Βάραγγοι. Προχείρως ἀναφέρει τις τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα Gotland, Gotarike, ἢτοι Γοτθικὸν κράτος (οὕτω καλεῖται τὸ νότιον ἰδίᾳ τμήμα τῆς Σουηδίας, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάγεται καὶ ἡ νῆσος Gotland), Gotenburg, Ostgotland καὶ πολλὰ ἄλλα. Ἐξ ἑτέρου ἐν τοῖς βορείοις τῆς χερσονήσου ἀπαντᾷ τις καὶ σήμερον γεωγραφικὰ ὀνόματα ὡς Barangenfjord, Sudvaranger, Baranger-Rås, Varjag-Rjarg (οὕτω καλεῖται μεγάλη χερσονήσος περιβρεχομένη ἀπὸ τὸν Βόρειον Παγωμένον Ὠκεανὸν) καὶ ἄλλα τοιαῦτα σύνθετα. Πρῶτοι λοιπὸν προσῆλθον εἰς τὰς χώρας τοῦ Νότου οἱ καὶ νοτιώτερον κείμενοι Γότθοι. Τούτους ἐμμήθησαν βραδύτερον οἱ Νορμανδοὶ καὶ οἱ Βάραγγοι. Ἴδου λοιπὸν σχεδὸν συνεχῆς παράδοσις καθόλου πολεμιστῶν ἀπὸ τὰς βορείους χώρας εἰς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν πρὸς μισθοφορίαν.

Περὶ τῶν βορείων λαῶν οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου δὲν εἶχον ἐξόχως τιμητικὰς γνώμας· εἰδῶρον αὐτοὺς συνήθως ὡς ἀσυνέτους καὶ παραβόλους. Ἐκ τοῦ ἐναντίου αἱ κλίσεις αὐτῶν ἦσαν κατὰ πολὺ διάφοροι ὅσῳ εἰς ἐπρόκειτο νὰ ἐκτιμηθῶσιν αἱ στρατιωτικαὶ καὶ δὴ αἱ μαχητικαὶ τῶν βορείων ἀνδρῶν ἀρεταί. Μαχόμενοι δὴλον ὅτι οἱ μεσαιωνικοὶ ἐκεῖνοι κατ' ἐπάγγελμα πολεμιστὰι μὲ τὴν φοβερὰν ἐπιμονὴν καὶ τὸ παροιμιῶδες φλέγμα τῶν βορείων παρήγαγον σὺν τῷ χρόνῳ καὶ

(1) Πτολεμ. 3, 5, 20.

(2) Αὐτ. 2, 11, 35.

(3) Στράβ. 7, 200.

(4) Προκόπ. ἐκδ. Βόνν. II, 208, 14 - 15.

(5) Heyriès, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 7.

(6) Πβ. καὶ Jordanès, Histoire des Goths, παρὰ τῷ Heyriès, ἐνθ' ἀνωτ.

παρὰ τοῖς νοτίοις καὶ δὴ τοῖς Ἕλλησι τὴν πεποίθησιν ὅτι οἱ βόρειοι οὗτοι ἦσαν ἄνδρες ὁρμᾶς παραβόλους καὶ πρὸς μάχην ἐτοιμοὺς ἔχοντες καὶ ἐτοιμῶς ὁρμήσοιτες, ἦν τις ἐπιτρονὴ, παραβόλον τι καὶ βασιλικὸν ἔχοντες ἐπ' ἀλλήλοισι καὶ τῷ Ἄρει σπένδοντες (1). Ἀκριβῶς δ' ἐξ αἰτίας τῶν πολεμικῶν αὐτῶν καὶ ἄλλων ἀρετῶν ἐξετιμῶντο οἱ ἀπὸ Βορρᾶ ἰδιαιτέρως παρὰ τῶν ἑλλήνων Ἀυτοκρατόρων, οἱ ὅποιοι ἐξ αὐτῶν κατὰ μέγα μέρος ἀπήρτιζον τὴν ἰδίαν αὐτῶν σωματοφυλακίαν, τὸν ἰδιαίτερον στρατόν: ἦν δὲ τῷ βασιλεῖ καὶ στρατὸς ἰδιαίτερος ἀπὸ συγκλήδων ἀνδρῶν ἀθροισθεὶς καὶ τῇ γυμνασίᾳ προσλαβὼν τὸ εὐδόκιμον (2).

Τοὺς σύγκλυδας τοὺτους ἄνδρας οἱ Ἕλληνας τοῦ Βυζαντίου ἠνεύχοντο ἀπλῶς κατ' ἀνάγκην μᾶλλον ἢ ἠνύχον καὶ συνεπάθον. Ἦ ὀλεθρῶς μάλιστα, παρὰ τὰς ἀγαθὰς αὐτῆς προθέσεις, ἐπὶ τῶν τυχῶν τοῦ κράτους ἐπιδράσασα κατὰ τοὺς 11ον, 12ον καὶ 13ον αἰῶνας πολιτικῆ μερὶς τῶν λογίων οὐδαμῶς προσέβλεπε μὲ καλὸν ὄμμα τοὺς ἀλλοδιποὺς τοὺτους βαρβάρους, ἀρ' ἐνὸς μὲν διότι διεπνέετο καθόλου ὑπ' ἐθνικῶν πρὸς τοὺς στρατιωτικὸς διαθέσεων, ἀρ' ἑτέρου δὲ διότι οἱ σύγκλυδες οὗτοι μισθοφόροι, καὶ ἐκ τούτων πάλιν ἰδίως οἱ ἀπὸ τοῦ ἀπωτάτου Βορρᾶ, ἠμείβοντο πολυτελέστατα ἐπὶ πλεόν δὲ παραμένοντες μέχρι θανάτου πιστοὶ εἰς ἀναξίους πολλὰς καὶ τυραννικοὺς αὐτοκράτορας ἐθεωροῦντο καὶ καθίσταντο ὄντως ἀμείλικτοι διώκται πίσεως πρὸς τὴν Αὐλὴν ἀντιδρώσης μερίδος. Ἐντεῦθεν ἰδίως τῶν λογίων τὸ περιφρονητικὸν μῖσος ἐδικούμενοι δ' αἰονεὶ οἱ τελευταῖα διὰ τὴν ἰδίαν ἀδυναμίαν ἐμβάπτουν τὸν κάλαμον αὐτῶν εἰς χαλὴν καὶ διασφύρον τοὺς βαρβάρους τοὺτους ὡς λοιμοὺς, ἦτοι, ὅπως ἡμεῖς ἐπὶ παρομοίων περιστάσεων λέγομεν, πιθανώτατα δὲ καὶ οἱ τότε ἔλεγον, *πανοῦκλος!* ὄνειδίζον δ' εἰς αὐτοὺς μετὰ σχολαστικῆς κομπορημοσύνης ὅτι *οὐκ ἐπαφοῖσι τὴν ἑλληνίδα φωνήν!* Ἀσφαλῶς οἱ βιβαεῖς ἐκεῖνοι καὶ τραχεῖς Ἄγγλοι οὐδέποτε θ' ἀνέγνωσαν ἢ θὰ ἐνόησαν τὰ γραφόμενα ἢ λεγόμενα τῶν καλαμαράδων ἐπικριτῶν των διὰ τὸν ἀπλοῦν λόγον ὅτι ἦσαν ἀπαιδευτοὶ ἢ πιστεύσομεν μάλιστα τὰ παρὰ τῶν λογίων ἱστορούμενα, ἴσως ἐκ κακεντρεχείας καὶ περιφρονήσεως πρὸς τοὺτους, ἀκόμη καὶ ἔχαιρον οἱ ξένοι οὗτοι ἐπὶ τῇ ἀπαιδευσίᾳ των: *οὐκ ὀλίγον δὲ (Ἀνδρόνικος ὁ Κομνηνός) καὶ τὸ περὶ αὐτῶν εἶχε δορυφορικόν, καὶ τοῦτο ἐκ βαρβάρων ἢ καὶ ἀνδρῶν λοιμῶν, χαιρόντων ἀπαιδευσίᾳ καὶ τὰ πλεῖστα μηδ' ἐπαθόντων τῆς ἑλληνίδος φωνῆς* (3).

(1) Παχυμέρης, ἐκδ. Βόνν. 176, 17 - 176.

(2) Μιχαὴλ Ἀτταλειάτης, ἐκδ. Βόνν. 248, 11 - 13.

(3) Νικήτας Χωνιάτης, ἐκδ. Βόνν. 418, 3 - 6.

Ἐλοήσθω δ' ἐν παρόδῳ ὅτι ἢ οὕτως εἰπεῖν συστηματικῆ αὐτῆ ἀποτροπῆ πρὸς τὴν παιδείαν καὶ τὰ γράμματα ἀπὸ μέρους τῶν βαρβάρων λαῶν τοῦ Βορρᾶ παρατηρήθη ἀνέκαθεν. Ὁ Προκόπιος μὲ πολλὴν χάριν διηγεῖται πῶς οἱ πρόκριτοι καὶ ἠγεμόνες τῶν Γότθων ἠμπόδισαν τὴν χήραν τοῦ Θεοδορίου βασίλισσαν Ἀμαλασοῦνθαν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ υἱοῦ της. Ὡς κάλλιστον ἐπιχείρημα, λέγει ὁ Προκόπιος (1), προέταξαν ὡς οὐδὲ Θεόδωρος ποτὲ Γότθων τινὸς τοὺς παῖδας ἐς γραμματιστοῦ πέμπειν ἐξῆ. Προϊόντος δὲ τοῦ λόγου καὶ ἵνα καταπέσωσι τὴν βασίλισσαν, ἐννοεῖν αὐτὴν ἐδικαίουν ὡς ἄρα οἱ Θεόδωρος χόρας τε τοσαύτης κύριος γεγονὸς καὶ βασιλείαν οὐδαμῶθεν αὐτῷ προσήκουσαν περιβαλλόμενος τελευτήσεις, καίπερ περὶ γραμμάτων οὐδὲ ὅσον ἀκοήν ἔχων (2). Καὶ ταῦτα μὲν ἐν σχέσει πρὸς τὴν περιφρόνησιν, ἦν ἔτρεφον πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν οἱ πολεμικοὶ λαοὶ τοῦ Βορρᾶ.

Ἄλλ' οἱ ἐν Βυζαντίῳ «διανοούμενοι» πατριῶται οὐδαμῶς εἶχον δικαίον ἐν τῷ ἀκάρπῳ ἄλλως κατὰ τῶν ξένων μισθοφόρων ἀγῶνι, ὃν ἀνέλαβον ἀφοῦ αὐτοὶ εἶπερ τινὲς καὶ ἄλλοι παρεσκεύασαν καὶ συνήργησαν εἰς τὴν ἐγκλιμαίτισιν τοῦ παρασίτου τούτου ἐν τῇ βυζαντινῇ στρατῷ.

Ὅπως, ἵνα μὴ ἀνατρέξωμεν εἰς μᾶλλον μεμακρυσμένας ἐποχὰς, εἰς τοὺς χρόνους ἡμῶν καὶ δὴ πρὸ τοῦ Μεγάλου Πολέμου εἰς τὴν Ἱερουσαλίαν καὶ καθόλου τὴν Γερμανίαν οἱ στρατιωτικοὶ ἐτίθεντο ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους, τὸ αὐτὸ συνέβαινε ἐπὶ αἰῶνας εἰς τὸ ἑλληνικὸν Βυζαντινὸν καὶ λόγῳ τῆς τὴν στρατοκρατίαν ἐμπεδούσης ρωμαϊκῆς παραδόσεως, ἧς οὐδέποτε ἐξέλιπεν ὀλοτελῶς, ἰδίως ὅμως ἐξ αἰτίας τῶν μακρῶν, αἱματηρῶν καὶ πολυνέκρων πολέμων, ὅσοι καὶ πρότερον, κυρίως ὅμως ἐπὶ τῆς λαμπρᾶς Μακεδονικῆς Δυναστείας διεξήχθησαν. Οὐδὲν ἐπάγγελμα, οὐδ' αὐτὸς ὁ κληρὸς, ἐθεωρεῖτο ἀνώτερον τοῦ στρατιωτικοῦ οὐδεμίᾳ ἀσχολίᾳ εὐγενεστέρα καὶ τιμιωτέρα (3). Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ἐπῆλθεν ἡ κόπωση, μία δὲ ἀντίδρασις, τελείως ρωσική, ἐγεννήθη καὶ ἠνδρώθη σιγὰ - σιγὰ κατὰ τῆς στρατοκρατίας ταύτης. Τί ἦτο ἐκεῖνο, τὸ ὅποσον ἐξέθρεψεν αὐτὴν κυρίως, δὲν εἶναι ἐδῶ ἢ θέσις νὰ εἴπωμεν. Τὸ γεγονὸς εἶναι, ὅτι κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα ἐσχηματίσθη ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει πολιτικὸν κόμμα, τὸ ὅποσον κατὰ σύστημα ἐδείκνυε

(1) Προκόπ. ἐκδ. Βόνν. II, 14, 1 - 2.

(2) Αὐτ. 14, 8 ἐξ.

(3) Ch. Diehl, Byzance, Grandeur et décadence, σ. 44.

δυσπιστίαν καὶ δυσμένειαν πρὸς πᾶν ὅτι τὸ στρατιωτικόν. Περὶ τὰ πέλη τῆς Μακεδονικῆς Δυναστείας, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, ἐπέτυχε τέλος τὸ κόμμα τοῦτο τὸν περιορισμὸν τοῦ ἰθαγενοῦς στρατοῦ καὶ βραδύτερον τὴν κατὰ μέγα μέρος διάλυσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀντικατάστασιν διὰ μισθοφόρων, ὅποιοι οἱ Νορμανδοὶ καὶ ἐν γένει Σκανδιναυοί, οἱ Ρῶσοι, οἱ Ἄγγλοι καὶ ἄλλοι βάρβαροι. Ἐπὶ πάντων τούτων ἐφρόνουν ὅτι ἠδύναντο νὰ στηρίζωνται μετὰ μεγαλυτέρας ἐμπιστοσύνης ἢ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ στρατολογουμένων δυνάμεων (1). Ἐκ τῆς πληθύος ταύτης τῶν ξένων οἱ Ἕλληνας ἀπεκάλουν Βαράγγους, κατὰ τὸν Δόνις (2), κατ' ἀρχὰς μὲν τοὺς Νορμανδούς, ὅσοι ὑπηρετήσαν παρ' αὐτοῖς, βραδύτερον ὅμως ἀπέδωκαν τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς πάντας τοὺς μισθοφόρους. Ἡ γνώμη ὅμως αὕτη φαίνεται ὀλίγον τι παρακεκινδυνευμένη, ἐνέχει δ' ἴσως ἐν ἑαυτῇ ὑπερβάλλουσαν δογματικότητα καὶ γενίκευσιν.

Ἴδού λοιπὸν ὅτι ἡ μερὶς τῶν λογίων ἐπιζητήσασα νὰ ταπεινώσῃ τὴν ὄψρον τῆς ἐγχωρίου στρατοκρατικῆς τάξεως κατέληξεν εἰς ὄλιγος ἀντίθετον ἄκρον, τὴν παράλυσιν τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων καὶ τὴν προσπίθειαν ἀναπληρώσεως μεγάλου μέρους αὐτῶν διὰ μισθοφόρων. Ἐάν τοῦλάχιστον αἱ προσπάθειαι τῆς μερίδος ταύτης ἐστρέφοντο καὶ ἀνηλίσκοντο εἰς τὴν δημιουργίαν νέου ἐθνικοῦ στρατοῦ! Νὰ προαχθῶσι βεβαίως αὐτοὶ οἱ ἴδιοι εἰς στρατιγούς δὲν ἦτο δυνατόν. Τὴν τοιαύτην ἀδυναμίαν ἐνόει καλῶς καὶ ἐτόνιζεν ἡ τότε κοινὴ γνώμη τοῦ Βυζαντίου, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν στρατηγὸς καὶ καλαιμαρῆς ἀπαιτητῆς οὐδέναι εἶναι (3). Τὸ ἀπαιτητῆς εἶναι ἐπιτυχῆς καὶ συνήθης, φαίνεται, τότε χαρακτηρισμὸς τῶν πολιτευομένων καλαμαράδων (4), ὁ ὅποιος μᾶς ἀρίνει νὰ συμπεράνωμεν πολλὰ δι' αὐτούς.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν λογίων, ἀντιτιθεμένων συνήθως ἐξ ἰδιοσυγκρασίας πρὸς τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ φθονούντων τὴν ἀντίθετον πρὸς τὴν ἰδίαν ἀπλότητα στρατιωτικὴν λαμπηδόνα, καὶ ὁ λαὸς τοῦ Βυζαντίου οὐδαμῶς διέκειτο λίαν συμπαιδῶς πρὸς τοὺς βαρβάρους τούτους. Δυσπιστῶν πρὸς αὐτοὺς ὡς πρὸς ξένους, περιφρονῶν αὐτοὺς ὡς ἀξέστους, τοὺς ἠνεύχετο μόνον ὡς ἀναγκαῖον κακόν. Ἐπρεπε νὰ ἦσαν ἐκ βασιλικοῦ γένους διὰ νὰ ἀξιωθῶσι προσοχῆς τινός. Τοὺς ἐθνικούς, λέγει παραστατικώτατα

(1) Ch. Diehl, Histoire de l'Empire byzantin, Paris 1919, σ. 136.

(2) Lavissee - Rambaud, Histoire générale, 1, σ. 735.

(3) *Κεκαυμένου Στρατηγικόν*, ἐνθ' ἄνωτ. 19, νβ', 6.

(4) Περὶ τῆς ὁλοθρίας ἐπὶ τῶν τυχῶν τοῦ κράτους ἐπιδράσεως τῆς μερίδος ταύτης πβ. καὶ Diehl, Histoire de l'Empire byzantin, σ. 137.

ὁ ἄγνωστος συγγραφεὺς τοῦ *Νουθετητικοῦ* (1), εἶπερ οὐκ εἶσιν ἀπὸ βασιλικοῦ γένους τῆς χώρας αὐτῶν, μὴ ἀναβίβαζε εἰς μεγάλας ἀξίας, μήτε ἐμπίστευε αὐτοῖς μεγάλας ἀρχάς. Ὁ γέρον ἀπόμαχος πολεμιστῆς, ὁποῖος ὁ συγγραφεὺς παρίσταται, συμβουλεύων ταῦτα εἰς τὸν βασιλέα τοῦ ὤρηματο ἴσως καὶ ἐκ παρατηρήσεων πείρας. Ἀλλ' ἄς ἀφήσωμεν νὰ μᾶς ἐκθέσῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν ἀπλήν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν γνωρίζει, τὰς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀντιλήψεις του: *ὁπόταν γὰρ υμῆς τὸν ἐξ Ἄγγλης (2) ἐθνικὸν ἐλθόντα προμικθῆριον ἢ στρατηγὸν τί ἀξίαν ἔχεις (3) δοῦναι τῷ Ρωμαίῳ στρατηγίαν; πάντως ποιήσεις αὐτὸν ἐχθρόν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν χώραν του ἀκούσαντες εἰς τοιαύτην τὸν ἐλθεῖν ἀξίαν καὶ ἀρχὴν γελύσωσι πάντες καὶ εἴπωσιν: ἡμεῖς εἴχομεν ἐνταῦθα αὐτὸν ἀντ' οὐδενός καὶ ἀπελθόν εἰς Ρωμανίαν ἔτυχε τοιαύτης ἀξίας' καὶ ὡς εἴκεν εἰς Ρωμανίαν ἰνθροπος οὐκ εἶι ἱκανός καὶ διὰ τοῦτο ὑψώθη ὁ ἡμέτερος (4). Ἐν πνεύματι λοιπὸν ἄκρον φυλετισμοῦ, τοῦλάχιστον φαινομενικῶς, ὁ γέρον ἀπόμαχος ἐροβεῖτο μήπως κατηγορηθῆ ἢ «Ρωμανία» ἐπὶ λειψανδρία καὶ προφανεῖ παρακμῆ. Καὶ προχωρῶν κατωτέρω ἀντικρούει οἶονεὶ προκαταβολικῶς ἔνστασιν, τὴν ὁποίαν ἴσως θ' ἀντέτασεν ὁ βασιλεὺς: *Καὶ μὴ εἴποι ἡ βασιλεία σου ὅτι ἐγὼ ἐπὶ τοῦτο (5) εὐηργέτησα αὐτόν, ἵνα καὶ ἄλλοι ἰδόντες προσέλθωσιν' οὐκ ἀγαθὸς αὐτός ὁ σκοπός' εἰ γὰρ θέλεις πρὸς ψωμίον καὶ ἱμάτιον, τοιοῦτους ὅσους θέλεις ἵνα σοι ἀγάγω ἐθνικούς (6).**

Ὁ ἄγνωστος συγγραφεὺς, ὡς τοῦλάχιστον δείκνυται ἐκ τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζεται, ἦκιστα ἀπεχούσης τῆς παρὰ τοῦ λαοῦ ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ λαλουμένης, ἦτο τραχὺς τις καὶ πρὸς τὰ γράμματα τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον τελείως ξένος πολεμιστῆς, τὰ δὲ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα ἀποδίδουσιν ἀσφαιλῶς τὰ παρὰ τῷ λαῷ κρατούντα τότε ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ξένους αἰσθήματα, ἴδια δὲ τὰ περὶ αὐτῶν φρονήματα καὶ τὰς

(1) Ἐκδ. Wassiliefsky (ὁμοῦ μετὰ τοῦ *Στρατηγικοῦ τοῦ Κεκαυμένου*), σ. 95, στ. 4 ἐξ. (κεφ. συμβ'). Ὁ ἐκδότης τοῦ *Στρατηγικοῦ* ἀνάγει τὴν συγγραφὴν τοῦ *Νουθετητικοῦ* εἰς τὸ 1080, cum, ὡς λέγει, Anglosaxones post subactam demum a Guillelmo Normanno Angliam nec statim post cladem Hastiungensem, sed nonnihil serius Byzantii comparere coeperint: σ. 9, ὑποσημ. αβ. καὶ Freeman, The Norman conquest, IV, 628.

(2) Οὕτω φέρεται ἐνταῦθα διὰ πρώτην καὶ μόνην φοράν τὸ ὄνομα τῆς Ἄγγλης.

(3) Ἴσως γρ. ἔχει, ὡς ἡ κοινὴ χρῆσις σήμερον.

(4) Ἐνθ' ἄνωτ. στ. 7 ἐξ.

(5) γρ. ἐπὶ τούτῳ.

(6) Αὐτ. στ. 15-18.

διαθέσεις τῆς ἐγγυωρίας στρατιωτικῆς τάξεως, ἀμυνομένης κατὰ τῶν ξένων καὶ ζηλοτυπούσης. Ἄλλ' ἀρά γε εἶχον ὄντως τὰ πράγματα ὡς θέλει νὰ τὰ παριστᾷ ὁ γηραιὸς στρατιωτικὸς; Ἦσαν τόσον ἀρθητοὶ οἱ προσερχόμενοι ἀπὸ βορρᾶ, ὥστε νὰ καταλέγονται εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν μόνον «γὰ ψωμί», πρὸς ἑμάτιον καὶ πρὸς ψωμίον; Φαίνεται ὅτι ἐνυπάρχει ἀρκετὴ ἀλήθεια εἰς τοὺς λόγους τούτους, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τοὺς Σκανδιναvoὺς καὶ ἴδια τοὺς ἐκ Βρετανίας, τοὺς ὁποίους καὶ μάλιστα ἔχει ὑπ' ὄψει αὐτοῦ ὁ ἀγνωστὸς βυζαντινὸς κατ' ἣν στιγμὴν γράφει τὰς πρὸς τὸν βασιλέα νουθεσίας.

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τοὺς Σκανδιναvoὺς, ὡς παρατηρεῖ ὁ Allen (1), ὁ βασιλεὺς δανὸς ἱστορικός, τὰ ὅρια τῆς χώρας αὐτῶν ἦσαν σινηθέστατα στενὰ διὰ τοὺς νέους, οἵτινες ἐδίψουν δόξαν καὶ ἐπικινδύνους περιπετειάς. Ἦτο φυσικὸν ὡς ἐκ τούτου ὅτι ἢ ἀνεξήτουν αὐτοὶ εἰς τὰς ξένας χώρας θέατρον εὐρύτερον διὰ τὰ πολεμικὰ τῶν ἀνδραγαθίηματα. Ἡ τότε κοινὴ γνώμη τῶν βορείων χωρῶν δὲν ἐπέτρεπεν εἰς οὐδένα ἔντιμον ἄνθρωπον νὰ παραμείνῃ οἶκος. Ἐὰν ἤθελε νὰ ἐκτιμᾷται ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του, εἴαν ἐπεθύμει νὰ κερδίσῃ τὸν ἔρωτα τῶν γυναικῶν, ἔπρεπε νὰ διατρέξῃ τὸν τότε γνωστὸν κόσμον καὶ ν' ἀποκτήσῃ μαζὴν τῆς φίλης πατρίδος φήμην καὶ πλοῦτη. Τὸ ν' ἀποθάνῃ τις ἐπὶ τῆς κλίνης αὐτοῦ ἐξ ἀσθενείας ἦτο ἡ μεγαλύτερα συμφορὰ, ἥτις ἠδύνατο νὰ πλήξῃ Σκανδιναvoὺς ἥρωα, διότι εἰς τοιοῦτος θάνατος ἐθεωροεῖτο ἀτιμωτικὸς καὶ ἀπέκλειε τὸν ἀποθανόντα τῶν οὐρανίων ἡδονῶν τῆς Βαλγίας (2).

Ἡ πτωχεία ἐτέρωθεν τοῦ ἐδάφους, σπουδαίας καὶ αὐτῆ παραγωγῆς εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἐπαγγελματικῶν κλίσεων τῶν κατοίκων μιᾶς χώρας, συνετέλει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πειρατείας, ἥτις τόσον ἐπιρρόβους καὶ περιφήμους ἄμα κατέστησε τοὺς βορείους. Οἱ Vikings=πειραταὶ δὲν περιορίζοντο εἰς τὰ περῶλια τῆς βορείου Ἑυρώπης, ἀλλ' ἐνωρὶς ἐρησιφοκινδύνευσαν εἰς πλέον μακρυνὰς θαλάσσης προχωρήσαντες μέχρι καὶ τῶν νοτίων τῆς Ἑυρώπης χωρῶν, αἵτινες προσεῖλκον αὐτοὺς μὲ τὸ ὄραϊον κλίμα, τὴν εὐφορίαν καὶ τὸν πλοῦτόν των (3). Ἐπιβαίνοντες τῶν ἰδιορρύθμων αὐτῶν πλοίων, τῶν drakkar (4), ἀνέπλεον τὸν ῥοῦν τῶν μεγάλων ποταμῶν καὶ ἐλεηλάτουν

(1) C. F. Allen, Histoire de Danemark, γαλλ. μετάφρ. E. Beauvois, 2 τόμ. Copenhagen, 1878, τόμ. 1, σ. 20.

(2) Allen κλπ. σ. 19.

(3) Αὐτ. σ. 20-21.

(4) Ἴδε προχείρως εἰκόνας τῶν drakkar ἐν Larousse Mensuel, 1920, ἀριθ. 157, σ. 72.

τὰς πλουσίας παραποταμίους πόλεις. Αἱ κατ' ἀρχὰς σποραδικαὶ ἐπιδρομαὶ ἐγένοντο μὲ τὸν καιρὸν πυκνότεραι. Κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν ἀπὸ βορρᾶ πειρατῶν ἠξήθησαν τόσον καταπληκτικῶς, ὥστε ἐφαίνετο ὅτι πᾶσαι αἱ μεσημβριναὶ χῶραι οἶονεὶ προσορίζοντο νὰ καταστῶσιν ἀρεύντως ἢ λεία ἀναριθμητῶν συμμοριῶν Vikings, συμμοριῶν, αἵτινες ἐξαπελύοντο ἀπὸ βορρᾶ ὡς εἴαν νέα μετανάστασις τῶν λαῶν εἶχεν ἀρχίσει ἤδη ἐπὶ τῆς θαλασσίας ὁδοῦ (1). Πάντας τοὺς ἀπὸ τὰ βόρεια περῶλια ὁρωμένους κακοποιούς τούτους οἱ κάτοικοι τῆς Λύσειος ἐκάλουν περιληπτικῶς Νορμανδούς, ἀνθρώπους τοῦτέστι τοῦ Βορρᾶ, ἀδιαφόρως τοῦ ἂν ἦσαν οὔτε Δανοί, Νορβηγοὶ ἢ Σουηδοί (2). Ἐξ ἐτέρου εἰς τὴν Ἀνατολὴν οἱ Βυζαντινοί, οἵτινες τοὺς ἐγνώρισαν ἰδίως ὡς μισθοφόρους, ἐκάλεσαν Βαράγγους κατ' ἀρχὰς μὲν τὴν φερώνυμον νορμανδικὴν φυλὴν, ἥτις ὑπηρέτει παρ' αὐτοῖς, ἔπειτα δὲ καὶ καθόλου τοὺς ἀπὸ Βορρᾶ μισθοφόρους (3). Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, τόσον ἐν τῇ Λύσει ὥσον καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἠκολούθουν ὁ εἰς τὸν ἄλλον ἤρκει ἵνα μερικοὶ τολμηροὶ ἐξ αὐτῶν ἐγκαταστῶσιν εἰς ἕνα τόπον, ἵνα νέα ὀμάδες τυχοδιωκτῶν συρρεῦσωσιν ἐκεῖ μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ ἐπιτύχουν καὶ αὐτοί, ὅπως καὶ οἱ πρῶτοι (4).

Ἀλλὰ πλὴν τοῦ φιλαποδήμου τούτου καὶ τυχοδιωκτικοῦ πνεύματος τῆς φυλῆς ταύτης καὶ ἄλλα σπουδαῖα ἀπορρομαὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν νορμανδικὴν διασποράν. Περὶ τὸν 10ον αἰῶνα τὰ πολυάριθμα μικρὰ βασίλεια τῆς Σκανδιναβίας ἠνώθησαν εἰς μεγάλα κράτη. Ἦδη δὲ καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ἤρχισε νὰ διαδίδεται καὶ νὰ ἀντικαθιστᾷ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν, ἡ ὁποία τόσον ἐξύμνει τὸν πόλεμον καὶ ἠγίαζε τοὺς πολεμιστάς. Καὶ ἐπάλασε μὲν ὁ Χριστιανισμὸς νικηφόρως, ἀλλ' ἡ πάλαι του αὐτῆ διήρκεσεν ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐπέφερε φοβερὸν κλονισμὸν εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τῆς χώρας, κλονισμὸν, τὸν ὁποῖον ἀπηχεῖ ἕως σήμερον ἀκόμη ἡ λαογραφία τῶν τόπων ἐκείνων καὶ τὸν ὁποῖον ζωηρὰ ἀναπαρέστησαν αἱ νεώτεροι σκανδιναβικαὶ λογοτεχνίαι. Οὔτω ἀρ' ἑνὸς μὲν λόγου τῆς νέας πολιτικῆς τάξεως πραγμάτων πολλοὶ τῶν ἀρχηγῶν ἀπώλεσαν τὰς κτήσεις αὐτῶν καὶ ἐξέπεσον τῆς θέσεώς των, ἀρ' ἐτέρου δὲ πλεῖστοι ἦσαν οἱ δυσηρεστημένοι, διότι μένοντες ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν πάλαιον θρησκείαν καὶ τὰ πάτρια ἥθη δὲν ἠδύναντο καὶ δὲν ἠθέλον νὰ προσαρμολοῦν πρὸς τὴν νέαν τῆς καταστάσεως διαρρύθμισιν οὔτε

(1) Allen κτλ. σ. 22.

(2) Αὐτ. σ. 21.

(3) Πβ καὶ Denis παρὰ Lavissee-Rambaud, Hist. génér. σ. 735.

(4) Allen, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 22.

ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς θρησκευτικῆς, οὔτε ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς πολιτικῆς (1). Γεννᾶται λοιπὸν ἡδη ζήτημα ἑκπατρισμοῦ· καὶ οἱ Νορμανδοὶ ζητοῦσι τὴν ἑλπίδα καὶ τῆς δόξης, πρὸ πάντων χωρῶν, ὅπου νὰ ἐγκατασταθοῦν καὶ νὰ ἀρξοῦν εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς πατρίδος, τὴν ὅποσαν ἔχοντο. Ἐκ τοιούτων μερικῶν ἢ συνολικῶν ἀναγκῶν καὶ ἀφορισμῶν ἀπέρρευσαν αἱ νορμανδικαὶ κατακτήσεις καὶ ἡ θεμελίωσις ἰδίων κρατῶν ἐν Ρωσίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ ἐκεῖθεν ἐν Ἀγγλίᾳ, Ἰταλίᾳ κ. ἄ.

Ὡς πρὸς τοὺς ἐκ Βρετανίας, τοὺς «ἐξ Ἀγγέλῃς» πολεμιστάς, οἱ ὅποιοι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ συγγραφέως τοῦ *Νουθετητικοῦ* προσήρχοντο νὰ ὑπηρετήσουν πρὸς ἱμάτιον καὶ πρὸς ψωμίον, κυρία αἰτία τῆς τοιαύτης συρροῆς αὐτῶν ἦτο ἡ δυσκολοτάτη θέσις, εἰς ἣν εὐρέθησαν ὡς ἡττημένοι μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας παρὰ τῶν ἐκ Γαλλίας ὀρμηθέντων Νορμανδῶν τοῦ Λουκῆς Γουλιέλμου τοῦ Κατακτητοῦ.

Ἄλλ' ἰδίως ὁ συγγραφεὺς τοῦ *Νουθετητικοῦ* συνιστᾷ εἰς τὸν βασιλέα νὰ μὴ ἀπονέμη μεγάλα στρατιωτικὰ ἀξιώματα εἰς τοὺς ξένους ἐπιδοκιμάζων καὶ ὑπομιμνήσκων ἅμα ὡς πρὸς τοῦτο τὴν ἀπέβαινεν τῶν μισθοφόρων πολιτικῆν τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ τοῦ Ἀργυροῦ: οὐδὲ γὰρ ὁ Ἀργυρόπωλος κύριος Ρωμανός, οὐδέ τις ἐκ τῶν μακαριτῶν ἐκείνων (?) ἀνεβίβασε Φράγγον ἢ Βορίγγον εἰς τὴν τοῦ πατρικίου ἀξίαν, ἀλλ' οὐδὲ ὑπατον κατεδέξατο οὐδὲ στρατιωτοφύλακον ποιῆσαι ἐξ αὐτῶν, μὴ δὲ πού τινα ἐξ αὐτῶν σπαιθάριον καὶ τελευτᾷ μὲ τὴν περιφρονητικὴν διὰ τοὺς ξένους φράσιν του: πάντες δὲ οὗτοι πρὸς ἄρτον καὶ ἱμάτιον ἐδούλευον (2). Ἴνα δ' ἐπὶ πλέον δικαιολογήσῃ τὰς ξενοφροβίας ταύτας ἀντιλήψεις, ὡς εἶχε καὶ αἵτινες ἦσαν κυρίως συνέπεια τῆς ἐχθρας τῶν παραγκωνιζομένων τότε ἐγχωρίων στρατιωτικῶν, ἐπάγεται ὅχι πολὺ κατωτέρω: εἰδὲ τιμῆσαι ἐθνικὸν ἐπέκεινα σπαιθαροκαρδιδάτων ἕκτοτε γίνεται καταφρονητῆς καὶ οὐ μὴ σοὶ δουλεύει ὀρθῶς (3). Καὶ προχωρεῖ οὕτω ἐπὶ πολὺ διὰ νὰ πείσῃ τὸν δύσπιστον, φαίνεται, ἢ καὶ ἐναντίαν γνώμην ἔχοντα βασιλέα ὅτι καὶ ἡ φρονηεὶ πολλὰ συμφέρει τῇ Ρωμανίᾳ τὸ μὴ τιμᾶν ἐθνικοὺς ἀξίως μεγάλας. Γενικῶς φαίνεται ὅτι εἶχεν ἀρκετὸν δίκαιον.

Ἡ παρὰ τὰς νοθεσίας δὲ ταύτας εἰς ξενικὰ στρατεύματα ἀναθέτουσα τὴν φύλαξιν τοῦ κράτους πολιτικὴ ἔσχε βραδύτερον λυπηρὰν συνέπειαν, τὴν σχεδὸν ἀμαχητὴ παράδοσιν τῆς βασιλευούσης εἰς τὰς ὀρδὰς τῶν Λατίνων τῆς Δ' Σταυροφορίας. Μὴ ἔχοντες οὗτοι τὸν ἐπι-

(1) Πβ. καὶ Allen, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 22-23.

(2) Κεφ. σμγ', σ. 95, 18 — 96, 2.

(3) Αὐτ. σ. 95, 22 ἐξ.

σῆσοντα (1) καὶ μηδενὸς εἰς χεῖρας ἰόντος διαθέουσι, κατόπιν μικρῶς τινὸς ἀντιστάσεως, πολλαχῆ καὶ τὰ ξίφη σπῶσι κατ' ἡλικίας πάσης καὶ γένους παντός (2). Διασκεδασθέντες δὲ κατὰ τὴν πόλιν καὶ μηδένα παρὰ δόξαν δρῶντες: ἰθυμαχοῦντα ἢ ἀντεγχειροῦντά σφαιρα καὶ ὀπλιζόμενον, ἀλλ' εὐδοκᾶ τὰ ἐν ποσίν, εὐκόλα τὰ ἐν χερσίν, τὰ ἐν στενωποῖς εἰς διάβατα, τὰ ἐν τριόδοις ἀπρόσκοπτα, ἀπὸ πολέμων ἀσφάλειαν (3) ἐπεδόθησαν ἀνενόητοι εἰς παντοίας ὁμότητας καὶ διαρπαγὰς ὑπερτέρας καὶ τῶν παλαιῶν τῆς Ρώμης βανδαλισμῶν.

§ 7. Βυζαντηνῶν μαρτυρίαι περὶ τῆς χώρας καὶ τῆς ἐθνικότητος τῶν ἐν Βυζαντίῳ Βαράγγων. Οἱ Ἀγγλοὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὑπηρεσίᾳ.

Καὶ ἡδη ἐρχόμενοι ἐπὶ τοὺς ἐν Βυζαντίῳ Βαράγγους ὡς ἴδωμεν τί οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοὶ λέγουσι περὶ τῶν ἀνθρώπων τούτων, τῶν ὁποίων, ὡς εἶδομεν, τόσας δυσκολίας ἔχει τὸ ζήτημα. Οἱ Βυζαντινοὶ γινώσκουσι χώραν τινὰ, πατρίδα τῶν Βαράγγων, ἣν καλοῦσι Βαγαγγίαν (4). Ταύτην κειμένην ἀπωτάτω πρὸς βορρᾶν γινώσκει καὶ ὁ ρῶσος χρονογράφος Νέστορ, ἀποθανὼν περὶ τὸ 1115 (5). Παρὰ τῷ αὐτῷ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ἀναφέρεται καὶ mare Waragorum, δι' οὗ δηλοῦται ἡ Βαλτικὴ θάλασσα καὶ δι' αἱ βαθέως εἰσχωροῦσαι προεκτάσεις αὐτῆς, ὁ Βοθνικὸς καὶ ὁ Φιννικὸς κόλπος.

Ὁ ἱστορικὸς Κίνναμος ἀναφέρει τοὺς Βαράγγους ἀλλ' οὐχὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο, παρέχει δὲ τὴν πληροφορίαν ὅτι ἀνήκον εἰς τὸ βρετανικὸν ἔθνος καὶ ὅτι ἀνέκαθεν ὑπηρετοῦν παρὰ τοῖς Ρωμαίοις: Ρωμαίων δὲ οὐδαμῆ ἐπαινούνητων ἐκέλευε τοῖς περὶ αὐτὸν πελεκυφόροις (ἔθνος δὲ ἐστὶ τοῦτο βρετανικόν, βασιλεῦσι Ρωμαίων δουλεῦον ἀνέκαθεν πωλέκεον ἐπιστάντες διακόπτειν αὐτούς (6)). Ὁ Κίνναμος ἔχει ἐνταῦθα ὑπ' ὄψει τοὺς ἐξ Ἀγγλίας μετὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς παρὰ τῶν ἐκ Γαλλίας Νορμανδῶν προσελθόντας.

Ἡ Ἄννα ἢ Κομνηνὴ χαρακτηρίζουσα τοὺς Βαράγγους, ὡς καὶ ὁ

(1) Νικ. Χωνιάτης, ἐκδ. Βόνν. 727, 8.

(2) Αὐτ. 754, 17-19.

(3) Αὐτ. 757, 3-6.

(4) Καὶ τὸν ἄρχοντα Βαγαγγίας Ναμπέτην... Ἄννα Κομνηνὴ, ἐκδ. Βόνν. 1, 314, 20.

(5) Iter fuit ex Waraegia in Graeciam, ὡς φέρεται ἐν μεταφρ. ἐκ τοῦ ρωσικοῦ τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Νέστορος ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ Kruse, σ. 184.

(6) Κίνναμος, ἐκδ. Βόνν. 8, 14 ἐξ.

Κίνναμος, ὡς «πελεκυφόρους βαρβάρους» θεωρεῖ τούτους καταγομένους ἐκτῆς Θούλης: *ὡς δὲ ἐφρεσάναι... ἐμίνθανε... ἐκεῖσε δὲ τοὺς ἐκ τῆς Θούλης Βαράγγους (τούτους δὲ λέγω τοὺς πελεκυφόρους βαρβάρους)* (1). Καὶ κατοτέρω: *ἤτετο τὸν Βοτανειάτην δοθῆναι οἱ τοὺς ἀπὸ τῆς Θούλης Βαράγγους* (2). Ἐπὶ τῆς Ἄννης λοιπὸν, τῆς Κομνηνῆς οἱ Βάραγγοι προήρχοντο ἐκ τῆς Θούλης, ἐὰν δὲ καὶ ἄλλοι Βάραγγοι ὑπῆρχον, οἱ τελευταῖοι οὗτοι, ἐὰν δώσωμεν πίστιν εἰς τὸ ὡς ἄνω χωρίον, διεκρίνοντο τῶν πρώτων. Ἀλλὰ τίς εἶναι ἡ Θούλη τῆς λογίας βυζαντινῆς; Δανοὶ σοφοὶ ὑπέλαβον ὡς τὴν ἀρχαίαν καὶ μεσαιωνικὴν Θούλην τμημὰ τῆς βορειοδυτικῆς ἀκτῆς τῆς Ἰουτλάνδης, πλησίον τοῦ Linnfjord, καλούμενον ἀκόμη καὶ σήμερον Thy καὶ Thyland. Σημειωτέον ὅτι τὸ y ἐν ταῖς σκανδιναυϊκαῖς γλώσσαις προφέρεται ὡς τὸ γαλλ. u, ἐν τῇ ἀρχαῖα δὲ σκανδιναυϊκῇ τὸ ὄνομα φέρεται Thiuland (3). Τὴν αὐτὴν γνώμην ἐκφέρει καὶ ὁ γεωγράφος Malte-Brun (4), ὅστις ὡς καὶ ὁ Heyriès, εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀνευρίσκει τὴν παρὰ τοῦ Μασσαλιώτου θαλασσοπόρου Πυθέου ἀνακαλυφθεῖσαν καὶ παρὰ τῇ Στράβωνι ἀναφερομένην νῆσον Θούλην. Βραδύτερον ὅμως, ὡς παρατηρεῖ ὁ Heyriès (5), τὸ ὄνομα τῆς Θούλης ἀπεδόθη γενικῶς εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν ἀπωτάτας χώρας καὶ νήσους καὶ κυρίως τὴν Σκανδιναυϊαν. Σχετικῶς δὲ πρὸς τὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τοῖς βυζαντινοῖς Ἑλλησι κρατοῦσαν δοξασίαν, καὶ ἦν ἡ Θούλη ἦτο νῆσος, δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐπὶ μακρὸν ἡ νότιος Σουηδία ὑπελαμβάνετο νῆσος καὶ ἐκαλεῖτο Σκανδία. Ἐπὶ τῶν χρόνων ὅμως τῆς Κομνηνῆς ἡ Θούλη ἐξεπροσώπει παρὰ τοῖς λογίοις ὅτι ὀλίγον ἔπειτα ὁ λαὸς παραλαμβάνων ἐξ αὐτῆς τῆς γλώσσης τῶν ξένων ἐκάλεε «Ἀγγέλην», ἦτοι τὴν Ἀγγλίαν καὶ καθόλου τὴν Μ. Βρετανίαν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Βυζαντίου ἐνησιμένιζον εἰς τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα καὶ μάλιστα κατὰ κόρον.

Ὁ Νικήτας ὁ Χωνιάτης ἀκριάσας κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα σαφῶς μαρτυρεῖ ὅτι οἱ Βάραγγοι ἐκαλοῦντο ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ Ἰγγλίνοι (ὄνομα, ὅπερ, ὡς εἶδομεν, ἀνευρίσκει τις τὸ πρῶτον ἐν τῇ *Πατριᾷ Νεαυῶ*), θεωρεῖ δὲ καὶ αὐτὸς τούτους Βρετανούς, ἦτοι ἐκ Μ. Βρετανίας: *ὁ τῶν πελεκυφόρων κατάρχων Βρετανῶν, οὓς νῦν φασὶν Ἰγγλίλους* (6).

(1) Ἄννα Κομν. ἐκδ. Βόνν. 1, 120.

(2) Ἄντ. I, 128.

(3) J.-B. Heyriès, Danemark, σ. 5 (ἐν τῇ συλλογῇ L' Univers. Histoire et description de tous les peuples, Paris MDCCCXLVI).

(4) Malte-Brun, Précis de la Géographie Universelle, τ. I, σ. 103 ἐξ. ἐκδ. β'.

(5) Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 6.

(6) Νικ. Χωνιάτης, ἐκδ. Βόνν. 547, 3 - 4.

Ἡ τοιαύτη μαρτυρία τοῦ Χωνιάτου καὶ ἐξ ἑτέρου τὸ πασίγνωστον ὅτι οἱ Βάραγγοι ἦσαν οἱ πιστότατοι τοῦ βασιλέως φρουροὶ προήγαγον τὸν ὑπομνηματιστὴν τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Βόννης Reiske νὰ θεωρῇ σημειωτέαν δι' ἀστερίσκου καὶ οὕτω ὡς ὑποπτον καὶ ἀντικαταστάτεαν διὰ τῆς λ. Βρετανῶν τὴν λ. Γερμανῶν ἐν τῷ κάτωθι χωρίῳ τοῦ Χωνιάτου: *κατὰ τὰ ἀνάκτορα συλληφθεὶς καὶ φρουρᾷ διαληφθεὶς Γερμανῶν, οἱ καταμαδὸν τοὺς ἑτεροστόμους πελέκει ἀνέχουσι, ἀπρόϊτος ἔμεινε* (1). Ἡ διόρθωσις αὕτη τοῦ Reiske εἶναι λίαν πιθανή, δεδομένου ἄλλως ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς ὡς «καταμαδὸν τοὺς ἑτεροστόμους πελέκει ἀνεχόντων» προσιδίαζεν εἰς τοὺς Βαράγγους ἀείποτε.

Ὁ Γεώργιος Κεδρηνὸς θεωρεῖ τοὺς Βαράγγους ὡς Κέλτας: *οἱ γυλάσσοντες ἐν τῷ παλατίῳ στρατιῶται Ρωμαῖοί τε καὶ Βάραγγοι (γένος δὲ Κελτικὸν οἱ Βάραγγοι μισθοφοροῦντες Ρωμαίοις)* (2). Ἐὰν δὲν ἐγνωρίζομεν πόσον ἐλάχιστα δυνατοὶ ἦσαν οἱ μεσαιωνικοὶ μας πρόγονοι εἰς τὰ ἐθνολογικὰ ζητήματα, θὰ ἠδυνάμεθα ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Κεδρηνοῦ συνδυαζομένης πρὸς τὰς τῶν ἀνωτέρω, καὶ ὡς οἱ Βάραγγοι εἶναι Βρετανοὶ, νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ ἐν Κων]πόλει Βάραγγοι προήρχοντο ἐκ τῶν παλαιῶν τῆς μεγάλης νήσου κατοίκων, οἵτινες ἦσαν ὄντως Κέλται καὶ μέρος τῶν ὁποίων καὶ σήμερον ἔτι ἀμειγρῆς σχεδὸν διασφύζεται ἐν Σκωτίᾳ καὶ Οὐαλλίᾳ, ἐνῶ πολὺ πλῆθος κατέφυγεν εἰς τὴν Βρετάνην μετὰ τὴν νορμανδικὴν κατάκτησιν. Ἡ μαρτυρία ὅμως τοῦ Κεδρηνοῦ οὐδαμῶς δύναται νὰ ἔχη τόσην νεωτεριστικὴν ἔννοιαν καὶ βαθύτητα, ἀλλὰ καὶ ἐὰν τοιαύτη τις ἦτο ἡ ἔννοια αὐτῆς, θὰ μᾶς ἠμπόδιζε νὰ τὴν ἀποδεχθῶμεν τὸ νέον ὄνομα, ὑπὸ τὸ ὁποῖον φέρονται καὶ ἐν Κων]πόλει πλέον οἱ Βάραγγοι, ὡς Ἰγγλίνοι ἦτοι Ἀγγλοὶ ὄνομα, ὅπερ ἀνήκει οὐχὶ εἰς τοὺς Κέλτας ἰθαγενεῖς τῆς νήσου, ἀλλ' εἰς τοὺς ἐπήλυδας γερμανικῆς καταγωγῆς κατακτητάς.

Μέχρι τέλους δ' οἱ Βάραγγοι ἐκεῖθεν προήρχοντο, ἦτοι ἐξ Ἀγγλίας. Ὁ Ψευδοκωδινὸς ἢ Κουροπαλάτης κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα ὡς γλώσσαν αὐτῶν ἀναφέρει ὀητῶς τὴν Ἀγγλικήν: *ἔρχονται (μετὰ τοὺς Βενετικούς εἰς τὴν τοῦ βασιλέως τράπεζαν) καὶ πολυχρονίζουσι καὶ οἱ Βάραγγοι κατὰ τὴν πάριον καὶ οὗτοι γλώσσαν αὐτῶν, ἡγοῦν Ἰγγλιωτὶ* (3). Ἡ ἐνταῦθα Ἰγγλικὴ εἶναι ἡ ἀγγλική, ὁποῖα τις ἦτο πρὸ τῆς ἐπ' αὐτῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐν Γαλλίᾳ διαμορφωθείσης γλώσσης τῶν κατακτητῶν Νορμανδῶν. Καὶ νομίζει μὲν ὁ Gibbon (4) ὅτι ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ Κου-

(1) Ν. Χωνιάτης ἐκδ. Βόνν. 828, 19 - 22.

(2) Γεώργ. Κεδρηνός, ἐκδ. Βόνν. II, 618.

(3) Κουροπαλάτης, ἐκδ. Βόνν. 67, 9 ἐξ.

(4) Ἐνθ' ἄνωτ. τ. II, σ. 579 σημ. 1.

ροπαλάτου ἔρχεται εἰς ἀντίφρασιν πρὸς τὴν παρὰ τοῦ ἱστορικοῦ Σάξωνος τοῦ Γραμματικοῦ παρεχομένην, καθ' ἣν οἱ Βάραγγοι ὠμίλουν δανιστί· ἀλλ' ἡ ἀντίφρασις αὕτη εἶναι ἀπλῶς φαινομενική, ὡς ἤδη κατεδείξαμεν ἄνωτέρω.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπομνηματισταὶ τῶν βυζαντηνῶν χρονογράφων ὡς "Αγγλους ἢ "Αγγλοδανούς παραδέχονται τοὺς ἐν τῷ Βυζαντίῳ Βαράγγους μισθοφόρους. Ὁ πολυμαθέστατος ὑπομνηματιστὴς "Αννης τῆς Κομνηνῆς Du Cange θεωρεῖ τοὺς Βαράγγους ὡς Ἀγγλοδανούς ἐκ τῆς Ἀγγλίας ὁρμηθέντας, ἐκεῖθεν δ' ἔρχομένους εἰς τὸ Βυζάντιον μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς γῆρας παρὰ τῶν ἐκ Γαλλίας Νορμανδῶν, γεγονός, ὅπερ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ τραπῶσι πρὸς ποικίλας κατευθύνσεις προσφέροντες ἐπὶ μισθῷ τὰς ὑπηρεσίας των καὶ διώκοντες περιπετείας καὶ τύχην. Εἶναι ἄγνωστον ποῖαν ὁδὸν ἠκολούθησαν οἱ Ἀγγλοι οὗτοι διὰ νὰ ἔλθουν εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἐκαμμον ἄρα γε χρῆσιν τῆς παλαιᾶς κατὰ ξηρὰν διὰ τῆς Ρωσίας ὁδοῦ ἢ ἤρχοντο διὰ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰταλίας; ἢ τέλος διέπλεον ἐπὶ τῶν ἀπεράντων ὑγρῶν κελεύθων ποντοποροῦντες ἐν τε τῷ ὠκεανῷ καὶ τῇ Μεσογείῳ, ὡς ὅλοι οἱ λαοὶ τοῦ Βορρᾶ;

Εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν, εἰς δεδομένας περιστάσεις μετὰ τῶν "Αγγλων Βαράγγων τοῦ Βυζαντίου συμπράττον κατὰ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ρωσικὰ πλοῖα (1), περὶ τῆς ἐθνικῆς συστάσεως τῶν πληρωμάτων τῶν ὁποίων ἠθέλην εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ διηροκινδυνεύσῃ τις νὰ εἴπῃ κατὰ διάφορον τῶν ὄσων περὶ τῶν Ρῶς ἤδη ἐλέχθησαν.

Ὡσαύτως ὁ ὑπομνηματιστὴς τοῦ Πορφυρογεννήτου Reiske (2) παραδέχεται τοὺς Βαράγγους ὡς Ἀγγλους, παρατηρεῖ δ' ἀορίστως ὅτι ἀπετέλουν τμήμα τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ βασιλέως.

Καὶ ὁ τοῦ Κατακουζηνοῦ ἐκδότης, ἐν τῇ αὐτῇ ἐκδόσει τῆς Βόννης, Schopen διδάσκει (3) ὁμοίως ὅτι οἱ Βάραγγοι ἦσαν Ἀγγλοι καὶ παραπέμπει εἰς τὸ τοῦ Κουροπαλάτου: *πολυχρονίζουσι κατὰ τὴν πάτριον καὶ οὗτοι γλώσσαν αὐτῶν, ἤγουν ἰγγλιστί* (4).

Ταῦτα ἀναφέρουν οἱ βυζαντινοὶ χρονογράφοι καὶ οἱ ὑπομνηματισταὶ αὐτῶν περὶ τῶν ἐν Βυζαντίῳ Βαράγγων τῆς φρουρᾶς μετὰ τὸν 11ον αἰῶνα καὶ ἐξῆς. Ἐκ τούτων δὲ ἐν ἐξάγεται συμπέρασμα: ὅτι ἡ μεσαιωνικὴ αὐτοκρατορικὴ φρουρὰ τῆς Κων/πόλεως ἀποτελεῖτο κατὰ μέγα

μέρος ἐξ Ἀγγλων πολεμιστῶν, προγόνων τοῦ σημερινοῦ κραταιοῦ ἔθνους· πολεμιστῶν, τῶν ὁποίων τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα πληροῦσι τὰς δέλτους τῆς μεσαιωνικῆς μας ἱστορίας καὶ τῶν ὁποίων παροιμιώδης ἀπέμεινεν ἢ πρὸς τὸν κυρίαρχον πίστις καὶ ἀφοσίωσις.

§ 8. Οἱ Ἀγγλοι Βάραγγοι τῆς φρουρᾶς. Ἀρεταὶ αὐτῶν. Ἀγῶνες αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ κράτους. Ὀπλισμός, διοικήσεις, ἀποδοχαί.

Τόσον οἱ ἰδίως Ρῶς ὅσον καὶ οἱ γενικώτερον Βάραγγοι δὲν ἤρχοντο, ὡς λέγει ὁ Rambaud (1), εἰς τὸ Βυζάντιον ὡς ἄποικοι ἐπιδιώκοντες νὰ πραγματοποιήσουν μόνιμον ἐγκατάστασιν εἰς τὰς ἀπεράντους γαίας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀλλὰ μετέβαινον εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην τρέχοντες ὀπισθεν τῆς τύχης των καὶ ἔτοιμοι νὰ μισθώσουν εἰς τὸν πλειοδοτοῦντα τὸ ξίφος αὐτῶν καὶ τὴν τόλμην των. Ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ δεικνύων ἰδιαιτέραν ἐκτίμησιν πρὸς τοὺς ξένους τούτους ἦτο ὁ κατὰ κανόνα πλειοδοτῶν εἰς τὴν τιμὴν, ἀνθ' ἧς οἱ νεήλυδες προσελαμβάνοντο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν. Διὰ τὰ ξενικὰ ταῦτα στρατεύματα, λέγει ὁ Ch. Diehl (2), ὁ αὐτοκράτωρ ὑπερηφανεύετο περισσότερο ἢ διὰ τὰ ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἔθνους· ἐφαίνετο εἰς αὐτὸν ὅτι οἱ μισθοφόροι ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους ἐπλήρωνε τόσον ἀκριβὰ, θ' ἀνῆκον σταθερώτερον εἰς αὐτὸν καὶ ὅτι ἐν περιπτώσει διενέξεων, ὁποῖαι ἠδύναντο νὰ συνταράξουν καὶ συνετάρασσον τὴν γηραιὰν αὐτοκρατορίαν, ἠθέλον παραμείνει μᾶλλον ἀμέτοχοι. Εὐχαρίστως δ' ὡς ἐκ τούτου ἐνεπιστεύετο εἰς αὐτοὺς τὰς μεγάλας διοικήσεις τοῦ στρατοῦ, τὰ μεγάλα στρατιωτικὰ ἀξιώματα· εἰς αὐτοὺς ἀνέθετεν ἀκόμη νὰ μεριμνοῦν καὶ διὰ τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ ἀσφάλειαν. Ἐν ἐκ τῶν τμημάτων τῆς φρουρᾶς, ἡ λεγομένη *ἐταιρεία*, συνίστατο ἀνέκαθεν ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἀπὸ ξένους καὶ δὴ Ρώσους, Σκανδιναvoὺς καὶ Χαζάρους. Ἡ περίφημος δ' ἔπειτα, ἐξακολουθεῖ ὁ Diehl (3), καταστάσα βαραγγικὴ φρουρὰ ἦτο σῶμα ἐπιλέκτων ἀνδρῶν, λαμβανόντων παχυτάτους μισθοὺς, σῶμα, τοῦ ὁποίου οἱ πεζοὶ ὀπλισμένοι μετὰ τὸν βαρὺν πέλεκυν πληροῦσι τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν μετὰ τὴν φήμην τῆς ἀνδρείας καὶ τῶν κατορθωμάτων των.

Ἀλλὰ συγκινοῦσα πρὸ πάντων εἶναι οὐχὶ τόσον ἡ ἀνδρεία ὅσον ἡ ἀφθαστος ἀφοσίωσις τῶν μεσαιωνικῶν τούτων Ἀγγλων πρὸς τὸν αὐ-

(1) Μιχ. Ἀτταλειάτης ἐκδ. Βόνν. 253. Πβ. Du Cange, Notae ad Villehar, σ. 299.

(2) Κωνστ. Πορφυρογένν. ἐκδ. Βόνν. II, 474-476.

(3) Κατακουζηνός, ἐκδ. Βόνν. I, 389, 15 ὑπόσημ.

(4) Κουροπαλάτης, ἐκδ. Βόνν. 57, 10-11.

(1) A. Rambaud, l'Empire grec au Xe siècle, σ. 216.

(2) Ch. Diehl, Byzance. Grandeur et décadence, σ. 40.

(3) Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 40.

τοκράτορα. Ἀπολύτως βέβαιος ὁ τελευταῖος οὗτος περὶ τῆς βαρραγγικῆς πίστεως, λέγει ὁ Gibbon (1), ἔκοιμάτο ἡσύχος ἢ παρεδίδοτο εἰς τὰς ἀπολαύσεις ἀμέριμος, ἐνῶ οἱ ἀτρόμητοι σωματοφύλακες ἐφύλασσον τὰς κλεῖδας τοῦ παλατίου, τῶν θησαυρῶν καὶ τῆς πρωτεύουσας. Ἡ τοσαύτη ἀφοσίωσις αὐτῶν ἀπετέλει διὰ τὸ στρατιωτικὸν τοῦτο σῶμα τὴν πάτριον παράδοσιν καὶ οἶον παρακαταθήκην τινὰ καὶ κληρὸν. Ἐπὶ τούτου δ' ὡς κατωτέρω ἐκφράζεται διὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς τούτους πραιτωριανοὺς τῆς Νέας Ρώμης ἢ σοφρὴ Ἄννα ἢ Κομνηνὴ: οἱ δὲ γε ἐπὶ τῶν ὤμων τὰ ξίφη κραδαίνοντες πάτριον παράδοσιν καὶ οἶον παρακαταθήκην τινὰ καὶ κληρὸν τὴν εἰς τοὺς αὐτοκράτορας πίστιν καὶ τὴν τῶν σωμάτων αὐτῶν φυλακὴν ἄλλος ἐξ ἄλλου διαδεχόμενοι τὴν πρὸς αὐτὸν πίστιν ἀκράδαντον διατηροῦσι (2).

Διὰ τοὺς Ἄγγλους Βαράγγους, τοιαῦτα τινὰ τρέφοντες φρονήματα περὶ τῶν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καθηκόντων αὐτῶν δὲν ἴτο δυνατόν νὰ γίνῃ ποτὲ οὐδὲ λόγος περὶ συμμετοχῆς των εἰς συνομοσίαν κατὰ τοῦ Παλατίου. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλ' οὐδὲ ἕπνευσε ἢ δύνατο νὰ γεννηθῆ, οὐδὲ πιθανότης ἢ δύνατο νὰ χωρήσῃ περὶ τοιοῦτου τινός: οὐδὲ φιλοὶ πάντως, ὡς ἔλεγεν ὁ Καῖσαρ Ἰωάννης πρὸς τὸν ἀνεψιὸν του (τὸν μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορα Ἀλέξιον τὸν Α'), ἀνέβησαν περὶ προδοσίας λόγον (3). Καὶ εἶχε δίκαιον ὁ Ἰωάννης Δούκας: διότι καὶ εἰς τὴν προκειμένην ἐκεῖ περίστασιν οἱ Βαράγγοι ἔμειναν πιστοὶ μέχρι τέλους εἰς τὸν νόμιμον αὐτοκράτορα Νικηφόρον τὸν Βοτανειάτην, καίτοι ἴσως ἐκ τῶν πράξεων αὐτοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ εἶναι καὶ παντελῶς εὐχαριστημένοι. Καὶ ὅτε δ' ἀκόμη ὁ ἄλλως λίαν συμπαθὴς εἰκοσιτετραετής Ἀλέξιος ὁ μετὰ ταῦτα ὡς αὐτοκράτωρ Α' μετὰ τοῦ λαμπροῦ του στρατοῦ εἰσήχθη εἰς τὴν Κων)πολιν, ὁ ἄρχων Νικηφόρος ὁ Παλαιολόγος, ἔχων ἀπόλυτον πεποίθησιν καὶ εἰς τὴν πίστιν καὶ εἰς τὴν ἀνδρείαν τῶν Βαράγγων, ἠγεῖτό οἱ τὸν Βοτανειάτην δοῦναι τοὺς ἀπὸ τῆς Θούλης νῆσον Βαράγγους, ὥστε δι' αὐτῶν ἐξωθῆσαι τὴν πόλεωσ τοῦ Κομνηνοῦ (4). Καὶ ἴσως μὲ τοὺς βαρεῖς ἐκείνους καὶ πειθαρχικοὺς ἐξ Ἀγγλίας πολεμιστὰς νὰ κατώρθου τι ὁ βυζαντινὸς στρατηγός, ἂν μὴ ὁ Βοτανειάτης: ἅπαξ τὰ περὶ ἑαυτὸν ἀπεργνωκῶς ἐσχηματίζετο μὴ θέλειν ἐμφύλιον γειέσθαι πόλεμον (5).

(1) Gibbon, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 577.

(2) Ἄννα Κομνηνὴ, ἐκδ. Βόνν. I, 120, 16 - 20.

(3) Αὐτ. I, 120, 21.

(4) Αὐτ. I, 128, 15 - 17.

(5) Αὐτ. I, 128, 18 - 19.

Ὁ Ρῶσος Wassiliefsky καὶ ἐν χωρίῳ τινὶ τοῦ Κεδρηνοῦ (1), ἐνθ' ἂν ἐν τῇ διηγήσει περὶ πολιορκίας τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἀναφέρεται τάγμα τῶν μεγαθύμων, εἰκάζει ὅτι πρόκειται ὁμοίως περὶ τῶν βαρραγγικῶν μισθοφόρων (2).

Κατὰ τὴν πολιορκίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπηκολούθησεν ἐν βραχεὶ ἢ ἄλλοις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων, τὸ Χρυσὸν Κέρας ὑπερησπίζετο συμφώνως πρὸς τὴν πολεμικὴν τέχνην τῆς τότε ἐποχῆς διὰ βαρείας σιδηρᾶς ἀλύσεως ἐκτεινομένης ἀπὸ τῆς πόλεως μέχρι τοῦ Πέργου τοῦ Γαλατᾶ. Τὸν τελευταῖον τοῦτον ὑπερήσπιζον κραταιῶς ἄνδρες ἀποτελοῦντες τὴν μόνην σχεδὸν σοβαρὰν δύναμιν ἐν τῷ τότε βυζαντινῷ στρατῷ, ἴτοι Ἄγγλοι καὶ Σκανδιναβοὶ μισθοφόροι ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς τῶν Βαράγγων. Οἱ Σταυροφόροι ὄχρωθίντες κατὰ τινα νύκτα τῆς πολιορκίας ἐν τῇ ἴδιον ὅλως τιμῆμα ἀποτελούσῃ (ὅπως τὰ εὐρωπαϊκὰ ghetto) ἔβραϊκῇ συνοικίᾳ τοῦ Πέργου, προσεβλήθησαν ἐνωρὶς κατὰ τὴν ἐρχομένην πρωΐαν παρὰ τῶν Βαράγγων τοῦ Γαλατᾶ: ἐὰν δὲ ἡ τύχη τοῦ ὄλου ἀγῶνος ἐξηγοῦντο μόνον ἐκ τῶν τελευταίων τούτων, ἀσφαλῶς οἱ Λατῖνοι δὲν θὰ κατελάμβανον τὴν Πόλιν (3).

Μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κων)πόλεως ἐπανέρχονται εἰς αὐτὴν καὶ οἱ Βίραγγοι μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος: μόνον τὴν ὥρα λόγῳ τῆς παρακμῆς τοῦ κράτους δὲν θὰ εἶναι τῶσον πολυάριθμοι ὅσον ἄλλοτε. Ἐβιωροῦντο ὅμως πάντοτε μεγίστης ἐμπιστοσύνης ἄξιοι, ὡς ἐμφαίνεται ἐξ ἄλλων καὶ ἐκ τοῦ κάτωθι παρατιθεμένου χωρίου τοῦ Κατακουζηνοῦ: (ὁ μέγας δομέστικος) εἰθὺς Ἰωάννην τε βασιλέα, τὸν βασιλέως υἱόν, καὶ τὸν ἀδελφὸν Μιχαὴλ παραλαβὼν ἤγαγεν εἰς τὰ βασίλεια, θεωπεῖαν τε αὐτοῖς τὴν γινομένην προστάξας εἶναι καὶ φρουρὰν τοῖς βασιλεῦσι ἐκ τε τῆς στρατιᾶς, ὅς ἴδου ἐννουστάτους μάλιστα τῷ βασιλεῖ καὶ τῶν οἰκετῶν τοὺς πιστοτάτους τῶν ἰδίων, περὶ περτακοσίους τὸν ἀριθμὸν, καταλιπὼν, καὶ τοὺς τοὺς πελέκεις ἔχοντας Βαράγγους, ὅσοι ἦσαν, καὶ αὐτὸς διενυκτέρευσεν ἐκεῖ τῶν βασιλέως παίδων τὴν δυνατὴν ἀσφάλειαν ποιούμενος (4).

(1) Κεδρηνός, ἐκδ. Βόνν. II, 532, 10 - 11: *συνῆν δὲ τοῖς Θεσσαλονικεῦσι τὸ τάγμα τῶν μεγαθύμων.*

(2) Πβ. Commentatio de Varango - Russorum comitatu, ἐν Δελτίῳ τοῦ ρωσικοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, 1875, μὴν Φεβρουάριος, σ. 434.

(3) Πβ. καὶ Sir Rennel Rodd, The Princes of Achaia and the Chronicles of Morea, a study of Greece in the middle ages, 2 vol. London 1907, τόμ. β', Appendix σ. 268.

(4) Κατακουζηνός, ἐκδ. Βόνν. I, 560, 6 ἔξ.

Ἡ μεγάλη ἐμπιστοσύνη τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τοὺς Βαράγγους φρουροὺς καταφαίνεται ὡσαύτως καὶ ἐκ τοῦ ἀναφερομένου παρὰ τοῦ αὐτοῦ Κατακουζηνοῦ, ὅτι ὁ βασιλεὺς εἰς τούτους ἐνεπιστεύετο τὰς κλεῖδας τῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας ἤθελε τυχὸν ἀποδημήσει καὶ παραμένει : τὰ κλεῖθρα τῆς πόλεως τοὺς τὰς (sic) πελέκεις ἔχοντας Βαράγγους κελεύσας ἀγαγεῖν (τούτους γὰρ ἔθος τὰ κλεῖθρα τῶν πόλεων, ἐνθα ἂν ἐπιδημοίη βασιλεὺς, κατέχειν) Ἀρήγω ἐκέλευε πυροιδίδοναι (1).

Λόγῳ δ' ἀκριβῶς τῆς ἐμπιστευτικῆς αὐτῶν θέσεως διέμενον οἱ Βαράγγοι ἐν τοῖς ἀνακτόροις, στρατωνιζόμενοι εἰς τὰ διαμερίσματα τῶν ἐξκουβίτων, τὰ περίφημα τείγματα τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι ἀντικατέστησαν. Οὕτω λέγει ὁ Ζωναρῆς (2) : οἱ Βαράγγοι τὴν ἐν τοῖς ἐξκουβίτοις διειληφότες ὁδόν, ἐνθαπερ τούτοις καὶ ἡ κατοικησις.

Ἰδιαίτεροι δ' ὡς φαίνεται θαλαμηπόλοι καὶ διαγγελεῖς ἐλαμβάνοντο, τοῦλάχιστον κατὰ χρόνους μεταγενεστέρους καὶ δὴ τοὺς τοῦ Κουροπαλάτου, ἂν πιστεύσωμεν εἰς τὸν ἴδιον, ἐκ τῶν ὑπερβιορῶν τούτων : οἱ μὲν γὰρ Βαράγγοι ἐβρίσκοντο ὑπερηφανοῦντες εἰς τε τὰς θύρας τοῦ καλλίου τοῦ βασιλέως καὶ εἰς τὸ τρίκλιτον (3). Κατὰ τὴν νύκτα δ' ἐκοιμῶντο ἢ μᾶλλον ἠγρύπνουσαν εἰς τὰ ἴδια αὐτῶν διαμερίσματα, ὅχι πολὺ μακρὰν τοῦ κοιτῶνος τοῦ βασιλέως : οὕτω παρὰ Νικίτη : οἱ μὲν γὰρ σωματοφύλακες καὶ δορυφόροι ἀποθέρπονται τοῦ βασιλικῆς κοιτῶνος νυκτὸς κατηνιάζοντο (4).

Οἱ Βαράγγοι, τῶν ὁποίων ὡς πρὸς τὴν ἀφοσίωσιν ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ, ἐρ' ὅσον περὶ τοῦ Βυζαντίου καὶ πάλιν πρόκειται, ἀμυδρὰ πῶς σύγκρισις πρὸς τὴν ἐξ Ἀλβανῶν ἐν τῷ Γιλδίς αὐτοκρατορικῆν φρουρὰν τοῦ Σουλτάνου Ἀβδουλ Χαμίτ τοῦ Β', σπανίας ὁμοίως πίστεως, ἦσαν βαρέως ὀπλισμένοι. Ὁ G. Schlumberger, ὁμιλῶν γενικῶς διὰ τοὺς ἀπὸ Βορρᾶ μισθοφόρους, λέγει ὅτι οὗτοι ἔφερον ξίφος πλατὺ, λόγχην μακρὰν καὶ τὸν φοβερὸν πέλεκυν (5). Ἀπὸ τῶν ὁμῶν ἐπέσειον ῥομφαίας : πβ. Ψελλὸν ἐν τῇ χρονολογίᾳ αὐτοῦ : περιεστῆκεισαν δὲ ταύτην (τὴν σκιηνὴν τοῦ Ἰσαακίου) ἔξω πολὺ τι πλῆθος . . . οἱ μὲν ξίφη περιεζώνοντο, οἱ δ' ἀπὸ τῶν ὁμῶν ῥομφαίας βυρσοιδήρους ἐπέσειον, καὶ ἄλλοι δὲ δόρατα ἠγκαλίζοντο, ἐφ' ἧς ἐστημάτες (6). Καὶ προκειμένου

(1) Κατακουζηνός, ἐκδ. Βόνν. I, 389, 14 - 17.

(2) I. Ζωναρῆς, ἐκδ. Βόνν. III, 763, 2-3.

(3) Κουροπαλάτης, ἐκδ. Βόνν. 37, 4 ἔξ.

(4) Ν. Χωνιάτης, ἐκδ. Βόνν. 448, 10-11.

(5) Un empereur byzantin au Xème siècle, σ. 47.

(6) Παρὰ Κ. Σάβα, Μεσαιων. Βιβλιοθ. τ. Δ', Μιχ. Ψελλοῦ, Βυζαντινῆς Ἱστορίας ἑκατονταετηρίδος, σ. 220.

μὲν περὶ Βαράγγων τῆς φρουρᾶς ἢ λ. ῥομφαία ὑποδηλοῖ πιθανώτατα τοὺς περιφήμους πελέκεις, τοὺς ὁποίους οἱ Βαράγγοι ἔφερον κατομαδόν. Ἀλλαχοῦ δ' ὅμως ἡ λέξις σημαίνει περιχερσομένον δόρον : οὕτω δ' ἐρμηνεύει αὐτὴν καὶ ὁ Du Cange (1). Ὁμοίως ὁ Κουροπαλάτης, ὡς δείκνυται ἀμέσως ἐκ τῶν κάτωθι : δεῖ δὲ γνώσκειν ὅτι ὁ ἀπὸ τῆς φρουρᾶς τὸ ἑαυτοῦ στέμμα ὁ βασιλεὺς ἢ ἐν προβλήσει πατρῴου ἢ δεσπότου ἢ καὶ ὅταν ἴδῃ ποτε χρῆσιν ἄλλην συνήθειά ἐστι παρῆστασθαι τούτῳ τέσσαρας ἀπὸ τῶν ἐντιμωτέρων ἀρχόντων τῆς πολιτείας, ἀπὸ δέο ἐξ ἑκατέρου μέρους, φοροῦντας μὲν ἐπιλούρινα χρυσᾶ καὶ σκαρόνικα κόκκινα, κατέχοντας δὲ ἐν χερσὶν ἑκαστοὶ ἀσπίδα στρογγύλην γεγραμμένην τὸν βασιλέα ἔχουσαν ἑμισπὸν καὶ κοντάριον κεχρυσωμένον ἔχον τὸ ξύλον : τὰ μὲν οὖν κοντάρια ταῦτα ὀνομάζονται ῥομφαῖαι, οἱ δὲ κατέχοντες ῥομφαιοκράτορες (2).

Κυρίως ὅμως ἔφερον πελέκεις, ὅπως οἱ Ρωμαῖοι πελεκυφόροι (securiferi). Ἐφερον δὲ τούτους, ὡς λέγει ὁ Χωνιάτης (3) ἢ μᾶλλον ἀνεῖχον αὐτοὺς ὑπὲρ τοὺς ὅμους, κατομαδόν. Οἱ πελέκεις ἢ αἱ πελέκεις αὐταί, ὡς λέγουν οἱ χρονολογῆται, ἦσαν ἑτερόστομοι (παρὰ Χωνιάτη, ἐνθ' ἀνωτ.), οὐχὶ ἀμφιστομοί, à double tranchant, biserres, ὡς λέγει ὁ ὑπομνηματιστὴς τοῦ Πορφυρογεννήτου Reiske (4). Τοὺς πελέκεις τούτους ἔχουσαν ἐπ' ἀλλήλων ἐν εἴδει πολεμικοῦ χαρῆτισμοῦ, παραγομένου, ὡς φαίνεται, χαρμοσύνου πνὸς ἤχου ἐκ τῆς συγκρούσεως (5). Οἱ πελέκεις ἦσαν χαρακτηριστικῶν Βαράγγων, οἵτινες παρὰ πολλῶν ἀναφέρονται ἀπλῶς ὡς πελεκυφόροι, τοὺς πελέκεις ἀνέχοντες κτ. ἂν δὲ πιστεύσωμεν εἰς τὸν Κατακουζηνόν (6) Βαράγγοι ἐκαλοῦντο ἐν γένει οἱ πελεκυφόροι, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἦσαν βαραγγικῆς, ἢτοι ἀγγλικῆς

(1) Ἐν Glossarium med. graecitatis.

(2) Κουροπαλάτης, ἐκδ. Βόνν. 90, 7-15. Πβ. καὶ Σπ. Λάμπρου, Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Δ', σ. 336, ἐνθα εἰκὼν Ρώσων πολεμιστῶν. Ὁμοίως ἴδε λογχοφόρους ἐν εἰκ. σ. 67 τοῦ ἔργου L' ancienne France, La chevalerie et les Croisades d' après les grands ouvrages de P. Lacroix, Paris 1886. Ὁσαύτως παρὰ G. Schlumberger, Nic. Phocas etc. Paris 1890, σ. 345 καὶ 559 εἰκόνας λογχοφόρων ρώσων πολεμιστῶν τοῦ 10ου αἰῶν, reproduits d' un ancien et célèbre manuscrit slaven des Légendes des Saints Boris et Gleb. Ὁμοίως αὐτόθι εἰκόνα ὁμάδος βυζαντινῶν πολεμιστῶν καὶ πάλιν αὐτόθι, σ. 607 εἰκόνα λογχοφόρου λατίνου πολεμιστοῦ τοῦ 10ου αἰῶν.

(3) Ν. Χωνιάτης, ἐκδ. Βόνν. 323, 19-22.

(4) Κ. Πορφυρογένν. ἐκδ. Βόνν. II, 475.

(5) Πβ. Κουροπαλάτην, ἐκδ. Βόνν. 57, 11.

(6) Κατακουζην. ἐκδ. Βόνν. I, 200, 11-12.

ἔθνικότητος: οἱ τε τοὺς πελέκεις ἔχοντες Βάραγγοι προσαγορευόμενοι. Πιθανῶς δὲ μὲ τὸν καιρὸν νὰ μὴ ἐκράτουν μόνον τῶν πολεμιστῶν οἱ Βάραγγοι πελέκεις, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἔθνικότητων μισθοφόροι, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδόθη τὸ αὐτὸ ὄνομα.

Καὶ ἵνα ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ῥομφαίας ἐν τῷ ὄπλισμῳ τῶν Βαράγγων, τὸ ὄπλον τοῦτο ταυτίζει ὁ G. Schlumberger πρὸς τὸν πέλεκυν τῶν Βαράγγων. Ὁμιλῶν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς περὶ τῆς σφραγίδος Βαράγγου τινὸς ἀκολούθου εὐρεθείσης ἐν Κων)πόλει λέγει (1) ὅτι ἐπὶ τῆς μιᾶς ταύτης ὄψεως διακρίνει τις κατὰ ἀπειρώς κατ' αὐτὸν σπουδαῖον εἶναι ἢ μοναδική, λέγει ὁ Schlumberger, μέχρι σήμερον ἀνακαρίσταις τοῦ περιφήμου, ἰδιάζοντος δ' εἰς τοὺς Ρῶς πελέκεις, τοῦ τόσον συχνὰ μνημονευομένου παρὰ τοῖς χρονογράφοις ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς ῥομφαίας. Αὕτη δὲν εἶναι ἀμφίστομος, ὅπως ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ, ἀλλὰ βραχεῖα καὶ εἰς μὲν τὴν μίαν ἐσχατιὰν ἔχουσα εἶδος λαβῆς, κατὰ δὲ τὸ ἄλλο ἄκρον ἔχουσα πέλεκυν καὶ ἀπολήγουσα εἰς αἰχμήν (baionnette), εἰς τρόπον ὥστε τὸ φροβερὸν τοῦτο ὄπλον προωρίζετο νὰ πλήττῃ διαμπερῶς, d' estoc et de taille (ὄρα εἰκόνα αὐτότη. σ. 49). Καὶ ταῦτα μὲν τὰ σοφὰ ἀναφέρει ὁ διαπρεπὴς ἱστορικὸς, ἀλλ' ἄς ἐπιτραπῇ ἡμῖν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οἱ χρονογράφοι δὲν ὁμιλοῦσι περὶ τῆς ῥομφαίας ὡς συνωνύμου τοῦ πελέκειος· οὗτοι ἀναφέρουσι συνήθως πελέκεις εἰς τὸν πληθυντικὸν καὶ τὸ νόημα αὐτῶν εἶναι πλεον. ἢ σιμῆς. Ἡ ῥομφαία κυρίως εἶναι ὅ,τι λέγει ὁ Κουροπαλάτης. Καὶ αὐτό, τὸ ὁποῖον περιγράφει ὁ κ. Schlumberger, εἶναι ἄρα γὰρ τὸ πλατὺ ξίφος, ὃ πέλεκυς ἢ ἴδιόν τι ἐγχειρίδιον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀξιώματος τοῦ διερχομένου; ἀδυνατοῦμεν νὰ ὀρίσωμεν ἐπικριβῶς.

Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Βαράγγων λέγεται ἀκόλουθος (2) ἢ πρόξιμος (proximus), δηλ. ἐγγύτατα εὐρισκόμενος πρὸς τὸν βασιλέα· πβ. τοὺς παρομοίας σημασίας καὶ ἐκ παρομοίας αἰτίας πηγιάσαντας βυζαντινοὺς τίτλους προμπόσιτος (3), παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος (4), παρικοιμώμενος τῆς σφενδόνης (5), προκαθήμενος τοῦ κοιτῶνος τοῦ βασιλικοῦ (6)

(1) Nic. Phocas, σ. 49.

(2) Κουροπαλάτης, ἐκδ. Βόνν. 11, 10. Κωνστ. Πορφυρογένν. II, 47d. Ἴδε καὶ Du Cange, Glossar. Graecit. καὶ ad Cinnamum, 441. Ὁμοίως Rambaud, L' Empire grec etc. σ. 888.

(3) Σιμοκάτ. ἐκδ. Βόνν. 194, 22. Κεδρηγός, ἐκδ. Βόνν. I, 544, 6.

(4) Κουροπαλάτης, ἐκδ. Βόνν. 34, 11.

(5) Αὐτ. 84, 8.

(6) Αὐτ. 41, 6.

κτ.. Ὁ γνωστὸς ἡμῖν Reiske (1) παρέχει ἄλλην ἢ τὴν ἀνωτέρω κατὰ λέξιν ἐρμηνείαν τῆς λ. ἀκόλουθος = ὁ ἀκολουθῶν τῷ βασιλεῖ. Ἡ λέξις αὕτη κατ' αὐτὸν ἦτο τίτλος γενικῶς ἀπονεμόμενος εἰς τοὺς Βαράγγους, διδόμενος δ' ἐκ μέρους αὐτῶν τούτων πρὸς ἀλλήλους προσαγορευόμενους folgher, τοῦτέστι σύντροφοι, ἀκόλουθοι. Ἡ λ. διασφύζεται ἐν τῇ σημερινῇ Ἀγγλικῇ ὡς fellow, ἦτοι ἑταῖρος, ἀκόλουθος, σύντροφος. Fellow καὶ fellower, κατὰ τὸν Reiske πάντοτε, εἶναι ὅ,τι καὶ fellog, felloger, folgher. Καὶ πάντες μὲν οὕτω οἱ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος Βάραγγοι ἦσαν πρὸς ἀλλήλους folghers, fellows, ἑταῖροι, κατ' ἐξοχὴν ὅμως ἀπεδόθη ἢ προσωνυμία αὕτη εἰς τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ αὐτὸ σχῆμα λόγου, καθ' ὃ ἐκαλεῖτο ἱκανάτος ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἱκανάτων, ἐξκούβιτος ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐξκουβιτων, πλόϊμος, περιούσιος κτ. οἱ προίφρακτοι τῶν φερωνύμων στρατιωτικῶν ταγμάτων. Οὕτω λοιπὸν καὶ ἀκόλουθος ἐκλήθη κατ' ἐξοχὴν ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀκολούθων (folghers).

Ἡ γενικῶς δὲ κατὰ τὸν Reiske εἰς τοὺς Βαράγγους προσιδιάζουσα προσωνυμία αὕτη τῶν ἀκολούθων ἦτο βεβαίως τιμητικωτάτη καὶ μάλιστα προσαρμοζομένη εἰς τὴν ὑπέροχον ἀγερωχίαν τῶν τέκνων τούτων τοῦ Βορρά. Παλαιότερον ὁμοίως οἱ Γότθοι μισθοφόροι ἔφερον, ὡς ἀλλαχοῦ ἐλέχθη, τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν τῶν φοιδεράτων, προσωνυμίαν, τῆς ὁποίας τὴν ἀρχὴν μᾶς ἐξηγεῖ μὲ πολλὴν σαφήνειαν καὶ χάριν ὁ Προκόπιος: οὕτω γὰρ αὐτοὺς τῇ Λατίνων φωνῇ ἐκάλεσαν Ρωμαῖοι, ἐκεῖνο, οἴμαι παραδηλοῦντες, ὅτι διή οὐχ ἡσημέροισι αὐτῶν τῷ πολέμῳ Γότθοι, ἀλλ' ἐπὶ ξυρθήκαις τισὶν ἐνσπονδοῖ ἐγένοντο σφίσι φοίδερα γὰρ Λατῖνοι τὰς ἐν πολέμῳ κυλοῦσι ξυρθήκαις (2).

Ὁ Κουροπαλάτης, ὅστις διέσωσεν ἡμῖν τὸ μεταγενέστερον τυπικὸν τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς, ἀναφέρει καὶ τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς στολῆς τοῦ ἀκολούθου: τὸ τοῦ ἀκολούθου σκιάδιον, τὸ καρβιάδιον καὶ τὸ σκαράνικον ὅμοια τοῖς τοῦ μεγάλου ἐρμηνευτοῦ (ἐννοεῖται ὁ μέγας ἐρμηνευτὴς τῶν βαράγγων) (3), ἀνευ δὲ δικανικίου (4).

Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀκολούθου ἦτο ἐκτάκτως σπουδαῖον· ἐνέκειτο δ' ἢ σπουδαιότης αὐτοῦ πρὸ πάντων εἰς τὸ ὅτι τὸ τιμηθὲν δι' αὐτοῦ πρόσωπον ἦτο τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης τοῦ βασιλέως. Εἰς δυσκόλους περιστάσεις ὁ βασιλεὺς ἀπέστελλεν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ τὸν ἀκό-

(1) Κων. Πορφυρογένν. ἐκδ. Βόνν. II, 476.

(2) Προκόπ. ἐκδ. Βόνν. II, 478, 2 - 6.

(3) Βλ. κατωτέρω, σ. 200 ἔξ.

(4) Κουροπαλάτης, ἐκδ. Βόνν. 25, 11 - 12.

λοῦθον ἐξ ὀνόματος ἰδίου καὶ οἶονεὶ ἀναπληρωτὴν αὐτοῦ· οὕτω παρὰ Σκυλίτῃ· στέλλεται δὲ καὶ τοῦ παντὸς ἡγεμόν στρατοῦ Μιχαὴλ Πατριάρχης ὁ ἀκόλουθος (1)· καὶ παρὰ Κιννάμω· ἔσταλται τοῖνυν ὁ τοῦ ἀκολούθου εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὸ λειτούργημα ἐκπληρῶν (2).

Ὁ ἀκόλουθος, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ βυζαντινὴ ἐθιμοτυπία, ἡ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην, ὡς γνωστόν, πρόθυμος καὶ ἀφειδῆς εἰς τὴν ἀπονομὴν κενῶν τίτλων, εἶχεν ἐπινοήσει τὴν προσωνυμίαν ἄρχων Βαράγγων (3), παρακολουθεῖ ἀείποτε τὸν βασιλέα ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ σώματος· ἐθαίσκεται μὲν ἔνοχος (= ἄρχηγός, ἡγέτης) τῶν Βαράγγων, ἀκολουθεῖ δὲ τῷ βασιλεῖ ἔμπροσθεν αὐτοῦ. διὰ τοῦτο καὶ ἀκόλουθος λέγεται (4). Ὁσάκις δ' ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἀνάγκην νὰ διακεραιώσῃ ἰδίαν τινα ὑπόθεσιν ἀποστέλλων πρὸς τοῦτο ἔκτος τοῦ κράτους εἰς ἄλλην χώραν πρεσβευτήν, εἰς ἀπρόκειτο περὶ ζητήματος ὅπως ἐμπιστευτικῆς φύσεως, κυρίως τὸν ἀκόλουθον ἐπεφόρτιζε μὲ τὴν τοιαύτην ἀποστολήν. Οὕτω ὁ πολὺς Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς προκειμένου νὰ πεισθῇ περὶ τοῦ ἠθρομένου ὑπερανθρώπου κάλλους τῶν θυγατέρων τοῦ δουκὸς τῆς Ἀντιοχείας Ραυμόνδου ἐπεφόρτισεν, ἵνα μεταβῇ καὶ ἰδίως ὅμιαι πεισθῇ περὶ τούτου, τὸν ἴδιον ἀκόλουθον· ἦσαν δὲ, διηγεῖται ὁ Κίνναμος (5), Ραυμόνδω τῷ Ἀντιοχείας πρίγκιπι θυγατέρες κάλλει κατ' ἐκείνον διεγερκοῦσαι τὸν χρόνον· ταύτας ὀφόμενον Βασίλειόν τινα ἐπέκλησιν Καματηρῶν, ἀκόλουθον ὄντα τηρικῶδε, βασιλεὺς ἔπεμψεν. Ἦτο ἔνδειξις ἰδιαιτέρας ἐκ μέρους τοῦ Μανουὴλ ἐμπιστοσύνης.

Εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀκολούθου, ἂν κρίνωμεν ἐκ τινων ἐνδείξεων παρεχομένων ὑπὸ τῶν χρονολογιῶν (τηρικῶδε, κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν κτ.), ἐνηλλάσσοντο οἱ ἔμπιστοι τοῦ αὐτοκράτορος, οἵτινες ἢ ἦσαν κυρίως Ἕλληνες, ὡς καὶ ἐκ τῶν ὀνομάτων καὶ ἐπωνυμιῶν αὐτῶν κατιδέκνυται. Φίλτατοι καὶ πιστότατοι εἰς τὸν αὐτοκράτορα οἱ ἀκόλουθοι οὗτοι ἦσαν πρόθυμοι καὶ ἔτοιμοι εἰς πᾶσαν στιγμήν ν' ἀγωνισθῶσιν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν μισθοφόρων κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ κυριάρχου.

Ἄλλοι ἄρχοντες ἐκ τῶν ἀξιοματικῶν τῶν Βαράγγων ἦσαν οἱ ποιμικήριοι τῶν Βαράγγων, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει μόνος ὁ Κουροπαλάτης· μετὰ δὲ τὸν πρωτοπόριον ἔρχονται οἱ ποιμικήριοι τῶν Βαράγγων (6).

(1) Γ. Κεδρηνός, ἐκδ. Βόνν. II, 603, 21 - 22.

(2) Κίνναμος, ἐκδ. Βόνν. 80, 23 - 81, 1.

(3) Ἄννα Κομνηνή, ἐκδ. Βόνν. I, 311, 20.

(4) Κουροπαλάτης, ἐκδ. Βόνν. 40, 10 ἐξ.

(5) Κίνναμος, ἐκδ. Βόνν. 210, 5 - 8.

(6) Κουροπαλάτης, ἐκδ. Βόνν. 31, 20.

Εἰς ἕκαστον σῶμα Ρώσων, λέγουσιν οἱ Diehl καὶ Schlumberger (1), οἵτινες ὁμιλοῦσι γενικῶς περὶ τῶν Ρῶς ταυτίζοντες αὐτοὺς ἐν πᾶσι σχεδὸν πρὸς τοὺς Βαράγγους, ἦτο προσκεκολλημένος ὡς εἰδικὸς ὑπάλληλος, μᾶλλον πολιτικὸς ἢ στρατιωτικὸς, ὁ ἐρμηνευτής, τοῦ ὁποῖου ἐρμηνεύων τις τὸ ὄνομα δύναται νὰ μαντεύσῃ εὐκόλως τὸ εἶδος τῶν ἐνδιαφεροσῶν ἱπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας προσέφεραν. Οἱ Βάραγγοι δὲν ἐγίνωσκον ἑλληνικά· δὲν ἦσαν ἐπαίοντες τῆς ἐλληνίδος φωνῆς (2)· καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς διερμηνεύς ἦτο ἀπαραίτητος πρὸς ἐπικοινωνίαν καὶ ἑὐθυμίαν τῶν σχέσεων μεταξὺ τοῦ ξένου λεγεῶνος καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως. Ὁ μέγας διερμηνευτής τῶν Βαράγγων, ὡς ἐπιτιλοφορεῖτο (3), ἦτο ἄρχων ἄρκοῦντος ἀνωτέρας τάξεως. Διατελῶν ὁ ἐπίσημος ἀντιπρόσωπος τοῦ κράτους παρὰ τοῖς ἀγερώχοις ξένοις ἀλλὰ καὶ πολυτίμοις συμμάχοις συνεζήτει ἰδίως ζητήματα ἀποδοχῶν μετὰ τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν ἀρχηγῶν, διηύθυνε τὴν ἐπιμελητείαν τοῦ σώματος, ἐκανόνιζε τὰ τοῦ στρατοῦ καὶ ἐν γένει διηυθῆται τὰ τῆς στρατονομίας τῶν ξένων. Ὁ αὐτὸς τέλος ὡς ἀνώτερος διαιτητής ἦτο ἐπιφορτισμένος νὰ ἀποφαίνεται περὶ τῶν διαφορῶν, αἵτινες ἠδύναντο ἕκαστοτε νὰ ἀναφῶσι καὶ ἀνεφύοντο τόσον φρικτικῶς μεταξὺ τῶν ἰθαγενῶν ἄφ' ἑνὸς καὶ τῶν ξένων μισθοφόρων ἄφ' ἑτέρου.

Σοφὸς τις ἀρχαιολόγος τῆς Κων)πόλεως, λέγει ὁ G. Schlumberger, εἶχε τὴν τύχην ν' ἀνεύρη τὴν μολυβδίνην σφραγίδα ἑνὸς τοιούτου ἀξιωματικοῦ. Τὸ τόσον περιεργον τοῦτο μνημεῖον φέρει τὴν ἀπλήν ἐπιγραφὴν· σφραγὶς τοῦ πανσεβίστου, σεβαστοῦ καὶ μεγαλοδιερμηνευτοῦ τῶν Βαράγγων Μιχαὴλ. Ἐπὶ τῆς κυρίας ὄψεως ἀπεικονίζεται ἡ εἰκὼν τοῦ προσάτου τοῦ ἄρχοντος, τοῦ ἀρχαγγέλλου Μιχαὴλ, ἀρχιστρατήγου τῶν οὐρανίων δυνάμεων καὶ στρατιῶν, ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης εἰδὸς τι ξίφους (4).

Ὁ Κουροπαλάτης πλὴν τοῦ τίτλου τοῦ ἀξιώματος διέσωσεν ἡμῖν καὶ τὰ διάσημα, τὰ ὁποῖα ἀνελόγουν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο, τόσῳ μᾶλλον σπουδαῖον ὅσῳ καὶ προηγεῖται τοῦ τοῦ ἀκολούθου ἀμέσως ἐπομένου· τὸ τοῦ μεγάλου διερμηνευτοῦ σκιάδιον καὶ τὸ καββάδιον, ὡς τὰ τοῦ πρωτοδερχαρίου· τὸ σκαρῶνικον αὐτοῦ ἐνδεδυμένον χασδίον, ἔχον ἐπὶ κορυφῆς μικρὰν τοῦφραν κοκκίνην. Τοῦ δικαυκίου αὐτοῦ τὸ μὲν ἐν πλά-

(1) G. Schlumberger, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 48. Ὁ σοφὸς ἱστορικὸς πραγματεύεται περὶ τοῦ ἀξιώματος τούτου διὰ πολλῶν.

(2) Ν. Χωνιάτης, ἐκδ. Βόνν. 418, 6.

(3) Κουροπαλάτης, ἐκδ. Βόνν. 25, 6.

(4) G. Schlumberger, ἐνθ' ἀνωτ. 48-49.

γων κόκκινον, τὸ δὲ ἕτερον ἀργυροῦν διὰ πετυλίον ζωγραφικῶν (1). Τοῦ ἀκολούθου, ὡς εἶδομεν ἤδη, ἡ στολή εἶναι κατὰ πολὺ λιτοτέρα, δὲν φέρεται δὲ οὗτος δεκανίκι, ὅπως οἱ εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα.

Ἡ φρουρὰ τῶν Βαράγγων ἐλάμβανε μεγάλους μισθοὺς. Καὶ γενικῶς μὲν αἱ ἀποδοχαὶ τῶν μισθοφόρων ἦσαν συνήθως ἐν Βυζαντίῳ λίαν ὑψηλαί (2), ἐξ οὗ καὶ ἡ κατὰ τῶν ξένων κατακραυγὴ τῶν τε ἐγγωρίων στρατιωτικῶν καὶ τοῦ βαρέως φορολογουμένου λαοῦ· ἰδιαιτέρως ὅμως οἱ Βάραγγοι, καθὼς τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν ξένων μισθοφόρων κατέχοντες, ἐλάμβανον διὰ τοῦτο καὶ τοὺς σπουδαιότερους μισθοὺς. Οἱ βασιλεῖς, λέγει ὁ Schlumberger (3), ἐπλήρωνον πολὺ ἀκριβὰ τοὺς θαυμασίους αὐτοὺς στρατιώτας. Ἐκαστος Ρῶς ἢ Βάραγγος, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ σοφοῦ Γάλλου βυζαντινολόγου, ἐλάμβανε δέκα μέχρι δώδεκα ἢ καὶ δεκαπέντε χρυσῶν μηνιαίως, χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν εἰς ταῦτα τὰς δόξας, προκαταβολὰς παρεχομένας κατὰ τὸν χρόνον τῆς κατατάξεως αὐτῶν, δῶρα κατὰ τὰς μεγάλας ἐορτὰς κττ. Ἐπειδὴ δ' αἱ τοιαῦται θέσεις ἦσαν τόσον προσοδοφόροι, καθίσταντο διὰ τοῦτο καὶ περιζήτητοι καὶ ἠγοράζοντο πολὺ ἀκριβὰ. Διὰ νὰ καταταχθῇ τις εἰς τὴν μεγάλην ἑταιρείαν ἔπρεπε νὰ καταβάλῃ τὸ σχεδὸν ἀπίστευτον ποσὸν τῶν δεκαῆς λιτρῶν χρυσοῦ, ἐνῶ εἰς τὴν μέσῃν κατέβαλλε μόνον δέκα λίτρας καὶ εἰς τὴν τρίτην, ἀκόμη ὑποδεστέραν, τὴν τῶν Φαργάνων καὶ Χαζάρων, μόνον ἐπτά (4). Ἡ τρίτη αὕτη ἑταιρεία ἀπετέλει κυρίως τμήμα τῆς μέσης, ἣτις ἀναφέρεται συνήθως μετὰ καὶ τῶν Φαργάνων καὶ τῶν Χαζάρων, ὡς ἰδιαιτέρου οὔτως εἰπεῖν τμήματος αὐτῆς.

**§ 9. Οἱ Βάραγγοι ὡς σωματοφύλακες ἐν ταῖς ἀνακτο-
ροις. Θέσις αὐτῶν ἐν ταῖς τελεταῖς τοῦ τυπικοῦ. Ἡ
αὐτοκρατορικὴ φρουρὰ κατὰ τὰς μάχας.**

Οἱ Βάραγγοι ὡς τὸ πλεόν ἔμπιστον καὶ ἐκλεκτὸν τμήμα τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς ἐστρατιωνίζοντο καὶ ἐσιτίζοντο ἐντὸς τῶν ἀπεράντων ἀνακτόρων. Κατὰ τὰς δεσποτικὰς, θεομητορικὰς καὶ ἄλλας μεγάλας ἐορτὰς προσερχόμενοι μετὰ τῶν ἄλλων ἀρχόντων πολυχρονίζουσι καὶ αὐτοὶ τὸν βασιλέα εἰς τὴν τρίπεζαν Ἰγγλιστί, ἧτοι ἀγγλιστί καὶ εἰς

ἐνδειξιν χαρᾶς καὶ εὐφροσύνου χαιρετισμοῦ ἐν ἀλαλαγμῶ συγκρούοντες τὰς πελέκεις αὐτῶν κτύπον ἀποτελοῦνται (1). Κατὰ τὰς ἐπισήμους ταύτας ἡμέρας λαμβάνουσιν ἄρτους ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς τραπέζης: μετὰ δὲ τὸν πρωτονοτάριον ἔρχονται οἱ πριμικήριοι τῶν Βαράγγων καὶ πάντες οἱ Βάραγγοι μετ' αὐτῶν καὶ λαμβάνουσι μίνους καὶ οὔτοι (2). Μεγάλη καὶ αὕτη καὶ ἔξαιρετικὴ τιμὴ, εἰς τοὺς αὐλικοὺς μόνον καὶ τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους προσιδιάζουσα.

Βάραγγοι ὁμοίως, ὡς εἶδομεν, ὑπηρετοῦσιν ἐν ταῖς θύραις τοῦ κελίου τοῦ βασιλέως καὶ εἰς τὸ τρίκλινον (3). Ὅστε καὶ οἱ θαλαμηπόλοι καὶ τὸ ἀνώτερον ὑπηρετικὸν προσωπικὸν τῶν ἀνακτόρων, ἰδίως τὸ τῶν μαγειρείων καὶ τῆς τραπέζης, τὸ ὅποιον ἔδεινὰ τρέφει ἔξαιρετικὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ οὗτος πάλιν ἐμπιστοσύνην πρὸς αὐτό, προσελαμβάνετο καὶ τοῦτο ἐκ τῶν τάξεων τῶν Βαράγγων.

Κυρίως ὅμως διέπρεπον οἱ Βάραγγοι ὡς μεγαλοπρεπῆς σωματοφύλακὴ τοῦ βυζαντινοῦ βασιλέως. Ὀπλισμένοι μὲ τὸν πέλεκυν μάχης, τὸν ἀμφιστομον, λέγει ὁ Gibbon (4), συνώδευον τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὸν ναόν, εἰς τὴν σύγκλητον, εἰς τὸν πολυτάραχον ἵππόδρομον. Κατὰ τὰς ἐπισήμους τελετὰς ὁ βασιλεὺς μεταβαίνει εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ μέσῃ τῶν Βαράγγων, οἵτινες σταθμεύουσιν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ναοῦ λαμβάνοντες ἰδίαν ἐν αὐτῇ θέσιν, ἣν μάλιστα λεπτομερῶς καθορίζει ὁ Κουροπαλάτης: ὁμοίως (μεταβαίνουσι καὶ παρατάσσονται πλὴν ἄλλων) καὶ οἱ Βάραγγοι καὶ ἴστανται καὶ αὐτοὶ πλησίον τῶν τῆς προκύψεως κούριων, φέροντες τὰς πελέκεις αὐτῶν ἐπὶ τῶν καρποχείρων αὐτῶν· τοῦ βασιλέως δὲ ἀνωθεν ἀπὸ τῆς προκύψεως φανέντος αἴρουν αὐτὰς πάντες, ὡς ἔθος, ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν (5). Ἐχομεν δ' ἴσως ἐνταῦθα καὶ ὅπου ἀλλαγῶ γίνεται παρόμοιος λόγος περὶ χαιρετισμοῦ τοῦ αὐτοκράτορος δι' ἀνυψώσεως τῶν πελέκειν ἐπ' ὤμου, ἀνυψώσεως, τῆς ὁποίας προηγείται ἐν στάσει ἀναπαύσεως ἢ κατάθεσις τῶν πελέκειν ἐπὶ τῶν καρποχείρων, τὴν πρώτην μνείαν τοῦ ἐκ Βαργᾶ προφανῶς ὀρμωμένου καὶ σήμερον γενικῶς παραδεδεγμένου ἐν τῇ στρατῷ χαιρετισμοῦ δι' ἀνυψώσεως τῶν ὅπλων καὶ ἰδίως τῶν ξιφῶν.

Κατὰ τὴν μεγάλην ἐν Βυζαντίῳ δεσποτικὴν καὶ θεομητορικὴν ἐορτήν τῆς Ὑπαπαντῆς οἱ Βάραγγοι συνώδευον τὸν βασιλέα μέχρι τοῦ

(1) Κουροπαλάτ. ἐκδ. Βόνν. 57, 9-11.

(2) Αὐτ. 61, 20 ἐξ.

(3) Αὐτ. 87, 4.

(4) Gibbon, ἐνθ' ἀνωτ. 577.

(5) Κουροπαλάτης. ἐκδ. Βόνν. 49, 7-11.

(1) Κουροπαλάτ. ἐκδ. Βόνν. 26, 6-10.

(2) Ch. Diehl, Byzance κτλ. σ. 40.

(3) G. Schlumberger, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 49.

(4) Αὐτ. σ. 49. A. Rambaud, L' Empire grec, σ. 390.

ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν, ὅπου μετέβαινεν οὗτος ἐν πομπῇ ἵνα προσενηθῆ. Καὶ πάντοτε μὲν, λέγει ὁ Κουροπαλάτης, (1) τοῦ βασιλέως καθυπερβαίνοντος ἀκολουθοῦσι φέροντες ἐπ' ὤμων τοὺς πελέκεις αὐτῶν καὶ μέχρι τῶν Ὑψηλῶν ἀπερχόμενοι κατὰ δὲ ταύτην τὴν ἐορτὴν μέχρι καὶ τοῦ ναοῦ ἀκολουθοῦσιν· οὐ μὴν καὶ εἰς τὴν ὑποστροφὴν, ἀλλ' ἐδρίσκονται κατὰ συνήθειαν εἰς τὴν πύλην τῶν Ὑψηλῶν ἐκδεχόμενοι τὸν βασιλέα καὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ μέχρι καὶ τοῦ πεζεύματος. Ὅπως δ' οἱ Ρῶς, ὁμοίως καὶ οἱ Βάραγγοι τῆς φρουρᾶς δὲν συνήθιζον νὰ ἱππεύωσιν, ἀλλ' ἐβάδιζον πάντοτε πεζῇ καὶ κατὰ τὰς ἐπισήμους ἀκόμη τελετάς. Δὲν γινώσκωμεν ἂν ὑπῆρχεν ἔφιππος σωματοφυλακὴ ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Βυζαντίου, οὐδ' ἐκ τίνων ἀποτελεῖτο αὕτη· πάντως οἱ Βάραγγοι δὲν φαίνεται νὰ μετεῖχον εἰς αὐτήν.

Μετὰ μεγαλοπρεπείας ὡσαύτως μεταβαίνει ὁ βασιλεὺς καὶ αὐτοκρατορῶς Ρωμαίων κατὰ τὸ γενέσιον (ἴητοι τὴν ἐορτὴν τῶν γενεθλίων) τοῦ Τιμίου Προδρόμου εἰς τὴν ἐπ' ὀνόματι τιμομένην σεβασμίων μονήν αὐτοῦ τῆς Πέτρας, ἀκολουθοῦντων κἀνταῦθα τῶν Βαράγγων μέχρι καὶ τῆς μονῆς, καθ' ἣ καὶ εἰς τὸν Βλαχερνῶν ναόν (2).

Ἐπίσης κατὰ τὴν ἀποτομὴν τοῦ Τιμίου Προδρόμου πάλιν μεταβαίνει εἰς τὴν κλημένην σεβασμίων μονήν αὐτοῦ, τὴν τῆς Πέτρας, τῶν Βαράγγων ἀκολουθοῦντων ὡς καὶ πρότερον (3).

Οἱ Βάραγγοι παρίστανται ὡσαύτως καὶ κατὰ τὴν στέψιν τοῦ βασιλέως· κρατῶν οὖν ἀμφότερα ὁ βασιλεὺς, ἤγαγον τὸν σταυρὸν καὶ τὸν νάρθηκα, προηγείται τῆς εἰσόδου πάσης· ἐξ ἀμφοτέρων δὲ τῶν μερῶν συμπαρακολουθοῦσιν αὐτῷ· οἱ τε Βάραγγοι πάντες πελεκητοὶ καὶ νέοι εὐγενεῖς ἔνοπλοι περὶ ἑκάτον (4). Ὡς βλέπει τις μάλιστα ἡ θέσις τῶν Βαράγγων κατὰ τὴν μεγαλοπρεπεστάτην ταύτην τελετὴν τῆς στέψεως ἦτο ἐξόχως τιμητικὴ τιμημένων τούτων ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς τοὺς εὐγενεῖς νέους τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν τῆς πρωτευούσης. Τοιαύτης τιμῆς ἀξιούμενοι οἱ ξένοι οὗτοι ἦτο φυσικὸν νὰ ἐπισύρωσι καθ' ἑαυτῶν τὸν φθόρον καὶ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν ἐγχωρίων.

Οἱ Βάραγγοι ἀκολουθοῦσιν αἰείποτε τὸν αὐτοκράτορα. Ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν, τὸν ἀκόλουθον (5), συγκεντροῦνται πάντες περὶ τὸ σῆμα.

(1) Κουροπαλάτης, ἐκδ. Βόνν. 80, 20-81, 3.

(2) Αὐτ. 81, 8 ἐξ.

(3) Αὐτ. 81, 21 ἐξ.

(4) Αὐτ. 93, 23 - 94, 1 ἐξ. Ὁμοίαν περιγραφὴν τῆς στέψεως βλ. καὶ παρὰ Κατακουζηνῶ, ἐκδ. Βόνν. I, 200, 6 ἐξ.

(5) Οὐδαμῶς ἀπίθανον ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς λ. ἀκόλουθος θεωροῦμεν ὅτι εἶναι αὕτη ἐπὶ τὸ ἑλληνοπρεπέστατον ἀπόδοσις τοῦ λατινικοῦ comes.

τοῦ αὐτοκράτορος, τὸ διβέλλιον, ὅπως τὸ λέγει ὁ Κουροπαλάτης, τὸ ὁποῖον βαστάζει ὁ σκουτέριος καὶ τὸ ὁποῖον φέρεται πάντοτε πρὸ τοῦ βασιλέως, ὅπου καὶ ἂν μεταβάλῃ οὗτος· ὁ σκουτέριος βαστάζει τὸ διβέλλιον καὶ τοῦ βασιλέως σκουτέριον οὐ μόνον εἰς τὰς προκύψεις, ἀλλὰ καὶ ὅπου ὁ βασιλεὺς ἀπέχρηται· ἐδρίσκονται δὲ μετὰ τοῦ διβέλλιον καὶ πάντες οἱ Βάραγγοι. Ἐἴτε οὖν εἰς τὸ φροσσῆτον ὁ βασιλεὺς ἐδρίσκειται εἴτε καὶ ἀλλαχοῦ, τὸ διβέλλιον πάντοτε ἐμπροσθεν αὐτοῦ φέρεται (1). Ἦτο δὲ τὸ διβέλλιον ἡ στρατιωτικὴ, ὡς εἴπομεν, ἰδιαιτέρα σημαία τοῦ αὐτοκράτορος, vexillum imperatoris gemino velo constans, ὡς ὀρίζει αὐτὸ ὁ Gretserus (2), ὁ σχολιαστὴς τοῦ Κουροπαλάτου ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Βόννης. Ὁ ἀββᾶς Du Cange (3) θεωρεῖ τὴν λ. συνώνυμον πρὸς τὸ τοῦφα, ὅτε δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν ἴσως ἐνταῦθα σχέσιν τινὰ πρὸς τὰς μετὰ ταῦτα ἱππούριδας, διακριτικὰ σήματα τῶν Τούρκων σουλτάνων καὶ τῶν μεγιστάνων.

Μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ περὶ τὸ διβέλλιον στρατεύοντες οἱ Βάραγγοι δεικνύουσι μυθικὴν ἀνδρείαν καὶ τόλμην. Τίποτε δὲν δύναται νὰ ἀντιστῇ εἰς τὴν ἀκατάσχετον ὀρμὴν τῶν· καὶ ὅπου δ' οἱ ἄλλοι στρατιῶται δυσθυμοῦσι καὶ ἀποθαροῦνται, οἱ Βάραγγοι διατασσόμενοι αὐτίκα ἔχονται τοῦ ἔργου (4). Τίποτε, λέγει ὁ Rambaud ἀναφερόμενος κυρίως εἰς τοὺς παλαιότερους Βαράγγους, δὲν ἠδύνατο νὰ κλονίσῃ αὐτούς, ὅτε τεταγμένοι κατὰ πυκνὴν φάλαγγα, ἐκβάλλοντες τὸν ἀνασθρον πολεμικὸν τῶν ἀλαλαγμῶν ἐμάχοντο ἐκ τοῦ συστάδην. Ὁ ὀπλισμὸς καὶ ἡ πολεμικὴ αὐτῶν τακτικὴ ἔκαμνον αὐτούς γὰ διακρίνονται τῶν ἄλλων σκυθικῶν καὶ βαρβάρων ἔθνῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ Βυζάντιον προσελάμβανε συνήθως τοὺς μισθοφόρους του. Οἱ Οὐγγροι, οἱ Πατζινάκαι ἢ Πετσενέγοι, οἱ Χάζαροι ἦσαν κυρίως ἱππεῖς. Οἱ Βάραγγοι ἦσαν οἱ πρῶτοι τακτικαὶ πεζοὶ τῆς βαρβάρου Εὐρώπης. Ἐκτὸς τοῦ τόξου καὶ τοῦ ἐλαφροῦ ἀκοντίου, ὅπλων τῶν λαῶν, οἵτινες πολεμοῦσι φεύγοντες, ἔφερον οὗτοι τὰ βαρῆα ὅπλα τῶν πολεμιστῶν, οἵτινες ἀνθίστανται κρατερώς εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν.

λέξεως, ἡτις δηλωτικὴ τοῦ ὄπαδοῦ, τοῦ ἀκολουθοῦ τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τῆς μάχης καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ὡς τοιαύτη καὶ εἰς τὸ τυπικὸν τῆς ἐν Βυζαντίῳ Αὐλῆς μετενεχθεῖσα ἐκεῖ μὲν περιέπεσε μετ' οὐ πολὺ εἰς ἀχρησίαν, ἐνῶ εἰς τὰ φεουδαρχικὰ κράτη τῆς Δύσεως ἀπέβη κατὰ μικρὸν ὁ γνωστὸς κληρονομικῆς εὐγενείας δηλωτικὸς καὶ εἰς ὠρισμένον ἀξίωμα ἀντιστοιχῶν τίτλος τοῦ κόμιστος.

(1) Κουροπαλάτης, ἐκδ. Βόνν. 89, 15 - 19.

(2) Αὐτ. σ. 269 ἐν τέλει.

(3) Glossar. Grecit. ἐν λ. διβέλλιον.

(4) Κίνναμος, ἐκδ. Βόνν. 8, 17.

Ὡς ἐκ τῆς ἀνδρείας αὐτῶν, συνεχίζει ὁ Rambaud, τοῦ ὁποίου τὰ περὶ τῶν παλαιότερων Βαράγγων λεγόμενα ἐφαρμόζονται ἐξ ἴσου καλῶς καὶ εἰς τοὺς τῶν τελευταίων αἰώνων τῆς ἐλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, τῆς σταθερότητος καὶ τοῦ ὀπλισμοῦ ἔφερον εἰς τὴν μνήμην τινὸς τοῦς Φράγκους, τοὺς ὁποίους οἱ Βυζαντινοὶ ἀπέδιδον εἰς αὐτοὺς ὡς ὁμίλους, καὶ τοὺς βαρυσιδήρους ἥρωας τοῦ δυτικοῦ φρουδαλισμοῦ. Πάνοπλοι ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἔφερον βαρείας σιδηρᾶς περικεφαλαίας καὶ θώρακας ἀλυσιδωτούς· μεγάλη ἐπιμήκης ἀσπίς ἐκάλυπτεν αὐτοὺς ἕως κάτω. Ὅσάκις δ' ὑπεχώρουν ἔσχιπτον ἐπὶ τῶν ἰσχυρῶν αὐτῶν τὸν κολοσσαῖον τοῦτον θυρεὸν καὶ οὕτω καθίσταντο ἀτρόστοι. Σπανίως ἐπομένως ἦτο δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ σύγκυσις εἰς τὰς τάξεις αὐτῶν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης ἐσηματίζον συνήθως τὴν ἀδιείσδυτον ἐκείνην σφίγγα τῶν βορείων πολεμιστῶν, περὶ τῆς ὁποίας εὐρὺν λόγον ποιεῖται ἡδη ὁ Γάκιος, καὶ συνεσφιγμένοι ὁ εἰς παρὰ τὸν ἄλλον παρουσίαζον τὴν ὕψιν ἐνὸς χαλυβδίνου τείχους διαστιζομένου πυκνῶς ὑπὸ λογχῶν καὶ ἀπαστράπτοντος ἀπὸ τὴν λάμψιν τῶν μεταλλικῶν ἀσπίδων. Ἀπὸ τὸ τεῖχος δ' αὐτὸ διέφρευγε μία βοή διαρκῆς, εἰς μυκηθμὸς ὅμοιος πρὸς τὸν ῥόχθον τοῦ Ὁκεανοῦ, ὁ περίφημος *barritus* τῶν Γερμανῶν τοῦ α' αἰῶνος, εἶδος πολεμικοῦ οὕτως εἰπεῖν ἀλλαγμοῦ ἢ παιᾶνος.

Ἡ ἱερὰ μανία τῆς μάχης, τὸ ἀγῆστον μένος καθίστα αὐτοὺς ἐν τέλει ἐκτὸς ἑαυτῶν καὶ τότε πλέον καθίσταντο οἱ δαιμονισμένοι πολεμισταί, οἱ ὁποῖοι ἔχοντες πρὸ τῶν ὁμίλων αὐτῶν τὸ ὄραμα τῆς Βαλχάλλας καὶ τὰς αἰθερίους μορφὰς τῶν Βαλκυριῶν, κόσκινον ἀπὸ τὰς πληγὰς, ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὴν αἰμορραγίαν καὶ οὐχὶ σπανίως ἠκροιτηριασμένοι ἐξηκολούθουν ἐν τούτοις νὰ μάχωνται (*). Μανικῶς ὀρμῶντες (**), λέγει καὶ ὁ Allen, ἔβλεπον τὰς Βαλκυρίας, τὰς παρθένους τοῦ Ὀδίνου, νὰ διασχίζωσι τὸν ἀέρα μετ' ἀπαστράπτοντα ἀκόντια ἐρχόμενα μετ' ἰλιγγιώδη ταχύτητα ἵνα βοηθήσουν τοὺς ἥρωας ἐν ταῖς κινδύνοις ἢ ἐγγίψωσιν αὐτοὺς μετ' αἰχμὴν τοῦ ἀκοντίου των καὶ ἦν στιγμὴν οἱ πολεμισταὶ ἔμελλον νὰ συναντήσουν τὸν θεὸν Ὀδὸν εἰς τὴν Βαλχάλλαν (**).

Περὶ τῶν παλαιότερων Ταυροσκυθῶν, τοὺς ὁποίους ἡ κοινὴ διάλεκτος Ρῶς εἶπεν *ονομάζειν* (1), καθὰ λέγει Λέων ὁ Διάκονος, λέγε-

ται : μήποτε μέγροι καὶ νῦν ἑαυτοὺς ἐγχειρίζωσι τοῖς δυναμενέσιν ἡττωμένους· ἀλλ' ἡδη τῆς σοιτηρίας ἀπαγορεύσαντας ὠθεῖν τε κατὰ τῶν σπλάγγων τὰ ξίφη καὶ οὕτως ἑαυτοὺς ἀναιρεῖν... φασὶ γὰρ τοὺς πρὸς τῶν ἐναντίων κατακτεινομένους ἐν τοῖς πολέμοις, μετὰ τὸν μόρον καὶ τὴν ἐκ τῶν σωματίων διάζευξιν τῶν φροχῶν, ἐν ἤδου τοῖς ἀθέρταις ὑπηρετεῖν (1). Τοιοῦτοι στρατιῶται προτιμῶντες νὰ φρονευσθῶσι μᾶλλον μετὰς ἰδίας αὐτῶν χεῖρας ἢ παρὰ τῶν ἐχθρῶν, οὐδέποτε δὲ στέργοντες νὰ παραδοθῶσιν ἦσαν ὄντως ἐχθροὶ φοβεροὶ ἀλλὰ καὶ φίλοι πολίτιμοι (2).

Ἐὰν δ' ὡς εἰκάζομεν ὁ μάταιος Ψελλὸς γράφων διὰ τοὺς περὶ τὸν Ταῦρον Σκύθας ὑπονοῇ Βαράγγους καὶ καθόλου ὑπερβορείους φρουροὺς τῶν κλεισωρειῶν τοῦ Ταύρου, ἔχομεν σπανίας καὶ ἐξόχου ἀνδρείας δεῖγμα ὑπὲρ τῶν πολεμιστῶν τούτων νὰ σημειώσωμεν. Ὅτε Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς κατὰ τὸ 1056 ἐπὶ κεφαλῆς ὀλοκλήρου σχεδὸν τῆς στρατιωτικῆς μερίδος ἐπῆλθε κατὰ Μιχαὴλ τοῦ Γέροντος καὶ οἱ ὑπὲρ τούτου ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, εἶχε δὲ κλίνει ὑπὲρ τοῦ Ἰσαακίου ἡ νίκη, μόνοι τέσσαρες τῶν Σκυθῶν τούτων δὲν ἐδειλίασαν, ἀλλὰ τοῦτον (τὸν Ἰσαάκιον) ἔναι τοῦ κατ' ἡμᾶς στρατοπέδου ἐσφακότες, ἦσαν δὲ τῶν περὶ τὸν Ταῦρον Σκυθῶν τῶν τεττάρων οὐ πλείους, τὰ δόρυτα κατευθύναντες ἐπ' αὐτὸν ἐξ ἐκατέρως πλευρῆς ὥσαντο καὶ τὸν γε σίδηρον τοῖς ἐκείνου ὀπλοῖς ἐφηρμοκότες διαμμορτάνουσι μὲν αὐτῷ τοῦ σώματος, ἀλλ' οὐδὲ ἐπὶ θάτερον παρατρέπουσι μέρος, ἀλλ' ἀντιπλήσαντες τε τὸν ἄνδρου εἰς ἴσον αὐθις ἀντικατέστησαν, ἰσοβαρῆ πεποιηκότες καὶ ἐπὶ τοῦ κέντρου τηρήσαντες (3).

Ταυροσκυθαὶ ὅμως πολεμισταὶ εὐρίσκοντο τότε καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Ἰσαακίου, ὅστις διὰ τὰς ἐξόχους αὐτοῦ στρατιωτικὰς ἀρετὰς ἦτο φυσικὸν νὰ προσελκύσῃ τῶν Βαράγγων τὰς συμπαθείας, ἄλλως καὶ αἰφοῦ ἢ στάσις τούτου ἐσκόπει τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀξιώσεων τῆς

(1) Λέων Διάκονος, ἐκδ. Βόνν. 151, 22-152, 4. Πβ. Α. Rambaud, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 388.

(2) Πβ. Ch. Diehl, Byzance etc. σ. 42.

(3) Παρὰ Κ. Σάθα, Μεσαιών. Βιβλιοθ. τ. Δ', Μιχ. Ψελλοῦ Χρονογραφία, σ. 216. Ἄλλη ἐκδοχὴ τῆς φρ. οἱ περὶ τὸν Ταῦρον Σκύθαι εἶναι ἢ ἐξῆς: εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου προέβησαν εἰς ὁμιδικὰς μετατοπίσεις διαφόρων λαῶν ἀπὸ μιᾶς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας εἰς ἄλλην. Μεταξὺ τῶν λαῶν τούτων ἦσαν καὶ οἱ Βούλγαροι. Ὑποθέτομεν λοιπὸν ὅτι μοῖρα Βουλγάρων πολεμιστῶν ἀπώρισθη εἰς τὰ περὶ τὸν Ταῦρον εἰς τοῦτο μᾶς ἐνισχύει καὶ τὸ ἔπειτα ὄνομα τοῦ ὄρους *Μπουλγὰρ Ντάγ*, ὅπερ μερικοὶ ἐλληνίζοντες παράγουσιν, ἀνευ ἀνάγκης, ἐκ τοῦ *Μπουγᾶ* (= Ταῦρος) *Ντάγ*, κατὰ παραφθοράν τινα.

(1) A. Rambaud, I. Empire grec, σ. 388. G. Schlumberger, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 47-48.

(2) Α. Διάκονος, ἐκδ. Βόνν. 153, 23.

(3) Allen, Histoire du Danemark, σ. 10.

(4) Α. Διάκονος, ἐκδ. Βόνν. 63, 9-10.

στρατιωτικῆς μερίδος. Ὁ Ψελλὸς σταλείς εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην πρεσβευτῆς ἐκ μέρους Μιχαὴλ τοῦ Γέροντος πρὸς τὸν ἀποστάτην ἀναφέρει ἐν τοῖς μισθοφόροις τοῦ τελευταίου Ἰταλοὺς καὶ Ταυροσκύθας ποιούμενος μάλιστα τὴν ἐξῆς τούτων πρὸς ἀλλήλους σύγκρισιν: Ἰταλοί τε καὶ Ταυροσκύθαι, φοβεροὶ καὶ τοῖς εἶδεσι καὶ τοῖς σχήμασιν, ἄμφω μὲν γλυμκιδῶντες, ἀλλ' οἱ μὲν τὸ χροῖμα ὑποροθεύοντες καὶ κατακεντοῦντες τοὺς τῶν βλεφάρων τασσοῦς, οἱ δὲ φυλάττοντες γνήσιον· οἱ μὲν ἐμπλήκτοι ταῖς δομαῖς, ἐκίνητοί τε καὶ δομηταί, οἱ δὲ μαρικοί καὶ ἐπίχολοι· κἀκεῖνοι μὲν ἀνυπόστατοι τὴν πρώτην [πρὸς] ἔφοδον [δομήν], ταχὺ δὲ τοῦ ὄξεος πιμπλάμενοι, οἱ δὲ ἦττον μὲν ἐφορμιῶντες, ἀφειδεῖς δὲ τῶν αἰμάτων καὶ τῶν κρεῖλλίων καταφρονοῦντες (1).

Ὅποῖον τινὰ δύναμιν ἐκέκτηντο οἱ ἄνδραιοι Βαράγγοι ἐν τοῖς ἀνακτόροις κατὰ τὸν ταραχώδη καὶ πλήρη στάσεων 11ον αἰῶνα δείκνυται καὶ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν καὶ θυσιαῶν, εἰς τὰς ὁποίας προέβαιον, ὅπως προσαικειοῦσιν αὐτοῖς, οἱ ἐκάστοτε στασιασταί. Οὔτω ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ Ζ', μαθὼν ὅτι ὁ αἰχμαλωτισθεὶς Ρωμαῖος ὁ Διογένης ἀπελευθερωθεὶς ἐβάδιζε κατὰ τῆς πρωτευούσης, ἵνα ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον, περὶ ἐν τῷ δέισις καὶ τὴν τοῦ Διογένης ὑποπτεύσας ὁμότητα βουλὴν βουλευέται ἀσφαλεστάτην ἐαυτῷ, εἴποι δ' ἂν τις καὶ συνετώτερον.· τοῖς ἐξανεπιτοῖς συμβούλοις χρησάμενος, φημὶ δὲ τοῖς οἰκέσι τοῦ Κασσαρος, τοὺς περὶ τὴν ἀλλήν φύλακας οἰκειοῦται· τοῦτο δὲ γένος ἀσπιδοφόροι σὺμπαντες καὶ ὁμοφαῖαν τινὰ ἀπὸ τοῦ ὄμου ἐτερόστομον καὶ βαρβαρὸν ἐπισείοντες· κτυπήσαντες γοῦν τὰς ἀσπίδας, ἴσον ἐχώρουν αἱ κεφαλαί, τὰς τε ὁμοφαίας πρὸς ἀλλήλους συντρίψαντες τε καὶ συνηχῆσαντες ἐπὶ τὸν βασιλεύοντα ὡς κινδυνεύοντα συναντίσαι καὶ χορὸν περὶ αὐτὸν ἐλίξαντες ἀθιγῶς ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα τῶν ἀνακτόρων ἀνάγονται (2). Πόσον σπουδαία ἦτο ἡ ἐπιτυχία αὕτη τοῦ Μιχαὴλ δείκνυται ἐκ τοῦ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ψελλὸς, ὅστις ἐν τῷ ἄκρῳ ἐλληνισμῷ του οὐδὲ τὸ ὄνομα τῶν Βαράγγων καταδέχεται πῶς νὰ ἀναφέρῃ, χαρακτηρίζει τὴν ἀπόφασιν τοῦ Μιχαὴλ ὡς βουλὴν ἀσφαλεστάτην, εἴποι δ' ἂν τις καὶ συνετώτερον. Καὶ τὸ πρῶγμα εἶναι πολὺ, ὅταν τις γνωρίσῃ τὴν περιφρόνησιν, τὴν ὁποίαν ὁ συνεχῶς περιαντολογῶν καὶ εἰς τὸ κέντρον τῆς οἰκουμένης ἐαυτὸν ἱστάς σχολαστικὸς ἐκείνος γέρον ἐτραφε πρὸς τοὺς Σκύθας. Ὅταν δυστυχῆ Σκύθης ὑπὲρ τὸν Ἰστρον ἢ Πέρσης ὑπὲρ τὸν Εὐφράτην, τοῦτο δὲν εἶναι δυστυχία κατὰ τοῦ Ψελλοῦ τὴν λογικὴν κινήσιν τὴν θέλγον-

(1) Παρά Κ. Σάθα, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 222.

(2) Αὐτ. σ. 281 — 282.

σαν (1), ὡς αὐταρέσκως ἀπεκαλεῖ αὐτὸς ἑαυτὸν: οὐ γὰρ εἴ τις τῶν ὑπὲρ τὸν Ἰστρον Σκυθῶν υἱέας ἀποβάλοι πενήτηντα, οὗτος ἐμοὶ βαρυσυμφορώτατος· οὐ δ' εἴ τις τῶν ὑπὲρ τὸν Εὐφράτην Περσῶν δρουμένην αὐτῷ ἴδοι τὴν γῆν ἢ τὰ φίλτατα δορυάλωτα, τοῦτον ἐρῶ πολυκλήν καὶ βαρυσυμφορῶτατος (2). Μόνον τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενος ἀναγκάζεται ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν σπουδαιότητα τῶν ξένων τούτων ἐν τῇ βυζαντινῇ Αὐλῇ, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἔχαιρον τὰ κατεσκληκότα ἐκεῖνα γερόντια δασάκας εὐρίσκετο αὐτοκράτωρ ἔχων τὸ εἶδος πρεσβυτικὸν οἶον καὶ σωφρονιστῆ προσήκον ἢ παιδαγωγῷ ὅμοιον (3)!

Ἄλλὰ καὶ τῶν μεταγενεστέρων Βαράγγων, τῶν Ἰγγλίων, τὸ θάρρος ἦτο ἐπίσης ἀπαράμιλλον. Ὅτε ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Κομνηνός, διηγεῖται ὁ Κίνναμος, ἐπολέμει εἰς τὴν Μακεδονίαν κατὰ τῶν Σκυθῶν, ἦτοι τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν ἄλλων Σλαύων, οἱ Σκύθαι ὅσπερ ἐπιτεκίλισματι ταῖς ἀμάξαις χρησάμενοι μεγάλα Ρωμαίους ἐλέπουν. Ὁ βασιλεὺς ἐπιθυμῶν νὰ δοῖ ἢ πέρας τι εἰς τὴν ἀνιστορῆσιν ἐκείνην καὶ καταστρεπτικὴν ἐκστρατείαν, ἥτις ἐν ἀκαταλλήλῳ ἐποχῇ τοῦ ἔτους διεξαγομένη παρεῖχε μεγάλας δυσχερείας, ἀπεφάσισεν αὐτὸς τοῦ Ἰστροῦ ἀποβὰς περὶ τὸν ἀγῶνα διαθλῆσαι. Τότε δ' ἀκριβῶς κατεδείχθη μίαν φορὰν ἐπὶ πλέον ἢ ἄξια, ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῶν Βαράγγων· διότι τῶν Ρωμαίων οὐδαμῶς ἐπαινοῦντων (ἦτοι μὴ συναινούντων μὴδ' ἐπιδοκιμαζόντων τὰς βασιλικὰς γνώμας καὶ ἀποφάσεις περὶ διεξαγωγῆς τελειωτικοῦ ἀγῶνος, ὅστις ἢ ἀπῆται μεγάλας θυσίας) ἐκέλευσε τοῖς ἄμφ' αὐτὸν πελεκυφόροις (ἔθνος δὲ ἐστὶ τοῦτο βρετανικὸν βασιλεῦσαι Ρωμαίων δουλεύον ἀνέκαθεν) πελέκεσιν ἐπιστάντες διακόπτειν αὐτοὺς (τοὺς Σκύθας)· τῶν δὲ αὐτίκα ἔργου ἐχομένων οὕτω δὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ Σκυθῶν στρατοπέδου ἐγκρατῆς βασιλεὺς γίνετα (4).

Ἡ ἀνδρεία, μὲ τὴν ὁποίαν μάχονται οἱ σωματοφύλακες τοῦ αὐτοκράτορος Βαράγγοι παράβολόν τι καὶ βακχικὸν ἔχοντες ἐπ' ἀλλήλους ἔδιδε τὴν νίκην εἰς τὴν μερίδα, πρὸς τὴν ὁποίαν συνετάσσοντο. Εἰς τὸν Ἀθίον, ὅχι μακρὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εὐρίσκεται Ἰωάννης ὁ Βουένιος, ἀδελφὸς τοῦ Νικηφόρου, ὅστις εἶχε προχειρίσει ἑαυτὸν πρότινος εἰς αὐτοκράτορα ἐν Δυρραχίῳ, καὶ περὶ τὸν Ἰωάννην στρατὸς πολὺς, εἰς τὰς τάξεις δ' αὐτοῦ καὶ Βαράγγοι πολλοὶ ἀπὸ τὰς μεθο-

(1) Παρά Κ. Σάθα, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 198.

(2) Αὐτ. σ. 320.

(3) Αὐτ. σ. 290.

(4) Κίνναμος, ἐκδ. Βόνν. 8, 14-18.

ρίους φρουράς τῆς Μακεδονίας, εἰς τὰς ὁποίας ἐτοπιζοῦντο λόγω τῆς ἀνδρείας καὶ μαχητικότητος αὐτῶν πρὸς ἀπέναντι τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σλαύων καὶ τῶν Βουλγάρων. Ὁ Ἰωάννης Βουέννιος ἦτο ἤδη ἔτοιμος νὰ προελάσῃ μετὰ τοῦ στρατοῦ του κατὰ τῆς πρωτευούσης. Ἀτυχῶς ὅμως δι' αὐτὸν ἀπὸ τοῦ μέρους ἐκείνου, πρὸς τὸ ὁποῖον μέλλει νὰ βαδίσῃ, ἀγρυπνοῦσιν οἱ πιστοὶ εἰς τὸν ἐν Βυζαντίῳ αὐτοκράτορα Βαράγγους, οἵτινες βοηθούμενοι καὶ παρὰ ρωσικῶν πλοίων ἀπὸ τῆς Προποντίδος ἐξέρχονται τῶν τειχῶν καὶ ἐπιπίπτουσι κατὰ τῶν ἐν Ἀθήρῳ τὰς πύλας δ' αὐτοῦ βρισκόμενοι ἐντὸς εἰσεπήδησαν καὶ πανόπλους ἐπιφορῆς ἐπιπροΐας οὔσης τοὺς τοῦ Βουεννίου κατηγωνίσαντο (1).

§ 10. Μετὰ τοὺς Βαράγγους τοῦ Παλατίου οἱ Βαράγγοι τῶν μεθυστικῶν καὶ τοῦ πλοῦτου. Οἱ Βαράγγοι ὡς σωματοφύλακες τῶν ἀρχόντων.

Ἐλάβομεν ἀνωτέρω ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῶν πλουσίων ἀποδοχῶν, τῶν ὁποίων ἤξιοῦντο οἱ Βαράγγοι τῆς φρουρᾶς. Παραμένοντες οὗτοι ἐν τοῖς ἀνακτόροις, τόσον ἀείποτε τεταραγμένοι, καὶ ἐκμεταλλευόμενοι προσηκόντως ἐν τῇ ἀμιμῆτῳ ψυχραιμίᾳ καὶ τῷ φλέγματι τῶν βορείων τὰς ἀθρόους, ἀτυχῶς διὰ τὸ ἑλληνικόν, ἐμφρανιζόμενας περιστάσεις ἐπιδείξεως πίστεως καὶ ἐκδηλώσεως ἐμπράκτου ἀφοσιώσεως πρὸς ἀναξίους συνήθως καὶ φρατριάζοντας αὐτοκράτορας, καθίσταντο ἀπέναντι τούτων καὶ τοῦ παλατίου, ὡς ἄλλοτε οἱ Γότθοι, πανίσχυροι καὶ ἐπλούτουι ταχέως.

Εἰς μάτην οἱ βυζαντινοὶ λόγιοι κόπτονται ἐναντίον τῶν ξένων τούτων, εἰς μάτην ὁμιλοῦσι περὶ αὐτῶν μετ' ὑπάτης περιφρονήσεως, εἰς μάτην διαρρηγνύουσι τὰ ἱμάτια των διὰ τὴν εἴνοιαν, τὴν ὁποίαν οἱ βασιλεῖς ἐπιδαμνέουσιν εἰς τούτους. Ὁ Ψελλὸς μάλιστα οὔτε τὸ ὄνομα τῶν Βαράγγων δὲν θέλει νὰ ἀναφέρῃ, μετὰ λύπην δὲ προφανῆ σημειοῖ ὅτι ἀγχοῦ τοῦ θρόνου ἴσταντο οἱ ἡμετέροι καὶ ξιφηγῶσι καὶ τὸ γένος, ἡσοὶ τὸν πέλεκυν ἀπὸ τοῦ δεξιῦ ὤμου κρυφαίνουσι (2). Μετ' ἀκόμη μεγαλυτέραν συντριβὴν ἀναγράφει ὁ αὐτὸς βυζαντινὸς λόγιος τὰ κατὰ τὴν βαραγγικὴν φρουρὰν τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Ε': τὴν δὲ τοῦ σώματος φρουρὰν εἰς Σκυθικὰ μεταθήσειν ἐπεχείρει μειράκια, ἅπερ ἐαυτῷ ἐόνητο, ἀποτεταμημένα πάντα καὶ τὴν ἐκείνου γνῶμην εἰδόντι καὶ πρὸς τὴν ὑπαρξίαν αὐν ἐβούλετο ἐδραπέτῃ ἐθύρει γὰρ ταῖς εἰνοίας

αὐτῶν, ἐπειδὴ καὶ ἀξιώμασι τῶν ὑψηλοτέρων τετίμηκε (1). Τὸ ἐναντίον τῶν ξένων πάθος τυφλώνει τὸν λόγιον μέχρι τοῦ σημεῖου ν' ἀποκαλῆ τοὺς στιβαροὺς ἄνδρας, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἀναθέσει κατὰ τοὺς κινδυνωδεστάτους ἐκείνους καιροὺς τὴν προσωπικὴν του ἀσφάλειαν, μειράκια σκυθικὰ καὶ μάλιστα ἐωνημένα καὶ ἀποτεταμημένα πάντα! (2).

Μετ' ἰδιαιτέραν χαρὰν ὁ Ψελλὸς ἐπιλαμβάνεται δοθείσης εὐκαιρίας ἵνα σημειώσῃ ὅτι οὐχὶ ἀείποτε ἠδύνατο ὁ βασιλεὺς νὰ ἐπιβάλλῃ διὰ τῶν ξένων μισθοφόρων τὰς θελήσεις του. Ὁμιλῶν περὶ τῆς ἐν τῷ Βυζαντίῳ λαϊκῆς ἐξεγέρσεως τῆς προκληθείσης κατ' αὐτὸν ἐκ συμπαθείας πρὸς τὴν ἐν ἐξορίᾳ κακοπαθοῦσαν θετὴν μητέρα τοῦ Μιχαὴλ Ε' ἐπάγεται: ἀλλ' οὐδ' ὅσον ξενικὸν τε καὶ συμμαχικὸν εἰώθησι παρατρέφειν οἱ βασιλεῖς, λέγει δὲ τοὺς περὶ τὸν Ταῦρον Σκυθὰς ἢ ἕτεροὶ τινες, κατέχειν ἠδύνατο τὰς ὁργὰς, ἀλλὰ πάντες καταθέειν ὑπὲρ τῆς βασιλείδος ἐβούλοντο τὰς ψυχὰς (3). Καὶ ὅμως, καίτοι ὁ Ψελλὸς θεωρεῖ τούτους κτηφῆνας (πβ. εἰώθησι παρατρέφειν οἱ βασιλεῖς), ἐν τούτοις ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ λόγων καταφαίνεται ὅτι παρὰ τῶν Σκυθῶν τούτων ἐφρουροῦντο τὰ σύνορα τοῦ κράτους εἰς τὸν Ταῦρον. Κατὰ τὴν τρικυμιώδη ἐκείνην ἐποχὴν ἡ βαραγγικὴ φρουρὰ ἐξαπελύετο εἰς τὰ ἄκρα τῆς γῶρας ἀποθροῦσα τοὺς ἐπιδρομῆς καὶ πολεμοῦσα διὰ τὸν αὐτοκράτορα. Μόνον μικρὸν τμήμα ἔμενεν ἐν Κων)πόλει, ὅσον μόνον ἀπαιτεῖτο διὰ τὸς βασιλικὰς πομπὰς. Κατὰ τὴν στάσιν Λέοντος τοῦ Τορνικίου (4) ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Θ' τῶν στρατευμάτων ἀγωνιζομένων εἰς τὴν ἐρίαν, ἦτο τὰ ἀνατολικὰ σύνορα, οὔτε οἰκίον στρατεῦμα, οὔτε συμμαχικὸν αὐτοῦ που συνείλκετο πρὸς μέγαν ἀπελπισμὸν τοῦ Μονομάχου, εἰμὴ τις ὀλίγη μερὶς ξενικὴ, ὅπως τις εἰώθηεν ἐρέπεισθαι ταῖς βασιλείαις πομπῆς (5). Ὁ Μιχαὴλ Ζ', ὅστις ἔδωκεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν φρουροὺς τὸν τίλον

(1) Παρὰ Κ. Σάθα, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 85.

(2) Ὁ Λάμπρος (Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Ε' σ. 297) ἀποδεχόμενος τὴν πληροφορίαν ταύτην τοῦ Ψελλοῦ ὁμιλεῖ περὶ αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς ἐξ εὐνούχων ἐκ Ρωσίας, ὡς ἐάν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ αὐτοκράτωρ, ὅστις νὰ νομίσει ὅτι ἐμπιστευόμενος ἑαυτὸν εἰς εὐνούχους καὶ δὴ μειράκια οὐδένα ἀπ' οὐδενὸς διέτρεχε κίνδυνον. Ἡ μεταξὺ τῶν ὑποθετικῶν τούτων εὐνούχων καὶ τῶν Βαράγγων διαφορὰ προσπίπτει ἀφ' ἑαυτῆς φανερὰ εἰς πάντα.

(3) Παρὰ Κ. Σάθα, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 91.

(4) Ἴδε περὶ τῆς στάσεως ταύτης R. Schütte, Der Aufstand des Leon Tornikios im Jahre 1047.

(5) Παρὰ Κ. Σάθα, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 153.

(1) Μιχαὴλ Ἀταλειάτης, ἐκδ. Βόνν. 251, 12-15.

(2) Παρὰ Κ. Σάθα, Μεσαιων. Βιβλιοθ. τ. Α', σ. 105.

τῶν ἀθανάτων (1), ἠδυνήσθη τοὺς ξένους τούτους ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἡγεμόνα· αἱ ἐπαρχίαι, τῶν ὁποίων ἡ φρούρησις ἀνετέθη εἰς αὐτούς, ἐπάθον πολλά παρὰ τούτων ἀπειρασυρόμενοι ἐκ τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἰθαγενοῦς στρατοῦ, μὴ φοβούμενοι αὐτοκράτορα αὐτὸ δὴ τοῦτο γελοῖον ἐφθάνον μέχρι τοῦ νὰ αἰχμαλωτίζωσι τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς καὶ αὐτοὺς δ' ἀκόμη τοὺς συγγενεῖς τοῦ βασιλέως (2). Ὅσακις δὲ βαρυνόμενοι τὴν ἀνατολικὴν τρυφήν καὶ ἡσυχίαν καὶ ἀηδιάζοντες τοῦ φιλονείκου ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος τὴν ἀνίαν ἐπόθουν νὰ ἐπανίδωσι τὰς ἀτέρμονας στέππας καὶ τοὺς ἀπεράντους παγετῶνας τῆς ὀμιχλώδους πατρίδος των καὶ νὰ ἀτενίσουν καὶ πάλιν τὰ πλήρη θελκτικῶν παραδόσεων ὄρη ἐγκατέλειπον τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπήρχοντο εἰς τὸν Βορρᾶν συναποκομίζοντες ἐκεῖσε πλοῦτον ἄσπετον. Διηγοῦνται ὅτι ὁ Χαροῦλδος ὁ Λύστηρός, περὶ οὗ κατωτέρω, τοσοῦτον χροσὸν ἀπεκόμισεν ἀναχωρῶν, ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ὥστε δώδεκα σιβαροὶ νεανίαι τῆς Νορβηγίας δὲν ἠδύναντο νὰ τὸν σιχώσουν ἐπὶ τῶν ἠρακλείων ὄμιον των (3).

Ἦλθον τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς ἀπαντῶμεν τοὺς Βαράγγους καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις εἰς ἐπιχειρήσεις, ὡς φαίνεται, ἰδέσθαι ὡς π. γ. αἱ φρουραὶ τῆς ἀείποτε ἐπιμάχου Μακεδονίας (4). Εἰς τὰς στρατιάς, αἵτινες ἐμάχοντο εἰς τὰ βῆθη τῆς Ἀνατολῆς, μέγα ἦτο τὸ πλῆθος τῶν Βαράγγων. Ὁ Ρωμανὸς Ἀργυρὸς ἢ Ἀργυροπόλος συνήθροισεν περὶ τὸ 1030 μεγάλην στρατιάν, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἐβίβησε κατὰ τῆς Συρίας καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἠρθῆσαν πολλοὶ Βαράγγοι (5).

Εἰς τὴν Νότιον Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν ἠγωνίσθησαν ὁμοίως οἱ Βαράγγοι, ἰδίως ἐπὶ τῶν χρόνων, ὡς θέλομεν ἴδει, Χαροῦλδου τοῦ Λύστηροῦ. Βαράγγοι ἀναφέρονται ὡς ὑπηρετοῦντες εἰς τὴν στρατιάν Μιχαὴλ τοῦ Δοκίμανοῦ, ἀγωνιζομένου κατὰ τῶν Νορμανδῶν μετὰ τὸ 1040 ἐν τῇ Ἀπουλίᾳ (6). Βαράγγους πολλοὺς περιλαμβάνει ἡ στρατιὰ τοῦ βυζαντινοῦ στρατηγοῦ Βοϊσάννου, συγκροσθεῖσα πρὸς τοὺς Νορ-

(1) Νικηφ. Βουάννος, ἐκδ. Βόνν. 133, 19.

(2) Πβ. Σάθαν, ἔνθ. ἀνωτ. σ. XCIX.

(3) Κωνστ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τόμ. Δ', σ. 273 - 274.

(4) Μιχ. Ἀπολειάτης, ἐκδ. Βόνν. 254.

(5) Wassiliefsky, La troupe vaeringo-russe, Ier art. σ. 136. Τὴν σπουδαίαν ταύτην μελέτην δὲν ἠδυνήθη ἀτυχῶς ν' ἀνεύρω ἐνταῦθα, τὰς δὲ παραπομπὰς λαμβάνω παρὰ τοῦ G. Schlumberger, L'Épopée byzantine, IIIème partie, Les Porphyrogénètes Zoè et Théodora, Paris 1905. Πβ. αὐτ. σ. 74, σημ.

(6) Πβ. καὶ Λάμπρον ἐν Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Ε', σ. 313.

μανδοὺς παρὰ τὴν Μονόπολιν ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1041 (1).

Ἐπανερχόμενοι ἀπὸ τὰς ἐκστρατείας οἱ Βαράγγοι δὲν παρέμειναν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἀλλὰ διεσκορπίζοντο εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας πάλιν, ὅσακις ἡ χρεῖα τὸ ἐκάλει, συνέλεγοντο. Τὴν αὐτὴν διασπορὰν πρὸς παραχειμασίαν εἰς τὴν Λυδίαν μαρτυρεῖ τὸ ἀμέσως κάτωθι ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον ὡς τι θαυμαστὸν καὶ ἀξιοφήγητον σημεῖοι ὁ Κεδρηνός (2), διηγεῖται δὲ σχεδὸν ἐπὶ λέξει καὶ ὁ Γλυκῆς (3): τῶν εἰς παραχειμασίαν ἐν τῇ θέματι τῶν Θεσσηλῶν διεσπαρμένων Βαράγγων γυναῖκά τις ἐγγυσιαν εὐρῶν ἐπ' ἡρεμίας ἐπεισέτω τῆς σσημοσύνης αὐτῆς ὡς δὲ οὐκ ἔπειθε καὶ βίαν ἤδη ἐπέηγεν, ἡ δὲ τὸν ἀκινάκην σπασαμένη τάνδρῳς πᾶσι κατὰ καρδίαν τὸν βάρβαρον καὶ εὐθὺς ἀναιρεῖ. Τοῦ δὲ ἔργου διαδοθέντος ἐν τῇ περιχώρῳ συναθροισθέντες οἱ Βαράγγοι τὴν τε γυναῖκα στεφανοῦσι, δίδόντες αὐτῇ καὶ τὴν ἀπισσαν οὐσίαν τοῦ βιαστοῦ, κακείνον ἄτιμον θλίπουσι κατὰ τὸν τῶν βιοθανάτων νόμον (4).

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο συμβᾶν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας Μιχαὴλ Δ' τοῦ Παριλαγῶνος εἶναι ἐνδεικτικὸν τῶν αὐστηρῶν ἠθικῶν ἀρχῶν τῶν ξένων μισθοφόρων καὶ τῶν φιλοδικαίων αἰσθημάτων, τὰ ὁποῖα ἐκάνον τὴν στάσιν αὐτῶν ἀπέναντι τῶν ἰθαγενῶν τῆς χώρας, παρ' ἧς ἐξενίζοντο. Κατὰ τὸν Wassiliefsky (5) ἔχομεν ἐνταῦθα τὴν ἀρχαίωτάραν ἐν τῇ ἱστορίᾳ μνείαν τοῦ ὀνόματος τῶν Βαράγγων, ὅπερ ἔπειτ' ἀτόσον ἐνδοξον ἐν τῇ Βυζαντίῳ κατέστη, ἅμα δὲ καὶ περιεργὸν μαρτύριον τῆς διασπορᾶς τοῦ περιφήμου τούτου ξενικοῦ ἀνὰ τὴν ὅλην ἐκτάσιν τῆς Λυτοκρατορίας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο συμπέρασμα τοῦ Wassiliefsky εἶναι ὀλίγον τι βεβηασμένον, ἰδίως ἂν τις στηρίξῃ τοῦτο ἐπὶ μόνου τοῦ ὡς ἀνωχορίου. Ἔχομεν ὅμως καὶ ἄλλας μαρτυρίας, καθ' ἃς Βαράγγοι ὑπηρετοῦν εἰς μεθασίους φρουρὰς καὶ χώρας. Οὕτω ὁ χρονογράφος Σκυλίτης, ἐν τοῖς περὶ Μονομάχου, ἀναφέρει περὶ τοιούτων τινῶν βαράγγικων φρουρῶν ἐν Ἰβηρίᾳ καὶ Χαλδίᾳ: ὁ βασιλεὺς τὸν ἀκόλουθον Μιχαὴλ μετεπιπεριβάμενος ἐκ τῆς κατέρας εἰς Ἰβηρίαν ἐκπέμπει ὃς ἐκεῖ γυρόμενος καὶ τοὺς διεσπαρμένους ἐν τε Χαλδίᾳ καὶ Ἰβηρίᾳ Φράγκους καὶ Βαράγγους ἀγροχῶς κολλέειν ἠμείβετο τὸν ἐνόητα τρόπον τὰς ἐκδρομὰς

(1) Πβ. καὶ Λάμπρον ἐν Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Ε', σ. 314.

(2) Κεδρηνός, ἐκδ. Βόνν. II, 508, 19 — 509, 4.

(3) Μιχ. Γλυκῆς, ἐκδ. Βόνν. 586, 19 — 587, 6.

(4) Κεδρηνός, ἐκδ. Βόνν. II, 508, 19 - 509, 4.

(5) Ἐνθ' ἀνωτ. art Ier, σ. 141. Παρὰ G. Schlumberger, Zoè et Théodora, σ. 134, σημ. 5 ἔξ.

τοῦ Σουλτάνου (1). Καὶ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου δύναται τις νὰ συμπεράνη, ὅτι Βάραγγοι εὗρισκοντο μετὰ τοῦ ἀκολουθίου αὐτῶν εἰς τὴν ἑσπέραν, δηλ. εἰς τὰ δυτικώτερα εὐρωπαϊκὰ θέματα. Τοῦτο ἐμφαίνεται καὶ ἄλλοθεν, ὃ δὲ Μιχαὴλ ὁ Ἀτταλειάτης ἀναφέρει ἀορίστως ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς θέμασι *Βαράγγων πλήθη πολλά*, βαραγγικὰ ἴσως τόγματα, εἰς τὰ ὁποῖα λόγῳ ἑξαιρετικῶν περιστάσεων εἶχεν ἀνατεθῆ ἢ ὑπεράσπισις ἐπικαίρων παρὰ τὰ σύνορα θέσεων: ὁ τοῦτον (ἦτοι τοῦ ἑαυτὸν ἐν Δυρραχίῳ εἰς αὐτοκράτορα προχειρίσαντος Νικηφόρου τοῦ Βουεννίου) ἀετὰδέλφος, Ἰωάννης ὀνομαζόμενος, τινὰς τῶν ἑσπερίων ἀσπίδων εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιβουλὴν καταπίψας, μετ' ὧν ἦσαν Βαράγγων καὶ Φοιάγων πλήθη πολλά, τῷ ἀετὰδέλφῳ συνθέσθαι παρέπεισεν (2).

Ἦδη λοιπὸν οἱ Βυζαντινοὶ διεξήγον, κατὰ μέγα μέρος, καὶ τοὺς πρὸς ἀλλήλους συχνοὺς καὶ τοὺς πρὸς τοὺς ξένους πολέμους δι' ἄλλοθεντῶν μισθοφόρων, τὸ κακὸν δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου ἐσορευοῦντο καὶ τὰ τοῦ κράτους περιήρχοντο κατ' ὀλοκληρίαν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ξένων στοιχείων. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας βλέπομεν τοὺς Βαράγγους πολεμοῦντας ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κατὰ διαφόρων. Οὕτω ἐπὶ Μονομάχου συμμετέσχον εἰς τὸν ἐν Βουλγαρίᾳ ἀγῶνα, ὡς ἐμφαίνεται τοῦλάχιστον ἐκ τοῦ κατωτέρου χωρίου τοῦ Στρατηγικοῦ: ὁ μοναχὸς Βασίλειος καὶ προφητὴς Βουλγάρων ἀπεστάλη παρὰ τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως τοῦ Μονομάχου πολεμήσασθαι τὸν Πατριάρχου ἀπελθόντων οὐκ ἀπληροῦσας αὐτοῖς ἔχον καὶ τὸν ἀκόλουθον Μιχαὴλ συνεργὸν αὐτῶν στρατὸς δὲ ἦν ἀμφοτέρων πολὺς (3).

Ὅτι δὲ καθόλου καὶ ἀνέκαθεν οἱ Βάραγγοι μετείχον εἰς τὴν ἐκστρατείας τῶν Βυζαντινῶν φαίνεται καὶ ἐκ ξένων πηγῶν οὕτω ἐκ τοῦ Chronicon Casinense συνάγεται ἢ πληροφορία, κατ' ἣν Graeci Apuliam et Calabriam sibi vindicasse sociatis in auxilium suum Danis, Russis et Gualannis. Κατὰ τὸν Reiske, ὅστις καὶ ἀναφέρει τὸ χωρίον τοῦ Χρονικοῦ (4), καὶ οἱ Δανοὶ καὶ οἱ ἀναφερόμενοι Gualanni εἶναι τῆς αὐτῆς καταγωγῆς ἢμεῖς φρονοῦμεν ὅτι καὶ οἱ Δανοὶ καὶ οἱ Ρῶς καὶ οἱ Gualanni (ἴσως ἀναγν. guaranni, δοθέντος δ' ὅτι εἰς τινὰς ἰταλικὰς διαλέκτους τὸ gua=na, πβ. τὸ βενετ. guarida - βάρδα κ. τ. τ. ἀνευρίσκωμεν ἐν τῇ λ. Gualanni τὸ Βαράννοι, Βάραγγοι) εἶναι ὑποδιαρέσεις ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μεγάλου λαοῦ καὶ δὴ οἱ μὲν Δανοὶ προέρχονται ἐκ τῆς Ἰουτλάνδης, τῆς νοτίου Σκανδιναβίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, οἱ Ρῶς

(1) Γ. Κεδρηνός ἐκδ. Βόνν. II, 727, 8—11.

(2) Μιχ. Ἀτταλειάτης, ἐκδ. Βόνν. 212, 18—21.

(3) Στρατηγ. Κεκαυμένου, β' ἐκδ. Wassiliefsky, κεφ. 55, σ. 21, 4—8.

(4) Κωνστ. Πορφυρογένν. ἐκδ. Βόνν. II, 476.

εἶναι ἡ βαραγγικὴ φυλὴ, ἣτις ἐγκατασταθεῖσα εἰς τὴν ἔπειτα Ρωσίαν μετὰ τὸν καιρὸν ἐξεσθλαβιώθη, οἱ δὲ κατ' ἐξοχὴν Βαράννοι ἢ Βάραγγοι εἶναι ἡ ἰσχυρὰ νορβηγικὴ φυλὴ, τῆς ὁποίας σώζεται ἀκόμη τὸ ὄνομα εἰς γεωγραφικά, ὡς εἶδομεν, ὀνόματα. Ἀλλ' ἐκ τοῦ χωρίου τούτου δεῖκνυται καὶ ἄλλο τι ὅτι αἱ τρεῖς αὗται φυλαὶ ἦσαν συγχρόνως καὶ ἐκ παραλλήλου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ἑλλήνων, συνέπραττον δὲ πρὸς ἀλλήλους οἱ ἄνδρες αὐτῶν κατὰ τοὺς πολέμους. Ἐν Ἰταλίᾳ μάλιστα ἐπολέμουν ἐναντίον ὁμοφυλῶν αὐτῶν, τῶν γενικῶς ἐν τῇ Δύσει γνωστῶν ὡς Νορμανδῶν, ἐλθόντων τούτων δι' ἄλλης ἢ οἱ Ρῶς καὶ οἱ Βάραγγοι ὁδοῦ.

Παλαιότερον ρωσικὰ πλοῖα ἐστάθμευον εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἀδριατικῆς ὡς φυλακίδες κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σαρακηνῶν καὶ εἴτα τῶν Νορμανδῶν, τοὺς ὁποίους ἡ ἀδιάκοπος θαλασσία περιπλάνησις καὶ ὁ πόθος τῆς λείας ἔφερον πρὸς τὰς ἀκτὰς ἐκεῖνας. Οὕτω δὲ διαπιστοῦται καὶ ἐντεῦθεν ὅτι ἡ βυζαντινὴ διπλωματία ἐγίνωσκε θαυμασίως νὰ χρησιμοποίῃ καὶ νὰ ὀπλίξῃ τμήματα ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ βαρβαρικοῦ ἔθνους ἐναντίον ἄλλων τμημάτων τοῦ ἰδίου.

Εἰς τὸ Ἀδριατικὸν καὶ τὴν νότιον Ἰταλίαν οἱ Ρῶς καὶ οἱ Βάραγγοι, τόσον οἱ κονταράτοι ὅσον καὶ οἱ πλόϊμοι, διεξήγαγον ἀνέκαθεν σκληροὺς ἀγῶνας. Ὁ Πορφυρογέννητος ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ κατὰ τῆς νήσου Κρήτης τῇ ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Ρωμανοῦ τῶν Πορφυρογεννητῶν ἀναφέρει ὅτι συμμετέσχον εἰς ταύτην καὶ ἑπτὰ οὐσία (ὡς ὀνομάζοντο τὰ ρωσικὰ πλοῖα) τῶν Ρουσίων, αἵτινες μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περιεπόλουν ἐν Δαλματίᾳ καὶ Δυρραχίῳ (5). Ἐκ τοῦ κειμένου δὲν καθίσταται σαφὲς ἂν αἱ εὐθὺς κατωτέρω ἀναφερόμεναι ὡς εἰς Καλαβρίαν εὗρισκόμεναι τρεῖς οὐσία καὶ ἄλλαι τρεῖς εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἀνήκον καὶ αὗται εἰς τοὺς Ρουσίους ἢ οὐ. Ὅτι ὅμως τὰ εἰς Κρήτην σταλέντα πλοῖα τῶν Ρῶς ἦσαν πλείονα τῶν ἑπτὰ ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ κατωτέρου παρὰ Πορφυρογεννήτου (6) ἀναφερομένου ὅτι ἐξοπλίσθησαν ἐννεα ρωσικὰ κυράβια. Ὑπῆρχον ἄρα γε καὶ ἄλλα πλὴν αὐτῶν, πρότερον ἐξοπλισθέντα; ἀδυνατοῦμεν νὰ τὸ εἴπωμεν. Ἐφ' ὅσον ἡ νότιος Ἰταλία παρέμενε εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐπὶ τοσοῦτον καὶ οἱ Βάραγγοι ἐφρούρουσαν καὶ ἐμάχοντο ἐκεῖ ὁ Κεκαυμένος εἰς τὸ Στρατηγικόν του ἀναφέρει ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν πολιορκίαν καὶ αἰλώσιν τοῦ Ὑδροῦντος ὅτι: ἐφύλιπτε δὲ αὐτὴν (τὸν Ὑδροῦντα) Ὑδροῦντιανὸς ὁ Μαλαπέτζης ἔχων εἰς φυλακὴν τοῦ κάστρου Ρῶς καὶ

(1) Κων. Πορφυρογέννητος, ἐκδ. Βόνν. I, 661.

(2) Αὐτ. I, 678.

Βαράγγους, κονταράτους και πλοῦμους (1). Ἡ φρουρά ἴσως αὕτη δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντιστῇ πέραν τοῦ 1055 ἢ τοῦ 1068, ὅτε ὁ Ὑδροῦς κυριεύεται ὑπὸ τῶν Φράγκων, i. e. Normannis, ὡς ἐπεξηγεῖ ὁ ἐκδότης τοῦ Στρατηγικοῦ (2).

Ἄλλ' οἱ Βάραγγοι, ὅπως βριδύτερον ἐν τῇ Δύσει οἱ Ἑλλετοί, διεκρίθησαν καὶ ἐθεωροῦντο ὡς τὸ ἰδεῶδες τοῦ σωματοφύλακος, τοῦ ἀκολούθου. Εἰς τὸ Βυζάντιον, ἐκτὸς τῆς φρουρᾶς τοῦ αὐτοκράτορος, εἶχον τοιοῦτους Βαράγγους εἰς τὴν ἀκολουσίαν των καὶ οἱ βυζαντινοὶ ἄρχοντες καὶ οἱ μεγιστᾶνες, ὅποιοι ἐπὶ παραδείγματι οἱ συγκλητικοί. Εἰς τὰ Σχόλια τῶν Βασιλικῶν (3) ἀναφέρεται σχετικῶς: ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ Βαράγγου συγκλητικοῦ τὸν ἕτερον Βάραγγον συγκλητικὸν φωνεῖσάντος. . . Φαίνεται δ' ὅτι καὶ κατὰ συνεκδοχὴν Βάραγγοι γενικῶς ἀπεκαλοῦντο οἱ μισθοφόροι (4) καὶ οἱ σωματοφύλακες, ἔστω καὶ Ἕλληνες ἐὰν ἦσαν, ἥρκει μόνον νὰ ἦσαν ὀπλισμένοι κατὰ τὸν βαραγγικὸν τρόπον καὶ νὰ ἐτήρουν τοὺς στρατιωτικὰς τῶν σωμάτων ἐκείνων κανονισμούς. Ἴσως δὲ τοῦτο ὑποδηλοῖ ἐν μέρει καὶ ὁ Κατακουζηνός, ὅταν λέγῃ: οἱ τε τοὺς πελέκεις ἔχοντες Βάραγγοι προσαγορευόμενοι (5).

§ II. Αἱ περιπέτειαι Χαράλδου τοῦ Δάστηρος.

Ἐξόχως χαρακτηριστικὸς τύπος Βαράγγου μισθοφόρου εἶναι ὁ Χαράλδος ὁ Μακρός ἢ Ἀδάστηρος, βασιλεὺς τῆς Νορβηγίας, ποιητῆς καὶ ἥρωος τῶν παραδόσεων τῶν ὑπερβορείων φυλῶν, αἱ ὁποῖαι οὐδέποτε ὑπετάγησαν εἰς ξένον ἔθνος, ἀλλ' ἀπεναντίας ἐξαπέστειλαν τοὺς πολεμιστὰς των κατὰ τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν νικηφόρους εἰς τὰς πλέον μεμακρυσμένας χώρας (6).

Παρὰ ταῖς πολεμικαῖς βορείαις λαοῖς ὁ βασιλεὺς ἦτο ἀπλῶς εἰς πολεμικὸς ἀρχηγὸς μὲ περιορισμένης ἐκτάσεως ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν, πρῶτος μεταξὺ ἴσων, ἀναμνησκῶν ἐν πολλοῖς τοῖς ὀμηρικῶς βασιλεῖς. Ὁ Προκόπιος, ὅστις τοσαύτας πολυτίμους εἰδήσεις παρέχει

(1) Κεκαυμένου Στρατηγικόν, κεφ. αη', σ. 30, 4 ἐξ.

(2) Ἀὐτ. κεφ. ρη', σ. 11. Πβ. Aimé, Histoire de H Normant, éd. Delarc Rouen 1892, V, 26, σ. 219 ἐξ. Leo Ost ἐν Pertzli S. S. VII, 707. Chronic. Normann.: Muratori V, 278 εἰς ἔτη 1055, 1060 καὶ 1068.

(3) Βιβλίον 60, σ. 695. Πβ. Reiske, K. Πορφυρογ. ἐκδ. Βόνν. II, 476.

(4) Πβ. καὶ Denis, παρὰ Lavisse - Rambaud, Hist. génér. τ. II, σ. 735.

(5) Κατακουζηνός, ἐκδ. Βόνν. I, 200, 11.

(6) Allen, Histoire du Danemark, τ. I, σ. 88.

ἐν ταῖς ἱστορίαις αὐτοῦ, μᾶς δίδει πολὺ παραστατικὴν εἰκόνα τῆς θέσεως τοῦ βασιλέως ἐν τῇ διακυβερνήσει μεγάλου βορείου λαοῦ, περὶ οὗ ἀλλαχοῦ λόγος ἐγένετο καὶ ὅστις στενὴν σχέσιν εἶχε πρὸς τὴν χώραν, ἐξ ἧς καὶ οἱ Βάραγγοι ἠρμήθησαν, τὴν Σκανδιναβίαν. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γοθικῶν πολέμων — διότι περὶ τῶν Γόθων πρόκειται — προσπαθῶν ν' ἀνεύρη σοβιρὰν τινα αἰτίαν τοῦ ἄλλως ἀσκόπου φρόνου τοῦ βασιλέως τῶν Ἑσθλῶν Γόθων Ὁχῶν λέγει τὰ ἐξῆς: τὸν ἄνθρωπον ἀπ' οὐδεμιᾶς αἰτίας ἐκτενω, ἄλλο οὐδὲν ἐπενεγκόντες ἢ ὅτι ἀβασίλευτοι τὸ λοιπὸν βούλονται εἶναι καίτοι καὶ πρότερον ὄνομα μὲν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς εἶχεν, ἰδιότητος δ' ὄνομα οὐδὲν τι σχεδὸν ἐφέρετο πλέον. Ἀλλὰ καὶ ξυγκληθῆσθαι αὐτῶ ἄπειρες καὶ ξίσαιτοι εἶναι ἠξίον καὶ ἀνέδην, ὅστις βούλοιο, εἰς αὐτὸν ἔβριζε (1). Νομίζει τις ὅτι ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν παρομοίαν πρὸς τὴν ἐν Ἰλιάδι (B, 212 ἐξ.) σκηνὴν, καθ' ἣν ὁ ἀμειροπέης Θεοσίτης καθυβρίζει τοὺς Ἀχαιοὺς ποιμένας λαῶν.

Ὁ κλασσικὸς τύπος τοῦ παλαιοῦ ἡγεμόνος τοῦ Βορρᾶ εἶναι ὁ Χαράλδος οὗτος. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τὰ κλέη ἐγένοντο πασίγνωστα εἰς τὰς μεμακρυσμένας ἀπ' ἡμῶν βορείους χώρας, τῶν ὁποίων οἱ ποιηταὶ καὶ ἡ παράδοσις ἐρρῶντισαν νὰ περιβάλουν τοῦ ἥρωος τὴν μνήμην μὲ μυθικὴν λαμπηδόνα.

Διὰ τὸ πρόσωπον τοῦτο, μέγα μέρος τῆς δράσεως τοῦ ὁποίου διερευνεῖται ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐν Ἑλλάδι, εἶχομεν ἄλλας μὲν πηγὰς καὶ δὴ βορείους οὐκ ὀλίγας (2) (πλὴν ἄλλων καὶ χρονογράφου Ἰσλανδοῦ, Δανοῦ καὶ Γερμανοῦ ἀναφέρουσιν ὅσα κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτῶν περὶ τοῦ ἥρωος ἐκκυκλοφόρουν), ἑλληνικὰς ὅμως μηδεμίαν, μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ B. Wassiliefsky ἐκ τύχης κατὰ τὸ 1881 ἀνευρέσεως ἐν Μόσχῃ καὶ ἐκδόσεως ἑμοῦ μὲ τὸ περίφημον Στρατηγικὸν τοῦ Κεκαυμένου εἰς τὸ αὐτὸ τεῦχος διατριβῆς ἀγνώστου τινὸς συγγραφέως ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Νοτιοθητικὸς πρὸς βασιλέα (3). Ἡ διατριβὴ αὕτη γοαρῆσα παρὰ τινος γηραιοῦ στρατιωτικοῦ, ὅστις ἐγνώρισε τὸν Χαράλδον ἐν ταῖς πολέμοις καὶ τοῖς πεδίοις τῶν μαζῶν καὶ παρέχει ὡς ἐκ τούτου πληρο-

(1) Προκόπιος, ἐκδ. Βόνν. 201, 14 - 21.

(2) Πβ. ἰδίως Scripta historica Islandorum, VI, Kopenhagen, 1835 σ. 119-161. Snorri Sturluson, Heimskringla or Chronicle of the Kings of Norway, ἀγγλ. ἐκδ. τοῦ S. Laing, London 1814, τ. III, σ. 1-16, Σάμα IX, κεφ. I-XV.

(3) Δευτέρῃ ἐκδοσίς ἐγένετο τὸ 1896 ὑπὸ τὸν τίτλον Cecaumeni Strategicon et incerti scriptoris de officiis regis libellis ediderunt B. Wassiliefsky et V. Jernstadt, Petropoli, MDCCCLXXXVI.

φορίας τινὰς ἐν σχέσει πρὸς τὸν Βάραγγον ἡγεμόνα, εἶναι σπουδαία καὶ ἀθθεντικὴ ἐν προκειμένῳ πηγῇ⁽¹⁾.

Μόνον διὰ βραχυτάτων θέλομεν ἴδει ὅσα ἀναφέρουσι διὰ τὸν Χαρολάδαν⁽²⁾ πρῶτον αἱ Σάγαι καὶ οἱ χρονογράφοι τοῦ βορρᾶ καὶ ἔπειτα τοῦ Νορθητικῶν ὁ ἀγνωστος συγγραφεὺς.

Κατὰ τὰς Σάγας⁽³⁾ ὁ βίος τοῦ Χαρολάδου, τοῦ γενναιοτέρου τῶν

(1) Περὶ τοῦ ἡγεμόνος τούτου ὑπάρχει βιβλιογραφία οὐ μικρά. Ἀρκούμεθα νὰ παραπέμψωμεν εἰς ὀλίγα τινὰ μόνον ἔργα, ὅσα πρὸ πάντων καὶ ἡμεῖς ἠδυνήθημεν νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει ἐνταῦθα.

Στοιχεῖα τινὰ εὐρίσκει τις παρὰ Carlyle, Early Kings of Norway, London 1875. Freeman, Norman Conquest, τ. II καὶ III, ἐν γένει εἰς τὰς ἱστορίας τῶν λαῶν καὶ κρατῶν τοῦ βορρᾶ, ὡς παρὰ τῷ Aug. Thierry, Histoire de la conquête de l'Angleterre par les Normands, de ses causes et de ses suites jusqu'à nos jours. Paris 1872, σ. 301 ἐξ. κ. ἀ. Ἰδίᾳ περὶ τοῦ Χαρολάδου παρὰ P. A. Munch, Kritiske Untersogelser om vore Kongesagaers Fremstilling af Harald Sigurdssons (Haardraudes) Bedrifter i der graeske Kejsers Tjeneste, ἐν τοῖς τοῦ αὐτοῦ Samlede Afhandlingene I (Kristiania 1873) 505 - 551. Ἀπὸ τοῦ 1881, ὅτε ἐγένετο ἡ ἀνεύρεσις τοῦ Νορθητικῶν, ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία αὐξάνει. Περὶ τῆς νέας πηγῆς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ἐιδήσεων βλέπει τις μελέτην τοῦ Schönl ἐν Jastrow's Jahresberichte der Geschichtswissen, V (1882) II (Schweden) σ. 335 ἐξ. Ὡσαύτως I. Jeger, Un manuserit byzantin de Moscou, ἐν Revue crit. 1882, 13 Marc. σ. 211 ἐξ. Ὁ Delare ἐν τῷ ἔργῳ του Les Normands en Italie, Paris 1883, Append. I, Harald Hardrade en Sicile et en Bulgarie, σ. 563 ἐξ. ποιεῖται εὐρύν λόγον περὶ τοῦ παραδόξου τούτου τυχοδιώκτου ἔχων ὑπ' ὄψει του καὶ τὴν ἑλληνικὴν πηγὴν. Ὁμοίως ἐν ἔτος πρότερον ὁ Thomsen, Ryska rikets grundläggning genöin Skandinaverna Stockholm, 1882, σ. 103 ἐξ. Ὡσαύτως ὁ Gustav Storm, Norsk hist. Tidsskrift, 1882, 2 σ. 4, 203 καὶ ἐν τῷ σπουδαίῳ ἔργῳ του Harald Hardrade og Vaeringerne i der Graeske Kejsers Tjeneste, Historisk Tidsskrift 2. Raekke 4 (Kristiania 1884), 354 - 386. Ἀρκετὰ εὐρίσκει τις καὶ παρὰ Paul B. de Chailly, The Viking age, London, 1889, II, 501 ἐξ. Ἐκ τῶν γάλλων βυζαντινολόγων ὁ A. Rambaud ἔχει τινὰ ἐν I, Empire grec au dixième siècle, Paris 1870, σ. 388 ἐξ. (μὴ ἔχων ὑπ' ὄψει του τὸν Νορθητικόν), ὁ δὲ G. Schlumberger ὁμοίως τινὰ ἐν Érope, τ. I, 48 ἐξ. τ. III, 194 ἐξ. 20, 201, 228 - 234, 305, 379 ἐξ. Καὶ ταῦτα μάλιστα, διότι θεωροῦμεν ματαιοπониαν νὰ παραθέσωμεν λεπτομερῆ τὴν σειρὰν τῶν ἀσχοληθέντων μὲ τὸν Νορβηγὸν ἥρωα.

2) Τοῦτο τὸ ἐπωνύμιον ἀποδίδεται εἰς τὸν Χαρολάδον ἐν τῇ φερωνύμῳ Saga af Haraldí Haradrada, κεφ. III ἐξ. Snorre's Heimskringla τ. III, σ. 56 ἐξ. Καὶ ἐρμηνεύεται μὲν συνήθως μακρός, ὁ Wassiliefsky ὅμως ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς ἐκδόσεως τοῦ Στρατηγικοῦ τὸ μεταφράζει severus ἢτοι ἀσπληρὸς. Cecaumeni Strategicon κτλ. σ. 14.

3) Saga af Haraldí κτλ. ἐνθ' ἄνωτ.

Σκανδιναυῶν, ὅσος χαρακτηρίζεται⁽¹⁾, ὑπῆρξε πλήρης περιπετειῶν ὑπῆρξεν αἰσινεὶ ὁ ἡγεμονίδης οὗτος ὁ τελευταῖος, ὅστις διήγαγε μίαν οὕτω πολυτάραχον ζωὴν, τῆς ὁποίας τὰ θέλητρα ἐχάθησαν ὁμοῦ μὲ τὴν πολεμοχαρῆ θρησκείαν τοῦ Ὀδίνου. Εἰς τὰς πρὸς τὸν Νότον διαδρομὰς του ὁ Χαρολάδος, ὁ υἱὸς τοῦ Σιγούρδου, εἶχεν ἀκολουθήσει διδοχικῶς τὸν δρόμον τῆς ξηρᾶς καὶ τὸν τῆς θαλάσσης· εἶχον ἴδει αὐτὸν κατὰ πρῶτον πειρατὴν καὶ ἔπειτα ἀρχηγὸν μισθοφόρων πολεμιστῶν, viking καὶ vating, ὡς διεκρίνοντο τότε αἱ δύο αὐτὰι τιμητικαὶ ἀσχολίαι εἰς τὴν τραχεῖαν γλῶσσαν τῶν Fjords.

Ἦτο ἤδη δεκαπενταετής, ὅτε μετὰ τὸν ἐν τῇ μάχῃ τῆς Stiklastadr κατὰ τὸ ἔτος τοῦ 1030 θάνατον τοῦ βασιλέως τῆς Νορβηγίας Ὀλάφ τοῦ Παχέος κατέλιπε τὴν πατρίδα, ἵνα μεταβῆ νὰ ὑπηρετήσῃ πρὸς Ἀνατολὰς παρὰ τοῖς ὁμαίμοις ἐκείνοις ἀρχηγοῖς, οἵτινες κατεῖχον ἀπὸ δύο σχεδὸν αἰῶνων μέγα τμήμα τῶν ἀπεριάντων σλαυτικῶν χωρῶν. Ἐκ τῆς ἀχανοῦς καὶ ἐν ἐμβριμῶδει καταστάσει τελοῦσης εἰσέει Ρωσίας, ὅπου ἐφίθαιεν ἡ ἐπιρροὴ τοῦ Βυζαντίου καὶ διηγούντο τὰ θαυμάσια τῆς Γαύργραδ, ὅπως τὴν ἔλεγον οἱ Σλαῦοι, τῆς Miklagard, ὅπως ἐχαρακτηρίζον αὐτὴν οἱ Σκανδιναυοί, τῆς ἀφνειᾶς Κωνσταντινουπόλεως, κατήλθεν, ὅπως ἀναλάβῃ ὑπηρεσίαν, εἰς τὴν περίπυστον πόλιν, ὅπου τόσῃ ἐκ τῶν ὁμοειδῶν ὑπὸ ὄνομα Värings, τὸ ὁποῖον τιμητικῶς ἔφερον οἱ κατακτηταὶ τῶν ρωσικῶν πόλεων, ἀπετέλουν ὅλην μισθοφορικὴν φάλαγγα διὰ τὴν φρούρησιν τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὁ Χαρολάδος, φίλλει ἡ Σάγα ἡ φερωνύμιος, καίτοι ἦτο ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Νορβηγίας Ὀλάφ, τοῦ μετὰ ταῦτα ἐν τοῖς ἀγίοις καταταχθέντος, δὲν ἐνόμισεν ὅτι ἐξέπιπτεν ἐγγραφόμενος εἰς τοὺς μισθοφόρους τούτους. Ἠγγρίπνησε λοιπὸν καὶ αὐτὸς μὲ τὸν πέλεκυν ἐπὶ τῶν ὤμων εἰς τὰς θύρας τοῦ αὐτοκρατορικοῦ παλατίου καὶ ἐπολέμησε μετὰ τοῦ σώματος, τοῦ ὁποῖου ἐνωρίς ἀντικατέστησε τὸν ἀρχηγὸν Mars Hundrodarson de Bandadal, ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ. Νικήσας εἰς δεκαοκτὼ ἡλίας μάχας τοὺς Σαρακηνοὺς περιῆλθεν ἐν Σικελίᾳ εἰς ἔριδα πρὸν τὸν Γεώργιον Μανιάκην⁽²⁾ καὶ ἔφυγεν ἐκεῖθεν. Μετέβη εἰς Ἱεροσόλυμα ὡς προσκυνητὴς. Ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐρωτοτροπεῖ πρὸς τὴν γηραιὰν αὐτοκράτειραν Ζωὴν, ἐνῶ ἡ ἀνερπὰ ταύτης, ἡ περικαλλὴς Μαρία, ἐξικετεύει τὸν ἑρωτὰ του. Ἡ ἀφρονος λεία, τὴν

1) Πβ. Thierry, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 301.

2) Περὶ τοῦ Μανιάκη ἴδε τὴν μελέτην τοῦ G. Brehier, Georges Maniakès, Tours, 1902.

ὁποῖαν περισυνέλεξε κατὰ τὰς μακρὰς ἐκστρατείας, εἶχε καταστήσει αὐτὸν ἀρκούντως πλούσιον, ὥστε νὰ ἐπιθυμήσῃ νὰ ἐπανίδῃ τὸν καπνὸν τῆς πατρίδος. Ὁ αὐτοκράτωρ θέλων νὰ ἐμποδίσῃ αὐτὸν, συνέλαβε καὶ ἐξοριψεν εἰς ὑπόγειον εἰρκτήν, ὁπόθεν διὰ θαύματος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἄγιου Ὀλὰφ κατώρθωσε ν' ἀποδράσῃ μετὰ δύο συγκαθειρογμένων ὁμοειδῶν του καὶ ἐπιβαίνων τοῦ πλοίου του ν' ἀναχωρήσῃ ἀπ'αὐτῶν καὶ τὴν περικαλλῆ Μαρίαν. Μετὰ ταύτης διέδραμεν ἔπειτα ὡς πειρατὴς κατὰ μῆκος τῶν σκελικῶν ἀκτῶν, οὕτω δ' ἠΰξισεν ἔτι μᾶλλον τοὺς ἐπὶ τοῦ πλοίου θησαυροὺς του.

Πλεύσας εἰς τὸν Εὐξείνιον, ὁπόθεν ἐπανεστειλε τὴν Μαρίαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, διέβη εἰς Ρωσίαν πρὸς τὸν Ἰαροσλάβον καὶ λαβὼν σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦτοῦ Ellisifr ἐπέστρεψεν εἰς τὸ πατρῖον ἔδαφος, ὅπου ἤδη εἶχε προτρέξει ἡ φήμη τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ.

Ὁ Χαράλδος ἦτο καὶ αὐτὸς ποιητὴς ὡς πολλοὶ τῶν βορείων πειρατῶν, οἵτινες κατὰ τὰς μακρὰς ποντοπορίας καὶ ὅτε ἡ νηγεμία ἠλάττωνε τὴν ταχύτητα τοῦ δρόμου τῶν ἢ καὶ ἐξηναίκαζεν εἰς ἀκνησίαν τὰ πλοῖά των ἠρέσκοντο νὰ ψάλλουν εἰς στίχους τὰς ἐπιτυχίας καὶ τὰς ἐλπίδας των (1).

Καὶ ὅτε ἐπανῆλθε τέλος εἰς τὴν Νορβηγίαν δὲν ἠσύχασεν. Ἄφροῦ κατὰ τὰ μακροῦνὰ του ταξίδιου, ὅπως διηγεῖται ὁ ἴδιος εἰς τὰ τραγούδια του, εἶχεν ὀδηγήσει τὰ πλοῖόν του εἰς θαλάσσις μεμακροσμένας καὶ εἶχε καταστῆ τὸ φρόνητρον τῶν θαλασσοπόρων, ἀφροῦ ἐτρομοκράτησε τοὺς Ἄραβας, τοὺς Βουλγάρους καὶ καθόλου τὸν Νότον ἔρχεται τῶρα νὰ συνταράξῃ καὶ τὸν Βορρᾶν. Καὶ δὴ ἀπατεῖ παρὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του Μάγνου τοῦ Καλοῦ, βασιλέως τῆς Νορβηγίας καὶ τῆς Δανίας, περὶ τὸ 1043 τὸ ἥμισυ τῆς Νορβηγίας ὡς πατρικὴν κληρονομίαν ἄλλως ἀπειλῶν τοῦ ὅλου κράτους τὴν ἀσφάλειαν ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως. Ἐπὶ τέλος κατόπιν ἀγώνιον ἐπέτυχε τοῦτο πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μάγνου (1047). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μάγνου ὡς βασιλεὺς τῆς ὅλης χώρας ὁ Χαράλδος ἀνέλαβε πόλεμον κατὰ τοῦ Svend, τοῦ υἱοῦ τοῦ III Jarl, ὅστις διεξέδκει ἤδη τὴν Δανίαν. Ἐπὶ δεκαεπτὰ ὅλα ἔτη ἀγωνίζεται κατὰ τοῦ Svend, διαπεραιούμενος μὲ τὸν στόλον του ἀνὰ πᾶν ἕαρος εἰς τὴν Δανίαν, τῆς ὁποίας ἐρημιώνει τὰς ἀκτὰς καὶ καταστρέφει τὰς πόλεις. Κατὰ τὸ 1014 τέλος ὁ παλαιὸς πειρατὴς καὶ σωματοφύλαξ τοῦ αὐτοκράτορος συνάπτει εἰρήνην πρὸς τὸν Svend, ἵνα ἐπιζητήσῃ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀγγλίας.

1) Saga af Haraldí, ἐνθ' ἀνωτ. Aug. Thierry, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 303—304 ἔξ. Allen, ἐνθ' ἀνωτ. 85 ἔξ.

Ἐναντίον ταύτης ἐξεστράτευσεν ὁ Χαράλδος ὡς σύμμαχος Γουλιέλμου τοῦ Κατακτητοῦ ἐπὶ κεφαλῆς μεγάλου στόλου ὁμοῦ μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ὀλὰφ καὶ τοῦ ἀποστάτου Τόσπιγ, ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Χαράλδου (1). Εἰς τὴν ἀπάτησιν τοῦ Βαράγγου, ὅπως ὁ τελευταῖος οὕτως παραχωρήσῃ τὴν χώραν, ὁ Ἄγγλος ἀπήντησεν οἴοντι προφητικῶς ὅτι θέλει δώσει εἰς αὐτὸν μόνον terrae spatium septem pedum aut non nihil majus quantum in altitudinem alios homines superat, ἴτοι πέντε πόδας γῆς ἢ καὶ τι πλεόν διότι τὸ ὕψος αὐτοῦ ὑπερβάνε τὸ τῶν ἄλλων κοινῶν ἀνδρῶν (2). Ἡ ὑπόσχεσις ἐτηρήθη, διότι κατὰ τὴν ἐναρχίαν τῆς μάχης τοῦ Stamfordbridge (1066) βέλος διεπέρασε τὸν λαιμὸν Χαράλδου τοῦ Ἀδατηροῦ καὶ οὕτω ἐτέθη τέρας εἰς τὴν πολυτάραχον ζωὴν του.

Παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς χρονογράφοις οὐδὲ κἂν τὸ ὄνομα τοῦ Χαράλδου ἀναφέρεται ἢ ἀμφέβαλλε δέ τις ἴσως καὶ περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς τοῦ προσώπου τούτου, ἀν μὴ κατείχομεν σπουδαιότητα σύγχρονον πηγὴν περὶ τῶν κατὰ Χαράλδον ἐν Βυζαντίῳ τὸν Νοθητητικὸν πρὸς βασιλέα. Ἐνταῦθα (3) ὁ Χαράλδος, ὁ Ἀράλτης, ὅπως ἀποδίδει τὸ ὄνομα τοῦτο ὁ βυζαντινός, ἀναφέρεται ὡς υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Βασιγγίας, ὅπως ἐκάλουν οἱ Βυζαντινοὶ τὴν Νορβηγίαν, ἐξ ἧς ὠρμάτω τῶν Βαράγγων μέγιστον μέρος. Ὁ Ἀράλτης λοιπὸν, ἐξακολουθεῖ ὁ ἀγνωστος, εἶχεν ἀδελφὸν τὸν Τόλβαρον (ἴτοι Ὀλὰφ), ὅς καὶ μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατέσχε τὴν πατρικὴν βασιλείαν, προβαλόμενος Ἀράλτην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ δεύτερον μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν βασιλείαν. Ἡ βυζαντινὴ πηγὴ οὐδὲν ἀναφέρει κατωτέρω περὶ τῆς εἰς Ρωσίαν πρὸς τοὺς ἐκεῖ Βαράγγους μεταβάσεως τοῦ Χαράλδου, οὐδὲ περὶ τῶν πειρατικῶν αὐτοῦ ἐπιδρομῶν ἀνὰ τὰς βορείους θαλάσσις ἴσως διότι ἀγνοεῖ τὴν τοιαύτην δρασίαν, ἴσως διότι τὸν Ἕλληνα συγγραφέα ἐνδιαφέρει μόνον ἡ ἐν Ἀνατολῇ εὐφημος δρασίς τοῦ ξένου τούτου καὶ ταύτην θέλει ἰδίως νὰ τονίσῃ: ὅς δὴ (Ἀράλτης) καὶ νέος ὢν ἠθέλησεν εἰσελθεῖν καὶ προσκινήσῃ τῷ μακαριωτάτῳ βασιλεῖ κνρ Μιχαὴλ τῷ Παφλάγονι καὶ ἐν θέρῃ γενόμενος τῆς ρωμαϊκῆς καταστάσεως. Ἦλθε λοιπὸν ὁ Ἀράλτης εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἐλοήθη καὶ ἐδέξαιτο αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ὡς ἐνεδέχετο καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ εἰς Σικελίαν, ἐκεῖ γὰρ ἐδρίσκετο ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς πολεμῶν τὴν νῆσον. Φαίνεται λοιπὸν ἡ

(1) Πβ. Thierry, ἐνθ' ἀνωτ. τ. I, σ. 821 ἔξ.

(2) Saga af Haraldí Hardrada, κεφ. XCIV. Snorri Sturluson, Heimskringla τ. III, 160.

(3) Κεφ. 246 (σμς) σ. 97, ἔκδ. Wassiliefsky καὶ Jernstadt.

ὅτι ἤλλεν ἐπὶ κεφαλῆς πολλῶν ἀνδρῶν ἐκ Νορβηγίας ὁ Χαράλδος ἢ κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐν ταῖς φρουραῖς τοῦ Βυζαντίου ὑπηρετούντων ὁμοειδῶν του. Ὅπως δὲ εἰς τὴν Σικελίαν ἀπελθὼν ἐνεδείξατο ἔργα μεγάλα ὑποταγείσης δὲ τῆς Σικελίας ἐπέστρεψε μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα καὶ ἐτίμησεν αὐτὸν μαγγλαβίτην. Ἡ τιμὴ αὕτη ἦτο βεβαίως μεγάλη χαρακτὴρ ὅμως, ὁποῖος ὁ τοῦ Χαράλδου, αἰετοπεπλοῦ καὶ μηδέποτε στέργων τὰ παρόντα, ἐπεζήτει τιμὰς μείζονας. Καὶ ἡ εὐκαιρία πρὸς τοῦτο δὲν ἐβράδυνε νὰ παρουσιασθῆ. Ἐπανάστασις μεγάλη ἐκρήγνυται κατὰ τὰ 1040 εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ οἱ Ἕλληνας περιέρχονται εἰς κάποιαν ἀμηχανίαν. ἔλαχε τότε, ἱστορεῖ ὁ ἄγνωστος πολεμιστὴς, μολίτεῦσαι τὸν Δελιῶνον εἰς Βουλγαρίαν καὶ ἐπιταξίσειεν καὶ ὁ Ἀράλτης μετὰ τοῦ βασιλέως, ἔχων τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ ἐνεδείξατο ἔργα μεγάλα εἰς τοὺς πολέμους, ἄξια τῆς εὐγενείας καὶ τῆς γενναιότητος αὐτοῦ. Ὑποτάξας δὲ τὴν Βουλγαρίαν ὁ βασιλεὺς ἐπέστρεψεν ἡμῶν δὲ κατὰ τὴν ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τοῦ βασιλέως κατὰ τὸ δουρτόν. Ἐὰν τοιαῦτα ἀνδραγαθίματα καὶ τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Χαράλδου δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἀφήσῃ ἀβραβεύτους ὁ αὐτοκράτορ ἐλλόθων δὲ ἡμῶν ἐν Μεσσηνιῶν ἀμειβόμενος αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, ἐπεὶ ὡν ἡγωνίσαιτο, ἐτίμησεν αὐτὸν σπαιθαροκανδιδάτον.

Μετὰ τὴν εἰς τὸ ἀξιωμα τοῦτο προαιγωγήν αὐτοῦ ὁ Χαράλδος ἐνηκολούθησεν ὑπηρετῶν ἐν Κωνσταντινίᾳ καὶ ὅλην τὴν βασιλείαν Μιχαὴλ τοῦ Παφλαγόνο, ὅστις φαίνεται ὅτι ἰδιαίτερος αὐτὸν ἐτίμα. Μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν τοῦ κ. Μιχαὴλ καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ τοῦ ἀποβασιλέως ἠθέλησεν ἐπὶ τοῦ Μορομάχου ἀτησάμενος ὑποχωρῆσαι εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ καὶ οὐ συνεχωρήθη ἀλλὰ γέγονεν αὐτῶ στερὴ ἢ ἔξοδος. Περιορισθεὶς ὁ Χαράλδος ἐν φρουρῶν τινὶ τῆς Κωνσταντινέως κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ λαθρῶν ἐπεχώρησε καὶ ἐβασίλευσεν εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰουλιάνου. Περὶ τῆς μετὰ ταῦτα τύχης τοῦ συμπολεμιστοῦ του ὁ βυζαντινὸς χρονολόγος οὐδὲν γινώσκει, οὐδὲ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὅστις ἴσως δὲν εἶχεν ἀκόμη συμψῆ. Ἀρκεῖται μόνον νὰ διαβεβαιώσῃ τὸν βασιλέα, πρὸς ὃν ἀποτείνεται, ὅτι κατὰ τὴν ἑκ βασιλικῆς ἀμματος ὁ Ἀράλτης οὐκ ἐγόγγυσεν ὑπὲρ ὧν ἐτιμήθη μαγγλαβίτης ἢ σπαιθαροκανδιδάτος καὶ ὅτι οὐδέποτε ἐδυσανασχέτησε κατὰ τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ βασιλευσὼν ἐφόλαξε πίστιν καὶ ἀγάπην πρὸς Ρωμαίους.

Καὶ θὰ ἐτελείωνεν ἐδῶ ἡ διήγησις περὶ τῶν ἐν Βυζαντίῳ κατορθωμάτων τοῦ Χαράλδου, ἂν μὴ θρόνος νεώτερος ἐδημιουργεῖτο συνδέων τὸ πρόσωπον τοῦτο πρὸς τὰς μεσαιωνικὰς Ἀθήνας. Αἰθινοσ

λέων ἀποκείμενος κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ Πειραιῶς, ἐξ οὗ καὶ ὁ λιμὴν ἔφερε τὸ ὄνομα (Porto Leone), εἰς Βενετίαν δ' ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Μοροζίνην Βενετῶν μετενεχθεὶς, φέρει ἐπὶ τε τοῦ στήθους καὶ τῆς ἄχεως ἐπιγραφὴν ὁριζικήν δυσανάγνωστον. Ἐκ τῆς κατὰ τὸ 1856 γενομένης παρὰ τοῦ Λανουῦ Rafn ἀναγνώσεως ταύτης προέκυψεν ὅτι οἱ Βάραγγοι Οὐλφ, Ἀσμουνδ καὶ Οἶον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χαράλδου κατέλαβον τὸν Πειραιᾶ, ἐτιμώρησαν δι' ἐπιβολῆς βαρέων προστίμων τοὺς ἀποστάτας Ἑλλαδικούς καὶ ἐχάραξαν κατὰ κέλευσμα τοῦ Χαράλδου ἐπὶ τοῦ λέοντος τὴν ἀναμνηστικὴν ἐπιγραφὴν. Κατὰ ταῦτα δὲ διεπλάσθη γενικωτέρα ἱστορικὴ ὑπόθεσις, καθ' ἣν εἰς τοὺς ἑπὶ τὸν Χαράλδον Βαράγγους εἶχεν ἀνατεθῆ παρὰ τοῦ βασιλέως ἡ καταστολὴ ἀποστασίας τινὸς τῶν Ἑλλαδικῶν καὶ ἡ καθυπόταξις τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Πειραιῶς. Βραδύτερον ὅμως ἐπιχειρηθεῖσα προσεκτικωτέρα τῆς ἐπιγραφῆς ἀνάγνωσις ἔπεισε πάντας ὅτι οὐδὲν συμπέρασμα ἐξ αὐτῆς δύναται νὰ ἐξαχθῆ, ἐπειδὴ τὰ γράμματα εἶναι τοσοῦτον ἐξίτηλα, ὥστε πλὴν μιᾶς λέξεως οὐδὲν ν' ἀναγινώσκειται σαφῶς (1).

(1) Π. Wassiliefsky, La droujine voeringo - russe, 3me art. σ. 148. G. Schlumberger, Isporee, II, 408, III, 380. F. Gregorovius, Gesch. der St. Athen, II, 169 ἐξ. Κωνσ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τ. IV, 272 - 274. Σπ. Λάμπρου, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, τ. V, 288.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Π. ΠΑΣΧΑΛΗ

Η ΕΝ ΚΑΤΩ ΚΑΣΤΡῶ ΤΗΣ ΑΝΔΡΟΥ ΣΧΟΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΚΑΙ

Η ΕΝ ΚΟΡΘΙῶ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ

(Συμβολή εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παιδείας ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ Τουρκοκρατίας).

Ἡ ἐκπαίδευσις ἐν Ἄνδρῳ κατὰ μὲν τὴν βυζαντινὴν περίοδον διέτελει ἐν ἀκμῇ, ἰδίως κατὰ τὴν Θ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, ὅτε ὑπῆρχεν ἐν τῇ νήσῳ σπουδαιότης Σχολῆ, ἢ μᾶλλον Φιλοσοφικῆ Ἀκαδημία, ἐν ἧ ἔδιδάσκοντο ἡ φιλοσοφία, ἡ ῥητορικὴ καὶ τὰ μαθηματικά. Τῆς περιφέρειας ταύτης ἐν Ἄνδρῳ Σχολῆς ἰδρυτὴς καὶ διδάσκαλος ὑπῆρξε πολυῖδμων φιλόσοφος καὶ μέγας ῥήτωρ, Μιχαὴλ Ψελλὸς ὁ Πρεσβύτερος, Ἄνδριος τὴν πατρίδα (1). Ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ταύτῃ τῆς Ἄνδρου πλεῖστοι συνέῳρον ὅπως τύχωσιν ἀνωτέρας μορφώσεως καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐλκυόμενοι καὶ ἐκ τῶν ἐν ταῖς αἰλλαῖς τῆς νήσου μοναῖς πλουσιωτάτων βιβλιοθηκῶν. Σὺν ἄλλοις ἐμαθήτευσεν ἐν τῇ ἐν Ἄνδρῳ σχολῇ καὶ ὁ πολὺς Λέων ὁ Φιλόσοφος, μέγας γεωμέτρης καὶ ἀστρονόμος, ὅστις βραδύτερον ὑπῆρξε τὸ καύχημα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους.

Ὁ βυζαντινὸς χρονογράφος Γεώργιος Κεδρηνός, ἐξιστορῶν τὰς ποικίλας περιπετείας τοῦ βίου τοῦ πολυθρύλλητου τούτου φιλοσόφου, ὡς ἕξῃς μνημονεύει τοῦ Ψελλοῦ καὶ τῶν ἐν Ἄνδρῳ βιβλιοθηκῶν: «Τὰ μὲν οὖν γραμματικά, ἔλεγεν ὁ Λέων, καὶ ποιητικὰ μνησιθῆναι κατὰ τὴν βασιλίδα, ῥητορικὴν δὲ καὶ φιλοσοφίαν καὶ ἀριθμῶν ἀναλήψεις καὶ τὰς τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν ἐφόδους κατὰ τὴν νήσον Ἄνδρον γενό-

(1) Γεωργίου Κεδρηνοῦ, Σύνοψις ἱστοριῶν, τ. β', σ. 170.— Θεοφάνους, Συνέχεια, σ. 192.— Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη, τ. Δ', σ. XXV κ. ε.— Θ. Κάιρη, Στοιχεῖα Φιλοσοφίας, σ. 31.— Ζαχοβί Bruckeri, Historia critica philosophia, τ. Δ', σ. 538—539.— Κ. Κρουμβάχερ, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, τ. Α', σ. 26 ἑλλην. μεταφράσεως Γ. Σωτηριάδου.

μενος. Ἐκείσε γὰρ σπουδαίῳ τινὶ ἐντυχῶν ἀνδρὶ Μιχαὴλ τῷ Ψελλῷ, καὶ τὰς ἀρχὰς μόνον καὶ τινὰς λόγους καὶ ἀφορμὰς λαβὼν παρ' αὐτοῦ, ἐπεὶ μὴ ὅσον ἐβούλετο εὑρισκέ, περιενόσται τὰ μοναστήρια καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς ἀποκειμένας βίβλους ἀνερευνῶν τε καὶ ποριζόμενον καὶ σπουδαίως ἐπιμελετῶν πρὸς τὸ τῆς τσαούτης γνώσεως ἕψος ἀνεβιβάσθη (1) εἰς κόρον δὲ τῶν μαθημάτων μετασχηκῶς πρὸς τὴν βασιλεύουσαν αὐτῆς ὑπέστρεψε, τὰ σπέρματα τῶν ἐπιστημῶν ταῖς τῶν βουλομένων διανοαῖαις καταβαλλόμενος (2)».

Ἄλλὰ τὰ γράμματα καὶ πολὺ πρότερον ἐκαλλιεργοῦντο ἐν τῇ νήσῳ διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐν Ἄνδρῳ διέτριψε καὶ ὁ περιώνυμος πλατωνικὸς φιλόσοφος Πρόκλος, ὅστις φαίνεται καὶ ἐδίδαξεν ἐν τῇ νήσῳ, διὸ καὶ οἱ Ἄνδριοι ἀνηγόρευσαν αὐτὸν εὐεργέτην τῆς πόλεός των (3).

Ἐπὶ δὲ φραγκοκρατίας (1207—1566) ἡ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν Ἄνδρῳ ἦτο σφόδρα παρημελημένη, βεβαίως δὲ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδιδάσκατο ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα, δὲν ὑπῆρχον ἐν Ἄνδρῳ, ἀλλὰ τὸν διδάσκαλον μετήρχοντο οἱ δυτικοὶ ἱερεῖς. Οὗτοι, Ἰησοῦται καὶ Καπουκίνοι, εἶχον συστήσει ἐν Ἄνδρῳ, σχολεῖα ὅμ μόνον ἐπὶ φραγκοκρατίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας. Τῶν σχολείων δὲ τούτων ἡ φήμη εἶχεν ἐπεκταθῆ καὶ πέραν τῆς νήσου, διότι γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα τῶν Καπουκίνων τῆς Ἄνδρου ἐστέλλοντο πρὸς ἐκπαίδευσιν καὶ τέκνα Ἀθηναϊκῶν οἰκογενειῶν (4). Εἰς τοὺς μαθητὰς δὲ τῶν σχολείων τούτων τῆς Ἄνδρου ἐδίδασκον οἱ δυτικοὶ ἱερεῖς καὶ χορὸν, τὸν ἔκτοτε ἐπικρατοῦντα ἐν τῇ νήσῳ γνωστὸν μπάλλον (5).

Παρ' ἄλλην δὲ τὴν ὁποῖαν ἔτρεφον οἱ Ἄνδριοι δυσπιστίαν πρὸς τοὺς φράγκους ἱεραποστόλους, συστήσαντας τὰ σχολεῖα των παγίδος δίκην,

(1) Ἐκ τοῦ Κεδρηνοῦ οὕτω πληροφοροῦμεθα, ὅτι αἱ περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν ἐν Ἄνδρῳ μονῶν κρατοῦσαι ἐν τῇ νήσῳ παραδόσεις δὲν εἶναι παντάπασι ὑπερβολικαί. Δυστυχῶς ἐκ τῶν πολυτόμων καὶ πολυτέμων τούτων βιβλιοθηκῶν τῶν μοναστηρίων τῆς Ἄνδρου ἐλάχιστα σήμερον λείψανα διασώζονται. Βλ. Δημητρ. Π. Πασχάλη, Αἱ Μοναὶ τῆς Νήσου Ἄνδρου καὶ τὰ ἐν αὐταῖς κειμήλια. Ἀνέκδοτον.

(2) Κεδρηνός, ἐνθ' ἄν.

(3) Μαρίνου Νεαπολίτου, Πρόκλος, 15, 151 ἐν τῇ τοῦ Διογένους Λαερτίου ἐκδόσει τοῦ Didot. Ἐγεννήθη δ' ὁ Πρόκλος τῷ 412 καὶ ἀπέθανε τῷ 485 μ. Χ.

(4) Jean Thévenot, Relation d'un voyage fait au Levant, Paris, 1664.— Θ. Ν. Φιλαδέφω, Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας (1400—1800), ἐν Ἀθήναις 1902, σ. 53.

(5) Δημητρίου Π. Πασχάλη, Οἱ χοροὶ τῆς νήσου Ἄνδρου. Ὁ Συστὸς καὶ ὁ Μπάλλος, Λαογραφικὴ μελέτη. Ἀνέκδοτον.

οὐχ ἦττον εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα ἐφοίτων τὰ τέκνα τῶν κατεχόντων κοι-
νωνικὴν τινα θέσιν ὀρθοδόξων κατοίκων τῆς Ἐκκλησίας, ὅσα ἐπεθύ-
μουν νὰ μάθωσι ὀλίγα ἰταλικά καὶ νὰ λάβωσιν ὅπως δῆποτε μόρ-
φωσίην τινα. Ἀλλὰ τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα τῶν Ἰθαγενῶν κα-
τοίκων τῆς Ἐκκλησίας ἦτο ἐπὶ τοσοῦτον ἀνεπτυγμένον ὥστε οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ
ἀφόβως ἠδύναντο νὰ ἐμπιστεύωνται τὰ τέκνα των πρὸς ἐκπαίδευσιν
εἰς χεῖρας τῶν δυτικῶν ἱερέων. Οὐδὲν ἦττον ὁ Οἰκουμηνικὸς Πατριάρχης
Γαβριὴλ δ' Ι', ἔχων τὴν καταγωγὴν ἐξ Ἐκκλησίας, ἀνησυχήσας ἐφι-
στά τῷ 1706 τὴν προσοχὴν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἐκκλησίας καὶ τῶν προ-
κρίτων τῆς νήσου καὶ προτρέπει τοὺς τελευταίους τούτους νὰ ἀπέχωσι
πάσης ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν λατίνων ἱεραποστόλων, τῶν ὁποίων τὰς
προθέσεις ἐξελέγχει ὡς ἀποβλεπούσας εἰς τὸν ἐπηρεασμὸν τῶν θρη-
σκευτικῶν συνειδήσεων τῶν κατοίκων (1).

Ἄλλ' ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι ἡ παιδεία εὐρίσκετο εἰς χεῖρα ἔτι κα-
τάστασιν. Πεσοῦσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν ΙΕ', ἑκατονταετηρίδα,
ἀλλὰ καὶ πρὸ ταύτης, ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, οἱ πλείστοι τῶν ἑλλήνων
λογίων εἶχον ἀποδημήσει εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν, μεταλαμπιδεύσαντες τὰ
ἑλληνικὰ φῶτα καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν Ἰσπερίαν. Οὕτω
αἱ πλείστα σχολαὶ διελύθησαν δι' ἑλλειπὴν διδασκάλων. Αἱ φροσφαι-
δ' ἀνωμαλίαι καὶ συμφοραὶ τῆς ΙΕ' καὶ ΙΣ' ἑκατονταετηρίδος δὲν ἐπέ-
τρεψαν τὴν ἴδρυσιν σχολείων νέων, οἷτως ὥστε αἱ ἐπὶ τὸ τουρκικὸν
κράτος διατελοῦσαι ἑλληνικαὶ χῶρια ἐστερήθησαν ἐπὶ διακόσια περί-
που ἔτη πάσης παιδείας. Ὁ δὲ Κλήρος, καὶ αὐτὸς ὁ ἀνώτερος, δὲν
διέφυγε τὴν κοινὴν ταύτην συμφορὰν. Ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου
ἐκάθησαν μὲν ἐκ διαλειμμάτων ἄνδρες τιγὲς λόγιοι καὶ συνειδήτες τὰ
ἀληθῆ συμφέροντα τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους, ἀλλ' οἱ αὐτοὶ ἀπετέλουν
ἐξαιρέσεις. Ἡ ἐθνικὴ παιδεία δὲν ἤρξατο ἀναζωπυρουμένη εἰμὴ
ἀπὸ τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος.

Τὰ κοινὰ γράμματα ἐν τῇ νήσῳ Ἐκκλησίας ἐδίδασκαν ἐπὶ Τουρκοκρα-
τίας ἀμαθεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κληρικαὶ εἰς τὸν νόθηκα τῆς ἐκκλησίας
ἢ εἰς καμμίαν γονίαν τῆς οἰκίας των κατάγαμι, βασανίζοντες μᾶλλον
ἢ διδάσκοντες τὰ εἰς αὐτοὺς ἐμπιστευόμενα παιδιά διὰ τῆς ἐπιβολῆς
ἀγρίων τιμωριῶν καὶ ἰδίως τοῦ ἱστορικοῦ καταστάντος φάλαγγα (2)

(1) Δημητρ. Π. Πασχάλη, Χριστιανικὴ Ἐκκλησία. Ὁ Οἰκουμηνικὸς πατριάρχης
Γαβριὴλ δ' Ι'. Ἀνεκδοτόν.

(2) Ὁ Φάλαγγας ἦτο εἰδικὸν ὄργανον διορισμῶν, ἐν χρήσει εἰς τὰ σχολεῖα
πρὸς τιμωρίαν τῶν ἀτακτούντων μαθητῶν καὶ εἰς τὰς Κοινότητας ἐπὶ Τουρ-
κοκρατίας πρὸς τιμωρίαν παρακτροπομένων πολιτῶν. Κατὰ περιγραφὴν αὐτοῦ
πρὸς τὸν φάλαγγα ἦτο ἓνα ξύλον ἀπὸ ἓνα μέτρον ἕως ἑξῆς ἡ οὐκία μακροῦς, μὲν

Πολλὰ τῶν πρωτογενῶν τούτων σχολείων ἐλειτούργουν τὴν νύκτα, ἐξ
οὗ καὶ τὸ γνωστὸν ἐν Ἐκκλησίᾳ δημῶδες ᾄσμα :

Φεγγαράκι μου λαμπρό,
φέγγε μου νὰ περπατῶ,
νὰ πηγαίνω εἰς τὸ σχολεῖο
νὰ μαθαίνω γράμματα,
τοῦ Θεοῦ τὰ πράγματα (1)

Ἄλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐν πλούτῳ καὶ ἀκμῇ εὐρισκομέναις μοναῖς τῆς
νήσου ἐδιδάσκοντο τὰ γράμματα ὑπὸ κηρύκων μᾶλλον εὐπαιδευτῶν,
καίτοι περὶ τούτου στερούμεθα ἀξιογράφων εἰδήσεων (2), ὡς διδακτικὰ δὲ
βιβλία ἐχρησίμευσεν ἡ λεγομένη *φυλλάδα*, τὸ *ὀκτωῆχι*, τὸ *ψαλτήρι*

δύο τῶν, ὡς ἓνα ἡ οὐκία μακροῦς ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην, καὶ ἓνα σχοινὶ περα-
σμένον, ἔχοντας δύο κόμπους εἰς τὰς ἄκρας νὰ μὴ ξεπεριῶ. Αὐτοῦ ἔβαζαν τὰ
πόδια, τὰ ὁποῖα στρέφοντας τὸ ξύλον ἐκτρέφοντο εἰς τοὺς ἀστραγάλους ἀπὸ
κάτω, καὶ ὁ διδάσκαλος ἔδερνε. Θ. Ν. Φιλαδέλφους, ἐν περιοδ. «Χρυσολίθῳ»,
ἔτος (1865), σ. 316—317. βλ. καὶ περιοδ. «Δίπυλον» Δ. Γρ. Καμπούρογλου,
ἔτ. Α' (1910), σ. 10—12.

(1) Arnoldus Passow, Τραγούδια Ῥωμαίων, Populæria Carmina
Craeciae, recentioris Lipsiae, 1860, σ. 211. Ὁ Πάσσαβ προσθέτει ἐν τέλει
καὶ δύο ἄλλους στίχους :

Ῥαψίματα, κεντήματα,
τοῦ Θεοῦ θελήματα.

Ἄλλὰ τοὺς στίχους τούτους οὐδέποτε ἡμεῖς ἠκούσαμεν προφερομένους ἐν
Ἐκκλησίᾳ. βλ. Δημητρίου Π. Πασχάλη, Δημοτικὰ Τραγούδια τῆς νήσου Ἐκκλησίας
ἀνεκδοτόν.

(2) Βλ. Συνεδριάσιν τοῦ ἐν Ἐρμούπολει Συλλόγου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κατὰ
τὴν δεκάτην τρίτην Μαΐου 1884, ἐν Ἐρμούπολει Σύρου 1884 σ. 6—9, ἐνθα τὸ
πλεῖστα εἶπε ἀμάρτυρα ἢ πλημμελεῶς εἰρημένα. Μετὰ τὴν αὐτῆς δ' ἀπαραδει-
γματίστου ἐπιπολαιότητος ὁ γράφων Εὐστάθιος Ἀθανασιάδης, ἐν τοῖς λόγοις
τῆς ἐποχῆς ἀσμενίζων νὰ καταλέγῃ ἑαυτὸν, ἐκτρέπεται ἀβασανίστως εἰς τὴν
ἐκθεσὶν ἱστορικῶν γεγονότων, περὶ οἷν αὐτεῖς ἰδέαν κἂν εἶχεν, ὅστε τὸν ἐν τῇ ἐν
Ἐκκλησίᾳ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Ψελλοῦ φοιτήσαντα Λέοντα τὸν Φιλόσοφον συγγέει
πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Λέοντα τὸν Σαφόν, υἱὸν καὶ διάδοχον
Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα!—*Διονυσίου Πιστη*, πρώην Σάνθης Μητροπολίτου,
Περιγραφή τῆς νήσου Ἐκκλησίας, ἐν Ἐρμούπολει 1881, σ. 80 καὶ ἑ. Καὶ τοῦ
βιβλίου τούτου δεόν νὰ γίνῃται χρῆσις μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιφυλάξεως. —*Ματ-
θαίου Κ. Παράνικα*, Σχεδίασμα περὶ τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἔθνει καταστάσεως
τῶν γραμμῶν ἀπὸ ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453 μ. Χ.) μέχρι τῶν
ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης (ΙΘ') ἑκατονταετηρίδος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1867
σ. 147—5 —*Ζαχαρίου Ν. Μαθῶ*, Κατάλογος ἱστορικῶν τῶν πρώτων ἐπισκό-
πων, καὶ τῶν ἐφεξῆς πατριαρχῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγίας καὶ μεγάλης
τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, ἐκδ. Β', ἐν Ἀθήναις 1884, σ. 235—236.

καὶ ὁ Ἀπόστολος, ἢ δὲ γραφὴ δὲν ἐθεωρεῖτο πάντοτε ἀπολύτως ἀναγκαῖον μάθημα, ἔτι δ' ὀλιγώτερον ἢ ἀριθμητικὴ. Ὅθεν συνέβαινε πολυλίκις ὁ ἀπολυθεὶς τοῦ κοινοῦ σχολείου νὰ εἶνε *διαβαστής*, ἀλλὰ νὰ μὴ εἶνε *γραφειῶς*. Τὰ δὲ δίδακτρα ἦσαν ἓνα *δευτεριάτικο*, δηλαδή ἓνα *πρωμὶ* ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κρίθινον κατὰ πᾶσαν Δευτέραν παρεχόμενον πρὸς τὸν διδάσκαλον, ἔξ οὗ καὶ ἡ ἐν Ἄνδρῳ παροιμιώδης ἔκφρασις «*Κοῖμα στὰ δευτεριάτικα*», λεγομένη ἐπὶ τῶν ἀνεπιδέκτων μαθησεως ἀμελῶν μαθητῶν, ἓνα *χριστόψωμον* μὲ μίαν ὄρνιθα τὰ Χριστούγεννα, καὶ μίαν κουλουῦραν μὲ αὐτὰ τὸ Πάσχα. Ὅταν δὲ κατὰ πρότην φροδῶν ὁ μαθητὴς ἐφοῖτα εἰς τὸ σχολεῖον ἔδιδεν εἰς τὸν διδάσκαλον δύο ἄσπρα, ἢ κανένα μανδύλιον, ἢ ἄλλο τι εὐτελὲς δῶρον. Καθὼς καὶ ὅταν προήγετο ἀπὸ τάξεως εἰς τίξιν, ἦτοι ἀπὸ τῆς *φυλλάδας* εἰς τὴν *δκτώηχον*, καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὸ *ψαλτήριον* κλπ. ἔφερον εἰς τὸν διδάσκαλον ἀνὰ δύο πάλιν ἄσπρα, καὶ μικρὸν τι *πεσκέσιον* ἀνάξιον λόγου. Ὁ διδάσκαλος τοῦ ἐν Κίαιω Κίστρῳ τῆς Ἄνδρου ἑλληνικῶν γραμμάτων Κλήμης ὁ Σίφνιος, πλὴν τοῦ μισθοῦ του, ἀνερχομένου τῷ 1800 εἰς γρόσια 300 ἐνιαυσίως, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ «καὶ δευτεριάτικα, καὶ κρασί, καὶ λάδι, καὶ ζητίας ἀνεμποδίστως, καὶ ὅσα τυχερὰ τοῦ ἀκολουθήσαντι νὰ εἶνε ἀνεξέταστος».

Αἱ περὶ ὑπάρξεως σχολείων ἐν Ἄνδρῳ πρὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἰδήσεις εἶνε λίαν πενιχραὶ. Ἐκ μακροῦν δ' ἐρευνῶν καὶ τῆς ἐνδελεχοῦς μελέτης παλαιῶν ἐγγράφων συνηγάγομεν τὰς ὧδε ἐκτιθεμένας πληροφορίες. Ἡ παλαισιότη μνεία ὑπάρξεως σχολῆς ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Ἄνδρῳ ἀνάγεται εἰς τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Τὴν ὑπαρξίν τῆς σχολῆς ταύτης ἐν Ἄνδρῳ ἀνιφέρει καὶ ὁ Σάββας, ἀλλὰ λέγει ὅτι αὕτη ὑπῆρξε βραχύβιος (*). Τῆς σχολῆς ταύτης τῆς Ἄνδρου, ἢ ἄλλης τινος μεταγενεστέρως, μνημονεύει ἀορίστως καὶ Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, λέγων ὅτι ἐκ ταύτης ἐξῆλθον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως λόγιοι εὐπαιδευτοί (*).

Τὸ πρῶτον ἐν Ἄνδρῳ συστηματικὸν σχολεῖον ἑλληνικῶν μαθημάτων, ὡς ἀνομάσθη τοῦτο, μετ' ἐμμίσθου τακτικοῦ διδασκάλου, συνέστη ἐπὶ τοῦ ῥέκτου καὶ λογίου ἀρχιεπισκόπου Ἄνδρου Ἰωάννου τοῦ ἐξ Αἰγίνης (1768—1774 (**)). Ἀλλὰ τὸ σχολεῖον τοῦτο, μὴ ἔχον πόρους ἐ-

(1) *Κ. Ν. Σάββα*, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Γ' ἐν Βενετίᾳ 1872, σ. σα'.

(2) *Κωνσταντίνου Πρεσβυτέρου καὶ Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων*, Τὰ Σφραγίσματα Ἐκκλησιαστικὰ Συγγράμματα, ἐκδιδόντος Σοφοκλέους Κ. τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, Ἀθήνησι, Δωξδ', τ. Β', σ. 81.

(3) *Δημητρίου Π. Πασχάλη*, Χριστιανικὴ Ἄνδρος. Ἀναγραφὴ χρονολογικῆ τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχιερευσάντων ἐν τῇ νήσῳ Ἄνδρῳ ἀπὸ Ζωίλου (862) μέχρι Μητροφάνους († 1889) καὶ εἰδήσεις ἱστορικαὶ περὶ αὐτῶν. Ἀνέκδοτον.

παρεῖς καὶ ἐδραίους, ὀλίγον καιρὸν διήρκεσε, διότι ὁ μισθὸς τοῦ διδασκάλου ἔπρεπε νὰ συλλέγεται δι' ἐράνου πάντων τῶν κατοίκων τῆς νήσου, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων ἐδυστρόπων, καὶ μετὰ δυσαρρεσκείας κατέβαλον τὸ εἰς αὐτοὺς ἀναλογοῦν ποσόν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ἐκπαιδευτικὴ αἴτη, ἔστω καὶ δι' ἀσταθῶν βημάτων, κίνησις ἐν Ἄνδρῳ εἶνε ἀξιοσημείωτος, καθόσον εἶνε γνωστὸν ὅτι μεσοῦντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις ἐπεκράτει παχυλὴ ἀμάθεια, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ εὐγενεῖς καὶ μᾶλλον ἔγκριτοι τῶν Ἀθηναίων μόλις ἐγίνωσκον νὰ γράφουν τὰ ὀνόματά των· μέγα δὲ ὄνειδος καὶ ἀτιμίαν ἐθεώρουν οἱ ὀλίγοι ἐγγράματοι Ἀθηναῖοι, ὅτι πόλις μεγάλη ὅπως αἱ Ἀθήναι, εὐρίσκετο εἰς παντελῆ ἔλλειψιν σχολείων, ἐνῶ νῆσοι πτωχαὶ καὶ μικραὶ εἶχον διδασκάλους μὲ μισθὸν ἀπὸ τὸ κοινόν. (*).

Εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν Ἄνδρου Διονύσιον Καῖρην τὸν Β' (1775—1791) ἀφείλεται ἡ πρώτη σοβαρὰ φροντίς περὶ συστάσεως σχολῆς ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Ἄνδρῳ. Υἱὸς τοῦ ἐκ Μεσσηρίας Λορέντζου Μιχαὴλ Καῖρη, καὶ ἀνεψιὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἄνδρου Διονυσίου Καῖρη τοῦ Α' (†) ὁ Διονύσιος Καῖρης ὁ Β' ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου τὴν 8 Ἰανουαρίου 1775. Νέος ὢν ὁ Διονύσιος Α' Καῖρης ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του Μιχαὴλ πρὸς ἐκπαίδευσίν εἰς τὴν περιώνυμον τῆς Πάτμου σχολήν, ἐν ἣ ἐδίδασκον οἱ μᾶλλον ἐξέχοντες ἐκ τῶν λογίων τοῦ γένους ἁνδρῶν, ὑπὸ Δανιὴλ τὸν Κεραμίει, ὅστις ὑπῆρξε τὸ σέμνωμα τῆς Πατμιάδος Σχολῆς, διδάξας καὶ παιδεύσας πολλοὺς ὕστερον ἐν τοῖς γράμμασι διαλάμπραντες Ἕλληνας· διὸ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ Πατμιάς Σχολὴ προεξῆρχε πάντων τῶν ἄλλων ἐν τῇ εἰώα παιδευτηρίων, ἀπανταχόθεν δὲ τῆς Ἑλλάδος συνέρρεον εἰς αὐτὴν πᾶμπολλοὶ φιλομαθεῖς νέοι ἐλκυόμενοι ἐκ τῆς ἀγαθῆς τοῦ Κεραμείως φήμης, οὕτως ὥστε ἐν Πάτμῳ, πρυτανεύοντος τοῦ Δανιὴλ, αἱ μαθηταὶ ὑπερέβησαν ταῖς διακοσίας (*).

(1) *Θ. Ν. Φιλαδέλφειος*, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ Τουρκοκρατίας (1400—1800), τ. Β', σ. 268 - 269. — *Δ. Γρ. Καμπούρογλου*, Μνημεῖα τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων, τ. Α', σ. 83.

(2) *Βλ. Δημητρίου Π. Πασχάλη*, Χριστιανικὴ Ἄνδρος. Διονύσιος Καῖρης ὁ Α', ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου (1719—1748). Ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ περιοδικῷ «Θεολογία» τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηναίων, τ. Β' (1924), σ. 65 - 88 καὶ ἐν ἰδιωτικῷ τεύχει.

(3) *Κωνσταντίνου τοῦ ἀπὸ Σιναίου*, Ἐλάσσονες Συγγραφαί, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1886, σ. 467 - 470. — Περὶ τῶν διδασκάλων τῆς ἐν Πάτμῳ Σχολῆς βραχέα τινα, περιοδ. «Παργασός», τ. ΙΓ', σ. 559 κ. ἐ.— *Μ. Μαλαυνδράκη*, Περὶ τοῦ μεγάλου τοῦ γένους διδασκάλου Μακαρίου τοῦ Καλογερά, τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς

Ἐπανακάμψας ἐκ Πάτμου, μετὰ τὸ πέρασ τῶν σπουδῶν του, ὁ Διονύσιος Α. Καΐρης καὶ ἰδὼν τὴν παχυλὴν ἀμάθειαν τῶν ἐν Μεσαρίᾳ δημηλίκων του, κατέβαλλε πολλὰς προσπάθειας, καὶ κατώρθωσε νὰ κτίσῃ σχολεῖον εὐπρόσωπον ἐν Μεσαρίᾳ, παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐν ᾗ θέσει σήμερον ἐγείρεται τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τῶν ἀρρένων. Πρὶν ἢ περαιωθῆ τὸ κτίριον ἠρωτήθη παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Μιχαήλ :

— Τὸ σχολεῖον κτίζεται, ἀλλ' ὁ διδάσκαλος ποῦ εἶνε ;

— Θὰ εὐρεθῆ καὶ ἐκεῖνος, ἀπεκρίθη ὁ Διονύσιος.

Ἄφροῦ δὲ τὸ κτίριον ἐτελείωσεν, ἤρχισεν αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ διδάσκῃ, ἕως ὅτου εὐρεθῆ, ὡς ἔλεγεν, ὁ κατάλληλος διδάσκαλος. Ἐδίδαξεν οὕτω ὁ Διονύσιος Καΐρης εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο τῆς Μεσαρίας, τὸ ὑπ' αὐτοῦ τούτου ἐγεγυῖεν, ἐφ' ἱκανὰ ἔτη, μέχρις οὗ, ἐξευρεθέντος τοῦ ζητουμένου διδασκάλου, ὁ Διονύσιος, τῇ προτροπῇ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Μιχαήλ, φιλοδοξοῦντος νὰ ἴδῃ αὐτὸν ἀρχιερέα, ἀνεχώρησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Διὰ τῶν πραγμάτων οὕτω λαμπρῶς ἀναιροῦνται αἱ δριμύταται μομφαὶ τοῦ ἄλλως πολυμαθοῦς ἐπισκόπου Θήρας Ζαχαρίου Μαθῆ, ὅστις ἐκ τῶν τάξεων τοῦ λαοῦ προερχόμενος, χαρακτηρίζει τοὺς συμπολίτας του Ἄρχοντας τῆς Ἄνδρου (1) «ὡς μαθητροὺς κηφήνας, μισομαθεῖς, καὶ φωτοσβέστας, καὶ τῶν μαθήσεων ἐχθροὺς καὶ διώκτας, οἱ μόνον τὰ ἴδια τέκνα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν λοιπῶν κατοίκων, κρατοῦντας ἐκ φθόνου εἰς παχυλὴν ἀμάθειαν, ἵνα μὴ ἐκπαιδευθέντες οἱ χωρικοὶ καταφρονήσωσιν αὐτούς» (2). Πιθανὸν τοιαῦτα ἀντιλήψεις νὰ ὑπῆρχον εἰς τινὰς ἐκ τῶν Ἀρχόντων τῆς νήσου, ἀλλὰ κρίνοντες ἀμερολήπτως ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι πᾶσα πρὸς φωτισμὸν καὶ ἐκπαίδευσιν ἐν Ἄνδρῳ ἐνέργεια, κατὰ τὴν σκοτεινὴν ἐκείνην τῆς δουλείας περίοδον, προῆλθεν ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἰδίων Ἀρχόντων.

Πατριάρχης Σχολῆς καὶ τῆς ιδρύσεως τῆς σχολῆς ταύτης. Περιοδ. «Ξενοφάνης», τ. I' (1905), σ. 39 κ. ε.— Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Πατριὰς Σχολή. Ἐν Ἀθήναις, 1911.— Κλήμεντος Καρναπᾶ, Ἰάκωβος ὁ Πάτριος. Ἐν Ἱεροσολύμοις, 1907.— Δ. Θεοφανοῦ, Ἀδαμάντιος Κοραΐς, τ. Α', ἐν Τεργέστη 1889, σ. 81 κ. ε.— [Τρύφ. Εὐαγγελίδου], Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Πάτμου. «Ἐφημερίς» Ἐρμουπόλεως, ἔτ. Α', ἀριθ. 19 τῆς 6 δεκεμβρίου 1908.

(1) Ἄρχοντες ἐκαλοῦντο ἐν Ἄνδρῳ οἱ εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν τάξιν ἀνήκοντες εὐγενεῖς, οἱ εὐπατριδαί, τῆς προσωνομίας κυριαρχίας μέχρι σήμερον εἰς τοὺς ἐκ τούτων καταγομένους. Βλ. Δημητρίου Π. Πασχάλη, Τὸ Ἀρχοντολόγιον τῆς Ἄνδρου. Ἀνέκδοτον.

(2) Ζαχαρίου Ν. Μαθῆ, Κατάλογος ἱστορικῶς τῶν πρώτων ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐφεξῆς πατριαρχῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγίας καὶ μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐκδ Β', ἐν Ἀθήναις 1884, σ. 285.

Ἄμα τῇ εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον τῆς Ἄνδρου ἀνόδῳ του ὁ Διονύσιος Καΐρης ὁ Β' ἐκ τῶν πρώτων μελημάτων του ἐθεώρησε τὸ περὶ συστάσεως σχολῆς ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Κάτῳ Κάστρῳ τῆς Ἄνδρου, τῇ πρωτεύουσῃ τῆς νήσου, μετὰ πόρων ἐπαρκῶν πρὸς συντήρησιν αὐτῆς, ἵνα μὴ καὶ αὕτη ὑποστῇ τὴν τύχην τῆς ὑπὸ τοῦ προκατόχου του Ἰωάσαφ ἰδρυθείσης. Ἐπὶ πρωτοβουλίᾳ ὅθεν αὐτοῦ συνελέγη καὶ πρὸς ἐράνων ἄξιον λόγου πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ, προφρόνως συνεργοῦντος εἰς τοῦτο καὶ τοῦ ἐνδοξοτάτου ἀρχοντος καὶ διερχομένου τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου Νικολάου Μαυρογένους, τὸν ὁποῖον ὁ ἀρχιεπίσκοπος Διονύσιος εἰκότως χαρακτηρίζει ὡς «τὸ ἐγκαλλώπισμα καὶ καύχημα ἀπασῶν τῶν νήσων». Ταῦτα ἐκτίθενται ἐν πολυτίμῳ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς παιδείας ἐν Ἄνδρῳ πράξει, ἣτις ἐν πιστῷ ἀντιγράφῳ ἔχει ὡδε :

«† Ἐπαινετὰ κοινωφελῆ καὶ θεάρεστα ἔργα, εἰς τὸ νὰ συγκροτηθῶσι, στερεωθῶσι καὶ μείνωσι πολυχρόνια, ἔχουσι βέβαια χρεῖαν καὶ κόπον πολλοῦ, καὶ συνεργείας, καὶ δαπάνης χρημάτων, καὶ ἅμα ἐπιμελείας διηνεκοῦς, ὡς τὸ νὰ διαφυλάττωνται καὶ ἐνεργῶνται διὰ παντός κοινωφελέστατον δὴ, καὶ τὰ μάλιστα θεάρεστον ἔργον, ἄδεται καὶ ὁμολογεῖται παρὰ πάντων ἢ παιδεία καὶ μάθησις. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ ἐν τῇ ἡμετέρῃ ταύτῃ νήσῳ Ἄνδρῳ, ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ πρὸ ἡμῶν μακαρίτου Ἰωάσαφ, κοινῇ βουλῇ, συνέστη μὲν, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, σχολεῖον ἑλληνικῶν μαθημάτων, ἀτελῶς ὅμως, καὶ ἀστηρίκτως, ὡσὰν ὁποῦ ὁ μισθὸς τοῦ διδασκάλου ἔπρεπε νὰ συνάγεται, καὶ ὡς εἰπεῖν νὰ φορολογηται κατ' ἔτος ὑπὸ πάντων, ἐνὸς ἐκάστου τῶν κατοικούντων ἐν τῇ νήσῳ, μὲ μεγάλην δυστροπίαν καὶ δυσαρέσκειαν τῶν περισσοτέρων, ἐκ τοῦ ὁποῖου τούτου, ἐξ ἀνάγκης ἐντὸς ὀλίγου, ἔπρεπε νὰ παύσῃ τὸ ἐπωφελεὲς τοῦτο ἔργον, τούτου χάριν ἢ ταπεινότης ἢ ἐμὴ φοβουμένη τὸν ἐπαπειλούμενον τοῦτον κίνδυνον ἐν μεγίσταις φροντίσιν ἐτύγχανε, ζητοῦσα τρόπον παντοτινῆς συστάσεως, καὶ διαμονῆς τοῦ σχολείου, καὶ ἅμα δεομένη τοῦ πόρου τοῖς ἀπόροις διδόντος Θεοῦ, ὡς καὶ ἡμῖν τρόπον διορθώσεως καὶ θεραπείας ἀλλὰ δόξα τῇ ἀρῆτῃ καὶ πανσύμφῳ αὐτοῦ προνοίᾳ, ὅς ἐπήκουσε τῆς δεήσεως ἡμῶν, καὶ οὐκ ἐγκατέλειπεν ἡμᾶς εἰς τέλος ἐν αἷς γὰρ ἡμέραις ἐκινδύνευον τὰ τοῦ σχολείου ἀνεπιπίστως ἐπεμψεν εἰς ἡμᾶς συνεργὸν κραταῖον, τὸν θεομὸν ζηλωτὴν περὶ τὰ τοιαῦτα, τὸν εὐσπλαγχνικώτατον, καὶ χριστιανικώτατον, τὸν ἐνδοξοτάτον φημι ἀρχοντα καὶ διερχομένου τοῦ στόλου τῆς κρατικῆς βασιλείας, κύριον κύριον Νικολάου Μαυρογένου (1), τὸ ἐγκαλλώπισμα καὶ καύχημα ἀπασῶν τῶν νήσων».

(1) Βλ. περὶ Ν. Μαυρογένου καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ Κ. Μ. Κούμα, ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τ. Χ, ἐν Βιέννῃ 1881, σ. 328 κ. ε.— Th. Hope

λώπισμα, καὶ καύχημα ἀπασῶν τῶν νήσων· οὗτος ἢ ἐνδοξότης, ἀφοῦ ἤκουσε παρὰ τῆς ἐμῆς ταπεινότητος τὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, θείῳ ζήλῳ κινήθεισα, προτρέψαντος εἰς τοῦτο τὴν ἐνδοξότητά του καὶ τοῦ συζηλωτοῦ πρὸς τὰ τοιαῦτα παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη καὶ οἰκουμενικοῦ πατριαρχοῦ κυρίου Σωφρονίου (1), συνέλευσιν ἐποιήσατο ἀπάντων τῶν ἐν τῇ νήσῳ τιμωτάτων ἀρχόντων, καὶ δσιωτάτων καιθηγουμένων τῶν τριῶν μοναστηρίων.

«Καὶ δὴ προτροπῇ, καὶ συνεργίᾳ τῆς τε ἐνδοξότητός του, καὶ τῆς ἐμῆς ταπεινότητος, ἀπάντων ὁμοῦ συναινέσαντων, ἐπὶ συστάσει, καὶ διαμονῇ τοῦ σχολείου, ἐγένετο συνεισφορά, καὶ καταβολὴ χρημάτων διὰ κατασίχου, κατ' ἀναλογίαν τῆς ἐκάστου δυνάμεως, εἰς τὴν ὁποίαν ταύτην συνεισφοράν ἐποίησεν ἀρχὴν ἀγαθὴν, ἐξ ἰδίας αὐτοῦ χαλοκαγαθίας, ὁ ἐνδοξότατος ἀρχὸν δραγουμάνος, (τὸν ὅποιον εἶθε ὁ ἅγιος θεὸς πολυχρονίζοι, καὶ διαφυλάττοι ἐκτὸς παντὸς ἀνταροῦ συναντήματος διὰ τε τ' ἄλλα, καὶ διὰ ταῦτα)· συνήχθησαν δ' ἐξ ἀπάντων γρόσια τὸν ἀριθμὸν χιλιάδες τρεῖς καὶ ἑξακόσια τριάντα πέντε· ἅτινα εὐφρόδην ἐλλογον γὰρ δοῦναι δανειακῶς εἰς πρόσωπα σίγουρα, ὥστε ὁποῦ ὁ ἐξ αὐτῶν ἀποικτόμενος τόκος γὰρ δίδεται κατ' ἔτος τῇ κατὰ καιροὺς ἐδουρακομένῳ διδασκάλῳ· ὅτι δὲ ἤθελε περισσεύει, ἢ γὰρ ἐξοδεύεται εἰς ἄλλα χρειώδη ἐξοδα τοῦ σχολείου, ἢ γὰρ φυλάττεται πρὸς αὔξησιν, καὶ περισσοτέραν ἐπίδοσιν αὐτοῦ.

«Ἐπειδὴ δὲ, καθὼς προείπομεν, τὰ τοιαῦτα καλά, ἀρ' οὐ συστῶσι, χρειάζονται φροντίδα, καὶ ἐπιμέλειαν εἰς τὸ γὰρ διαμένωσιν ἐν καλῇ καταστάσει, τούτου χάριν διορίσθησαν καὶ ἐπίτροποι, ἕκ μὲν τοῦ **Κατω Καστροῦ** οἱ σιὸρ Πέτρος Καίρης, σιὸρ Δημήτριος Καμπάνης, σιὸρ Λύγουρτάκης Δαπόντες, σιὸρ Φραντζεσκάκης Ντέλλα Γραμματικός, ἐκ

Anastase ou Mémoires d' un Grec, Paris, 1820, τ. Α', σ. 45 κ. ε.— Παντελή, **Μ Κοιτογιάννη**, Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰκατερόνης Β' ἡωσοτουρκικὸν πόλεμον (1768—1774), ἐν Ἀθήναις 1903, σ. 222, 287, 248, 261 κ. ε., σ. 97, 303, 428—440 καὶ 468.— Th. Blancard, Les Manroyéni, Histoire d' orient (de 1700 à nos jour), illustrée de nombreuses gravures portraits, fac. similaires, cartes e. t. c. Tom. 1—2 Paris, 1909.— Νίκου Α. Βέη Ἀνακοινώσεις ἐν «Βρυξαντίδι», τ. Α' (1909), σ. 280 καὶ 819.

(1) Ἦν Σωφρόνιος ὁ Β' ὁ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμων γεγονώς, περὶ οὗ ἐπιθι **Κωνσταντίνου Α. τοῦ ἀπὸ Σινάου**, Ἑλλάσσονες Συγγράμματα, σ. 160.— **Κ. Μ. Κούμα** Ἱστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τ. X, σ. 403.— **Ζαχαρίου Ν. Μαθᾶ**, Κατάλογος Ἱστορικῶν τῶν πρῶτων ἐπισκόπων καὶ ἐφεξῆς πατριαρχῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγίας καὶ μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐκδ. Β', ἐν Ἀθήναις 1884, σ. 158—159.— **Μιχαὴλ Γ. Πεδεῶν**, Πατριαρχικοὶ Πίνακες, σ. 664—6.

δὲ τοῦ **Ἐπάνω Καστροῦ** ὁ σιὸρ Λεονάρδος Καμπανάκης καὶ σιὸρ Νικόλαος Καμπάνης, οἵτινες ὀφείλουσι γὰρ παραλαμβάνουσι τὰ διάφορα τῶν ἄσπρων, καὶ γὰρ δίδωσι τῷ διδασκάλῳ, ἐν τοῖς διορισμένοις καιροῖς, τὸν μισθόν· γὰρ φροντίζουσι, καὶ ἐπιμελῶνται διὰ τὴν σύστασιν, αὔξησιν, καὶ κατὰ πάντα προκοπὴν τοῦ σχολείου, καὶ τελειομένου τοῦ χρόνου, ἀρ' οὐ ἤθελεν δώσῃ λογαριασμόν, γὰρ ἀλλάσσονται, καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτῶν γὰρ ἐκλέγονται ἄλλοι· ἀπάντων δὲ τούτων τῶν ἐπιτρόπων, τῶν τε κατὰ καιροὺς διοριζομένων, καὶ τῶν προσεσημειωμένων, ἀπὸ κοινῆς ἡμετέρας παρακλήσεως, ἀνεδέξατο τὸ βᾶρος γὰρ εἶναι καὶ γὰρ λέγεται κορυφαῖος, καὶ ἐπιτηρητής, δεφένδωρ, καὶ ὑπέρομαχος, ὁ πανευγενέστατος, καὶ ἐνδοξότατος ἀρχὸν δραγουμάνος. Ὅθεν εἰς ἐνδειξιν, βεβαίωσιν, καὶ διηνεκῇ μνήμην ἐγένετο καὶ τὸ παρόν, ἐπιβεβαιωθῆν παρὰ τῆς ἐμῆς ταπεινότητος, καὶ τῆς αὐτοῦ ἐνδοξότητος, καὶ ἀπάντων τῶν ἐξῆς τιμωτάτων ἀρχόντων, καταστρωθῆν καὶ ἐν τῷ κώδικι τῆς ἡμετέρας ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς, ἐν τῷ ὁποίῳ κατεγράφησαν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν δεδοκῶτων, συνάμα τῇ ποσότητι τῶν δεδομένων ἄσπρων.

« α ψ ο ς ρ, Ἰουνίου ιγ' : »

Ἄνευ ὑπογραφῆς.

Ἐν φ. δὲ 104 β τοῦ ἰδίου κώδικος σφύζεται ἡ ἐξῆς σχετικὴ προῆξις, ἔχουσα ἐν ἀκριβεῖ ἀντιγράφῳ ὡς :

« ἡ α ψ ο ζ, Σεπτεμβρίου α' η : ἔστειλεν ὁ ἐνδοξότατος ἀρχὸν δραγουμάνος ἐνταῦθα τὸν εὐγενέστατον ἀρχὸντα σιὸρ Ζαφειράκη Μάτζαν, Σιφναῖον, διὰ γὰρ συναχθῶσι τὰ ἀνω γραμμένα ἄσπρα τοῦ σχολείου· ὡσάν ὁποῦ πέρυσι καταγραφή μόνον ἐγένετο καὶ ὑπόσχεσις ἀρ' ἐνὸς ἐκάστου δι' ὁμολογίας, οὐ μὴν δὲ καὶ καταμέτρησις, καὶ ἐξόφλησις· μεταπεμφθέντες οὖν ἕκαστος ἐντὸς τῆς ἡμετέρας ἀρχιεπισκοπῆς δέδωκεν ἕκαστος τὸ ὑπερ ἐγράφη πᾶτος, καὶ ἐξόφλησεν :

Ὁ μὲν ἀρχὸν δραγουμάνος	γρόσια	250
Ὁ δὲ πανιερώτατος δεσπότης ἅγιος Ἄνδρου	γρ.	100
Χατζῆ Κοντύλης Νικόλαος	γρ.	100
Ἀλέξανδρος Καμπάνης	γρ.	60
Ἀντώνιος Κοττάκης	γρ.	50
Μιχαὴλ γεωργίου Καίρης	γρ.	50
Χήρα ντζάνε καίρη	γρ.	30
Λεονάρδος καίρης	γρ.	30
Μιχαλάκης Καίρης	γρ.	100

μυχαήλ λορέντζου Καΐρης	γρ.	100
Νικόλαος Κοττάκης	γρ.	60
Νικόλαος Ἀθανάσιος	γρ.	60
Πέτρος καΐρης	γρ.	40
χήρα γάσπαρη Καΐρη	γρ.	40
λεονάρδος λορέντζου Καΐρης	γρ.	20
Νικόλαος Καΐρης	γρ.	20
Νικόλαος Ιωάννου καΐρης	γρ.	20
λεονάρδος νέρης	γρ.	10
μυχαήλ καμπάνης	γρ.	40
γεώργιος καμπανάκης	γρ.	20
δημήτριος Κυριακός	γρ.	10
νικόλαος λιγίζος	γρ.	30
μυχαήλ μπίστης	γρ.	60
νικόλαος ἀλεξάνδρου Καΐρης	γρ.	30
Πέτρος Καΐρης ἀπὸ Λάμυρα	γρ.	40
Νικόλαος καμπάνης	γρ.	20
Σταματέλος Καμπάνης	γρ.	20
γεωργάκης σπυρίδος	γρ.	20
λεωνάρδος κωνσταντάκης	γρ.	20
σταματέλος μπίστης	γρ.	60
χήρα ντουλμπέραινα	γρ.	10
γιαννάκης μπίστης	γρ.	40
σταματέλος ἀλεξάνδρου μπίστης	γρ.	50
ντζάνες ἀγαδάκης	γρ.	15
φραντζέσκος ντελλαγραμμάτικας	γρ.	15
δημήτριος πολέμης	γρ.	40
Νικόλαος ντουλμπέρης	γρ.	20
χήρα λεονάρδου μπίστης	γρ.	20
μυχάλης καΐρης, πίκια	γρ.	30
φραντζέσκος κοττάκης	γρ.	30
ἐλευθέριος καρυστινός	γρ.	40
ἀνδρέας ντελλαγραμμάτικας	γρ.	40
αὐγουστῆς ταπόντες	γρ.	60
χήρα μυχάλη καΐρη	γρ.	20
λεονάρδος καρκατζής	γρ.	20
γιαννάκης τζάμης	γρ.	15
μυχαήλ νέρης	γρ.	10

ἀντώνης σπυρίδος	γρ.	20
χήρα Λεονάρδου Κυριακού	γρ.	15
χήρα αὐγουστῆ ταπόντες	γρ.	15
τὸ μοναστήριον τῆς ἁγίας	γρ.	100
τοῦ ἁγίου νικολάου	γρ.	50
χήρα κρισέντζιου	γρ.	10
δημήτριος γεωργίου Καμπάνης	γρ.	60
γιαννάκη ντελλαγραμμάτικας	γρ.	20
γιαννάκης ντζόρτζης	γρ.	20
δημήτριος νέρης	γρ.	15
δημήτριος Καμπάνης	γρ.	100
δημήτριος ντελλαγραμμάτικας	γρ.	20
λεονάρδος πολέμης	γρ.	100
μυχαήλ Ιωάννου πολέμης	γρ.	15
βασίλης Καΐρης	γρ.	20
νικόλαος Κοττάκης	γρ.	60
ἀντώνιος Κοττάκης	γρ.	30
λεονάρδος μπίστης	γρ.	40
χρουσῆς καμπανάκης	γρ.	20
ντζάνες παρόδος	γρ.	20
νικόλαος μπίστης	γρ.	60
στρατῆς καμπανάκης	γρ.	30
αὐγουστῆς Ιωάννου ταπόντες	γρ.	25
δημήτριος καρκατζής	γρ.	10
φραντζέσκος ντελλαγραμμάτικας μετὸν ἀνεμὸν του	γρ.	80
Νικολός σουμαρίπας	γρ.	10
Τὸ μοναστήριον Παναχράντου	γρ.	100
νικόλαος καμπάνης	γρ.	50
στάθης καμπάνης	γρ.	40
λεονάρδος γρόσσος	γρ.	10
ἀντώνιος καμπάνης	γρ.	20
μυχάλης θολερὸς	γρ.	10
Θεόδωρος ταπόντες	γρ.	10
Πέτρος λεονάρδος	γρ.	10
μυχάλης μπίστης	γρ.	30
μυχάλης Ιωάννου ντελλαγραμμάτικας	γρ.	10
νικόλαος ἀγαδάκης	γρ.	10
δημήτριος σταματέλου καμπάνης	γρ.	20

σταματέλος βλαστός	γρ.	20
γιαννάκης μιχαήλ Καΐρη	γρ.	10
Πέτρος καΐρης	γρ.	40
λεονάρδος καμπανάκης με τὸν υἱὸν του	γρ.	100
δημήτριος μπίτσης με τὸν υἱὸν του	γρ.	25
μιχάλης νικολοῦ γραμματικά	γρ.	10
γιαννάκης ντελλαγραμμάτικας	γρ.	30
"Όταν γείνη τὸ κτίριον τοῦ σχολείου ὑπόσχομαι		
ζαφείρης μιάτζας	γρ.	50

ἅτινα πάντα συμποσοῦνται εἰς γρόσια χιλιάδας τρεῖς καὶ τετρακόσια ἑννεήκοντα πέντε, ἐκ τῶν ὁποίων ἐδόθησαν τῷ διδασκάλῳ διὰ δεδουλευμένον μισθὸν καὶ διὰ τὸ ἐνοίκιον τοῦ σχολείου γρόσια ὄγδοῦζόντα· τῶν δὲ λοιπῶν ἐδανείσθησαν δι' ὁμολογιῶν,

τῷ μὲν Νικολάῳ Ἰωάννου Κοττάκη	γρ.	500
τῷ δὲ Φραντζέσκῳ Ντελλαγραμμάτικα	γρ.	300
τῷ Δημητρίῳ Καμπάνη	γρ.	500
τῷ Νικολάῳ Κοττάκη	γρ.	400
τῷ Πέτρῳ Καΐρη	γρ.	200
τῷ Ἀλεξάνδρῳ Καμπάνη	γρ.	250
τῷ σιῶρ Περάκη	γρ.	265
		2. 415
τῷ Πανιερωτάτῳ δεσπότη ἐδόθησαν δι' αὐλικῆς ὁμολογίας	γρ.	1. 000
		3. 415

διορίσθησαν δὲ καὶ ἐπίτροποι κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ὁ σιῶρ Νικόλαος Κοττάκης, σιῶρ Σταματέλος Μπίτσης, σιῶρ Μιχαήλ Καμπάνης, σιῶρ Λεονάρδος Μπίτσης, σιῶρ Πέτρος Καΐρης καὶ Δημήτριος Καμπάνης, εἰς τῶν ὁποίων τὰς χεῖρας ἐδόθησαν καὶ αἱ ὁμολογίαι τῶν ἀνωτέρω ἄσπρων τοῦ σχολείου».

Ἐν φ. 106^α τοῦ αὐτοῦ κώδικος σφύζεται πρῶξις, ἔχουσα ἐν πιστῷ ἀντιγράφῳ ὡδε :

«1777 Σεπτεμβρίου 10.

«ἔλαβα ὁμολογίας τοῦ σχολείου — ὡσα συμποσοῦτε τρεῖς χιλιάδες τετρακόσια δεκάπεντε γρόσια νομερ. 3415 βουλομενες με της βουλες

τον ἐπίτροπο του παρελθόντος χρόνου καὶ ης ἀπόδειξιν ἠτογράφουμε καὶ ιδιοχειρὸς μου : καὶ κατόθεν

Πέτρος Καΐρης ελαβα τις ὁμολογίες. —

ζαφείρης μιάτζας καὶ βεκίλης τοῦ ἄρχοντος μάρτυς.

δημήτριος Καμπάνης μαρτηρῶ : —

Νικόλαος Καμπάνης μαρτιρο =

φραντζέσκος ντελλαγραμμάτικας μαρτιρο = ».

Ἐν φ. 106^α τοῦ ἴδιου κώδικος πρῶξις ἔχουσα ἐν πιστῷ ἀντιγράφῳ ὡδε :

« α ψ ο η φ : Σεπτεμβρίου α' η : «διορίσθησαν κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἐπίτροπὴ τοῦ σχολείου ὁ σιῶρ Μιχαήλ Καΐρη Γεωργίου, ὁ σιῶρ Νικόλαος Καμπάνης, κῶρ Λεονάρδος Ροῦδη καὶ σιῶρ Λορέντζος Πισλέμη».

Ἐν φ. III β πρῶξις ἔχουσα ἐν πλήρει ἀντιγράφῳ ὡδε :

« α ψ π γ' κατὰ μῆνα αὐγουστον : ἡ καταγραφή τῶν ἄσπρων τῶν καρaboκυραίων καὶ λοιπῶν γεμιτζίδων εἰς βοήθειαν τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου κατ' ὄνομα :

Χατζῆ Κουτέλης γρ. 30

Γιάννης Ζαρκῆς γρ. 10

Πετρῆς Πασχάλης, Ρεΐζης γρ. 20

Δημήτριος Κουτέλης γρ. 15

Σταματέλος Κουτέλης γρ. 15» (1)

Πᾶσαι αὗται αἱ ὑπὲρ τῆς συστάσεως σχολείου ἐν Ἀγδρῳ ἐνέργεια ἰσφείλοντο εἰς τὴν πρωτοβουλίαν, καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς παιδείας ἐνθερμιον ζῆλον τοῦ ἀρχιεπικόπου Ἀνδρου Διονυσίου Καΐρη τοῦ Β', ὅστις, ὡς εἶδομεν, καὶ πρὶν ἢ γείνη ἀρχιερεὺς δὲν ἀκήνησε νὰ διδάξῃ καὶ ὁ ἴδιος αὐτοπροσώπως εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθὲν ἐν τῇ γενεθλίῳ τοῦ χωρίου τῆς Μεσαρίας σχολεῖον.

Πρῶτος δὲ διορισθεὶς διδάσκαλος ἐν τῷ σχολεῖῳ τούτῳ τοῦ Κάτω Κλάστρου ὑπῆρξεν ὁ ἱεροδιάκονος Ἰάκωβος, ἀνὴρ λόγιος, τῆς τε θύραθεν καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παιδείας ἐγκρατής. Ὁ σοφὸς γάλλος ἑλληνιστῆς Βιλλουαζῶν, περιοδεύων ἐν Ἀγδρῳ, τελευτώσης τῆς ΓΗ' ἑκατονταετηρίδος, πρὸς ἀνεύρεσιν ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἀντιγράφων, ἐσχετίσθη

(1) Κώδιξ ἱερῆς τῆς ἀγιοτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Ἀνδρου, ἐν τμήματι τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. — Νίκος.

μετὰ τοῦ Ἰακώβου, καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ σημειώσιντων παρὰ τῶν λαῶν τῆς Ἑλλάδος ἐν χρήσει ἀρχαίων ἑλληνικῶν λέξεων.

Ὁ ἱεροδιακόνος Ἰακώβος ἀπηύθυνε τότε πρὸς τὸν Βιλλουαζὸν ἐπιστολήν, πραγματευομένην περὶ τῆς λαλουμένης ἐν Ἑλλάδι διαλέκτου, τὸ πρωτότυπον δὲ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης εὐρέθῃ εὐτυχῶς μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ Βιλλουαζὸν τῶν ἀποκειμένων ἐν τῇ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Γαλλίας. Καὶ δὲν φέρει μὲν χρονολογίαν ἢ ἐπιστολή, πάντως ὅμως αὕτη φαίνεται ὅτι ἐγγράφη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1784—1786, ἐποχὴν καθ' ἣν ὁ Βιλλουαζὸν μετέβη εἰς Ἑλλάδα, περιελθὼν τὰ μοναστήρια τῆς νήσου. Διότι τὴν περιήγησιν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἤρξατο ὁ Βιλλουαζὸν οὐχὶ τῷ 1785, ὡς κοινῶς πιστεύεται, ἀλλ' ἐν ἔτος μεταγενέστερον, τῷ 1784, σφίζονται δ' ἐν τῷ τμήματι τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ τότε διερχομένου τοῦ δόκιμου στόλου, Ν. Μιυρογένους, τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γαβριὴλ Α' τοῦ ἀπὸ Παλαιῶν Πατρῶν γεγονότος (1780—1784) καὶ τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Κυκλάδων καὶ τοὺς πατέρας τῶν ἐν Ἑλλάδι μονῶν, διὰ τῶν ὁποίων αὐτοὶ ἐντέλλονται ἵνα παρίσχωσιν εἰς τὸν Βιλλουαζὸν τὴν δυνατὴν φιλοξενίαν καὶ περιποίησιν ().

Ἴδου τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, ἐκ τῆς ὁποίας καταφαίνεται ὅτι ὁ Ἰακώβος καὶ μορφώσεως καὶ παιδείας ἰκανῆς ἠδμοίρει:

Ἐπιστολὴ αὐτόγραφος

Ἰακώβου, ἱεροδιακόνου, περὶ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν λέξεων, αἵτινες ὑπάρχουσι ἐν τῇ δημῶδει διαλέκτῳ τῆς νήσου Ἑλλάδος.

Ἴδου, ἐκλιμπρότατε καὶ σοφώτατε ἄρχων, κατὰ τὴν προστασίαν σου, αἱ ὀλίγα ἑλληνικὰ λέξεις, αἵτινες σφίζονται καὶ προφέρονται μόνον ἐνταῦθα, διεφθαρμένα ὅμως.

«*Δουλειῶν* λέγουσι τὸ δειλιῶ, φοβοῦμαι. *Ἐργῶ* τὸ ἰργῶ, τὸ ψύχομαι, ὑπερκοινῶς κρυφῶ λέγεται. *Ἀκούω* παρ' αὐτοῖς ἀντὶ τοῦ ὀνομαζομένου. *Πῶς ἀκούει*, ἀντὶ τοῦ πῶς ὀνομάζεται, οὐ ἢ χρῆσις καὶ πολλὴ καὶ ἀγαθὴ παρὰ τοῖς ἕλλησι. Τὸ κοινῶς γιγίξω *στρέφομαι* ὀρθῶς λέγουσι καὶ *εστράφη* ἀντὶ τοῦ ἐγίρισεν. Ὁμοίως καὶ *πέμπω* τὸ στέλλω. *Κλώθω* τὸ νῆμα, ἀντὶ τοῦ στρέφω τὸ νῆμα ὀρθότατα προφέρονται.

(1) Ἰωάννου καὶ Ἀλκιβιάδου Ἰ. Σακελίωτος, Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις 1892, σ. 247 ἀρ. 1866.

«Τὸν χοῖρον *χοῖρον* λέγουσι, καὶ τὸν σάκκον *σάκκον* καὶ τὸν ποταμὸν ὁμοίως, καὶ τὴν σκάφην' οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰς ὄρνιθας *ὄρνιθας* ἐντελῶς προφέρουσι. Λέγεται δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ ὄν ἀπότοκον τὸ ἕστερον τεχθέν, ὡς οἶμαι, τῆς ἀπὸ προθέσεως τὸ ἕστερον, καθ' ἣ καὶ ἐν τῷ ἀπόδειπνον, καὶ ἄλλοις. Τὰς ἐρίους, τὰ τῶν αἰγῶν κνήματα, *ἐρίφια* λέγουσιν, οὐ μὴν κατ' ἴκρια, ὡς ἀλλαγῶν βαρβαρικῶς ἀποκαλοῦσι. *Θαλάμια* δὲ ἀποκαλοῦσι τοὺς θαλάμους, ὃ ἔστι τὰς ἐν τῇ θαλάσῳ κατοικίας τῶν ἰχθύων. *Χινοπόδια*, τοὺς ἐχινόποδας' ἔστι δὲ φυτόν ἀκανθῶδες λεγόμενον οὔτω διὰ τὸ ἔχειν πόδας ἐρίνου, οὐ καὶ Πλούταρχος μέμνηται ἐν τῷ περὶ τοῦ ἀκούειν λόγῳ (1). *Θυλάκια* δὲ ἀποκαλοῦσι τοὺς θυλάκας, τὰ ἐκ δέρματος ἀλευροφόρα ἀγγεῖα, ὧν ἢ χρῆσις φαίνεται καὶ παρὰ τῷ κομικῷ Ἀριστοφάνει. Πάνυ δ' εὐφυῶς λέγουσι καὶ τὸν πάσσαλον *πασσάλι*, ὃν ἢ κοινῆ συνήθεια *σταλοῦμι* προσαγορεύειν εἶωθεν. *Νιαρὰ* ψάρια τὰ νεαρὰ. Αἱ ἐρινεοί, ἢτοι ἄγρια συκαῖ, *ὄρνι* παρ' αὐτοῖς ἀποκαλοῦνται καὶ αἱ ὄρνιθες, τὰ ἐξ αὐτῶν ἄγρια οὔκα. *λύθια* καὶ τὸ ἐρινεάζειν, *ὄρνιάζειν*. (2).

«*Στεγαστάν* λέγουσι τὴν στεγασίαν, τὴν σκέπην τοῦ οἴκου' τὰς δὲ ἀναδενδράδας, *ἀνεστράδας*, ὧν μέμνηται καὶ ὁ προφητὴν Δαβὶδ ἐν τοῖς ψαλμοῖς. *Πυρήνα* παρ' αὐτοῖς ὀνομάζεται τὸ δεύτερον ἔλαιον, τὸ ἐκ τῶν πυρήνων δηλαδή, ὁστῶν τῆς ἐλαίας, ὑπερ ἀλλαγῶν φασὶ λάδι ἐλαιοκοκκίσιον. *Πιτύκι*, ὃ φλοιὸς τῆς πίτου, δι' οὗ βάπτρουσι τὰ δίκτυα. *Κισσηρι*, ἢ κίσσηρις, ὃ ὑπόκομπος, δυάκενος καὶ οἶον σπογγοειδὴς λίθος, ὃν ἀλλαγῶν πορὶ ὀνομάζουσι. Τὴν εὐδίαν, ἢτοι τὸ ἀνέφελον καὶ ἀτάραχον τοῦ ἀέρος, *βδιάν* ὀνομάζουσι. Πολλὴ δὲ παρ' αὐτοῖς ἢ χρῆσις καὶ τοῦ *ἀψά*, ἢτοι ταχέως, ὀγλίγορα, ὃ ἔστι σαφῶς τὸ ἀληθῆ ποιητικόν, αὐτὸ τοῦτο τὸ ταχέως δηλοῦν. *Βορβιθιαῖς* ὀνομάζουσι τοὺς κόπρους τῶν βοῶν, ἢτοι τὰ βόλβιτα κατὰ παραφθοράν.

«Ταῦτά εἰσιν ἐκ πολλῶν ὀλίγα, ὧν ἐν γε τῷ παρόντι ἠδυνήθη.

(1) Τὸ *χινοπόδι*, ἢ, ὡς κοινῶς προφέρεται σήμερον, *ἐχινόποδι* τῆς Ἑλλάδος, εἶνε ὁ *ἐχινόποδος* τῶν ἀρχαίων, *Genista acanthoclada* DC., ἢτοι *Γενίστη* ἢ *ἀκανθόκλαδος*, ἢ ἐν ἑξελληνισμῷ, *Σπάρτον* τὸ *προσθάνανθον*. Ἐν τῇ μεσημβρινῇ Πελοποννήσῳ ὀνομάζεται *στριγγλαφάνα*. Τὰ *Χινοπόδια*, φρυγανώδη ὄντα, χρησιμοποιοῦνται ἐν Ἑλλάδι πρὸς πυράκτωσιν τῶν κλιβάνων καὶ ὡς προσάγαμμα. Αἱ μέλισσαι ἀπορροῦνται τὰ ἀνθη τοῦ φυτοῦ τούτου. Βλ. *Δημητρίου Π. Πασχάλη*, Ἡ γλωσσὴ τῆς Ἑλλάδος. Ἀνέκδοτον.

(2) Ὁ *ὄρνις*, τὸ δένδρον τῆς ἀγρίας συκῆς καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ, ὃ ἐρινεὸς τῶν ἀρχαίων, *Ficus Carica caprificus* L. Τοῦ ἐρινεοῦ μνεῖαν ποιεῖται καὶ ὁ Ὀμηρος, Ἰλ. Ζ. 483 καὶ Ὀδυσ. Μ, 103,

ἐνθυμηθῆναι ἢ δὲ φιλομαθεστιάτη καὶ διὰ τοῦτο πολυμαθεστιάτη ἐκλαμπρότης εἶη μοι ὑγιαίνουσα καὶ πανευδαιμονοῦσα εἰς μακροβίονος.

Τῆς σῆς ἐκλαμπρότητος
ταπεινὸς δοῦλος καὶ εἰς τοὺς ὄρισμοὺς

Ἰάκωβος, ἱεροδιάκονος».

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ ἱεροδιάκονος Ἰάκωβος ἦτο ἀνὴρ λόγιος. Γράφει γλῶσσαν σαφῆ καὶ συγχρόνως ὀρθὴν καὶ φράσσεται τὰ μάλιστα εἰδήμων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς. Ἡ δ' ὀρθογραφία του εἶνε ἄπταιστος· ἐν μᾶ μόνῃ περιπτώσει ἔγραψε *γυρίζω* καὶ ἔγρισε (στ. 7 καὶ 8 τῆς ἐπιστολῆς), ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ *γυρίζω*, *ἐγύρισεν*, ἀλλ' εἰς κρίνωμεν ἐκ τῆς ὅλης ὑφῆς τοῦ σημειώματος τοῦ Ἰακώβου, καὶ ἐκ τῆς ἀπουσίας ἐξ αὐτοῦ παντὸς ἄλλου βαρβαρισμοῦ ἢ σολοικισμοῦ, ἀγόμεθα εἰς τὴν οὐχὶ ἀπίθανον ὑπόθεσιν, ὅτι ἴσως κακῶς μετεγράφησαν αἱ λέξεις ἐκ τοῦ ἀσχετύπου τῆς ἐπιστολῆς. Παραπέμπει δ' εὐχαρίστως εἰς πειρογράφους καὶ ποιητάς. Οἷτω μναίαν ποιούμενος ἐν τῷ λεξιλογίῳ αὐτοῦ εἶδος τιτὸς φρυγάνου, ὅπερ οἱ Ἄνδρῳ ὀνομάζουσιν, ὡς εἶπομεν *χινοπόδια*, ἀνιφέρει χωρίον τι τοῦ Πλουτάρχου ἐν τῇ «Περὶ τοῦ ἀκούειν» πραγματείᾳ τοῦ Καιρωνέως φιλοσόφου. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὁ Πλουτάρχος, ἢ ὁ συγγραφεὺς τῆς πραγματείας ταύτης, ἦτις φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Πλουτάρχου, παραθέτει δίστιχον, ἐν ᾧ εἴρηται ὄντως ἡ λέξις: Ἴδου τὸ δίστιχον τοῦτο:

Ὡς ἂν ἐχινοπόδας καὶ ἀνὰ τριχεῖαν ὄντων
φύονται μαλακῶν ἀνθεα λευκοῖων.

Ἐκ τῶν δύο τούτων στίχων ὁ πρῶτος ἀπιντᾶται καὶ πικρὰ τῷ Ἀθηναίῳ (1), αὐτὴ δ' αὕτη ἢ παρατήρησις τοῦ ἱεροδιακόνου Ἰακώβου εἴρηται ἐν τῇ Μεγάλῳ Ἑτυμολογικῷ (2), ἐν τῷ σχετικῷ τῆς λέξεως *ἐχινοπούς* ἄρθρῳ.

Ὡσαύτως ἐξ ἀφορμῆς τῆς λέξεως *θυλάκια*, ἦτις εἶνε ἐν χρήσει ἐν Ἄνδρῳ, σημεινύουσα τοὺς ἐκ δέσματος μικροὺς σάκκους, διὰ τῶν ὁποίων μεταφέρουσιν οἱ κάτοικοι τὸ ἄλευρον αὐτῶν ἐκ τοῦ μύλου, παραπέμπει εἰς τὸν Ἀριστοφάνην. Ὁ ἀρχαῖος τύπος τῆς λέξεως εἶνε *θύλακες* [οἱ]. Παραδείγματα τοιαῦτα, ὡς μάρτυρες, μάρτυροι, φύλακες, φύλακοι, παρέχουσιν ἱκανά, τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα. Ὁ στίχος τοῦ Ἀρι-

(1) Ἀθην., Δειπνοσοφ. III, σ. 97, Δ.

(2) Etymologicum Magnum, ἐν λ. *ἐχινοπούς*.

στοφάνους, τὸν ὁποῖον ὑπανίσσεται ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐπιστολῆς, ἔχει ἴσδε:

Ὡς ἄλλριτ' οὐκ ἔνεστιν ἐν τῷ θυλάκῳ (1)

δηλαδὴ «δὲν ὑπάρχει πλέον ἄλευρον εἰς τὸν σάκκον».

Ἡ λέξις *θύλαξ* ἢ *θύλακος* ἐθεωρεῖτο ἀρχαία ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τῶν σχολιαστῶν, οἵτινες μετέφραζον αὐτὴν διὰ τῶν λέξεων *ἀροθῆκη* ἢ *ἀροθῆκη σκυτίνη* (2). Εἶνε δ' ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην σημασίαν διεσώθη ἐν Ἄνδρῳ τὸ ὑποκοριστικὸν *θυλάκιον*, ὅπερ διὰ τῆς συχνὰ παρατηρουμένης ἐναλλαγῆς τοῦ θ' διὰ τοῦ φ προφέρεται καὶ *φυλάκιον*, συγκεκομιμένως δὲ ὑπὸ τῶν κατοίκων ἰδία τοῦ Κοοθίου καὶ *φλάκι* ἢ καὶ ἐν τισὶ χωρίοις, ὡς ἐν Ὀπίσῳ Μεσηῶ, μόνον *φλάτς* διὰ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν τῇ Ἀνδρικῇ προφορᾷ *τσετσίμοῦ* (3).

Ὡς ἀνὴρ δ' ἐκκλησιαστικὸς, ὁ ἱεροδιάκονος Ἰάκωβος δὲν ἐλησμόνησε τοὺς Ψαλμοὺς, παραπέμπων μετὰ σεβασμοῦ εἰς τὸν προφητὰνακτὰ Δαβίδ, Ἡ λέξις *ἀναδενδράδες*, καὶ κατὰ τὸ Ἀνδρικὸν Γλωσσάριον *ἀνενηράδες*, εἴρηται πράγματι ἐν τινι τῶν Ψαλμῶν, ἐνθα μνημονεύεται ἡ Ἀμπελος τοῦ Κυρίου. «Ἐκάλυψεν ὄρη, λέγει ὁ προφητὰναξ, ἢ σκιὰ αὐτῆς, καὶ αἱ ἀναδενδράδες αὐτῆς τὰς κέδρους τοῦ Θεοῦ» (4).

Ὁ τὸ πρῶτον γράμμας περὶ τοῦ γλωσσάρου τούτου τοῦ ἱεροδιακόνου Ἰακώβου γάλλος ἑλληνιστῆς Carlé Wescher (5) ἐπάγεται τὰ ἐξῆς: Συνιστῶμεν τὸ μικρὸν τοῦτο λεξιλόγιον εἰς τὴν προσοχὴν τῶν ἐλλήνων πεπαιδευμένων, οἱ ὁποῖοι κατάγονται ἐκ τῶν νήσων, καὶ προτρέπομεν αὐτοὺς ζωηρῶς ἵνα ἀσχοληθῶσιν εἰς τὸν καταρτισμὸν παρομοίων συλλογῶν. Ἀνάγκη δὲ νὰ μὴ βραδύνωσιν. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σήμερον τόσον εὐκόλου συγχρωτισμοῦ, ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀναπτύξεως τῆς συγκοινωνίας, καὶ ὑπὸ τὴν συνεχῆ ἐπίδρασιν, ἣν ἀσκεῖ ἡ ἐξεζητημένη ἐπίσημος τοῦ Κράτους γλῶσσα, τὰ ἔχνη ταῦτα τοῦ μεμακρυσμένου παρελθόντος ὁσημέραι ἔξαφανίζονται. Εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπόκειται νὰ περισυλλέξωσι καὶ νὰ σώσωσιν αὐτά. Θὰ ἐξυπηρετήσωσιν οὕτως ὄχι μόνον τὸ γενικὸν τῆς ἐπιστήμης ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ θὰ προσφέρωσι πολύτιμον ἐκδούλευσιν καὶ

(1) Ἀριστοφάν., Πλοῦτ., 768.

(2) Σχόλ. εἰς Ἀριστοφ. Πλ., 768.

(3) Βλ. Δημητρ. II, Πασχάλη, Γλωσσάριον τῆς νήσου Ἄνδρου, Ἀνέκδοτον.

(4) Ψαλμ. LXXIX, II.

(5) Annuaire de l'Association pour l'Encouragement des Études Grecques en France, ἔτ. 1871, σ. 137 κ. ε.

πρὸς αὐτὴν τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα των, τῆς ὁποίας ἡ δόξα εἶνε πρὸς αὐτοὺς δικαίως προσφιλέως, καὶ πρὸς τὴν γλῶσσαν τῆς ὁποίας ὀφείλουσι τὸν σεβασμόν, τὸν ὁποῖον ἐπιβάλλει ὁ ἱερός χαρακτήρ τοιαύτης παρακαταθήκης. Εἶνε ὑπεύθυνοι ἀπέναντι τῶν ἀπογόνων αὐτῶν διὰ πάσας τὰς παραδόσεις, τὰς ὁποίας ἐκληροδότησαν πρὸς αὐτοὺς οἱ πατέρες των. Τὸ καθήκον τοῦτο ἐπιβάλλεται εἰς αὐτοὺς ἐξ Ἰσου πρὸς τὸ καθήκον τῆς διατηρήσεως τῶν ἀρχαίων μνημείων. Διότι ἐξ ὅλων τῶν ἐρειπίων, ἅτινα ὑπάρχουσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος, τὸ διδακτικώτερον ἴσως εἶνε ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Περὶ τοῦ ἱεροδιακόνου Ἰακώβου δὲν ἔχομεν, ἀτυχῶς, ἄλλας πληροφορίας. Ἀλλὰ τελευταῖον ἀναδιφῶντες παλαιοὺς κοιναλέους καὶ σχοληκοβρώτους φακέλλους ἀνεύρομεν ἀπροσδοκίτως καὶ ἔγγραφον, φέρον κάτωθεν αὐτοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰακώβου. Εἶνε δὲ τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐνυπόγραφον καὶ ἐμμάρτυρον τῆς πατριαρχικῆς αὐτῆς γραμμῆς, δι' οὗ καθίσταται δῆλον, ὅτι Λεοντία μοναχὴ ἢ Σμυρναία ἀφιέρωσεν εἰς τὸ ἐν Ἄνδρῳ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἅπασαν ἐν γένει τὴν οὐκ εὐκαταφρόνητον κινητὴν καὶ ἀκίνητον περιουσίαν αὐτῆς, κάτωθεν δὲ τοῦ ἔγγράφου φέρεται βεβαίως τῆς ὡς ἄνω Λεοντίας μοναχῆς, γενομένη *διὰ χειρὸς Ἰακώβου, ἱεροδιακόνου καὶ διδασκάλου.*

Ἐκ τοῦ ἔγγράφου τούτου παρέχεται εἰς ἡμᾶς ἀναμνήριστος ἢ πληροφορία, ὅτι ὁ ἱεροδιάκονος Ἰακώβος μετήχθη ἐν Ἄνδρῳ τὸν διδάσκαλον. Εἶνε δὲ κατὰ τοσοῦτον ἡ πληροφορία αὕτη πολύτιμος, καθ' ὅσον ἐλαχίστων ἐν Ἄνδρῳ διδασκάλων, τῶν χρόνων ἐκείνων, τὰ ὀνόματα τυγχάνουσιν εἰς ἡμᾶς γνωστά, ἐπὶ τῇ βίᾳ γραπτῶν μαρτυριῶν. Φέρει δὲ τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ἀνέκδοτον ὄν, χρονολογίαν 1781, Ἀπριλίου 8, καὶ ἔχει ὡς :

† *Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐπιβεβαιῶσι :*

† Διὰ τοῦ παρόντος ἐνυπογράφου, καὶ ἐμμάρτυρου τῆς πατριαρχικῆς αὐτῆς γραμμῆς δῆλον γίνεται, ὡς ἡ Τριανταφυλλίτσα γυνὴ τοῦ ποτὲ Γεωργάκη Μπακιριτζῆ, νῦν δὲ Λεοντία μοναχὴ μετονομασθεῖσα, ἀνήγγειλε, καὶ ὁμολόγησε διὰ γραμμῆς αὐτῆς πρὸς τὸν παναγιώτατον, καὶ σεβασμιώτατον ἡμῶν ἀδελφόν, καὶ δεσπότην, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην κύριον κύριον Γαβριήλ, ὅτι οἰκεία αὐτῆς βουλῆ, καὶ αὐθαγῆ γνώμη, καὶ προαιρέσει ἀνέθηκε, καὶ ἀφιερῶσα εἰς τὸ ἱερόν, καὶ σεβάσιμον μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τὸ κείμενον ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Ἄνδρου, ἅπαντα τὰ πράγματα αὐτῆς παντοίας ὕλης, καὶ εἶδους, κινητὰ, καὶ ἀκίνητα, ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἄσπρα αὐτῆς, μὴ ἔχοντος

ἄδειαν μηδενὸς τῶν συγγενῶν, καὶ κληρονόμων αὐτῆς ἐπαναστῆναι, καὶ ζητῆσαι ἀφαιρέσαι τε, καὶ ἀποσπάσαι οὐδὲ τὸ παραμικρὸν καὶ ἐλάχιστον τῶν πραγμάτων αὐτῆς ἀπὸ τοῦ εἰρημένου μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐν ᾧ ταῦτα ἀφιερῶσατο, οὔτε μὴν ἐκ τῶν ἄσπρων αὐτῆς, καὶ τῶν κατὰ μέρος δανείων, ἅπερ ἔχει λαβεῖν παρὰ διαφόρων προσώπων, ἅπερ πάντα, ὅσα περ ἂν εὐρεθῶσι μετὰ θάνατον αὐτῆς ὀφειλόμενα, μαρμεῖναι ἐν τῷ αὐτῷ μοναστηρίῳ ἀναφαίρετα, ἀναπόσπαστα, καὶ τὸ σύνολον ἀνεκποίητα, καὶ μὴ εἰς κληρονομίαν προκείμενα τοῖς συγγενέσει, καὶ κληρονόμοις αὐτῆς, ὡς οἰκεία βουλῆ, καὶ αὐθαγῆ γνώμη, καὶ προαιρέσει ἀφιερῶθέντα παρ' αὐτῆς εἰς τὸ εἰρημένον ἱερόν, καὶ σεβάσιμον μοναστήριον, ἀτέκνου καὶ ἀπαιδὸς οὔσης, καὶ μονασίας, καὶ μὴ ὑπολειφθέντων αὐτῇ κληρονόμων προσεχῶν, καὶ λίαν προσηκόντων αὐτῇ τῷ γένει, ἀλλὰ τινῶν ἐκ μακρᾶς συγγενείας ἀναπονηθῆναι, καὶ κληρονομησάμενοι τὰ τῆς περιουσίας αὐτῆς κατεπειγομένων, καὶ ἐπαπειλούντων οὐ πάνυ εὐλόγως, ὡς ἀφιερῶμένα ὄντα παρ' αὐτῆς ἐπιζώσης εἰς τὸ αὐτὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὡς εἴρηται ἂν δέποτε ἐπαναστῶσιν οἱ αὐτοὶ μακρόθεν συγγενεῖς αὐτῆς, καὶ ἐπιφέρωσιν ἐπήρειάν τινα, καὶ ἐνόχλησιν τῷ εἰρημένῳ μοναστηρίῳ ἐπὶ προφάσει κληρονομίας, ἀνάγκη πᾶσα παιδεύεσθαι ἐκκλησιαστικῶς, καὶ κατακρίνεσθαι.

Εἰς γοῦν ἐνδειξὴν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν τῆς πατριαρχικῆς αὐτῆς γραμμῆς ἐπὶ βεβαίωσει τοῦ παναγιωτάτου, καὶ σεβασμιωτάτου ἡμῶν ἀδελφόν, καὶ δεσπότην, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου κυρίου Γαβριήλ, καὶ μαρτυρίᾳ τῶν τιμιωτάτων, καὶ λογιωτάτων κληρικῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ κατασφραλισθῆναι τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγίδι τῆς ἡθελίσης Λεοντίας μοναχῆς, ἐδόθη τῷ ἡθελόντι μοναστηρίῳ τοῦ Ἁγίου Νικολάου. α ψ πα φ, Ἀπριλίου κ'.

Ἐπονται ἱκαναὶ ὑπογραφαὶ δυσξύμβλητοι, ἐν αἷς καὶ ἡ τοῦ β' ὀστιάριου Παντελεήμονος. Μεθ' ὃ τὰ ἐξῆς :

Λεοντία μοναχὴ σμυρναία βεβαιῶ τὰ ἄνωθεν διὰ χειρὸς Ἰακώβου, ἱεροδιακόνου καὶ διδασκάλου, ἅτινα καὶ ἐπισφραγίζονται. (Τ. Σ.).

Ἡ μοναχὴ Λεοντία, ἡ ἐκ τῆς καταγωγῆς αὐτῆς ἐπιλεγομένη Σμυρναία, ἐγκαταβιώσασα ἐν Μεσαρίᾳ τῆς Ἄνδρου ἐν τινὶ αὐτόθι μετοχίᾳ τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου, παρακειμένῳ πρὸς τὴν ὁμώνυμον αὐτόθι ἐκκλησίαν, ἐπηγγέλλετο τὸν ἱατρόν, εὐμοιροῦσα δὲ πολυτίμον κατα τὴν ἐποχὴν ἐκείνην χειρουργικῶν γνώσεων, παρεῖχεν ἀληθεῖς εἰς τοὺς πάσχοντας ὑπηρεσίας. Μονάζουσα ἐν Ἄνδρῳ ἠτύχησε νὰ θερα-

πέυση πλούσιον και μέγα δυνάμενον τούρκον πασάν, ὅστις ὑπὸ χαλεποῦ κατατροχόμενος ἀρρώσθηματος, ἀνάγκην ἔχοντας χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως, μετέβη εἰς Ἄνδρον πρὸς θεραπείαν, προσελκυσθεὶς ἐκ τῆς καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολὴν περιαδομένης φήμης τοῦ θήλεος τούτου Μαχάωνος. Ἔτσι ἔγεινεν αἴφνης ἡ μοναχὴ Λεοντία πλουσιωτάτη, διότι ὁ ὑπ' αὐτῆς ἰαθεὶς εὐγνώμων τούρκος μεγιστάν μετ' ἀσιατικῆς ὄντως μεγαλοδορίας ἠγόρασεν ἐν Ἄνδρῳ και προσέφερεν εἰς τὴν μοναχὴν Λεοντίαν μεγάλας γαιῶν ἐκτάσεις, τὰς ὅποιας αὐτὴ ἀφιέρωσεν ἀπάσας εἰς τὴν ἐν ἡ ἡσκήτευσεν εὐαγῆ και σεβασμίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου μονήν. Ἐπὶ πολλῶν δ' ἄλλων κινητῶν ἀφιερωμάτων ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τῆς μοναχῆς Λεοντίας. Οὕτω ἐν τῷ ναῷ τῆς μονῆς, ἐπὶ ἰδίου λαμπρῶς κεχρυσωμένου εἰκονοστασίου, πεποικιλμένου γλυφαῖς καλλιτεχνικαῖς, ἀνάκειται εἰκὼν εὐμεγέθης τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐλκύουσα εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον οὐ μόνον διὰ τὸ εὐτεχνον, ἀλλὰ και διὰ τὴν ὕλην ἐξ ἧς εἶνε κατεσκευασμένη· διότι ἡ εἰκὼν εἶνε χρυσοπαγῆς ἐπὶ ὑφάσματος ὀλοσηρικοῦ, δεξιᾶς χειρὸς ἔργον. Καὶ τὸ μὲν λοιπὸν σῶμα εἶνε εἰργασμένον διὰ λεπτοτάτων χρυσῶν και ἀργυρῶν νημάτων, ἡ κεφαλὴ δὲ και αἱ χεῖρες εἶνε κεντημέναι διὰ τριγῶν ἐκ τῆς κλουσίας κόμης τῆς μοναχῆς Λεοντίας. Ἡ εἰκὼν φέρει και νῦν ἔτι δαμιλῆ κόσμον ἐκ λίθων και μαργαριτῶν, ἀλλὰ, δυστυχῶς, εἶνε ἐν μέρει λελωβημένη ὑπὸ πυρός, μεταδοθέντος ἐκ καιομένης πρὸ τῆς εἰκόνης λαμπάδος. Κάτωθεν τῆς εἰκόνης ἀναγιγνώσκεται ἡ ἐπιγραφή:

Ποίημα Λεοντίας Μοναχῆς Σμυρναίας. Α ψ ο' (1)

Ἐπὶ πόσον χρόνον παρέμεινε διδάσκαλος ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Κάτω Κάστρου ὁ ἱεροδιάκονος Ἰάκωβος δὲν γνωρίζομεν, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι μετ' οὐ πολὺ ὁ μισθὸς τοῦ διδασκάλου δὲν κατεβάλλετο τακτικῶς, διὸ και ὁ διδάσκαλος, ὁ Ἰάκωβος ἢ ὁ διὰδοχός του, παρεπονεῖτο και ἤσχαλλε διὰ τὴν καθυστέρησιν.

Τούτου ἕνεκα μετὰ τινα ἔτη, τῷ 1802, ἐπὶ ἀρχιεπισκόπου Ἄνδρου Παγκρατίου Καρκάκη, κοτζάμπαση δὲ ὄντος τοῦ Δημητρίου Πολέμη, ἐλήφθη ἀπόφασις ὅπως ὁ κατὰ καιροὺς κοτζάμπασης παρέχη κατ' ἔτος πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς σχολῆς γρόσια πεντακόσια, λαμβανόμενα ἀπὸ τῶν κοινῶν προσόδων τῆς νήσου, ὅπως διὰ τούτων πληρῶνεται ἔγκαιρος ὁ μισθὸς τοῦ διδασκάλου, διὰ νὰ λείψη εἰς τὸ ἔξῃς ἡ ἀμέλεια και

(1) Βλ. *Δημητρ. Π. Πασχάλη*, Χριστιανικὴ Ἄνδρος. *Andros Sacra*. Μονὴ τοῦ Ἁγίου Νικολάου εἰς τὰ Σόρα. — Τοῦ αὐτοῦ, Δημῶδης ἐν Ἄνδρῳ ἰατρικὴ και παλαιοὶ ἐν τῇ νήσῳ ἰατροί. Ἀμρότερα ἀνέκδοτα.

ἀγανάκτησις αὐτοῦ. Ἡ σχετικὴ προῆξις σώζεται ἐπίσης ἐν τῷ αὐτῷ Κώδικι τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἄνδρου, φ. 112^β, και ἔχει ὡς ἔξῃς:

«Εὐλογητὸς ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ ἐν τριάδι ἅγιος ὑπὸ πάντων προσκυνούμενός τε και δοξαζόμενος, ὁ πατήρ, ὁ υἱός, και τὸ ἅγιον πνεῦμα, οὐ τῇ χάριτι και συναινέσει τῆς τρισυποστάτου ἀδιαιρέτου ἁγίας τριάδος ὑπέκαυσε τὸν ζῆλον εἰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν διὰ τὴν καλὴν ἀποκατάστασιν τοῦ σχολείου μας· ὅθεν και κοινῆς συσκέψεως γενομένης συνήχθημεν ὅλοι ἡμεῖς οἱ ἄρχοντες εἰς τὴν ἁγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν τοῦ πανισωτάτου, και σεβασμιωτάτου ἡμῶν δεσπότης ἁγίου Ἄνδρου κυρίου κυρίου Παγκρατίου, καλέσαντες δὲ και τὸν εὐγενέστατον ἄρχοντα κοτζάμπασην σιδρ Δημήτριον Πολέμη, συνομιλοῦντες μὲ ποῖον τρόπον νὰ εὐρωμεν τὸ στερεόν, και παντοτεινὸν νιζάμι διὰ τὴν εὐκατάστασιν, και καλὴν προκοπὴν τῶν παιδίων μας, και δι' αἰώνιον μνημόσυνον, και διὰ παντοτεινὴν φιλοτιμίαν τῆς πατρίδος μας. Ὅθεν και ἐκ συμφώνου διορίζομεν, και ἀποφασίζομεν διὰ νὰ δίδονται ἀπὸ ὅλον τὸ κοινὸν τῆς πατρίδος μας γρόσια πεντακόσια κατ' ἔτος, τὰ ὅποια ἄσπρα νὰ δίπτωνται εἰς τὸ γενικὸν τερτέρι, ἦτοι εἰς τὴν κάσαν τοῦ μαλιμερίου και συναζόμενα αὐτὰ νὰ δίδονται ἀπὸ τὴν κατὰ καιροὺς κοτζάμπασην πρὸς τοὺς διωρισμένους ἐπιτρόπους τῆς σχολῆς, και αὐτοὶ πέμποντάς τιν γὰ δίδωσι τὸν μισθὸν τοῦ διδασκάλου εἰς τὰ τέλη τοῦ σепτεμβρίου, διὰ νὰ λείψη εἰς τὸ ἔξῃς δι' ὅλον τὴ ἀμέλεια, και ἀγανάκτησις τοῦ διδασκάλου.

«Ὅσα λοιπὸν ἀπόφασις τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντος κοτζάμπαση σιδρ Δημητρίου Πολέμη, και τῶν λοιπῶν ἄρχόντων, ἀποφασίζομεν ἐν ἡν-νάμει τῆς κοινῆς θελήσεως, ὅτι τρῶντεῦθεν και εἰς τὸ ἔξῃς νὰ ἀκροαθῆναι τὸ νιζάμι τοῦτο, δηλ.: νὰ ἔχη χρέος ἀπαράττητον ὁ κατὰ καιροὺς κοτζάμπασης διὰ νὰ δίδῃ εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς σχολῆς τὰ ἀνωτέρω πεντακόσια γρόσια ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ σепτεμβρίου, και διὰ νὰ μὴ γεννηθῆναι (ὁ μὴ γένοιτο) κανένας πειρασμός, ζητῶντας νὰ ἀνατρέψῃ τὰ καλῶς ἀποφασισθέντα, ὑπογράφομεν τὸ παρὸν μας, περνώντάς το και ἐν τῷ κώδικι τῆς ἀρχιεπισκοπῆς πρὸς ἀσφάλειαν τῶν μεταγενεστέρων, ὑποσχόμενοι διὰ νὰ ὑπογράψωμεν τὸ παρὸν μας μὲ ἰδίαν θέλησιν, ἐπιβεβαιῶν και ὁ σεβασμιώτατος ἡμῶν δεσπότης ἅγιος Ἄνδρου κύριος κύριος Παγκράτιος. Καὶ ὅποιος ἤθελε σταθῆ αἴτιος ζητῶντας γὰ ἀγαθήσιν, και νὰ χαλάσῃ τὸν κοινὸν ἡμῶν δεσμὸν τὸν ἔχομεν ὅλοι ἡμεῖς ἀναθεματισμένον, και ἀλλότριον τῆς ἁγίας, ἁμορμίου, τρισυποστάτου, και ἀδιαιρέτου τριάδος, και νὰ τὸν κατατάξῃ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς μετὰ τοῦ σατανᾶ, και ἡ μερὶς αὐτοῦ μετὰ τοῦ προδότου Ἰούδα, και αὐτὴν τὴν κυρίαν ἡμῶν θεοτόκον ἔξει ἀντίμαχον, ἔξει δὲ και τὰς ἀράς, και

ἀγανακτήσεις πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνων εὐαρεστησάντων ἁγίων πατέρων· διὸ ἔγινε τὸ παρὸν μὲ κοινήν μας θέλησιν διὰ τὰ σώζεται εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα :

Ἐν ἔτει αὐτῷ : Νοεμβρίου 1

Δημήτριος Πολέμης Κοτζάμπασης τῆς ἄνδρου—

σταματέλος μπίστης

γιανάκις ταπόντες καὶ ἐπίτροπος τῆς κοινότητος·

μιχάλις καίρις

γεώργιος Κονδύλλης

λορέντζος Καίρης

λεονάρδος λάσκαρη Καίρη,

γεώργιος ντελαγραμμάτικας

Βασίλειος καίρις

Δημήτριος καίρις

Γζουάνες ταπόντες

λεονάρδος πολέμης

μιχάλης κοττάκης

γεώργιος Καμπάνης

λεονάρδος ταπόντες

Φριδερίκος Καμπάνης

Ἰωάννης Καμπανιάκης

νικόλαος Καμπάνης

Δημήτριος Καμπάνης

Ἰω : Κοττάκης

Διδάσκαλος τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐν Ἄνδρῳ ἦτον ὁ ἐκ τῆς νήσου Σίφου Κλήμης, ὅστις φαίνεται ὅτι ἐδίδαξεν ἐν Ἄνδρῳ ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἐπειδὴ ἀπαντῶμεν αὐτὸν ὑπογραφόμενον ἐν τινι διαθήκῃ γραφείσῃ ἐν ἔτει αὐτῷ, ἰουλίου ζ', ἐν ἣ ὑπογράφεται οὕτω : «ὁ διδάσκαλος Κλήμης· (1). Ἐλάμβανε δὲ οὗτος μισθὸν κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ διορισμοῦ του γρόσια 300 ἐνιαυσίως, κατὰ δὲ τὰ δύο ἐπόμενα ἀνὰ 400. Ἐφεξῆς ἀπεφασίσθη νὰ τῷ δίδονται ἐνιαυσίως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1803 γρόσια 500. Ἐδίδασκε δ' ὁ Κλήμης, καθ' ἃ ἀναφέρεται ἐν τῷ ἀναφθέντι συμφωνητικῷ, γραμματικὰ μαθήματα.

Ἡ δύσκολος δὲ θέσις, εἰς ἣν οὗτος περιῆλθεν ἐκ τῆς ἐπὶ τινὰ χρόνον καθυστερήσεως τῶν μισθῶν του, οἱ ἕνεκα καὶ κατέρυγεν οὗτος προσκλαιόμενος πρὸς τὸν κοτζάμπασην Δημήτριον Πολέμην, καὶ ὁ

ἐπελθὼν διακανονισμὸς πρὸς ἀποσόβησιν ἐν τῷ μέλλοντι τοιούτων προστριβῶν, ἐκτίθεται ἐν τῷ ἐπομένῳ ἀνεκδότῳ γράμματι :

Διὰ τοῦ παρόντος δηλωτικῷ γράμματος δηλοποιούμεν ἡμεῖς οἱ ἐπιτροπεύοντες ἐν τῇ σχολῇ τῆς Ἄνδρου, ὅτι μὲ τὸ νὰ ἐμεινεν ἡ αὐτὴ σχολὴ ἄνευ διδασκάλου εἰς τοὺς 1799, στοχαζόμενοι νὰ μὴν ἐρημώσῃ, καὶ φροντίζοντες διὰ τὴν αὔξησιν καὶ βελτίωσιν τῆς αὐτῆς σχολῆς, ἐστείλαμεν καὶ ἐφέραμεν τὸν λογιώτατον ἐν ἱεροδιακόνοις κύρ Κλήμεντα εἰς τὰς 16 δεκεμβρίου, καὶ τὸν ἀπεκατεστήσαμεν διδάσκαλον τῆς αὐτῆς σχολῆς, νὰ παραδίδῃ γραμματικὰ μαθήματα, καὶ νὰ ἔχη τὴν φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν δύναμιν του, συμφωνήσαντες μετὰ τῆς λογιότητός του μισθὸν διὰ τὸν πρῶτον χρόνον γρ. 300 : ἐκτὸς τῶν 500 : ὁποῦ ὑπεσχέθη διὰ λόγου νὰ δίδῃ ὁ δεσπότης μας ἅγιος Ἄνδρου τῆς λογιότητός του κατ' ἔτος· μετὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον νὰ τρέχη ὁ μισθὸς του γρ. 400· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ δὲν ἐδυνήθη νὰ ἀποπληρωθῇ οὔτε τὸν αὐτὸν χρόνον τὰ 300, οὔτε τὸν βον : καὶ γον : τὰ 400, προσκλαιόμενος εἰς τὸν ἄρχοντα κοτζάμπασην μας σιὸρ Πολέμην κύριον Δημήτριον, καὶ ζητῶντας νὰ ἀναχωρήσῃ καὶ νὰ κλείσῃ τὸ σχολεῖον διὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ μισθοῦ του, συμπονέσας ὁ ἄρχων κοτζάμπασης μας, ἀπεφάσισεν ὁμοῦ μὲ τὸν ἅγιον δεσπότην μας Ἄνδρου, καὶ μὲ τοὺς λοιποὺς ἄρχοντας νὰ καταστρώσουν εἰς τὸ κοινὸν τευτέρι γρ. 500 κατ' ἔτος, καὶ νὰ τὰ λαμβάνομεν ἡμεῖς οἱ ἐπιτροπεύοντες νὰ εὐχαριστῶμεν τὸν διδάσκαλον. Ὑστερον ὁ ἄρχων κοτζάμπασης στοχαζόμενος ὅτι εἶναι ὑπερλιμώτερον εἰς τὸν διδάσκαλον νὰ τὰ λαμβάνῃ κατ' ἔτος ἀπὸ ἓνα καὶ ὄχι ἀπὸ πολλοὺς, ἔκρινεν εὐλογον νὰ λαμβάνῃ ὁ διδάσκαλος τὰ 500 γρ. ἀπὸ τὸν γραμματικὸν τοῦ κάστρου ἀπροφασίστως, διὰ νὰ κλείῃ τὰ 400 γρ. τὸν συμπεφωνημένον μισθὸν του, καὶ ἀπὸ τὰ 100 νὰ κατεβάξῃ τὸ διάφορον, καὶ ὅσα μένουσιν νὰ τὰ κατεβάξῃ ἀπὸ ὅσα ἔμειναν νὰ τὸν χρεωστοῦν οἱ γραμματικοί, ἕως οὗ νὰ εὕγῃ τὸ χρέος, καὶ ἀφ' οὗ ξεπληρωθῇ τὰ χρεωστούμενα, νὰ λαμβάνῃ τὰ 500 γρ. διὰ μηνιαῖον μισθὸν καὶ ἂν ἤθελε τοῦ ἀκολουθήσῃ καμμία ἀσθένεια, ἢ ἤθελε κάμνη διακοπὰς τῶν μαθημάτων, ἢ ἤθελε γένη ἔλλειψις τῶν μαθητῶν, ἢ ὅποια αἴτια ἤθελεν τοῦ ἀκολουθήσει ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως, νὰ μὴν ἠμπορῇ τις νὰ τοῦ ἐμποδίξῃ τὸν συμπεφωνημένον μισθὸν του ἕως τὴν τελεωσιν τοῦ χρόνου· πρὸς τούτοις νὰ λαμβάνῃ καὶ δευτεροτάκι καὶ κρασί καὶ λάδι καὶ ζητίας ἀνεμποδίστως, καὶ ὅσα τυχηρὰ τὸν ἀκολουθήσουσιν νὰ εἶναι ἀνεξέταστος· καὶ ἂν τινὰς τῶν γραμματικῶν ἤθελε κατακρατῆ πολλὴν ἢ ὀλίγον μισθὸν τοῦ διδασκάλου καὶ δὲν τὸν δίδῃ εἰς τὸν πρέποντα καιρὸν, ὅσον καιρὸν ἤθελε σταθῆ ἑπάνω του, δηλ. ὅσους

(1) Μνεία τοῦ Κλήμεντος, χαρακτηριζομένου ὡς κληρικοῦ ἐκ Σίφου ἐκπαυδύτου, σχολαρχήσαντος ἐν Ἄνδρῳ, γίνεται καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τοῦ ἐν Ἐρμουπόλει Συλλόγου τῶν Ἀνδρῶν, ἅτινα συνέταξεν ὁ Εὐστάθιος Ἀθανασιάδης ἐκ πληροφοριῶν τοῦ ἐν Ἄνδρῳ ἀδελφοῦ του ἑλληνοδιδασκάλου Μιχαὴλ Ἀθανασιάδου. Ἀλλ' ὡς καὶ αἱ πλεῖσται τῶν λοιπῶν ἐν αὐτοῖς εἰδήσεων, οὕτω καὶ αὕτη εἶνε σφαλσρά, διότι ἀναφέρεται ὁ Κλήμης ὡς διδάξας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17 αἰῶνος, ἦτοι δύο περίπου αἰῶνας προγενέστερον. Βλ. Συνεδρίασιν τοῦ ἐν Ἐρμουπόλει Συλλόγου τῶν Ἀνδρῶν κλπ., ἐν Ἐρμουπόλει 1884, σ. 8 - 9. Περὶ ἄ. Μηλιαράκη, Ὑπομνήματα περιγραφικὰ τῶν Κυκλάδων νήσων κατὰ μέρος, ἐν Ἀθήναις 1880, σ. 161.

μητῶς μετὰ τὸν Αὐγουστον, νὰ τοῦ τὰ πληριόνη τὰ δέκα ἕνδεκα διὰ νὰ μὴν ἀδικηταί, μᾶλλον δὲ νὰ εὐχαριστηταί ὁ διδάσκαλος, ὡς ὄντες εὐχαριστήμενοι καὶ ἡμεῖς εἰς τὰ πάντα ἀπὸ τὴν λογιότητά του ὅθεν ὑποσχόμεθα ὅτι ἡ λογιότης του τὸν καθ' ἑκάστον χρόνον νὰ λαμβάνη τὰ 500 γρόσια ἀνευ λόγου προσάσεως, καθὼς διὰ προστάγης τοῦ ἄρχοντος κοτζάπασῃ μᾶς τὰ ἔλαβεν ἅμα ὁποῦ ἐπρωτοσυνάχθησαν φέτος, διὰ νὰ ἀκολουθῇ καὶ εἰς τὸ ἕξῃς τὸ ἴδιον ἢ δὲ λογιότης του νὰ ἔχη κάθε προθυμίαν καὶ ἐπιμέλειαν εἰς τοὺς μαθητὰς του, παραδίδοντας τους γραμματικὰ μαθήματα, καὶ νὰ φροντίζη διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς σχολῆς. Διὸ καὶ εἰς ἔνδειξιν ἀληθείας δεδώκαμεν τὸ παρὸν δηλωτικὸν γράμμα εἰς χεῖράς τῆς λογιότητός του τῇ ἰδίᾳ του ὑπογραφῇ εἰς διηνεκῇ ἀσφάλειαν καὶ ἔνδειξιν ἀληθείας. 1803, Σεπτεμβρίου 25.

ὁ διδάσκαλος Κλήμης στέργει.

Γεώργιος Κονδύλης βεβαιοῖ».

Ἐν ἔτει 1812, τῇ προτροπῇ τοῦ τότε μητροπολίτου Ἄνδρον Διονυσίου τοῦ Καρμάκη, διαδεχθέντος τὸν ἀποθανόντα πρεσβύτερον ἀδελφόν του ἀρχιεπίσκοπον Παγκράτιον, ἀπερασίσθη ἡ ἀνέγερσις ἐν Κάτω Κάστρῳ τῆς Ἄνδρου ἰδίας καταλλήλου οἰκοδομῆς χάριν τῆς σχολῆς «εἰς προκοπὴν καὶ εἰς ἀφέλειαν τῶν εἰς αὐτὴν προσερχομένων ἐπὶ μαθήσει». Προέβησαν λοιπὸν οἱ πρόκριτοι τῆς Ἄνδρου εἰς ἐνέργειαν πρὸς τοῦτο «θεοφιλοῦς ἑράνου» καὶ διόρισαν ἐπιτρόπους πρὸς ἀνέγερσιν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ σχολείου τοὺς τιμιωτάτους κυρίους Μιχαὴλ Νικολάου Καίτην, Γεώργιον Δελλαγραμμάτικαν, Λορέντζον Καίτην καὶ Λεονάρδον Καμπάνην, οἵτινες εἶχον χρέος νὰ ἐπισταταῶσιν εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῆς οἰκοδομῆς καὶ νὰ προβῶσιν εἰς τὴν εἰσπραξίν τῶν καταγραφόμενων ἑράνων, ἐνεργοῦντες πᾶσαν δαπάνην ἐπὶ τῇ βάσει «καθαροῦ καταστίχου», μετὰ προηγουμένην πάντοτε ἔγκρισιν τοῦ παν ερωτάτου μητροπολίτου καὶ τοῦ ἄρχοντος κοτζάμπασῃ.

Τούτα ἐκτίθενται ἐν τῷ ἕξῃς ἀνεκδότῳ ἐγγράφῳ:

† Ὁ Ἄνδρου Διονύσιος ἐπιβεβαιοῖ.

Ἡ ταπεινότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς ἀπαδεικτικῶς καὶ ἐμμερτύρου γράμματος δηλοποιεῖ ὅτι συνελθόντες ἐν τῇ καθ' ἡμῶς ἀγιωτάτῃ μητροπόλει ἅπαντες οἱ τιμιώτατοι πρεσβύτεροι καὶ πρόκριτοι καινῇ αὐτῶν γνώμῃ, καὶ συναινέσει ἡμῶν, ἀπερασίσαμεν τοῦ γενέσθαι ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν ἑλληνικὴν σχολὴν διὰ συνεισφορᾶς τῶν ἐξ ἰδίας ἡμῶν προαιρέσειως βοήθησάντων πρὸς οἰκοδομὴν ταύτης, εἰς προκοπὴν καὶ ἀφέλειαν τῶν εἰς αὐτὴν προσερχομένων ἐπὶ μαθήσει. Καὶ λοιπὸν καταγρα-

φὴν ποιήσαντες τοῦ θεοφιλοῦς ἑράνου, διορίζομεν καὶ ἀποκαθιστῶμεν ἐπιτρόπους τῆς οἰκοδομῆς ταύτης τοὺς τιμιωτάτους κυρίους Μιχαὴλ Νικολάου Καίτην, Γεώργιον Δελλαγραμμάτικαν, Λορέντζον Καίτην καὶ Λεονάρδον Καμπάνην. Ἔχουσι δὲ χρέος οἱ διορισθέντες οὗτοι ἐπιτροποὶ ἐπιστατεῖν ἀκριβῶς εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἠηθείσης σχολῆς μετὰ πάσης παρατηρήσεως, καὶ καθαροῦ συνειδότος, ἔχοντες ἄγρουπον πρόνοιαν συνάγειν τὴν γραφεῖσαν δι' ἑράνου βοήθειαν, καὶ ἐξοδεύοντες τὴν πρέπουσαν ὅλην δαπάνην τῆς οἰκοδομῆς διὰ καθαροῦ καταστίχου, εἰδήσει μὲν τοι τῆς ἡμετέρας ταπεινότητος, καὶ ἐρωτήσει τοῦ ἄρχοντος κοτζάμπασῃ, ἐφορευόντων καὶ τῶν δύο ἡμῶν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν νεοδημιθεῖσαν σχολὴν, καὶ προνοεῖν πάσης τῆς ὕλης, τὴν ὁποῖαν χρειάζεται ἡ οἰκοδομὴ μετὰ τῆς δοθείσης πρὸς ἡμᾶς πληρεξουσιότητος. Διὸ καὶ ἐγένετο τὸ παρὸν ἐπιτροπικὸν καὶ ἐμμερτύρου γράμμα τῇ ἐπιβεβαιώσει τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, καὶ τῇ ἐμμερτύρῳ ὑπογραφῇ τοῦ ἄρχοντος κοτζάμπασῃ, καὶ τῶν τιμιωτάτων προεστώτων, καὶ προκρίτων τῆς νήσου ταύτης. Καὶ εἰς διηνεκῇ ἀκρίβειαν καὶ ἀσφάλειαν κατεστρώθη ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως ταύτης. αὐβφ, αὐγούστου ζυ ».

Τῷ 1813 προσελήφθη διδάσκαλος τῆς Σχολῆς τοῦ Κάτω Κάστρου ὁ Μελιτινῆς ἐπίνομος ἐπίσκοπος Ἰωσήφ Λεφάκης, ἐκ τοῦ χωρίου Χώνες τοῦ Κορθίου. Ὁ Ἰωσήφ Λεφάκης εἶχε μακρὰν διδασκαλικὴν πείραν, διότι πρὶν ἔλθῃ εἰς Ἄνδρον διεκρίθη ὡς διδάσκαλος τῆς περιορῆς σχολῆς τοῦ Μεγάλου Πεύματος (Ἀρναούτσιοι) Κωνσταντινουπόλεως (1). Διδάσκαλος δὲ ὢν τῆς Σχολῆς ταύτης τοῦ Μεγάλου Πεύματος ὁ Ἰωσήφ προεχειρίσθη ἐν αὐτῷ τῷ πατριαρχικῷ ναῷ εἰς ἐπίσκοπον Μελιτινῆς κατ' αὐγουστον τοῦ 1806 ἐπὶ Καλλινίκου Ε' τοῦ ἀπὸ Νικαίας «κατὰ θερμὰς δεήσεις καὶ παρακλήσεις τῶν ἐκεῖ κατοικούντων εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν ἐπὶ τῷ ἀποκατασταθῆναι προεστώτα ἐν τῇ ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν» (2).

(1) Βλ. Β. Α. Μυστακίδην ἐν «Παρνασσῷ», τ. Θ', σ. 294. — Φαίδωνος Κουκουλέ, Ἱστορικὰ σημεῖωματα περὶ τῶν σχολῶν τοῦ Μεγάλου Πεύματος. Περιοδικὸν «Ξενοφάνης», τ. Β' (1907), σ. 453—465 καὶ τ. Σ' (1909), σ. 87—98 καὶ 110—117. — Δημητρίου Π. Πασχάλη, Ἄνδριοι Ἱεράρχαι. Μελιτινῆς καὶ ἄλλα Μεσημβρίας Ἰωσήφ Λεφάκης. Ἀνεκδοτόν.

(2) Ἀβραμάντιστος ἐγράφη, ὅτι ἐχειροτονήθη ἐπὶ τῆς δευτέρας πατριαρχίας τοῦ ἀοιδίμου Γρηγορίου τοῦ Ε' εἰς τὴν παραδρομὴν δὲ ταύτην παραδόξως ὑπέπεσε καὶ ὁ λιαν ἀκριβολογῶν Β. Α. Μυστακίδης. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἰωσήφ ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Μελιτινῆς τὸν αὐγουστον τοῦ 1806, ὁ δὲ Γρηγόριος Ε' ἀνέλαβε τὸ δεύτερον τὴν πατριαρχίαν ἐν ἀρχαῖς τοῦ ὁκτωβρίου τοῦ ἔτους τούτου. Βλ. Μαγούηλ Ἰ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες, σ. 680.

Τῷ 1813 ὁ Μελιτινῆς Ἰωσήφ ἐγκατέλειπε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Ἄνδρον, ἐλαυνόμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ συστήσῃ ἐν Κορθίῳ, τῇ ἰδιαιτέρῳ πατρίδι του, σχολεῖον καὶ διδάξῃ ἐν αὐτῷ. Φαίνεται δ' ὅτι καὶ πρὶν ἢ γελῆναι ἀρχιερεὺς ὁ Ἰωσήφ Λεφάκης διετέλεσεν ἐπὶ βραχὴν χρόνον διδάσκαλος ἐν τῇ ἐπὶ ἀρχιεπισκόπου Ἄνδρου Διονυσίου τοῦ Β' συσταθείσῃ, ὡς εἶδομεν, ἐν Κάτω Κάστρῳ σχολῆ ἑλληνικῶν γραμμῶν, ὡς τεκμαίρεται ἐξ ἀλληλογραφίας μεταξὺ ἀμφοτέρων, σωζομένης παρὰ τῷ γράφοντι.

Ἄλλ' ἐνῶ ἄμα τῇ ἀρίξει του, φέροντος μετ' ἑαυτοῦ καὶ δεκάδα ὑποτρόφιων μαθητῶν, τῷ ἐγένετο ἐν Κορθίῳ δεξίωσις καὶ τῷ προσεφέρθη μάλιστα ὅπως ἐγκατασταθῇ εὐπρεπῶς ὁ ἐν Κορθίῳ πύργος τοῦ Καμπάνη τοῦ ἐπιλεγομένου Σταθακοπούλου, βραδύτερον ἐπήλθε ρῆξις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν προκρίτων τοῦ Κορθίου, ἀξιούντων ὅπως ἡ σχολὴ ἀνεγερθῇ ἐν Μοσχίωνι, ἐνῶ ὁ ἅγιος Μελιτινῆς ἐπέμενε νὰ ἰδρῦσῃ αὐτὴν ἐν τῷ γενεθλίῳ του χωρίῳ Χώναις. Ἔνεκα δὲ καὶ ἀνεπαρκείας τῶν προσφερομένων αὐτῷ ἐν Κορθίῳ μέσων, ἰδίως μετὰ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ἐξ Ἀηδονίων τοῦ Κορθίου κοτζάμπαση Ἰωάννου Καμπανάκη διὰ τοῦ ἐξ Ἄνδρου Δημητρίου Π. Καμπάνη, ἐξηναγκάσθη ὁ Μελιτινῆς, πιεζόμενος ὑπὸ τοῦ νέου κοτζάμπαση, νὰ μεταβῇ ἐκ τῶν ἄκων εἰς Κάτω Κάστρον τῆς Ἄνδρου καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν 7 Ἰουνίου 1813 διὰ συμφωνητικοῦ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐκεῖ σχολῆς ἑλληνικῶν γραμμῶν καὶ τὴν ἐπιστάσιν τῆς ἀνεγειρομένης διὰ τὴν σχολὴν ταύτην νέας οἰκοδομῆς ἐπὶ ἑτησίῳ μισθῷ 1200 γροσίων, ὑποχρεούμενος ὅπως διὰ τούτων πληρώσῃ καὶ τὸν μισθὸν τοῦ ὑποδιδασκάλου βοηθοῦ του, ὅστις ἦτον ὁ ἐκ Μεσαρίας Σεραφεῖμ Καίρης. Ὁ μισθὸς δὲ τοῦ Μελιτινῆς καὶ τὰ πρὸς ἀνάγειν τῆς σχολῆς ἀναγκασιῶντα χρήματα θὰ κατεβάλλοντο κατὰ τὴν συναφθεῖσαν μεταξὺ αὐτοῦ, τοῦ μητροπολίτου Ἄνδρου Διονυσίου Καρκάκη, τοῦ κοτζάμπαση Α. Π. Καμπάνη καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς Ἄνδρου συμφωνίαν ὑπὸ τῶν προμνησθέντων ἐπιτρόπων τῆς σχολῆς. Ὁ δ' ἐπίσκοπος Μελιτινῆς ὑπεσχέθη ἀπ' ἑτέρου ἐν τῷ ἴδιῳ συμφωνητικῷ νὰ ἀφιερῶσιν ὑπὲρ τῆς σχολῆς ταύτης τοῦ Κάτω Καστροῦ δέκα χιλιάδας γροσίων, τὰς ὁποίας εἶχε δανεισμένας ἐπὶ τόκῳ εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Συντεχνίαν τῶν Γουναράδων, ὅπως ἐκ τοῦ τόκου αὐτῶν μετὰ τὴν θάνατον τοῦ ἀφιερῶντος λαμβάνῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ ὁ κατὰ καιροῦ διδάσκαλος τῆς σχολῆς.

Τὸ δὲ οὐκ ἀποδέχεται τὰς συμφωνίας ταύτας γράμμα τοῦ ἐπισκόπου Μελιτινῆς, ἀνέκδοτον ὄν, ἔχει ὡδε :

«Διὰ τοῦ παρόντος μου ἀποδεικτικῶν γράμματος δηλοποιῶ, ὅτι ἐ-

πειδὴ κατὰ πρότροπὴν τοῦ πανιερώτατου ἁγίου Ἄνδρου καὶ μὲ παράκλησιν τῶν τιμιωτάτων ἀρχόντων τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, καὶ ἰδίᾳ ἐμῇ θελήσει διωρίσθην διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς, καὶ ἐπιστάτης τῆς νέας οἰκοδομῆς τοῦ σχολείου, ὑπόσχομαι ὅσα περισευθέντα ἄσπρα λάβω ἀπὸ τοῦ ἐπιτρόπου, καὶ ὅσα περισσεύσωσιν ἀπὸ τὰ χιλία διακόσια γρόσια μετὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ ὑποδιδασκάλου νὰ τὰ ἐξοδεύω εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆς νέας σχολῆς, εἰς τὴν ὁποίαν σχολὴν μετὰ τὸν θάνατόν μου ἀφιερῶνω δέκα χιλιάδας γρόσια διὰ νὰ πληρῶνεται ὁ μισθὸς ἐκ τῶν αὐτῶν διαφόρων τοῦ διδασκάλου ὅπου κατὰ καιρὸν θέλει σταθῇ εἰς τὸ σχολεῖον, τὰ ὅποια ἄσπρα εἶναι εἰς τὸ συνάφι τῶν γουναράδων καὶ τὸ διάφορον αὐτῶν θέλω καρποῦμαι ἐν ὅσῳ ζῶ, καὶ μετὰ τὴν ἀποβίωσίν μου νὰ μένωσι τῆς σχολῆς. Πρὸς τούτους ὑπόσχομαι νὰ δίδω τὸν καθ' ἑκάστον χρόνον καθαρὸν λογαριασμὸν τοῖς ἐπιτρόποις διὰ τὰ ἔξοδα τῆς σχολῆς, καὶ οἱ ἐπίτροποι θέλουσι δεῖκνυει θερμὴν τὴν προστασίαν εἰς ὅσα ἤθελον τοῦς εἰπεῖ διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῆς σχολῆς. Καὶ εἰς ἐνδειξὴν δέδωκα τὸ παρὸν ὡς ἀσφάλειαν μετὰ τὴν ὑπογραφήν μου. α. ω. ι. γ. ρ. : Ἰουνίου ζη : — νὰ ἔξη ὅμως τὸ κῆρος καὶ τὴν ἰσχὺν τὸ ἀνά χειρὸς ἐμὸν γράμμα μετὰ τὴν πληρωμὴν τῶν λόγῳ μισθοῦ χιλίων διακοσίων γροσίων.

† «Ὁ Μελιτινῆς Ἰωσήφ βεβαίῳ».

Ἦρχισε δὲ τακτικὴ ἢ διδασκαλία τοῦ Μελιτινῆς, φιλοπονώτατα καὶ μετὰ πολλοῦ ζήλου ἐργαζομένου, καὶ προέβαινε ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ καὶ ἡ οἰκοδομὴ τῆς σχολῆς, τῆς ὁποίας ὁ ΒΑ τοῖχος ὑψώθη μέχρι τῶν θυρωμάτων.

Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ συλλεγέντες ἔρανοι δὲν ἀντιπεκρίνοντο πρὸς τὰς ἀπαιτούμενας διὰ τὴν οἰκοδομὴν δαπάνας, οἱ ἐπίτροποι τῆς σχολῆς δὲν ἐφαίνοντο συνεπεῖς πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις των, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν τακτικὴν καὶ ἔγκαιρον καταβολὴν τοῦ μισθοῦ τοῦ διδασκάλου. Ἐφθασε δ' ἡ δημιουργηθεῖσα αὐτῷ ψυχρότης καὶ μέχρι ῥήξεως ἐκ τοῦ ἐξῆς ἀπροόπτως ἀναφνέντος ἐπεισοδίου. Μεταξὺ τῶν ἄλλων τῆς σχολῆς μαθητῶν ἦτο καὶ τις ἱεροδιάκονος Μακάριος Δαπόντες (Μάκορας), ἱκανῶς μὲν προηγμένος τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ σφόδρα φρυγόπνος, ἀνυπότακτος καὶ θρασύς. Καὶ ποτε ὁ ἄλλως εὐόργητος ἐπίσκοπος Μελιτινῆς ἐξαφθεις διὰ τὴν ἀθιδείαν τοῦ διακόνου μαθητοῦ ἔδειρεν αὐτὸν ἀνηλεῶς διὰ τῆς διδασκαλικῆς ῥάβδου καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ «ἔστρωσεν εἰς τὸν φάλλογγα» τιμωρίαν ἀδυστηροτάτην μὲν, ἀλλ' ἐκ τῶν συνήθων σω-

φρονιστικῶν μέσων τῶν ἐν χρήσει εἰς τὰ ἐπὶ τουρκοκρατίας σχολεῖα (1).

Ἡ ἐπιβληθεῖσα εἰς τὸν διάκονον Μακάριον τιμωρία προσκάλεσε δριμύτατα παρὰ τε τῷ κοτζάμπαση Δ. Καμπάνη καὶ τῷ μητροπολίτῃ Διονυσίῳ παρὰπνονα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Αὐγουστίνου Δαπόντε, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν σημανόντων ἀρχόντων καὶ ἐπὶ πλέον «καρικός τῆς Ἀουστρίας» (2). Ἐπειδὴ δὲ πολὺς ἐδημιουργεῖτο θόρυβος καὶ ὑπὸ τῶν θεωρησάντων ἑαυτοὺς ὡς προσβεβλημένους ἔξ ἀλληλεγγύης Ἀρχόντων, ὁ μητροπολίτης Διονύσιος ἠναγκάσθη ν' ἀπευθύνη πρὸς τὸν Μελιτινῆς ἔγγραφον, ἐν ᾧ ἐχαρακτήριζεν ὡς ὅπως ἀνάρμοστον τὴν ποινὴν καὶ ἄνευ τινὸς δικαιώματος ἐπιβληθεῖσαν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ὁ τιμωρηθεὶς ἦτο μὲν μαθητής, ἀλλὰ πρωτίστως ἦτο ἱεροδιάκονος, ὃν οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ υποβιάσῃ εἰς τοιαύτην ἐξευτελιστικὴν τιμωρίαν, καὶ ὅστις ἄλλως ὑπήγετο ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ κανονικοῦ ἐπισκόπου του, μόνου ἀρμοδίου νὰ τιμωρήσῃ αὐτὸν παρεκτρεπόμενον κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμίων κελευόμενα.

Λαβὼν τὸ ἔγγραφον ὁ Μελιτινῆς καὶ ἔχων καὶ ἄλλας σπουδαιότητας ἀφορμὰς, διότι τελευταῖον καὶ ἐπιέζετο οὐ μόνον ἱκανὸν μέρος τοῦ ἰδίου μισθοῦ νὰ καταλείπῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ προκαταβιάσῃ μάλιστα τὰ ὑποσχεθέντα μετὰ θάνατον δεκαμισχίλια γρόσια τῆς ἰδίας παρουσίας του, ὅπως ταῦτα χρησιμοποιηθῶσι διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ σχολείου, μὲ τὴν βεβαίωσιν ὅτι ταῦτα ἢ ἀ τῷ ἀπεδίδοντα βραδύτερον, ἀνεχώρησεν ἐξαπίνης δι' ἐπὶ τούτῳ ναυλωθέντος ὑπ' αὐτοῦ πλοίου εἰς Χίον, ὅθεν ἀπέστειλε πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἄνδρου Διονύσιον τὴν ἑξῆς ἀυτόγραφον ἐπιστολήν :

Τῷ πανιερωτάτῳ καὶ θεοπροβλήτῳ μητροπολίτῃ ἁγίῳ Ἄνδρου κυρία μοι καὶ Διονυσίῳ τῷ σεβαστῷ μοι δεσπότῃ

Εἰς Ἄνδρον

προσκυνητῶς

Τὴν σεβαστὴν μοι αὐτῆς πανιερότητα προσκυνῶ ὡς εἰκός.

† Ἐγὼ, δεσπότη μου, σήμερον ἐκ Χίου κινῶ διὰ τὴν πόλιν, πρὸς ἣν ὑπάγω νὰ θεωρήσω μερικὰς ὑποθέσεις μου, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπιστρέφω· δὲν εἶπον τινὸς αὐτοῦ ὅτι πηγαινῶ εἰς Βασιλεύουσαν, διότι μὲ ἐμπόδιζον μὲ πολλοὺς φροβερισμοὺς φυλακῆς, καὶ δαρυμῶν, κατὰ τὴν προλαβοῦσαν ὁρμὴν.

Παρακαλῶ νὰ προστάξετε τὸν γεωργάκην γούναρην πελοποννήσιον νὰ πάρῃ ὅλα τὰ πράγματά μου εἰς τὸ ὀσπίτιόν του νὰ τὰ φυλάξῃ ἕως.

(1) Βλ. σ. 240, σημ. 2.

(2) Ὑποκρόξενος ἢ μᾶλλον Προξενικός Πράκτωρ τῆς Αὐστρίας.

νὰ ἐπιστρέφω· ὁ σεραφεῖμ ὡς ἔχη τὴν φροντίδα τῶν μαθητῶν, καθὼς τοῦ παρηγγεῖλα· ἐγὼ ἂν οὐ τελειώσω τὰς ὑποθέσεις ἐπιστρέφω ταῦτα καὶ μένω ὅπως πειθίηνις εἰς τὰς προσταγὰς της. αἰγι', Ἰουνίου 1814.

Τῆς πανιερότητός της
ὅπως ὅλος ἐξηρημένος
ὁ μελιτινῆς.

Ἐπισημαίνω τοὺς ἄρχοντας προσαγορεύω· τὰ γὰρ τὰ λάφυρα διὰ τοὺς.....λέγει ὁ Ὀμηρος.

Ἄλλ' ὁ Μελιτινῆς μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν δὲν ἐπανήλασε πλέον εἰς Ἄνδρον. Παρακαλούμενος δὲ νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ νὰ ἀναλάβῃ καὶ αὐθις τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐν Κάτῳ Καστρῷ σχολῆς, ἔγραψε τὴν 30 ἀπριλίου 1814 εἰς τὸν μητροπολίτην Ἄνδρου Διονύσιον, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ στέρξῃ εἰς τοῦτο, ἐὰν προηγουμένως δὲν ἱκανοποιεῖτο ἐπαρκῶς δι' ὅσα ἔπαθεν ὑβρισθεὶς καὶ ζημιωθεὶς. Παρεπονεῖτο δὲ καὶ κατὰ τοῦ Μιχαὴλ Καΐρη, ἀδελφοῦ τοῦ ὑποδιδασκάλου Σεραφεῖμ Πέτρου Καΐρη, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οὗτος ἔλαβεν ἐκ τοῦ σχολείου διάφορα πράγματά του, τὰ ὅποια κατεκράτει, καὶ ἠπέλει τοῦτον δι' ἀφορισμοῦ, ἐὰν δὲν τοῦ ἀπέστειλεν αὐτὰ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τὴν διαρπαγὴν δὲ ταύτην τῶν πραγμάτων του φαίνεται ὅτι ὑπανίσσεται εἰς τὴν ἀπὸ 17 Ἰουνίου 1813 ἐκ Χίου ἐπιστολήν του πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἄνδρου, ποιούμενος λόγον περὶ τῶν ὀμηρικῶν λαφύρων. Ἡ δ' ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν Ἄνδρου Διονύσιον ἐπιστολὴ τοῦ ἐπισκόπου Μελιτινῆς ἔχει ὡδε :

Τῷ πανιερωτάτῳ καὶ θεοπροβλήτῳ μητροπολίτῃ ἁγίῳ Ἄνδρου κυρία μοι καὶ Διονυσίῳ

εἰς Ἄνδρον

προσκυνητῶς

προσκυνῶ τὴν πανιερότητά της.

† Ἴδου ὅπου στέλλω τὸ ἕσασ τῆς δημολογίας της καὶ παρακαλῶ νὰ σταλθῶσι τὰ 800 μὲ τὸ διάφορον τὸ δεδουλευμένον· διότι ἠξέυρετε πόσα ἔξοδα μὲ ἠκολούθησαν, καὶ πέμπαντες τὰ 800 γράψατέ μοι ποῦ νὰ δώσω τὴν καθ' αὐτὸ δημολογίαν. Ἐλαβον τὰ βιβλία καὶ εὐχαριστῶ· παρακαλῶ δὲ νὰ προστάξετε τὸν εἰς μεσαρίαν μιχαὴλ υἱὸν πέτρου καΐρη, ἀδελφὸν δὲ σεραφεῖμ νὰ μοι στείλῃ τὰ πράγματά μου ὅπου ἐπῆρεν ἀπὸ τὸ σχολεῖον· δὲν μοῦ ἐφανέρωσε τί ἐπῆρεν ὅπου νὰ πέμψω τὸν κατάλογον, ὡς ἠξέυρη ἕμῳς ὅτι ἔχω νὰ στείλω ἀφοριστικόν, διότι ἔχω πολλὰ χαϊμένα· ἔλαβον τὸ γράμμα σας καὶ ἐχάρην, πλην διὰ νὰ

ἔλθω αὐτοῦ ἀνάγκη νὰ ἰκανοποιηθῶ ἀναλόγως τῶν ὅσα ἐπιθον ὑβρισθεῖς καὶ ζημιωθείς προστάξατέ με πάντοτε καὶ εὐρήσετε με προθυμώτατον.

μοιδ : ἀπριλλίου λ' :

Ὅλος αὐτῆς

ὁ μελιτινῆς

μαίτου ιε' :

Τὸ ἴσον τῆς ὁμολογίας στέλλεται δι' ἐπιστολῆς τοῦ μεγάλου δραγομάνου, καὶ μὲ ἐτέραν πατριαρχικὴν ἐπιστολήν, οἵτινες γινώσκοντες τὴν ἀνάγκην μου, ἠλέησάν με γράφοντες· καὶ ὡς ἔχω συγχώρησιν ὁμοίως παρακαλῶ καὶ διὰ τὰ 130 τοῦ βασιλάκη».

Τὰ ὀφειλόμενα ταῦτα πρὸς τὸν Μελιτινῆς χρήματα φαίνεται ὅτι προήρχοντο ἢ ἐκ καθυστερουμένων πρὸς αὐτὸν μισθῶν, ἢ ἐκ προκαταβληθέντων ὑπ' αὐτοῦ χρημάτων πρὸς ἀνάγειν τῆς σχολῆς.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ παρέλθῃ δέμιον ἀπὸ τοῦ χρόνου καὶ ὃν ἔγραψε τὴν τελευταίαν ταύτην πρὸς τὸν Ἄνδρου Διονύσιον ἐπιστολήν ὁ Μελιτινῆς Ἰωσήφ Λεφάκης ἐξελέγετο μητροπολίτης Μεσημβρίας τὸν Ἰούλιον τοῦ 1814, τῶν κανονικῶν ψήφων τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ γενομένων, ἐπιπατριάρχου Κυρίλλου ζ' τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως, ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῦ τοῦ Τιμίου Προδρόμου, τῷ μεταξὺ Κουρουτσεσμε καὶ Ἀρναούτκιοι κατὰ τὴν παραλίαν κειμένῳ, ὅστις κοινότερον ἐλέγετο τοῦ Σεράφ Μπουρνοῦ, πλησίον τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἄλλοτε τὸ ἑαρινὸν πατριαρχεῖον (1). Ὡς μητροπολίτης δὲ Μεσημβρίας ἔφερε καὶ τίτλον Ἐξάρχου Μαύρης Θαλάσσης (2).

(1) Β. Α. Μυστακίδου, Περὶ τῶν ἐν τοῖς ναοῖς τοῦ Κουρουτσεσμέ χειροτονιῶν, μεταθέσεων κλπ., ἐν «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ», ἐτ. 1885, σ. 464—462.—Τοῦ αὐτοῦ, περὶ Κουρουτσεσμέ, σ. 77. Ὁ αὐτὸς ἐν «Παρνασσῷ», τ. Θ' (1885), σ. 293.—Φαίδωνος Κουκουλέ, Περὶ τῆς διοικήσεως τῶν Κοινῶν Μεγάλου Ῥεύματος ἀπὸ τοῦ 17ου μέχρι τοῦ 1850. Περιοδ. «Ξενοφάνης», τ. Ι' (1905), σ. 410—420.—Τοῦ αὐτοῦ, Ἱστορικὰ σημεῖα περὶ τῶν σχολῶν Μεγάλου Ῥεύματος, ἐν περιοδ. «Ξενοφάνει», τ. Ε' (1907), σ. 459—451 καὶ τ. ζ' (1909), σ. 87—93 καὶ 110—117.—Σπυρ. Α. Λάμπρου, Κατάλογοι Κωδίκων ἐν ταῖς Μοναῖς τῆς νήσου Ἄνδρου Ἀγίου Νικολάου καὶ Παναχράντων καὶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἑλλην. Σχολείου Κορθίου, σ. 4, ἐνθα ἐσφαλμένως ἐν ἐπιστολῇ τοῦ σχολάρχου Ἰω. Τέντε ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ Μελιτινῆς Ἰωάννου ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ Ἰωσήφ.—Εὐσταθίου Ἀθανασιάδου, Πρὸςλαλιά γενομένη ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ ἐν Ἐρμούπολει Συλλόγου τῶν Ἀνδρῶν τῇ 14 Σεπτεμβρίου 1881, σ. 9, ἐνθα ὡσαύτως ἐξ ἀνεπιστάσις ὁ Μελιτινῆς ἀναφέρεται ὡς ὀνομαζόμενος Μελέτιος ἀντὶ τοῦ πραγματικοῦ Ἰωσήφ.

(2) Χρυσάνθου, τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων, Συνταγμα-

Περὶ τῆς δράσεώς του ὡς μητροπολίτου Μεσημβρίας οὐδεμίαν εἰδησιν ἔχομεν ὅτι μόνον γινώσκουμεν εἶνε ὅτι ἀπέθανε τῷ 1821. Ἐκ τοῦ χρόνου δὲ τοῦ θανάτου του, συμπίπτοντος πρὸς τὰ δραματικά συμβάντα τῆς ἐκρήξεως τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, δὲν εἶνε ἀβάσιμος ἢ ὑπόνοια, ὅτι ὁ ἀείμνηστος μητροπολίτης Μεσημβρίας Ἰωσήφ Λεφάκης εἶνε λίαν ἐνδεχόμενον νὰ ὑπῆρξεν ἐκ τῆς ἀγίας χορείας τῶν ἐθνομαρτύρων τοῦ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἱεροῦ ἀγώνος, τοὺς ὁποίους ἠγνόησεν ἀτυχῶς ἡ ἱστορία διὰ τὴν ἐκ τῶν ἀνωμάτων καιρῶν ἔλλειψιν εἰδήσεων καὶ οἵτινες δὲν εἶνε οὔτε οἱ ὀλιγαριθμότεροι, οὔτε ἴσως οἱ ὀλιγώτερον συνεργήσαντες εἰς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἀναγέννησιν.

Ἀπελθόντος ἔξ Ἄνδρου τοῦ Ἰωσήφ Λεφάκη ἔμεινε τὸ σχολεῖον τοῦ Κάτω Κάστρου ἡμιτελές (1), ὡς εἶχε μείνει καὶ τὸ τοῦ Ἐπάνω Κάστρου, οἱ δὲ μαθηταὶ ἔστερήθησαν διδασκάλου πεπαιδευμένου καὶ ἱκανοῦ.

Ἐν τούτοις ὁ κοτζάμπασης Δ. Η. Καμπάνης καὶ οἱ ἐν Ἄνδρῳ Ἀρχοντες προσεπάθησαν καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰωσήφ Λεφάκη νὰ συνεχίσωσι τὰς πρὸς ἀνάγειν τῆς σχολῆς προσπάθειάς των, αἵτινες ὅμως ἀπέμειναν ἀτελεσφόρητοι. Οὕτω τὴν 26 Σεπτεμβρίου 1816 ὁ ἄνδριος Α. Ζέης, γράφων ἐκ Σμύρνης πρὸς τὸν Θεόφιλον Καίτην εἰς Κυδωνίας περὶ οἰκογενειακῶν ὑποθέσεων προσθίεται καὶ τὰ ἐξῆς : «Ὁ σιδρ Δημητράκης Καμπάνης, κοτζάμπασης τῆς Ἄνδρου, εὐρίσκειται κατ' αὐτὰς ἐν Σμύρνη δι' ὑποθέσεις του. Μὲ εἶπε νὰ σοὶ γράψω τοὺς ἀκριβοπροσκυνισμούς του, καὶ ὅτι σπεύδει νὰ τελειώσῃ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ σχολείου διὰ νὰ σὲ πάρῃ εἰς τὴν Ἄνδρον» (2).

Τοῦ σχολείου τούτου τῆς Ἄνδρου καὶ τῶν μεγάλων αὐτοῦ ἀναγκῶν μνεία γίνεται καὶ ἐν ἀφιερωτηρίῳ πρὸς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν ἐπιστολῇ τοῦ ἐκ τῆς νήσου Ἄνδρου μητροπολίτου Βάρνης Ζαχαρίου, γράφοντος τὴν 17 δεκεμβρίου 1819. Ἰδοὺ ἀποσπάσματα τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, ἥτις ἐν πολλοῖς εἶνε συμβολικὴ, ὡς ἡ ὑπόθεσις ἐπέβαλλε :

«.....Εὐχομαὶ ἐκ βάθους καρδίας, ὅπως, τῇ παναλκασίᾳ τοῦ με-

τιον περὶ τῶν Ὀφρικίων, Κληρικῶν καὶ Ἀρχοντικῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγίας Ἐκκλησίας κτλ., σ. 55'.

(1) Ἐπὶ τῶν ἰδίων θεμελιῶν τῆς σχολῆς ταύτης, τῆς ὁποίας ἡ οἰκοδομὴ διεκόπη τότε δι' ἔλλειψιν πόρων, ἀνήγειρε βραδύτερον τὸ περιώνυμον Ὀρφανοτροφεῖον τοῦ ὁ Θεόφιλος Καίτης.

(2) Τὸ ἀρχέτυπον τῆς ἐπιστολῆς σφύζεται παρὰ τῷ φιλιστορικῷ ἱατρῷ κ. Δ. Η. Καμπάνη, ἐγγόνῳ τοῦ μνημονευομένου ὀμωνύμου κοτζάμπασης τῆς Ἄνδρου.

γάλου Θεοῦ ἀντιλήψει καὶ ἀρωγῇ, ἀνοίξῃ ὅσον οὐπὼ τὸ μέγα καὶ κο-
σμοχαρμόσυνον τοῦτο σχολεῖον, τῆς οἰκουμένης ὅλης τὸ σέμνωμα καὶ
γνώρισμα, καὶ τῶν μαθητιῶντων τὸ ἀπαράμιλλον κέρδος καὶ καύχημα.
Διηκῶ σφόδρα, ἵνα μετὰ τοῦ κεκαυτηριασμένου ζήλου μου συνεισενέγκω
καὶ μικρὰν βοήθειαν πρὸς ἐντελῆ καὶ ταχεῖαν περραίωσιν τῆς ἀγαθῆς
ταύτης προθέσεως· ἀλλὰ πένης ποιμήν, μικροῦ καὶ πενεσιάτου ποι-
μνίου προεσθηκῶς, τῆς ἐξηπορημένης Βάρνης μητροπολίτης, ὑπεράν-
τλοις χρέεσι καταγρόμενος, τί ἂν ποιήσειεν; Ἄν ποτε ἡ κοινὴ μήτηρ
καὶ εὐεργέτις, ἡ τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, εἰς νοῦν λάβῃ τὰς
πρὸς αὐτὴν εἰλικρινεῖς ἐκδουλεύσεις μου, τῆς ζωῆς μου τοὺς κινδύνους,
δι' οὓς κατέβαλον καὶ καταβάλλω κόπους ὑπὲρ αὐτῆς δυσφορήτους,
(καὶ τοὶ προσεγγίζων ἤδη τοῖς ἐν ἡλικίᾳ πενήκοντα ἔτεσι), τὴν ἀπό-
λειαν τῆς ἐκ νεότητός μου προσογινομένης μοι καταστάσεως, ἣν ἐκὼν
ἀέκων ἀπέδωκα ὡς χρέη τοῦ ἀοιδίμου προκατόχου μου καὶ ἀπεφορτι-
σάμην ἐν τούτῳ τὴν Ἐκκλησίαν, ἣτις ὄφειλεν ἀποδοῦναι ταῦτα τοῖς
δανεισταῖς· εἰ γοῦν ταῦτα πάντα διαλογισαμένη ἡ Ἐκκλησία καὶ ἀνα-
κριναιμένη ἐπιβοήσῃ μοι ποτὲ τό : «εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ἐπὶ ὀλί-
γων ἡς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σὲ καταστήσω», προβιβάζουσα με κανονι-
κῶς ἐν μητροπόλει εὐκαταστάτῳ τε καὶ λαμπρῷ, τότε μὴ μόνον ἐν τῷ
ἀνορθωθῆσομένῳ ἤδη κοσμοποθῆτῳ καὶ κοινωφελεῖ σχολεῖῳ, ὅση μοι
δύναμις, βοηθήσω, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν τῇ δυστυχελὶ πατρίδι μου *Ἄνδρῳ*
ἀρτιγενὲς μικρὸν σχολεῖον, δμμασιν εὐεργετικοῖς προσβλέψω· παρ'
οὐ ἀπητούμην βοήθειαν, ἀρχιμανδρίτης ὢν ἔτι καὶ ὑποσχεθεὶς
ἐψευσάμην ἔπειτα, ἀρχιερεὺς γενόμενος, ὑπ' ἀπορίας» (1).

Τὸν Ἰωσήφ Λεφάκην διεδέχθη ὡς διδάσκαλος ἐν τῇ σχολῇ τοῦ
Κάτω Κάστρου ὁ Λεόντιος Γ. Καμπάνης, ἐκ Κορθίου. Διαπρεπῆς κλη-
ρικὸς ὁ Λεόντιος Καμπάνης, ἀνήκων εἰς σημαίνοντα τῆς νήσου οἶκον,
διετέλεσε πρότερον διδάσκαλος ἐν Κωνσταντινουπόλει, σπουδίας ἐν
Κυδωνίαις, ἐνθα συμμαθητὴν εἶχε καὶ τὸν Θεόφιλον Καῖρην. Ἄμα τῇ
ἐνάρξει τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος ὁ Λεόντιος Καμπάνης παρητήθη
τῆς θέσεως τοῦ διδασκάλου, ἐκλεγείς πληρεξούσιος τῆς νήσου Ἄνδρου
ἐν πολλαῖς Ἑθνικαῖς Συνελεύσεσιν, εἶτα δ' ἀποκατασταθέντων τῶν
πραγμάτων διέμενε διαρκῶς ἐν Σύρῳ ὡς πρωτοσύγγελλος τῆς ἐκεῖ ἐπι-
σκοπῆς (2).

(1) *Ἰωάννου Φιλήμονος*, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανα-
στάσεως, τ. Α', Ἀθήναι 1859, σ. 339—340.

(2) Βλ. *Δημητρ. Π. Πασχάλη*, Διημέρησαντες Ἄνδριοι Κληρικοί. Πρω-
τοσύγγελλος Λεόντιος Γ. Καμπάνης. Ἄνεκδοτον.

Ὁ Λεόντιος Καμπάνης ἐλάμβανεν ὡς διδάσκαλος τῆς σχολῆς τοῦ
Κάτω Κάστρου ἐτήσιον μισθὸν 1500 γρόσια, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ
ἑξῆς ἀνεκδότου ἐγγράφου :

«Ἐπειδὴ καὶ ὁ διδάσκαλος ἡμῶν κύριος Λεόντιος Γεωργιάδης
Καμπάνης, Ἄνδριος, ἔδειξεν ἱκανὴν τὴν εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἐπιμέλειαν
κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη, καὶ προεβίβασεν ἐπομένως εἰς οὐ μετρίαν
πρόοδον τοὺς πρὸς αὐτὸν φοιτῶντας παῖδάς μας καὶ μαθητάς του, ἐπι-
μεληθεὶς αὐτοὺς ἐπιμόνως, ὡς ἡ πείρα δέδεικται, τούτου χάριν οἱ κά-
τωθεν ὑπογραφομένοι μετὰ τῶν ἐν τῇ πατρίδι πάντων ὡς ἔξ ἑνός, συμ-
φωνοῦμεν τῇ σοφολογιότητί του παρακαλοῦντες αὐτὸν ἵνα καὶ εἰς αὐ-
θις μείνῃ εἰς τὴν πατρίδα διδάσκαλος καὶ διὰ στολισμὸν αὐτῆς, καὶ δι'
αὔξησιν τῆς τῶν παιδῶν ἡμῶν μαθητεύσεως· ὑποσχόμενοι τῇ σοφολο-
γιότητί του ἀμοιβαίως τῶν πρὸς τοῖς μαθήμασι πόνων τοῦ πρώτου τὸ
ἀνήκον σέβας, καὶ προσήκουσαν αὐτῷ τιμὴν· δεύτερον, δι' ἐτήσιον μι-
σθὸν ἀνὰ γρόσια χίλια πεντακόσια, ἦτοι γρ. Ν : 1500, ἅτινα θέλει λαμ-
βάνειν ἀνελλειπῶς παρὰ τοῦ κατὰ καιρὸν γραμματικοῦ τῆς χώρας· καὶ
αὕτη μὲν ἡ συμφωνία ἡμῶν· διὰ δὲ τὸ βέβαιον τῆς ἀληθείας γραφῆν
τὸ παρ' ἡμῶν παρὸν ἐνυπόγραφον, ἐδόθη εἰς χεῖρας τῆς σοφολο-
γιότητός του.

αἰωνί', σεπτεμβρίου α'».

Τὸν Λεόντιον Καμπάνην ἀποχωρήσαντα λόγῳ τῶν μετὰ τὴν ἔκρη-
ξιν τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος πολιτικῶν ἀσχολιῶν του, διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς
αὐτοῦ Νεόφυτος Καμπάνης, ὅστις καὶ οὗτος ἐξεπαιδεύθη ἐν Κυδωνίαις.

Διετέλεσε δὲ διδάσκαλος ἐν Ἄνδρῳ κατὰ διαλείμματα ἀπὸ τοῦ
ἔτους 1817 μέχρι τοῦ 1824 καὶ ὁ ἱεροδιάκονος Μακάριος Πολέμης. Τὴν
πληροφορίαν ἀρνούμεθα ἐξ ἀναφορᾶς τοῦ ἰδίου ἀπὸ 28 ἀπριλίου 1832
ἀπευθυνομένης «πρὸς τὸ Β. Ἐπαρχ. Ἐιρηνοδικεῖον Ἄνδρου», ἀφορώ-
σης δὲ ἰδιωτικὴν του χρηματικὴν διαφορὰν. Μανθάνομεν πρὸς τούτους
ἐκ τῆς ἀναφορᾶς του ταύτης, ὅτι μαθητὴς του τις, *Ὁρφανέλης* καλού-
μενος, καὶ ὅστις προδήλως δὲν ἦτο Ἄνδριος, ἀλλὰ πιθανῶς, ἐὰν κρί-
νωμεν ἐκ τῆς καταλήξεως τοῦ ὀνόματός του, κατήγετο ἐκ Λέσβου, ἐπλή-
ρωσεν αὐτὸν διὰ τὴν διδασκαλίαν του «εἰς λάδι». Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι
ὁ Μακάριος Πολέμης δὲν ἦτο διδάσκαλος τῆς σχολῆς ἑλληνικῶν γραμ-
μάτων, ἀλλ' ἰδιωτικὸς τοιοῦτος. Παρέμεινε δ' οὗτος ἐν τῷ μεταξύ τού-
τω καὶ ἐν Κυδωνίαις, καθ' ἃ ῥητῶς τοῦτο ἀναφέρεται ἐν τῇ ἀναφορᾷ
του ταύτη, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ πληροφοροῦμεθα, ὅτι ὁ τόκος τὴν ἐπο-
χὴν ἐκείνην τῶν χρημάτων ἐν Ἄνδρῳ ἀνήρχετο εἰς 15 τοῖς ἑκατόν,

«κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Κυδωνιῶν», κρατοῦσαν καὶ ἐν Ἄνδρῳ. Ὡσαύτως ἐκ τῆς ἀναφορᾶς ταύτης μαθαίνομεν, ὅτι τινὲς ἰσχυρίζοντο τότε (τῷ 1832) ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων, ὅτι διάφορα αὐτῶν ἀποδεικτικὰ ἔγγραφα ἀπόλεσαν εἰς τὰς κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Διάπηδων ἐπισυμβάσας ἐν Ἄνδρῳ τῷ 1825 ταραχάς.

Ἦτο δὲ ὁ ἱεροδιάκονος Μακάριος Πολέμης πρῶτος ἀνεμὸς τοῦ λοχιεπισκόπου Φαρσάλων Μακαρίου Πολέμη, ὅστις διὰ τῆς διαθήκης του κληροδοτεῖ εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχιερατικὴν του στολὴν καὶ χρηματικὸν τιμὸν.

Τὸν ἰδιωτικὸν διδάσκαλον μετήρχοντο καὶ ἄλλοι τότε ἐν Ἄνδρῳ καὶ δὴ ἀντιεὔτελεστᾶτης ἀμοιβῆς. Οὕτω τὸ 1825 ἀναφέρεται ὡς διδάσκαλος ἑλληνικῶν ἐν Ἀμολόχῳ Παναγιώτης πῆς, ὃν ἐσυμφώνησεν ὁ ἐπίτροπος τοῦ Ἀμολόχου Γιαννούλης Δημητρίου «να διαβάζη τὰ πεδιά του ἑλληνικά καὶ νὰ τρώγι σιτὸ σπῆτη» ἀντὶ 80 γροσίων τὸν χρόνον «διὰ κόπον του» (1).

Τοῦ Νεοφύτου Καμπάνη μετ' οὗ πολὺν τελευτήσαντος ἡ σχολὴ τοῦ Κάτω Κάστρου καὶ πάλιν παρέμεινεν ἀνεὺ διδασκάλου, ἕως οὗ τὸν φεβρουάριον τοῦ 1826 προσελήφθη, ὡς τοιοῦτος ὁ Γρηγόριος Βασιλείου Ροΐδης. Σφίζεται σχετικῶς παρὰ τῷ γράμῳ τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον ἔγγραφον:

«Τῆς νήσου μας οὔσης ἀνεὺ διδασκάλου, καὶ ἐπιθυμιούτων ἐνθέρμως ἀπάντων ἡμῶν χάριν τῶν ἡμετέρων τέκνων νὰ ἐπιτόχωμεν ἀξίου τιμῆς διὰ νὰ ἀναδεχθῆ τὴν διδασκαλικὴν ταύτην φροντίδα, καὶ ἐπιτυχόντων ἀγαθῆ τύχῃ τοῦ σοφολογιωτάτου διδασκάλου κ. Γρηγορίου Βασιλείου Ροΐδη, Ἀνδρίου, ὅστις συγκατανεύσας εἰς τὰς παρακλήσεις ἡμῶν διὰ νὰ ἀναδεχθῆ τὴν σχολαρχίαν τῆς ἐν τῷ Κάστρῳ σχολῆς, ἐσυμφώνησε μετ' ἡμῶν τῶν ἐπίτηδες συναχθέντων ἐν τῷ Ἐπαρχεῖῳ προκρίτων, καὶ καρὰβοκυραίων, προεδρεύοντος τοῦ πανιερωτάτου ἀγίου Ἄνδρου, νὰ πληρωθῆ δι' ἐν ἔτος ἀπὸ τὸ ἐπιχώριον ταμεῖον γρόσια Ν: 1000, τὰ ὅποια ὑποσχόμεθα ἡμεῖς ἅπαντες νὰ τοῦ προμηθεύσωμεν εἰς διάστημα ἑπτὰ μηνῶν ἀπὸ τὴν σήμερον προσέτι ἐν δυνάμει τοῦ παρόντος τοῦ συγχωρεῖται νὰ ἀπολαμβάνῃ καὶ ὅλα τὰ δικαιώματα τῆς σχολῆς κατὰ τὸ ἔθος τῆς νήσου μας, ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν διὰ τὸ σεβασμὸν ἐπάγγελμά του νὰ προσφέρωμεν αὐτῷ τὴν πρέπουσαν τιμὴν, καὶ νὰ ἐνεργῶμεν κατὰ δυνάμιν ὅσα θέλει μῆς παραστήσει ἀναγκαῖα πρὸς βελτίωσιν τῆς σχολῆς διὰ καὶ πρὸς ἀσφάλειάν του ἔγραψεν τὸ συμφο-

(1) Δι' ἐτόχμαφος σημείωσις Γιαννούλης Δημητρίου.

νητικὸν τοῦτο γράμμα ὑπογεγραμμένον παρ' ἡμῶν καὶ διὰ τὸ ἰσχυρότερον ἐπισφραγίζεται τῇ ἐπαρχιακῇ σφραγίδι, ἐπικυρούμενον παρὰ τοῦ νῦν ἐπάρχου.

Τὴν α': φεβρουαρίου 1826, ἐν Ἄνδρῳ.

† ὁ Ἄνδρου Διονύσιος	Μιχαὴλ Πολέμης
Γεώργιος Δελαγραμιμάτικας	Κωνσταντῖνος Κοτάκης
Λεονάρδος	Ζανῆς Δαπόντες
Καμπάνης	Περάκης Δαπόντες
Γάσπαρης Δελαγραμιμάτικας	Ἀντώνιος Καίρης
Γεώργιος Κοτάκης	Κωνσταντῖνος Καρκάκης
Μιχαὴλ Α. Καίρης	Ἀντώνιος Χ' Μπιρῆκου
Γεώργιος Καμπανάκης	Γεωργάκης Γουλαντρίς
Σταματέλος Ἀθανάσιος	Γεώργιος Χατζῆ Ἰωάννου
Νικόλαος Κοτάκης	Νικόλαος Γιαννούλης Γούναρης
Χατζῆ Ἀλέξανδρος Καίρης	Γεωργάκης Πασχάλης
Ζανῆς Σπυρίδων.	

Ἐπ' ἀριθ. 18 καταταχθὲν εἰς τὸ πρωτόκολλον ἐπικυροῦται.

Τὴν 6 φεβρουαρίου 1826, ἐν Ἄνδρῳ.

Ὁ Ἐπάρχος Ἄνδρου

(Γ. Σ.) Κωνστ. Ράδου

Ἐἰς ἀπουσίαν τοῦ Γεν. Γραμματέως

Γ. Μωραϊτάκης

Τῷ 1824 ἀπεφάσισαν οἱ Ἄνδριοι νὰ ἀνακηρύσωσι τὸ ζήτημα τῆς ἀνεγέρσεως ἰδίου καταλλήλου οἰκοδομήματος διὰ τὸ σχολεῖόν των καὶ νὰ πραγματοποιήσωσι τὸν ὄνειρον ἔτρονον πρὸς τοῦτο ἀνεκάθειν διακαῆ πόθον. Ἀλλὰ καὶ αἰθίς ἠστόχησεν ἡ ἀπόπειρα διὰ τὴν ἐκ τοῦ ἔξακολουθοῦντος ἀγῶνος ἀνωμαλίαν τῶν καιρῶν. Οὕτω ἐν σημειώματι ἐπὶ τοῦ καταστήχου τοῦ ἐπιτρόπου Ἀμολόχου Γιαννούλης Δημητρίου ἀναγιγώσκομεν:

«1825 Ἰουνίου: ὁ ἐμέτρια εἰς χεῖρας τοῦ κυρίου ἐπάρχου ἴβον ἔγηγα τὰ ἄσπρα ὅπου εἶναξα ἀπὸ τὸ χωριὸν διακόντω (1) τοῦ ἀντηδεκάτου ὡς φένετε τὸ ἀποδικτικόν του γρ: 3200 ἦγεν καὶ νὰ δίδῃ ὁ κύριος ἐπάρχος περὶνὰ διὰ τὸ σχολεῖον ὅπου ἦχαμε βαλμένα εἰς τὸ τεφτέρι τοῦ κάστρου τὰ ὅποια ἀφοῦ δὲν ἐκάμαμε τὸ σχολεῖον ἔμναν εἰς χεῖρας τοῦ ἐπάρχου».

Ὁ Γρηγόριος Ροΐδης, ὁ τελευταῖος τῶν διδασκάλων τῆς παλαιᾶς

(1) Διὰ λογαριασμὸν.

σχολῆς ἑλληνικῶν γραμμάτων τοῦ Κάτω Κάστρου, ἦτον ἐξάδελφος τοῦ Θεοφίλου Καΐρη καὶ ἀνήκεν εἰς τὸν ἀρχοντικὸν οἶκον τῶν Ροΐδη τῆς Ἄνδρου, οἱ ὅποιοι ἔλκουσιν ἀρχικῶς τὴν καταγωγὴν ἐκ Χίου, ἐξ ἧς καὶ ἄλλοι ἀποσχισθέντες κλάδοι τῆς ἰδίας οἰκογενείας ἐγκατεστάθησαν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ζακύνθῳ (1). Ὁ πατὴρ τοῦ Βασίλειος Ροΐδης μετήρχετο τὸν ἔμπορον ἐν τῷ Κάτω Κάστρῳ τῆς Ἄνδρου, ἀλλ' αἱ ἐπιχειρήσεις του δὲν ἠὲδοκίμησαν, διὸ καὶ ἐν ἔτει 1811 περιῆλθεν εἰς πτώχευσιν. Κατὰ τὴν σοφισμένην καταγραφὴν τῶν ποσῶν, ἅτινα ὁ Βασίλειος Ροΐδης ὄφειλε πρὸς διαφόρους, τὸ ὅλον τοῦ χρέους του ἀνήρχετο εἰς γρόσια 28546 ὄφειλε δὲ σὺν ἄλλοις καὶ τὰ ἐξῆς ποσὰ εἰς τοὺς κατωτέρω :

Περὰκη Καμπάνη	γρ.	1071
Νείλου Παντελοῦ, μοναχοῦ εἰς τὴν Ἁγίαν	»	750
Ἀγαθαγγέλου Μπερκέτη » » »	»	296
Γερασίμου Μελιδώνη » » »	»	600
Εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου	»	652
Χήρας μαρούλας ποτὲ δημήτρι ῥεφελῆ	»	64
Γιάκουμου Καγκάδη	»	230
Ἰωάννου Χρουσῆ Καμπανάκη	»	625
Λορέντζου Καΐρη	»	590
Φαρσάλων Μακαρίου	»	161
Νικολάου Ἀθανασίου	»	650
Γασπαράκη Ντελλαγραμμάτικα	»	313
Νικολάου Ντελλαγραμμάτικα	»	3432
Φενδερίκου Καμπάνη	»	250
Δημητρίου Πολέμη	»	1761
Λεονάρδου Ροΐδη	»	2500
Γιαννάκη Ταπόντε	»	1281
Μιχάλη Κουτζοδόνη	»	40
Πετρῆ Λαρίου	»	30
Δημήτρι Τζιλαλή ἀπὸ τὸ Ἄρνά	»	90
Μάρκου Μαργιώρη	»	70
Δημήτρι Μαξούτη	»	40
Πετρῆ Πασχάλη	»	120
Γεωργάκη Κονδύλη	»	160
Βασιλείου Καΐρη	»	1000

(1) Βλ. Δημητρ. Π. Πασχάλη, Τὸ Ἀρχοντολόγιον τῆς Ἄνδρου. Ἀνέκδοτον.

Μιχαλάκη Νικολάου Καΐρη	γρ.	500
Ἰωάννη Φολεροῦ	»	300
Σπαθάρη (1)	»	2,430

Κάτωθεν τῆς καταγραφῆς τῶν χρεῶν εὔρηται ἡ ἐξῆς προᾶξις, ἣν μεταγράφομεν, ὡς ἀκριβῶς ἔχει :

† Ὁ Ἄνδρου Διονύσιος ἐπιβεβαιοῖ

Μὲ τὸ νὰ ἐβγήκεν ὁ ἠθελὲς βασιλεὺς ῥοΐδης ἀνοικτός, ἔγινε συνάθροισις τῶν κρεδιτόρων διὰ νὰ λάβωσι τὰ πράγματά του, καὶ ἀπεκατέστησαν γενικὸν αὐτῶν ἐπίτροπον, καὶ ὡς ἴδιον αὐτῶν πρόσωπον τὸν σὺν δημήτριον καμπάνην, φέροντες πρότερον ὁ καθεὶς τὸν λογαριασμὸν του ὡς φαίνεται ἐν τῷ παρόντι, καὶ ἔπειτα ἡ εὐγενεία του κατὰ τὴν τάξιν ἔστειλεν εἰς τὰ πράγματά του τιμητὰς διὰ νὰ τὰ τιμήσωσι, δηλαδὴ τὸ περιβόλι εἰς τὰ ἀποίκια, ὁμοῦ καὶ τὸ ἔξω κλῆσμα μὲ ὄλα του τὰ δικαιώματα, τὸ ἀμπέλι εἰς τὴν φρυθὴν μὲ τὰ ἔξωχώραφα, τὸ περιβόλι τοῦ τζάμη μὲ ὄλα του τὰ δικαιώματα, τὸ περιβόλι τοῦ καραγιάννη μὲ ὄλα του τὰ δικαιώματα, ὁμοίως καὶ τοῦ βενιτουρῆ, καὶ ἐκόμισαν ὄλα τὰ πράγματα γρόσια ἑπτὰ χιλιάδας καὶ ὀκτακόσια, τὰ ὅποια ἔβαλαν εἰς τὸ ἰκάντο μὲ γράμμα τῆς κρίσεως καὶ ἐστάθη ὀκτὼ ἡμέρας χωρὶς νὰ τὰ ἀβαντζάρη τινὰς ἔβλεν ἔγινεν ἀπόφασις γενικὴ τῶν πραγματευτῶν διὰ νὰ πωλήσωσι τὰ αὐτὰ πράγματα πρὸς τὴν σύζυγον αὐτοῦ μοσχοῦ καὶ ἔτσι ἡ ἠθελῆσα μοσχοῦ μὴ δυναμένη νὰ τὸ ἀποφύγῃ ἠγόρασε τὰ ἀνωτέρω πράγματα ἀπὸ τοὺς πραγματευτὰς διὰ χειρὸς τοῦ ἐπιτρόπου αὐτῶν κυρίου δημητρίου καμπάνη, ὡς φαίνεται καὶ ἡ ἀγορά των, διὰ γρόσια ἑπτὰ χιλιάδας καὶ ὀκτακόσια, τὰ ὅποια καὶ ἐμέτρησεν ἡ εἰρημένη μοσχοῦ πρὸς τὸν σὺν καμπάνην σὺν καὶ ἀνελλιπῆ ὡς ἐπίτροπος γενικός καὶ ἂν ἠθελε τις φανῆ ἢ διὰ ζάπτι μουρασαλέδων, ἢ διὰ γράματος ὑποσχετικοῦ, ἢ ἀμμανατίου, νὰ μὲνη ἄκυρον, καὶ ὡς χαρτίον ἀγραφον λογιζόμενον καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐξοφλεῖ ἡ ἀνωθεν μοσχοῦ ἀπὸ ὄλους τοὺς κρεδιτόρους καὶ δὲν ἔχει τινὰς νὰ ζητῆ μέγρι καὶ ὄβολοῦ, καὶ ὑπόσχονται οἱ ἀνωθεν κρεδιτόροι ὁ εἰς ὑπὲρ τοῦ ἑτέρου διὰ νὰ διαφενδεύ-

(1) Ἦν οὗτος ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρογένης, ὅστις εἶχε σύζυγον τὴν ἐξ Ἄνδρου Ζαχαράτην Καΐρη. Οὗτος μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἡγεμονίας ἔκπτωσιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ θείου του Νικολάου Μαυρογένους διέμενεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν Μεσαρίᾳ τῆς Ἄνδρου παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ τῆς συζύγου του. Βλ. περὶ αὐτοῦ Δημητρ. Π. Πασχάλη, Τὸ Ἀρχοντολόγιον τῆς Ἄνδρου. Ἀνέκδοτον.— Theodore Blancard, Les Mavrogéni, essai d'étude additionnelle à l'histoire moderne de la Grèce, de la Turquie et de la Roumanie, orné de portraits, fac-simillés, cartes etc. Paris [1893], σ. 486 κ. ἑ.

σωσι καὶ νὰ μαντινίσωσι τὴν πώλησίν τους· καὶ ἀπὸ τὴν σήμερον ἔγι-
νεν ἡ ἀνωθεν μοσχοῦ ἔξουσιαστὴς τῶν ἀνωθεν πραγμάτων, ὡς κτήματα·
ἔδικά τῆς πωλήσῃ χαρίσῃ προικίσῃ εἶναι κυρία οἰκοκυρά.

« Ἐξ αὐτῶν τῶν ἀνωθεν ἀσπρων, ἐδόθησαν εἰς τὸ νὰ ἐγκαλέσθησαν·
εἰς τὸν ἀγῶν διὰ θέσιμον γο: ἑπτακόσια ὀγδοήκοντα· ἐδόθησαν καὶ εἰς
τὴν γυναῖκα τοῦ ἀνωθεν βασιλείου κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου μας
διὰ τὸ μέτρομά της· κατὰ τὸ προικοσύμφωνόν της ἕλμα διακόσια γρό-
σια· τὰ δὲ περισσευθέντα ἔμειναν εἰς χεῖρας τοῦ ἐπιτρόπου κυρίου δη-
μητρίου, καὶ ἔλαβεν ὁ καθείς (τῶν κρεδιτόρων) τὸ ἀνάλογόν του· πρὸς
τούτοις ἔλαβον καὶ τὸ τετρετίον του διὰ νὰ τὸ σκουδέρωσι, καὶ νὰ λά-
βωσι κατὰ τὸ ἀνάλογόν τους εἰς ὅσα ἄσπρα ἤθελον εἰρεθῶσι μέσα· καὶ
ἀπὸ τὴν σήμερον ἔξοφλεῖ καὶ ὁ ἀνωθεν βασιλεὺς ἀπὸ ὅλους καὶ δὲν ἔχει
νὰ ζητᾶ τινας μέχρι καὶ τοῦ λεπτοῦ· καὶ ἂν ἤθελε φανῆ τινας ἢ διὰ ὁμολο-
γιῶν, ἢ διὰ τετρετίων νὰ ζητῆ κίνενα λογαριασμόν, νὰ μείνωσιν ἄκυρα
καὶ ὡς χαρτὰ ἄγραφα λογιζόμενα· πρὸς τούτοις ἕσα ἄλλα πράγματα κί-
νητὰ καὶ ἀκίνητα εἶναι ἔξω ἀπὸ τοὺς παράδες τοῦ τετρετίου ἀπαιροῦ-
ζομεν ὅλοι κοινῶς νὰ μείνωσιν εἰς τὴν γυναῖκά του μοσχοῦ διὰ τὰ γρόσια
ὅπου τῆς ἔδωκεν ὁ ἀδελφός της κῦρ σωφρόνιος καὶ τὰ ἔδωκεν εἰς χεῖ-
ρας τοῦ ἀνδρός της, καὶ διὰ τὰ ὅσα ἄσπρα τῆς ἐπούλησεν· καὶ διὰ τὸ
βέβαιον τῆς ἀληθείας ἔγεινε τὸ παρὸν πωλητήριο καὶ ἔξοφλητικόν,
ἐπιβεβαιωμένον παρὰ τοῦ πανιερωτάτου ἡμῶν ἀγίου δεσπότη, καὶ τοῦ
ἐπιτρόπου κυρίου δημητρίου καμπάνη, καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας τοῦ ἀνωθεν
βασιλείου, καὶ τῆς γυναίκος αὐτοῦ μοσχοῦ, ἔχοντας τὸ κῦρος, καὶ τὴν
ἰσχὺν ἐν παντὶ καιρῷ, τόπω καὶ κριτηρίῳ.

δημήτριος Καμπάνης βεβαιοῖ	κοστανῖνος κοττιάκης
νικόλαος ἀθανάσιος—	Ἰω: δημητ. καμπανιάκης
μιχαὴλ νικολάου Καίρη	νικόλαος ἀλαμίνος
.....	γάσπαρης ντελαγραμμάτικας
λεονάρδος πολέμης	γεώργιος Κονδύλης
λεονάρδος Κοτιάκης	φενδερίκος καμπάνης
γεώργιος ντελαγραμμάτικας	λεονάρδος δοῦδης
λεονάρδος Καμπάνης	

Ἐξεπαιδεύθη δ' ὁ Γρηγόριος Ροῖδης ἐν τῇ περιορῶν τῶν Κυδω-
νιῶν σχολῇ παρὰ τῷ Γρηγορίῳ Σαράφῃ, πρὸς ὃν ἔτρεφεν εὐγνώμονα
αἰετοτε καὶ αὐτὸ τοῦτο νύκην στοργὴν· διὸ καὶ γράφων ὁ Γρηγόριος
Ροῖδης μετὰ πολλὰ ἔτη ἐν τῇ *Εὐαγγελικῇ Σάλαιγγι* περὶ τῆς ἐκδόσεως
τοῦ *Θεηγόρου*, συγγράμματος θεολογικοῦ, φιλοπονηθέντος ὑπὸ τοῦ
Γρηγορίου Σαράφῃ, διὰ μακρῶν σκιαγραφεῖ τὸν διδάσκαλόν του καὶ

καλέκει τὸ ἐγκώμιον τοῦ αἰοιδίμου ἀνδρός (1). Ὁ Γρηγόριος Ροῖδης ἐ-
δίδαξε καὶ ὁ ἴδιος εὐδοκίμως ἐν τῇ σχολῇ τῶν Κυδωνιῶν (2), ἔπειτα δ'
ἐν τῇ ἑλληνικῇ σχολῇ τῆς Ἀγκιάλου μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως. Διδάσκων
ἐν Κυδωνίαις ὁ Ροῖδης, ἔσχε σὺν ἄλλοις μαθητῆν τοῦ ἐκεῖ καὶ τὸν πο-
λὸν εἶτα ἐπίσκοπον Θήρας Ζαχαρίαν Μαθᾶν (3).

Διασωθεὶς κατὰ τὴν ἐκρηξίν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος κατόπιν πολλῶν
κινδύνων καὶ περιπετειῶν εἰς Ὀδησσόν, κατήλθε διὰ Τεργέστης εἰς
Ἄνδρον καὶ τὸν φεβρουάριον τοῦ 1826, κενῆς οὐσίας τῆς θέσεως τοῦ
διδασκάλου τῆς Σχολῆς τοῦ Κάτω Κάστρου, διορίσθη αὐτὸς διδάσκα-
λος, διαπαιδαγωγήσας ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν τὴν μαθητιῶσαν νεό-
τητα τῆς ἰδιατέρας πατρίδος του καὶ καθοδηγήσας εἰς τὴν ὁδὸν τῆς
ἀρετῆς καὶ τοῦ καθήκοντος. Ἐλάμβανε δ' ὡς διδάσκαλος κατ' ἀρχὰς
μὲν 1000 γρόσια ὡς ἐτήσιον μισθόν, κατόπιν δὲ 1500.

Ἐν τούτοις ὁ μισθὸς οὗτος δὲν κατεβάλλετο εἰς αὐτὸν τακτικῶς, ὡς
ἐκ τούτου δ' ἐγεννῶντο διάφοροι προστριβαί, καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη
τῆς διδασκαλίας του καὶ βραδύτερον. Τοῦτο ἀπόδεικνύει τὸ εἰς χεῖρας
ἡμῶν μαρτυρικὸν τῶν ἐν ἔτει 1827 ἐπιτρόπων τῆς σχολῆς Αὐγουστίνου
Ἰω. Λαπόντε, Ἀντωνίου Χατζῆ Μπιρλίκου καὶ Νικολάου Γούναρη. Διὰ
τὴν καθυστέρησιν δὲ ταύτην τῶν μισθοδοσιῶν του ὁ Γρηγόριος Ροῖδης
ἀπηθύνηθη τὴν 16 ἰουλίου 1828 πρὸς τὸν ἑκτακτὸν Ἐπίτροπον τῶν
βορείων Κυκλάδων, ἔξαιτούμενος ὅπως τῇ μεσολαβήσει τούτου κατα-
βληθῆ τὸ εἰς αὐτὸν καθυστερούμενον ποσόν, ὅπερ ἀνήρχετο διὰ τὰ ἔτη
1826 καὶ 1827 εἰς 1000 γρόσια.

Βραδύτερον ὁ μισθὸς του ἠῤῥήθη εἰς γρόσια τρεῖς χιλιάδας. Ἀλλὰ
διὰ τῆς ἀπὸ 28 φεβρουαρίου 1832 ἀναφορᾶς του, ἀπευθυνομένης
«πρὸς τοὺς ἐγγενεστάτους ἐφόρους τῶν δημόσιων σχολείων τῆς Ἄν-
δρου», παραπονεῖται ὅτι ὁ ἐνιαύσιος μισθὸς τῶν τριῶν χιλιάδων γρο-
σίων δὲν τὸν ἔξαρκεῖ διὰ νὰ ζῆ καὶ ἔνεκα τούτου ἠναγκάζεται νὰ ὑπο-
βάλληται εἰς στερήσεις. Προβάλλον δὲ τὴν ἔνδειάν του παρεκάλει νὰ

(1) Εὐαγγελικὴ Σάλαιγγι, σύγγραμμα περιοδικόν, θεολογικόν, ἠθικόν καὶ
ἱστορικόν, ἔτ. Α', ἀριθ. 2), σ. 156—157.

(2) Θ. Καίρη, Στοιχεῖα Φιλοσοφίας, σ. 38.— Γεωργίου Ν. Τζιτζιλή, περὶ
Κυδωνιῶν, ἐν περιοδ. «Ξενοφάνει», τ. Α' (1896), σ. 242.— Χαρίκλεια Σταυ-
ράκη, Αἱ Κυδωνίαι πρὸ τοῦ 1821 κατὰ τὸν κύριον Μ. Δ. Παφφινέλον, σ. 41.

Ἡ Χαρίκλεια Σταυράκη γράφει, ὅτι ὁ Γρηγόριος Ροῖδης ὀνομάζετο ἐν Κυ-
δωνίαις «δ μικρὸς Ἄνδριος», ἴσως κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Θεόφιλον Καίρη ν

(3) Ζαχαρίου Ν. Μαθᾶ, ἐπίσκοπου Θήρας, κατάλογος ἱστορικῶς τῶν πρῶ-
των ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐφεξῆς πικριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, ἐκδ. Β', ἐν
Ἀθήναις 1884, σ. η'.

αἰξιοῦν ὁ μισθός του εἰς γρόσια τέσσαρας χιλιάδας «διὰ τὰ δύνωμαι, προσθέτει, τὰ ζῶ δπωσοῦν μὲ μετρίαν ἀνεσιν εἰς τοιοῦτον δυστυχῆ καιρόν, καθ' ὃν τὰ ἔξοδα εἶνε ὑπέρογκα». Ἦ δὲ ἔλεγεν ὁ μακάριος ἀνὴρ, ἐὰν ἔζη τὴν σημερινὴν ἐποχὴν!

Καὶ δὲν γνωρίζομεν μὲν ἐὰν τῷ ἐγένετο ἡ ζητούμενη αἰξίσις τῆς μισθοδοσίας του, ἀλλ' αἱ καθυστερήσεις τῶν μισθῶν του ἐξηκολούθησαν, διὰ καὶ δι' ἀναφορᾶς τινὲ ἀπὸ 24 αὐγούστου 1835 πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Βασιλικὴν Γραμματεῖαν τῆς Ἐπικρατείας ὁ Γρηγόριος Ροῖδης παραπονεῖται δι' ὀφειλομένους αὐτῷ μισθοὺς ἀπὸ τῆς 14 Σεπτεμβρίου 1833 μέχρι τέλους τοῦ 1835. Ἐν τῇ ἀναφορᾷ του δὲ ταύτῃ γράφει, ὅτι τὸ σχολεῖον τοῦτο τοῦ Κάτω Καστροῦ, ἐν ᾧ ἐδίδασκε, συνεστήθη πρὸ ἐνὸς αἰῶνος, ἦτοι περὶ τὸ ἔτος 1735.

Ἐκθεσις δὲ τοῦ Γρηγορίου Ροῖδου περὶ τριῶν σχολείων, ἰδρυθέντων ἐν Ἄνδρῳ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ ἐφημ. «Φίλος τοῦ Νόμου», ἀριθ. 66.

Ὁ Ματθαῖος Παράνικας γράφει, ὅτι ὁ Γρηγόριος Ροῖδης ἐδίδασκεν ἐν Ἄνδρῳ ἀπὸ τοῦ 1821. Ἀλλὰ δὲν ἀναγράφει τὴν πηγὴν, ἐκ τῆς ὁποίας ἠκούσθη τὴν πληροφορίαν. Ἀνακριβῶς δὲ σημειοῖ ὡσαύτως καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, λέγων ὅτι αὐτὸς ὀνομάζετο Γρηγόριος Καμπανάκης ἀντὶ τοῦ ὄρθου Γρηγόριος Ροῖδης (1). Ἡ μήτηρ του ὅμως ἦτο ἡ δελφὴ τοῦ Σωφρονίου Καμπανάκη, κληρικοῦ διακριθέντος (2), καὶ τῆς μητρὸς τοῦ Θεοφίλου Καίρη.

Ὁ Γρηγόριος Ροῖδης συνέταξε τὸ ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ Ἄνδριοι ἀνεκήρυξαν ἐπίτιμον πολίτην τῆς Ἄνδρου τὸν Κωνσταντῖνον Μεταξᾶν. Τὸ ψήφισμα τοῦτο, ἀνέκδοτον ὄν (3), ἔχει ὡδε κατὰ πιστὴν ἀντίγραφον:

Ψήφισμα Ἄνδριων

«Ἐπὶ τῆς Αὐτοῦ Ἐξουχότητος τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, τῇ πρώτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνός, ἐν ἔτει χλίοστῳ ὀκτακοσιοστῳ εἰκοστῳ

(1) *Ματθαίου Παράνικα*, Σχεδίασμα περὶ τῆς ἐν τῷ ἐλληνικῷ ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμάτων ἀπὸ ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453 μ. Χ.) μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης (19^α) ἐκατονταετηρίδος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1867.

(2) *Δημητρ. Π. Πασχάλη*, Διαπρέψαντες Ἄνδριοι Κληρικοί. Σωφρονίου Καμπανάκης, Ἐξαρχος Αἰγαίου Πελάγους. Ἀνέκδοτον.

(3) Δὲν περιλαμβάνεται οὔτε εἰς τὰ Ἀπορρημονεύματα τοῦ Κωνσταντῖνου Μεταξᾶ, οὔτε εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἐπαμειν. Κ. Μεταξᾶ γραφεῖσαν ἱστορίαν τῆς οἰκογενείας Μεταξᾶ. Παρὰ δὲ τὰ ἐν τῷ ψήφισματι διαλαμβανόμενα φαίνεται ὅτι δὲν ἐδημοσιεύθη διὰ τοῦ τύπου, ἄγνωστον διατί.

ὀγδόῳ ἐκ μέρους τοῦ δήμου Ἄνδριων Γρηγόριος Βασιλείου Ροῖδης, Ἄνδριος, εἶπεν.

Ἐπειδὴ Κωνσταντῖνος Νικολάου Μεταξᾶς καλῶς καὶ κοινοφελεῖς προἰεῖς ἐποίησε τοῖς Ἄνδριοις καὶ πρότερον εὐεργετῶν, καὶ ἤδη ὅτε παρὰ τῆς Α. Ε. τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος ἀγαθῇ τύχῃ ἐτέθη Ἐκτακτὸς Ἐπίτροπος τῶν Βορείων Κυκλάδων, εὐπορῶν δὲ γενναίων φρονιμάτων καὶ ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρετῶν εἰσήγαγε μάλιστα τὴν ὑπὸ πάντων ποθουμένην εὐνομίαν καὶ τοῦ φωτισμοῦ ἀνάδειξιν εἰς τὴν ἡμετέραν νῆσον.

Καὶ ἐπειδὴ ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ παρὼν καὶ ἀπὼν διατελεῖ εὖνουσ ὢν Ἄνδριος, καί, ὡς σοφὸς καὶ ἀγαθὸς ἀνὴρ, παρανεῖ καὶ ἐκτελεῖ ὅ,τι ἂν δύναιτα συμφέρον ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα εὐάρεστοι γινόμενοι τῇ Α. Ε. τῷ σεβαστῷ ἡμῶν Κυβερνήτῃ εὐνοώμεθα.

Κατ' εὐγνωμοσύνην ὀφειλομένην τῷ εὖνουστάτῳ τούτῳ ἀνδρὶ, συνελθόντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἅπαντες οἱ πολῖται Ἄνδριοι ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει, προεδρεύοντος τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Ἄνδρου καὶ Σύρου Κυρίου Διονυσίου τοῦ γενεαλογουμένου Καρκάκη, παραδεχόμεθα, ψηφίζομεν καὶ ἀναγράφομεν ἐπίσημος πολίτην Ἄνδριον τὸν ἐπαῖνον μεγάλων ἄξιον εὐγενέστατον Κύριον Κωνσταντῖνον Νικολάου Μεταξᾶν, ἵνα κατὰ πάντα ἀνεξαρτέτως ἀπολαύῃ μετ' ἡμῶν τῶν τοῦ πολίτου δικαιῶν.

Τὰ δεδομένα δὲ ἀναγορευθήσονται διὰ τῆς Ὑπογραφίας εἰς τὸ κοινὸν τῶν ἐλλήνων, ὅπως γνῶσι πάντες τὴν τε τοῦ ἀνδρός τούτου ἀρετὴν καὶ τὴν ἡμετέραν πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνην. Καὶ περὶ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν ἐπιμεληθήσεται ἢ ἐκ τῆς νήσου ἡμῶν Ἄνδρου ἔντιμος Ἐπαρχιακὴ Δημογεροντία.

† Ὁ Ἄνδρου Διονύσιος.

Λεονάρδος Ἄντων. Καμπάνης

Ἀβγουστῖνος Ἰω. Λαπόντες

Ζανὴς Σπυρίδων

Δημήτριος Ν. Κονδύλης

Ἰωάννης Καμπάνης

Νικόλαος Κονδύλης

Κωνσταντῖνος Κοττάκης

Γεώργιος Λεονάρδου Μπίστης

Μιχαὴλ Ἀθανάσιος

Ἐβστράτιος Καμπανάκης

Ἀντώνιος Σταματέλου Κοττάκης

Δημήτριος Μ. Καίρης

Νικόλαος Λαπόντες

Νικόλαος Σπυρίδων

Μιχαὴλ Γ. Καίρης

Σταματέλος Μπίστης

Νικόλαος Καίρης

Μιχαὴλ Κοττάκης

Λεονάρδος Κυριακὸς

Φραντζέσκος Δελαγραμιμάκης

Δημήτριος Λαπόντες

Νικόλαος μπιρίκος

Μιχαήλ Κυριακός	Ματθαῖος μπαρτίκος
Μιχαήλ Καμπάνης	Γιάσπαρης Δελαγραμμάτικας
Δημήτριος Μ. Δορέντζου Καΐρης	Περάκης Νέρης
Πέτρος Ἀθανάσιος	Ἀντώνιος Καμπάνης
Γεώργιος Μ. Καΐρης	Δημήτριος Γιαννούλη
Μιχαήλ Πέτρου Καΐρης	Ἀλέξανδρος Καΐρης
Μιχαήλ Κοτάκης	Ἀνδρέας μπαβάκης

Οἱ Ἐπαρχιακοὶ Δημογέροντες τῆς νήσου Ἄνδρου
 Α. Καμπανάκης, Μ. Α. Καΐρης, Γιαννούλης Δημητρίου,
 Νικόλαος Γούναρης, Α. Πιάγκος.

Ὁ Γραμματεὺς
 Κ. Καρκάκης

Ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ διευθύνεται εἰς τὸν εὐγενέστατον Κύριον Κωνσταντῖνον Ν. Μεταξῆν, Ἐκτακτὸν Ἐπίτροπον τῶν Βορείων Κυκλάδων.

Ὁ Γραμματεὺς
 (Γ. Σ.) Κ. Καρκάκης

Τῇ 12 Ἀπριλίου 1837, ἀποθανόντος τοῦ Ἄνδρου Σωφρονίου, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἀποκαθιστᾷ ἐκκλησιαστικὴν ἐπιτροπὴν τριμελῆ ἐκ τῶν Ἰακώβου Κωνσταντίνου, Ἱερομηνάχου, Παγκρατίου Νέρη καὶ ἐκ τοῦ Γρηγορίου Ροΐδου, Ἱεροδιακόνου. Ἄλλ' ὁ Ροΐδης δὲν ἀπεδέχθη τὸν διορισμὸν τοῦτον προτείνων «τὴν ἀνικανότητά του».

Τὴν 7 Ἀπριλίου 1841 ἡ Ἐπισκοπὴ Ἄνδρου εἰδοποιεῖ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, ὅτι ἀπεβίωσεν ὁ Ἱεροδιάκονος Γρηγόριος Β. Ροΐδης. Ἐδίδαξε δ' ὁ Γρηγόριος Ροΐδης ἀνελλιπῶς μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπελθόντος ἐκ μαρασμοῦ ἕνεκα βαθυτάτης λύπης ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς ἀδελφῆς του, δι' ἣν ἠσθάνετο ἀληθῆ σπογγήν. Τόσον δὲ βαθέως εἶχεν ἐγκαταλιπῆ εἰς τὴν καρδίαν του ἡ θλίψεως ἀνάμνησις τῆς ὀδυνηρᾶς ἀπολείας, ὥστε εἰσερχόμενος εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν παραδόσεων καὶ ἀτρέφον τὸ ὄμμα πρὸς τὸ νεκροταφεῖον, ἐν ᾧ ἐτάφη ἡ ἀδελφὴ του, καταλαμβάνετο ὑπὸ λυγμῶν καὶ διέκοπτε τὴν παράδοσιν.

Ὁ Γρηγόριος Ροΐδης ἦτο ἐκ τῶν αἰσίων ἑλλημιστῶν, ἐνάρετος δὲ καὶ ἀρχαῖκός τὸ ἦθος, ἀνίσταν εἰς τὸν σεμνὸν καὶ γαλήμιον ἐκείνον τύπον τῶν παλαιῶν διδασκάλων, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν μὲν νεομεθοδισταί, καὶ μάλιστα πολλοὶ ἐκ τούτων δὲν ἦσαν ἀπηλλυγμένοι καὶ τῆς παρομιώδους σχολαστικότητος, ἀλλ' ἀντεστάθμιζον τὰς ἐλλείψεις ταύτας δι' ἀρετῶν, τὰς ὁποίας δὲν γνωρίζομεν ἐὰν δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν εἰς

πολλοὺς ἐκ τῶν σημερινῶν διαδόχων των. Ἡ εὐσέβεια, ἡ ἐν τῷ βίῳ σωφροσύνη, ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἐργατικότης, ἡ θεοφιῆ καὶ ἀκατάβλητος φιλοπατρία, τὸ πρὸς ἐπιτέλειαν τοῦ ὑψηλοῦ προσορισμοῦ των καταπλέγον ἱερὸν πῦρ διέκρινον καὶ ἐκόσμιον τοὺς ἄνδρας ἐκείνους. Ἦγνόουν βεβαίως οὗτοι τὰς ἐν χρήσει σήμερον διδακτικὰς μεθόδους, ἢ τὴν ἀκριβῆ τούτων διατύπωσιν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐφραντάζοντο ὅτι ταῦτα καὶ μόνα δύνανται νὰ ἀναπληρώσωσι πᾶσαν διδασκαλικὴν καὶ ἀνθρωπίνην ἀρετὴν. Ἴσως πολλοὶ ἐκ τούτων νὰ ἐστρωθῆντο καὶ τῆς τοιοῦτον χρησίμου εἰς τὸν βίον πρακτικότητος, ἀλλ' ἦσαν γνόστα βαθεῖς τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἀρχαίας φιλολογίας καὶ, ὅσάκις δὲν ἐκολύοντο ὑπὸ φυσικῆς ξηρότητος τοῦ πνεύματος ἢ τῆς καρδίας, ἐνεκομποῦντο τὰ ἰδανικά τῆς ἀρχαιότητος, ἐνεθουσίων καὶ μετέδιδον τὸν ἴδιον ἐνθουσιασμὸν καὶ ἐνσαρκοῦντες ἐν ἑαυτοῖς τὴν παλαιὰν εὐκλειαν καὶ τὰς νέας ἐλπίδας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ἐσφυρηλάτου χαρακτῆρας, ἀπέβαινον ἀληθεῖς ἀπόστολοι τῆς ἀρετῆς, διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους, θεμελιωταὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δόξης τῆς μεγάλης πατρίδος. Ὅχι δὲ μόνον καθῆκον εὐγνωμοσύνης ἐπιβάλλει νὰ μνημονεύωμεν τῶν ἀρχαιότερων τούτων διδασκάλων, ἀλλὰ καὶ ἀρέμιμον εἶνε νὰ προβάλλεται ἡ ἀρετὴ ἐκείνων καὶ ὁ πρὸς φροσύμῳν ζῆλος των ὡς παράδειγμα μιμήσεως εἰς τοὺς νεωτέρους καὶ ἀρεμίζει νὰ ἀπονέμηται εἰς αὐτοὺς δημοσίᾳ ὁ προσήκων ἔπαινος.

Ἔτι δὲ μᾶλλον θαυμάζει τις τὴν πρὸς τὸ καθῆκον ἀφοσίωσιν τῶν διδασκάλων ἐκείνων, ὅταν ἐξη πρὸ ὀφθαλμῶν πῶς οὗτοι ἠμείβοντο, καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἐκ τούτων ἐπιφανέστατοι. Δὲν ἦτο μόνον γλίσχρος ἢ παρεχομένη πρὸς αὐτοὺς ἀμοιβή, ἀλλ' ἀντόχημα μηδαμινὴ καὶ προκαλοῦσα σήμερον μεδίμα οἴκτου. Οὕτω ὁ περίπυστος Εὐγένιος ὁ Βουλγάρης (1), διευθύνων τὴν Ἀθηναῖα Ἀκαδημίαν καὶ διδάσκων ἐν

(1) Περὶ Εὐγενίου Βουλγάρου μετέτω ὁ φιλόσοφος ἀναγνώστης Κ. Ν. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, σ. 566—571. — Ἄνδρονίου Δημητρακοπούλου, Ἐπαναστάσεις σφαλισμάτων παρατηρηθέντων ἐν τῇ Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ τοῦ Κ. Σάθα μετὰ τινῶν προσθηκῶν. Τροχέστη 1879, σ. 41—2. — Μιχ. Ἰδρωμένου, Ἡ πατρὶς Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου, ἐν περιοδ. «Παρνασσῶ», τ. Ε', σ. 209—216. — Κ. Α. Παλαιολόγου, Συμβολὴ εἰς τὴν βιογραφίαν Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου, ἐν «Ἀττικῷ Ἡμερολόγιῳ» Ἐιρηναίου Κ. Ἀσωπίου, ἔτ. 1887, σ. 362—363. — Νικολάου Κατραμῆ, Ἱστορικαὶ διωσαφίσεις ἐπὶ τῇ πατρίδι Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου, Ζακύνθου, ἀρχιεπισκόπου Σλαβονίου καὶ Χερσῶνος Ἐν Ζακύνθῳ, 1854. — Α. Ν. Γούδα, Παράλληλοι βίοι, τ. Β', σ. 1—42. Ἐγγραφαὶ φασαύτως περὶ Εὐγενίου Βουλγάρου πλὴν ἄλλων καὶ οἱ Παῦλος Καλλιγᾶς ἐν «Πανδώρας» τ. Α', ὁ Α. Στοῦρδης (μετάφρ. Κ. Σ. Σούτσου, Ἀθήναι 1858). ὁ Βρετὸς ἐν τῇ Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ του, τ. Β', καὶ ὁ Διονύσιος Θερεϊανός

αὐτῇ τὰ μαθηματικά, τὰ φιλοσοφικά, τὴν θεολογίαν καὶ τὴν λατινικὴν φιλολογίαν, ἐλάμβανε κατ' ἔτος μισθὸν χιλίων γροσίων, τὸν ὅποιον μάλιστα ὁ Κούμας κρίνει ὑπερβολικὸν καὶ λέγει *ἀνήμουστον!* (1), ὁ δ' ἐτήσιος ὡσαύτως μισθὸς τοῦ ἐν τῇ περιοριστῶ σχολῇ τοῦ Τυρνάβου ἐπιφανοῦς διδασκάλου Ἰωάννου Δημητριάδου Πεζάρου (2), διδάξαντος ἀπὸ τοῦ 1782 μέχρι τοῦ 1806, ἦτο γροσία διακόσια πενήκοντα (3) ὁ δὲ καὶ ἐν τῇ ἐσπερίᾳ Εὐρώπῃ ὡς δεινὸς ἐλληνοστῆς θαυμαζόμενος Νεόφυτος ὁ Κουσοκαλυβίτης τοσοῦτον ἀνεπαρκεῖς εἶχε πόρους, ὥστε δεινὴν ἐπένετο πενίαν, ἐν ἐπιστολῇ του δ' ἐκτραγοῦδεῖ ὁ ἀείμνηστος τοῦ Γένους διδάσκαλος τὰς κακονχίας καὶ στερήσεις αὐτοῦ:

... ἐμὲ δὲ ἴσθι, γράφει ... κατέλαβεν γὰρ με ὁ χειμὼν ἐν οἰκίῳ πᾶντι ἀνευθέτω εἰς παροικησιαίαν ... κἀγὼ ἀνεμοβροχίζομαι διὰ τῶν πᾶντι ἀναπεπτιμένων θυρίδων, καὶ τρώπῳ κοιλίου κατ' ἑαυτὸν σπᾶστρούμενος ἐκλεισθῆναι πρὸς τὸ νυκτερικὸν ψύχος, καὶ πρὸς τὸ ἐπισυμβαῖνον ἀνεμόβροχον, κἀντεῦθεν μὴ ἔχων ποῦ *κλίνω τὴν κεφαλὴν*, πᾶσχω τὰ αὐτὰ, μᾶλλον δὲ χεῖρα τῶν ἐν τῇ Πουσκάρῳ καθειρημένων, ὅποτε οὐδ' οὐ πορ' ἐκεῖνοι ἀπολαύουσαν ἡμερινοῦ φωτὸς διὰ τῆς θυρίδος μετέχω· ἀλλὰ ταῖς παροικησιαίαις σάνισι καὶ οἷς περιβέβλημαι *δακίους καταφράξας ἐν σιότῳ τὴν ἡμέραν οἴκοι διάγω* τὰ γὰρ τῶν πᾶντι ἀσυναριώστων θυρῶν, αἰτνεῖς εἰς ὄραν χειμέριον οὐδὲν διαφέρουσα κεκλεισμένα ἢ ἀνεργημένα, παρῴσειν με τέως δοκῶ» (4). Καὶ ὅμως ὁ ἐπὶ τοιαύτας δεινὰς κακονχίας διάγων Νεόφυτος ὁ Κουσοκαλυβίτης βπήρξεν ἐπιφανὴς συγγραφεὺς καὶ μέγας τοῦ Γένους διδάσκαλος, τὸν ὅποιον ὁ μὲν Βηλλουαζὼν ἐν τοῖς εἰς τὸν Ὅμηρον προλεγόμενοις ὀνομάζει ἡγεμόνα τῶν νεωτέρων ἑλλήνων ἐν τῇ γραμματικῇ τέχνῃ, ὁ δὲ περιοικησιὸς Γάιζα λέγει ὅτι

τὰ ἔργα τοῦ Κουσοκαλυβίτου ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὑπάρχουσιν ἀκόμη ἄνδρες βαθεῖαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης γινώσκοντες (1). Καὶ τὸ καταπληκτικώτερον ὁ θαυμασιὸς ἀνὴρ, οὕτω διατιθέμενος, εἶχε τὸν καιρὸν καὶ τὴν ὄρεξιν νὰ συντάσῃ καὶ ἐκδίδῃ βιβλία ἐκ σελίδων 1400 εἰς μέγα 4ον (2).

Ἐν ἔτει 1818 διετέλει διδάσκαλος τῆς ἐν Κορθίῳ τῆς Ἄνδρου ἀκαδημοῦς σχολῆς τῆς Ἁγίας Τριῦδος ὁ ἐξ Ἀθηναίων Διονύσιος Ἀλεξάνδρου Μπίστης, ἐξ ἐπιφανοῦς τῆς νήσου οἴκου, ὁ εἶτα Πρεσπῶν καὶ μετ' οὐ πολὺ εἰς Ξάνθης μητροπολίτην ἀναδειχθεὶς. Οὗτος ἐλάμβανε ὡς μισθὸν εἰκοσιεξ ἰσπανικὰ τάλληρα κατὰ τριμησίαν καὶ κατ' ἐκάστην Δευτέραν ἐν ψομίῳ ἀπὸ καθῆ μαθητῆν. Ἐπιμῆτο δὲ τότε, περὶ τὸ 1818, τὸ ἰσπανικὸν τάλληρον ἀντὶ τριῶν γροσίων (3).

Ἐπὶ πατριάρχῳ Κηρίλλῳ Α' τοῦ Βουλγάρου, πεντάκις ἀπὸ τοῦ 1622 μέχρι τοῦ 1637 πατριαρχεύσαντος, προϊστάτο τῆς ἐν Φαναρίῳ Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας ὁ περιοικησιὸς Θεόφιλος ὁ Κορυδαλεὺς, τὸν γλισχρότατον τοῦ ὁποῦ μισθὸν κατέβαλλεν ἢ ἐν Κοντοκαλίῳ ἐκκλησίᾳ, τῆς ὁποίας ἐφημέριος ἦτο Εὐγένιος Γιαννούλης ὁ Αἰτωλός, διάσημος καὶ οὗτος λόγιος τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος. Κατὰ δὲ τὸ 1691 πατριαρχικὸν σιγγίλιον προσδιορίζει τὸν ἐτήσιον μισθὸν τῶν δέκα ὁμοῦ διδασκάλων τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας εἰς γροσία 350. Καὶ ὁ μὲν ἀρχιδιδάσκαλος ἐλάμβανε μισθὸν γροσίων 200, ὁ δὲ τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων γροσίων 150 ἐτησίως (4).

Τῷ 1759 συνεδίδασκον εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικὴν Ἀκαδημίαν μετὰ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου τρεῖς ἕτεροι διδάσκαλοι, λαμβάνοντες καὶ οἱ τέσσαρες ὁμοῦ μισθὸν ἐτήσιον ἀντιστοιχοῦντα πρὸς 200 φράγκα. Τῷ δὲ 1771 ὁ διδάσκαλος τῆς ἐν Μεγάλῳ Ρεύματι σχολῆς ἐλάμβανε μισθὸν ἢ γροσία καὶ 80 ἄσπρα τὸν μῆνα!

Ἡ αὐτὴ σχολὴ τῷ 1800 ἐπλήρωνεν ἐτησίως μισθὸν εἰς τρεῖς διδασκάλους ἀντιστοιχοῦντα πρὸς 1200 φράγκα, ἦτοι εἰς ἕκαστον ἀνὰ 400

(1) *Κ. Ἀσσιόπου*, προλεγόμενα εἰς Β' περίοδον τῆς ἑλληνικῆς συντάξεως, σ. λγ'.

(2) Ἐκ σελ. 140) εἰς μέγα 4ον ἀποτελεῖται τὸ ἔργον του: Θεοδώρου Γραμματικῆς εἰσαγωγή τῶν εἰς τέσσαρα εἰς τὸ τέταρτον ὑπόμνημα. Ἐν Βουκουρεστίῳ 1768. Ἀθανάσιος ὁ Πάριος συνοψίσας ἐξέδωτο τῷ 1787 τὰ γραμματικὰ ταῦτα ὑπομνήματα τοῦ Κουσοκαλυβίτου εἰς ἓνα τόμον ἐκ σελ. 187.

(3) *Δημητρ. Π. Πασχάλη*, Νομίσματα καὶ τιμὴ προϊόντων κατὰ διαφόρους ἐποχάς. Ἀνεκδοτόν.

(4) *Ἀναστασίου Γορδίου*, Βίος Εὐγενίου Γιαννούλη, ἐν Μεσαιωνικῇ Βιβλιοθήκῃ *Κ. Ν. Σάθα*, τ. Γ', σ. 481.

ἐν βίῳ Ἀδ. Κοραῆ, τ. Α', ἐν Τεργέσει 1859. Εἰκόνα δὲ τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρου βλ. ἐν Ἐθνικῷ Ἡμερολόγιῳ Μαρτίνου Παπαδοπούλου Βρεταῦ, ἔτ. 1865, σ. 40.

(1) *Κ. Μ. Κούμα*, Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, τ. ΒΒ', ἐν Βιέννῃ 1832, σ. 561.

(2) Περὶ τοῦ Ἰωάννου Δημητριάδου Πεζάρου βλ. *Κ. Ν. Σάθα*, ἐνθ. ἀν., σ. 590—593. — Περιοδ. «Χρυσάλλης», τ. Δ', σ. 598—599. — Δελτίον Φιλαρχαίου Ἐπιτελείας Ὁθρῶν, τῆσ. Δ' (1911), σ. 26—28.

(3) *Κούμας*, ἐνθ. ἀν., σ. 570.

(4) *Σάθα*, ἐνθ. ἀν., σ. 510—512. — *Χ. Παμπούκη*, Βίος Νικηφόρου Παμπούκη, ἐν Ἀθήναις 1869, σ. 32. — *Ικεν*, Leucothea, τ. Α', σ. 249. Περὶ *Μαρτίνου Π. Βρεταῦ*, Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1869, σ. 598—603. — *Δ. Θερεσανοῦ*, Βίος Ἀδ. Κοραῆ, τ. Α', σ. 79 κ. ἑ.

φράγκα κατ' ἔτος. Μόλις δὲ πρὸ ἡμῶν αἰῶνος ὁ περίφημος διδάσκαλος Νικόλαος Λογάδης, διεθνητῆς τῆς ἐν Ξηροκρήνη περιωνύμου σχολῆς, ἐλάμβανε μηνιαῖον μισθὸν γρούσια 250, ὁ διαπρεπῆς δ' ἐπί παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ Σαμουήλ ὁ Κύπριος, πρῶτην Μεσημβρίας μητροπολίτης, μόλις 300 γρούσια, καὶ τοῦτο ὀλίγον πρὸ τοῦ 1850 (1).

Καὶ τοὺς γλισχροτάτους τούτους μισθοὺς ἐλάμβανον ἐπιφανέστατοι τοῦ Γένους διδάσκαλοι, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα λαμπρύνουσι τὰς σελίδας τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας. Οἱ δὲ κατώτεροι διδάσκαλοι, οἱ ἀντιστοιχοῦντες πρὸς τοὺς σημερινούς παρ' ἡμῶν δημοδιδασκάλους, σχεδὸν οὔτε ἐμισθοδοτοῦντο. Καὶ ἔχομεν παραδείγματα πολλῶν ἐξ αὐτῶν προσφερομένων νὰ διδάξωσι δωρεάν.

Ἄς σημειώσωσι ταῦτα οἱ σημερινοὶ διδάσκαλοι καὶ ἢ συνημολογήσωσιν ἀναμφίβολος, ὅτι ἐπὶ μακρὰν περίοδον ἔτων καὶ μακροὺς αἰῶνας ὑπερτάτην ἐπέδειξαν ἀταπάρνησιν οἱ ἀληθεῖς ἐκεῖνοι τοῦ Γένους διδάσκαλοι, τῶν ὁποίων τὴν μνήμην ἔχομεν καὶ ἤκουον νὰ γεραίρωιεν ὡς ἁγίων.

Καὶ ἄκουον δὲ πῶς θαυμάζει σήμερον διὰ ποίων ἀριμεντάτων οἰκονομικῶν δυσχερειῶν, διὰ ποίων ἀντόχημι μαρτυρικῶν ἀγόνων διήρχοντο τὸν βίον πάντες ἐκεῖνοι οἱ ἐνθεοὶ διδάσκαλοι, οἱ ὅποιοι ἐν μέσῳ τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀγλῆος διετήρησαν ἄσβεστον τὸ ἱερὸν πῦρ τῶν Ἑλληνίδων Μουσῶν καὶ ἀδιακλόνητον τὴν πρὸς τὸ ἔθνικόν μέλλον πίστιν. Ἐδίδασκον, ἐνέπνεον φρόνημα καὶ ζωὴν, ἐμόρφουν χαρακτῆρας, ἐνεφύσων πνεῦμα πατριωτισμοῦ, σοφίας καὶ ἀρετῆς εἰς γενεάς διελθούσας διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, ἵνα κατὰ τὸν προφητάνακτα εἴπωμεν, χωρὶς αἰ οἰκονομικαὶ δραπραγίαι οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστην νὰ ψυχρῶνται τὸν ὑπὲρ τοῦ φρωτισμοῦ τοῦ ἔθνους ἱερὸν αὐτῶν ἐνθουσιασμόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀφείλιστα ἢ ἀνάστασις τοῦ ἀπὸ μακρῶν αἰῶνων πεπτωκότος Γένους (2).

(1) Σαμουήλ Ἰ. Γεδεών, Παιδεία καὶ πτωχεία παρ' ἡμῶν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1898, σ. 28 κ. ἑ.— Σημγ. II. Ἀμπερὸς ἐν περιοδ. «Νέος Ἑλληνομνημόν», τ. Θ', σ. 195 κ. ἑ. καὶ τ. I', σ. 199.

(2) Τὰ περὶ τῆς ἐν Κορθίῳ σχολῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐν τῷ προσεχεῖ I' τόμῳ τοῦ Δελτίου.

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΑΣΤΕΛΛΟΡΙΖΟΥ

(Αναγραφομένη χρονολογικῶς ἐν ἐπισήμοις ἐγγράφοις).

ΥΠΟ

ΑΧΙΛΛΕΩΣ Σ ΔΙΑΜΑΝΤΑΡΑ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ II' τόμου).

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1850 οἱ Καστελλορίζιοι ἐτακτοποίησαν καὶ καθώρισαν τὸ καὶ πρότερον ὑπάρχον τοπικὸν λεγόμενον δικαίωμα καὶ ἐξέδωκαν περὶ αὐτοῦ τὴν ἐξῆς προκήρυξιν, τὴν ὁποῖαν ὀνόμαζον *ἀβαντάριον*.

Ἐγγράφον ἦν.

«*Προκήρυξις διὰ τὸ τοπικὸν δικαίωμα, ἦτοι Κάσσα.*»

Ἡ Κοινότης τῆς νήσου Καστελλορίζου ἐλθοῦσα εἰς γενικὴν συνέλευσιν καὶ συσκεψθεῖσα περὶ τῆς διατηρήσεως τοῦ τοπικοῦ δικαίουματος (Κάσσα), ἐνέκρινε καὶ ἀπεφάσισε τοῦ λοιποῦ νὰ διατηρῆται εἰς τοὺς ἀγοραστὰς αὐτοῦ μὲ τὰς ἐπομένους ὕρους.

Α'.— Πᾶς ὅστις ἤθελε πωλήσει ἢ ἐκφέρει εἰς τὴν νῆσον ταύτην παντὸς εἴδους πραγματείας, εἶνε ὑπόχρεως νὰ πληρώνη εἰς τοὺς τυχόντας ἀγοραστὰς τοῦ δικαίουματος τούτου ἀνὰ δύο τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τοῦ ὀλικοῦ κεφαλαίου τῆς πωλήσεως αὐτῶν καὶ ἀπὸ ὅσας πραγματείας ἐξέλθωσιν ἀνὰ δύο τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τῆς διατρεχούσης ἀξίας αὐτῶν καθ' ἣν ἐποχὴν ἐκφορτωθῶσιν ἐνταῦθα.

Β'.— Ἀπὸ τοὺς ἐξαγομένους σπόγγους παντὸς εἴδους πωλουμένους καὶ μὴ πωλουμένους ἀνὰ δύο τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τοῦ τιμήματος αὐτῶν.

Γ'.— Πᾶς ὅστις ἤθελε μεταφέρει πραγματείας παντὸς εἴδους ἀπὸ πλοῖον εἰς ἄλλο πλοῖον εἶνε ὑπόχρεως νὰ πληρώνη ἀνὰ ἓν τοῖς ἑκατὸν

πωλουμένας και μὴ πωλουμένας· και πᾶς ὅστις ἤθελεν ἐκφέρει ἐνταῦθα φορτίον πρὸς ἐπισκευὴν τοῦ πλοίου του δὲν ὑπόκειται εἰς οὐδεμίαν πληρωμὴν.

Δ'.— Πᾶς πλοίαρχος και κυβερνήτης ἐπιτόπιος εἶνε ὑπόχρεως νὰ πληρῶνῃ ἀπαξ τοῦ χρόνου ἀνὰ εἴκοσι γρούσια ἀνὰ ἐκάστην χιλιάδα κοιλῶν Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τῆς ὀλικῆς χωρητικότητος τοῦ πλοίου του.

Ε'.— Οἱ εἰς τὸν Ἀντίρρλλον και Καλαμάκιον και εἰς ὅλον τὸ τμήμα ἀπὸ Καλαμάκιον ἕως τῶν Μύρων μετερχόμενοι τὸ ἐμπορικὸν ἐπιτάγγραμμα εἶνε ὑπόχρεοι νὰ πληρῶνωσιν ἡμισυ τοῖς ἑκατὸν εἰς ὅσας πραγματείας παντὸς εἴδους ἤθελον πωλήσει εἰς τὴν Ἀνατολίην.

ΣΤ'.— Πᾶς πλοίαρχος και ἔμπορος εἶνε ὑπόχρεως μὲ τὴν εἰς τὰ ἐνταῦθα ἀφιξίν του, μετὰ τὴν ἐλευθεροκοινωνίαν των νὰ παραδίδῃ εἰς τοὺς ἐκμισθωτὰς τοῦ τοπικοῦ δικαίωματος δηλωτικὸν (μανιφέστον) τῶν εἰς τὸ πλοῖον περιεχομένων πραγματειῶν των και πρὸς τούτοις εἶνε ὑπόχρεως νὰ παραδέχῃται φύλακα εἰς τὸ πλοῖόν του πρὸς ἔρευναν τῶν πραγματειῶν.

Ζ'.— Ὅσαι πραγματεῖαι συλληφθῶσι μὴ καταχωρημέναι εἰς τὰ μανιφέστα ἢ λαθραιοπωλούμεναι εἶνε ὑπόχρεοι νὰ πληρῶνωσιν ἀνατιρορήτως τέσσαρα ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν.

Η'.— Οἱ κρεωπῶλαι εἶνε ὑπόχρεοι νὰ πληρῶνωσιν ἀνὰ ἓν γρούσιον εἰς ἕκαστον βοῖδιον και ἀνὰ δέκα παράδες εἰς ἕκαστον κατσίκιον και πρόβατον. Οἱ δὲ φρομοπωληταὶ ἀνὰ πέντε γρούσια εἰς ἕκαστον καντάριον τῶν 44 ὀκάδων πωλούμενον εἰς ξένους, ἀπὸ δὲ τοὺς ἐπιτοπίους οὔτε ὄβολόν.

Θ'.— Λιμεναρχικὰ δικαίωματα οἱ ἐκμισθωταὶ θέλουσιν λαμβάνουν κατὰ τὸ Ἀνακτορικὸν διάταγμα μόνον ἀπὸ τὰ ξένα πλοῖα, ἀπὸ δὲ τὰ ἐντόπια οὔτε ὄβολόν. Καὶ ὅσον ἀλεῦροι ἔλθῃ ἐνταῦθα εἰς τὴν νῆσον, δὲν ἔχουν δικαίωμα οἱ Κασσατζῆδες νὰ λαμβάνουν ὄβολόν. Ὅσαύτως και ὅσα πλοῖα κατασκευασθῶσιν ἐνταῦθα ἀπὸ τοὺς ἐπιτοπίους ἀπὸ ὅλα τὰ χοίξοντα τῆς κατασκευῆς αὐτῶν δὲν ἔχουν δικαίωμα νὰ πληρῶνωνται οὔτε ὄβολόν, ἐκτὸς εἴαν ὁ κατασκευάζων τὸ πλοῖον εἶνε ξένος. Ἀπὸ ὅσα δὲ πλοῖα πωληθῶσιν ἐνταῦθα ἀπὸ ἐπιτοπίους και ξένους θέλουσιν λαμβάνουν ἀνὰ δύο τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τοῦ ὀλικοῦ τμήματος τῆς πωλήσεως αὐτῶν· εἴαν ὅμως ἔχη μετοχὴν ὁ ἀγοραστής, ἢ μετοχὴ του εἶνε ἐλευθέρω ἀπὸ δικαίωμα.

Ι'.— Ὅσαι πραγματεῖαι ἐκφέρονται ἐνταῦθα διὰ πώλησιν, θέλουσιν συγίζονται ἀπὸ τοὺς Κασσατζῆδες και θέλουσιν πληρῶνονται εἰς ἕκαστον ζύγισμα ἀνὰ δέκα παράδες. Ὅσαι δὲ πραγματεῖαι δὲν πωληθῶσι και ὁ

Κασσατζῆς δὲν μένει σύμφωνος μὲ τὸν ἔμπορον τῶν πραγματειῶν διὰ τὴν ἐκτίμησιν θέλει λαμβάνει ἀπέναντι τοῦ δικαίωματος πραγματείας πρὸς ἀποπληρωμὴν τοῦ δικαίωμάτος του. Ἐκαστος ὅμως ἐκ τῶν κατοίκων ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μὴ πληρῶνῃ οὔτε ὄβολόν εἰς ὅλα τὰ τῆς φυσικῆς ὑπάρξεώς του, τοῦτέστιν εἰς ὅλας τὰς ἐξοικονομήσεις τοῦ ὀσητίου του.

ΙΑ'.— Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀρχεται ἀπὸ τῆς δωδεκάτης Μαρτίου και λήγει εἰς τὴν ἰδίαν ἡμερομηνίαν μετὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς τυχούσης ἡμέρας και ἰσχύει ἐν μόνον ἔτος εἰς τοὺς τυχόντας ἀγοραστάς.

ΙΒ'.— Οἱ τυχόντες ἀγορασταὶ εἶνε ὑπόχρεοι νὰ πληρῶνωσι τὸ τίμημα τοῦ δικαίωματος τούτου, μετ' ἡμέρας μὲν τρεῖς ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς αὐτοῦ, ἢτοι κατὰ τὰς 15 Μαρτίου γρούσια δέκα ἕξ χιλιάδας, ἢτοι 16000. Μετὰ παρέλευσιν δὲ ἑνὸς μηνός, ἢτοι κατὰ τὰς 15 Ἀπριλίου θέλουσιν πληρῶσει τὸ ἡμισυ τοῦ τιμήματος συμπεριλαμβανομένων και τῶν δέκα ἕξ χιλιάδων γρούσιον. Τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἡμισυ τίμημα θέλουσιν τὸ πληρῶνει περὶ τὰ μέσα τοῦ μηνός Αὐγούστου.

ΙΓ'.— Τὸ τοπικὸν τοῦτο δικαίωμα ἐκτίθεται εἰς δημόσιον πλειστηριασμὸν κατὰ τὴν ἑνάτην τοῦ ἤδη τρέχοντος μηνός Φεβρουαρίου και λήγει κατὰ τὴν δεκάτην ἕκτην τοῦ ἰδίου. Ὅθεν παρακαλοῦνται ὅσοι εἶνε ἀγορασταὶ νὰ πλειοδοτήσωσιν, ὁ δὲ ἀγοραστής εἶνε ὑπόχρεως νὰ δίδῃ ἀξιοχρεῶν ἐγγυητήν. Ὅσα ἐπιπλα και σκεῖν πλοίων ἀγορασθῶσιν ἀπὸ ξένους και ὅσοι τοιοῦτοι κατασκευάζουσιν ἐνταῦθα πλοῖα εἶνε ὑποκείμενοι εἰς τὴν πληρωμὴν τοῦ δικαίωματος.

Δι' ὃ γέγονεν ἡ παρούσα και συνυπεγράφη ἐφ' ὅλης τῆς Γενικῆς Συνεδριάσεως.

Ἐν Καστελλορίζῳ τῇ 7 Φεβρουαρίου 1850.

Ἡ Κοινότης τῆς νήσου Καστελλορίζου.

Τ. Σ. («Ἐπονται αἱ ὑπογραφαί»).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ια'.

Ἐπιστολαὶ Ἰησίου Λάτρου πρὸς τοὺς Καστελλορίζιους παραινετικά.

Ὁμολογουμένως ἢ ἀπὸ τοῦ 1840 μέχρι τοῦ 1850 δεκαετηρὶς ἀποτελεῖ διὰ τὸ Καστελλορίζον τὴν πρώτην βαθμίδα τῆς ἐμπορικῆς ἀναπτύξεως και τῆς καθ' ὅλα προσόδου, ἣτις ὀφείλεται βεβαίως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὐ μόνον εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κωνσταντίνου Ξένου διδασκάλου Νισυρίου, περὶ οὗ θὰ ἴδομεν ἐν τῇ περὶ Σχολείων και δι-

δασκάλων κεφαλαίω, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς συμβουλὰς καὶ πρυτανίαν καὶ παραινέσεις, γραπτὰς τε καὶ προφορικὰς, τοῦ μακαρίου Ἰεσοῦ Λάτρου.

Ὁ ἀείμνηστος οὗτος ἀνὴρ, ἀνήκων εἰς τὴν μεγάλην τῶν Λατρῶν οἰκογένειαν, τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη εὐδοκίμως ὑπηρετήσαν τὸ ἔθνος ἡμῶν ὡς πρόξενοι καὶ λοιποὶ Κυβερνητικοὶ πολιτικοὶ ὑπάλληλοι, συνήγωνε πρὸς τὴν εὐθεία παιδεία καὶ τὰς ἀναγκαιοτάτας ἐκείνας ἀρετὰς, αἵτινες πρέπει νὰ περικουμῶσι πάντας τοὺς ἐθνικοὺς ἀποστόλους, τοὺς Κυβερνητικοὺς δὴλον ὅτι ὑπαλλήλους καὶ λοιποὺς ἐθνικοὺς ἐργάτας οἶον ἱερεῖς, διδασκάλους κ.λ.π.

Λυποῦμαι, διότι δὲν ἔχω τὰ μέσα ἐνταῦθα ἕξ ὧν θὰ ἀρυσθῶ τὰ κατὰ τὸν φιλογενέστατον ταῦτον ἀνδρα. Ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν ἐπιστολῶν, τὰς ὁποίας θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης παρακατιῶν, ἀναφέρεται παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ὅτι διετέλεσε διοικητὴς ἐν Γαλαξειδίῳ. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ ἀποκαλεῖ αὐτὸς ἑαυτὸν «φίλον τῶν Καστελλοριζίων καὶ δημοκρητὴν καὶ συναγωνιστὴν». Αὐστειχῶς οὔτε ὁ Ἐμ. Γ. Κισθίνιος, ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ ὁποίου εὗρον τὰς δύο ἐπομένους ἐπιστολάς, ἀναφέρει ἄλλο τι περὶ αὐτοῦ, οὔτε τῶν γερόντων, ὡς ἠρώτησα περὶ αὐτοῦ, ἐπίγνωσκέ τις, οὔτε ἄλλο ἔγγραφον εὗρον, ἐν ᾧ γίνεται μνηεῖα τις περὶ αὐτοῦ. Φαίνεται δ' ὅμως ὅτι ἐπεσκέψατο τὸ Καστελλόριζον, ἴσως δὲ καὶ διέτριψεν ἐν αὐτῷ, διότι ἐν τῇ βραχείᾳ αὐτοῦ περὶ Καλαμακίου τῆς Λυκίας διατριβῇ ἐν τῇ «Πανδώρα» τῶν Ἀθηναίων τόμος 16 (1865) σελ. 87, λέγει ὅτι «τὸ Καλαμακίον τῆς Λυκίας συνήκισαν οἱ ἀγαθοὶ Μεγιστεῖς κυρίως κατὰ παρακίνησιν τοῦ ὑποφαινομένου, ὡς θέσιν εὐλάμενον καὶ ἐμπορικὴν. Οἱ αὐτοὶ αὐθόρμητοι κατέβρισαν ἐκ πολλοῦ ἄλλας δύο τῆς ὁμοίας Λυκίας παλαιὰς καὶ ἐρήμους πόλεις, τὴν Ἀντιφελλον ἐντὸς μεγάλου καὶ καλοῦ λιμένος καὶ τὰ Μύρα, ἔπον ἑτάφη ὁ ἅγιος Νικόλαος.

Οἱ Μεγιστεῖς λέγονται χυδαιότερον Καστελλοριζιῶται, κατοικοῦντες τὴν πλησίον νησίδα Μεγίστην, οἱ πάντες ἐμποροὶ καὶ ναυτικοί, φρονιμοὶ καὶ δημονοῦντες καὶ ἔχοντες πολλὰς μετὰ τῆς Λυκίας σχέσεις».

Καὶ ἰδιαιτέραν δὲ περὶ Μεγίστης πραγματείαν ἐδημοσίευσεν ὁ λόγιος οὗτος ἀνὴρ ἐν τῇ «Νέα ἀποθήκη τῶν ἀφελίμων καὶ τερπνῶν γνώσεων», περιοδικῶ τῆς Σμύρνης (ἔτος Α' ἀριθ. 17, 1860, Μαΐου 15), ἐν ἧ λέγει καὶ τὰ ἑξῆς. «Ἡ Μεγίστη κειμένη εὐθέτως κατὰ τὸν παράπλου τὸν ἐκ Ῥόδου εἰς Ἀττάλειαν, Κύπρον καὶ Κιλικίαν ἔχει λιμένα εὐρύχωρον καὶ ἀσφαλῆ καὶ προξενικοὺς πρῶκτορας διαφόρων Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Ἡ Κοινότης τῶν Μεγιστέων βελτιωθείσα ὁποσοῦν κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη τρέφεται καὶ ἀξάνεται κυρίως διὰ τῆς

ναυτιλίας καὶ ἐμπορίας, ἔχουσα ὑπὲρ τὰ 100 μεγάλα πλοῖα καὶ σχέσεις πολλὰς καὶ συχνὰς πρὸ πάντων μετὰ τῆς Λυκίας καὶ Αἰγύπτου. Πάντοτε ὅμως πλοῖα ἱκανὰ τῶν Μεγιστέων ταξειδεύουσιν εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ τὸν Βόσπορον καὶ τὸν Ἴστρον, πλὴν δὲ καὶ εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς τῆς Δύσεως λιμένας καὶ εἰς τὸ Λονδῖνον. Ἡ Κοινότης αὕτη ἔχει καὶ ἀξιόλογον ναυπηγεῖον, ἐν ᾧ διαρκῶς κατασκευάζονται 10 ἕως 15 πλοῖα διαφόρου μεγέθους, ἐπειδὴ εὐρίσκει πρόχειρον καὶ ἀρθρον ξυλείαν ναυπηγήσιμον ἐκ τῆς ἀντιπέραν Λυκίας, τῆς ὁποίας ἡ Μεγίστη εἶνε κοινὸν ἐμπορεῖον καὶ ὀφθαλμὸς καὶ δυνάμειθα εἰπεῖν σχολεῖον. Ἀλλ' ὡς τοιαύτη ἡ Μεγίστη ἀνάγκη νὰ ἔχη καὶ καλὰ σχολεῖα (δύο ἀλληλοδιδασκτικὰ τῶν ἀρρένων καὶ ἐν τῶν κορασίων καὶ φιλολογικῶν μετὰ βιβλιοθήκης καλῆς καὶ διδασκάλου τῆς ναυτικῆς) καὶ νοσοκομεῖον καὶ ἰατρὸν ἐπιστήμονα καὶ λέσχην.

Ὡς ἀποικία τῶν Μεγιστέων ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Λυκίας εἶνε ὁ Ἀντιφελλος, τὰ Μύρα καὶ ὁ Κάλαιος. Ἐπὶ τοῦ Ἀντιφέλλου, πόλεως ἀρχαίας, κειμένης ἀντικρὺ τῆς Μεγίστης, διαμένουσι νῦν σταθερῶς ὑπὲρ τὰς 150 οἰκογένειαι τῶν Μεγιστέων, ἄλλαι δὲ τόσαι ἢ ὀλιγότεραι ἐν Μύροις, ὅπου σφύζεται ὁ τάφος τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐφ' οὗ οἱ Μεγιστεῖς ἐφρόνον νὰ κτίσωσιν εὐρυχωρότερον μοναστήριον.

Ὁ δὲ Κάλαιος, πρῶτην ἔρημος λιμὴν μετὰ τὸ Πατάρων καὶ Ἀντιφέλλου, συνακρίσθη ἐσχάτως ὑπὸ τῶν Μεγιστέων, οἵτινες μετὰ δυσκολίας πολλῆς ἔλαβον ἐξ Ἀτταλείας τὴν ἄδειαν τοῦ ἀνοικοδομῆσαι τὴν αὐτῆ παλαιὰν καὶ ἀναγκαίαν ἐκκλησίαν . . . »

Παρατίθημι ἐνταῦθα τὰς πρὸς τοὺς Καστελλοριζίους παραινέτικὰς ἐπιστολάς τοῦ μακαρίου Ἰεσοῦ Γ. Λάτρου.

Ἐγγραφον 56.

«Ἐκ Σμύρνης 1849.

Τοῖς Μεγιστεῦσι τὸ ὑγιαίνειν καὶ εὐτυχεῖν.

Ἡ κυρία νῆσος Μεγίστη, λεγομένη Μεῖς ἀντασι ἢ καζασί ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν Καστέλ-Ῥόσσο (Castel - Rosso), μικρὰ μὲν, ἀλλὰ μεγίστη ἀληθῶς καὶ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα τῆς Λυκίας νησίδια καὶ διὰ τὴν ναυτικὴν καὶ ἐμπορικὴν αὐτῆς ἀξίαν, δι' ἣν εὐανδρεῖ, ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν παλαιῶν συγγραφέων ὡς νῆσος, πόλις καὶ λιμὴν διακεκριμένος. Σκύλαξ, Πτολεμαῖος, Στράβων, Στέφανος ὁ Βυζάντιος, Πλίνιος καὶ Λίβιος ἴσως ἀναφέρουσι διαφόρως τὴν Μεγίστην.

Ὁ Στέφανος σημειοῖ προσέτι ἐκ τοῦ πολυῖστατος, ὅτι ἡ νῆσος αὕτη ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ Μεγιστέως τινὸς καὶ ὅτι τὸ ἐθνικὸν ὄνομα ἦτο τοῦ ἐνοικοῦντος, ὅστις ἦτο Μεγιστεύς.

Ἔινε λοιπὸν ἡ Μεγίστη κατοικημένη ἔκπαιλα καὶ τειχιωμένη, συναριθμουμένη ἴσως καὶ εἰς τὰς 23 πόλεις τῆς Λυκίας, τὰς δευτέρας ἢ τὰς τρίτας κατὰ τὸ μέγεθος, αἵτινες ἀπετέλουν κατὰ τὸν Στράβωνα τὸ Λυκιακὸν σύστημα. Τοῦτο δὲ ἦτο τοιοῦτον.

Ὅσαι πόλεις μετεῖχον τῆς ψήφου εἰς τὸν κοινὸν τῶν Λυκίων σύλλογον ἢ τὸ κοινὸν συνέδριον ἀπέστελλον ὅπου ἤθελον ἐγκρίνει τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῶν, δύο μὲν αἱ ἡμίσεις καὶ ἓνα αἱ ἄλλαι ἢ αἱ μικρότεραι. Κατ' αὐτὴν τὴν ἀναλογίαν ὑπῆρχον καὶ αἱ συνεισφοραὶ καὶ αἱ ὑποχρεώσεις ἐκάστης πόλεως. Ὁ πρόεδρος τῆς συμπολιτείας ἐλέγετο Λυκίαρχος.

Λυκίαν ὀνόμαζον οἱ ἀρχαῖοι τὸν μεταξὺ τοῦ Γλαύκου κόλπου (τῆς Μάκρης) καὶ τοῦ Παμφυλικοῦ κόλπου (τῆς Ἀτταλείας) χερσονησώδη τόπον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, περιέχοντα πολλὰς ἐπιτοχίας καὶ πολλὰς εὐδαίμονας πόλεις, ὧν αἱ μέγιστα ἦσαν κατὰ τοὺς μακεδονικοὺς καὶ ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἡ Ξάνθος, Πάταρα, Ὀλυμπος, Μύρα καὶ Τλάω.

Ἔῖχε δὲ ἡ Λυκία καὶ ἄλλας ὀνομαστάς πόλεις, Τελμησσόν, Φελλὸν καὶ Ἀντίφελλον, Ἀρύκανδα, Ἀνδριάκη, Σίμαινα, Γάγας καὶ μάλιστα τὴν Φάσηλιν, ἣν λέγει ἀξιόλογον πόλιν ὁ Στράβων.

Ἡ Λυκία εἶχεν ἔκπαιλα λαὸν Ἑλληνικὸν καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ Λύκου τοῦ Πανδίωνος, ἐλλόντος εἰς αὐτὴν ἐξ Ἀθηναίων καὶ συμβασιλεύσαντος μετὰ Σαρπηδόου πρὸ τῶν Τρωϊκῶν. (1360 π. Χ.)

Ἡ Ὀθωμανικὴ ἐξουσία ποιοῦσα καλῶς προστατεύει σήμερον τὰ δίκαια καὶ τὴν μίθην τῶν Χριστιανῶν λαῶν, ἀλλ' ὅμως αἱ Μεγιστεῖς ἔχουν μέγα ὄφελος καὶ συμφέρον πολὺ νὰ συνεισφέρωσι ὑπὸ Χριστιανῶν τὰ ἀντικρὺ τῆς νήσου μέρη τῶν παραλίων τοῦλάχιστον τῆς Λυκίας, ἀπὸ τὰ Πάταρα ἕως εἰς τὰ Μύρα καὶ τὸν Φοῖνικα.

Ἐὰν ἀρχίσωμεν τὸν περιήλκτον τῶν παραλίων τῆς Λυκίας ἀπὸ τοῦ Γλαύκου κόλπου μέχρι τοῦ Παμφυλίου, ἔχομεν Δαίδαλα πολίχνην, Γλαῦκον ποταμὸν, Λαγοῦσαι νησίδιον, Τελμησσὸν ποταμὸν καὶ πολίχνην, Τελμησσιδίαν ἄκραν, Ἀντίκραγον ἄρος, Περδικίαν πολίχνην, Ἱερὸν ἀκρωτήριον, Κράγον ἄρος, ὑπερκείμενον τοῦ Ἱεροῦ ἀκρωτηρίου, Πύδναν πολίχνην, Ξάνθον ποταμὸν, τὸν μέγιστον τῆς Λυκίας, καὶ Ξάνθον πόλιν, ἣτις ἔπαυε τὰς προσβολὰς τοῦ Βρούτου καὶ Κισσίου, στρατηγῶν Ῥωμαίων, Πάταρα πόλιν μεγίστην, Παταραῖον ἄκρον, Ξεναγίδας (γρ. Ξεναγορίδας) νησίδια, Λητῶν (ναὸν μέγιστον τῆς Λητοῦς) περὶ τὴν πόλιν Πάταρα, Φοινικοῦντα λιμένα, Ῥώγην νησίδιον, Ἀντίφελλον πολίχνην, Ἀρίικον (Ἀνδριάκη;) ποταμὸν, Ἀπέροας πολίχνην, Λίμυρον ποταμὸν, Μελανίπην νησίδιον, Ἱερὸν ἀκρωτήριον καὶ παρ'

αὐτῷ τὰς Χελιδονίας νήσους. Ἐντεῦθεν ἀρχίζει ὁ Παμφύλιος κόλπος. Ἐπειτα ἔχομεν Κραμβοῦσαν ἢ Γραμβοῦσαν, Σιδηροῦντα ἄκραν καὶ ὑπερκείμενον ταύτης ὄρος Ὀλυμπον ὑπὲρ δὲ τὸ ὄρος τοῦτο, Ὀλυμπον πόλιν, Κυπρίαν νησίδιον, Φάσηλιν πόλιν, Ἱδωρον πόλιν καὶ ποταμὸν, Κλίμακα στεγὴν καὶ πετρώδη ὁδὸν ἀπὸ θαλάσσης, ὅθεν διέβη ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἐρχόμενος ἐκεῖθεν κατὰ τοῦ Δαρείου, ἀφοῦ ὑπέταξε τὴν Λυκίαν καὶ Καρίαν κ.τ.λ.

Πολλὰ τῶν παραλίων τούτων ὀνομάτων σφύζονται καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας οἷον Ἀντίφελλος, Ἀνδριάκη, Μύρα, Πάταρα, Χελιδόνια... Ἡθελεν εἶσθαι δὲ πρῶτα ὄραϊον, ἐπίσης καὶ ἀναγκαιότατον οἱ θαλασσινοὶ μας νὰ μανθάνωσιν ἐπιμελῶς τὰ παλαιὰ ὀνόματα τῶν Ἑλληνικῶν παραλίων πανταχοῦ καὶ νὰ συνιστῶσιν ἐκ νέου.

Διατὶ νὰ μὴ λέγουν, λόγου χάριν, Ξάνθον τὸν παρὰ τὰ Πάταρα μεγάλον ποταμὸν, ἀλλὰ Σενέν; Διατὶ νὰ μὴ λέγωσιν Ἀρύκανδον τὸν πρὸς ἀνατολὰς τῶν Μύρων ποταμὸν; Ἄς λέγωσι Κράγον τὸν μεταξὺ τοῦ Ξάνθου ποταμοῦ καὶ τῆς Μάκρης ζυγὸν τῶν ὄρεων. Ἄς λέγωσι Μασίκυτον τὸν πρὸς βορρᾶν τῆς Λυκίας ζυγὸν τῶν ὄρεων.

Εἰς τὴν Λυκίαν ὑπεράνω τῆς Φασήλιδος πρὸς δυσμὰς ἦτο ἡ Χίμιαρα, ὄρος ἡφαίστειον, ἐξ οὗ ἐμβολογήθη τὸ φρονευθὲν ὑπὸ τοῦ Βελλεροφάντου ὀμόνομον τέρας.

Τοὺς Λυκίους ἐπαινεῖ ὁ Στράβων ὡς πολιτικοὺς καὶ σώφρονας ἀνδρας, εὐτυχοῦντας διὰ τῆς εὐνοίας καὶ τῆς κοινωφελοῦς διοικήσεως αὐτῶν, καὶ ὅτι διέσωσαν τὴν αὐτονομίαν προστατευόμενοι ὑπὸ τῶν κοσμοκρατησάντων Ῥωμαίων, διότι δὲν κατεδέχθησαν νὰ ἐξοκείλωσιν εἰς τὰ αἰσχρὰ τῆς πειρατείας κέρδη, ὡς ἔπραξαν οἱ γείτονες αὐτῶν Παμφύλιοι καὶ μάλιστα οἱ Κίλικες.

Οἱ Μεγιστεῖς, ἀγαθὸς κλάδος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, τέκνα τῶν ἐνδόξων ἀρχαίων Λυκίων, λαὸς νοήμων, εὐσεβής, φιλόμουσος καὶ ἐπιχειρηματικὸς, ἔχον καὶ ἄλλας τοιαύτας ἀρετάς, εἶνε ὄντως στολίδιον καὶ εὐτύχημα τῆς νῦν Λυκίας.

Εἰς τὴν κρίσιν καὶ φιλογένειαν αὐτῶν συστήνομεν καὶ ἡμεῖς τὰς ἀκολούθους ιδέας χάριν ἀφελείας καὶ τιμῆς αὐτῶν καὶ τῆς νῦν Λυκίας καὶ τοῦ ἔθνους ἡμῶν γενικώτερον.

Α'.—Ἄς φυλάττωσι μετὰ προσοχῆς τὰς πατροπαράδοτους καὶ θρησκευτικὰς τοῦ ἔθνους ἀρετάς, οἷον τὴν εὐσεβείαν, τὴν ἀδελφικὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, τὴν φιλοδικαιοσύνην καὶ τιμὴν, τὴν ἐγκράτειαν, τὴν σωφροσύνην, τὴν ὀλιγάρκειαν, τὸ φίλεργον, τὸ γενναῖον, τὸ μεταδοτικόν, τὸ φιλόκοινον, τὸ φιλόξενον, τὸ οἰκονομικόν, τὸ φιλόπατρι τοῦ

προπατορικοῦ ἡμῶν χαρακτήρος. Ἄς ἀγαπῶσι προθύμως τὰ σχολεῖα καὶ τὰ ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμα βιβλία.

Β'.—Ἡ Κοινότης αὐτῶν διατηρουμένη καὶ διοικουμένη τακτικῶς καὶ ἐν σταθερᾷ ὁμοιοῖα, νὰ ἔχη καὶ σφραγιδα ἐπιγεγραμμένην:

ΚΟΙΝΟΝ ἢ ΔΗΜΟΣ ΜΕΓΙΣΤΕΩΝ.

Οὕτως ἢ καλῆ αὐτῇ Κοινότης ἄς ἀνταποκρίνεται τακτικῶς, ὡς αὖτις ἔχει ὑποθέσεις μετὰ τῶν Κοινοτήτων ἄλλων τῶν νήσων, τῆς Ῥόδου, Σύμης, Κάσσου κ.λ.π. καὶ τῶν πόλεων τῆς Λυκίας καὶ Κρήτης καὶ Κύπρου εἰ δυνατόν. Ἡ Κοινότης τῶν Μεγιστέων συμφέρει πρὸς τοὺς ἄλλοις νὰ ἔχη τακτικὸν γραμματέα καὶ συμβολαιογράφον μὲ σφραγιδα, ἄνδρας λόγου ἀξίους, πολυπείρους, φιλοπάτριδας καὶ χρηστοήθεις, νὰ ἔχωσιν οὗτοι βέβαια καὶ ἱκανὸν ἐξαρκούμενον μισθόν.

Γ'.—Διὰ τῆς περιποιήσεως τῶν πενήτων καὶ πτωχῶν, χηρῶν, ὀρφανῶν καὶ γερόντων ξένων καὶ ὁμογενῶν ἄς αὐξάνωσιν οἱ Μεγιστεῖς ἐπιμελῶς τὴν ἀξιόλογον κοινότητα ἐλκύνοντες μάλιστα ναύτας ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Οἱ καλύτεροί τοῦ τόπου νὰ δώσωσι τὸ καλὸν παράδειγμα νὰ ἐκλέγωσι γαμβροὺς καὶ νύμφας ἀπὸ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τῆς Σμύρνης, τῆς Κρήτης, τοῦ Βυζαντίου κ.λπ. Οἱ γονεῖς ζῶντες ἔτι ἄς προικίσωσι τὰς θυγατέρας των οἰκίαν τινά, ἐπιπλα καὶ ἔργον, τέχνην καὶ μάθησιν.

Δ'.—Ἡ Μεγίστη πρέπει νὰ ἔχη Ἑλληνικὸν σχολεῖον διαρκὲς μὲ βιβλιοθήκην πλουτιζομένην κατ' ὀλίγον καὶ ναυτικὸν διδάσκαλον, ἔτι δὲ καὶ μουσικόν· σχολεῖον ἀλληλοδιδασκτικὸν τῶν ἀρρένων καὶ τῶν κορασίων ἕτερον παρθενωγωγεῖον προσέτι καὶ ἕτερον νηπιακὸν μὲ διδάσκαλον ἰδιαιτέρον, διδάσκοντος δημοσίως. Ἐπειδὴ ὅπου δὲν μανθάνουσιν αἱ γυναῖκες τὰ ἀναγκαϊότερα, ἐκεῖ οὔτε ἀληθινὴ οἰκονομία ὑπάρχει, οὔτε εὖστοχος τῶν τέκνων ἀνατροφή, οὔτε οἱ ἄνδρες μανθάνουσι πολλὰ καὶ ἀγαθὰ καὶ καλά. Τὸν ἀνθρώπον τὸν γεννᾷ καὶ τὸν μορφώνει ἡ μήτηρ· ὥστε αὕτη συμφέρει νὰ γνωρίζῃ ὀλίγα τινὰ γράμματα καὶ τόσα μόνον, ὅσα ἐξαρκῶσι διὰ τὴν καλὴν διοίκησιν τῆς οἰκίας καὶ τὴν καλὴν μόρφωσιν τῶν τέκνων: οἶον ἀνάγνωσιν, γραφήν, ἀριθμητικὴν, κατήχησιν, γεωγραφίαν, ῥάδιμον, χειροτεχνήματα, μέτρα καὶ ἄλλα γυναικεῖα ἔργα ἠθικὴν, χρηστοθήθειαν, τὴν ἱερὰν καὶ κοσμικὴν ἱστορίαν, τοῦλάχιστον τὴν γενικὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν μερικὴν τῆς πατρίδος τῆς. Προσέτι δὲ καὶ ἰατρικὰ τινά.—Ἡ Μεγίστη πρέπει νὰ εἶνε τὸ κέντρον τοῦ φωτισμοῦ καὶ τοῦ ἐξευγενισμοῦ εἰς τὴν Λυκίαν, ὡς εἶνε σήμερον ὁ δεξιὸς ὀφθαλμὸς καὶ ἡ δεξιὰ πτέρυξ τῆς Λυκίας. Συμφέρει λοιπὸν

νὰ μανθάνωσιν οἱ Μεγιστεῖς ὄχι μόνον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διὰ νὰ ἐννοῶσι τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα εἶνε ἑλληνιστὶ συγγεγραμμένα, ἀλλὰ καὶ Ἑυρωπαϊκὰς καὶ τὴν Ὀθωμανικὴν προσέτι διὰ τὴν αὐτῶν ἐπιμείξαν ὁσημέραι.

Ε'.—Ἄς συστήσωσιν οἱ Μεγιστεῖς καὶ λέσχην τινα (casino) ὀλυγοδάπανον ἔχουσαν ἐρημερίδας τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἑυρώπης καὶ τῆς Τουρκίας, τῶν Ἀθηνῶν δῆλον ὅτι καὶ Σύρου, τῆς Σμύρνης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, εὐκόλως φερομένης διὰ τῶν αὐτοκινήτων καὶ ταχυδρομείων, διὰ νὰ μανθάνωσιν ἐξ αὐτῶν πολλάς εἰδήσεις ἀναγκαῖας διὰ τὴν ναυτιλίαν καὶ ἐμπορίαν των κ. λ. π.

ΣΤ'.—Ἄς ἐπιμεληθῶσιν οἱ Μεγιστεῖς νὰ συστήσωσιν εἰ δυνατόν εἰς τὴν νῆσον δημοσίαν πανήγυριν ἐτησίαν ἐμπορικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν, ἔχοντες ἐπὶ τοῦτο ἐπιτήδειον τόπον, τύπον καὶ καλὴν τάξιν. Τὸ πρατήριο ἢ ἡ πλατεῖα ἄς εἶνε εἰς τόπον ὁμαλὸν ἔξωθεν τῆς πόλεως, ὅπου καὶ νερόν. Ἄς γίνῃ δὲ δαπάνη τῆς ἐκκλησίας, ἵνα ἔχη ὠφέλειάν τινα διὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ καταστήματα, τὰ σχολεῖα δῆλον ὅτι καὶ τὰ φαρμακεῖα καὶ τὰ νοσοκομεῖα. (Σημ. Κατάλληλος θέσις εἶνε διὰ τοῦτο ὁ πλησίον τῶν ἁσερῶν (δημοσίων δεξαμενῶν) τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ τοῦ μοναστηρίου τοῦ προφήτου Ἡλίου ὅπου καὶ ὕδωρ) (').

Ζ'.—Ἄς ἀγοράσωσιν οἱ Μεγιστεῖς ἐκ τῶν Ὀθωμανῶν ἰδιοκτησίας εἰς τοὺς μεταξὺ Πατίρων, Ἀντιφέλλου, Κακάβων, Μύρων καὶ Φοίνικος τόπους· μάλιστα δὲ ἄς συνοικίσωσιν ἀπὸ Χριστιανοὺς Αἰγαιοπελαγίτας ἢ καὶ ἀπὸ ἄλλους ὁμοδόξους, διὰ νὰ ἔχωσιν εἰς τὸ μέλλον πολλὰς ὠφελείας.

Η'.—Ἡ Κοινότης τῶν Μεγιστέων ἄς διασώξῃ μετὰ προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας φιλικὴν ὁμόνοιαν πρὸς τοὺς συναδέλφους αὐτῶν νησιώτας, μάλιστα τοὺς Συμαίους, Κασσίους καὶ λοιποὺς τῆς Ῥόδου ὑπαγομένους καὶ Κῶ καὶ ἄς ἀνταποκρίνωσιν μετ' αὐτῶν συχνὰ πυκνά, ἐκφράζουσα πάντοτε τὰ αἰσθήματα ταύτης τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης καὶ ὑπολήψεως, ὡς ἐάν ἦτο μία κοινότης καὶ ἡ αὐτῇ συνδεδεμένη, ὡς τὴν Ἀχαϊκὴν ἀρχαίαν συμμαχίαν ἢ τὸ ἀρχαῖον Λυκικὸν σύστημα ἢ Σύλλογον τῶν 23 πόλεων, ὡς εἴρηται.

Αὗται αἱ τρεῖς μάλιστα νῆσοι, Μεγίστη, Κάσσος καὶ Σύμη, τῶν ὁποίων αἱ δύο εἶνε ναυτικαὶ καὶ ἡ μία ἐμπορικὴ. Οἱ ἀρχαῖοι ἤθελον

(1) Ταῦτα φαίνονται παρῆσακτα ὑπὸ τοῦ Ἑμμ. Ἰ. Κισθηνίου.

ἐκφράσει ταύτην τὴν ἔνωσιν οὕτω: Ῥοδιακὴν συμμαχίαν ἢ ΜΕΓΙΣΤΕΩΝ, ΣΥΜΑΙΩΝ, ΚΑΣΣΙΩΝ ΟΜΟΝΟΙΑ.

Ἐπιγράψατε καὶ εὐτυχεῖτε
Ἰκ. Λάτρης.»

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀπευθύνει ὁ φιλογενέστατος Ἰκ. Λάτρης πρὸς πάντας γενικῶς τοὺς Καστελλοριζίους, τὴν δὲ ἐπομένην πρὸς τοὺς δημάρχους καὶ προκρίτους τῆς νήσου καὶ τῆς Λυκίας.

Ἐγγραφὸν 57.

«Φιλόκοινοι δημαρχοσύμβουλοι καὶ πάντες οἱ φιλοπάτριδες τῶν προκρίτων τῆς θεοσώστου νήσου Μεγίστης καὶ τῆς ἐπαρχίας Λυκίας.

Οἱ Λύκιοι, λαὸς εὐγενής, Ἑλληνικὸς ἔκπαλαι, ἀπαικτοὶ ἐν μέρει Ἀθηναίων καὶ Ἀργείων, ἡμασάν τὸ πάλαι εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους κατὰ τὴν σοφίαν, τὰς τέχνας, τὴν ναυτιλίαν, τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν εὐνομίαν.

Μετὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἔμπειροι ὄντες ναῦται καὶ φιλόλογοι οἱ Λύκιοι ἐπαινοῦνται διὰ τὸν φρόνιμον, φιλελεύθερον καὶ εὐτακτον χαρακτήρα των καὶ διότι εὐνομούμενοι δὲν ἐξώκειλαν εἰς πειρατείας καὶ ληστείας, ὡς οἱ γείτονες αὐτῶν Πάμφυλοι καὶ Κίλικες. Ὁ χρόνος ὁμοῦ, τὰ βάρβαρα ἔθνη καὶ ἡ ἀπαιδευσία διέφθειραν κατ' ὀλίγον καὶ τὴν Λυκίαν, ὡς καὶ ἄλλους τόπους Ἑλληνικοὺς.

Ἢδη δὲ ὁπότε ἡ ἔξουσία καλῶς ποιούσα περιποιεῖται ὁποσοῦν τὰ δίκαια καὶ τὴν μάθησιν τῶν Χριστιανικῶν λαῶν τοῦ τόπου, εἶνε κενὸς καὶ σεῖς, ἀγαπητοί, νὰ ἐπιμελήσθε περισσότερον τὴν παιδείαν καὶ τὴν αἴξισιν τῆς πατρίδος σας, διὰ τὸ μερικὸν αὐτῆς ὄφελος καὶ διὰ τὸ γενικὸν τοῦ ἔθνους. Πόση τιμὴ καὶ εὐχαρίστησις καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι εἰς τοὺς πρωταίτιους τοῦ καλοῦ τῶν Χριστιανικῶν κοινοτήτων, αἵτινες ἡμελήθησαν παρὰ πολὺ τοσοῦτον χρόνον κατὰ πᾶσαν σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἐὰν ἐξαιρέσητε τὴν Σμύρνην καὶ ἄλλα ὀλίγα μέρη!

Ἡ Μικρὰ Ἀσία λεγομένη, τῆς ὁποίας λογίζεται μέρος οὐσιῶδες καὶ ἡ Λυκία, ταύτης δὲ ἡ εὐθετος νήσος σας, ἦτο ὁ κῆπος, ἡ ἀγορά, ἡ πανήγυρις, ὁ θησαυρὸς καὶ πολλάκις ἡ διδάσκαλος καὶ τροφὸς τοῦ ἔθνους μας! Ἀπὸ αὐτῶν τὸν εὐδαίμονα τόπον ἔχομεν ἐξ ἀρχῆς πολλοὺς καὶ μεγάλους συγγραφεῖς καὶ πολλοὺς ἁγίους. Αὐτοῦ συνεκροτήθησαν αἱ πλείονες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ὑπὲρ πίστεως. Αὐτῆς ἦδη εἶε καὶ ἡ νήσος σας ὁ δεξιὸς ὀφθαλμὸς καὶ ἡ δεξιὰ πτέρυξ τῆς Λυκίας, καθάπερ ἡ Σμύρνη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Συμφέρει λοιπὸν, ὡς τὸ πάλαι, νὰ ὑπάρχωσι καλῶς ἀξινόμενοι καὶ εὐτυχοῦσαι αἱ Χριστιανικαὶ κοινότητες. Τοῦτο εἶνε μέγα ὄφελος τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἄλλ' ἡ κακὴ διοίκησις τῶν κατωτέρων ὑπαλλήλων τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν μισοχριστῶν καὶ ἀφιλομούσων προκρίτων ἐκ τῶν κρατούντων ἐνεπόδισαν καὶ ἐμποδίζουσι παντοῦ τὸ καλόν. Διὰ ταῦτα, ὡς παλαιὸς φίλος, διοικητῆς καὶ συναγωνιστῆς, γινώσκων, ἀδελφοί, ἐκ μακρᾶς πείρας καὶ τῆς ἀναγκαίας θεωρίας, πῶς ἀξάνουσι καὶ ἐνδυναμοῦνται αἱ κοινότητες, σᾶς προτρέπω διὰ τῆς παρουσίας νὰ μὴ λησμονήσητε, ὅτι:

Α'. — Σᾶς συμφέρει νὰ λαμβάνητε καὶ διασώζητε *προνομίαν* τινὰ αὐτονομίας, ἵνα πάσχητε ὀλιγώτερον ἀπὸ τὰς καταδυναστείας τῶν κατωτέρων ὑπαλλήλων τῶν ἀρχῶν τῆς ἔξουσίας. Ἐπὶ τοῦτο πρέπει νὰ ἔχητε σφραγίδα τῆς Κοινοτήτός σας πολυμερῆ διὰ τὰ κοινὰ καὶ μερικὰ ἔγγραφα καὶ γραμματέα καλὸν καὶ πεπαιδευμένον καὶ συμβολαιογράφον προσέτι μὲ ἑτέραν σφραγίδα διὰ τὰ ἔγγραφα τῆς δοσοληψίας σας, καλὸν ὄργανισμὸν πολιτικὸν καὶ καλὴν διοίκησιν τῆς κοινότητός σας.

Β'. — Συστήσατε καλὸν σχολεῖον Ἑλληνικὸν καὶ φιλολογικὸν διαρκὲς διὰ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ μὲ καλὴν βιβλιοθήκην. Ἀλληλοδιδασκικὸν τῶν ἀρχόντων, ἕτερον τῶν κορασίων καὶ ἕτερον προσέτι νηπιακόν. Εἶνε ἐντροπὴ νὰ ἀμελῶνται ταῦτα καὶ νὰ μὴ ἔχωσι μέχρι τῆς σήμερον διδασκάλους καὶ τῆς ναυτικῆς καὶ τῆς μουσικῆς, τῶν Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν καὶ τῶν Ὀθωμανικῶν. Διότι οἱ Μεγιστεῖς πρέπει νὰ διδάσκωνται τὴν Λατινικὴν, ὡς μητέρα τῶν Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν καὶ θυγατέρα τῆς Ἑλληνικῆς διὰ τὴν φιλοσοφίαν καὶ φιλολογίαν, οἱ ἐπιθυμοῦντες αὐτάς. Τὴν Γαλλικὴν μὲν διὰ τὴν ἐνδοξον πολιτικὴν, τὴν Ἰταλικὴν δὲ καὶ Ὀθωμανικὴν διὰ τὴν ἐμπορίαν καὶ διὰ τὴν σημερινὴν ἐπιμέξιν αὐτῶν τῶν ἔθνων. Οἱ θαλασσινοὶ Μεγιστεῖς ἐμπορικοὶ καὶ ναυτικοὶ ὄντες καὶ ταξειδεύοντες βλέπουσιν αὐτὰ ταῦτα τὰ καλὰ καὶ ὀφελίμα καὶ ἀναγκαῖα μάλιστα πράγματα καὶ εἰς ἄλλους μικροτέρους τόπους.

Λοιπὸν

Γ'. — Φέρετε διδασκάλους, ἐὰν δὲν ἔχητε ἕως τώρα ἐντοπίους, ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἢ ἐκ τῆς Σμύρνης. — Οἱ Γαλαξειδιῶται, τοὺς ὁποίους διοίκησα ἄλλοτε, ἐζήτησαν κατὰ παραίνεσίν μου καὶ ἔχουσι τώρα τοιοῦτους καὶ ἐντοπίους. Οἱ θαλασσινοὶ πρέπει νὰ μανθάνωσι τὴν ναυτικὴν, τὴν μουσικὴν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ καὶ τὴν ἐνδοξον πολιτικὴν καὶ νομικὴν οἱ πολιτευόμενοι καὶ τὴν διπλογραφίαν, ὅσοι θέλουσι μετέλθει τὸν ἐμπορικὸν βίον.

Δ'.—Νὰ φέριτε καὶ διδασκάλισσαν ἐκ τῶν ἀνωτέρων μερῶν διὰ τὰ κοράσια σας. Ὀλίγη μάθησις εἶνε ἀναγκασιότατη εἰς τὰς γυναῖκας, ἐπειδὴ τότε μορφώνονται καὶ ἄνδρες ἀξιότεροι καὶ εὐτυχέστεροι. Ἡ ὀλίγη μάθησις δὲν ἐμποδίζει, ἀλλὰ βοηθεῖ πολὺ τὰ ἔργα τῆς οἰκοδομοποιήσεως γυναικὸς καὶ μητρὸς, ὠφελεῖ δὲ μεγάλως καὶ τὸν τόπον.—Νὰ φέριτε καὶ δημόσιον ἰατρόν, εἴαν δὲν ἔχητε ἐντόπιον, ἐπιστήμονα διὰ τὴν υἰείαν σας ἐξ Ἀθηναίων, ἢ καὶ μὲ ἔξοδά σας, εἰ δυνατόν, νὰ στείλιτε νέους νὰ σπουδάσωσι τὴν ἰατρικὴν ἐκεῖ ἐπιστήμην, διὰ νὰ ἔχητε καὶ ἰατροὺς ἐντοπίους καὶ διὰ τῆς παιδείας νὰ μορφωθῶσι καὶ ἱερεῖς ἀξιοὶ καὶ πεπαιδευμένοι διὰ τὰς ἐκκλησίας σας.

Ε'.—Οἱ διδάσκαλοι οὗτοι πρέπει νὰ εἶνε πατέρες τέκνων, ὡς καὶ οἱ ἰατροὶ μὲ τὰ ἀπολυτήριά των, νὰ ἔπραξαν δὲ καὶ ἄλλοιῖ που. Νὰ εἶνε δόκιμοι οἱ ἰατροὶ, δῆλον ὅτι φυσικοὶ καὶ χειρουργοὶ ἅμα καὶ μύημοι, καλῶν ἡθῶν καὶ χωρὶς φυσικῶν ἐλαττωμάτων καὶ τύποι τῆς ἀρετῆς.

ΣΤ'.—Νὰ βοηθῆσθε ἀμοιβαίως ἐν ἀδελφικῇ ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ πάντοτε, καὶ νὰ ἔχητε καθαριότητα εἰς τὴν διαίτην σας καὶ τὴν ἐνδυμασίαν σας καὶ πίστιν εἰς τὰ συναλλάγματα καὶ τὰς υποσχέσεις σας.

Ζ'.—Νὰ ἀγοράσητε κατ' ὀλίγον τὸν ἀντικρὸν τόπον, τὸν μεταξὺ Πατάρων, Μύρων καὶ Φοίνικος, νὰ τὸν κατοικήσητε ἀπὸ Χριστιανοὺς δημοδόξους καὶ μάλιστα νησιώτας, διὰ νὰ εἰσαχθῇ ἢ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καθαροτέρα, ὡς καὶ πρότερον, καὶ νὰ καλλιεργήσητε ἕλην τὴν γῆν τῆς νήσου σας φυτεύοντες καὶ διάφορα καρποφόρα δένδρα, ἵνα ἐξαχθῇ καὶ ὕδωρ πόσιμον βρυσιαῖον, ὡς τὸ πάλαι μετὰ τινα καιρὸν. Παρατηρήσατε τοῦτο εἰς τὴν μικρὰν νήσον Κούταλιν καὶ θέλετε πληροίρηθῃ τὴν ὠφέλειαν, ἣτις ἂν καὶ νήσος ναυτικῇ, ὡς ἡ Μεγίστη, οὐδὲ βῆμα ποδὸς αὐτῆς ἐγκατελείρηθῃ ἀγεώργητον, εἶνε δὲ πυκνὰ δένδροφυτευμένη καὶ περιλάμπουσα καὶ νερόδης ὡς ἐκ τούτων φυσικῶ τῷ λόγῳ.

Τὰῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα μὴ ἀμελεῖτε, ἀγαπητοί, διὰ τὴν ἀγάπην τῆς Πατρίδος σας καὶ τῆς θρησκείας σας καὶ διὰ τὴν ὑπόληψίν σας. Ἡ ὑπόληψις ἑνὸς ἀνθρώπου καὶ ἑνὸς τόπου εἶνε καὶ αὐτὴ ἀναγκαῖον κεφάλαιον.

Φροντίσατε προσέτι νὰ ἔχητε πάντοτε προστάτας καλοὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ προστατεύωσι τὰ γενικά καὶ μερικά σας συμφέροντα.

Τοὺς ἱερεῖς σας προσκυνῶ καὶ ἀπαντᾷ ταὺς συμπολίτας σας νοερῶς κατασπάζομαι.

Ἐπισημαίνεται καὶ εὐτυχεῖτε

Ἰκ. Γ. Λάτρης».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Κληρονόμοι τοῦ Σουκιούρ πασᾶ, ζητοῦντες παρὰ τῆς Κοινότητος καὶ ἄλλων πολιτῶν τὰ πρὸς αὐτὸν χρέη των.

Ἡ Μουδιρεία τοῦ Ὁμέρ ἀγᾶ διήρκεσεν ἐπὶ δύο ἀκριβῶς ἔτη, ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1849 μέχρι τοῦ ἰδίου μηνὸς τοῦ 1851. Πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦτον ἀναχωρήσαντα ἔδωσαν οἱ Δήμαρχοι τὸ ἐπόμενον εὐχαριστήριον.

Ἐγγράφον 58.

«Διὰ τοῦ παρόντος εὐχαριστηρίου γράμματος γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ ὑποδιοικητῆς Ὁμέρ ἀγᾶ εἰς τὴν νήσον ταύτην, σταλμένος ἐκ μέρους τοῦ Μεχμέτ Ραγίπ πασᾶ, ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς ἀφίξεώς του ἐνταῦθα διοικῶ τὴν νήσον κατὰ τὴν ἐννοίαν τοῦ πρὸς ἡμᾶς δοθέντος Τελιναμέ, χωρὶς νὰ καταχρασθῇ εἰς κανένα πρᾶγμα καὶ οὔτε νὰ χαρισθῇ εἰς κανένα ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα ὑποκείμενα εἰς τὰς διαφορὰς των, φυλάττων τὸν χαρακτῆρά του καὶ βαθμὸν καθαρὸν. Μέχρι σήμερον ἐπιθυμῶ τὴν εὐταξίαν καὶ ἡσυχίαν τῶν πολιτῶν.

Τούτου ἕνεκα καὶ ἡμεῖς αὐθρομήτως δίδομεν τὸ παρὸν εἰς χεῖράς του, νὰ τοῦ χρησιμεύσῃ ὅπου δεῖ.

Καστελλόριζον, τῇ 4 Ἰουλίου 1851.

Τ. Σ. Οἱ Δήμαρχοι καὶ Σύμβουλοι τῆς νήσου Καστελλορίζου».

Ἐπὶ τῆς διοικήσεως τοῦ Ὁμέρ ἀγᾶ τούτου ἐλύθη καὶ τὸ ζήτημα τῶν κληρονόμων τοῦ περιβοήτου Σουκιούρ πασᾶ, οἵτινες ἀπὸ τοῦ 1844 παρηνώχλων τὴν Κοινότητα. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο (1844) ὁ Νομάρχης Χασάν πασᾶς διέταξε τὴν Δημογεροντίαν Καστελλορίζου νὰ εἰσπράξῃ παρὰ τῶν διαφόρων ὑφειλετῶν τοῦ Σουκιούρ πασᾶ τὰ χρέη, ἵτινα δι' ἀναφορᾶς των ἀπήτουν οἱ κληρονόμοι. Πρὸς τὸν Νομάρχην οἱ Δημογέροντες ἀπήντησαν ὡς ἑξῆς :

Ἐγγράφον 59.

«Ἐψηλότατε Ἀθθέντα Χασάν Πασᾶ, ἡγεμόνα τῆς Ῥόδου καὶ τῶν Σποριάδων νήσων

Προσκυνούμεν.

Ἐλάβομεν τὴν ὑψηλήν σας διαταγὴν μέσον Κομιανόζογλου καὶ ἀναγνόντες αὐτὴν ἐγνωμεν τὰ ὅσα μᾶς προστάξετε περὶ τοῦ Σουκιούρ πασᾶ, δῆλα δὲ διὰ τὰ γρόσια πέντε χιλιάδες, ὅπου μᾶς ζητοῦν.

Σὺς ἀποκρινόμεθα ὅθεν δι' αὐτά, ὅτι εἶνε πασίδηλον, ὡς καὶ ὁμολογούμενον, ὅτι αὐτὴν τὴν ὁμολογίαν τὴν ἐπῆρεν μὲ τὴν βίαν ἀπὸ τοὺς τότε προεστούς καὶ χωρὶς τὸν ἀποχρῶντα λόγον, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἔδοσαν οἱ κασάπηδες κρέατα εἰς τοὺς "Ἑλληνας" καὶ ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος Σουκιοῦρ πασᾶς ἐγνώριζε τὴν ἀδικον αὐτὴν ὁμολογίαν, ὅταν ἐκ δευτέρου ἦλθεν εἰς τὴν "Ρόδον πασᾶς, οὔτε τὴν ἐπαρουσίασεν, ἀλλ' οὔτε γρόσια ἐζήτησε" καὶ μάλιστα ἔλεγεν ὅτι τὴν ἔσχισε καὶ τὴν ἔρριψε. Λοιπὸν, Αὐθέντα, παρακαλοῦμεν καὶ κάμνουμεν τουβᾶν διὰ τὴν ζωὴν σου μικροὶ καὶ μεγάλοι, νὰ δώσῃς νὰ καταλάβῃ τὸν Μουπατίρη, διὰ νὰ μὴν γίνῃ αὐτὴ ἡ ἀδικία εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἐν ᾧ ἡ πατρίς μας εὐρίσκειται εἰς τόσα χρέη ὑπέρογκα, καὶ ἐν ᾧ ἡ πατρίδα μας ἔχει νὰ λαμβάνῃ ἀπὸ τὸν Σουκιοῦρ πασᾶν γρόσια ἀποδεδειγμένα 13500, ὅπου τὰ ἐπῆρεν αὐθαιρέτως χωρὶς ἀφορμὴν, ἐκτὸς ἄλλα τόσα καὶ τόσα, ὅπου ἐπῆρε μὲ βίαν καὶ ἀπὸ τὴν Κοινότητα καὶ ἀπὸ μερικοὺς, τὸν μὲν τὸ καράβι του, τὸν δὲ τὸ πρῶγμά του καὶ τὰ λοιπά. Ἐκράξαμεν τὸν Καραζεποῦνογλου Δημήτριον, υἱὸν τοῦ γ' Νικολάου καὶ δείχνοντάς του τὸν κατάλογον, ἔμεινεν ἔκστατικός, διότι αὐτὸς τὰ ἐπλήρωσε πρὸς τὸν Σουκιοῦρ πασᾶν καὶ μᾶς ἐπαρουσίασε τὰς ἀποδείξεις του καὶ τὰς ὁμολογίας, ὅπου εἶχε δοσμένας, τῶν ὁποίων στέλνει τὰ ἴσα εἰς πληροφάνειαν σας.

Ὁ Ἀντώνιος, υἱὸς γ' Νικολάου Παπᾶ Γρηγορίου λέγει πρῶτον ὅτι ὁ Σουκιοῦρ πασᾶς ἐπῆρε τὸ καράβι τοῦ πατρὸς του καὶ τὸ ἔδωκεν εἰς ἓνα Κεφαληναῖον καὶ ἀφοῦ ἔχασε τὸ καράβι του καὶ ἐπομένως ἐπῆγεν ὁ διαληφθεὶς γ' Νικόλ. Παπᾶ Γρηγορίου κατόπιν νὰ ζητῇ τὸ καράβι ἢ τὰ γρόσια καὶ διατρέβων εἰς Κωνσταντινούπολιν καιροὺς καὶ χρόνους ἐτελεύτησεν ἐκεῖ, χωρὶς νὰ λάβῃ ὄβολόν. Ταῦτα τὰ γνωρίζουν πολλοὶ καὶ ἡμεῖς καὶ ἄφησεν τὴν γυναῖκά του χήραν καὶ τὰ παιδιά του ὄρφανὰ καὶ ἐξοῦσαν μὲ ἐλεημοσύνας. Ἀκόμη λέγει ὁ υἱὸς του αὐτός, ὅτι οὔτε ἀπὸ τὸ πρῶγμά του ἐμέλεξεν, οὔτε εἰς τὸ χρέος του ἀνακατεύεται, διότι τὸ χρέος του εἶνε ἀρκετὸν καὶ τὰ παιδιά του πᾶμπτωχα.

Τοῦ χατζῆ Δούλου Κομνηνοῦ αἱ δύο χιλιάδες, ὅπου τοῦ ζητοῦν, εἶνε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡγουν ὁ Σουκιοῦρ πασᾶς εἰς τὸ Μπεϊλίκι του εἰς "Ρόδον ἐπρόσταξε τοὺς Προεστούς μας, νὰ δώσουν αὐτάς τὰς 2000 γρ. εἰς τὸν διαληφθέντα χατζῆ Δούλον ὅθεν ἐρχόμενος εἰς Καστελλόριζον, τοῦ ἐμετροῖθησαν κατὰ πρῶτον τὰ χίλια γρ. καὶ τὰ ἄλλα χίλια νὰ τοῦ τὰ δώσουν μετὰ παρέλευσιν τινῶν ἡμερῶν καὶ ἐπομένως νὰ τὰ τσετάρωμεν εἰς τὸν νέον φόρον μας, διότι παλαιὰ δὲν τοῦ ἐχρεωστούσαμεν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ Σουκιοῦρ μπέης ἐγένεν ἄζη (1) καὶ ἐκαταστάθη ἀντ' αὐτοῦ ὁ Χασάν μπέης καὶ τὸν φόρον μας ἔπρεπε νὰ τὸν ἐμβάσωμεν εἰς αὐτὸν καὶ τὰς διαληφθείσας δύο χιλιάδας γρ. τὰς ἐχάσαμεν, διότι ἡ πατρίς μας δὲν εἶχε κανένα χρέος εἰς τὸν Σουκιοῦρ πασᾶν. Ἀφοῦ λοιπὸν δὲν ἐπληρώθησαν τὰ ἄεστα 1000 γρ. τὸν ἐπῆραν ὀπίσω καὶ ἐκεῖνα τὰ χίλια, ὅπου τὸν ἔδωσαν καὶ εἰς τὸν χατζῆ Δούλον δὲν ἔμεινε κανένας παρῶς.

Ταῦτα, αὐθέντα, καὶ προσκυνῶντάς σας ἕως ἐδάφους μένομεν.

Ἐν Καστελλορίζῳ τῇ 22 Ἰουλίου 1844.

Τ. Σ. Οἱ Δήμαρχοι.»

Ἡ ὑπόθεσις αὕτη τῶν ἀπαιτίσεων τῶν κληρονόμων τοῦ Σουκιοῦρ πασᾶ συνεβιβάσθη, ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1849, ὁ νέος Νομάρχης Μεχμέτ Ῥαγίπ πασᾶς ἐπελήφθη πάλιν τῆς ὑποθέσεως καὶ διέταξε τὴν Δημαρχίαν Καστελλορίζου, νὰ ἀποστείλῃ μάρτυρά τινα περὶ τοῦ ὅτι ἀληθῶς ἐπληρώθησαν τὰ χρέη ταῦτα. Εἰς τὴν διαταγὴν αὐτὴν οἱ δήμαρχοι ἀπήντησαν τὰ ἐπόμενα ἀποστείλαντες καὶ τὸν μάρτυρά των.

Ἐγγραφον 60.

«Περίβλεπτε Μεχμέτ Ῥαγίπ Πασᾶ, ἡγεμόνα πασᾶν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους.

Καστελλόριζον τῇ 2 Δεκεμβρίου 1849.

Ἐλάβομεν τὴν ὑψηλὴν σας διαταγὴν διὰ τὸν ἀπαιτούμενον μάρτυρα, ἵνα ἀποπερατωθῇ αὐτὴ ἡ διαφορά. Ἴδου λοιπὸν στέλλεται αὐτός, τοῦνομα Μουσταφᾶ ἐρένδης νὰ ἐξετασθῇ, συνωδευμένος μετὰ τοῦ δημάρχου, γ' Θεοφίλου. Παρακαλοῦμεν ὅμως θεομῶς τὴν Αὐτοῦ ὑψηλότητα νὰ ὀρίσῃ ὄμμα ἡγεμονικὸν ἐπεικειᾶς καὶ νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς δούλους τῆς ἀπὸ ταύτην τὴν ἀδικον διαφορὰν καὶ παράλογον ἀπαίτησιν τοῦ Ἀχμέτ ἀγᾶ διότι ἀφοῦ ἡμεῖς δὲν ἐχρεωστούσαμεν ὄβολόν εἰς τὸν Σουκιοῦρ πασᾶν, ἀπαιτοῦμεν παρ' αὐτοῦ ἐξηνταπέντε χιλιάδας γρόσια, ὅπου μᾶς ἄρπαξεν αὐθαιρέτως. Καὶ μ' ὄλον τοῦτο πρὸς ἀποφυγὴν λογοτριβῶν καὶ κρίσεων, ἐλθὼν ἐνταῦθα αὐτὸς ὁ ἴδιος Ἀχμέτ ἀγᾶς μὲ τὸ μπεϊλίδικον ἱμβρίκιον τοῦ πλοιάρχου Μεεμέτ καπιτάν Καβακλή ἐρωδιασμένος μὲ διαταγὴν τοῦ Ἐτέμ πασᾶ, διὰ μεσολαβήσεως ἐκείνου τοῦ Μεεμέτ καπιτάνου, τὸν ἔδωσαμεν ἕξι χιλιάδες γρόσια καὶ ἐξωφρήσαμεν μετ' αὐτοῦ διὰ κάθε του ἀπαίτησιν καὶ τερπτεροῦ καὶ ὁμολογιῶν καὶ ἀφοῦ ἔλαβε τὰ χρήματα μᾶς ἔδωσε τὴν ἔγγραφον ἐξόφλη-

(1) Ἐγένεν ἄζη, ἐπαύθη ὀριστικῶς τῆς κυβερνητ. θέσεως.

σιν, μαρτυρημένην παρὰ τῶν εὐρεθέντων ἀξιολίστων μαρτύρων καὶ καλῶν σαφηνισμένην καὶ πάλιν χωρὶς διακρίσιν ζητεῖ ἄλλ' ἀντ' ἄλλων. Ταῦτα καὶ προσκυνῶντάς σας ἕως ἐδάφους μένομεν.

Οἱ δὴμάρχου. Τ. Σ.»

Ὁ Νομάρχης λαβὼν τὴν ἀπάντησιν ταύτην καὶ μαθὼν παρὰ τῶν μαρτύρων τὴν ἀλήθειαν ἐδίκασε τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἐξέδωκε τὴν ἐπομένην τελεσίδικον ἀπόφασιν, δι' ἧς ἀπηλλάγη ἡ νῆσος τῶν ἀπαιτήσεων καὶ ἐνοχλήσεων τῶν κληρονόμων τοῦ Σουκιοῦ πασᾶ καὶ ἰδίως τοῦ Ἀχμέτ μπέη.

Ἔγγραφο 61.

«Ὁ Μεχμέτ Ραγίπ πιασᾶς Βεζύρης τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Δηλοποιῶ ὑμᾶς διὰ τοῦ παρόντος μου, ὅτι ὁ γνήσιος κληρονόμος τοῦ ἀποθανόντος Σουκιοῦ πασᾶ ἐμφανισθεὶς πρὸς ἡμᾶς δι' ἀναφορᾶς του, ἀπαιτῶν παρὰ τῆς νήσου Καστελλορίζου τῆς κατ' ἡμᾶς ἐν Ῥόδῳ παρακειμένης, καὶ ἐκ τινῶν αὐτῆς κατοίκων ὡς κληρονομικόν του δικαίον περίπου τῶν 30000 γροσίων, διὰ τὰ ὁποῖα ἐξοφλῶν πρὸ δύο ἐτῶν μετὰ τῶν εἰρημένων κατοίκων αὐτῆς μὲ ἐμμίστυρον ἔγγραφόν του λαμβάνων ἐξ ἡλιαδᾶς γούσια καὶ μὴ εὐαρεστηθεὶς εἰς τοῦτο, κατ' ἀιτησίν του διαδικάσαντες τὴν παρούσαν διαφοράν, εὗρομεν τὰς ἀπαιτήσεις του σαθρὰς καὶ παρηνόμους ἐν τῷ σεβαστῷ Μετζλησίῳ μας δυνάμει τοῦ ἀνὰ χεῖρας τοῦ κ. γ' Θεοφίλου πληρεξουσίου τῆς Κοινότητος καὶ τῶν παραστ(ησ)άντων ἀξιολίστων ἐμμιρτύρων, ἀποδειχθεὶς νομίμως καταχραστῆς τοῦ δικαίου ὁ εἰρημένος Ἀχμέτ μπέης κληρονόμος καὶ ἀποκαθίσταται τούτων χάριν ἡ θηδεῖσα νῆσος μετὰ τῶν κατοίκων τῆς ἐλευθέρα ἐξ αὐτῆς τῆς διαφοράς, παράλογοι καὶ ἐξοφλημένα οὐσα αἱ ἀπαιτήσεις του. Δι' ὃ ἐδόθη τὸ παρόν μου ἀπολυτήριο εἰς τὴν κατὰ καιροῦς ἐντιμὸν Δημαρχίαν τῆς νήσου ταύτης καὶ μένουσι κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα ἀναμρισβήτητοι, ἀνεξέταστοι καὶ ἐλεύθεροι ἐκάστης ἐπιρροίας (οὕτως).

Ἐξεδόθη τὸ παρόν μου ἐκ τοῦ Διβανίου, ἐκ τοῦ ἀγχαλὲτ τζεζαῖρι μπάχρι Ζεφίτ ().

Ἐν Ῥόδῳ 1850, τῆ 15 Ἰανουαρίου.»

Προκειμένου περὶ δικαίου καὶ δὴ κληρονομικοῦ καταχωρίζω ἐνταῦθα ἔγγραφόν τῆς Δημαρχίας Καστελλορίζου, ἐν ᾧ ἀναφέρεται κληρονομικὸν ἔθιμον τῆς νήσου.

(1) Ἀγχαλὲτ τζεζαῖρι μπάχρι Ζεφίτ = Νομαρχία τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου.

Ἔγγραφο 62.

«Ἐνδοξότατε Καϊμακάμη Ὁσμὴν μπέη, Ἡγεμόνα τῆς Ῥόδου καὶ τῶν Σποράδων νήσων.

Ἐν Καστελλορίζῳ τῆ 11 Ἰουνίου 1846.

Ἰδού, αὐθέντα, κατὰ τὴν διαταγὴν σου ἔρχεται ἡ Μαρία Γατάνη, ἣτις ἐνάγεται παρὰ τῆς γυναικὸς τοῦ ἀδελφοῦ τῆς. Πλὴν τὸ μαγαζὶ, ὁποῦ ζητεῖ αὐτή, ὡς κληρονομίαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἔχει δικαίον μὲν, ὅμως αὐτὴ τὸ οἰκειοποιεῖται ὡς προικοδοσίαν τῆς, διότι φέρει ἔγγραφα τοῦ πατρός τῆς συναινέσει καὶ τῶν θείων τῆς, ὅτι διὰ τὰ ἐξικλίσια () τῆς προικὸς τῆς ἔδωσαν αὐτὸ τὸ μαγαζὶ, ἕως νὰ τῆς τὰ δώσουν με διορίαν καὶ ὁπόταν ἔλθῃ ἡ διορία, καὶ αὐτὰ τὰ λείψανα τῆς προικὸς τῆς καὶ τοῦ ὀσπητίου δὲν τῆς τὰ δώσουν, νὰ μένῃ τὸ μαγαζὶ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς καὶ διὰ τοῦτο ἔμεινεν εἰς αὐτὴν τὴν Μαρίαν Γατάνη κατὰ τὴν ἐννοίαν τοῦ προικοσυμφώνου τῆς.

Πρὸς τούτοις, αὐθέντα, σὲ εἰδοποιοῦμεν ὅτι ἀπὸ τὸ ἔκπαλαι ἠκολούθησε συνήθεια εἰς τὴν νήσόν μας, ὁπόταν ἀκολουθήσουν τῆς αὐτῆς φύσεως ὑποθέσεις, δηλαδή, ὁπόταν ἀποθάνῃ ὁ ἄνδρας ἢ ἡ γυναῖκα καὶ ἀφήσῃ παιδί, καὶ μετέπειτα ἀποθάνῃ καὶ τὸ παιδί, νὰ μὴν κληρονομᾷ ἢ μητέρα τὸ παιδί ὅλος διόλου καὶ οἱ δυστυχεῖς συγγενεῖς τοῦ ἀποθανόντος πατέρα νὰ μένουν ἄμοιροι ἀπὸ τὰ γονικά τους πράγματα καὶ ἰδικά τους. Αὐτὸ εἶνε τὸ ὄρφι τῆς πατρίδος μας ἐξ ἀμνημονεύτων αἰώνων καὶ οὕτως τὸ ἀκολουθοῦμεν, καθὼς εἶνε τοῖς πᾶσι δῆλον.

Διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν τὴν Αὐτοῦ ὑψηλότητα θερμοῦς τοῦτο τὸ ὄρφι νὰ μὴ μᾶς τὸ χαλάσῃ, διότι παρόμοια ἔγιναν πάμπολλα καὶ τινὰς δὲν ἀντέτεινεν εἰς τὸ ὄρφι τοῦτο καὶ ἐλπίζομεν νὰ εἰσακουσθοῦν αἱ παρακλήσεις μας. Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου καὶ δημογέροντες

Σᾶς προσκυνοῦμεν.

Τ. Σ.

Ζαφείρις χ' Θεοδοσίου
Γεώργιος Παπᾶ Δημητρίου»

(1) Ἐξικλίσια, σουρκ. = ἔλλειψις.

(Παράρτημα)

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΜΟΡΟΖΙΝΗ

"Εκθέσις περὶ τῆς προσβολῆς τοῦ φρουρίου καὶ τῆς καταλήψεως τῆς νήσου Καστελλορίζου.

Τὴν ἐπομένην ἐκθέσιν μοὶ ἀπέστειλε πάνυ εὐγενῶς ἐκ Βενετίας ὁ αἰδουμώτατος F. Guy ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Itinéraire d'un Chevalier de Saint Jean de Jerusalem dans l'île de Rhôdes» (Lille, 1900).

Τὸ ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ ἀναφερόμενον φρούριον δὲν εἶνε τὸ λεγόμενον Παληόγκαστρου, τὸ κείμενον ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως τῆς νήσου, ἀλλὰ τὸ κυρίως λεγόμενον **Κάστρο ἢ Κάστρο τοῦ ἁγίου Νικολάου**, ἀπὸ τοῦ παρ' αὐτῷ κειμένου παλαιοῦ μικροῦ ναοῦ σεμνυνομένου ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ναυτικοῦ ἁγίου, ὅστις κατὰ τινα παρὰδοξιν λέγεται ὅτι κατήγετο ἐκ τῆς νήσου ταύτης. Ἀπὸ τοῦ φρουρίου τούτου, κειμένου ἐπὶ ἐρυθροπαῦ βράχου, ἔλαβεν ἡ νῆσος τὸ νέον αὐτῆς ὄνομα Castello - Rosso.

Τὸ Καστελλόριζον, κείμενον γεωγραφικῶς ἐν καταλλήλῃ θέσει διὰ τοὺς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ Συρίαν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μικρῆς Ἀσίας πλοῦς, καὶ φυσικῶς πεπερικισμένον δι' ὄρητον καὶ ἀσφαλοῦς λιμένας, ἱκανοῦ νὰ περικλείσῃ ὀλόκληρον στόλον τῶν παλαιῶν χρόνων, πολὺ ἐνωρὶς εἶχεν ἐφελκύσει τὴν προσοχὴν τῶν τότε θαλασσοκρατούντων Ῥοδίων, οἵτινες πρὸ τοῦ 340 π.Χ., ἂν εἶνε ἀληθὲς ὅτι κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα, ὡς νομίζεται, ἠκμασεν ὁ γεωγραφὸς Σκύλαξ, ὅστις λέγει τὴν Μεγίστην «νῆσον τῶν Ῥοδίων», κατέκτησαν αὐτήν. Ἀπέστειλλον δὲ ἐκεί ἐπιστάτας, ἦτοι στρατιωτικοὺς διοικητάς, ὧν εἷς ἦτο, κατὰ τὴν μέγρι σήμερον καλῶς διασφραζομένην ἐν δωρικῇ διαλέκτῳ ἐπιγραφῇ, καὶ ὁ ἐξ Ἄμου παλαιῆς πόλεως τῆς Ῥόδου Σωικλῆς ὁ Νικαγόρα, ὅστις ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ δεσπόζοντος τῆς πόλεως καὶ τῶν δύο λιμένων λόφου ἤγειρε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος φρούριον, ὅπερ «Ἐρμῆ Προφυλαίῳ χαριστήριον» ἀνέθηκε.

Τὸ φρούριον τοῦτο, στερεωτάτης ὄν ἐργασίας καὶ κατασκευῆς, ὄχυρωμένον δὲ καὶ φυσικῶς δι' ὑψηλῶν καὶ ἀποτόμων βράχων, ἐθεωρεῖτο

ἀπρόσβλητον καὶ δυσάλωτον ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης εἰς τὰ πολεμικὰ μέσα τῶν τότε καιρῶν. Διὰ τὸν ἀσφαλῆ λοιπὸν λιμένα καὶ διὰ τὸ ἀπόρητον τοῦ φρουρίου ἐφιλοτιμήθησαν καὶ προσεπάθησαν ἀλληλοδιαδόχως νὰ καταλάβωσι τὴν νῆσον οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ Τοῦρκοι, οἱ Μαμελοῦχοι τῆς Αἰγύπτου, οἱ βιαιεῖς τῆς Κύπρου καὶ οἱ Ἴπποταί. Καὶ εἶνε ἀμφίβολον ἀληθῶς, ἂν ὑπάρχῃ ἄλλο μικρὸν φρούριον, τὸ ὅποιον νὰ ὑπέστη τόσας προσβολὰς καὶ μεταβολὰς, τόσας κατεδαφίσεις καὶ ἀνακαινίσεις, ὅσας τὸ φρούριον τοῦτο τοῦ Καστελλορίζου, ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ ὁποῦ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐκυριάρχει ἡ Ῥοδιακὴ, ἡ Ῥωμαϊκὴ, ἡ Ἰσπανικὴ, ἡ Ἑνετικὴ, ἡ Τουρκικὴ, ἡ Αἰγυπτιακὴ, ἡ Ῥωσικὴ (τῷ 1788 ὑπὸ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη), ἡ Ἑλληνικὴ (ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1913) καὶ ἡ Γαλλικὴ σημαία (ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1916 μέχρι σήμερον). Ἐν τῇ ἱστορίᾳ λοιπὸν τοῦ μικροῦ τούτου φρουρίου συννηρίζεται ὅλη σχεδὸν ἡ πολιτικὴ καὶ πολεμικὴ ἱστορία τῆς νήσου.

Πότε καὶ πῶς ἐγένετο ἡ πρώτη προσβολὴ κατὰ τοῦ φρουρίου τούτου ἀγνοεῖται. Ἐκ τῶν παλαιῶν ἱστορικῶν ὁ Τ. Λίβιος (XXXVII, 22,5) ἀναφέρει ἀπλῶς ὅτι οἱ Ῥόδιοι σύμμαχοι τοῖς Ῥωμαίοις εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἀντιόχου πόλεμον ἀπέστειλαν τὸν Χαρίκλητον μετὰ 20 πλοίων εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεγίστης τῷ 190 π.Χ. Ἄλλ' ὁ Πλίνιος (Natur. hist. V, 31), ὁ κατὰ τὰ μέσα τῆς πρώτης μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδος ἀκμίας, λέγει, ὅτι ἡ Μεγίστη (cujus civitas interit) ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του εἶχεν ἐρημωθῆ, διότι οἱ κάτοικοι κατέλιπον, φαίνεται, τὴν πόλιν καὶ μετόκησαν ἀλλοχοῦ, ἔνεκα ἐχθρικῶν ἐπιθέσεων.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου σκότος βαθὺ περικαλύπτει τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου ἐπὶ πολλὰ ἔτη μέχρι τοῦ 1306, καθ' ὃ περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου ὁ μέγας Μάγιστρος τοῦ τάγματος τῶν Ἴπποτῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Ἱεροσολύμων Φούλκ δὲ Βιλλαρέτ ἀναχωρήσας ἐκ Λεμησσοῦ τῆς Κύπρου, ἦτις ἦτο καθέδρα τοῦ Τάγματος ἀπὸ τοῦ 1291, προσορμίσθη μετὰ δύο γαλερῶν καὶ τεσσάρων δευτέρως τάξεως πολεμικῶν πλοίων εἰς τὸ Καστελλόριζον καὶ κατέλαβε τὸ φρούριον τοῦτο (Le Bailli F. Guy Sommi Piccardi, «Itinéraire d'un Chevalier...» σελίς 197.— Ἴδε καὶ Cecil Torr, «Rhodes in modern Times» σελ. 10). Ἀπὸ τοῦ ἔτους λοιπὸν τούτου (1306) τὸ φρούριον τοῦτο ἀνήκεν εἰς τὴν ἔξουσίαν τοῦ Τάγματος τῶν Ἴπποτῶν τοῦ ἁγ. Ἰωάννου καὶ εἰς αὐτὸ τὸ φρούριον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ I. Bosio («Dell'istoria della sacra religione di S. Giovanni Gerosolimitano» τόμος II, σελίς 135), ὡς τὸ

μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένον τῆς ἔδρας, τὸ Συμβούλιον τοῦ Τάγματος ἐξώριζε τοὺς ἀναξίους Ἱππότες.

Τῷ δὲ 1396 τὸ Καστελλόριζον, ἐν ᾧ κατοικοῦν μόνον ἐξήκοντα πέντε οἰκονόμοι ἀποικησάντων Ἑλλήνων, περιήλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥοδίων. (F. Hasluck, ἐν τῷ «The annual of the British School at . . .» ἔτος 1911, σελ. 166). Ἀλλὰ τῷ 1440 ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Τζεμάλ Ἐλ Ντίν πλέον κατὰ τῆς Ῥόδου ἐπολιόρκησε καὶ ἐκυρίευσε τὸ φρούριον τοῦτο, ὅπερ κατεῖχον οἱ Ἱππότες τοῦ Τάγματος τῶν Ἀραγωνίων. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Σαρακηνοὶ κατηρέψωσαν τὴν πόλιν ἐπλευσαν κατὰ τῆς Ῥόδου. (Abbé de Vertot, «Histoire des Chevaliers Hospitaliers de Saint Jean de Jerusalem», II, σελ. 415). Ὁ τότε μέγας Μάγιστρος τῆς Ῥόδου Ἰωάννης δὲ Λαστιζ ἔσπευσε πρὸς βοήθειαν καὶ προστασίαν τοῦ φρουρίου τούτου. (F. Miklosich et J. Müller, «Acta et diplomata graeca res graecae italicae illustrantia», σελ. 283.— S. Pauli «Codice diplomatico del sacro militare ordine Gerusalemitano», II, CII, σελ. 121.— I. Bosio, «Dell' Istoria della sacra religione», II, 214).

Ὁ δὲ Ἰωάννης Ζερμαίν τῷ 1452 λέγει ὅτι διὰ τῶν ναυάρχων του προσέβαλε καὶ κατέλαβε τὸ Καστελλόριζον, κατεκρήμνισε τὸ φρούριον καὶ ἀδήγησεν ἀχμαλιότους τοὺς στρατιώτας εἰς τὴν Συρίαν. (Ch. Schefer, «Les discours du voyage d' Oultremar prononcés en 1452 par Jean Germain» ἐν τῇ Revue d' l' Orient Latin, III, 2 σελ. 326).

Ἡ νῆσος τότε ἔμεινε ἔρημος ἐπὶ τινα καιρὸν, μέχρις οὗ ὁ Πάπας, ὅφ' ὃν διετέλουν οἱ Ἱππότες τῆς Ῥόδου, ἀνέδηκεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως Ἀλφόνσον δ' Ἀραγὸν νὰ ἀνακαταλάβῃ τὴν νῆσον καὶ νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὸ φρούριον. (Giuseppe Gerola «Un piccolo feudo Napoletano nell' Egeo—L' isola di Castellosso—» ἐν τῷ περιοδικῷ Ausonia ἔτος VIII, σελ. 204). Τὸ Καστελλόριζον ἔμεινε ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Καταλανῶν, καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Louis de Rochechouart, ὅστις ἐπεσκέψατο τὴν νῆσον τὸν Ἰούνιον τοῦ 1461. (C. Condere «Journal de voyage à Jerusalem de Luis de Rochechouart, évêque de Saintes», ἐν τῇ Revue de l' Orient Latin, I, 235).

Τὸ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων λοιπὸν κατακρημνιστὲν φρούριον τοῦ Καστελλορίζου κατεσκευάσατο ἐκ νέου ὁ γενικὸς στρατηγὸς τοῦ Ἀραγωνίου βασιλέως Βερνάρδος Βιλλαμαρίνος. (Dapper «Description des îles de l' Archipel», σελ. 165).

Τῷ 1470 ὁ Ἀνσέλμος Ἀδόργος ἐλθὼν εἰς Καστελλόριζον, λέγει περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἀνῆκεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, ὅτι εἶχε καλὴν

πόλιν καὶ καλὸν φρούριον καλούμενον φρούριον κόκκινον (Castel-Rouge). (E. Reys, «Voyage d' Anselme Adornes à Jérusalem en 1470» ἐν τοῖς Annales de la Société d' émulation pour l' étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre, V série, τόμ. IV, σελ. 197)

Βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως ἦτο τότε ὁ Φερδινάνδος ὁ Ε' ὁ ἐπιλεγόμενος Καθολικός, τοῦ Ἀλφόνσου θανόντος τῷ 1458. Κατὰ τῆς ἐξουσίας τούτου ἐπανεστάτησεν ἡ φρουρὰ τοῦ Καστελλορίζου τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1471 καὶ περιώρισε τὸν διοικητὴν. Τότε ὁ μέγας Μάγιστρος τῆς Ῥόδου ἀπέστειλε τὸν Ἱππότην Σένσιον Ὁρσίνον, ἵνα καταστείλῃ τὰς ταραχάς. (Bosio, II, 328).

Τῷ 1480 οἱ Καστελλορίζιοι, μαθόντες ὅτι ὁ Τουργικὸς στόλος εὐρισκόμενος εἰς Φοίνικα ἤρχετο κατ' αὐτῶν, ἐγκατέλειπον τὴν νῆσον των, ἀφ' οὗ κατέκρινσαν τὴν πόλιν, καὶ παραλαβόντες τὰ ἀγαθὰ τῶν ἀνεχώρησαν εἰς Ῥόδον, Κρήτην καὶ Νεάπολιν· οἱ δὲ Τούρκοι ἐλθόντες κατέλαβον τὴν νῆσον καὶ τὸ φρούριον. (Ch. Schefer, «Le voyage de la Sainte cité de Hierusalem»). Ἀλλὰ τῷ 1498 ὁ Δουξ τῆς Σαξωνίας Ἐρρίκος ὁ Εὐσεβὴς ἐλθὼν περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου εἰς Καστελλόριζον λέγει ὅτι ἀνῆκεν, ὁ «Πατριάρχης πύργος», εἰς τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, ὅστις ἐκδιώξας τοὺς Τούρκους ἀνακατέλαβε τὴν νῆσον. (R. Koehricht, «Die Jerusalemfahrt des Herzogs Heinrich . . .», XXIV, σελ. 7).

Ὁ δὲ Ἰωάννης Τενῶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἱπποτῶν τῆς Ῥόδου λέγει ὅτι τὸ Καστελλόριζον τῷ 1512 ἀνῆκεν εἰς τὴν Ῥόδον καὶ ὅτι εἰς τὸ φρούριόν του ὑψοῦτο ἡ Ἰσπανικὴ σημαία. (Ch. Schefer, «Le voyage d' Oultremar de Jean Thénau», (Recueil de voyages et de documents pour servir à l'histoire de la géographie σελ. 123 καὶ 134).

Βεβαιοῦται ἐκ τούτου ὅτι τὸ Καστελλόριζον ἦτο ὑπὸ τὴν Νεαπολιτανικὴν ἐξουσίαν μέχρι τῆς κατακτίσεως τῆς Ῥόδου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὴν Σποριάδων ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐν τούτοις τῷ 1522 ἡ φρουρὰ τῶν Ἱπποτῶν ἐγκατέλειπε τὸ φρούριον τοῦ Καστελλορίζου κατὰ τὸν Μάιον, ὡς ἀναφέρεται ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ τοῦ Πέτρου δὲ Κάμπο· «τὴν Πέμπτην, λέγει, τῆς Ἀναλήψεως ἔφθισεν εἰς τὸ Καστελλόριζον τὸ πλοῖον τοῦ Μιχάλη Ῥοδίτη, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐπέβαιναν ὁ Κύρ Μεστραοῖτης Κοκόρης, ἀρχηγὸς τοῦ εἰρημένου φρουρίου, καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ μικρὰ λέμβος του». (G. Gerola, «Un piccolo feudo . . .»)

Τῷ 1570 τὸ φρούριον τοῦτο ἦτο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἑνετῶν, διότι κατὰ τὸν Κυπριακὸν (Ἱστορία χρονολογικὴ τῆς νήσου Κύπρου) «μία φλόττα ἔφυγεν ἀπὸ τῆς Κρήτης καὶ με' εὐδίων καιρὸν εἰς ὀλίγας

ἡμέρας ἔφθασεν εἰς Καστελλόριζον τέλη Σεπτεμβρίου (1570). Ἐκεῖ ἔκαμαν συμβούλιον, διότι ἔμαθον τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς Λευκωσίας ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἵνα ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν, ἀλλ' ὁ Δορίας ἀντεστέκετο. Ὁ στόλος οὗτος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Δόριαν συνέκειτο ἐξ 120 πλοίων, ὃν ἐπέβαινον 25000 στρατιωτῶν (Φ. Ζιαννέτου, «Κύπρου γενικὴ ἱστορία»).

Κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα τὸ Καστελλόριζον ἔπεσεν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων, οἵτινες ἀρῆξαν τοὺς ἐνοικοῦντας Ἕλληνας νὰ διοικῶσιν αὐτό, ἐμπιστευθέντες εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν φρουρήσιν τοῦ φρουρίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου διετέθον δύο τηλεβόλα.

Ὁ Στοκόβ, ὁ ὁποῖος ἐπισκέφατο τὴν νῆσον κατὰ τὰ ἔτη 1630 ἕως 1633, λέγει ὅτι τὸ φρούριον τοῦτο εἶνε ἀπρόσβλητον ἕνεκα τῆς θέσεώς του καὶ ὅτι ἀνῆκεν ἄλλοτε εἰς τοὺς Ἰππότες τοῦ Γέμιματος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ὅτι ὅλη ἡ νῆσος κατοικεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων, οἵτινες ἔχουσιν ἀκόμη τὴν φυλακὴν τοῦ φρουρίου, ἔχοντες τὴν ἄδειαν τῶν Τούρκων νὰ διατηρῶσιν ἐπ' αὐτοῦ δύο τηλεβόλα, καὶ ὅτι ἐπιδίδοντα πάντες εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ὅπερ τοὺς πλουτίζει τόσον, ὥστε ὀλίγοι ὑπάρχουσιν Ἕλληνες ἐν τῇ Τουρκίᾳ πλεῖον τούτων εὐδαίμονες. (Stochione, «Voyage...» σελ. 250).

Ἀλλ' ἡ εὐδαιμονία αὕτη τῶν Καστελλοριζίων, τὴν ὁποίαν ἀποθαυμάζει ὁ Στοκόβ, δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, διότι οἱ Τούρκοι ἐλθόντες πολυαριθμότεροι ἀνέλαβον τὴν φρουρήσιν τοῦ φρουρίου καὶ ἐνίσχυσαν αὐτήν, ὡς τοῦτο γίνεται φανερὸν ἐκ τῆς ἀντιστάσεως, τὴν ὁποίαν ἀπέπτυξαν κατὰ τοῦ Ἑνετικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὸν Φραγκίσκον Μοροζίνην κατέλαβεν αὐτὸ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1659.

Τὰ τῆς ἀλώσεως καὶ καταστροφῆς τοῦ φρουρίου τούτου ἀναφέρουσιν οἱ ἐξῆς ἱστορικοί: Girol. Brusoni «Historia dell' ultima guerra tra Veneziani e Turchi» τόμ. Β' σελ. 61.—Dapper, ἔνθα ὑπεδείξαμεν ἀνωτέρω.—Batista Nani «Historia...» τόμος Α', βιβλ. 8ον, σελ. 432.—Andre Valiero «Historia della guerra di Candia» σ. 492.—P. Coronelli, «Isolario», σ. 285, καὶ τινες ἄλλοι.

Ἡ ἐκθεσις τοῦ Φραγκίσκου Μοροζίνην περὶ τῆς ἀλώσεως καὶ καταστροφῆς τοῦ φρουρίου Καστελλοριζίου, ἡ ἀποσταλεῖσα ἡμῖν ἐκ Βενετίας ὑπὸ τοῦ αἰδ. F. Crey ἔχει ὡς ἐξῆς:

Dispacci del Capitano generale da mar Francesco Morosini.

..... Discusse perciò ed esaminate diverse propositioni e ripieghi fu stabilito col maggior numero di voti, che

lasciate le prese nello scoglio di Petrumi sotto la custodia del Nobil Homo sior Giacomo Capello Armirante che con otto vasselli et altri legni di viveri s' era poco prima ingiuntato all' armata si dovesse proseguir il camino a Castel Ruzzo. In questo viaggio furono pure inseguiti e presi diversi legni cioè una Saicota con carico di viveri con 18 Turchi e' due Greci fermata dell' Ilmo Provveditor d' Armata Barbaro antiguardia e due Sambichini fugati dalle galeotte sopra quali furono arrestati altri dodici Greci, essendosi salvati in terra li rimanenti.

Nel mentre per disponer gli ordini più conferrenti alla sorpresa di Castel Ruzzo ho fatto precorrere le galeotte stesse e successivamente ho per spinto sotto la scorta dell' Ilmo Provveditor Estrordinario Querini le galere di nobil Huomini Sier Marco Antoni Pasqualigo, Pietro Querini, e Bernardin Zancario, sopra la quale vi era il Signor Kavre (Cavaliere) di Gremonville per andar tessendo l' acque vicine et ouvriare alli passaggi e trasporti che potessero essere praticati a pregiudizio del buon esito dell' impresa nell' intervallo di due miglia che si frapone fra la terra ferma ed il Castello.

Alle sei della notte sopraggiunse anco il resto dell' Armata, ed osservato il posto la mattina per tempo fu conosciuto assai più forte di quello che veniva rappresentato. L' eminenza del sito non meno che la qualità della struttura e la conditione del luogo concorrono ugualmente a renderlo superiore ad ogni attentato e diviso in due recinti; il primo che riguarda il mare è sostenuto da due torrioni che servono di fianchi alle parti di Levante e Ponente. L' altro è di muraglia fortissima che forma una rocca in rettangolo fabricata sopra un vivo sasso che è nel compreso delle stesse mura, da cui viene a ricevere il beneficio d' una grandissima scarpa in modo tale che per lunghissimo tempo non può essere minato, e questo soprasta alla sommità dello scoglio che stendendo quasi in giro forma un porto altrettanto ampio e capace quanto sicuro da tutti i venti.

Questo è l' unico ricovero ed il solo rifugio che ponno havere non meno dall' ingiurie del mare e dall' insidie dei corsari i navigli si può dire innumerabili che passano di continuo nei paesi del Levante in Constantinopoli ed in altre parti dell' Impero Ottomano con sovvenimento abbondante di viveri ed altre merci.

Viene perciò a venderci un passo di necessità inevitabile che per ragione del luogo e per la propria situazione può fermare il corso o almeno interrompere la frequenza della navigazione e del commercio, da che venirebbe a risultare la privazione di tanti comodi e vantaggi che godono Turchi e la perdita dell' emolumento principale che ritraggono i popoli di Constantinopoli.

Da questo proviene che quell' acque siano mai sempre frequentate e battute da corsari come posto il più opportuno ed aggiustato al conseguimento de loro fini.

Divisato il modo più proprio all' attacco e fatto seguir lo sbarco delle milizie in distanza proportionata ad essimarle dall' ostesa del canone, si sono avvicinate le galeazze e poco dopo le galere ancora a bestagliar la fortezza, in difesa della quale insistendo Turchi animatamente si sostennero nel recinto di sotto fino che con assidua frequenza di tiri le fu levato il modo di valersi dell' uso dell' artiglieria, necessitandoli a ritirarsi nel Castello di sopra; in cui facendo apparire la costanza e rigor di mostratto si difesero con tutto l' ardire maggiore dalla mattina fino al cader del giorno, se ben anco li Armada fosse penetrata nel porto, le milizie già avanzate per terra havessero occupati li borghi onde assediati per ogni parte e rinchiusi dentro l' angustie d' un breve recinto non potessero ritrovare scampo o rifugio.

Per non perder momenti di tempo nell' e pugnatione ho fatto avanzare verso sera le milizie colle fascinate sotto la rocca per valermene nel formare gallerie e nel tempo stesso attaccare il petardo alle porte sotto la condotta del sargente maggiore di battaglia Baroni e Conte Spada, quale anco fece tutta l' opra maggiore che poteva darsi, ma terrapienate previamente da Turchi non a potuto conseguirsi l' effetto che si desiderava.

Disposti perciò gli ordini propri per spinger li minatori sotto le mura, si attendeva nel mentre col benefittio de luoghi più alti e vicini che somministrava il comodo delle case soggiacenti e col riparo delle fascinate ad inestare li difensori colla moschetteria e levarle l' adito d' affacciarsi alle mura, ma ben con molto svantaggio e non senza qualche discapito per il comodo e facilità che tenevano di cogliere li aggressori.

In tale stato asposero bandiera bianca ricercando di parlamentare, in ordine a che fecero discendere per una corda uno

d' essi che esibiva la resa della piazza, purchè potessero avere l' imbarco per terra ferma, oblatione che non accettata da me li fece rissolvere con essemplio non più praticato in questa guerra, di rendersi a descrizione, premessi vari di batimenti et agitationi per abbreviare le quali mi convenne far loro intendere che dovesero subito rendersi o levare la bandiera.

Questa inaspettata rissoluzione provenne come fu poi osservato dall' essersi trovati scarsi di viveri, mentre colti all' improvviso non ebbero tempo d' introdurre vettovaglie in fortezza che per pochissimi giorni. Molti ancora si trovavano fuori del presidio per attendere a privati affari nella terra ferma onde innavedutamente sorpresi e levatole il modo di avere alcun soccorso anco da Rodi ove si trovava una parte dell' armata nemica lianno dovuto soccombere a questa necessità. In ogni altra forma l' acquisto sarebbe stato difficile e sanguinoso. Il numero di prigioni si restringe in 146 persone, 115 Turchi e 31 Greci, oltre qualche numero di putti Christiani dati agli officiali delle galere per ammaestrarli nella professione maritima e riempiere i luoghi di fanti che alli medesimi vengono assegnati.

In questo numero vi sono anco 65 tra donne di Turchi e putti di teneretà, quali sono stati disposti colle forme altre volte per praticate in occasioni simili e la gente più valida fu obligata al Remo, eccettuati li tre Comandanti del luogo Sareolèi Agmet Aga (1), Priali Cadi (2) et Aemet Chiagia (3) del Bassa (4) di Rodi che si trovava alla custodia di quel Posto anco per l' essatione de tributi et altri dritti spettanti a quella carica quali si sono resi con declaratione di non essere sotto posti a quest' obbligo così che tra li priggioni che si sono fatti nel luogo stesso e quelli chesi sono havuti nel viaggio colla presa di diversi legni viene a formarsium numero di 144 tutti habili e vigorosi che valerava di qualche rinforzo all' Armata e questo sarebbe stato incomparabilmente maggiore quando il lungo sequestro dele caravane a Rodi non avesse impedito a trecento persone in circa che navigavano sopra le stesse di restituirsi opportunamente alle loro case.

Il bottino fatto nella fortezza ancor che di qualche consideratione non fu però di quell' importanza che era quello che s' e

(1) Ἀχμέτ Ἀγῆς.

(2) Ἀλῆς ὁ Καδῆς.

(3) Ἀχμέτ Κεζιγιῆς.

(4) Πασσῆς τῆς Ρόδου.

havuto nè borghi, nè quali habitando tante famiglie di Greci che attendono al negotio le militie ed altre genti d' Armata ne hanno ricavato profitti di rilevanza.

Vi restarono in questo fatto 30 morti et 11 feriti e tra gli ultimi vi fu anco il Sigr Cavaliero di Gremonville per cosso d' una sassata nel braccio, mentre con ardimento zelante s' era avanzato a riconoscere il luogo in cui doveva attaccarsi il petardo.

L' importanza del Posto acquista, i vantaggi che potevano derivare dalla sua sussistenza che il Signor Cavaliero di Gremonville mi a rapresentato in sua scrittura con molto peso, e le conseguenze ben rilevanti che dovevano giustamente sperarsi col mantenerlo mi hanno indotto a ricercare i pareri della Consulta nella quale fu deliberato col voto dell' Illmo Proveditor di Armata Barbaro e Capitani delle galeazze extraordinario Navi et ordinario Morosini, che dovesse essere demolito con solo riguardo che fosse assai lontano dagli altri stati della Serenità Vostra.

Io non ho potuto assentirvi nè meno vi è concorso l' Illmo Proveditor Extraordinario Querini e per mio debole sentimento non ha trovato oppositione che valesse a persuadermi in contrario. I benefitii che venivano a risultare dal suo mantenimento erano certi, evidenti e considerabili l' introdotte difficoltà o non sussistenti o facili a superarsi.

La distanza del luogo, il numero di soldati che veniva stimato necessario alla guarnigione e la consideratione addotta che Turchi fossero per tentare l'acquisto che erano le oppositioni maggiori che sono state promosse, non furono da me giudicate tali che valessero a dissuadermi di non presservare un posto, il mantenimento di cui poteva ferire l' inimico nella più viva parte e ridurlo insensibilissimamente angustie con tanto incomodo e disagio della Città Dominante.

Chissa e Thine se bene così disgiunte dagli altri stati della Serenità Vostra e circondate per ogni lato da nemici, vengono pure dipese e sostenute dalla maturità pubblica. Nè il Pressidio di 60 soldati che veniva stimato sufficiente era di sì alto riflesso che potesse ostare ad una rissoluzione di tanto momento.

Il dispendio insensibile e le contributioni che potevano ricavarci dal luogo stesso maggiori di lunga mano, e finalmente se li nemici insistessero nel proponimento di acquistare la Piazza come

veniva considerato è certo che quando fosse competentemente munita non potrebbero essequirlo che colle forze di un Armata che sarebbe perciò necessitata a portarsi sotto vente e rimanere esposta alli impressioni di quella dalla Serenità Vostra ed in tale impegno implicati, sarebbero costretti di tralasciare altri attentati nel Regno ed altre operationi più importanti in molte parti, onde la diversione in questo caso sarebbe forte altre tanto profittevole, quanto la stessa presservatione del luogo ed in ogni stato di cose, non ammettendosi dopo il fatto i consigli, le vicende di tempi e l' insargenza degl' emargenti haverebbe potuto suggerire più opportune e mature deliberationi, essendo certo che in qual si sia ancorchè inevitabile contingenza l' ispeditione di qualche vassello haverebbe valso a cautelare anco i pregiudicii della perdita stessa.

Prevalse nientameno l' opinione sostenuta dalla maggior parte di voti in conseguenza della quale ho fatto imbarcare il canone che s' è trovato nella medesima consistente in numero di 36 pezzi, 17 di bronzo e 19 di ferro come dall' annessa nota.

Incessivamente ho fatto minare le mura d' intorno a quali si sono consumati più giorni in ordine al buon essito di questa operatione che è riuscita molto difficile e faticosa per la struttura e qualità della fabbrica come pure per l' imperfettione delli strumenti necessari a quest' arte, de quali tenendosi urgente bisogno, ne supplico perciò la trasmissione in quantità competente, ma che si ano della miglior temprà e conditione.

Alli vantaggi che si sono riportati in questa occasione vi si è per aggiunto l' acquisto di diversi legni trovati in quel porto ed una grandissima quantità di legnami con i quali si andavano fabbricando vasselli, gran parte di quali ho fatto trasportare sopra l' Armata per bisogno delle concie, ed altre necessarie occorrenze havendone anco fatto seguir il carico di due Saiche ritrovate nel luogo stesso, dandone al fuoco le rimanente ed altri navigli che si andavano costruendo di non poca valuta.

Grande per tanto è la consolatione che io ricevo nel vedere che il Signor Dio si sia degnato assistermi e secondar questo viaggio dal quale ne sono conseguitati tanti effetti di bene, poichè al decoro delle Armi per l' acquisto di un posto si riflessibile ed importante, al riuozzo di remiganti, che si sono aggiunti a queste ciurme, all' oltraggio e prezinditio di nemici, all' habilità

che ricevono i legni da corso nel danneggiarli, al sequestro delle caravane dissipate per lungo tempo negli intoppi e nei ritardi del viaggio, al discapito delle quattordici Saiche che sono state o arrestate o incendiate obbligando l'altre a retrocedere, al beneficio essenziale che n'è derivato all'Armata dai bottini che si sono fatti et ad altri pubblici rimarcabili vantaggi si unisce anco il suffragio ed il sollevo particolare di queste povere genti estenuate et afflitte per tanti languori e patimenti provati nel corso di dieci mesi che travagliano, onde consolati potranno ricevere il breve rasiro de quartieri d'inverno giusti gei ordini che mi saranno impartiti dalla Serenità Vostra.

Questo di bene accaduto dovevai pure essendersi anco nella Piazza di Candia e fortezza del Regno con quelle forme che sono state praticate dall'Eccellmo mio Precessore in caso simile. Gratie etc . . .

Di Galera a Castel Ruzzo

28 Settembre 1659 s. n.

Francesco Morosini Capitano.

(Archivio di Stato Venezia. — «Secreta» Capitano da Mar F. Morosini. — Anno 1659 da Marzo a Febbrario. — Filza No 19).

Τῆς ἐκθέσεως ταύτης ἔπεται ὁ ἐπόμενος κατάλογος τῶν κανονίων τῶν εὑρεθέντων ἐν τῷ φρουρίῳ.

«Nota di canonii ritrovati nella fortezza di Castel Ruzzo.

Di ferro

Canonii di ferro da 12	No 5
Ditti da sei 6	» 5
Piriera da 14	» 1
Bombarda da 40	» 1
Canonii da 9	» 2
Canonii da 6	» 1
Bombarda da 50	» 2
Bombarda da 14	» 1
Spingardetto	» 1

No 19

Di bronzo

Canonii incammarati da 90	No 1
Colobrina da 14	» 1
Sacri da 12	» 1
Spingardo da 3	» 1
Sacro da 9	» 1
Falcon da 6	» 1
Passa volante	» 1
Canon da 90	» 1
Spingardi	» 9

No 17

In tutto numero 36»

Μετάφρασις

« Λεπτομερῶς λοιπὸν συζητηθειῶν καὶ ἐξετασθειῶν διαφορῶν προτάσεων καὶ γνώμων, ἀπεφασίσθη διὰ πλειονοψηφίας, ἵνα, ἀφήσαντες τὰ καταληφθέντα μέρη τοῦ Πετρουμίου ὑπὸ τὴν περιφρούρησιν τοῦ εὐγενοῦς κυρίου Γιάκομο Καπέλλο Ἀρμυράντε, ὅστις μὲ ὀκτὼ πλοῖα καὶ ἄλλα μεταγωγικὰ τροφῶν ὀλίγον πρότερον εἶχεν ἐνωθῆ με τὸν στόλον, ἀκολουθήσωμεν τὴν εἰς τὸ Καστελλόριζον ὁδόν. Ἐν τῷ ταξειδίῳ τούτῳ κατεδιώχθησαν καὶ συνελήφθησαν διάφορα πλοῖα, δῆλα δὴ μία σαϊκάτα μὲ τροφὰς καὶ μὲ 18 Τούρκους καὶ δύο Ἑλληνας, συλληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἐπιμελητοῦ (Proveditore) τοῦ στόλου κ. Barbaro, καὶ δύο σαμπίκα καταδιωχθεῖσαι ἀπὸ τὰς μικρὰς τριήρεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων συνελήφθησαν ἄλλοι 12 Ἑλληνας, τῶν λοιπῶν διασωθέντων εἰς τὴν μεγάλην ξηράν.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἵνα δοθῶσιν αἱ μᾶλλον συμφέρουσαι διαταγαὶ διὰ τὴν ἐξ ἀπροόπτου ἄλωσιν τοῦ Καστελλορίζου, διέταξα νὰ προχωρήσωσιν αἱ ἴδιαι γαλεόται καὶ διαδοχικῶς ἀπέστειλα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἐκτάκτου ἐπιτρόπου Κερίνη τὰς γαλέρας τῶν εὐγενῶν κυρίων Μάρκου Ἀντωνίου Πασκουαλίγκο, Πέτρου Κερίνη καὶ Βερναρδίνου Ζαγκαριόλ, τῆς ὁποίας ἐπέβαινε καὶ ὁ ἱππότης κ. Γκρεμονβίλ, διὰ νὰ κατοπτεύσωσι τὴν ἐγγὺς θάλασσαν καὶ ἐμποδίσωσι τὰς διαβάσεις καὶ μεταφορὰς, αἵτινες ἠδύναντο νὰ γίνωσι πρὸς βλάβην τῆς καλῆς ἐκβάσεως τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς τὸ διάστημα δύο μιλίων, τὸ ὁποῖον παρεμβάλλεται μεταξύ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ φρουρίου.

Κατὰ τὴν ἕκτην τῆς νυκτὸς ὥραν προστεθέντος καὶ τοῦ ἐπιλοῖπου μέρους τοῦ στόλου καὶ παρατηρηθέντος τοῦ μέρους, τὴν πρωΐαν ἴαν ἐνωρὶς ἐγνώσθη ὅτι ἦτο πολὺ ἰσχυρότερον ἀπὸ ὅσον ἐλέγετο. Τόσον τὸ ἴηρος τοῦ φρουρίου, ὅσον καὶ τὸ εἶδος τῆς οἰκοδομῆς καὶ τὸ πρόσφορον τῆς θέσεως συνετέλουν ἐξ ἴσου εἰς τὸ νὰ καταστήσωσιν αὐτὸ ἀνώτερον εἰς πᾶσαν ἀπόπειραν. Τὸ φρούριον εἶνε διηρημένον εἰς δύο περιφράγματα· τὸ πρῶτον, τὸ ὁποῖον βλέπει πρὸς τὴν θάλασσαν, προστατεύεται ἀπὸ δύο πύργους, χρησιμεύοντας ὡς ὀχυρώματα πρὸς τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικὸν μέρος. Τὸ ἄλλο εἶνε κατασκευασμένον ἀπὸ τεῖχος ἰσχυρότατον, τὸ ὁποῖον σχηματίζει ἀκρόπολιν σχήματος ὀρθογωνίου τετραπλεύρου ἐπὶ ἰσχυροῦ φυσικοῦ μεγάλου βράχου, ὃ ὁποῖος συμπεριλαμβάνεται εἰς τὸ αὐτὸ τεῖχος, δι' ὅπερ ἀποκτᾷ τὸ πλεονέκτημα μεγίστης κλιτύος εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἐπὶ πλεῖστον καιρὸν δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ κατακρημνισθῆ κεῖται· δὲ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, ὃ

ὁποῖος ἐκτείνεται κυκλοειδῶς καὶ σχηματίζει λιμένα τόσον εὐρύχωρον καὶ ἱκανόν, ὅσον καὶ ἀσφαλῆ εἰς πάντας τοὺς ἀνέμους.

Ὁ λιμὴν οὗτος εἶνε τὸ μόνον προπύργιον καὶ τὸ μόνον καταφύγιον, τὸ ὁποῖον δύνανται νὰ ἔχωσιν, ὄχι μόνον διὰ τὰς προσβολὰς τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἐνέδρας τῶν πειρατῶν, οἱ ἀπειράριθμοι, δύναται νὰ εἴσῃ τις, ναυτιλλόμενοι, οἵτινες διέρχονται συνεχῶς ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ δι' ἄλλα μέρη τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας με ἀριθόνους προμηθείας τροφῶν καὶ ἄλλα εἶδη ἐμπορευμάτων.

Ἔνεκα τούτου καθίσταται ἀναγκαῖος καὶ ἀφρευκτος σταθμὸς διαβάσεως, ὅστις ἔνεκα τοῦ τόπου καὶ τῆς καταλλήλου θέσεως δύναται νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διαπόρευσιν ἢ τοῦλάχιστον νὰ διακόψῃ τὴν συζήν ἡ ναυσιπλοΐαν καὶ τὸ ἐμπόριον· τούτου δὲ γενομένου θὰ προήρχετο ἡ στέρησις τόσων μέσων καὶ ὠφελειῶν, τὰς ὁποίας ἀπολαμβάνουσιν οἱ Τούρκοι, καὶ ἡ ἀπώλει· σπουδαίων κερδῶν, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἔνεκα τούτου αἱ θάλασσα αὐταὶ συζηζονται πάντοτε καὶ προσβάλλονται ὑπὸ τῶν πειρατῶν, ὡς θέσις καταλληλοτάτη καὶ ἀρμοδιωτάτη εἰς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν των.

Ἀφοῦ λοιπὸν παρεσκευάσθην εἰς τρόπον καταλληλότερον διὰ τὴν προσβολὴν καὶ διέταξα νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ ἀποβίβασις τοῦ στρατοῦ εἰς ἀπόστασιν ἀνάλογον, ὥστε νὰ μὴ φθάνῃ τὸ πυροβόλον, ἐπλησίασαν καὶ αἱ γαλέραι καὶ μετ' ὀλίγον καὶ αἱ γαλέραι, καὶ διὰ τοῦ πυροβολικοῦ προσέβαλον τὸ φρούριον, εἰς ἀμυναν τοῦ ὁποίου ἐπιμένοντες οἱ Τούρκοι θαρραλέως ἐκρατήθησαν ἐν τῷ κάτω περιφράγματι, ἕως ὅτου μετ' ἐπιμόνου ταχύτητος πυροβολισμῶν, τοὺς κατεστήσαμεν ἀνικάνους νὰ χρησιμοποιήσωσι τὸ πυροβολικόν των· καὶ οὕτως εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὸ ἐπάνω φρούριον, ἐν τῷ ὁποίῳ μὲ τὴν γνωστὴν εὐστάθειαν καὶ μὲ τὸν μέγιστον ζῆλον ἠμύνοντο ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας. Ἐν τούτοις καὶ ὁ στόλος εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα καὶ τὰ στρατεύματα προχωρήσαντα ἤδη διὰ ξηρᾶς εἶχον καταλάβῃ τὰ προάστεια· ὅθεν πολιορκημένοι ἔξ ὕλων τῶν μερῶν καὶ ἀποκεκλεισμένοι ἐν τῷ στενῷ χώρῳ μικροῦ περιφράγματος δὲν ἠδύναντο νὰ εἴρωσιν ἔξοδον ἢ ἄλλο τι καταφύγιον.

Διὰ νὰ μὴ χάσωμεν οὔτε στιγμὴν διὰ τὴν ἄλωσιν, διέταξα περὶ τὴν ἑσπέραν νὰ προχωρήσωσι τὰ στρατεύματα μετὰ τῶν ἀπαιτουμένων ὀλικῶν διὰ προχώματα ὑπὸ τὸ φρούριον καὶ νὰ κατασκευάσωσιν ὑπονόμους καὶ ταυτοχρόνως νὰ προσκολλήσωσι τὰ δηξίπυλα εἰς τὰς πύλας ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀξιωματικοῦ Μπαρόνι καὶ Κόμητος Σπιάντα, ὅστις ἔξε-

τέλεσε μὲν τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἔργου, ὅπερ ἠδύνατο νὰ γίνῃ, ἀλλ' ἐπειδὴ προηγουμένως εἶχον ἐπιχωματωθῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα.

Ἄφ' οὗ λοιπὸν ἐδόθησαν αἱ κατάλληλοι διαταγαὶ διὰ τὴν προέλασιν τῶν σκαπανέων ὑπὸ τὰ τείχη, ἐσπεύδομεν ἐν τῷ μεταξύ, μὲ τὸ πλεονέκτημα τῶν ὑψηλοτέρων καὶ πλησιεστέρων τοποθεσιῶν, τὰς ὁποίας παρεῖχον αἱ ὑπερκείμεναι οἰκίαι, καὶ ὑπὸ τὴν προφύλαξιν τῶν προχωμάτων, νὰ παρενοχλῶμεν τοὺς ἀμυνομένους καὶ νὰ ἐμποδίζωμεν αὐτοὺς τοῦ νὰ προβῶσιν εἰς τὰ τείχη, ἀλλὰ μὲ πολλὴν ζημίαν μας καὶ ὄχι ἄνευ ἀπολείας, ἔνεκα τῆς εὐκολίας τὴν ὁποίαν εἶχον εἰς τὸ νὰ κτυπῶσι τοὺς ἐπιτιθεμένους.

Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ὑψώσαν λευκὴν σημαίαν ζητοῦντες νὰ συνήκολογήσωσι καὶ κατ' ἀκολουθίαν διαταγῆς κατεβίβασαν διὰ σχοινίου ἓνα ἔξ αὐτῶν, ὅστις προέτεινε τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ δύνανται νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς τὴν μεγάλην ξηρὰν τῆς προτάσεως ταύτης μὴ γενομένης ὑπ' ἐμοῦ δεκτῆς, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποφασίσωσι, μὲ παράδειγμα μὴ ἐφαρμοσθὲν ἕως τώρα κατὰ τὸν πόλεμον τούτον, νὰ παραδοθῶσιν ἄνευ ὄρων· μετὰ συζήτησιν σφοδρὰν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠθέλα νὰ ἐπιμηκύνω, μοι συνέφερε νὰ τοὺς κάμω νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι ἔπρεπεν ἀμέσως ἢ νὰ παραδοθῶσιν ἢ νὰ καταβιβάσωσι τὴν σημαίαν.

Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη ἀπόφασίς των προῆλθεν, ὡς κατόπιν ἀπεδείχθη, ἔνεκα τῆς ἑλλείψεως τροφίμων, διότι καταληφθέντες αἴφνης, δὲν ἔσχον τὸν καιρὸν νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὸ φρούριον τροφάς, εἰμὴ μόνον δι' ὀλιγίστας ἡμέρας. Πολλοὶ προσέτι εὐρίσκοντο ἔκτος τῆς φρουρᾶς δι' ἰδιωτικὰς ἐργασίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὥστε ἀπροσδοκῆτως καταληφθέντες καὶ ἐκλείψαντος παντὸς τρόπου τοῦ νὰ λάβωσιν ἐπικουρίαν τινὰ καὶ ἐκ Ῥόδου ἀκόμη, ὅπου εὐρίσκετο μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν τοιαύτην ἀνάγκην. Καθ' οἵανδήποτε ἄλλην περίπτωσιν ἢ ἄλωσις τοῦ φρουρίου θὰ ἦτο δύσκολος καὶ αἱματηρὰ.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλώτων ἀνῆλθεν εἰς 146 πρόσωπα, ἐκ τῶν ὁποίων 115 ἦσαν Τούρκοι καὶ 31 Ἕλληνες, ἔκτος μερικῶν παίδων χριστιανῶν δοθέντων εἰς τοὺς ἀξιωματικούς τῶν γαλερῶν διὰ νὰ διδάχθῶσι τὴν ναυτικὴν καὶ ἀναπληρώσωσι τοὺς ναυτόπαιδας. Ἐν τῷ ἀριθμῷ τούτῳ ἦσαν προσέτι 65 γυναῖκες καὶ παῖδες μικρᾶς ἡλικίας Τούρκοι, τοὺς ὁποίους, καθὼς καὶ προηγουμένως ἐγένετο εἰς ὁμοίας περιστάσεις, διενεμήθησαν, οἱ δὲ ἄνδρες οἱ ἱκανώτεροι ὑπεχρεώθησαν νὰ ὑπηρετήσωσιν εἰς τὸν στόλον, ἔξαιρουμένων τῶν τριῶν ἀρχηγῶν τοῦ τόπου Ἀχμέτ Ἀγᾶ, Πριάι Κιὰδῆ καὶ Ἀχμέτ Κεχαγιᾶ τοῦ Πασσᾶ τῆς Ῥόδου,

ὁ ὁποῖος εὐρίσκειτο εἰς τὴν φρουρὰν τοῦ τόπου τούτου διὰ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων καὶ ἄλλων δικαιωμάτων ἀνηκόντων εἰς τὸ ἀξίωμα του, οἵτινες παρεδόθησαν μὲ τὴν δήλωσιν, ὅτι δὲν θὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην (τῆς ὑπηρεσίας).

Οὕτω λοιπὸν οἱ αἰχμάλωτοι, οἵτινες συνελήφθησαν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, καὶ ἐκεῖνοι οἵτινες εὐρέθησαν κατὰ τὸ ταξείδιον διὰ τῆς συλλήψεως διαφόρων πλοίων, ἀνέρχονται εἰς τὸν ἀριθμὸν 144, πάντες ἱκανοὶ καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ θὰ ἐπιφέρωσι ποικίαν τινα ἐνίσχυσιν εἰς τὸν στόλον· καὶ ὁ ἀριθμὸς οὗτος θὰ ἦτο ἀπαραβλήτως μεγαλύτερος, εἰάν ὁ παρατεταμένος περιορισμὸς τῶν μεγάλων πολεμικῶν πλοίων ἐν Ῥόδῳ δὲν ἐμπόδιζεν εἰς τριακοσίους περίπου ἀνδρας ταξειδεύοντας ἐπ' αὐτῶν, τοῦ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς οἰκίας των.

Τὰ ἐν τῷ φρουρίῳ εὐρεθέντα λάφυρα, ἂν καὶ ἦσαν κάπως ἀξιόλογα, δὲν ἦσαν ὅμως τῆς αὐτῆς σπουδαιότητος τῶν ἐν ταῖς οἰκίαις τῆς πόλεως εὐρεθέντων, ἐν αἷς κατοικούν τόσαι οἰκογένειαι Ἑλλήνων καταγινόμενων εἰς τὸ ἐμπόριον μὲ τὰ στρατεύματα καὶ τοὺς ἄλλους ἀνδρας τοῦ στόλου καὶ σπουδαίων ἐκ τούτου ὠφελημάτων ἀπολαμβάνόντων.

Κατὰ τὴν δρᾶσιν ταύτην ἔπεσαν νεκροὶ τριάκοντα καὶ ἐπληγώθησαν ἑνδεκα, μεταξὺ δὲ τῶν τελευταίων καὶ ὁ ἱππότης Γκρεμονβίλ, τραυματισθεὶς διὰ λίθου εἰς τὸν βραχίονα, ὅτε μετὰ ζηλευτοῦ θάρρους προῦχώρησεν, ἵνα κατοπτεύσῃ τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ προσκολληθῇ τὸ δηξίπυλον.

Ἡ σπουδαιότης τοῦ κατεκτηθέντος μέρους, αἱ ὠφέλειαί αἱ ὁποῖαι ἠδύνατο νὰ προέλθωσιν ἐκ τῆς κατοχῆς αὐτοῦ, τὰς ὁποίας ὁ κ. Ἱππότης Γκρεμονβίλ μάλιστ' παρουσίασε μετὰ πολλῆς τῆς βαρύτητος ἐν τῇ ἐκθέσει του, καὶ τὰ σπουδαῖα ἐπακολουθήματα, τὰ ὁποῖα ἀκριβῶς ἠδυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν ἐκ τῆς διατηρήσεώς του, μὲ ἔπεισαν νὰ ζητήσω τὴν γνώμην τοῦ Συμβουλίου, ἐν τῷ ᾧ ὁποίῳ ἀπεφασίσθη μὲ τὴν ψήφον τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἐπιμελητοῦ τοῦ στόλου Barbatο καὶ τῶν διοικητῶν τῶν μεγάλων πλοίων τοῦ ἐκτάκτου πλοιάρχου Νάνι καὶ τοῦ πλοιάρχου Μοροζίνη, νὰ κατεδαφισθῇ τὸ φρούριον, μὲ μόνην τὴν αἰτίαν, διότι εἶνε πολὺ μακρὰν τῶν ἄλλων κτήσεων τῆς Γαληνότητος Σας.

Ἐγὼ δὲν ἠδυνήθην νὰ παραδεχθῶ τὴν ἀπόφασιν, ἂν καὶ συνέπραξεν ὁ ἐκλαμπροτάτος ἐκτακτὸς ἐπίτροπος Κερίνη, καὶ κατὰ τὴν ἐμὴν ἀσθενῆ γνώμην δὲν εὗρεν ἀντιρρήσεις, αἵτινες ἠδύνατο νὰ μὲ πείσωσι περὶ τοῦ ἐναντίου. Τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ προκύψωσιν ἐκ τῆς διατηρήσεώς του, ἦσαν βέβαια, καταφανῆ καὶ ἀξιόλογα, αἱ δὲ προταθεῖσαι δυσκολίαι ἢ δὲν ὑπῆρχον ἢ ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ὑπερβληθῶσιν.

Ἡ ἀπόστασις τοῦ τόπου, ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατιωτῶν, ὁ ὁποῖος ἐκρίθη ἀναγκαῖος διὰ τὴν φρούρησιν, καὶ ἡ προταθεῖσα γνώμη, ὅτι οἱ Τούρκοι ἠδύνατο νὰ ἀποπειραθῶσι νὰ ἀνακαταλάβωσι τὸ μέρος, τὰ ὁποῖα ἦσαν αἱ μεγαλύτεραι ἀντιρρήσεις, δὲν ἐκρίθησαν παρ' ἐμοῦ τοιαῦται, ὥστε νὰ μὲ πείσωσι νὰ μὴ διατηρήσωμεν τοιαύτην θέσιν, διὰ τῆς διατηρήσεως τῆς ὁποίας ἠδυνάμεθα νὰ βλάπτωμεν τὸν ἐχθρὸν εἰς τὸ πλέον ζωτικὸν μέρος καὶ νὰ καταστήσωμεν αὐτὸν ἐπαισιμητῶς ἀδυνατώτερον μετὰ πολλῶν δυσχερειῶν καὶ ζημιῶν τῆς πρωτεύουσας πόλεως.

Ἡ Κλίσσα (; Chlissa) καὶ Τήνος (Thine), τόσον πολὺ καὶ αὐτὰ ἀπέχουσαι τῶν ἄλλων κτήσεων τῆς Ἑμετέρας Γαληνότητος καὶ περικυκλωμέναι πανταχόθεν ὑπὸ ἐχθρῶν, ὑπερασπίζονται ὅμως καὶ διατηροῦνται κατὰ κοινὴν γνώμην. Οὔτε ἡ φρουρὰ τῶν ἐξήκοντα στρατιωτῶν, οἵτινες ἐκρίθησαν ἀρκετοί, ἦτο τόσον μεγάλης σπουδαιότητος, ὥστε ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ ἀπόφασιν στιγμιαίαν.

Αἱ ζημίαι θὰ ἦσαν ἀνεπαίσθητοι καὶ οἱ φόροι, οἱ ὁποῖοι ἔμελλον νὰ προέλθωσιν ἀπὸ τὸν ἴδιον τόπον, θὰ ἦσαν πολὺ ἀνώτεροι· καὶ ἐπὶ τέλους, εἰάν οἱ ἐχθροὶ θὰ ἐπέμενον εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἀνακαταλήψεως, ὡς ἐνομίσθη, εἶνε βέβαιον ὅτι, ἀρμοδίως ὠχυρωμένου τοῦ φρουρίου, δὲν θὰ ἠδύνατο τοῦτο νὰ κατορθωθῇ, εἰμὴ μετὰ δυνάμεως στόλου, ὁ ὁποῖος θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ἔλθῃ μὲ εὐνοϊκὸν ἄνεμον καὶ νὰ διαμείνῃ ἐκτεθειμένος εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ στόλου τῆς Ἑμετέρας Γαληνότητος· ἀπησχολημένοι δὲ εἰς τοιαύτην τινὰ ἐπιχείρησιν θὰ ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἄλλας ἐν τῷ βασιλείῳ προσβολὰς καὶ ἄλλας σπουδαιότερας ἐνεργείας εἰς πολλὰ μέρη, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιστάσει ὁ ἀνυπερισπασμὸς θὰ ἦτο τόσον ἰσχυρὸς καὶ τόσον ὠφέλιμος, ὅσον καὶ ἡ διατήρησις τοῦ τόπου· καὶ ἐπὶ τέλους ἐν πάσῃ ἀφορμῇ, μὴ ἐπιτρεπομένης κατόπιν τῆς πράξεως, τὰ συμβούλια, αἱ ἀστασίαι τοῦ καιροῦ καὶ αἱ ἐναντία γνώμαι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσωσιν ἀποφάσεις μᾶλλον ἐπικαίρους καὶ ὠρίμους, διότι εἶνε βέβαιον, ὅτι ἡ ἀποστολὴ αλοίων τινῶν θὰ ἤρκει νὰ ἐκμηδενίσῃ τὰς βλάβας αὐτῆς ταύτης τῆς ἀπωλείας.

Ἐπερίσχυσεν ἐν τούτοις ἡ ὑποστηρικθεῖσα διὰ πλειονοψηφίας γνώμη καὶ κατ' ἀκολουθίαν διέταξα τὴν εἰς τὰ πλοῖα μεταφορὰν τῶν πυροβόλων, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν ἐν τῷ φρουρίῳ, τριάκοντα ἕξ τὸν ἀριθμὸν, δέκα καὶ ἑπτὰ μπρούντζινα καὶ δεκαεννέα σιδηρᾶ, ὡς φαίνονται ἐν τῷ ἐπισυνημμένῳ καταλόγῳ.

Διέταξα ἀκολουθῶς τὴν πέριξ τῶν τειχῶν κατασκευὴν ὑπονόμων, διὰ τὰς ὁποίας ἐχρειάσθησαν πλέον τοῦ δέοντος ἡμέραι πρὸς καλὴν διεξαγωγὴν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης, ἥτις ὑπῆρξε πολὺ δύσκολος καὶ

... «Τὸν Ἰούλιον μῆνα (1788) πλεύσας εἰς Λυκίαν ἦλθεν εἰς τὴν νήσον Κισθίην (Καστελλόριζον), ὅπου ἦτο φρούριον ὠχυρωμένον μετὶ τείχει καὶ 24 κανόνια ἀπὸ 18 ἕως 40 λιτρῶν καὶ τὸ ὅποιον ἐφύλαττον 1150 ὄπλισμένοι Τούρκοι. Ὁ Λάμπρος θέλων νὰ κυριεύσῃ τὸ φρούριον τοῦτο ἔκαμεν ἀπόβασιν εἰς τὴν ξηράν, ἔστησε κανόνια καὶ πυροβολῶν δύο ἡμερονύκτια ἐκρήμνισεν ἀρκετὸν μέρος τοῦ τείχους καὶ ἠτοιμάζετο ἤδη νὰ κάμῃ προσβολήν. Οἱ δὲ πολιορκούμενοι οὕτω φοβηθέντες ὑψωσαν λευκὴν σημαίαν καὶ ἐξαποστέλλαντες πρέσβεις πρὸς τὸν Λάμπρον, ὑπεσχέθησαν νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον καὶ τὰ ὄπλα, ἂν προλαβόντως πιστοποιήσῃ τὴν εἰς Ἀσίαν ἀσφαλίῃ αὐτῶν μεταβίβασιν. Ὁ Λάμπρος ἐδέχθη τὰς συνθήκας καὶ ἐκείνους μὲν ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἀσίαν, τὸ δὲ φρούριον ἀπαγυμνώσας τῶν ὀπλῶν κατηδάρισεν».

Ἄλλ' ὁ Ἀναστάσιος Ἐμμαν. ὁ Παλαιολόγος ἐν τῷ «Βίῳ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη», οὕτως, καὶ ἂν αὐτὸς ἀναφέρει, «ὑπομνηματογράφος καὶ συνυπουργὸς ἐν ὅλῳ τῷ πολέμῳ μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας ἐχημάτισε», λέγει ὅτι τὰ μὲν ἐν τῷ φρουρίῳ τούτῳ κανόνια ἦσαν ἀπὸ 18 ἕως 20 λιτρῶν, οἱ δὲ φρουροῦντες ἔνοπλοι Ὀθωμανοὶ ἑκατὸν πενήκοντα. (Ἐλπίς, ἡμερῆς Ἀθηνῶν, 1858).

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Λάμπρου Κατσώνη, οἱ Τούρκοι ἐπανῆλθον εἰς Καστελλόριζον καὶ ὠχύρωσαν πάλιν τὸ φρούριον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου, κατὰ τινα σημείωσιν τοῦ διδασκάλου Ἐμμ. Ι. Κισθηνίου, ἔθεσαν πυροβόλα, τὰ ὅποια «ὁ πτόλαρχος τῆς Ρωσσίας ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει Σινιάβιν (Σινιέβιτς) ἐσφράγισε τῷ 1792 καὶ ἔστησε τὴν ὄψοικὴν σημαίαν ὡς καὶ ὁ Κατσώνης. Εἰς δὲ τὴν πανοικί ἀποδημίαν τῶν Μεγιστέων ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τὰ κανόνια τὰ ἀφῆρεσαν οἱ Ψαρριανοὶ καὶ οἱ Κασσιῶται».

Περὶ τούτου ἀναγινώσκωμεν εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Σηλιάδου: «Ὅτε οἱ Ψαρριανοὶ μετὰ τὰ πολεμικὰ τῶν πλοῖα ἐπέστρεφον ἐκ τῆς κατὰ τὴν Συρίαν καταδρομῆς τῶν ἐχθρῶν ἠγκυροβόλησαν εἰς Καστελλόριζον ἀποβιβάσαντες τὰ πληρώματα εἰς τὴν ξηράν, ἀντεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν φρουρούντων τὸ φρούριον Ὀθωμανῶν, οἵτινες ὁμως, ἀφ' οὗ ἀντεστάθησαν ἐπὶ ἰκανὴν ὥραν, εἰσῆλθον εἰς λέμβον τῶν Καστελλοριζῶν λάθρα καὶ μετέβησαν εἰς τὸ ἀπέναντι μέρος τῆς ξηρᾶς. Τὰ πληρώματα εἰσελθόντα εἰς τὸ φρούριον ἔλαβον ἀπὸ αὐτὸ τὰ πέντε κανόνιά του καὶ ἀναχωρήσαντα ἐκεῖθεν διηυθύνθησαν εἰς Ψαρά».

Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος Νικόδημος ἐν τῷ ὑπομνήματι τῆς νήσου Ψαρῶν, τόμῳ Α' σελ. 371 λέγει: «Εἰς τὸ μπογάζι τῆς Ῥόδου εὗρηκαν τὸν στόλον τοῦ Μεχμέτ Ἀλή, τοῦ ὁποίου τὰ πλοῖα διεσκόρπισαν οἱ Ψαρριανοί. Ἐλθόντες δὲ εἰς Ψαρά παρέδωκαν τὰ κανόνια εἰς τὴν Βουλῆν, ἥτις τὰ μετεχειρίσθη πρὸς ὀχύρωσιν τῆς νήσου».

Περὶ τῶν δύο τούτων φρουρίων τοῦ Καστελλοριζοῦ ὁ Eug. Flandin, ὅστις περιηγήθη τὰ μέρη ταῦτα κατὰ τὸ 1844, λέγει τὰ ἑξῆς: «L'île la plus éloignée du Couvent, qui était comme un port avancé chargé de surveiller les navires Sarasins venant du côté de la Syrie, est celle dite Castel-Rosso, nom sous lequel on retrouve celui de Château-Roux, qu'elle portait au temps des Chevaliers. La bourgade de pecheurs Grecs qui y est établie est encore dominée par les restes de deux châteaux dont la position escarpée et les tours crénelées dénotent la confiance qu'ils devaient inspirer autrefois à ses défenseurs. Ces ouvrages, comme ceux des autres îles comme ceux de Rhodes, sont abandonnés».

«Il semble que les Turcs, fiers de leur conquête et assurés de ne pouvoir jamais y être troublés, aient jugé inutile de les relever, de les entretenir et d'y mettre des garnisons. Aucun pavillon n'y flotte même pour affirmer la nationalité de leurs possesseurs actuels, et le voyageur qui passe, trompé par leur physionomie et le caractère de leur construction, pourrait les croire encore en des mains chrétiennes, s'il ne se souvenait que depuis Soliman le Grand toute cette partie de l'Orient courbe la tête sous le sceptre des Sultans». (Eug. Flandin, «L'Orient», II, σελ. 28, 1858). Ἐν δὲ τῷ ὑπ' ἀριθ. 50 πίνακι ἔχει καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ φρουρίου.

Εἰκόνα τῆς ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη προσβολῆς τοῦ πρώτου φρουρίου, εὗρεθεῖσαν ἐν τοῖς Ἀρχείοις τῆς Βενετίας, ἐδημοσίευσεν ὁ Giuseppe Gerola (Θ' τόμος *Δελτίου* σ. 192). Τὸ δὲ δεύτερον φρούριον, κατεδαφισθέντος τοῦ ἄνω μέρους, μετεγράφη τῷ 1868 ἐπὶ Ἀχμέτ Πασσᾶ Καισαρέως εἰς Διοικητήριον καὶ Δικαστήριον. Καὶ οἱ μὲν μεγάλοι λίθοι ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τῶν Καστελλοριζῶν διὰ τὸ κρηπίδωμα τῶν πλατειῶν τοῦ Κάβου καὶ τῆς Ἀγορᾶς, τὰ δὲ κανόνια, τὰ ὅποια εὗρέθησαν ἐν αὐτῷ, ἐνεσφηνώθησαν ἐν αὐταῖς καὶ ἐχρησίμευσον μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, προτοῦ κατασκευασθῆ ἡ νέα προκυμαία, ἵνα δένωνται ἐπ' αὐτῶν τὰ προμνήσια σχοινία τῶν ὀρμούντων ἐν τῷ λιμένι πλοίων.

Τὰ φρούρια τοῦ Καστελλοριζοῦ

Πλὴν τινῶν μικρῶν κατηρειπωμένων φρουρίων εἰς τοὺς βουνούς, ὑπάρχουσιν ἐν τῇ νήσῳ τρία ἄλλα τοιαῦτα, τὰ δύο ἐν τῇ πόλει καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὴν κόρυφὴν ὑψηλοῦ βουνοῦ ἐγειρομένου εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς πόλεως, ὅπερ καὶ Παλαιόκαστρον καλεῖται, ἦτο δὲ ἡ ἀρχαία ἀκρόπολις τῆς νήσου. Ἀπὸ τοῦ φρουρίου τούτου φαίνεται ὅλη ἡ πόλις καὶ δ

λιμίν, ὡς καὶ τὸ Μανδράκιον μὲ τὸν Νίφτην· μακρὰν δὲ πρὸς βορρᾶν μὲν φαίνονται αἱ ὑψηλαὶ κορυφαὶ τοῦ Ταύρου καὶ τὰ παράλια τῆς Λυκίας ἀπὸ τῶν Ξεναγορίδων νήσων μέχρι τῆς Ἀλιμετροῦσας πρὸς νότον δὲ ἐκτείνεται ἀνοικτὸν τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

α') Παλαιόκαστρον

Ἡ ἀρχικὴ βᾶσις τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου τούτου εἶνε ἐλληνικῆς κατασκευῆς δι' ἐπιμελετημένως κατεργασμένων τετραγώνων λίθων ἀνευ ἀμμοκονίας. Τὰ ἀνώτερα μέρη τοῦ τείχους φαίνονται μεταγενεστέρων ρωμαϊκῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων. Ὀλίγα κατηρειπωμένα αἰκία φαίνονται εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος τοῦ περιβόλου τοῦ τείχους.

Ἡ περιοχὴ τοῦ τείχους περιλαμβάνει ἄλλην τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ μὴ ὑπερβαίνουσαν τὰ πέντε τετραγωνικὰ χιλιόμετρα. Τὸ δὲ τείχος σχηματίζει τετράγωνον μὲ πλευρὰς 60 μὲ 80 περίπου μέτρων. Τὰ ἐν τῷ φρουρίῳ τούτῳ λείψανα τῶν ἀρχαίων μνημείων εἶνε πολλὰ καὶ διάφορα, τάφοι, δεξαμεναὶ λαξευταὶ καὶ κλισαί, ναοὶ κλ. Ὁπισθεν τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας ὑπάρχει τάφος ἐσκαλισμένος ἐπ' αὐτοῦ τοῦ βράχου· ἀνωθεν τοῦ τάφου τούτου σχηματίζεται θολωτὴ ἀψὶς καὶ αὕτῃ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου βράχου λελατομημένη. Πιθανὸν ἐν αὐτῇ νὰ ἴσταντο τὰ ἀγάλματα τῶν ἐνταφιασθέντων νεκρῶν, ἴσως δὲ τὸ μνημεῖον τοῦτο νὰ ἦτο βαλανεῖον.

Δεξαμεναὶ ὕδατος ὑπάρχουσιν ἐν τῷ φρουρίῳ τούτῳ πλεῖσται καὶ λαξευταὶ ἐντὸς τοῦ ὄγκου τῶν βράχων καὶ κλισαί· αἱ σπουδαιόταται τούτων εἶνε δύο· ἡ μὲν σχεδὸν ἐν τῷ κέντρῳ καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς, ἡ δὲ ἑτέρα παρὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τοῦ φρουρίου· ἀμφοτέραι αἱ δεξαμεναὶ αὗται εἶνε πολὺ μεγάλαι καὶ βαθεῖαι, λελαξευμέναι καὶ ἔχουσιν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν στενωτάτην κλίμακα καὶ αὕτην λελαξευμένην, διὰ τῆς ὁποίας κατέρχεται τὰ εἰς τὸν πυθμένα. Τὸ ὕδωρ δὲν μένει νῦν ἐντὸς αὐτῶν.

Ναοὶ χριστιανικοὶ ὑπάρχουσιν ἐν τῷ φρουρίῳ ἕξ.

α') Ὁ ναὸς τῆς Παναγίας (Παναγιὰ τοῦ Παληογκάστρου), ὠκοδομημένος ἐπὶ τῶν εἰρειπίων ἀρχαίου ἐλληνικοῦ ναοῦ. Ἐπιμελῶς κατασκευασμένος ὁ ναὸς οὗτος καὶ καθαρὸς διατηρούμενος ἔχει προαύλιον ἐστρωμένον διὰ μικρῶν στρογγυλῶν κοχλιακῶν ἐν εἴδει ψηφροθετήματος.

Ἐν τῇ βᾶσει τῆς ἁγίας τραπέζης τοῦ ναοῦ τούτου ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἀρχαία ἐλληνικὴ ἐπιγραφὴ δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ludvig Ross (Kleinasien und Deutschland. Halle, 1850. Hellenica I σελὶς 66).

Ἄρ. 1 ΕΠΙΣΤΑΤΑΙ
ΑΙΣΧΙΝΑΣ
ΔΙΑΝΔΡΟΥ
ΤΙΜΟΣΤΡΑΤΟΣ
ΕΥΚΡΑΤΕΥΣ
ΑΠΟΛΛΩΝΙ
ΜΕΓΙΣΤΕΙ

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης μανθάνομεν, ὅτι εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ἐστέλλοντο ἐκ Ῥόδου καὶ δύο συγχρόνως ἐπιστάται, ἧτοι στρατιωτικοὶ διοικηταὶ τῶν φρουρίων.

β') Ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου μικρὸς νεόδμητος, ἐπὶ τῆς νοτιοανατολικῆς γωνίας τοῦ φρουρίου παρὰ τὸν ἀρχαῖον πυλῶνα.

γ') Ὁ τῶν Ταξιαρχῶν πολὺ μικρὸς, νοτιοδυτικῶς τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας.

δ') Ὁ τῆς ἁγίας Λέσας (Ἐλεοῦσα;) λέγεται ἐκ παραδόσεως ὅτι ἡ Λέσα ἦτο παρθένος καὶ καταδιωκομένη ὑπὸ ὀθωμανοῦ Βαρβαρέσου κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ φρουρίου κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους κατέφυγεν ἐντὸς δεξαμενῆς καὶ ἐκεῖ καταλαβὼν αὐτὴν ὁ ὀθωμανὸς ἐφόνευσεν, ἀφ' οὗ ἐκόρησε τὰς ὀρέξεις του. Φαίνεται δὲ πραγματικῶς ὅτι ὁ ναῖσκος οὗτος ἦτο δεξαμενὴ, διότι οὐδὲ ἐν παράθυρον ἔχει.

ε') Ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Στεφάνου πρὸς βορρᾶν τῆς Παναγίας, καὶ αὐτὸς πολὺ μικρὸς.

ς') Ὁ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων ἐπὶ τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τοῦ φρουρίου. Τὸν ναῖσκον τοῦτον ἐβομβάρδισε καὶ κατηδάρισε τὸ γαλλικὸν καταδρομικὸν Κλέμπερ τῇ 9 Ἰουνίου 1915.

Καὶ ἡ παλαιὰ καὶ ἡ νέα εἴσοδος εἰς τὸ φρούριον εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ἀλλ' ἡ μὲν νέα εἶνε εἰς τὸ βόρειον μέρος, ἡ δὲ παλαιὰ εἰς τὸ νότιον αὐτῆς. Ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ταύτης τοῦ τείχους, πλὴν τοῦ πυλῶνος, ὅστις ἐξεῖχε τῆς εὐθείας γραμμῆς τοῦ τείχους, ὑπάρχουσι καὶ ἀντερείσματα, ἅτινα δὲν φαίνονται μὲν τῆς ἰδίας τέχνης μὲ τὴν τῆς βᾶσεως, δὲν εἶνε δ' ὅμως καὶ πολὺ μεταγενεστέρων χρόνων.

Ὁ ἀρχαῖος πυλὼν εἶνε ἤδη κατερριμμένος καὶ κατακεχωσμένος. Τοῦτον ἐστέγασε καὶ διὰ τῶν ἀγαλμάτων τοῦ πυλαίου Ἀπόλλωνος καὶ τῆς σωτῆρας Ἀρτέμιδος ἐκόσμησεν ὁ ἐν τῷ φρουρίῳ ἐπιστατήσας Κρατίδαμος Κρατιδάμου κατὰ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν, τὴν ὁποίαν εὑρον τῇ 20 Ἰουνίου 1911, ἐδημοσίευσεν δὲ ἐν τῇ Ἀρμονίᾳ, ἐφημερίδι τῆς Σμύρνης.

*Αρ. 2 ΚΡΑΤ (ίδαιμος
ΚΡΑΤΙΔΑΜΟΥ
ΕΠΙΣΤΑΤΗΣΑΣΩΚΟΔ(όμη-
ΣΕΚΑΙΕΣΤΕΓΑΣΕΤΟΝΠΥ
ΛΩΝΑΚΑΙΑΝΕΘΗΚΕΤΑ
ΑΓΑΛΜΑΤΑΑΠΟΛΛΩΝΙ
ΠΥΛΑΙΩΚΑΙΑΡΤΑΜΙΤΙ
ΣΩΤΕΙΡΑ

Είπε δὲ κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφή ἐπὶ λίθου σκληροῦ, χρώματος ἐρυθροποῦ, μήκους 0,66 μ. πλάτους 0,26 καὶ πάχους 0,20. Τὸ μήκος τῶν γραμμάτων ἀπὸ 0,015 μ. ἕως 0,03.

Φαίνεται δὲ ὅτι εἰς τὸν πυλῶνα ἀντίθεσαν οἱ κατὰ καιροῦς ἐν τῷ φρουρίῳ ἐπιστατήσαντες τὰ διάφορα ἀναθήματα καὶ τὰς ἀναμνηστικὰς στήλας, διότι εἰς τὰ ἐρεῖπια ταῦτα ἀνεκάλυψα τῷ 1891 τὰς ἐξῆς δύο ἐπιγραφὰς καὶ ἐδημοσίευσά ἐν τῷ B. C. H. (τόμος XVI, 1892. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται εἶνε κεχαραγμέναι ἐπὶ κυβικῶν ὀγκωδῶν λίθων, οἱ ὅποιοι φαίνεται ὅτι μετετοπίσθησαν ἐκ τῆς ἀρχικῆς θέσεώς των κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους πρὸς ἐπισκευὴν τοῦ φρουρίου, διότι ὁ ἕτερος τῶν λίθων τούτων εἶνε κεκαλυμμένος κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιγραφῆς.

*Ἐπιγραφή α'. *Αρ. 3 ΕΠΙΚΡΑΤΙΔΑΣ
ΑΝΑΞΙΚΡΑΤΕΥΣ
ΕΠΙΣΤΑΤΗΣΑΣ
ΚΑΙΤΟΙ
ΣΥΣΤΡΑΤΕΥΣΑΜΕΝΟΙ
ΔΙΟΣΚΟΡΟΙΣ

*Ἐπιγραφή β'. *Αρ. 4 Β|ΑCΙΛΩΝΕΞΑ
Κ|ΕCΤΙΩΝΟC
ΛΕΛΙΟCΕΠΙCΤΑ
ΤΗCΑC

Ἐπειδὴ δὲ τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας ἐδημοσίευσά ἐν τῷ B. C. H. ἀνευ σχολίων καὶ παρατηρήσεων ἐδημοσίευσά ταύτας ἐκ δευτέρου τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1907 ἐν τῇ Προόδῳ, ἐφημερίδι τῆς Σμύρνης, καὶ συνεπλήρωσα ἐσφαλμένως τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιστάτου τῆς δευτέρας ἐπιγραφῆς διὰ τῶν ἀρχικῶν γραμμάτων MN—(Μν-ασίλων)· ἀλλὰ τὸ κύριον τοῦτο ὄνομα δέον νὰ συμπληρωθῇ ὀρθῶς διὰ τοῦ Β—(Βασίλων)· πρῶτον μὲν, διότι, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἀναλογίας τῶν στίχων, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς πρώ-

της καὶ δευτέρας σειρᾶς ἔλλείπει ἐν καὶ μόνον γράμμα· δεύτερον δέ, διότι τὸ κύριον ὄνομα **Βασίλων** εὔρηται καὶ ἐν ἄλλαις ἱοδιακαῖς ἐπιγραφαῖς, ὡς πάνυ εὐγενῶς καὶ προθύμως μοι ἀνεκοίνωσεν ὁ κ. Α. Μαϊούρη, ὁ ἀξιέπαινος ἰδρυτῆς καὶ διευθυντῆς τοῦ ἐν Ῥόδῳ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, ὡς ἐξῆς: «Τὸ μόνον συμπλήρωμα, τὸ ὁποῖον εἶνε δυνατὸν, τῆς λέξεως, δηλαδὴ τοῦ ὀνόματος ΑCΙΛΩΝ εἶνε [Β]ασίλων, διότι τὸ ἴδιον ταῦτο ὄνομα εὐρίσκεται καὶ εἰς μίαν ἄλλην ἱοδιακὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὸ Corpus XII, 1, 46202. Ὅταν ἔλαβα τὴν ἐπιστολὴν σας, ἔκαμα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Corpus τὴν διόρθωσιν αὐτήν, ἀλλὰ ὕστερα ἐξετάζων τὸ καλὸν βιβλίον τοῦ Van Gelder, περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ῥόδου, εἶδα ὅτι ὁ ἴδιος ἔκαμνε τὴν ἴδιαν διόρθωσιν εἰς τὴν Appendix epigraphica, τὴν ὁποίαν προσέθηκεν εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου του. Ἡ ἀνάγνωσις λοιπὸν «Βασίλων» εἶνε βεβαιωμένη καὶ ἀπὸ τὸν Van Gelder». (Geschichte der Alten Rhodien p. 448).

Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς τρίτης γραμμῆς τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς ἐδημοσίευσά μετὰ δισταγμοῦ καὶ ἀμφιβολίας τὸ δημοτικὸν ὄνομα Λέλιος, ὑποθέσας ὡς ἔχον σχέσιν μὲ τὸ **Δέλιος** ἢ **Δέριος**, ἀλλὰ τὸ **Δέλιος** ἔχει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὀρθῶς, δηλοῦν τὸν ἐκ Λέλου, ἀρχαίας πόλεως τῆς Ῥόδου, καταγόμενον. Τὸ δημοτικὸν τοῦτο ὄνομα εὔρηται καὶ ἐν ἄλλαις τῆς Ῥόδου ἐπιγραφαῖς, ὡς μοι ἔγραψεν ὁ αὐτὸς κ. Α. Μαϊούρη. «Καὶ βεβαίως», μοι γράφει ὁ λόγιος οὗτος ἀνὴρ, «τὸ δημοτικὸν τοῦτο ὄνομα ἀναφέρεται εἰς τινὰ δῆμον ἱοδιακὸν **Δέλος**· ὑπάρχει μόνον ἀμφιβολία περὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ δήμου αὐτοῦ. Ὅλοι οἱ γράψαντες μέχρι τοῦδε ἐνόμισαν ὅτι ὁ δῆμος **Δέλος** ἦτο εἰς τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται τῶρα **Δέρο** κοντὰ εἰς τὸ χωριὸν τοῦ Καστέλλου, ἀλλὰ διὰ μερικῶν λόγων, τοὺς ὁποίους ἔγραψα εἰς τι μικρὸν ἄρθρον ἀδημοσίευστον ἀκόμη (*), ἐγὼ νομίζω ὅτι ὁ δῆμος Λέλος ἦτο εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Ἀπόλλωνας εἰς ἐν μέρος, τὸ ὁποῖον διαφυλάττει ἀκόμη τὴν καθαρὰν τοπωνυμίαν **Δέλο**. Καὶ εἰς τὸ μέρος αὐτὸ εὐρέθη ἀπὸ ἐμένα ἡ μικρὰ νεκρόπολις τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι τὸ κέντρον ἐκεῖνο ἦτο ἀπὸ τὰ παλαιότερα τῆς νήσου. Καὶ πράγματι ἡ τοπωνυμία Λέλος εἶνε προελληνική».

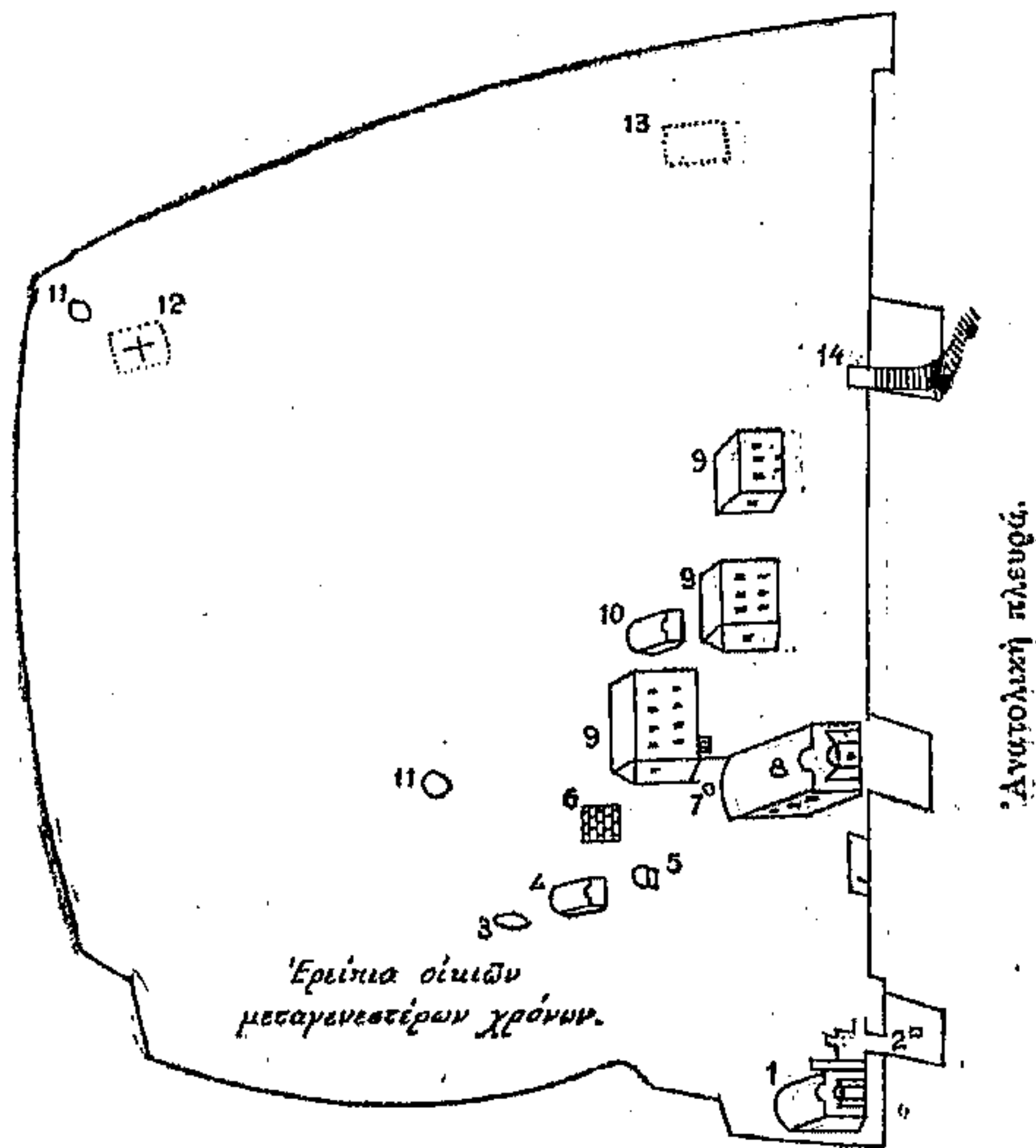
Ἡ ἐπιγραφή λοιπὸν αὐτὴ ὀρθῶς συμπληρωμένη ἔχει ὡς ἐξῆς:

Β|ασίλων Ἐξα-
κ|εστίνος
Λέλιος ἐπιστα-
τήσας.

(*) Σ. Δ. Ἡδη ἐδημοσιεύθη.

Πλήν τῶν τεσσάρων τούτων ἐν τῷ πυλῶνι ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν εὖρον καὶ ἐδημοσίευσεν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1907 ἐν τῇ Προόδῳ, ἐφημερίδι τῆς Σμύρνης, καὶ ἄλλην τοιαύτην ἐπὶ συντετριμμένης μεγά-

Ἡ περιοχή τοῦ Παλαιοκάστρου.

1. Ναός ἁγίου Νικολάου. 2. Ὁ πυλῶν, ἡ ἀρχαία εἴσοδος. 3. Ἄγ. Λέσα.
4. Ναός Ταξιαρχῶν. 5. Ἀρχαῖος τάφος. 6. Ἀρχαῖον ἑλλην. τείχος.
7. Δεξαμενὴ χρήσιμος. 8. Ναός τῆς Παναγίας. 9. Οἰκήματα νέα.
10. Ἄγιος Στέφανος. 11. Δεξαμεναὶ λαξευταὶ ἀχρηστοί.
12. Ὁ ὑπὸ τοῦ «Κλέμπερ» καταστραφεὶς ναῖσκος τῶν ἁγίων Ἀναργύρων. 13. Ἐρείπια νέων οἰκημάτων.
14. Νέα εἴσοδος τοῦ φρουρίου.

λης κυλινδρικής κακῶς ἐργασμένης στήλης, ἣτις ἔκειτο εἰς τὴν ὑπόφρειαν τῆς νοτιανατολικῆς κλιτύς τοῦ βουνοῦ τῆς Ἀκροπόλεως ἀκριβῶς κάτωθεν τοῦ πυλῶνος τοῦ φρουρίου, ὅθεν φαίνεται ὅτι κατεκυλίσθη

κατὰ τὴν πτώσιν αὐτοῦ. Ἡ διάμετρος τῆς στήλης εἶνε 0,75 μ., τὸ ὕψος 0,31. Μῆκος γραμμάτων 0,01 ἕως 0,013.

Ἄρ. 5.

ΑΓ[Ε]ΣΙΜΑΧΟΣΙΕΡΩΝΟΣ
ΕΠΙΣΤΑΤΗΣΑΣ
ΚΑΙΤΟΙΣΥΣΤΡΑΤΕΥΣΑΜΕΝΟΙ

Μ Τ

Ἄγ[ε]σίμαχος Ἰέρωνος
ἐπιστατήσας
καὶ τοὶ συστρατευσάμενοι

Ἡ ἀφιέρωσις εἶνε ἐντελῶς κατεστραμμένη.

Ἐν τῇ ἐφημερίδι Προόδῳ τῆς Σμύρνης ἀντὶ τοῦ ἀληθοῦς κυρίου ὀνόματος Ἄγεσίμαχος ἔγραψα, μὴ παρατηρήσας καλῶς τὴν ἐπιγραφὴν, Ἄγέσιος.

Ταῦτα περὶ τοῦ Παλαιοκάστρου, περὶ οὗ λέγεται ἐκ παραδόσεως ὅτι ἐν αὐτῷ κατεσφράγησαν οἱ κάτοικοι ὑπὸ πειρατῶν Βαρβαρέσων, οἵτινες ἐκυρίευσαν αὐτὸ διὰ δόλου.

β') Τὸ Κάστρο, ἢ Κάστρο τοῦ ἁγίου Νικολάου

Τὸ φρούριον τοῦτο, ὕπερ Κάστρο ἢ Κάστρο τοῦ ἁγίου Νικολάου ἀπὸ τοῦ παρακειμένου παλαιοῦ ναῖδριου τοῦ ἀφιερωμένου εἰς τὸν ναυτικὸν τοῦτον ἅγιον καλεῖται, κεῖται ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὑψηλοῦ λόφου, τὸν ὅποιον κατέχει ἡ πόλις καὶ ὅστις προχωρῶν πρὸς βορρᾶν τῆς νήσου σχηματίζει τοὺς δύο λιμένας, τὸν τῆς πόλεως πρὸς δυσμὰς καὶ τὸν τοῦ Μανδρακίου πρὸς ἀνατολάς· πρὸς βορρᾶν ὁ λόφος οὗτος ἀπὸ τοῦ φρουρίου φέρεται καθέτως πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦτο ἢ εἰς αὐτὸ ἀνάβασις εἶνε ἀδύνατος. Ἀπὸ τοῦ ἕψους τοῦ φρουρίου τούτου ἐφαίνετο ὅλος ὁ λιμὴν τῆς πόλεως καὶ ὁ τοῦ Μανδρακίου, καθὼς καὶ σύμπασα ἡ πόλις.

Ἡ βᾶσις τοῦ φρουρίου πρὸς νότον εἶνε ἑλληνικῆς κατασκευῆς μετὰ μεγάλους τετραγωνικοὺς λίθους κανονικῶς ἀλλεπαλλήλως τεθειμένους. Κατὰ δὲ τὴν μέχρι σήμερον καλῶς σωζομένην ἐπιγραφὴν, ἣτις εἶνε κεκαταραγμένη ἐπὶ φυσικοῦ μεγάλου βράχου ὑπὸ τὴν βᾶσιν τῆς νοτίου πλευρᾶς πλησίον τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας, τὸ φρούριον τοῦτο κατεσκευάσατο καὶ εἰς τὸν προπύλαιον Ἐρμῆν *χαριστήριον* ἀνέθετο ὁ Ῥόδιος Σωσικλῆς ὁ Νικαγόρα ἐξ Ἄμου, ἀρχαίας πόλεως τῆς Ῥόδου, πολὺ πιθανὸν κατὰ τὰ τέλη τοῦ τρίτου π. Χ. αἰῶνος.

Ἰ. ρ. 6 ΣΩΣΙΚΛΗΣΝΙΚΑΓΟΡΑ
 ΑΜΙΟΣΕΠΙΣΤΑΤΗΣΑΣ
 ΕΝΤΕΚΑΣΤΑΒΙΚΑΙΕΠΙ
 ΤΟΥΠΥΡΓΟΥΤΟΥΕΝΜΕ
 ΓΙΣΤΑΙΕΡΜΑΙΠΡΟΠΥ
 ΛΑΙΩΙΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βράχου λελαξευμένη τετραγωνικὴ μικρὰ κοιλότης, ἐν ἣ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐγομφοῦτο τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ, κάτωθεν δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ὁ βράχος σχηματίζει κεχαραγμένην κεφαλὴν βοῦς, ἴσως ὡς ἀποτρεπτικὴν κακῶν.

Ὁ Σωσικλῆς οὗτος ἐθεωρεῖτο Στάμιος ἐξ ἐσφαλμένης ἀναγνώσεως μέχρι τοῦ 1894, ὅποτε ὁ ἀρχαιολόγος Μαυρίκιος Ὀλλῶ διὰ σπουδαίας μελέτης, καταχωρισθείσης ἐν τῷ Β. C. H. τοῦ ἔτους 1894, ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωσις τῆς α' λέξεως τῆς β' σειρᾶς τῆς ἐπιγραφῆς εἶνε ΑΜΙΟΣ, ἐξ Ἄμου, ἀγνώστου ἀρχαίας πόλεως τῆς Ῥόδου, καὶ ὅτι ἐσφαλμένως συνεπληροῦτο διὰ τοῦ Σ.

Οἱ ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθεισῶν ἐπιγραφῶν γνωσθέντες ἐπιστάται, οἱ ἐκ Ῥόδου εἰς τὴν Μεγίστην ἀποσταλέντες, εἶνε ἑπτὰ.

Σωσικλῆς Νικαγόρα Ἄμιος
 Βασίλων Ἐξακεστίωνος Λέλιος
 Αἰσχίνης Διάνδρου
 Τιμόστρατος Εὐκράτους
 Ἐπικρατίδας Ἀναξικράτους
 Κρατίδαμος Κρατιδάμου
 καὶ Ἀγεσίμαχος Ἰέρωνος.

Τῶν δύο πρώτων μνημονεύονται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς καὶ τὰ δημοτικὰ ὀνόματα τῶν πατρίδων αὐτῶν. Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ ἐπιστάται οὗτοι οἱ εἰς τὰς ῥοδιακὰς νήσους καὶ πόλεις τῆς Λυκίας καὶ τῆς Καρίας ἀποστελλόμενοι, δὲν εἶχον μόνον στρατιωτικὰ καὶ διοικητικὰ δικαιώματα, ἀλλὰ καὶ πολιτικὰ καὶ δικαστικά. (Περὶ τούτου ἴδε Β. C. H. τόμ. XVII (1893) σελ. 52 καὶ τόμ. XVIII (1894) σελ. 390).

Τὸ φρούριον τοῦτο, ὅπερ ὁ Σωσικλῆς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ καλεῖ πύργον, εἶνε σήμερον ἐντελῶς κατεστραμμένον, μένει δὲ μόνον ἡ πρὸς νότον βᾶσις τοῦ ἑλληνικοῦ πύργου, οὗτινος ἡ πρὸς βορρᾶν πλευρὰ ἔχει ἐπ' αὐτῆς ὀγκώδεις προμαχῶνας ἀκανονίστως δι' ἀσβεστοκονίας κατεσκευασμένους ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, πολὺ πιθανὸν τῶν

Τούρκων τὰ ἀποστήματα τῶν προμαχῶνων τούτων εἶνε τηλεβολοστάσια, κάτωθεν τῶν ὁποίων ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τοίχου ἀνοίγεται ἡ ὀπή τῆς θύρας, ἡ ὁποία ἔξωθεν ἐκ τῆς κατασκευῆς καὶ τοῦ πλαισιώματος φαίνεται ὅτι εἶνε τῶν Ἰπποτῶν δυστυχῶς αἱ πλάκες ἐφ' ὧν ἦσαν κεχαραγμένα τὰ σήματα εἶνε πρὸ πολλοῦ ἀφρηρημένα. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπιχωματώσεως τοῦ πύργου τούτου ὑπάρχει μεγάλη δεξαμενὴ, ἐν δὲ τῇ πρὸς βορρᾶν ἰσοπεδωθέντι ἐδάφει εὐρίσκονται καὶ ἄλλαι δεξαμεναὶ καὶ μεσότοιχοι, ὧν τὰ διάμεσα θὰ ἀνακαλυφθῆῖ ποῦ ὁδηγοῦσιν, ὅποτε γίνωσιν εἰδικαὶ ἀνασκαφαί.

Περιγραφὴν τοῦ φρουρίου τούτου διείρησεν εἰς ἡμᾶς ὁ Dapper, ὅστις λέγει (Description des îles de l' Archipel, σελ. 165, Amsterdam, 1703): «Πρὸ εἴκοσι καὶ πέντε περὶ τοῦ ἔτους ὑπῆρχεν ἐν Καστελλορίζῳ φρούριον πολὺ ἀρχαίας κατασκευῆς, τὸ ὁποῖον περιβάλλετο διὰ διπλοῦ καὶ ἰσχυροῦ τείχους. Τὸ ἔξω τεῖχος ἦτο ὠχυρωμένον πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης διὰ τριῶν πύργων, τῶν ὁποίων οἱ δύο ἔβλεπον πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὁ τρίτος πρὸς δυσμὰς καὶ ἐπὶ πλεον εἶχεν εἰδὸς τι ὠχυρώματος ἐν σχήματι ἡμιπρομαχῶνος (demi-bastion). Ὁ ἐσωτερικὸς περίβολος συνίστατο ἀπὸ μέγαν καὶ ἰσχυρὸν πύργον κατέχοντα ὅλον τὸ ἔδαφος, τὸ ὁποῖον ἦτο περικεκλεισμένον ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ δευτέρου τούτου τείχους. Ὁ πύργος οὗτος ἦτο πολὺ ὑψηλὸς καὶ ἐκτισμένος ἐπὶ τοῦ βράχου, ὅστις ἐστήριζεν αὐτὸν πανταχόθεν, ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν. Ὀλόκληρον τοῦτο τὸ μέγα ὀικοδόμημα ἔκειτο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ, ὅπερ προχωροῦν πρὸς τὴν θάλασσαν σχηματίζει δύο ὠραίους καὶ εὐρεῖς λιμένας». Εἰκόνα τοῦ φρουρίου τούτου ἔχει ὁ J. Carne (Syria, the Holy Land, London, 1836 τόμ. II, σελ. 58) καὶ ὁ Eug. Flandin (L' Orient, II, σελ. 28, 1858, πίν. 50).

Εἰκόνα παριστῶσαν τὴν ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη προσβολὴν τοῦ φρουρίου τούτου καὶ εὐρεθεῖσαν ἐσχάτως εἰς τι χειρόγραφον τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης ἐν Βενετίᾳ (Ital. VII 200, π. 96) ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Giuseppe Gerola (Un piccolo feudo Napoletano nell' Egeo—L' isoletta di Castelrosso—ἐν τῷ περιοδικῷ «Ausonia» ἔτος VII).

«Διὰ τῶν λίθων τοῦ φρουρίου τούτου, λέγει εἰς τὰς ἀδημοσιεύτους σημειώσεις του ὁ διδάσκαλος Ἐμμαν. Ι. Κισθίνιος, ἔστρωσαν τὴν ἀγορὰν καὶ τὸν Κάβον τῷ 1859». Τῷ δὲ 1870 ἐδημοπρασιάσθησαν οἱ λίθοι καὶ τὰ ἐπάνω ἐτοιμόρροπα τείχη, τὰ ὁποία καὶ ἠγόρασεν ὁ ὀθωμανὸς Καρακκέλης.

Ἀμφίβολον δὲ εἶνε ἂν ὑπάρχη ἄλλο φρούριον, τοῦλάχιστον εἰς τὰς γείτονας νήσους, τὸ ὁποῖον ὑπέστη κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς καὶ τελευ-

ταίους χρόνους τόσας προσβολὰς καὶ ἀλώσεις, τόσας κατακτημίνσεις καὶ ἀνακαινίσεις, ὅσας τὸ φρούριον τοῦτο τοῦ Καστελλορίζου· εἰς τοὺς ὑψηλοὺς αὐτοῦ πύργους ἐπάτησαν τὸν πόδα καὶ ἀνεπέτασαν ἀλληλοδιαδόχως ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων αὐτοῦ τὴν σημαίαν αὐτῶν Ἕλληνες, Ῥωμαῖοι, Τούρκοι, Ἀραβες, Ἰππῶται, Ἀραγῶνιοι, (Ἰσπανοὶ καὶ Νεαπολιτανοί), Ἐνετοί, Ῥῶσσοι! Εἰς τὸ φρούριον τοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ νῆσος ὀφείλει τὴν νέαν αὐτῆς ὀνομασίαν, συνοψίζεται ὑπὸ κυβερνητικὴν καὶ πολεμικὴν ἔποψιν ὅλη σχεδὸν ἡ ἱστορία τῆς νήσου.

Ἡ πρώτη προσβολὴ καὶ κατάκτησις τὴν ὁποίαν ὑπέστη τὸ φρούριον τοῦτο ἐγένετο περὶ τὰ μέσα τοῦ 1306 ὑπὸ τῶν Ἰπποτῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Ἱεροσολύμων. «Κατὰ τὴν μεταξὺ τοῦ Βινιόλο Βινιόλι καὶ τοῦ Μεγάλου Μαγίστρου Φούλκ δὲ Βιλλαρετ κλεισθεῖσαν τῇ 27 Μαΐου τοῦ ἰδίου ἔτους (1306) εἰρήνην, οὗτος (ὁ Μέγας Μάγιστρος) ἀναχωρήσας τῇ 22 Ἰουνίου ἐκ Λεμησσοῦ, καθέδρας τοῦ Τάγματος ἀπὸ τοῦ 1291, ἦλθε μετὰ δύο γαλερῶν καὶ τεσσάρων δευτέρας τάξεως πλοίων, συνοδευόμενος ἀπὸ τριάκοντα καὶ ἓνα Ἰππῶτας καὶ σημαντικὸν ἀριθμὸν στρατιωτῶν, καὶ προσωρμίσθη εἰς τὴν νῆσον Καστελλόριζον· ἐκεῖ ἀφ' οὗ διέμεινεν ἐπὶ ἓνα μῆνα, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Βινιόλι κατώπτευσεν τὰ μέρη τῆς Ῥόδου, διηρθύνθη μετὰ ταῦτα εἰς Φέρακλον, τοῦ ὁποίου ἐγένετο κύριος τῇ 30 Σεπτεμβρίου μετὰ τριήμερον μάχην» (1).

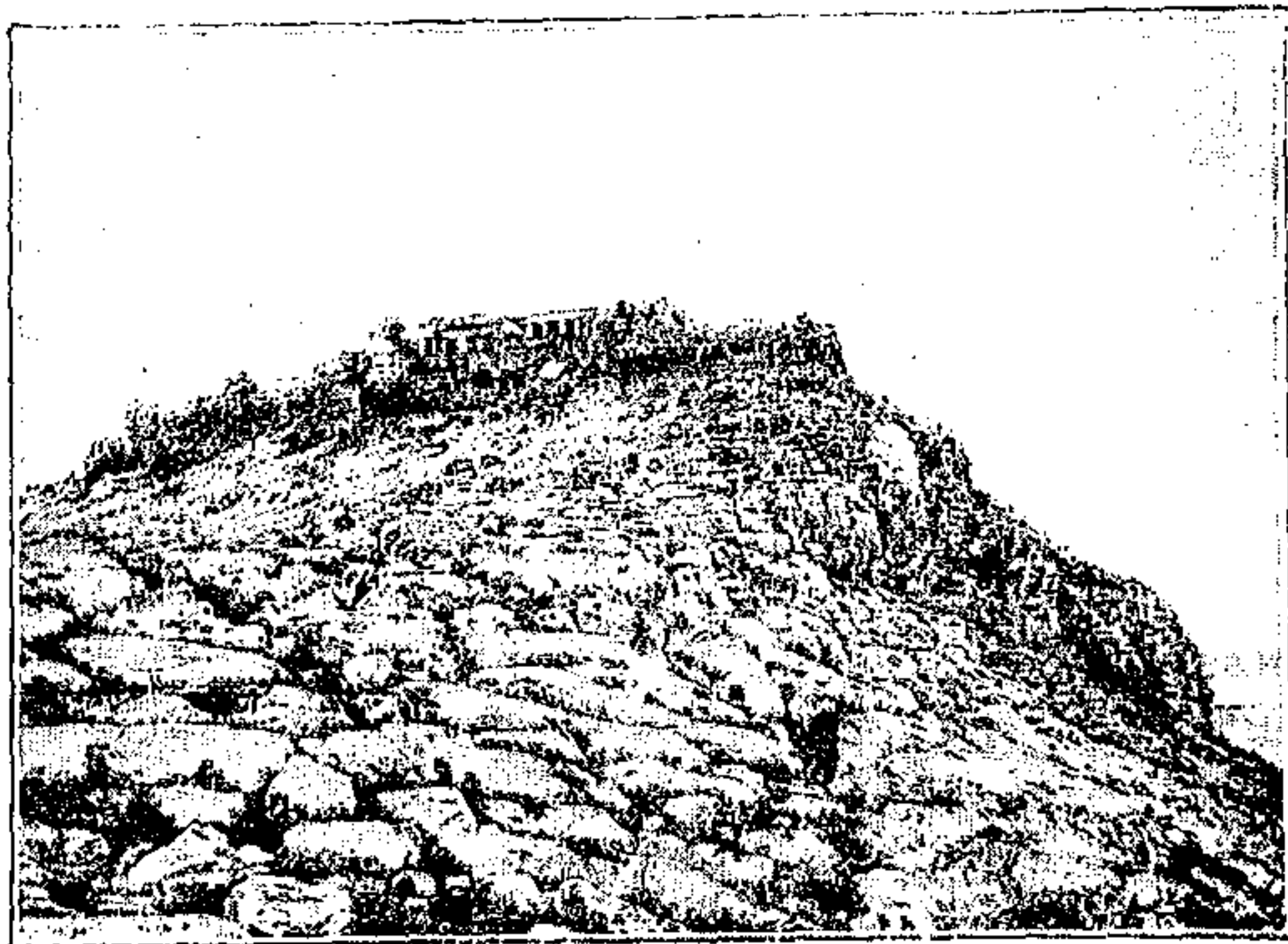
Ἡ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μνεία τῆς νήσου ὑπὸ τὸ ὄνομα «Καστελλόριζον» ἀποδεικνύει ἐσφαλμένην τὴν γνώμην, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἔλαβεν ἡ νῆσος ἀπὸ τὸ στέμμα τοῦ Μεγάλου Μαγίστρου τῆς Ῥόδου Δὲ Ἐρέδρια, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξουσία διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 1377—1396 (2).

Ἀπὸ τοῦ 1306 λοιπὸν τὸ φρούριον τοῦτο ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Τάγματος τῶν Ἰπποτῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ εἰς αὐτὸ, τὸ Συμβούλιον τοῦ Τάγματος, ὡς μᾶλλον ἀπομακρυσμένον τῆς ἑδρας, ἐξώριζε τοὺς ἀναξίους Ἰππῶτας, ὡς ἀναφέρει ὁ I. Bosio «Dell' istoria della sacra religione di S. Giovanni Gierosolimitano», Roma, 1630 τόμος Β', σελ. 135, ἔνθα λέγει ὅτι, «τῇ πρώτῃ Μαρτίου 1383 τὸ Συμβούλιον τοῦ Τάγματος ἀπειράσισε νὰ ἐξορίσῃ τοὺς ἀναξίους Ἰππῶτας εἰς τὸ Καστελλόριζον»... Ἐκ τούτου πιθανῶς προῆλθεν ἡ γνώμη ὅτι ἡ νῆσος Μεγίστη ὀνομάσθη οὕτω, διότι εἰς αὐτὴν ἐξωρίζοντο οἱ μεγιστᾶνες (3).

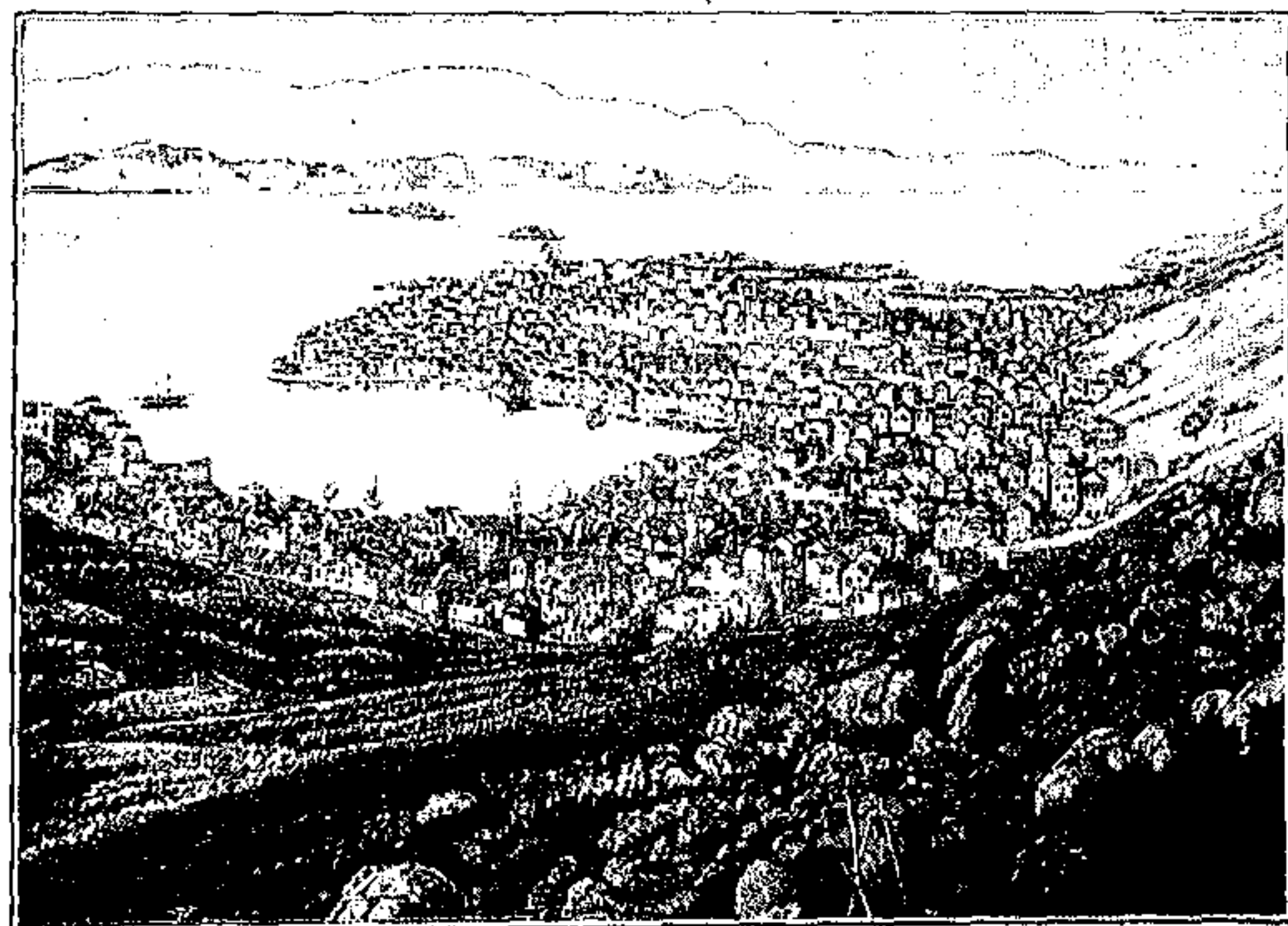
(1) Le Bailli F. Guy Sommi Picenardi, «Itinéraire d' un Chevalier de Saint Jean de Jerusalem dans l' ile de Rhodes», Lille 1900, σελ. 179. Ἴδε καὶ Cecil Torr, «Rhodes in modern Times», Cambridge, 1887, σελ. 10.

(2) Ἴδε G. Gerola, «Un piccolo feudo Napoletano nell' Egeo» ἐν τῇ περιοδικῇ «Ansonia» ἔτος VIII, σελ. 201. σημ. 1.

(3) Ἄγ. Σ. Διαμαντάρου «ἡ νῆσος Μεγίστη», σελ. 5.

Καστελλόριζον. — Γενική άποψις Παλαιοκάστρου.

Ο λιμὴν καὶ ἡ πόλις Καστελλορίζου ὁρωμένη ἀπὸ ΝΔ.

Θὰ παραθέσω ἔνταῦθα κατὰ χρονολογικὴν ἀκολουθίαν πάντα τὰ περὶ τοῦ φρουρίου τούτου καὶ τῆς νήσου ἔμοιγε γνώριμα χωρία τῶν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους γραμμάτων περιηγητῶν καὶ ἱστορικῶν.

Τῷ 1395 ὁ d' Anglure (1) ἔλθων εἰς τὴν νήσον λέγει: «Τὸ Καστελλόριζον εἶνε ἰσχυρότατον φρούριον, ὠραῖον καὶ καλῶς κείμενον ἐπὶ ὑψηλοῦ βουνοῦ τοῦ βράχου, ὅλον περικυκλωμένον ἀπὸ τὴν θάλασσαν. . . . Καὶ ὑπάρχουσιν εἰς τὸ φρούριον τοῦτο LX (60) κάτοικοι Ἕλληνες, οἵτινες καλλιεργοῦσι καὶ ἐργάζονται περὶ τὸ ἑπιθὲν φρούριον καὶ κάμνουσι τὸ κόκκινον ἄλας (le sel rouge) ἐπὶ τῆς θαλάσσης» (2). Ὁ κ. F. W. Hasluck ἀναφέρει ὅτι «ἡ νήσος ἦτο τῶν Ῥοδίων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1396. Εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν εἶχεν ὁ οἰκογενεὶας Ἕλληνικὰς» (3). Ἀνώνυμός τις ἐν τῷ περιοδικῷ Austrasie, 1838, σελ. 233, ἀναφέρει ὅτι αἱ ὁδοὶ αὗται οἰκογένειαι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἄλατος. Ὁ δὲ Martoni (1395) ἐν τῇ Revue de l' Orient Latin III, σελ. 639, ἀναφέρει τὰς ἀμπέλους τῶν Καστελλορίζων ἐν τῇ ἀπέναντι Ἀνατολῇ.

Τῷ 1420 ὁ H. Moranvillé λέγει ὅτι τὸ Καστελλόριζον ἦτο τῶν Ἰπποτῶν τῆς Ῥόδου καὶ ὅτι κατοκεῖτο κακῶς ὑπὸ Ἑλλήνων. («Un ré-lerinage en Terre Sainte et au Sinaï au XV siècle» ἐν τῇ Bibliothèque de l' école de Chartres, LXVI, σελ. 79. Paris, 1905).

Μέχρι τοῦδε φαίνεται ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ὄντες Ἕλληνες ἔζων ἡσυχῶς καὶ εὐτυχῶς. Ἡ ἡσυχία των ὁμως αὐτὴ ἔμελλε νὰ διαταραχθῇ κατὰ τὸ 1440, ὅποτε ὁ Τζεμάλ - ἔλ - Ντίν, βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, δι' ἰσχυριζόμενος ὅτι αἱ νῆσοι Κύπρος καὶ Ῥόδος ἀνήκον τὸ παλαιὸν εἰς τὴν Αἰγύπτου ἀπεφάσισε νὰ κατακτήσῃ αὐτάς· ἐτοιμάσας λοιπὸν στόλον ἐξ 80 γαλερῶν καὶ ἄλλων πολλῶν διαφόρου μεγέθους πλοίων πολεμικῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπέβαινον πολυάριθμοι ὀπλίται καὶ ἄλλα στρατεύματα, ἔπλευσεν ἐναντίον αὐτῶν.

Μέρος τοῦ στόλου τούτου εὐρεθὲν πρὸ τοῦ Καστελλορίζου ἐπολιόρησε καὶ ἐκυρίευσεν αὐτό. «Ἡ πρώτη φροντίς τοῦ στόλου του, λέγει ὁ

(1) F. Bonnardot et A. Longnon, «Le saint voyage de Iherusalem du seigneur d' Anglure», Paris, 1878, σελ. 90. Ἴδε καὶ σελ. 10 καὶ 145 σημειῶσιν.

(2) Πιθανὸν τὸ φρούριον τοῦτο περὶ οὗ ὁμιλεῖ ὁ d' Anglure νὰ ἦτο τὸ ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Ἀκροπόλεως, τὸ Παλαιοκάστρον, διότι τοῦτο δεσπόζον τῆς ὅλης νήσου φαίνεται «περικυκλωμένον» ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ αἱ περὶ τὸ φρούριον τοῦτο γαῖαι εἶνε καλλιεργημέναι.

(3) F. Hasluck ἐν τῷ «The annual of the British School at B. S. A. σελ. 166.

Abbé de Vertot (1), ἔπεσεν ἐπὶ μικρᾶς τινος νήσου καλουμένης Καστελλορίζου καὶ κειμένης ἑκατὸν μίλια πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ῥόδου καὶ ἐν μόνον ἀπὸ τὴν Λυκίαν. Ἡ νῆσος αὕτη, ἢ μᾶλλον ὁ βράχος οὗτος ἀνῆκεν εἰς τὸ Τάγμα τῶν Ἱπποτῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, τὸ ὁποῖον ἐκεῖ εἶχε κατασκευάσει φρούριον. Ἐβλεπέ τις ἐπὶ τῆς θύρας αὐτοῦ τὰ σήματα τοῦ Ταγματος καὶ τὰ τοῦ δ' Ἀραγόν, ὅπερ μᾶς πείθει ὅτι τὸ τάγμα τοῦ ἔθνους τούτου ὠχύρωσε τὸ μικρὸν τοῦτο μέρος. Οἱ Σαρακηνοὶ ἀποβιβασθέντες ἀνευ μεγάλης ἀντιστάσεως κατέλαβον φαίνεται μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας τὸ μικρὸν τοῦτο φρούριον. Δὲν εὕρισκει τις ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὅτι ἐκεῖ ἐγένετο πρῶξις τις ἀξιόλογος. Ἀφ' οὗ δὲ κατηρείπωσαν τὴν πόλιν ἔπλευσαν πρὸς τὴν Ῥόδον καὶ ἔφθασαν πρὸ αὐτῆς τὴν 2ῃ Σεπτεμβρίου 1440».

Μέγας Μάγιστρος τῶν Ἱπποτῶν ἦτο τότε ἐν Ῥόδῳ ὁ Jean de Lastic, ὅστις μαθὼν τὴν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν προσβολὴν τοῦ φρουρίου τοῦ Καστελλορίζου ἔγραψε τὴν ἐπομένην ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Λίνδου, πόλεως τῆς Ῥόδου, παρακαλῶν καὶ προτρέπων αὐτοὺς ἵνα προσδράμωσιν εἰς βοήθειαν τοῦ κινδυνεύοντος τούτου φρουρίου. Ἡ ἐπιστολὴ εἶνε ἑλληνιστὶ γεγραμμένη καὶ ἐν πολλοῖς δυσνόητος (2).

«Ἡμῆς φρά Ἰζουάν Ντελεστίκ, θεοῦ χάριτος μέγας μαῖστορ τοῦ ἱεροῦ ἴκκου τοῦ οσπιταλίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τὸν τοῦ Χριστοῦ πένιτων φύλαξ, εἰς ἅπαντας ὀφυτζιάλιους, γέροντας καὶ παντὸς τοῦ κοινοῦ λαοῦ τοῦ κάστρου μας τῆς Λίνδου τοῦ ἁγίου ὀσπιτίου τοῦ ὀσπιταλίου χαιρέσθε ἐν κύριον, γνωστὸν ἐστὶν ἅπαντας, ὅτι ὁ σουλτάνος τοῦ Κάιρος οἱ Σαρακηνοὶ πολεμίζουσι τὸ κάστρο μας τῆς Μεγιστῆς, νὰ το πάρουν καὶ ἔρχονται πρὸς ἡμᾶς διὰ τοῦτο ἔκεμας ἀρμάδιαν καὶ δύναμιν θεοῦ χάριτος νὰ ὑπέλω πρὸς ἐκείνους, καὶ νὰ πλοῦν τζακίσω μεγαλύτερον παρ' ἐκείνους, εἰς τοῦτο παρακαλῶ σας ἀκριβὸς ὀρίζω σας»... Ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ ὁ Μέγας Μάγιστρος ἀναφέρει τὴν νῆσον ὑπὸ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ὄνομα Μεγίστη.

Τοῦ αὐτοῦ Μεγάλου Μαγίστρου Ἰωάννου δὲ Λαστικ περιεσώθη καὶ ἄλλη ἐπιστολὴ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 6 Νοεμβρίου 1440, εἰς λατινικὴν γλῶσσαν γεγραμμένη, τὴν ὁποῖαν ἀποστέλλει πρὸς τὸν φρούραρχον τῆς Ἐμπόστας καὶ ἀναφέρει τὰς βιαιοπραγίας καὶ τὰ κακά, τὰ ὁποῖα

ἐπροξένησαν εἰς τὴν νῆσον οἱ τοῦ Αἰγυπτίου βασιλέως Ἰζεμάλ - ἑλ - Ντίν στρατιῶται. «Πρῶτον, λέγει, εἰς Καστελλόριζον, ἡμετέραν νῆσον, ὅπου παντοίας βλάβας εἶχε προσξενήσει, ἐκκλησίας... περὶ τὴν νῆσον κειμένας ἐν τόποις πεδινοῖς καὶ τινὰς λέμβους ἐν τῷ λιμένι εὕρισκόμενας εἶχε κατακαύσει...» (1).

Ὁ δὲ Ἰωάννης Ζερμαῖν τῷ 1452 λέγει περὶ τοῦ φρουρίου τούτου, ὅτι «διὰ τῶν ναυάρχων του προσέβαλε καὶ κατέλαβε τὸ Καστελλόριζον, τὸ ὁποῖον ἀνῆκεν εἰς τὸν Μάγιστρον τῆς Ῥόδου, κατεκρήμνισεν αὐτὸ καὶ ὠδήγησεν αἰχμαλώτους τοὺς στρατιώτας ἐκείνου εἰς τὴν Συρίαν» (2).

Ἡ νῆσος τότε ἔμεινεν ἔρημος ἐπὶ ὀλίγον καιρὸν, μέχρις οὗ ὁ Πάπας, εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ὁποῖου διετέλουσι οἱ Ἱππῶται τῆς Ῥόδου, ἀνέθηκεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως Ἀλφόνσον δ' Ἀραγόν νὰ ἀνακαταλάβῃ τὴν νῆσον, ν' ἀνοικοδομήσῃ τὸ φρούριον καὶ νὰ κατοικήσῃ τὴν νῆσον. «Τότε δὲ, λέγει τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Πάπα Νικολάου τοῦ Ε' ὑπὸ ἡμερομηνίαν ἕξ Ὀκτωβρίου 1450, ἐμάθομεν παρ' ἀξιόπιστων ἀνδρῶν, ὅτι ἐγγὺς τῆς νήσου Ῥόδου ὑπάρχει ἄλλη μικρὰ νῆσος, ἔρημος κατοίκων, ἐν τῇ ὁποῖα ὑπῆρχε πόλις ὠχυρωμένη, Κάστρον κόκκινον (Καστελλόριζον) καλουμένη, καὶ εἰς τὸ Τάγμα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἱεροσολυμίτου ὑπαγομένη, τῆς ὁποίας τὰ οἰκοδομήματα, οἱ πύργοι καὶ τὰ κτίσματα ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Σαρακηνῶν καὶ ἄλλων τοῖς Χριστιανοῖς ἐχθρῶν καθηρέθησαν καὶ ἰσοπεδώθησαν, οὐδεμία δ' ἐλπίς ὑπάρχει, ὅτι εἶνε δυνατόν διὰ τοῦ Ταγματος ἐκείνου νὰ τύχωσιν ἐπανορθώσεως, καὶ μάλιστα μέγιστος κίνδυνος ὑπάρχει μὴ οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Σαρακηνοὶ, οἵτινες ὄλην ἐκείνην τὴν παραλίαν καθ' ἕκαστον ἔτος, ὅτε μὲν διὰ στόλου, ὅτε δὲ διὰ πεζῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων διατρέχουσι, μήπως καταλάβωσι τὴν ἠθελῆσαν νῆσον καὶ αὐτὸ τὸ φρούριον ἐπανιδρῦσωσιν, ὅπερ ἔνεκα τοῦ προσφόρου τῆς θέσεως καὶ τοῦ χωρίου δύναται νὰ προσξενήσῃ μεγίστας βλάβας εἰς τὰ γειτονικά τῶν Χριστιανῶν χωρία καὶ μάλιστα εἰς τοὺς Ῥοδίους. Τοῦναντίον δέ, ἐὰν τὸ προμνημονευθὲν φρούριον ὑπὸ Χριστιανοῦ Ἡγεμόνος ἀνηγείρετο καὶ ὠχυροῦτο, μέγала εἰς τὸ ἐξῆς ἐπικουρήματα θὰ δύναται νὰ ἔχωσιν οἱ Χριστιανοὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Σταυροῦ διότι ἡ νῆσος, ἔχουσα λιμένα, δύναται ἀσφαλῶς νὰ δέχηται τὸν στόλον τῶν Χριστιανῶν».

(1) Abbé de Vertot, «Histoire des Chevaliers Hospitaliers de Saint Jean de Jerusalem», 5ème édition, Vol. II, σελ. 415.

(2) F. Miklosich et J. Müller, «Acta et diplomata graeca res graecas italicasque illustrantia», σελ. 283.

(1) S. Pauli, «Codice diplomatico del sacro militare ordine Gerosolimitano», II, CII, σελ. 121.— Bosio «Dei' istoria della sacra religione», II, σελ. 214.

(2) Ch. Schefer, «Le discours du voyage d'Oultemer prononcé en 1452 par Jean Germain» ἐν τῇ Revue de l'Orient Latin, III, 2, σελ. 326.

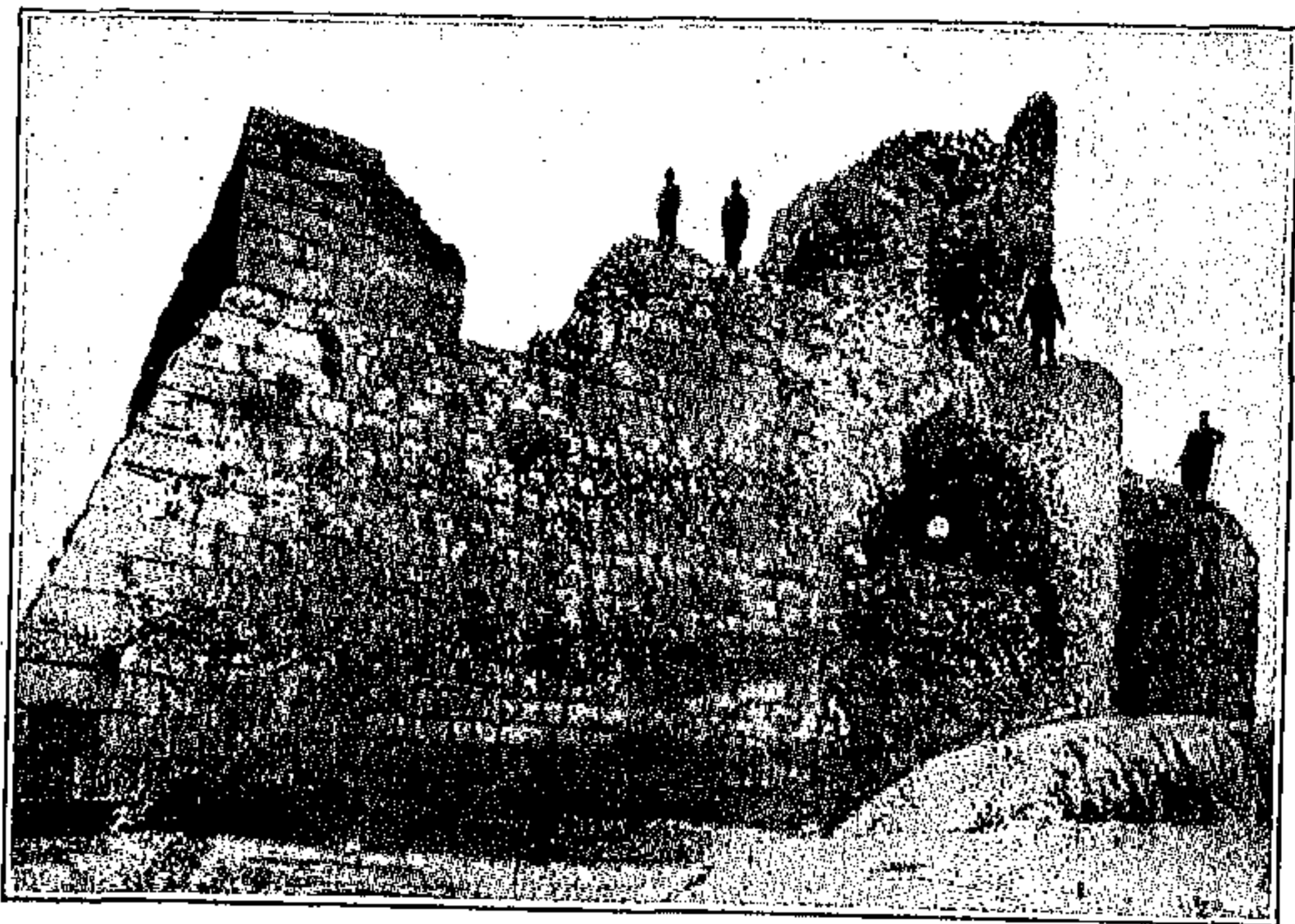
νῶν καὶ αὐτὴ ἡ νῆσος ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν οἰκητόρων εὐκαρπος διὰ καθίστατο», καὶ μαθὼν ὁ Πάπας ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἀλφόνσος εἶχε παρασκευάσει ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Σαρακηνῶν, ἐὰν οὗτος ἤθελε συγχωρήσει τὴν κατοχὴν τῆς νήσου, «τῷ αὐτῷ βασιλεῖ, λέγει, ἐπετρέψαμεν ἵνα, ἐὰν δυνηθῇ τὸ ῥηθὲν φρούριον νὰ ἀνιδρύσῃ καὶ τὴν νῆσον γόνιμον ἀνθρώπων καὶ κατοίκων νὰ καταστήσῃ, καὶ αὐτὸ τὸ φρούριον καὶ τὴν νῆσον ὡς κύριος ἐλευθέρως καὶ ἀκαταζητήτως νὰ κατέχη, ἐφ' ὅσον χρόνον τῇ ἐξοχότητι αὐτοῦ διὰ φαίνεται καλὸν καὶ θὰ ἀρέσκη» (').

Τότε ὁ ναύαρχος καὶ γενικὸς στρατηγὸς τοῦ Βασιλέως Ἀλφόνσου τοῦ Ε', τοῦ σοφοῦ καὶ μεγαλοπρεποῦς ἐπακαλουμένου, Βερνάρδος Βιλλαμαρῖνος, ἐν Κύπρῳ εὐρισκόμενος, διαταχθεὶς διηυθύνει μετὰ τοῦ στόλου του εἰς Καστελλόριζον, ἐνθα ἐλθὼν χωρὶς νὰ κάμῃ λόγον εἰς τὸν Μέγαν Μάγιστρον οὔτε εἰς τὸ Τάγμα ἤρχισε νὰ ἀνοικοδομῇ τὸ φρούριον, τὸ ὁποῖον εἶχε κατακρημνισθῆ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου, ὅτε ἐπύγαινον νὰ κατακτήσωσι τὴν Ῥόδον. Τοῦτο μαθὼν ὁ Μέγας Μάγιστρος καὶ τὸ Συμβούλιον ἔσπευσαν νὰ ἀποστείλωσι πάραυτα εἰς Καστελλόριζον τὸν Ἰππότην Πέτρον Καριόλον, διοικητὴν τοῦ Μοντερεράντε, ἵνα συναντήσῃ τὸν Βιλλαμαρῖνον, πρὸς τὸν ὁποῖον φιλικῶς ἔγραψεν ὁ Μέγας Μάγιστρος παρακαλῶν καὶ ἐξορκίζων αὐτὸν εἰς τὴν φιλίαν τὴν ὁποῖαν ἔχει πρὸς αὐτὸν καὶ εἰς τὴν ἀφοσίωσιν τὴν ὁποῖαν πάντοτε ἐκεῖνος ἔδειξε πρὸς τὸ Τάγμα, ὅτι δὲν θὰ θελήσῃ νὰ κάμῃ τὴν ὕβριν καὶ προσβολὴν ταύτην καὶ ὅτι ἤθελε φιλικῶς παραιτηθῆ τῆς τοιαύτης ἐπιχειρήσεως. Καὶ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν δὲν θὰ ἤθελε νὰ παραιτήσῃ τὴν ῥηθεῖσαν ἀνοικοδομὴν τοῦ φρουρίου, τῷ ἔδιδεν ἐντολὴν νὰ ἐπιδώσῃ ἔγγραφον διαμαρτυρίαν ἐπὶ παρουσίᾳ ἑνὸς νοταρίου καὶ δύο μαρτύρων διὰ τὴν προσβολὴν καὶ ὕβριν ταύτην, εἰς τὸν ὑψηλότατον Ποντίφηκα, εἰς τὸ Γενικὸν Συμβούλιον καὶ εἰς τὸν Βασιλέα. Διέταττε δὲ αὐτὸν ἐπὶ πλέον νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς κατοίκους τῆς νήσου ταύτης τοὺς ὑληκόους καὶ ὑποτεταγμένους τοῦ Ταγματός, ὅτι δὲν πρέπει νὰ δώσωσιν οὐδεμίαν συνδρομὴν ἢ συμβουλὴν ἢ εὐνοίαν εἰς τὸν ῥηθέντα Βιλλαμαρῖνον διὰ τὴν ἀνοικοδομὴν τοῦ προειρημένου φρουρίου, ἄλλως θὰ τιμωρηθῶσιν ὡς ἐπαναστάται καὶ ἐκβιασταὶ τῆς εὐπειθείας καὶ τῆς ὑποταγῆς καὶ θὰ δημευθῇ ὅλη ἡ περιουσία των.

Πῶς ἀπέβησαν αἱ μεταξὺ Πέτρου Καριόλου καὶ Βερνάρδου Βιλλαμαρῖνου διαπραγματεύσεις δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, φαίνεται

(') Giuseppe Gerola «Un piccolo feudo Napoletano nell' Egeo» (L' Isoletta di Castelrosso) ἐν τῷ περιοδικῷ «Amsonia» ἔτος VIII, σελ. 204,

δὲ βέβαιον ὅτι τὸ Καστελλόριζον ἔμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας, διότι ὁ Luis de Rochechouart, ἐπίσκοπος τῆς Saintes, περιηγούμενος εἰς τὸ Αἰγαῖον κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1461, γράφει: «Τῇ 23 (Ἰουνίου) πλέοντες ἐφθάσαμεν πρὸ τοῦ Καστελλορίζου, ὅπερ ἄλλοτε ἦτο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥοδίων, τώρα δὲ εἶνε ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Καταλανῶν» (δηλαδή τοῦ Βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας καὶ τῆς Νεαπόλεως). C. Conderc, «Journal de voyage à Jérusalem de Luis de Rochechouart, de Saintes», ἐν τῇ Revue de l' Orient Latin, I, σελ. 235.

Καστελλόριζον. — Τὰ τείχη τοῦ φρουρίου (μεσημβρινή πλευρά).

Τὸ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων λοιπὸν κατακρημνισθὲν φρούριον τοῦ Καστελλορίζου κατεσκευάσατο ἐκ νέου ὁ γενικὸς στρατηγὸς τοῦ Ἀραγωνίου βασιλέως Βιλλαμαρίνος, τοῦθ' ὅπερ γράφει καὶ ὁ Dapper. «Τὸ φρούριον τοῦτο, λέγει, κατεσκευάσθη ὑπὸ τινος Γάλλου Βιλλαμαρίνου διοικητοῦ δώδεκα Ἀραγωνικῶν πλοίων, ὅστις πορευόμενος εἰς βοήθειαν τοῦ Βασιλέως τῆς Κύπρου ἔκρινε τὸ μέρος τοῦτο λίαν κατάλληλον, ἵνα ἐκεῖ κτίσῃ φρούριον. Ὑπῆρχε πρότερον ἐκεῖ τοιοῦτόν τι, οὗτινος βλέπει τις ἀκόμη τὰς βάσεις καὶ τὸ ὅποιον κατεῖχετο ὑπὸ τῶν Ἰπποτῶν τῆς Ῥόδου, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου κυριεύσας αὐτό, τὸ κατηδάρισεν. Ἐβλεπέ τις τὰ σήματα τῶν Ἀραγωνίων ἀνωθεν τῆς θύρας καὶ εἰς πλεῖστα μέρη τὰ σημεῖα τοῦ Σταυροῦ τοῦ Τάγματος τῶν Ἰπποτῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐσκαλισμένα ἐπὶ τοῦ τείχους». (Dapper «Description des îles de l' Archipel», σελ. 165).

Τῷ δὲ 1470 Ἵερολέξος τις περιηγητὴς γράφει τὰ ἑξῆς: «Τῇ ἑπαύριον, 31 Ἰουλίου, ἀπεπλεύσαμεν ἄνευ ἀνέμου καὶ τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ἐφθάσαμεν εἰς τινα νῆσον, ἐν τῇ ὁποῖα διοικητὴς ἦτο ὁ Καρμαῖρ. Ἡ νῆσος αὕτη εὐρίσκεται εἰς σχέσεις μὲ τὸν Μέγαν Μάγιστρον τῆς Ῥόδου. (R. Röhricht, Jerusalemfahrt des Grafen Gandeuz von Kirchberg — Forschungen und Mitteilungen zur Geschichte Tirols, II, 21—). «Ποῖος ἦτο οὗτος ὁ Καρμαῖρ, γράφει ὁ κ. Ζερόλας («Un piccolo feudo...», ὁ διοικητὴς τοῦ Καστελλορίζου καὶ σύμμαχος τοῦ μεγάλου Μάγιστρον τῆς Ῥόδου, δὲν γνωρίζομεν' προφανῶς ὅμως οὗτος πιθανὸν νὰ ἦτο διοικητὴς ἐξ ὀνόματος τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, ἵσως δὲ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τοποτηρητὴς ὁ περιπλακεὶς εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ ἐπομένου ἔτους».

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπισκερθεὶς τὸ Καστελλόριζον ὁ Ἀνσέλμος Ἀδόρνος γράφει: «Εἶτα ἐφθάσαμεν εἰς νῆσον, ἣ ὁποῖα ἀνῆκεν εἰς τὸν (Βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, ἔχουσαν καλὴν πόλιν καὶ καλὸν φρούριον καλούμενον φρούριον κόκκινον (Castel - Rouge)...» (E. Feys, «Voyage d' Anselme Adornés à Jérusalem en 1470»,

ἐν τοῖς Annales de la Société d'émulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre, V serie, τόμος IV, σελ. 197).

Βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως ἦτο Φερδινάνδος ὁ Ε', ὁ ἐπιλεγόμενος Καθολικός, τοῦ Ἀλφόνσου θανόντος τῷ 1458. Κατὰ τῆς ἐξουσίας τούτου, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1471, ἐπανεστάτησεν ἡ φρουρὰ τοῦ Καστελλορίζου καὶ περιώρισε τὸν διοικητὴν. Τότε ὁ Μέγας Μάγιστρος τῶν Ἱπποτῶν τῆς Ῥόδου ἀπέστειλε πάραυτα εἰς τὰς δεκαοκτῶ τοῦ ἰδίου μηνὸς τὸν Ἡγούμενον τῆς Ῥώμης, ἱππότην Σένσιον Ὀρσίνον, πρὸς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἰδιαίτερον ἀπὸ τὸν βασιλέα (Φερδινάνδον) ἐπιτροπικόν, ἵνα προΐσταται εἰς τὰ πράγματα τῆς νήσου ταύτης μετὰ μιᾶς γαλέρας καὶ μετὰ ἱκανοῦ ἀριθμοῦ ἱπποτῶν καὶ στρατιωτῶν, διὰ νὰ καταστείλῃ τὴν ἐπανάστασιν ἐκείνην καὶ τὰς ταραχάς». Bosio, Historia... II, σελ. 328.

Τῷ 1480 οἱ Καστελλορίζιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν νήσον των, ἀφ' οὗ κατέκαυσαν τὴν πόλιν, διότι ὁ Τουρκικὸς στόλος εὐρισκόμενος εἰς Φοῖνικα καὶ ἐνισχυόμενος διὰ τῆς κατασκευῆς νέων πολεμικῶν πλοίων ἠπείλει καὶ ἠνώχλει αὐτούς. «Τὴν Παρασκευὴν, ὀγδόην Σεπτεμβρίου (1480) περὶ τὴν ἑσπέραν, ἀναφέρει περιηγητὴς τις, ἡμεθα πρὸ μιᾶς νήσου ὀνομαζομένης Καστελλορίζου, ἕνεκα πόλεως τινος οὕτως καλουμένης, ἡ ὁποία ἦτο εἰς τὴν ἠθιεῖσαν νήσον, τῆς ὁποίας κύριος ἦτο ὁ βασιλεὺς Φερρὰντ (Φερδινάνδος), βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως. Ἀλλὰ τὸ ἔτος τοῦτο, περὶ τὸ Πάσχα ἢ τὴν Πεντηκοστήν, ἐπειδὴ ἐπληροφόρηθησαν ὅτι οἱ Τούρκοι κατασκεύαζον πολὺν στόλον, διὰ νὰ ἔλθωσιν εἰς Ῥόδον, ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς ἠθιεῖσης νήσου, λαβόντες πάντα τὰ ἀγαθὰ των, κατέκαυσαν τὴν πόλιν τῆς εἰρημένης νήσου καὶ ἀνεχώρησαν εἰς Ῥόδον, Κρήτην καὶ Νεάπολιν, διότι δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἀντιστῶσι κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Καὶ τὴν αὐτὴν ἑσπέραν εἶχεν ἐπὶ τινος βουνοῦ τῆς εἰρημένης νήσου μεγάλας πυρᾶς, τὰς ὁποίας ἔκαμναν οἱ Τούρκοι, οἵτινες τώρα κατέχουσιν ὅλην τὴν εἰρημένην νήσον». («Le voyage de la Sainte cypé de Hierusalem». Ch. Schefer).

Ἀλλὰ δὲν παρήλθε πολὺς καιρὸς καὶ οἱ Τούρκοι ἐγκαταλιπόντες τὴν νήσον ἀνεχώρησαν, κατέλαβον δὲ αὐτὴν οἱ Ἱππῶται ἐπ' ὄνοματι τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως. «Τῇ 24 Ἰουλίου 1498), λέγει ὁ δούξ τῆς Σαξωνίας Ἐρρίκος ὁ Εὐσεβής, δύο ὥρας πρὸ τῆς ἡμέρας ἀπεπλεύσαμεν ἐκ Ῥόδου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπλεύσαμεν πρὸς τὴν Τουρκίαν ἑκατὸν μίλια καὶ εἶδομεν πύργον ἀνήκοντα τῷ βασιλεῖ τῆς Νεαπόλεως θανασιον, κείμενον ἐν Τουρκίᾳ». (R. Rohricht, «Die Jerusalemfahrt des

Herzogs Heinrich des Frommen von Sachsen, ἐν Zeitschrift des deutschen Palestina Vereins, XXIV, σελ. 7.

Ὁ δὲ Ἰωάννης Τενῶ (1512) γράφων τὴν ἱστορίαν τῶν Ἱπποτῶν τῆς Ῥόδου λέγει ὅτι: «Οἱ Κύριοι τῆς Ῥόδου εἶχον καὶ ἄλλας πολλὰς πόλεις ἐκτὸς τῆς νήσου, ὡς τὸ Καστελλόριζον, τὸ ὁποῖον ὑψώνει τὴν Ἰσπανικὴν σημαίαν.» Ch. Schefer, «Le voyage d'outremer de Jean Thenaud» (Recueil de voyages et de documents pour servir à l'histoire de la géographie, σελ. 123 καὶ 134).

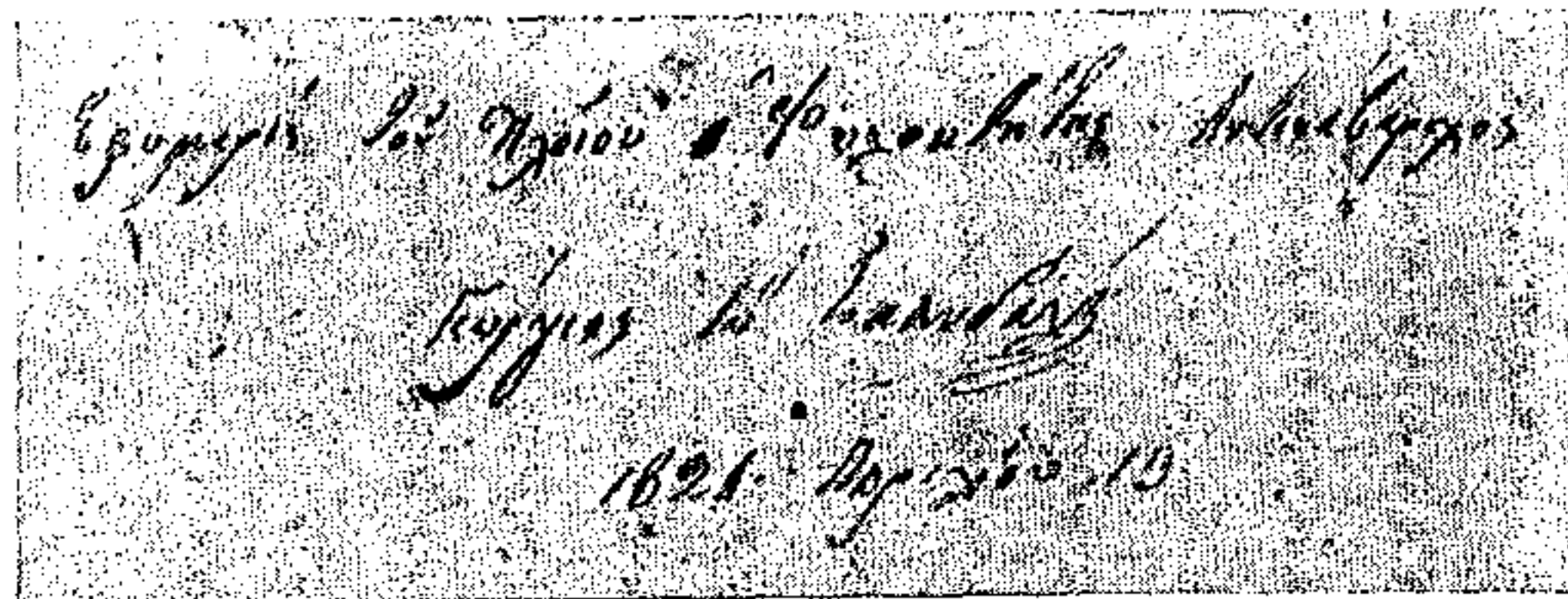
Φαίνεται λοιπὸν βέβαιον ὅτι τὸ Καστελλόριζον ἦτο ὑπὸ τὴν Νεαπολιτανικὴν ἐξουσίαν μέχρι τῆς κατακτῆσεως τῆς Ῥόδου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὴν Σποράδων. Ἀλλὰ τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Πέτρου δὲ Κάμπου ἀναφέρει ὅτι ἡ χριστιανικὴ φρουρὰ ἐγκατέλειπε καὶ πάλιν τὸ φρούριον τοῦ Καστελλορίζου κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ ἔτους ἐκείνου 1522. «Τὴν Πέμπτην, λέγει τῆς Ἀναλήψεως ἔφθασεν εἰς τὸ Καστελλόριζον τὸ πλοῖον τοῦ Μιχαὴλ Ῥοδίτη, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐπέβαιναν ὁ κὺρ Μιστραφίτης Κοκόζης ἀρχηγὸς τοῦ εἰρημένου φρουρίου καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ λέμβος του.» (C. Gerola, un piccolo feudo . . .)

Τῷ 1570 ἦτο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἑνετῶν, διότι, ὡς ἀναφέρει ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ χρονολογικῇ τῆς νήσου Κύπρου», ὁ Ἀρχιμανδρὶτης Κυπριανὸς «μία φλόττα ἔφυγεν ἀπὸ τῆς Κρήτης καὶ με εὐδίων καιρὸν εἰς ὀλίγας ἡμέρας ἔφθασεν εἰς Καστελλόριζον τέλη Σεπτεμβρίου (1570). Ἐκεῖ ἔκαμεν συμβούλιον, διότι ἔμαθον τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς Λευκωσίας ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἵνα ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν, ἀλλ' ὁ Δόριαν ἀντεστέκετο . . .» Ὁ στόλος οὗτος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Δόριαν συνέκειτο ἐξ 120 πλοίων ὧν ἐπέβαινον 25,000 στρατιῶται. («Κύπρου γενικὴ ἱστορία,» Φ. Ζαννέτου).

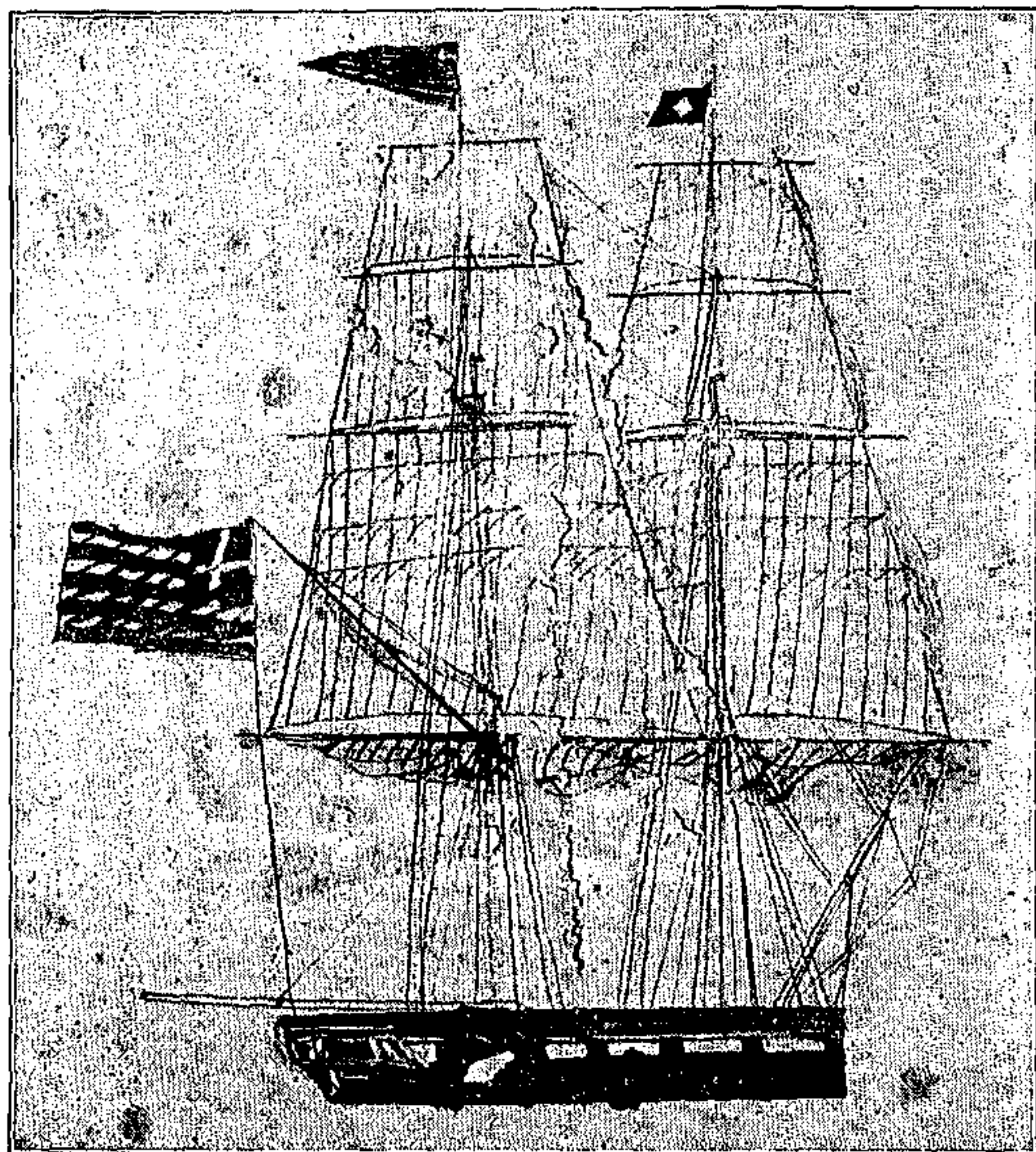
Κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα τὸ Καστελλόριζον ἔπεσεν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων, οἵτινες ἀφῆκαν τοὺς ἐνοικοῦντας Ἕλληνας νὰ διοικῶσιν αὐτὴν ἐμπιστευθέντες εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν φρουρίαν τοῦ φρουρίου ἐπὶ τοῦ ὁποῖου διετήρουν δύο τηλεβόλα διὰ τὸν κίνδυνον τῶν κουρσάρων, οἵτινες τότε ἐλυμαίνοντο τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ὁ Στοκόβ, ὁ ὁποῖος περιηγήθη τὰ μέρη ταῦτα καὶ ἐπεσκέψατο τὸ Καστελλόριζον κατὰ τὰ 1630—1633 λέγει περὶ αὐτοῦ τὸ ἑξῆς: «Ἀνεχωρήσαμεν ἐκ Ῥόδου τῇ 12 Μαΐου μίαν πρωΐ. Ὁ ἄνεμος, ὅστις ἦτο καλὸς καὶ καθ' ὀλοκληρίαν εὐνοϊκός, μᾶς ἔφερε τὴν ἑσπέραν εἰς τὸ Καστελλόριζον, τὸ ὁποῖον ἀπέχει τῆς Ῥόδου 27 λεύγας καὶ ἐπειδὴ ἦτο ἀργά, ἠναγκάσθημεν νὰ παραμείνωμεν τὸ ἐπίλοιπον τῆς νυκτὸς ἐν τῷ πλοίῳ, ὑπισθὲν νησίδος

κειμένης πρὸ τοῦ λιμένος, εἰς τὸν ὁποῖον εἰσῆλθομεν ἅμα ἕξημέρωσε καὶ ἐξῆλθομεν εἰς τὴν ξηράν.

«Τὸ Καστελλόριζον ὠνομάσθη τοιουτοτρόπως, ἕνεκα τοῦ ἐδάφους τοῦ ὕπερ ἀποκλίνει πρὸς τὸ ἐρυθρόν· εἶναι δὲ βράχος ἀπομεμακρυσμένος τῆς ἠπείρου μίαν περίπου λεύγαν. Ὑπάρχουσι δύο μικραὶ νῆσοι ἔμπρός, αἱ ὁποῖαι σχηματίζουν τὸν λιμένα. Τὸ φρούριον τὸ ὁποῖον εἶνε εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βράχου, ἕνεκα τῆς θέσεώς του, εἶνε ἀπρόσβλητον. Ἡ πόλις εἶνε ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ αὐτοῦ βράχου ἐκτεινομένη μέχρι τῆς θαλάσσης. Αἱ ὁδοὶ εἶνε λελαξευμένα ἐπὶ τοῦ βράχου, ὅστις χρησιμεύει ὡς τοῖχος εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν οἰκιῶν. Τὸ μέρος τοῦτο ἀνῆκεν ἄλλοτε εἰς Ἱππότεας τοῦ τάγματος τοῦ ἁγ. Ἰωάννου, ὡς γίνεται δῆλον ἀπὸ τὸν σταυρὸν τοῦ τάγματος τούτου, τὸν ὁποῖον βλέπει τις εἰς πολλὰ μέρη τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου. Ὅλον τοῦτο τὸ μέρος κατοικεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων, οἵτινες ἔχουσι ἀκόμη τὴν φυλακὴν τοῦ φρουρίου, ἔχοντες ἐπίσης τὴν ἄδειαν τῶν Τούρκων, νὰ διατηρῶσιν ἐκεῖ φρουράν».

Ἡ ἐπιγραφή διὰ χειρὸς τοῦ ἀντιναύαρχου καὶ ἡ ὑπογραφή του.

Λείψανον ἰχθυογραφήματος παριστάοντος τὸν «Φιλοκτήτην» (1824).

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΡΑΔΟΥ

ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΗΣ ΨΑΡΙΑΝΗΣ ΜΟΙΡΑΡ.
ΧΙΔΟΣ «ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ»

(18 Ἀπριλίου 1821 — 25 Ἰουνίου 1824).

Δημοσιεύομεν κατωτέρω ἡμερολόγιον ἢ μᾶλλον χρονογραφικὸν σημεῖωμα τοῦ ἐκ Ψαρῶν Γεωργίου Σκανδάλη, ὅστις, ἐπὶ κεφαλῆς ἀριθμοῦ πλοίων τῆς νήσου αὐτοῦ, ἐκτὸς ἄλλων μικροτέρων ἐπιχειρήσεων, κατὰ τὸν Ἱερόν Ἀγῶνα διηύθυνε ναυτικὰς στρατείας ἐναντίον τοῦ πολεμίου, κατὰ τὰ μικρασιατικὰ παράλια, εἰς Χίον, εἰς Κασάνδραν, εἰς Τσανταρλί καὶ συνέπραξε μετὰ τοῦ λοιποῦ στόλου εἰς Ἐρεσσόν, εἰς Σάμον, εἰς Δαρδανέλλια, εἰς Πάτρας, πάντοτε ἐπὶ τοῦ «Φιλοκτήτου» του. Εἰς τὸ τέλος τοῦ ἡμερολογίου εἶναι προσηρημένη σημείωσις μετὰ σημάτων φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν «Προσθήκη εἰς τὰ Σενάλα τῆς Νυκτὸς» καὶ τὰς ὑπογραφὰς τοῦ ναύαρχου τῶν Ψαρῶν Ν. Ἀποστόλη, τοῦ ἀντιναύαρχου Γ. Ι. Σκανδάλη καὶ τοῦ ὑποναύαρχου Α. Γιαννίτση, αἵτινες εἶχον τὰ ἀξιώματα ταῦτα ἐκ τῆς Βουλῆς τῶν Ψαρῶν.

Τὸ χειρόγραφον τοῦ Ἡμερολογίου ἀνεῦρε καὶ ἀπέστειλεν εἰς ἐμὲ ὁ ἀκάματος ἐρευνητὴς τῆς πατρίου ἱστορίας κ. Λεωνίδας Ζῶης, ἀρχαιοφύλαξ Ζακύνθου.

Εἰς τοὺς πίνακας συνθέσεως ὄλων τῶν μοιρῶν, ὅσας συνεκρότησαν τὰ Ψαρὰ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος, ὁ «Φιλοκτήτης» τοῦ Σκανδάλη μνημονεύεται πάντοτε πρῶτος καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ Σκανδάλης δὲν ἀρχηγεῖ.

Ὁ Γεώργιος Σκανδάλης⁽¹⁾ ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἀρίστων ἀξιωματικῶν τοῦ στόλου τῶν Ψαρῶν. Περὶ τούτου εἶναι σύμφωνοι πᾶσαι αἱ περὶ αὐτοῦ δημοσιευθεῖσαι πληροφορίες καὶ ὅσα γινώσκουμεν περὶ αὐτοῦ ἐκ προφορικῆς παραδόσεως. Ἦτο ἀληθῆς στρατιώτης, ὀλιγόλογος, ἀν-

(1) «Ἀρχηγὸς Κασάνδρου καὶ Τσανταρλῆ» συνηθῶς ἐπιλεγόμενος. Βλ. Ἱερέως Μικὲ Δούκα (πρόην ἀγωνιστοῦ καὶ ἀξιωματικοῦ τοῦ Ἀσπιγγος ἐπὶ τῆς «Κριστερίας».) Τὰ ἡμερήσια συμβάντα τῆς ἀλώσεως τῶν Ψαρῶν, σελ. 28.

δρείος καὶ δραστήριος. Αἱ σημειώσεις του φέρουσι τὴν σφραγίδα τῆς εἰλικρινείας καὶ τῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὸ καθήκον. Εἶχε φαίνεται παρὰ τὴν φυσικὴν νοημοσύνην καὶ τινα μικρὰν μόρφωσιν, ἄχι ἀσυνήθη εἰς τοῖς πλοιάρχους τοῦ Ἀγῶνος, ὅσοι ἦσαν τέκνα τῶν ἐγκρίτων οἰκογενειῶν τῶν ναυτ. νήσων, αἵτινες μετεκάλουν διδασκάλους ἢ διδασκαλίσας ἐκ Χίου, Κυθωνιῶν ἢ καὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, μετὰ τὰ πλούτη τὰ ὅποια ἐσώρρευσαν ἐν ταῖς νήσοις οἱ ἐπιτυχεῖς ἐφοπλισμοί. Τὸ δημοσιεύμενον νῦν ὑπ' ἐμοῦ ἡμερολόγιον φαίνεται νὰ εἶναι ἐπιτομὴ παλαιότερου χειρογράφου, οὗ διεσώθησαν τεμάχια, αἵτινα ἐπιμελῶς παρέβαλον πρὸς τὸ ἀντίγραφον καὶ αὐτοῦ λίαν ἐνίστοε δυσαναγνώστου. Παραθέτω ἔν. Τοῦτο βεβαίως εἶναι προϊόν τῆς καλλιγραφίας τοῦ ἀξιωματικοῦ τῆς φυλακῆς ἢ τοῦ γραμματικοῦ τοῦ σκάφους ἐξ οὗ βραδύτερον ἢ διὰ χειρὸς πιθανώτατα τοῦ ναυάρχου ἐπιτομῆ. Μὲ τὴν πρόθεσιν τῆς δημοσιεύσεως ἠθέλησεν οὗτος φαίνεται νὰ τὸ συμπύξῃ, ἀφαιρῶν πᾶν ὅ,τι ἔκρινεν ἀχρηστον εἰς τὸν ἀναγνώστην, τὸν ἐνδιαφερόμενον διὰ τὰ πολεμικὰ γεγονότα τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ὄχι διὰ τὰς λεπτομερείας τοῦ ἐπὶ τοῦ σκάφους βίου.

Τὸ ἡμερολόγιον τοῦ «Φιλοκτῆτου» φθάνει μέχρι τοῦ ἔτους 1824. Δὲν ὀμιλεῖ δὲ οὔτε περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν, περὶ ἧς ὁ ἀντιναύαρχος δὲν θέλει νὰ εἴπῃ τι, ἀποφεύγων τὴν περὶ τῶν εὐθύνων τῶν καταστροφῶν τῆς Κάσσου καὶ τῶν Ψαρῶν ἔριδα. Συμπληροῖ ἐν τούτοις, εἰς ἄλλα σημεία ὁπωσδήποτε, καὶ τὸν Νικόδημον καὶ τοὺς ἄλλους ναυτικὸς ιστοριογράφους τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνος. Τὸ ἡμερολόγιον τοῦ «Φιλοκτῆτου» ἀρχόμενον ἀπὸ 13 Ἀπριλίου 1821 δὲν ἐκτείνεται πέραν τῆς 28 Ἰουνίου 1824 καὶ ἕκαστον αὐτοῦ κεφάλαιον ὁ ἀντιναύαρχος κυροῖ διὰ τῆς ὑπογραφῆς του.

Ἐκτὸς τῶν εἰσφορῶν του αἵτινες σημειοῦνται ἐν τέλει τοῦ ἡμερολογίου, ὁ Σκανδάλης προσέφερεν αὐτὸ τὸ σκάφος του εἰς τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα, τὸν ὠραῖον «Φιλοκτῆτην», ὅστις καὶ ἐν τῷ Διατάγματι τοῦ Ὁθωνοῦ περὶ ἀναγνώσεως τῶν θυσιῶν τῆς νήσου Ψαρῶν καὶ διανομῆς τοῦ χορηγήματος τῶν τριῶν νήσων φέρεται δεύτερος ἐν τῷ πίνακι τῶν ναυτικῶν δικαιούχων: 1) «Λεωνίδα», ναυτ. δικαιούχος. Νικόλαος Ἀποστόλης, 2) «Φιλοκτῆτης» ν. δικ. Γεώργιος Σκανδάλης, 3) «Ἡρακλῆς», ν. δικ. Ἀνδρέας Γιαννίτσας.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΟΥ ΠΛΟΙΟΥ Ο «ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ», ΑΝΤΙΝΑΥΑΡΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΚΑΝΔΑΛΗΣ

1821 Ἀπριλίου 13

*Ἀπόλουθα καὶ Περιστατικὰ τοῦ ἀντιναυάρχου ὁ «Φιλοκτῆτης» (1)
13 Ἀπριλίου 1921.*

Ἀνεχωρήσαμεν μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ σταυροῦ διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος ἑπτὰ καράβια ἐκ τῶν ὀπλισμένων πλοίων μας καὶ ἐπήγαμεν πρὸς βοήθειαν τῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Σμύρνης ὁμοθρήσκων, ἀπὸ τὸ νὰ ἐπιχειρηθῶσι φόνους κατ' αὐτῶν, καὶ φθάνοντας εἰς τὰ παράλια ἐσυναπαντήθημεν κατὰ τύχην μὲ τινα ἐχθρικά φορητὰ πλοῖα μεταβαίνοντα μεθ' ἑνὸς στρατιωτικοῦ σώματος εἰς Πελοπόννησον. Προσβαλόντας τὰ ἐκυριεύσαμεν τέσσαρα ἐξ αὐτῶν καὶ ἐν κατεβυθίσαιμεν καὶ ἐμποδίζοντας τὴν κοινωνίαν τῶν ἐχθρῶν, ἐληλατούσαμεν τὰ μέρη τῆς Ἰονίας μέχρι τῆς νήσου Λέσβου. Ἐπειτα ἐπιστρέψαμεν εἰς τὴν πατρίδα μας κατὰ διαταγὴν τῶν Προεστῶν μας.

Γεώργιος Ἰωάν. Σκανδάλης

13. Ἐκατατεία τῶν παρὰ τῶν Ἰωνίων.

Ἀπόλουθα καὶ Περιστατικὰ 23 Ἀπριλίου 1821

Ἀνεχωρήσαμεν ἐκ τῆς Πατρίδος Ψαρὰ μὲ τὰ Ὑδρέϊκα πλοῖα καὶ μὲ τὰ Πετξιδίτικα καὶ ἐφθάσαμεν εἰς Χίον καὶ ἴδομεν ἐν ἐχθρικὸν πλοῖον μὲ πολεμοφόδια καὶ μᾶς ἐπληροφόρησαν καὶ ἀμέσως τὸ κατεβυθίσαιμεν ἔμπροσθεν τῆς πόλεως καὶ ἐγένεν ἀφορμὴ καὶ ἔλαβαν οἱ Τούρκοι τὸν ἀρχιερέα ὡς ἐνέχυρον καὶ ἐμποδίσθη τὸ σχέδιόν μας διὰ τὴν ἔφοδον τοῦ φρουρίου. Φοβούμενοι μήπως κατασφάξουν τοὺς χριστιανούς ἐτραβέχθημεν εἰς Ἐγνούσαις καὶ ἐπιάσαμεν ἐν ἑτερον πλοῖον ἐχθρικὸν μὲ ἐνενηντα Τούρκους, πολλὰς γυναῖκας καὶ σαράντα ἐμίρηδες μεταβαίνοντας εἰς Μέκκαν ὅπου τοὺς ἐθανατώσαμεν, τὰς δὲ γυναῖκας τὰς ἀπεστείλαμεν εἰς Μαγνησίαν. Τὴν 26 τοῦ αὐτοῦ ἀράξαμεν εἰς Χίον εἰς τοῦ πασᾶ ἢ Βρύσις ὁμοῦ καὶ ὁ ναύαρχος Νικόλαος Ἀποστόλης. Σκοπὸν εἶχαμεν νὰ ἐπαναστατήσωμεν τὰ χωρία διὰ νὰ προσβά-

23. Ἐκατατεία εἰς Χίον.

(1) Ἦτοι τῆς ναυαρχίδος «Φιλοκτῆτου» φεροῦσης τὸ σῆμα τοῦ ἀντιναυάρχου.

λουν καὶ αὐτοὶ ταυτοχρόνως διὰ ξηρᾶς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ προσέβαλον οἱ Ὑδραῖοι ἐν βρῖκιον ἐχθρικὸν ἐρχόμενον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μὲ δῶρα πρὸς τὸν σατράπην τῆς Αἰγύπτου καὶ κατασφάζαντες αὐτοὺς ἡ λεία αὕτη ἐγέννησεν ἀμέσως τὴν διχόνοιαν τῶν πληρωμάτων, ἥτις διεδόθη εἰς ὅλα τοῦ στόλου τὰ πληρώματα καὶ τὰ λαφυραγωγήσαντα πλοῖα ἔμειναν εἰς Θημιανὰ μόλον ὅτι ἐπροσκήθησαν νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὸν στόλον. Ἐν τούτοις ὁ κίνδυνος τῶν πληρωμάτων ἕνεκα τῆς διαληφθείσης λείας τοῦ Σεΐσηλάμη (1) ἠνάγκασε τοὺς πλοίαρχους Ὑδραῖους νὰ τραβηθοῦν εἰς τὴν πατρίδα τους, ἀναγκαζόμενοι καὶ ἡμεῖς ὁμοίως ὡς καὶ οἱ Πετζίωται, ἐτραβήχθημεν εἰς τὴν πατρίδα μας.

Τέλος τῆς ἐκστρατείας

Γεώργιος Ἰω. Σκανδάλης

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικὰ 1 Μαΐου 1821

Μάιος α Κυ-
ρίνοις τοῦ
φρουρίου Ἰμ-
περτζη.

Θεωροῦντες τὸν κίνδυνον ὅτι ἡ πόλις μας δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντισταθῇ ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ προσβολῶν, ἀνεχώρησαν τέσσαρα πλοῖα μας ἔχοντα ἱκανοὺς ὀπλοφόρους ναύτας μας διὰ τὸ εἰς τὸν Μελιακὸν (2) κόλπον κείμενον φρούριον ὀνομαζόμενον Ἰμπερτζη (3) καὶ φιδάνοντας διὰ νυκτὸς ἐκεῖ τὸ ἐκυρίευσαν ἔξ ἑφόδου πέρνοντας εἴκοσι δύο πυροβόλα ὀρειχάλκα τῶν τριάντα δύο λιτρῶν μὲ διαφόρους ἄλλας ἀποσκευὰς καὶ μετακομίζοντας εἰς τὴν πατρίδα μας μὲ ἄλλα ἕτερα ὀχυρώσαμεν τὸ νέον κατασκευασθὲν φρούριον τὸ ὁποῖον ἐκτίσαμεν ἐπὶ τινος λόφου. Ἔτερα πυροβόλα ἐλαφυραγωγήσαμεν ἀπὸ μίαν γαλιώτα καὶ ἐν βρῖκιον τοῦ Μπέη τῆς Θεσσαλονίκης τὰ ὁποῖα καταδιωκόμενα ἀπὸ δύο πλοῖα μας ἐρρίφθησαν εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἄθωνος. Ἐν τούτοις συνετέλεσαμεν πολὺ εἰς τοῦ Ὀλύμπου τὴν ἐπανάστασιν καὶ κατεχορῆν τῆς Κασσάνδρας καὶ περιπλέοντας μὲ ἑνδεκα πλοῖα πρὸς βοήθειαν τῶν

(1) Λείψανα τῆς στολῆς τοῦ συλληφθέντος, ἐνῶ κατηυθύνετο εἰς Μέκκαν Σεχοῦϊλισλάμη ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐπιτροπείας τῆς Ἑλλάδος. Οἱ συλλαβόντες πλοίαρχοι εἶναι ὁ Πιότσης καὶ ὁ Σαχτούρης. (2) Ὁ Νικόδημος λεγεί Μελιακὸν. Εἶναι ὁ Μέλας Κ. (3) Τὸ φρούριον ἐλέγετο Ἰμπερτζε. Πρῶτον προσεβλήθη τοῦτο καὶ κατόπιν τὸ ἐπὶ τῆς ἐν τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου νησιῶδος φρούριον. Τὴν ἐπιθεσιν διηύθυνεν ὁ μοίραρχος Ἀνδρέας Γιαννίτσης μετ' ἐπιτυχίας καὶ τόλμης. Ὀλόκληρος ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἐναυλόγει ἐν Καλλιπόλει καὶ ἤκουε τοὺς κρότους τῶν πυροβόλων, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως.

Κασσανδριανῶν λαβόντων τὰ ὄπλα κατὰ μίμησιν τῶν ἄλλων τῆς Ἑλλάδος μερῶν, ἀπεινάξαν τὸν ζυγὸν καὶ ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν πατρίδα μας. Τέλος τῆς ἐκστρατείας. (1)

Γεώργιος Ἰω. Σκανδάλης

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικὰ τοῦ 1821, 18 Μαΐου

Μαθόντες ὅτι ὁ Σουλτάνος ἔστειλε στρατεύματά του διὰ ξηρᾶς καὶ ἐτοίμαζε στόλον νὰ ἐκπλεύσῃ διὰ νὰ ματαιώσῃ τοὺς σκοποὺς τῶν Ἑλλήνων, ἐσκέφθημεν μὲ τοὺς Ὑδραῖους καὶ τοὺς Πετζίωτας νὰ ἀσφαλίσωμεν τὴν πατρίδα ἀπὸ τὸν ἀχρειέστατον Τοῦρκον καὶ ἐκρίναμεν ἀρμοδιώτερον νὰ ἐμποδίσωμεν τὸν Ἑλλησπόντον καὶ τὴν ἀναγκαίαν συγχρόνως ἀποστολὴν θαλασσίου δυνάμεως εἰς τὸν Ἐπακτον ὥστε ἀπεστείλαμεν ἀνὰ ἕξ ἐκ τῶν μαχιμοτέρων πλοίων μας ἑκάστη νῆσος. (2)

Ἐν τοσούτῳ ἀνεχωρήσαμεν ἀπὸ τὴν πατρίδα μας Ἐπαρὰ ὅλος ὁ ἑλληνικὸς στόλος μὲ τρία πυροπολικά κατασκευασμένα ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Πατατοῦκον, πρὸ χρόνων ἱκανῶν εἰς Ἐπαρὰ παροικοῦντος. Ἐν τούτοις ὁ ἐχθρικός στόλος ἀποπλεύσας τοῦ Ἑλλησπόντου ἐδιευθύνθη πρὸς τὴν Λέσβον καὶ ἡμεῖς λαβόντες τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν ἐξήλθομεν ἔξωθεν τῆς Ἐρισοῦ, (Ἐρεσοῦ) τῆς αὐτῆς νήσου λιμένος, ἀπηντήσαμεν ἐν μόνον δίκροτον ἐχθρικὸν καὶ ἀμέσως ἐπειτάσαμεν τὰς σημαίας μας.

(1) Τὴν ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Γεώργιον Σκανδάλην δύναμιν ἀπέτε-
λουν, ὡς ἐξακριβοῦται ἐξ ἄλλων πηγῶν, τὰ σκάφη: «Φιλοκτῆτης» ναυαρχίς, «Ἡρακλῆς», φέρων τὸ ἀρχηγικὸν σῆμα (κ ο ρ ω ν ε τ ο ὡς τὸ ἀπεκάλουν) τοῦ ὑποναύαρχου Ἀνδρέα Γιαννίτση, «Πηνελόπη», κυβερνήτης Ἀναγν. Κοντός, «Σωκράτης» κυβερνήτης Γεώρ. Ἀποστόλης, «Λεωνίδα» κυβερνήτης Ἰω. Καλάρης, «Μινέρβα», Δημ. Χ. Ι. Κοτζιάς, «Ἀχιλλεύς», Ἀν. Μπουρέκας, «Θεμιστοκλῆς», Γ. Κοτζιάς, «Ἀμερικάννα», Κων. Χ. Ἀγγελῆς, «Λεωνίδα», Νικόλ. Ἀργύρης, καὶ «Λεωνίδα», Νικ. Γιάνναρης. Καὶ ὁ ὑποναύαρχος Κ. Νικόδημος σημειοῖ ἑνδεκα σκάφη καὶ τοὺς αὐτοὺς πλοίαρχους. Ἐκ τοῦ ἀνω δὲ ἡμερολογίου ὀρθὸς ἀποδεικνύεται καὶ ὁ ἐν τῷ «Υπομνήματι» τοῦ Νικοδήμου ἰσχυρισμὸς ὅτι ὁ Ἐπαριανὸς στόλος δὲν ἦτο παρὼν κατὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κασσάνδρας.

(2) Ἦτοι ὁ μὲν στόλος ἀπέκλεισεν ἐπιτηρητικῶς τὸν Ἑλλησπόντον ἀπόσπασμα δὲ αὐτοῦ ἐπλευσεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ὑπὸ τὸν νεαρῶτατον ὑποναύαρχον Δημήτριον Ἀνδρέου Μιαούλην καὶ τὸν Ν. Μπότσιαση. Ἐπτά πλοῖα Ὑδρας καὶ ἑπτὰ Σπετσῶν.

Ναυμαχία εἰς
Ἐρρισον.

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικὰ 24 Μαΐου 1821

Τὸ ὁποῖον φοβηθὲν ἠναγκάσθη νὰ προσορμισθῆ εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα. Κατ' ἀρχῆς ἠθελήσαμεν νὰ δοκιμάσωμεν τὴν προσβολὴν ἀνευ πυρπολικῶν, ἀλλὰ βλέποντες ὅτι ἀντιπυροβολούμενοι ἐβλαπτόμεθα (1) αὐσεκεφθέντες μετὰ τῶν συναδέλφων μας Ὑδραίων καὶ Πετρωιῶν ἀπεφασίσαμεν νὰ τὸ πυρπολήσωμεν, διὸ διευθύναντες οἱ Ὑδραῖοι τὸ πυρπολικὸν τους (2) ἀπέτυχαν διὰ τὸ πρωτόπειρον τῆς μεθόδου καὶ ἀπετεφρώθη εἰς μάτην, ἀλλὰ τὴν ἐπιούσαν ἐδιετάχθη ὁ Δημήτριος Παππανικολῆς καὶ ὁρμίσας ἀτρόμητος τὸ ἐκόλησεν (τὴν 27 Μαΐου) ἐπὶ τοῦ δικρότου τὸ ὁποῖον ἔγινε τῶν φλογῶν τοῦ παρανάλωμα μὲ μέγα τοῦ πληρώματός του μέρος. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἐθριάμβευσεν ὁ πατριωτισμὸς καὶ ὁ στόλος τὴν ἐπιούσαν ἐπροσεβάλαμεν μὲ ὁρμὴν τὸν ἐχθρικὸν στόλον περιπλέοντας ἐκτὸς τοῦ λιμένος. Ἡ ἀπροσδόκητος ὁρμὴ μας ἐσύγχισεν τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν ἐτρέψαμεν εἰς φυγὴν καταδιώξαντες αὐτὸν ἕως τὸν Ἑλλήσποντον.

Σφαγὴ Κυδωνιῶν

Ἀφοῦ τὸν κατετροπώσαμεν πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον ἐστράφημεν περιπλέοντες τὴν μικρὰν Ἀσίαν διὰ νὰ χορηγήσωμεν εἰς τοὺς κατοίκους τῶν παραλίων ἐκείνων βοήθειαν. Ταυτοχρόνως ἀπεστείλαμεν τινὰ πλοῖα διὰ νὰ παρατηρήσουν πλησιέστερον τὰ διάφορα παράλια καὶ νὰ λαμβάνωσι περὶ τῆς πρὸς τοὺς Χριστιανούς τῶν Τούρκων διαγωγῆς. Ἐν ἓκ τῶν πλοίων τούτων ἐλθὼν εἰς τὸν στόλον ἀνήγγειλεν ὅτι οἱ Κυδωνεῖς καὶ Μοσχονησιῶται εὗρίσκοντο εἰς μέγαν κίνδυνον καὶ ἐζήτουν τοῦ στόλου τὴν βοήθειαν καὶ φθάνοντας εἰς Μοσχονήσια ἐπληροφόρηθημεν παρὰ τινος προκρίτου Κυδωνιαίου Χατζῆ Ἀθανασίου ὅτι ὁ πασῆς τῆς Περγάμου ἔλαβεν ἰκανὸν ἀριθμὸν Κυδωνεῖς ὡς ἐνέχυρα καὶ ἔστειλε στρατιώτας πρὸς φύλαξιν τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ ἕνεκα τούτου κατὰ παράκλησιν καὶ τοῦ Χατζῆ Ἀθανασίου, ἀνεχωρήσαμεν ὅλος ὁ στόλος διὰ νὰ μὴ δώσωμεν ὑποψίαις εἰς τὸν πασῆ καὶ θυσιάσωσιν ἀδίκως τοὺς κατοίκους. Ἡμεῖς ἀμέσως ἐβάλλθημεν εἰς τὰ πανιὰ νὰ ἀναχωρήσωμεν, ἀλλὰ μόλις παρήλθον τρεῖς ὥραι, ἠναγκάσθημεν νὰ σταθῶμεν εἰς τὰ ἴδια, διότι πλῆθος Ἀσιανῶν, ἐφορμήσαν κατὰ τῆς πό-

(1) Τοῦ τουρκικοῦ σκάφους ἔχοντος πυροβόλα μεγαλητέρου διαμετρήματος καὶ βεληγεκοῦς.

(2) Ἡ μετασκευὴ καὶ τούτου ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Πατατούκου, ἡ δὲ κυβέρνησις αὐτοῦ ἀνετέθη εἰς τὸν Ὑδραῖον Πικῖνον.

λεως ἀφῆνης ἐκδικεῖται ἀφανίζον καὶ λεηλατεῖ ἐντὸς ὀλίγου αὐτήν. Μαινόμενος δὲ ὁ ἀρχηγὸς Τούρκος κατὰ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐπρόσταξεν τὴν σφαγὴν καὶ θανατωθῆκαν πλείστοι.

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικὰ 30 Μαΐου 1821

Μόλις διεσώθησαν οἱ λοιποὶ, κολυμβῶντες, ἐντὸς τῶν λέμβων μας, αἱ ὁποῖαι πολεμοῦσαν μὲ μέγαν κίνδυνον. Μετὰ τὴν φοβικτὴν ταύτην σφαγὴν καὶ καταστροφὴν ἠναγκάσθημεν νὰ μεταφέρωμεν τοὺς διασωμένους Κυδωνεῖς ἐπὶ τῆς νήσου μας. Τέλος τῆς ἐκστρατείας.

Γεώργιος Ἰω. Σκανδάλης

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικὰ 26 Ἰουνίου 1821

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐζήτησαν οἱ Σάμιοι τὸν στόλον τὸν ἑλληνικὸν πρὸς βοήθειάν τους μαθόντες ὅτι ὁ ἐχθρικὸς στόλος διαμένων μετὰ τῶν Κυδωνιῶν τὴν καταστροφὴν εἰς Ἑλλήσποντον ἐστρατολογούσε διὰ τὴν Σάμον. Εἰς τὴν εἶδησιν ταύτην προπαρασκευάσθη καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Ἀνεχωρήσαμεν ἀπὸ τὴν πατρίδα μας Ψαρὰ καὶ ἐνωθέντες μὲ τὸν λοιπὸν στόλον ἐδιευθύνθημεν πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ὁποῦ ἐπετύχαμεν πρὸς τὰς 9 Ἰουλίου εἰς Τσακλίον (Τσαγκλί) προσορμισμένα τινὰ τῶν φορητῶν τοῦ ἐχθροῦ πλοίων ἐπὶ τούτῳ προεσταλμένων διὰ τὴν μετακόμισιν ἐκ τῆς Ἀσίας στρατευμάτων καὶ ἀμέσως ἐρρίφθημεν ἐπάνω τους καὶ τὰ ἐκάραμεν ὅλα τὸν ἀριθμὸν ἑννέα ἀνευ πυρπολικῶν. Τὸ τυχερὸν τοῦτο ἀποτέλεσμα, διέσωσε τότε τὴν Σάμον, διότι τὸ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς τοῦ ἐχθροῦ στρατεύμα, ἔτοιμον νὰ μεταβῆ εἰς Σάμον, δειλιάσαν διελύθη καὶ ἡ διάλυσις του ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ ἐγκαταλείψῃ ὁ ἐχθρικὸς στόλος τὸ κατὰ Σάμου ἐπιχείρημά του καὶ νὰ τραβηχθῆ ὁ ἐχθρὸς εἰς τὰ ἴδια, δηλαδὴ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἡμεῖς ἐτραβήθημεν εἰς τὰς νήσους μας. Τέλος τῆς ἐκστρατείας.

Γεώργιος Ἰω. Σκανδάλης

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικὰ 9 Νοεμβρίου 1821

Ἐξεκινήσαμεν (διαταχθέντες) ἀπὸ τὴν Βουλὴν τῆς πατρίδος μας Ψαρὰ, διὰ τὸν ἐχθρὸν μαθάνοντας ὅτι εἶναι εἰς Ἀαρδανέλλια καὶ

Ναυμαχία εἰς Σάμον.

^{Ἐκστρατεία τῶν Δαρδανελίων.} ἐνῶ ἡμεῖθα προπαρασκευασμένοι ἐκινήσαμεν τέσσαρα καράβια, τὰ δὲ δύο τὰ εἶχαμεν κατασκευασμένα εἰς πυρπολικά. Τὸ κομπογιό μας ἦτο ἀπὸ ἀνθρώπους 68. (1) Εἰς τὰς 6 ὥρας τῆς νυκτὸς ἐσηκωθήκαμεν ἀπὸ τὸ πόρτο Ψαρά, ὁμοίως καὶ τὰ δύο μπουρλότα, ὁ ἀέρας Νότιος, ἔσταθήκαμεν τὴν ἐπίλοιπὴν νύκτα μόνον μὲ ταῖς δύο Γάμπιες ἀλὰ ὄρτζα κάτω ἀπὸ τὴν Παναγία. Εἰς τὰς 10, ἡμέρα Πέμπτη, εἰς τὴν ὥρα 1 ἴδωμεν τὰ μπουρλότα σοβράνα, τὰ ἐπροσμέναμε διὰ νάρθουν κοντά, εἰς ὥρας 3 ἐσμίξαμεν καὶ ἐκάμαμεν τοὺς παπαφήκους. Τὸ πλοῖον τοῦ Καρακωνσταντῆ δὲν ἐφάνη ὀπίσω μας. Εἰς τὰς 4 τὸ ἴδομεν μὲ φόρτζα πανιά καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Σίγρι. (2) ἴδομεν ἐν πλοιάριον καὶ δύο ἐμβρίκια καὶ τραβοῦσαν περ' Ὀστρια εἰς ταῖς 8 ἦλθεν ἡ τράτα (3) τοῦ μπουρλότου καὶ τοὺς ἐδώσαμεν τρία βαρέλια νερό, τρομπόνια τρία, φυσέκια διὰ τοὺς σολτάτους, τουζίνες δύο. Εἰς τὰς 11 ἡμεῖθα ἔξωθεν τῆς Γενέδου, τὰ δὲ μπουρλότα ἐτράβηξαν μέσα ἀπὸ τὴν Γένεδο σκοπὸν ἔχοντα νὰ περάσουν εἰς τὸν Ἑλλησπόντον μέσα διὰ νὰ κτυπήσουν τὸν ἐχθρὸν καὶ περὶ τὰς 3 ὥρας τῆς νυκτὸς ἐγένεν γαλήνη καὶ τὰ ρεύματα ἐναντία τους μὴ ἠμπορῶντας νὰ τελειώσουν τὸν σκοπὸν τους ἐγύρισαν ὀπίσω καὶ μᾶς ἀντάμωσαν. διότι τους εἶχαμεν τὸ σύνθημα μὲ φανάρι, χωρὶς νὰ συλλογισθῶμεν ὅτι ἦτον καὶ ἐχθρικά. Εἰς τὰς 11 ὥρας τὸ πρῶν ἐπήραμεν τὴν βόλτα εἰς Δαρδανέλλια διὰ νὰ ἴδωμεν τὰ ἐχθρικά πλοῖα. Εἰς τὰς 11 1/2 ἐπιάσαμεν ἓνα καΐκι καὶ ἐπήγαμεν διὰ Λῆμνο τὸ ἐρωτήσαμεν διὰ τὸν ἐχθρὸν καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι εἶχε περάσει εἰς τὸ ἀπέναντι τῆς Καλλιπόλις λεγόμενον Λάψακος. Εἰς τὰς 4 ἐδέσαμεν τὸ μικρὸ μπουρλότο καὶ τὸ ἐτραβούσαμεν διὰ τὸ μέρος τῆς Θάσου. Ὑψώσαμεν τὸ σύνθημα διὰ νὰ ἔλθῃ καὶ τὸ μεγάλο μπουρλότο κοντά μας. Εἰς τὰς 3 ἄλλαξεν ὁ καιρὸς καὶ ἐλύσαμεν τὸ μπουρλότο καὶ τραβοῦμεν ὅλα μαζῆ δι' Ἅγιον Ὄρος. Βασίλευμα ἡλίου, εἴμεθα κοντά εἰς τὴν Λῆμνο. Εἰς τὰς 6 τὰ ἐγυρίσαμεν, ὁ ἀνεμος Ο. Σ., καὶ ἐπηγαίναμεν κατὰ τὸν Ἅγιον Στράτην. Εἰς τὰς 13 ὁ ἀνεμος Σορόκος, ἐδέσαμεν τὸ μπουρλότο καὶ ἐτραβούσαμεν μόνοι διὰ Σκύρον. ἴδομεν δύο καράβια, ἐπήγεν ὁ Καρακωνσταντῆς νὰ τὰ βιζιτάρη, ἡμεῖς δὲ ἐστεκόμεθα εἰς προσοχὴν καὶ ἐβλέπαμεν τὰ κινήματά των καὶ εἴμεθα ἐτοιμοί, ἀλλὰ βλέποντας ὅτι δὲν ἦτο ἐχθρικά ὄρτζαρισεν καὶ ἦλθε πλησίον μας καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι ἦταν πραγματευτάδικα φράγκικα καὶ πηγαίνουν διὰ Θεσ-

(1) Ἐννοεῖ ἐνταῦθα πιθανώτατα τὸ πλήρωμα τῶν πυρπολικῶν, τριάκοντα τέσσαρας «συντρόφους» δι' ἕκαστον. (2) Κάβο Σίγρι, ἢ ἔρεσσὸς ἄκρα. (3) Ἐννοεῖ τὴν «πιωτηρίαν λέμβον» τοῦ πυρπολικῶ.

σαλονίκην, ὁ ἀνεμος ἐγύρισεν βόρειος ὑψώσαμεν κουρτελάτζες(1) καὶ πρὸς τὰς 8 τῆς νυκτὸς ἀράξαμεν εἰς τὴν πατρίδα μας Ψαρά.

Τέλος τῆς ἐκστρατείας.

Γεώργιος Ἴω. Σκανδάλης

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικὰ 29 Δεκεμβρίου 1821

Ἡμέρα Πέμπτη ἐμολάραμεν ἀπὸ τὴν πατρίδα μας Ψαρά μὲ ἐν ἄλλο βρίκιον τοῦ Μαιούνη, διὰ τὸν κόλπον τῆς Σμύρνης, ἐβραδυάσθημεν εἰς τὸν κάβον μελανοῦ τῆς Χίου ὁ ἀνεμος Πονέντες, ἐφθάσαμεν ἓνα καράβι καὶ ἤρχετο ἀπὸ Γένοβα μᾶς εἶπεν ὅτι ἡ Ἱερὰ Ρωσία εἶχεν ἐναντιωθῆ χωρὶς λόγον εἰς τὴν Τουρκίαν. Εἰς τὰς 4 ὥρας τῆς νυκτὸς εἶχαμεν φθίαση ἔξω ἀπὸ τῆς Φῶκης. Εἴδομεν 4 καράβια εἰς τὰ γκλεζονήσια, ἐπλησιάσαμεν βάνοντες τὴν σημαίαν ρίχνοντας ἓνα τουφέκι ἔτρεξαν ἡ βάρκες μας καὶ ἐρωτῶντας τὰ ἀκόλουθα τῆς Σμύρνης, τὰ καράβια ἦτον ἐγγλέζικα, ὅτι ἔκαναν διακοπὴ εἰς τὸ νὰ σφάζουν τοὺς ἀόπλους Γραικοὺς οἱ Τοῦρκοι. Εἰς τὰς 3 εἴδομεν ἐν καΐκι εἰς Κασάπουρνα καὶ ἐτρέξαμεν διὰ νὰ δοῦμεν ἴσως καὶ εἶναι ἐχθρικόν, τὸ καΐκι μᾶς ἐτρέπωσε εἰς Κουργιοῦ λιμάνι, ἐρρίψαμεν τὴν βάρκα καὶ ἔπηγεν καὶ τὸ ἐπήραμεν καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι εἶναι καὶ ἓνας μαρτίγος μὲ Κρητικοὺς Τούρκους φορτωμένος μπαρούτια εἰς τὰς Ἐγνοῦσας, ἀμέσως ἐτραβήξαμεν καὶ ἐπήγαμεν εἰς τὸ Γρηλημάνι ὅμως δὲν εἴδομεν τίποτε ἀλλὰ φεύγοντας ἔξωθεν τῆς Ἐγνοῦσας εἴδομεν μίαν φεργάδα καὶ ἓνα ἰβρίκιον. Ἐπέσαμεν κοντὰ καὶ τὰ ἐκάμαμεν ἐχθρικά, ἀλλὰ αὐτὰ δὲν μᾶς ἐκύτταξαν διόλου. Τὴν ἐπιούσαν εἴδομεν ἓνα καράβι ἐμπορικὸν φραντζέζικο ἤρχοντο ἀπὸ Κωνσταντινούπολι καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι ἦτον ἡ ἀρμάτα ἢ ἐχθρικὴ διζαρμάτη εἰς τὴν Καλλιπόλιν τὰ ἐγυρίσαμεν διὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὸ πρῶν ἐπήγεν ὁ ἀνεμος Τριμουντάνα ἐβραδυάσθημεν ψάχνοντας δι' ἐχθρικά πλοῖα εἰς τὸν κάβο μελανοῦ καὶ τὸ ἐσπέρας ἀπεφασίσαμεν νὰ πᾶμε διὰ τὴν πατρίδα μας Ψαρά νὰ σκεφθῶμεν περὶ νέας νίκας ὅπου καὶ εἰς τὰς 12 ἀράξαμεν εἰς τὰ Ψαρά.

Τέλος τῆς ἐκστρατείας.

Γεώργιος Ἴω. Σκανδάλης

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικὰ α Φεβρουαρίου 1822 Ψαρά.

Ἐμισεύσαμεν ἀπὸ τὴν πατρίδα μας Ψαρά ἐναντίον εἰς τὸν ἀχρεῖ-ἔστατον Τοῦρκο ἐχθρὸν μας. Εἰδοποιήθημεν ἀπὸ ἐν πλοῖον ὅπου

(1) Κουρτελάτζες, τὰ Παγίσια, πρὸς αὔξησιν τῆς ἐπιφανείας τῆς ἰστιοφορίας.

ήτον φερόμενον από τὰ Δαρδανέλλια καὶ ἤξευραν τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ, μᾶς εἶπαν ὅτι θὰ πάγη εἰς Πρέβεζαν. Ἄν ἐλείψαμεν ἀπὸ τὸ χρέος μας τὸ ὁποῖον ἀκολουθήσαμεν διὰ νὰ ὑπάγωμεν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ.

Τώρα λοιπὸν θέλω ἐξηγήσω τὰ πῶσα πλοῖα συνίτατο ὁ στόλος. Ἀπὸ 15 καράβια καλῶς ἐτοιμασμένα μία Γαλιότα καὶ ἓνα μπουρλότο καὶ μία βάρκα μεγάλη διὰ σερβίτζιο τοῦ στόλου, ὅλα ἀπὸ 17 πλοῖα. Ἀρχιναύαρχος Νικόλας Ἀποστόλης. Ἐμισεύσαμεν καὶ τραβοῦμεν

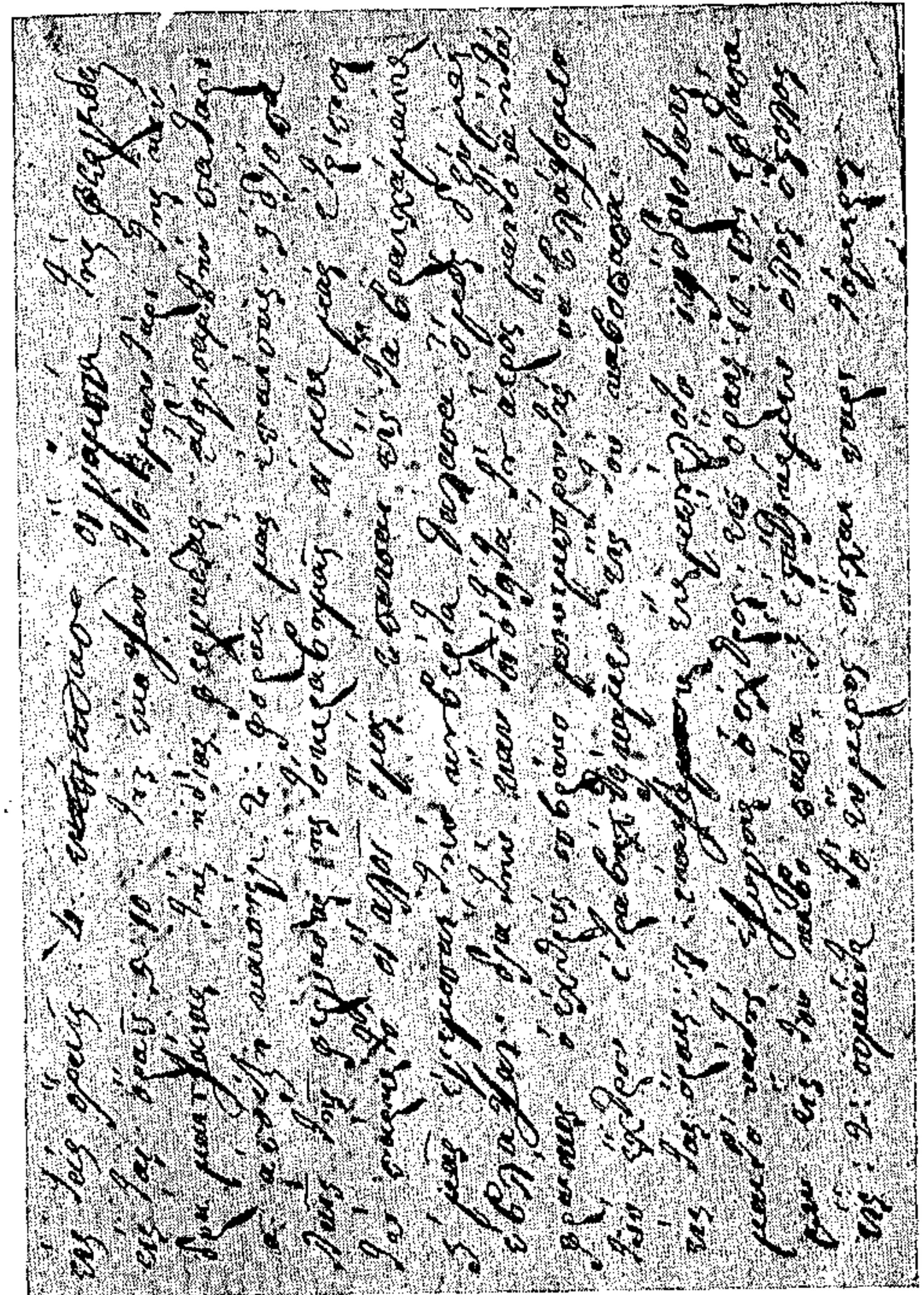
Ἀκόλουθα καὶ περιστατιὰ τοῦ 1822 2 Φεβρουαρίου

Ναυμαχία τῶν Πατρῶν.

διὰ Ὑδρα νὰ ἐνωθῶμεν μὲ τὸν ἐπίλοιπον στόλον εἰς τὰς 2 τοῦ τρέχοντος, ἡμέρα Πέμπτη, ἡμεῖς εἰς τὸ Κάβο δόρος, καὶ ἦταν τρεῖς καράβια ἀραγμένα εἰς τὴν Κάρυστον, ἀλλὰ τὰ ἐκάμαμεν φράγκικα καὶ τὴν ἐπιπύσαν ἐφθιάσαμεν εἰς Περιβόλα ἢ ὑποία κεῖται ἀπέναντι τῆς Ὑδρας, ὁ δὲ Ἀρχιναύαρχος καὶ τὰ λοιπὰ πλοῖα εὖν Ψαρῶν ἐπῆγαν εἰς Πόρον ἐπειδὴ καὶ εἶχον ἀνάγκη ἀπὸ παλάμι.

Εἰς τὰς 3 τοῦ ἰδίου μηνὸς ἐπῆγεν ἡ βάρκα μας εἰς Ὑδραν διὰ νὰ συναχθῇ ὁ παντοῖος στόλος. Μᾶς εἰδοποίησαν ὅτι ὁ ἐχθρικός στόλος ἦτον εἰς Μοθοκόρωνα τὸ δὲ βράδυ ἐγυρίσαμεν εἰς τὰ καράβια μας. Εἰς τὰς 4 τοῦ μηνὸς εἶχεν ἀριβίαση ἓνα καράβι κεφαλονίτικο μὲ παντιέρα ἰγκλέζικη, εἶχεν ἔρθῃ ἀπὸ Ἀλεξάνδρειαν, ἦτον τὸ κάργο του ῥίζια διὰ τὴν Σμύρνη. Ἦλθε καὶ ὁ Ἀποστόλης Γεώργιος. Μᾶς εἰδοποιεῖ τὴν ἔλευσιν τοῦ ἀρχιναύαρχου μας. Ἐβγήκαμεν εἰς τὰ πανιά ἡμοῦ καὶ ὁ Ἀποστόλης Γεώργιος, καὶ εἶχαν του εἰπῆ ὅτι τὰ μπαρούτια ὅπου εἶχε στείλῃ ὁ πατριώτης μας Βαρβίκης ἀριβάρισαν εἰς Λαφονῆσι καὶ διὰ τὴν ἐναντιότητα τοῦ καιροῦ καὶ διὰ τὴν ἀναξιότητα τῶν καραβίων δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ριβάρουν εἰς Ὑδραν καὶ ἐδιωρίσθημεν ἀπὸ τὸν ἀρχιναύαρχόν μας νὰ πᾶμε διὰ τὰ καράβια αὐτὰ καὶ ἐτραβήξαμεν εἰς τὰς 8 ὥρας τῆς νυκτός. Ἐξημερώθημεν εἰς τὸ Πετροκάραβο ἡμέρα Κυριακή.

Εἰς τὰς 9 ὥρας ἐβιζιτάραμεν ἓνα καράβι Ζακύνθιο παντιέρα ἰγκλέζικη. Ἦρχετο ἀπὸ Μονοβάσια. Εἶδομεν ἓνα καράβι καὶ ἦτον ἀραγμένον εἰς τὸν ἅγιον Ἡλίαν ἐβραδυάσθημεν εἰς τὸ Λαφονήσιον ὅλην τὴν νύκτα τὸ ἐβαστούσαμεν ἄλλα ὄρτζι καὶ τὴν ἐπιπύσαν ἀράξαμεν εἰς Μαραθωνῆσι καὶ τὰ δύο ἤρραμεν τρεῖς πλοῖα τὰ δύο ρωσικὰ καὶ ἓνα

Ἀπόσπασμα τοῦ Ἡμερολογίου τοῦ «Φιλοκτίτου». Χειρόγραφον τοῦ γραμματικῶ τοῦ σκάφους.

ἰμπεριάλικο. (1) Ἄνταμόσαμεν καὶ τὸ καράβι ὁποῦ ἡμεῖς ἐσταλθῆκαμεν ἀπὸ ναύαρχον Νικόλαον Ἀποστόλη, Ψαριανόν. Ἐπήγαμεν εἰς τὸ καράβι, μᾶς ἔφεραν τὸ μπαροῦτι μὲ τὴν ἴδια τους βάρκα βαρέλια εἴκοσι τέσσερα, τὰ δὲ ἐπίλοιπα τὰ πήραμεν ἀπέξω τριάντα τέσσερα, ὅλα πενήντα ὀκτώ καὶ σιὰς 8 τοῦ τρέχοντος ἐδώσαμεν τὴν περιλαβὴν τοῦ καπιτὰν Ἀποστόλη Γεωργίου καὶ ἐμολάραμεν ἀπὸ Μαραθωνῆσι πέρνοντας καὶ ἄλλα 40 βαρέλια, ἐν ὄλῳ ἐνενηντα ὀκτώ.

Εἰς τὰς 4 ὥρ. ὁ ἀέρας φρέσκος. Εἶδεν ἡ βάρδια ἓνα καράβι εἰς τὸ πέλαγος καὶ ἐτρέξαμεν μὲ βίαν. Πρὸς τὴν 1 ὥραν τῆς νυκτὸς ἐμαίναραμεν πανιὰ καὶ ἐξημερώθημεν εἰς Λαφονήσιον ὁ ἀνεμος φρέσκος. Εἰς τὰς 9 κάμνοντας τὴν βάρδια, κατὰ τὸ συνειθισμένον, εἶδομεν ἓνα καράβι ἐμπρὸς μας, τὸ ἐκυνηγήσαμεν, τοῦ ὑψώσαμεν σημαίαν, ἐστάθη καὶ ἔβαλεν σημαίαν Ἐγκλέζικη, ὁ ἀέρας φρέσκος. Ἐπήγαμεν καὶ ἀράξαμεν εἰς Ξυλή. Ἐστάλαμεν δύο ἀνθρώπους εἰς τὴν γῆν καὶ ἔκαμαν βαρδια καὶ μᾶς ἔφεραν τὴν εἶδησιν ὅτι ὁ στόλος ὁ ἐλληνικὸς ἐράνη ἔξω τοῦ Λαφονησίου. Ἀμέσως ἐσηκώθημεν εἰς τὰ πανιὰ, ὁ ἀέρας μαίετρος, καὶ τὰς 11 ὥρ. ἀνταμόθημεν μὲ τὸν στόλον τὸν ψαριανὸν εἰς Λαφονῆσι ὁποῦ ἐπήγαν καὶ ἀράξαν εἰς αφονήσιον. Ἀράξαμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐπεριμέναμεν τοὺς συμάρχους μας Ὑδραιοπετζιώτες. Εἰς τὰς 11 τοῦ τρέχοντος ἐκάμαμεν Συνέλευσιν ὅλοι οἱ Καπετάνοι πρὸς τὸν Ἀρχιναύαρχον καὶ ἐψηφήσαμεν καὶ τρίτον ναύαρχον (2) τὸν Ἀδρέα Γιαννίτζην, ἐφίνησαν καὶ οἱ σύμμαχοί μας οἱ Ὑδραιοπετζιώταις εἰς Καβομαλέα καὶ πρὸς τὸ ἑσπέρας ἀνταμόθημεν ὅλος ὁ στόλος καὶ ἀράξεν καὶ αὐτός. Τὸ πρωὶ μᾶς ἔκαμεν σινιάλο ὁ Κομαντάντες Ἀποστόλης διὰ νὰ δῶσώμε σιὰ Ὑδραιοπετζιώτικα τὸ μπαροῦτι τὸ ὁποῖον τοὺς ἀναλογοῦσε καὶ πρὸς τὰς 9 ἐδώσαμεν τοῦ Μιαούλη βαρέλια 18 καὶ τοῦ Βούλγαρη βαρέλια 14 ὅπου τὰ περιλάβεν καὶ αὐτὰ ὁ Μιαούλης. Ἐκάμαμεν πανιὰ ὅλος ὁ στόλος καὶ ἡμεῖθα εἰς τὰς 12 ὥρ. ἀνάμεσα Ἰζιρίγο καὶ Ματαπᾶ, ὁ ἀνεμος Ὁστρια, μὲ μπόρες καὶ βροχὴν, ἐμάσαμεν τὰ πανιὰ καὶ ἐπηγένεαμεν μόνον μὲ δύο Γάμπιες μὲ μούδες (3) ἕως πρωὶ. Ἐξημερώθημεν εἰς τὸν κάβο—Γρόσο καὶ τὴν ἐποῦσὸν ἡμεῖθα πλησίον τοῦ Βενέτικου τὴν δὲ νύκτα ἐπεριφερόμεθα εἰς τὸν κόλπον τῆς Καλαμάτας ἕξ αἰτίας του, τὸ ξημέρωμα ἡμεῖθα εἰς τὴν Κορόνην. Εἶδομεν δύο καράβια ἀραγμένα. Ἐλληνικὰ νὰ εἶχαν διορισθῆ ἀπὸ τὸν ἀρχιναύαρχον Μιαούλην. Ἐκαμεν σινιάλο νὰ ἡμεῖθα ὅλην τὴν νύκτα μὲ φόρτζα πανιὰ ὅσον ἡμπορῆ καὶ δύναται ὁ καθεὶς καὶ ἐξημερώθημεν περὶ Ὁστρια ἀπὸ τὴν Ζάκυνθο μί-

(1) Ἀδστριακόν (2) Ὑποναύαρχον. (3) Μούδαις: Σειραὶ χρησιμεύουσαι πρὸς μείωσιν τῆς ἐπιφανείας τῶν ἰστίων, σφοδρυνομένου τοῦ ἀνέμου.

λια 33 ὄλος ὁ στόλος. Κάμνοντας σινιάλον ἐπήγαμεν ὄλοι οἱ Καπετάνοι εἰς τὸν Ἀρχιναύαρχον καὶ μᾶς εἶπαν ὅτι τὰ πλοῖα τὰ ὁποῖα ἦτον εἰς Κορώνην τοὺς εἶπαν ὅτι ὁ ἐχθρικός στόλος ἦτο πρὸς τὰ μέρη τῆς Γλαρέντζας 15 τοῦ τρέχοντος ἡμέρα Τρίτη, ὁ ἄνεμος Βορέας. Εἰς τὴν 1 ὥρ. εὐρέθη ἓνα ἀρμαμέντο ἐνγκλέζικο τραβόντας κατὰ τὴν Σαπινέντζα. Ἐπαράδωσα εἰς τὸν Γκίκα μῆτρο Τζήπα πετζιώτην βαρέλια μπαροῦτι 25 τὸ μερίδιόν του. Ἐκαμεν

Ἀκόλουθα καὶ Περιστατικὰ 15 Φεβρουαρίου 1822

σινιάλο ὁ ἀρχιναύαρχος νὰ μείνη ὄλος ὁ στόλος μὲ λίγα πανιά καὶ νὰ βλέπουν ἐκ δευτέρου τὸ σινιάλον. Τὴν νύκτα ἐμείναμεν ὅλην χωρὶς πανιά, ὁ ἄνεμος Νοτιᾶ. Ἐξημερώθημεν καρσι σὴν Ζάκυνθο πὲρ Λεβάντε. Ὁ ἄνεμος ἐπῆρεν βόρειος, Γρέγος. Ἐκαμεν σινιάλο νὰ ἐνωθοῦμεν μὲ τὴν φλότα. Εἰς τὰς 6 ὥρας ἐφθάσαμεν εἰς Γλαρέντζα καὶ νὰ πάνε ὄλοι οἱ Καπετάνοι ἐπάνω. Ἐφθάσαμεν εἰς Γλαρέντζαν καὶ τὸ στράτευμα μᾶς εἰδοποίησεν ὅτι ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἔλθῃ μὲ ὅλην τὴν φλότα. Ἐφορτζάραμεν πανιά καὶ ἐξημερόθημεν σοβράνο τῆς Γλαρέντζας εἰς τὰς 16 τοῦ τρέχοντος, μπονάτζα. Ἐτραβούσαμεν ρεμουλκον. Εἰς τὴν 1 ὥραν ἐπῆγεν ὁ Καπετάνιος εἰς τοῦ Χ. Μανόλη τὸ καράβι. Εἰς τὰς 8 ὥρας φρέσκος Βορέας, εἰς τὰς 11 ὥρ. ἀράξαμεν εἰς τὸν Κάβο Πάπα (1) ὅλη ἡ φλότα. Ἐμειναν μερικὰ διὰ φυλακὴν εἰς τὰ πανιά. Εἰδοποιήθημεν ἀπὸ μερικοὺς φύλακας εἰς τὸ μέρος τὸ ὁποῖον ἀράξαμεν ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἦτον εἰς Πάτρας καὶ δὲν ἵξευρεν ὅτι ἡμεῖς διὰ λόγου του. Εἰς τὰς 2 ὥρας τῆς νυκτὸς ἐπῆγεν μόνος του ὁ Καπετάνιος εἰς τὸν Ἀρχιναύαρχον ὅπου ἦτον εἰς Μισολόγγι ἀραγμένος καὶ ἔστειλεν τὴν βάρκα καὶ εἶπεν νὰ σηκωθοῦμεν εἰς τὰ πανιά. Ὑψώσαμεν τὸ σινιάλο καὶ ἐβάλλθη ὁ δικὸς μας στόλος εἰς τὰ πανιά καὶ ἐπήγαμεν καὶ ἀράξαμεν εἰς τὰ ρηχὰ τοῦ Μισολογγίου ὅπου ἦτον καὶ ὁ ἄλλος στόλος ἀραγμένος. Ἀφήσαμεν δύο πλοῖα φαριανὰ διὰ νὰ φυλάγουν καλῶς τὰ τρέχοντα ὅπου ἤθελε ἀκολουθήσουν ἐκείνην τὴν νύκτα. Εἰς τὰς 18 μᾶς ἔκαμεν σινιάλον ὁ ἀρχιναύαρχος νὰ σηκωθῇ ὄλος ὁ στόλος εἰς τὰ πανιά, ὁ ἀέρας φρέσκος ἀπὸ τὴν Πάτρα, ἐβάλλθημεν εἰς βόλτες μὲ δύο μούδας τριτσαρόλια (2) καὶ ἔνεκα τοῦ σφοδροῦ ἀνέμου ἀράξαμεν πάλι ὀπίσω. Ἐπῆγεν ἡ βάρκα διὰ τροφάς. Ἐδώσαμεν τοῦ Ἀργύρη τοῦ Νικολῆ χαρτιά διὰ τοὺς σολιάτους ρέσμα (3)

(1) Ἀραξὸς ἄρ. (2) Ἀπὸ τοῦ ἰταλ Terzaruolo, ἐκ τῆς γλώσσης τοῦ ναυτικοῦ τῶν γαλερῶν. (3) Rames, δεσμιδες χάπτου ἐνταῦθα.

30 Εἰς τὰς 19 ἐπῆγεν ὁ Καπετάνιος πρὸς τὸν ναύαρχον διότι τὸν ἔκραξαν καὶ ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἔπαισεν ὁ ἄνεμος καὶ ἐφάνη ὁ ἐχθρὸς πλὴν τὰ μεγάλα, εἰς τὴν Πάτρα. Εἰς τὰς 11 ἦλθεν ὁ καπετάνιος καὶ ἐδώσαμεν πρὸς τοὺς Πετζιώτες 13 ρέσμα χαρτὶ ὁμοίως καὶ πρὸς τὰ δικά μας πλοῖα καὶ ἐσηκώθημεν εἰς τὰ πανιά ὄλος ὁ στόλος διὰ νὰ κτυπήσωμεν τὸν ἐχθρὸν ἀποῦ ἦτον ἀραγμένος σοταβέντο ἀπὸ τὴν Πάτρα. Ἀμέσως ὅπου μᾶς εἶδεν ὁ ἐχθρὸς ἐσηκώθησαν ἡ φεργάδες εἰς τὰ πανιά καὶ ἐδώσαμεν, ἡ πρώτη πτέρυγα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, τὸν πόλεμον. Πρὸς τὰς 4 ἔσπασεν ἡ γάπια τῆς φεργάδας, ἐκόψαμεν καὶ τὸ μαντάρι τῆς μετζάνας τῆς ἰδίας φεργάδας.

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικὰ 19 Φεβρουαρίου 1822

Ἀδειάσαμεν τὴν μπαταρίαν μας ἀπὸ δύο φορές. Μᾶς ἦλθαν δύο μπάλες τῆς φεργάδας εἰς τὸ καράβι μας, ἡ μία μᾶς ἐτρούπησε τὸ παρουνκέτο καὶ ἡ ἄλλη μᾶς ἔπεσεν εἰς τὰ βρεχάμενα καὶ ἐγέμισε ἡ κουβέρτα θάλασσα, ὅμως δὲν μᾶς ἔβλαψε. Διὰ τὴν ἐναντιότητα τοῦ ἀέρος ὁ ἐχθρὸς μᾶς ἐπῆρε τὸ κέντρον καὶ ἐσυλλογίσθημεν ὅτι μὴν μποροῦντες νὰ τὸν βλάψωμεν ἐτραβήχθημεν εἰς τὸν Κάβο Πάπα. Εἰς τὰς 7 ὥρας ἔκαψαν ἓνα μπουρλότον ἡ Ὑδριώταις μὲ τὸ νὰ τοὺς ἐξύγωσεν ὁ ἐχθρὸς. Εἰς τὰς 10 ἐστάθημεν ὄλος ὁ στόλος εἰς δύο σώματα τὸ ἓν μέρος εἶχε πάρει τὸ μέρος τοῦ Μεσολογγίου, τὸ δὲ ἄλλο μέρος εἰς Πάπα. Τοῦτο βλέποντας ὁ ἐχθρὸς ἐστάθη ἄλλα κάπα, ὁμοίως ἐστάθημεν καὶ ἡμεῖς. Εἰς τὰς ὥρας 2 τὸ πρωὶ ἔκαμεν σινιάλο ὁ Ναύαρχος ν' ἀκολουθοῦμεν ὄλος ὁ στόλος τὸν δρόμον του. Τὴν ἀκόλουθον νύκτα ἐβραδυάσθημεν μέσα ἀπὸ τὴν Γλαρέντζα καὶ εἰς τὴν εἰκοσιμίαν τοῦ τρέχοντος ἐξημερώθημεν εἰς τὸ Κατάκωλον, ὁ ἀέρας λίγος. Ἐκαμεν σινιάλο νὰ τὰ γυρίσωμεν κατὰ τὴν Ζάκυνθο καὶ νὰ ἀκολουθῶμεν τὰ κινήματά του. Ἐφάνη μία φεργάδα ἐγγλέζικη καὶ ἐτραβοῦσεν καθὼς ἡμεῖς ἔστείλαμεν τὴν βάρκα ἔξω διὰ νὰ πάρῃ νερὸ καὶ κρασί τῶν ἀνθρώπων μας. Ἦλθεν ἡ βάρκα καὶ ἔκαμεν σινιάλο νὰ ποδίση ὄλος ὁ στόλος ἦλθεν καὶ ἓνα καΐκι καὶ μᾶς εἰδοποίησεν ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἔλαβε ζημίαν καὶ ὅτι τοῦ ἐσκοτώθησαν ἕως 100 Τοῦρκοι. Εἰς τὰς 8 ὥρας ἔκαμεν σινιάλο καὶ ἀράξαμεν εἰς Κατάκωλον. Ἐστείλαμεν τὴν σκαμπαβία ἔξω καὶ ἔφερεν κρασί ἦλθεν καὶ ἓνα ἱμπρίκι ἐγγλέζικο μπεηλίδικο (1) καὶ ἀνεχώρησε σὴν στιγμὴν. Ἐσηκώ-

(1) Βασιλικόν. Πολεμικὸς ἀγγλικὸς πᾶρον.

θημέν ὄλος ὁ στόλος στὰ πανιά καὶ τραβοῦμεν ἀπὸ τὸ Κατάκωλον διὰ τὴν Πατρα καὶ ἐξημερώθημεν εἰς Γλαρέντζα, εἶδομεν δύο φεργάδες καὶ τραβοῦν περ Πονέντε. Διότι ἐπίγαιναν πρὸς τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν ἐνουθετοῦσαν ἀπὸ ἐργασίας πολέμου, Ἄράξαμεν εἰς Μεσολόγγι, διότι ἡ ἀρμάδα δὲν ἦτον εἰς Πάτρας καὶ μήτε ἠξεύρομεν πότε ἐφυγεν καὶ ποῦ εὗρίσκετο. Ἐφυγεν ἡ γολέτα τοῦ Τομπάζη προσταγμένη ἀπὸ τὸν Ἄρχιναύαρχον νὰ στοχασθῆ διὰ τὸν ἐχθρὸν καὶ δὲν τὸν εὔρε, ἀλλὰ μέσα εἰς τὸν κόλπον ἦτον τέσσερα καράβια ἐχθρικά καὶ δύο μὲ παντιέρες ἰμπεριάλικες, ἔκαμεν σινιάλο καὶ ἐκτυπούσαμεν, ἀλλὰ ἀπέξω ὁ ἐχθρὸς εἶχεν τάμπιες καὶ μᾶς ἐκτυποῦσεν, ὁμοίως καὶ τὸ κάστρον τῆς Πάτρας. Ἐροίξαμεν κανονιές δέκα ἕξη ἀλλὰ

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικὰ 23 Φεβρουαρίου 1822

μὴν ἠμποροῦντες νὰ τὸν βλάψωμεν ἐξ αἰτίας τοῦ κάστρου ὅπου μᾶς ἔδεσεν ἀνεχωρήσαμεν διὰ τὸ Μεσολόγγι ὅπου καὶ ἀράξαμεν πρὸς τὰς 26 τοῦ τρέχοντος, ἡμέρα Κυριακή. Μᾶς ἔστειλαν ρεγάλο ἀπὸ Μεσολόγγι εἰς κάθε πλοῖον ἀπὸ δέκα ὀκάδες ρίζι καὶ μία ὀκά ροῦμι. Εἰς τὰς 27 Δευτέρα ἐσηκώθημεν εἰς τὰ πανιά ὄλος ὁ στόλος καὶ νὰ σταθῆ ἀλλὰ κάπα. Εἰς τὰς 12 εἴμεθα εἰς τὸν Κάβο Πάπα καὶ ἀκολουθοῦσαμεν τὰ κινήματα τοῦ ἀρχιναύαρχου ὅλην τὴν νύκτα καὶ ἐξημερώθημεν εἰς Κεφαλώνια 22 τοῦ ἰδίου μηνός, γαλήνη. Ὁ καπετάνιος ἦτον εἰς τὸν ἀρχιναύαρχον ὅλην τὴν ἡμέραν, διότι δὲν τὸν ἄφινεν οὔτε στιγμὴν χωρὶς νὰ τὸν συμβουλευθῆ τὰ περὶ πολέμου. Περὶ τὰς 12 ἦλθεν ὁ καπετάνιος καὶ ἐτραβούσαμεν ὄλος ὁ στόλος μᾶζι μὲ βόλτες καὶ ἐξημερώθημεν εἰς τὴν ἀγίαν Μαύραν καὶ ἐτραβούσαμεν πέλαγος. Ἦλθεν ἓνα ἱμπρὶκι μπεϊλίδικον ἰγγλέζικον, ὠμίλησε μὲ τὸν Ναύαρχον καὶ ἔκαμε τὰ πανιά του καὶ ἀνεχώρησεν. Ὁμίλησε δὲ ὅτι δὲν ἠμπορεῖ παντιέρα ἑλληνική νὰ πάγη εἰς ἰγγλέζικα νησιά. Ἐγένετο συνέλευσις ἀπὸ τοὺς ἀρχιναύαρχους καὶ ναύαρχους καὶ λοιποὺς καπετάνιους ὅτι ὁ κάθε ἀρχιναύαρχος νὰ πάρη μᾶζι του ἀπὸ δύο πλοῖα καὶ νὰ ἐρευνήσουν διὰ τὸν ἐχθρὸν τὰ δὲ λοιπὰ νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πατρίδα των. Καὶ ἐκάμαμεν τὸ σινιάλο καὶ ἐκάμαμεν ὅλα μας τὰ πανιά ἀπὸ Ἁγία Μαύρα καὶ τὸ ἐσπέρας εἴμεθα καρσὶ στὴν Ζάκυνθο καὶ Γλαρέντζα, ὁ ἄνεμος Ὁστρια ὅλην τὴν νύκτα. Ἐπηγέναμεν μὲ ὀλίγα πανιά. Εἰς τὰς 2 τοῦ Μαρτίου

ὁ ἄνεμος Μ ('). Ἐβραδυάσθημεν εἰς Σαπιέντζα τὸ μπουρλότο εὐρέθη ὀπίσω καὶ ἐμείναμεν μὲ ὀλίγα πανιά ἦλθεν τὸ μπουρλότο καὶ ἐκάμαμεν πανιά καὶ τὸ ἐσπέρας εἴμεθα εἰς Τσιρίγο, τὸ δὲ πρωτὶ ἀπέξω ἀπὸ τὴν Μονοβάσια. Ἐβάλαμεν τὰ σημεῖα τοῦ κάστρου, ὁ ἄνεμος Πονέντες δυνατός, ἀρμενίζαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν. Τὴν νύκτα ἔπεσεν. Εἶδομεν ἓνα καῖκι ἔξω τῆς Τζιάς καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι τὸ Γένος προχωρεῖ κατὰ ξηράν. Ὁ ἄερας μπουνατζα δύο ἡμέρες. Εἰς τὰς 7 ἡμεθα στὸν κάβο Καμπανὸ καὶ εἰς τὰς 9, ἡμέρα Πέμπτη, εἰς τὴν 1 ὥραν ἀράξαμεν εἰς τὴν πατρίδα μας Ψαρὰ μὲ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ στόλου μας.

Τέλος τῆς ἐκστρατείας τῶν Πατρῶν.

Γεώργιος Ἰω. Σκανδάλης

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικὰ 14 Ἀπριλίου 1822, Ψαρὰ

Περὶ τὸν Μάρτιον μῆνα ἐτοιμάσαντες οἱ Σαμιώταις ἐκστρατείαν ὑπὲρ τῆς Χίου διὰ νὰ κυριεύσουν τὸ φρούριόν της καὶ νὰ ἐπαναστατήσουν τὰ χωρία αὐτῆς, ἦλθαν οἱ Σαμιῶτες μὲ μερικὰ καῖκια καὶ δύο πολεμικὰ ἔδικά μας καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ φρούριον καὶ ἐσηκώθησαν πολλοὶ χωριάται εἰς τὰ ἄρματα ἐναντίον τῶν Βαρβάρων. Ἀλλὰ τὸ λαμπρὸν τοῦτο ἐπιχείρημα τῶν Σαμιῶν ἐτάχυνε τὴν ἐκπλευσιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ στολάρχου Ἀλῆ Ζαδὲ πιασσᾶ Σκοδριάνου, ὅστις ἀνεπίστως φθάσας εἰς Χίον ἀπεβίβασεν ἱκανὸν ἀριθμὸν στρατιωτῶν ἐκ τῆς Ἀσίας, οἱ ὅποιοι τὴν ἰδίαν ἡμέραν κατέστρεψαν καὶ πόλιν καὶ χωρία κατασφάξαντες ὅσους νὰ διασωθοῦν δὲν εἰμπόρεσαν διὰ τῆς φυγῆς των. Ἡμεῖς ἀμέσως ὅπου ἀκούσαμεν τὸ λυπηρὸν τοῦτο συμβάν ἐκπλεύσαμεν ἀμέσως ὄλος ὁ στόλος μας. Εἰδοποιήσαμεν ἀμέσως καὶ τοὺς συμμάχους μὲ ἕκτακτον πλοῖον. Δὲν εἰμπορέσαμεν νὰ φθάσωμεν ἐγκαίρως, ἀλλὰ ἐπεριφερόμεθα ἔξω τῆς Χίου, ἐπέρναμεν μὲ τὰς λέμβους μας πολλοὺς ἐνθὲ κακαῖθε διεσκορπισμένους κατοίκους τῆς αὐτῆς νήσου καὶ ἀμέσως ἐνωθέντες ὄλος ὁ στόλος ὁ συμμαχικός καὶ τὰ μπουρλότα ἐπλεύσαμεν εἰς τὸ στενὸν τῆς Χίου ὅπου ἠύραμεν τὸν ἐχθρὸν καὶ ἐναυμαχήσαμεν ἀπαξ μὲ μεγίστην ζημίαν, ὅστις ἐχθρὸς ὄλος ἀράξεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πασᾶ ἢ Βρούπισ συγκείμενος ἀπὸ ἑβδομηντα πλοῖα, τῆς γραμμῆς καὶ λοιπά. Ἡμεῖς ἡμεθα ἔξωθεν τοῦ πορθμοῦ περὶ τὰς 6 Ἰουνίου. Συσκεφθέντες ὅτι ἦτον ἀδύνατον νὰ ἀνθέ-

Ἐκστρατεία
τῆς Χίου.

ξωμεν μετὰ τὰ πυροβόλα τῶν πλοίων μας εἰς τόσον ἀριθμὸν δικρότων καὶ φεργαδῶν ἀπεφασίσθη νὰ τὰ πυροπολήσωμεν καὶ ἐκλεχθέντες δύο καπετάνιοι μπουρλοτιέριδες, ὁ Κωνσταντῖνος Κανάρης Ψαριανὸς καὶ ὁ Ἄνδρέας Πιπῖνος Ὑδραῖος καὶ δύο πολεμικὰ πλοῖα νὰ συνοδεύσουν αὐτοὺς καὶ φθάνοντας ἡ νύκτα ἐκίνησαν μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ σταυροῦ καὶ πλησιάσας εἰς τὸν ἐχθρὸν ὁ μὲν Κωνσταντῖνος Κανάρης τὸ ἐκόλλησεν εὐστόχως εἰς τὸ τρίκροτον τοῦ στόλαρχου Ἄλλη Ζαδὲ πασαῖ καὶ ἐπυροπολήθη ὕπου καὶ ἐγένεν ὀλοκαύτωμα ὁ ὀμώτατος στόλαρχος μετὰ πολλοῦ ἀριθμοῦ Βαρβάρων 7 τοῦ Ἰουνίου, τὸ δὲ δεύτερον ἐπιπεσὸν καὶ αὐτὸ εἰς ἓνα δικρότον τοῦ Ναυάρχου

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικά, 7 Ἰουνίου 1822, Χίος.

Μπεκήρ μπέη, διεδόθησαν αἱ φλόγες, ἀλλὰ δὲν ἔκαμεν καμμίαν πρᾶξιν, ἕξ αἰτίας ὅπου τὸ ἔσβυσαν οἱ ἐχθροί. Ἐν τούτοις ἡ ἡρωϊκὴ αὐτὴ πρᾶξις τῶν Ἑλλήνων διάδωσεν εἰς ὅλον τὸν ἐχθρὸν τὸν τρομόν καὶ τὴν φρίκην, ἔβαλεν αὐτὸν εἰς ἀταξίαν καὶ διεσκορπίσθη καταδιώκοντας αὐτὸν μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ὅλος ὁ στόλος μετὰ τὴν λαμπρὰν νίκην μας ἐπιστρέψαμεν ὁ καθεὶς σύμμαχος εἰς τὰς νήσους μας διὰ νὰ προπαρασκευασθῶμεν εἰς νέας κατ' αὐτοῦ νίκας.

Τέλος τῆς ἐκστρατείας τῆς Χίου.

Γεώργιος Ἰω. Σκανδάλης

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικά 20 Ἰουνίου 1822, Ψαρὰ

Διὰ προσταγῆς τῆς Βουλῆς τῆς Νήσου μας Ψαρὰ ἐδιετάχθη νὰ μεταβῶ εἰς Σάμον μετὰ τὸ περγαντῖνο μου ὁ «Φιλοκτήτης» διὰ νὰ διορθώσωμεν τὰς διχονοίας, ἃς εἶχαν εἰς τὸ ἀναμεταξύ των. Σταλιθὲν καὶ ἀπὸ Ὑδραν ὁ καπετάνιος Ἀντώνης Γ. Κριεζῆς καὶ ὁ Ἀναστάσιος Τσαμαδὸς μετὰ τὰ καράβια των καὶ μετὰ τὸν ἄνθρωπον τῆς Βουλῆς τοῦ Ἔθνους Κυριάκον Μοραλῆ καὶ εἰς τὰς 6 ὥρας ἐμισεύσαμεν ἀπὸ τὴν πατρίδα Ψαρὰ μετὰ ὅλα μας τὰ πανιὰ καὶ εἰς τὰς 11 εἴμεθα ἔξω τοῦ Βενέτικου. Εἰς τὰς 8 ὥρας τῆς νυκτὸς ἤλθομεν εἰς Καρλόβασι καὶ εἰς τὰς 10 ἀράξαμεν εἰς Βαθὺ καὶ ἐσυμβουλευθῆκαμεν μετὰ τοὺς Ὑδριώτας ὅπου τοὺς ἤψαμεν ἀραγμένους καὶ αὐτοὺς. Ἐπήγαμεν ἔξω εἰς τὸν

Ἐπαρχον καὶ ἐδιορθώσαμεν τὰς διχονοίας ὅλων τῶν ἐντοπίων ὅπου ἐσυναχθήκαν. Εἰς τὰς 2 Ἀπριλίου ἔλαβε τέλος ἡ ὑπόθεσις καὶ ἀνεχωρήσαμεν ὁμοῦ καὶ τὰ τρία καράβια διὰ τὰς νήσους μας. Ὁ ἄνεμος βόρειος, εἰς τὰς 6 τῆς νυκτὸς ἡμεῖς ἀπέξω ἀπὸ τὸ Καρλόβασι καὶ τὰ πρῶτ' ἡμερολόγια ἐπῆρεν ὁ ἄνεμος καὶ τραβοῦμεν διὰ Ψαρὰ, τὰ δὲ δύο τραβοῦν διὰ Ὑδρα. Πρὸς 3 ὥρας νυκτὸς ἠγκυροβολήσαμεν εἰς τὴν πατρίδα μας Ψαρὰ καὶ ἔμεινεν ἡ Βουλὴ τῆς νήσου μας εὐχαριστημένη διὰ τὴν διορθωσιν τῶν Σαμίων ὅπου τοὺς ἐκάμαμεν. Τέλος τοῦ ταξειδίου Σάμου.

Γεώργιος Ἰω. Σκανδάλης

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικά αὐγούστου 1822. Ψαρὰ

Πληροφορηθέντες ὅτι ἐδιωρίσθη στόλαρχος εἰς τὸν ἐχθρὸν στόλον ὁ Ἰμβραήμ πασαῖς πρόφην τοπτεζήμπασης, ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ τάγματος, καὶ ἐξέπλευσε τοῦ Ἑλλησπόντου ἔχων ὑπὸ τὴν ὄδηγιαν τοῦ τὸν ὀμώτατον πρόφην τῆς κατὰ τῆς Χίου ἐκστρατείας ἀντιναύαρχον Καραλῆν καὶ ὅτι ἤθελε νὰ ὑπάγῃ νὰ τροφοδοτήσῃ τὴν Πάτρα κινδυνεύουσαν διὰ τὴν στενὴν πολιορκίαν τῆς νὰ πέσῃ εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἀμέσως ἐτοιμάσθημεν ὅλος ὁ στόλος μας φοβούμενοι ἐξαίφνης τὴν προσβολὴν του, ἀλλὰ περὶ τὰς 14 ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν πατρίδα μας καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἦτον σύμμαχος μας, διότι δὲν ἐγύρισεν νὰ μᾶς εἰδῆ διόλου, ἐπειδὴ ἡμεῖς βγαλμένος ὁ στόλος εἰς τὰ πανιὰ ἕξ αἰτίας τοῦ φόβου, ἀλλὰ κατὰ τὰ φαινόμενα δὲν ἦτον καὶ αὐτὸς ὀλιγώτερον φοβισμένος καὶ τραβῶντας διὰ τὸν δρόμον του τὸν ἀφήσαμεν καὶ τὴν ἐπιούσαν ἀνεχωρήσαμεν ὑπὸ τὴν ὄδηγιαν τοῦ ἀρχιναύαρχου Ν. Ἀποστόλη καὶ ἐδιευθυνόμεθα διὰ Ὑδραν καὶ τὰς 14 ἀράξαμεν εἰς Μετόχι ἀπέναντι Ὑδρας. Ἐπῆγαν οἱ Ναύαρχοι ἔξω καὶ τὸ ἔσπερας ἐπέστρεψαν καὶ πληροφορηθέντες ὅτι ὁ ἐχθρὸς τροφοδοτήσας τὴν Πάτρα, ἐσκόπευε νὰ ἔλθῃ καὶ ἐφοδιάσῃ καὶ τὸ Ναύπλιον καὶ συνεννοηθέντες μετὰ τῶν Πετρωτῶν ἠτοίμασαν τὰ πλοῖα των καὶ εὐρέθημεν ἐξήκοντα πλοῖα καὶ δέκα μπουρλότα καὶ κατὰ τὴν 8 Σεπτεμβρίου ἐφάνη ὁ ἐχθρὸς ἀπὸ τὸ κάβο Μαλέα εἰδοποιόντας μας ἡ φυλακὴ ὅπου ἦτον εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ὅτι ὁ ἐχθρὸς συνίσταται ἀπὸ ἑπτὰ δικρότα, δεκαπέντε φεργάδας, καὶ τὰ λοιπὰ κορβέτας, βρίκια καὶ γολέτας καὶ διευθυνόμενος πρὸς τῆς νήσου Πετρωτῶν πορθητὸν καὶ ἐδείκνυε ὅτι ἤθελε καταστρέψῃ πᾶν ὅ,τι πρὸς αὐτὸν ἠδύνατο νὰ ἀντιταχθῆ εἰς τὴν διάβασίν του, οἱ κάτοικοι τῆς νήσου

**Αποστολὴ εἰς Σάμον. Περὶ διχονοίας Σαμιωτῶν.*

Πειζῶν ἐμετακόμισαν τὰς φαρμακείας των εἰς Ὑδραν τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ οἱ περισσότεροι ἐμβήκαν εἰς τὰ πλοῖά τους. Ἐμείναν πολλοὶ ὀλίγοι αὐτῶν εἰς φύλαξιν τῆς. Ὅθεν λοιπὸν ἐστάλησαν ἱκανοὶ ναῦται ἀπὸ ὅλα τὰ πλοῖα νὰ τὴν ὑπερασπισθῶσιν καὶ ἄλλοι στρατιῶται τῆς ξηρᾶς ἐπροφύλαγαν τὸν Ἀργολικὸν κόλπον. Λαβῶν ὁ Μιαούλης τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐλληνικῶν πλοίων

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικὰ 9 Σεπτεμβρίου 1822

ἔδωκε πρὸς τοὺς πλοιάρχους τῆς μάχης τὸ σχέδιον τὸ ὁποῖον ἐπαρადέχθημεν διὰ τὸ γῆρας του (1) καὶ κατατάξαμεν τὰ πλοῖά μας οὕτως :

Δέκα ὀκτὼ ἐλληνικὰ πλοῖα μὲ ἕξ μπουρλότα διαιρέθησαν εἰς τρεῖς σειρὰς ἐν εἴδει κλίμακος καὶ ἐτέθησαν μετὰ τοῦ πορθμοῦ τῶν Πειζῶν κατέμπροσθεν τῆς Χώρας, ὅστε ἕξη μόνον ἠδύνατο νὰ πολεμήσουν εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ οἱ Τούρκοι ἠναγκάζοντο νὰ βιάσων αὐτὰς τὰς τρεῖς σειρὰς. Ἐτερον μέρος τοῦ στόλου ἐδιωρίσθημεν νὰ ὑποκρινώμεθα ὅτι καταδιωκόμεθα ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν διὰ νὰ τὸν τραβήξωμεν εἰς τὸ μέσον τῶν νήσων διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὰ μπουρλότα. Τοιοῦτοτρόπως ἐν μέρος πλησιάσαν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου προσέβαλε τὰ τοῦ πορθμοῦ τοποθετημένα πλοῖα μὲ γεναιότητα καὶ ἄλλο μέρος ἠκολούθησε πρὸς τὸ μέρος μας καὶ ἐμβήκαμεν εἰς τὴν σειρὰν χωρὶς νὰ διακρίνωμεν τίποτε περὶ τελικῆς νίκης. Περὶ τὰς 8 ὥρας παύσαντος τοῦ ἀνέμου ἀπὸ κακὴν τύχην, ἐμείναμεν εἰς γαλήνην καὶ ἤλθομεν εἰς ἀπελπισίαν ἀπὸ τὸν βρασμὸν τὸν μπαλομισδραλιῶν (2) τοῦ ἐχθροῦ ὄντος πολὺ πλησίον μας. Ἐξαίφνης εἶδομεν ἓνα μπουρλότον καὶ ἔβαλε φωτιά εἰς ἓνα βρῖκιον. Διευθύνετο ἀπὸ τὸν Ἀνδρέα Πιπῖνον, ἀλλὰ ἐβούλησεν χωρὶς νὰ κάμῃ ἐνέργειαν. Ἀλλὰ ἤρχισαν οἱ ἐχθροὶ νὰ συλλογοῦνται τὴν φωτιά καὶ ἤλθαν εἰς τόσον φόβον ὅπου ὄρμουσαν κατεπάνω μας διὰ ἔφοδον (τράκο) (3), ἀλλὰ τὸ ἴδιον ἐκάμαμεν καὶ ἡμεῖς. Ἐπεριμέναμεν νὰ ἴδωμεν ἀνυπομόνως τὴν ἐκβασιν τῆς ναυμαχίας ταύτης ἐκ τῆς ὁποίας ἐκρέμετο ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος. Μετὰ δὲ ἐξάωρον

(1) Διὰ τῆς λ. «γῆρας» συνήθως οἱ Ἀγωνισταὶ ἐδήλουν τὴν πείραν καὶ παλεμικὴν δεξιότητα καὶ διὰ τοῦτο προέτασσον τῶν ὀνομάτων καὶ νέων ἔτι, ἀλλὰ ἐξόχων ἀρχηγῶν, τὸ γέρος. Ἐγγραφον ἐπὶ παραδείγματι πάντοτε *γεροΓκούρας* καὶ ὁ Γκούρας ἐφρονεῦθη τριακοντατριῶν μόνον ἐτῶν.

(2) Ἐννοεῖ τὰς βολιδοθήκας.

(3) Ἐπίθεσις δι' εἰσπηδήσεως εἰς τὸ πολεμικὸν σκάφος (abordage).

τρομερωτάτην μάχην μὴ δυνάμενοι οἱ Τούρκοι νὰ βιάσων τὴν εἴσοδον κανονοβολουῦντες καὶ τραβόντες ἔξωθεν τοῦ πορθμοῦ μὲ ὀλίγον ἄνεμον βόρειον, ὥστε ἐνῶ φεύγοντας μᾶς εἶχαν καταροβηναρεῖ ἀπὸ τὰ ἀναριθμητὰ μισδραλία ὅπου μᾶς ἔρριχναν ἀεννάως, περὶ τὰς 11 μετὰ μεσημβρίαν ἐδιευθύνετο ὁ ἐχθρικός στόλος εἰς τὸν κόλπον Ναυπλίου. Ἐμείναμεν ὀλίγον ὀπίσω διὰ νὰ ἀποστάσουν οἱ ἀτρόμητοι ναῦταί μας καμμίαν ὥραν καὶ περὶ τὰς 12 ἀκολουθήσαμεν εἰς τὸ κατόπιν ὅλην τὴν νύκτα καὶ τὸ πρωὶ εὐρέθημεν ἀμφοτέρωθεν πολὺ πλησίον. Ὁ ἐχθρὸς διευθύνετο πρὸς τὸν κόλπον, οἱ δὲ ἡμεῖς ἐπεριφερόμεθα πλησίον του ὅστε ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀποφύγωμεν τὴν συμπλοκὴν.

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικὰ 29 Δεκεμβρίου 1822

Πρὶν φθάσῃ εἰς Ναύπλιον ἐν τῶν μπουρλότων ἔμεινεν καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἀσάλευτο καὶ ἐξημερώθη πλησίον τοῦ ἐχθροῦ καὶ μόλις ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὸν κίνδυνον. Ὁ ἀέρας περὶ τὸ μεσημέριον ἐφυσούσεν εὐδῖος καὶ ὁ ἐλληνικὸς στόλος βραδύνας τὸν δρόμον του ἀφήκεν τὸν ἐχθρὸν νὰ προπορευθῇ διὰ νὰ τὸν κτυπήσωμεν εἰς στενοτέραν θέσιν, ἀλλὰ οἱ Τούρκοι ἐπροχώρουν πρὸς τὸ Ναύπλιον (1) καὶ ἀφήσαντες ἐν αὐστριακὸν φορτηγὸν πλοῖον ἐγύρισαν πρὸς τὰ ἔξω τοῦ κόλπου καὶ τὸ φορτηγὸν ἐπήγαιεν πρὸς τὸ Ναύπλιον μὲ τροφάς. Ἀμέσως κινοῦνται δύο πυρπολικά χωρὶς νὰ συλλογισθοῦν τὸν κίνδυνον καὶ ὁ ἐχθρὸς λοξοδρομώντας ἔπεσαν τὰ πυρπολικά ἐπὶ τοῦ φορτηγοῦ καὶ βλέπων ὁ αὐστριακὸς τὸν τάφον του ἐσυλλήφθη (παρεδόθη δηλαδὴ) καὶ τὸν ἔφεραν εἰς τὸν στόλον καὶ περὶ τὸ ἑσπέρας προσεβάλαμεν τὴν κεφαλήν τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ τὸ πῦρ. Τὴν 13 ἐπροσπάθει ὁ ἐχθρὸς λοξοδρομῶν καὶ μὲ φόβον νὰ ἐξέλθῃ τοῦ κόλπου παραιτήσας ἐν βρῖκιον πολεμικὸν ὡς ἀργοκίνητον. Τὴν αὐτὴν στιγμὴν ὄρμησαντες τὸ κατεκαύσαμεν. Μετὰ τὸ γεῦμα ἐπέσαμεν εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἐτραβήξαμεν δύο φρεγάτας πρὸς τὰς Πέτζας. Ἐν τῶν μπουρλότων παρεμονεῦον εἰς τὸ μέσον τῆς νήσου (2) καὶ παρατηροῦν τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ ἐδοκίμασεν, ἀλλὰ βλέποντας τὸν κίνδυνον ἡ φρεγάδα ἐλοξοδρόμησε καὶ φεύγοντας ἐπυροβόλα τὸ μπουρλότο. Τὰς 15 εὐρισκόμενος ὁ ἐχθρὸς ἀπελπισμένος χωρὶς νὰ ἠμπορέσῃ νὰ δώσῃ βοήθειαν τοῦ Ναυπλίου καὶ τὰ σχέδιά του ματαιωμένα ἀπὸ ἡμᾶς, ἀπεφά-

Τούρκου ἀπε-
τυχία

(1) Κατεχόμενον ἀκόμη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τῆς πολιορκίας διεσπασμένης ἤδη ὑπὸ Δράμαλη. (2) Ἐννοεῖ μετὰ τῶν Σπετσῶν καὶ Πορτο-Χέλι.

πισεν να φύγη και έχοντας τον άνεμον ούριον εξηκολούθησε τον δρόμον του δια την Κωνσταντινούπολιν, ο δε έλληνικός στόλος εξοπίσσω και τον επυροβολούσαμεν έως το έσπέρας και τοιουτοτρόπως έτελείωσεν η έκστρατεία αυτή έπονομαζομένη του «άητητήτου» στόλου και έπεστρέψαμεν εις την πατρίδα μας Ψαρά.

Τέλος της έκστρατείας των Πετζών

Γεώργιος Ίω. Σκανδάλης

Απόλουθα και περιστατικά (II)

Συνέπεσε κατά τας ημέρας όπου έναυμαχούσαμεν να εισπλεύση εις τον Αργολικόν κόλπον μία γαλλική φεργάδα συνοδευομένη από μίαν γολέτα και έν φορτηγόν της οποίας ο Διευθυντής ονομαζόμενος Καβαλιέρος δε Βιελλάς είχε συμβιβασθή πρό ενός μηνός μετά της έλληνικής κυβερνήσεως είκοσιπέντε χιλιάδες γρόσια τουρκικά δια μίαν Γολέτα συλληφθεΐσαν υπό Γαλλικήν σημαίαν από τον φρούραρχον της Μονοβασίας και έφαινετο εις τοίς σκοπούς μας έναντίος, διότι η Κυβέρνησις του τα είχε αποποιηθή. Ο Μιαούλης έστειλε τον πλοίαρχον Σαχίνην να τον προσφέρει τοίς χειρισμούς του και παρακαλέση να μὴν ήθελε κοινωνήση με το Ναύπλιον, αλλά μη θελήσας να άκούση έπροσορμίσθη εις Ναύπλιον και έδωσεν κουράγιο τοίς Ναυπλιώτας Τούρκους και άνεχώρησεν.

Απόλουθα και Περιστατικά 25 Οκτωβρίου 1822 Ψαρά

Πυρπολισμός εις Τένεδον. Πλέον δε έπαμένως ο έχθρικός στόλος περί την Τένεδον και Τρωάδα άραξεν εκεί από Έλλησποντον (1) και έπερίμενεν τίς διαταγὰς του Σουλτάνου που έπρεπε να έκστρατεύση. Θεωροῦντας δε ήμείς εις αυτήν την περίστασιν του κινδύνου και ως εκ της θέσεως (των Ψαρών) πλησιέστεροι, έγενήκαμεν προσεκτικώτεροι παρά άλλοτε και συσκεφθέντες άρμοδίως έπεριμέναμεν νέας νίκας ως και το έπετύχαμεν έπειδή έτοιμάσαμεν άμέσως έν πυρπολικόν υπό τον Κωνσταντίνον Κανάρη και δύο σκαμπαβίες υπό τοίς πλοίαρχους Γεώργιον Καλαφάτην και Άναγνώστην Σαρηγιάννην οί άποίαι και άνεχώρησαν δια τον έχθρον

(1) Εις τον όποιον είχε πρό όλίγου εισπλεύση φεύγων.

και φιλίας ο Κανάρης την νύκτα της 28 Οκτωβρίου εις Τένεδον όπου εδρον τον έχθρικόν στόλον προωρμισμένον διευθύνθη περιδεξίως επί της τουρκικής ύπωναυαρχίδος και την έστειλεν ολοκαύτωμα νυκτερινής εκδικίσεως εις την μητέρα Ελλάδα. Διασωθείς έπομένως με τοίς ναύτας του εις το πλοιούριον του Γεωργίου Καλαφάτη, επέστρεψεν εις την πατρίδα μας. Ο δε στόλαρχος Ίμβραήμ πασάς κατηγορηθείς έπομένως δια την εις τον Αργολικόν κόλπον άποτυχίαν του και δια τόν έσχάτως εις Τένεδον πυρπολισμόν της ύπωναυαρχίδος ως άνίκανος άπεκεφαλίσθη και ο μέν στόλος του άπόλεσε τέσσαρα βόικια εις μαύρι (2) εκ της τρικυμίας. Είσέπλευσεν εις Έλλησποντον να ξεχειμάση, ο δε άλγυπτιακός κατέβη με τον της Αφρικης (1) εις Αλεξάνδρειαν και εκ της κακοκαιρίας έναυάγησεν εις την νήσον Σύρον έν μεγάλον άλγερινόν βόικιον διασωθέντων δέκα έπτά μόνον εκ του πληρώματός του άνθρώπων επί της νήσου.

Τέλος της έκστρατείας του άτρομήτου Κωνσταντίνου Κανάρη.

Γεώργιος Ίωάν. Σκανδάλης

Τέλος του 1822

Απόλουθα και περιστατικά 10 Ματίου 1823 Ψαρά

Συσκεφθέντες οί Ύδραϊοι περί της άσφαλείας των νήσων του Αιγαίου πελάγους έρώπλισαν και εξαπέστειλαν δέκα τρία πολεμικά πλοία και δύο πυρπολικά υπό την όδηγίαν του Λαλεχού, τα όποια άφου μετά τινας ήμέρας περιεφέροντο περί τας νήσους έπαγρουπνοῦντες εις την διαφύλαξιν των έμαθον την εκ τ ο Έλλησπόντου έκπλευσιν και άπεσύρθησαν εις Ψαρά δια των όποίων διεπέρασεν την 22 Μαΐου όλος ο έχθρικός στόλος και έδιευθύνετο δια τον Καφηρέα. Έμείς όντες έτοιμοι με τοίς συμμάχους μας Ύδραϊους άμέσως έβάλλθημεν εις τα πανιά και τον άκολουθήσαμεν, έλθόντα δε περί την Άνδρον και περιπεσόντα (2) εις γαλήνην έπλησίασάν τινα εκ των έχθρικων βοηθούμενα από όλίγην άνέμου πνοήν και μίς προσέβαλον, αλλά άπεκρούσθησαν γενναίως ώστε ήναγκάσθησαν να ένωθοῦν με τον λοιπόν στόλον, διευθυνόμενον την αυτην ήμέραν προς Κάροστον. Οθεν θεωροῦντες την ύπερογκον του έχθρου δύναμιν άπεσύρθησαν οί Ύδραϊοι εις Ύδραν να ένδυναμωθώσιν αν ο έχθρος έσκόπευε να προσβάλη κατ' αυτης

(1) Αλγερίας και Τύνιδος.

(2) Τα ιδικά μας δηλαδή.

ὄθεν καὶ ἡμεῖς ἀπεσύρθημεν εἰς τὴν πατρίδα μας νὰ πράξωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ ἴδιον καὶ πρὸς τὰς 28 ἐφθάσαμεν εἰς Ψαρά. Ἀλλὰ μόλις ἐφίλασαν εἰς Ὑδραν καὶ ἔμαθον ἀπὸ τοὺς ἐμπροσθοφυλάκας, οἱ ὁποῖοι πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἶχον ἐκπλεύσει ἐξ Ὑδρας, ὅτι ὁ ἐχθρικός στόλος ἀνεχώρησεν καὶ διευθύνθη εἰς Σοῦδαν τῆς Κρήτης διὰ νὰ προπαρασκευασθῇ πρὸς νέας μάχας, ὡς εἶχον πληροφορηθῆ. Ὅθεν βλέποντας καὶ ἡμεῖς ὅτι μένομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐλεύθεροι ἐσκέφθημεν καὶ ἀπεφασίσθη ἀπὸ τὴν Βουλὴν τῶν Ψαρῶν νὰ ἐτοιμασθῶμεν κατὰ τοῦ φρουρίου Τζανταρλῆ ἐκστρατείας. Ἐτοιμάσαμεν καὶ τὰ πλοῖά μας φέροντα καὶ ἱκανοῦς στρατιώτας ὑπὲρ τοὺς ἑξακοσίους ἀπὸ τὰς Βορείους Σποράδας καὶ ἐψηφίσθη εἰς αὐτὴν τὴν ἐκστρατείαν ἀπὸ τὴν Βουλὴν τῆς πατρίδος μου νὰ λάβω τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου καὶ λοιπῶν στρατιωτῶν καὶ νὰ ἐκπλεύσωμεν διὰ τὸ ποιοῦμενον τέλος.

Γεώργιος Ἴω. Σκανδάλης

ΕΚΠΛΟΥΣ ΛΑΦΥΡΑΓΩΓΙΚΟΣ. ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΟΥ ΝΑΥΑΡΧΙΚΟΥ ΠΛΟΙΟΥ Ο «ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ», ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΚΑΝΔΑΛΗΣ

Πεμπτη

Συμβεβηκότα τῆς ἡμέρας Δευτέρας τῆς 4 τοῦ μηνὸς Ἰουνίου 1823. Ψαρά

Ἐκστρατεία τοῦ Τζανταρλῆ.

- 4 Ἐδώκαμεν τὸ σημεῖον τῆς ἀναχωρήσεως καὶ ἐσαλπάρσαμεν τὴν ἄγκυράν μας ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς πατρίδος μας Ψαρῶν καὶ ἐβόλτετζάραμεν προσημόντας τὰ λοιπὰ πλοῖα τοῦ στόλου.
- 5 Ἐδιωρίσαμεν ἀνθρώπους νὰ περιέλθουν εἰς ὅλα τὰ πλοῖα καὶ μετρήσαντες νὰ γράψουν πόσοι ναῦται καὶ πόσοι στρατιῶται εὑρίσκονται εἰς τὸ κάθε πλοῖον τοῦ στόλου.
- 6 Ὑψώσαμεν τὸ σύνθημα ρίπτοντες καὶ κανονιὰν τοῦ νὰ ἔλθωσιν ὅλοι οἱ καπετάνιοι εἰς τὸ Ναυαρχικὸν πλοῖον διὰ νὰ συμβουλευθῶμεν περὶ τοῦ πρακτέου.
- 9 Ἐγυρίσαμεν νὰ πλεύσωμεν δυτικώθεν τῶν Ψαρῶν ὅπου καὶ ὀλίγος ἄνεμος εὐνοϊκὸς ὑπεμαύριζεν ἐν μέσῳ τῆς γαλήνης καὶ οἱ ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Χίου κατασκοπεύοντες ἤθελον ἀγνοεῖ τὸ κίνημά μας. Ὑψώσαμεν συγχρόνως καὶ τὸ σύνθημα ἐν ἀναμένον φανάρι, νὰ τὰ γυρίσουν ὅλα τὰ πλοῖα καὶ νὰ μᾶς ἀκολουθήσουν. Ἡ γαλήνη δὲν μᾶς ἐσυγχώρησεν

νὰ ταχυπλεύσωμεν καὶ εἴμεθα ἔξω τῶν Ψαρῶν. Ὑψώσαμεν τὸ σύνθημα νὰ μᾶς ἀκολουθῇ ὄλος ὁ στόλος μαζί. Πρὸς τὸ μεσονύκτιον ἔπνευσεν ὁ ἄνεμος ὀλίγον καὶ ἐξημερώθημεν πρὸς τὰ ἀρκτικά τῶν Ψαρῶν ἀπέχοντα ἕως 8 μίλια.

Συμβεβηκότα τῆς ἡμέρας Τρίτης, 5 τοῦ μηνὸς Ἰουνίου 1823 Πέμπτη (1)

Ὑψώσαμεν τὸ σημεῖον (τοῦ νὰ συναχθῶσιν ὅλοι οἱ καπετάνιοι εἰς τὸ Ναυαρχικὸν διὰ νὰ συμβουλευθῶμεν) ρίπτοντες καὶ μίαν κανονιάν.

Ἐδυνάμωσεν ὁ ἄνεμος καὶ ἐκαλάραμεν πανιά. Ὑψώσαμεν τὸ σημεῖον τοῦ νὰ ἀκολουθήσουν ὅλα τὸ παραδείγματά μας. Τρ.

Διελύθη ἡ συνέλευσις τῶν καπετανέων, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ μὴ βλάβωμεν τόπους χριστιανικοὺς καὶ νὰ μὴν βλάβωμεν τὴν ὑπόληψιν τῆς πατρίδος μας, ἀλλὰ νὰ ληλατήσωμεν ὅλα τὰ παράλια τῆς Ἀσίας ἐπιφέροντες τὸ πῦρ καὶ τὸ σίδηρον πρὸς τοὺς κόλπους τῶν Τουρκῶν, ἀρχίζοντες ἀπὸ Τζανταρλῆ νὰ διαδοθῇ εἰς ὅλην τὴν Ἀσίαν ὁ τρόμος τοῦ ὀνόματός μας. Ἐψηφίσθησαν πρὸς τούτους καὶ τὰ πλοῖα τὰ ὁποῖα θὰ χρησιμεύσουν ὡς μαγαζιά τῶν λαφύρων καὶ ἀπεφασίσθη κάθε καπετάνιος τόσον τῆς ξηρᾶς ὅσον καὶ τῆς θαλάσσης νὰ διορίσῃ εἰς αὐτὰ ἕναν ἄνθρωπον ὁ καθεὶς πρὸς ἀσφάλειαν.

Ἐφλασκάρησεν ἡ νοτιὰ κατ' ἦν ὄραν ἡμεῖθα ἀπέναντι τῆς Καλλονῆς καὶ ἐμαϊνάραμεν τοὺς μπαμπαρικούς καὶ μετ' ὀλίγον ἐστιγκάραμεν καὶ τὴν μποῦμα. Λεβ.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΟΥ ΝΑΥΑΡΧΙΚΟΥ ΠΛΟΙΟΥ Ο «ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ» πλώρη
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΚΑΝΔΑΛΗΣ

Ἐίδομεν μακρόθεν ἕνα καΐκι εἰς τὰ πανιά ἔξωθεν τοῦ Πλωμαρίου καὶ διορίσαμεν μίαν σκαμπαβίαν νὰ τὸ κυνηγήσῃ.

Ἐσχίσθη ὁ φλόκος μας.

Ἐβραδυάσθημεν ἀπέναντι τοῦ κάβου τῆς Ἀγοριελιᾶς, ἐξεγυλάραμεν τὰ πανιά μας, ὑψώσαμεν τὸ σύνθημα τοῦ νὰ μᾶς ἀκολουθῇ ὄλος ὁ στόλος. Πρὸς τὰ μεσάνυκτα ἐμβήκαμεν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τζανταρλιού καὶ τὰ ἐγυρίσαμεν πρὸς τὸ πέλαγος διὰ νὰ μᾶς φθάσουν ὅσοι ἔμειναν ὀπίσω. Τὰ ἐγυρίσαμεν πάλιν πρὸς τὸ Τζανταρλῆ καὶ ἐξημερώθημεν εἰς τὸ στόμα τοῦ κόρφου.

(1) Ἐννοεῖ τὴν θέσιν ἀφ' ἧς παρεκολούθει σημειῶν τὰ γεγονότα ὁ γραμματικὸς τοῦ ναυάρχου.

Συμβεβηκότα τῆς ἡμέρας τετάρτης, τὴν 6 τοῦ μηνὸς Ἰουνίου 1823

Ἐξημερώθημεν εἰς τὸ στόμα τοῦ κόρφου τοῦ Ἰζανταρλιού. Ὑψώσαμεν τὸ σύνθημα τοῦ νὰ μαζευθῆ ὅλος ὁ στόλος πρὸς ἡμῶν, ρίπτοντας καὶ μίαν κανονιάν⁽¹⁾. Ἐπειδὴ δὲν ἐπρολάβσαμεν νὰ φθάσωμεν ὅπου ἠθέλαμεν εἰς τὸ σκοπὸς τῆς νυκτὸς καὶ οἱ Τούρκοι βοηθούμενοι ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἔλαβον ἤδη τὰ μέτρα των, ἐκρίθη εὐλόγον νὰ ἀράξωμεν ἐδῶ ὅπου εὐρέθημεν, εἰς Κουζαλασάο, διὰ νὰ σκεφθῶμεν περὶ τοῦ πρακτέου καὶ νὰ βαλθῶμεν εἰς τὴν πρέπουσαν τάξιν. Ὅθεν ὑψώσαμεν τὸ σύνθημα τοῦ νὰ ἀράξῃ ὅλος ὁ στόλος.

Ἐφροντάριμεν εἰς Κουζαλασάο, ὑψώσαμεν τὸ σύνθημα τοῦ διασπάρο⁽²⁾ καὶ ἐξεληθόντες ὅλοι οἱ στρατιῶται ἀπὸ τὰ πλοῖα ἐλεηλάτησαν τὰ πέριξ χωρία χωρὶς καμίαν ἀντίστασιν.

Ἐδωκαν φωτιὰ εἰς τὰ χωρία, ὃ γιὰ τὸς ἐμαίρισε ἀπὸ ἀρνοκάτζικα, βόδια καὶ ἄλλα ζῶα καὶ ἡ βασιλεύουσα ἐκεῖ ἀταξία τὰ ἐβίαζεν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ βουνά.

Ἐπῆγεν ὁ Ναύαρχος καὶ μερικοὶ καπετάνιοι νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀταξίαν, ἀλλὰ εἰς μάτην, διότι κάθε καρποκέρως μιᾶς βάρκας⁽³⁾ ἐνομιζέτο βασιλεὺς καὶ συμβουλήν μεγαλιτέρου δὲν ἤκουεν. Ἐπροσπαθήσαμεν λοιπὸν καὶ ἐμβαρκάραμεν ὡς 120 φραμελίας χριστιανικὰς ὅπου κατέβηκαν εἰς τὸν γιὰλόν. Μᾶς ἔφεραν τρεῖς Τούρκους εἰς τὸ καράβι, οἵτινες κλεισμένοι ὄντες εἰς πύργον δυνατὸν παρεδόθησαν ἀπὸ συνθήκης, εἶχον καὶ ἄλλους δύο συντρόφους ἀλλὰ ἐφρονεύθησαν. Ἐσυνάχθησαν οἱ καπετάνιοι εἰς τὸ ναυαρχικὸν διὰ νὰ συσκεφθῶμεν πῶς νὰ διορθώσωμεν τὰς ἀταξίας. Ἀπεφασίσθη νὰ στείλωμεν τῆς φραμίλιες καὶ ὅσα λάφυρα βένοντο⁽⁴⁾ εἰς Ψαρὰ καὶ ἐμεῖς νὰ κινήσωμεν δι' ἄλλα μέρη. Ἐμβῆκαν οἱ στρατιῶται ὅλοι εἰς τὰ καράβια σωστοὶ καὶ ἄτρωτοι.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΟΥ ΝΑΥΑΡΧΙΚΟΥ ΠΛΟΙΟΥ «ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ»
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΙΩ. ΣΚΑΝΔΑΛΗΣ

Συμβεβηκότα τῆς ἡμέρας Πέμπτης, 7 τοῦ μηνὸς Ἰουνίου 1823

Ἐφάνησαν ἐχθροὶ πεζοὶ καὶ ἵππεῖς εἰς τὰ παραθαλάσσια καὶ οἱ στρα-

(1) Τὸ «ρίπτοντας καὶ μίαν κανονιάν» ἀναφέρεται πάντοτε εἰς τὴν ὑψώσιν τοῦ σήματος, ἣν ὁ ναύαρχος ἐκύρου διὰ μιᾶς βολῆς. (2) Ἀποβάσεως. (3) Ἀτάκτου ἐθελουτικῆς. (4) Δηλαδή ὅσα ἠδύναντο νὰ μεταφερθῶσιν.

τιῶτά μας ἐζητοῦσαν ἄδειαν νὰ τοὺς κτυπήσουν ἔξω. Ὑψώθη τὸ σύνθημα τοῦ διασπάρο καὶ ἐγένεν τοῦτο εὐθὺς καὶ οἱ ἐχθροὶ ὠπισθοδρομουν. Ὑψώσαμεν τὸ σύνθημα καὶ ἐρίψαμεν μίαν κανονιάν διὰ νὰ ἐμβουν οἱ στρατιῶται εἰς τὰ πλοῖα.

Ἐγένε συνέλευσις τῶν καπετανέων καὶ ἀπεφασίσθη νὰ κτυπήσωμεν τὸ Ἰζανταρλὴ τὴν αὐγὴν. Διορίσθησαν ποῖαι σκαμπαβίαι θὰ πάρουν τοὺς στρατιώτας διὰ τὸ διασπάρο καὶ ποῖα μίστικα⁽¹⁾ θὰ πλησιάσουν εἰς τὴν ξηρὰν διὰ νὰ εὐκολύνουν τὸ διασπάρο.

Αἱ σκαμπαβίαι ἐπῆραν τοὺς στρατιώτας καὶ μετ' ὀλίγον ἐσηκώθημεν εἰς τὰ πανιά. Ἡ γαλήνη μᾶς ἐμπόδισε νὰ φθάσωμεν ἐκεῖ τὴν νύκτα καὶ ἐξημερώθημεν ἔμπρὸς τοῦ Ἰζανταρλῆ.

Συμβεβηκότα τῆς Παρασκευῆς τὴν 4 τοῦ μηνὸς Ἰουνίου 1823

Μόλις ἤδη ἐχάραξε καὶ ἰδοὺ οἱ ἐχθροὶ ἐφαίνοντο κρατοῦντες ὅλας τὰς θέσεις διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀπόβασιν. Μάλιστα ἡ τάμπια των ἦτο γεμάτη καὶ οἱ πύργοι καὶ τὰ τζαμία ὄχι ὀλιγώτερον. Κανεὶς τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐδειλίασεν διὰ τὸ πλῆθος. Ὅλοι νὰ πετάξουν, ἐζήτουν, ἔξω. Ἐροῦπεν μίαν κανονιά ἢ τάμπια πρὸς ἓνα μίστικον, ἀλλὰ ἀβλαβῶς. Ἐπλησιάσαμεν, μᾶς ἔριψαν, τοὺς ἐρίψαμεν καὶ ἡμεῖς πέντε μονοφυτιὰ συγχρόνως. Ἐπλησίασαν καὶ τὰ λοιπὰ καράβια ὥστε τὸ ἀπὸ τὰ καράβια πλῆθος τῶν κανονιῶν ἀπὸ τὸ ἓν μέρος καὶ ἡ τῶν Ἀρβανιτῶν⁽²⁾ ἀπόβασις ἀπὸ τᾶλλον ἐβίασαν τοὺς ἐχθροὺς νὰ ἀφήσουν ὅλας τὰς θέσεις καὶ νὰ πάρουν τὴν φυγὴν. Ἐροῦφθημεν ἔξω μετ' τὴν σκαμπαβίαν ἀπὸ τὸ ναυαρχικὸν καὶ πρῶτοι εἰσωρμήσαμεν εἰς τὴν τάμπιαν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν ἠῦραμεν κενὴν ἐτρέπημεν εἰς δίωξιν τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Ἀρβανῖται ἀπὸ τὸ ἓν μέρος οἱ ναῦται ἀπὸ τὸ ἄλλο ἔζωσαν τὴν γῶραν καὶ ὅσοι Τούρκοι δὲν ἐπρόλαβον νὰ φύγουν ἐκλείσθησαν εἰς τὰ τζαμία καὶ πύργους. Οἱ Ἀρβανῖται ἐτρέπησαν εἰς δίωξιν τῶν ἐχθρῶν ποῦ ἔφευγαν πλησίον εἰς τὰ

(1) Σκάφη μικροῦ βυθίσματος διὰ τὴν καταδρομὴν καὶ τὸν μικρὸν πόλεμον.

(2) Τὸ ἀποβατικὸν τοῦτο μισθοφορικὸν ἄγλημα τὸ ὑπηρετοῦν τὰ Ψαρὰ ἐκαλεῖτο «Ἀρβανίταις ἢ Λιάπηδες» ὡς ἐκ τῆς ἐνδυμασίας καὶ συνέκειτο ἀπὸ συστηματικὸς στρατιώτας Κουρπετλήδες, Ἀλβανούς, Ἡπειρώτας, Μακεδόνες καὶ Σκλαβόνους (Δαλμάτας) καὶ ἐτέλει ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Ράδου, τοῦ ὑπερασπισάντος τὸ Παλαιόκαστρον Ψαρῶν καὶ γενναίως πεσόντος κατὰ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ.

ιβουνά, οἱ δὲ λοιποὶ ἄρχισαν νὰ λεηλατοῦν τὴν χώραν. Οἱ Τούρκοι οἱ κλεισμένοι ἄρχισαν νὰ πολεμοῦν ἀπηλπισμένα καὶ μάλιστα ὑφελούμενοι ἀπὸ τὴν ἀταξίαν καὶ ἀπροσεξίαν τῶν λεηλατούντων ἐφόνευσαν πολλοὺς καὶ ἐλάβωσαν περισσοτέρους.

Εἰς μάτην οἱ στρατιῶται ἐζήτουν νὰ βγάλουν κανόνια ἀπὸ τὰς σκαμπαβίας διὰ νὰ κτυπήσουν τοὺς εἰς τὰ τζαμιὰ καὶ πύργους Τούρκους καὶ καμμία δὲν ἔδιδε τὸ κανόνι τῆς (1), ὅθεν ἡ φρωτιὰ τὰ ἐξεδιάλεξε.

Βιασμένοι ἀπὸ τὴν φρωτιὰ ἀπεφάσισαν νὰ παραδοθοῦν. Οἱ Ἕλληνες ἀφοῦ ἔλαβον τὰ ἄρματα τῶν ὑπὸ συνθήκας, ἄλλους ἐφόνευσαν καὶ ἄλλους αἰχμαλώτισαν. Διότι εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν τῆς ἀταξίας ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνῃ καὶ διὰ τοῦτο ἐδόθη διαταγὴ νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν μέσση οἱ βάρβαροι.

10 Ἡ χώρα κατεκίη ἀφοῦ σκληρὰ ἐληλατήθη. Λάφυρα ἔγιναν πολλὰ πλὴν ἐκάησαν περισσότερα καὶ ἐκ τῶν λαφυραγωγηθέντων πλῆθος χρημάτων ἐχάθησαν εἰς τὰ ἄπατα πηγάδια τῆς ἑλληνικῆς ἀταξίας καὶ λαιμαργίας.

Ὅλοι οἱ στρατιῶται καὶ ὅλαι αἱ χριστιανικαὶ φαμίλια ἐμβῆκαν εἰς τὰ πλοῖα μας τὰ ὅποια ἀπεμακρύνθησαν τῆς ξηρᾶς. Συμπεραίνομεν ὅτι ταύτην τὴν ἡμέραν θανατωμένοι καὶ λαβωμένοι ἐξ ἡμῶν ὄγδοήκοντα(2) ἐκ δὲ τοῦ ἐχθροῦ ἀγνοοῦμεν. Διότι εἶδομεν πλῆθος πτωμάτων εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τάμπιας καὶ εἰς τζαμιὰ καὶ πύργους.

**Συμβεβηκότα τῆς ἡμέρας Σαββάτου τῆς 9 τοῦ μηνὸς
Ἰουνίου 1823.**

Τὴν αὐγὴν μὲ τὸν ἀέρα τοῦ Τζανταρλιού (3) ὑψώσαμεν τὸ σύνθημα, ἐσηκώθημεν εἰς τὰ πανιά, διορίζοντας νὰ μᾶς ἀκολουθῇ ὅλος ὁ στόλος.

Ἐἶδομεν μίαν βάρκα μὲ δύο ἀνθρώπους ὅπου ἤρχοντο ἐπάνω μας ἐπλησιάζαμεν ἐπήραμεν τοὺς ἀνθρώπους ἐπάνω νὰ τοὺς ἐρευνήσωμεν πόθεν ἔρχονται καὶ μᾶς λέγουν ὅτι ὁ Ἄγῶς τοῦ Τζανταρλιού τοὺς στέλλει πρὸς ἡμᾶς νὰ προβάλλουν περὶ ἐξαγορᾶς τοῦ χαρεμιού του ὅπου χθὲς μὲ ἄλλους ἠχμαλωτίσθη.

Ἀράξιμεν πρὸς Γκινζελεσῆρ ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ πολεμήσωμεν τὴν διχόνοιαν προσελθοῦσαν ἀπὸ τὴν λαιμαργίαν τινῶν ἢ ὅποια ἐφαίνετο εἰς τὸν Ναύαρχον τρομερωτέρα ἀπὸ ταὺς ἐχθροὺς τῆς Ἀσίας καὶ ἡ

(1) Ἐνοπλοὶ σκαμπαβίαι ἀπρόσκλητοι, ἀκολουθοῦσι ἐπὶ λαφυραγωγίᾳ.

(2) Ἐννοεῖ ναύτας καὶ στρατιῶτας.

(3) Τοῦ ἀπόγεων.

ὅποια ἐσκόπευε νὰ μᾶς ρίψῃ εἰς ἐμφύλιον πόλεμον. Ὅθεν διορίσαμεν μίαν ἐπιτροπὴν ἀπὸ σαράντα ἀτόμων τοὺς ἰκανωτέρους καὶ τιμιωτέρους νὰ τὰ διορθώσουν ὅλα, διότι ἐπλησίαζεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Ἀπεφασίσθη ἀπὸ τοὺς σαράντα νὰ ψάξουν εἰς ὅλα τὰ πλοῖα μικρὰ καὶ μεγάλα καὶ ὅσα λάφυρα εὑρεθοῦν νὰ τὰ βάλουν εἰς τρία πλοῖα τοῦ Νικολάου Μαυρογιάννη, τοῦ Χ. Καμπούρη καὶ τοῦ Α. Σαρῆ καὶ νὰ τὰ βουλώσουν ἕως ὅτου νὰ πᾶμε εἰς τὴν πατρίδα μας.

**ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΟΥ ΝΑΥΑΡΧΙΚΟΥ ΠΛΟΙΟΥ Ο «ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ»,
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΚΑΝΔΑΛΗΣ**

Ἐσυνάξαμεν ὅλας τὰς γυναῖκας Τούρκας εἰς τὸ καράβι μας οὔσας ὑπὲρ τὰς 50 ψυχὰς καὶ μετ' ὀλίγον κοινῇ γνώμῃ τὰς ἐμβαρκάραμεν εἰς δύο μίστικα καθὼς καὶ τοὺς δύο ἀπεσταλμένους καὶ τὰς ἐστείλαμεν πρὸς τὰ παράλια τοῦ Κ. οἰσακίου νὰ βγάλουν ἔξω τοὺς ἀπεσταλμένους νὰ φέρουν αὐτοὶ ἄνωθεν ἐκεῖ τὸν Ἄγῶ καὶ νὰ ὁμιλήσουν περὶ ἐξαγορᾶς. Μία ἀπὸ τὰς Τούρκας ἐνῶ ἐμβαρκαρίζετο τίς οἶδε τί ὑποπτεύθεισα ἐρρίφθη νὰ πνιγῇ εἰς τὴν θάλασσαν πλὴν δὲν τὴν ἄφησαν καὶ ἄλλη μία ἀπὸ τὸ καράβι τοῦ Α. Λουκῆ μὲ τὸ παιδί εἰς τὰς ἀγκύλας ἐρρίφθη καὶ ἐπνίγη ἀφοῦ εἶπε «κάλιο θάνατος παρὰ σκλαβιά εἰς τοὺς Ρωμαίους».

Συμβεβηκότα τῆς Κυριακῆς τῆς 10 τοῦ μηνὸς Ἰουνίου 1823.

Ἐξημερώθημεν εἰς τὰ ἴδια καὶ ἀρχίσαμεν νὰ συνάζωμεν τὰ λάφυρα ἀπὸ τὰ πλοῖα. Τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν ἀρχὴν ἐφαίνετο ἀνοικονόμητον πλὴν ἡ δραστηριότης καὶ οἱ γνώσεις τοῦ Ναυάρχου εἰς τέτοιον ἀγροῖκον λαὸν ἄρχισεν κατ' ὀλίγον νὰ ἐξομαλύνεται καὶ ὅλα τὰ λάφυρα συναχθέντα ἐβάλλθησαν εἰς τὰ τρία φορτηγά, ὥστε ταύτην τὴν ἡμέραν κατωρθώσαμεν νίκην λαμπροτέραν παρὰ τὴν προχθεσινήν, δηλ. δὴ τὴν γαλήνωσιν τῶν ταραχῶν.

Ἐνα κεφαλόνιτικο καράβι μὲ ρωσικὴν σημαίαν ὅπου προχθὲς ἐρχόμεθα ἀπὸ Τζανταρλί, ἢ «Μινέρβα» τὸ ἐγύρισεν ἐπειδὴ τὸ ἐγνώρισεν, τὸ ἔφερεν εἰς τὸν στόλον καὶ αὐτὸ μᾶς ἐπρότεινεν ἂν εἴχαμεν τί διὰ νὰ τοῦ πουλήσωμεν ἀπὸ τὰ λαφυραγωγηθέντα εἶδη, ἀλλὰ τὸ ἀπεβάλαμεν καὶ ἀνεχώρησεν.

Ἐπέστρεψαν τὰ δύο μίστικα φέροντα τὰς τουρκικὰς φαμελίαις, διότι ὁ ἀγῶς ἤθελε νὰ ἐξαγοράσῃ μόνον τὴν φαμελίαν του μὲ πέντε ψυχὰς καὶ δι' αὐτὰς δὲν ἔδιδε παρὰ μόνον ἑπτὰ χιλιάδες γρόσια.

Τὸ νερὸν εἰς τὰ πλοῖα ἀρχίζε νὰ τελειώσῃ καὶ πολλοὶ ἤθελον νὰ ἔβγουν νὰ πάρουν ἀπὸ ἔξω, ἀλλ' ἀνεβλήθη διὰ τὴν αὔριον νὰ ἔβγουν ὅλοι μαζὶ διότι οἱ Τοῦρκοι ἐνίοτε ἀνεφαίνοντο ἔξω καὶ πάλιν ἐχάνοντο καὶ ἐσυμπεράναμεν ὅτι μᾶς εἶχαν ἐνέδρας ὡς καὶ ἀκολούθησεν. Διότι αὐθαδίασαν δύο σκαμπαβίαι καὶ ἐξῆλθον διὰ νερὸν χωρὶς τὴν ἄδειαν τοῦ Ναυάρχου καὶ παρουσιάζονται οἱ ἐχθροί. Ἐφόνευσαν τέσσαρες ἔπιασαν καὶ ἓνα ζωντανόν.

Συμβεβηκότα τῆς ἡμέρας Δευτέρας τῆς 11 Ἰουνίου 1823

Ἐξημερώθημεν πάλιν εἰς τὰ ἴδια. Ἀφοῦ χθὲς ἔδωσαν τὰ λάφυρά των ὅλα τὰ πλοῖα, σήμερον ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ μία ἀκριβὴς ἀναζήτησις εἰς ὅλα τὰ πλοῖα. Τὰ πολυτιμότερα ἐκρύφθησαν καὶ ἐφανερώθησαν μόνον τὰ πρόστυχα καὶ ἀρχίζαν πάντοτε νὰ μουρμουρίζουν, ὅταν ἀρχισεν ἡ ἀναζήτησις τῆς ὑποθέσεως ταύτης.

Ἐρεῦνησαν πρῶτον τὸ καράβι μας καὶ κατόπιν τὰ ἄλλα. Ἐβάλθημεν εἰς τὰ πανιὰ κάμνοντας τὸ σινιάλον νὰ μᾶς ἀκολουθῇ ὄλος ὁ στόλος καὶ ἐβολτατζάραμεν μὲ τὸν Μαΐστρον καὶ μᾶς ἀκολουθῇ ὄλος ὁ στόλος. Τότε οἱ φιλάνθρωποι Δελφῖνες περιτρέχοντες ἀπὸ τὴν πρύμνην τοῦ ναυαρχικοῦ πλοίου ἕως τὴν πρόρην ἐφαίνοντο ὅτι τάχα μᾶς ἐπαρακαλοῦσαν ὅπου κατασταθῶμεν νὰ μὴν λησμονῶμεν ὅτι εἴμεθα ἄνθρωποι καὶ νὰ σεβώμεθα τὰ δίκαια τῆς ἀνθρωπότητος τοῦλάχιστον ὅσον αὐτοί. Ἀκούσαμεν πολλὰς κανονίαις ἀπὸ Φώκαις καὶ Σμύρνην καὶ τὰ ἀκούσαμεν ἕως τὸ ἔσπερας.

Ἐξῆλθον βάρκες καὶ σκαμπαβίαι εἰς τὰ κατὰ τὸ στόμιον τοῦ κόρφου νησιῖα διὰ νερὸν. Ὁμοίως καὶ εἰς τὴν μεγάλην ξηράν, ὅπου εὗρον χριστιανούς σκοτωμένους καὶ τινὰς ζωντανούς τοὺς ὁποίους ἐρωτήσαντες εἶπον ὅτι εἰς τὰ πέριξ τοῦ Τζανταρλῆ ἕως τὴν Πέργαμον ἐσκότωναν οἱ Τοῦρκοι τοὺς Χριστιανούς καὶ ἐὰν ἀλήθευε ἔπεται νὰ ἐχάθησαν πολλὰς χιλιάδες χριστιανοί.

Ἐβραδυάσθημεν μὲ τὴν γαλήνην εἰς τὸ στόμα τοῦ κόρφου ὅστις μετ' ὀλίγον ἀρχισεν νὰ εὐγάξῃ ἄνεμον. Ἐρεγουλάραμεν τὰ πανιὰ μᾶς προσημένοντες τὰ λοιπὰ πλοῖα. Ὑψώσαμεν φανάρι ἀναμένον διὰ νὰ μᾶς γνωρίζουν καὶ νὰ συνάζωνται περὶ ἡμᾶς. Πρὸς τὰ μεσάνυκτα ἐμάθα-

μεν ἀπὸ τὴν φυλακὴν μας ὅτι ἓνας μαρτῆγος ἐρχόμενος ἀπὸ Κρήτην εἶπεν ὅτι οἱ Ἕλληνες προχωρόντας ἐπῆραν τὴν Γραμποῦσαν καὶ ἔμελλε νὰ παραδοθῶν καὶ οἱ Τοῦρκοι τοῦ Σελίνου. Ἐξημερώθημεν ἀπέναντι τοῦ κόρφου τῆς Γιέρας.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΟΥ ΝΑΥΑΡΧΙΚΟΥ ΠΛΟΙΟΥ Ο «ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ» Κ. ΓΕΩΡ. ΣΚΑΝΔΑΛΗΣ

Συμβεβηκότα τῆς ἡμέρας Τρίτης τὴν 12 τοῦ μηνὸς Ἰουνίου 1823

Ἀφοῦ ἐξημέρωσεν ὑψώσαμεν τὸ σύνθημα νὰ μαζευθῶσιν ὅλοι οἱ Καπετάνοι νὰ σκεφθῶμεν περὶ τοῦ πρακτέου, ρίπτοντες καὶ μίαν κανονίαν. Ἡ συνέλευσις ἀπεφάσισε νὰ κτυπήσωμεν τὰ Μοσχονήσια μὲ τὰ κανόνια καὶ ἤδη ἐτραβούσαμεν διὰ τὰ ἐκεῖ ὄλος ὁ στόλος. Ἀπεφάσισε πρὸς τούτοις νὰ προτείνῃ καὶ τοῦ κολαξίτζη περὶ ἐξαγορᾶς τῶν τουρκικῶν φαμελιῶν καὶ νὰ τοῦ ζητήσῃ μίαν ποσότητα χρημάτων ἀν θέλῃ νὰ μὴν πατήσουν τὴν Μυτιλήνην εἰδεμὴ ἔχει ἀπόφασιν ὁ Ναύαρχος νὰ φέρῃ μὲ τὸν στόλον του τὸ πῦρ καὶ τὸ σίδηρον καὶ ἀμέσως ἐστάλῃ ἓν καράβι καὶ ἓν μίστικο⁽¹⁾ διὰ τὴν ὑπόθεσιν.

Εἴμεθα ἀπέναντι τῆς Μυτιλήνης καὶ ἐτραβούσαμεν, ὀλίγον βορειοδάκι ἐκατέβασεν, καὶ βολτατζάροντας εἴμεθα ἀπέναντα τοῦ νηιοῦ τῆς Μόριας. Ἐβηξεταρίσθη ἓνα τραμπάκουλον ἐρχόμενον ἀπὸ Σμύρνην τὸ ὁποῖον εἶπεν ὅτι ἡ Πάτρα ἠλευθερώθη.

Ἐπῆραν τὰ πλοῖά μας ἀπὸ τὰ παράλια τοῦ Ἀγιασματιοῦ μερικὸς χριστιανούς ὅσοι διέφυγον τὸ σπαθὶ τὸ τουρκικόν καὶ μᾶς ἐπληροφόρησαν ὅτι δὲν ἔμεινεν πλέον κανεὶς νὰ μὴν φύγῃ, ὅσοι ἠδυνήθησαν νὰ ἀποφύγουν τὸ σπαθὶ. Ἀράξαμεν μέσα ἀπὸ τὸ Γυμνὸν καὶ ἐπροσκαλέσαμεν τοὺς καπετάνιους εἰς συνέλευσιν ἢ ὁποῖα συγκροτηθεῖσα ἀπεφάσισε νὰ κτυπήσωμεν αὔριον τὰ Μοσχονήσια ὡς περασμένης τῆς ὥρας. Δύο λόχοι Τουρκῶν μὲ δύο σημαίας, ἐφάνησαν εἰς τὰ παράλια τῶν Μοσχονησιῶν καὶ ἀφοῦ τοὺς ἐρρίψαμεν μερικὰς κανονίαις ἔφυγαν ὅλοι. Ἐρρίψαμεν κατ' αὐτῶν καὶ ἡμεῖς δύο⁽²⁾.

Ἦλθαν τὰ εἰς Μυτιλήνην περὶ τῆς εἰρημένης ὑποθέσεως σταλέντα

(1) Διὰ τῆς λέξεως καράβι, ἐννοεῖ τὸν πάρωνα, «μπράκι», τὸ πλοῖον τῆς παρατάξεως τῶν ἑλληνικῶν στόλων (ἢ καὶ τριστηλον) διὰ τῆς λέξεως μίστικον, τὰ μικρὰ βοηθητικὰ καὶ ἀνιχνευτικὰ σκάφη, mistik-chebek.

(2) Ἐρρίψε δηλαδὴ καὶ ὁ «Φιλοκτῆτης» δύο.

πλοῖα καὶ μᾶς λέγουν ὅτι ἔκαμαν ὅλα τὰ συνθήματα τῆς προσκλήσεως· πλὴν δὲν ἐπῆγε κανεὶς ἐπάνω των· δὲν τοὺς ἐρρίψαν ὅμως οὔτε κανονιὰν μολονότι ἐπλησίασαν εἰς τὸ κάστρον περὶ τουφεκίου βολήν.

Ἐβραδυάσθημεν εἰς τὸ ἴδιον μέρος καὶ πρὸς τὴν αὐγὴν ἐπέστρεψεν ἀπὸ Ψαρὰ ἐν τῶν ἀποσταλέντων φορηγὸν πλοῖον. Ταύτην τὴν ἡμέραν ἐρρίψαμεν κανονιὰς τρεῖς.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΟΥ ΝΑΥΑΡΧΙΚΟΥ ΠΛΟΙΟΥ Ο «ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ»
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΚΑΝΔΑΛΗΣ

Συμβεληκότα τῆς ἡμέρας τετάρτης τῆν 13 τοῦ μηνὸς Ἰουνίου 1823.

Καθὼς ἐχάραξεν εὐθύς ἐδώσαμεν τὸ σημεῖον καὶ ἐβγήκαν ἔξω οἱ στρατιῶται μὲ τὰς λέμβους οἱ ὁποῖοι χωρὶς νὰ ἴδουν ἐχθρὸν ἀκολούθησαν τὸν δρόμον των ὡς ἀντίκρου τοῦ Κεραμιδονησιοῦ ὅπου οἱ ἐχθροὶ ἐστέκοντο καὶ ἀκροβολίζοντο ἀπὸ τὸ πρῶν ἕως τὴν μεσημβρίαν, ἐφανεύθη ἓνας ἐκ τῶν ἡμετέρων, ἴσως καὶ ἐκ τῶν ἐχθρῶν περισσότεροι. Εἰς αὐτὸ τὸ ἀναμεταξὺ ἐὼν πάλιν δὲν ἀρχινοῦσεν ἡ ἔριδα τῶν μικροκαρaboκυρέων εἰς τὸ ἀναμεταξύ των καὶ ἔδειχναν τὴν προθυμίαν τὴν ὁποίαν ἔδειξαν οἱ στρατιῶται νὰ ὑπάγουν καὶ αὐτοὶ νὰ κόψουν τὴν συγκοινωνίαν τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐκ τοῦ Ἰολαπίου (;) μεταβαινόντων ἐχθρῶν ἠθέλαμεν κυριεύσει ὅλα τὰ πυροβόλα των. Πλὴν εἰς μάτην ἐπάσχεον ὁ Ναύαρχος Γεώργιος Σκανδάλης αὐτὴν τὴν ἡμέραν νὰ τοὺς φέρῃ εἰς ἡσυχίαν, ἀλλὰ ὡς ἀναίσθητοι ἔμειναν εἰς τὰ ἴδια, μόνον ὅπου ὁ Ναύαρχος φθάνοντας ἔξω εἰς τοὺς στρατιώτας τοὺς ἐμψύχωνεν μὲ τὴν παρουσίαν του καὶ ὁρμῶντες εἰς τὸν ἐχθρὸν ἐσύλλαβον ἓνα κανόνι μπρούζινο μὲ τὰ μπαρούτιά του καὶ μπάλες του. Ὅσοι καπετανεῖοι τῆς ξηρᾶς ἀρίστευσαν εἰς τὸ Ἰζανταρλῆ, αὐτοὶ πάλιν ἀρίστευσαν καὶ ἐδῶ δηλαδὴ ὁ Ράδος⁽¹⁾ ὁ Λάμπρος⁽²⁾ καὶ ὁ Ἄγγελος. Ἐπῆσαν καὶ ἄλεῦροι καὶ ἄλλα πράγματα καὶ ἔτσι ἔμεινεν ὁ Ναύαρχος εὐχαριστημένος ἀπὸ τοὺς καπετάνιους τῆς ξηρᾶς καὶ δὲν ἐγύρισεν νὰ ἰδῆ πλέον μὲ τὰ μάτια του ὅσους εἶχαν σκαμπαβίαις. Διωρίσθη ἡ «Μινέρβα» καὶ τινα μίστικα νὰ

(1) Ὁ Ράδος ἦτο ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους τοῦ Ἀγῶνος ὁ ἀρχηγὸς τῆς περὶ τῆς φρουρᾶς τῶν Ψαρῶν (βλ. περὶ αὐτοῦ Τρικαύπη, ὑπόμνημα Νικοδήμου δρ. καὶ Εὐβοϊκὰ Ναθαναὴλ Ἰωάννου καὶ Μικὲ Δούκα Ἡμερήσια συμβάντα ἀλώσεως Ψαρῶν). (2) Ὁ Λάμπρος, Ράδος καὶ οὗτος ἐξ Ἠπείρου, ὑπηρετήσας ὑπὸ τὸν πρῶτον καὶ ἐν Εὐβοίᾳ. Οὗτοι ὅπως καὶ ὁ καπετάν Ἄγγελος ἐφονεύθησαν ἡρωϊκῶς κατὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Ψαρῶν.

ὑπάγουν ὀπισθεν τῶν Μοσχονησίων ὅπου ἦτον χρεῖα, ἀλλὰ ὅσο νὰ φθάσουν μὲ τὴν γαλήνην, οἱ στρατιῶται ἦσαν φευγάτοι ἀφοῦ ἔκαυσαν καὶ τὸ γιοφύρι καὶ ὅ,τι ἄλλο ἔτυχεν. Ὑψήθη τὸ σύνθημα τῆς ἀναχωρήσεως καὶ ἐσαλπάρσαμεν τὴν ἄγκυράν μας, διευθυνόμενοι πρὸς τὴν Ἐρισσὸν μὲ Μαϊστράλι. Ἐπηγαίναμεν μὲ ὀλίγα παυιά, προσμένοντες τὰ λοιπὰ πλοῖα τοῦ στόλου. Ὑψώσαμεν τὸ σύνθημα νὰ μαζεῖθῃ ὅλος ὁ στόλος κοντὰ εἰς τὸ ναυαρχικόν. Εἶδομεν καὶ ἐν πλοῖον κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο τῆς Μυτιλήνης καὶ ἐστείλαμεν τὸν Ἀποστόλην Γεωργίου νὰ τὸ βιζητάρη.

Ἐβραδυάσθημεν ἔξω τοῦ κάστρου τῆς Μυτιλήνης. Ἐστείλαμεν ἔξω ἓνα Τοῦρκον, διωρίσαμεν τὰ σσερα καράβια ὅπου εἶχαν τὰς τουρκικὰς φαμελίας νὰ σταθοῦν ἐκεῖ ἀλλὰ-κάπα ἕως πρῶν νὰ ἴδουν τί ἀπόκρισις θέλει ἔλθῃ περὶ ἐξαγορᾶς τῶν αἰχμαλώτων. Ὑψώσαμεν ἓνα φανάρι ἀναμένον διὰ νὰ μᾶς βλέπη καὶ νὰ μᾶς ἀκολουθῇ ὅλος ὁ στόλος. Εἰς τὰς 2 ἐρρίψαμεν μίαν κανονιὰν καὶ τὸ πρῶν ἄλλην μίαν.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΟΥ ΝΑΥΑΡΧΙΚΟΥ ΠΛΟΙΟΥ Ο «ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ»
ΑΝΤΙΝΑΥΑΡΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΚΑΝΔΑΛΗΣ

Ἀπόλουθα τῆς ἡμέρας Πέμπτης τοῦ μηνὸς Ἰουνίου 1823.

Ἐξημερώθημεν εἰς τὸν κάβο τῆς Ἀγριλιᾶς καὶ ἐτραβούσαμεν διὰ τὴν Ἐρισσὸν. Ἐφθάσαμεν ὅλοι μαζῇ κάτω ἀπὸ τὸ Πλουμάρι καὶ πλῆθος χριστιανῶν ἐφαίνετο εἰς τὰ παράλια κράζοντας: «Διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ νὰ μὴν πλησιάζετε διότι θὰ μᾶς φονεύσουν ὅλους οἱ Τοῦρκοι!» Μόλα ταῦτα ὑψώσαμεν τὸ σῆμα καὶ ἐπήγαμεν μὲ ταῖς βάρκες ἔξω, διότι ὑποπτευθέντες ὅτι εἰμπορῆ νὰ συμβῆ τι κακὸν καὶ καμφθέντες πρὸς οἶκτον ἀπὸ τὰς γοερᾶς τῶν φωνῶν ἐνομίζαμεν ὅτι τοὺς ἐφόνευον οἱ Τοῦρκοι, ἀλλὰ πλησιάζοντας ἠκούσαμεν ὅτι τοὺς εἶχαν στείλει οἱ Τοῦρκοι νὰ μὴν πατήσωμεν εἰς τὴν ξηράν, διότι θὰ τοὺς φονεύσουν ὅλους καὶ ἔτσι ὑψώσαμεν τὸ σύνθημα ἐρρίψαμεν καὶ μίαν κανονιὰν διὰ νὰ ἀλαργάρουν οἱ βάρκες καὶ ἔλθουν ἐπὶ τῶν πλοίων.

Μετ' ὀλίγον ἔφραρον ἐπάνω μας μία βάρκα ἓνα Πλομαρῆτη ὁ ὁποῖος παρακαλῶντας τὸν ναύαρχον νὰ μὴν ἤθελε βγάλλῃ στρατιώτας ἔξω διότι θὰ τοὺς φονεύσουν ὅλους, συγχρόνως ἦλθαν καὶ οἱ προεστοὶ σταλμένοι καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους καὶ ὁμίλησαν τὰ ἴδια. Τοὺς ἐπροτεῖνάμεν περὶ ἐξαγορᾶς τῶν Τοῦρκων ὅπου εἶχαμεν εἰς τὸ πλοῖόν μας καὶ πηγαινάμενοι ἔξω ἔφεραν γρόσια τουρκικὰ 3,500 διὰ τρεῖς Τοῦρ-

κους μόνον ὅπου τοὺς ἐγνώριζε ὁ Ἅγῆς καὶ οὕτω τοὺς ἐδώσαμεν καὶ μᾶς ἔκαμαν πολλὰς παρακλήσεις καὶ εὐχὰς καὶ μᾶς εἶπον πρὸς τούτοις ὅτι ὁ τρόμος μόνον τοῦ ὀνόματός μας ἔκαμεν καλεβρέθησαν ὅλοι πολιορκημένοι εἰς τὰ κάστρα καὶ βολταιζάροντας διὰ Ἐρισσὸν μὲ τὸν Ζέφυρον ἕως τὸ μεσονύκτιον μέχρις ὅτου ἐπῆρεν ὁ Γραιγος.

*Συμβεβηκότα τῆς ἡμέρας Παρασκευῆς τῆς 15 τοῦ μηνὸς
Ἰουνίου 1823.*

Ἐξημερώθημεν ἀπέξω τοῦ κόρφου τῆς Καλλονῆς. Ἀράξαμεν εἰς τὴν Ἐρισσὸν, ἦλθον οἱ προεστοὶ ἐπάνω μας ἰκετεύοντες νὰ μὴν τοὺς ταράξωμεν, διότι θὰ τοὺς ἀφανίσουν οἱ Τούρκοι. Κατανυχθεὶς ὁ ναύαρχος ἀπὸ εὐσπλαγχνίαν ἔδωκεν τὸν λόγον του ὅτι δὲν στέλλει στρατιώτας ἔξω, ἀλλὰ καὶ οἱ Τούρκοι νὰ μὴν καταβοῦν εἰς τὸ παραθιλάσιον, διότι ἔχομεν σκοπὸν νὰ πάρωμεν τὰ κανόνια τοῦ βατζέλου(1) καὶ ἔτι ἀνεχώρησαν οἱ προεστοί, ἀλλὰ μόλις ἐβγήκαν ἔξω καὶ ἴδομεν πλῆθος Τούρκων εἰς μίαν ράχην καὶ καταβαίνοντας ἀπὸ ἐκεῖ κάτω ἐστάλη μία βάρκα ἔξω λέγοντας οἱ Τούρκοι νὰ μὴν τοὺς πειράξωμεν διότι ὕστερα θὰ βάλουν σπαθὶ εἰς τοὺς ραγιαδες τοὺς ἀπεκρίθημεν.

Συμβεβηκότα τῆς 15 τοῦ μηνὸς Ἰουνίου 1823.

ὅτι δὲν τοὺς πειράζομεν ἂν αὐτοὶ δὲν μᾶς πειράξουν ὡς καὶ τὰ λείψανα τοῦ παρ' ἡμῶν καυθέντος βατζέλου. Τοὺς ἐζητήσαμεν καὶ μερικὰ ζῆα διὰ ζωοτροφίας τοῦ στόλου μας καὶ μᾶς τὰ ὑπεσχέθησαν.

Ἐνῶ οἱ στρατιῶται μας ἐκρατοῦσαν τὰς ἀναγκαίας θέσεις καὶ οἱ Τούρκοι ἄνωθεν ἐστέκοντο διὰ νὰ παρατηροῦν τὰ κινήματά μας ἐπλησίασαν τινες ἀοπλοὶ ὑπόσπονδοι καὶ συνωμίλησαν ἀναμεταξὺ τῶν στρατιωτῶν. Οἱ ἐχθροὶ τοὺς ἐρώτησαν διατί δὲν τοὺς κτυποῦν καὶ οἱ ἰδικοὶ μας ἀπεκρίθησαν ὅτι δὲν ἔχομεν ὄρδινον ἀπὸ τὸν ναύαρχον. Πάλιν τοὺς ἠρώτησαν ποῦ εἶναι ἡ ἀρμάδα ἢ τουρκικὴ καὶ διατί δὲν τὴν κυνηγοῦν, ἀλλὰ ἔρχεσθε καὶ ἐνοχλεῖτε τοὺς μὴ ἐνοχλοῦντας. Οἱ ἰδικοὶ μας τοὺς ἀπεκρίθησαν ὅτι ὅλα(2) εἶναι εἰς τὴν ἀρμάδα καὶ τὴν κινηγοῦν. Ὅμως οἱ Μυτιληναῖοι εἶναι ἐχθροὶ μας, πλὴν ἡ ἀρμάδα σας δὲν ἦλθεν ἀκόμη καὶ διὰ τοῦτο ὁ ναύαρχος δὲν θέλει νὰ σᾶς κτυπήσωμεν. Αὐτὰ

(1) Τοῦ πυρποληθέντος ὑπὸ τοῦ Παπανικολῆ δικρότου (2) Δηλ. ἡ κυρία δύναμις.

καὶ ἄλλα συνομιλοῦντας ἀπεσύρθησαν καὶ τὰ δύο μέρη καὶ ἐγένεν σινῆλο καὶ ἀπεσύρθησαν οἱ στρατιῶται εἰς τὰ πλοῖά των.

Ἐν τούτοις τὰ καράβια καὶ οἱ βάρκες ἐνασχολοῦντο νὰ ἐξάγουν συντρίμματα τῶν μπρουζίνων κανονιῶν πλὴν μὲ ἀμέλειαν. Ἦτον ὁμιῶς πλῆθος λειψάνων εἰς τὸν πάτον τῆς θαλάσσης τοῦ βατσέλου.

Ἀπεφασίσθη νὰ ἐπιμεληθῶμεν τὴν ὑπόθεσίν μας, διὰ νὰ τραβήξωμεν καὶ εἰς ἄλλα μέρη. Εἰς τὴν ἴδιαν στιγμὴν ἐνῶ ἀνεχωρούσαμεν ἐκατέβησαν οἱ ἐχθροὶ εἰς τὸν αἰγιαλὸν καὶ ρίπτοντας συχνὰ τουφέκια ἐφαίνετο ὅτι δὲν μᾶς ἐστιμᾶριζον πλέον καὶ ὅτι εἶχον ξεχάσῃ τὸν ἀπερασμένον φόβον τους. Ὅθεν ὑψώσαμεν τὸ σύνθημα τοῦ διαπάρκου καὶ εὐθὺς ἐγένεν. Ὅλοι οἱ στρατιῶται ἐξῆλθον μὲ προθυμίαν καὶ οἱ ἐχθροὶ κυριευθέντες ἀπὸ δειλίαν ἄφησαν τὰς θέσεις των μόνον ὅπου ἦσαν δυνατὰ καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Οἱ στρατιῶται μας τοὺς ἐδίωκαν κατόπιν καὶ εἰς ἰκανὸν διάστημα καὶ ἤθελαν κυριεύσῃ τὸ χωρίον Ἐρισσὸν ἂν ἡμεῖς δὲν τοὺς ἐμποδίζαμεν.

Ἐσυνεκροτήθη συνέλευσις περὶ τινων διαφορῶν εἰς τὰ ὅποια μὴ συμφωνόντας ἀπεφάσισεν ὁ ναύαρχος τὴν διάλυσιν καὶ τὸν πηγυμόν μας εἰς Ψαρά. Οὕτω καὶ ἐγένεν καὶ πρῶτοι ἡμεῖς ἐβάλθημεν εἰς πλεύσιμον καὶ περὶ τὸ μεσονύκτιον ἠγκυροβολήσαμεν καὶ κατόπιν ὅλος ὁ στόλος ἠγκυροβόλησεν εἰς τὴν πατρίδα μας Ψαρά

Τέλος τῆς ἐκστρατείας Τζανταρλή,

Ἀπόλουθα καὶ περιστατικὰ τοῦ πλοίου ὁ «Φιλοκτήτης». Ἀντιναύαρχος Γ. Σκανδάλης.

Ἐν τούτῳ οἱ Ἕλληνες τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ξηρᾶς ἐπήγαιναν προχωρῶντας καὶ οἱ Τούρκοι νικηθέντες πρὸς τὴν Ἀνατολήν(1) ἐπαύσαν τὸ ἔμολον καὶ πρὸς τὴν Δυτικὴν, διὸ καὶ ἐτοιμάζετο νὰ ἐκπλεύσῃ ἕκ νέου τουρκ. στόλος διὰ νὰ δώσῃ εἰς τὰ πάσχοντα μέρη βοήθειαν.

Εἰς τὴν εἶδησιν ταύτην οἱ Ὑδραῖοι ἐτοίμασαν δέκα πέντε τῶν μακροτέρων πλοίων των καὶ τέσσερα πυρπολικά, τὰ ὅποια παραλαβὼν ὁ Μιαούλης ἐξέπλευσεν ἀπὸ Ὑδραν τὴν 31 Αὐγούστου καὶ ἐλθὼν εἰς Βολησὸν τῆς Χίου ἀγκυροβόλησεν. Ἀνεχωρήσαμεν καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Νικολάου Ἀποστόλη καὶ μὲ πέντε πετρωτικὰ καὶ ἐπλεύσαμεν πρὸς ἀπάντησιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου τοῦ ὁποίου εἶχαμεν μάθει

(1) Ἐννοεῖ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

τὴν ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ἔκπλευσιν καὶ περιπλέοντες ἔξωθεν τῆς νήσου Λέσβου ἤψαμεν προσωρισμένα δώδεκα ἐχθρικά ἐντὸς τοῦ λιμένος, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἐχθροὶ ἐκ τοῦ φόβου τῶν πυρπολικῶν εἶχαν προπαρασκευάσῃ ὥστε νὰ κλείουν διὰ σχοινίων καὶ ξύλων τὸν λιμένα τοῦτον εἰς περίπτωσιν συμπλοκῆς, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐπιχειρισθῶμεν τίποτε κατ' αὐτῶν καὶ ἀνεχωρήσαμεν διευθυνθέντες πρὸς ἀπάντησιν τοῦ ἐχθροῦ περὶ τοῦ ὁποίου ἀκούσαμεν ὅτι διευθύνθη πρὸς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον καὶ περιπλέοντας περὶ τὴν Γένηδον καὶ ἔπειτα κατὰ τὸν ἅγιον Στράτην καὶ ἐκεῖ ἐπληροφορήθημεν πῶς ὁ ἐχθρικός στόλος ἦτο συνθεμένος ἐκ τριάκοντα πλοίων. Τὸν ἴδομεν τελευταῖον τὴν 14 Σεπτεμβρίου μεταξὺ Λήμνου καὶ Σαμοθράκης διευθυνόμενον πρὸς πονέντε καὶ τὴν ἐπιούσαν εὐρῶν τὸν στόλον μας διεσκορπισμένον ἀπὸ τὴν κακοκαιρίαν συμβᾶσαν τὴν νύκτα διεκρίθη ὁ ἐχθρὸς πρὸς δύο μέρη καὶ τὸ μὲν προσέβαλε κατὰ τοῦ Μιαούλη, εὐρεθέντος μὲ πέντε πλοῖα· τὸ δὲ κατὰ Ψαριανῶν καὶ Πετρωτῶν ὥστε ἐπέσαμεν εἰς συμπλοκὴν, ὃ ἄνεμος ἐγένετο γαληνὸς καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐνωθῶμεν ὅλος ὁ στόλος καθὼς καὶ τὰ δύο πυρπολικά ἐξ ὧν τὸ ἐν τὸ εἰνάξεν ὁ Ἀναστάσις Ρομπότζης εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἡ θέσις εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθημεν τὰ ἑλληνικά πλοῖα ἐνεκαρδίωσεν τὸν ἐχθρὸν καὶ τόσον μᾶς ἐκτυποῦσεν μετὰ τὰ μισθράλια καὶ σφαίρας, ὥστε νομίζοντας ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν νίκην, μία μεγαλειτέρα αὐτοῦ φεργάδα ἔκαμε τόσην συμπλοκὴν εἰς τέσσαρα ἑλληνικά πλοῖα, ὥστε αὐτὴν τὴν στιγμὴν εὐρέθημεν εἰς κίνδυνον, διότι ἄλλαι τέσσαραι φεργάδαι, δύο κορβέτες καὶ ἓν βρίκιον μᾶς προσέβαλαν ὡς προερέθη. Ἡ σύγκρουσις ἐγένετο συστάδην μὲ ἀπαραδειγματίστον ἐπιμονὴν καὶ μετὰ τέσσαρας ὥρας ἀκατάπαιστον πυροβολισμόν ἔπνευσεν ὀλίγον ὃ ἄνεμος, τὸν ὁποῖον μεταχειρισθέντες ἐπιμελῶς ἠμπορέσαμεν νὰ διασχίσωμεν τὸν κύκλον τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ σωθῶμεν.

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικὰ τοῦ 1823.

Εἰς τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἐξημιώθη ἱκανῶς ὅλος ὁ στόλος εἰς ναύτας καθὼς καὶ εἰς τὴν ἀποσκευὴν τῶν πλοίων.

Τὴν ἐπιούσαν τὰ αὐτὰ μετὰ τοῦ ναυάρχου Μιαούλη συναγωνισθέντα πλοῖα εὐρέθησαν πλησίον τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐπάσχισεν οὗτος νὰ τὰ προσβάλλῃ, ἀλλὰ αὐτὰ ἀπέφυγον τὴν συμπλοκὴν, ἀπολέσαμεν καὶ ἓν πυρπολικὸν ὑπὸ τὸν Ἀνδρέα Πιπῖνον, ἀλλὰ περὶ τὸ ἑσπέρας ὁ ἐχθρὸς ἀλλάξας τὴν διεύθυνσίν του ἀπέπλευσε πρὸς τὸν κόλπον τῆς Λέσβου.

Ἐνωθέντες οἱ Ὑδραῖοι μετὰ τῶν Πετρωτῶν ἐπῆγαν εἰς Σκῦρον νὰ ὑδρεύσων καὶ νὰ ἐπισκευασθῶσιν ὀλίγον, τὰ δὲ ἡμέτερα ἐδιευθύνθημεν εἰς Ψαρὰ νὰ πράξωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ αὐτό. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἡμέρας φθάσας ὁ Συμμαχικὸς στόλος εἰς Ψαρὰ, χωρὶς νὰ ἀράξῃ, ἐπλεύσαμεν καὶ ἡμεῖς ἀμέσως, ἐνώθημεν καὶ τραβοῦμεν διὰ τὸν ἐχθρὸν ἀφοῦ προηγουμένως ἀπεστείλαμεν ἀνὰ τρία πλοῖα ἐξ ἐκάστης μοίρας διὰ τὴν σύναξιν τῆς ἀποδεκατίσεως καὶ ἐράνου ἀπὸ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ἀπὸ κακοκαιρίαν ἀράξαμεν εἰς Σκιάθον, ἀλλὰ ταχύπλοον ἀπὸ Ψαρὰ μᾶς ἦλθεν καὶ ἀνήγγειλε τὴν διάβασιν εἰκοσιτεσσάρων ἐχθρικῶν πλοίων τὴν 29 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς διευθυνομένων πρὸς ἡμᾶς. Ἠναγκάσθημεν καὶ ἡμεῖς νὰ λάβωμεν τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν. Ἐτέρα ὅμως αὐτόθεν εἶδησις ὅτι ὁ ἐχθρικός στόλος εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, ἐγυρίσαμεν πρὸς τὴν Σκιάθον καὶ Σκόπελον ὁποῦ ἐπίτηδες ἐκ Σκοπέλου μὲ ταχύπλοον ἐμάθαμεν τὸν εἰς Σκιάθον πηγυρόν του κατὰ τὴν 8 Ὀκτωβρίου, ὅστις ἀφοῦ ἐξηπάτησε τοὺς κατοίκους αὐτῆς νὰ τὸν ὑποταχθῶσιν καὶ νὰ δεχθῶσιν Τοῦρκον διοικητὴν, θέλων δὲ νὰ συλλάβῃ καὶ τοὺς ἐκεῖ διατρίβοντας τοῦ Καρατάσου Ἑλληνας στρατιώτας, ἀπεβίβασε χιλίους ἐνόπλους, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες τὸν ἀπέκρουσαν γενναίως καὶ τοὺς ὑποχρέωσαν νὰ τραβηχθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα των, φονεύσαντες ὑπὲρ τοὺς διακοσίους αὐτῶν.

Περὶ τὴν 11 τοῦ αὐτοῦ περιπλέοντες μετὰ τῶν Ὑδραίων πλησίον τῆς Σκοπέλου εἶδομεν κατὰ τὸ Πεντηκονήσιον τοῦ ἐχθροῦ τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν καὶ μετ' ὀλίγον ὅλον τὸν ἐχθρὸν συγκείμενον ἐξ εἴκοσι φρεγατῶν, κορβέτας, βρίκια καὶ μία γολέτα. Ἡμεῖς δὲ ἔχοντες τὸν ἄνεμον βοηθητικὸν ἐφορμήσαμεν κατ' αὐτῶν. Ἡ μάχη μᾶς ἐστάθη σκληρὰ καὶ ἐπίμονος ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἐχθρὸς ἐβιάσθη νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν.

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικὰ τοῦ 1823.

Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπτάωρον συμπλοκὴν, θεωροῦντες τὴν πυροβολικὴν μας ὕλην ἐλατουμένην καὶ δύνοντας ὁ ἥλιος ἐκρίναμεν εὐλογον νὰ παύσῃ ἡ συμπλοκὴ καὶ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν νήσον Σκιάθον.

Εἰς τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἀπολέσαμεν δύο πυρπολικά οἱ Ψαριανοὶ καὶ πολλοὺς ναύτας πληγωμένους, ὃ δὲ ἐχθρὸς ἀγνοοῦμεν τὴν ζημίαν ἣν ἔλαβεν εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν.

Ἀφοῦ ὁ ἐχθρικός στόλος ἐξηπάτησεν τοὺς Σκιαθίτας νὰ δεχθῶσιν

ὑποταγὴν, κατώρθωσε τὸ αὐτὸ καὶ μετὰ τοὺς Τρικεριώτας καὶ ἀνεχώρησε τὴν 17 διὰ τὸν Ἑλλήσποντον ἀφήσας μίαν μοίραν διὰ τὸν Μαλιακὸν κόλπον. Ἄλλ' ἡμεῖς ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως πυρπολικῶν δὲν ἐκρίναμεν νὰ ἐκπλεύσωμεν κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ τὴν ἐπιούσαν ἐφθάσαμεν εἰς Σκόπελον καὶ ἤυραμεν τὰ περιμενόμενα πυρπολικά καὶ ἐπλεύσαμεν πρὸς τὸ Τρίκερι καὶ φθάσαντες τὴν 19 εἰς τὸν λιμένα των, ἐπήραμεν πέντε αὐτῶν πλοῖα, ἐλεηλατήσαμεν τὰς ἀποθήκας των καὶ τὰ μικρὰ πλοιάριά των διότι ἐδέχθησαν ἄνευ τινὸς ἀνάγκης Τοῦρκον καὶ τὸ ἔσπερας ἀράξαμεν πρὸς Ὠρεὸν γῆν Εὐβοίας, σκοπὸν ἔχοντες νὰ εἰσπλεύσωμεν καὶ εἰς τὸ φρούριον Χαλκίδος. Ἀλλὰ εἰς αὐτὸ τὸ ἀναμεταξύ, τῇ 21 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εἶδομεν ἑξαίρην τὸν τουρκικὸν στόλον ἕξ ἑνδεκα πλοίων, ἐπιάστημεν εἰς συμπλοκὴν ἀφοῦ ἐσηκώθημεν εἰς τὰ πανιά καὶ προσβαλόντες αὐτὸν ἐκυριεύσαμεν μετὰ τὴν τρομερὰν ἀντίστασιν τοῦ ἐχθροῦ μίαν κορβέταν, τέσσαρα βρῖκια καὶ μία γαλιώτα τὴν ὁποίαν ἔκαυσεν ὁ ἐχθρὸς καὶ ἐβάλλη ὁ ἐχθρὸς εἰς τελείαν φυγὴν κυνηγῶντας αὐτὸν μέχρις τῆς Ἁγίας Μαρίνης ὁποῦ ὀχυρωθέντες διὰ νυκτὸς μετὰ κανόνια καὶ ἀπὸ τὴν ξηρὰν στρατεύματα ἐβιάσθημεν καὶ ἀναχωρήσαμεν εἰς τὰς νήσους μας διὰ νὰ προπαρασκευασθῶμεν. Διότι εἶχαμεν βλαφθῆναι περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην φορὰν καὶ ἕστερον ἀπὸ δύο ἡμέρας ἠγκυροβολήσαμεν εἰς τὴν νήσον μας Ψαρά.

Τέλος τῆς ἐκστρατείας

Γεώργιος Ἰω. Σκανδάλης

Ἀκόλουθα καὶ περιστατικὰ τοῦ 1824.

Ἄν οἱ Ἕλληνες ἦσαν καὶ εἰδήμονες⁽¹⁾ ὅσον ἐφάνησαν ἀνδρεῖοι ἠθέλαμεν αἰσθανθῆναι τὴν ἀνάγκην διὰ μόνης τῆς ὁποίας ἠδύναντο νὰ διαφυλάξωσιν ἀκλόνητον τὴν μέχρι τοῦδε μετὰ τοσαῦτα αἵματα ἀποκτηθεῖσαν ἐλευθερίαν μας, ἀλλὰ ἀντὶ νὰ ἐνωθῶμεν, ἐπαιρόμεναι διὰ τὰς νίκας μας, ἐπέσαμεν εἰς ἐχθροπάθειαν μετὰ τὴν νήσον Ὑδραν καθὼς καὶ οἱ τῆς ξηρᾶς ἐπίσης συναλλήλως των καὶ αἰτίς νὰ ἔχωμεν πατριωτισμὸν ἐπέσαμεν εἰς ζηλοτυπίαν. Παραλείπω ἕως ἐδῶ τὰ ὁποῖα εἶναι δημοσιευμένα εἰς τὴν ἐφημερίδα, τὰς νίκας καὶ τὰς ἀνδρείας τῶν κάθε νήσων, περιορίζομαι μόνον νὰ εἶπω ὅτι αἱ διχόνιαι αὗται κατηγάλωσαν ἀρκε-

(1) Ἐνταῦθα μετὰ τὸ εἰδήμονες ὁ ναύαρχος ἐννοεῖ τοὺς γνωστικούς, τοὺς φρονίμους, τοὺς γνώσκοντας δηλαδὴ νὰ κάμωσιν τὰ πρέποντα εἰς κάθε περίστασιν.

τὴς χρηματικᾶς ποσότητος, ἕως ὅτου ἡ πόλις μας κατεστράφη ἀπὸ τὸν στόλαρχον Χοτζῆρον πασᾶ ἕνεκα τῶν διχονιῶν καὶ τῆς ζηλοτυπίας ὅπου εἶχαμεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ ἐδῶ σιωπῶ ἐπειδὴ εἶναι γνωστὰ τοῖς πᾶσιν.

Τέλος 28 Ἰουνίου 1824, Πέτλαι

Γεώργιος Ἰω. Σκανδάλης

Καταστροφή τῆς νήσου Ψαρῶν 16 Ἰουνίου 1824⁽¹⁾.

(ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α')

Λογαριασμὸς τοῦ Ἀντιναύαρχου Γεωργίου Σκανδάλη τῶν ὅσων κατέθεσε διὰ τὸ ἔθνος ἀπὸ τὴν ἐναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως μέχρι τῆς καταστροφῆς τῆς Νήσου μας.

Ὅσα ἐξώδευσεν εἰς ναυμαχίας, ἐξαιρουμένων τῶν πρὸς λαφυραγωγίαν ἐκστρατειῶν ὡς τὸ κατὰστιχον τὸ δοθὲν παρὰ τῆς Ἐπιτροπῆς.

	Κολονάτα	Γρόσια τουρκικά
Εἰς τὴν τῆς Χίου ἐκστρατείαν	350	2.300
εἰς τὴν τῆς Ἐρισσοῦ	1.500	12.000
εἰς τὴν τῶν Κυδωνιῶν	500	4.000
εἰς τὴν τῆς Κασάνδρας	600	4.300
εἰς τὴν τῆς Σάμου	1.500	12.000
εἰς τὴν τῶν Λαρδανελλίων	500	4.000
εἰς τὴν τῶν Πατρῶν	700	5.600
εἰς τὴν τῆς Χίου διὰ δευτέραν φορὰν	600	4.300
εἰς τὴν τῶν Πετρῶν	1.500	12.000
εἰς τὴν τῶν Τρικέρων καὶ Σμάθου	800	3.200
εἰς τὴν τῆς Εὐβοίας	600	4.000
ὅσα ἐξώδευσεν εἰς τὸ σῶμα τῶν πλοίων		70.000
πανιά, παλαμίσματα, σχοινιά καὶ λοιπὰ	7.000	56.000
ὅσα πρὸς πολεμικὰς ἀποσκευὰς, κανόνια, μπαρούτια ὄπλα καὶ λοιπὰ	4.000	32.000
ὅσα εἰς τοὺς ἀρύλακας	600	4.000
	<u>20.750</u>	<u>162.800</u>

(1) Ἡ χρονολογία εἶναι ἐσφαλμένη, τῆς ἀποβάσεως καὶ ἀλώσεως γενομένης εἰς τὰς 20 καὶ μετὰ δύο ἡμέρας, τῆς καταστροφῆς τοῦ Παλαιοκάστρου.

Ἡ εἰς θεώρησιν τῶν λογαριασμῶν διορισθεῖσα ἐπιτροπή κατέστρωσεν τὸν λογαριασμὸν αὐτὸν ἐξαιρουμένων τῶν εἰς τὰς ἐκστρατείας τὰς λαφυραγωγικὰς τὰ ὅποια ἐξώδευσεν θεωρηθέντα καὶ αὐτὰ ὑπάρχουν εἰς τὸ βιβλίον τῆς Κοινότητος τῶν Ψαρῶν.

Ἡ ἐπιτροπή τῶν Ψαριανῶν ἐπεξεργασθεῖσα ἀκριβῶς τὸν ἄνωθεν λογαριασμὸν ἐπικυροῖ αὐτὸν ἀληθῆ ὄντα.

Αἴγινα 23 Ὀκτωβρίου 1825

Ἡ Τριμελής Ἐπιτροπή

Ἀναγνώστης Κοντός

Ἀναγνώστης Δομεστίνης

Δημήτριος Ἰω. Κοντζιά

ἡ ἐπιτροπή Ψαριανῶν

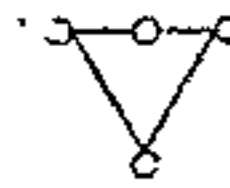
Ἀναγνώστης Κοντός

Κοσταν. Χατζῆ Κυριάκου

Γ. Κανάρης

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'

ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΕΙΣ ΤΑ ΣΕΝΙΑΛΑ ΤΗΣ ΝΥΚΤΟΣ

ΣΕΝΙΑΛΑ ΜΕ 4 : ΦΑΝΑΡΙΑ

Ἀκολουθήτεμε διὰ νὰ ἀράξωμε.

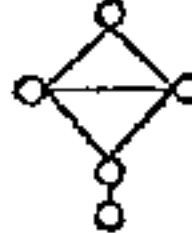

ΣΕΝΙΑΛΑ ΜΕ 5 : ΦΑΝΑΡΙΑ

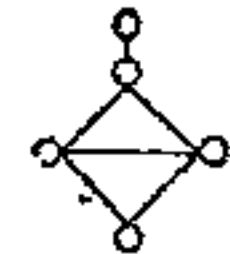
Ν' ἀρματώσετε εὐθὺς τῆς βάρκας Σας, καὶ νὰ ταῖς στείλετε εἰς τὸν Ναύαρχον.

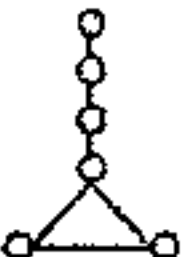
Ἐτοιμασθῆτε διὰ μισεμὸν.

Σηκωθῆτε εἰς τὰ πανιά.

Μὴν ἀπομακρυνθῆτε ἀπὸ τὸν Στόλον, προσέχετε εἰς τὰ σενιάλα μου καὶ εἰσθε ἔτοιμοι εἰς πόλεμον.

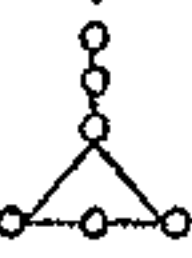

ΣΕΝΙΑΛΑ ΜΕ 6 : ΦΑΝΑΡΙΑ

Τὰ πλησιέστερα πλοῖα νὰ κτυπήσουν τὸν ἐχθρὸν.

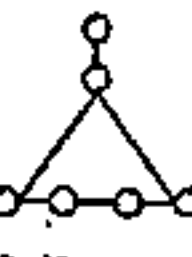
Ὅλος ὁ στόλος νὰ συντροφεύσῃ τὰ μπουρλότα, καὶ νὰ κτυπήσῃ τὸν ἐχθρὸν κατὰ τὸ σχέδιον.

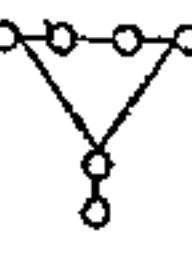
Κτυπᾶτε τὸν ἐχθρὸν εἰς τὸ μέρος ὅπου τὸν κτυπᾷ ὁ Ναύαρχος.

Περικυλώσατε τὸν ἐχθρὸν εἰς τὴν μέσην.

Τὰ διορισθέντα πλοῖα νὰ συντροφεύσουν τὰ μπουρλότα καὶ ἂν εἶναι χρεῖα νὰ τὰ ῥεμουλκιάρουνε διὰ νὰ πλησιάσουν εἰς τὸν ἐχθρὸν.

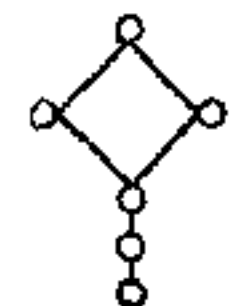
Τρέξετε νὰ κτυπήσῃτε τῆς Ἐχθρικαῖς Βάρκας, ὅπου πηγαίνουν νὰ πάρουν τὸ μπουρλότον.

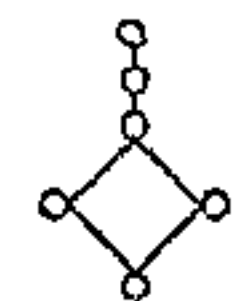
Παύσετε τὰ κανόνια, καὶ νὰ σκέκεσθε εἰς τῆρο κανονιάς ἀπὸ τὸν Ἐχθρὸν.

Ὁ ἐχθρὸς φεύγει, κάμετε πολλὰ πανιά διὰ νὰ τὸν φθάσωμεν.

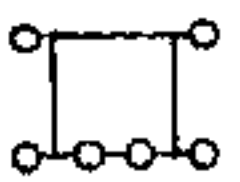
Τὰ γρηγορότερα πλοῖα νὰ πλησιάσουν τὸν Ἐχθρὸν περισσότερο ἀπὸ σοβράνω του, καὶ νὰ τὸν κτυπήσουν.

Προσέχετε μὴν ἔλθῃ ὁ ἐχθρὸς ἀπὸ σοβράνω, καὶ τότε τὰ ἐμπροσθινὰ ἢ γρηγορότερα πλοῖα ὅσο ἠμποροῦνε νὰ τὸν ἐμποδίσουν.

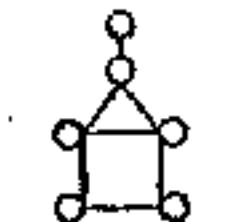

Ἐδῶ συμμαζωμένοι σταθῆτε ὅλην τὴν νύκτα μὲ ὀλίγα πανιά, προσέχοντες πάντοτε εἰς τὰ σενιάλα μου.

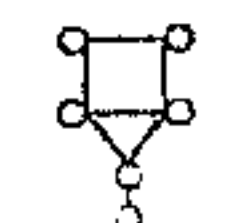

Κρεμάσετε ἀπὸ ἓνα φανάρι διὰ νὰ βλέπώμεθα.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΤΗΣ 22 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1825

Ὅλοι οἱ Καπιτάνοι τοῦ στόλου νὰ ἔλθουν εἰς τὸ πλοῖόν μου.

Οἱ Καπιτάνοι τῶν μπουρλότων νὰ ἔλθουν εἰς τὸ πλοῖόν μου.

Ἐπογεγραμμένοι

Ὁ Ναύαρχος Νικόλαος Ἀποστόλης

Ὁ Ἀντιναύαρχος Γεώργιος Ἰω. Σκανδάλης

Ὁ Ἐποναύαρχος Ἀνδρέας Γιαννίτσος

ΜΑΡΣΑΛΛ (F. H. MARSHALL)

Ἡ ΕΝ ΕΤΕΙ 1821 ΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΥΨΗΛΑΝΤΟΥ ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΑΡΑΔΟΥΝΑΒΙΟΥΣ ΗΪΕΜΟΝΙΑΣ

Χειρόγραφον τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου (1)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ κατωτέρω χειρόγραφον, διὰ πρώτην φοράν νῦν ἐκδιδόμενον, φέρει ἀριθμὸν Add. MS. 35072 ἐν τῇ Συλλογῇ τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου εἰς τὸ ὁποῖον ἐδωρήθη τῷ 1897 ὑπὸ τοῦ Sir Theodore Martin, εἶνε δεμένον μὲ ἄλλα Ἑλληνικὰ χειρόγραφα πονήματα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Τὸ χειρόγραφον εἶνε ἐκ τῶν ἐγγράφων τοῦ Θωμᾶ Γόρδωνος (2), (1788—1841), ὅστις ὑπηρέτησεν ὡς ὑποστράτηγος εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Στρατόν. Τῷ 1821 εὗρίσκειτο εἰς Πελοπόννησον ὡς «Ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου» ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην. Τὸ σύγγραμμα τοῦ Γόρδωνος «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» δημοσιεύθη τῷ 1832 ἐβασίζετο εἰς τὴν προσωπικὴν πείραν ἣν ἔσχε κατὰ τὸν πόλεμον.

Τῆς παρουσίας ἀφηγήσεως τῆς ἐκστρατείας τοῦ 1821 προτάσσεται πρόλογος χρονολογούμενος ἐκ Paduri, Νοέμβρ. 1821, καὶ ὑπογεγραμμένος «ἀνώνυμος πατριώτης». Κώμη Paduri σημειοῦται ἐπὶ τοῦ χάρτου ὀλίγον τι βορειοδυτικῶς τοῦ Ploesci ἐν Βλαχίᾳ καὶ πιθανὸν τοῦτο νὰ εἶνε τὸ ἀναφερόμενον μέρος.

Μικρὰ ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ὅτι τὸ παρὸν χειρόγραφον εἶνε τὸ παρὰ τοῦ Ἰ. Φιλήμονος ἀναφερόμενον εἰς τὸ σύγγραμμά του «Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» (Ἀθήναι, 1859), Τόμ. II, σ. X» ὡς ἔπεται :

«Τοῦ Δούκα ἡ πραγματεία οὐκ ἐδημοσιεύθη ἰδιαιτέρα, διότι ἀγορα-

(1) Σημ. Δ. Ὁ κ. Μάρσαλ ἔχει παρασκευάσῃ ἔκδοσιν μετ' ἀγγλικῆς μεταφράσεως. Ἐπέτρεψεν ἐν τούτοις εἰς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ «Δελτίου», νὰ ἐμφανίσῃ πρὸ πάσης τοιαύτης δημοσιεύσεως τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἐν αὐτῷ.

(2) Σημ. Σ. Αἱ περὶ Γόρδωνος πληροφορίες μου ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸ Dictionary of National Biography.

«σθεῖσα παρὰ τοῦ Θωμᾶ Γόρδωνος ἀντὶ χιλίων ταλλήρων, συνεχωνεύθη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ τούτου. Ἄλλ' ἡμεῖς, ἰδόντες αὐτὴν χειρόγραφον, ἐλάβομεν ἐν ἀντίγραφον.»

Παραβολὴ τῆς παρουσίας διηγήσεως πρὸς τὸ κείμενον τῆς Ἱστορίας τοῦ Γόρδωνος δεικνύει ὅτι ὁ Φιλήμων εἶχε κατὰ τι δίκαιον λέγων ὅτι συνεχωνεύθη ἐν ταύτῃ. Συγχρόνως θέλει καταφανῆ ὅτι μέγιστον μέρος αὐτῆς παρελήφθη, καὶ ὅτι ὁ Γόρδων κολάζει τὸ ἐμπαῖδες κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ὕψος, τὸ ἀποτελοῦν τὸ ἐνδόσιμον τῆς παρουσίας ἀφηγήσεως. Ὡς πρὸς τὸν Φιλήμονα, καίτοι εἶχε λάβει ἀντίγραφον τοῦ χειρογράφου, ἐλάχιστα ἐχρησιμοποίησε τοῦτο ἐν τῇ ἱστορίᾳ του. Οἱ ἀναγνώσται τῆς ἀφηγήσεως ταύτης δὲν θὰ βραδύνουν νὰ μαντεύσουν τὸν λόγον τῆς παραλείψεως ταύτης, καθόσον τὸ μέρος τοῦ ἔργου τοῦ Φιλήμονος, ὅπερ πραγματεύεται τὴν ἱστορίαν τοῦ 1821, ὀλίγον διαφέρει ἀπολογίας ὑπὲρ τοῦ Ὑψηλάντου.

Ἄγνωστος τίνα λόγον εἶχε ὁ Φιλήμων νὰ ἀποδώσῃ τὴν παροῦσαν ἀφήγησιν εἰς τὸν Δούκα. Φρονῶ ὅτι εἶναι λίαν ἀπίθανος ἢ ἀκριβεία τοιαύτης ἀποδόσεως ἕνεκα τοῦ ὕψους τῆς ἀφηγήσεως ἐν γένει, καίτοι εἶναι σαφές ὅτι τὸ ἔργον εἶνε ἀφοσιωμένου ἀκολουθίου τοῦ ἀρχηγοῦ ἐκείνου. Ἐὰν ἡ ἔξακριβωσίς μου περὶ Ραδιρί εἶνε ἀκριβής, εἶνε ἀδύνατος ἢ ὑπόθεσις ὅτι ὁ Δούκας ἦτο ὁ συγγραφεὺς, διότι δὲν ἦτο πιθανὸν νὰ εὐρίσκετο εἰς τὸ κέντρον τῆς Βλαχίας τόσον ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐξεγέρσεως.

Ἡ παροῦσα ἀφήγησις, οἰαδίποτε καὶ ἂν εἶνε ἡ τελικὴ κρίσις περὶ τῆς ἀξίας της, ὡς ἱστορικοῦ ἐγγράφου, φαίνεται ἡ πληροστέρα σύγχρονος ἀφήγησις τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ Φιλήμων (ἐν ἀνωτέρω) μετὰ ἐπισταμένας ἐρεῦνας πιστεύει ὅτι τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ὑψηλάντου ἀπωλέσθησαν.

Δύο εἶναι τὰ ἐξέχοντα χαρακτηριστικὰ τῆς ἀφηγήσεως ταύτης, ὀλόψυχος ἀπέχθεια καὶ περιφρόνησις διὰ τὸν Ὑψηλάντην, καὶ ἡ ἐξέχουσα σημασία ἣν ἀποδίδει εἰς τὸ μέρος τὸ ὁποῖον διεδραμάτισεν ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ταύτῃ. Παρίσταται οὗτος ὡς ὁ ἐνεργητικώτερος καὶ ὀξυδερκέστερος ἀρχηγὸς τῆς ἀτυχοῦς ταύτης ἐκστρατείας καίτοι ἡ ἰκανότης του ἐξεμηδενίσθη, ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ Ἀρχιστρατήγου.

Ὁ συγγραφεὺς ἔχει τὴν ἀξίωσιν ὅτι γράφει ἀμερολήπτως (sine ira et studio), ἀλλ' εἶνε δύσκολον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ ἀξίωσις αὕτη εἶνε ἐξ ὀλοκλήρου βάσιμος, κρίνοντες ἐκ τοῦ ὕψους τῆς ἀφηγήσεως. Ὑπέφερε πάρα πολὺ καὶ λίαν προσφάτως. Ἔχει ὀλίγα νὰ εἴπῃ ὡς

πρὸς τὰ ἐσωτερικὰ κινήματα, ἅτινα ἤγαγον εἰς τὴν ἐξεγέρσιν, καίτοι καταδικάζει τὸν τρόπον καθ' ὃν ἡ «Ἐταιρεία» διεξήγαγε τὰς ἐπιχειρήσεις της, μετὰ βεβαιότητος δὲ δὲν πιστεύει ὅτι ὁ Καποδίστριας ἦτο ἐν γνώσει τῶν περιπετειῶν τοῦ Ὑψηλάντου. Μολονότι αἱ στρατιωτικαὶ λεπτομέρειαι τῆς ἐκστρατείας δὲν εἶνε μεγάλου ἐνδιαφέροντος, δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι παρέχεται ἀρκετὰ σαφῆς ἐκθέσις τῆς πορείας τούτων, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπει τοῦτο ἡ ἔλλειψις σκοποῦ ὁρισμένου καὶ συνεπῶν ἀρμονίας βλέψεων ἐκ μέρους τῆς ἀνωτέρας διοικήσεως. Ἡ ἔλλειψις ἀρμονίας μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν εἶνε πανταχοῦ ὀδυνηρῶς ἐμφανής. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ὁ συγγραφεὺς κατεῖχε ἀρκετὰς ἀγνώστους πληροφορίας καὶ ὅτι ἐκοπίασεν ἀρκετὰ ὅπως συμπληρώσῃ ταύτας δι' ἐρευνῶν.

Οὐδεὶς πιθανὸν νὰ παραστήσῃ τὸν συγγραφεῖα ὡς ἔχοντα ὕψος καλὸν. Οἱ κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου λίβελλοὶ του γειτονεύουν πρὸς τὴν χυδαιολογίαν. Ἐν τούτοις ἐνίοτε ὑφοῦνται εἰς εἶδος τραχείας εὐγλωτίας καθὼς π. γ. ὅταν ἀμύνηται τοῦ Δούκα κατὰ τῶν κατηγοριῶν τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ ὅταν περιγράφει τὴν γενναίαν ἀντίστασιν ἐν Σκουλένι καὶ τὸ ἥρωϊκὸν τέλος τοῦ Γεωργάκη Ὀλυμπίου. Ὁ Γεωργάκης ἵσταται ἀναμφισβητήτως ὡς ὁ ἀποφασιστικώτερος καὶ πατριωτικώτερος ὑπεράνω τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν. Ἡ ἀφοσίωσίς του πρὸς τὸν Ὑψηλάντην παραμένει μέχρι τέλους ἀκλόνητος καὶ οὐδεὶς τῶν συχνῶν μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν διαπληκτισμῶν, οἵτινες ἀσχημίζουν τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, μαλύνει τὰ στόμα του.

Ἡ ἀφήγησις εἶναι γεγραμμένη κάπως δυσαναγνώστως καὶ ἡ ἀνάγνωσις ἰδίᾳ τῆς πρώτης σελίδος καθίσταται δυσκολωτέρα καθόσον αὕτη, εἶναι σημαντικῶς ἐσβεσμένη, φρονῶ ὅτι ἡ ἀντιγραφή εἶνε οὐσιαστικῶς ἀκριβής ἂν καὶ δὲν ἔχω πλήρη πεποίθησιν περὶ λέξεων τινῶν.

Ἐν τῷ περιθώριῳ τοῦ κειμένου ὑπάρχουν σημειώσεις ὄντως μικρογραφικαί, ἐνίοτε δυσανάγνωστοι. Ὅπου ἠδυνήθη νὰ τὰς ἀναγνώσω τὰς συνεχώνευσσα κατὰ κανόνα ἐν τῇ κειμένῳ γενικῶς ἐντὸς παρενθέσεων ὅπου δὲν ἠδυνήθη νὰ τὰς διασαφηνίσω μετὰ τινος πεποιθήσεως, τὰς παρέλειψα. Δὲν μοὶ φαίνεται ὅτι τοιαῦτα παραλείψεις ἐπηρεάζουν σπουδαίως τὴν ἀφήγησιν.

Δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσω ὀνόματά τινα μερῶν. Ὑπογράμμισις ἐν τῇ μεταφράσει σημαίνει ὅτι αὕτη ἴσως δὲν ἀποδίδει τὸ ὀρθὸν τοῦ ὀνόματος. Διὰ τὴν ὀρθογραφίαν ὀνομάτων τῶν μερῶν ἅτινα ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσω, ἠκολούθησα κατὰ κανόνα τὸ Uebersichts Karte von Rumänien ἐκδοθὲν παρὰ τοῦ Στρατο-γεωγραφικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς

Βιέννης τῷ 1921. Ὑπάρχουν ἑξαιρέσεις προκειμένου περὶ γνωστῶν μερῶν ὡς τὸ Βουκουρέστιον καὶ Ἰάσιον καὶ περὶ μερῶν τινῶν ἄτινα εἶρον εἰς ἄλλους χάρτας πλὴν τῶν ἄνωθι ἀναφερομένων.

Φ. Μ. ΡΣΑΔΔ (1)

(1). Παρέχομεν συντόμους τινὰς πληροφορίας περὶ τοῦ ἔργου τοῦ πολυτίμου τούτου συνεργάτου, Ὁ κ. Μάρσαλλ ὑπῆρξεν ἐπίτιμος τοῦ Κυβερνήτου Emmanuel τῆς Κανταβρυγίας, κατὰ τὰ ἔτη 1901—1907 ἑταῖρος καὶ ὑφηγητὴς τῶν Κλασσικῶν σπουδῶν ἀπὸ 1909—1912. Βοηθός, ἐν τῷ ταμίῳ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Ρωμαϊκῶν ἀρχαιοτήτων ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ κατὰ τὰ ἔτη 1901—1912, Διατελεῖ νῦν Καθηγητὴς ἐν τῷ Κολλεγίῳ Birckback τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδῶν.

Κυριώτερα αὐτοῦ δημοσιεύματα σχετιζόμενα μὲ τὴν Ἑλλάδα εἶναι: 1) Κατάλογος τῶν Ἑλληνικῶν, Ρωμαϊκῶν καὶ Ἑτρουσκικῶν ἀγγειολογίων ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ (1901) 2) Ἄρθρον Ringe ἐν Paulw Missoya Real Encyclopedie. 3) Κατάλογος τῶν ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ Ἑλληνικῶν, Ρωμαϊκῶν καὶ Ἑτρουσκικῶν κοσμημάτων, 1911. Πλείστα ἄρθρα ἐν τῷ δὲδηγῷ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Ρωμαϊκοῦ βίου, Βρετανικῶν Μουσείων (1908) 4) Ἄρθρα Ἑλληνικὰ ἐπιγραφαὶ ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ. Μέρους IV 2 (1911) 5) Ἀνακαλύψεις ἐν Ἑλληνικαῖς χώραις. Κανταβρυγία 1920. 6) Ἰστορία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐξ ἀνεκδότου ποήματος τοῦ Γεωργίου Χάινου περὶ Γενέσεως καὶ Ἐξόδου-Κανταβρυγία 1925. 7) Ἄρθρα ἐν τῇ Byzantinisch Neugriechische Jahrbucher περὶ ἀνεκδότου χειρογράφου τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου, ἥτοι ἑλληνικὴν μετάφρασιν ὑπὸ Ἱερεμίου Κακαβέλα ἀνωνύμου Ἰταλικοῦ ἔργου περιγράφοντος τὴν πολιορκίαν τῆς Βιέννης τῷ 1633 καὶ ἀνώνυμον ἔκθεσιν τῆς εἰς τὰς Παραδουναβλούς Ἡγεμονίας ἐκστρατείας τοῦ Ὑψηλάντου τῷ 1821. τὸ Ἑλληνικὸν πρωτότυπον τοῦ Palaca Interpretata Byz. Neugr. Jahrb. 1923). Διάφορα ἄρθρα ἐν τῷ Journal of Hellenic Studies. Καὶ ἄλλα. Ἄλλα καὶ πολλὰ ἄλλα, μὴ ἀναφερόμενα εἰς τὴν Ἑλλάδα ὃ ἀκαταπόνητος Μάρσαλλ ἐδημοσίευσεν.

ΤΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ

Ἄνδρες Ἕλληνες ὅσοι τὴν σήμερον συγκροτεῖτε τὴν εὐγενῆ δμήγυριν τοῦ ἔθνους μας, ἄς μὴ νομίσητε ὅτι τὸ παρόν μου πονημάτιον ἐγγράφῃ παθητικῶς πως ὄχι, ὁμνύω ἔμπροσθεν ὑμῶν. Ἄλλο τί προξενεῖ ταῦτα. μύρια εἰς τοὺς Γραικοὺς κακὰ καὶ ἀνίατα λάθη τοῦ Ὑψηλάντη ἐποίησαν τὸ φιλαληθὲς κονδύλιόν μου νὰ εἰπῇ ὅσα ὀφθαλμοφανῶς ἴδον, καὶ ὅσα παρὰ διαφορῶν ἀνδρῶν, τῷ ὄντι φιλοπατρίδων καὶ ἐν πράγμασιν χρηματισάντων, ἤκουσα ἀληθῆ. ἢ ἐπίμονος ἀνάγνωσίς σας, αἱ πληροφορίες (ἄς) ἀπὸ διαφορῶν αὐτόσε ἐλθόντας ἐλάβετε, θέλει παραβιάσουν τὴν ἀφιλοπροσωπίαν σας νὰ μὴν μὲ καταδικάσετε ὡς ματαίως καταναλώσαντα τοὺς κόπους εἰς ψευδῆ περιγραφὴν πολλοῖ τῶν ὁμογενῶν μας ὅσοι κατὰ δυστυχίαν ἐχρημάτισαν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ὑψηλάντη ἀρχηγοῦ, θέλει πειραχθοῦν ἴσως διὰ τὴν ἀληθῆ ἔκθεσιν τῶν ἐπιχειρημάτων των. Θέλετε τοὺς εἰπεῖ ὅμως ὅτι τὰ χρῆματὰ ἐνὸς ἀληθοῦς ἱστορικοῦ εἶναι τοιαῦτα, καὶ τὰς δικαίας των ἀπολογίας ἄς τὰς δόσουν εἰς τὴν ἔνδοξόν σας δμήγυριν, ὅπου θέλει γένῃ ἢ δικαία διάλυσις των ἔγὼ δὲ ἂν πλείονα τῆς ἀληθείας εἶπον, ταχέως ἐλεύσομαι αὐτόσε καὶ γνωστοποιήσω ἑμαυτὸν καὶ καταδικασθῆσομαι.

Ἐρρωσθε καὶ κραταιοῦσθε

Πατριώτης Ἀνώνυμος

τῇ 22 Νοεμβρ. 1821 Παδοῦρι

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Γνωστὸν εἶναι τότε νῦν ἔχον εἰς ὅλους ὅσα πρὸ χρόνων διοργανίζετο μίᾳ ἀδελφότητι, μὲ ἔνορκον ἱερὸν θεσμόν, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος· δύσκολον τῷ ὄντι καὶ ἀπορίας ἄξιον τὸ ἔργον τοῦτο, εὐκατόρθωτον δὲ ἤθελεν ἦτον ἂν οἱ κατὰ δυστυχίαν διορισθέντες ἀπόστολοι δὲν ἐκαταχρῶντο τὸ πρᾶγμα αὐτοὶ οἱ τρισκατάρατοι καὶ ἐχθροὶ τοῦ γένους διὰ ἰδιαιτέραν των ἴντροσα καὶ ἰδιοτέλειαν, καὶ παρετρέποντο τῶν ἱερῶν των χρεῶν, εἰσβάλλοντες εἰς τὴν ἔταιρειαν ταύτην ὄχι ἄνδρας παρ' ὧν καὶ συμβουλὰς ἀναγκαίας ἤθελον λάβῃ καὶ χρηματικὰς μεγάλας συνεισφορὰς, ἀλλὰ φεῦ ἄνδρας βαναύσους καὶ αἰσχροκερδεῖς καὶ πρὸς ἀποπλήρωσιν τῶν ἀνιέρων σκοπῶν των καὶ διὰ νὰ κατεξοδεύουν τὰς συνδρομὰς τῶν πτωχῶν ὁμογενῶν εἰς τὰ θυλιμανῆ πάθη των, ἀπῆλθον εἰς μέρη διάφορα τῆς Εὐρώπης, καὶ πρὸ

πάντων εἰς τὸ φιλόγραφικον γένος τῶν Ρώσων, μὲ ψευδεῖς καὶ προσποιημένας ὑπογραφὰς τῶν πρωτίστων τοῦ γένους, ἐπιφέροντες ἐν αὐτοῖς τὴν σεβαστὴν Ἀρχὴν—φεῦ τῆς ἀθλιότητος!—καὶ ἐπὶ τῷ τοιούτῳ προσήματι εὖρον ἄνδρα ὁμοφρονοῦντα αἰσχροκερδέστερον αὐτῶν, τὸν κύριόν μας Ὑψηλάντην, πρὸς ὃν καὶ ἔδωσαν τὸ Γενικὸς Ἐπιτρόπος (ἀρχηστράτηγος)⁽¹⁾ τῆς σεβαστῆς Ἀρχῆς καὶ τοῦ ἐνδόξου ἔθνους.

Ἐπειτα δὲ αὐτοὶ περιέρχοντο διαφορὸς πολιτείας καὶ χώρας πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς αἰσχροκερδείας τῶν, δοῦντες (?) τὴν ἀλληλογραφίαν τῶν μετὰ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου, καὶ γράφοντές τον ὅσα ἡ κενόδοξος αἰσχροκερδεία του ἠγάπα, καὶ πρὸ πάντων ὅτι ὄχι μόνον ὁ διοργανισμὸς τῆς ἑταιρείας εἰς τὴν Ἑλλάδα ὄλην ἐγγενῆς γέγονεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Σερβίαν καὶ εἰς ὄλην τὴν Βουλγαρίαν, καὶ ὅτι πάντες εἶναι ἔτοιμοι νὰ λάβουν τὰ ἄρματα ἅμα ὅπου φανῆ ἡ ἐκλαμπρότης εἰς Βλαχομολδαβίαν. ὁ Ὑψηλάντης λαβὼν τὰς εἰδοποιήσεις ταύτας ἀπέστειλεν εἰς Μολδαβίαν τὸν κύριον Λασάνην, διὰ νὰ περιεργασθῆ τὰ ἐκεῖσε πράγματα· αὐτὸς δὲ ὢν νέος πλήρης ματαιοκενοδοξίαν ἔγραφεν καθ' ἑκάστην ὅτι τὰ πάντα εἶναι ἔτοιμα, καὶ ὅτι ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἐξέλθῃ. κατὰ δυστυχίαν ὅμως ἠπατήθη καὶ ὁ καλὸς πατριώτης ὁ τότε βοηθὸν τῆς Μολδαβίας Μ. Σούτσος, κατὰ τὰς 10 Φεβρουαρίου ἐμίσεισεν διὰ Κισνόβι ὁ Δούκας Κωνσταντίνου μετὰ τοῦ Ὀρφανοῦ διὰ νὰ πληροφορήσων τὴν ἐκλαμπρότητα του τὴν κατάστασιν τῶν μολδαβικῶν καὶ βλαχικῶν πραγμάτων. ὅθεν ἅμα φθάσαντες ἐκεῖσε καὶ συνδιαλεγόμενοι μετὰ αὐτοῦ περὶ διαφορῶν πραγμάτων, τὸν εἶπον ὅτι οὐδεμία ἐτοιμασία στρατιωτῶν δὲν εἶναι, ἡ δὲ ἐκλαμπρότης του εἶπεν αὐτοῖς ὅτι ἀμέσως νὰ ἐπιστρέψωσιν, διότι καὶ ἡ ἐκλαμπρότης του τῆ ἑπαύριον ἐξέρχεται διὰ Ἰασίον καὶ ἀφαιρῶν τὸ πληρεξούσιον παρὰ τοῦ κυρίου Λασάνη τὸ δίδει τῷ Δούκα καὶ Ὀρφανῷ μὲ ἔγγραφόν του ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς ἐκεῖσε εὐρισκομένους ἀρχηγούς διὰ νὰ ἀκολουθήσουν τὰς διαταγὰς τῶν διαλειφθέντων, καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν πρὸς τὸν καλὸν αὐθέντην ὅτι ἡ ἐκλαμπρότης του ἀπέρχεται εἰς Λαιμπάκ. οἱ διαλειφθέντες λοιπὸν λαβόντες τὰς ὑστέρας διαταγὰς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ἐπέστρεψαν εἰς Ἰασίον τῆ 19 Φεβρουαρίου, ἐτοιμάσαντες ὄσους στρατιώτας ἐδυνήθησαν, καὶ τῆ 21 ἑσπέρας συναχθέντες πάντες οἱ ἀρχηγοὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Δουκὸς εἰπώθη αὐτοῖς τὸ ὕστερον μυστήριον, πλὴν μὲ ἔγγραφον ὄρκον, ὅτι αὐριον ὁ ἀρχηστράτηγός μας ἔρχεται καὶ χρεῖα κατὰ τὴν δοθεῖσαν διαταγὴν ἀπὸ Κισνόβι νὰ ἀπέλθῃ ὁ Ὀρφα-

(1) Διατηρεῖται ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ σύνταξις τοῦ χειρογράφου.

νὸς μὲ δύο ἑκατοστὰς ἱππέων στρατιωτῶν εἰς Σκουλένι διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν ἐνεκρίθη ὅμως διὰ νὰ συναπέλθῃ καὶ ὁ Ντουφεκτοῖμασι Βασίλειος. τὸ ἴδιον ἑσπέρας κάμνοντες καταγραφὴν διὰ τὸ ποσὸν τῶν στρατιωτῶν ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἀρχηγῶν, μόλις ὁ ἀριθμὸς ἀνέβη εἰς τοὺς ὀκτακοσίους, καὶ τὸ πλεῖστον μέρος ἦτον εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Δουκὸς, τοὺς ὀπίους ἐτοίμασεν μετὰ τὴν ἀπὸ Κισνόβι ἐπιστροφὴν του, ὡσὰν ὅπου οἱ καλοὶ ἀδελφοὶ καὶ ἀπόστολοι ἐνόμιζον αὐτὸν τουρκολάτρην, καὶ μόλις κατὰ τὰς 17 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους τούτου εἰσηλθὲν εἰς τὴν ἑταιρείαν ὅθεν τῆ 22 Φεβρουαρίου περὶ τὴν μισὴν ὥραν τῆς νυκτὸς εἰσηλθὲν ἐν Ἰασίῳ καὶ ὁ καλὸς μας Ὑψηλάντης, καὶ μετὰ παρέλευσιν δύο ὥρῶν τοῦ φθασίματός του ἔγινεν καὶ ἡ ἀντάμωσις μετὰ τοῦ Μ. Σούτσου βοεβόδα εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀρχ. ποστελνίκου (Ἰακ. Ρίζου) ἐπιστρέφων δὲ περὶ τὴν ἑννάτην ὥραν εἰς τὸ κατάλειμά του, συνοδευμένος παρὰ τοῦ Δουκὸς καὶ τοῦ Ὀρφανοῦ, ἀμέσως κράζει τὸν τριεραρχίτην ἠγούμενον, τὸν καὶ ἔφορον, καὶ δίδει αὐτῷ τὰς ἀπὸ μέρος του προκηρύξεις διὰ νὰ βληθῶσιν εἰς τύπον ἀπὸ τὴν προκήρυξίν του ἦτο εὐκόλον νὰ κρῖνῃ τινὰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου καὶ τὴν ἀναξιότητά του διὰ νὰ ἐπιφορτοθῆ μὲ τοιοῦτον βάρος, διότι ἠθέλῃσεν μὲ ἀπάτην νὰ παρακινήσῃ τὸν λαὸν εἰς ὀπλοφορίαν, καὶ ὄχι μὲ τὸν καθ' ἑαυτὸν σκοπὸν τῆς ἑταιρείας μας, ὡσὰν ὅπου ἡ ἑταιρεία μας ἔλεγεν ὅτι μία κραταιὰ δύναμις θέλει διαφεντεύσει τὰ δίκαιά μας, καὶ ἀντὶ μὲ αὐτὸ ὅπως οὖν νὰ ὠφελῃ τὸ γένος ἐξ ἐναντίας ἐξολοθρευθῆ, καὶ ἂν ἡ φιλόκαλος καὶ φιλάνθρωπος Ρωσσία εἶχεν ἴσως ιδέαν τοῦ πράγματος καὶ εὐχαριστήθη νὰ μᾶς συνδράμῃ, ποτὲ δὲν ἠθέλεν τὸ κάμῃ, ἀφοῦ ὁ κύριός μας Ὑψηλάντης τὸ ἔβαλεν εἰς τὰς προκηρύξεις του αἰ ἀποταῖ ὄχι μόνον εἰς τὴν Εὐρώπην ὄλην ἀπεστάλησαν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Σουλτάνον, καὶ εἰς κάθε ὀρθὴν κρίσιν ἠθέλεν ἴσως κατηγορηθῆ ἡ Ρωσσία ἀπὸ ὀληνητὴν Εὐρώπην, διότι ὁ ἐπιφέρων τὸ ὄνομα τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου ἦτον κατὰ δυστυχίαν ἔξοχος τῆς αὐτοῦ μεγαλειότητος καὶ ἐκ τῶν συνόρων τῆς ἐξῆλθεν. ὅθεν ὁ κύριος Ὑψηλάντης μὲ τὴν ἀπάτην ταύτην ἀντὶ νὰ προξενήσῃ ὀπως οὖν ὄφελος εἰς τὸ σκοπούμενον, ζημίαν—καὶ ζημίαν αἰσθητικὴν ὡς κατώτερα ἀκούσετε.

Ἄμα δὲ ἐξῆλθεν ἡ πρώτη του δουλιὰ ἦτον νὰ ἀφαρπάσῃ δυναστικῶς τὴν περιουσίαν τοῦ Ἀνδρέα Παύλου, παραβιάζων αὐτὸν καὶ τοὺς θετοὺς υἱοὺς μὲ διαφορὸς ἀπειλὰς διὰ νὰ συνεισφέρουν ὄχι ὄσα προστάττονται. αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἀπάνθρωπον ἐτρόμαξεν τὸ πᾶν καὶ ἐκρύωσεν τὴν προαίρεσιν ἐκάστου, ὄχι μόνον τῶν ἐν Μολδαβίᾳ εὐρισκομέ-

νων, ἀλλὰ καὶ τῶν περαιτέρω, οἵτινες ἅμα μαθόντες τὸ συμβᾶν τοῦ Ἄνδρέα Παύλου ἀμέσως εἰσηλθόντες εἰς Ἀουστρίαν. Ἴδου ἄνδρες ἡ ἀρχὴ τοῦ καλοῦ μας Ὑψηλάντη, τοῦ ὁποίου ὁ σκοπὸς μᾶλλον νὰ ἀπολαύσῃ πλούτη παρὰ νὰ συνεισφέρει εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ δυστυχοῦς γένους μας, διότι χρέος ἀφευκτον καὶ ἀπαράτητον ἦτον ἀμέσως ὁποῦ ἐξῆλθεν εἰς Μολδαβίαν, ἅμα καὶ νὰ στρατοπεδεύσῃ διὰ Βλαχίαν, ὅπου εὗρισκεν σῶμα μεγαλειότερον στρατιωτῶν, καὶ πάντας τοὺς προὔχοντας ἐκεῖσε

8a διὰ νὰ συσχεφθῇ μετ' αὐτῶν τὸ πρακτικόν, καὶ πρὸ πάντων νὰ διορίσῃ ἓνα φόρον εἰς ὄλους ἐν γένει, ἀφοῦ αἱ πρὸ τούτων χρόνων γινόμεναι χρηματικαὶ συνεισφοραὶ ἔλειπον. Ὁ καλὸς μας Ὑψηλάντης, ἀφοῦ μόνος του δὲν ἐπῆγεν οὔτε κἂν ἐστοχασίτη ἀναγκαῖον νὰ γράψῃ τῷ καλῷ καὶ ἀξίῳ καπετᾶν Γεωργάκη, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ ὅλας τὰς διὰ Τρανσυλβανίαν διόδους, ἕως ὅτου ἡ ἐκλαμπρότης του φθάσῃ ἐκεῖ διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ προρηθὲν, ἀλλ' ἐκαθῆτο εἰς Ἰασίον, προβιβάζων (μὲ τὴν πρῶτην του ἡμερησίαν διαταγὴν) τοὺς ἀρχηγοὺς ἄλλους χιλιάρχους καὶ

8β ἄλλους ταγματάρχας, καὶ τοιούτους οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον δὲν ἦτον ἀξιοὶ διὰ παρόμοια ὀφρῖκια, ἀλλὰ ἰδέαν πολεμικῆς δὲν εἶχον τελείως· καὶ περὶ πλέον τὰ ὀφρῖκια ἔπρεπεν, στοχάζομαι, νὰ τὰ δώσῃ τότε, ὅταν τις κατ' ἀξίαν τὰ ἐλάμβανεν, διότι τοιοῦτοτρόπως ἤθελεν βάλῃ εἰς φιλοτιμίαν πάντας, διὰ νὰ προσπαθῆσουν νὰ ἐκτελέσουν τὰ χρέη τους, καὶ ἤθελεν σβύσῃ τὴν ἀναφθεῖσαν κενοδοξίαν τῶν καλῶν μου ἀρχηγῶν, ὁποῦ πολλοὶ

9a ἔχοντες μέριτον, νὰ γένουν χιλιάρχοι ἔμειναν ἀπλοὶ στρατιῶται. Ὁ κύριος Ὑψηλάντης ἐχρεώσται ἀφεύκτως νὰ συμπεριλάβῃ ὄλους τοὺς νέους υἱοὺς τῶν προὔχόντων, νὰ διορίσῃ πρὸς τούτοις καὶ ὄλοι οἱ βουνατόροι μολδάβοι καὶ πλαγιασίδες νὰ λάβουν τὰ ἄρματα διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος των καὶ νὰ τοὺς διορίσῃ εἰς διαφόρους ἑκατονταρχίας εὐγενῶν Μολδοβάνων, καὶ μετὰ βεβαιότητος ἤθελεν συγκροτίσῃ ἀμέσως παρ' αὐτῶν ἓνα σῶμα ἀπὸ 20 τουλάχιστον χιλιάδας, καὶ τοιοῦτοτρόπως δὲν ἤθελον φανῆν πλέον οἱ Μολδοβάνοι ἐναντίοι τῶν γραικικῶν ἐπιχειρη-

9β μάτων (1). Ἀφοῦ λοιπὸν κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν κάμνει κάθεται ἀνωφελῶς ἐννία ἡμέρας εἰς Ἰασίον καὶ εὐχαριστεῖ τοὺς στρατιώτας διὰ τὴν διαγωγὴν των, καὶ μόλις μετὰ τὰς ἐννέα ἡμέρας ἐκστρατεύει χωρὶς κανόνια χωρὶς μαροῦτι καὶ ἄλλα ἐφόδια πολεμικά. Μετὰ παρέλευσιν λοιπὸν ὀκτὼ ἡμερῶν τῆς ἀπὸ Ἰασίου ἐξόδου φθάνει εἰς Φωξάνι, ὅπου εὗρισκει τὸν χιλιάρχον Καραβιαν, καὶ χιλιάρχον Ἀναστάσιον Ἀργυρο-

(1) (Note) Τοιοῦτον καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ Δουκὸς πρὸς τὴν σεβαστὴν Ἀρχὴν τῆ 29 Ἰαν. 1821.

καστρίτην, μὲ δύω ἑκατοστὰς στρατιωτῶν, Βλαχῶν, Ἀλβανῶν, Βουλγάρων καὶ Ἀσπροθαλασίτων... ἀποσιωπήσω ὅμως, διὰ νὰ μὴν σᾶς λυπήσω μεγάλως, τὰς ὄσας ἀρπαγὰς ἔγινον καθ' ὁδόν, ἀπὸ τοῦς στρατιώτας ὄλων τῶν ἀρχηγῶν, καὶ πρὸ πάντων τοῦ Κολοκοτρό(νη) καὶ Ναοῦμ. Φθάσαντες δὲ εἰς Φωξάνι ἀμέσως προβιβάσει τὸν χιλιάρχον Καραβιαν ταγματάρχην, καὶ χιλιάρχους αὐτοῦ τὸν Κολοκοτρόνην καὶ Ἀναστάσιον, (καὶ ἀδύνατον νὰ καταγράψω καὶ ὅσα ἄλλα ἔγιναν). Αὐτοὶ δὲ ἀκούσαντες αὐτὸ ἐπειράχθησαν, καὶ ὁ μὲν Κολοκοτρόνης ἐπροσποιήθη τὸν ἄρρωστον, ὁ δὲ Ἀναστάσιος μὲ ἑσθίασε τοῦ ἐπαραπονεῖτο εἰς τὸν Λασάνην, Ὁρφανὸν καὶ Δούκαν, οὕτως ῥητῶς λέγων ὅτι εἰς τοιούτου πούστου τὴν ταγματαρχίαν δὲν εἰσέρχεται. Οἱ διαλειφθέντες γοῦν εἶπον τῷ Ὑψηλάντη διὰ τὰ παύσῃ ἀπὸ τὰ ὀφρῖκια αὐτὰ ὡσάν ὁποῦ θέλει προξενηθῶσιν μεγάλα ἔριδες καὶ φιδόνοι. Ἡ ἐκλαμπρότης του ὅμως τὸν μὲν Κολοκοτρόνην ἄφησεν ἀπλὸν χιλιάρχον, τὸν δὲ πτωχὸν Ἀναστάσιον ἐπρόσταξεν ἀφεύκτως νὰ εἶναι ὑπὸ τὴν ταγματαρχίαν τοῦ Καραβιᾶ, καὶ οὕτως γέγονεν κατὰ παρακίνησιν φίλου του Ἀναστασίου. Ἀφοῦ λοιπὸν καὶ εἰς Φωξάνι ὁ πολυάριθμος στρατὸς τῶν χιλίων ἴσως στρατιωτῶν ἠσύχασεν κακεῖσε ἐννέα ἡμέρας ἀνωφελῶς, μόλις τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ συνεκρότισεν συμβούλιον πολεμικὸν μετ' ὄλων τῶν ἀρχηγῶν διὰ νὰ συσχεφθῶσιν περὶ τῆς μελλούσης ἐκστρατείας, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ μίαν πληθύν χαρτῶν γενικῶν τε καὶ μερικῶν· τότε ὁ ταγματάρχης Καραβιᾶς ἐνέκρινεν ὡς πολεμικὸς ἄριστος καὶ ἀποδεδειγμένος ἐν πράγμασιν καὶ διαφόροις περιστάσεσι διὰ νὰ ἀκολουθήσουν τὸν δρόμον τοῦ βουνοῦ καὶ μέσον αὐτοῦ νὰ κατάβωσιν εἰς Τυργκόβιστον, λέγων πρὸς τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς, Βλέπετε αὐτόν, δεικνύων τὸν ἀρχηστράτηγον, αὐτὸς εἶναι τὸ μόνον ἀκριβὸν τοῦ ἔθνους, καὶ χρεῖα κατὰ τῶν βουνῶν νὰ ἐκστρατεύσωμεν. Τότε ὁ ἄλλος ταγματάρχης Λούκας ὅστις κακεῖσε εἶχεν διορισθῆ διοικητῆς τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς εἶπεν ὅτι νὰ ἀκολουθήσωμεν τὸν εὐθὺν δρόμον διὰ Ῥίμνικον Μπουζαῖον, κακεῖθεν κατ' εὐθείαν εἰς Βουκουρέσι, διότι ἂν ἀκολουθήσωμεν τὸν βουνόδη δρόμον δίττως ζημιούμεθα, πρῶτον ὅτι ὁ ἐντρομος ἐχθρὸς μᾶς νομίζει ἀδυνάτους, καὶ δευτέρον διὰ παύσῃ ὁ ἐνθουσιασμός τῶν στρατιωτῶν νομίζων ψευδεῖς τὰς ἐγγράφους καὶ ἐλλόγους μεγαλοφυμοσύνας ἡμῶν τε καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ μας. ἔτσι λοιπὸν ὑπερίσχυσεν ἡ γνώμη τοῦ Δουκός, καὶ ἀμέσως προστάττεται νὰ προοδεύσῃ διὰ Ῥίμνικον καὶ Μπουζαῖον ὅπου θέλει περιμένει δευτέρας διαταγὰς τῇ ἐπαύριον λοιπὸν μισεύει ὁ Δούκας μὲ τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν του κατ' εὐθείαν διὰ Ῥίμνικον, ἀποστέλλων τρεῖς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἐμπρο-

- 12α σθοφυλακὴν εἰς τὴν ἀριστεράν του πτέρυγαν, με̄ προσταγὴν διὰ νὰ ἐξ-
τανθῶσιν δὴ ὄρας πλησίον τῆς Ἰμπραΐλας, καὶ κατὰ γρα(μ)μὴν καμ-
πύλην νὰ εὐρεθῶσιν εἰς Μπουζαῖον με̄ σκοπὸν (;) πληροφορίας τῶν
ἐχθρικῶν κινήματων καὶ φρονημάτων. Τῇ ἰδίᾳ ἡμέρᾳ ὁ μὲν Δούκας
ἐστρατοπέδευσεν εἰς Ῥίμνικον καὶ τὴν δευτέραν διὰ Μπουζαῖον, ὅπου
ἔλαβεν προσταγὰς νὰ μείνῃ ἐκεῖ ἕως ὅτου φθάσῃ καὶ ἡ ἐκλαμπρότης
του. Φθάσας δὲ ὁ ἀρχηστράτηγος (εἰς τὰς 16 Μαρτίου) εἰς Μπουζαῖον
12β μικρόθεν οἱ στρατιῶται ἴδον ἀγέλην βοῖδίων, ἐνόμισαν ὅτι εἶναι
ἐχθροί, καὶ θέλοντες οἱ δυστυχεῖς νὰ ἀντιπαραταχθῶσι εἰς πόλεμον,
ζητοῦν μουπιτσιούκ, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κύριος Ἰωάννης Κολοκοτρώνης ὅστις
κατὰ δυστυχίαν εἶχεν διορισθῆ νὰ συνοδεύσῃ τὴν μπαρούτην, ἀμα
ὅπου ἴκρυσεν ὅτι εἶναι ἐχθροί, ἀμέσως ἐπῆρεν τὸν βουνώδη δρόμον,
ὁ δὲ κύριός μας Ὑψηλάντης ὅστις πόποτε ἐστοχιάσθη διὰ νὰ ἐφοδιάσῃ
τοὺς στρατιώτας κῶν με̄ τσεπχανεῖ, νομίζων, φαίνεται, τὴν ἐκστρατείαν
ταύτην μίαν περιδιάβασιν τοῦ Βουκουρεστίου ἐπὶ τῆς αὐθεντείας τοῦ
πατρός του· τὰ δύο αὐτὰ ἐπαραβίασαν τοὺς μὲν πτωχοὺς στρατιώτας
13α νὰ γένουν ὀπαδοὶ τῶν πρώτων, τὸν δὲ Ὑψηλάντην νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν
δρόμον τῶν βουνῶν διὰ Πλοέστι. Συνομιλοῦντας λοιπὸν μετὰ τοῦ Δου-
κὸς ἀρκετὴν ὥραν περὶ τοῦ πρακταίου καὶ τί(νας) πληροφορίας βασι-
μους ἔχει διὰ τοὺς ἐχθρούς, ἀμέσως ἐδίδει προσταγὴν διὰ νὰ γενῆ ὀπι-
σθοφυλακὴ, ἐπειδὴ καὶ ἡ ἐκλαμπρότης του θέλει ἀκολουθήσῃ τὸν δρό-
μον του διὰ Φερελέγι. Ὁ Δούκας κατ' οὐδένα τρόπον δὲν ἠθέλην, λέγων,
Ἐκλαμπρότατε μου, τώρα ὅπου οἱ Τοῦρκοι εἶναι ἐντρομοὶ καὶ κεκρυ-
μένοι εἰς τὰ κάστρα, χρεῖα νὰ φανῶμεν γενναῖοι, καὶ εἰ δυνατόν νὰ
ἐκστρατεύσωμεν κατ' εὐθείαν διὰ Βουκουρέστι· τὰ πάντα ὁμως εἰς
μάτην, ἐπεὶ προφαίνει ὅτι ὁ καπετὰν Γεωργάκης τοὺς περιμένει εἰς
Μεντσιλί, καὶ ἴσως ἐκεῖθεν ἐξακολουθήσῃ τὸν δρόμον του διὰ Βου-
κουρέστι· μισεύσαντες δὲ διὰ Μεντσιλί κατ' ὁδὸν εὐρίσκουν τὸν καπε-
τὰν Γεωργάκη, Γκέντζαγαν καὶ Δελίμπασιν Μηγάλην με̄ ἰντσάρκα δια-
κοσίους καλοὺς στρατιώτας, οἵτινες περιλαβόντες τὸν Ὑψηλάντην ἀμέ-
14α σως ἀπῆλθον διὰ Μεντσιλή· ἐγκαταλιμπάνων τὸν λοιπὸν στρατὸν ἦλθεν
εἰς Φερελέγι, καὶ τῇ ἐπαύριον οἱ δύο ἀδελφοὶ του καὶ ὁ Κατακουζινὸς
καὶ οἱ λοιποὶ εἰς Μεντσιλί. Κακεῖσε δύο ἡμέρας ἠσυχάσαντες ἐκστρα-
τεύουν διὰ Πλοέστι· ὅπου ἀνωφελῶς ἡμέρας σχεδὸν δέκα ἔμειναν ἐπὶ
προφάσει ὅτι ὁ κυρ. Ἰωάννης Νικολόπουλος (μέλος τῆς ἐφορίας) εἶπεν
αὐτῷ ὅτι ὁ Θεόδωρος ἔχει ἀπόφασιν νὰ δολοφονήσῃ τὴν ἐκλαμπρό-
τητά του, καὶ χρεῖα νὰ γένῃ ἡ ἔνωσις αὐτῶν καὶ τότε νὰ ἀπέλθωσιν

εἰς Βουκουρέστι· εἰς τὴν ἐν Πλοεσίᾳ ὁμως διατριβὴν του ἀπεφάσισεν
νὰ κάμῃ ἐπιθεώρησιν (τὴν δευτέραν ἡμέραν τοῦ φθασίματός του) τῶν 14β
στρατιωτῶν, καὶ πρῶτον ἐπιθεώρησεν τὴν δευτέραν ταγματαρχίαν τοῦ
Δουκὸς εἰς Μπούκοβον, ὅπου εὗρεν στρατιώτας τὸν ἀριθμὸν 823· καὶ μετὰ
τὸ γεῦμα τὴν πρώτην ταγματαρχίαν τοῦ Καραβιά, χιλιαρχίαν Κολοκοτρώνη,
καὶ χιλιαρχίαν Γρηπάρη. Καὶ ὁ μὲν ταγματάρχης Καραβιάς μετὰ τοῦ χιλι-
άρχου του Ἀναστασίου Ἰντσάρκα τριακοσίους, ὁ Κολοκοτρώνης πεντή-
κοντα καὶ ὁ Γρηπάρης σαράντα· οἱ δὲ στρατιῶται αὐτῶν δὲν εἶχον 15
καμίαν ὁμοιότητα με̄ τοὺς τοῦ Δουκὸς, διότι αὐτοὶ ἦτον ὅλοι καλὰ
ἀρματομένοι, ὡσὰν ὅπου ὁ Δούκας ὄχι μόνον τὰ ἐκ τῆς κάσας λειψ-
θέντα ὀλίγα κατηνάλωσεν, ἀλλὰ φιλοτιμούμενος νὰ ἔχῃ καλὸν στρατὸν
κατηνάλωσεν καὶ τὴν μικρὰν κατάστασίν του· τῷ ὄντι οἱ στρατιῶται
τῆς δευτέρας σωματαρχίας ἔκαμναν τιμὴν τοῦ ἀρχηγοῦ των, καὶ ὁ ἀρχη-
γὸς εὐχαρίστησεν τὸν Δούκα. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔγινεν ἡ ἐπιθεώρησις τῶν
στρατιωτῶν (μετὰ παρέλευσιν τινῶν ἡμερῶν) συνεκρότισεν κακεῖσε
συμβούλιον πολεμικὸν περὶ τῆς μελλούσης ἐκστρατείας, καὶ ἀπόντος τοῦ
Δουκὸς, διότι εἶχεν συγχισθῆ μετὰ τοῦ Κατακουζινοῦ καὶ Γεωργίου 15β
Ὑψηλάντη διὰ τὸν Καραβιάν. ἀπεφασίσθη νὰ ἀπέλθωσιν διὰ Τυρ-
γκόβιστον, ὅπου καὶ ἐμίσευσαν ὁ χιλιαρχὸς Γρηπάρης καὶ συνταγματάρ-
χης Τζαούογλους διὰ ἐτοιμασίαν ζωοτροφιῶν· μαθὼν δὲ ὁ Δούκας τὴν
γεννηθεῖσαν ἀπόφασιν ἐπειράχθη λέγων πρὸς τὸν σωματάρχην του Ν.
Ὑψηλάντην, τὸν μόνον ὅπου κάμνει τιμὴν εἰς τὴν Ὑψηλάντικὴν φαμί-
λιαν διὰ τὰς ψυχικὰς του ἀρετὰς καὶ ἀξιοτήτά του, ὅτι αὐτὸς δὲν θέλει 16α
ἀκολουθήσῃ αὐτὸν τὸν δρόμον, ὡσὰν ὅπου εἶναι ἐντροπή μας νὰ φο-
βώμεθα ἕνα Βλάχον ἡμεῖς οἱ ὅπου ἡ ὀπλοφοροῦμεν με̄ ἀπόφασιν νὰ
ἀποθάνωμεν ἐνδόξως διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος μας, καὶ ἀπέ-
ναντι πολυαρίθμου ἐχθρῶν στρατοῦ. Ἀκούσας ταῦτα ὁ κάλιστος σωμα-
τάρχης ἐφιλοτιμήθη νὰ ἀπέλθῃ εἰς Πλοέστι διὰ νὰ προβάλῃ τῷ Γενικῷ
Ἐπιτρόπῳ τὴν γνώμην ταύτην, τὴν ὁποίαν τρόπον τινὰ ἐνέκρινεν ὁ
ἀρχηστράτηγος καὶ ἀμέσως ἐστάλη πρὸς τὸν Δούκαν προσταγὴ διὰ
νὰ εὐρεθῆ εἰς Πλοέστι· κατὰ τὴν σταλεῖσαν προσταγὴν ἦλθεν καὶ ὁ 16β
Δούκας καὶ συνομιλῶντες ἀρκετὴν ὥραν, τέλος ἀπεφασίσθη νὰ κά-
μουν τὸν δρόμον διὰ Βουκουρέστι, καὶ ἀμέσως ἐδιορίσθη ὁ Δούκας
νὰ μισεύσῃ με̄ τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν καὶ μετὰ τοῦ σωματάρχου
του Ν. Ὑψηλάντη διὰ Πασκαῖς, περιμένων ἐκεῖ καὶ τὸ γενικὸν στρα-
τόπεδον. Μετὰ δύο ἡμέρας φθάνει καὶ ὁ ἀρχηστράτηγος καὶ ἀμέσως δίδει
τὰς ἀναγκαῖας διαταγὰς τῷ Δούκα διὰ νὰ ἀνέλθῃ εἰς Κολεντιάν, περι-
μένων κακεῖσε δευτέραν ὁρδινεῖαν τῆς ἐκλαμπρότητός του. Δὲν ἠμπορῶ

νὰ περιγράψω τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν κατοίκων Βουκουρεστίου δταν ἴδον τὸν Δούκαν εἰσερχόμενον εἰς Κολεντίαν, καὶ ὅλοι ἐφώναξαν Ζήτω, Ζήτω... Ἐφθάσεν λοιπὸν (εἰς τὰς 28) εἰς Κολεντίαν ὁ Ὑψηλάγτης ἀμέσως διορίζει τὸν Δούκαν νὰ εἰσέλθῃ ἐν Βουκουρεστίῳ ἐκτεινόμενος μὲ τὰς τακτικὰς φυλακὰς του μέχρι τῆς οἰκείας τοῦ Βιστιάρη Μπρομπουτσιανοῦ ἀμέσως λοιπὸν ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ ἀπῆλθον εἰς προσκύνησιν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου, καὶ οἱ ἕως τότε μέιναντες τέσσαροι ἀρχόντες τῆς πρώτης τάξεως, δηλ. Βιστιάρης Ἀλέκος Φιλιππίσκος, Βόρνικος Μπελιάνος, Βόρνικος Βακαρέσκος, καὶ Βόρνικος Σλατιμιανὸς μετὰ τοῦ πανιεροτάτου καὶ τριῶν ἄλλων μικροτέρων ἀρχόντων· ὁ δὲ

17α Σλουσιάρης Θεόδωρος δὲν ἐκαταδέχθη νὰ πηγαίῃ εἰς ἀναγνώρισιν τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηστρατήγου, ἀλλ' ἐκάθητο ἐγκλειστος εἰς τὸν οἶκον τῆς Μπραγκοβάντσας μὲ τρεῖς χιλιάδες παντούριδες, 3 κανόνια καὶ μεῖσα πολεμικὰ ἐφόδια τοῦ ἦτον ἀναγκαῖα. Ἄχ, ἄνδρες Ἕλληνες, πόσῃ λύπῃν αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ μου νὰ βλέπω ἓνα ἀπλὸν Βλάχον νὰ ἔχη πνεῦμα ἀποστασίας καὶ νὰ εἶναι εἰς τὸ ἄκρον προβλεπτικός, καὶ ὁ καλὸς

17β μας ὁ ἀρχηστράτηγος καὶ πάντες οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ νὰ μὴν αἰσθάνονται τὴν ἄκραν μας ἔλλειψιν τοῦ ἀναγκαιοτάτου πάντων μπαρουτίου· ὁ δὲ κύριος Θεόδωρος μόλις τὴν ἐβδόμην ἡμέραν ἀπεφάσισεν νὰ πηγαίῃ εἰς τὸν Ὑψηλάντην ζητῶν πρῶτον νὰ τῷ σταλθῇ ἐνέχειρον ὁ μπίνμπι-

18α σις Σάββας γιὰ κάθε ἐνδεχομένην δολοφονίαν του. Ἔτσι λοιπὸν τῷ ἐστάλη ὁ διαλειφθεὶς, καὶ παραλαβὸν αὐτόν, ἀπῆλθεν εἰς τὸν Ὑψηλάντην μετὰ τοῦ πανιεροτάτου Ἀρτσεσίου· μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ Δούκας παρὰ τοῦ κυρίου Ἰωάννου Σκουφᾶ, ἀμέσως ἐτοιμάζει μερικὰς ἑκατοστὰς τῶν ἐκλεκτοτέρων τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς του, καὶ ἀπέρχεται εἰς Κωλεντίαν

18β μὲ ἀπόφασιν νὰ κτυπήσῃ τὸν Θεόδωρον. Ὄθεν εἰσερχόμενος εἰς τὸ **Γενινέτον** τοῦ Ὑψηλάντη εἶπεν αὐτῷ τὸν σκοπὸν του, καὶ ἐν ὀλίγαις ἔλαβεν ἀποκρίσιν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀνακατώηται εἰς πράγματα ὅποιον δὲν προσταῖζεται· τότε τὸν εἶπεν ὁ Δούκας ὅτι ἀνάγκη πᾶσα νὰ γίνῃ, καὶ ὅπως θέλει, ὡσάν ὅπου αὐτὸς δὲν τὸ κάμνει δι' ἰδιαίτερον σκοπὸν του, ἀλλὰ διὰ τὴν εὐδόωσιν τοῦ σκοποῦ μας, καὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν του· τότε τὸν λέγει «καλὰ ἀδερφέ, πλὴν χάνομεν τὸν Σάββα ὅστις ἐδόθη τῷ Θεοδώρῳ ἐνέχειρον»· «τόσον καλῆτερον, διότι ἐλευθερούμεθα

19 ἀπὸ δύο ὑπόπτους μεγάλους»· τέλος λέγει τὸν Δούκαν ὅτι ἐλπίζει νὰ τοὺς κάμῃ καὶ τοὺς δύο ἰδικούς του, καὶ ἅς ἀπέλθῃ μὲ τοὺς στρατιώτας του εἰς τὸ κατάλειμά του. Ὁ Θεόδωρος λοιπὸν ὠμιλῶν περὶ διαφόρων πραγμάτων καὶ περὶ τοῦ πρακταίου μετὰ τοῦ καλοῦ μας Ὑψηλάντη, ἀπὸ τὰς ἀποκρίσεις του ἐγνώρισεν ὅτι ὁ ἀρχηστράτηγος δὲν εἶναι ἄξιος·

διὰ αὐτὴν τὴν ἐκστρατείαν· ὅθεν τῇ ἐπαύριον περὶ τὰς ἕξῃ ὥρας τῆς νυκτὸς διὰ νὰ τὸν δοκιμάσῃ μᾶλλον, τὸν μηνύει ὅτι τέσσαραι χιλιάδες Τούρκοι ἔρχονται κατὰ τῆς ἐκλαμπρότητός του, καὶ ἅς λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα. Ἀμέσως λοιπὸν ἡ ἐκλαμπρότης του εἰδοποιεῖ ὅλους τοὺς

19β ἀρχηγούς του νὰ ἐτοιμασθῶσιν ὡς εἰς ἐκστρατείαν καὶ εἰς τὸν παραμικρὸν θόρυβον τὰ πετάξωσιν εἰς τὴν Κολεντίαν· οἱ ἀρχηγοὶ λοιπὸν λαβόντες τὴν προσταγὴν ταύτην ἔμειναν ἐκστατικοὶ ἀγνοοῦντες τὴν αἰτίαν· ἀμέσως λοιπὸν ἐσυνάχθησαν εἰς τὸν καπετὰν Γεωργάκην καὶ ὁμιλοῦντες περὶ τούτου ἐνεκρίθη παρὰ ὅλων ὅπου ὁ Δούκας ὡς ἐμπροσθοφυλάκας νὰ γράψῃ ἓνα ἑαβᾶσι τῷ ἀρχηστρατήγῳ· οὕτως καὶ γέγονεν, καὶ ἰδοῦ αὐτολεξὶ τὸ περιέχον τοῦ ἑαβᾶσιου καὶ ἡ ἀπόκρισις τὸ ὅποιον ὀφθαλμοφανῶς εἰς Βρασοβὸν ἴδον. «Ἐκλαμπρότατέ μου! χρέος ἀφενκτον καὶ ἀπαραίτητον εἶναι τοῦ ἀρχηστρατήγου νὰ εἰδοποιῇ ὅλους τοὺς

20α ἀρχηγούς του καὶ πρὸ πάντων τὸν διοικητὴν τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τὸ μέρος ἀπὸ τὸ ὅποιον ἐφοδεύει ὁ ἐχθρὸς, διὰ νὰ στείλῃ τοὺς ἐκλέκτους τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς του πρὸς παρατήρησιν τῶν ἐχθρικών κινήματων καὶ χρείας τυχοῦσης νὰ κάμωσιν ἓνα μικρὸν τρύκον, καὶ ὅχι οὕτως τυφλῶς νὰ πετάξωμεν εἰς Κωλεντίαν· αὐτὰ εἶναι τὰ πολεμικὰ χρέη». Ἴδου

20β εἶναι ἀποκρίσις ἀπὸ μέρος τοῦ ἀρχιδιακίτου Κατακοιζινοῦ κατὰ προσταγὴν. «Ταγματάρχα Δούκα! δὲν εἶναι χρεία νὰ ἰνφορμαρῆτε τὰ χρέη τοῦ ἀρχηστρατήγου, διότι ἡ ἐκλαμπρότης του τὰ γινώσκει, ἀλλὰ σὺ καὶ οἱ λοιποὶ στρατηγοὶ κατὰ τὴν προδοθεῖσαν προσταγὴν νὰ εἰσθε ἔτοιμοι».

Ἴδου ἄνδρες Ἕλληνες! ἡ γενναιότης τοῦ καλοῦ μας ἀρχηστρατήγου, καὶ τὰ πολεμικὰ του ἐπιχειρήματα τὰ ὅποια ἔπαυσαν τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ λαοῦ· καὶ ἀμέσως ἕκαστος ἀρχησεν νὰ θρηνηλογῇ τὸ γένος μας, καὶ νὰ προβλέπῃ τὴν ἀφενκτον φθορὰν του. ὁ καλὸς μας ἀρχηγὸς εἶχεν τὰ μέσα, ἀναιμωτὶ νὰ διέλθῃ τὸν Δούναβιν, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον δὲν ἠθέλησεν νὰ ἐνδώσῃ ἐπὶ ἀλόγους προφάσεις εἰς τὰς ζητήσεις

21α τῶν καλῶν του ἀρχηγῶν· καὶ αὐτὸ τὸ κίνημα ἔπρεπεν ἀφείκτως νὰ τὸ κάμῃ διὰ δύο λόγους, πρῶτον ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἔντρομοι ἠγνοοῦσαν εἰσέτι τὴν ἑταιρείαν μας ταύτην, καὶ τὸ ἀπέδιδαν (;) ὅτι τὸ κίνημα εἶναι διοργανισμὸς τῆς Ῥωσσίας, καὶ δεύτερον, διερχόμενοι τὸν Δούναβιν ἀμέσως ἡ Βουλγαρία ὅλη ἠθέλεν λάβῃ τὰ ἄρματα, καὶ ἔτσι ἠθέλαμεν

21β κάμῃ μὲ ἓνα τῷ ὄντι (φοβερώτατον) στρατὸν καὶ βεβαίως νίκας διὰ τὸ ἀνέτοιμον τῶν Τούρκων, καὶ ἂν ἐγίνετο ἡ διάβασις τοῦ Δουνάβεως ἀφενκτος καὶ ἡ Σερβία ἠθέλεν ἦτον συνεργὸς μας, μὰ ἂν ἐξ ἐναντίας δὲν ἐγίνετό τι, τότε ἠθέλαμεν λάβῃ ἓνα ἐνδοξὸν θάνατον, κατὰ τὸν σκοπὸν τῆς δπλοφορίας μας. Ἄλλ' ὁ καλὸς μας ἀρχηγὸς διὰ νὰ ἀποδείξῃ

ἔτι μᾶλλον τὴν ἀνανδρείαν του, διατάττει νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ στρατὸς διὰ Τυργκόβιστον (μέσον Κορνιτσελίου) ὅπου μέλλει νὰ σκεφθῆ κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του περὶ τῶν μελλόντων πολεμικῶς· ἐκεῖ λοιπὸν φθιάσας ἐνόμισεν ὅτι εἶναι εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὰς Θεοδοπύλας, καὶ ἀμέσως ἐδιόρισεν τὴν ἱερὰν κλίμακιν μὲ φύλακας ἱερολοχύτων, καὶ χωρὶς
 22* νὰ ἔχη τὸ δικαίωμα ἄλλοι νὰ διέλθῃ αὐτῆς ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ τῶν δύο ἀδελφῶν του· ἐκεῖ λοιπὸν ἐγένεν διόλου ἀόρατος καὶ ἀπρόσιτος, καὶ ἂν ποτὲ ἐξήρχετο ἔπρεπεν νὰ ἦτον συνοδευμένος μὲ μερικὰς ἑκατοστὰς στρατιωτῶν. Αἱ περ(δ)έδες τῶν παραθυρῶν ἀείποτε ἦτον σφραλισμένοι, φοβούμενος τὴν δολοφονίαν· εἰς τὰς ἀρχὰς τοιούτων πραγμάτων πρόπει νὰ εἶναι εἰς ἄκρον εὐπρωσίγαροι καὶ εὐπρόσιτοι οἱ ἀρχηγοί, καὶ καθ' ἑκάστην νὰ εἶναι μετ' αὐτῶν ἄλλοτε ἐπιθεωρῶν τοὺς ἴππους καὶ ἄλλοτε τοὺς πεζικοὺς, καὶ πρὸ πάντων νὰ μὴ τρυφᾷ εἰς παιδαριώδη φρο-
 22β νήματα, ἀλλὰ νὰ κάμῃ κάθε τρόπον νὰ εὐγάλη μαροῦτι ἀπὸ τὸ ὅποῖον ἦτον διόλου ἔλλειψις, καὶ ἂν αὐτὸς ἐγνώρισεν τὴν ἀδυναμίαν του ἔπρεπεν ταῦλάχιστον νὰ ἔχη ἄνδρας σεβασίμους συμβουλάτοράς του, διὰ νὰ λέγουν ἐλευθέρως τὴν ἀλήθειαν καὶ τὰ λάθη του· ἡ ἐκλαμπρότης του ὅμως εἶχεν μίαν πληθὺν ὑπασπιστῶν καὶ μηνίσκων, νέους τοιούτους, τῶν ὁποίων τὸ πνεῦμα ἦτο ἀρκετόν, ἄλλοι μὲν νὰ εἶναι διδάσκαλοι καὶ παιδαγωγοί, καὶ ἄλλοι γραμματικοὶ εἰς τὰ νεγοτσιάλα ὀσπίτια, καὶ πάντες τοιοῦτοι νὰ κολακεύουν τὰ πάθη του· ὅσοι κατὰ
 23α δυστυχίαν ἤλθον καλοὶ πατριῶται, καὶ μὲ κρίσιν ὀρθήν, οἱ τοιοῦτοι ἀπηλήθησαν ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἡ ἐκλαμπρότης του ἔχει χρεῖαν ἀνδρῶν πολεμάρχων καὶ στρατιωτικῶν. Ἀείποτε ἐπὶ τραπέζης εἶχεν καὶ τὴν βλαχικὴν μουσικὴν διὰ νὰ εὐθυμῇ. Ἀπορίας τῷ ὄντι ἀξία εἶναι ἡ ὀπισθοδρομικὴ αἴτις, καὶ φαίνεται ἡ ἀπόφασις τῆς ὀπλοφορίας ταύτης ἦτον νὰ ἐξουσιάσουν τὸ Τυργκόβιστον μόνον, διότι ἀρχισεν διὰ νὰ (τὸ) ἐνδυναμώσῃ μὲ περιχαράκωματα, καὶ χρεῖας τυχεύσης νὰ ἀντιπαραταχθῆ
 23β ἐκεῖ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ὅστις ἀφεύκτως ἔπρεπεν νὰ ἔλθῃ, ἀφοῦ οἱ Βλάχοι δυσαρεστημένοι κατ' αὐτῶν διὰ τὰς καθ' ἑκάστην γινόμενας ἀρπαγὰς καὶ λεηλασίας, ἀφεύκτως ἔπρεπεν νὰ ζητήσουν τὴν βοήθειαν τοῦ Σουλτάνου τῶν καὶ νὰ τοὺς φέρουν εἰς τὰ χῶματά τους. Ἐλθόντες λοιπὸν καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ εἰς Τυργκόβιστον (εἰς τὰς 7 Ἀπριλίου), ὁ ἀρχιστρατήγος συνεκρότισεν συμβούλιον καὶ ἀπεφάσισεν ὅπου ὁ μὲν καλὸς καπετὰν Γεωργάκης μετὰ τοῦ Φαρμάκη νὰ ἀπέλθωσιν εἰς Πιτέσι, ὁ δὲ Δούκας εἰς Πιλοέστι ὅπου ἕκαστος εἰς τὸ διορισθὲν μέρος ἔχει
 24α νὰ λάβῃ πολεμικὴν θέσιν, τὸν δὲ ἀξιόλογον Καραβιάν, ὡς ἀξιότερον καὶ πιστότερον πάντων ἐβάσταξε κοντὰ του, ἐγχειρίζων αὐτῷ τὰ τέσ-

σαρα κανόνια καὶ τὸ μαροῦτι (ὀλίγον) καὶ διορίζων διοικητὴν τῆς πολιτείας καὶ ἐπιτηρητὴν εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῶν χαρακωμάτων, χρεῖς τὸ ὅποῖον ἔπρεπεν νὰ τὸ δώσῃ εἰς ἕνα τῶ ὄντι (εἰδικόν). Οἱ διορισθέντες Γεωργάκης καὶ Δούκας κατὰ τὰς δοθείσας διαταγὰς ἐμίσευσαν ἕκαστος διὰ τὸ μέρος των, διὰ νὰ λάβουν τὰς πολεμικὰς θέσεις.
 24β Ὁραιοτάτος τῷ ὄντι ὁ πλάνος οὗτος καὶ ἀξιεπίανος ὁ ἀρχηγὸς διὰ τὴν πρόβλεψιν ταύτην, διότι ἐνδυναμώσεν καλῶς τὰς πτέρυγὰς του διὰ κάθε ἐνδεχομένην εἰσβολὴν ἐχθρικῆς ἐφόδου, καὶ τόσον πλησίον ἢ μία τῆς ἄλλης ὥστε ἂν εἶχον περισσότερον νοῦν οἱ ἄνδρες ἐχθροὶ μας, πόποτε δὲν ἠθέλαμεν ἔχῃ ἐλευθέραν τὴν κοινωνίαν· εἰς Τυργκόβιστον ἐπεμελήθη τὸ κατὰ δύναμιν νὰ ἀκίση τὸν ἱερὸν λόγον εἰς τὴν τακτικὴν, καὶ τὴν πολιτείαν νὰ ἐνδυναμώσῃ μὲ μόνον ἀπλᾶ χαρακώματα· ἡ ἔλλειψις μολύβου ὅπου εἶχεν τὸ ἑλληνικὸν γενικὸν στρατόπεδον ἐξοικονομήθη μὲ τὸ ξεγύμνωμα τῆς σκεπῆς μητροπόλεως· διὰ μαροῦτι
 25α ὅμως εἰς ὅσον καιρὸν ἐκάθησαν εἰς Τυργκόβιστον, καίτοι γεινιάζουσα ἡ Νεμισία, ἐκ τῶν ἀδυνάτων ἐστάθη ἡ ἐξοδὸς του· διὰ ζωοτροκίας ἔγραφεν πρὸς τὸν Δούκαν διὰ νὰ τὸν προβλέπῃ δι' ὄλον τὸν στρατὸν του· ἡ δύναμις τοῦ ἀρχιστρατήγου ὅλη ἦτον ὁ κύριος Καραβιᾶς· αὐτὸς ἀνεδέχθη διὰ νὰ καλοπίση τὴν πολυἀριθμον ἀλιγλερίαν μὲ ὅλα τὰ παράσημά τους, καὶ τὰ προετοιμάσῃ τὰς ἀναγκαίας πάλας καὶ λοιπὰ καρτέσια· αὐτὰ ταῦτα ἔκαμαν τὸν κύριόν μας Καραβιάν εἰς ἄκρον ὑπεροπτικόν, καὶ νὰ κυρήτῃ ἀναφινδὸν ὅτι αὐτὸς ἔσεται ὁ πρῶτος ὅπου
 25β θέλει στέφει τὸν Ὑψηλάντην βασιλέα τῆς Γραικίας· καθ' ἑκάστην ὁ ἴδιος Καραβιᾶς καὶ Κολοκοτρώνης ἔστειλαν διάφορα σωματῖα διὰ νὰ λεηλατῶσιν τὸν μὲν καὶ δέ, καὶ μ' ὄλον ὅπου πολλάκις ἐγνωστοποιήθησαν τῷ ἀρχηγῷ μ' ὄλον τοῦτο ποτὲ δὲν ἠθέλησεν νὰ φωνῆ σκληρὸς καὶ δίκαιος διὰ νὰ παιδεύσῃ ὄχι μόνον αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἀρχηγούς οἱ ὅποιοι τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἐνόμιζον εὐκαιρον διὰ νὰ ἀποκτήσουν πλοῦτη· ἰδοῦ ὁ σκοπὸς τῆς γενναίας μας ὀπλοφορίας· ἄνδρες Ἕλληνες, ἰδοῦ τὰ φρονήματα τῶν κατὰ δυστυχίαν ὀνομαζομένων Γραικῶν· ἀλλοίμονον εἰς τὸ δυστυχὲς γένος, ὅπου ἀπὸ τοιούτους ἐλπίζει
 26α τὴν ἐλευθερίαν του· ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ καλὸς μας Ὑψηλάντης μαθὼν ὅτι εἰς τὸ μοναστήριον Μαρτσενίου εὐρίσκονται διάφορα πολύτιμα πράγματα, ἀπέστειλεν τὸν Μαῦρον καὶ Λειμονήν, καὶ ἀνοίγοντες ὅλα τὰ σενδούκια ἀρόντων τῶν κυρίων αὐτῶν, ἐκατάγραψε τὰ εὐρεθέντα· κομίσαντες δὲ τὴν καταγραφὴν (ἔδειξαν) τῷ ἀρχιστρατήγῳ ὅστις θεωρῶν αὐτὴν ἐξαπέστειλεν αὐτοὺς διὰ νὰ περιλάβωσι τὰ μὲ σταυρίσκον σημειωθέντα καὶ νὰ φέρωσιν αὐτῷ. ἰδοῦ ἄνδρες Ἕλληνες καὶ ὁ καλὸς μας

- 26β ἄρχηγός μεγαλότερος κλέπτῃς τῶν ἄλλων. καὶ φαίνεται οἱ καλοὶ μας ἄρχηγοὶ κατὰ μίμησιν τοῦ ἀρχιστρατήγου ἔκαμνον τὰς διαφόρους ἀρπαγὰς καὶ λεηλασίας. ὁ ἴδιος ἀρχιστράτηγος, ἀδελφοί, ἔστειλεν διάφορα σωματῖα διὰ τὰ ἀρπάζωσιν ὕσας ἀγέλας βοϊδίων καὶ γελαδῶν καὶ ζαϊρέδων ἀρχοντικῶν καὶ λοιπῶν εὐρίσκουσιν εἰς τὰ μέρη τῆς Βλαχίας καὶ ἀποστέλωσιν εἰς Ἰρασυλβανίαν, διὰ τὰ πωλοῦνται· κατ' ἓνα τρόπον εἶχεν δίκαιον ἴσως τὰ κάμη, διότι οἱ ἔφοροι Βουκουρεστίου, ὃ τε κύριος Νικολόπουλος καὶ λοιποὶ, τὰ πρὸ χρόνου συναχθέντα κατηγαλῶσαν, καὶ
- 27α τὰ μείναντα ἐπῆραν μαζύ τους διὰ τὰ ἐξ(οδεύωσιν) πλουσιοπαρόχως μετὰ τὰς παλακίδας τους ὡς θηλυμανέστατοι, ὅχι ὁμως μετὰ αὐτὸν τὸν ἀξιοκατηγόρητον ληστρικὸν τρόπον, ὅστις ἐπαραβίασεν καὶ πολλοὺς μὴ θέλοντας διὰ τὰ ἐκτελεῶσιν τὰ αὐτά. ὁ κύριος Καραβιάς μετὰ τὸν ὑπερήφανον καὶ ὑπεροπτικὸν τρόπον, ἐπαραβίασεν τὸν μόνον ἄξιον καὶ πολεμικὸν χιλιάρχον Ἀναστάσιον διὰ τὰ ἀπέλθῃ εἰς Πλοέστι, ζητῶν τὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ πατριώτου Δούκας· ὁ δὲ Δούκας τὸν ἐδέχθη μετὰ τὴν συγκατάνευσιν τοῦ ἀρχιστρατήγου εἰς τὴν ταγματαρχίαν του εἰς τὸν τόπον τοῦ χιλιάρχου του Βασιλείου Μπαρλά, ὅστις κατὰ ζήτησιν τοῦ Νου Ὑψηλάντη τῷ ἐδόθη, διὰ τὰ συναπέλθῃ εἰς Κιμπολούγκι, ὅπου ἡ ἐκλαμπρότης του ἐδιορίσθη τὰ λάβῃ πολεμικὴν θέσιν.
- 27β Ὁ Δούκας λοιπὸν μετὰ τὴν ἔνωσιν τοῦ χιλιάρχου Ἀναστασίου καὶ ἄλλων διαφόρων ἀρχηγῶν νέων, ἀπεκατέστη σχεδὸν ὁ ἰσχυρότερος πάντων, ὅχι μόνον διὰ τὸ πολυάριθμον τοῦ στρατοῦ του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ποιότητα τῶν ἀρχηγῶν του καὶ ἀξίων στρατιωτῶν του· αὐτὸ τοῦτο, καὶ
- 28α ὁ θεσμὸς ὅπου οἱ πλείονες τῶν ἀρχηγῶν του ἔκαμαν διὰ τὰ μὴ γνωρίσουν ἄλλον ταγματάρχην τους ἐκτὸς αὐτοῦ, ἐπαραβίασαν τὸν ἀρχιστράτηγον τὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὁ Δούκας φρονεῖ ἴσως ἀρχιστρατηγίαν, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον διαφόροις προφάσεσι ἄρχησε τὰ τοῦ ἑλλαιτώνη τὸ πολυάριθμον σῶμά του· ὁ δὲ πτωχὸς Δούκας πούποτε δὲν ἐστοχάσθη τοιοῦτον τί, καὶ τὰ λάβῃ τὰ ἀναγκαιοῦντα μέτρα, ἀλλ' αἰέποτε ὑπόκειτο εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ του καὶ ἀπαρράλλκτως ἐκτέλει αὐτάς·
- 28β κατὰ τὰς 1ῶ Ἀπριλλίου μηνὸς ὁ τῆς Σιλίστρας πασᾶς ἐνδυνάμωσεν τὸ ἀπέναντι μέρος τῆς Σιλίστρας Καλαράσι μετὰ δύο χιλίους σχεδὸν στρατιώτας, μετὰ προσταγὴν του τὰ ἐκτείνωνται μέχρι τῆς Γιαλομίτσας διὰ τὰ συνάξωσιν ὕσας περισσοτέρας ζωοτροφίας εἴρωσιν καὶ δυνηθῶσιν, καὶ χωρὶς ποσῶς τὰ ἐνοχλήσωσιν εἰς τὸ παραμικρὸν τὸν πτωχὸν ἑαγίαν· αὐτὸ τοῦτο μαθὼν ὁ ταγματάρχης Δούκας καὶ οἱ καλοὶ του ἀρχηγοὶ ἀμέσως κατὰ
- 29α χρέος εἰδοποίησαν τὸν ἀρχιστράτηγον ζητῶντες συγχρόνως τὴν ἀδειάν του διὰ τὰ ἀπέλθωσιν τὰ κτυπήσωσιν τὸ σῶμα ἐκεῖνο· ὁ δὲ ἀρχιστρά-

τηγας κατ' οὐδένα τρόπον δὲν ἠθέλησεν τὰ ἐνδώσῃ, λέγων ὅτι δὲν εἶναι καιρὸς ἀκόμη· βλέποντες λοιπὸν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Δούκας ὅτι δὲν ἐνδίδει ὁ ἀρχιστράτηγος, ἐπαραβίασαν αὐτὸν διὰ τὰ ἀπέλθῃ εἰς Τιργκόβιστον καὶ τὰ εἰπῆ τὰ χρεώδη, ὅτι ἀνάγκη πᾶσα τὰ γένη αὐτῆ ἢ μικρὰ ἐκστρατεία· πλὴν καὶ τοῦτο εἰς μάτην, διότι ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι ἐμπόδισεν τὸν Δούκα διὰ τὰ κάμη ἓνα τοιοῦτον κίνημα, λέγωντάς τον μόνον ὅτι κατ' ὄραν τὰ εἶναι ἔτοιμος καὶ σταλήσεται αὐτῷ προσταγῇ. εἰς τὴν ἐν Πλοεστίῳ ἐπιστροφῇ του εἶπεν τὴν ἣν ἀπόκρισιν ἔλαβεν παρὰ τοῦ Ὑψηλάντη, καὶ οἱ καλοὶ του καὶ ἄξιοι ἀρχηγοὶ τῇ ἐπαύριον δι' ἀγωγῆς τὸν ζητοῦσιν ἀφρεύκτως τὰ ἀπέλθωσιν εἰς Καλαράσι, καὶ ζητοῦν ἀποφασιστικὴν ἀπόκρισιν του ἐν διαστήματι δύο ἡμερῶν, λέγοντες ὅτι αὐτοὶ ὀπλοφόρησαν διὰ τὰ ἀποθάνουν ἐνδόξως καὶ ὅχι τὰ τρώγουν ὀρνίθια εἰς τὰς πολιτείας. Γιασθεὶς λοιπὸν ὁ Δούκας ἔκαμεν τὸ τακτικὸν ὁσπόρτο, παρακαλῶν συγχρόνως τὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν ζήτησιν ταύτην ἴσως δι' εὐχῶν τῆς πατρίδος (θέλει) νικηθῆ ὁ ἐχθρὸς. ἔτσι λοιπὸν ἐπρόσταξεν τὸν Δούκαν διὰ τὰ στείλῃ τὸ ἥμισυ τοῦ στρατοῦ εἰς Μπουζαίον, καὶ ἐκεῖθεν τὰ εὐγῶσιν δύο πτέρυγες, ἡ μία ἐξ ἀριστερῶν καὶ ἡ ἄλλη ἐκ δεξιῶν χωρὶς σημαίας, ἐκτεινόμενοι μέχρι τοῦ Καδιλικίου Γιαλομίτσας, ὁ δὲ Δούκας τὰ εἶναι κατὰ πάντα ἔτοιμος ὅπου τὰ ἀπέλθῃ εἰς βοήθειαν χρείας τυχοῦσης· κατὰ τὴν δοθεῖσαν λοιπὸν προσταγὴν ἀμέσως ὁ Δούκας ἀπέστειλεν ἑπτὰ τῶν ἀρχηγῶν του μετὰ ἑκατὰ ἑπτακοσίους στρατιώτας κατὰ τὴν εἰκοστὴν τετάρτην Ἀπριλλίου εἰς τὰς τέσσαρας Μαΐου ἑσπέρας ὁ ταγματάρχης Δούκας πληροφροεῖται μετὰ βεβαιότητος ὅτι ἐν πολυάριθμον σῶμα Τούρκων εἰς τὰς 30 Ἀπριλλίου ἐξῆλθεν τῆς Ἰμπραϊλας κατὰ Γαλατσίου, καὶ εἰς τὴν πρώτην Μαΐου ἐκτύπησαν οἱ Τούρκοι καὶ κατέσφαξαν ὅλους τοὺς κατοίκους, χωρὶς τὰ συντελέσῃ εἰς τὸ παραμικρὸν ἢ γενναία ἀντιπαράταξις τῶν δυστυχῶν Γραικῶν· ἡ φθορὰ μὲν τῶν ἐχθρῶν δεκαπλασία, πλὴν καὶ ἡ νίκη αὐτῶν· τοῦτο μαθὼν ὁ Δούκας ἀμέσως διὰ ταχυδρομοῦ ἔκαμεν τὸ ὁσπόρτον του, προσθέτων ὅτι χρεία ἀφρεύκτως τὰ λάβωσιν μέτρα δεφρεσίβας, καὶ ὅσον ὅπου τὰ ἐφοδιάσωσιν μετὰ ζωοτροφίας τὰ ὀρώδη μέρη, καὶ ὅτι αὐτὸς ἄνευ τῆς προσταγῆς του ἀπέρχεται εἰς Κίμπιναν διὰ τὰ παρατηρήσῃ τὰ μέρη ἅτινα εἰσὶν πολεμικῆς θέσεως δεκτικά· ὅθεν ὁ Δούκας ἀπῆλθεν καὶ ἔκαμεν τὰς ἀναγκαίας παρατηρήσεις καὶ χάρτην τῶν ὧν ἐνέκρινεν τοποθεσιῶν διὰ περιχαρακώματα· καὶ ἐπιστρέφων δὲν εὐρεν διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ του ὅπου ἐγκρίνει τὸν πηγαμὸν του. Εἰς τὰς 9 Μαΐου ὁμως προστατᾶει τὸν Δούκαν τὰ παύσῃ ἐφοδιάζων τὰ ὀρώδη μέρη ἀπὸ ζωοτροφίας, διότι θεῖα εὐδοκία ἡ Σερ-

βία μετὰ βεβαιότητος ἀποστάτησεν καὶ χρεία μ' ὄλον τὸν στρατὸν του
 νὰ εἶναι ἔτοιμος, διότι ταχέως ἐκστρατεύουν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, διότι τὸ
 32· τοῦ Γαλαταίου εἶναι ἀντίστροφον, ὡσάν ὁποῦ τό γε νῦν ἔχον κατὰ τὰς
 βεβαίας εἰδήσεις ὁποῦ ἔχει εἰς Γαλάται εὐρίσκονται ρωσικὰ στρατεύ-
 ματα. Αὐτὴ ἡ ἀπάτη ἦτον τῷ ὄντι μεγαλητέρα ἀπὸ ὅσας ἄλλας μέχρι
 τοῦδε ἔγραψεν, ὡσάν ὁποῦ εἰς παρομοίους δελικάτας καὶ κρισίμους
 περιστάσεις ἐχρεώσται ἀφεύκτως καὶ εἰς τινὰς τῶν ἀρχηγῶν του νὰ
 γράψῃ γυμνὴν τὴν ἀλήθειαν καὶ ὄχι νὰ τοὺς περιπαίξῃ τοιουτοτρόπως.

Ὁ δὲ καλὸς καπετὰν Γεωργιάκης μαθὼν ὅτι ἐν σωματίον ἐξήκοντα
 32· Τουρκῶν εὐρίσκεται εἰς Ρουσδεβέδη, εἰδοποιεῖ τὸν ἀρχηγὸν καὶ ἀμέ-
 σως ἀπέρχεται κατ' αὐτῶν, καὶ διὰ νυκτὸς ἄλλους κατέσφαξεν καὶ ἄλλους
 αἰχμαλώτισεν, καὶ χωρὶς τὴν παραμικρὰν ἄργοταν ἐπανακάμπτει εἰς
 τὴν θέσιν του νικηφόρος· εἰς τὰς 8 Μαΐου γέγονεν συμβούλιον ὁποῦ ὁ
 πρίγκιψ Κατακουζινὸς μετὰ τοῦ ντουφεκτοσίμπασι Βασιλείου καὶ τινῶν
 καζάκων, μετὰ τοῦ ταγματάρχου Δουκὸς καὶ χιλιάρχου Ὁφρανοῦ, ἀπέλ-
 θωσιν εἰς Γαλάταιον καὶ Ἰασίον, διὰ νὰ παραλάβωσιν τοὺς ἐν Γαλά-
 ται εὐρισκομένους στρατιώτας μὲ ὄλιγα τὰ πολεμικὰ ἐφόδια καὶ τὰ ἐν
 33· Ἰασίῳ εὐρισκόμενα ἔτοιμα χρήματα· τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐστάλη προσταγὴ
 ἰδιόχειρος τοῦ ἀρχηγοῦ πρὸς τὸν Δούκην λέγοντάς του νὰ ἐτοιμάσῃ εἰς
 Πλοέστι ζωοτροφίας διὰ χιλίους πεντακοσίους στρατιώτας ἵππεῖς, καὶ
 εἰς Μενταίλη τῇ 11, καὶ φθάνοντας ὁ ἀρχιστρατήγος ἐκεῖ θέλει τῷ
 εἰπεῖ ἐκ στόματος τὰς αἰτίας.

Ἄμα λαβὼν τὴν προσταγὴν ταύτην ὁ Δούκας ἐκτέλεσεν τὰ γρα-
 φθέντα, καὶ εἰς τὰς 10 Μαΐου περὶ τὰς 2 ὥρας τῆς νυκτὸς φθάνει ὁ
 ἱπασπιστὴς τοῦ Κατακουζινοῦ Ἀμβροσιάδης μὲ ἓν γράμμα τοῦ ἀρχι-
 33· στρατήγου λέγοντας αὐτῷ διὰ τὰς αἰτίας ὁποῦ ὁ σωματάρχης Κατακου-
 ζινὸς ἔχει νὰ σὲ εἰπῇ ἐκ στόματος, θέλεις συναπέλθῃ μετὰ τῆς ἐκλαμ-
 πρότητός του· ἐν ὅμως δὲν τὸν γράφει· ἐρωτῶν λοιπὸν τὸν Ἀμβρο-
 σιάδην τὸ μέρος διὰ τὸ ὁποῖον ἐκστρατεύει, τὸν εἶπεν διὰ Ἰασίον ἀκού-
 σας λοιπὸν τὸ μέρος ὁ Δούκας ἐπειράχθη μεγάλως, καὶ ἀμέσως τὴν
 ἰδίαν νύκτα στέλνει ταχυδρομὸν εἰς Τυργκόβιστον, γράφων ὅτι ὁ
 ἐχθρὸς προοδεύων ἀνεμποδίστως ἐκστρατοπαίδευσεν μὲ ὄλιγα του τὰ
 παράσημα εἰς Ὁμπιλέστι, καὶ ὅτι τώρα δὲν εἶναι καιρὸς διὰ παρομοί-
 34· οὺς ἐκσπεδιδιόνας, ἀλλ' εἶναι χρεία νὰ εἴμεθα συναγμένοι διὰ νὰ ἀντι-
 παραταχθῶμεν εἰς τὸν ἐχθρὸν ὅστις δὲν μᾶς βάνει εἰς κόπον νὰ πηγαί-
 νωμεν κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἔρχεται κατ' ἡμῶν, καὶ ὅτι αὐτὸς μὲ κανένα
 τρόπον δὲν ἐγκρίνει νὰ ἀπέλθῃ μετὰ τοῦ Κατακουζινοῦ, καὶ ἂν ἀγαπᾷ
 ἢ ἐκλαμπρότης νὰ στείλῃ προσταγὴν τοῦ Κατακουζινοῦ νὰ ἐμποδι-

σθῆ προσκαίρως εἰς Πλοέστι, ἕως ὅτου ἰδῶμεν νεώτερα τῶν ἐχθρῶν
 κινήματα.

Ὁ δὲ καλὸς ἀρχιστρατήγος εἰς ἀπόκρισιν γράφει ἰδιόχειρος τῷ
 Δούκῃ ὅτι δὲν πρέπει νὰ τὸν κάμῃ τόσην ἱμπρεσιόνη ἢ μάρασα τῶν
 ἐχθρῶν, καὶ ἂν χωρὶς νὰ ἀκούσῃ τὰς ἐλλόγους αἰτίας ἀποφασίζει νὰ μὴν
 34· πηγαίνει, πλὴν ἀφοῦ ὁ ἴδιος δὲν πηγαίνει, προστάζειαι ἀφεύκτως νὰ
 δώσῃ μερικὰς ἑκατοστὰς στρατιωτῶν μὲ καλοὺς ἀρχηγούς διὰ νὰ συνο-
 δεύσωσιν τὸν Κατακουζινόν, ὅστις ἐν διαστήματι δέκα πέντε ἡμερῶν
 θέλει ἐπιστρέφει ἀφεύκτως. εἰς τὰς 11 τοῦ ἰδίου διέρχεται καὶ ὁ Κατα-
 κουζινὸς καὶ στρατοπαίδεύει πλησίον Πλουεστίου εἰς ἓνα χωρίον, ὅπου
 καὶ ὁ ταγματάρχης Δούκας ἀπῆλθεν εἰς ἀντάμωσίν του, καὶ συνδιαλεγό-
 35· μενος περὶ πολλῶν εἶπεν τῷ Κατακουζινῷ ὅτι κατὰ τὰς βεβαίας πλη-
 ροφορίας ἔχει, ὁ ἐχθρὸς εὐρίσκεται εἰς Ὁμπιλέστι, μὲ 18 κανόνια καὶ
 8 ἡλ. στρατιώτας, καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ ἐκστρατεία του εἶναι πάντῃ ἄλογος· ἡ δὲ
 ἐκλαμπρότης του τὸν λέγει ὅτι ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἐκστρατεύσωμεν διὰ Γα-
 λάται καὶ ἐκεῖθεν διὰ Ἰασίον, καὶ ὅτι ἀφεύκτως χρεωστῆ καὶ αὐτὸς νὰ
 τὸν ἀκολουθήσῃ. τότε τὸν λέγει ὁ Δούκας ἀποφασιστικῶς ὅτι δὲν ἵμφορεῖ
 νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, καὶ ὅτι κατὰ τὴν δευτέραν προσταγὴν ἔλαβεν χρεωστῆ
 νὰ τὸν δώσῃ μερικὸς στρατιώτας, καὶ ἔτσι ἀμέσως διορίζει νὰ ἐτοιμασθῇ ὁ
 35· χιλίαρχός του Κόντος καὶ ἕξ ἀκόμη ἀρχηγοὶ του διὰ νὰ συναπέλθωσιν
 μετὰ τοῦ Κατακουζινοῦ μὲ ἵντισίκα τετρακοσίους στρατιώτας τὸ ἄνθος
 τοῦ στρατοῦ του. Ὁ πρίγκιψ Κατακουζινὸς βλέπων ὅτι ὁ Δούκας κατ'
 οὐδένα τρόπον δὲν πείθεται νὰ συναπέλθῃ τέλος τὸν λέγει, Ἀδελφέ!
 κατ' ἓναν τρόπον λυποῦμαι ὁποῦ δὲν σὲ ἔχω μαζί μου εἰς τὴν στρατο-
 λογίαν ταύτην· περισσότερον ὅμως χαίρομεν ὁποῦ μένεις ἐδῶ, καὶ χρεία
 μίαν ὥραν ἀρχήτερα νὰ ἀπέλθῃς εἰς Τυργκόβιστον (καθὼς προστάζε-
 36· σαι), διότι ὁ ἀρχιστρατήγος τρισάθλιος Ὑψηλάντης εἶναι εἰς κίνδυνον
 νὰ χαθῆ, ἕξ αἰτίας μᾶς συνομοσίας ὁποῦ ἀπὸ μέρος τοῦ κυρίου Καρα-
 βιά καὶ καλοῦ Λασάνη διοργανίζεται κατ' αὐτοῦ, καὶ εἶσαι ὁ μόνος ὁποῦ
 ἵμφορεῖς νὰ τοῦ διατηρήσῃς τὴν ζωὴν καὶ ἄλλα παρόμοια· εἰς τὰς 12
 μισεύει ὁ Κατακουζινὸς καὶ ὁ Δούκας μὲ δάκρυα ποταμιῶν ἀποχαι-
 36· ρετᾶ τοὺς καλοὺς ἀρχηγούς του καὶ στρατιώτας του, καὶ φαίνεται ἡ
 ψυχὴ του ἐπρόβλεπεν τὴν ἀφευκτον φθορὰν τοὺς· ἐπιστρέφων δὲ εἰς
 Πλοέστι, ἀμέσως κάμνει τὸ τακτικὸν ὁπίορον εἰς Τυργκόβιστον, λέ-
 γοντας πρὸς τούτους τῷ ἀρχιστρατήγῳ ὅτι ταχέως καὶ ἀνωφελῶς με-
 ταμεληθήσεται διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, καὶ ὅτι διὰ νὰ φανῆ εὐ-
 πειθῆς ἀπεφάσισεν νὰ ἀποχωρισθῇ τὸν ἀξιόλογον στρατὸν του, μὲ τὸν
 36· ὁποῖον μὲ τῶν ἡμερῶν ἠλπίζεν ἢ ἐνδόξως νὰ ἀποθάνῃ ἢ νὰ φανῆ

ὄπωσοῦν νικηφόρος, καὶ ὅτι μὲ τὸν μείναντα στρατὸν δὲν ἤμπο-
ρεῖ νὰ βαστάξῃ πολεμικῶς τὴν θέσιν του, καὶ ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ πηγαί-
νῃ εἰς Τυργκόβιστον διὰ πολλοὺς λόγους· τῇ 13 τοῦ αὐτοῦ ἔρχεται προσ-
ταγὴ πρὸς τὸν Δούκαν διὰ νὰ ἀποστείλῃ μὲ ἀξιούς καὶ καλοὺς ταχυ-
δρομοὺς τὰ περικλειόμενα διὰ Κατακουζινὸν καὶ Ὀρφανόν, γράφων
37a ἐπιστρέψωσιν τὸ ὀγλιγορότερον καὶ ἂν ὁ Κατακουζινὸς δὲν θελήσῃ,
αὐτοὶ ἀφεύκτως νὰ ἐπιστρέψωσιν, καὶ ἀφοῦ τελειώσῃ τὴν ἀποστολὴν
τῶν γραμμάτων αὐτῶν, ἀμέσως ὁ Δούκας νὰ εὐρεθῇ εἰς Τυργκόβιστον.
Ξεκινῶν λοιπὸν δύο ταχυδρομοὺς μὲ τὰ γράμματα, μισεύει διὰ τῆς
πόστας εἰς Τυργκόβιστον· φθάσας δὲ ἐκεῖ ἀμέσως παρῶθησιάζεται εἰς
τὸν ἀρχιστράτηγον κατὰ τὰς 14 Μαΐου καὶ συνδιαλεγόμενος μετ'
αὐτοῦ λέγει πρὸς τὸν Δούκαν ὁ ἀρχιστράτηγος ὅτι μεγάλως πάσχει ἀπὸ
τὸν ἀχρεῖον τρόπον τοῦ Καραβιά, καὶ χρεῖα νὰ στοχασθῇ κανένα μέσον
39β διὰ νὰ λείψῃ ἀπὸ τὴν μέσην· τότε ὁ Δούκας τὸν λέγει ὅτι τὸ μόνον
μέσον εἶναι νὰ κάμῃ ἐδικούς του τὸν Σέρβον Παπᾶ καὶ πολκόβνικον
Ἀλέξιον, οἱ ὅποιοι ἔχουν τινὰς καλοὺς καὶ ἀξιούς στρατιώτας Σέρ-
βους, καὶ ἀφοῦ αὐτοὶ λείψουν ἀπὸ τὸν Καραβιά, τότε εἶναι τὸ μόνον
εὔκολον νὰ τὸν κάμητε ὅπως καὶ ὅ,τι θέλετε, μὰ ἂν τοῦναντίον καὶ
αὐτοὶ δὲν θελήσουν νὰ τὸν ἀφήσουν, τότε τὸ ἐκτελεῖ μὲ ἄλλον τρόπον,
καὶ κατὰ τοῦτο ἂς μένη ἡσυχος καὶ εἶναι φροντὶς ἐδικῆ του· ἀμέσως
38a ὁ Δούκας πηγαίνει εἰς ἀντάμωσιν τοῦ Παπᾶ, καὶ μὲ ἕναν ὠραῖον τρο-
πολογισμὸν κατέφευγεν τὸν παπᾶ διὰ νὰ ὀρκισθῇ εὐαγγελικῶς ὅπου νὰ
ἐνωθῇ εἰς τὴν ταγματαρχίαν του· αὐτὸ τοῦτο εἰδοποιεῖ τῷ ἀρχηγῷ, καὶ
τὴν ἰδίαν στιγμὴν ζητεῖ τὴν ἀδειαν νὰ ἀπέλθῃ εἰς Πλοέστι διὰ νὰ ἐπι-
στρέψῃ ταχέως· ὁ δὲ πρίγγιψ Ὑψηλάντης τὸν λέγει νὰ καθῆσθαι ἕως
αὔριον, οὕτως καὶ γέγονεν· τῇ ἐπαύριον εἰς τὰς 15 περὶ τὸ γεῦμα ἔρχε-
ται Βουκουρεστίθεν ὁ ἰατρὸς Κανέλας μὲ γράμματα τοῦ Σάββα εἰδο-
ποιοῦντα τὸ φθάσιμον καὶ στρατολογίαν τῶν ἐχθρῶν εἰς Πλαταρεστί
38β καὶ μεγάλως παρεπονοῦσε κατὰ τοῦ Σλουσιάρι Θεοδώρου ὅτι τουρκο-
φρονεῖ· τῷ ὄντι ἀξιόλογος φινήτσα ἦτον καὶ τῶν δύο τούτων οἱ ὅποιοι
ἐπροσποιοῦντο ἀμφοτέροι ἐλικρίνειαν πρὸς τὴν ἐκλαμπρότητά του, καὶ
ἢ ἐκλαμπρότης του δὲν ἠμπόρῃσεν εἰς τὸ διάστημα τῶν δύο μηνῶν
ὅπου ἐκάθησεν εἰς Τυργκόβιστον νὰ τοὺς γνωρῆσῃ, καὶ ἄλλοτε ἤθελεν
τὸν Θεόδωρον ἐδικόν του, ἄλλοτε δὲ τὸν Σάββαν· πλὴν καὶ οἱ δύο
ἦτον Τοῦρκοι, ὡς ὕστερον ἀκούσατε. μετὰ τὸ τραπέζι λοιπὸν προστάζει
39a τὸν Δούκαν νὰ ἀπέλθῃ εἰς Πλοέστι, ἐπιταχύνων τὴν ἐπιστροφὴν μὲ
ὅλον τὸ ἑναπολειφθὲν σῶμά του· ἐνῶ λοιπὸν ὁ Δούκας ἠτοιμάζετο

νὴ μισεύσῃ λαμβάνει ἐν γράμμα του ἀπὸ Πλοέστι μὲ ἕνα τακτὴρ ἐνὸς
Βλάχου ὅστις μετὰ βεβαιότητος ἔλεγεν ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἰσέρχονται σή-
μερον ἐν Βουκουρεστίῳ· δὲν ἔλειψεν λοιπὸν νὰ τὰ εἰπῇ τῷ ἀρχιστρα-
τήγῳ, ὅστις βάζωντας βάσιν εἰς τὰ γραφόμενα τοῦ Σάββα ἐνόμισεν
ψευδῆ καὶ ἀβάσιμα τὰ γραφθέντα τοῦ Βλάχου· ἔτσι λοιπὸν ὁ Δούκας
μισεύει διὰ Πλοέστι, φθάσας δὲ εἰς χωρίον Φιλιπέστι, πληροφορεῖται
μετὰ βεβαιότητος ὅτι ὁ πανιερότατος Οὐγγροβλαχίας καὶ οἱ λοιποὶ
ἀρχοντες πρὸ δύο ὡρῶν ἐκεῖθεν ἐπέρασαν καὶ εἶπον εἰς τοὺς κατοί-
κους νὰ φύγωσιν, διότι οἱ Τοῦρκοι ἐμβῆκαν εἰς τὸ Βουκουρέστι. ἀμέ-
σως λοιπὸν ὁ Δούκας δίδει τὴν εἶδησιν ταύτην, προσθέτων ὅτι ἀνευ 39β
τῆς προσταγῆς του ἀπέρχεται κατοπιν αὐτῶν, καὶ διὰ τῶν βουνῶν νὰ
ἔχῃ ἀπόκρισιν αὔριον ἕως τὰς 4 ὥρας ἐν Κιμπίνῃ, καὶ ὅτι μάλιστα εἰς
Πλοέστι θέλει τῷ γράψῃ· ἐπομένως, φθάσας καὶ εἰς Πλοέστι πληρο-
φορεῖται μετὰ βεβαιότητος ὅτι τῷ ὄντι οἱ Τοῦρκοι ἐξουσίασαν τὸ Βου-
κουρέστι χωρὶς οἱ ἐκεῖσε εὐρισκόμενοι νὰ ὀρίξωσιν καὶ ἕνα ντουφέκι,
καὶ ὁ μὲν Θεόδωρος μὲ τὸ σῶμά του ἐτραβίχθη διὰ τὰ πέντε Καδιλί-
κια, ὁ δὲ Σάββας ἀγνοεῖ τὴν δρόμον ἐπῆρεν· αὐτὰ ταῦτα λοιπὸν διὰ ἄλ- 40a
λου ταχυδρομοῦ ἔγραψεν εἰς Τυργκόβιστον, λέγωντας πρὸς τούτους ὅτι
ἀφεύκτως ἀπέρχεται εἰς Κίμπιναν, καὶ ζητεῖ ἐπιμόνως τὴν ἀπόκρισιν
περὶ τῶν πρακτικῶν του ἕως εἰς τὰς 4 ὥρας, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον
δὲν συμφέρει νὰ μείνῃ ἐν Πλοέστι χωρὶς ἀρχηγὸν εἰς τοιαύτας περι-
στάσεις. τὴν αὐτὴν πληροφορίαν καὶ παρ' ἄλλων ὁ ἀρχηγὸς ἔλαβεν καὶ
μετ' οὗ πολὺ καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον Σάββαν ὅστις μὲ ἑπτακοσίους καλοὺς
ἵππεις ἐφθάσεν εἰς Τυργκόβιστον δικαιολογούμενος ὅτι δὲν ἐκτυπήθη
μὲ τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ Θεοδώρου ὅστις ἀνέκαθεν ἦτο τουρ-
κολάτρης, καὶ τὸν λέγει πρὸς τούτους ὅτι διὰ Πιτέστι ἔχει σκοπὸν νὰ 40β
ἀπεράσῃ εἰς τὰ πέντε Καδιλίκια· τότε τὸν μὲν Σάββαν ἐδιόρισεν νὰ
στρατοπεδεύσῃ εἰς Βακαρεστί, τὸν δὲ καπετὰν Γεωργάκη γράφει νὰ
εἶναι εἰς ἄκρον προσεκτικὸς, καὶ εἰ δυνατόν νὰ τὸν βάλλῃ στὸ χέρι κατὰ
τὸν ἐσχάτως γεννηθέντα δρόμον τοῦ χ(λιάρχου) Προδάνη, Μακεδόνας, καὶ
ἄλλων πολλῶν καπετανίδων τῶν μπατουραίων· ὁ Δούκας λοιπὸν
φθάσας εἰς Κίμπιναν περιλαμβάνει εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὸν μητροπο-
λίτην καὶ λοιποὺς ἀρχοντας, καὶ εἰς εἶδος φυλακῆς τοὺς φέρει εἰς Πρέ-
ζαν· περιμένοντας ἐκεῖσε ὅλην τὴν ἡμέραν τὴν ἀπόκρισιν τοῦ ἀρχηγοῦ 41a
του, καὶ βλέπων ὅτι δὲν ἔρχεται, ἐβιάσθη τὴν 17 Μαΐου πρωτὶ νὰ τοὺς
δώσῃ τὴν ἀδειαν νὰ εἰσέλθωσιν ἐν Τρασιλβανία· νομίζων ὅτι ὁ ἀρχηγὸς δὲν
ἐνέκρινεν τὸ κίνημά του· ἀπερχόμενος δὲ διὰ Πλοέστι, πλησίον τῆς πολιτείας
ταύτης περὶ τὴν δεκάτην μετὰ τὸ γεῦμα ἀπαντεῖ ἕνα ἔφιππον κοζάκον μὲ

γράφματα πρὸς αὐτὸν ἐγκρίνοντα τὸ κίνημά του καὶ προστάζοντάς τον νὰ τοὺς ἀποστείλῃ εἰς Τιογκόβιστον· τὴν ἰδίαν σιγμὴν ἀποστέλλει διὰ πόστας προσταγὴν εἰς τοὺς φύλακας τῆς Πρέζας νὰ ἀπέλθωσιν καὶ

41β πιάσωσιν τὸν τε μητροπολίτην καὶ λοιπούς, καὶ νὰ τοὺς μετακομίσωσιν εἰς Πλοέστι. Εἰς μάτην καὶ πολλὰ ξώρας, διότι αὐτοὶ ἅμα λαβόντες τὴν ἄδειαν ἔτρεξαν τὸ κατὰ δύναμιν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὰ ἀουστριακὰ χόματα· δὲν ἔλειψεν λοιπὸν ὁ Δούκας νὰ γράψῃ τὰ τρέχοντα τῇ ἀρχηγῷ του, δικαιολογούμενος ὅτι τὸ σφάλμα τοῦτο δὲν ἀποδίδεται αὐτῷ, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ Λασάνῃ τότε Κυβερνάτορι, ὅστις ἔχων τὴν φρονίδα νὰ περιλάβῃ τὰ καλαμπαλίκια τῶν ἀρχόντων ὅπου κατὰ λάθος ἔστειλαν διὰ Τιογκόβιστον, ἐλησμόνησεν ἀμέσως νὰ ἐξ' ἀποστείλῃ τὰς προσταγὰς τῷ Δούκῃ, καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ἐκπέσῃ ὁ Δούκας τῆς ὑπολήψεως τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ διὰ νὰ καταδικασθῇ ὡς αἰσχροκερδής, ἀπέστειλεν τὴν προσταγὴν ὅχι διὰ πόστας ἀλλὰ διὰ ἐρίππων καὶ μεθύων κοζάκων. Τὸ ἀποκριτικὸν ἠαπόρτον τοῦ Δουκὸς δὲν ἠξιώθη ἀναγνώσεως· ἀλλ' ἐν συντόμῳ τὸν εἶπεν ὁ ἀρχηγός, ὅτι δὲν ἠλπίζεν ὁ Δούκας νὰ εἶναι αἰσχροκερδής, καὶ ὅτι ἔπρεπεν ἀρεύκτως νὰ περιμείνῃ ἀπόκρισιν, καὶ ὅχι βλέπων τὴν ἄργοταν νὰ ὑποθέσῃ ὅτι δὲν ἐγκρίνει τὸ κί-

42β νημα τοῦτο. Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ κίταικοι Πλοεστίου ὅλοι ἔφυγον, ὁ Δούκας μὲ τὸν ὀλίγον στρατὸν του ἐβιάσθη (εἰς τὰς 20) νὰ στρατοπεδεύσῃ εἰς Παίκοι, περιμένοντας ἐκεῖσε καὶ τοὺς λοιποὺς ἀρχηγούς του ὅπου ἔδωσεν τῷ Κατακοιζίνῳ· ὁ δὲ καπετὰν Γεωργάκης, μαθὼν ὅτι ὁ Θεόδωρος μὲ ὅλον τὸν στρατὸν του πλησιάζει εἰς Πιτέστι, ἔγραψεν τῷ πρίγγιπιν Νικολάῳ Ὑψηλάντῃ ὅπου τὸ ὀγλιγορότερον νὰ φθάσῃ ἐκεῖ μὲ ὅλον τὸ σῶμά του, ὅπου χρείας τυχούσης νὰ κτυπηθῶσιν μετὰ τοῦ Θεοδώρου, ὅστις ἅμα φθάσας εἰς Γκολέστι ἐζήτησεν νὰ διέλθῃ τὰ Ἄρτσει, ὁ δὲ καπετὰν Γεωργάκης ἐπὶ προσφάσει ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ

43α ὁμιλήσῃ μετ' αὐτοῦ τὸν ἔγραψεν νὰ ἀναπαυθῇ ἐκείνην τὴν ἡμέραν εἰς Γκολέστι, καὶ τῇ ἐπαύριον ἀπέρχεται εἰς ἀντάμωσίν του· πηγαίνων λοιπὸν εἰς ἀντάμωσίν του ὁ καλὸς καὶ ἄξιος καπετὰν Γεωργάκης μὲ πενήτηκοντα καλοὺς στρατιώτας του, ἀμέσως λέγει τὸν Θεόδωρον ὅτι παρῶν ὄλων τῶν ἀρχηγῶν του ἐπιθυμεῖ νὰ ὁμιλήσῃ τί' συνελθόντες δὲ ὅλοι οἱ καπετάνοι του ἀμέσως εἰς ὑπήκουον πάντων ἀναγινώσκει τὸν ἔγγραφον θεσμὸν ὅπου εἶχεν μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν ὅποιον ἐπεριορίζετο ὁ Θεόδωρος ὅτι ἄνευ τῆς εἰδήσεως καὶ συγκατανεύσεως τοῦ καπετὰν Γε-

43β ωργάκη δὲν δύναται νὰ κάμῃ τὸ παραμικρὸν κίνημα, ἀλλ' οὔτε νὰ ἔχῃ δικαίωμα νὰ παιδεύῃ ἀρχηγὸν καὶ στρατιώτην του ἄνευ νομίμου αἰτίας, καὶ ἂν δὲν συγκροτῇ συμβούλιον μετ' ὄλων τῶν ἀρχηγῶν του. Τότε δ'

Γεωργάκης αὐτὸ τὸ ἀρτίκολον καὶ ἐκ δευτέρου τονικῶς τὸ ἀναγινώσκει λέγων πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν παντούριδων, ἂν ὑποφέρουν ὅπου ὁ Θεόδωρος καθ' ἐκάστην εἰς τὰς ἀνοησίας του νὰ θυσιάσῃ ἀλόγως αὐτούς. τότε τὸ παρτίδον τοῦ Γεωργάκη καὶ πλείονες τῶν λοιπῶν παντούριδων ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος εἶπον ὅτι δὲν εἶναι εὐχαριστημένοι νὰ ἔχωσιν τέτοιον αἰμοβόρον ἀρχηγόν, καὶ ὅτι τὸν παραδίδουν εἰς αὐτὸν διὰ νὰ κρίνῃ κατὰ τοὺς ἱεροὺς πολεμικοὺς νόμους, καὶ ὅτι ἐπιθυμοῦν 44α εἰς τὸ ἐξῆς νὰ εἶναι ὑπὸ τῆς διοικήσεώς του. παραλαβὼν δὲ ὁ φρόνιμος Γεωργάκης τὸν Θεόδωρον ἀπῆλθεν εἰς Πλοέστι καὶ ἀμέσως τὸν παραδίδει τῷ Νικολάῳ Ὑψηλάντῃ, τοὺς δὲ παντούριδες ἀπέστειλεν εἰς τὴν μικρὴν Βλαχίαν, μέρος εἰς Δραγασάνη καὶ ἀλλαχίσε, καὶ μέρος ἐβιάσταξεν κοντὰ του.

Ἴδοῦ ἄνδρες Ἕλληνες τὸ πόσον συντελεῖ ἡ φρόνησις ἑνὸς καλοῦ ἀρχηγοῦ, διότι μὲ πόλεμον πόποτε τὸ σῶμα ὅλον τοῦ Ὑψηλάντη δὲν ἠμποροῦσε νὰ κατατροπώσῃ καὶ καταστομάσῃ τὸν Θεόδωρον. ὁ δὲ Νικόλαος Ὑψηλάντης φθάσας εἰς Κιμπολουγγί ἀμέσως ἀποστέλει εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον τὸν Θεόδωρον (μὲ δυνατὴν φρούραν) ὅπου ἐθανατώθη δικαίως, ὡς πρωταίτιος τῆς φθορᾶς τῶν Γραικῶν. 44β

Ὁ δὲ μίνιμπασις Σάββος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδώρου ἀρχισεν νὰ λαμβάνῃ διαφορετικότερα μέτρα καὶ τρόπον τινὰ νὰ φοβεῖται, ὑποψιαζόμενος μήπως ὁ Θεόδωρος διαμαρτύρησεν καὶ αὐτὸν τουρκολάτρην, καὶ οὕτως ἐζήτησεν νὰ στρατοπεδεύσῃ εἰς Μαρτσενένι ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἡ θέσις ἐκείνη πολεμικῶς πρόχει νὰ ἐνδυναμωθῇ δι' ἑνὸς καλοῦ ἀρχηγοῦ, αὐτὸ δὲ τὸ ἔκαμεν ὁ καλὸς μας Σάββος διὰ δύο λόγους, πρῶτον διὰ νὰ ἔχῃ ἐκεῖθεν ἔλευθέραν τὴν ἀνταπόκρισιν μὲ τοὺς Τούρκους καὶ δεύτερον νὰ εἶναι διαφεντευμένος ἀπὸ κάθε ἔφοδον τοῦ Ὑψηλάντη, 45α ὡσὰν ὅπου τὸ μοναστήριον τοῦτο ἔχει καλὰ καὶ δυνατὰ τείχη· μ' ὅλον ὅπου ὁ κύριος Σάββος πολυειδῶς ἔδωσεν αἰτίας καὶ πρότερον διὰ νὰ ὑπονοιασθῇ τουρκολάτρης, μ' ὅλον τοῦτο ὁ κύριος Ὑψηλάντης πόποτε δὲν ἠθέλησεν νὰ συλλάβῃ τέτοιαν ἰδέαν δι' αὐτόν, διὰ νὰ λάβῃ ἔγκαιρως τὰ ἀνίκοντα μέτρα περὶ αὐτοῦ καὶ ἂν τις τῶν ἀρχηγῶν (ἤθελεν) νὰ εἰπῇ τί κατ' αὐτοῦ, ἀμέσως τὸν ἔλεγεν ὅτι δὲν εἶναι δουλιὰ του. εἰς τὰς 23 Μαΐου στέλνει πρὸς τὸν Δούκαν προσταγὴν ὅπου χωρὶς τὴν παραμικρὰν ἄργοταν μετ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του νὰ εὐρεθῇ εἰς Τιογκόβιστον, καὶ ἰδίαν προσταγὴν ἔστειλεν διὰ τοῦ ἰδίου ταχυδρομοῦ καὶ εἰς τὸν Σάββαν. ὁ μὲν Δούκας ζητεῖ τὴν ἄδειαν διὰ τρεῖς ἡμέρας ἕως ὅτου συνάξῃ τὰς εἰς διάφορα μέρη σταλείσας ἐμπροσθυφυλακάς του, καὶ ὅτι 45β (π)εριμένει τὸν χιλιάρχον του Ἀναστάσιον, Χόντσογλου καὶ Ναούμ, οἱ-

τινες κατὰ τὴν σταλείσαν προσταγὴν ἐπιστρέφουν ἀπὸ Φωξάνι· τὸν λέγει πρὸς τοὺτοις ὅτι τὸν Κατακουζινὸν καὶ τὸν λοιπὸν στρατὸν του δὲν ἐπρόφθασαν εἰς Φωξάνι, ὡσάν ὁποῦ ὁ Κατακουζινὸς εἶχεν φθάσει εἰς Ὀδοπέσι, καὶ ἐπειδὴ τὸ Φωξάνι ἔκατακρατεῖτο ἀπὸ Τούρκους, ἐφοβήθησαν οἱ ταχυδρομοὶ νὰ πηγαίνουν παρεμπρός, καὶ περὶ πλέον διότι ἔξω τῆς χώρας Φωξανίου ἴδον δέκα ἐπτὰ πτώματα στρατιωτῶν μου τῶν ἐκλεκτοτέρων, ὡσάν ὁποῦ οἱ καλοὶ μου ἀρχηγοὶ καὶ στρατιῶται ἀκούσαντες ὅτι ἐκεῖ εὗρισκονται ἐχθροὶ ἀπεφάσισαν νὰ κτυπηθῶσιν. ὁ δὲ ἀρχηστράτηγος λαβὼν τὸ γράμμα τοῦ Δούκα ἀμέσως τὸν γράφει ὅτι τὰς 26 ἀφεύκτως νὰ εὗρεθῆ εἰς Τυργκόβιστον· τὰ ἴδια λέγει καὶ τοῦ Σάββα, καὶ ὁ Σάββας προσκαλεῖ τὸν Δούκαν νὰ ἀπερῖσῃ ἀπὸ Μαρτινένι διὰ νὰ συναπέλθωσιν εἰς Τυργκόβιστον. ὁ Δούκας λοιπὸν κατὰ τὴν διὰ δύο ταχυδρομῶν σταλείσαν σφοδρὰν τοῦ ἀρχηστρατήγου προσταγὴν, εἰς τὰς 26 μισεύει διὰ Τυργκόβιστον, καὶ φοβούμενος τινὰ ἀπιστίαν τοῦ Σάββα δὲν ἐπέρασεν ἀπὸ Μαρτινένιον, ἀλλὰ τὸ γεῦμα ἔστρατοπαίδευσεν μακρὰν τοῦ Μαρτινενίου μισὴν ὥραν καὶ διὰ γράμματός του ζητεῖ συγγνώμην ὁποῦ δὲν ἐπέρασεν ἐκεῖθεν, καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ τὸν ἰδεάσῃ ὅτι νέον ἔχει διὰ τὰ ἐχθρικὰ κινήματα· καὶ εἰς ἀπόκρισιν τὸν λέγει ὁ Σάββας ἐν συντόμῳ ὅτι ὁ πόλεμος ἀφεύκτος, ἡ νίκη εἰς τὴν τύχην καὶ καλὴν ἀντίμωσιν. ἡ ἀπόκρισις αὕτη ἦτον πλήρης δολιότητος. ἐκεῖθεν λοιπὸν μισέων περὶ τὴν δεκάτην φθάνει ἔξω Τυργκοβίστου, καὶ ἐγκαταλιπὼν ἐκεῖ τὸν ὀλίγον στρατὸν του, μὲ δέκα σωματοφύλακάς του ἀκέρχεται εἰς προσκύνησιν τοῦ ἀρχηστρατήγου, ὅστις τὸν ὑπεδέχθη μὲ ἀγριότατον βλέμμα καὶ χωρὶς νὰ θελήσῃ ποσῶς νὰ τὸν εἰπῆ ὅτι μισεύουν διὰ Πιτέσι, ἀλλ' οὔτε νὰ κάμουν καμίαν ἄλλην ὁμιλίαν, τὸν λέγει νὰ ἀπέλθῃ μὲ τὸ στρατεύμα του, καὶ αὐριον προῦ νὰ εὗρεθῆ ἐκεῖ διὰ νὰ λάβῃ τὰς ἀναγκαίας προσταγὰς. εἰς τὰς 27 Μαΐου προῦ πηγαίνει εἰς τὸν ἀρχηστράτηγον καὶ λαμβάνει τὴν ἡμερήσιον διαταγὴν, εἰς τὴν ὁποίαν βλέπει ὅτι τὸ γενικὸν στρατόπεδον μαρσίρει διὰ Πιτέσι καὶ ὅτι ὁ Δούκας, Ὀρφανὸς καὶ Κολοκοτρόνης θέλει συγκροτοῦν τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν μὲ μόνους τοὺς ἐλαφροὺς ἵππεῖς των, τὰ δὲ καλαμπάκια τῶν νὰ ταστεῖλουν εἰς Λουτσένι, ὁποῦ τὴν ἰδίαν ἡμέραν θέλει ἀναπαύσῃ ἢ ἐκλαμπρότης του. τότε τὸν λέγει ὁ Δούκας, διὰ ποῖον λόγον, ἐκλαμπρότατε! αὐτὴ ἡ στρατολογία, ἀφοῦ ὁ ἐχθρὸς εἶναι εἰς Βουκουρέστι, καὶ ὁ πρότερος πλάνός ἦτον νὰ πηγαίνωμεν καὶ καταπατήσωμεν αἰφνιδίως τὰ ἐχθρικὸν στρατόπεδον; τότε τὸν λέγει ὁ ἀρχηγὸς ὅτι αὐτὸ τὸ κάμει κατὰ τὴν ζήτησιν τοῦ καπετὰν Γεωργιάκη καὶ τῶν παντούριδῶν, οἵτινες πνέουν ἐκδικήσεως κατὰ τῶν εἰς τὰ Πέντε Καδιλίκια εὗρι-

σκομένων ἐχθρῶν μας, οἱ ὁποῖοι κατεσκλάβωσαν τὰς γυναῖκας καὶ τέκνα αὐτῶν, καὶ ὅτι ἀνάγκη πᾶσα νὰ κτυπήσωμεν τὸ σῶμα ἐκεῖνο πρῶτον καὶ ἔπειτα ἐπιστρέφομεν ἀπαξάπαντες κατὰ τοῦ ἄλλου σώματος. τότε χαμογελῶν τὸν λέγει ὁ Δούκας, ἀφοῦ ὁ ἐχθρὸς μάθῃ ὅτι ἡμεῖς ἀφίνομεν τὸ Τυργκόβιστον, δὲν θὰ ἐκτανθῆ εἰς τοῦτα τὰ μέρη; καὶ ἐκτεινόμενος βέβαια θέλει ἐνδυναμώσῃ τὸ παραχαρακωθὲν Τυργκόβιστον, καὶ ἔτσι ἡμεῖς μὲ δυσκολίαν θὰ ἐξουσιάσωμεν αὐτό, καὶ ἐπομένως θὰ περιφοροῦμεθα ἐνθεν κἀκεῖθεν, χωρὶς νὰ δυνηθῶμεν νὰ λάβωμεν πολεμικὴν θέσιν εἰς κανένα μέρος, καὶ ὁ ἐχθρὸς ἐκτεινόμενος ἴσως φθάσῃ καὶ ἔως εἰς Κιμπολοῦγγι, καὶ τοιουτοτρόπως χάνομεν καὶ τὴν ἐλπίδα ζωοτροφιαῶν, διότι οἱ Βλάχοι ἐπὶ τὰ πολλὰ κατὰ παρ' ἡμῶν ἐδοκίμασαν θέλει ἐνωθῶσιν μὲ τοὺς Τούρκους. τότε τὸν λέγει, ἄχ, καί μινε Δούκα, πάντοτε χαίρεύζικα μὲ λέγεις, καὶ ὅλο ἐναντίον ἢ ἀπόφασίς μου εἶναι αὕτη, καὶ δὲν εἶναι χρεῖα περιττολογίας, ἀλλ' ἀμέσως νὰ πηγαίνῃ καὶ ἀποστείλῃ εἰς Λουτσένι ὅλα τὸν τὰ καλαμπάκια, καὶ αὐτὸς μὲ τὸν στρατὸν του νὰ ἐκτανθῆ εἰς Κολασί καὶ Βακαρέστι, ὅπου θέλει περιμείνῃ τοὺς χιλιάρχους Ὀρφανὸν καὶ Κολοκοτρόνην. τότε τὸν λέγει ὁ Δούκας ἀμέσως ὁ Σάββας ποῦ εἶναι ἔρχεται ἀφεύκτως μετ' οὐ πολὺ, ὡσάν ὁποῦ αὐτὸν μόνον περιμένει διὰ νὰ μισσεύσῃ. ἔτσι λοιπὸν ὁ Δούκας ἀπέρχεται εἰς τὸν στρατὸν του, καὶ ἐν ᾧ κάμνει τὴν ἐτοιμασίαν του, βλέπει μακρόθεν ἕναν στρατιώτην τοῦ Γριπάρη τρέχοντα μὲ ἐν γράμμα, ὅστις πρὶν νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸν Δούκα, ἐφώνασεν, ὀγλίγορα, ὀγλίγορα, μὲ διακεκομμένην καὶ τρέμουσαν φωνήν, ὅτι οἱ ἀσπροκέφαλοι μᾶς ἐπλάκωσαν, καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐγχειρίζει τὴν προσταγὴν τοῦ Δούκα, ὅστις ἀναγνοὺς βλέπει ὅτι ὁ ἐχθρὸς κτυπεῖται μετὰ τοῦ Κολοκοτρόνη εἰς τὸ μοναστήριον Νουτσέτο, καὶ ἐπειδὴ ἄγνοεῖται τὸ ποσὸν τοῦ ἐχθροῦ χρεῖα ἀνευ τῆς μικρᾶς ἀναβολῆς νὰ ἀπέλθῃ εἰς βοήθειάν του, καὶ ἐκεῖθεν νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ τὰ διατρέχοντα. συγχρόνως ἐδιόρισεν καὶ τὸν χιλίαρχον Ὀρφανὸν δι' ἐκεῖ. τὴν ἰδίαν στιγμὴν ὁ ταγματάρχης Δούκας προστάζει διὰ νὰ κτυπήσωσιν τὰ πολεμικὰ ὄργανα ὁποῦ εἰς μίαν στιγμὴν νὰ ἐτοιμασθῆ ὅλος ὁ στρατός του ὡς εἰς στρατοπαιδείαν, καὶ ὄντες πάντες ἔφιπποι, παρῶνσιάζεται ἐμπροσθεν αὐτῶν καὶ λέγει· ἀδελφοί! ἰδοῦ ἡ ὥρα ἐκεῖνη τὴν ὁποίαν πρὸ καιροῦ ἐτσιρίσατε νὰ ἰδῆτε. ἰδοῦ τώρα ἐκτελεῖται ὁ σκοπὸς τῆς ὀπλοφορίας μας· δὲν ἐλπίζω κανεὶς ἀπὸ ἑσᾶς νὰ εἶναι τόσοσιν ἀνανδρος ὥστε νὰ ἐπιθυμῆ τὴν χαμερπῆ ταύτην ζωὴν, καὶ νὰ μὴ προκρίνῃ τὸν θάνατον. ὁ θάνατος, ἀδελφοί, εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν, εἶναι τὸ μόνον ὅποῦ πρέπει νὰ ἐπιθυμήσωμεν· δι' αὐτοῦ τοῦ γλυκυτάτου θανάτου μας, θέλει δόσωμεν τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς ἀπο-

49a

49β

50a

50β

51a

γόνους μας. ἄγωμεν, ἀδελφοί! ἡ θεία πρόνοια θέλει βοηθήσει τὰ ἐπιχειρήματά μας. τελειόνοντας τὸ λογίδριον τοῦτο, ἀμέσως αἱ ἱεραὶ σημαῖαι ἐπροπορεύθησαν καὶ ὁ στρατὸς ἠκολούθησεν, φθιάσαντες δὲ εἰς Τιργκόβιστον ἐζήτησαν νὰ πάρουν ἓνα Βλάχον, πλὴν κατὰ δυστυχίαν δὲν ἤυρον μηδένα, διότι πρὸ ἡμερῶν τόσον ἡ πολιτεία ὅσον καὶ αἱ πέριξ αὐτῆς χώραι κατὰ προσταγὴν εἶχον φύγη. ἔτσι λοιπὸν ἐπῆραν τὸν μέγαν δρόμον τοῦ Κορνετσελίου, καὶ καθ' ὁδὸν ἠπήντησαν τινὰς στρατιώτας τοῦ

51β Κολοκοτρόνη με πολεμικὰς ἀποσκευὰς καὶ ἠκολούθησαν αὐτούς. Φθιάσαντες δὲ πλησίον τῆς Μαρα δομνιάσκας ὅπου ὁ Κολοκοτρόνης εἶχεν τὸ κατώειμά του, ἔρχονται πρὸς τὸν Δούκαν οἱ δύο ὑπασπισταὶ τοῦ Γεωργίου Ὑψηλάντη, λέγωντάς τον νὰ μείνῃ ἐκεῖ ὅπου εὐρεθῆ, διότι οἱ ἐχθροὶ ὀπισθοδρομήσαν· συγχρόνως φθάνει καὶ ἓνας στρατιώτης τοῦ Κολοκοτρόνη με τὴν εἰδοποίησιν ὅτι ὁ ἐχθρὸς ὀπισθοδρομήσεν, πλὴν μετὰ τὴν ἐξοδὸν τοῦ ἀπὸ Νουτσέτον ἐξουσίασαν αὐτὸ οἱ Τούρκοι, καὶ εἶναι εἰσέτι ἐκεῖ, καὶ ὅτι ζητεῖ βοήθειαν. εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν παρευρέθη ὁ ἀπὸ μέρος τοῦ ἀρχηστρατήγου ἀποσταλεὶς ὑπασπιστὴς Ἀθανάσιος Τσακάλοφ, πρὸς ὃν λέγει ὁ Δούκας ὅτι ἀπέρχεται εἰς βοήθειαν τοῦ

52α Κολοκοτρόνη. τὸ ποσὸν τῶν ἐχθρῶν ὅμως ἀδηλον καὶ χρειὰ διὰ κάθε ἐνδεχομένην περίστασιν νὰ στείλῃ καὶ μερικὸς κοζάκους καὶ ἄλλους ἰππεῖς διὰ ῥεσέρβαν. ὁ Δούκας προοδεύων μικρὸν ἀπαντεῖ τοὺς χιλιάρχους Ὁρφανὸν καὶ Κολοκοτρόνη, καὶ ὁμιλῶν μετ' αὐτῶν, ἀπεφασίσθη, ὅπου αὐτὸς μὲν νὰ ἀπέλθῃ ἔξ εὐονύμου, αὐτοὶ δὲ πηγαίνουσιν κατ' εὐθείαν εἰς τὸ μοναστήριον (ὅπου ὁ παπᾶς Σέρβος ἐκτυπεῖτο μετὰ τοὺς ἐχθρούς, οἱ ὅποιοι φοβηθέντες τὴν ἐνδεχομένην δύναμιν τοῦ Κολοκοτρόνη καὶ Ὁρφανοῦ ἄφησαν τὸ μοναστήριον), καὶ ἂν ὁ ἐχθρὸς βιασθῆ καὶ φοβηθῆς ὀπισθοδρομήσῃ, νὰ τὸν κτυπήσῃ ὁ Δούκας, ὅστις τῇ ἰδίᾳ συγγμῇ μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἐκτείνεται πρὸς τὸν κάμπον τοῦ Κορνετσελίου ὅπου συναντεῖ τοὺς ἐχθρούς φεύγοντας, καὶ ἀμέσως κτυ-

52β πᾶ αὐτούς με ἄκραν γεναιότητα, οἱ δὲ ἐχθροὶ κατ' οὐδένα τρόπον δὲν ἠθέλησαν νὰ δόσουν γεναῖον τράκον, ἀλλὰ μετὰ τὴν μικρὰν ἀνθίστασιν των, τρέχοντες ἔφυγον μακρὰν. ὁ Δούκας λοιπὸν θέλων νὰ πέσῃ κατόπιν αὐτῶν, ἐμποδίσθη παρὰ τοῦ καλοῦ καὶ ἀξίου τοῦ χιλιάρχου Ἀναστασίου, ὅστις τὸν εἶπεν ὅτι τὸ κίνημα αὐτὸ τῶν ἐχθρῶν εἶναι με ἀπάτην, καὶ φαίνεται ἐδῶ πλησίον νὰ εἶναι κανένα μέγαλον σῶμα, καὶ ἂν ἡμεῖς μόνον πηγαίνομεν κατ' αὐτῶν ἀφεύκτως χανόμεθα, καὶ χρειὰ νὰ περιμελῶμεν καὶ τοὺς ἀπὸ μοναστήριον, καὶ τότε ἂν ἐγκριθῆ νὰ ἀπέλθωμεν ὅλοι. ἐνέκρινεν τὴν γνώμην ταύτην ὁ Δούκας (διότι ἐσυμφωνοῦσεν μετὰ τὰ λεχθέντα τοῦ αἰχμαλωτισθέντος Τούρκου), καὶ

53α ἀμέσως ἐδιόρισεν τὸν στρατὸν του νὰ διαμοιρασθῆ εἰς τρία σωματῖα, ὁ μὲν χιλίαρχος Ἀναστάσιος μετὰ τοὺς στρατιώτας του νὰ λάβῃ τὴν θέσιν μᾶς ἡαχύλας πεζικῶς, ὁ δὲ Χοτσόγλους καὶ τινες ἄλλοι ἀρχηγοὶ ἐφίππως νὰ εἶναι ἐκ δεξιῶν, καὶ ὁ Δούκας μετὰ τοὺς λοιποὺς ἔξ ἀριστερῶν. μετὰ παρέλευσιν μισῆς σχεδὸν ὥρας βλέπουν τοὺς φυγάδας Τούρκους νὰ προσδεύουν κατ' αὐτῶν, καὶ συγχρόνως νὰ ἐξέρχεται ἐν ἄλλο σῶμα χιλίων πεντακοσίων σχεδὸν ἰππέων ἀπὸ τὸ δάσος Κορνιτσελίου, ὅπου φαίνεται ἦτον τὸ γενικὸν κατάλειμα τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἄλλων προσδεύουν κατὰ τοῦ Δουκῆ, ὅστις ἅμα ἴδεν τὸν ἐχθρὸν 53β ἐρχόμενον κατ' αὐτοῦ, εἰδοποιεῖ τοὺς χιλιάρχους Ὁρφανὸν καὶ Κολοκοτρόνη διὰ νὰ προφθάσωσιν τὸ ὀλιγότερον, καὶ τὸν Ὑψηλάντην (ὅστις εἶχεν ἔλθῃ ἐκεῖ σὺν) διὰ νὰ τὸν στείλῃ βοήθειαν. οἱ μὲν Κολοκοτρόνης καὶ Ὁρφανὸς τὸν ἐμήνυσαν νὰ μὴ κτυπηθῆ, διότι πλησιάζει ἡ νύκτα, ὁ δὲ καλὸς μὲς Ὑψηλάντης μαθὼν τὴν εἶδησιν ταύτην ἀμέσως μισεύει διὰ Βακαρέστι, καὶ μηνύει τὸν Δούκαν (διὰ νὰ πολεμίσῃ γεναῖως) ὅτι τὸν στέλνει βοήθειαν ἀφεύκτως. ἐν ὅσῳ ὅμως νὰ ἔλθῃ αὐτὴ ἡ εἶδησις τῶν καλῶν δύο χιλιάρχων, ὁ Δούκας ἐκτυπεῖτο μετὰ τοὺς ἐχθρούς, καὶ βέβαια δὲν ἠθέλεν ἀφήσῃ τὸν πόλεμον, μάλιστα τότε ὅπου ἡ δεξιὰ 54α πτέρυγὰ του κτυπᾷ με ἄκραν γεναιότητα τὴν ἀριστερὰν πτέρυγαν τῶν ἐχθρῶν καὶ τὴν καταφανίζει, ἀφρευκτος ἦτον ἡ φθορὰ τῆς ἐχθρικῆς πτέρυγος διὰ τὴν ὀλιγότητά της, φθιάσας δὲ τὸ κέντρον τῶν ἐχθρῶν με φειδμὸν πολλὰ τακτικόν, ἀμέσως ἐκροτήθη μέγας καὶ καλὸς ἀκροβολισμὸς τῶν ἰππέων ἐκατέρωθεν, καὶ ἐν ᾧ τρὸς ὅσον πινὰ εἶναι νικηταὶ οἱ περὶ τὸν Δούκα, τότε ἐξῆλθεν μὲ φωνὴν ὅτι αὐτοὶ δὲν εἶναι ἐχθροὶ 54β ἀλλ' ὁ Κολοκοτρόνης καὶ Ὁρφανός, καὶ ἔτσι ἐγένεν παῦσις σχεδὸν δύο λεπτὰ τῶν ντουφεκιῶν, ἐλθόντες δὲ πλησιέστερον οἱ ἐχθροὶ, ἀμέσως καὶ τοὺς ἐγνώρισαν καὶ πλέον με ἄκραν μανίαν καὶ γεναιότητα ἐκκυπήθησαν 54γ περὶ τοῦ τῆς μισῆς ὥρας, βλέποντες δὲ ὅτι ὁ κύριος Ὁρφανός καὶ Κολοκοτρόνης δὲν ἔρχονται εἰς βοήθειάν των, καὶ ὅτι δύσκολον εἶναι νὰ κατατροπωθῆ τὸ ἐχθρικὸν σῶμα με μόνον αὐτούς, καὶ διότι ἐβλεπον τὸ πεζικὸν τοῦ ἐχθροῦ νὰ κινήται κατὰ τῶν ἄλλων καὶ με κανόνια τρία, ἐβιάσθησαν νὰ τραβιχθῶσιν καὶ ἐγκαταλείψωσιν τὴν θέσιν των, ὁ δὲ ταγματάρχης αὐτῶν βλέπων ὅτι χαλνᾷται ἡ δεξιὰ του πτέρυξ, καὶ αὐτὸς εἰς τὴν θέσιν του νὰ εἶναι εἰς κίνδυνον νὰ χαθῆ ἀδίκως, διευθύνεται 55α πολεμῶν πρὸς τὸν λόφον ὅπου εὐρίσκετο ὁ χιλίαρχος Ἀναστάσιος, καὶ ἅμα φθιάσας ἐνδυνάμωσεν τὸν λόφον ὅπως οὖν, καὶ εἶπεν, Κουράζιο παιδιά, βοήθεια μᾶς ἔρχεται. ὁ ἐχθρὸς λοιπὸν βλέποντας ὅτι τὸ ἐφιππων σῶμα τοῦ Δουκῆ φεύγει, ἐν τῷ ἅμα ὀρμᾷ εἰς τὸν λόφον, ὁ δὲ

κάριστος χιλιάρχος Ἀναστάσιος με τοὺς πεζοὺς του καὶ ἄλλους ἄλλων ἀρχηγῶν τὸν ἀπεδίωξεν τρεῖς γεναίως καὶ με φθορὰν των μεγάλην (σχεδὸν διακοσίων)· ἀφοῦ λοιπὸν ὅλον τὸ ἔριπτον σῶμα ἔφυγεν καὶ ἐκ τοῦ λόφου, ἔμεινεν ὁ δυστυχὴς Ἀναστάσιος με μόνον εἴκοσι τρεῖς τῶν στρατιωτῶν του, πάλιν δὲν ἐκαταδέχθη νὰ φύγη, ἀλλ' ἐπ' ἐλπίδι ὅτι ὁ Δούκας θέλει τοὺς καταπείσει νὰ ἐπιστρέψωσιν, ἐκάθητο ἐκεῖ πολεμῶν με ἄκραν γεναιότητα, καὶ χωρὶς νὰ δυνηθῆ ὁ πολυάριθμος ἐχθρὸς νὰ τὸν παραβιάσῃ νὰ ἀφήσῃ ἀνάνδρως ὡς οἱ λοιποὶ τὴν θέσιν του. ἐπιανεληθὼν δὲ ὁ Δούκας εἰς τὸν λόφον εἶπεν αὐτῷ ὅτι ἀδύνατον νὰ καταπεισθῆ ὁ στρατὸς καὶ ὅτι ὅλοι ἔφυγον. τότε λοιπὸν ὁ χιλιάρχος Ἀναστάσιος, καίτοι μὴ θέλων, ἐβιάσθη παρὰ τινῶν στρατιωτῶν του νὰ ἀφήσῃ τὴν θέσιν ταύτην καὶ νὰ φύγῃ, με θυσίαν δεκατριῶν στρατιωτῶν του, ἡ δὲ φθορὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀσυγκρίτως δεκαπλάσιος γέγονεν. συγχρόνως εὐρίσκεται μίαν ἀπὸ τὸ θέατρον ἐν σῶμα ἱππέων τοῦ Σάββα διὰ νὰ ἰδῆ τὸ ἀποβησόμενον.

55β Ἄνδρες Ἕλληνες, αὐτὸς ὁ χιλιάρχος Ἀναστάσιος ἦτον ἡ κορωνὴς μεταξὺ ὄλων ἐν γένει τῶν ἀρχηγῶν διὰ τὴν μεγάλην ἀνδρείαν του, καὶ τὸ πολεμικὸν πνεῦμα, καὶ ἂν ὁ δυστυχὴς Δούκας εἰς αὐτὴν τὴν περιστάσιν εἶχεν ὅλον τὸ σῶμά του, μετὰ βεβαιότητος ἠθέλεν νικήσῃ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ τολμῶ εἶπεν ἠθέλεν προσενήσῃ τέτοιαν φθορὰν καὶ τρομόν εἰς τοὺς ἀνάνδρους ἐχθροὺς, ὥστε βιασμένοι ἠθέλον ἐγκαταλείψῃ ὅλας των τὰς πολεμικὰς ἀποσκευάς, διότι τὸ γενικὸν στρατόπεδον νὰ μὲν ἦτον πολυάριθμον, πλὴν τὸ ἀνθὸς αὐτοῦ ἦτον ἐκεῖνοι ὅπου κατὰ 56α τοῦ Δουκὸς ἐπῆγον, καὶ ἂν αὐτοὶ ἐχαλνῶντο, ἀφεύκτως καὶ οἱ λοιποί, ὅπου οἱ περισσότεροι αὐτῶν ἦτον χωρὶς ἄρματα, ἠθέλαν κρυφθῆ εἰς τὸ πλησίον μέγιστον δάσος, καὶ ἂν τοῦτο ἐγένετο, βέβαια ὁ μὲν ἐχθρὸς δὲν ἠθέλεν ἀθθαδιάσῃ πλέον νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Γραικῶν, καὶ οἱ στρατιῶται μας ἠθέλον ζητεῖ μετὰ ἐπιμονῆς τὴν ἐξολέθρευσιν καὶ τῶν εἰς Βουκουρέστι μεινάντων δύο χιλιάδων.

Οἱ δὲ χιλιάρχοι Κολοκοτρώνης καὶ Ὀρφανός, καίτοι ἀκούοντες τὸν γεγονότα πόλεμον κατ' οὐδένα τρόπον δὲν ἐπῆγον εἰς βοήθειαν τοῦ 57α Δουκὸς, ἐπὶ ἀλογότατῃ προφάσει ὅτι πλησιάζει ἡ νύκτα, καὶ ἐπ' ἐλπίδι ὅτι δι' αὐτῆς τῆς αἰτίας δὲν θέλουν καταδικασθῆ ὡς φθονεροὶ καὶ χαρῆκακοί, διότι ἂν ἐγένετο νίκη τοῦ ἐχθροῦ, ἔλεγον καθ' ἑαυτόν, ὁ Δούκας ὡς ταγματάρχης θέλει δοξασθεῖ. ὡς ὕφεται ὁ καλὸς μας ἀρχηστράτηγος ὅστις διὰ τῶν χιλιάρχων καὶ ταγματάρχων ἐνέσπυρεν τὸν φθόνον καὶ ἐχθρὰν μεταξὺ ἀδελφῶν δι' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ὀπλοφοροῦντων. ὁ Δούκας δὲ φθιάσας εἰς Βακαρέστι εὗρεν τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρα-

τοῦ του, ἐκτὸς τοῦ χιλιάρχου του Ἀναστασίου, ὅστις καὶ μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Δουκὸς ἀρκετὴν ὥραν ἐκτύπει τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ἀμέσως παρῶ 57β ρησιάζεται εἰς τὸν ἀρχηστράτηγον, διηγούμενος καταλεπτῶς τὸ συμβάν, καὶ ζητῶν ἀφεύκτως νὰ ἀπέλθωσιν διὰ νυκτὸς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, λυπούμενος τὸν Κολοκοτρώνην καὶ Ὀρφανόν, οἵτινες ἔμειναν εἰς τὸ μοναστήριον Νουτσέτου. τότε ὁ ἀρχηστράτηγος τὸν λέγει ὅτι δὲν εἶναι χρεῖα ἄλλου πολέμου εἰς αὐτὰ τὰ μέρη, ὅσον δὲ διὰ τοῖς Κολοκοτρώνην καὶ Ὀρφανόν, τοὺς γράφει νὰ ἐλθῶσιν κατόπιν τοῦ γενικοῦ στρατοῦ, κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς ἡμερήσιον διαταγὴν, καὶ ὅτι θέλει τοὺς περιμείνουν εἰς Λουτσένι. τελειῶν δὲ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολὴν, ἀμέσως 58α προστάζει νὰ κινηθῆ ὁ στρατὸς διὰ νυκτὸς εἰς Λουτσένι. φθιάσαντες δὲ εἰς τὸν ποταμὸν Δομποβίτσας καὶ βλέποντες τὸ δύσκολον τῆς διαβάσεώς του, διότι εἶχεν πλημμύσει, ἐβιάσθη ὁ ἀρχηστράτηγος νὰ ἡσυχάσῃ προσκαίρως ἐκεῖ, ἐπ' ἐλπίδι ἴσως εὗρωσιν κανέναν Βλάχον γινόμενον ἄλλον πόρον διοδευτικότερον, καὶ ἐν ᾗ ἐκαταγίνοντο εἰς τοῦτο, 58β ἔρχεται ἓνας στρατιώτης τοῦ μπίνπασι Σάββα, με ἓνα διεξοδικὸν γράμμα του, δικαιολογούμενος ὅτι μὴν ἔχων ὅλον τὸν στρατὸν του ἔτοιμον, μένει τὴν ἐπαύριον νὰ μᾶς ἀκολουθήσῃ, καὶ ἄλλας πολλὰς ψευδεῖς καὶ ἀπατηλὰς ἐκθέσεις του. συγχρόνως φθάνει καὶ ὁ χιλιάρχος Ἀναστάσιος, καὶ βλέπωντάς τους καὶ Σέρβον Παπᾶ με ἔξη λιβωμένους τοὺς ὁποίους ὁ Μπασελὸτ τοὺς ἐπεσκέφθη, αὐτὸς ὀπωσοῦν νὰ τοὺς εὐχαριστήσῃ διὰ τὸν γεναιὸν πόλεμόν τους, τοὺς λέγει καλὰ ὅπου ἐγλυτώσετε, καὶ ἀμέσως με θυμὸν προστάζει τὸν Δούκα νὰ ἀπεράσῃ ἀφεύκτως τὸν ποταμὸν καὶ νὰ ἀπέλθῃ κατ' εὐθείαν εἰς Λουτσένι ὅπου εὐρίσκει τὸν ταγματάρχην Καραβιᾶν καὶ τὸν ἱερὸν λόχον, καὶ νὰ περιμείνῃ ἐκεῖ τὴν ἐκλαμπρότητά του. φθιάσας δὲ εἰς Λουτσένι μόλις εὐρίσκει ἓνα γραῖδιον, καὶ ἐρωτῶν περὶ τοῦ Καραβιᾶ ἂν εὐρίσκεται ἐκεῖ, ἐπληροφρορήθη ὅτι αὐτὸς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ μετὰ τὸ γεῦμα ἄνευ προσταγῆς τοῦ ἀρχηστρατήγου ἐμίσειεν, ἄγνοοῦσα διὰ ποῦ. ἐπρόσταξεν λοιπὸν ὁ Δούκας διὰ νὰ στρατοπαιδεύσων ἐκεῖ καὶ καθησυχάσωσιν ὅπου 59α σοῦν οἱ στρατιῶται του, ἕως ὅτου ἔλθῃ καὶ ὁ ἀρχηστράτηγος. τὴν ἐπαύριον λοιπὸν περιμείνων ἐκεῖσε τὸν ἀρχηστράτηγον, οἰφνιδίως μανθάνει ὅτι ἡ ἐκλαμπρότης του ἐπέρασεν, καὶ ἀμέσως ἔξακολουθεῖ τὸν δρόμον του διὰ Γκολέστι. προοδεύων δὲ μικρὸν εἰς ἓνα μέγιστον δάσος, μανθάνει ὅτι ὁ Καραβιᾶς εὐρίσκεται εἰς ἓνα ἐρίπιον μᾶς σκίτης εὐρισκομένης ὀπίσθην τῆς ῥάχης ταύτης, καὶ ἐπ' ἐλπίδι ὅτι θέλει εἶρει ἐκεῖσε τὸν ἀρχηστράτηγον πέρνει τὸν δρόμον ἐκεῖνον· φθιάσας δὲ εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ἐρωτᾷ τὸν ταγματάρχην Καραβιᾶν διὰ τὸν ἀρχηστράτηγον, ὁ δὲ

59β Καραβιάς τὸν λέγει ὅτι ἰδέαν δὲν ἔχει, καὶ ὅτι περιμένει ἀπὸ αὐ-
τὸν νὰ μάθῃ διὰ τὴν ἐκλαμπρότητά του. μετὰ παρέλευσιν δὲ τριῶν
ἡρῶν, ἔρχεται προσταγὴ τοῦ ἀρχιστρατήγου ἀπὸ τὰ βουνὰ πρὸς
τὸν Καραβιᾶν διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν δρόμον του διὰ Πιτέστι,
καὶ ὅτι καθ' ὁδὸν τὸν περιμένει. κατὰ τὴν σταλεῖσαν προσταγὴν τοῦ
ἀρχιστρατήγου κανεῖται ὁ στρατὸς διὰ Πιτέστι, χωρὶς νὰ ἔχη κἄν τὰ
πρὸς ζωόρκειαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὴν δευτέραν καὶ ὁ ταγματάρ-
χης Δούκας μισοῖρει μετὰ τοῦ Καραβιά, εἰς τὸ δεύτερον κατάλειμα εὐ-
θίσκων τὴν καπετάνιον τῶν οὐλάνων κύριον Γαρνόφσκην μὲ ἕν γραμμα-
60α τοῦ ἀρχιστρατήγου πρὸς τὸν Καραβιᾶν, διὰ νὰ συνοδεύσῃ τὸν Γαρνόφ-
σκην, καὶ ὅτι ἡ ἐκλαμπρότης του διὰ τῶν βουνῶν ἀκολουθεῖ τὸν δρό-
μον του διὰ Πιτέστι, καὶ ὅτι ἂν ἔχη τι οὐτάξιον νὰ τὸν γράψῃ, νὰ τὸ
στείλῃ μὲ τὸν ἐξ ἐπιτηδείου ἀφειδέντα ἐκεῖσε Ἀρβανίτην. Βλέπων λοι-
πὸν ὁ Δούκας ὅτι ὄλον εἰς Καραβιᾶν γράφει, ἐπειράχθη μεγάλως, καὶ
τὴν τρίτην ἡμέραν προῖ μὲ μόνον τὸ σῶμα του ἀκολουθεῖ τὸν δρόμον
Πιτεστίου, καὶ διὰ τὰ γεῦμα στρατοπεδεύει μίαν ὥραν μακρὰν τοῦ Πι-
τεστίου, γράφων τῇ καπετάν Γεωργάκη διὰ νὰ τοὺς προμηθεύσῃ μὲ τὰ
60β ἀναγκαῖα τρόφιμα, καὶ ἂν ὁ Ὑψηλάντης ἔφθασεν, εἰς ἀπόκρισιν τὸν
λέγει, ὅτι ἔχων σκοπὸν πρὸ ἡμερῶν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν Πιτε-
στίου, ὑστερεῖται καὶ αὐτὸς τῶν ἀναγκαίων, ὅσον δὲ διὰ τὸν ἀρχιστρά-
τηγόν μας, ἀγνοεῖ τὸ ποῦ εὐρίσκεται.

Περὶ τὴν ὀγδόην ὥραν μετὰ τὸ γεῦμα, ὁμλῶν ὁ Δούκας μὲ ὄλους
τοὺς ἀρχηγούς του τὰ πρακταῖα περὶ ζωοτροφῶν καὶ περὶ τοῦ ἀρχη-
στρατήγου, ἐνεκρίθη διὰ νὰ ἀπέλθωσιν εἰς Πιτέστι, καὶ ἐν τῷ ἐγένετο ἡ
ἐτοιμασία αὕτη, βλέπουν μακρόθεν ἕναν στρατὸν ἐρχόμενον μὲ πολλὰς
σημαίας χωρὶς νὰ ἴξεύρουν ὅποιοι εἶναι, ὅθεν ἀμέσως ἔστειλεν πινὰς
61α καλοῦς στρατιώτας διὰ νὰ παρατηρήσωσιν πλησιέστερον μήπως εἶναι
ἐχθροί· ἐπιστρέφοντες δὲ οἱ ἀποσταλέντες λέγουν τῷ ἀρχηγῷ τῶν ὅτι
ὁ ἀρχιστράτηγος ἔρχεται. ἐν τῷ ἄμει λοιπὸν ἐπρόσταξεν διὰ νὰ εἶναι
ὄλοι ἔφιπποι, περιμένοντες τὴν ἐκλαμπρότητά του. φθάσας δὲ ὁ ἀρχι-
στράτηγος, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν χιλιάρχον Καλογιάννην, ἀπὸ τὸ σῶμα
τοῦ Γεωργί Ναούμ, ἀπὸ τὸ σῶμα τῶν κοζάκων καὶ οὐλάνων, καὶ ἀπὸ
πεντήκοντα στρατιώτας τοῦ Ὀλυμπίου σταλέντας εἰς ζήτησίν του,
χαιρετᾷ αὐτοὺς καὶ προστατᾷ τὸν Δούκαν διὰ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ·
φθάσαντες δὲ εἰς τὴν γέφυραν τοῦ ποταμοῦ Ἄρτσεσι, διὰ τῶν ὑπασπι-
στῶν του μηνύει ὅπου ὄλοι οἱ ἀρχηγοὶ νὰ περιμείνωσιν ἐκεῖσε δευτέραν
61β ταγὴν, ἐβιάσθησαν αὐτοὶ μόνοι νὰ ἀπέλθωσιν εἰς Πιτέστι, καὶ ἐρωτή-

σωσιν τὸν ἀρχιστράτηγον περὶ τῶν πρακταίων των, καὶ νὰ τὸν εἰπῶσιν
ὅτι ὁ στρατὸς ὑστερεῖται ψωμίου καὶ τὰ ἄλλα θροφῆς των. ὁ δὲ κα-
λὸς ἀρχιστράτηγος μὲ ἕνα βλέμμα ἄγριον προστατᾷ τὸν Δούκαν διὰ νὰ
δόσῃ παξιμάδι, ὁ Δούκας ὅμως τὸν ἀπεκρίθη ὅτι τὸ παξιμάδι νὰ μὴν τὸ
μοιράσῃ ἀπὸ τώρα, ὅπου ὅπως εὐρίσκωμεν κατοικημένην Βλαχίαν,
ἀλλὰ διὰ τὸν στρατὸν χρεῖα νὰ προστατᾷ τὸν Ἰσπράβνικον νὰ δώσῃ
ψωμί. τότε τὸν λέγει ὅτι ἐκεῖνο ὅπου θέλω ἐγὼ νὰ γίνεταί, καὶ ὄχι
ἐκεῖνα ὅπου ἀλόγως φρονεῖς, καὶ μάλιστα ὄλον τὸ παξιμάδι σου νὰ τὸ
παραδώσῃς εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστάσιαν, διὰ νὰ λαμβάνῃς καὶ σὺ 62α
παρ' αὐτῆς τὸ ταῖνι σου, καὶ ὄχι νὰ τὸ ἐξοδεύῃς ὅπως θέλεις. τότε τὸν
εἶπεν ὁ Δούκας ὅτι ἐγὼ αὐτὸ τὸ ἡτοῖμασα διὰ τὸν στρατὸν μου, καὶ ἂν οἱ
ἄλλοι ἀρχηγοὶ δὲν ἔχουν, ἐμένα δὲν μὲ μέλει, ὡσὰν ὅπου ἦτον χρεὸς
των νὰ ἐτοιμάσωσιν καὶ αὐτοί. τότε μὲ μανίαν τὸν ἀποκρίνεται ὅτι
χρεῖα νὰ ἀλλάξῃ τρόπον καὶ φρονήματα, ὅτι εἶναι βιασμένος νὰ φερθῇ μὲ
ἄλλον τρόπον. ὁ δὲ Δούκας ἐν συντόμῳ τὸν λέγει ὅτι τώρα ἔχει δί-
καιον νὰ φέρνεται μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἐξῆλθεν. ὁ δὲ πρίγγηψ 62β
Ὑψηλάντης φέρνει τὸν καπετάν Γεωργάκη καὶ τὸν ἐρωτᾷ τὰς ἕως πλη-
ροφρορίας ἔχει τῶν ἐν Δραγασάνῃ εὐρισκομένων Τουρκῶν, καὶ πόσον
στρατὸν ἔχει σταλμένον κατ' αὐτῶν. τότε τὸν λέγει ὁ Γεωργάκης ὅτι
ὄλους τοὺς παντούριδες ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ χιλιάρχου Προδάνη καὶ
Μακ-δόνσκη, καὶ μερικὰς Ἀρβανίτας, καὶ ὅτι χθὲς οἱ παντούριδες
ἐπάτησαν τὰ ἐχθρικὰ ζάερα καὶ ἦρπασαν 70 ἄλλα· ἐσκότωσαν καὶ
πέντε καὶ ἐζόγγρισαν καὶ δύο. καὶ ὅτι ἐλπίζει ἀφεύκτως κατ' ἐκείνην
τὴν νύκτα νὰ λάβῃ τὴν χαροποιὰν εἶδησιν τῆς νίκης. τὸν ἐρωτᾷ πρὸς
τούτοις ποῖον δρόμον ἔχουν νὰ πάρουν δι' ἐκεῖνα τὰ μέρη, καὶ ἀμέσως
φέρνει τὰς χάρτας ὁ ἐκλαμπρότατος, ὁ δὲ Γεωργάκης τὸν λέγει ὅτι
αὐριον θέλει στρατοπαιδεύσουν εἰς τὸν ἡμισυν δρόμον Ῥιμνίκου καὶ
ἐκεῖθεν εἰς τὸ Ῥιμνικὸν ὅπου θέλει σκεφθῶσιν πολεμικῶς περὶ τῶν 63α
πρακταίων τους· περὶ ζαερέδων ὅμως τὸν λέγει ὅτι διὰ τραβίξῃ δυσκο-
λίαν ὁ στρατὸς, διότι δὲν εὐρίσκουσιν παρεμπρός. ἀξιόλογος τῷ ὄντι ἡ
πρόβλεψις τοῦ ἀρχηγοῦ εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιον. τὴν νύκταν λοιπὸν ἐκεῖ-
νην ὄλην ὁ ἀρχηγὸς δὲν ἠμπόρεσεν ὅπως νὰ ἀναπαυθῇ, στοχαζόμε-
νος, φαίνεται, τρόπους διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ αουστριανὰ χῶματα, καὶ
ἀπὸ τὸν φόβον τῶν ἐχθρῶν. τῇ ἐπαύριον ὅμως προῖ πηγαίνουν ὄλοι οἱ
ἀρχηγοὶ διὰ νὰ λάβωσιν τὴν ἡμερήσιον διαταγὴν. καὶ λαβόντες αὐτὴν
ἀνεχώρησεν ἕκαστος νὰ ἐτοιμασθῇ. ὁ δὲ Δούκας ἔμεινεν εἰς τὸν ἀρχη- 63β
στράτηγον διὰ νὰ πληροφορηθῇ τὰς αἰτίας ὅπου τὸν μαλτρατερεῖ, καὶ
ἀμέσως δακρυροῶν καὶ παραπονούμενος τὸν λέγει· Ἐκλαμπρότατέ

μου! ἐγὼ διὰ τὰ φανῶ ὁ μόνος εὐπειθὴς τῶν προσταγῶν σου, ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου εἶμουν ὁ ἰσχυρότερος ὄλων τῶν ἀρχηγῶν σου, ἔμεινα ὁ χειρότερος καὶ ἀνανδρότερος· μοῦ ἐξήτησες τὸν Γκέντζαγαν Δημητράκη μὲ τριάντα στρατιώτας διὰ σωματοφύλακά σου, σᾶς τὸν ἔδωσα, τὸν Γκίκαν μὲ πενήκοντα, σᾶς τὸν διώρισα, τοὺς καπετὰν Γεώργη καὶ Θεοδόσιον μὲ ἑκατὸν ἑβδομήντα κοζάκους, τὸν καπετὰν Πέτρον μὲ πενήκοντα, τὸν υἱὸν τοῦ Κομίσου Γιαννάκη μὲ 47, τὸν πολκόβνικον Μάντσον μὲ ἑννεήκοντα· μὲ ἐπρόσταξας νὰ δόσω καὶ τοῦ σωματάρχου Κατακουζινοῦ - τὸν ἔδωσα ὄλον τὸ τακίμι μου ἀπὸ Ἰάσιον ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους, καὶ τοιοῦτους στρατιώτας ὅπου ἢ ἐκλαμπρότης ἔλεγεσθε ὅτι οἱ μόνοι στρατιῶται τοῦ στρατοπέδου μου εἶναι τοῦ Δούκα, καὶ τώρα νὰ μὲ ὀνειδίζησθε παρῶσιν τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν, καὶ ποῖον ἔμένα, ὅπου ἀφοῦ τὴν μικράν μου κατάστασιν κατενάλωσα καὶ ὄλην τὴν γεναιολογίαν μου καὶ φραμίλιάν μου ἔβαλα εἰς κίνδυνον, τέτοιαν ἀνταμειβὴν ἤλπιζον ἐγὼ διὰ τὰς τόσας θυσίας μου; αὐτὴ εἶναι ἢ εὐχαρίστησις ὅπου ἐπερίμενον νὰ λάβω μὲ τῶν ἡμερῶν ἀπὸ τὴν ἐκλαμπρότητά της διὰ τὴν πίστιν καὶ σέβας ὅπου εἶχον πρὸς σε; ποῖος τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν ἀπαρσιλάκτως ἐκτέλεσεν τὰς προσταγὰς σου, ποῖος τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν ἀπεφάσισεν νὰ σὲ δόσῃ ἕνα στρατιώτην; πότε ἐγὼ ἀδιαδίασα ὡς πολλοὶ ἄλλοι παρῶσιν σου νὰ ὀμιλήσω ἐκτὸς τοῦ χρόνου μου; δὲν εἶμαι ἐγὼ ἐκεῖνος ὁ Δούκας ὅπου διὰ νὰ δόσω τὸ παρῶδειγμα καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς, εἰς τὸ Κορνιτσέλι ὡς ἀπλὸς στρατιώτης καθ' ὄλην τὴν νύκτα εἶμουν καθαοῦλι εἰς τὸ κατάλειμά σου; δὲν εἶμαι ἐγὼ ἐκεῖνος ὁ Δούκας ὁ ὁποῖος αἰείποτε διὰ κάθε τι σὲ ἔλεγεν τὴν ἀλήθειαν; καὶ τώρα ἐγὼ παρῶσιν τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν νὰ κατηγοροῦμαι· διαί τέλος πάντων δὲν θέλεις νὰ μὲ κρίνῃς πολεμικῶς; ἂν ἐγὼ τὴν ἐλευθέρην δίοδον ἔδωσα τοῦ μητροπολίτου καὶ λοιπῶν ἀρχόντων τὸ ἔκαμα ἀπὸ αἰσχροκέρδειαν, νὰ καταδικασθῶ εἰς θάνατον ὡς ἄτιμος, διότι καλὰ γινώσκεις ἢ ἐκλαμπρότης σου ὅτι ἐγὼ ἔκαμα τὸ κίνημα αὐτὸ ἕνεκ προσταγῆς σου, καὶ περὶ πλέον βλέπων τὴν ἀρχιτητα τῆς ἀποκρίσεώς της ὑπέθεσα ὅτι δὲν ἐγκρίνεις τὸ κίνημά μου εἰς τὸ διάστημα τῶν δύνω μηνῶν ὅπου ἐκάθισα εἰς τὸ Πλοέστι σὲ ἤλθεν κάμμία ἀγωγή κατ' ἐμοῦ διὰ τὸν ἀχρεῖον τρόπον τῆς διοικήσεώς μου, ὅτι δὲν ἔστειλες σπῆς εἰς Πλοέστι, πρῶτον τὸν ὑπασπιστὴν τοῦ Κατακουζινοῦ Ἀμβροσιάδη, καὶ ἐπομένως ὁ πρίγγιψ Γεώργιος τὸν ὑπασπιστὴν τὸν διὰ νὰ παρατηρήσωσιν τὰ κινήματά μου; δὲν εἶναι ἢ ἐκλαμπρότης σου ὅπου μὲ διάφορα γράμματα σου μὲ ἔλεγεσθε νὰ εὐχαριστήσω τοὺς καλοὺς καὶ ἀξιόους ἀρχηγούς του καὶ στρατιώτας μου διὰ τὸν τίμιον τρόπον τους;

καὶ μὴν δυνηθῆς πλέον ὁ δυστυχὴς Δούκας νὰ ὀμιλήσῃ, παρακινούμενος μεγάλως ἐξῆλθεν τοῦ ἀρχιστρατήγου, καὶ ἀμέσως ἀπέρχεται εἰς τὸν καλὸν σωματάρχην του Ν. Ὑψηλάντην, καὶ μὲ ἄκραν του λύπην ἐπαναλαμβάνει τὰ ὅσα δικαιολογήματα εἶπεν τῷ ἀρχιστρατήγῳ. τέλος δὲ τὸν λέγει ὅτι εἶναι ἀσθενής, καὶ παρακαλεῖ τὴν ἐκλαμπρότητα του ὅπου δι' αὐτοῦ νὰ τὸν δοθῇ ἢ ἄδεια νὰ πηγαίῃ προσαίρως εἰς Κιμπολούγγι πρὸς ἀνάρρωσιν τῆς ἀσθενείας του. ἀμέσως λοιπὸν πηγαίνει ὁ σωματάρχης Νικόλαος εἰς τὸν ἀρχιστρατήγον καὶ τὸν λέγει διὰ νὰ δοθῇ τῷ Δούκα νὰ ἀπέλθῃ εἰς Κιμπολούγγι ὡς ἀσθενής. ὁ δὲ καλὸς ἀρχιστρατήγος, ἔχων σκοπὸν νὰ δολοφονήσῃ αὐτόν, κατ' ἀρχὴς δὲν ἐνέδωσεν, ἀλλὰ τὸν κράζει ἐμπροσθέν του, καὶ τὸν λέγει. τί ἔχεις, Δούκα! εἶμαι ἄρρωστος, ἐκλαμπρότατε! Δὲν σὲ ἴδεν κινένας ἰατρός; μάλιστα, ὁ Μπασελότ. Καὶ τί σὲ εἶπει; ὅτι χρεῖα νὰ ἀπέλθω εἰς Κιμπολούγγι, διότι ἐκεῖ εἶναι καὶ ἰατρός καὶ φαρμακοπωλεῖον διὰ τὰ ἀναγκαζοῦντα μοι ἰατρικά. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶναι ἔτσι, σοὶ δίδεται ἢ ἄδεια, τὸν δὲ στρατὸν σου θέλεις παραδώσει τοῦ καπετὰν Γεωργιάκη, προστάζοντας ὄλους τοὺς ἀρχηγούς σου νὰ ὑπακούωσιν αὐτῷ. σὺ δὲ μὲ δέκα Ἀλβανίτας, ἀφοῦ παρῶσιν σου καὶ τὰ ἀμάξια μὲ τὸ παξιμάδι εἰς τὴν ἐπιστάσιαν τῆς οἰκονομίας, ἀπέρχεσαι μετὰ τοῦ Γεωργίου μόνον εἰς Κιμπολούγγι, καὶ ἀφοῦ ἀνέλαβες, ἔρχεσαι καὶ εἰς τὸ Κούρτε Ἀρτσσε καὶ εἰς τὸ Ῥιμνικόν. τότε παρῶσιν τοῦ καπετὰν Γεωργιάκη ὁ Δούκας ἀρχισεν νὰ παραπονεῖται εἰς τὸν ἀρχιστρατήγον διὰ τοὺς νέους στρατιώτας ἔδωσεν τοῦ Κατακουζινοῦ, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολλὰ χρήσιμοι εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας. τότε λοιπὸν ὁ ἀρχιστρατήγος ἀρχισεν τρόπον τινὰ νὰ διακρόσῃ, ἀφοῦ ἴδεν ὅτι καὶ ὁ καπετὰν Γεωργιάκης ἐκθείαζεν μεγάλως τὸν στρατὸν ἐκεῖνον, καὶ νὰ δικαιολογῇ τὸν Δούκαν εἰς τὴν ἀδικίαν ὅπου τοῦ ἔκαμε ὁ ἀρχιστρατήγος, λέγων ὅτι ἂν ἦσαν αὐτὸς εἰς τὸν τόπον τοῦ Δούκα ἕνα στρατιώτην δὲν ἐξεχώρισε ἀπὸ κοντά του, διότι ἀρχηγὸς γίνεται πινὰς μὲ στρατιώτας. ἐν ᾧ λοιπὸν ἐγένετο αὐτὴ ἢ ὀμιλία λέγουσιν τῷ ἀρχιστρατήγῳ ὅτι ὁ ἱερὸς λόγος ἔρχεται, καὶ ἀμέσως ἐξέρχονται πάντες πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν πτοχῶν νέων ἐκεῖνων, οἱ ὅποιοι κατὰ δυστυχίαν ἐγράφθησαν εἰς τὸν ἱερὸν λόγον, διὰ νὰ γένουν ἄλογον θῦμα εἰς τὴν ἀνοησίαν τινῶν ὡς ἵστερον ἀκούσετε· συγχρόνως φθάνει καὶ ἕνας ταχυδρόμος τῶν χιλιάρχων Κολοκοτρώνη καὶ Ὁρφανοῦ ἀπὸ Κιμπολούγγι, εἰδοποιῶντας τὸν ἀρχηγὸν ὅτι αὐτοὶ ἐπῆραν τὸν δρόμον ἐκεῖνον, καὶ ὅτι ὁ χιλίαρχος Γοιπάρης (ὅστις εἶχεν ἀφελθῆ εἰς Τρογκόβιστον) εἰρήσκειται εἰς τὴν Κρίτσιμαν Δομνιάσκαν λεγομένην, καὶ ὅτι περιμένουν διαταγὰς περὶ τῶν μελλόντων κινήματων

66α.

66β.

67α.

67β.

68α.

των. εἰς αὐτοὺς λοιπὸν ἐστάλη προσταγὴ μετὰ τοῦ Μιάνου, διὰ νὰ διευ-
 θυνθῶσιν εἰς Ρίμνικον. μίαν ὥραν πρὶν τοῦ μισευμοῦ ἀπὸ Πιτέστι
 ἐπληροφόρηθη ὁ ἀρχιστρατήγος ὅτι ὁ Σάββας ἐνώθη μετὰ τοὺς Τούρ-
 κους, λαβὼν ἐνέχειρον τεσπαράκοιτα ἐξ αὐτῶν, καὶ ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἔρ-
 χονται κατόπιν τοῦ στρατοῦ του· αὐτὸ τὸ κίνημα τοῦ Σάββα ἐπαρραβίασεν
 68β τὸν ἀρχιστρατήγον νὰ φανῆ ἀνανδρότερος ἀπὸ ὅτι ἦτον ἕως τώρα, καὶ
 ἀμέσως προστάζει τὸν Γεωργάκην νὰ μισεύσουν· ἔτσι λοιπὸν ὁ μὲν
 στρατὸς ἐμίσευσεν διὰ Ρίμνικον, ὁ δὲ Δούκας μετὰ ἄκραν λύπην τῆς ψυ-
 χῆς του ἀπεχωρίσθη τοῦ ὀλίγου στρατοῦ του, καὶ ἐπῆρεν τὸν δρόμον
 Κιμπολογγίου· φθιάσας δὲ ὁ στρατὸς εἰς τὸ πρῶτον κατάλειμα ἐκοιμήθη
 ἐκεῖ, μετὰ ἄκραν ἔλλειψιν ζωοτροφιῶν. τῇ ἐπαύριον λοιπὸν διευθύνεται
 διὰ Ρίμνικον, μετὰ ἄκραν δυσκολίαν διὰ τὸ ἀκατάπαυστον τῆς ὑαγδαίας
 βροχῆς, καὶ μάλιστα διὰ τοὺς πτωχοὺς ἱερολοχύτας, οἵτινες ἀφοῦ ἦτον
 πεζοὶ δὲν εἶχον ὄπισσοῦν μήτε ψομί· φθιάσαντες λοιπὸν εἰς Ρίμνικον
 69α εὔρον ἐτοιμασθῆν ὀλίγον ψομί, ὅχι ὅμως ἔξαρκαῦν διὰ ὅλον τὸν στρα-
 τόν. τότε λοιπὸν κράζει τὸν καπετὰν Γεωργάκην καὶ τὸν λέγει τί ποιη-
 τέον καὶ ὁποίας εἰδήσεις ἔχει διὰ τὸν ἐχθρόν· τὸν λέγει λοιπὸν ὁ καπετὰν
 Γεωργάκης ὅτι αὔριον χρεῖα νὰ καθησυχάσῃ ὁ στρατὸς ἐδῶ, τὰ δὲ νεώ-
 τερα τῶν ἐχθρῶν εἶναι ὅτι οἱ παντούριδες χθὲς περὶ τὰ ξημερώματα
 αἰφνιδίως ἐπάτησαν τὰ ἐχθρικά ζαίρα καὶ ἀφήρπασαν κάμποσα ἀλογά-
 των, καὶ ὅτι εὗρισκονται εἰς Δραγασιάνι τρόπον τινὰ περιορισμένοι, καὶ
 69β ὅτι ὁ καπετὰν Διαμαντῆς καὶ Μηχάλογλους ἐνώθησαν μετὰ τοὺς λοιποὺς
 παντούριδες, καὶ ὅτι αὐτὸς μετὰ τὸ σῶμα του καὶ μετὰ τὸν χιλιάρχον Ἄνα-
 στάσιον ὁποῦ ἐδιόρισαν ἀρχηγὸν εἰς ὅλον τὸν στρατὸν τοῦ Δουκὸς ἀπέρ-
 χεται διὰ Δραγασιάνι, καὶ ἐκεῖ περιμένει τὴν ἐκλαμπρότητα του. τῇ
 ἐπαύριον λοιπὸν μισεύει καὶ ὁ στρατὸς μετὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου διὰ
 Δραγασιάνι, καὶ τὴν πρώτην νύκτα κακῶς ἀνεπαύθησαν εἰς ἓνα χωρίον
 ἐξ αἰτίας τῆς βροχῆς. ἐκεῖθεν λοιπὸν ἀποστέλει τὸν Καραβιᾶν εἰς τὸν
 ἱερὸν λόχον καὶ λοιποὺς τινὰς ἀρχηγοὺς διὰ νὰ προσδεύσωσιν καὶ ἀπέλ-
 θωσιν πλησίον Δραγασιανίου διὰ νὰ λάβωσιν πολεμικὴν θέσιν, καὶ ὅτι
 70α ἡ ἐκλαμπρότης του μετὰ ὅλον τὸ σῶμα τῶν κοζάκων, οὐλάνων, Κολοκο-
 τρόνη καὶ Ὀρφανοῦ θέλει μείνωσιν μακρὰν τοῦ Δραγασιανίου, γράφει
 συγχρόνως καὶ τὸν καπετὰν Γεωργάκην νὰ τὸν ἰδηάσῃ περὶ τῶν ἐχθρι-
 κῶν κινήματων. ὁ καπετὰν Γεωργάκης λοιπὸν φθιάσας ἀπέναντι τῶν ἐ-
 χθρῶν ἀμέσως διαμοιράζει τὸν στρατὸν του εἰς τὰς ἀναγκαίας θέσεις,
 τὸν δὲ χιλιάρχον Ἄναστάσιον διορίζει νὰ διέλθῃ τὴν ἀπέναντι τοῦ
 Δραγασιανίου εὗρισκομένην γέφυραν εἰς ἓνα βαλτώδες μέρος, καὶ νὰ
 στρατοπαιδεύσῃ εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ λόφου, διὰ νὰ ἐμποδίξῃ τοὺς

ἐχθροὺς ὁποῦ μὴν ἐφοδεύσωσιν καὶ χαλάσωσιν τὴν γέφυραν ταύτην· οἱ 70β·
 δὲ ἐχθροὶ βλέποντες ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς προσδεύει ἀφόβως κατ'
 αὐτῶν, καὶ φοβούμενοι νὰ μὴν περιορισθῶσιν πανταχόθεν, ἐβιά-
 σθησαν νὰ στείλουν ἑκατὸν πενήντα ἵππεῖς κατὰ τοῦ Ἄναστα-
 σίου, οἱ ὅποιοι καὶ πολεμηθέντες μετὰ ἄκραν γεναιότητα τῶν Γραι-
 κῶν, εἰσῆλθον πάλιν εἰς τὸ Δραγασιάνι. ταῦτα πάντα ποιῶν ὁ
 καλὸς Γεωργάκης γράφει τῷ ἀρχιστρατήγῳ ὅτι, ἐπειδὴ σήμε-
 ρον εἶναι Τρίτη καὶ πολλὰ λάσπες, αὔριον κτυπεῖται μετὰ τὸν
 ἐχθρόν, καὶ ἐλπίζει δι' εὐχῶν τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐκλαμπρότητός του νὰ
 τοὺς νικήσῃ, ἐν ᾧ λοιπὸν γίνονται ὅλαι αὐταὶ αἱ καλὰ διαταγαὶ παρὰ 71α·
 τοῦ καπετὰν Γεωργάκη, τότε ὁ ἀξιόλογός μας Καραβιᾶς, χωρὶς νὰ δόσῃ
 τὴν εἶδησιν τῷ καπετὰν Γεωργάκην, παραλαβὼν τὴν ἀλτιγλέριαν τῶν
 τεσσάρων κανονίων, τὸ σῶμα του, καὶ τὸν ἱερὸν λόχον, ἀμέσως ἀπέρ-
 χεται κατὰ τοῦ Δραγασιανίου, καὶ συγκροτεῖ πόλεμον μετὰ τὸν ἐχθρόν·
 οἱ ἄλλοι λοιπὸν ἀρχηγοὶ, οἵτινες εἶχον διορισθῆν νὰ εἶναι ἔτοιμοι δι' αὔ-
 ριον, βλέποντες τὸν Καραβιᾶν νὰ κτυπῆται, ἐθαύμασαν, καὶ ἀμέσως
 τρέχουν εἰς βοήθειάν του. ὁ πόλεμος γίνεται μετὰ μεγάλην μανίαν καὶ
 γεναιότητα ἀπὸ μέρος τοῦ ἱεροῦ λόφου, καὶ ἐν ᾧ οἱ Τοῦρκοι, νικηθέν- 71β·
 τες τρόπον τινὰ, ἐτοιμάζοντο νὰ ἀφήσωσιν τὸ Δραγασιάνι καὶ νὰ φύγουν,
 βλέποντες ὅμως ὅτι ὁ κύριός μας Καραβιᾶς μετὰ τὴν ἀλτιγλερίαν του δὲν
 κάμνει τὴν παραμικρὰν ζημίαν εἰς αὐτοὺς καὶ ὅτι πλέον παύει κἄν τὸ νὰ
 ῥίχνῃ κανόνια, καὶ ὅτι ἄλλη βοήθεια δὲν φαίνεται νὰ ἔλθῃ εἰς τὸν δυσ-
 τυχή ἱερὸν λόχον, ἀμέσως ὁμοῦν μετὰ μανίαν κατ' αὐτοῦ οἱ εὐρεθέντες
 ὀκτακόσιοι Τοῦρκοι ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ υἱοῦ τοῦ Καραφείζη, καὶ ὁ κύ-
 ριος Καραβιᾶς βλέπων τὴν ὁρμὴν τῶν ἐχθρῶν, φωνάζει εἰς τὸν στρα-
 τόν του Νασέτ (1), καὶ ἀμέσως ὀπισθοδρομεῖ ἐγκαταλιμπάνων εἰς τὸν 72α·
 κάμπον τὰ τεσσαρὰ κανόνια καὶ τὸν ἱερὸν λόχον πολεμοῦντα μετὰ μεγά-
 λην ἀνδρείαν καὶ ἀπελπισμένως. ὁ δὲ καπετὰν Γεωργάκης, χιλιάρχος
 Ἄναστάσιος, καπετὰν Διαμαντῆς, Μηχάλογλους, Καλογιάννης, καὶ λοι-
 ποὶ τινὲς ἀρχηγοὶ, χωρὶς νὰ ἔχωσιν τὸν στρατὸν τους ἕκαστος, προβλέ-
 ποντες τὴν ἀφρευκτον φθορὰν τοῦ ἱεροῦ λόφου καὶ τοῦ πρίγγιπος Ν.
 Ὑψηλάντη ὁποῦ ἦτον διοικητῆς του, ὁμοῦσιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ με-
 τοιαύτην ἀνδρείαν, ὥστε τὸν ἐβίασαν νὰ ὀπισθοδρομήσῃ προσκαίρως,
 καὶ ἀμέσως ἔξουσίασαν τὰ δύο κανόνια, τὴν ἱερὰν σημαίαν καὶ κάμπο-
 σους τῶν ἱερολοχύτων, καὶ ζητοῦντες φουσέκια καὶ φριτίλια διὰ νὰ τὰ 72β·

(1). *Νασέτ*. Πιθανῶς τὸ τουρκ. Nasihat? Σωθῆτω ὁ δυνάμενος: Sauve-
 qui peut?

73a ὄξουν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, δὲν εὐρίσκουν τίποτε. ἔτσι λοιπὸν οἱ ἐχθροί, βλέποντες τὴν ἀκατάστασιν τοῦ στρατοῦ καὶ τὸν Καραβιᾶν φεύγοντα, πάλιν ὁρμῶν κατὰ τῶν Γραικῶν καὶ ἕκαμον σχεδὸν παντελῆ φθορὰν εἰς τοὺς μείναντας ἱερολοχίτας, διότι οἱ πεζοὶ οἱ τρισάθλιοι ἔγινον θύματα τῆς ἐχθρικῆς ὁρμῆς, καὶ οἱ διασωθέντες ἔπιπτοι ἀρχηγοὶ τε καὶ στρατιῶται, χωρὶς πλέον νὰ ἀντιπαραταχθῶσιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ (ὡς ὀλίγοι) ὀπισθοδρομήσαν, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐχθρὸς τῶν ὀκτακοσίων δὲν ἐτόλμησεν νὰ τοὺς κυνηγήσῃ, ἀλλ' ἐκαταγίνετο νὰ κατατομή τοὺς δυστυχεῖς ἱερολοχίτας. ἀξιοθρήνεος τῷ ὄντι ἡ περίστασις αὕτη τῶν ἱερολοχίτων, οἱ ὁποῖοι μ' ὄλον ὀποῦ ποτὲ δὲν ἐμεταχειρίσθησαν τὰ ἄρματα, μ' ὄλον τοῦτο ἐπολέμησαν μὲ ἄκραν γεναιότητα, καὶ ἀπέθανον ἐνδόξως διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος των. ἡ πατρίς χρεωσιεῖ δι' ὄλους αὐτοὺς τοὺς εὐγενεῖς νέους νὰ ἀναγείρῃ στείλας, καὶ νὰ ἀνταμείρῃ μὲ τὰ ἀνήκοντα βραβεῖα τὴν γενεαλογίαν των, καταγράφουσα εἰς τὴν πλάκην τῆς ἀθανασίας ὄλων αὐτῶν τὰ ὀνόματα εἰς αἰώνιον ἀνάμνησιν.

73β Ὁ λοιπὸς στρατὸς μετὰ τὴν νίκην ταύτην κινεῖται πρὸς τὸ κατάλειμα τοῦ ἀρχιστρατήγου, καὶ πληροφοροῦν τὰ γεγονότα. ὁ καλὸς λοιπὸν ἀρχηγὸς ἀντὶ ὀπωσοῦν νὰ λυπηθῆ τὴν τραγικοτάτην φθορὰν τῶν δυστυχῶν ἱερολοχίτων, καὶ νὰ καταδικάσῃ μὲ ἄτιμον θάνατον τὸν ἀγαπητὸν τοῦ Καραβιᾶν ὡς πρόξενον τῆς φθορᾶς ταύτης, ἀμέσως προσιτάζει νὰ ὀπισθοδρομήσῃ ὁ στρατὸς διὰ Ῥίμνικον. πόποτε δὲν ἠλπίζετο τοιαύτη φθορὰ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ἐχθρὸν, ὅστις ἀνεχαιτίζετο εἰ, διάστημα πᾶμπόλλων ἡμερῶν ἀπὸ τὸ σῶμα τῶν παντούριδων μόνον, χωρὶς νὰ φανῆ πόποτε ὀρμῶν κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐκάλλετο περιορισμένος εἰς τὴν σφαίραν τοῦ Δραγασανίου τὸ ὀποῖον εἶχεν ἐνδυναμώσει μὲ μικρὰ χαρμὰ, φοβούμενος τὴν ἐφοδὸν τῶν παντούριδων. ὁ στρατὸς λοιπὸν κατὰ τὴν δοθείσαν προσταγὴν δι' ὄλης ἐκείνης τῆς νυκτὸς κινεῖται, καὶ τῇ ἐπαύριον φιδάνει εἰς Ῥίμνικον, καὶ ἐκεῖσε δὲ ἀναπαυθεὶς τὴν ἡμέραν ἐκείνην μὲ φόβον μεγάλον, ἔπειτα κινεῖται διὰ τὸ μοναστήριον Κόζας, ὅπου διέτριψαν δύο ἡμέρας. ἐκεῖ λοιπὸν ὁ καλὸς ἀρχιστράτηγος λέγει γυμνῆν τὴν ἀλήθειαν τοῦ σκοποῦ του τῷ καπετάν Γεωργάκη ὅτι εἰσέρχεται εἰς Ἄουστριαν, καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ περιλάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ ὅσους ἐγκρίνη ὑπόπτους διὰ τὴν ἐκλαμπρότητά του, καὶ νὰ διορίσουν εἰς διαφόρους θέσεις πολλοὺς τῶν ἀρχηγῶν. ἀμέσως, λοιπὸν 74a κοινῇ γνώμῃ τὸν μὲν καπετάν Διαμαντὴν διορίζουσιν νὰ ἀπέλθῃ εἰς Πίστριτσαν μοναστήριον, τὸν δὲ Μηχάλογλου εἰς ἄλλο μοναστήριον τῶν Πέντε Καδιλίκων, καὶ τὸν χιλίαρχον Ἀναστάσιον εἰς τὴν Ὀκναν, καὶ

ἄλλους εἰς ἄλλα μέρη. ὁ καπετάν Γεωργάκης λοιπὸν ἀφοῦ ἐτελείωσε ἄλλα αὐτὰ, περιλαμβάνει τὸν στρατὸν του, καὶ ἀποχαιρετῶν τὸν ἀρχιστράτηγον διευθύνεται διὰ τὸ Ἄρτσουσι, καὶ ἐκεῖσε ἀνασκεπτόμενος(?) μετὰ τοῦ Φαρμάκη νὰ ἀπέλθωσιν ὅπου παρὰ τῶν δύο τοῦτων ἐγκριθῆ. ἀφοῦ γοῦν ὁ καπετάν Γεωργάκης ἀνεχώρησεν ὁ ἀρχιστράτηγος φοβούμενος 75a δολοφονίαν τινά, ἀμέσως κατὰ τὴν συνήθειάν του ἐτοιμάζει μίαν ἐπιστολὴν ὅτι τῷ στέλνεται ἀπὸ μέρος τοῦ ἐν Σιμπίνῃ Γενεράλ Κομάντου, εἰδοποιοῦντας τὸν ὅτι ἡ Ἄουστρία ἐκύρηξεν πλέον τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πόρτας, καὶ ἐπειδὴ τὰ στρατεύματά της ἐξέρχονται τὴν ἰδίαν ἡμέραν, χρεῖα ἡ ἐκλαμπρότης του ὡς ἀγνωρισμένος ἀρχιστράτηγος νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὰ σύνορα, καὶ ὀμυλήσουν τὰ δέοντα. μὲ μεγάλην λοιπὸν 75β χαρὰν κράζει τοὺς εἰς τὸ μοναστήριον εὐρεθέντας ἀρχηγούς καὶ στρατιώτας, καὶ παύρησι ὄλων των ἀναγινώσκει, προστάζοντας ὀποῦ ὄλοι νὰ ὄξωσιν τὰ ντουφεκιά των, καὶ νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εὐχριστοῦντες τὸν Θεὸν διότι εὐδόκησεν ὀποῦ ὄλη ἡ Εὐρώπη νὰ κυρήξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ τυράννου μας. ἀφοῦ λοιπὸν ἔγινεν ἡ ἀνήκουσα δοξολογία εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ ἀνυπάρκτους καὶ ψευδεῖς χαροποιὰς εἰδήσεις, τότε προστάζει ὅτι αὐριον ἡ ἐκλαμπρότης του ἀπέρχεται εἰς τὰ σύνορα, καὶ ὁ στρατὸς νὰ μείνῃ ἐκεῖ ἐπὶ δευτέρας προσταγῆς· οἱ δὲ ἀρχηγοί, οἱ ὀποῖοι μόλις εἰς αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἐξύπνησαν, λέγουν αὐτῷ ὅτι αὐτὰ τὰ λεγόμενα πλέον ὡς παύσωσιν, καὶ χρεῖα εἰλικρινῆς νὰ μᾶς καθοδηγήσῃς περὶ τῶν πρακταίων μας· ἡμεῖς καλῶς γινώσκωμεν ὅτι ἡ 76a ἐκλαμπρότης σου μᾶς ἀρίνεις καὶ εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀουστριακὰ γῶματα. ἂν στοχάζεσθα ὅτι ἡμεῖς θὰ σὲ ἐμποδίσωμεν, μεθ' ὄρκου σὲ πληροφοροῦμεν ὅτι δὲν θέλωμεν καταδεχθῆ νὰ πράξωμεν αὐτὸ τὸ ἀνοσιούργημα· χρεῖα ὅμως ὡς ἀρχηγὸς μας ὀποῦ εἴσωσιν νὰ μᾶς εἴπῃς τί δρόμον νὰ πάρωμεν. τότε ὁ Ὑψηλάντης τοὺς λέγει ὅτι αὐτὸς στέλνει μόνον τοὺς δύο ἀδελφούς του μέσα, καὶ αὐτὸς μένει μετὰ αὐτούς. τότε ὁ χιλίαρχος Ἀναστάσιος τὸν λέγει ὅτι χρεῖα καὶ ἡ ἐκλαμπρότης του νὰ κοιτάξῃ τὴν ἀσφάλειάν του, ὁ δὲ στρατὸς ὡς λυόμενος θέλει εἴρουν κανένα δρόμον 76β διὰ νὰ ἀπέλθωσιν καὶ ἐνωθῶσιν μετὰ τοῦ καπετάν Γεωργάκη, καὶ ἐκεῖθεν ὁ καιρὸς καὶ ἡ περίστασις θέλει τοὺς διδάξῃ περὶ τῶν μελλόντων πρακταίων τους. τότε λοιπὸν βλέπων ὁ ἀρχιστράτηγος ὅτι ὁ χιλίαρχος Ἀναστάσιος τῷ ἐφάνη ὁ πιστότερος πάντων, τὸν λέγει νὰ ἀκολουθήσῃ ὡς ἐμπροσθοφυλακὴ τὸν δρόμον Καϊνετίου, παρατηρῶντας καλὰ ὄλα τὰ ἐκεῖσε κατάστενα νὰ μὴν εἶναι κάμμια ἔνεδρα τοῦ χιλίαρχου Προδάνη καὶ Μακεδόνσκη κατὰ τῆς ἐκλαμπρότητός του. ἔτσι καὶ ἔγινεν, καὶ ἀμέσως εἰδοποιεῖ τὸν ἀρχιστράτηγον διὰ νὰ ἀκολουθήσῃ ἀρόβως

77α τὸν δρόμον του. φθάσας δὲ εἰς Καϊνένι, μισὴν ὥραν πλησίον τῶν ἄου-
στριακῶν συνόρων στρατοπεδεύει, ἔχων μετ' ἑαυτοῦ τοὺς χιλιάρχους
'Ορφανόν, Κολοκωτρόνην, 'Αναστάσιον, ταγματάρχην Καραβιῶν, Σέρ-
βιον Παπᾶ, Χόντσογλου, καὶ ἄλλους πολλοὺς μικροὺς ἀρχηγούς. ἐκεῖσε
λοιπὸν ἀνεπαύθη τρεῖς ἡμέρας, ἕως ὅτου ἑκατόρθωσεν τὴν εἴσοδόν του.
77β εἰς τὸ διάστημα λοιπὸν τῶν τριῶν τούτων ἡμερῶν καθ' ἑκάστην ἔστειλε
διάφορα σωμάτια νὰ διευθύνωνται εἰς Κιμπολοῦγγι, ὅπου θέλει περι-
μείνουσιν τὴν ἐκλαμπρότητά του, διὰ νὰ συναπέλθωσιν μέσον τῶν βου-
νῶν εἰς Μολδαβίαν. ἀφοῦ ὅμως τοῦ ἦλθεν ἡ ἄδεια νὰ εἰσέλθῃ, τότε
διὰ μιᾶς παραλαβῶν τὸν πιστὸν του μηνίστορα Λασάνην, τὸν 'Ορφα-
νόν, τὸν καμαρδινερόν του καὶ τοὺς δύο ἀδελφούς του, εἰσέρχεται εἰς τὰ
σύνορα, ἐγκαταλιπὼν ἐκεῖσε τὸν στρατὸν καὶ περίπου ἑκατὸν ἱερολοχύ-
τας, ἐπὶ ὑποσχέσει νὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ ἔτοιμοι νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν
μετὰ μίαν ὥραν ὅμως, καὶ ὅτι στέλνει τὸν 'Ορφανὸν νὰ τοὺς περιλάβῃ.
οἱ ἱερολοχῦται λοιπὸν καὶ τινὲς ἄλλοι στρατιῶται διαφόρων ἀρχηγῶν,
ὅσοι ἐνέκριναν τὸν ἑαυτὸν τοὺς ἀνάξιον διὰ νὰ ἀκολουθήσωσιν τὸν ἀρ-
78α χηγόν τους, ἀπῆλθον εἰς τὰ σύνορα, καὶ φιλιάσαντες πλησίον, ἀμέσως
οἱ ἀπάνθρωποι Νέμιτσοι τοὺς ἀποβάλλουν, λέγοντες ὅτι κατ' οὐδένα
τρόπον δὲν εἶναι δεκτὸν. ἀφοῦ ὅμως ὁ σκοπὸς τῆς αἰσχροκερδείας τῶν
καλῶν μας Νέμιτσων ἐκτελεῖται μετὰ τὴν δόσιν ἄλλων χρηματικῶς καὶ
ἄλλων ἄλλως πως, τότε ἐδόθη ἡ ἄδεια εἰς αὐτοὺς νὰ ἀπεράσωσιν τὰ
σύνορα, ὄχι ὡς στρατιῶται, ἀλλ' ὡς πραγματευταί. εἰσῆλθον μὲν οἱ
πτωχοὶ ἱερολοχῦται πλὴν ὑστεροῦντο καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἀρτου,
διότι ὁ καλὸς μας ἀρχιστράτηγος κἂν δι' αὐτοὺς δὲν ἐφάνη γεναῖος,
καὶ νὰ τοὺς συνδράμῃ χρηματικῶς, διὰ νὰ περιπαίζεται τὸ ἐπίδοξον
78β γένος τῶν Γραικῶν, βλέπωντάς τους, ἄλλους μὲν γυμνοὺς, καὶ ἄλλους
φρεῦ! χωρὶς ὑποδήματα. ὁ καλὸς ἀρχηγὸς εἰσελθὼν, βγάζει εἰς φῶς τὴν
ἀπὸ 8 'Ιουνίου ἡμερησίον διαταγὴν του, εἰς τὴν ὁποίαν κατηγορεῖ ἐν-
γένει ὅλους τοὺς στρατιώτας ὡς ἀνάνδρους, καὶ ὅτι αἰσιθάνεται μεγάλην
τὴν ἐντροπὴν ἵππου ἦτον ἀρχηγός των, καὶ ὅτι αἱ προδοσίαι των καὶ
οἱ ἀπάται των τὸν ἐβίασαν νὰ τοὺς ἀποχωρισθῇ καὶ νὰ χάσῃ τὴν σι-
γμὴν καθ' ἣν ἠλπίζεν ἢ ἐνδόξως νὰ ἀποθάνῃ ἢ νὰ φανῇ νικηφόρος
κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Κατηγορεῖ συγχρόνως τὸν Καμινάρην Σάββαν ὡς
79α προδότην, διακηρύττει ὡς λειποτάκτας τὸν ταγματάρχην Δούκαν, τὸν
χιλιάρχον Βασίλειον Μπαρλᾶν, τὸν ποτὲ ἀρχιταμείαν του Γεώργιον Μά-
νον, τὸν Γρηγόρον Σούτσον Φαναργιώτας, καὶ τὸν ἀρχικαγγελάριόν του,
Ν. Σκοῦφον, ἐπὶ δὲ τούτοις κἄσι καθαιρεῖ ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν του
τάξιν τὸν ταγματάρχην Καραβιῶν. ἂν μὲ αὐτὴν τὴν ὑστερον ἡμεροῦσιον.

διαταγὴν, ἄνδρες 'Ελληνες, στοχάζεται νὰ ἀποφύγῃ τὴν μέλαναν ψῆ-
φον τοῦ ἔθνους διὰ τὰ ὅσα αὐτῷ κακὰ προὔξενησεν, βέβαια λανθάνε-
ται· ἂν ὀνομάζων ἀνάνδρους τοὺς καλοὺς καὶ ἀξιόους στρατιώτας νομί-
ζει νὰ μὴν κατηγορηθῇ ἢ ἐκλαμπρότης του ὡς ἀνάνδρος, βέβαια λαν- 79β
θάνεται· διότι οἱ παρὰ σοῦ διακυρηττόμενοι στρατιῶται εἶναι ἐκεῖνοι
ὁποῦ πολλάκις δι' ἀναφορῶν των σὲ ἐπαρακαλοῦσαν νὰ τοὺς δοθῇ ἢ
ἄδεια εἰς τὸ νὰ κτυπήσωσιν τὸν ἐχθρὸν προοδεύοντα, καὶ ποτὲ δὲν τοὺς
ἄφησες, τὸ νὰ λέγῃς ὅμως ἀναισχύντως ἐξέλθετε ἀπὸ τὰ δάση, κατά-
βητε ἀπὸ τὰ βουνά, καὶ ἀπέλθετε νὰ καταφιλήσητε τὰς χεῖρας τῶν αἰ-
μοβόρων τυράννων, ἀπὸ τὰς ὁποίας εἰσέτι κατασταλάζει τὸ ἱερὸν καὶ
ἀθῶον αἷμα τοσοῦτων ὁμογενῶν· κατὰ τοῦτο ἔπρεπεν καλῶς νὰ ἐρω- 80α
τήσῃς τὴν ἀσυνείδητον συνείδησίν σου, καὶ νὰ στοχασθῇς ὅτι εἰσέτι
σῶζονται αἱ ἡμερήσιαι διαταγαί σου καὶ ἀλληλογραφία σου, καὶ ἕκα-
στος ἡμπορεῖ νὰ ἰδῇ ποῖος ἦτον ἐκεῖνος ὁποῦ τοὺς καθοδήγησεν εἰς τὰ
δάση καὶ βουνά. τὸ νὰ κυρήτῃς πρὸς ἀθιθῶσίν σου, μὲ πομποειδῆ ἔκ-
φρασιν, ὅτι ἔχασες τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἠλπίζες ἢ ἐνδόξως νὰ ἀποθιά-
νης ἢ ἐνδόξως νὰ ζήσῃς, κατὰ τοῦτο ψεύδεσαι τρανώτατα, διότι παρό-
μοιαι στιγμαὶ πολλάκις σοὶ ἐπαρξήσασθησαν στοχαζομένῳ, καὶ τὰς 80β
ἀπέβιαλες μὲ ἀλόγους προφάσεις τάχα ὅτι χρεωστεῖς νὰ ἐκτελέσῃς τὰς
δοθείσας σοι προφορικὰς προσταγὰς· καὶ φαίνεται ὅτι ἐλησμόνησες τὸ
συμβάν πλησίον Μπουζαίου ὁποῦ ἡ πληθὺς τῶν ζώων σὲ ἐφάνησαν
Τοῦρκοι, καὶ εἴσουν εἰς ἀμηχανίαν πῶς νὰ πολεμήσῃς μὲ τὰ πτωχὰ
βοῦδια, καὶ ἀφοῦ ἐπληροφορήθῃς ὅτι τῷ ὄντι ἦτον ζῶα, πάλιν ἐντρομος
ἐδραπέτευσας εἰς Μπουζαῖον. Ἴδοῦ λοιπὸν μίαν ἀπὸ τὰς ποθητάς σου
σιγμάς. κατηγορεῖς ὡς προδότας τὰ ἀνδρεῖα στρατεύματά σου, τὰ 81α
ὁποῖα, ἐν ᾧ ὁ ἐχθρὸς ἐφοδεύει, ἐπρόδιδες μὲ τὰς ἀπάτας σου, γράφον-
τάς τους, ἄλλοτε ὅτι ἐξῆλθον οἱ 'Ρώσσοι εἰς Μολδαβίαν, ἄλλοτε ὅτι οἱ
Βουλγάροι ἀπεστάτησαν, ἄλλοτε ὅτι οἱ Βουλγάροι θριαμβεύοντες ἐφθα-
σαν εἰς τὰ Μπαλκά(ν)ια, ἄλλοτε ὅτι εἰς τὰ Θεραπιά ἐγένεν μεγάλη αἵμα-
τοχυσία, ἄλλοτε ὅτι οἱ Γραικοὶ ἐπῆραν τὸ Τοπχανέν, ἄλλοτε ὅτι οἱ
ἀνδρεῖοι θαλασσινοὶ μας κατέκαυσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλοτε
ἄλλας ἀπάτας. δὲν εἶσαι ἐκεῖνος ὁ καλὸς ἀρχιστράτηγος ὁποῦ εἰς τὰς 81β
καθεκάστην γινομένης ἐπιμόνους ζητήσεις τῶν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ
Δούκα ἀρχηγῶν διὰ νὰ κτυποῦν τὸν ἐχθρὸν προοδεύοντα, μόλις τῇ 22α
'Απριλλίου τοὺς ἔδωσες τὴν ἄδειαν, χωρὶς ὅμως ἐγνωρισθῶσιν ὅτι εἶναι
'Ελληνες, νὰ κρύψουν καὶ τὰς σημαίας των καὶ κοκάρδας, διότι δὲν συμ-
φέρει; πρωτόσε (?) λοιπὸν νὰ μὴν εἰπῆς ὅταν ὑψώθῃ ἡ σημαία τῆς
ἐλευθερίας καὶ ἐβλήθῃ ἡ τρίχρωος κοκάρδα—ἦτον κἄμμια τοιαύτη συμ-

φωνία. δὲν θέλει σὲ ἀφήσει βέβαια ἢ φίλαυτος κενοδοξία σου νὰ κρύ-
 82α ψης τὴν ἐν Κολεντίνα γενηθεῖσαν συνέλευσιν ὄλων τῶν ἀρχηγῶν σου
 διὰ νὰ ἀναγνωσθῶσιν ἢ τε τοῦ αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ῥωσιῶν διὰ
 τοῦ Νεσλερόδ προσταγή, καὶ τὸ φιλικὸν καὶ νοθετικὸν γράμμα τοῦ
 κόμητος Ἰωάννου Καποδιστρία. οἱ δυστυχεῖς ἀρχηγοί σου σὲ ἐρώτη-
 σαν μὲ ἀπλὰς λέξεις ἂν ἢ σημερινή μας ἀποστασία γίνεται μὲ ἄδειαν
 ἢ χωρὶς ἄδειαν τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἡμιδιῶν ἀπεκρίθησιν ὅτι εἰς τοιαῦτα
 82β προβλήματα δὲν ἠμπορεῖς νὰ ἀποκριθῆς. τότε ὁ Δούκας συναινέσει καὶ
 τῶν ἄλλων σὲ ἔκαμε τὴν διάλυσιν καὶ εἰς τὰς δύο προτάσεις, λέγων ἂν
 τὸ ἔκαμες μὲ ἄδειαν τῆς Ῥωσσίας ὁ σημερινὸς τρόπος της δὲν πρέπει
 νὰ σὲ τρομάξῃ ἔχων τὰς προφορικὰς διατάξεις, διότι ἢ Ῥωσσία διὰ νὰ
 ἀποφύγῃ τὸ κομπρομέταρισμα ὁποῦ τῆς ἔκαμες λέγων «μία κρατιὰ δύ-
 ναμις θέλει ὑπερασπισθῆ τὰ δίκαιά μας», ἔτρεπεν νὰ γράψῃ οὕτως. ἂν
 ὅμως τὸ ἔκαμες χωρὶς εἶδησιν καὶ συγκαταίνευσιν τῆς Ῥωσσίας, τότε ὁ
 ἱμπεράτωρ τῆς Ῥωσσίας, ἐπειδὴ σε διακυρήττει ὄχι μόνον ὡς ἀπο-
 83α στάτην, ἀλλὰ ὡς σὲ λέγει μὴν ταλμύσης καὶ πλησιάζης εἰς τὰ σύ-
 νορά του, διότι εἶναι ἀπαράδεκτον, ἄλλην ἐξήγησιν δὲν ἔχει ἢ ἀνακτω-
 ρικὴ προσταγή παρὰ σὲ λέγει, ἐπειδὴ καὶ ἔκαμες τὴν τρέλλαν, πρέπει νὰ
 ἀποθάνῃς». ἀποσιωπῶ καὶ ἓνα ἄλλον παράγραφον εἰς τὸ ἴδιον γράμμα
 οὕτως λέγοντα ὅτι ἂν δὲν εἴμουν ὁποσοῦν εὐχάριστος εἰς τὰς πιστὰς
 ἐκδουλεύσεις τοῦ πατρός σου, διὰ τὸ ἀνόητον κίνημά σου ἠθέλα ἐκβάλ-
 λαι τῶν συνόρων μου καὶ τὴν φιλίαν σου. συγχρόνως εἶχον φθάσει
 καὶ δεπουτατοὶ τῶν Βουλγάρων ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειάν μας. τότε
 λέγει ὁ Δούκας ἅς διέλθωμεν τὸν Δούναβιν, καὶ ἂν δὲν κάμνομεν
 83β ἄλλο τι, τότε ἀποθνήσκομεν. διατί λοιπὸν κἀνένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἐκτέλεσες;
 διατί δὲν διήλθες τὸν Δούναβιν; ἴσως θέλεις εἰπεῖ ὅτι δὲν ἠθέλησαν
 οἱ ἀρχηγοί σου καὶ στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι ὡς ἀγγέλαι προβάτων τῷ ὄντι
 ἐνόμιζον ἱερὰ τὰ λεγόμενά σου καὶ ἐκτέλουν ἀπαράλλακτως τὰς προσ-
 ταγὰς σου. δὲν εἶσαι ἐσύ, ὁ κάλιστα ἀρχιστράτηγε, ὁποῦ ἀναιτίως καὶ
 μὲ ψευδεῖς προφάσεις ἐγκατέλιπες τὸ περιχαρακωθὲν Τυρκόβιστον;
 δὲν εἶσαι ἐσύ ἐκεῖνος ὁ πολεμικὸς ἀρχιστράτηγος ὁποῦ ἐγκαταλιπὼν
 τὸν στρατὸν σου μετὰ τὸν πόλεμον Νουτσέτου διὰ τῶν βουνῶν ἐπήρες
 84α τὸν δρόμον Πιτεστίου, καὶ μὲ αὐτὸ τὸ κίνημά σου ἔκαμες ὄλους τοὺς
 ἀρχηγούς σου νὰ ὑποθέσωσιν ὅτι ἐδραπέτευσες. ἀφοῦ λοιπὸν δύο ὄλο-
 κλήρους μῆνας ἐστρατοπαίδευσες εἰς Τυρκόβιστον, ὁποῖαν ἐνασχόλη-
 σιν πολεμικὴν ἔκαμες διὰ τὰ ἐνδεχόμενα; ποῦ εἶναι οἱ ἀρπαχθέντες τόσοι
 καὶ τόσοι ζαῖρεδες τῶν πτωχῶν; ποῖον ὄρωδες μέρος ἐφοδίασες μὲ αὐτούς,
 μὲ ὄσους ὁ Δούκας καθ' ἑκάστην σὲ ἔστελνεν; ποῦ εἶναι οἱ ἀξιόλογοι

πλάναι σου, ποῦ αἱ ἐτοιμασίαι τοῦ καλοῦ σου Καραβιά τῶν κανονίων;
 καὶ ἂν ὁ Καραβιάς ἀχρεῖος, διατί καὶ σὺ μόνος σου δὲν ἐπήγες ποτὲ εἰς
 τὴν μητρόπολιν τοῦ Τυρκόβιστου νὰ παρατηρήσης τί κάμνει, ἀλλ' ἢ ἐκ- 84β
 λαμπρότης σου φαίνεται ἐνόμισες τὸ Τυρκόβιστον εἶναι αἱ Θερμοπού-
 λαι. διὰ ποῖον λόγον ἀποστέλλεις τὸν ἀξιόλογόν σου Κατακουζινὸν εἰς
 Ἰασίον καὶ ἀκούεις τὸν πτωχὸν Δούκαν γράφοντά σε ὅτι ὁ ἐχθρὸς
 ἐφοδεύει κατὰ τοῦ γενικοῦ στρατοῦ μας; ἦτον κ. ιρὸς πλέον τότε διὰ
 παρομοίαν ἐκστρατείαν; μετεμελήθησεν μὲν πλὴν ἀνωφελῶς. οἱ ἀπόγονοι
 θέλει τρομάξουν ἀναγινώσκωντες τὰς ἀνοησίας σου κατὰ Δραγασάνιον.
 ὁποῦ ἀπέστειλες ἐμπροσθοφυλακίαν τοὺς δυστυχεῖς νέους ἐκείνους ἱερο-
 λοχίας, διὰ νὰ γένωσιν θύματα τῆς ἀσπλάχνου ἐχθροῦ ἢς ἱομφαίας. κα-
 τηγορεῖς ὡς προδότην τὸν Σάββαν, καὶ διατί ἔχοντας αἰτίας μυρίας 85α
 προφανεῖς διὰ τὸν ἐθανάτωσες. ἀλλ' οὔτε ἐθέλησες νὰ πιστεύσης ποτὲ
 τὰ ὅσα οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ κατ' αὐτοῦ σὲ ἔλεγαν; ὁ Σάββας καίτοι πα-
 λαιὸν τσιράκι τοῦ Σουλτανοῦ, ἂν ἔβλεπεν ὅμως ὅτι ὁ καλὸς μας ἀρχη-
 γὸς ἦτον βάσιμος, πόποτε δὲν ἠθέλεν καταδεχθῆναι τὰ φανῆ τουρκολάτρης,
 ἀλλὰ βλέπων τὴν ἀνοησίαν τοῦ ἀρχηγοῦ, τὸ ἀνήτοιμον τοῦ πράγματος, 85β
 τὴν διόλου ὑστέρησιν τῶν ἀναγκαιούντων εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν,
 ἐβιάσθη νὰ ἐνωθῆ μὲ τοὺς ἐχθροὺς τότε, ὅταν ἴδεν ὅτι ἐκερδήθη ὁ πό-
 λεμος τοῦ Κυρνιτσελίου, καὶ ὁ ἀνανδρὸς ἐχθρὸς ἀπεκατέστη αὐθάδης.
 κατηγορεῖς ὡς λειποτάκτας τὸν Δούκαν Κωνσταντίνου, Βασίλειον Μπαρ-
 λάν, Μάνον, Σούτσον καὶ Σκούφον ποῖα τὰ βάσιμα κινουῦντα τὰς κα-
 τηγορίας των ταύτας; κατὰ τὴν πρώτην Ἰουνίου δὲν ἔδωσες τὴν ἄδειαν
 τῷ Δούκα νὰ ἀπέλθῃ εἰς Κιμπολοῦγγι πρὸς ἀνάρρωσιν τῆς υγείας του;
 τὸν Μάνον καὶ Σούτσον μετὰ τοῦ χιλιάρχου Μπαρλά δὲν τοὺς ἀπέ-
 στειλες νὰ συνάξωσιν τὰ διάφορα σωματῖα ὁποῦ ἐκεῖσε εὐρίσκονται,
 τὸν ἀρχικαγγελάριόν σου Ν. Σκούφον δὲν ἐδιόρισες κυβερνᾶτορα τῆς 86α
 πολιτείας Κιμπολοουγγίου; ὁ Δούκας ἂν εἶχεν σκοπὸν νὰ λειποτακτίσῃ
 τὸ ἔκαμνεν πρὸ πολλοῦ, ἐν ᾧ μάλιστα εἶχεν αἰτίας διὰ πολλὰ ἄδικα
 ὁποῦ τῷ ἐγίνον, καὶ τώρα ἐσχάτως ἂν εἶχεν αὐτὸν τὸν σκοπὸν, βέβαια
 τὸ ἔκαμνεν χωρὶς νὰ ζητήσῃ καὶ τὴν ἄδειαν τοῦ ἀρχιστρατήγου, ἀλλὰ
 παραλαβὼν τὸ ἐναπολειφθὲν στρατευμὰ του ἀπήρξατο συνοδευμένος
 μὲ τὸν στρατὸν του, καὶ δὲν ἠθέλεν παραδοθῆ εἰς τὴν διάκρισιν στρα-
 τιωτῶν τοῦ Μάνου καὶ Μπαρλά, ἀφοῦ ὁ Μάνος βλέπων τὸ ἀδύνατον
 τοῦ νὰ ἀπέλθῃ καὶ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου, καὶ ὅτι ὁ ἐχθρὸς 86β
 ἐρχεται κατ' αὐτοῦ, ἀπεφάσισεν νὰ εἰσέλθῃ τὰ αὐστριακὰ χῶματα μετὰ
 τοῦ Σούτσου καὶ Σκούφου ὁ δὲ πτωχὸς Δούκας, φιλοτιμούμενος νὰ
 ἀπέλθῃ εἰς Μολδαβίαν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐνωθῆ μὲ τὸν τῷ Κατακουζινῷ

δοθέντα στρατόν του· ἀπεφάσισεν μετὰ τοῦ Μπαρλά κοινῇ γνώμῃ νὰ
 ἔξακολουθήσωσιν τὸν δρόμον τοῦτον. φθάσαντες δὲ διὰ τῶν βουνῶν
 εἰς τὸ μοναστήριον Σινᾶ, μανθάνουσιν μετὰ βεβαιότητος ὅτι ὁ Σάββας
 ἐνώθη μὲ τοὺς Τούρκους, καὶ ὅτι μὲ ὅλον τὸν στρατόν του εὕρισκεται
 εἰς Πράζαν. ἔτσι λοιπὸν ἀκολουθοῦν τὸν δρόμον τους διὰ Τίμορ, καὶ
 87α ἐκεῖθεν νὰ ἀκολουθήσωσιν τὸν δρόμον τους παρεμπρός. βιασθέντες
 ὁμῶς ἀπὸ τὴν ἀρχειότητα τῶν στρατιωτῶν διαφόρων ἀρχηγῶν, ἀπε-
 φάσισαν νὰ ἀπεράσωσι τὰ ἀουστριακὰ χώματα. πόθεν ὁ Δούκας λοιπὸν
 λειποτάκτης; ἐπαινεῖς τοὺς δυστυχεῖς ἱερολοχύτας· κατὰ τοῦτο εἶπες
 γυμνήν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι αὐτὸς ἦτον αἰτία τῆς φθορᾶς τῶν εὐγενῶν
 τούτων νέων. καθαιρεῖς τὸν Καραβιὰν ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν στρατιωτῶν
 σου, καὶ αὐτὸ σημεῖον τῆς ἀνανδρίας καὶ ἀνοησίας τοῦ καλοῦ μας ἀρ-
 χηγού, ὅπου δὲν ἀπεφάσισεν ἀμέσως νὰ τὸν καταδικάσωσιν εἰς ἀτιμον
 87β θάνατον, καὶ φαίνεται ἐπιθυμεῖ νὰ ἔχη διὰ παντὸς τὸ ὄφικιον τῆς ἀρ-
 χιστρατηγίας του. ὦ τῆς κενοδοξίας του! τὸ γένος τῶν Γραικῶν, τρισά-
 θλιε, θέλει σὲ κρίνει καὶ ἄκοντα, καὶ θέλει σὲ καταδικάσει δικαίως ὡς
 πρωταίτιον τῆς δυστυχίας των, καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀπατεῶνα καὶ προδό-
 την, ἀναθεματίζων εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα τὸ ὄνομά σου καὶ τῶν συνο-
 μότων σου. ἡ Εὐρώπη ὅλη πληροφορηθεῖσα τὰς ἀνοησίας σου μὲ ἀδιά-
 λειπτα γράμματα θέλει καταθέσει εἰς τὴν ἱστορίαν τὸ ὄνομά σου, διότι
 εἶχες καιρὸν καὶ περιστάσεις νὰ ἀλώσης κάστρη, νὰ τρομάξης τὸ πᾶν;
 88α καὶ νὰ ἐφελκύσης τὴν περιέργειαν τοῦ παντός, καὶ νὰ ἀκούσης τέλος
 πάντων τὰς εὐχαριστήσεις τῆς πατρίδος· ἢ ἐκλαμπρότης σου δὲ ἐξέρχε-
 σαι εἰς τὸ Ἰασίον, καὶ ἐστοχάσθης ὅτι ὁ ἐχθρὸς μαθὼν τὴν ἔξοδόν σου
 θέλει σοὶ ἐγχειρῆσαι τὰς κλεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἐξέρχεσαι
 καὶ δὲν στρατοπεδεύεις εἰς Βουκουρέστι, καὶ ἐκεῖθεν ἀμέσως νὰ διέλ-
 θης τὸν Δούναβιν, διὰ νὰ ἐνωθῆς μὲ τοὺς περιμένοντάς σε Βουλγάρους
 καὶ Σέρβους κατὰ τὰς προκηρύξεις σου, ἀλλὰ κάθησαι ἀνωφελῶς εἰς
 Ἰασίον, χωρὶς νὰ ἔχῃς δέκα ὀκτῶδες μαρουῖτι, ποῖον πρῶτον, ποῖον
 δεύτερον καὶ ποῖον ὑστάτιον καταλέξω; ὁ Θεὸς ἄς τὸν παιδεύσῃ κατὰ
 88β τὰ ἐπιχειρήματά του. Ἄνδρες Ἕλληνες διὰ νὰ εὐχαριστήσω τὴν πε-
 ριέργειάν σας, σᾶς ἐξιστορῶ λεπτομερῶς καὶ ἐξηκριβωμένως τὸ τέλος
 τῆς τραγικῆς ἐκστρατείας ταύτης. ὁ Σάββας ἐνωθεὶς μὲ τοὺς Τούρκους
 ἀπῆλθεν μετ' αὐτῶν κατὰ τοῦ Σερδάρη Διαμαντῆ, ὅστις εὕρισκετο εἰς
 τὸ μοναστήριον Μπρίστνιτσαν ἐγκλειστος καὶ ἀντιμαχόμενος γενναίως
 κατὰ τοῦ ἐχθροῦ εἰς κάθε κατ' αὐτοῦ γενηθείσαν ἔφοδον, τέλος δὲ ἀπα-
 τηθεὶς παρὰ τοῦ Σάββα ἐπαρδόθη εἰς τὸν ἀσπλαχνον ἐχθρὸν, καὶ ἀμέ-
 σως ἀπεστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ δυστυχής. περιστρέφων δὲ εἰς

Κιμπολοῦγγι ὁ Σάββας μανθάνει ὅτι ὁ Παπᾶς Σέρβος εὕρισκεται μετὰ 89α
 τοῦ Δουκός, τὸν ὁποῖον οἱ Νέμτσοι ξεγυμνόσαντες τὸν εὐγαλαν ἔξω τῶν
 συνόρων, καὶ ἀμέσως ἐκστρατεύει ἀφηνιδίως κατ' αὐτῶν (ταῖς 17 Ἰου-
 λίου), καὶ τοὺς πολεμεῖ, οἱ πλείονες ὁμῶς τῶν εὐρεθέντων στρατιωτῶν
 μας, ὕστερον ἀπὸ μίαν γενναίαν ἀνθίστασιν, διεσώθησαν εἰς τὰ ἀου-
 στριακὰ χώματα μετὰ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν. ὁ δὲ ἐχθρὸς καταπατῶν τὰ
 ἀουστριακὰ σύνορα καὶ κατασφάζων πολλοὺς τυχόντας καὶ Ἰαουστριακοὺς
 εἰσῆλθεν πλησίον τοῦ Βάματος καὶ ἐπιμόνως ζητεῖ τὸν Δούκα τὸν
 Παπᾶ καὶ ὅλους τοὺς ἀποπάτας· ὁ πόλεμος ἐβάσταξεν περίπου τῶν δύο 89β
 ὡρῶν μὲ ἄκραν γεναιότητα ἐκ μέρους τῶν στρατιωτῶν τοῦ Δούκα καὶ
 Σέρβου Παπᾶ. ἀφ' οὗ ὁμῶς δὲν εἶχον πλέον φισέκια, τότε ἐβιάσθη-
 σαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰ ἀουστριακὰ χώματα (1), οἱ δὲ Ἰαουστριακοὶ
 βλέποντες τὴν ὁρμὴν τῶν Τούρκων ἀπεφάσισαν νὰ παραδόσουν εἰς τὰς
 χεῖρας τῶν αἰμοβόρων τυράννων τοῦ Σέρβου Παπᾶ, πρᾶγμα ἀνήκου-
 στον εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ἐνάντιον εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ νόμους τῆς ἀν-
 θρώπότητος, ἐπειδὴ καὶ ὁ Δούκας ἀγνώριστος καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ ἐπέ-
 ρασεν τὰ σύνορα καὶ ἔφθασεν εἰς Φεγκαράσι ὅπου ἐπρομηθεύθη δια-
 βατήρια διὰ Κισονόβι. οἱ δὲ στρατιῶται βλέποντες τὴν ἀπαραδειγμά- 90α
 τιστον ἀπανθρωπίαν τῶν Νεμτσῶν, καὶ φοβούμενοι τὰ αὐτὰ διὰ τὸν
 ἑαυτὸν τους, κατετάκισαν τὰς θύρας τῆς Καρανίνας, καὶ διὰ νὰ ἐλευθε-
 ρουθῶσιν τοῦ ἀπειλοῦντος κινδύνου, διεσπάρησαν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς
 Τρανσυλβανίας. ἤθελα νὰ ἐπαριθμήσω καὶ ἄλλα τινὰ ὅμοια ἀπανθρω-
 πίας κινήματα τῶν Ἰαουστριακῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οἱ ἄγριοι τῆς Ἀμε-
 ρικῆς τὰ ἔμαθαν, κρίνω περιττὸν τὸν κόπον διὰ νὰ κάμω τὸν ζωγράφον
 εἰς τὰς δειχθείσας ὁμότητάς των πρὸς τοὺς Ἕλληνας ζητοῦντας τὴν
 ἐλευθερίαν των. τὸ στρατεύμα τοῦ Ἰμπραὶλ πασῖα Μπαρκοφτσελι
 μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Γαλατσίου, προοδεύει μὲ βήματα ἀργὰ 90β
 καὶ τρέμοντας πόδας δι' Ἰασίον, ὁ δὲ Κατακουζινὸς μαθὼν τὴν πρόοδον
 τοῦ ἐχθροῦ, ἐστρατοπαίδευσεν εἰς Στίνγγαν, χωρὶν ἀπέχον δύο ὥρας
 ἀπὸ Ἰασίον· φθάσας δὲ ἐκεῖ ἔστειλεν τὸν χιλιάρχον Βασίλειον Θεο-
 δώρου μὲ ὅλον τὸ ἵππικὸν νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ῥώμανον εἰς διατήρησιν
 τῶν μερῶν ἐκείνων ἀπὸ κάθε ἔφοδον τῶν ἐχθρῶν. τῇ 16 Ἰουνίου ὁ
 ἐχθρὸς ἐπλησίασεν εἰς Ἰασίον, καὶ μετὰ τὸ γεῦμα ὃ τε Πεντεδίκος καὶ
 οἱ Ἕλληνες ἐγκαταλιπόντες τὸ Ἰασίον ἦλθον εἰς Στίνγκαν, διὰ νὰ ὀμι-

Εἶναι γνωστὰ ὅλαι αἱ πράξεις τῶν ἀπανθρώπων Ἰαουστριακῶν, καὶ κρίνω
 περιττὸν νὰ σᾶς περιγράψω καταλεπτῶς τὰς ἀπανθρώπους ὁμότητας ὅπου
 ἔδειξιν εἰς στρατιώτας ζητοῦντας τὴν ἐλευθερίαν τους.

λήσουν μετὰ τοῦ Κατακουζινοῦ περὶ τῶν πρακταίων. ὁ δὲ Κατακουζι-
νὸς ἅμα ἔλαβεν αὐτὰς τὰς εἰδήσεις διέταξεν νὰ μείνουν ὀλίγοι ἱππεῖς:

91α εἰς Σίβγγαν δι' ἔμπροσθοφυλακίην, καὶ οἱ χωρὶς τῆς μικρᾶς ἀναβολῆς
ἀνεχώρησαν διὰ Σκολενί. φθιάσαντες δὲ ἐκεῖ διεφιλονικήθη ὁ τρό-
πος τῆς ἐδυναμόσεως τῆς θέσεως ταύτης, καὶ ἐν ᾧ ἄρχησαν νὰ κά-
μουν τὰ ἀδύνατα χαρακτηρισμὰ τοῦ Σκολενίου. ὁ ἀρχηγὸς Κ. Κατα-
κουζινός, χωρὶς καὶ νὰ δώσῃ τὴν εἶδησιν εἰς τοῦ ἐκεῖ εὐρεθέντας
στρατιωτικούς, ἀπεριῶ εἰς τὸν Προῦτον καὶ εἰσέρχεται εἰς τὰ ὄψο-
σικὰ χώματα. γεναῖα τῷ ὄντι καὶ ἀξιέπαινος ἢ δραπέτευσις τοῦ
πολεμικοῦ τούτου ἀνδρός. οἱ στρατιωτικοὶ ὅλοι οἱ μείναντες ἀπέ-
ναντι συνεκρότησαν συμβούλιον, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ διορίσουν
τριμελῆ ἐπιτροπὴν διὰ νὰ ὁμιλήσῃ μετὰ τοῦ φυγόντος ἀρχηγοῦ του,

91β ποῖα εἰσὶν τὰ αἷτια τοῦ ἀνεπίστατου κινήματός του. εἰς τὴν σταλεῖσαν
τριμελῆ ἐπιτροπὴν δὲν ἐδυνήθη νὰ δώσῃ ἀποχρόντας λόγους, καὶ ἡ
ἐπιτροπὴ ἐκατάλαβεν τὸ τολμηρὸν του στρατήγημα. ἅμα δὲ πληροφορη-
θέντες ὅλοι οἱ ἀρχηγαὶ καὶ στρατιῶται τὸ αἷτιον τῆς φυγῆς του εἶπαν·
ἡμεῖς ὠρκίσθημεν νὰ ἀποθάνωμεν, καὶ ἂν ὁ ἀρχηγὸς μας ἐφυγεν, δὲν
πρέπει νὰ καταδεχθῶμεν νὰ πράξωμεν τὰ αὐτὰ τῇ 1ῃ Ἰουνίου ὁ ἐ-
χθρὸς σύσσωμος διευθύνεται διὰ Σκολενί· εἰς Σίγγαν ἔγινεν μικρὸς ἀκρο-
βολισμὸς, καὶ οἱ Ἕλληνες βοηθούμενοι ἀπὸ τὴν θέσιν ἐθανάτωσαν
ἀρκετοὺς Τούρκους, πλὴν ὀπισθοδρόμησαν μὲ ἄκραν εὐταξίαν καὶ

92α ἦλθον ἀβλαβῶς εἰς Σκολενί. τότε ὁ ἐχθρὸς 7 χιλ ἄδες τὸν ἀριθμὸν ἀνεμ-
ποδίστως ἐκτείνεται εἰς τὰ ἐπίπεδα τοῦ Σκολενίου. οἱ δὲ μόλις τετρα-
κόσιοι τὸν ἀριθμὸν Γραικοί, βλέποντες τὸν ἐχθρὸν πλησιάζοντα, ἐξήρ-
χοντο τῶν περιχαρακομάτων των καὶ ὤρμουσαν ὡς λέοντες κατὰ τοῦ
ἐχθροῦ, καὶ ἀφοῦ εἶδεν ὁ κεχαγιᾶς ὅτι τριακόσιοι Ἕλληνες ἔωθεν μέ-
χρι τῆς ἐνάτης πολεμοῦν μὲ ἀπαραδειγμάτιστον ἀνδρείαν καὶ γεναι-
ότητα, καὶ τοῦ προξενοῦν μεγάλην τὴν ζημίαν (ὁ χάμος τῶν Τουρ-
κῶν ἕως τότε ἦτον ὀκτακόσιοι), τέλος ἀπεφάσισεν νὰ κάμῃ γενικὴν
ἐφοδον· πλὴν οἱ ἀκαταμάχητοι τριακόσιοι πολεμισταὶ Ἕλληνες καὶ οἱ πε-
ρισσότεροι νέοι 15 ἕως 18 χρονῶν τοὺς ἀπέβαλον μὲ ὄχι μικρὰν ζημίαν:

92β των, ὁ δὲ κεχαγιᾶς βλέπων τὴν ἀπαραδειγμάτιστον ἀνδρείαν τῶν Ἕλ-
λῆνων καὶ ἀκελπισθεὶς εἰς τὸ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἐπιθυμητὴν του νίκην,
ἀπεφάσισεν νὰ κτυπήσῃ τοὺς Ἕλληνας μὲ κανόνια, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ θέσις
εἰς τὴν ὅπου εὐρίσκειτο ἦτον ἐπικὶ δυνος νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἀριτερίαν
του, ἐβιάσθη νὰ συνδιαλέχθῃ μετὰ τοῦ ὄψοσικοῦ σωματάρχου κυ-
ρίου Σαμπανκίθ, τοῦ πολεμικοῦ διοικητοῦ τῆς Βασαραβίας, κυρίου
Ἰντισοφ, καὶ λοιπῶν ἀρχηγῶν, οἵτινες τὸν εἶπαν ὅτι εἰταν μὴ μάλα

κανονίου καὶ ἐν μολύβι πετάξῃ εἰς τὰς ὀχθὰς τοῦ Προῦτου, τότε ἂς
εἶναι βέβαιος ὅτι θέλει τὸν κτυπήσουν. ἔτσι λοιπὸν ὁ κεχαγιᾶς ἀπε-
φάσισεν νὰ ἐκτανθῇ μὲ τὸ ἴμισυ τοῦ στρατεύματός του καὶ μὲ τὴν
ἀριτερίαν του πρὸς τὰς δεξιὰς ὀχθὰς τοῦ Προῦτου. λαμβάνει θέσιν 93α
καὶ ἀμέσως ἀρχίζει τὸν κανονοβολισμὸν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς προεῖπον ἡ
ὀχύρωσις τοῦ Σκολενίου ἦτον πολλὰ ἀδύνατος, τὸ κανόνι ἀρχησεν νὰ
προξενῇ ἀρκετὴν φθορὰν εἰς τοὺς Γραικοὺς· βλέπων δὲ ὁ κεχαγιᾶς 93β
ὅτι οἱ Ἕλληνες βλάπτονται, ἀπεφάσισεν νὰ γίνῃ γενικὴ ὁρμὴ καὶ ἐφο-
δος κατὰ τῶν Ἕλλήνων, οἱ ὅποιοι ἐπολέμησαν μὲ ἄκραν γεναιότητα
καὶ ἀπαραδειγμάτιστον ἀνδρείαν, ἡ ὁποία θάλει κίμει ἐποχὴν *aus les*
an(h)ales d' h)istoi(r)e, διότι διακόσιοι Ἕλληνες ἔγιναν ἔνδοξα θύματα,
πολεμοῦντες μὲ ὄκτω χιλίους Τούρκους σπαθὶ μὲ σπαθί (1). ἂν ὅμως ὁ
Γενεράλ Μλάδεν μετὰ τοῦ ντενφεκτσίμπασι Βασιλείου μὲ τοὺς χιλίους
ἱππεῖς των εἶχον φθάσει πρὸ μᾶς ὡρὸς τῆς καταστροφῆς Σκολενίου,
ἦθελεν κατασφάξῃ ὅλον τὸ τουρκικὸν ταῦτο σῶμα, τὸ ὁποῖον αἰφω-
δίως ἐύρεθὲν μεταξὺ δύο σωματίων ἐχθρικών ἦθελεν νυκτευθῆ ἀπὸ πα- 94α
νικὸν φόβον. αὐτοὶ δὲ καίτοι πληροφορηθέντες τὴν καταστροφὴν τῶν
ἡμετέρων, ἀπεφάσισαν νὰ κτυπηθῶσιν μετὰ τῶν Τουρκῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ
τὰ δύο τρίτα τοῦ στρατοῦ των ἀνεχώρησαν, τότε ὁ Γενεράλ Μλάδεν, Βασι-
λείος Θεοδώρου, κ. Γάκιος Ἡπειρώτης, κ. Σφέτκος Σέρβος καὶ λοιποὶ
ἀπεφάσισαν νὰ ἔλθωσιν εἰς μίαν γλώσσαν ἐκτεινομένην πρὸς τὸν Προῦ-
τον, τὴν ὁποίαν καὶ ἐνδυνάμωσαν μὲ ἀμάξας ἀπλάς. ὁ δὲ κεχαγιᾶς 94β
βλέπων ἐκ νέου ὅτι ἄλλοι Γραικοὶ ἐνδυναμόνονται, ἀπεφάσισεν νὰ ὤρ-
μίσῃ καὶ κατ' αὐτῶν, πλὴν μὲ ὅλας τὰς ὀρμητικὰς ἐφόδους ὅπου ἔκαμεν
πολλάκις ἀπέτυχεν, χωρὶς νὰ δυνηθῇ ὁ πολυἀριθμὸς στρατός του νὰ
προξενήσῃ τὴν παραμικρὰν ζημίαν, μήτε νὰ τοὺς βιάσῃ διὰ νὰ ἀφήσουν
ἀνάνδρως τὴν θέσιν των, ὡσὰν ὅπου ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐδυνήθη νὰ δουλεύσῃ
τὴν ἀριτερίαν του, καὶ ἂν ἔξ ἀρχῆς οἱ Ἕλληνες ἦθελεν ἐνδυναμώσῃ
τὴν ἐπικερδῆ ταύτην θέσιν, ἐντὶ τοῦ Σκολενίου, μετὰ ββαιότητος ὁ
πολυἀριθμὸς στρατός των Τουρκῶν ἦθελεν χαθῆ, διότι χυρακωθεῖσα 95α
ἡ γλώσσα αὕτη ἦθελεν γίνῃ ἐνδυνατὸν καὶ ἀπόρθητον νησίον. ἔτσι λοι-
πὸν οἱ ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ εὐρεθέντες Ἕλληνες ἐπολέμησαν μέχρι
τῆς νυκτός (ὅπου ἐφρονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς διακόσιους Τούρκους), καὶ
περὶ τὰ μεσάνυχτα οἱ Ρώσσοι ἔστειλαν διάφορα καίκια καὶ ἐμετακόμι-
σαν εἰς τὰ ὄψοσικὰ τοὺς ἀνδρείως παρ' ἐμήσαντας ἀρχηγούς καὶ στρα-

(1) Εἰς αὐτὴν τὴν αἱματοχυσίαν ἐθάθησαν ὑπὲρ τοὺς 90 Τούρκους, καὶ
μόλις ἐκατὸν Ἕλληνες διεσώθησαν διὰ πυρός καὶ ὕδατος.

τιώτας, ἐκτός τοῦ Γενεράλ Μλάδεν, ὅστις δὲν ἠθέλησεν κατ' οὐδένα τρόπον νὰ εἰσέλθῃ. ἀλλὰ μὲ εἴκοσι ἐκ τῶν καλωτέρων στρατιωτῶν τοῦ 95β Λούκα ὁποῦ ἔδωσεν τῷ Κατακουζίνῳ ἔπηγεν εἰς Βραίτσαν ὅπου εὗρεν τὸν ἀθάνατον Γεώργι· Ὀλύμπιον μὲ 1500 στρατιώτας ἐλθόντας ἀπὸ Βλαχίαν· συνδιαλεγόμενοι δέ, ἐκρίθη νὰ κατὰβωσιν ἀπὸ τὴν Βραίτσαν, ὅθεν καὶ πληροφορηθέντες ὅτι εἰς τὴν Σλάτινα εὐρίσκονται μερικοὶ 96α Τοῦρκοι κοινῇ γνώμῃ ἀπέστειλαν τὸν πολκόβνικον Μάνδιον καὶ ἄλλους πινὸς ἀρχηγούς, οἵτινες λαβόντες τὰς διαταγὰς καὶ εὐχὰς τῶν ἀνωτέρων τῶν ἐμίσευσαν· φθάσαντες δὲ πλησίον τῆς Σλάτινας ἐπληροφορήθησαν παρὰ τῶν χωρικῶν ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶναι τριακόσιοι τὸν ἀριθμὸν, καὶ 96β ἔχουν τὰ δυνατώτερα ὄπλα τῶν ἀρχόντων. ἀλλ' οἱ Γραικοὶ ὤρμησαν μὲ ἄκραν μανίαν καὶ κατέσφαξαν ἅπαντας μὲ μικρὰν ζημίαν τῶν, καὶ εἰς διάστημα τριῶν ἡμερῶν νικηφόροι ἐπέστρεψαν πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν. τῇ ἐπαύριον ὁ Γ: Ὀλύμπιος πληροφορεῖται ἀπὸ Βλάχου ὅτι ὁ Κ: Λοῦνσος καὶ ὁ Κ: Ἀναστάσιος Ἰωαννίτης μὲ 90 στρατιώτας τοῦ Λούκα ἀντιπαρατάχθησαν εἰς 2/ χιλιάδες ἐχθρούς, οἱ ὅποιοι μὲ ἄκραν εὐταξίαν ὀπισθοδρομοῦντες, κτυποῦντες καὶ κτυπούμενοι ἐφθασαν εἰς ἓνα μοναστήριον πλησίον τῶν συνόρων τῆς Μπουκοβίνας, ὅπου καὶ 96β ἐσφαλίσθησαν. ἀφοῦ ὅμως οἱ Τοῦρκοι ἔβαλον φωτιὰν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ μοναστηρίου οἱ ἑβδομήντα μόλις μέιναντες Γραικοὶ ἐσφαλίσθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ πυρπολούμενοι ἀπὸ τὰς φλόγας, ἐπολεμοῦσαν μὲ ἄκραν μανίαν περίπου τῶν ἕξ ὡρῶν· ἀφοῦ ὅμως κατὰ καλὴν τῶν τύχην ὁ ἀρχηγὸς τοῦρκος τοῦ σώματος τούτου ἐσκοτόθη καὶ περίπου τῶν ὀκτακοσίων Τοῦρκων, τότε οἱ ἀνανδροὶ Τοῦρκοι ἄρχησαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν φοβούμενοι καμμίαν ἐνδεχομένην βοήθειαν ἐκ μέρους τοῦ Ὀλυμπίου, ὅστις τῷ ὄντι διευθύνετο μὲ ὄλον τὸ στρατιωτικὸν τοῦ σώματος διὰ τὰ ἐκεῖ. οἱ δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ εὐρεθέντες Γραικοὶ μὲ τὸ σπαθὶ 97α στὸ χέρι ἐφθασαν εἰς τὰ ἀουστριακὰ χώματα, τοὺς ὁποίους καὶ ὑποδέχθησαν μὲ ἄκραν προσποιημένην φιλανθρωπίαν, χαριζόμενοι εἰς τὴν πλυθὴν τῶν θεατῶν κατοίκων καὶ παροίκων τῆς Σουτσάβας, οἱ ὅποιοι μὲ δάκρυα χαρᾶς ὑπεδέχοντο τοὺς ἀτρομήτους καὶ ἀφόβους τούτους ἥρωας· ὁ δὲ Ὀλύμπιος πληροφορηθεὶς καθ' ὁδὸν τὰ γεγονότα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν θέσιν του. ἀφοῦ δὲ πολλάκις εἰς διάφορα μέρη τῆς Μολδαβίας καίτοι κληήρης ὁ ἀτρόμητος Ὀλύμπιος καὶ φερόμενος ἐπὶ ξυλοκρεβάτου παρὰ τῶν ἀγαπητῶν του στρατιωτῶν ἔκαμεν διαφόρους λαμ- 97β πρὸς νίκας κατὰ τῶν Τουρκῶν, ἐπληροφορήθη ὅτι οἱ Τοῦρκοι συσσωματωθέντες ἤρχοντο κατ' αὐτοῦ μὲ τέσσαρα κανόνια τοῦ κάμπου καὶ ἕξ χιλιάδες στρατιώτας· τὰ αὐτὰ ἔμαθεν καὶ ὁ Κραϊτσκομισερ τῆς (Μ)που

κουβίνας, καὶ εἰδοποίησεν τὸν Γ: Ὀλύμπιον, ἂν ἀγαπᾷ νὰ ἀπεράσῃ εἰς τὰ ἀουστριακὰ χώματα, διότι τὴν δίδεται ἄσυλον μὲ ὄλους τοὺς ὑπ' αὐτῷ. ὁ δὲ Ὀλύμπιος τὸν ἀπεκρίθη ὅτι ἠθελεν ἀδικήσῃ τὸν Ὀλύμπιον ἂν ἠθελεν καταπύγῃ εἰς τὰ σύνορά του, διότι ἠξεύρει κάλλιστα ἐκ φήμης 98α καὶ πείρας τὰ φιλάνθρωπα αἰσθηήματα τῶν Ἀουστριακῶν μὲ τὰ ὁποῖα ἐμεταχειρίσθησαν τὸν Σέρβον Παπᾶν, καὶ πρὸ πάντων αὐτὸς εἶναι ἀποφασισμένος νὰ ἀποθάνῃ εἰς τὸ σταδίον τοῦ Ἄρεως ὡς πιστὸς ὑπῆκουός του, καὶ εὐχαριστεῖ τοὺς Τοῦρκους ὅπου δὲν τὸν δίδουν τὸν κόπον νὰ πάγῃ εἰς ζήτησί των καὶ ἄλλα τινά. ἀφοῦ ἐσλείωσεν τὴν ἀπόκρισιν, ἔκραζεν ὄλους τοὺς συστρατιώτας του, καὶ ἐδιόρισεν εἰς διαφόρους θέσεις τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς, αὐτὸς δὲ παραλαβὼν καὶ τὸν Φαρ- 98β μάκην καὶ ὄλας τὰς πολεμικὰς ἀποσκευὰς εἰσῆλθεν εἰς τὸ μοναστήριον Σέκου ἔχων μετ' αὐτοῦ ἑκατὸν στρατιώτας. ἀφοῦ ἔδωσεν ὄλας τὰς ἀναγκαίας διατάξεις, καὶ ἀφοῦ ὄλοι οἱ διορισθέντες ἔλαβον ἕκαστος τὴν θέσιν του, αἰφνιδίως οἱ Τοῦρκοι κατὰπροδοσίαν τῶν Μολδαβῶν διέρχονται δι' ἄλλης ὁδοῦ, καὶ παρῶρησιάζοντες εἰς τὰ ὀπισθεν τῶν ἡμετέρων, καὶ τοὺς κτυποῦν εἰς τρόπον ὥστε οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐδυνήθησαν καὶ νὰ ἀλμα- λωτίσωσιν ἓνα, καὶ οἱ Ἕλληνες κτυπηθέντες παρ' surprise δὲν ἐδυνήθησαν νὰ διευθυνθῶσιν πρὸς τὸν δρόμον τοῦ Σέκου διὰ νὰ εἰδοποιήσωσιν τὸν ἀρ- 99α χηγόν τους περὶ τοῦ ἀνελπίστου τούτου συμβάντος. παρ' ἐλπίδα ὁ γενναῖος Ὀλύμπιος εὐρέθη τριγυρυσμένος ἀπὸ ὄλον τὸ σῶμα τοῦ ἐχθροῦ· ἂν ἠθελεν ὅμως, διὰ τῆς μικρᾶς πόρτας τοῦ μοναστηρίου ἠμποροῦσεν νὰ διασωθῇ μὲ ὄλους τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀβλαβῶς· ἀλλ' ὁ ἀθάνατος οὗτος νέος Λεονίδα, μ' ὄλον ὅπου ἐγνώρισεν τὸ ἀδύνατον νὰ νικήσῃ τὸν ἐχθρὸν ἢ νὰ τὸν βιάσῃ εἰς ὀπισθοδρομήσιν, μ' ὄλον τοῦτο εἰς διάστημα τριάντα ἕξ ὡρῶν ἀκαταπαύστως ἐπολεμοῦσεν μὲ ἄκραν γεναιότητα σεβόμενος ὁ ἀρχηγὸς τοῦρκος τὴν ἀταραδειγμάτιστον ἀνδρείαν τοῦ ἥρωος Ὀλυμπίου, τρεῖς τὸν ἐμήνυσεν ἂν ἀγαπᾷ νὰ εὕγῃ μὲ συνθήκας ἀπὸ τὸ μοναστήρι, καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὰ ἀουστριακὰ χώματα, ὁ δὲ Ὀλύμπιος, καίτοι βλέπων τὸν ἑαυτὸν τοῦ εἰς ἀπελπισμένην θέσιν, δὲν ἐδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ λέγει πρὸς τοὺς συμπατριώτας του· Ἀδελφοί, ὁ θάνατος, ὁ ἐνδοξος θάνατος εἶναι εἰς αὐτὰς τὰς περιστάσεις τὸ μόνον ὅπου πρέπει νὰ ἐπιθυμήσωμεν ὄλοι μας· δὲν ἐλπίζω κανένας μας ἀπὸ ὅσοι εἴμεθα ζωντανοὶ ἕως τώρα νὰ λυπητῆται τὴν ζωὴν 100α του. ὄλοι πρέπει νὰ μιμηθῶμεν τοὺς λοιποὺς συντρόφους καὶ ἀδελφούς μας, τῶν ὁποίων τὰ ἐνδοξα πτώματα (εἰς Δραγασάνι, Σκολενί, καὶ ἄλλα ἄλλα) φωνάζουν ἐκδικήσιν. ναὶ μὲν ἀδελφοί, ἢ γῆ αὕτη εἶναι ἀναξία διὰ νὰ δεχθῇ ἥρωας γραικοῦς, ἀγκαλὰ τὸ αἷμα ὅπου θέλει χυθῆ εἰδῶ

θὰ φρονάξῃ ἐκδίκησιν, καὶ ἴσως μιᾷ τῶν ἡμερῶν οἱ συναδελφοί μας θέλει παραλάβουν τὰ κοκαλά μας διὰ νὰ τὰ μετακομίσουν εἰς τὴν κλα-
 100β σικὴν γῆν τῶν πι οπατόρων μας. Ἄμα ἐτελείωσεν τὴν δημηγορίαν του, περιῆλθεν τὰς διαφόρους θέσεις τοῦ μοναστηρίου, περιερχόμενος δὲ ἐπαρατήρησεν ὅτι τὸ πλεῖστον μέρος τῶν στρατιωτῶν ἐπεθυμοῦσαν τρόπον τινὰ νὰ κάμῃ συνθήκας, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος συναδελφός του Ἰωάννης Φαρμάκης τὰ αὐτὰ ἐφρονοῦσεν· τότε ἀπειπισθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν ὄντιά ὅπου εὗρισκοντο τὰ μείναντ' ἀπολεμεφόδια, καὶ ἀφοῦ ἔκα-
 101α μεν τὴν ὑστερινὴν δέησιν πρὸς θεόν, καὶ ἀφοῦ ἔδεν ὅτι ἡ μεγάλη πόρτα τοῦ μοναστηρίου διὰ συνθήκην ἠνέωκται, ἀμέσως δίδει φωτιὰν εἰς τὸν τσεπχανέν, καὶ καίεται μὲ ἄλλους τέσσαρας στρατιώτας εὐρεθέν-
 τας εἰς τὸν ἄλλον ὄντιά· ὁ δὲ Φαρμάκης ἐπαραδόθη εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ μὲ ὄλους τοὺς μείναντας στρατιώτας· τοὺς μὲν στρατιώτας ἀμέσως ἀπεκεφάλισαν, τὸν δὲ Ἰωάν. Φαρμάκην ἀπέστειλαν σιδηροδέ-
 σμιον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐθανατώθη.

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΑΜΝΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥΣΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ
 ΔΕ-ΛΑ ΓΚΑΡΔ ΣΑΜΠΟΝΑ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ
 1814—1815 ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ ΑΥΤΟΥ

Ὁ κόμης τοῦ Σαμπονᾶ (Comte Auguste de la Garde—Chambonas), γεννηθεὶς ἐν Παρισίοις τῷ 1873, ὑπῆρξεν ἀξίος λόγου λογοτέχνης, ὀλίγον δὲ καὶ ἱστορικός καὶ ἀρχαιολόγος, συγγράψας ἐν ἔτ. 1820 περὶ τῶν ἑλληνικῶν μνημείων τῆς Σικελίας. Φίλος καὶ ἔμπιστος τοῦ περιφήμου στρατάρχου πρίγκιπος Δε-Λιγιέ (prince de Ligne, παρ' ᾧ ἐγκατεστάθη ἐν Βιέννῃ, παρηκολούθησε τὸ Συνέδριον τοῦ 1814—1815 καὶ ἀφῆκε λίαν ἐνδιαφερούσας περὶ αὐτοῦ σελίδας, ἧσον ἀφορᾷ ἰδίως εἰς τὰ παρασκήνια αὐτοῦ.

Τὸ Συνέδριον τῆς Βιέννης, λέγει ὁ ἴδιος, θεωρούμενον ὡς πολιτικὴ συγκέντρωσις, δὲν στερεῖται ἱστορικῶν. Ἀπορροφηθέντες ὅμως οὗτοι ὑπὸ τῶν ζητημάτων τῆς μεγάλης πολιτικῆς ἐλησμόνησαν νὰ εἴπωσιν εἰς ἡμᾶς περὶ δευτερευοῦσῶν τινῶν λεπτομερειῶν τὰ μάλα οἰκείων καὶ θελκτικῶν, αἱ ὁποῖαι ἐν τούτοις παρέχουσι πλήρη τὴν εἰκόνα τῶν ἐξεχουσῶν προσωπικοτήτων καὶ τῶν ἀκολουθιῶν αὐτῶν, αἵτινες συνεκεντρώθησαν τότε ἐν Βιέννῃ πρὸς ἐπίλυσιν τῶν μεγάλων ἀ, ὧν ἐξηροτήθη ἡ τύχη καὶ τὸ μέλλον τῆς Εὐρώπης. Ὁμιλῶν περὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ρωσίας, αὐτὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, τοῦ Μ. Δουκὸς Κωνσταντίνου, τοῦ Νεσελρόδ, τοῦ Καποδίστρια, τοῦ Πότσου-δι-Μπόργων, τοῦ Στάκελμπερ «κεκλημένων ἕκτοτε νὰ λάβωσι τόσον μέγα μέρος εἰς τὰς διπλωματικὰς συζητήσεις» ἐξαίρει ἐκ τῆς λοιπῆς αὐτοκρατορικῆς ἀκολουθίας τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην «τόσον πλήρη ὁρμῆς, τόσον γενναιόφρονα, δι' ὃν ἦτο, οἴμοι! γραμμένον νὰ τελειώσῃ, τόσον τραγικῶς εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Μουγκάτς καὶ τῆς Τερεζιενστάτ!».

Ὁ κόμης Δε-λα-Γκαρδ-Σαμπονᾶ φαίνεται ὅτι εἶχε γνωρίσει τὸν Ὑψηλάντην ἐν Ρωσίᾳ ἔτη τινὰ πρὸ τοῦ Συνεδρίου καὶ δὲν εἶναι ἀναξίη προσοχῆς ἢ ἐντύπωσις ἦν ὁ νεαρὸς ἀξιωματικὸς ἐνεποίησεν ἐπὶ τοῦ γάλλου εὐγενοῦς. Ἄς ἀφήσωμεν αὐτὸν νὰ τὰ διηγηθῇ ὁ ἴδιος εἰς ἡμᾶς (1).

K. P.

(1) Τὸ βιβλίον ὑπεδείχθη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ἐταίρου κ. Γ. Ἀρβανιτάκη

Εἶχομεν ὄρσει με τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην τόπον συναντήσεως τὴν μεγάλην δεινροστοχίαν τοῦ Πράτερ. Ἐφθασα τὴν ὀρισθεῖσαν ὥραν. Μετὰ ποίας ἀπολαύσεως ἐθεώρουν τὰ διάφορα τοπία τοῦ ὠραίου ἄλλους, ὅπου κάθε γωνία ἐπανεφέρει εἰς τὴν φαντασίαν μου τὴν ἀνάμνησιν μιᾶς ἐροτῆς, μιᾶς ἐρωτικῆς ἢ φιλικῆς συναντήσεως, σκηναὶ ἴσως διὰ παντὸς ἐκπνεύσασα. ἠδονῆς ἢ ἐλπίδος. Εἰς τὴν κριμὴν εὐρείας λειωφόρου βλέπω τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην. Πέντε ἔτη εἶχον διαρρέυσει ἀφ' ἧς τὸν ἀφῆκα εἰς τὴν Πετρούπολιν. Ἦτο τότε μόνον ἀνθυπολοχαγὸς εἰς τὸ σύνταγμα τῶν ἐφιππων σωματοφυλάκων (Chevaliers gardes) καὶ τὸν ἐπανευρίσκω ὑποστράτηγον, λάμποντα ἀπὸ τὰ παράσημα, ἀλλὰ με μόνον ἓνα βραχίονα· τὸν ἄλλον εἶχε χάσει εἰς τὴν μάχην τοῦ Μπῶτσεν (1).

Μακρυνθέντες τῷ πλήθους ἐξεδηλώσαμεν ἀμοιβαίως τὴν εὐχαρίστησιν τὴν ὁποίαν ἠσθανόμεθα ἐπαναβλεπόμενοι. Ἄν ἡ τύχη του εἴχεν ἀλλάξει, ἢ καρδία του ἔμενε πάντοτε ἀνοικτὴ εἰς εὐγενῆ αἰσθήματα τῆς φιλίας καὶ τῆς πατρίδος.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἦτο υἱὸς τοῦ ὀσποδάρου τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας Ὑψηλάντου. Ὁ πατὴρ του (2) ἀνετράπη εἰς μίαν τῶν τόσον συνήθων τότε συνωμοσιῶν τοῦ Σερραγίου ἐν Τουρκίᾳ. Ὁ Ἀλέξανδρος ἄγων τότε ἡλικίαν ὄχι περισσοτέραν τῶν 18 ἐτῶν ἐπικεφαλῆς σώματος ὀκτακοσίων ἀρναουτῶν (3) τὸν συνώδευσεν διὰ μέσου τῶν χαραδρῶν τῶν Καρπαθίων, φεύγοντα τοὺς βωβυλῶν δημίους τοῦ Σερραγίου καὶ ζητοῦντα ἄσυλον εἰς Ρωσίαν.

Ἀναγραφεῖς φροντίδι καὶ γενναιοδωρίᾳ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ὁ νέος πρίγκιψ εἰσήλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του ἀρχάμενος λαμπροῦ σταδίου. Ἡ γενναία αὐτοῦ ψυχὴ, τὸ ἐπιχειρηματικὸν καὶ ζωηρὸν αὐτοῦ πνεῦμα, ἢ εὐκρίνεια τοῦ χαρακτῆρος με εἶχον καταθέξει καὶ συνεδέθη στενῶς μετ' αὐτοῦ. Ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐπαναλά-

(1) Νίκη τοῦ Μ. Ναπολέοντος μετὰ 180.000 Γάλλων κατὰ 180.000 Ρώσων καὶ Πρώσων, 20 καὶ 26 Μαΐου 1813. Ἐσφαλμένως γράφουν ὁ μὲν Τρικοῦπης ὅτι ὁ Ὑψηλάντης ἀπώλεσε τὸν βραχίονα ἐν τῇ μάχῃ τῆς Δρέσδης ὁ δὲ Φιλῆμων ὅτι ἀπώλεσεν αὐτὸν ἐν τῇ μάχῃ τῆς Λευψίας.

(2) Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης ἦτο Ἕλλην καταγόμενος ἐκ Τραπεζοῦντος. Πολλὰ μέλη τῆς οικογενείας του κατέλαβον τὸ ἀξίωμα τοῦ δραγουμάνου εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ σουλτάνου.

(3) Κοινῶς ἀρναούτας ἀπεκάλουν, ὡς ἐκ τοῦ ἐνδύματος αὐτῶν, τοὺς Ἕλληνας πολεμιστάς, τοὺς ἀποτελοῦντας τὸ στράτευμα (καπετανίας) τῶν ἑλλήνων ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας.

βῶμεν τὸν τοιοῦτον σύνδεσμον καὶ μάλιστα μετὰ τόσον μακρὸν χωρισμὸν μετέβημεν νὰ δειπνήσωμεν εἰς τὸ ἐστιατόριον τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Αὐστρίας, ὅπου συνεκεντροῦντο οἱ πλεῖστοι τῶν ξένων οἱ ὅποιοι δὲν διεσκέδαζον πολὺ εἰς τὴν Αὐλὴν καὶ ἤθελον νὰ ἀπαλλάσσονται τῶν ἐπιμοτυπιῶν.

(Προσφέτει ἀκόμη κάπου ὁ Σαμπονᾶ περὶ τοῦ Ὑψηλάντου :) Ὁ Ὑψηλάντης, περὶ τοῦ ὁποίου συχνὰ ὠμιλοῦσαμεν μετὰ τῶν ἐν Βιέννῃ διαπρεπῶν προσώπων, ὅταν εἰσήρχετο εἰς μίαν αἴθουσαν, ἦτο τὸ ἀντικείμενον τῆς συμπαιθείας καὶ τοῦ θαυμασμοῦ, τὸν ἐδείκνυον, ἠρώτων εἰς ποίαν μάχην ἀπώλεσεν ἐνδόξως τὸν βραχίονά του, ἐθεωρεῖτο εἰς νέος ἦρωες. Θὰ περάσουν ὀλίγα ἔτη ἀκόμη (καὶ δ' ἐρχονται ταχέως) καὶ θὰ τὸν ἀποκαλοῦν τὸν γηραιὸν μονόχειρα.

Μετ' ὀλίγας σελίδας αἱ περὶ τοῦ Ὑψηλάντου σημειώσεις του γίνονται ἐνδιαφερότεροι ἀκόμη. Ἦτο ἡ ἐπαύριον μιᾶς θυέλλης, ἣτις ἐνέσκηψεν ἐπὶ τῆς πόλεως τῆς Βιέννης. Αἱ δεινροστοχίαι ἐκαλύπτοντο ὑπὸ θραυσμάτων κλάδων καὶ πυκνῶν φύλλων, πολλῆς δὲ ὑγρασίας, ἀλλ' ὁ οὐρανὸς ἦτο ἀνέφελος καὶ ἡλιος Μαρτίου ἔστελλε τὰς ἀκτῖνάς του διὰ μέσου τῶν μεγάλων δένδρων. Ἐξέδραμον ἐφιππος εἰς τὸ ἄλλος τοῦ Πράτερ καὶ ὄχι μακρὰν μᾶς δεινροστοχίαν, ὅπου εἶχον συναντήσει τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην πρὸ πέντε μηνῶν, τὸν συναντῶ πάλιν. Ἐφαίνεται περιπλανώμενος κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἵππου του, ἀφῆναν νὰ κυμαίνωνται τὰ ἦλια. Ὡς συνήθως, τὸ μέτωπόν του ἦτο περφορντι. Θεωρῶν τὴν στιγμὴν εὐνοϊκῆς ὄπως οὐ ζητήσω μίαν ἐξήγησιν διὰ τὴν ἐξαφάνισίν του, ἣτις τόσον ἐστοίχιζεν εἰς τὴν φιλίαν μας. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον με ἀπασχολεῖ, ἀπήντησεν ὁ Ὑψηλάντης, εἶναι ἓνα μυστικὸν τὸ ὅποιον δὲν ἀνήκει εἰς ἐμέ. Γινώσκω ποία φιλία μᾶς συνδέει. Ὅταν δυνηθῶ, χωρὶς φόβον νὰ βλάψω μίαν ἱερὰν ὑπόθεσιν καὶ νὰ παραβῶ τὸν ὄρκον μου, θέλω σοῦ ἀποκαλύψει τὰς σκέψεις μου.

Ἐξαίφνης καλεῖ τὸν κοζάκον του, κατέρχεται τοῦ ἵππου του καὶ με καλεῖ νὰ τὸν μιμηθῶ. Ἀφήνομεν τοὺς ἵππους μας καὶ βυθιζόμεθα εἰς ἔρημον δεινροστοχίαν. Εἶχαμε κάμει βήματά τινα, σταματᾷ, στρέφει πρὸς ἐμέ με λάμποντας ὀφθαλμοὺς καὶ σφίγγων μου ἰσχυρῶς τὴν χεῖρα μου λέγει: ὁ Ναπολέων κατέλιπε τὴν νῆσον τῆς Ἑλβας. Ἀγαπητὴ Πρίγκιψ, ὁποία εἶδησις, ὑπέλαβον κατάπληκτος. — Εἶναι ἀκριβεστάτη. Εἰς διαγγελεὺς ἐκπεμφθεὶς ἐκ Φλωρεντίας τὴν ἔφερε σήμερον τὴν πῆλιαν. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Νεσελρόδ τὸ γνωρίζουν ἤδη. Οὐδὲν ἄλλο εἶναι γνωστὸν.

— Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀνάφλεξις ὀλοκλήρου τῆς Εὐρώπης. Εἶναι ὁ

φοβερώτατος τῶν ἀγόνων, τὸν ὅπ' ἴον μου ἀγγέλλετε. Ναί εἶναι ἀληθές, λέγει ὁ Ὑψηλάντης, ἐγγίζομεν τὴν στιγμήν κατὰ τὴν ὁποίαν ἀφήνομεν τὴν κωμωδίαν διὰ τὴν τραγωδίαν, ἔφθασεν ἡ στιγμή κατὰ τὴν ὁποίαν ὀφείλω νὰ ἐνεργήσω. Σοῦ εἶχον ὁμιλήσει ἄλλοτε διὰ τοὺς σκοπούς μου πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Τῇ βοήθειᾳ τοῦ μεγάλου τούτου γεγονότος θέλω ἐργασθῆ πρὸς θραῦσιν τῶν δεσμῶν αὐτῆς καὶ τῆς ἐπαναδώσω τὴν θέσιν μεταξὺ τῶν Ἑθνῶν (1).

Σχέδιον εὐγενές βεβαίως, ὑπέροχον ἴσως. Ἄλλ' ἐσκέφθης τὰ ἀπατούμενα πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ μέσα ;

— Δὲν ἔχω ἀμφιβολίαν. Τὸ ὄνειρον αὐτὸ τῆς νεότητός μου περὶ τοῦ ὁποίου τοσάκις συνεζητήσαμεν, τὸ δυνατόν ἐν Πετροπόλει, ὅτε ὁ Δολγορούκης, ὁ Βιελχόρκης, σὺ καὶ ἐγὼ ἐχαράζαμεν σχέδια τῆς μελλούσης ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, αὐτὸ τὸ ὄνειρον θὰ εἶναι μία πραγματικότης. Ὁ πόλεμος θὰ ἀνακινήσῃ ἀκόμη μίαν φορὰν τὴν Εὐρώπην ὀλόκληρον. Φίλοι πιστοὶ δὲν ἀναμένουν ἢ ἐν σημείον.

— Πρὸ πολλοῦ, ἀγαπητὲ Ἀλέξανδρε ἀπήντησα, διέκρινα ἐν σοὶ αὐτὸν τὸν εὐλογον ἐνθουσιασμόν, ὡσεὶ δευτέραν τινα ψυχὴν σου, τοσοῦτον ἀπαραίτητον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ἑνὸς μεγάλου ἐγχειρήματος. Ἐνθυμοῦμαι τὴν ζέουσαν αὐτὴν ὁρμὴν, τὴν δίψαν τῶν κινδύνων, τὴν πολεμοχαρῆ συγκίνησιν, ἣτις ἐξῆπτεν ἐν σοὶ ἐν Πετροπόλει τὸν πολεμικὸν ὄργασμόν. Συγχώρησον εἰς τὴν εἰλικρινῆ μου φιλίαν σήμερον ὅπως καὶ τότε. Θαυμάζω αὐτὴν τὴν πατριωτικὴν αὐτοθυσίαν, ἀλλὰ τολμῶ, ὀφείλω νὰ σοῦ ὑποδείξω τοὺς κινδύνους προδοσίας προθέσεως καὶ τὸ ἀπίθανον τῆς ἐπιτυχίας.

— Ἀπίθανον λέγεις, κινδύνους προσωπικούς ; τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ τεθῶσιν ἐπὶ τῆς πλάστιγγος μετὰ τοῦ ἀποτελέσματος τὸ ὁποῖον ἐλπίζω, ὅταν μόνον ἡ παρουσία ἑνὸς ἀρχηγοῦ ἀποφασίσῃ περὶ τῶν τυχῶν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ γεγονότος. Εἶναι τὸ μέγεθος τῆς ὑποθέσεως καὶ ὄχι τὸ μέγεθος τῶν μέσων ἢ ὁποῖα ἄγει εἰς τὴν ἀληθῆ δόξαν καὶ ἡ τιμὴ πάντοτε ἀπετέλεσε τὸ στερεώτερον τμήμα τῆς δόξης. Ἄκουσόν με προσεκτικῶς καὶ κρίνε κατόπιν. Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας μου δὲν ὠνειροπόλησα ἢ νὰ ἀποδώσω τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν καταπατούμενην χώραν μου καὶ νὰ ἐκδικήσω τὴν οἰκογένειάν μου, ἀτίμως θυσιασθεῖσαν εἰς πολιτικὰς ὑπονοίας. Αὐτὰ εἶναι τὰ αἰσθήματα τὰ ὁποῖα μὲ

(1) Ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ οἱ ἐν Ρωσίᾳ διαβιοῦντες Ἕλληνες ἠλπίζον περισσότερον ἀπὸ τὸ ἐν Γαλλίᾳ κρατοῦν φιλελεύθερον πνεῦμα ἢ ἀπὸ τοῦς μετὰ τῶν Ῥώσων θρησκευτικούς δεσμούς (Σ. Μ.)

ἔκαμαν νὰ ὑποφέρω ὑπομονητικῶς τὴν ἀσκήσιν εἰς τὸ στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα ἐν Ρωσίᾳ, ὅταν ὑπηρετοῦν εἰς τὴν ἔφιππον σωματοφυλακίαν τοῦ Τσάρου καὶ νὰ καταπίνω καὶ αὐτὰς τὰς ὕβρεις τῶν ἀνωτέρων μου τοὺς ὁποίους ἤμουν μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ θεωρῶ ὡς ἴσους μου ἐν τῷ κόσμῳ, νὰ κύπτω τέλος ὑπὸ τὴν ἀφόρητον πειθαρχίαν τοῦ Μ. Δουκὸς Κωνσταντίνου καὶ τῆς ὁποίας ἐν ἀνέκδοτον «χοροῦ τῆς αὐλῆς», ἐὰν δὲν ἦτο γελοῖον, θὰ ἠδύνητο νὰ δώσῃ τὸ μέτρον (1).

Τὰ αἰσθήματα ταῦτα ἀνεπτύχθησαν μὲ τὴν ἡλικίαν καὶ μὲ ἠκολούθησαν εἰς τὰ στρατόπεδα, εἰς τὴν Αὐλήν. Ὁ πατήρ μου παρίστατο πάντοτε τὸ θῦμα τῆς προδοσίας ἀνάνδρων αὐλικῶν, τῶν ἀτίμων αὐτῶν κολάκων, ὧν ἡ ἀχαριστία ἰσοῦται πρὸς τὸ μέγεθος τῶν πρὸς αὐτοὺς ἐνεργημάτων. Κατῶρθωσαν καὶ ἐπέτυχον παρὰ τοῦ Δ. βανίου τὸν ἐκθρονισμόν του καὶ τὴν κεφαλὴν του, ἵνα αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, οἵτινες μοὶ ἐνθυμίζουσι τὸν ὄρκον τὸν ὁποῖον ἔκαμα εἰς τὴν ἐπιθανάτιον κλίνην τῆς μητρὸς μου, μίσοις αἰωνίου ἐναντίον τῶν αἰμοβόρων ὀπαδῶν τοῦ Ἰσλαμισμού, αὐτῶν ἐκείνων οἵτινες ἔσυρον ὑπὸ τὸν πέλεκυν τῶν δημίων τὸν πατέρα της, τὸν τελευταῖον τῶν Κομνηνῶν. Τὸ γενναῖον αὐτὸ αἶμα δὲν ἐξηράνθη ἀκόμη ὀλοτελῶς. Ὑποθέτεις ὅτι ὀλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας θέλει μείνει κωφὸς εἰς τὴν φωνὴν τῆς ἐλευθερίας ἐξερχομένην ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ὀσποδάρου αὐτῶν ;

— Γνωρίζω, φίλτατε, ποίαν ὑπόληψιν καὶ ποίας ἀναμνήσεις ὁ πατήρ σου ἀφῆκεν εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας τὰς ὁποίας ἐκυβέρνησε μετὰ τόσης δεξιότητος καὶ φρονήσεως. Ἔσχον ἐγὼ αὐτὸς τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀντιληφθῶ πόσον τὸ ὄνομά του ἀπολαύει ἐκεῖ σεβασμοῦ καὶ ποία ἐκτίμησις περιβάλλει καὶ σέ, ὅστις διὰ μόνης τῆς ἀξίας σου ἀνῆλθες εἰς τὸν βαθμόν τοῦ στρατηγοῦ ἐν ταῖς ῥωσικαῖς στρατιαῖς, γνωρίζω τὴν συμπάθειαν μὲ τὴν ὁποίαν θὰ ὑποδεχθοῦν τὸ γενναῖόν σου κίνημα οἱ λαοί, ἐν τούτοις ἡ λευκὴ ψυχὴ σου παραδίδεται ἀκόμη εἰς τὰς κολακευτικὰς

(1) Ὁ Ὑψηλάντης ἐχώρευε τὴν Πολωνέξαν μετὰ τῆς περιγυπίσεως Ἰωαννέττας Κζερβεντίσκας, τὸ στρατιωτικὸν αὐτοῦ τρίκορον ἐκλινε πρὸς τὴν μίαν πλευρὰν τῆς κεφαλῆς του καὶ ὅταν διήρχετο πρὸ τοῦ Δουκὸς, οὗτος τοῦ λέγει ; δὲν φέρεις κανονικῶς τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς σου. Ὁ Ὑψηλάντης τὸ ἐπαναφέρει εἰς τὴν κανονικὴν του θέσιν, ἀλλὰ τοῦτο, πιθανῶς μικρὸν, ἐκφεύγει ἀκόμη τῆς θέσεώς του. Ὑψηλάντη, σοῦ λέγω ὅτι δὲν φέρεις τὸ καπέλλο σου κατὰ τοὺς κανονισμούς, τοῦ λέγει ὁ Μ. Δούξ ὀργίλως. Εἰς τὸν τρίτον γῦρον τοῦ χοροῦ ὁ δυστυχὴς πῖλος κρατεῖ πλέον λογαριασμόν. Ὁ Κωνσταντῖνος τότε διατάσσει τὸν περίγκιστον νὰ ἀφήσῃ τὸν χορὸν καὶ τὸν τιμωρεῖ ἐν τρίμηνον περιορισμόν. Πήγαινε, λέγει, νὰ μάθῃς νὰ κρατῆς τὸ καπέλλο στὸ κεφάλι σου κατὰ τοὺς τύπους.

ἐλπίδας αἵτινες τὴν πικρασύρουν. Ἄνεμέτρησες τὰς συνεπείας τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σχεδίου σου; Κληθεὶς ναὶ ὀδηγήσῃς εἰς τὴν μάχην πλήθος φανατισθὲν πρέπει νὰ ἔχῃς διαρκῶς τὴν ἐπιτυχίαν, ἥτις δύναται νὰ δικαιολογήσῃ καὶ τὴν γόλην σου, ἀλλὰ μία μόνη ἀτυχία ἂν ἔλθῃ θὰ ἀποθροῦνῃ τοὺς ὀπαδοὺς σου καὶ θὰ ἴδῃς ὅτι θὰ χαρακτηρίσονται ὡς ἀφροσύνην τὸ ὄνειρον τὸ ὁποῖον σήμερον θεωροῦσιν ὑπέροχον.

Τότε μόνον σὺ θὰ ὑποστῆς τὰ φοβερὰ ἐπακόλουθα πίπτων θύμα τῆς ἀφοσιώσεώς σου. Ἄφ' ἧς ἡ ἡμετέρα Γαλλικὴ ἐπανάστασις μετέβαλεν εἰς ἡφαίστειον τὴν Εὐρώπην, εἶδον πολλάκις νὰ ἀποκαλοῦν ἔργον τι ἔσοχον τὴν παραμονὴν καὶ τὴν ἐπαύριον ἐγκληματικόν. Αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἐπιγενέστεροι δὲν κρίνουν τὰ πράγματα ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων. Μακρὰν ἐμοῦ ἡ σκέψις νὰ σὲ ἀποτρέψω προθέσεων τῆς ὁποίας θαυμάζω, ἀλλὰ καθῆκον τῆς φιλίας μου εἶναι νὰ σὲ συμβουλεύσω τίποτε νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃς βιαστικὰ καὶ τὴν φλογερὰν ψυχὴν σου νὰ προσάσπῃς ναὶ ἀ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὅστις πολλάκις ζημιώνει καὶ αὐτὴν τὴν ἔσοχότητα. Ἐνθυμήθητι πόσαι ἀπόπειραι ἀπέτιχον ἐξ ἐκείνων αἱ ὁποῖαι εἶχον σκοπὸν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἡ Μ. Αἰκατερίνη ἀποστέλλουσα τὸν Ὀρλώφ εἰς τὴν Μεσόγειον, ἵνα κλοσβάλῃ τὴν ὀθωμανικὴν ἰσχύν. Ποῖον ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς εἰς Πελοπόννησον στρατείας; Οἱ Ἕλληνες κινηθέντες εἰς ἔξυγερσιν διὰ τῶν ὑποσχέσεων τῶν Μοσχοβιτῶν μετὰ ταῦτα ἀνάνδρως ἐγκατελείφθησαν εἰς τὴν ἀμελικτον ἐκδίκησιν τῶν τυράννων.

— Οἱ καιροὶ ἤλλαξαν πολὺ. Ἡ ὑπόθεσις τῶν Ἑλλήνων θὰ καταστῇ πανευρωπαϊκὴ. Ἔσται ζήτημα θρησκευτικόν ἀλλὰ καὶ ζήτημα ἀνθρωπισμοῦ.

Ἐπὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐξακολουθεῖ ὁ Σαμπονάς ἐπιθυμῶν νὰ περιστείλῃ τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ μεγάλων κινδύνων.

Εἰς τὴν καμπὴν δένδροστοιχίας τινὸς συνηντήθησαν μετὰ δύο ἐπίπλων. Νομίζω, λέγει ὁ Σαμπονάς, ὅτι εἰς ἓνα ἐξ αὐτῶν ἀνεγνώρισα τὸν κόμητα Καποδίστριαν. Ὡ! ἀνέκραξεν ὁ Ὑψηλάντης, ἐκράτησαν τὸν λόγον των. Μετ' ὀλίγον θὰ ἐπανιδιωθῶμεν καὶ ὤρμησε πρὸς τὸν ἵππον του, ἵππευσε καὶ ἀπῆλθε καλπάζων. Μετ' ὀλίγον τὸν ἔχασα τῶν δειπνῶν μου, μετέβην δὲ εἰς τὸν Πρίγκιπα Κοσλόφσκη νὰ μάθω τὰς λεπτομερείας τῆς ἐπιπόδου τοῦ Ναπολέοντος ἐκ τῆς νήσου Ἑλβας.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεγάλων ζητημάτων τὰ ὁποῖα ἀνεκινούντο τότε βεβαίως τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα παρήχθετο ἀπαρατήρητον, ἀλλ' ἔκτοτε ἡ ἑλληνικὴ ὑπόθεσις ἐμεγεθύνθη καὶ ἐφείλκυσε τὰς συμπαθείας τῆς Εὐ-

ρώπης. Ἡ ἱστορία συναθροίζει μετ' ἐπιμελείας πᾶν ὅ,τι συνδέεται πρὸς τὴν γενναίαν ταύτην χειραφέτησιν. Τὰ μυστικὰ τοῦ Ὑψηλάντου διεδόθησαν, καὶ ἐκεῖνα ἀκόμη τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς τὴν φίλιαν καὶ ἔμαθον κατόπιν ποῖοι ἦσαν οἱ φίλοι ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐβάσιζε τὰς προσπαθείας του. Ἀπὸ τὴν καταστρεπτικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1870 ἡ γενναία οὕτη ἰδέα τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπαυσεν ἀπασχολοῦσα τὰ πνεύματα. Οἱ διωγμοί, τὸ χυνόμενον αἷμα ἐφαίνοντο προσδίδοντα νέας δυνάμεις εἰς αὐτὴν καὶ διὰ τοῦτο εἴκοσιν ἔτη δὲν εἶχον παρέλθει καὶ εἶδον νὰ γεννηθῇ ὁ πρῶτος σύνδεσμος, ὅπως θραυσθῇ ὁ ἰσλαμικὸς ζυγὸς καὶ διωχθῶσιν οἱ Τοῦρκοι ἐντελῶς τῆς Εὐρώπης. Εἰς νέος ποιητὴς, ὀνόματι Ρήγας, πλήρης μένους καὶ ἐνθουσιασμοῦ, ὑπῆρξεν ὁ θεμελιωτής. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις εἶχεν ἐκραγῆ καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς διεδίδοντο μετ' ἀπειριγράπτου ταχύτητος. Ὁ Ρήγας τὰς ἐνεστερνίσθη καὶ συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ τὰς καταστήσῃ στήριγμα τῆς ἐπιχειρήσεώς του. Αἱ σχέσεις του ἐξηπλώθησαν εἰς Ἑλλάδα, Τουρκίαν, Ἰταλίαν. Εἰς τὸν σύνδεσμον αὐτὸν ἔδωκε τὸ ὄνομα Ἑταιρεία. Ὁ Ρήγας συνέθεσεν ἓνα ὕμνον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ὅστις πολλάκις ᾠδήγησε τοῖς συμπατριώταις του εἰς τὴν μάχην. Νέος Τυρταῖος ἐμελλε νὰ ἐγείρῃ τὴν σημαίαν τῆς ἀνεξαρτησίας, ἐπρόκειτο νὰ καλέσῃ τοὺς δούλους πληθυσμοῦ: νὰ θραύσωσι τὰ δεσμά των. Ὄταν συνελήφθη κατὰ διαταγὴν τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἐθανατώθη τότε ἐν Ἰταλίᾳ ἐσχηματίσθη δευτέρα Ἑταιρεία. Τότε ὁ Ναπολέον ἦτο εἰς τὸ ζενίθ τῆς δυνάμεώς του καὶ τῆς δόξης του. Οἱ θεμελιωταὶ τῆς νέας Ἑταιρείας συνέδεσαν τὰ σχέδιά των μετὰ τῶν ἀποδιδομένων εἰς αὐτὸν προθέσεων. Δὲν ἐπρόκειτο πλέον δι' αὐτοὺς ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἡ ἀνοικοδόμησις ἐπὶ τῶν παλαιῶν βάσεων τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας, φυσικῆς συμμάχου τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέον, κύριος τῆς βορείου Ἰταλίας, τῆς Ἰλλυρίας, τῆς Δαλματίας, ἐμελλε, κατὰ τὰς σκέψεις των, νὰ βοηθήσῃ τὸ μέγα ταῦτο ἐγχείρημα. Οὕτως ἡ Εὐρώπη ἤθελε περιβληθῆ ὑπὸ ζώνης γαλλικῆς, ἡ Ρωσία ἤθελεν ἐγκλεισθῆ ἐν τῇ Μαύρῃ Θαλάσσει καὶ ἡ ἀγγλικὴ ἐπικράτησις ἤθελε θραυσθῆ ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ὁ Ναπολέον εἶχε γνῶσιν τῶν μεγάλων τούτων σχεδίων; Πιθανῶς. Δὲν ἠγάπα, εὐλόγως, τὰς μυστικὰς ἐνώσεις καὶ σχεδὸν δὲν ἠκολούθει παρὰ τὰς προθέσεις τὰς ὁποίας συνελάμβανεν ὁ ἴδιος. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη ἐν τούτοις τὸ πρᾶγμα, τὰ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα τῆς εἰς Ρωσίαν στρατείας προκάλεσαν τὴν ἀποτυχίαν τῆς Ἑταιρείας.

Ὄταν ἡ Εὐρώπη συνῆλθεν εἰς τὸ ἐν Βιέννῃ Συνέδριον, ἐπὶ σκοπῷ

γενικῆς ἀνακαινίσεως, τρίτη ἑλληνικὴ μυστικὴ Ἑταιρεία ἐσχηματίσθη. Πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ τις ὅτι αἱ περιστάσεις ἦσαν εὐνοϊκότεραι. Ἐξεταζόμενον τὸ σχέδιον τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς Ἑλλάδος, πραγματοποιηθὲν βραδύτερον, δὲν ἔπαυσε νὰ φαίνεται χιμαιρικόν. Οἱ Τοῦρκοι, ἐλέχθη τοῦτο πολλάκις, δὲν εἶναι ἢ στρατοπεδευμένοι ἐν τῇ Εὐρώπῃ. Ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας οὐδεμία συγχώνευσις αὐτῶν μετὰ τῶν ὑποταγέντων λαῶν· θρήσκευμα, ἥθη καὶ ἔθιμοι, γλῶσσα, τοπικοὶ θεομοί, τὰ πάντα διετηρήθησαν ὑπὸ τῶν ὑποταχθέντων· τὸ ἐμπόριον, ἡ ναυτιλία ἦσαν εἰς χεῖρας των. Πολλοὶ πληθυσμοὶ εἶχον μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ ὑποταγῆ· αὐτοὶ οἱ νικηταὶ ἐφαίνοντο ἱστοροῦντες ἑαυτοὺς προσωρινοὺς κυρίους.

Μία βαθεῖα δεξιότης ἐκρυτάνευσεν εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς τρίτης Ἑταιρείας. Αἱ δύο πρῶται ὑπῆκουον εἰς τὰς ἰδέας αἵτινες ἐπεκράτησαν τότε· καὶ αὕτη ὠνειροπόλει τὴν ὑποστήριξιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου καὶ ὠργανώθη ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς θρησκείας. Ἦδη ἡ κυρία Κροῦδνερ, ἡ ὁποία βραδύτερον τσαύτην ἐπιρροὴν ἀπέκτησεν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Τσάρου, ἤρχισε νὰ ἐλκύη πρὸς τὰς ὄνειροπολήσεις καὶ τὸν ἀσκητισμόν. Ὑπεράσπισις τοῦ ὑβριζομένου Χριστιανισμοῦ. Τοιοῦτος παρίστατο ὁ σκοπὸς τῆς Ἑταιρείας. Τὸ καταστατικόν της ἐπιτλοφθεῖτο τῆς «Ἑταιρείας τῶν Φιλομούσων», τὸ σύμβολόν της ἦτο εἰς δακτύλιος, ἐφ' οὗ εἶχε χαραχθῆ μὲν γλαυῆ καὶ ὁ κένταυρος Χείρων. Γνωστὸν ὅτι ἡ γλαυῆ ἦτο τὸ ἔμβλημα τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς, καὶ ὁ κένταυρος ἦτο ἡ μυθώδης δύναμις ἡ μορφοῦσα τοὺς ἥρωας. Ἡ στολή των τελείως μελανὴ μετὰ ὑψηλοῦ καλύμματος φέροντος κεφαλὴν νεκροῦ ἐπὶ ὁσῶν χιαστὶ εἰκονιζόμενον, τὸ ἔθνόςσημον μελανόν, λευκὸν καὶ ἐρυθρόν, ἡ σημαία ἦτο λευκὴ μετ' ἐρυθροῦ σταυροῦ καὶ μετὰ τὰς λέξεις τοῦ λαβάρου «ἐν τούτῳ νίκα». Ἡ Ἑταιρεία ἀνῆλθε ταχέως εἰς ἑξήκοντα χιλιάδας μέλη, διαιρούμενα εἰς τέσσαρας τάξεις. Τὸ μυστήριον αὐτῆς ὑπῆρξεν ἀδιαχώρητον, ἐν τούτοις ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος τὸ ἐγνώριζε καὶ χωρὶς νὰ ἐξηγητῆται φανερώς ἐφαίνετο ὡσεὶ εὐνοῶν τὴν ἀνάπτυξιν της. Εἰς τῶν μεγαλυτέρων αὐτῆς ἀποστόλων ὑπῆρξεν ὁ μητροπολίτης Ἰγνάτιος. Ὁ Ὑψηλάντης ὑπῆρξεν εἰς ἓκ τῶν πρώτων μυηθέντων. Ἀλλ' ἡ προσωπικότης ἧτις τοῦ ἐχρησίμευσεν εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ τσάρου καὶ ἦτο, οὕτως εἰπεῖν, ὁ ἀρχηγὸς ἦτο ὁ κόμης Καποδίστριας (1).

(1) Ἰωάννης Ἀντωνίου κόμης Καποδίστριας (1776—1831), γεννηθεὶς ἐν Κερκύρῃ, σπουδάζων ἐν Ἰταλίᾳ, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ρωσικὴν ὑπηρεσίαν. Ὁργάνωσεν ἐν ἔτει 1800 τὴν διοίκησιν τῶν Ἰονίων νήσων καὶ ὑπῆρξεν Ὑπουργὸς τῆς Πο-

Εἶναι ὁ τόπος ἐδῶ νὰ εἴπῃ κανεὶς μερικὰς λέξεις περὶ τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός, περιλαλήτου διὰ τὴν ὑψωσίν του καὶ τὸ τέλος του, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ πολιτεία τσαύτην ἐπιρροὴν ἔσχεν ἐπὶ τοῦ ἀτυχοῦς φίλου μου Ὑψηλάντου.

Μεταξὺ τῶν πολιτικῶν ἐξοχοτήτων αἵτινες, μετὰ τὸν Μέιττερνιχ, Γαλλεϋρόν, Νεσελρόδ, διεφιλονίκουν ἐν τῷ Συνεδρίῳ τῆς Βιέννης τὴν δεινότητα τοῦ λέγειν ἀνέφερα τὸν Καποδίστριαν, ὃν περιέβαλλε διὰ γενικοῦ σεβασμοῦ ἡ εὐνοια δι' ἧς τὸν εἶμα ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος. Ἡ συνομιλία του, τὴν ὁποίαν ἐποίκιλλε καὶ ἐχειρίζετο μετὰ θαυμαστῆς εὐχερείας, ἡ δεξιότης του ἐν τῷ ἔργῳ εἶχον ἐλκύσει τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὴν φιλίαν τοῦ ἡγεμόνος τούτου. Συμβουλευόμενος ἐπὶ πάσης ὑποθέσεως, μεμυημένος εἰς τὰ πλέον ἰδιαίτερα μυστικά, ἐπεδείκνυε σπανίαν δεξιότητα εἰς τὰ πλέον ἀκανθώδη ζητήματα. Ἐν τούτοις κάτι τὸ μυστηριώδες περὶ ἐβάλλεν αὐτόν, εἰ καὶ ἦτο τὸ μαντεῖον τῶν αἰθουσῶν καὶ τῶν διαλέξεων. Ἐφρόντιζε τόσον νὰ κρύπτηται ὅσον ἄλλοι νὰ φαίνωνται. Ἐν τῇ σφαίρᾳ ταύτῃ τῶν ἀξιωματιῶν παντὸς εἶδους ἦτο ὁ μόνος ὅστις οὐδένα χαρακτηῖρα ἐπίσημον προσῆπτεν εἰς τὸ ὄνομά του. Ἡλικίας τότε τεσσαράκοντα ἐτῶν εἶχε διατρέξει κοπιωδῶς τὸ διπλωματικὸν στάδιον. Γεννηθέντα ἐν Κερκύρῃ φιλόδοξος τάσις τὸν εἶχε φέρει εἰς Πετρούπολιν, ὅπου ἡ ἀξιοσημεῖωτος ἰδιοφυΐα του καὶ πᾶσα ἡ εὐνοια τοῦ μ. καγκελλαρίου Ρωμαντσόφ δὲν εἶχον κατορθώσει ἢ νὰ τοῦ δώσουν κατώτερόν τινα βαθμὸν ἐν τῇ ρωσικῇ διπλωματίᾳ. Ἀποθαρρυνθεὶς ἐσκέπτετο ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἀμερικὴν, ὅποτε ἡ οἰκειότης μετὰ τῆς κυρίας Κροῦδνερ, ἧς ἐμμεῖτο τὸν μυστικισμόν, τοῦ ἐχρησίμευσεν περισσότερον ἢ ἡ ἀξία του, ὅπως ἀνέλθῃ εἰς τὴν θέσιν ἧτις τοῦ ἤρμοζεν. Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἐγνώρισεν, ὁ ἴδιος τὸν ἐξε-

λιτείας ταύτης ἀπὸ 1801—1807. Ἀνετέθησαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου πλείστα ἀποστολαὶ ἐν Τουρκίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ, ὑπῆρξεν εἰς τῶν πληρεξουσίων ἀντιπροσώπων τοῦ κατὰ τὴν σύναψιν τῆς βίας συνθήκης τῶν Παρισίων καὶ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν μετὰ τὸν Νεσελρόδ. Ἀπεσύρθη τῆς ῥωσικῆς ὑπηρεσίας τῷ 1822 καὶ παρέσχεν τὴν ὑποστήριξιν του εἰς τοὺς ἐπαναστάτας κατὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης Ἑλλήνας. Ἀνέλαβε τὴν κυβερνησιν αὐτῶν τῷ 1827 πρὸς ζημίαν τοῦ Δημ. Ὑψηλάντου. Οἱ ἀπικρατοῦντές ἀρχηγοὶ τῆς Ἐπαναστάσεως τὸν ἐξηλοφθόνησαν, τὸν ἐκατηγόρησαν ὅτι ἠθέλε νὰ πνίξῃ τὴν Ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν. Τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη, μπετῆ τῆς Μάνης, φυλακισθέντος κατόπιν ταραχῶν ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ του, ὁ υἱὸς του Γεώργιος καὶ ὁ ἀδελφὸς του Κωνσταντῖνος ἐδολοφόνησαν τὸν Καποδίστριαν τῇ 9 Ὀκτωβρίου 1831.

τίμησεν, ἀλλὰ δὲν ἀντελήφθη ὅτι ὑπὸ τὸ ἐξωτερικὸν τῆς μετριοφροσύνης εἶχε καὶ τὴν φιλοδοξίαν τὴν πλεον ὑπερβολικὴν, διότι δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τίποτε ὀλιγώτερον ἢ εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Τοποθετηθεὶς εἰς Βιέννην προσεκολλήθη εἰς τὸν κόμητα Ρατσουμόφσκυ καὶ ἄνευ τίτλου οὔτε ὠρισμένου λειτουργήματος ἀκόμη. Οὗτος ὑπῆρξεν ὁ διεξαγαγὼν τὰς συζητήσεις αἵτινες ἠγέρθησαν μεταξὺ τῶν ἄγγλων Ὑπουργῶν καὶ τῆς Ρωσίας, ὅτε τὸ Συνέδριον ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς τὰς δυσλύτους αὐτὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας τόσον εὐκόλως ἠδύνατο νὰ λύσῃ εἰς τὰς πρώτας στιγμὰς τῆς μέθης τῆς νίκης. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἔτυχον τῆς μεγαλυτέρας ἐπιτυχίας.

Τὸ αὐτὸ μυστήριον διέκρινε πᾶσαν αὐτοῦ τὴν διαγωγὴν ἐν τῷ σχηματισμῷ τῆς Ἐταιρείας, ἣτις ἐν Βιέννῃ ἐθεμελιώθη πράγματι ὑπὸ τὴν αἰγίδα του. Μεγάλα πρόσωπα ἐμυήθησαν εἰς αὐτήν. Ὁ Καποδίστριας δὲν τοὺς ἄφηνε παρὰ νὰ βλέπωσιν ἐν μόνον μέρος τῶν σχεδίων τῆς Ἐνώσεως αὐτῆς καὶ ἰδίως ἐφρόντιζε ν' ἀποκρύπτῃ τὰ ἰδικά του. Βραδύτερον οἱ διαφορούμενοι λόγοι τοῦ Ὑψηλάντου μοῦ ἠνοιξαν τοὺς ὀφθαλμούς, μοὶ κατεδείχθη ὅτι ὁ κόμης Καποδίστριας δὲν ὠργάνου τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν καὶ δὲν ἐξῆπτε τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦ φίλου μου ὠθῶν αὐτὸν εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἢ ὅπως δρέψῃ αὐτὸς τοὺς καρπούς τις (1).

Ἦδη δυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν τινὰς περιστάσεις αἵτινες ὁμιλοῦσιν ἀρχαίως ὑψηλά. Οὕτως ἐν ἔτει 1814 διακρίνει τις τὸν Καποδίστριαν ἐν Βιέννῃ νὰ ἐργάζεται πρὸς συγκρότησιν τῆς διασποσθείσης Ἐταιρείας νὰ τὴν διοργανώσῃ καὶ νὰ κατορθοῖ τὴν προσέλκυσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ νὰ τῆς δίδῃ τὸν θρησκευτικὸν ἐκεῖνον τύπον ὅστις ἐξησφάλισε τὴν ἐπιτυχίαν τῆς μέχρι τοῦ 1820 ἦτο ἡ ἀόρατος ψυχὴ τῆς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν φθάνει ἡ ἀποφασιστικὴ στιγμή. Ὁ πόλεμος μεταξὺ τοῦ σουλτάνου καὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἠγγίζεν εἰς τὸ τέλος του. Οἱ κυριώτεροι Φιλικοὶ συνῆλθον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ὀρίσωσιν ἓνα ἀρχηγόν, ὅπως τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ἐταιρείας. Ἡ ἐκλογή των ἐκυμάλνετο μεταξὺ Ὑψηλάντου καὶ Καποδίστρια. Ἀπεφάσισαν τὴν ἐντολὴν τῆς ὑψώσεως τῆς σημαίας τῆς ἐλευθερίας νὰ προσφέρωσι καὶ εἰς τοὺς δύο. Ὁ Καποδίστριας ἀπέκρουσε τοῦτο μετ' ὀργῆς, ὁ Ὑψηλάντης ἐδέχθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Τέλος, ὅταν ἡ πολιτικὴ ἠλλαξεν ὄψιν, ὁ Καποδίστριας ἦτο ἐκεῖνος ὅστις κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου συνέταξε τὸ κήρυγμα δι' οὗ ὁ Ὑψηλάντης ἐγκατελείπετο. Ἐτη τινὰ βραδύτερον

ἐξελέγετο εἰρηνικῶς κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, ἐνῶ ὁ Ὑψηλάντης ἀπέθνησκε, καταστραφεὶς τὸν βίον, εἰς τὰς εἰρκτάς. Εἰς τὸν πρῶτον ἡ ἐξουσία, ἡ ἐπιτυχία... Οἱ κίνδυνοι καὶ ὁ θαυμασμός διὰ τὸν Ὑψηλάντην (1)

«Θὰ ἐπανιδωθῶμεν» ὑπῆρξαν αἱ τελευταῖαι λέξεις τοῦ εὐγενοῦς αὐτοῦ φίλου. Οἴμοι! δὲν ἐπέπρωτο νὰ τὸν ἐπανίδω πλεον ἢ μίαν μόνην φοράν, τὸν σύντροφον αὐτὸν τῶν νέων ἐτῶν μου ἐν Πετροπόλει, τὸν πολεμιστὴν μὲ τὴν ἐνθουσιώδη καρδίαν, ὅστις μοὶ ἐνεπιστεύθη τὰ μυστικά του καὶ τὸν ὁποῖον τόσον συχνὰ προσεπάθησα νὰ συγκρατήσω. Ἡ τελευταία αὕτη συνάντησις ἔλαβε χώραν τῷ 1820. Μόλις εἶχον ἀφήσει τὰ λουτρὰ τοῦ Κάρολσπατ ἐν Βοημία· ἀφοῦ ἐστάθην πρὸς στιγμὴν ἐν Ἐγγρα, μετέβην εἰς Ἀλεξάντερ-μπατ ἐν Βαυαρίᾳ. Ἐφθασα μίαν ὥραν ἐσπέραν τοῦ ἔαρος. Ἐξήτησα ἓνα ὁδηγὸν διὰ νὰ μεταβῶ εἰς τὸ ὄρος. Ἐφθασα εἰς ἐν σπήλαιον, ὅπου ἦτο τεθαμμένη ἡ περιγίπισσα Δελατουρ-ετ-Ταξίς, ἔπειτα ἔφθασα εἰς μίαν κορυφὴν, εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς ὁποίας ἴδρυται μέγας σταυρός, φαινόμενος ὡς ἐνδιάμεσόν τι μεταξὺ τῶν βασάνων τῆς γῆς καὶ τῶν ἐλπίδων ἐνὸς ἄλλου μέλλοντος. Ἐπὶ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ ἐκάθητο ξένος τις. Μέγας μανδύας τὸν περιέβαλλεν. Ἐκράτει εἰς τὰς χεῖράς του ἐν βιβλίον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐφαίνετο ὅτι ἔγραφε καὶ τὸ ὁποῖον ἐκλείσεν ἐπὶ τῇ προσεγγίσει μου. Ὁ κρότος τῶν βημάτων μου τὸν ἔκαμε νὰ στρέψῃ πρὸς με. Τὸν παρατηρῶ ἦτο ὁ Ὑψηλάντης. Δὲν τὸν εἶχον ἴδει ἀπὸ τοῦ Συνεδρίου τῆς Βιέννης. Πῶς τὰ πέντε ταῦτα ἔτη εἶχον ἀφήσει βαθεῖα ἴχνη ἐπὶ τοῦ προσώπου του! Δὲν ἦτο πλεον ὁ νέος καὶ λάμπων στρατιώτης, ὁ εἰθισμένος εἰς τὰς ἐπιτυχίας τῶν αἰθουσῶν. Αἱ σκέψεις εἶχον ρυτιδώσει τὸ μέτωπόν του καὶ κοιλάνει τοὺς ὀφθαλμούς του, ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἔξαισις ἐξωογόνει ἀκόμη τὴν ὥραν του φυσιογνωμίαν. Ἐγείρεται, μὲ ἀναγνωρίζει καὶ πίπτει εἰς τοὺς βραχιόνάς μου. Ἀγαπητὲ Ἀλέξανδρε, τῷ λέγω, πῶς εὗρίσκεσαι ἐν Βαυαρίᾳ; Διατί ἐμακρύνθης τῆς Πετροπόλεως; Αἱ πληγαί μου, μοῦ ἀποκρίνεται, μοῦ ἐπιβάλλουν τὴν μετάβασιν εἰς Κάρολσπατ. Ὑπῆρξεν ἐπίσης ἀνάγκη νὰ ἴδω πρόσωπά τινα. Ἄ φίλε μου; Ἰδοὺ πέντε ἔτη τὰ ὁπιῦα διέρρευσαν ἀφ' ὅτου ἐνόμισα ὅτι ἦλθεν ἡ στιγμή νὰ θρασύσῃ τὰ δεσμὰ τῆς πατρίδος καὶ ἀπὸ πέντε ἐτῶν ὁ ζυγὸς ἐγένετο βαρύτερος. Δόξα τῷ Θεῷ.

(1) Σ. Μ. Εἶναι βεβαίως τὰ ἄνω ἀτομικὴ γνώμη τοῦ συγγραφέως de Chambonas, ἡ ὁποία δὲν τυγχάνει γενικῆς παραδοχῆς.

(1) Σ. Μ. Ἡ ἱστορία ἐλάλησεν ἤδη. Ὁ Καποδίστριας ἀποδεχόμενος τὴν πρότασιν τῆς προεδρίας τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας ἔθυσεν, ἐν ἐπιγνώσει, διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χερῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὸν ἀκάνθινον στέφανον τοῦ μάρτυρος. Ἡ θυσία εἶναι ὁμοία. Τὰ χρονικά σημεῖα μόνον ἀπέχουν.

— Ἀγαπητὲ πρόγνηψ τὸ γνωρίζω. Δὲν περιμένετε ἢ τὴν στιγμὴν αὐτὴν. Εἶδον ἐν Δρέσδῃ τὴν προγκίπισσαν Ἑλένην Σουβάρωφ, ἣτις δὲν ἄγνοεῖ τὰ σχέδια καὶ ἣτις γνωρίζει ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν σὲ ἀπεμάκρυνε τὸσον αἰφνιδίως τῆς Πετροπούλεως.

— Ναί. Ἡ ὥρα τῆς ἀνεξαρτησίας ἐσήμανε διὰ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ φίλοι μου καὶ ἐγὼ δὲν θὰ μείνωμεν κωφοὶ εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς. Εἰς τὰς δύο ἡγεμονίας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας παρασκευάζονται ἐπίσης νὰ ὑψώσουν τὴν σημαίαν τῆς ἀνεξαρτησίας. Ἐμπιστοὶ ἀπόστολοι διανέμουσι τὰς προκηρύξεις εἰς τὰς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἀπαντοῦν τρέχοντες εἰς τὰ ὄπλα. Οἱ Μπογιάρου (Ρουμάνοι εὐγενεῖς) τίθενται ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὑποτελῶν των. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν θέλω μεταβῆ εἰς συνάντησίν των. Ἐκτὸς τῶν ἀφωσιωμένων φίλων, οἵτινες συγκεντροῦνται περὶ ἐμέ, τολμῶ εἰπεῖν ὅτι ἐλπίζω καὶ εἰς τὴν βοήθειαν ἑνὸς μεγάλου ἡγεμόνος, τοῦ φυσικοῦ φίλου τῶν Ἑλλήνων.

— Φοβοῦμαι ὅτι σὲ ἐννοῶ, φίλε μου, καὶ ἀναγνωρίζω ἐν σοὶ τὴν τυφλὴν ἐμπιστοσύνην, τὴν ὁποίαν τοσάκις ἐμέμφθην ἐδῶ ὡς καὶ ἐν Βιέννῃ. Θαυμάζω τὴν μεγάλην σου γενναιοφροσύνην, ἀλλὰ καὶ σήμερον ὡς καὶ τότε δὲν δύναμαι νὰ πιστεύσω εἰς τὴν ἐπιτυχίαν. Ὑπολογίζεις ἐπὶ τῆς ὑποστηρίξεως ἑνὸς ἰσχυροῦ μονάρχου. Ἐν περιπτώσει ἐπιτυχίας αἱ συμπάθειαι τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου θὰ εἶναι ἐκ περισσοῦ. Ἐν περιπτώσει ἀποτυχίας

— Ἐν περιπτώσει ἀποτυχίας θὰ ὑπηρετήσωμεν τοῦλάχιστον μίαν ὑπόθεσιν ἀξίαν τῆς προστασίας τοῦ οὐρανοῦ, ἂν ὄχι τῶν ἀνθρώπων. Ἄν ἀπολεσθῶμεν, μαχόμενοι δι' αὐτὴν, τὸ παράδειγμά μας θὰ εὕρη μμητὰς διὰ νὰ μᾶς ἀκολουθήσουν καὶ νὰ μᾶς ἐκδικήσουν ἀρκεῖ ἢ Ἑλλάς νὰ ὑψώσῃ τὴν κεφαλὴν τῆς ἀνεξαρτητοῦ.

Ἐβλεπον τὸν Ὑψηλάντην διὰ τελευταίαν φοράν. Κεκλημένος ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας (τῶν Φιλικῶν), ἣς σκοπὸς ἦ ἑαυτῆς χειροφύτησις, μετέβη εἰς Βεσσαβίαν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821, ὅπου τὸν ἀνέμενον οἱ ὀπαδοὶ του. Συνενεσθῆσαν μετὰ τοῦ ὀσποδάρου τῆς Μολδαβίας Μιχαὴλ Σούτσου (Μιχαὴλ Βόδα), ὅστις ὑπεσχέθη πλήρη σύμπραξιν. Ἐν τῷ μεταξύ εἰς Βλάχος ὀνόματι Βλαδιμιρέσκος ὑψώσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ μετ' ὀλίγον κατώρθου νὰ συγκεντρώσῃ σῶμα 15—16 χιλ. ἀνδρῶν, ἰδίως Ἀρναουτῶν καὶ Πανδούρων. Ὁ Ὑψηλάντης συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Βλαχίας. Ἐπίστευσεν ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ ἐπισπεύσῃ τὸ ἐγχείρημά του ἐκ συμφώνου μετὰ τοῦ Βλαδιμιρέσκου. Οὕτω λοιπὸν εἰσέβαλεν εἰς Ἰάσιον ἐπὶ κεφαλῆς μόνον διακοσίων Ἑλλήνων καὶ ἐδή-

μοσίευσεν τὴν προκήρυξίν του δι' ἣς ἐχαρακτήριζεν αὐτὸν ὡς πρόδρομον τῶν ῥωσικῶν στρατειῶν. Καὶ ἂν ἀπηλπασμένοι τινὲς Τοῦρκοι ἐπιδράμωσιν, ἔλεγεν, εἰς τὸ ἡμέτερον ἔδαφος μὴ φοβεῖσθε, διότι μία δύναμις εἶναι ἔτοιμη νὰ τιμωρήσῃ τὴν αὐθάδειάν των. Πολλοὶ Ἕλληνες, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ Μολδανοὶ καὶ Βλάχοι, ἠνώθησαν μετ' αὐτοῦ καὶ ταχίως ἐσχηματίσθη ἐν σῶμα 4 χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἡ Μολδαβία καὶ μετ' αὐτὴν ἡ Βλαχία ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐνισχυθὲν δὲ τοῦτο ἐβάδισεν εἰς Βουκουρέστιν. Ἐν τούτοις οἱ δεσμοὶ μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν ὀπιδῶν τοῦ Βλαδιμιρέσκου ὑπῆρξαν πολὺ χαλαροί. Ὁ ἀρχηγὸς των δὲν ἔπρεπε νὰ ἐνεργῇ ἐν συμφωνήσεσι μετὰ τῶν Τούρκων. Ὁ Ὑψηλάντης βέβαιος περὶ τῆς προδοσίας του ἀπέστειλεν εἰς Πιτέστι τμήμα Ἀρναουτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ καπετὰν Γεωργάκη Ὀλυμπίου. Οὗτος κατέλαβε τὸν Θεόδωρον Βλαδιμιρέσκον ἐν τῇ σκηνῇ του, τὸν ἐδέσμευσεν καὶ τὸν ἔσυρεν εἰς τὸ στρατηγεῖον. Δικασθεὶς ὑπὸ πολεμικοῦ συμβουλίου ὁ προδότης κατεδικάσθη καὶ ἐτυφεκίσθη.

Οἱ πασάδες τοῦ Δουνάβεως συνεκέντρωσαν ταχέως πάσας τὰς δυνάμεις των καὶ ἀπέστειλαν 20 χιλιάδες στρατοῦ κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Χειρίζων μετὰ δεξιότητος οὗτος προσεπάθησε νὰ ἀποφύγῃ γενικὴν μάχην καὶ ὑπεχώρετ' πρὸς τὰ ὄρη. Προσεβλήθη εἰς Τρογόβιστον ὑπὸ τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ καὶ πρὸς στιγμὴν ἐφάνη νικῶν, ἀλλ' ἡ αὐτομολία τοῦ Σάββα Καμινάρη πρὸς τὸν ἐχθρὸν προξένησε τὴν ὀάσπασιν τῶν δυνάμεών του. Μετ' ὀλίγον ἐλιποτάκτησε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας. Τέλος νέα μάχη ἐδόθη εἰς τὸ Δραγατσάνι. Τὸ μᾶλλον ἐκτεθειμένον σῶμα ἦτο ὁ περίημος Ἰερὸς Λόχος. Ἀπέκρουσε πρῶτον δι' τῆς λόγχης τὴν ἐπίθεσιν τοῦ πεζικοῦ, ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν τὸ τουρκικὸν ἰππικὸν ἐπέπιπτε κατὰ τῶν πλευρῶν τοῦ σῶμα Ἀρναουτῶν καὶ Πανδούρων, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Καραβέα, ἀντὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς γενναίους ἱερολοχίτας, πίπτει ἐπὶ τῶν ὀπισθεν σωματίων, τὰ ὁποῖα διασκορπίζοντο ἐν ἀταξίᾳ. Ἐν τούτοις ὁ Ἰερὸς Λόχος πολὺ ἀκριβὰ ἐπλήρωσε τὸν βίον κυκλωθεὶς πανταχόθεν. Μειωθεὶς εἰς τετρακοσίους ἕως πεντακοσίους ἀνδρας ἀποκρούει ἐπανειλημμένως τὰς ἀπελάσεις τοῦ ἰππικοῦ. Τέλος καταβληθέντες ὑπὸ τοῦ ἀριθμοῦ πίπτουν, ὡς οἱ πρόγονοὶ των ἐν Θερμοπύλαις. Ἐν τούτοις ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κινήματος εἶχεν ἀπευθύνει ἐπιστολὴν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ρωσιῶν περὶ τῶν γεγονότων καὶ ἐζήτην τὴν συνδρομὴν του. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἐν Λέϊμπαχ. Κατ' ἀρχὰς ἡ εἶδησις τῆς ἐξεγέρσεως διαδοθεῖσα ἀμέσως προξένησε μεγάλην αἴσθησιν μεταξὺ τῶν πληροξουσίων τῶν συναλθόντων εἰς τὸ νέον τοῦτο εὐρωπαϊκόν.

Συνέδριον. Κατηγόρουν τὴν Ρωσίαν ὡς ὑποθάλλουσιν μίαν ἐπανάστασιν, ἣτις ἔθετεν ἐν κινδύνῳ τὴν ἡσυχίαν τῆς Εὐρώπης καὶ παρέδιδε τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὰς Ἑταιρείας αὐτάς, ἀφορμὴν δυστυχιῶν καὶ ἐγκλημάτων. Ὁ Ἀλέξανδρος, καίτοι ὑπερασπίζων τὴν Ἑλληνικὴν Ἑταιρείαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἔπρεπε, κατὰ τὸ λέγειν του, νὰ συγγένη τις πρὸς τὰς Ἑταιρείας καθ' ὅν δικαίως κατεφέροντο, διεκήρυττεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ τὸ ἐγχείρημα τοῦ Ὑψηλάντου ἢ ὡς ἀποτέλεσμα μιᾶς ἐξάψεως ἐκ τῶν συνήθων εἰς τὴν παροῦσαν ἐποχὴν καὶ ὡς ἐλαφρότητα καὶ ἀπειρίαν τοῦ νέου ἀνδρός, διέταξε νὰ διαγραφῇ ὁ Ὑψηλάντης τῶν ἐλέγχων τοῦ στρατοῦ του καὶ ἐπέβαλεν εἰς τὸν Καποδίστριαν νὰ συντάξῃ ἐγγράφον ἀποκηρύξεως. Ἐκτοτε ὁ Ὑψηλάντης ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ἀπολεσθεὶς. Ἐρρίφθη εἰς τὰ Καρπάθια ὄρη, ἀλλὰ συνελήφθη ὑπὸ τῶν αὐστριακῶν ἀρχῶν καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὸ φρούριον τοῦ Μουγκάτς (1).

Ταῦτα γράφει περὶ τῶν σκέψεων, αἰσθημάτων καὶ περιπετειῶν ὁ κόμης τοῦ Σαμπονᾶ περὶ τοῦ πρίγκιπος Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, μεθ' οὗ τοσοῦτον εἶχε συνδεθῆ.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΕΙΣ ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΣΥΓΓΑΜΒΡΟΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ (1)

Ἡ Κεφαλληνία, ὡς γνωστόν, καὶ πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων καταλύσεως τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἦτο φραγκικὸν φέουδον, καταληφθεῖσα περὶ τὰ τέλη τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος ὑπὸ τοῦ διαβοήτου Μαργαριτώνη, κυρίου τοῦ Βρινδησίου καὶ τοῦ Δυρραχίου, κόμητος τῆς Μάλτας καὶ ἀρχιναύαρχου τοῦ βασιλείου τῆς Σικελίας. Ὁ Μαργαριτώνης οὗτος μετεβίβασε τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τὰς παρακειμένας εἰς αὐτὴν νήσους Ἰθάκην καὶ Ζάκυνθον εἰς τὸν γαμβρὸν του Ῥιχάρδον Ὁρσίνην, τοῦ γνωστοῦ πριγκιπικοῦ ρωμαϊκοῦ οἴκου, ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ὁποίου καὶ τῶν ἀπογόνων του, οἵτινες, ὡς γνωστόν, καὶ Δεσπότης τῆς Ἠπείρου ἦσαν, παρέμειναν μέχρι τοῦ 1323. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ κύριος τῶν ἀνωτέρω νήσων Νικόλαος Ὁρσίνης ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου, τὸ ἀνοσιούργημα δὲ τοῦτο ἐπροκάλεσε γενικὴν τῶν κατοίκων τῶν νήσων κατὰ τοῦ ἀδελφοκτόνου ἐξέγερσιν, τῆς ὁποίας ἄλλοι ἐπωφεληθήσαν.

Ἀκριβῶς τότε, κατὰ τοὺς χρονογράφους, εἶχεν ἐκπλεύσει ἐκ Βρινδησίου ἐπὶ κεφαλῆς ἰσχυροῦ στόλου καὶ στρατοῦ ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Καρόλου Β' Ἰωάννης κόμης τῆς Γραβίνης πρὸς κατάληψιν τοῦ Μορέως, προσορμισθεὶς δὲ εἰς Κεφαλληνίαν καὶ εὐρὼν αὐτὴν ἐν πλήρει ἀναρχίᾳ τὴν καθυπέταξε καὶ τὴν ὑπήγαγε, μετὰ τῶν παρακειμένων νήσων Ἰθάκης καὶ Ζακύνθου, ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του. Βραδύτερον αἱ νῆσοι περιήλθον εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ πρίγκιπος τοῦ Τάραντος Ῥοβέρτου, ἐπὶ τίτλῳ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, ὅστις ἐδώρησεν αὐτάς (1357) εἰς τὸν Λεονάρδον Γόκκον, γενάρχην τοῦ γνω-

1) (Σ.Σ) Καὶ ἄλλα θύματα τῆς ἐλευθερίας ἐνεκλείσθησαν ἐν τῷ φρουρίῳ τούτῳ κατὰ διαφόρους ἐποχάς. Ὁ πρίγκιψ Ραγκότσκι, οἱ κόμητες Τέκελι καὶ Σέρρι, ἀλλ' οὗτοι εἶχον προσβάλλει τὴν Αὐστρίαν, ἐνῶ ὁ Ὑψηλάντης δὲν εἶχε προσβάλλει παρὰ τὸν κοινὸν ἐχθρὸν τῶν Χριστιανῶν.

(1) Ἀπόσπασμα ἐξ ἀνεκδότου ἱστορικοῦ ἔργου μου.

στοῦ καὶ πανισχύρου ἐν Ἑλλάδι ἡγεμονικοῦ οἴκου, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατίας.

Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Τόκκων καὶ τῶν ἑξαιρετικῶν ὑπηρεσιῶν, αἱ οὗτοι συνεπεία τῆς μεγάλης αὐτῶν ἰσχύος ἐν Ἰταλίᾳ εἶχον προσφέρει εἰς τοὺς ἀνδηγαυοὺς βασιλεῖς τῆς Νεαπόλεως, οὗ τοῦ παρόντος.

Τὸν Λεονάρδον Α' εἶναι γνωστὸν ὅτι διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κάρολος Α', ὅστις συνδεθείς δι' ἐπιγναμιῶν μὲ τὸν ἰσχυροτέρου φράγκου δυνάστη ἐν Ἀνατολῇ, ὡς καὶ μὲ αὐτὸν τὸν αὐτοκρατορικὸν τοῦ Βυζαντίου οἶκον, κατέστη ὁ ἰσχυρότατος ἐκ τῶν φράγκων δυναστῶν ἐν Ἑλλάδι.

Περὶ τοῦ Καρόλου τούτου καὶ τῆς περιφήμου συζύγου του Φραγκίσκης, κόρης τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Νερίου Ἀτζαγιώλη, ἅπαντες οἱ μὲ τὴν μεσαιωνικὴν Ἑλλάδα ἀσχοληθέντες ἡμέτεροι καὶ ξένοι ἱστορικοὶ ἔχουσι διαλάβει, ἐκτενέστερον ὅμως καὶ διαφωτιστικώτερον ὅλων ὁ κ. Οὐίλλιαμ Μίλλερ εἰς τὸ τέλος περὶ Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι ἔργον του (1).

Ὁ Κάρολος κατακτήσας, πλὴν τῶν νήσων, καὶ πλεῖστα ἄλλα μέρη, ἴδια δὲ ἐν Αἰτωλίᾳ καὶ Ἠλείῳ, καὶ Δεσπότης ἀνακηρυχθεὶς καὶ ἀναγνωρισθεὶς, ἐκυβέρνησας τὰς νήσους ἐξ Ἰωαννίνων, ἐνθα μονίμως διέμενε, διὰ τοποτηρητῶν ἢ διοικητῶν—σοβραμασαρίων, ὡς ὁ ομαζοῦν αὐτοὺς τὰ σχετικὰ τῶν Τόκκων διατάγματα. — Εἰς ἐκ τῶν τοποτηρητῶν τούτων, τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Μοροζίνη, προβλεπτοῦ τῆς Βενετίας ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἀναφερόμενος (2), ἦτο καὶ ὁ Cavaliere Jacopo de Ariano.

Ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Μοροζίνη παραλαβόντες ἀνέφερον κατόπιν τὸν ἱππότην τούτον πλεῖστοι ἱστορικοὶ νεώτεροι, (3) οὐδεὶς ὅμως περὶ αὐτοῦ μᾶς ἔδωκε νεωτέρας πληροφορίας ἐκείνων αἵτινες ἀρχικῶς διὰ τοῦ ἐνετοῦ προβλεπτοῦ καὶ χρονογράφου εἶχον γνωσθῆ.

Ὁ Morosini ἐν τῷ ἔργῳ του λέγει ὅτι ὁ Cav. Jacopo de Ariano εἶχε λάβει τιμάρια ἀπὸ τοὺς Τόκκους, συνεπεία τοῦ γάμου του μετὰ τῆς Ἰωαννέλλας τῶν Τόκκων, ποῦ ὅμως ἔκριντο τὰ τιμάρια ταῦτα οὐδεὶς ἐκ τῶν ἱστοριογράφων ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσῃ, οὐδ' αὐτὸς ὁ τελευταῖος περὶ αὐτῶν διαλαβῶν, κεφαλήν ἱστοριοδίφης κ. Ἡλίας Τσιτσέλης, ὅστις ἐν τοῖς «Κεφαλληνιακοῖς Συμμίκτοις» του γράφει ὅτι ἀδηλον ἂν τὰ τιμάρια ἦσαν ἐν Κεφαλληνίᾳ ἢ ἐν Ἰταλίᾳ.

(1) Miller, Φραγκοκρατία. Μετάφρασις Λάμπρου Τ. Β' σελ. 9, 55 καὶ ἄλλαχοῦ.

(2) Andrea Morosini, Corsi di guerra in materia sull' isola di Cefalonia, Venezia 1628.

(3) Χιώτης, Λούντζης, Μουστοξύδης, Πινατώρος, Λοβέρδος, Buchon, Guldenperone καὶ ἄλλοι.

Ἀναδιφῶν πρό τινων ἐτῶν παλαιὰ οἰκογενειακά μου ἔγγραφα ἀνεῦρον, μεταξὺ ἄλλων, περὶ γαμηνὴν τινα, δουκικὸν διάταγμα, τοῦ δόγη Ἰωάννου Κορνιέρου (Ioannes Cornelio Dei gratia dux Venetiarum) ἐν Βενετίᾳ ἐκδοθὲν τὴν 11ην Αὐγούστου 1627, δι' οὗ ἐπενεδύετο—ὅπως μεταφράζεται ἢ investitura προκειμένου περὶ παραχωρήσεων ἢ ἐπικυρώσεων τιμαρίων — πρόγονός μου τίς μὲ μέρη τῶν παλαιῶν τιμαρίων Αἰριάνο, ὡς ἀπόγονος ἐκ θηλυγονίας τοῦ Cav. Jacopo de Ariano Ἐκ τοῦ διατάγματος ἐκείνου ὁρμηθεὶς κατώρθωσα νὰ ἀνέυρω εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας—τὰ κοιμητήρια τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὸν ἐπιτυχῆ χαρακτηρισμὸν των ὑπὸ τοῦ κ. Miller—ἅπαντα τὰ διατάγματα τῶν Τόκκων καὶ τῆς διαδεχθείσης τούτους ἐνετικῆς Δημοκρατίας, τὰ σχετιζόμενα μὲ τὰ τιμάρια Αἰριάνο, τὰ ἀφορῶντα ἀτομικῶς τοὺς Αἰριάνο ὡς καὶ τοὺς μετέπειτα, ἐπὶ Ἐνετοκρατίας, διαδόχους των.

Τὰ ἐν λόγῳ ἔγγραφα ἔχουσι ἀρχετὴν μὲν τοπικὴν σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Κεφαλληνίας, γενικωτέραν δὲ ὡς ἐκ τοῦ διὰ πρώτην φορὰν ἐρχομένου εἰς φῶς ἱστορικοῦ προσώπου ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Τόκκων, τῆς ἀδελφῆς δηλαδὴ τοῦ Καρόλου Β' Ἀγγελικῆς Τόκκου, θυγατρὸς Λεονάρδου Β' δουκὸς Λευκάδος κόμητος Κεφαλληνίας, Ζακύνθου κτλ., πρόσωπον τὸ ὁποῖον οὐδαμῶς ἀναφέρεται μέχρι σήμερον ὑπ' οὐδενὸς ἐκ τῶν χρονογράφων, εἰς οὐδένα δὲ ἐκ τῶν δημοσιευθέντων γενεαλογικῶν πινάκων τῶν γνωστῶν ἐρευνητῶν καὶ γενεαλόγων, ὡς οἱ Buchon, Hopf, Grimaldi κλπ., διαλαμβάνεται.

Πλεῖστα εἶναι τὰ ἔγγραφα τὰ σχετικὰ μὲ τὰ τιμάρια Αἰριάνο ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἀρχοντος ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Τόκκων (1424) καὶ φθάνοντα μέχρι τοῦ τελευταίου δόγη Μανίη, μέχρι δηλαδὴ τῆς καταλύσεως τῆς ἐνετικῆς Δημοκρατίας (1798) (1).

Ἐνταῦθα δὲν θὰ παραθέσω εἰμὴ τέσσαρα μόνον ἀμεσον σχέσιν ἔχοντα μὲ τὸ θέμα μου. Πρῶτον διάταγμα εἶναι τὸ τοῦ Καρόλου Α', αὐτοῦ τούτου τοῦ ὑπὸ τοῦ Morosini ἀναφερομένου, ἐκδοθὲν τῇ 1. Αὐγούστου 1424 ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς πόλεως Ἰωαννίνων (Datum in castro Civitatis nostrae Johanninae die mensis κλπ.), ἐν τῷ ὅποιο ὁ Κάρολος φέρει τοὺς ἐξῆς τίτλους: Δεσπότης τῶν Ρωμαίων, Δούξ Λευκάδος, Κόμης Παλατίου, Κεφαλληνίας, Ζακύνθου, Ἰθάκης κλπ. (Karolus Dei gratiae Romeorum Despotus, Dux Lucate Comesque Cephalonie, Palatini, Zante, Itaca ecc.). Διὰ τοῦ διατάγματος

(1) Καὶ ὑπὸ τῆς Ἐπιτανήσου Πολιτείας ἐξεδόθησαν θεοπλάσματα ἀναγνωρίσεως, ὡς ἐν τέλει θέλομεν ἀναφέρει.

τούτου παραχωρεῖ οὗτος εἰς τὸν ἐξοχώτατον ἱππότην Ἰάκωβον τοῦ Αἰριάνου, πιστὸν καὶ ἀγαπητὸν του σύμβουλον, διὰ τὰς ἐξόχους αὐτοῦ ὑπηρεσίας καὶ στρατιωτικὰς ἀρετὰς, τὸ πρῶτον ἐν Κεφαλληνίᾳ εὐγενὲς τιμάριον τῶν Santangelo, ὁρίζει δὲ ἀκριβῶς τὰ ἀποτελοῦντα τὸ τιμάριον κτήματα ὡς καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ καλλιεργητὰς δουλοπαροίκους. Τὸ διάταγμα τοῦτο λέγει ὁ προαναφερθεὶς Morosini εἰς τὸ μνησθὲν ἔργον του, ὅτι εἶχεν ἴδει ἰδίῳις ὄμμασι φέρον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Καρόλου διὰ κινναβάρεως — ὡς συνήθιζον τῷ καιρῷ ἐκείνῳ οἱ ἡγεμόνες — καὶ τὴν σφραγίδά του κρεμαμένην ἐκ βυσινοχρόων μεταξωτῶν θωμίγγων.

Δεύτερον διάταγμα εἶναι τὸ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 3 Νοεμβρίου 1428 τοῦ ἰδίου Καρόλου μὲ τοὺς αὐτοὺς ὡς ἐν τῷ πρώτῳ διατάγματι τίτλους, ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν Ἰωαννίνων ὡσαύτως ἐκδοθὲν, δι' οὗ παραχωροῦνται νέα τιμάρια εἰς τὸν ἱππότην Ἰάκωβον, τὰ ἀνήκοντα πρὶν εἰς τὸν ἀνδρεῖον ἱππότην Ἀσσάνην Ζαχαρίαν (1) καὶ εἰς τὸν Κάρολον δὲ Φλόδ τὸν ἐπιλεγόμενον Σπάτα (2). Τὸ διάταγμα τοῦτο, ὅπερ διασαφρίζει —κατὰ τὴν γνώμην μου— τὸ γένος τοῦ ἱππότη, λέγει· «Παραχωροῦμεν εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ ἐξοχώτατον ἱππότην κύριον Ἰάκωβον de Ariano de Neapolis κίγιόν μας καὶ ἀνεψιὸν ἀγαπητότατον, ἡμέτερον δὲ τῇ πλήρει ἡμῶν ἀρεσκείᾳ ἐν Κεφαλληνίᾳ τοποτηρητὴν κτλ.». Jacopo de Ariano de Neapolis σημαίνει ἀναμφισβητήτως ὅχι Ἰάκωβος ἐξ Αἰριάνου τῆς Νεαπόλεως, ἀλλ' Ἰάκωβος ἐκ τῶν κυρίων τοῦ Αἰριάνου τῆς Νεαπόλεως (3), γνωστοῦ δὲ ὄντος ὅτι ἄρχοντες τῆς ὀχυρωτάτης ταύτης πόλεως ἦσαν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οἱ πρίγκιπες Sabran, συγγενεῖς τῶν Ἀνδηγαυῶν βασιλέων τῆς Νεαπόλεως, ἐξακριβοῦνται —κατὰ τὴν γνώμην μου ἐπαναλαμβάνω— τὸ γένος τοῦ ἱππότη Ἰακώβου, ὅστις οὕτως ἀποδεικνύεται ἀνήκων εἰς τὸν οἶκον τῶν Sabran. Πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης μου ταύτης συντείνει ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ πληροφορία τοῦ ἱστορικοῦ Ἰωάννου Λοβέρδου, ὅστις γράφει ἐν τῷ ἀρίστῳ ἔργῳ του «Ἱστορία τῆς νήσου Κεφαλληνίας» (Ἔκδοσις 1888 σελ. 98)

(1) Πρόκειται προφανῶς περὶ τοῦ Ἀνδρονίκου Ἀσσάνη Ζαχαρία, βαρῶνου Χαλανδρίτης καὶ Ἀρκαδίας καὶ Κοντοσταύλου τοῦ Μορέως, πατρὸς δὲ τοῦ Κεντηριῶνος Β' Ζαχαρία πρίγκηπος τοῦ Μορέως καὶ συγγενοῦς τῶν Τόκκων.

(2) Ἡ λέξις Flod ἔχει φθαρῆ ἐν τῷ χειρογράφῳ. Ἴσως νὰ πρόκειται περὶ τῶν ἄλβανῶν Σπάτα, πρῶτον κυρίων τῆς Ἀρτης, ἡ ἀπογόνου τινὸς τοῦ περιφήμου Ρογήρου de Florio ἀρχηγοῦ τῶν Καταλανῶν καὶ Βυζαντινῶν Μεγαδούκα.

(3) Ὑπάρχουν δύο πόλεις ἐν Ἰταλίᾳ Ariano μία, ἡ καὶ σπουδαιότερα, ἐν Ἀπουλίᾳ, ἐν τότετῳ βασιλείῳ τῆς Νεαπόλεως, καὶ ἐν Λομβαρδίᾳ ἡ ἄλλη πολὺ μικροτέρας σημασίας.

ὅτι «οἱ Τόκκοι ἐκυβέρωνον τὴν Κεφαλληνίαν διὰ τῶν τοποτηρητῶν αὐτῶν κομήτων de Ariano, οἵτινες ἴδρευον ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ φρουρίου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὑπ' αὐτῶν οἰκοδομηθέντος», ἀφ' ἑτέρου δὲ αὐτὴ ἡ ἐξέχουσα τοῦ γένους εὐγένεια (insignem nobilitatem) τοῦ ἱππότη Ἰακώβου, ἣς γίνεται μνεία εἰς ὅλα τὰ σχετικὰ τῶν παραχωρήσεων τιμαρίων διατάγματα. Βεβαίως δὲ ἐξέχουσα ἦτο ἡ εὐγένεια τῶν Sabran, οἵτινες, συγγενεῖς ὄντες ἀρχικῶς τῶν Γάλλων βασιλέων τῆς Νεαπόλεως, εἶχον ἔλθει, μετὰ τὴν ἐγκατάστασίν των ἐν τῷ βασιλείῳ, τούτῳ εἰς ἐπιγαμίαις μετ' ἄλλων βασιλικῶν καὶ πριγκιπικῶν οἰκογενειῶν, ὡς τῶν βασιλέων τῆς Ἰσπανίας, τῶν Βιλλαρδουίνων πριγκίπων τοῦ Μορέως καὶ ἄλλων. Τὸ ὅτι εἰς οὐδὲν διάταγμα ἀναφέρεται τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα τοῦ ἱππότη Ἰακώβου δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήσῃ. Εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἅπαντες σχεδὸν οἱ εὐγενεῖς διὰ τοῦ τίτλου αὐτῶν προσηγορεύοντο καὶ ἀνεγρούφοντο. Ἀμέτρητα παραδείγματα θὰ ἠδυνάμην ν' ἀναφέρω, ἀρκοῦμαι ὁμως εἰς δύο, ἐν ἐκ τῶν ὁποίων ἀφορᾷ εἰς αὐτοὺς τούτους τοὺς Sabran.

Εἶναι γνωστὴ εἰς ἅπαντας τοὺς περὶ Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι ἀσχοληθέντας ἡ δευτερότοκος κόρη τοῦ πρίγκηπος τοῦ Μορέως Γουλιέλμου Β' Βιλλαρδουίνου Μαργαρίτα, ἡ τραγικὴ κυρία τοῦ περιφήμου φρουρίου τῆς Ἀκοβας (1).

Ἡ Μαργαρίτα αὕτη ἐφέρετο ὑπὸ τινῶν παλαιωτέρων χρονογράφων ὡς νυμφευθεῖσα τὸν υἱὸν τοῦ κόμητος τῆς Αγία—χωρὶς ν' ἀναφέρεται οἰκογενειακὸν αὐτοῦ ὄνομα — ἐπειδὴ δὲ Αγία οὐδαμοῦ ὑπῆρχεν ἐθεωρήθη τὸ Αγία ὡς Ανδρία καὶ ἐπειδὴ κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ἡ κομητεία Ανδρία ἐν Ἰταλίᾳ ἀνῆκεν εἰς τοὺς γάλλους πρίγκηπος des Baux, τοὺς ἔλκοντας τὸ γένος ἐκ θηλυγονίας ἐκ τῶν βασιλικῶν οἴκων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Σκωτίας, καὶ ὄντας αὐτοκράτορας — ἐπὶ τίτῳ — τοῦ Βυζαντίου, διὰ τοῦτο ἀνεγράφη ὡς πρῶτος σύζυγος (εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Μαργαρίτα ἦλθεν εἰς β' γάμον μετὰ τοῦ κόμητος τῆς Κεφαλληνίας Ριχάρδου Ὁρσίνη) τῆς κυρίας τῆς Ἀκοβας ὁ des Baux ἐκ τῶν κομήτων τῆς Ανδρία. Αὐτὸς οὗτος ὁ Buchon εἰς τοὺς γενεαλογικοὺς του πίνακας τῶν Βιλλαρδουίνων ἐπαναλαμβάνει τὸ λάθος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον μᾶς ἐξήγαγεν ὁ πολὺς Horfi ἀνακαλύψας ὅτι ὁ κόμης τῆς Απ-

(1) Κάστρον ἐποίησε φοβερὸν ἐκεῖ εἰς τὴν Μεσσαρίαν καὶ Ἀκοβα τὸ ὄνομασε... Τὸ γράφει εἰς τὸ ρετζίστρο ἡ Μπαρονία μὲ τὰ ὀνόματα ποὺ ἔχει ὅτι εἶναι εἰκοσιτέσσαρα φε Καβαλαρέων (Χρονικὸν τοῦ Μορέως).

dris ήτο ὁ Ἰνάρδος de Sabran υἱὸς τοῦ Ἑρμενγάρδου de Sabran, κόμητος τοῦ Ariano.

Τὸ **δεύτερον διάταγμα** ἀφορᾷ εἰς εὐγενῆ ζακυνθίαν οἰκογένειαν. Κατὰ τὸν ἱστορικὸν τῆς μυροβόλου νήσου Χιότην (ἀπομνημ. τόμος 3ος σελ. 40) προκουράτωρ τῆς Κούρτης (συμβουλίου τῶν εὐγενῶν) ἐν Ζακύνθῳ κατὰ τὸ ἔτος 1469 ήτο ὁ εὐγενῆς ἄρχων Ἰωάννης δὲ Τράνη. Ὁ Ἰωάννης οὗτος δὲν εἶναι ἄλλος εἰμὴ ὁ Ἰωάννης Πελεγάνος, ἀνεγράφεται δὲ ἐν τῷ ἐγγράφῳ τῷ ὑπὸ τοῦ Χιώτη μελετηθὲν ὡς Giovanni de Trani, διότι οἱ Πελεγάνοι, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς κυριαρχίας τῶν Τόκκων ἐν Ἑλλάδι, ήσαν κύριοι τῆς ἐν Ἀπουλίᾳ πόλεως Trani τῆς γνωστῆς καὶ παρ' ἡμῖν σήμερον ὡς ἐκ τῶν ἐρυθρῶν ἰδίως, αὐτῆς οἴνων.

Τρίτον διάταγμα φέρει τὴν ὑπογραφὴν τῆς βασιλίσσης Φραγκίσκης, ἐξεδόθη δὲ κατὰ τὴν χηρείαν αὐτῆς, καὶ πρὶν ἢ ὁ ὑπ' αὐτῆς καὶ τοῦ συζύγου τῆς Καρόλου Α' υἱοθετηθεὶς ἀνεψιὸς των Κάρολος ὁ Β' — υἱὸς Λεονάρδου Β' — λάβῃ ὑπὸ τὴν κυριότητά του τὴν Κεφαλληνίαν. Τὸ διάταγμα ἐξεδόθη τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου 1430 ἐν τῷ Μεγάλῳ Παλατίῳ τῆς Κεφαλληνίας (Datum in nostro Magno Palatio Cephalonia die Mensis κ.λ.π.) Ἡ Φραγκίσκη ὑπογράφεται ἑλληνιστὶ «Φραγκίσκη ἐλέω Θεοῦ βασίλισσα τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν λοιπῶν». Περίληψιν τοῦ διατάγματος τούτου, δι' οὗ ἡ Φραγκίσκη παραχωρεῖ διάφορα τιμάρια εἰς τὸν ἱππότην Jacopo de Ariano συνεπεῖα τοῦ γάμου του μετὰ τῆς Ἰωανέλλας τῶν Τόκκων, ἐδημοσίευσαν οἱ Λούντζης, Χιώτης, Buchon καὶ ἄλλοι, τινὲς δὲ καὶ πανομοιότυπον τὴν ὑπογραφὴν τῆς Φραγκίσκης.

Τέταρτον καὶ σπουδαιότατον ὄλων τῶν προηγουμένων, διὰ τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα μου, εἶναι τὸ ἀπὸ 24 Δεκεμβρίου 1431 διάταγμα τοῦ Καρόλου Β' ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς πόλεως Ἀρτης ἐκδοθέν. Ἐν τῷ διατάγματι τούτῳ Κάρολος ὁ Β' δὲν τιλοφορεῖται «Δεσπότης τῶν Ῥωμαίων» ἀλλὰ «κύριος τοῦ Δεσποτάτου Ἀρτης». Τοῦ εἶχον ἀφαιρέσει οἱ Τοῦρκοι πρὸ ἔτους τὰ Ἰωάννινα. Εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἡ παρακμὴ τῶν Τόκκων. Διὰ τοῦ διατάγματος τούτου ὁ Κάρολος ἀναγνωρίζει καὶ επικυρῶνει εἰς τὸν ἐξοχώτατον ἱππότην Ἰάκωβον de Ariano πιστὸν σύμβουλον καὶ ἀγαπητὸν συγγενῆ, ὡσπερ πατέρα προσφιλῆ τόσον ἐκ θαυμασμοῦ πρὸς τὰς ἐξόχους αὐτοῦ ἀρετάς, τὴν λαμπρὰν τοῦ γένου; εὐγένειαν, καὶ τὰ στρατιωτικὰ προτερήματα, ὅσον καὶ **διὰ τοὺς διπλοῦς γάμους δι' ὧν τὸ ἑαυτοῦ αἷμα** μετὰ τοῦ οἴκου του ἀνέμιξεν, ἅπαντα τὰ παρὰ τοῦ ἀειμνήστου ἡγεμόνος καὶ πατρὸς αὐτοῦ Καρόλου τοῦ Α' παραχωρηθέντα αὐτῷ τιμάρια, ὡς καὶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα λόγῳ προικὸς ἢ οἰασδήποτε ἄλλης ἀφορμῆς εἶχε παραχωρήσει εἰς αὐτὸν ἢ γαληνοτάτη δέ-

σπινα καὶ ἐνδοξος τῶν Ῥωμαίων βασίλισσα Φραγκίσκη (tum ob insignem nobilitatis atque militis dignitatem, tum ob matrimonia bina per que se immiscuit sanguini nostro, tum ob intemeratam fidem κ. τ. λ.)

Ὅταν τὸ πρῶτον ἀνέγνωσα τοὺς ἐν ταῖς ἄνω γραμμαῖς ἀναφερομένους «**διπλοῦς γάμους**», ἐξεπλάγην οὐκ ὀλίγον, διότι μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης γνωστός μοι ήτο ἐκ τῶν διαφόρων πηγῶν ὡς προηγουμένως ἀνέφερον εἰς καὶ μόνος γάμος τοῦ ἱππότη Ἰακώβου, ὁ μετὰ τῆς Ἰωανέλλας τῶν Τόκκων ἢ ἐκπληξίς μου ὅμως ἐκορυφώθη ὅταν προχωρῶν εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἐγγράφου εὐρέθην πρὸ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ διπλοῦ τούτου γάμου. «Εἰς τὸν Ἰάκωβον de Ariano, γράφει τὸ διάταγμα, ἐπικυρῶνονται τὰ τιμάρια τὰ ἐκχωρηθέντα εἰς αὐτὸν λόγῳ τῆς συζυγίας του μετὰ τῆς ἡμετέρας ποτὲ προσφιλοῦς ἀδελφῆς Ἀγγελικῆς, ὡς καὶ τὰ ἐκχωρηθέντα καὶ ἀνήκοντα αὐτῷ λόγῳ τῆς ἐτέρας συζυγίας του μετὰ τῆς σεβαστοτάτης ὁμιῆμου ἡμῶν Δεσποίνης Ἰωάννας ἢ Ἰωαννέλλας, καὶ ὧν τιμαρίων δεσπόζει διὰ πολλῶν προνομίων καὶ διαταγμάτων ἑλληνικῶ τε καὶ λατινικῶ ἰδιώματι συντεταγμένων, ἐν σφραγισμένων, κεκυρωμένων κτλ. (Tam concessis et obtentis sibi ratione coniugii nostre quondam dilecti sororis Angele, quam concessis ac detentis sibi ac promissis ratione alterius coniugii Reverendissimae consanguinae nostre Dominae Joane alias Joanelle de Tocco quibus potere dicitur per plura privilegia ac praeccepta... ecc... etc.

Ἡ παράγραφος αὕτη δὲν φέρει μόνον εἰς φῶς ἐν ἐντελῶς ἀγνωστον πρόσωπον ἐκ τῆς ἱστορικῆς οἰκογενείας τῶν Τόκκων, τὴν Ἀγγελικὴν. Μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ ἱππότης Ἰάκωβος de Ariano διὰ τοῦ ἀγνώστου, μέχρι τοῦ νῦν, γάμου του μετὰ τῆς πρώτης φορὰν ἐρχομένης εἰς φῶς Ἀγγελικῆς, ἀδελφῆς τοῦ Καρόλου Β' τῶν Τόκκων, ἐγένετο σύγγαμβρος τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου τοῦ τελευταίου ἡμῶν μαρτυρικοῦ αὐτοκράτορος (1). Οἱ γνωστότεροι τῶν ἱστοριοδιφῶν καὶ γενεολόγων Buchon, Hopf, Grimaldi κλπ. δύο μόνον ἀδελφὰς Καρόλου τοῦ Β' ἀναφέρουσι, τὴν Μαγδαληνὴν, νυφευθεῖσαν Κωνσταντίνον Πα-

(1) Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ὡς γνωστόν, εἶχε συγγάμβρους τρεῖς τὸν Κεντυρίωνα Ζαχαρίαν πρίγκιπα τοῦ Μορέως ἐκ τοῦ πρώτου γάμου του μετὰ τῆς Θεοδώρας Τόκκου καὶ τοὺς Ἰάκωβον Κρίσκον, δοῦκα τοῦ Ἀρχιεπαγους, καὶ Ἀλέξανδρον Κομνηνόν, αὐτοκράτορα Τραπεζοῦντος, ἐκ τοῦ δευτέρου γάμου του μετὰ τῆς Αἰκατερίνης Γατελούζου.

λαιολόγον δεσπότην τοῦ Μορέως καὶ κατόπιν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου, ἣτις μετωνομάσθη Θεοδώρα, ἀπέθανε δὲ καὶ ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ τῆς Παντανάσσης ἐν Μυστρᾷ, καὶ τὴν Κρέουσαν, ἣτις ἐνυμφεύθη Κεντηρίωνα Ζαχαρίαν Β', πρίγκιπα τοῦ Μορέως.

Καίτοι ἡ λατινικὴ παράγραφος ἢ ἀναφέρουσα τοὺς *διπλοῦς γάμους* ἦτο ἀρκετὰ σαφής,⁽¹⁾ ἠθέλησα, προκειμένου περὶ ἐμφανίσεως ἐντελῶς ἀγνώστων ἱστορικῶν προσώπων, ὡς τῆς Ἀγγελικῆς Τόκκου καὶ τοῦ νέου τίτλου τοῦ ἱππότη *Ἰακώβου de Ariano*, τοῦ συγγάμβρου δηλαδὴ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ἠθέλησα, λέγω, νὰ ἔχω περὶ αὐτῆς καὶ τὴν γνώμην προσώπου ἀθηεντικοῦ κίρους. Πρὸς τοῦτο ἀπετάθη, τῇ εὐγενεῖ μ.σολαβήσει τοῦ ἀξιολύτου φίλου καθηγητοῦ τοῦ πανεπιστημίου κ. Θεοφίλου Βορέα πρὸς τὸν γνωστότατον λατινιστὴν ἀοίδιμον Σπυρίδωνα Βάσην καὶ παραδῶσας εἰς αὐτὸν τὸ λατινικὸν κείμενον τὸν παρεκάλεσα νὰ μὲ βεβαιώσῃ ἂν ἢ ὡς ἄνω μετάφρασίς μου ἦτο πιστή.

Ἡ ἀπάντησις ὑπῆρξε καταφατικὴ. Ἐγραψα τότε εὐθὺς ἀμέσως πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις διαμένοντα δούκα Sabran Pontevès, ἀπόγονον τῶν Sabran κομήτων τοῦ Ariano, ἐρωτῶν αὐτὸν ἂν εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ οἴκου του ὑπάρχει που μνημονευόμενος Ἰάκωβος Sabran, ἔλαβον δὲ ἀπάντησιν τοῦ δούκῃ, δι' ἧς ἐπληροφορούμην ὅτι εἶχεν ἀμέσως δώσει ἐντολήν εἰς τὸν βιβλιοθηκᾶριόν του νὰ ἐρευνήσῃ καὶ μὲ πληροφορήσῃ. Πράγματι μετὰ πάροδον ἡμερῶν τινῶν ἐλάμβανον ἐπιστολὴν τοῦ βιβλιοθηκᾶριου τοῦ δούκῃ, διὰ τῆς ὁποίας μοὶ καθίστατο γνωστὸν ὅτι ὁ Ἰάκωβος Sabran οὐδαμοῦ ἀναφέρεται, ἀλλ' ὅτι οὐδὲν ἀπίθανον νὰ ὑπῆρξε τοιοῦτος, διότι ἐν τῇ διαθήκῃ τοῦ Γουλιέλμου Sabran κόμητος τοῦ Ariano, ἀποθανόντος τὸ ἔτος 1386, μνημονεύονται δύο υἱοὶ αὐτοῦ, ὧν ὅμως τὰ ὀνόματα δὲν ἀναφέρονται· πιθανὸν λοιπὸν νὰ εἶναι ὁ Ἰάκωβος εἰς ἓκ τῶν ἀγνώστων υἱῶν τοῦ Γουλιέλμου· ἀγνωστος μέχρι τοῦδε, ὡς ἀγνωστος ἦτο μέχρι πρό τινος καὶ ὁ Ἰνάρδος Sabran, ὁ σύζυγος τῆς προαναφερθείσης Μαργαρίτας τῶν Βιλλεαρδουίνων, τὸν ὁποῖον ὡς προηγουμένης ἐγγράφῃ, ἔφερεν εἰς φῶς ὁ πολὺς Hoří. Προσέθετεν ἐν τῇ ἐπιστολῇ του ὁ γάλλος βιβλιοθηκᾶριος κ. Guérinot ὅτι τὸ ὄνομα Ἰάκωβος ἴσως νὰ ἔλαβεν ὁ ἱππότης ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπιγαμίας τοῦ οἴκου τῶν Sabran μετὰ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μαγιорικῆς, παρ' ᾧ σύνηδες ἦτο τὸ ὄνομα Ἰάκωβος.

Ἀπόγονοι τοῦ ἱππότη Ἰακώβου διεσώθησαν ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ

Ζακύνθῳ μέχρι τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ 16ου αἰῶνος. Οὕτως ἐν ἐγγράφῳ τὸ ὁποῖον διεσώζετο ἄλλοτε εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Ζακύνθου⁽¹⁾ ἀνεφέρετο ὅτι τὸ ἔτος 1469 διώκει τὴν νῆσον ἐκείνην ὁ υἱὸς τοῦ ἱππότη Ἰακώβου Φραγκίσκος, (ὁ «εὐγενέστατος καβελλάριος μεσὲρ Φραγκίσκος Ἀριάνος καπετάνος νήσου καὶ χώρας Ζακύνθου») Υἱοὶ τοῦ καβελλαρίου (ἱππότη) τούτου ἦσαν οἱ Ροβέρτος καὶ Ἰωάννης ὑπάτα καὶ οὗτοι καθέξαντες ἀξιώματα⁽²⁾. Ἐκάτερος τούτων ἀπέκτησεν ἀπὸ μίαν κόρην, Fenice ὁ πρῶτος, νυμφευθεῖσαν τὸν εὐγενῆ φλωρεντίνον Ἀλέξανδρον Καστελλᾶνον, Μαρίαν ὁ δεύτερος, νυμφευθεῖσαν τὸν εὐγενῆ βενετὸν Δομίνικον Βεντούραν, εἰς οὓς ἡ ἐνετικὴ Δημοκρατία ἐπεκύρωσεν ἅπαντα τὰ ὑπὸ τῶν Τόκκων εἰς τοὺς Ἀριάνους παραχωρηθέντα ἐν Κεφαλληνίᾳ τιμάρια. Τὴν τελευταίαν ἀπόγονον τῶν Καστελλᾶνων, Μαρίαν, ἐνυμφεύθη ὁ Γεώργιος Τιπάλδος τὸ ἔτος 1621, εἰς αὐτὸν δὲ καὶ κατόπιν εἰς τὸν υἱὸν του Ἀλφόνσον Τιπάλδον καὶ τοὺς ἀπογόνους τούτου ἡ Βενετία ἐπεκύρωσε κανονικῶς διὰ «Δουκιῶν» τὰ ἡμίση τιμαριωτικὰ κτήματα μέχρι τῆς καταλύσεώς της, ὡς ἐπίσης ἐπεκύρωσεν εἰς τοὺς Γαβριηλοπούλους—ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν κυρίων τοῦ Φαναρίου τῆς Θεσσαλίας—καὶ κατόπιν εἰς τοὺς Λούζη τὰ ἕτερα ἡμίση τὰ περιελθόντα εἰς αὐτοὺς κατόπιν τῆς ἐξαλείψεως τῆς οἰκογενείας Βεντούρα. Τέλος, διὰ θεσπίσματος τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας τοῦ 1805, οἱ Τιπάλδοι Ἀλφονσαῖτοι ἀνεγνωρίσθησαν—ὡς καὶ ἄλλοι εὐγενεῖς Ἑπτανήσιοι—ὡς τιμαριοῦχοι.

Γ. Ε. ΤΙΠΑΛΔΟΣ

(1) Χιώτη Ἱστορικὰ Ἀπομνημ. Τόμος 2ος σελ. 40.

(2) Χιώτη ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 64. Σάθα Μνημεῖα Ἑλληνικῆς Ἱστορίας Τόμ. 5ος σελ. 81.

(1) Τὰ λατινικά κείμενα ἐν γένει ἀντεγράφησαν πιστῶς ἐκ τῶν παλαιῶν χειρογράφων ἀνευ διορθώσεώς τινος ὀρθογραφικῶν λαθῶν.

Ο ΚΑΠΕΤΑΝ ΓΚΙΝΗΣ

* *Αγαπητὴ κύριε Ράδε*

Ἴδου ἓν ἄρθρον περὶ τοῦ Καπετάν Γκίνη. Εἶχον καὶ ἄλλοτε θέξει ἐν συντομίᾳ τὸ θέμα τοῦτο ἐν τῷ «Βοσπόρῳ». Τὸ παρὸν εἶναι πολὺ ηὔξημένον καὶ συμπληρωμένον. Τὸ προώριζον δι' ἓν βιβλίον μικρῶν ἱστορημάτων περὶ Ἀναστολῆς, ἀλλ' οἱ ἐκδόται εἶναι πολὺ δύσκολοι εἰς κάθε βιβλίον τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι μεγάλης διαδόσεως καὶ τὰ ἱστορικὰ βιβλία ἀπολαύουσι τῆς σκληρᾶς ταύτης δυσμενείας. Τὸ ἀφιερῶ λοιπὸν εἰς τὸ «Δελτίον» Σας.

Φιλικώτατα πρὸς ὑμᾶς
Ρενὲ Πυῶ.

Ο ΚΑΠΕΤΑΝ ΓΚΙΝΗΣ (Capitaine Guinis)

Κατὰ τὸ 1793, ἡ ταχυδρομικὴ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Γαλλίας ἦτο ἀραιὰ καὶ δύσκολος. Οἱ δυναστεῖς γραφεῖς τῆς γαλλικῆς Πρεσβείας ἦσαν ὑποχρεωμένοι ν' ἀντιγράψωσι τρεῖς καὶ πολλάκις τετράκις τὰς πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπιστολάς, ἐμπιστευόμενοι τὰ διάφορα ταῦτα ἀντίγραφα εἰς ταχυδρομικοὺς τατάρους, οἵτινες διέσχίζον τὴν Μακεδονίαν ἵνα φθάσωσι μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς, εἰς ἐμποροπλοίαρχους, οἵτινες ἱστιοφοροῦντες προσήγγιζον εἰς Σμύρνην, διέτρεχον τὸ Ἀρχιπέλαγος καὶ κατώρθουν τέλος μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας νὰ φθάσουν εἰς Μασσαλίαν, ἀναγκασόμενοι πολλάκις νὰ ρίχνουν εἰς τὴν θάλασσαν τὸν ταχυδρομικὸν σάκκον διὰ νὰ μὴ τοὺς τὸν ἀποσπίσουν αἱ ἀγγλικαὶ κορβέται. Ἡ Πρεσβεία ἔξ ἄλλου ἔμενε συχνότατα ἐπὶ μῆνας χωρὶς εἰδήσεις ἐκ Παρισίων καὶ δυσανασχέτει μὴ δυναμένη νὰ ἀντιπαλαίσῃ κατὰ τῆς γερμανικῆς προπαγάνδας, ἑλλείψει πληροφοριῶν.

Ὁ Δεσκόρς, πρῶην μαρκήσιος τοῦ Σαίντ - Κρουά, ὅστις διηύθυνε τὴν Πρεσβείαν, ἐν τῇ ἀορίστῳ καταστάσει ἐπιτετραμμένου, μεθ' οὗ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη δὲν διετήρει εἰμὴ ἡμιεπισήμους σχέσεις, ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ εἰς Γαλίαν ἓνα πλοίαρχον, καλούμενον Τρουλλέ, διὰ νὰ πληροφορηθῇ καὶ νὰ πληροφορήσῃ τὴν Συνέλευσιν (τὴν περίφημον Convention) περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως ἐν Τουρκίᾳ. Ὁ Τρουλλέ μετῆρθη εἰς Ἑλληνα καὶ συνεννοήθη μεθ' ἑνὸς θαρραλέου Σπεισιώτου, ὅστις συνήνεσε νὰ ῥημοκινδυνεύσῃ τὸ ταξίδιον μετὰ τοῦ κέρλαγκίτς αὐτοῦ (εἶδος καϊκιῶν ἐν χρήσει ἐν τῇ Προποντίδι καὶ τῇ Μαύρῃ

Θαλάσῃ) ὅστις ἀπεκαλεῖτο Ἀντώνιος Βασιλείου Γκίνης καὶ εἶχεν ὑπ' αὐτὸν 15 ναύτας, ὧν τρεῖς ὀνόματα μόνον περιεσώθησαν, τοῦ Μιαούλη Στ. Νικολάου, τοῦ Κώστα Γιαννάκη Πανούση καὶ τοῦ Βασιλείου Ἀναγνώστου. Μεταξὺ τῶν ὀνομάτων τούτων τὸ ὄνομα τοῦ Μιαούλη εἶναι ὄνομα ὑδραϊκόν, τὸ ὁποῖον ὁ ὑπερ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος πόλεμος κατέστησεν ἀθάνατον, καὶ ἔδωκε τὸ παράδοξον, ὅτι ὁ ταπεινὸς ναύτης τοῦ 1793 καὶ ὁ ναύαρχος τοῦ 1821 ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν.

Ὁ πλοῦς συνετελέσθη ἄνευ ἐπεισοδίων. Ὁ Λεὼν Τρουλλέ ἔτυχεν ἀπείρων περιποιήσεων ἐν Ἀνδρῶν, ὅπου προσήγγισαν. Ἀπάραντες τέλος Σεπτεμβρίου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἔφθασαν τέλος Νοεμβρίου ἔξω τῶν ἀκτῶν τῆς Γαλλίας ἐν τῷ φρουριῷ Μπρεγκανσόν. Ἐνταῦθα δίδω τὸν λόγον εἰς τὸν ἴδιον Τρουλλέ (Ἀρχεῖα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. Πολιτικὴ ἀνταπόκρισις Τουρκίας. Τόμ. 186. σελ. 467:

Τὴν νύκτα τῆς 20ῆς Ὀμιχλῶδους (Κυριακὴ 10 Νοεμβρίου 1793) δύο ἄνδρες τῆς φυλακῆς μετὰ τὰ τουφέκια αὐτῶν πλήρη δὲν ἀντελήφθησαν ἀγγλικὴν λέμβον ἢ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν εἰσεπήδησαν εἰς τὸ πλοῖον 21 ἄτομα πάντα καλῶς ὠπλισμένα. Εἰς τῶν φυλάκων ρίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ὁ ἕτερος εἰς τὸν θάλαμον κραυγάζων. Ὁ Τρουλλέ, ὁ Ἕλληνας πλοίαρχος καὶ ὑγειονομικὸς φύλαξ ἐξεγερθέντες ἐκ τοῦ θορύβου πηδῶσιν εἰς τὰ ὄπλα των. Ὁ Τρουλλέ πρῶτος φθάνει εἰς τὴν κορυφὴν τῆς καθόδου, ἀλλὰ βλέπων αὐτὴν φυλασσομένην ὑπὸ ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ πολεμίων ἀποσύρεται. Ὁ ὑγειονομικὸς φύλαξ προχωρεῖ ἀλλ' ἀνατρέπεται αὐτοστιγμὴ ὑπὸ πολλῶν κτυπημάτων πελέκεων καὶ ὀπλων. Πρῶτη φροντίς τοῦ πολεμίου ἦτο νὰ θέσῃ φύλακας εἰς τὰς διόδους, ἐνῶ ἄλλοι ἔκοπτον ἤδη τὰ τέσσαρα ἀγκυραῖα καλώδια καὶ ἀνέπτυσσον διὰ μιᾶς ὄλα τὰ ἱστία διὰ νὰ ἀρπάσωσι τὸ σκάφος βοηθεῖα τῆς βροχῆς καὶ τοῦ σφοδροτάτου ἀνέμου. Ὁ Τρουλλέ μὴ εὐρίσκων πλέον ἄλλο μέσον σωτηρίας ἐτοιμάζεται νὰ ῥιφθῇ εἰς τὴν θάλασσαν, ὅποτε ὁ Ἕλληνας πλοίαρχος τὸν σταματᾷ, ὅπερ παρέχει τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐνθαρρύνσεως τῶν Ἑλλήνων, ὧν εἰς εἰς τὸ ἐν πυροβόλον ἀνατρέπει τρεῖς ἐχθρούς. Ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ὁ Τρουλλέ ἐξέρχεται μεθ' ὄλου τοῦ πληρώματος, ὅπερ ἀπαιτεῖ τοὺς ἐχθρούς, οἵτινες καταφεύγουν εἰς τὴν λέμβον των κατασφαζόμενοι, ἐκτὸς ἑνὸς αἰχμαλωτισθέντος, καὶ ἡ ἐχθρική λέμβος δὲν ἀπομακρύνεται τοῦ ἑλληνικοῦ σκάφους ἢ διότι τοῦτο πλέει πλέον ἐμπρὸς μὴ κρατούμενον ὑπὸ τῶν ἀγκυρῶν. Οἱ ναῦται ἐπέβησαν σκαμπαβίας διὰ νὰ συλλάβωσι τὴν ἀγγλικὴν λέμβον, ἐπὶ τῆς ὁποίας δὲν ἦτο πλέον κανεὶς ὄρθιος, ἀλλὰ ὁ Τρουλλέ καὶ ὁ Ἕλληνας πλοίαρχος τοὺς ἠμπόδισαν ὅπως σώσωσι τὸ σκάφος των, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τοὺς ἐνδιέφερεν. Ἐλαβον

τὰ μέτρα τὰ πλέον κινάλληλα καὶ παρὰ τὴν ἀταξίαν τῶν χειρισμῶν ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως ἰστίων, ὅταν ἔπεσαν ὑπὸ τῆς ἐχθρικῆς φρεγάτας, καθ' ἣν στιγμήν ὁ Τρουλλὲ εὗρισκετο ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἐφορκίου μετὰ τεσσάρων ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος, ὅπως ἀνασύρη ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ σκάφους, ἵνα δυνηθῆ νὰ τὸ σώσῃ. Ὁ Ἕλλην πλοίαρχος ἀπεφάσισε τότε νὰ προσγειώσῃ μὴ δυνάμενος κατ' ἄλλον τρόπον νὰ διαφύγῃ, τῶν χειρῶν τῆς φρεγάτας. Ὁ Τρουλλὲ μὴ βλέπων πλέον νὰ παρουσιάζηται τὸ πλοῖον ἐπέβη εἰς τὴν ξηρὰν ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ φρουρίου, τὸ ὁποῖον δὲν ἔπαυε νὰ πυροβολῆ, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἀντελήφθη τὴν ἐπίθεσιν. Τὸ ἑλληνικὸν πλήρωμα ἐφέρθη κατ' αὐτὴν τὴν συμπλοκὴν κατὰ τρόπον ὅλως ἥρωικόν.

Τὸ γεγονός αὐτὸ προξένησεν ἀρκετὸν θόρυβον. Ὁ Τρουλλὲ ὠδήγησε τὸν Καπετὰν Γκίνην εἰς Μασσαλίαν, ὅπου τὸν ἐπαρουσίασεν εἰς τὸν πολίτην Μπαρά (1). Ἡ ἐκθεσις, ἣ ὁποία συνετάχθη κατόπιν, ἐφθάσε μέχρι τῆς Ἑθνικῆς Συνελεύσεως (Convention), ἣτις παρεδέχθη τὴν 19ην Χιονώδους (Ἔτος 2ον—8 Ἰανουαρίου 1794) ἐν ψήφισμα, τὸ ὁποῖον ὁ κ. Ράδος θέλει κατατάξῃ βεβαίως μεταξὺ τῶν πολυτίμων ἐγγράφων τῶν Ἀρχείων τοῦ Μουσείου τῶν Ἀθηνῶν.

Ἄρθρον 1.

Ὁ Ἕλλην πλοίαρχος. Τὸ πλήρωμά του καὶ ὁ πλοίαρχος Τρουλλὲ ἐγένοντο ἄξιοι τῶν ἐλπίδων τῆς γαλλικῆς Δημοκρατίας.

Ἄρθρον 2.

Θέλει ἀποδοθῆ εἰς τὸν Ἕλληνα πλοίαρχον δαπάναις τῆς Δημοκρατίας ἐν πλοῖον ἰσάξιον τοῦ καταστραφέντος.

Τὸ ψήφισμα αὐτὸ θὰ καταστήσῃ βεβαίως ὄνειροπόλους τοὺς ἐφοπλιστὰς τοῦ Πειραιῶς, οἵτινες ἔχασαν πλοῖα κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον.

Ἡ χειρονομία αὕτη τῆς Convention ἐνεποίησεν ἐξαίρετον ἐντύπωσιν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὁ Ντεσκὸς ἔγραψε τὴν 6ην Ἀνθεστηριῶνος (ἔτος 2ον—25 Ἀπριλίου 1794) :

«Ἡ εἶδησις τῆς συμπεριφορᾶς τῆς Convention πρὸς τὸν Ἕλληνα πλοίαρχον, τὸν ὀδηγὸν τοῦ Λεὸνς Τρουλλέ, παρήγαγεν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου τὴν ἀρίστην τῶν ἐντυπώσεων. Οἱ νησιῶται οὗτοι πλούσιοι καὶ πολυάριθμοι, οἱ ἑξοχώτεροι τοῦ Ἀρχιπελάγους ναυτικοί,

(1) Ὁ Μπαρά, ὡς γνωστόν, εἶναι ὁ περιώνυμος ἀρχηγὸς τοῦ Διευθυντηρίου τῆς Γαλλίας, ὅστις διέκρινε, προήγαγε καὶ ἐνύμφευσεν ἀκόμη μὲ τὴν χήραν τοῦ στρατηγοῦ Μπαρνε τὸν Ναπολέοντα Βοναπάρτην.

μοὶ διακηρύττουν ὅτι εἶναι πάντες εἰς τὴν διάθεσίν μου καὶ ἔσονται εὐτυχεῖς, ἂν τοὺς μεταχειρισθῆ εἰς τὴν Δημοκρατίαν».

Ὁ πλοίαρχος Γκίνης ἐβάπτισε τὸ νέον του σκάφος, ὅπερ ἔφερε γαλλιστὶ τὸ ὄνομα «Εὐαγγελίστρια», διὰ τῆς ἀπλῆς μεταφράσεως «ἡ Παναγία». Ἦτο πλοῖον δίστηλον, πάρων περίπου, ἰστιοφόρον ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἔλεγον οἱ Γάλλοι «σενώ».

Ὁ Γκίνης κατέστη περίφημος καθ' ὅλον τὸ Αἰγαῖον καὶ εὐθὺς ὡς ἐφθάσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ σκάφος ἐμισθώθη καὶ πάλιν ὑπὸ τῆς γαλλικῆς Πρεσβείας, ὅπως ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν πατρίδα τῶν 300 ναύτας εὗρισκομένους ἀνευ ἐργασίας ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Σμύρῃ. Ὁ Γκίνης ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἔλαβε τὰ διαβατήρια ὄλων τῶν Πρεσβειῶν, ὅπερ ἀπετέλεσε θαυμασίαν συλλογὴν αὐτογράφων, διότι ἦσαν ὑπογεγραμμένα ἀπὸ τὸν Σπένσερ Σμίθ, Ἐρβέρτου Ράθκην, Ἡλιοδώρου Μπουλινί, Κωνστ. Λούδολφ, Ροδόλφου Μπρατσιώτη κλπ. καὶ ἐφθάσεν αἰσίως εἰς Γαλλίαν.

Ἡ γαλλικὴ Κυβέρνησις τοῦ ὤφειλε διὰ τὴν ἀποστολὴν ταύτην 4400 βενετικὰ τάλληρα, τὰ ὁποῖα ἰσοδυναμοῦν πρὸς 24,000 φράγκα. Ὡς δὲ δὲν εἶχεν ὑπερβολικὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ ἀναγκαστικὸν γαλλικὸν χαρτονομίσμα, τὸ λεγόμενον ἀσινιά, καὶ εἶχε τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς, προτίμησεν 24,000 φράγκων σάκκους καφέ, καὶ ὁ τύπος ὑπὸ τὸν ὁποῖον διετύπωσε τὴν ἐπιθυμίαν του ταύτην εἶναι ἐν ἀριστοῦργημα διπλωματικῆς λεπτότητος. Ἡ αἴτησις, φέρουσα χρονολογίαν 18 Παγετώδους, ἔτος 3ον, ἔχει ὡς ἑξῆς :

«Πολῖται ἀντιπρόσωποι»

Ὁ πολίτης Γκίνης, πλοίαρχος Ἕλλην, ὅστις ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἀθανάτου Ἐπαναστάσεως δὲν ἔπαυσε νὰ μαρτυρῆ τὴν ἀφοσίωσίν του εἰς τὴν γαλλικὴν Δημοκρατίαν καὶ τὸν ζῆλον καὶ ἧς ἔτυχεν ἤδη παρ' ἡμῶν τιμητικοῦ διπλώματος, ἔφερεν εἰς τὴν Γαλλίαν διακοσίους γάλλους ναύτας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, χωρὶς νὰ φοβηθῆ τοὺς ἄγγλους καταδρομεῖς. Γνωρίζων νικᾷ καὶ ἔρχεται σήμερον, Πολῖται ἀντιπρόσωποι, νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς ὑμετέρας δικαιοσύνης μίαν προμήθειαν καφὲ ἰσοφαρίζουσαν πρὸς τὸ ὀφειλόμενον αὐτὸ ποσὸν διὰ τὴν μεταφορὰν καὶ τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε νὰ δεχθῆ εἰς νόμισμα. Ἀγαπᾷ πολὺ περισσότερον νὰ ἐξάγῃ ἐμπορεύματα παρὰ νὰ γυμνώσῃ τοὺς καλοὺς φίλους του Γάλλους τοῦ χαρτονομίσματος, τοῦ ὁποῖου ἔχουσι σήμερον ἀνάγκην.

Ἐλπίζει ὅτι ἡ δικαιοσύνη τῆς Convention, τὴν ὁποίαν ἤδη ἔδοκίμασεν εὐεργετικῶς, θὰ ἀποδεχθῆ τὴν αἴτησίν του ταύτην, ἣτις ἐννοοῦσα τὰ συμφέροντά του θὰ τὸν θέσῃ ἐν τῇ πλέον κολακευτικῇ δι' αὐτὸν

ἀνάγκη νὰ ἐξοκολουθῆ νὰ ἐκδηλώνη τὴν εὐγνωμοσύνην του παρέχων νέας ὑπηρεσίας».

Ἐν τῷ περιθωρίῳ ὁ Καμβασαρὸς ἔγραψεν αὐτῇ χειρὶ : «Ὁ φροντιστὴς τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων νὰ διευθύνῃ τὴν παροῦσαν αἴτησιν εἰς τὸ Ἐμπορικὸν Ἐπιμελητήριον καὶ τοῦ Ἐπισιτισμοῦ καὶ νὰ λάβῃ πληροφορίας περὶ τῆς ἰδιατέρας θέσεως τοῦ πλοιάρχου Γκίνης».

Ἡ ἔκθεσις ὑπῆρξεν εὐνοϊκὴ, διότι ἡ διαταγὴ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς τὰς Διαυετακομιστικὰς ἀποθήκας νὰ συγκεντρώσῃ τὰ ζητούμενα φορτία (τοῦ καφέ). Ἡ μεταπώλησις τοῦ προϊόντος τούτου, τοῦ ἀπαραιτήτου εἰς τοὺς Ἀνατολίτας, ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ περιουσίας, ἣτις τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν εὐπόρων ἐφοπλιστῶν τῆς Ὑδρας, ἐν τῇ ὁποίᾳ καίτοι ἐκ Σπεταῶν καταγόμενος εἶχεν ἐγκατασταθῆ.

Ὁ Γκίνης ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν Γαλλίαν. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1798 ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας Ρουσέλ ἔγραφεν εἰς τὸ Διευθυντήριον «ὁ πολίτης Ἀναγνώστης ἢ κάλλιον εἰπεῖν ὁ Ἀντώνιος Γκίνης ἐκ Σπεταῶν μαθὼν τὴν πατριωτικὴν προσφορὰν αὐτοῦ τοῦ λιμένος, σχετικῶς μὲ τὴν εἰς Ἀγγλίαν ἀπόβασιν, καὶ θέλων νὰ μετάσχῃ τῆς τιμῆς αὐτῆς τῆς προσφορᾶς μοὶ παρέδωκε διακοσίας λίρας».

Ἡ εἰς Αἴγυπτον στρατεία διέκοιπε τὰς μεταξὺ Τουρκίας καὶ Γαλλίας θαλασσίας συγκοινωνίας. Ὁ Γκίνης γνωστὸς διὰ τὰ πλεόν ἢ φιλογαλλικὰ αἰσθήματί του καὶ ὁ ὁποῖος ἤδη περὶ τὸ τέλος τοῦ 1797, ἔνεκα τοῦ λόγου τούτου, ὑπέστη ταπεινώσεις ἐκ μέρους τῆς ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως ἔσται ἀντικείμενον καταδιώξεων. Εἰς τὰς προξενικὰς ἐθέσεις δὲν ἀποκαλεῖται πλέον ἢ ὁ ἡμέτερος γάλλος πλοίαρχος καὶ πρέπει νὰ γίνῃ φροντὶς περὶ προστασίας τῆς γυναικὸς του, ἀπειλουμένης καὶ αὐτῆς.

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης ὁ Γκίνης διορίζεται προξενικὸς πρῶτος τῆς Γαλλίας ἐν Σπέτσαις καὶ τῷ 1802 εὐρίσκομεν Βασιλεῖον Γκίνην, πολίτην γάλλον καὶ ὑποπλοίαρχον ἐπίτακτον κυβερνήτην τοῦ πλοίου «Ἐπαμεινώνδας», ὅστις πρῶτος εἰσπλέει εἰς τὴν Μαύρην Θάλασσαν, φέρων τὴν γαλλικὴν σημαίαν εὐθὺς ὡς ὁ γάλλος Ἐπιτετραμμένος Ριφφὲν κατώρθωσε διὰ τοὺς ἐφοπλιστὰς ἡμῶν τὸ τοιοῦτο δικαίωμα.

Δὲν ὤθησα περισσώτερον τὰς ἐρεῦνας ταύτας ἐπὶ τοῦ Ἑλληνοστούτου, τόσον βαθέως ἀφωσιωμένου εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ὅστις ἔσχε τὴν ὄντως μοναδικὴν τιμὴν δι' ἓνα ξένον νὰ ἀναγραφῆ εἰς ἡμερησίαν διαταγὴν τῆς γαλλικῆς Δημοκρατίας. Ἄλλοι θέλουσιν ἀνεύρει τί ἀπέγινε καὶ τίνας ὑπῆρξαν οἱ ἀπόγονοί του.

Ρενὲ Πυῶ

Ἡ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ ΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1836 ἘΝ ΑἴΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑ

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πορφύριος δι' ἀναφορᾶς του πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον ὑπ' ἀριθ. 56 καὶ ἀπὸ 22 Φεβρουαρίου 1836 ἐκτίθησι τοὺς λόγους δι' οὓς ὁ λαὸς Αἰτωλοακαρνανίας ἔστασίασεν ἐναντίον τοῦ βασιλέως Ὁθωνος. Κυρίως ὁμοῦς ἡ στάσις προεκλήθη ἔνεκα τῆς διαλύσεως τῶν Μονῶν καὶ τῆς ἀναμίξεως τοῦ Ὁθωνος καθολικοῦ ὄντος εἰς τὰ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πράγματα. Καὶ πῶς μὲν προεκλήθη ἡ στάσις καὶ πότε καὶ ποῖα πρόσωπα πρωτηγωνίστησαν θὰ ἀναφέρῃ τὸ ἔγγραφον τοῦ ἀοιδίμου ἀρχιεπισκόπου, ὅπερ κατὰ πόδα δημοσιευθήσεται. Μόνον ἐνταῦθα ἀναφέρουμεν ὅτι ἡ Ἱ. Σύνοδος, ἥς κύριος μοχλὸς ἦν ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, πρὸς ταῖς λοιπαῖς ἐνεργείαις τῆς Κυβερνήσεως πρὸς καταστολὴν τοῦ στασιαστικοῦ κινήματος, ἔκρινε σκόπιμον νὰ ἀποστείλῃ, καθὼς καὶ ἀπέστειλεν, ἑξάρχους τοὺς Θεοφάνην Σιατιστέα βον γραμματέα της καὶ τὸν Πρωτοσύγκελλον Γεράσιμον Παγώνην, νὰ ἐνεργήσωσι, καθ' ὅς ἔλαβον ὁδηγίας, μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πορφυρίου πρὸς καταστολὴν τῆς στάσεως (ἔγγραφον τῆς Ἱ. Συνόδου ἀπὸ 8 Μαρτίου 1836 καὶ ὑπ' ἀριθ. 4135). Μεταξὺ τῶν ἄλλων τὸ ἔγγραφον τοῦτο λέγει τὰ ἑξῆς: «Πληροφορήσατέ τους ὅτι τὰ κινήματά των εἶναι ἐναντία εἰς τὴν θρησκείαν, τῆς ὁποίας κηρύττονται προστατάται, ἐνῶ αὐτὴ δὲν ἔχει χρεῖαν ἄλλης προστασίας διότι προστατεύεται παρὰ τοῦ ἐπουρανίου Βασιλέως διὰ τοῦ ἐπιγείου βασιλέως» καὶ εἰς ποιουμένη ἐκκλησίαν εἰς τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα τοῦ γηραιοῦ ἱεράρχου Πορφυρίου ἔχοντος μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ λαοῦ λέγει: «Ἡ Σύνοδος γνωρίζουσα τὸν ὅποιον ἐδείξατε ζῆλον κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα, τοὺς ὁποίους κατεβάλατε κόπους ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἔχει τὴν πεποίθησιν εἰς τὴν σύμπραξιν καὶ συνδρομὴν σας». Ὁ Πορφύριος συσχεφθεὶς μετὰ τῶν ἑξάρχων τῆς Ἱ. Συνόδου ἑξαπέλυσεν ἐγκύκλιον τῇ 25 Μαρτίου 1836 πρὸς τοὺς εὐλαβεστάτους ἱερεῖς καὶ ἱερομονάχους καὶ εὐλογημένους χριστιανούς τῆς ἐπίσκοπῆς Ἀκαρνανίας καὶ ἐλέγχει ἐν αὐτῇ πικρῶς τοὺς στασιαστὰς λέγων «Διακηρύττονται προστατάται καὶ υπερῶσπισται τῶν ἐθνικῶν δικαιωμάτων καὶ αὐτῆς τῆς ἱερᾶς θρησκείας καὶ καταφρονοῦσιν αὐτὴν τὴν θρησκείαν καὶ αὐτὴν τὴν τιμὴν τοῦ ἔθνους» καὶ συνιστᾷ τὸ ποίμνιόν του νὰ μὴ ἀκολουθῇ ἢ τοὺς στασιαστὰς, ἀλλὰ νὰ

μένωσι σταθεροὶ καὶ ἀκλόνητοι εἰς τὸν ὄρκον τῆς πίστεως πρὸς τὸν Ὁθωνα ὑπισχνούμενος ὅτι «ἡ θρησκεία θὰ λάμψη καὶ θέλει λαμπρυνθῆ ὡς πάλαι ποτὲ ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου». Καὶ ὄντως τοῦτο μὲν χάρις εἰς τὰ ληφθέντα μέτρα ὑπὸ τοῦ Ὁθωνος, τοῦτο δὲ χάρις εἰς τὰς συστάσεις τῆς Ἐκκλησίας κατορθώθη νὰ κατασταλῆ τὸ καταστατικὸν τοῦ 1836 κίνημα κατὰ τῆς βασιλείας, καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 67 καὶ ἡμερομ. 16 Μαρτίου 1836 ἀναφορᾶς του πρὸς τὴν I. Σύνοδον ἐξαγγέλλει χαίρων « Τὰ περὶ θρησκείας, φλυαρήματα παρὰ τῶν πολεμικῶν ἀποστησάντων ἦτον ὅλως δι' ὅλου φανερὰ προσχήματα τῆς πανουργίας διὰ νὰ δελεάσωσι καὶ παρασύρῳσι, εἰ δυνατόν, τὸν ἀπλούστερον λαὸν εἰς τοὺς ὀλεθρίους καὶ καταχθονίους σκοπούς των. Ἄλλ' εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ ἄθλιοι, διότι ὁ λαὸς δὲν τοὺς ἤκουσεν, ἀλλ' οὔτε κανεῖς μετ' αὐτῶν ἐκὼν παρεσύρθη, καὶ τόσον εἶναι ἀληθὲς ὥστε ὀλίγον καὶ ὀλίγον διαλύονται καὶ οἱ πρωταῖτιοι τῆς ἀποστασίας ἔμειναν σχεδὸν μόνοι των τρέχοντες ὅπου καὶ αὐτοὶ δὲν ἠξεύρουν. Δόξα τῷ ἐν Τριᾷδι Θεῷ χάρις εἰς τὸν πολυπόθητον ἡμῶν βασιλέα, τοῦ ὁποῖου τὰ σοφὰ καὶ δραστήρια μέτρα καὶ τῆς ψυχῆς του τὸ ἄγρυπνον καὶ γενναῖον ἐπέτυχαν ἐξαίρετα, ὥστε νὰ διαλυθῆ ὡς ἰστὸς ἀράχνης καὶ ἡ τραγικὴ αὐτῆ σκηνὴ τῶν ἐθνοκαταρᾶτων στασιαστῶν χωρὶς αἷμα καὶ ζημίας μεγάλας (16 Μαρτίου 1836). Οἱ συνωμόται ἀποτυχόντες τοῦ κινήματος ἐδραπέτευσαν μακρὰν τῆς Ἑλλάδος, τὰ δὲ κτήματά των διηρπάγησαν.

Μεταξὺ τῶν συνωμοτῶν δεκρίνετο καὶ ὁ ἐκ Δραγαμέστου Δῆμος Τσέλιος, ὅστις τῷ 1841 τυχὼν ἀμνηστίας ἐπανέστρεψεν οἴκαδε καὶ μὴ εὐρῶν ἐκ τῆς περιουσίας του τίποτε διαρπαγείσης δι' αἰτήσεώς του (22 Ὀκτωβρ. 1841. πρὸς τὸν Διοικητὴν τῆς Αἰτωλίας Κ. Ράντον (1) (Ράδον) ἠτήσατο τὴν ἐκδοσὶν ἐκκλησιαστικοῦ ἐπιτιμίου πρὸς ἐπιστροφὴν τῶν διαρπαγέντων πραγμάτων του, ἧτις διαβιβασθεῖσα εἰς τὴν τότε ἐπισκοπικὴν Ἐπιτροπὴν ὑπεβλήθη τῇ I. Συνόδῳ μετὰ γνωμοδοτήσεως πρὸς ἐκδοσὶν τοῦ αἰτουμένου ἐπιτιμίου. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια ἐπὶ τῆς τότε ἐποχῆς, ὡς βλέπομεν ἐν τοῖς ἀρχαίοις τῆς ἐπισκοπῆς, ἐξεδίδοντο τὴν ἡμέραν κατὰ δεκάδας πρὸς ἀπό-

δοσιν τῶν κλαπέντων, ἢ ἀποζημίωσιν καὶ πρὸς μαρτυρίαν τῶν εἰδότην τοὺς κλέπτας καὶ ληστὰς ἐπὶ δικαστηρίου. Τὸ δημοσιευόμενον κατωτέρω ἔγγραφο εἶναι ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως σπουδαιότατον, διότι συνετάχθη παρ' ἀνθρώπου συγγρόνου, οὐτόππου, ἀξιοπίστου καὶ παρακολουθήσαντος μετ' ἀκριβείας ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν ὅλην ἐξέλιξιν τοῦ στασιαστικοῦ τούτου κατὰ τοῦ Ὁθωνος κινήματος.

*Αριθ. 56.

Τὰ κατὰ τὴν Ἀκαρνανίαν συμβάντα συμπεραίνω νὰ ἔγιναν πλέον γνωστὰ καὶ εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον. Ἐνα τοιοῦτον τὰ σημερινὰ μᾶς τὸ βεβαιώνουν, ὅτι ἤθελε γίνῃ ἀκόμη ἀπὸ τὸ παρελθὸν θέρος, ὅτε ἦτον εἰς ταραχὴν ἡ Μέσσηνία, καὶ ἐνταῦθα διευθυντῆς ὁ κύριος Κυριακίδης, τοῦ ὁποῖου ἡ δραστηριότης τὰ ἐπρόλαβε, καὶ ὁ Ἀνδρέας Ἰσκος ἀνεχαίτισε τὸν Βάλτον καὶ τὰ κυρίως ἐπισημότερα μέρη καὶ ὑποκείμενα μετὰ τὴν ἐπιτροπὴν του καὶ τὰς σχέσεις του καθὼς καὶ ἄλλοι πολλοὶ τοιοῦτοι ἔδειξαν τὴν αὐτὴν προθυμίαν καὶ πίστιν. Ἀλλὰ τὰ τότε δὲν ἀμβάλλω, ὅτι ἔκτοτε ἐγνωστοποιήθησαν ὅπου δεῖ, ὅπως δεῖ καὶ ἀπὸ τίνος ἀνήκει. Ὁ κύριος Κυριακίδης ἀκόμη ζῆ διὰ νὰ μὴ τὰ πολυπραγνῶμεν, ἀλλ' ἄς ἔλθωμεν εἰς ἄλλην θεωρίαν.

Ἡ ληστεία κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος εἶχε φθάσει εἰς ἐκείνον τὸν βαθμὸν καὶ τὴν κακίαν, ἧτις δὲν ἐλάνθανε κανένα, καθὼς καὶ τώρα δὲν μᾶς λανθάνει τὰ κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦετον καὶ κατὰ τὰς ἐφημερίδας καὶ τὰς φήμας.

Τὸ Ἀργίσιον, ἔνθα ἡ πανσπερμία, ὅπου τὰ πρῶτα μσαιωθέντα σχέδια εἶχον τὴν πηγὴν των, ὅπου τὰ πνεύματα ἄγονται καὶ φέρονται, ὅπου ἡ αὐτόχρομα κακία ἐμφωλεύει (ἐκτὸς ὀλίγου τινὸς μέρους καὶ τῶν εἰρηνικῶν ἀπλῶν πολιτῶν), αὐτὸ εἴτε οἴκοθεν, εἴτε ἀλλαχόθεν, εἴτε καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ παράδειγμα τοῦ ληστοῦ, αὐτὸ φαίνεται καθ' ὅλα τὰ διδόμενα συνεννοήθη μετὰ κάποια μέρη τῆς Αἰτωλίας καὶ τῶν Κραββάρων (ἐνδέχεται καὶ μετὰ τὰ περὶ τέρω, πλὴν ἀβέβαιον), εἰ καὶ τὸ ἐναντίον ἐκεῖνα μετὰ αὐτὸ διὰ νὰ σχηματίσουν τὴν ὁποίαν καὶ ἐσχημάτισαν ἀνταρσίαν, τῆς ὁποίας τὸ πρῶτον κίνημα ἔγινε εἰς Μύτικα καὶ Δραγαμέστον τῆς Ἀκαρνανίας ἀπὸ τὸν ἀγνώμονα Δῆμον Τζέλιον καὶ Νικόλαον Τζέλιον καὶ μερικοὺς ἀπὸ τὰ χωρῖα Βάρνακα καὶ Κανδήλα τῆς Ἀκαρνανίας, ἔνθα συγκεντρωθέντες ἐσύναξαν ὅσους ἠμπόρεσαν μετὰ βίας καὶ δυναστείας.

Εἰς τὰς 8 τοῦ παρόντος κατὰ τὸ Σάββατον τῆς Τυροφάγου ἐφάνη

(1) Σπανίως ἐν παλαιαῖς ἐγγράφοις ἀπαντᾷ καὶ ἡ γραφὴ αὐτῆ λόγῳ τῆς ξενικῆς προφορᾶς τοῦ ὀνόματος. Ἄλλ' ὁ ἴδιος καὶ πάντα τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῆς Ἐπαναστάσεως ὀρθογραφοῦν Ράδος, Διοικητῆς τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Τριπολιταῖς πρὸ τῆς καταστροφῆς αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ καὶ ἐπὶ Καποδιστρίου ἐκκακτος Ἐπιτροπος αὐτοῦ ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι.

καὶ νέος ἀντάρτης, ὁ λεγόμενος Καινούργιος, καταγωγὴν ἔχων ἀπὸ τὰ Λαμποτινὰ χωρίον τῶν Κραββάρων μὲ ἓνα κάποιον Ζερπίλην καὶ μὲ πενήντα ἕως ἑξήντα Αἰτωλοὺς, μερικοὺς Κραββαρίτας, καὶ ἓνα τρυποκλέπτην Κολοκύνθα ἐπιλεγόμενον, ἐπάτησαν τὸ χωρίον Μποχώρι δύο ὥρας ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον, ἔφθασε κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐκεῖ καὶ ὁ Νικόλαος Ζέρβας μὲ τὸν Γεώργιον Μαλάμον, μὲ ἄλλους πενήντα Ἑπεροσουλιώτας καὶ ἄλλα μαζώματα ἀπὸ Ἀργίσιον, ἐσήκωσαν καὶ ἀπὸ τὰ χωριά Μποχώρι καὶ Γαλατᾶ κτλ. ὅσοις εἰμπόρεσαν μὲ βίαν καὶ κατὰ προαίρεσιν καὶ ὅλοι ὁμοῦ τὴν Κυριακὴν τῆς Τυροφάγου ὥρμησαν νὰ εἰσβάλουν εἰς τὸ Μεσολόγγιον μὲ σημαίας τρεῖς καὶ μὲ πεποίθησιν νὰ ἔμβουν μέσα καὶ μέσα ὅπου εἶχον, ὡς λέγουν, πολλοὺς συνωμότας. (Καὶ τῷ ὄντι ὁ πολὺς μας φόβος ἦτον ἀπὸ μέσα). Ὁ ἀξιότιμος ὁμοῦ φρούραρχος κύριος Ἀλμύτας καὶ τὸ ὑγιέστερον τῶν ἐν Μεσολογγίου ἐπρόλαβεν, ἀντέκρουσε τοὺς ἀντάρτας καὶ ἐπροφύλαξε τὸ φρούριον καὶ τὴν πόλιν μὲ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς εὐταξίαν καὶ πᾶσαν μίαν ἐνδεχομένην μυστικὴν ἐπιβουλήν. Τὸ ἑσπέρας τῆς Κυριακῆς ἐκείνης μᾶς ἀκροβόλησαν οἱ ἀντάρται φρονεύσαντες ἓνα μόνον Βαυαρὸν ἔξ ἀπροσεξίας του καὶ ἡμεῖς τὸν ἐκδίκημεν φρονεύσαντες δύο ἀπὸ τοὺς σκληροτέρους ἀντάρτας, δύο πληγωμένους καιρίως καὶ δύο ἑλαφρά. Τὴν αὐτὴν νύκτα μᾶς ἔκοιψαν τὸ νερὸ καὶ τὴν ἀκόλουθον τοὺς ἐκανονιοβολήσαμεν καὶ τοὺς ἐσκορπίσαμεν εἰς τοὺς χάνδακας τῆς πεδιάδος. Τὴν ἄλλην εἰς τὰς 11 τοῦ παρόντος ἐξῆλθον οἱ ἰδιόκοι μας καὶ τοὺς ἔσπρωξαν ἕως εἰς τοὺς μύλους καὶ τὴν ὑπάρειαν Μεσολογγίου, ἐλάβομεν τὸ νερὸν, καὶ ἐκεῖνοι ἐσυγκεντρώθησαν εἰς τὰ παλαιὰ τῶν Ὀθωμανῶν ταμπούρια ἕως εἰς τὰς 17 τοῦ παρόντος. Ὑστερον ὁ Καινούργιος, ὁ Τζερπέλης μὲ τοὺς λεγομένους Ζυγιάτας ἢ Αἰτωλοὺς, μὲ τοὺς Κραββαρίτας καὶ μὲ ἓνα κάποιον Γούλια σουλιώτην μὲ ἄλλους εἴκοσιν ἀπὸ Ναύπακτον ἐτραβίχθησαν εἰς τὸ Μποχώρι καὶ κρατοῦν ἤδη τοὺς πύργους καὶ τὰ μαγαζιά τοῦ Μανούση Εὐθυμίδου, διέκοιψαν πρὸ ἡμερῶν τὴν κοινωνίαν μας ἀπὸ ὅλα σχεδὸν τῆς ξηρᾶς μέρη ἐκτὸς τῶν δυσβάτων καὶ τῶν ἀποκρῦφων, συνέλαβον δύο τῶν Ἀθηνῶν ταχυδρομεῖα, ἐφόνευσαν ἓνα ταχυδρόμον, περιέρχονται καὶ τώρα ἀκόμη ἕως τῶν πλησιεστέρων τοῦ Μεσολογγίου ἐπαπειλοῦντες τὸν ἐξολοθρευμὸν μας. Ὁ δὲ Νικόλαος Ζέρβας μὲ τοὺς πενήντα ἰδιόκοι του κατὰ τὴν ἐνδεκάτην τοῦ παρόντος ἐσηκώθη ἀπὸ τούτους καὶ ἔπιασε τὸ χωρίον λεγόμενον Γουργιὰ κείμενον μεταξὺ Ἀγγελῶν καὶ Ἀνατολικοῦ. Ἐκεῖ ἐτάραξε τὸ πᾶν, ἔφερεν εἰς μεγάλην στενοχωρίαν τὸ Ἀνατολικὸν καὶ ἔπειτα ἀπὸ πέντε ἡμέρας ἐσηκώθη, καὶ ἀνταμώθη ἔξω τοῦ Ἀργισίου μὲ ἄλλαν ἀποστάτην, τὸν Πισιλήν ἀπὸ τὸ

Σουβολάκο, μὲ ἑκατὸν πενήντα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἐκεῖ ὑπῆγε καὶ ὁ Σωτήριος Στράτος μὲ ἄλλους ἐπὶ τὰ Ἐκεῖ καὶ ἕνας ἄλλος, Σουβλῆς λεγόμενος, μὲ εἴκοσι ἀνθρώπους ἀπὸ τὸν Βάλτον. Ἀπὸ ἐκεῖ ὅλοι μαζῆ ἐμβῆκαν τὴν 19 τοῦ παρόντος εἰς Ἀργίσιον χωρὶς πόλεμον ἐπῆραν τὰ ἀρχεῖα ἐκράτησαν τὸν Β. ἔφορον Πετροκόκκινον καὶ ἀφήκαν τὸν ἔπαρχον Ζαβὸν καὶ ἦλθεν ἐδῶ μὲ ὀλίγους χωροφύλακας, δύο δὲ . . . χωροφύλακες καὶ πέντε Ἑλληνες λιποτακτήσαντες ἔμειναν μὲ τοὺς ἀντάρτας εἰς Ἀργίσιον. Μόνος ὁ Νάσιη Νίκας ἔμεινεν ἀθῶος καὶ πιστὸς μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν οἰκέλους, φυλάττει τὰ δημόσια χρήματα καὶ ἀδελον ἂν μέχρι τέλους δυνηθῆ νὰ τὰ σώσῃ. Τώρα ἀπὸ τὸ Ἀργίσιον ὅλη ἐκείνη ἡ μᾶζα τῶν ἀνταρτῶν διηρέθη εἰς δύο, τὸ ἓνα μέρος ὑπάγει νὰ ἀποστατήσῃ τὴν Κουρήτιδα καὶ τὸ ἄλλο νὰ ἐνωθῆ μὲ τοὺς εἰς τὸ Μποχώρι, διὰ νὰ ἔλθουν νὰ μᾶς ἀπειλήσουν ἐκ νέου, τὸ δὲ ἄλλο κόμμα ἀπὸ τὸ Μοναστήρι μὲ τοὺς Τζέλιους καὶ μὲ τὸν Νικόλαον Στράταν μὲ ἑκατὸν καὶ ἐπέκεινα ἐκίνησαν ἐναντίον τῆς Βονίτσης τῆς ὁποίας ὁ ἔπαρχος Κριεζῆς ὠχυρώθη εἰς τὸ φρούριον μὲ ὄσους ἠμπόρεσεν, οἱ κάτοικοι διεσκορπίσθησαν εἰς Πρέβεζαν καὶ Ἁγίαν Μαυραν καὶ εἴκοσι μόνον στρατιῶται τοῦ Τσόγκα φυλάττουν τὴν χώραν Βονίτσης καὶ εἰς τινα τῆς Αἰτωλίας μέρη μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι ἐπισκέπεται τὴν εἰς τὴν Καιτοῦα ἰδιοκτησίαν του. Χθὲς διὰ θαλάσσης ἀνχώρησε διὰ τὴν Βόνιτσαν ὁ Τζόγκας διὰ νὰ στρατολογήσῃ.

Πρὸ ἕξ ἡμερῶν ἔφθασε καὶ τὸ ἑλαφρὸν τοῦ Γιαννάκη Στράτου τάγμα, σήμερον δὲ καὶ ὁ κύριος Μπενιζέλος. Μ' ὄλα ταῦτα τὸ πᾶν ἐταράχθη καὶ δὲν εἶναι τὰ περιστατικὰ μικρὰ καὶ ὅπως ἄλλως ἄλλοι τὰ ζωγραφίζουν καὶ τὰ παριστάνουν. Ἡ μεγαλειτέρα μας ἀτυχία ἐτάθη ἢ ἔλλειψις δραστηρίου Νομάρχου, ἀλλ' οὔτε κἂν διευθυντὴν εἴχομεν, ὡς ἔπρεπε, δὲν λέγω ἑπάρχους καὶ λοιπούς, διότι εἰς ἄλλους ἀνήκει νὰ ἐξετάσωσι λυποῦμαι τὸν κόσμον, τὸν ἔξω κόσμον καὶ τὴν ταλαιπωρίαν τῶν ἐγκατοίκων, τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν περιπλάνησιν δεῦρο κάκεισε. Ἐγὼ εἶμαι ἡμιθανής, νεκρὸς, ἀταφος ἀπὸ τὴν θλίψιν, δὲν ἔχω ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι καὶ ποῦ νὰ καταφύγω, ἂν ἡ ἁγία Σύνοδος δὲν λάβῃ οἶκτον περὶ ἐμοῦ καὶ μάλιστα εἰς αὐτὰς τὰς δεινὰς περιστάσεις, ἂν δὲν μοὶ δώσῃ ἄδειαν νὰ ἔλθω ἐγὼ, ἢ τοῦλάχιστον ὁ Πρωτοσύγκελλός μου, διὰ νὰ σᾶς παραστήσῃ τὰ βάσανά μου καὶ κάμποσα ἄλλα περιστατικὰ.

Αἱ κυρίως αἰτίαι τῆς ἀνταρσίας (ἂν δὲν ὑποκρύπτηται ἄλλο τι μυστικώτερον) εἶναι οἱ βαθμοὶ τῶν στρατιωτικῶν, ἢ ἀπλησία τῆς μισθοδοσίας των, τὰ χρήματα ὅσα ὀφείλουν εἰς τὸ Β. ταμεῖον, ἢ ἀναποίησις πολλῶν ἐθνικῶν πραγμάτων, ἢ ἀποφυγὴ τῆς δίκης ἀπὸ νόμιμα δικα-

στήρια, οἱ ἐνοικιασταὶ τῶν μοναστηρίων καὶ τῶν ἄλλων προσόδων διὰ νὰ μὴ πληρώσουν, αἱ δὲ κατὰ πρόφασιν πρὸς τὸν κοινὸν λαὸν ὁ ἐπὶ τῶν ζώων φόρος, ἡ στενοχωρία τῶν βοσκημάτων καὶ ἡ μὴ ἀσφάλεια ἀπὸ τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος ληστὰς καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι παραλογισμοὶ περὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων κ.τ.λ. κ.τ.λ. ὡς φυσικὰ παρεπόμενα τῆς ἀνταρσίας.

Αὕτη εἶναι ἡ σημερινὴ κατάστασις τῶν ἐδῶ, τὴν ὁποίαν εὐσυνειδότητος καὶ συνοπτικῶς ἐξέθηκα· δὲν ἠξέσρω ἕως αὖριον τί μέλλει γενέσθαι. Εἶθε ἡ θεία Πρόνοια νὰ τὰ κατευνάσῃ ὅλα καὶ ἡ εὐχὴ τῆς Ἱεραῆς Συνόδου νὰ τὰ εἰρηνεύσῃ.

Ἐν Μεσολογγίῳ τὴν 22 Φεβρουαρίου 1836

Ὁ Ἀκαρνανίας Πορφύριος

Ἐν Μεσολογγίῳ τῇ 31 Αὐγούστου 1925

Ἀρχιμ. Σωφρόνιος Παπακυριακοῦ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΛΗΡΟΥ

ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΝ Τῷ ΑΓΩΝΙ ΤΟΥ 1821

Τὰ κάτωθι ἑννέα τὸν ἀριθμὸν ἔγγραφα μαρτυροῦσι τὴν δρασίαν τοῦ Ἱγουμενοῦ τοῦ Μοναστηρίου Πλαγιᾶς ἱερομονάχου Γεωργίου κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τοῦ 1821. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα εὗρόντες ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Μητροπόλεως Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας ἀντεγράψαμεν, ἵνα δημοσιευόμενα μαρτυρήσωσι διὰ μυριοστὴν φορὰν πῶς ἠγωνίζοντο οἱ τότε κληρικοὶ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

Ἐν Μεσολογγίῳ τῇ 10 Ἀπριλίου 1925

Ἀρχιμ. Σωφρόνιος Παπακυριακοῦ

Ἀριθ. πρωτ. 295.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ

Πρὸς

**τὸν δσιώτατον ἅγιον Καθηγούμενον τοῦ Μοναστηρίου Πλαγιᾶς
Παπᾶ Κυρ - Γεώργιον**

Πληροφορηθέντες ἀπὸ ἀξιόπιστα ὑποκείμενα διὰ τὰς πιστάς σου ἐκδουλεύσεις, ὁποῦ πραγματικῶς ἔδειξες καὶ δεικνύεις εἰς τὰς περιστάσεις τῆς πατρίδος μας τόσον εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ φρουρίου Πλαγιᾶς καθὼς καὶ εἰς διαφόρους πολέμους μετὰ τοῦ γενναιοτάτου χιλιάρχου Τζόγκα, μὴ φειδόμενος οὔτε τῆς καταστάσεως τῆς περιουσίας σου οὔτε τῆς ἰδίας ζωῆς σου, δὲν λείπομεν διὰ τοῦ παρόντος νὰ ἐπαινέσωμεν τὸν ζῆλον καὶ τὸν πατριωτισμὸν σου καὶ νὰ σᾶς παρακινήσωμεν διὰ νὰ ἐξακολουθῆτε τὸν ζῆλον καὶ προθυμίαν σου εἰς κάθε χρεῖαν τῆς πατρίδος,

Ὅθεν καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἡ δσιότης σου νὰ στέκησαι ἀμέριμνος εἰς τὸ Μοναστήριόν σου, καθὼς καὶ πρότερον, ἐν καιρῷ δὲ τῷ προσήκοντι ὅταν σὺν Θεῷ ἀποκατασταθῶσιν αἱ ὑποθέσεις τῆς πατρίδος, ἡ διοίκησις μέλλει ν' ἀνταμείψῃ δαιμιλῶς τοὺς κόπους σου καὶ νὰ σὲ βραβεύσῃ κατ' ἀξίαν καὶ ὑγίαινε.

1822 Ἰουνίου 17 ἀπὸ Κομπότη.

Τ. Σ.

Ὁ Μαυροκορδάτος

Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς

Ἐν Μεσολογγίῳ τῇ 12 Ν)βρίου 1834

Οἱ Δημογέροντες

Ἀθ. Σ. Παπαλουκάς, Π. Σιδέρης, Π. Γουλιμῆς

Ἐκ μέρους τῆς Αὐτοῦ ἐξοχότητος τοῦ Στρατηγοῦ Iv. Richard Murch ἱππότη τοῦ μεγάλου Σταυροῦ τοῦ εὐγενεστάτου Στρατιωτικοῦ Τάγματος τοῦ λουτροῦ τῆς Ἀγγλίας. Ἱππότη τοῦ ἐξοχωτάτου Στρατιωτικοῦ Τάγματος τοῦ Γκοῦελφ καὶ Ἀννόβερ καὶ τῶν παρασήμων τοῦ ἀγίου Φερδινάνδου καὶ τῆς ἀξιοτήτος κτλ. κτλ.

ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ

ΠΑΣΘΝ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΞΗΡΑΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΤΛ.

Δυνάμει τῆς πληρεξουσιότητος ἣν ἔλαβον παρὰ τῆς γενικῆς ἐθνικῆς Συνελεύσεως ὑπὸ Ἑλλήνων συγκροτηθείσης εἰς Τροιζήνην, δι' ἧς ὀνομάσθη Ἀρχιστράτηγος καὶ Διευθυντής πασῶν τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος.

Ὀνομάζω διὰ τῆς παρουσίας τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἱερέως τοῦ γενικοῦ Στρατοπέδου τὸν σεβάσμιον παπᾶ-Γεώργιον Ν. Σπύρου εἰς τὸ ἐθνικὰ στρατεύματα τῆς Ἑλλάδος.

Διὰ τοῦ παρόντος προσωρινοῦ ψηφίσματος ὀφείλετε ἐπισήμως νὰ ἐνεργήσητε εἰς τὸ ἀξίωμα σας μετ' ὅλην τὴν σεβασμιότητα, φρόνησιν καὶ πίστιν, μὴ ἀμελοῦντες πάντοτε νὰ κάμητε ὅτι δύνασθε πρὸς διατήρησιν καὶ δόξαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἐκ τοῦ κατὰ τὸ Κονιδάρι Βονίτζης Γεν. Στρατοπέδου.

Τῆ 10 Ἰανουαρίου 1829.

Ὁ Ἀρχιστράτηγος τῆς Ἑλλάδος

Τ. Σ.

Ριχάρδος Τσώρτς

Διὰ τὸ ἀκριβὲς ἐπὶ τῆς ἀντιγραφῆς.

Ὁ Γραμματεὺς Ἀναγνώστης Ν. Μόστρος

Ἐν Μεσολογγίῳ 12 9)βρίου 1834.

Οἱ Δημογέροντες

Ἀθ. Σ. Παπαλουκάς, Π. Σιδέρης, Π. Γουλιμῆς

ΕΚ ΤΟΥ ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΕΙΟΥ

Τῆ 25 Ἰανουαρίου 1829 Ἀγριλοβοῦνι

Πρὸς τὸν καθηγούμενον Πλαγιᾶς παπᾶ-Γεώργιον

Μὲ τὸ νὰ ἴηται χρεῖα νὰ ἴηται πιασμένη ἡ θέσις τοῦ χωλοξύβαρου ἀνυπερθέτως διορίζεσαι νὰ συντάξῃς παρευθὺς ὅλους τοὺς Πλαγιώτας δυνάμει τῆς παρουσίας μου Διαταγῆς, καὶ ἀμέσως νὰ πηγαίνητε ὅλοι εἰς τὴν θέσιν τοῦ γεφυρίου καὶ πόρους, καὶ νὰ τοποθετηθῆτε ἐκεῖ εἰς τὰ ταμπούρια, ὅπου εἶναι φτιασμένα καὶ ἔρχομαι καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος νὰ ἴδω τί

λογῆς εἰσθε τοποθετημένοι· ἐκεῖ εἶναι καὶ ὁ πεντακοσίαρχος Φώτης Κουσκορῆς καὶ θέλει εἰσθαί μαζί του.

Ὁ Ἀρχιστράτηγος

Τ. Σ.

Ριχάρδος Τσώρτς

Ἐπ. Γραμμένον. Ἐχω ὅλην τὴν πεποίθησιν εἰς τὴν πανοσιότητά σου καὶ σὲ ἐννοῶ πάντοτε ἐπιφορτισμένον τὴν φρουρὰν ταύτην· διὰ τὴν ὁμῶς πῆγαινε εἰς τὸ Γεφυρι καὶ ἐκεῖ στάσου, καὶ εἰπέ τῶν φραμελιῶν, ὅτι ἂν κατὰ περίστασιν ἴδοῦν κανέναν κίνδυνον, ὅπου δὲν τὸ πιστεύω, ν' ἀπεράσωσιν εἰς τὸ φρούριον Πλαγιᾶς· δὲν τὸ πιστεύω νὰ ἴηται κανένας κίνδυνος, ὁμῶς δι' ἀσφαλέστερον σᾶς τὸ γράφω· τὴν ἔσωθεν θέλει τὴν στείλεις εἰς τὸν Κομαντάντην ἀγίας Μαύρας μετ' ἕνα ἄνθρωπον ὅχι ἀρματωμένον, διότι ὅλοι οἱ ἀρματωμένοι νὰ ἔλθουν μαζί σου νὰ ἀνάφρητε πολλαῖς φωτιαῖς εἰς τὸ Γεφυρι.

ὁ ἴδιος

Ριχάρδος Τσώρτς

Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς

Ἐν Μεσολογγίῳ τῆ 12 9)βρίου 1834.

Οἱ Δημογέροντες

Ἀ. Σ. Παπαλουκάς Π. Σιδέρης Π. Γουλιμῆς

ΕΚ ΤΟΥ ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΕΙΟΥ

Τῆ 9 Φεβρουαρίου 1829 Ἀγριλοβοῦνι

Πρὸς τὸν Καθηγούμενον Πλαγιᾶς Ἱερέαν τοῦ Γεν. Στρατοπέδου

Κατὰ τὴν στιγμὴν μου ἦλθεν εἶδησις ἀπὸ Πρεβεζαν βεβαία ὅτι πεντακόσιοι Τούρκοι εἰς τὸ γέλεκι θέλουν ἀπεράσει εἰς τὸ ἐδῶθεν μέρος καὶ νὰ ξεμπαρκάρουν εἰς τὸν Κόκκινον μεταξὺ κεφαλῆ τῆς Παναγίας καὶ σέλεντη ὅπου ἔστεκαν τὰ μυστικά μας ταῖς προάλλες τέσσαρες γαίτες φορτωμέναις τροφᾶς διὰ τὴν Βόνιτζαν καὶ νὰ τὰς φορτώσων εἰς ἑξήντα Πρεβεζάνους καὶ ἄλλους εἰς τὴν πλάτην διὰ νὰ ἀπεράσων ἀπόψε ἢ αὔριον βράδυ.

Προσκαλεῖσαι λοιπὸν νὰ ἀπεράσης εἰς τὸν Μεταξᾶν ὁ ἴδιος διὰ νὰ ὀμιλήσης καὶ μετ' ὁ κατόνταρχον Γένιαν καὶ μετ' ὁ πεντακοσίαρχον Φ. Κουσκορῆν καὶ Παναγιώτην Κατζαρὸν καὶ νὰ συμβουλευθῆτε μορεῖ νὰ πηγαίνητε νὰ τὸ πιάσητε μετ' ὅλην τὴν ὀγλιγοράδα νὰ τοὺς κτυπήσητε καὶ νὰ ἀρχισθῆ ὁ πόλεμος διὰ νὰ πάρη χαμπέρι καὶ τὸ Στρατεύμα ἀπὸ τὰ ταμπούρια καὶ νὰ μοῦ στείλητε καὶ ἐμένα εἶδησιν ἀμέσως

ὅτι καὶ ἂν ἤθελεν ἰδῆτε καθὼς καὶ εἰς τὰ ταμπούριανὰ δώσητε τὴν εἶδησιν, ἂν δὲν εἶναι ἐκεῖ οἱ ὀπλαρχηγοὶ αὐτοὶ ἄς κάμωσι τὰ χρέη τῶν οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν καὶ οἱ στρατιῶται τῶν ἀφιερῶν ταύτην τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν ἐπιμέλειάν σου ἄς μείνωσιν εἰς τὸ Μοναστήριον 4 ἡ καὶ ὃ καὶ οἱ λοιποὶ Πλαγιῶται μὲ τὸν Ἀπ. Κοκόρην νὰ ἔλθουν μαζί σου ὅλοι.

Ὁ Ἀρχιστράτηγος

(Τ. Σ.) *Ριχάρδος Τσώρτς*

Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς

Ἐν Μεσολογγίῳ τῆ 12 Ἰβρίου 1834

Οἱ Δημογέροντες

Ἀθ. Σ. Παπαλουκάς

Π. Γουλιμῆς

Π. Σιδέρης

ΕΚ ΤΟΥ ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΕΙΟΥ

Τῆ 11 Φεβρουαρίου 1829 Ἀγριλοβοῦνι

Πρὸς τὸν Καθηγούμενον Πλαγιᾶς καὶ Κον Παναγ. Κατζαρὸν

Ἐλαβον τὸ ἔγγραφόν σας πρὸς τὸν Γραμματέα μου καὶ σᾶς εὐχαριστῶ εἰς τὰς εἰδήσεις ὅπου μὲ δίδετε. Προσέχετε αὐτοῦ καλὰ μὲ ὅτι τρόπον στοχάζεσθε καλῆτερον καὶ στείλετε τὰς διαταγὰς μου ὅπου εὐρίσκεται ὁ Κουσκουρῆς καὶ ὁ Βασίλειος Γένιας καὶ νὰ μὲ δίδητε κάθε εἶδησιν ὅπου δύνασθε νὰ λάβητε· εἶμαι βέβαιος ὅτι τὸ γράμμα μου πρὸς τὸν Κομαντάντην ὅπου ἔδωσα νὰ τὸ ἔστειλες καὶ προσμένω νὰ μοῦ στείλῃ τὸ χάρτι τοῦ γραφήματος ὅπου τοῦ ἔγραψον καὶ διόρισον κανέναν ἀπὸ τοὺς Πλαγιώτας νὰ τὸ παραλάβῃ καὶ Παλιοκαλιὰν καὶ νὰ μοῦ τὸ φέρῃ μαζί μὲ τὴν σέλαν τοῦ Καπετὰν Βλόντελ, διὰ τὴν ὁποίαν σοῦ εἶμαι εὐχάριστος.

(Τ. Σ.)

Ὁ Ἀρχιστράτηγος

Ριχάρδος Τσώρτς

Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς

Ἐν Μεσολογγίῳ τῆ 12 Ν)βρίου 1834

Οἱ Δημογέροντες

Ἀθ. Σ. Παπαλουκάς, Π. Γουλιμῆς, Π. Σιδέρης.

ΕΚ ΤΟΥ ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΕΙΟΥ

Τῆ 13 Φεβρουαρίου 1829 Ἀγριλοβοῦνι

Πρὸς τὸν Καθηγούμενον Πλαγιᾶς Ἰερέαν τοῦ Γεν. Στρατοῦ
παπᾶ Γεώργιον

Ἐλαβον τὸ ἔγγραφόν σου τὸ πρὸς τὸν Γραμματέα μου, εἶδον τὰ νέα ὅπου ἔλαβες ἀπὸ Πρέβεζαν καὶ ἐδιόρισα τὸ Στρατιωτικὸν νὰ ἦναι ὅλον συνταγμένον καθὼς πρέπει καὶ νὰ μὴν σκορπίσῃ κανένας διὰ τὰς ἀποκρέας ἐγὼ διὰ τὸ καρραῦλι αὐτὸ μένω ἡσυχος εἰς τὴν Πανοσιότητά σου καὶ εἰς τοὺς Πλαγιώτας μὲ τὸν Κόκορην καὶ λοιποὺς καὶ ἰδοὺ σᾶς στέλλω τὸ ταῖνι τοῦ Γραμματικοῦ μου νὰ πορεύσητε ἕως ὅτου νὰ σᾶς προφθάσῃ μὲ τὴν ἐσώκλειστον διαταγὴν μου τὴν ὁποίαν νὰ στείλητε παρευθὺς μὲ ἀνθρωπὸν σας εἰς τὸν φροντιστὴν καὶ μὲ ἐν ζῶον διὰ νὰ τὸ φορτώσῃ, εἶναι σιτάρι ὅμως καὶ θέλει τὸ ἀλέσητε αὐτοῦ καὶ νὰ προσέχητε ὅλοι μαζί οἱ Πλαγιῶται καθὼς πρέπει καὶ ὡς ἀξιους πατριώτας καὶ εὐπαιδευτάτους ὅπου σᾶς νομίζω εἰς τέτοιαν περίστασιν πρέπει νὰ δειχθῆτε πρόθυμοι καὶ ἄκονοι.

Καθηγούμενε, μὴν ἀφήσητε στιγμὴν νὰ ἀπερᾶσῃ ἀλλὰ εὐθὺς νὰ πηγαίνητε εἰς τὸ χρέος αὐτό· τὸ ἀλεύρι ὅπου σᾶς στέλλεται εἶναι ὀκάδες 15.

Ε. Γρ. ὁ καπετὰν Παναγιώτης Κατζὰρ νὰ ἐξακολουθῇ ὅπως τὸν διέταξα καὶ καθὼς γράφω εἰς σᾶς.

Ὁ Ἀρχιστράτηγος

Τ. Σ. *Ριχάρδος Τσώρτς*

Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς

Ἐν Μεσολογγίῳ τῆ 12 Ν)βρίου 1834

Οἱ Δημογέροντες

Ἀθ. Σ. Παπαλουκάς, Π. Γουλιμῆς, Π. Σιδέρης

ΕΚ ΤΟΥ ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΕΙΟΥ

Τῆ 5 Μαρτίου 1829 Ἀγριλοβοῦνι

Πρὸς τὸν Καθηγούμενον Πλαγιᾶς Ἰερέαν τοῦ Γενικοῦ Στρατοῦ

Σὲ δίδω τὴν χαροποιὰν εἶδησιν ὅπου σήμερον ἐπεριλάβαμεν εἰς τὴν ἐξουσίαν μας τὸ φρούριον Βόνιτζης καὶ τοὺς Τούρκους τοὺς ἐστειλάμεν εἰς Πρέβεζαν. Σὲ προσκαλῶ νὰ πάρῃς τὰ ἱερά σου καὶ νὰ ἔλθῃς αὐριον πολλὰ πρῶι εἰς Βόνιτζαν διὰ νὰ διαβάσωμεν μίαν ἀπόδοσιν

εὐχαριστήσεων πρὸς τὸν ὑψιστον, ὅπου μᾶς ἠξίωσεν τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἐκεῖ μέλλει μὲ προσμένειν καὶ ἐμὲ ἕως ὅτου νὰ ἔλθω νὰ γίνῃ τὸ δ.άβασμα.

Ὁ Ἀρχιστράτηγος
Τ. Σ. Ριχάρδος Τσώρτς

Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς

Ἐν Μεσολογγίῳ τῇ 19 Ν/βρίου 1834

Οἱ Δημογέροντες

Ἀθ. Σ. Παπαλουκάς, Π. Γουλιμής, Π. Σιδέρης

ΕΚ ΤΟΥ ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΕΙΟΥ

Τῇ 29 Μαρτίου 1829 Καρβασαράς

Πρὸς τὸν Ἱερέα τοῦ Γενικοῦ Στρατοπέδου πατῆ Γεώργιον
Πλαγιάς.

Ἐκραξα τὸν Παναγιώτην Καίσαρον ἐδῶ καὶ νὰ προσέχῃ εἰς ταῦτα τὰ μέρη καλὰ ἐδιόρισα τὸν Κατακογιάννην νὰ στείλῃ καμπόσους στρατιώτας εἰς τὸν πόστον τοῦ Καίσαροῦ.

Ὁ Ἀρχιστράτηγος
Τ. Σ. Ριχάρδος Τσώρτς

Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς

Ἐν Μεσολογγίῳ τῇ 12 Ν/βρίου 1834

Οἱ Δημογέροντες

Ἀθ. Σ. Παπαλουκάς, Π. Γουλιμής, Π. Σιδέρης

ΕΚ ΤΟΥ ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΕΙΟΥ

Τῇ 8 Ἀπριλίου 1829 Μακριν.

Πρὸς τὸν Καθηγούμενον Πλαγιάς Ἱερέα τοῦ Γενικοῦ Στρατοῦ

Διὰ μέσον τοῦ Γραμματέως μου Μόστρα ἔλαβον τὴν εἶδησίν σου ὅτι τὰ κανόνια ἐκ τῶν δύο φρουρῶν αὐτῶν δὲν δύνανται νὰ ἀπεράσωσι διὰ ξηρᾶς εἰς Βόνιτζαν εἶμαι πλέον παραβέβαιος ὅτι ἐὰν εἶδον πρᾶγμα νὰ γίνηται ἢ θελες τὸ τελειώσει μὲ ὅλην τὴν ἐτοιμότητα γνωρίζοντας τὴν προθυμίαν σου καὶ μὲ τὸ νὰ ἦναι δύσκολον ὡς στέκονται ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκονται καὶ νὰ προσπαθήσητε νὰ τοὺς φτιάσητε τὰ λέβητα τοὺς εἰς τὰ φρούρια ὅπου εὐρίσκονται.

(Τ. Σ.) Ὁ Ἀρχιστράτηγος Ριχάρδος Τσώρτς

Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς

Ἐν Μεσολογγίῳ τῇ 12 9/βρίου 1834

Οἱ Δημογέροντες

Ἀθ. Σ. Παπαλουκάς, Π. Γουλιμής, Π. Σιδέρης

ΑΝΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΥΠΟΝΑΥΑΡΧΟΥ
ΚΑΠΕΤΑΝ Γ. ΣΑΧΤΟΥΡΗ

πρὸς τὴν τοπικὴν διοίκησιν τῆς Ὑδρας. Αὐγούστου 5, ὥρα 5
τῆς νυκτὸς ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν στόλον
μεταξὺ Σάμου καὶ Μ. Ἀσίας.

(Ἐξ ἀντιγραφῆς ὑπὸ Γ. Ἀρβανιτάκη)

Εὐγενέστατοι Κύριοι

Συγχαρήτε ἡμῖν, φιλογενέστατοι πατριῶται ἡ σημερινὴ ἡμέρα ἐστάθη ἡμέρα δόξης καὶ χαρᾶς διὰ τὸ ἑλληνικὸν ναυτικόν. Σᾶς εὐαγγελίζομαι, ὅτι ὑπερον ἀπὸ ἓνα σημαντικὸν πόλεμον, ὅπου ἐκάμαμεν χθὲς μὲ καταισχύνῃν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ πρὸς ὠφέλειαν ἰδικήν μας, σήμερον ἐκαύσαμεν μὲ τὰ πυρπολικά πλοῖά μας μίαν φρεγάταν τῆς 1ης τάξεως τοῦ Σουλτάνου, μίαν κορβέταν Τριπολινὴν ἢ φεργαδόνι, καὶ ἓνα μπρίκι Τουνεζινικὸν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πελάγους, ἔμπροσθεν καὶ μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ἀγία Μαρίνα καὶ Κολώνας, ὁμοῦ καὶ διάφορα καΐκια εἶχεν ἔτοιμα ὁ ἐχθρός. Ἠκολούθησεν δὲ οὕτως:

Ὑστερον ἀπὸ τὰς πρώτας 2 πλησιάσεις τοῦ ἐχθροῦ, εἰς τὰς ὁποίας τὸν ἐδιώξαμεν μὲ ἄκραν τοῦ καταισχύνῃν, ἐπλησίασε καὶ θῆν φορὰν χθὲς μὲ ὄλα του τὰ πολεμικὰ πλοῖα 22 τὸν ἀριθμὸν.

Ὁ πυρβολισμὸς ἄρχισεν ἀπὸ τὰς 4 1)2 τῆς ἡμέρας μᾶς ἐπλησίασαν πρῶτον ὄλα τὰ μεγάλα, φεργαίδες, φεργαδόγια καὶ κορβέταις, — μετέπειτα ὄλα τὰ μικρὰ, μπρίκι, γολέταις καὶ γαλιώταις. Ἡμεῖς μὲ τὸ νὰ μὴν ἦτον ἔτοιμα τὰ πυρπολικά μας ἐβγάλαμεν εἰς τὰ πανιὰ 16 μόνον πλοῖα Ὑδραϊκά καὶ Σπετζιώτικα, τὰ ὁποῖα ἔφθασαν μὲ ἓνα πυρπολικὸν ὁμοῦ μὲ ἕτερον πυρπολικὸν Ψαρριανὸν τοῦ Καπετάν Καναρίου.

Ὁ πυρβολισμὸς ἦτον ζωηρότατος, ἡ δὲ ἀντιπαράταξις τῶν ἰδικῶν μας Ὑδραίων καὶ Σπετζιωτῶν τακτικῶ ἀτη ἕως ὅτου συνοδευόμενα τὰ πυρπολικά ἀπὸ τὰ πλοῖά μας ὤρμησαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὸν ἔτρεψαν εἰς φυγὴν.

Βάλετε κατὰ νοῦν σας πόσῃν ἐμπύχωσιν ἔδωσε τοῦτο εἰς τοὺς ἰδικούς μας καὶ πόσῃν νέκρωσιν εἰς τὸν ἐχθρόν.

Σήμερον τὸ πρωὶ εἶδομεν αὐθις τὸν ἐχθρόν ἐπιστρέφοντα εἰς ἡμᾶς, ἔχοντα τὸν ἀνεμιον εὐεργετικόν. Ἐδιόρισαμεν ὄλα τὰ πυρπολικά καὶ ἐβγήκαν εἰς τὰ πανιὰ ὁμοῦ μὲ διάφορα πολεμικά, Ὑδραιοσπετζιώτικα,

καὶ περὶ τὰς 4 ὥρας ἐπλησίασε τὸ πλοῖον τοῦ Καπετὰν Δημήτριου Τζέπλη εἰς μίαν φρεγάταν 1ης τάξεως 16 κανονίων, κατὰ τὸ ἀκρωτήριο τῆς Ἁγίας Μαρίνας, καὶ τὸ ἐκόλλησεν εἰς αὐτήν.

Ὁ ἄνεμος ἦτο ἄπ' ἔξω λεπτότατος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον βοηθουμένη ἡ φρεγάτα, καὶ μάλιστα ἀπὸ ταῖς διαφοραῖς βάρκαις, ὅπου τὴν ἐτραβοῦσαν, ἀπέφυγε πρὸς ὥραν τὸν κίνδυνον, ἔδωκεν ὅμως καιρὸν τοῦ γενναίου καὶ ἐπιτηδείου καπετὰν Καναρίου εἰς τὸ νὰ ὑπάγῃ κατ' αὐτῆς καὶ τῆς τὸ ἐκόλλησεν εἰς τὸ μέσον εἰς τὰς 5 ὥρας, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἐπῆρε φωτιὰν τὸ πυριτοφυλάκιον ὅλο μὲ τὴν φλόγα καὶ μὲ τὰ διάφορα σιδηρὰ, ξύλα ἐπέταξεν εἰς τὸν ἀέρα, ἐθανάτωσεν ὄχι μόνον τοὺς ἔσω εὐρισκομένους ναύτας καὶ στρατιώτας, ὑπὲρ τοὺς 600, ἀλλ' ἀκόμη πλήθος ἐξ ἐκείνων ποὺ εὗρισκοντο εἰς τὰ πλησίον παράλια καὶ 15—20 καΐκια.

Περὶ τὰς 9 ἡ ὥρα ὁ Καπετὰν Γ. Βατικιώτης ὤρμησεν ἐναντίον ἐνὸς μπρικίου Τουνεζίνικου καὶ ἐκάη ἐντὸς ὀλίγου.

Περὶ τὰς 11 ὥρας ὁ Καπετὰν Δημήτριος Ραφαλιᾶ ὤρμησε μὲ τὸ πυρπολικὸν τοῦ ἐναντίον μεγάλης κορβέτας καὶ τὸ ἐκόλλησεν εἰς αὐτήν καὶ ἐκάη ὁλότελα.

Ὁ Καπετὰν Ραμπόζης ὀρμήσας ἐναντίον ἄλλης φρεγάτας τῆς ἐκόλλησε τὸ πυρπολικόν, ἀλλ' ὁ ἄνεμος καὶ πολλαὶ βάρκαι ἔκαμαν νὰ ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον.

Κρίνω χρέος μου νὰ συστήσω εἰς τὴν εὐγενίαν σας ὅλους τοὺς καπετανέους καὶ ναύτας τῶν πυρπολικῶν μας, χωρὶς ἐξαιρέσιν, ἔδειξαν ἄκραν γενναιότητα καὶ ἐπιδεξιότητα, τὸ νὰ καύσουν δηλαδὴ τοιαῦτα πλοῖα ἐν τῷ μέσῳ τῆς θαλάσσης καὶ καθ' ἡμέραν.

Βάλετε κατὰ νοῦν ὁποῖον φόβον ἔλαβον οἱ ἐχθροὶ καὶ ὁ Τοπάλ πασᾶς.

Καθ' ὅλας ταύτας τὰς 2 ἐπισημοτάτας ἡμέρας, αἵτινες κάμνουσιν ἐποχὴν εἰς τὰ χρονικά τοῦ ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ, εὐρέθη παροῦσα καὶ μία γολέτα γαλλικὴ.

Εἶθε νὰ παρευρίσκοντο καὶ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι, ὄχι ὅμως μέσα εἰς τὰ τουρκικὰ πλοῖα, ὡς εἶδομεν ἱκανοὺς ὅπου ἐκάησαν ἢ ἐπνίγησαν.

Εἶθε τοιοῦτον τέλος νὰ λαμβάνουν ὅσοι ἐξ ἐκείνων ζητοῦν νὰ καταστρέφουν τὸ ταλαίπωρον ἔθνος μας.

Ὁ χαμός μας ἐστάθη εἰς δύο ἀνθρώπους, ὅπου ἐσκοτώθησαν εἰς τὸ πυρπολικόν τοῦ Καναρίου, οἱ δὲ λοιποὶ ὅλοι ἔμειναν ἀβλαβεῖς, πλὴν ἐνὸς ἀπὸ τοῦ Ρομπόζη καὶ τοῦ Καπετὰν Τζέπλη, ὅστις ἐκάη εἰς τὸ πρόσωπον.

Μένω μὲ τὸ προσῆκον σέβας
(Υπογρ.). ΣΑΧΤΟΥΡΗΣ

ΔΙΑΤΙ Ο ΠΟΥΚΕΒΙΑ ΕΜΙΣΕΙ ΤΟΝ ΘΑΝΑΣΗΝ ΒΑΓΙΑΝ ;

Διὰ τῶν μέχρι τοῦδε, παρ' ἐμοῦ καὶ ἄλλων, δημοσιευθέντων περὶ τοῦ Θανάση Βάγια ἡ ὑπὸ πέπλον ζοφερὸν ἀσφυκτιῶσα Ἀλήθεια θαρραλέα ἐπρόβαλεν ἀποπλύνουσα τοῦ ἐθνικοῦ ἀναθέματος τὸν δυστυχῆ ἐκείνον φιλόπατριν ἄνδρα, ὅστις, μὲ τὴν προσωνυμίαν τοῦ «Βρυκόλακος», ἦν ἡ ποιητικὴ φαντασία τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου ἀφειδῶς τῷ ἀπένειμεν εἰς τὰ θαυμάσιά του ἐκεῖνα ποιήματα, δὲν θὰ εὗρισκεν ἡσυχίαν οὐδ' ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ μνήματί του. . . .

Πλὴν ἕκαστος δικαίως θὰ διερωτᾶται πῶς ὁ Ἀρ. Βαλαωρίτης ὁ ὑμνητῆς τῆς ἡρωικωτέρας ἐποχῆς τοῦ Γένους μας παρεούρθη εἰς τὴν κατὰ τοῦ ἀτυχοῦς ἐκείνου ἀνδρὸς κατακραυγὴν καὶ ὁποῖαι πληροφορίαι ἦσαν ἐκεῖναι αἵτινες τὸν προσηλύτισαν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ἀθαν. Βάγια σταυροφορίαν του. Ἐὰν ἀμερολήπτως ἐξετάσῃ τις τὰ πράγματα ὡς παρουσιάζονται, θὰ παρατηρήσῃ ὅτι ὁ Ἀρ. Βαλαωρίτης ζήσας ἀκριβῶς εἰς τὴν μετέπειτα τοῦ 1821 ἐποχὴν, καθ' ἣν οὐδεμίαν ἐπίσημον συστηματοποίησιν τῶν διαφορῶν τῆς Ἐπαναστάσεως γεγονότων εἶχεν ἀκόμη γίνεαι, θὰ κατέφυγεν εἰς τὴν μόνην τότε ὑπάρχουσαν ἀκριβῆ ἐξιστόρησιν τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, τὴν Ἱστορίαν, λέγω, τοῦ Πουκεβίλ Προξένου τῆς Γαλλίας ἐν Ἰωαννίνοις, ἐλθόντος εἰς στενὰς σχέσεις πρὸς τὸν Ἀλῆν καὶ τὸ περιβάλλον του, ἐπὶ πλέον δὲ ἐμπορουμένου ὑπ' ἀκράτου φιλελληνισμοῦ. Ποῖος τῆς παρελθούσης γενεᾶς ἐγγράμματος Ἕλληνα δὲν ἀνέγνωσε μετ' ἀπληστίας καὶ συγκινήσεως τὰς ὡραίας σελίδας ἃς ὁ φιλέλληνα ἐκεῖνος Πρόξενος καὶ συγγραφεὺς ἔγραψε περὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης διὰ τὴν Ἡπειρον περιόδου τῆς Σατραπείας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ; Εἰς ὅλων μας βαθιὰ τὴν συνείδησιν ἀπειτυπώθησαν αἱ περιγραφαί, αἱ εἰκόνες, αἱ κρίσεις περὶ τῶν πραγμάτων καὶ προσώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἃς ἐβλέπομεν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ γλαφυροῦ συγγραφέως καὶ ἠσθανόμεθα συμφώνως πρὸς τὴν ἰδικὴν του ψυχολογικὴν κατάστασιν. Τὴν ἐπίδρασιν τάσεων βεβαίως δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ μὴν ὑποστῇ καὶ ὁ Βαλαωρίτης, ὅστις καταγιγνώσκων μὲ τὴν δαιμονίαν του ποιήσιν δὲν εὗρισκε καιρὸν νὰ μετατραπῇ εἰς ἱστοριογράφον ἐξελέγχοντα τὰ διάφορα γεγονότα ἐν ταῖς λεπτομερεῖς αὐτῶν. Εὔρεν ἐπομένως τὰς δυσμενεῖς διὰ τὸν Ἀθ. Βάγια κρίσεις τοῦ Πουκεβίλ, ἀνεξελέγκτως τὰς υἱοθέτησε καὶ ποιητικῇ ἀδείᾳ ὑπερθεματίζων ἔγραψε τὰ ἀριστουργήματά του, δι' ὧν ἔχρειεν ὀριστικῶς «Βρυκόλακα» τὸν

δυστυχῆ ἐκεῖνον, ὅστις ἐν μόνῳ ἐγκλημα ἠδύνατο ἐαυτῷ νὰ προσάψη, τὸ ὅτι κατώρθωσε νὰ προκαλέσῃ τὴν μῆνιν καὶ τοὺς κεραυνοὺς τοῦ φοβεροῦ Πουκεβίλ!

Τὸ ὅτι ὁ Πουκεβίλ διέκειτο δυσμνήως πρὸς τὸν Β' γιαν, ὃν δὲν παρέλειπεν εὐκαιρίαν ὅπως περιυβρίσῃ γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας του τυγχάνει, ποῖα ὅμως ἦτο ἡ αἰτία ἢ προκαλέσασα τὴν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν ἀντιπάθειαν; Ἡ πάροδος τῶν χρόνων μὲ ἔτι βαθύτερον θὰ ἐκάλυπτε μυστήριον τὴν ἐχθρὰν ταύτην, ἣτις πιθανὸν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συμβάλει νὰ ἐγεννήθῃ ἀπὸ μηδαμινῆς τινος αἰτίας, προκαλεσάσης ὅμως ἐν τῷ μέλλοντι τόσα σοβαρὰ ἀποτελέσματα, τοῦλάχιστον διὰ τὸν ἕτερον τῶν ἀντιφερομένων, ἐὰν ἡ τύχη δὲν μὲ ἠνύσει ὅπως ἀνακαλύψω τὴν αἰτίαν αὐτῆς, ἣτις ἦτο τὸ μόνον σημεῖον ὅπερ δὲν εἶχα ἄχρις ὥρας διευκρινήσει. Αὐτὸ δὲ ἠτύχησα νὰ ἐξακριβώσω ἐν ταῖς συνομιλίαις μου πρὸς τὸν μόνον ἐπιζῶντα συγγενῆ τοῦ μακαρίτου Θανάση, τὸν γηραιὸν καὶ ἀγαθότατον διδάσκαλον τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Βραΐλας, τὸν Κωνστ. Δ. Τσαούσην Βάγιαν, οὗτινος ἀνεγνώσατε ἤδη τὰς πρὸς ἐμὲ γενομένας σχετικὰς πρὸς τὸν συγγενῆ του ἀνακοινώσεις. Εἰς νεωτέραν συνομιλίαν, ἀφοῦ τὸν ἤκουσα διηγούμενον περὶ τῆς μεγάλης εὐλαβείας τοῦ Θανάση, ὅστις ἦτο «πολὺ θεοφοβούμενος» (πράγμα ὅπερ δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὴν εἰκόνα ἣν μᾶς ἔδωκαν περὶ αὐτοῦ ὡς θηριώδους καὶ ἀπαισίων αἰσθημάτων), τῷ ὑπέβαλον τὴν ἐρώτησιν ἂν γνωρίζει τι περὶ τῆς ἐχθρᾶς τοῦ Πουκεβίλ πρὸς τὸν συγγενῆ του, μοὶ ἀπήντησε:

«— Βεβαίωτα γνωρίζω τὴν αἰτίαν, ἣτις ἦτο μηδαμινὴ καὶ ὄχι ἀνυπόμνητος πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ Προξένου. Τὴν αἰτίαν τοῦ ἠνυπόμνητος ἤκουσα νὰ τὴν διηγούνται εἰς τὸ σπίτι μου κατὰ τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν καὶ βαθεῖαν ἀφῆκεν εἰς τὴν παιδικὴν μου φαντασίαν τὴν ἐντύπωσιν. Ἐν ὀλίγοις τὸ πρᾶγμα ἔχει ὡς ἑξῆς: Ὁ Ἄλῆς ἐθέλων νὰ ὀχυρώσῃ ἔτι μᾶλλον τὰ Ἰωάννινα ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ τὸν προμαχῶνα «λιθαρίτσια». Δὲν ἐνθυμοῦμαι ποῖον ἀκριβῶς ἔτος συνέβαινε τοῦτο, πλὴν ἐκεῖνο ὅπερ γνωρίζω εἶναι ὅτι ὁ Ἄλῆ Πασᾶς ἐπέσπευδε τὰς ἐργασίας πρὸς ἀνέγερσιν αὐτοῦ τοῦ προμαχῶνος, δι' ὃ εἶχε διατάξῃ τὴν ἐπίταξιν ὅλων τῶν μεταγωγικῶν μέσων πρὸς μεταφορὰν τοῦ ἀπαιτουμένου ὑλικοῦ, οἱ ἵπποι, οἱ ἡμίονοι, οἱ ὄνοι, ὅλα ἀνεξαιρέτως εἶχον ἐπιταχθῆ κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν παρὰ τοῦ ἐπιτελῆ ἀνεγέρσεως τοῦ φρουρίου τεταγμένου τὴν ἐπίβλεψιν Θανάση Βάγια. Μεταξὺ τῶν ἐπιταχθέντων ἡμιόνων εὗρισκετο καὶ εἰς ἡ δὲ ἀνήκοντες εἰς τὸν Πουκεβίλ, ὅστις ἀπῆλθεν ἀπὸ τὸν Θ. Βάγιαν τὴν ἀπό-

» λυσιν αὐτῶν. Ματαίως ὁ Θ. Βάγιας τῷ παρίστανεν ὅτι ἠδυνάτει νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ, διότι ἡ διαταγὴ τοῦ Σατραπῆ ἦτο ὀρθή, ὅπως μηδὲν ὑποζύγιον τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῶν περιχώρων, οὐδὲ τῶν τοῦ Ἰδίου Πασᾶ ἐξαιρουμένων, ἀπαλλαγῆ τῆς ἀγγραφείας. Ὁ Πουκεβίλ ἐπέμενε, ὁ Θ. Βάγιας, ἐπίσης, δοιμείαι δὲ ἀντεγκλήσεις ἀντηλλάγησαν μεταξὺ τῶν δύο. Ἐκτοτε ὁ Πουκεβίλ ἐκήρυξε φανερὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Θανάση Βάγια, ὅστις μετὰ περιφρονήσεως ἐσήκωνε τοὺς ὄμους του, μὴ γνωρίζων ὁ δαίμων ὅποῖον βᾶρος μετέπειτα θὰ τοὺς ἐβάρυνεν ἐκ τῆς κακολογίας τοῦ Πουκεβίλ! Αὐτὸ εἶναι τὸ ἱστορικὸν τοῦ μεταξὺ Πουκεβίλ καὶ Θανάση Βάγια ἀσπόνδου μίσους, τὴν διήγησιν τοῦ ὁποῦ πλειστάκις ἤκουσα ἐπαναλαμβάνομένην εἰς τὴν οἰκίαν μου, ὅτε μικρὸς ὢν ἤκουον τὸν πατέρα μου διηγούμενον ταύτην εἰς ἡμᾶς περὶ τῆς καινούσης ἐσθίας κατὰ τὰς μακρὰς χειμερίους ὥρας, ὅτε ἔξω τῆς θύρας ἡκούετο τὸ βογγητό, ὄχι τοῦ «Βουκόλακα», ἀλλὰ τοῦ ἀνέμου σείοντος δυνατὰ τοὺς κλάδους τῶν δένδρων τοῦ κήπου μας . . . »

— Ἐὰν ἡ ἔτις τῆς Κλεοπάτρας ἦτο σιμὴ, ἀλλοίω θὰ ἦτο ἡ μορφή τοῦ κόσμου, εἶπε ὁ Πασκάλ. Ἐὰν καὶ ὁ Πουκεβίλ δὲν εἶχε μουλάρια, τὰ ὅσα τοῦ Θανάση Βάγια ἤσυχον εἰς τὸ μνημά των θὰ ἐπερίμεναν μετ' ὑπομονῆς τὴν ὥραν καθ' ἣν ἡ ἀδέκαστος Ἱστορία ἀποδίδουσα ἐκάστην τὸ δίκαιον θὰ προσέφευγεν ἐπὶ τέλος τὸν φόρον τῆς εὐγνωμοσύνης ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους εἰς ἐκεῖνον ὅστις ὄλην του τὴν ζωὴν ἀφιέρωσε μὲν εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ φίλου του φοβεροῦ Σατραπῆ, ἀποκτῶν οὕτω «πανηπειρωτικὴν ἐπιρροὴν καὶ ἰσχύν», ὡς ὁ ἴδιος τὴν ἀπεκάλει εἰς τὰ διάφορα του γράμματα (ὧν τινὰ ἴσως σφύζονται εἰς τὴν ἐν Νεγάδας τοῦ Ζαγορίου τῆς Ἠπείρου οἰκίαν τοῦ τελευταίου λειψάνου τῆς γενεᾶς αὐτοῦ, τοῦ καλοῦ καγαθοῦ διδασκάλου Κωνστ. Τσαούση Βάγια) καὶ ἦν ὅμως ἰσχὺν ἀείποτε μετεχειρίζετο πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ὁμογενῶν του καὶ σωτηρίαν τοῦ πολυπαθοῦς μας ἔθνους κατὰ τὰς πονηρὰς ἐκεῖνας ἡμέρας. Πλὴν ἡ Ἱστορία ἐλάλησεν ἰσοδυναμίαν ἐπομένως εἰς τὸ μέλλον ἐπιτρέπεται παράτονος φωνὴ νὰ ἐγερθῆ κατ' ἐκείνου ὅστις καὶ πέραν τοῦ μνήματός του θὰ δύναται νὰ κραυγάζῃ ὅτι, ἐὰν ὡς ἄνθρωπος ἠμάρτησεν, ὡς Ἕλλην ὅμως οὐδὲ πρὸς στιγμὴν ἐξέκλινε τοῦ καθήκοντος ὅπερ ἡ Ἀγάπη πρὸς τὸ ἔθνος καὶ ἡ Ἰδέα τῆς Πατρίδος τῷ ἐπέβαλλον.

Ἐγγράφον ἐν Βραΐλα 20 Μαρτίου 1925.

ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Α'. Ἐγγράφα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.

Ἐν Νισύρω περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος Σεπτεμβρίου διατριβῶν ἐπεσκέφθην καὶ τὴν ἱερὰν Μονήν, τὴν ἐπ' ὄνοματι τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου σεμνυνομένην, Σπηλιανὴν δ' ἐπιλεγομένην, ἧς ὁ σεβάσμιος ἠγούμενος Κύριλλος πάνυ προθύμως καὶ εὐγενῶς μοι ἐπέτρεψε νὰ ἀναγνώσω τὰ ἐν τῇ μικρᾷ βιβλιοθήκῃ αὐτῆς εὐρισκόμενα ἔγγραφα. Μεταξὺ τῶν ἔγγράφων τούτων εὗρον καὶ τὰ ἐπόμενα, τὰ ὅποια φαίνεται ὅτι ἀνήκον εἰς Κατηχητὴν τινα τῆς εὐλογημένης ἐθνικῆς «Φιλικῆς Ἐταιρείας». Ἐπειδὴ δὲ τοιαῦτα ὅμοια ἔγγραφα δὲν εἶδον οὔτε εἰς τὸ τοῦ Ἐμμαν. Σάνθου βιβλίον «Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας», οὔτε εἰς τὸ τοῦ Ἰωάν. Φιλήμονος «Δοκίμιον ἱστορίας», ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τὸ τοῦ Σ. Σακελλαρίου «Περὶ Φιλικῆς Ἐταιρείας», καὶ ἐπειδὴ διὰ τῶν ἔγγράφων τούτων καταφαίνεται ὅτι καὶ εἰς τὰς Νοτίους Σποράδας νήσους ὑπῆρχον μεμνημένοι τὰ τῆς Ἐταιρείας ταύτης, καθ' ἃ καὶ ἐκ παραδόσεως ἀναφέρεται ἐν αὐταῖς, ἔκρινα καλὸν νὰ δημοσιεύσω ταῦτα ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ α' ἔγγράφου ὑπάρχει ὁ τύπος σφραγίδος διὰ τῆς γραφίδος ἐσχηματισμένος, φερούσης τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ἀκτινοβολοῦντος ἐν κύκλῳ· ἔξωθεν δὲ τοῦ κύκλου ὑπάρχει στέφανος ἐκ δύο κλάδων φοίνικος κάτωθεν μὲν δεδεμένων, ἄνωθεν δὲ ὀλίγον διεχόντων. Πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος τῆς σφραγίδος ταύτης εἶνε γεγραμμένον τὸ Εὐαγγελικὸν ῥητὸν οὕτως :

«Ἐκαστον δένδρον ἐκ τοῦ
ἰδίου καρποῦ γινώσκειται».

Εὐαγγ.

Μετὰ τοῦτο ἀρχεται τὸ α' ἔγγραφον:

«Ἡ ὑψωσις τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ εἶνε ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς συστάσεως τῆς μεγάλης Ἀδελφότητος. Ἐκ τούτου ἐννοεῖται καὶ πρέπει νὰ ἐννοήσῃ εὐθὺς ὁ εἰσερχόμενος εἰς αὐτὴν ἀδελφὸς ὅτι καθ' ὅλας τὰς περιστάσεις, ὅταν πρόκειται περὶ ἐλευθερώσεως τῆς πίστεως καὶ πατρίδος, πρέπει νὰ ἀρνῆται τὸν ἑαυτὸν του καὶ νὰ συνδράμῃ τὴν Ἀδελφότητα μὲ ὅλα του τὰ μέσα».

«Τύπος τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ νέου ἀδελφοῦ»

«Ὁ ἀδελφὸς πρέπει νὰ ἐρωτηθῇ ἂν ἐπιθυμεῖ νὰ γίνῃ μέλος τῆς μεγάλης Ἀδελφότητος, ἧς κύριον σκοπὸν ἔχει τὴν ἀπελευθερώσιν τῆς πίστεως καὶ πατρίδος».

«Ἀφ' οὗ τοῦτο ὁμολογήσῃ ὁ ἀδελφός, πρέπει εὐθὺς νὰ εἴπῃ :

«Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποῦ τοῦ χάριν καὶ τὸ ἔλεος ἐπικαλοῦμαι νὰ εἶνε σήμερον καὶ διαπαντὸς μεθ' ἡμῶν, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν του, συντάσσομαι εἰς τὴν ἐν τῷ ὀνόματί του μεγάλην Ἀδελφότητα, μὲ ὅλην τὴν ἀγάπην, καὶ θέλω διαμένει πιστός, μέχρι τελευταίας μου ἀναπνοῆς, καθὼς εἶνε πιστὸς καὶ ἀληθινὸς ὁ Κύριος». «Μετὰ ταῦτα ὁ ἀδελφὸς καὶ ὅσοι τύχῃσι παρόντες, λέγοντες τὸ προσκυνοῦμεν τὴν ἁγίαν Τριάδα, ἀσπάζονται ἀλλήλους τρίς, ὁ δὲ νέος ἀδελφὸς κάμνει εὐθὺς τὸν ἀκόλουθον ὄρκον».

« Ὁ ρ κ ο ς ».

«Ὁρκίζομαι ὅτι δὲν θέλω προδώσει ποτὲ τὸ μυστικόν, τὸ ὁποῖον μοι ἐνεπιστεύθη σήμερον ὁ ἀδελφός, ὅστις μὲ κατηχεῖ καὶ μὲ κάμνει μέλος τῆς μεγάλης Ἀδελφότητος. Ὁρκίζομαι εἰς τὸ γλυκύτατον ὄνομα τῆς Πατρίδος, εἰς τὰ χυθέντα αἵματα τῶν φονευθέντων καὶ θυσιασθέντων ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεώς της, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας μου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς συνειδήσεώς μου, καὶ ἐπικαλοῦμαι εἰς τοῦτο μάρτυρα τὸν Κύριον, καὶ βοηθόν, καὶ προστατήν, ὅτι θέλω βάλλειν ὅλας μου τὰς δυνάμεις διὰ νὰ βοηθήσω μὲ κάθε τρόπον τὴν Ἀδελφότητα εἰς τὸν μέγαν καὶ ἱερὸν σκοπὸν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πίστεως καὶ πατρίδος, ἐναντίον παντός, ὅστις καταπατεῖ, ἢ τολμήσῃ νὰ καταπατήσῃ τὰ ἱερὰ δίκαιά της».

«Ὁρκίζομαι πρὸς τούτοις ὅτι δὲν θέλω ἐμβῆ εἰς καμμίαν ἄλλην Ἀδελφότητα, ἢ ὁποία ἔχει ἄλλον σκοπὸν, ἢ ἢ ὁποία ἔχει τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἀλλ' ὅτι θέλω ἀκολουθήσῃ πάντοτε τὰς ὁδηγίας τὰς ὁποίας θέλει δίδει εἰς ἐμὲ κατὰ καιρὸν ὁ κατηχῶν με ἀδελφός, ἢ ἐκεῖνος πρὸς τὸν ὁποῖον οὗτος ἠθέλε μὲ διευθύνει».

«Μετὰ τὸν ὄρκον, οἱ ἀδελφοὶ λέγουν πάλιν τό : προσκυνοῦμεν τὴν ἁγίαν Τριάδα, καὶ ἀσπάζονται ἐκ δευτέρου, ἐπιλέγοντες «μακρὰν ἀπὸ ἡμᾶς ὁ προδότης Ἰούδας· ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡ ὑπερευλογημένη καὶ χαριτωμένη ἁγιοτάτη μήτηρ του ἧς εἶναι πάντοτε μὲ ἡμᾶς, ἀμήν».

«Ὁ κατηχηθεὶς ἀδελφὸς χρεωστεῖ νὰ γράψῃ τὸ ὄνομά του εἰς ἐν πεμάχιον χαρτίου, τὸ ὁποῖον ὁ κατηχητής του θέλει τὸ διευθύνει εἰς τὴν

πηγήν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς γνωρίζει, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸν κατηχητὴν τοῦ ἑαυτοῦ, ἕως νὰ φθάσῃ εἰς τὸ κέντρον. Ἐὰν ὁ ἀδελφὸς δὲν ἤξεύρῃ γράμματα, κάμνει τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, ὃ δὲ κατηχητὴς τοῦ γράφει αὐτὸ καὶ τὸ στέλλει ὡς ἄνω».

«Ἐὰν ὁ ἔχων τὸν παρόντα ὀργανισμόν θελήσῃ νὰ τὸν δώσῃ εἰς ἄλλον ἀδελφόν, διὰ νὰ κάμῃ καὶ οὕτως κατηχήσεις, εἰς τιαύτην περιστασίῳ χρεωστεῖ νὰ γνωρίζῃ κατὰ βάθος τὰ αἰθήματα καὶ τὴν καρδίαν τοῦ».

«Ὁ ἀδελφὸς χρεωστεῖ νὰ φυλάξῃ τὸν παρόντα ὀργανισμόν οὕτως, ὥστε οὐδέποτε νὰ κινδυνεύσῃ νὰ γίνῃ γνωστὸς εἰς κανένα μὴ πιστόν, οὐδὲ νὰ τὸν παραχωρήσῃ καὶ μὲ αὐτὸν τὸν κίνδυνον, ἂν χρειασθῇ, τῆς ζωῆς τοῦ».

«Οἱ ἀδελφοὶ χρεωστοῦν νὰ ἀγαπῶνται μεταξύ των, ὡς τέκνα μιᾶς μητρὸς· ἐὰν δὲ τις ἐξ αὐτῶν ὃ μὴ γένιτο—εὐρεθῇ εἰς καταδρομήν, ἕνεκα τῆς παρουσίας ἐνώσεως, τότε ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ ὀφείλουσι νὰ τὸν βοηθοῦν μὲ ὅλα των τὰ μέσα, καθ' ὅλους τοὺς τρόπους ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, ὅστισδήποτε καὶ ἂν εἴνε».

β'. Ἐγγραφοῦ. Ἐντὸς τοῦ α' ἔγγραφου ὑπῆρχον ἄλλα δύο ἔγγραφα, τῶν ὁποίων τὸ ἕτερον, ἔχον μῆκος 0,12 περίπου τοῦ γαλ. μέτρου καὶ πλάτος 0,10, εἶνε ἀπόδειξις εἰσφορᾶς καὶ φέρει ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς πλευρᾶς ἐν τῷ μέσῳ ὠραίαν καὶ καλῶς τετυπωμένην σφραγιδα, παριστάσαν ἄνωθεν τὸν ἥλιον ἀνατείλαντα ἀκτινωτόν, κάτωθεν αὐτοῦ βοῦν ἐν ὀρθῇ καὶ ἠρόμῳ στάσει, βλέποντα πρὸς τὰ δεξιὰ, κάτωθεν τοῦ βοῦς δώδεκα λευκοὺς ἀστέρας ἐν σχήματι ἡμικυκλίου. Καὶ ὁ ἥλιος καὶ ὁ βοῦς εἶνε λευκοί, τὸ δὲ ἔδαφος τῆς σφραγίδος μέλαν δι' ὀριζοντίων γραμμῶν ἑκατέρωθεν δὲ τῆς σφραγίδος ταύτης τὰ ἑξῆς :

τοῦ Κυρίου	Ἡλιος	εὐδοκοῦντες
ἢ ὀπισθεν	Βοῦς	προσφορὰ
θέλει ἐκδοθῆ	Ἀστεισκοὶ (1)	διὰ γαιῶν
	ἀνηκόντων(2)	
	τῷ θεῷ ναῶ	

Καὶ ταῦτα ἐν πλαίσιῳ διὰ γραφίδος χαραχθέντι καὶ περιθώριον ἔχοντι ἐνὸς ἑκατο τοῦ τοῦ γαλ. μέτρου. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πρὸς τὰ κάτω ἀριστερὰν γωνίαν τοῦ πλαίσιου εἶνε ἐσχηματισμένον διὰ γραφίδος

(1) Αἱ τρεῖς αὗται λέξεις περιλαμβάνονται ἐν τῷ ἔγγραφῳ εἰς κύκλον.

(2) Οὕτως ἂν ἰ ἀνηκουσῶν.

ἰσοσκελὲς τρίγωνον, εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου εἶνε γεγραμμένον τὸ ψηφίον Θ,

9

9

9 - 9

Εἰς ἑκάστην δὲ τῶν γωνιῶν ἔξωθεν ὁ ἀριθμὸς 9 ἔξωθεν τοῦ πλαίσιου εἰς τὰ ἀριστερὰ τῆς ἄνω πλευρᾶς ὁ ἀριθ. 105, εἰς τὰ δεξιὰ ἄνω 315, εἰς τὰ ἀριστερὰ κάτω 1260, εἰς τὰ δεξιὰ κάτω 6300. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τοῦ ἀποδεικτικοῦ τούτου ἔγγραφου ἐν πλαίσιῳ, εἰς τὰς γωνίας τοῦ ὁποίου σχηματίζεται μικρὸν τετραγωνίδιον διὰ τῆς προεκτάσεως τῶν γραμμῶν, ὑπάρχει ἐν τῷ μέσῳ σφραγίς παριστάσα Σταυρὸν λευκὸν ἀκτινοβολοῦντα ἐν στεφάνῳ ἐκ κλάδων δάφνης ἢ ἐλαίας, κάτωθεν δεδεμένων καὶ ἄνωθεν ὀλίγων ἀπεχόντων, Πέριξ δὲ τῆς σφραγίδος τὰ ἑξῆς :

ὁ ἀδελφὸς		Κύριος
συνεισέφερεν	(*)	ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρ-
σεως καὶ οἰκοδο		μῆς τοῦ ναοῦ
		τῆς ὑψώσεως τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ
		δραχ' διακοσίας ἀριθ. 200.

Εἰς τὴν κάτω ἀριστερὰν γωνίαν τοῦ πλαίσιου ἔχει ἄλλην σφραγιδα κτυπητήν, ἀνακεκρουσμένην, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ὑπάρχει στέμμα, ἑκατέρωθεν δὲ τούτου δύο λέοντες ὄρθιοι, καὶ κάτωθεν αὐτῶν δύο παράσημα.

Τὸ ἄνω μέρος τῆς ἐκτύπου ταύτης σφραγίδος εἶνε δυσδιάκριτον. Ἐξωθεν δὲ τοῦ πλαίσιου εἰς τὰ δεξιὰ τῆς ἄνω πλευρᾶς τὸν ἀριθ. 1020, καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ 95. Ἐν τῇ κάτω πλευρᾷ ἀριστερὰ 285 καὶ δεξιὰ 5700. Τί δηλοῦσιν οἱ συμβολικοὶ οὗτοι ἀριθμοὶ ἀγνοῶ. Ὁ δὲ χαρακτήρ τῆς γραφῆς εἶνε ὅμοιος τῷ χαρακτήρι τῆς γραφῆς τοῦ κατηχητικοῦ ἔγγραφου.

Ἐπὶ δὲ τοῦ ἄλλου ἔγγραφου, τοῦ ὁποίου ὁ χάρτης ἀποκλίνει πρὸς τὸ κυανοῦν χροῶμα, εἶνε γεγραμμένα ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς οἱ ἐπόμενοι ψαλμοὶ ὡς ἑξῆς :

« α .. Ἴδου δὴ τί καλὸν(1) ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό. α "βον Ἰνατί ἐφρούραξαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά.

(1) Ἐλλείπει τὸ ἢ τί τερπνόν».

(*) Ἐν μέσῳ σταυρὸς περιεχόμενος ἐντὸς κλάδων.

ε "γον "Ο διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου, ὡς σκευή κεραμέως συν-
 α "δ... "Οι οἰκοδομήσει Κύριος τὴν Σιών καὶ ὀφθήσεται ἐν τῇ δόξῃ
 ε "σον "Οι ἠυδόκησαν οἱ δοῦλοι τοῦ τοῦς λίθους αὐτούς. [αὐτοῦ.
 α="σον "Αλλὰ τίς ἀναγγελεῖ τὸ μέγιστον.
 ε="σον Κύριος ἀνάξει ἡμᾶς.

Μικρὰ ἀπόρρητα

ε: "Ο Κύριος νὰ μᾶς νὰ μᾶς (οὕτω δὲς) βοηθήσῃ, ἀδελφε.
 α= Πιστὸς καὶ ἀληθινὸς εἶνε ὁ Κύριος».

Ἐν τῇ ἀντιγραφῇ δὲν ἐτήρησα τὰς ὀλίγας ἀνορθογραφίας. Καὶ οὕτω μὲν ἔχουσι τὰ τρία ταῦτα ἱστορικὰ ἔγγραφα, τῶν ὁποίων, ἐλλείπει καταλλήλου μηχανῆς, δὲν ἠδυνάμην νὰ λάβω φωτοτυπικὰς εἰκόνας· ἀλλ' εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ πανοσιώτατος Ἡγούμενος τῆς Σπηλιανῆς κ. Κυριλλος, τῇ εὐγενεῖ συναινέσει καὶ τῆς σεβαστῆς Δημαρχίας Νισύρου, θὰ ἀποστέλλῃ τὰ ἔγγραφα ταῦτα, πρὸς τιμὴν τῆς πατρίδος των, εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, ἵνα ἀποθησαυρισθῶσι μετὰ τῶν λοιπῶν ἐθνικῶν κειμηλίων.

Καὶ δὲν φέρουσι μὲν ὑπογραφὴν τινα τὰ ἔγγραφα ταῦτα δι' εὐνοήτους λόγους, ὑπὸ δὲ τῶν ἱστορικῶν, τῶν γραψάντων περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, οὗς ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα, ἀναφέρεται ὅτι ὁ ἐκ Πάτμου Δημήτρ. Θέμελης, «ἄρχων Ἰσπραύνικος», ἀποσταλεῖς τῷ 1820 ὑπὸ τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντου, «μετέβη εἰς τὴν Μυτιλήνην, Κυδωνίας, Σμύρνην, Ἐφεσον, Σάμον, Πάτμον, Κάσσον, Κάλυμνον καὶ Νίσυρον, ὅπου συνέστησεν Ἐφορείας» (Ἰ. Φιλήμων). Βεβαιοῦται λοιπὸν ὅτι τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἀνήκον ἢ εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν Δημ. Θέμελην, ἢ εἰς ἄλλον τινὰ τῶν Νισυρίων μεμνημένον τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.

Λέγεται δὲ ἐκ παραδόσεως ἐν Νισύρῳ ὅτι ὑπῆρχον τοιοῦτοι, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Νικόλαος Λογοθέτης, πατὴρ τοῦ ἀειμνήστου εὐπαιδευτοῦ διδασκάλου Ἰωάννου τοῦ Λογοθέτου.

Β. Πρόλογος παλαιοῦ κτηματολογίου τῆς Νισύρου.

Ἐν τοῖς Ἀρχείοις τῆς σεβ. Δημαρχίας τῆς Νισύρου ὑπάρχει παλαιὸν κτηματολογικὸν κατάστιχον, τὸ ὁποῖον προθύμως πᾶν μοι παρεχωρήθη πρὸς ἀνάγνωσιν.

Τὸ κτηματολόγιον τοῦτο, ἴαν ὀγκῶδες καὶ εἰς μέγα σχῆμα, κατηρτίσθη τῷ 1828 ὑπὸ τοῦ τότε Ἡγουμένου τῆς Σπηλιανῆς Νεοφύτου

Ἱερομονάχου Ζαμπέτογλου, τῇ συνεργασίᾳ τοῦ Χατζῆ Γρηγορίου Λαυριώτου καὶ Νικολάου Νιλήτα, ἐπιγράφεται δέ: «Καταγραφή γῆς γεωργουμένης τε καὶ ἐξουσιαζομένης, ὑπὸ τῶν ἐν Μανδρακίῳ, χωρίῳ τῆς νήσου Νισύρου, οἰκούντων Χριστιανῶν. Ἐν ἔτει αὐτῇ Νηβρίου 15'».

Καὶ συνέλεξα μὲν ἐκ τοῦ κτηματολογίου τούτου περὶ τὰς τριακοσίας τοπωνυμικὰς Νισυριακὰς λέξεις, ἀντιγράψας ταύτας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ καταστίχου μέχρι τῆς ἐξηκοστῆς δευτέρας σελίδος καὶ κατέταξα ταύτας ἀλφαβητικῶς, ἀλλ' ἡ μελέτη αὐτῶν, ἵνα γίνῃ ἐπιστημονικὴ καὶ δημοσιευθῇ, ἀπαιτεῖ νὰ γνωρίζῃ τις καλῶς, πρῶτον μὲν τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῆς δημώδους Νισυριακῆς διαλέκτου, δεύτερον νὰ ἐπισκευθῇ καὶ παρατηρήσῃ τοὺς τόπους εἰς οὓς ἀναφέρονται αἱ λέξεις, καὶ τρίτον νὰ γνωρίζῃ τὰς ἐν τῇ Νισύρῳ περὶ τῶν μερῶν τούτων λαϊκὰς παραδόσεις. Ἀναβάλλον λοιπὸν τὴν μελέτην τῶν τοπωνυμιῶν τούτων μετὰ τὴν εἰς Νίσυρον σὺν Θεῷ μετάβασίν μου κατὰ τὸ προσεχὲς θέρος δημοσιεύω μόνον τὸν περίεργον ἀληθῶς πρόλογον τοῦ κτηματολογίου.

Οἱ τὸ πρῶτον καταρτίσαντες τὸ βιβλίον τοῦτο βαρέως φαίνεται, φέροντες τὴν κακὴν κατάστασιν τῶν βιβλίων τῆς Κοινότητος, αἵτινα κατὰ βούλησιν τῶν κατὰ καιροὺς δημογερόντων μετεχειρίζοντο, προτάσσοι τὸν ἐξῆς διαλογικὸν πρόλογον μεταξὺ **Καταγραφῆς** καὶ **Θεατοῦ**.

«Διάλογος Καταγραφῆς καὶ Θεατοῦ· προλογίζει ὁ Θεατής.

Εὐγε· νὰ ἔτζι ἀγαπῶ νὰ σὲ βλέπω· στολισμένην καὶ ὄχι μὲ ἐκείνα τὰ παλιόρρουχα τὰ καταξσχισμένα καὶ λερωμένα.

Καταγραφή

Εὐχαριστῶ τοὺς Χριστιανοὺς τοῦ Μανδρακίου, ὁποὺ ἐπιστάτησαν καὶ ἐκείνους ὁποὺ ἐκοπίασαν καὶ μὲ ἐστόλισαν, νὰ φαίνομαι καὶ ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον.

Θεατής.

Μὰ δὲν μοῦ λέγεις, νὰ ζῆς, ποῖος σοῦ εἶχε τὰ φορέματά σου καταξσχισμένα καὶ μουτζουρωμένα;

Καταγραφή.

Ἡ κατηραμένη πλεονεξία καὶ ἡ ἀμάθεια μὲ ἐκατάτρεξαν καὶ μὲ ἔφεραν εἰς ἐκείνην τὴν κατάστασιν ὁποὺ μὲ ἔβλεπες τὸ πρότερον.

Θεατής.

Ὁ κόσμος, κακομοίρα, ἔχει πολλοὺς κακοὺς, καὶ δὲν τὸ πιστεύω ποτὲ νὰ σὲ ἀφήσουν εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν ὁποὺ εὗρισκεςαι.

Καταγραφή.

Τὸ γνωρίζω, φίλε μου, καὶ ἐγὼ· μὰ ἰξεύρεις οἱ δύο ἄσπονδοι ἐχθροὶ οἱ ἐδικοί μου ποῦ μὲ εὗρισκον καὶ μὲ κατέτρεχον;

Θεατής.

"Όχι

Καταγραφή.

Εἰς τὸ ὁσπίτιον τῶν κατὰ καιρὸν Πρωτογέρον· πλὴν τώρα ἔβαλα γνῶσιν· δὲν πατῶ τὸ κατώφλιόν τους. Καλογραῖα θὲ νὰ γίνω, Καλογραῖα. Καὶ ὅταν ἔχουν χρεῖαν νὰ μὲ ἀνταμώσουν, ἄς ἔρχονται πέντε ἔγκριτοι τοῦ χωρίου μετὰ τοῦ κατὰ καιρὸν Δημογέροντος. Δὲν εἶνε ἔτσι καλά;

Θεατής.

Εὐγε, Μπράβο! πολλὰ καλά· ἂν τὸ κάμης αὐτό, τότε πιστεύω ὅτι θέλεις ζήσεις στολισμένη καὶ παστρινή, ὡς σὲ βλέπω, χρόνους πολλούς.

Σκοτεινοτάτης καὶ διεφθαρμένης οὔσης τῆς παλαιᾶς καταγραφῆς, μὲ πολὺν κόπον καὶ ἐπιμέλειαν ἀντεγράφη παρ' ἐκείνης ἢ παροῦσα, κάλλει καὶ σαφηνείᾳ ἀσυγκρίτῳ ὑπερέχουσα αὕτη ἐκείνης, ὡς δοῖται, παραβαλλομένων καὶ τῶν δύο. Δι' ἐπιστάσις πάντων τῶν Χριστιανῶν, τῶν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ οἰκούντων, Ἐπὶ τῆς Ἡγουμενεῖας τοῦ Κυρίου Νεοφύτου Ἱερομονάχου Ζαμπέτογλου καὶ Δημογεροντίας τοῦ Δ. Γεωργίου Μανώλακα, διὰ χειρὸς τοῦ Χ' Γρηγορίου Λαυριώτου, τοῦ ἐκ τῆς νήσου Σκιάθου.

Ἡγούμενος, Γρηγόριος, Νικόλαος Νικήτα
οἱ τρεῖς ἐκοπιάζανε ἡμέραν τε καὶ νύκτα,
νὰ ἀντιγράψουν τὴν παλιά, τὴν καταμουτζωμένην,
ὅπου τὴν εἶχαν οἱ κακοὶ κατανενοθευμένην.
Ἡγούμενος ἀνέγνωθε, Γρηγόριος τὰ γράφει,
Νικόλαος καφίτζια (1) στέκει καὶ καταγράφει.
Καὶ νὰ προσέχουν καὶ οἱ δύο, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ λάθος,
ἐπειδὴ τὴν ἐγράφανε χωρὶς κανένα πάθος».

Γ'.) Ἐγγραφα νοταριακά

Α') Προικοσύμφωνον τοῦ 1747

† Εἰς τὴν τὴν δόξαν τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν, Ἰησοῦ Χ' εἰς τὴν πρεσβίαν τῆς πανενδόξου δεσπίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου μαρίας ὁ κ'ς ἡμῶν Ἰησοῦς Χ'ς ἐν κανὴ τῆς γαλιλαίας

(1) Καφίτζι, ἢ καφίτζι, ἢ καφίτσι εἶνε οὐμόνον μέτρον χωρητικότητος (ἢ καπίνθη;) ἀλλὰ καὶ μέτρον ἐπιφανείας παρὰ τοῖς Νισυρίοις. Καὶ ὡς μέτρον μὲν χωρητικότητος εἶνε τὸ ἕγδασον τοῦ κοιλοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βάρους δύο ἕως τριῶν ὀκάδων σίτου· ὡς μέτρον δὲ ἐπιφανείας σημαίνει τὴν ἐπιφανείαν καλλιερρησίμου γῆς, ἐν ἣ δύναται νὰ σπαρῇ ἓν καφίτζι σίτου ἢ κριθῆς.

τὸν γάμον εὐλόγησεν καὶ πρότως θαυματοουργῶν τὸ εἶδωρ οἶνον πεπήηκεν καὶ μεταυτὸν παῦλος ὁ μέγας τὸ σκέβος τῆς ἐκλογῆς τὸν γάμον σεμνύνον οὐ παβεται ἀλλεκάστω νομοθετῶν ἐπιζητῆ τὴν παρθένον αὐτοῦ ἀνδρὶ τιμῶ ἐπιδιδόναι τούτου τείνην τῆς ἐντάλασιν ὡς οἶονται καὶ οἱ τῶν χριστιανῶν ἐπακολουθοῦντες πέδες πρὸς γάμον κινούσαν συνηφθῆσαν πρὸς τούτοις ἠθέλησεν καὶ ὁ νικόλαος τοῦ Ἰωάννη ἐλθεῖν πρὸς τὴν ἐντιμότην σου γεώργιε τοῦ Ἰωάννη τοῦ λαβὴν τὸν ἴον σου Ἰωάννην γαμπρὸν εἰς τὴν γνησίαν ἡμῶν θηγατέραν ὀνόματι εἰρίνην προυκίζω αὐτὴν ἤτη μοι ὁ θ'ς ἐδόσατο ἀπάνω εἰς τὸ νησιὸν τῆς νησιῶρου ἀμπέλια χοράφια κινητὰ καὶ ἀκίνητα ὅλα τῆς κόρησμου τῆς εἰρίνης κρατίζω παντελὸς εἰς τοῦ σκουλουπιάτη (1) τὸ ἀμπελάκι καὶ εἰς τὸν περισσότερόνα (1) τὰ πάνω κομμάτια δόννω καὶ ἐγὼ ὁ κίρης τῆς κόρης μου τῆς εἰρίνης εἰς τὸ ἄργος (1) εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸ χοράφην ὡς καθὼς εὐρίσκεται μὲ τὴν ἀποστροφὴν του στήν φρακτὴν (1) τὸ χοράφην εἰς τὸ σκόπην ὁ σπήλεος ὡς καθὼς εὐρίσκεται στὰ στελλάτα (1) τὸ ἀμπέλην παρὸς κρατίζω γεροντομήρην ἀπὸ τὸν βαλανᾶν (1) καὶ πάνω καὶ ἀποθανόντος μου τῆς κόρης μου κρεπτές (2) δύο μὲ ἀγγεῖα κρασικὰ ἕξη σπήτια ἢ κατικία εἰς τὰ ἀλόνια (1) ὡς καθὼς εὐρίσκεται ἕτερα σπήτια εἰς τὰ ἀλόνια παρὸς κρατίζω παντελὸς τὸ μέσα ἀνόγιν κελλάρην ἓναν ὡς εὐρίσκεται κίπον ἓναν ζευγάρην ἓναν ἀρεστόν (3) ἓναν παρὸς νὰ πέρην ἓναν δαμάλην ὀποτης γεννήση ἢ ελαδα ὄνους δύο βέργες χρουσές ζευγάρια ἕξη ἀλεσίδια πέντε ἀρματομένα σκάλαν μίαν φουσκία (4) ζευγάρην ἓναν κανναβάτζαν μίαν παρὸς κρατίζω τὴν γεροντομήρην ῥακόκάζανον ἓναν παρὸς κρατίζωτο γεροντομήρην κρεβατοστρόσιν ἓναν σεντόνια δύο μίλους ζευγάρην ἓναν δόννω καὶ ἐγὼ ὁ κίρης τοῦ εἰοῦ μου τοῦ Ἰωάννη τὸ ἀμπέλην εἰς τοὺς χορούς (1) καὶ τὸ χοράφην καὶ τὸ σπήτην εἰς τὸ πιαούλλην (5) τὸ ἀνόγην στάμνες δύο ἀελάδιαν μίαν ταῦτα καὶ ἡ εὐχὴ ἡμῶν καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀμήν.

1747 ἐν μηνὶ δεκεμβρίου—6

† μεθόδιος ἱερομόναχος καὶ ἡγούμενος τῆς παναγίας καὶ ἐπίτροπος τοῦ ἁγίου ῥόδου γράφω καὶ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

(1) Τοπωνυμῖαι ἐν Νισύρῳ.

(2) Κρεπταί=αἰετὶ κρύπται, σπήλαια ἢ μᾶλλον ὄπακ ὑπόγειοι, ἐν αἷς ἐκρυπτον διαφορα προΐόντα, οἶον οἶνους, σίτον, σταφυλὰς . . .

(3) ἀρεστός=χοῖρος.

(4) φουσκία=ἐνώτια, ἐν Καστελλορρῖζῳ λέγονται φλουσκιά.

(5) Πιαούλλην, τοπωνυμῖαι, ἴσως πλαγιοῦλλι.

- † νηκολαος ηερες του κονστατη μαρτης
 † νικόλαος ιερευσ του ιω'ς μουλου μαρτης
 † νεικόλαος αναγνώστης μαρτης.

β'. Όμολογία τοῦ 1749. (Πωλητήριον)

1749—δεκεμβρίου—31

† διά τις παρουσίς μου ωμολογιας και καθολικισ ἀποδιξέός ομολογο εγο ο Π^α_α (1) κοσταντις οτι προς πουλο το ραχι (2) μου εις ταργος ιστον σταβρο (3) με τη γιστερνα κ' με το κρεμαρι και διο αγρελες του αντονι του μιχαλι τις κυπουρενας διά γροσια τον αριθμό—14—2 ιγουν δεκατεσεραμισι και εινε καλα πουλιμενο και καλα πλερομενο και εινε σινπλιο (4) του διακου ταστοπαλιτη και του καπου (5) και να μιν ινε κανις γι δικος γι ξενος κατιρις να τον ανοχλisci τον ανοθεν αντονι δια το πραμαν οπου τον πουλισα και οπιος του ανοχλiscin να πλερονι στιν μεγαλιν εκλiscian γροσια—30 και δια το βεβεον τις αλιθιας εδοσα την ομολογιαν μου ει στασ ανοθεν χιρώς του αντονι και βαλομεν και μαρτιρας

- † γεοργις του χοριατι και αποκοφτις (6) μαρτις
 † κοσταντις τις μας τρογιανενας και αποκοφτις μαρτις
 † διακομανολις του διακου τις Π'αδιας και γραματικος γραφο και μαρτιρο τα ανοθεν».

γ' Πωλητήριον τοῦ 1751

« =ιαουαρίου—13

† τήν σιμερῶν ὁμολο(7) εγο ὀνικολας του καλέργη κατ τα πεδιά μου τὰ διο αρσενικα προς πουλούμε είστο αργός είστην ελεαν τῆς σταυλες του ὡς του γεοργι του σιρνιοτι του ιου δια γροσια =9= ηγουν εννεα με οτι περιεχι μέσα μιαν γιστερνα κατ μιάν αγρελλῶν σινμπλιον ὡς κατελανου(8) και σινμπλιον, ὡς φοκα κατ ινε καλὰ πουλιμενὸν

(1) Παπᾶ.

(2) ῥαχι—ἀργός ἀκαλλιέργητος.

(3) Σταυρός, τοπωνυμία.

(4) σίνπλιο=πλησίον. (5) Κάμπου ἢ Κάππου (κύρ. ὄν).

(6) ἀποκοφτις=ἀποκόπτης τῶν πουλουμένων πραγμάτων, διατιμητής.

(7) Οὕτως ἀντὶ ὁμολογῶ.

(8) Κατελάνου, κύρ. ὄνομα ἀνδρός παραμεΐναν ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν Καταλάνων κατοχῆς τῆς γῆσου.

και καλα πλερομενὸν και οπιος σικοθι ιδικος ι ξενός κε πιραξι το ια νοθεν να πλερονι είμερετι γροσια—18
 † γεοργις του χοριατι αποκοφτις μαρτις
 † Πα ὡς του διακου μαβρουδι μ'οτις
 Πα
 † νικολαος Ιερεες του ὡς μου λου μαρτις.

δ'. Αρχιερατικὸν ἔξισαστικὸν

ἦτοι συμβιβαστικὸν ἔγγραφον.

« ὁ Ρόδου (*Ιάκωβος(9) ἐπιβεβαιοῖ

† διὰ τοῦ παρόντος ἔξοφλητικοῦ γράμματος, γίνεται δῆλον ὡς παραστάντες ἐνώπιον ἡμῶν, οἱ τε κληρονόμοι και συγγενεῖς τῆς ἀποθαν ὕσης καλῆς τῆς χρυσαφίνας, και ὁ ἀνὴρ αὐτῆς γεώργιος, ὁμολόγησαν ἰδίους αὐτῶν στόμασιν, ὅτι ἔξισάσθησαν μετὰ τοῦ εἰρημένου γεωργίου και ἔλαβε τὰ δύο πράγματα, ἦτοι ἓνα χωράριον κάμπος ὀνομαζόμενον, και ἐν ἀμπελάκι εἰς τὸ κοντοσκάλι, τὰ ὅποια σώας ἐχούσης(1) τὰς φρένας ἢ γυναικά του καλῆ εἰς τὸ βαστέτι της οἰκείας αὐτῆς θελήσει και ἀβιάστω γνώμη ἄφησε τὸν γεώργιον ἀνδρα αὐτῆς, και διὰ τὰ μένη ἀνενόχλητος, και παρ' οὐδενός τῶν συγγενῶν ἀκαταζήτητος τοῦ τὰ ἔγραψε, καθὼς φαίνονται ἐν τῷ εἰς χεῖράς του ἐμμάρτυρον γράμμα(2). Ἐὰ δὲ λοιπὸν ὅπου φανεροῦνται ἐν τῷ αὐτῷ γράμματι διὰ γεροντομοῖρια τὰ ἔλθον οἱ κληρονόμοι τῆς γυναικός του καλῆς με τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γνώμην. διὸ ἔξισασθέντες μένει εἰς τὸ ἐξῆς ἀνενόχλητος ὁ γεώργιος παρ' αὐτῶν τῶν συγγενῶν ὡς κληρονόμων τῆς αὐτῆς καλῆς, κάμνοντες ἀμφοτέρω τὸ ζημέτι (3) τους ἱπρὰ βέ λσκά ἀμείν δαβαδίν (4). ὅθεν εἰς τὴν τούτου ἐνδειξιν ἐγένετο και τὸ παρὸν ἔξισαστικὸν και ἔξοφλητικὸν γράμμα τῆ ἡμετέρα ἐπιβεβαιώσει και μαρτυρία τῶν κάτωθεν ὑπογεγραμμένων τιμίων προσώπων, ὑποσχόμενοι ἀμφοτέρω τοῦ μὴ ἐνοχληθῆναι ὁ εἰς ὑπὲρ τοῦ ἄλλου εἰς τὸ ἐξῆς, και ὅστις ἐξ αὐτῶν ἤθελε κινηθῆ ἄλόγως παρενοχλῆσαι βουλόμενος τὸν εἰρημένον γεώργιον, να

(1) Οὕτως ἀντὶ ἔχουσα

(2) Οὕτως ἀντὶ ἐμμάρτυρον γράμματι.

(3) Ζημέτι λ. τουρκ.=ὑπόθεσις δικαστικῆ, διαφορὰ, κρισολογία.

(4) «Ἱπρὰ βέ λσκά ἀμείν γταβαντάγ», δικαστικὸς ὄρος δηλῶν τὸ τελεσθῆναι τὸν δικον.

ἔχη νὰ πληρώσῃ εἰς τὸ ἱμαρέτι (*) τῆς ῥόδου, γρόσια 100. ὁμοίως καὶ ὁ εἰρημένος γεώργιος, εἰ μὲν ἤθελεν ἐνοχλήσῃ τοὺς συγγενεῖς καὶ κληρονόμους τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καλῆς νὰ ζημιούται τὰ αὐτά.

[αἰϛλζϞ Σεπτεμβρίου 10'η

- » παπὰ γιωργις καὶ κληρωνομωσ τῆς καλῆς: βεβεῶ.
- » ἐγὼ εἰ ἀνα του νεικὸ λα καὶ κληρωνομωσ τῆς καλῆς βεβεῶ.
- » ἡγούμενος τῆς παναγίας καὶ ἐπίτροπος του αγίου ῥοδου μάρτηρας
- » σακαιλλᾶριος μᾶρτης
- » σακαιλλῆος μαρτης
- » νεικὸ λαος ιερεὺς καὶ γραμματικὸς τῆς κινότης μαρτηρω.—

Ἐν Αἰγίνῃ, Φεβρουαρίῳ μεσοῦντι 1918

ΑΧ. Σ. ΔΙΑΜΑΝΤΑΡΑΣ

ΠΟΤΕ Ο ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ ΠΡΟΣΕΛΑΒΕ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΤΟΝ ΡΗΓΑΝ ;

Κατὰ τὸν Ἰωάννην Φιλήμονα «ὅτε τῷ 1785 ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Β' καὶ ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνη Β' συνέθεντο κρύφα τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους, ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης... προεῖδε τὰς δυνατὰς διὰ τὴν Ἀνατολὴν συνεπείας.

Εἶχε τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης γραμματέα ἴδιον τὸν Ρήγαν Φεραῖον, ὃν ἐξεπαίδευσεν νέον ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ μεθ' ὅλης τῆς πατρικῆς προνοίας· τοῦτον δὲ κατώρθωσε προσηλώσας γραμματέα «ἐπίσημον» παρὰ τῷ Μαυρογένῃ διορισθέντι κατὰ τὸν μῆνα Ἰούνιον τοῦ 1786 ἡγεμόνι τῆς *Μολδαβίας*»⁽¹⁾.

Τῶν πληροφοριῶν τούτων τοῦ Φιλήμονος τὰς μὲν ἀφορώσας εἰς τὴν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἐκπαίδευσιν τοῦ Ρήγα θὰ βασανίσωμεν ἄλλοτε. Διὰ δὲ τοῦ παρόντος σημειώματος θέλει ἐξετασθῆ ἡ ἀκρίβεια τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλήμονος λεγομένων ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐν ἔτει 1786 ἀνάδειξιν τοῦ Μαυρογένους εἰς ἡγεμόνα τῆς ἐτέρας τῶν παριστρίων ἡγεμονιῶν καὶ πρὸς τὴν ἐπακολουθήσασαν πρόσληψιν τοῦ Ρήγα εἰς ὑπηρεσίαν «ἐπίσημον» παρὰ τῷ ἡγεμόνι τούτῳ.

Καὶ διστάζει μὲν τις τὸ πρῶτον νὰ κρίνῃ τὸν Φιλήμονα καὶ μάλιστα ἐκεῖνα τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ τὰ μέρη ἅτινα εἰς τοὺς Ὑψηλάντας ἀναφέρονται, διότι ἀνατραφεὶς ὑπὸ τούτων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ζῶντος ἔτι τοῦ γέροντος Ἀλεξάνδρου⁽²⁾, νομίζεται πιστὸς μάρτυς ὅταν γράφῃ περὶ ζητημάτων σχετικῶν πρὸς τὸν ἡγεμονικὸν τοῦτον οἶκον. Ἄλλ' ὅμως αἴρονται οἱ δισταγμοὶ καὶ χωρεῖ τις ἐπὶ τὸν ἔλεγχον θαρρούντως εὐθύς ὡς ἀναλογισθῆ μὲν ὅτι καὶ εἰς ἄλλα περιέπεσεν ὁ ἀνήρ· εὐελεγκτότατα σφάλματα⁽³⁾, παραβάλλῃ δὲ τὰς πληροφορίας αὐτοῦ πρὸς

(1) Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως τόμ. Β'. σελ. 10 - 11.

(2) Δοκίμιον περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας σ. 262, ἐνθα σημείωσις εἰς τὴν 14ην σελίδα.

(3) Ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ σελίδι εὗρισκει τις ἐνίστη πλεονα σφάλματα. Οὕτως ἐν τῇ 11 τοῦ β'. τόμου τοῦ Ἱστορικοῦ Δοκιμίου περὶ τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως λέγεται μὲν ὅτι ὁ δεύτερος ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς μεγάλης μεταξὺ Ρω-

(5) Ἱμαρέτ=πτωχοτροφεῖον.

τὰς μαρτυρίας καὶ ἐγγράφων ἐπισήμων καὶ συγγραφέων συγχρόνων πρὸς τὰ πράγματα.

Οὕτω, κατὰ τὸν Ἀθανάσιον Κομνηνὸν Ὑψηλάντην, ὁ Μαυρογένους οὐχὶ *Μολδαυίας* οὐδὲ κατ' *Ἰούνιον* ἀλλὰ *Βλαχίας* ἡγεμὼν διορίσθη τῇ κς *Μαρτίου* 1786⁽¹⁾, ἀφίκετο δ' εἰς Βουκουρέστιον κατὰ Μάιον⁽²⁾. Ὅτι δὲ ὁ Ἀθ. Κομν. Ὑψηλάντης λέγει τὰ ὀρθὰ καὶ οὐχὶ ὁ Φιλῆμων πειθόμεθα ἐκ τούτου, ὅτι ἀναγράφεται ὡς ἡμέρα διορισμοῦ τοῦ Μαυρογένους ἡ κς *Μαρτίου* καὶ ὑπ' ἄλλων⁽³⁾ καὶ ὑπὸ τοῦ πριεράρχου Κωνσταντινουπόλεως Καλλινίκου Δ' (4), ὅστις ἐσημείωσεν ἰδιοχείρως ἐν σελ. 729 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 93⁽⁵⁾ χειρογράφου τῆς βιβλιοθήκης Ζαγοράς τάδε: «1786 καὶ *βλαχίας* ἡγεμονία νικολάου μαυρογένους διὰ τοῦ στολάρχου *μαρτίου* κς'. δήμευσις πετράκη καὶ θάνατις». Ἄλλως δὲ ὑπὸ τοῦ Théodore Blancard, ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει (1893) τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον: *Les Maurogénéni* μεγάλου ἔργου αὐτοῦ, ἐν τῷ παραρτήματι (σελ. 761), παρατίθεται ἐπιστολὴ τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει γάλλου πρεσβευτοῦ Choiseul Gouffier ὑπὸ ἡμερομηνίαν 10 *Ἀπριλίου* κατὰ τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον, δι' ἧς ἀγγέλλεται εἰς τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν ὁ διορισμὸς τοῦ Μαυρογένους.

Ἐπειδὴ δὲ τῆς Μολδαυίας ἤρχεν ἀπὸ τοῦ 1785 καὶ καθ' ὄλον σχεδὸν τὸ 1786ον ἔτος (μέχρι 3ης Δεκεμβρίου) ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος Φιραρῆς, μεθ' ὃν εὐθὺς ἀνάλαβε τὴν διοίκησιν τῆς χώρας ταύτης ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης⁽⁶⁾, συμπεραίνομεν μετὰ βεβαιότητος ὅτι ὁ

σίας καὶ Τουρκίας πόλεμος ἐκηρύχθη τῇ 3 Ἀυγούστου 1786, ἀναφέρεται δ' εἰς τὸ ἔτος 1787 ἢ κατὰ Μάιον τοῦ ἐπομένου ἔτους νίκη τοῦ Μαυρογένους ἐναντίον τῶν Αὐστριακῶν. Ἀμφότερα δηλαδὴ τὰ γεγονότα μεταφέρονται εἰς χρόνον κατὰ ἓν ἔτος πρότερον ἐκείνου καθ' ὃν πράγματι συνέβησαν. Τὰ ὀρθὰ διδάσκει ὁ Σέργιος Μακράτος λέγων ὅτι: «Ἠρξάτο ὁ πόλεμος ἀπὸ 6 Ἀυγούστου τοῦ ὀγδοηκοστοῦ ἐβδόμου ἔτους» συμφωνοῦντος τοῦ Ἀθαν. Κομν. Ὑψηλάντου (τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν σ. 658—659).

(1) Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν σ. 644.

(2) Αὐτόθι σ. 648. Πρβλ. καὶ Th. Blancard *Les Maurogénéni*, ἐκδόσεως Β'. τόμ. Α' σ. 213.

(3) Τῶν Τούρκων ἱστορικῶν Ἱμπερῆ καὶ Βασίηφ ἐφένδη.

(4) Ἐπατριάρχησεν ἀπὸ Ἰανουαρίου μέχρις Ἰουλίου 1757. Ἀπέθανεν ἐν Ζαγορᾷ τῷ 1791.

(5) Τὸν ἀριθμὸν 93 φέρει τὸ χειρόγραφον ἐν τῷ καταλόγῳ ὃν συνέταξε καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι (τόμ. ΙΒ', ΙΓ', ΙΔ') ὁ καθηγητὴς κ. Κ. Δουβουνιώτης.

(6) Διον. Φωτεινοῦ Ἱστορία τῆς Δακίας τόμ. Β' σ. 151. Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν σ. 647: «Τῇ γ' τοῦ Δεκεμβρίου μανζιλευθεὶς ὁ αὐθέντης Μολδαβίας Ἀλέξ.

ΠΟΤΕ Ο ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ ΠΡΟΣΕΛΑΒΕ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΤΟΝ ΡΗΓΑΝ 569

Φιλῆμων συγγέει ἐνταῦθα τὰς λεπτομερείας δύο γεγονότων, ὧν καὶ μεταβάλλει τὴν χρονικὴν τάξιν. Νομίζει δηλαδὴ προτέραν τῆς ἀναδείξεως τοῦ Μαυρογένους εἰς ἡγεμόνα Βλαχίας τὴν κατὰ δύο ἔτη καὶ τινὰς μῆνας ὑστερωτέραν ἐπέκτασιν τῆς ἐξουσίας τούτου καὶ ἐπὶ τῆς Μολδαυίας. Διότι ὁ σουλτάνος μετὰ τὴν κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1788 αὐτομολιαν τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντου πρὸς τὸν πρίγκιπα τοῦ Κοβούργου ἀμείβων τὸν Μαυρογένη ἐπὶ σημαντικῇ νίκῃ κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτὸν καὶ τῆς Μολδαυίας τὴν διοίκησιν κατ' Ἰούνιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τοῦ διορισμοῦ τούτου τὴν εἴδησιν ἀνέγραψε τότε τὸ ἀγγλικὸν περιοδικὸν σύγγραμμα *Gentleman's Magazine* ἐν τῷ τεύχεϊ τοῦ μηνὸς Ἰουλίου 1788. Ἀλλὰ καὶ τοῦ σουλτανικοῦ χάρτι-χουμαγιού, δι' οὗ ἐγένετο ὁ διορισμὸς, τὸ μὲν κείμενον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ τούρκου ἱστορικοῦ Ἀχμέτ-Τζεβδέτ, μετάφρασις δὲ γαλλικὴ παρατίθεται ἐν τῷ μνημονευθέντι ἔργῳ τοῦ Th. Blancard (1).

Τοῦτον τὸν Ἰούνιον τοῦ 1788 εἶχε, φαίνεται, κατὰ νοῦν καὶ ὁ Διονύσιος Φωτεινὸς ὅτε ἔγραψεν ὅτι ὁ ἡγεμὼν Βλαχίας Μιχαὴλ Σούτσος, ὃν ἐκβληθέντα ἀντικατέστησεν ὁ Μαυρογένης, «... μετὰ δύο ἔτη καὶ μῆνας ὀκτώ περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Ἰουνίου ἀδίκως ἐξώσθη...» (2).

Ἄλλ' ἢ ἐξωσις τοῦ Μιχαὴλ Σούτσου εὐρίσκειται γενομένη κατὰ Μάρτιον τοῦ 1786 συμφώνως πρὸς αὐτοῦ τοῦ Φωτεινοῦ τὴν μαρτυρίαν ὀρθῶς γράψαντος ὅτι ὁ μνημονευθεὶς ἡγεμὼν ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ ἔτη δύο καὶ μῆνας ὀκτώ. Διότι τοσοῦτο ἀκριβῶς εἶναι τὸ μεταξὺ τῆς 1ης Ἰουλίου 1783 (3), καθ' ἣν διορίσθη, καὶ τοῦ Μαρτίου 1786, ὅτε ἐξώσθη, χρονικὸν διάστημα.

Ἡ παραδρομὴ αὕτη τοῦ Φωτεινοῦ καὶ τοῦ Φιλῆμονος ἢ σύγχυσις καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀκριβῆ χρόνον τῆς ἀπὸ διερμηνέως τοῦ στόλου εἰς ἡγεμόνα προαγωγῆς τοῦ Μαυρογένους καὶ ὡς πρὸς τὴν χώραν ἧς ἐτάχθη ἄρχων, ἀμφότερα ταῦτα τὰ σφάλματα ἐπέπρωτο νὰ ἐμπεδωθῶσι διὰ τοῦ χρόνου καὶ ν' αὐξηθῶσιν.

Οὕτω τῶν βιογράφων τοῦ Ρήγα πρῶτος, καθ' ὅσον γινώσκω, ὁ Ἀναστάσιος Γούδας ἀπροσέκτως ἀντιγράψας τὸ χωρίον τοῦ Φιλῆμο-

Ἰωάννου Μαυροκορδάτος, ἐδόθη ἡ ἡγεμονία τῷ πρώτῳ ἡγεμόνι Βλαχίας Ἀλεξάνδρῳ Ἰωάννου Ὑψηλάντη.

(1) Α' ἐκδόσεως σ. 231, Β' ἐκδόσεως τόμ. Α' σ. 379-380.

(2) Ἱστορ. Δακίας τόμ. Β' σ. 358.

(3) Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν σ. 635 «1783 ἐμανζιλευθὴ ὁ Νικόλαος Καρατζᾶς καὶ ἔγινεν ὁ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας ἐλθὼν πρῶτος Δραγουμάνος Μιχ. Δράκου Σουτίζος Ἰουλίου α', ἡμέρα Σαββάτω».

νος μετέβαλε τὸ ἔτος 1786 εἰς 1776 (1). Εἶτα ὁ Γεώργιος Θεόφιλος, ὅστις παρὰ τοῦ Γούδα οὐ μόνον εἰδήσεις ἀλλὰ καὶ φράσεις καὶ λέξεις ἐδανείσθη, μετὰ τῶν ἄλλων ὅσα ἤντησεν ἐκ τῶν «Παραλλήλων βίων» συμπαρέλαβε καὶ τοῦτο τὸ σφάλμα. Ἐπειδὴ δὲ τότε ἦτο ἄγνωστον ἔτι τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Βελεσινλῆ, ἐκ τῶν βιενναίων ἐγγράφων κατὰ τὸ 1891 γνωσθὲν τὸ πρῶτον, ἐπὶ τοῦ οὕτως ἐσφαλμένως ληφθέντος ἔτους 1776, καθ' ὃ δῆθεν εἶχε προσληφθῆ ὁ Ρήγας ὑπὸ τοῦ Μαυρογένους γραμματεῦς, ἐστηρίχθη ὁ Γ. Θεόφιλος πρὸς ὑπολογισμὸν κατ' εἰκασίαν τοῦ ἔτους τῆς γεννήσεως τοῦ ἥρωος (2). Προφανῶς δ' ὑπὸ τῶν μνημονευθέντων παροχθεις καὶ ὁ Λάμπρος ἔγραψεν ὅτι ὁ Ρήγας «νεανίσκος ὢν δεκαεννέα ἐτῶν μετέβη μετὰ τοῦ Μαυρογένη ὡς γραμματεὺς αὐτοῦ τῷ 1776 εἰς *Μολδαβίαν*...» (3). Ἡ μετάθεσις αὕτη τῶν γεγονότων εἰς ἐποχὴν κατὰ δέκα ἔτη προγενεστέραν, περιβληθεῖσα τὸ κῦρος τοῦ Λάμπρου, ἐνομίσθη ἀλήθεια ἱστορικὴ καὶ εἰσῆχθη εἰς τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν, ἔνθα ἀναγινώσκει τις περὶ τοῦ Ρήγα τάδε: «Ρήγας Βελεσινλῆς... ἐγεννήθη τῷ 1757. Σπουδάσας δὲ πιθανῶς ἐν τῇ πατρίδι τὰ πρῶτα γράμματα μετέβη ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν δεκαεννέα μετὰ τοῦ Μαυρογένη ὡς γραμματεὺς αὐτοῦ τῷ 1776 εἰς *Μολδαβίαν*» (4).

Ὅτι δὲ πρόκειται περὶ σφάλματος καὶ οὐχὶ περὶ γνώμης ἐπιστημονικῆς, πείθουσι τάδε: Ἴον Ὅτι αὐτὸ τοῦ Φιλήμονος τὸ χωρίον προσεκτικῶς ἀναγινωσκόμενον καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν ὑπόθεσιν περὶ ἡγεμονίας τοῦ Μαυρογένους κατὰ τὸ 1776. Διότι λέγεται ὅτι: «Εἶχε τότε ἐν *Κωνσταντινουπόλει* ὁ Ὑψηλάντης γραμματεὶα ἴδιον τὸν Ρήγαν Φεραῖον...». Τὸ τότε ἀναφέρεται εἰς τὴν προηγουμένην φράσιν, «Ὅτε τῷ 1785 ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὔστριας...», ὃ δὲ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης εὗρισκετο ἐν *Κωνσταντινουπόλει* ἀπὸ τοῦ 1782 καὶ

(1) Βίοι παράλληλοι τόμ. Β' σελ. 125.

(2) Βιογραφία Ρήγα τοῦ Φεραίου συναρμολογηθεῖσα ὑπὸ Γ. Θεοφίλου. Ἐκδ. Α'. 1886 Ἐκδ. Β'. 1898 σ. 7 ἐν σημειώσει καὶ σ. 9.

(3) Ἀποκαλύψεις περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ρήγα σ. 17.

(4) Εὐτυχῶς μόνον τὸ περὶ τοῦ Ρήγα ἄρθρον τοῦ Ἐγκυκλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ ὑπέστη τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ σφάλματος. Τὸ περὶ Νικολ. Μαυρογένους ἔχει ἄριστα ὅδε: «Ὁ υἱὸς τοῦ Πέτρου Νικόλαος Μαυρογένης ὑπῆρξεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη διερμηνεὺς τοῦ Στόλου ἐν *Κωνσταντινουπόλει*, τῷ δὲ 1786 γενόμενος ἡγεμὼν *Βλαχίας* διεκρίθη διὰ τὴν αὐστηράν του διοίκησιν. Τῷ 1788 ἐγένετο ἐπίσης καὶ ἡγεμὼν *Μολδαβίας* καὶ διωρίσθη ἀρχιστράτηγος τοῦ τουρκικοῦ Στρατοῦ εἰς τὸν καιρὸ τῆς *Ρωσίας* καὶ *Αὔστριας* πόλεμον...».

ἐξῆς, οὐχὶ δὲ κατὰ τὸ 1776, ὅτε παρέμενεν ἐν Βουκουρεστίῳ, ἡγεμονεῦον τῆς Βλαχίας, ἧς ἤρξεν ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1774(1) ἐπὶ 7 ἔτη καὶ τέσσαρας μῆνας συνεχῶς (2).

Ἰον Ὅτι, ἐὰν εἶχε προηγηθῆ ἀνύψωσις τοῦ Μαυρογένους εἰς τὸν θρόνον τῆς Μολδαβίας, ἄγνωστος μὲν εἰς ἡμᾶς, πάντως δὲ γνωστὴ εἰς τοὺς τότε Φαναριώτας, οὐδεμία θὰ προεκαλεῖτο τούτων διαμαρτυρία κατὰ Μάρτιον τοῦ 1786, ὅτε διωρίσθη Βλαχίας ἡγεμὼν, οὐδὲ θὰ κατεπλήσσοντο διότι παρηυδοκιμήθησαν ὑπὸ τοῦ «ἀγενοῦς», τοῦ «ποταποῦ» Μαυρογένους, ὃν ὡς νησιώτην ἐκάλουν περιφρονητικῶς «Γαουσάνην». Ὅλος ὁ θόρυβος ὃν διήγειρε καὶ ὅλη ἡ ταραχὴ ἦν προεκάλεσεν ὁ διορισμὸς οὗτος καὶ ἡ ἰσχυρὰ προσπάθεια ματαιώσεως αὐτοῦ, ἡ ἀπολήξασα εἰς τὸν θάνατον τοῦ «σαράφη» Πετράκη, πάντα ταῦτα ἀποβαίνουσι ἀκατανόητα, ἐὰν τις δεχθῆ ὅτι εἶχεν ἤδη ἡγεμονεῦσει ὁ ἀνὴρ πρὸ δεκαετίας. Αὐτὸ τὸ κατὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μαυρογένους ἐπιχείρημα τοῦ Πετράκη, ὅστις ἔλεγεν ὅτι: «Δὲν ἀνέχεται τοιαύτην ἀδικίαν εἰς τὸ νὰ ἡγεμονεῦσῃ εἰς ἀγενεῖς Ταουσάνης, καὶ νὰ παραβλεφθῶσι τόσα γένη ἐκλάμπρων Μπεγζαδέδων» (3), δεικνύει ὅτι δὲν εἶχε ποτε πρότερον τιμηθῆ ὁ ἀνὴρ διὰ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἀξιώματος. Ἰον Ὅτι ὁ Δαπόντες, οὗτινος ὁ ἱστορικὸς κατάλογος (4) περιλαμβάνει πάντων μὲν τῶν βιογραφουμένων τὰς μέχρι τοῦ 1784 τύχας, ὡς πρὸς τινὰς δὲ καὶ μεταγενέστερα τοῦ βίου αὐτῶν περιστατικὰ, ὁ Δαπόντες μεταχειρίζεται μὲν περὶ τοῦ Μαυρογένους τὰς λέξεις «ὁ νῦν δραγουμάνος τοῦ βασιλικοῦ στόλου», πολλὰ δὲ λέγων περὶ τῆς πολιτείας ἐκείνου ὡς διερμηνέως καὶ τῶν πρὸς τοὺς νησιώτας μάλιστα εὐεργεσιῶν μνημονεῦον ἀγνοεῖ ἀνάρρησιν τοῦ βιογραφουμένου εἰς ἀξίωμα ἡγεμονικὸν διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι πρὸ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐγράφη ὁ ἱστορικὸς κατάλογος οὐδέποτε εἶχεν ὁ Μαυρογένης ἀναλάβει ἄλλην ἐν τῷ τουρκικῷ κράτει ὑπηρεσίαν ἐπίσημον πλὴν τῆς τοῦ δραγουμάνου τοῦ

(1) Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν σελ. 537 «τῇ 17 ὡν τοῦ Σεπτεμβρίου (1774) ἐφόρσε τὸ σύνθημα καράδι ὁ Ὑψηλάντης διὰ τὴν Βλαχίαν». πρβλ. σελ. 628 «Ἐμανζιλεύθη ὁ Ἀλέξ. Ὑψηλάντης καὶ ἐγενε Βλάχμπης τῇ 5 Ἰανουαρίου (1782) ὁ Δραγουμάνος Νικόλαος Καρατζᾶς...».

(2) Διον. Φωτ. Ἰστ. Δακλίας τόμ. Β' σ. 856 «διὸ ἡγεμονεῦσας ἐπὶ 7 καὶ μῆνας 4 ἀπέβη εἰς Βασιλεύουσαν».

(3) Διον. Φωτ. Ἰστορ. Δακλίας τόμ. Β' σ. 359. Πρβλ. καὶ Thomas Hope Anastase ou mémoires d'un grec σ. 298.

(4) Παρὰ Σάββα Μεσαιων. Βιβλιοθ. τόμ. 3 σελ. 187.

στόλου. Τοῦτο δὲ τὸ ἀξίωμα κατεῖχε συνεχῶς ὑπὲρ τὰ δεκαπέντε ἔτη (1770—1786) (1).

Τὰ ἤδη λεχθέντα πείθουσιν ἕκαστον ὅτι κατ' Ἰούλιον τοῦ 1776 ὁ Μαυρογένης ἦν ὅ,τι καὶ πρότερον ἐπὶ ἐξαετίαν εἶχε διατελέσει, καὶ μετὰ ταῦτα δ' ἐπὶ 9 ἔτη διετέλεσεν ὡν, ἦτοι δραγουμάνος τοῦ βασιλικοῦ στόλου. Ἄλλ' ἔάν τις καὶ μετὰ τὰ ἤδη λεχθέντα ἀμφιβάλλῃ δύναται νὰ εὔρη ἀναντίρρητον τῶν ἐνθάδε λεγομένων ἐπιβεβαίωσιν παρὰ τῷ Blancard. Ὁ γάλλος συγγραφεὺς ἐν τῷ πολλάκις ἤδη μνημονευθέντι ἔργῳ αὐτοῦ παραθέτει φωτογραφικὸν ὁμοίωτον αὐτογράφου «κατλακᾶ», ἦτοι ἀποδεξέως πληρωμῆς φόρου, ἣν ὁ Μαυρογένης ὡς δραγουμάνος τοῦ στόλου ἐχορήγησεν εἰς τοὺς Ναξίους τῇ 22α Ἀυγούστου 1776 (2). Ὅθεν συμπεραίνομεν ὅτι ἀνεπιστάσιαι νεωτέρων ἐλλήνων ἱστοριογράφων συνετέλεσαν ὥστε νὰ πιστευθῇ ὑπὸ πολλῶν (3) ὅτι ὁ μὲν Μαυρογένης οὐχὶ μίαν μόνην, τετραετῆ περίου, μετῆλθεν ἀρχὴν τετραγαμμένην, ἐν μέσῳ πολέμου ἀγωνιώδους πρὸς δύο μοναρχίας ἰσχυροτάτας, ἀλλὰ πρὸ ταύτης καὶ ἑτέραν εἰρηνικὴν καὶ εὐτυχῆ, τοιαύτην δηλονότι, ὅποια εἶναι τὰ ἐν μόνῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φαντασίᾳ ὑπάρχοντα πράγματα, ὁ δὲ Ρήγας ὅα «νεανίσκος ὢν δεκαεννέα ἔτων» ἀνέλαβε καθήκοντα ἐπισήμου ἡγεμονικοῦ γραμματέως. Ὁ Ρήγας τὸ 29ον ἢ τὸ 30ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας διατρέχων διὰ πλავίων πάντως συστάσεων τοῦ Ἄλεξ. Ὑψηλάντου πρὸς τὸν Μαυρογένη (ἀπ' εὐθείας σύστασις θὰ ἔματαιοῦ τὴν πρόσληψιν τοῦ Ρήγα διὰ τὴν γνωστὴν ἀμοιβαίαν δυσπιστίαν καὶ δυσμένειαν μεταξὺ Μαυρογένους καὶ πάντων τῶν εὐγενῶν τοῦ Φαναρίου) προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἡγεμόνος τούτου, ὁ μεγαλοφυῆς Θεσσαλός, χρόνον τινα μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Μαυρογένη εἰς Βουκουρέστιον κατὰ τὸ φθινόπωρον πιθανῶς τοῦ 1786 καταλιπὼν τὴν παρὰ τῷ Βραγκοβάνῳ θέσιν αὐτοῦ (Περραιβοῦ Βιογραφία Ρήγα σ. 8-9).

Α. ΝΙΚΑΡΟΥΣΗΣ

(1) Th. Hope Anastase σελ. 293 «après... quinze ans et plus... il n'a quitté les fonctions de drogman de la marine que pour s'élever au poste le plus haut que puisse atteindre un grec dans l'empire turc».

(2) Ἐκδόσ. Α' σ. 53 Ἐκδόσ. Β' τόμ. Α' σελ. 52.

(3) Μετ' ἐκπλήξεως εἶδον ὅτι τὸ σφάλμα διέφυγε τὴν ἀτολήτητον προσοχὴν συγγραφέως εἰς ἄκρον ἀκριβολόγου, τοῦ κ. Δ. Κ. Τσοποτοῦ, καὶ εὔρε τάπον ἐν σ. 170 τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Γῆ καὶ γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας ἐπὶ Τουρκοκρατίας» ἀξιολόγου συγγράμματος αὐτοῦ.

Η ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΛΕΣΙΝΙΟΥ

Ἐν Μεσολογγίῳ τῇ 26 Νοεμβρίου 1924

Πρὸς τὸν ἐλλογιμώτατον κ. Πρόεδρον τῆς ἐν Ἀθήναις ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος Κωνστ. Ράδον.

Συνημμένως τῇ παρούσῃ ἀποστέλλω μικρὰν μου πραγματείαν περὶ τῆς Μονῆς τοῦ Λεσινίου, νησιδίου ἐν τῷ ὁμωνύμῳ ἔλει Παλαιοκατύνης Ξηρομέρου, ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος διακλιθέντος. Ἐν τῷ ἐπὶ τῆς Παρακλητικῆς σημειώματι ὑπάρχει ἡ λέξις «λουτζέκι», ἣν προῶτον συνήνησα καὶ ἀγνοῶ τὴν χωρητικότητα τοῦ μέτρου τούτου τῶν δημοτριακῶν καρπῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλ' οὐδὲ οἱ γέροντες ἐνθυμοῦνται τὴν λέξιν καὶ τὴν χωρητικότητα τοῦ μέτρου τούτου. Μία δὲ οἰκογένεια Μαλάμου σαφίζεται ἐν Ἀργινίῳ καὶ θὰ ἐξετάσω ἂν εὐρίσκονται παρ' αὐτῇ σημειώσεις περὶ τοῦ κλέφτου τούτου. Αἱ ἐπαρχίαι Βάλτου καὶ Ξηρομέρου, ὡς γνωστόν, εἶναι αἱ κατ' ἐξοχὴν χῶραι τῶν ἀρματολῶν καὶ τῶν κλεφτῶν. Πολλὰ δὲ καὶ σήμερον οἰκογένεια πλουσίων, ἀξιωματικῶν καὶ πολιτευομένων κατάγονται ἐκ τούτων. Ἄν δὲν θὰ ἐνοχληθῇ ἡ ὑμετέρα ἐλλογιμότης, θὰ παρεκάλουν αὐτὴν, ἵνα διαφωτίσῃ με περὶ τῆς σημασίας καὶ τῆς χωρητικότητος τῆς λέξεως «λουτζέκι», ὡς καὶ πλείονας νὰ μοι παράσχῃ πληροφορίας περὶ τοῦ Καπετὰν Τζουμάνη.

*Ἐπὶ τούτοις διατελῶ μετὰ τῆς ἀνηκούσης ὑμῶν ἐκτιμήσεως καὶ ἀγάπης

Ἀρχιμ. Σωφρόνιος Παπακυριακοῦ
Ἱεροκήρυξ Ἀκαδημαίας

Εἰς ἀπόστασιν ὥρας καὶ τετάρτου ἀπὸ τῆς κοινότητος Παλαιοκατύνης τοῦ Ξηρομέρου δυτικῶς κεῖται ἐν μέσῳ τοῦ ἔλους Λεσινίου (κοινῶς βάλτος) λόφος δασώδης ἔχων ἕκτασιν πολλῶν στρεμμάτων. Κατὰ τὸν χειμῶνα λόγῳ τῆς πληθῶρας τῶν ὑδάτων καθίσταται δυσκολωτάτη ἢ εἰς αὐτὸν μετάβασις· τὸ θέρος ὁμως δύναται τις νὰ μεταβῇ δι' ἐπὶ τούτῳ κατεσκευασμένων γεφυρῶν ὑπὸ τῶν κατοίκων. Κατὰ τὸ 1821 καὶ πρὸ τούτου ἡ μετάβασις εἰς τὸν ἐν μέσῳ τοῦ μεγίστην ἕκτασιν ἔχοντος ἔλους λόφον ἐξησφαλλετο διὰ πλοιαρίου πλέοντος ἐν τεχνητῷ αὐλακί μήκους διαστήματος 20 λεπτῶν τῆς ὥρας ἀπὸ ὠρισμένου

μέρους τῆς κοινότητος. Διὰ τοιούτου δὲ αὐλακος τεχνητοῦ ἐγένετο καὶ ἡ διὰ θαλάσσης συγκοινωνία. Ἐλλειπόντων τῶν μέσων τούτων τῆς συγκοινωνίας ἢ εἰς αὐτὸν μετάβασις ἦτο ἀδύνατος. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου ὑπάρχει φρούριον παλαιὸν καὶ κίτῳθεν αὐτοῦ ἡ διαλυθεῖσα Μονὴ «Κοίμησις Θεοτόκου», κοινῶς Λεσινιώτισσα ἐπιλεγομένη. Εἶναι ἀρχαιοτάτη, ὃ δὲ ναὸς τῆς ὑπέστη ἐν τῇ διαδρομῇ τοῦ χρόνου πολλὰς ἀλλοιώσεις καὶ ὡς φαίνεται καὶ ὡς ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν δηλοῦται. Ὁ ὄρθρος εἶναι βασιλικός, διαιρεῖται εἰς τρία μέρη· βῆμα, κυρίως ναὸν καὶ νάρθηκα. Ἐπὶ λίθου τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου διὰ σμίλης ἐχαράχθη ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή: «1781 ἔγινε ἡ Ἐκκλησία διὰ συνδρομῆς τοῦ Πανοσιωτάτου Κωνσταντίου Ἱερομονάχου καὶ Ἡγουμένου». Ἐν τῷ δυτικῷ εὐρίσκειται ἄλλη χρονολογία: «Ἡ Ἐκκλησία ἔγινε 1595». Τὰ κελλία ἀνεεωθήσαν τῷ 1761, ὡς δηλοῖ κεραμοεπιγραφή. Ὁ νότιος τοῖχος καὶ μέρος τοῦ ἀνατολικοῦ, παλαιότατοι, κεκοσμημένοι διὰ τετραφύλλων ὀπτῶν κεραμοπλαστικῶν κοσμημάτων, τὰ ὀπιῖα καθέτως τιθέμενα παριστῶσι τὸν σταυρόν, πλαγίως δὲ τὸ μονόγραμμα τοῦ Κυρίου Χ. Τὰ κεραμοπλαστικά ταῦτα κοσμήματα τιθέμενα τὸ ἐν παρὰ τῷ ἄλλῳ ἀποτελοῦσι γραμμὴν διήκουσαν διὰ τῶν δύο τούτων τοίχων, ὡς κόσμος, καὶ πὸ μὲν τίθενται καθέτως, πὸ δὲ πλαγίως. Τὸ ἔδαφος εἶναι ἐστρωμένον διὰ μεγάλων ὀπτῶν πλίνθων τετραγωνικῶν φερόντων τὸ μονόγραμμα τοῦ Κυρίου ὑπὸ τὸ σχῆμα Χ καὶ ἄλλα δύο σχήματα παρεμφερῆ, ἐν δὲ τῷ νάρθηκι καὶ διὰ ῥομβοειδῶν. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ ἐπὶ πλακὸς λιθίνης εἶναι ἐγγεγλυμμένος δικέφαλος ἀετὸς ἐξέχων ἀπὸ τῆς ὀμαλῆς καὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας. Ἡ εἰκὼν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου φέρει τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν: «Νικηφόρος Ἱερομόναχος ἐν Θεσσαλονίκῃ 1709», δηλαδὴ ἱστορήσεν. Ἡ ἐν τῷ εἰκονοστασίῳ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, φερούσης ἐν ἀγκάλαις τὸν Κύριον βαστάζοντα ἐν τῇ δεξιᾷ σφαιρᾶν ἔχουσαν σταυρόν ἐμπεπηγμένον, ἔχει τὴν ἐπιγραφὴν: «Ἡ κυρία Λεσινιώτισσα Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Δανιὴλ Ἱερομονάχου. Χεῖρ Σωτηρίου ἀπὸ Ἀνατολικὸν 1811». Τὴν αὐτὴν χρονολογίαν ἔχουσιν αἱ εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Προδρόμου. Εὐρίσκειται ἐν Πεντηκοστάριον σπανίας ἐκδόσεως τοῦ 1665, «Ἐνετίησι παρὰ Ὀρσένῳ Ἀλβέρτζῃ ἐπιμελείᾳ Γεωργίου Ἱερομονάχου τοῦ Κρητός». Ἐπὶ μιᾷ Παρακλητικῆς ἐκδόσεως τοῦ 1719, «Ἐνετίησι παρὰ Νικολάῳ Σάρῳ», εὐρίσκειται ἡ ἐξῆς χειρόγραφος σημείωσις ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου αὐτῆς: «Εἰς τοὺς 1740 ἔγινε ἡ μεγάλη ἀκρίβεια, ὅπου ἐπὶ τὸ λουτζίκι τὸ σιτάρι α' (=ἄσπρα) 340 καὶ τὸ καλαμπόκι α' (=ἄσπρα) 280 καὶ εἰς τὴν Ἀρβανιτῖα ἐπιγαί τὰ ἐξῆ λουτζίκια α' χιλιάδες πέντε 5000 καὶ τὸ κρασί τὸ φόρτω-

μα α' (=ἄσπρα) 520 καὶ τὸ ἄχυρο (...) α' (=ἄσπρα) 12 καὶ τὸ ἀμάξι ὃ βάλτος τὸ χορτάρι γρόσια 15 καὶ τὸ αὐτὸ χρόνο εἰς τοὺς 1740 ἐσκότωσε καὶ τὸ Καπετὰν Τζουμάνη ὃ Μαλάμος». Ὁ Τζουμάνης ἦτο ἀρματολὸς τοῦ Ξηρομέρου, ὃν ἐφόνευσεν ὃ κλέφτης Μαλάμος. Ἐνεκα τοῦ ἀπροσίτου τοῦ μέρους τούτου ὡς ἐκ τοῦ ἔλους, τῷ 1823, ὅτε τὸ ὑπὸ τὸν Ὀμέρ Βριώνην στρατεύμα διὰ τῆς Λάσσης εἰσελθὼν ἐτοποθετήθη κατὰ τὴν Λεπενούν, οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῶν χωρίων, ἄλλοι μὲν ἀνέβαινον εἰς τὰ ὄρη, ἄλλοι δέ, καὶ κυρίως γυναικόπαιδα, κατέφυγον εἰς τὰ ἐν ταῖς λίμναις τοῦ Βρυχωρίου καὶ τοῦ Λεσινίου νησίδια (Σπ. Τρικ. ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως Τόμ. Γ' σελ. 62), κατέφυγον δηλαδὴ εἰς τὸ νησίδιον, ὅπερ πραγματευόμεθα. Μέχρι δὲ καὶ σήμερον διατηροῦνται τὰ ὀνόματα τῶν τοποθεσιῶν ἐν αἷς κατεσκήνουν οἱ φυγάδες Ἕλληνες ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τῶν ἀφ' ὃν ὠρμῶντο χωρίων, Κατουνιώτικα, Λεπενιώτικα κτλ. Οἱ γέροντες τῶν χωρίων διηγοῦνται ὅτι καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου οἱ ἐν τῷ Λεσινίῳ Ἕλληνες ἠγωνίζοντο κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ μέχρι πέρατος τοῦ ἀγῶνος οὔτε ἀνεχώρησαν οὔτε παρεδόθησαν, καὶ ὅτι διὰ πλοιαρίων ἐλάμβανον ἀπὸ τοῦ νησιδίου Καλάμου ὑπαγομένου εἰς τὴν Ἀγγλίαν τροφίμα, ὅτι ἐπολέμουν, καὶ ὅτι οἱ Τούρκοι διὰ κανονίων ἔριπτον σφίρας, καὶ τοιαῦτα. ὄντως ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Μονῇ, καὶ ὅτι οἱ γενναιότεροι ἐξεληθέντες ἐνίκησαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ μάλιστα ἐκυρίευσαν καὶ τρ' ἀκανόνια καταχωσθέντα διὰ τῆς ἐπιχωματώσεως εἰς τὴν γῆν. Αἱ διηγήσεις εἶναι ἀληθεῖς, διότι ὄντως πέρουσι τυχαίως εὐρέθη ὑπὸ τὴν γῆν ἐν τῶν κανονίων. Εἶναι ὀρειχάλκινον, φέρει τουρκικὴν ἐπιγραφὴν καὶ χρονολογίαν τῆς Ἑγίρας 1229. Διηγοῦνται δὲ ὅτι ἀπελπισθέντες ποτὲ οἱ ἔγκλειστοι ἐζήτησαν νὰ ἀναχωρήσωσι διὰ πλοιαρίων εἰς Κάλαμον παραλαμβάνοντες καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἀλλ' ὅτι δὲν μετεκινεῖτο αὕτη ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῆς, καὶ τοῦτο ἐξελήφθη ὡς σημεῖον ὅτι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Θεοτόκου θὰ μένωσιν ἀπρόσβλητοι ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ.

ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΥ

Ἀρχιμανδρίτης

νων τῶν εὐγενῶν ἀγῶνων, οἵτινες ἐτελοῦντο κατὰ πενταετίαν ἐντὸς τῆς πάλαι Ἡλίδος, ὡς ὑμεῖς καλῶτα οἴδατε.

Ἐπιθυμοῦντες λοιπὸν ν' ἀνακαλεσθῶν ἐκεῖνοι οἱ εὐδαίμονες καιροὶ καὶ νὰ κατασταθῇ λαμπροτάτη ἢ σημερινῇ τῆς πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος Παλιγγενεσίας πανήγυρις ἐνεκρίναμεν νὰ ἐκλέξωμεν ὑμᾶς ὡς ἑλλανοδίκας εἰς τοὺς κατὰ τὸ προσδιορισθὲν στάδιον ἐνεργηθησομένους Λετρινικοὺς ἀγῶνας. Καθῆκον ὑμῶν θέλει εἶσθαι, Κύριοι, νὰ βραβεύσητε (ὅπως καὶ οἱ πάλαι Ἡεῖοι ἐβράβευον) τοὺς ἀριστεύοντας εἰς ἓνα ἢ περισσοτέρους τοῦ πεντάθλου ἀγῶνας, διὰ τῶν ὁποίων τὴν ἑναρξιν καὶ διάρκειαν θέλετε προσδιορίσει ὑμεῖς τὰς ἀρμοδίας καὶ ἱκανὰς ὥρας.

Ἐπιστηριγμένος εἰς τὴν ἱκανότητά Σας καὶ εἰς τὸν περὶ τὰ καλὰ ἐξειδικασμένον ζῆλον Σας εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι ἀναδεχόμενοι εὐχαρίστως τὸ προσφιλὲς τοῦτο ἔργον θέλετε προθυμοποιηθῆ νὰ ἐκπληρώσητε μὲ ὅλην τὴν φρόνησιν καὶ ἐπιτυχίαν.

Κωλυομένου τοῦ Δημάρχου

Ὁ δημοτικὸς Πρόεδρος

(Τ. Σ.)

Γ. Παπασχινᾶς

[Ἐκ τοῦ Ἀρχείου τοῦ Π. Ἐμ. Γιαννοπούλου]

Ἀκριβὲς ἀντίγραφον

Ἐν Ἀθήναις τῇ 24 Νοεμβρίου 1924

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΕΜ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΕΠΑΝΙΔΡΥΣΙΣ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ

Η ΠΡΩΤΗ ΙΔΕΑ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 24 Νοεμβρίου 1924

24, ὁδὸς Σόλωνος

Κοῦ Κωνσταντῆνον Ράδου

Πρόεδρον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας

Ἐνταῦθα

Κύριε Πρόεδρε,

Ἀποστέλλω ὑμῖν ἐσωκλείστως ἐν πιστῷ ἀντιγράφῳ τὸ ὑπ' ἀριθ. 313 καὶ ἀπὸ 25 Μαρτίου 1838 ἔγγραφον τοῦ Δημάρχου Λετρινῶν, δι' οὗ οὗτος ἀποφασίσας τὸ ἔτος 1838 ἐπὶ τῇ καθιερώσει τῆς 25 Μαρτίου ὡς ἡμέρας ἐθνικῆς ἑορτῆς τὴν ἐπανίδρυσιν τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων διώρισεν ἑλλανοδίκας τοὺς ἐν αὐτῷ ἀναφερομένους ἐπιλέκτους πολίτας. Φρονῶν ὅτι τὸ ἄνω ἔγγραφον ἔχει ἱστορικὴν τινα ἀξίαν, ἵτε σχετιζόμενον πρὸς τὴν ἀναβίωσιν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων ἐν τῇ αὐτῇ τόπῳ ἐν ᾧ ἐτελοῦντο οὗτοι τὸ πάλαι, παρακαλῶ ἵνα δημοσιεύσητε τοῦτο εἰς τὸ Δελτικὸν τῆς Ἐταιρείας ὑμῶν, ἥς αἱ ἱστορικαὶ μελέται φθάνουσι μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων.

Μετὰ βαθυτάτης ἐκτιμήσεως

Γεώργιος Π. Ἐμ. Γιαννόπουλος

Ἀριθ. 313

Δ. 187

Ἐν Πύργῳ τῇ 25 Μαρτίου 1838

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὁ Δήμαρχος Λετρινῶν

Πρὸς τοὺς Κυρίους Π. Ἐμ. Γιαννόπουλον, Α. Αὐγερινόν, Κ. Γκίκαν, Π. Σπ. Ἀχολον καὶ Θαλῆν Θεοδωρίδην.

Καθιερωθείσης καθ' ὑψηλὴν Β. ἀπόφασιν τῆς 25 Μαρτίου ὡς ἡμέρας ἐθνικῆς ἑορτῆς ἀπαιτεῖται διὰ νὰ πανηγυρισωμεν προσηκόντως ταύτην ἢ ὅσον ἐνδέχεται καὶ αἱ περιστάσεις ἐπιτρέπουν ἐξάσκησις ἐκαί-

ΑΡΓΥΡΟΤΕΥΚΤΟΝ ΔΙΠΤΥΧΟΝ

ΕΝ ΤΗ ΜΟΝΗ ΚΗΠΟΥΡΙΩΝ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ

Ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τῆς μονῆς Κηπουρίων ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀπόκειται μεταξὺ ἄλλων καὶ ἀργυρότευκτον δίπτυχον, ἐν ᾧ παρίσταται ἡ Θεοτόκος γλυκοφιλοῦσα ἑκατέρωθεν αὐτῆς ΜΡ. ΘΥ, ΙΣ, ΧΣ· κάτωθι ἑξαπτέρυγον, ὑφ' ὃ ἐγγράρατος ἐπιγραφὴ κεφαλαίοις γράμμασιν: «*Ἀφιεροῦται τὸ παρὸν ἐν τῇ ἱερᾷ | μονῇ Κηπούρια παρὰ τοῦ κυρίου | πρίγκηπος Βλαδιμίρου Δαλγουροῦχου | ὑπὲρ ὑγείας αὐτοῦ καὶ δι' αἰδίου αὐτοῦ | μνημόσυνον. Ἐν Πετροπόλει τῷ ΔΩΞΒ' | ἐν μηνὶ Φεβρουαρίῳ*».

Ἀριστερὰ παρίστανται οἱ τρεῖς Ἅγιοι τῆς Ἑπτανήσου. Ἐν τῷ αὐτῷ ἄκρῳ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀνάγλυφον. Εἰς δὲ τὰς 4 γωνίας ἄνω μὲν δύο ἱερατικαὶ μορφαὶ κρατοῦσαι Εὐαγγέλια· κάτωθι δὲ δύο μιτροφόροι ἐπίσκοποι κρατοῦντες ποιμαντικὰς ῥάβδους. Πλαίσιον ποικίλον εἰς πλύσιον διάκοσμον. Ἐν τῇ ἀριστερᾷ πτυχῇ τοῦ δίπτυχου παρίσταται ἐν τῷ μέσῳ Σταυρὸς μετὰ Τιμίου Ξύλου· ἐν τῷ ἄνω ἄκρῳ ὁ Παντοκράτωρ μετὰ τριγώνου φωτοστεφάνου· ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸ Ἅγ. Πνεῦμα. Ἀριστερὰ δὲ ἡ Θεοτόκος ὀπισθεν νεφῶν ΜΡ ΘΥ. Δεξιὰ δὲ ὁμοία μορφή περιπυρρὸν μὲ κυματίζουσαν κόμην. Ἐπιγραφὴ ἐπ' αὐτῆς ῥωσιστί. Ἐκατέρωθεν δὲ τοῦ Σταυροῦ οἱ Ἅγιοι Κωνσταντῖνος καὶ Ἑλένη ἐν ἀναγλύφῳ (ὡς πᾶσαι αἱ μορφαί) δεικνύοντες τὸν Σταυρόν. Ἡ Ἅγ. Ἑλένη κρατεῖ πανάκιον, ἐφ' οὗ ὀστά. Ἄνω τοῦ Σταυροῦ ἡ Ἅγία Τριάς, εἰς δὲ τὰς 4 γωνίας οἱ Εὐαγγελισταί.

Ἐξωτερικῶς ἐπὶ τῆς κορυφῆς εἶναι προσκεκολλημένοι τρεῖς ἄγγελοι Σεραφεῖμ. Ἐπὶ δὲ τῆς προσθίας ὀψεως ἡ Ὑψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐγγράρατος. Κλειόμενον δὲ τὸ δίπτυχον πορποῦται ὡς Εὐαγγέλιον.

Ν. Ι. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΜΟΝΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΕΝ ΤΣΑΓΓΑΡΑΔΑ

Ο ΛΥΚΟΣ ΕΦΑΓΕ 40 ΠΑΙΔΙΑ

Τσαγγαράδα. Ὁ Ζωσιμᾶς Ἐσφιγμενίτης ἔγραψεν ἐν τῷ *Ἡμερολογίῳ* τοῦ «*Φήμη*» (ἐν Βόλῳ 1887 σ. 158) τάδε: «Ἐν Τσαγγαράδῃ κατὰ τὴν θέσιν «*Κουτίκια*» κεῖται μονή τις. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἄνωθεν τῆς δυτικῆς θύρας κεῖται ἐπιγραφὴ ἐφ' ὑγρῷ (fresco) (ταύτην δημοσιεύει μὴ τηρῶν παντοῦ τὸ ὀρθογραφικόν)». Ὁ δὲ γυμνασιάρχης Βόλου κ. Ἰω. Κατσουρὸς ἀντέγραψε τῷ θέρει τοῦ 1918 αὐτὴν πιστῶς, ἔχουσιν οὕτως:

Ἐπιγραφὴ.

Στίχ.

1. † Εἰστόρθει ὁ Θεὸς κὲ πάνσεπτος ναὸς
2. τῶν θ. ἡσωδίων τῆς Κυρίας Θεοτόκου, ἀραρατεύοντος
3. δὲ τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Δημητριάδος Ἰω-
4. αννικίου, ἐπιμερέβον δε εὐλαβέστατος κύρ Γαβριήλ ἱε-
5. ρομονάχου, κόπου τε καὶ ἐξόδου τοῦ τειμοιοτάτου κύ-
6. ρι Χατζιμιχάλι τοῦ Δίμου
7. εἰς τῶ ἀνῶ κερὸν εφαγεν ὁ λύκος ἐδώθι
8. οἰς αὐτὰ τὰ χορῖα εὖς τριάκοντα πεδία
9. ἀπο το Γόλο καὶ ἐδώθι ἕως τον Μουζέλες
10. κῆτουν καὶ σῖεσι μεγαλι δθα θαλάσις καὶ
11. ξιραρας ἀπὸ τοὺς πολέμους ὄμος καὶ
12. ἐκράτησεν καὶ ἱ ποίνα τρεῖς τέσσαραις
13. χρόνοι ἑκατὸν ἐξήντα τωσκόσκινο
14. ετος ΔΧΠΖ (=1687)

ἐν μηνὶ ἰουλιου 1
ὁ γραφας τα ποι-
νὸς Ἰω" του Μιχαῖλ
του Πουλακι ιουου Κω-
νσταντινου.

(μῆκος τῆς κάτω ἐπιγραφῆς 0,245).

Ἀκριβὲς ἀντίγραφον. Ἐν Χαλκίδι 12 Αὐγούστου 1924

Ν. Ι. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ἄρ. Πρ. 915.

Ἐν Βερολίῳ τῇ 30 Ἰουνίου 1923.

Πρὸς τὸ Ἐθνολογικὸν Μοῦσεον

Ἀθήνας.

Ἀποστέλλομεν ὑμῖν συνημμένως μετάφρασιν ἄρθρου δημοσιευθέντος ἐν Danzig ἐν τῇ Gazeta Gdanska, σχετικὸν πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἑλληνικῆς πυροκρίας ἐν Πόζεν, πρὸς περαιτέρω χρῆσίν σας.

Ὁ Πρεσβευτὴς καὶ ἄ. ἄ.

Ἀντίγραφον.

CONSULAT GENERAL DE GRÈCE

VILLE LIBRE DE DANZIG

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΝ ΠΟΖΕΝ

Ἄνοικτοί καὶ φιλόξενοι εἶναι ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν οἱ δρόμοι πρὸς τὴν Πολωνικὴν δημοκρατίαν διὰ τοὺς ἀλλοδαπούς. Διὰ τοῦτο ἦλθον πολλοὶ καὶ ἐκ διαφόρων μερῶν τοῦ κόσμου: Γερμανοί, Ἴταλοί, Ὀλλανδοί, Σκῶτοι, Ἀρμένιοι, Ἕλληνες, Γάλλοι καὶ Ἑλβετοί.

Τὰ αἷτια τῆς ἀφίξεώς των εἶναι διάφορα, ἐξαρτώμενα ἐκ τῶν διαφορῶν ἐποχῶν. Τοὺς μὲν ὠδήγει ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ διπλωματία ἢ καὶ ἡ ὄρεξις τοῦ νὰ γνωρίσωσι ξένας μεμακρυσμένας χώρας. Ἄλλους ἐμπορικαὶ σχέσεις. Καὶ θρησκευτικὰ γεγονότα ἠνάγκασαν πολλοὺς νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ ἐπὶ παραδείγματι τοὺς Σκώτους. Πολλοὶ ἐκ τῶν μεταναστῶν αὐτῶν παρέμειναν καὶ εἰς Πόζεν καὶ μὲ τὸν καιρὸν συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς Πολωνοὺς. Ἐξαιρέσειν ἀποτελεῖ ἐν τούτοις ἡ ἑλληνικὴ πυροκρία, ἣτις παρέμεινε πιστὴ εἰς τὴν θρησκείαν τῆς καὶ διετήρησε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὸν ἔθνισμὸν καὶ τὴν γλῶσσάν τῆς. Δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ μὲ βεβαιότητα ποῖα αἷτια προεκάλεσαν τὴν μετανάστευσιν τῶν πολυαριθμῶν αὐτῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἐπαρχίαν «Μεγάλη Πολωνία». Ἴσως πολιτικαὶ ταραχαὶ αἵτινες συνέβησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ μέσα τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος. Πολὺ δὲ πιθανὸν καὶ ἡ ὄρεξις τοῦ νὰ κερδίσωσι χρήματα, νὰ ἔφερον εἰς ἡμᾶς τὰς οἰκογενείας ταύτας τῆς Ἀνατολῆς. Ἕλληνες ἦσαν ἤδη ἀπὸ μακροῦ

ἀποκατεστημένοι εἰς Πόζεν. Τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία τῆς πόλεως ἀναφέρουσιν ἐν ἔτει 1580 περὶ δύο Ἑλλήνων. Ταυτοχρόνως κατόκει ἐκεῖ ὁ Ἰάκωβος Βαρκεντίνη, ἐκ τῆς νήσου Κεφαλληνίας. Ἐκ τῶν χρόνων αὐτῶν μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Στανισλάου Λυγούστου δὲν ἠϋξήθη ὁ ἀριθμὸς των. Ἐν ἔτει 1755 ἠσυχολοῦντο μὲ ἐμπόριον οἴνου οἱ Θωμᾶς Ρώζας, Θεόδωρος Μακουλέφσκι, Ἀναστάσιος Γκαμπόφρος καὶ Γεώργιος Σαμπέλσκι. Κατὰ τὸ τέλος τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος ἦλθον ἐνταῦθα ἀρκαταὶ οἰκογένειαι ἐκ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας καὶ κατόκησαν ἐν Πόζεν καὶ εἰς μικροτέρας πόλεις.

Αἱ ἐμπορικαὶ συναλλαγαὶ ἦσαν κατὰ τὸ τέλος τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος δύσκολοι διὰ τοὺς Πολωνοὺς ἐμπόρους, προκληθείσης οὕτω τῆς πτώσεως τοῦ πολωνικοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Αὕτη ἡ ἐποχὴ ὑπῆρξεν διὰ τοὺς ἰδιοφυεῖς Ἕλληνας πολὺ εὐνοϊκὴ, διότι ἦτο εὐκόλον νὰ νικήσουν ἀνεπιτήδειον συναγωνισμὸν εἰς μίαν ἐποχὴν τοῦ τοῦ ἔθνος καταπίπτει. Πρὸ τοῦ νὰ ἀφομοιωθοῦν οἱ Ἕλληνες μὲ τὸν πολωνικὸν πληθυσμὸν παρουσίαζον κατ' ἀρχὰς ἐν μὴ εὐχάριστον στοιχεῖον διὰ τοὺς ἐκεῖ πολιτικοὺς κύκλους. Κυρίως ἠσυχολοῦντο μὲ τὴν εἰσαγωγὴν ἑλληνικῶν καὶ οὐγγρικῶν οἴνων. Ἦλθον εἰς τὴν Πολωνίαν ἐντελῶς μόνοι ἀφῆσαντες τὰς γυναῖκάς των καὶ τὰς οἰκογενείας των εἰς τὴν πατρίδα των καὶ ἔνεκα τούτου τὸ κερδιζόμενον χρῆμα ἀπεστέλλετο εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἰδιοφυεῖς εἰς τὸ ἐπάγγελμά των πολλάκις ἐξημίωσαν τοὺς ἐντοπίους ἐμπόρους εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις των. Διότι εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς αὐτοὺς κύκλους ἐπεκράτουν αἱ παραδόσεις αἱ προερχόμεναι ἐκ παλαιῶν προνομίων καὶ δικαίων. Τὰ πρακτικὰ τῆς τότε ἐμπορικῆς ἀδελφότητος παρουσίαζον ἀρκετὰς παραδοξότητας τῶν τότε συνθηκῶν, ὄντα ὑπερπληρωμένα (11 ἑκατονταετηρεῖς) μὲ διάφορα παράπονα κατὰ τῆς ἐπικρατούσης τάξεως καὶ ἐκ τῶν ὁποίων προκύπτει ἡ ἀδυναμία πρὸς πραγματοποίησιν διαρρυθμίσεως καὶ ἀγῶνος συναγωνισμοῦ. Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ τεραιτοῦς Σέϊμς (πολωνικὴ βουλή) κατέλαβεν ἡ ἐμπορικὴ ἀδελφότης ἐξαιρουμένης τῆς Βαρσοβίας καὶ τῆς τοῦ Danzig ἑξουσίας θέσειν. Ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς προέρχεται ὅτι ἐπὶ ἡδὲ ἐμπόρων τοῦ Πόζεν ἀναλογοῦν 10 Ἕλληνες ὡς οἱ Μιχαὴλ καὶ Ἰωάννης Ραβλόβσκι, Ἀναστάσιος Σαμπέλσκι, Γεώργιος Λεσπάρης, Μιχαὴλ Δημόφσκι, Δημήτριος Καλούμπας, Κωνσταντῖνος Τουσιάνσκι καὶ Θωμᾶς Ἰβάνοβιτς. Οἱ ἐπιτήδειοι ἐπιλυδες ἐκ τοῦ Νότου ἀντελήφθησαν εὐθὺς διὰ τῆς ἐνστίκτου ἰδιοφυίας των πῶς ἠδύναντο νὰ κυριαρχήσουν τῆς καταστάσεως εἰς αὐτὴν τὴν δύσκολον ἐποχὴν διὰ τὴν Πολωνίαν. Ἀφοῦ ἐπλούτησαν, ἠγόρασαν εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ Πόζεν, εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, μίαν οἰκίαν. Εἰς τὸ τέλος

τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος εἶχον οἱ ἐπόμενοι Ἕλληνες οἰκίας ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς: Μιχαήλ Μαρίλος οἰκίαν ὑπ' ἀρ. 88, Ἰωσήφ Παυλόβσκι, Ζαχαροπλάστης ἀρ. 76, Τουσίνσκι ἀρ. 67. Ἐν ἔτει 1781 ἠγόρασεν ἡ οἰκογένεια Ζουπάνσκι (Ζουπάνος) μίαν οἰκίαν, τὴν ὁποίαν ἐκράτησε σχεδὸν 100 ἔτη. Εἰς αὐτοὺς ἐπίσης ἀνήκε καὶ ἡ ὑπ' ἀρ. 58 οἰκία τῆς ἀγορᾶς. Ἡ οἰκογένεια Ζουπάνσκι ἠσχολεῖτο πολὺ μὲ τὴν ἑλληνικὴν παροικίαν καὶ διετήρησε τὴν ἐθνικὴν πίστιν τῆς. Ἀκόμη καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς πόλεως ἠγόρασαν οἱ Ἕλληνες οἰκίας, Λεπάρης ὁδὸς Σλουσάρκι, Ἰβάνοβιτς ὁδὸς Βροτσλάβκι, Γραμπόβσκι ὁδὸς Πσιεί, Βρετόβσκι καὶ Δίσμας ὁδὸς Βροκέτσκι.

Ἡ Ἐπιτροπὴ διὰ τὴν καλὴν τάξιν τῆς πόλεως ἐξέδωκε κατὰ τὸ ἔτος 1873 τὴν ἐπομένην διάταξιν κατὰ τῶν Ἑλλήνων:

«Πρὸς παρεμπόδισιν τοῦ νὰ πτωχύνῃ ἡ χώρα καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ νὰ ἔχῃσι ἔμποροι δημόται τῆς πόλεως ἀρκετὰς ὠφελείας, ἐπειδὴ ἀπεδείχθη ὅτι Ἕλληνες καὶ Οὐγγροὶ ἐμπορευόμενοι οἴνους, ἐλαιουμένων δύο, κατοικοῦσιν ἐν τῇ πόλει καὶ οὐδεμίαν ἰδιοκτησίαν ἔχοντες κερδίζουσι ἀρκετὰ πρὸς ζημίαν τῶν ἐντοπίων ἐμπόρων ὅλοι αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες, προκειμένου ν' ἀγοράσωσι οἰκίας ἢ οἰκόπεδα, μετὰ τὴν ἀπεπεράτως τῶν διαπραγματεύσεων πρέπει νὰ δοκίζωνται ὅτι μὲ τὴν ἰδιόκτητον περιουσίαν των θὰ πληρῶνουν ὅλα καὶ δὲν θὰ δανείζωνται διὰ τὴν ἀγοράν».

Οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαν φανατικοὶ εἰς τὴν πίστιν των. Ἡ ἱεραρχία τῆς ἐκκλησίας ἦτο ἑλληνικὴ ἐξαρτωμένη ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὴν 17ην Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1778 παρέστησαν οἱ κληρικοί τοῦ Πόζεν διὰ πρώτην καὶ τελευταίαν φορὰν μάρτυρες ἐνὸς δι' αὐτοῦ ξένου θαυμασίου ἀνατολικοῦ ἔθμου. Οἱ Ἕλληνες, ἐφορτάζοντες τότε ἐκκλησιαστικὴν ἐορτὴν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Γαρζίσκι ἐπὶ τῆς πλατείας, μετέβησαν ἐν ἐφορτασίμῳ λιτανεῖα τῇ συνοδείᾳ ρωσικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν μεγάλην γέφυραν εἰς τὸ προάστειον «Ἁγίου Ρόχ» καὶ ὑπὸ τοὺς πυροβολισμοὺς ὄπλων καὶ κανονίων ἠγίασε ὁ ἱερεὺς τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ Βάρτα.

Κατὰ τὸ ἔτος 1780 περίπου ἰδρύθη ἡ ἐπονομασθεῖσα «Ἑλληνικὴ κοινότης». Ἡ οἰκογένεια Ζουπάνσκι ἠγόρασε μίαν οἰκίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Νόβα ἀρ. 2 καὶ ἐκτίσεν ἐκεῖ παρεκκλήσιον. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο ὑπῆρχε μέχρι τοῦ ἔτους 1909, ὅποτε διελύθη καὶ ἡ ἑλληνικὴ κοινότης δι' ἐνὸς τῶν μελῶν αὐτῆς, τοῦ μακαρίτου Ζουπάνσκι. Τὰ αἴτια τῆς διαλύσεως ἦσαν ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν μελῶν, ἦτοι τριῶν: τῶν κυρίων Βάτλαβ, Ἰωάννου καὶ Στεφάνου Ζουπάνσκι, διότι οἱ υἱοὶ τοῦ κ. Βά-

τλαβ Ζουπάνσκι Γεώργιος καὶ Ἀδὰμ εἶναι ἤδη καθολικοί. Κατὰ τὸ τέλος τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος ἦτο Πρόεδρος τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος ὁ κ. Χαρτοφύλαξ, μετὰ τοῦτον ὁ κ. Ἀναστάσιος Σάβεξ. Ὁ χαρτοφύλαξ εἶχε διαφόρους ἐριδας μετὰ τῆς κοινότητος. Τὸ ἔτος 1797 ἐδημοσίευσεν ἡ ἐφημερὶς τῆς Ἀνατολικῆς Πρωσίας μίαν σημείωσιν: «Ὁ Ἕλληνας ἱερεὺς Χρῦσανθος Ἱερομόναχος ἐν Κάλις ἐκληροδότησε τὴν περιουσίαν του εἰς τὸ μοναστήριον «Ζάουρα» τοῦ Ἁγίου ὄρους ἐν Μακεδονίᾳ καὶ εἰς τὸν προΐσταμενον κ. Χαρτοφύλακα κλπ.».

Τὸν ἱερέα τοῦτον ἐπωνόμαζον «Οὐγγρον» καὶ ἐκ τῆς προσωνυμίας του ταύτης συνέβη τὸ ἀκόλουθον γεγονός. Μία κυρία Ποδστολίνα διαμένουσα ἐν Πόζεν διέταξε μίαν ἡμέραν τὸν ὑπηρέτην της νὰ προσκαλέσῃ τὸν οὐγγρον ἱερέα, ὁ δὲ ὑπηρέτης ἔτρεξεν εἰς τὸν Ἕλληνα, ὅστις ἐκπλαγεὶς διὰ τὴν ἀπρόοπτον τιμὴν μετέβη εἰς τὸ δεῖπνον πρὸς μεγαλύτεραν ἐκπληξιν τῆς οἰκοδεσποίνης ἀναμενουσῆς τὸν οὐγγρον ἱερέα. Τὰ χειρόγραφα διὰ τὸ ἄνω γεγονός εὐρίσκονται εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς πόλεως Πόζεν.

Ἡ ἑλλ. κοινότης καὶ δὴ ἡ οἰκογένεια Ζουπάνσκι εἶχεν ἰδρύσει καὶ νεκροταφεῖον κατὰ τὸ ἔτος 1797 διὰ τοῦ Κ. Ζουπάνσκι καὶ τὸ ὅποιον εὐρίσκετο εἰς τὰ βόρεια τοῦ προαστείου Βέλδα. Ἐν τούτοις κατὰ τὸ ἔτος 1857 ἀντήλλαξαν τὴν ἄνω ἔκτασιν οὐσαν ἀπαραίτητον διὰ φρούρησιν μὲ μίαν ἄλλην εὐρισκομένην εἰς τὴν ὁδὸν Κολόμπα (σήμερον Ταβαρόβα), ὅπου καὶ μετεφέρθησαν οἱ τάφοι μὲ μεγάλην πομπὴν κατ' ἀνατολικά ἔθιμα. Τὸ νεκροταφεῖον αὐτὸ ἔκειτο πλησίον τοῦ νεκροταφείου τοῦ Ἁγ. Μαρτίνου καὶ ἠγοράσθη ὑπὸ τῆς κοινότητος τῆς ἄνω ἐκκλησίας ἐκ τῆς οἰκογενείας Ζουπάνσκι ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴν πειραχθοῦν οἱ τάφοι τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. Ἐπὶ τοῦ νεκροταφείου τοῦ Ἁγ. Μαρτίνου ὑπάρχουν πολλοὶ τάφοι Ἑλλήνων. Εἰς τὴν θέσιν ὅπου ἦτο προηγουμένως τὸ ἑλλ. παρεκκλήσιον, εἰς τὴν ὁδὸν Νόβα, ἐκτίσθη νέον οἰκοδόμημα σημειωμένον μὲ ἓνα ἑλληνικὸν σταυρὸν, κατὰ τὸ 1909 ἀνῆκον εἰς τὸν κύριον Βάτλαβ Ζουπάνσκι. Τὸ τότε παρεκκλήσιον ἦτο πλουσίως κεκοσμημένον μὲ εἰκόνας βυζαντινῆς σχολῆς καὶ πλουσίας τοιχογραφίας, κεντήματα ἀπὸ μαργαρίτας, παλαιὰ κοσμήματα, ἀξίαι, δοχεῖα, ἐκκλησιαστικὰ βιβλία.

Ἡ οἰκογένεια Ζουπάνσκι ἔχει εἰς τὴν κατοχὴν της οἰκογενειακὸν βιβλίον, εἰς τὸ ὅποιον εἶναι ἐγγεγραμμένα τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς ἐν Πόζεν ἑλλ. κοινότητος, ἦτοι γάμοι, βαπτίσεις καὶ θάνατοι. Τὸ βιβλίον αὐτὸ γεγραμμένον εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἀρχεται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1775. Οἰκογενειακαὶ εἰκόνας μὲ ἑλληνικὰς καὶ πολωνικὰς ἐνδυμασίας

τοῦ Ζουπάνσκι, βιβλία καὶ διάφορα ἄλλα ἀντικείμενα ἀξίας ἀποτελοῦσι πλουσίαν συλλογὴν ἑλλ. οἰκογενειακῶν ἐνθυμίων. Ὅλα τὰ ἀνωτέρω ἀντικείμενα ἀνήκουν εἰς τὴν οἰκογένειαν Ζουπάνσκι. Ἐξ ὅλων τῶν μελῶν αὐτῶν τῶν οἰκογενειῶν αἵτινες παρέμειναν εἰς τὴν ἐπαρχίαν «Μεγάλη Πολωνία» διακρίνεται ἐξέχουσα φυσιογνωμία ὁ κ. Ἰωάννης Ζουπάνσκι. Ἀφοῦ παρήτησε τὴν δικηγορίαν, ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἀργότερα ἴδρυσεν μέγα βιβλιοπωλεῖον ἐν Πόζεν, τὰ δὲ κέρδη του ἐκ τούτου ἦσαν πολὺ μεγάλα. Ὁ Ζουπάνσκι δὲν ἐπεδόθη μόνον εἰς τὸ ἐμπόριον, ἀλλὰ συνεργασθεὶς καὶ ὡς ἐκδότης βιβλίων μεγάλως ὑπεστήριξε τὰς ἐθνικὰς ὑποθέσεις, ἐξεπλήρωσε δὲ τὸν σκοπὸν του τοῦτον ὅσον οὐδεὶς ἐκδότης πρὸ αὐτοῦ. Ἐξέδωκε περὶ τὰ 500 ἔργα πλὴν διαφόρων καλλιτεχνημάτων καὶ μουσικῶν τεμαχίων κλπ. Ὅλαι αἱ ἐκδόσεις του διακρίνονται διὰ τὸ φιλόκαλον τῆς ἐσωτερικῆς ὄψεως τοῦ βιβλίου, οὔσης πολλάκις πολυτελεστάσης. Ὁ Ζουπάνσκι δὲν ἐβασίσθη ποτὲ ἐπὶ τοῦ κέρδους καὶ δὲν ἐφείσθη οὔτε χάριτος οὔτε τύπου. Ἐδωκε μεγάλας δωρεὰς διὰ τὸ κοινὸν καλὸν (pro publico bono), οὐδέποτε δ' ἐσκέπητο προσωπικὴν του ὠφέλειαν. Πλὴν τῶν ἐκδόσεων τούτων ἴδρυσεν ὁ Ζουπάνσκι καὶ πλουσίαν βιβλιοθήκην, ἐξ ἧς ἠδύνατό τις νὰ δανείζεται βιβλία. Ἐν ἔτει 1841 κατηγορήθη τὸ βιβλιοπωλεῖον του ὅτι ἔκαμεν ἐπαναστατικὴν προπαγάνδαν, διότι ἀπέστειλε εἰς Ρωσίαν εἰκόνας τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐπαναστάσεως Κονάρσκι, Βόλοτσ καὶ Σαβίσκι. Διὰ τοῦτο ἔλαβον χώραν συχναὶ ἔρευναι εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον καὶ κατεσχέθησαν διάφορα δημοκρατικὰ δημοσιεύματα. Εἰς τὰς κοινωνικὰς του σχέσεις διεκρίθη ὁ Ζουπάνσκι διὰ τῆς εὐγενείας του, ἧτις τοῦ ἐδημιούργει φίλους εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις. Παρὰ τὴν θρησκευτικὴν διαφορὰν ἣν διετήρησε μέχρι θανάτου ὑπῆρξε καλὸς Πολωνὸς πατριώτης. Διὰ τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς ἐκάλει τοὺς ἱερεῖς ἀπὸ τὴν Λειψίαν καὶ οὐχὶ τοὺς Ρώσους ἀπὸ τὸ Κάλιτσκι. Ὁ θάνατος τοῦ Ζουπάνσκι ἔρριψεν εἰς πένθος ὀλόκληρον τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐκτιμήσει τὰς ὑπηρεσίας του. Ἡ σορὸς του ἀναπαύεται εἰς τὸ παλαιὸν ἑλλ. νεκροταφεῖον τοῦ Πόζεν.

Οἱ Ἕλληνες χαρακτηρίζονται πλὴν τῶν φανατικῶν συνδέσμων πρὸς τὴν θρησκείαν των καὶ τὰ ἔθιμά των διὰ τῆς ἀγαθοεργίας των. Οἱ Ἕλληνες ὄντες διεσπαρμένοι εἰς ὅλον τὸν κόσμον κερδίζουσι μεγάλας περιουσίας τὰς ὁποίας κληροδοτοῦσι μετὰ ταῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν πατρίδα των διὰ τὸ γενικὸν καλόν. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἰδρύθησαν καὶ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ὡς καὶ ἐν τῇ τουρκοκρατουμένῃ Ἑλλάδι τὰ μεγαλοπρεπέστερα νοσοκομεῖα, ἀναρρωτήρια, βιβλιοθήκαι, ἀνα-

γνωστήρια, μουσεῖα, καὶ σχολεῖα μοναδικὰ εἰς τὸ εἶδός των. Ὅλα ταῦτα ὀφείλουν τὴν ἰδρυσίν των εἰς τὴν ἐργατικότητα καὶ ἐνεργητικότητα τῶν ἀτόμων ἐκείνων ἅτινα μικρὰν σημασίαν ἔχοντα εἰς τὸν δημόσιον βίον, διεσπαρμένα, εὐρίσκονται εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον, ἔμποροι, καλλιτέχναι, χειρῶνακτες διάγοντες βίον ὀλιγαρχικὸν ἵνα δυνηθῶσι μετὰ θάνατον νὰ κληροδοτήσωσιν εἰς τὴν πατρίδα των σπουδαῖα ἔργα.

Ἐπίσης ἐν Πολωνίᾳ ὑπῆρξαν Ἕλληνες μὲ τὴν ἐμπορικὴν προδιάθεσιν καὶ ἰκανότητα καὶ τὰς ἐμπορικὰς γνώσεις παρὰ τὴν ἀρχικὴν δυσαρέσκειαν διὰ τὸν συναγωνισμόν, ἐν στοιχείον προσδῶσαν εἰς τὴν χώραν ὠφελείας εἰς τοὺς χρόνους τῆς γενικῆς ναρκώσεως καὶ καταπτώσεως τοῦ πολωνικοῦ ἐμπορίου, πολὺ ταχέως δὲ συνεταυτίσθησαν καὶ συνέζων εὐχαρίστως μετὰ τῶν πολωνικῶν πληθυσμῶν. Τούτου ἕνεκα καὶ μετὰ τὴν δόλυσιν τῆς Πολωνίας δὲν ἐξεγερομανίσθησαν, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας διεκρίθησαν διὰ τὸν πατριωτισμὸν των, ἂν καὶ ἠδύναντο νὰ ἔχουσι πολλὰς ὠφελείας ἐκ μέρους τῶν Γερμανῶν. Οἱ Ἕλληνες ἔδωσαν εἰς τὴν Πολωνίαν πολλοὺς καλοὺς πολίτας καὶ οἱ ἀπόγονοι τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἀντιπροσωπεύονται εὐαρίθμως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ «Μεγάλη Πολωνία». Διακρίνονται οὐχὶ μόνον ἀπὸ τὴν ὄραϊαν ἀνατολικὴν φυσιογνωμίαν ἀλλ' ἔχουσι συναποκομίσει καὶ τὸν σπινθῆρα τοῦ ἑλλ. πνεύματος ὅπερ τοὺς διακρίνει ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐργασίας διὰ τὸ κοινὸν καλόν.

Εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Πόζεν ὑπάρχει καὶ ἔδρα τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης, ἣν κατέχει ὁ αἰδεσιμώτατος ἱερεὺς Καζαντζάκος ἐξ Ἡπείρου.

Ἄρ. 547.

Η ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΗ ΓΕΡΟΥΣΙΑ (1)

Πρὸς τὸν Φιλογενέστατον ἀδελφὸν κύριον Ἀνδρέαν Καλαμογδάρτην

Ἡ ἀπόκρισις τῶν γραμμάτων σας ὑπὸ 26 καὶ 27 τοῦ λήγοντος διὰ τὸν ἔρανον τῶν ἀπαιτιμένων ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Καλαμάτας θέλει ἀποστείλει ἐπίτηδες ἄνθρωπον ἢ Διοίκησις, πλὴν ἄς μὴ λείψῃ καὶ ἡ συνέργεια καὶ σύμπραξις τῆς φιλογενείας σας εἰς τὴν κατόρθωσιν αὐτοῦ τοῦ ἐπωφελοῦς σκοπομένου. διὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἀποκοπῆς τῶν ἔθνικῶν σὰς περικλιεῖται ἡ ἀιαγκαία διαταγή, πλὴν ἡ φιλογενεία σας ὅταν ἀπέλθῃ ἐκεῖσε, τὰς μὲν λοιπὰς εἰς τὸν δὲν εἶναι ἐπωφελεῖς, θέλετε τὰς ἀνατρέψῃ ἀμέσως, τὰς δὲ τῶν σπαρτιατῶν ἀποκοπὰς, ἂν εἶναι εὐκόλον, θέλετε τὰς ἀναιρέσει, εἰ δὲ καὶ ὑποπτευθῆτε ἐπιβλαβὲς τι ἀποτελεσμα, τὰς ἀφίνετε εἰς ἐκεῖνο ὅπου ἀπεκόπησαν, καὶ ἐν εἰς λόγῳ τοῦτο μένει εἰς τὴν ἀξιοτήτα καὶ τὸν πατριωτισμὸν σας νὰ οἰκονομηθῆ ἔμφρονως, ὥστε καὶ χρηματικῶς νὰ ὠφελῆθῃ, καὶ ἄλλως πως νὰ μὴ βλιφθῆ. καὶ κατὰ τὸ γράμμα σας ἐλπίζομεν ὅτι μετέβητε ἐκεῖσε μέχρι τῆς ὄρας. ὁ στοχασμὸς τοῦ Καπετὰν Γιάννη καλὸς διὰ τὸ μυστικόν, πλὴν ἡ δυστυχία τῆς τεθλιμένης πατρίδος εἶναι φανερά, ἥτις ἐκ τῆς ἀχρηματίας κινδυνεύει νὰ ἀπωλεσθῆ, ἔπειτα ἡ διοίκησις διὰ τοῦτο καὶ μόνον ἔκαμε τὴν γνωστὴν ἐκείνην συμφωνίαν μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου Πετρόπεγη, καὶ ἐλπίζει εἰς τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν φιλογενείαν τόσον τοῦ Καπετὰν μοίρτζινου, ὅσον καὶ τοῦ Καπετὰν Γιάννη, ὅτι μετὰ τὴν προστασίαν των θέλει λείψῃ καὶ καθὲς κατάχρησις καὶ καθὲς σφετερισμὸς. εἰς τὴν Πάτραν ὅσοι σπαρτιάται ἔχουν πατριωτισμὸν καὶ γενναῖα φρονήματα καὶ ἀνδρείαν, ἐκεῖνοι ἄς πηγαίνωσιν, εἰ δὲ μισθοὺς πρὸς τὸ παρὸν δὲν ἔχει νὰ πληρώσῃ ἡ δυστυχὴς ποτρίς, ἡ ἐλευθερία εἶναι κοινή, καὶ ὁ ὑπὲρ αὐτῆς ἀγὼν κοινός, καὶ ὅστις ἔχει χριστιανισμὸν ἐπάνω του, ἄς τρέξῃ εἰς τὸν Ἱερὸν ἀγῶνα. ἀπὸ τὰ δάτζια δέκα τὰ ἑκατὸν ἐζήτησεν ἐξ ἀρχῆς ὁ Καπετὰν Γιάννης, καὶ τοῦ τὰ ὑπεσχέθη ἡ Διοίκησις, ἐγένετο περὶ τούτου ὁμιλία καὶ μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου Πε-

τρόπεγη, καὶ πάλιν εἰς τὰ δέκα τὰ ἑκατὸν ἐκρίθη εὐλογον, ἀπορον τὴν πῶς ζητεῖ περισσότερα, ἐν ᾧ βλέπει καὶ τὰς δεινὰς ἀνάγκας τῆς πατρίδος. κατὰ τοῦτο ὁμιλήσατε μετὰ τῆς γενναιότητός του, καὶ ἐλπίζομεν νὰ εὐχαριστηθῆ ὡς καλὸς πατριώτης καὶ ζηλωτὴς, καὶ δίδοντας τὸ ἀνῆκον τῆς Γενναιότητός του, τὰ λοιπὰ ἐκ τῶν τατζίων χρήματα ἐπιστατήσατε νὰ ἀποσταλῶσιν εἰς τὸ κεντρικὸν ταμεῖον, διὰ νὰ προφθάσωμεν τὰ μηνιαῖα τῶν καραβίων, χωρὶς τῶν ὁποίων εἴμεθα χαμένοι. ἡ τιμὴ τὴν ὁποίαν προσφέρει ὁ αὐτόθι πραγματευτὴς εἶναι πολλὰ μηδαμινή, ἐδὼ εἶναι ἄλλοι πραγματευταὶ καὶ δίδουν περισσότερα, ἂν καὶ ὁ αὐτόθι δίδει τι περισσότερο, ἄς γνωστοποιηθῆ ἢ διοίκησις διὰ νὰ ἀποφρασίσῃ τὸ συμφερότερον. ἂν εἰς τὰ δέκα τὰ ἑκατὸν τοῦ δατζίου δὲν εὐχαριστηθῆ ὁ Καπετὰν Γιάννης, ἡμπορεῖτε νὰ τῷ προσφέρετε τὰ δεκαπέντε, ἢ καὶ τὰ εἴκοσι τελευταῖον, ἂν ἀπαντήσῃτε μεγάλας δυσκολίας, ὥστε μένει εἰς τὴν ἀξιοτήτά σας ὅσα ὀλιγώτερα τὸν δώσετε, περὶ τῶν λοιπῶν ὅμως νὰ φρονίσῃτε ἀμέσως νὰ ἀποσταλῶσιν. Ἐρρωσο εὐημερῶν.

Ἐν Τριπολιτῆ τῇ 30 Ὀκτωβρίου 1832.

ἂν διὰ τὰ πρακτέα σας χρειάζεσθε Ἐκτελεστικὴν ἰνάμιν, ἔρχεται αὐτόθι ὁ Καπετὰν νικολάκης Ἰατροάκος, καὶ θέλετε τὸν μεταχειρισθῆ εἰς ὅ, τι χρειασθῆτε.

Ὁ Ἄρχ. Γρηγόριος Δικαῖος Ἀντιπρόεδρος

ὁ Κορ. Κήρυλλος

Ὁ Πρωτοσύγ. Ἀμβρόσιος γρ.

Ἀναγνώστης παπαγιαννόπουλος

ἀναγνώστης κοκοράκης

Γεώργιος μπάραμπ γλης

Διονύσιος παπαγιαννόπουλος

Γιαννάκης Π. κυριακός

Κωνσταντ. ζαφειρόπουλος

Ἰωάννης Γ. Οἰκονομίδης

Χριστόδουλος ἀχολος

Παναγ. Καλογεράς

ἀναγνώστης ἀνασιασόπουλος

Τ. Σ.

(1) Τὰ ἔγγραφα τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας (Καλατεζῶν). Τὸ ἀνω-
ὀφελεται εἰς τὴν ἐρευνητικότητά τοῦ κ. Σ. Θωμοπούλου.

ΑΛΕΞΙΟΥ ΑΠΟΚΑΥΚΟΥ ΕΙΚΩΝ

Πρὸς τὸν ἀξιότιμον Κύριον Πρόεδρον τῆς

Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος.

Κύριε Πρόεδρε

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀποστείλω ὑμῖν τὸ παρὸν ὅπως ἐκδοθῆ ἔν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἐταιρείας, ἂν ἐγκριθῆ ἄλλως μοι ἐπιστραφῆ, κρατουμένης μόνον τῆς συνημμένης τῷ παρόντι εἰκόνας.

Ὡς γνωστὸν ὑμῖν, κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἐπὶ τῆς βασιλείας Καντακουζηνοῦ ὑπῆρχε πρόσωπον ἀντιπολιτευόμενον αὐτὸν ὀνομαζόμενον Ἀλέξιος Ἀπόκαυκος παρακοιμῶνος δούξ, συχνάκις ἀναφερόμενος εἰς διαφόρους συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Εἰς ἡμᾶς ἔν τῇ ἐπαρχίᾳ Σηλυβρίας ἦτο γνωστὸς ἀπὸ πύργου ὑψηλοῦ καὶ κολοσσιαίου κτισμένου παρ' αὐτοῦ ἔν τῷ χωρίῳ Ἐπιβάταις τῆς ἐπαρχίας μας καὶ σφζομένου σχεδὸν ἀκεραίου μέχρι πρὸ 40—50 ἐτῶν περίπου κατεδαφισθέντος δυστυχῶς παρὰ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου φιλοτιμῶν καὶ φλομούσων κατὰ τὰ ἄλλα, ἀπὸ ζήλου ἀδικαιολογήτου ὅπως φαίνεται ὁ παρ' αὐτῷ νεόδμητος ναὸς τῆς δσίας Παρασκευῆς. Ταῦτα ἔν συντόμῳ περὶ αὐτοῦ ὡς πολιτικοῦ.

Πρὸ πενήκοντα περίπου ἐτῶν ἠτύχησα νὰ ἀναγνώσω ἔν τῇ πόλει μας (Σηλυβρία) ἔν τῇ ἱερᾷ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου μεταβληθεῖση εἰς τζαμίον τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀλέξιος Ἀπόκαυκος παρακοιμῶμος κίτωρ», ἣν ἀπέστειλα πρὸς τὸν ἔν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον ὅχι καλῶς δὲν γνωρίζω πῶς δημοσιευθεῖσαν ἔν τῷ περιοδικῷ αὐτοῦ τοῦ 1872—73 σ. 246—6 καὶ 292.

Πρὸ τριῶν δὲ ἢ τεσσάρων περίπου ἐτῶν ἀνεῦρον ἔν ταῖς ἀναγνώσεσί μου ὅτι ἔν τῇ ἔν Παρισίοις Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ ὑπάρχει ἀρχαῖον χειρόγραφον τοῦ Ἱπποκράτους φέρον τὴν εἰκόνα αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ Ἀποκαύκου.

Ταύτης τῆς εἰκόνας δι' ἀναφορᾶς μου ἐζήτησα τὴν λήψιν φωτογραφίας. Ὁ ἀξιότιμος Διευθυντῆς Κ. Hosmolle εὐηρεστήθη διὰ τοῦ ἔν

Παρισίοις ἀπὸ ἐτῶν ἀρχαιολογοῦντος ἰδίᾳ περὶ τὰ θρησκιακά ἀσχολουμένου φίλου κ. Γεωργίου Seure (1) νὰ μὲ δώσῃ τὴν ἀδειαν πρὸς λήψιν φωτογραφημάτων. Ταύτης ἐνόμισα καλὸν καὶ ἐνδιαφέρον νὰ σᾶς στείλω φωτογράφημα. Ἐξ αὐτοῦ ἴσως δύνανται οἱ ἐνδιαφερόμενοι καὶ ἀρμόδιοι νὰ ἐξαγάγωσι συμπεράσματα ὡς πρὸς τὴν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἱατρικὴν ἔν Βυζαντίῳ ἐπιστήμην, διὰ τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, διὰ τὴν οἰκιακὴν αὐτῶν ἐνδυμασίαν, ἴσως καὶ ἄλλων τινῶν.

Ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ν. Γρηγορᾶ (ἔκδ. Βόννης) σελ. 1256—7 ὑπάρχει ποίημα ἐξ 67 περίπου στίχων διηγούμενον τὴν σπουδὴν τοῦ Ἀποκαύκου ἔν τῇ ἱατρικῇ καὶ ἂν καλῶς ἐνόησα φαίνεται ὅτι καὶ ἐδίδαξεν (;) αὐτήν.

Διατελῶ μετὰ πολλῆς ὑπολήψεως.

Ἐν Ἀθήναις 2 Ἰανουαρίου 1924.

Πρόθυμος

ΑΝΤ. Κ. ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ

(1) Ὁ ἀξιότιμος οὗτος κύριος κατὰ τὸ 1912 ἐξέδωκεν ἔν τῷ ἐνταῦθα ἐκδιδόμενῳ Bulletin de la Soc. Hellenique τοῦ 1912 σ. 385—641 τὴν ἐμὴν ἐξ ἀγαλμάτων, ἀγαλματίων, ἀναγλύφων καὶ ἐπιγραφῶν συλλογὴν. Μετ' αὐτοῦ ἀνεσκάψαμεν ἔν μέρει τὸν ἕνα ἀρχαῖον τύμβον (τεπὲ) περὶ τὴν Σηλυβρίαν καταγίνεται δὲ ἀδιακόπως ἔν διαφόροις, περιοδικοῖς ἰδίᾳ δὲ ἔν τῇ Revue Archéologique.

Ἐν Μεσολογγίῳ τῇ 21ῃ Δεκεμβρίου 1923.

Ἐλλογιμώτατε κύριε Διευθυντὰ τοῦ Ἐθνολογικοῦ Μουσείου.

Συνημμένως λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ υποβάλω μιὰν σύντομον μελέτην πρωτότυπον ἐξ αὐτοψίας, ἐν ἣ καταχωρίζω ἰδιοχείρους σημειώσεις τῶν ἀρματολῶν καὶ τῶν κλεφτῶν, αἵτινες θὰ διαφωτίσωσιν ἱκανὰ σημεῖα τῆς ἱστορίας, καὶ παρακαλῶ, ὅπως ἐὰν ἐγκρίνητε καταχωρίσητε ταύτην εἰς τὸ Δελτίον τοῦ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ὑμῶν Μουσείου.

Λιατελῶ μετὰ τῆς ἀνηκούσης ὑμῖν ὑπολήψεως

Ἄρχιμ. Σωφρόνιος Παπακυριακοῦ

ΙΔΙΟΧΕΙΡΟΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΑΡΜΑΤΩΛΩΝ ΚΑΙ ΚΛΕΦΤΩΝ

Ἐν τῇ τέως δημοτικῇ περιφερείᾳ Ἀμφιλοχίας τῆς ἐπαρχίας Βάλτου εἰς ἀπόστασιν δύο καὶ ἡμίσεος ὠρῶν ἀπὸ τῆς σημερινῆς κοινότητος Σαρδιναινῶν κεῖται ἡ διαλελυμένη Μονὴ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Ὁ θυμὸς τοῦ ναοῦ εἶναι σταυρωτὴ μετὰ θόλου. Διαιρεῖται εἰς τρία μέρη ὡς συνήθως ὅλοι οἱ ναοὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλλωσιν ἰδρυθεισῶν μονῶν, εἰς τὸν νάρθηκα, τὸν κυρίως ναόν, καὶ τὸ βῆμα. Ὁ ναὸς ἐσωτερικῶς πολὺ σκοτεινὸς καὶ ὀλίγον κάτω τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, εἰς ἣν διὰ τινῶν βαθμίδων κατέρχεται τις. Ἐξωτερικῶς δὲν φέρει χρονολογίαν ἰδρύσεως. Μόνον ἐν τῇ θύρᾳ τῇ εἰσαγωγῇ ἀπὸ τοῦ νάρθηκος εἰς τὸν κυρίως ναόν κάτωθι τῆς τοιχογραφίας τῆς δευτέρας παρουσίας ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή διὰ χρωστῆρος, γράμμασι κεφαλαίοις μετὰ τῶν συνήθων τῇ ἐποχῇ συμπλεγμάτων. «Ἀνιστορήθη ἡ δευτέρα παρουσία διὰ συνδρομῆς τοῦ Πανοσιωτάτου ἐν Ἱερομονάχοις παπᾶ κὺρ Χριστοφόρου ἡγουμένου καὶ δι' ἐξόδου τῆς Μονῆς ἔτος 1746 Ἰουνίου 20 καὶ ἐφημερεύοντος ὁ παπᾶ κὺρ Ἰάκωβος». Ἐκ τῆς διαφορᾶς ὅμως τῶν τοιχογραφιῶν εἰκάζει ὁ παρατηρητὴς, ὅτι ἡ Μονὴ εἶναι πολὺ ἀρχαιότερα τοῦ 1746 καὶ ἐκ τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος φαίνεται, ὅτι ἐκτίσθη περὶ τὸ 1700. Ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ φέρει χρονολογίαν 1796. Ἔχει θαυμασιωτάτην

τοιχογραφίαν. Αἱ εἰκόνες εἶναι πολὺ ζωηραί. Ἴδιος κατάπληξιν προξενούσιν οἱ 24 οἴκοι τῆς Θεοτόκου καὶ ἡ Κοίμησις αὐτῆς. Τὸ ξυλόγλυπτον εἰκονοστάσιον εἶναι μεγίστης ἀρχαιολογικῆς ἀξίας. Ἐκεῖ παρατηρεῖται ἡ ἄμπελος, ἣς τὰς σταφυλὰς τρώγουσι νεογνὰ ταῶνων' συμβολικὴ παράστασις τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς τρεφομένης διὰ τοῦ ἄρτου τῆς ζωῆς. Ὑπὸ τὸν θολίσκον τῆς θύρας τῆς ἀγοῦσης ἀπὸ τοῦ νάρθηκος εἰς τὸν κυρίως ναόν ὑπάρχουσιν αἱ ἐξῆς ἰδιοχείροι σημειώσεις τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν, ὡς μετὰ μεγίστης δυσκολίας κατώρθωσα νὰ ἀνιγρᾶψω, λόγῳ τοῦ ὅτι ἕνεκα τοῦ χρόνου ἐσβέσθη ἡ ζωηρότης τῶν χαρακτήρων.

Α') Ἔτους 1760 κάνο θυμῶσι ἐγὼ ὁ Χριστὸς Ἀρχουμάνης τὸ γγίρο ὅπου ἐπιάσαμε ἀγάπη μετὰ τὸν καπετὰν Στάθη καὶ τὸ κάνω θυμῶσι νὰ θυμιέτε εἰς πάντας τοὺς ἡόνους καὶ οἷος τὸ διαβάσει ὡς ἔχη τὴν εὐχὴ καὶ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς καὶ νὰ μὲ συγχωρᾷ καὶ ἐμένα τὸν ἀρματολό. τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα καὶ τοῦ μοναστηρίου».

Β') Ἔτος 1751. μαΐου 9. Κωνσταντῆς καὶ Κοντογιάννης καὶ ὁ Βλάχος Κῆτσος ἐδῶ στὸ μοναστηρίον καὶ ἐγὼ ὁ Λάμπρος ἔγραψα . . . »

Γ') «ἔτος 1777 μαρτίου 20· θυμῶσι ἐγὼ ὁ Δημήτριος μετὰ τὸ Χρῆστο καὶ μετὰ τὸ Γεώργη τοῦ Δημητράκη εἰς τὰ Σαρδίνανα καὶ παραπηθήκανε πίσω νὰ ἔχουν τὸ ἀρματολίκι καὶ νὰ δώκη τοὺς σκλάβους ὀπίσω».

Δ') «Ἔτος 1790 Μαρτίου 20 φόντης σκότσαν τὸν ἀναγνώστη ἀπὸ τὸ κομπότη τὸν σκότσε ὁ Παισιᾶς Θεὸς σιχορήστονη καὶ ὅποιος διαζάβει νὰ τὸν σχοράγη καὶ θάχη φχὲς τῆς ἁγίας Παρασκευῆς».

Ε') «ἔτος 1792 Ἀπριλίου 1. φόντης ηπήρη τὸ ἀρματολίκι ὁ ἀναγνώστης Μοσκοβίτης τοῦ . . . (δυσανάγνωστος).

Σ') «1815 μαΐου 15· ἀπέθανε ὁ καπετὰν Καραϊσκος καὶ ἐμπήκε τὸ παιδί του ὁ γλιανάκης καπετάνος».

Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται μαρτυροῦσιν 1) ὅπως εὐσεβεῖς ἦσαν οἱ κλέφται καὶ οἱ ἀρματολοί· 2) ὅπως γνώσεις γραμμάτων εἶχον· 3) ὅτι εἶχον ἐθνικὴν συνείδησιν· 4) ὅτι αἱ μοναὶ ἐχρησίμευον ὡς καταφύγια αὐτῶν καὶ ἐν αὐταῖς ἔλυον τὰς ἀναμεταξύ των διαφορὰς τῇ μεσιτείᾳ τῶν μοναχῶν.

Ὁ Καπετὰν Στάθης ἢ Σταθᾶς ἦτο πολὺ εὐσεβὴς, ἀνήγειρεν ἰδίαν Μονὴν ἐν Ἐμπησῶ ἐπ' ὀνόματι τῆς ψηλαφήσεως τοῦ Θωμᾶ, ἣν ὡσαύτως ἐπεσκέφθη. Διὰ κεραμογραφίας ὑπεράνω τῆς θύρας τῆς εἰσόδου τοῦ βορείου τοίχου εἶναι γεγραμμένα τὰ ἐξῆς·

«Κίτιωρ Καπετάν Σταθῆς 1700 Ἀπριλίου 8). Ὁ Καπετάν Σταθῆς ἦτο ἀρματολὸς τοῦ Βίλτου καὶ ἀφῆκεν υἱοὺς διαδόχους του γνωστοὺς ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἐν Μεσολογγίῳ τῇ 21ῃ Δεκεμβρίου 1923.

Ἀρχιμ. ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΥ

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΤΟ ΑΕΡΟΣΤΑΤΟΝ ΤΟΥ ΜΠΑΧΩΜΗ ΕΝ ΚΑΛΑΡΡΥΤΑΙΣ (1).

(Ἄγνωστος ὁ ποιητής, ἄγνωστος καὶ ἡ χρονολογία πάντως ἐγγράφη πρὸ τοῦ 1820).

Ποῦ εἶσθε κόσμος συναθροισθῆτε
 δράμετ' εὐθέως καὶ μὴν ἀργεῖτε
 μικροὶ μεγάλοι, πεδῖὰ γερόντοι
 πτωχοὶ καὶ πλούσιοι, λαὸς κ' ἀρχόντοι
 κουτζίοι ἀόμματοι καὶ κρατημένοι
 ὑγιεῖς καὶ ἀρρωστοὶ, σακιτεμένοι
 ὅλοι ὅσ' εἶσθε συναθροισθῆτε
 θαῦμα μεγάλο γὰρ νὰ ἰδῆτε
 τρεχᾶτε γλίγωρα, τρεχᾶτε λέ, ω,
 κι' ἂν δὲν προφθάσετε, ἐγὼ δὲν πταίγω.
 Ἐλάτε ὅλοι τινὰς μὴ μείνη
 κι' ὅτι θὰ γένῃ, ποτὲ δὲν γίνη
 τοῦ περιφήμου πολλὰ βλασσιάρου
 εὐτυχισμένου γάλλων Ἰκάρου
 μέλλει νὰ ἰδῆτε καὶ γ. λφονιέρου (Μονγκολφιέρου)
 ζηλωτὴν μέγαν. Καλάρη χαίρου.
 χαίρου καλάρη, κ' εἶνε παιδί σου
 κι' ἡ δόξα ὅλη εἶνε δική σου
 Ἰκαρος νέος μὲ νέον τρόπον
 θέλει πετάξει στοῦτον τὸν τόπον
 τρεχᾶτε κόσμος, ὡς πότε ἀργεῖτε
 νὰ ἡ παρᾶταξις συναθροισθῆτε,
 μπρὲ τί συνάθροισις τί κόσμου πλῆθος
 νὰ κι' ὁ παχώμης μὲ γλυκὸν ἦθος

(1) Οἱ ὡς ἄνω δημοσιευόμενοι στίχοι ἀνευρέθησαν ἐν τοῖς ἐγγράφοις τοῦ ἀοιδίου Ἀθανασίου Δουρούτη. Ἀνήκουσιν εἰς ποιητὴν τῶν χρόνων τοῦ Ἀλῆ καὶ δεικνύουσι τὰς προοδευτικὰς τάσεις τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἡπείρου ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

γλίγωρα γλίγωρα πάντων προτρέχει
 καὶ εἰς ταῖς πλάταις του τὸ βάρος ἔχει.
 τὸν βοηθάει ἀριστερόθεν
 ὁ γιῶργης γκιούρτης, καὶ δεξιόθεν,
 ὁ κυρ δημήτρης τ' ἀντισηκώνει,
 πάντα τὸ βάρος τοῦ διορθώνει.
 νικολὸς γιάνκος μὲ τὸ μπασιτούνι,
 τοῦ κυρ παχώμη τὸ κοντογούνι.
 τρία πατήματα δάινω μένει,
 καὶ φορτωμένος μ' αὐτὰ πηγαίνει.
 ὁ κοντογιάννης εἰς τὸ κεφάλι,
 γεμάτον κάρβουνα ἓνα μαγκάλι
 ὁ γιῶργης ἄρτης ἴστο δεξιὸ χέρι,
 ἓνα καλάθι γεμάτον φέρει
 δέκ' ἄλλοι βλάχοι ἀισλουθοῦσι
 καὶ ὁ καθένας κάτι βαστοῦσι.
 τριχαῖς, παλούκια, τζαπιά καὶ φτιάρια.
 περὼν' ἀρίδες, χοντροὰ σκεπάρια
 σακιά μὲ πίσσαν καὶ μὲ κατράμι
 καὶ δύο ζαλήκια λιανὸ καλάμι.
 ὅλα χρειώδη διὰ τὴν σφέραν,
 ποῦ θὰ πηγαίνει χειμάρου πέραν.
 πλῆθος παιδίων τοὺς τριγυρίζουν,
 χορεύουν ῥίχνουνται, καὶ τοὺς σιουρίζουν.
 πηγαίνουν ἔρχονται, αἶντε φωνάζουν.
 ἓνα τοῦ ἄλλου μακρόθεν κράζουν
 αἶντε νὰ ἰδοῦμεν αἶντεστ' ἀκόμη
 τὴν σλαμαντουῖραν τοῦ κυρ παχώμη.
 Φθάν' ἢ παράταξις στὸν ὄρισμένον
 τόπον γιὰ τοῦτο ἐτοιμασμένον
 οἱ συντοπίτες εὐθύς συμμώνουν
 τὸν κυρ παχώμη ποῦ ξεφορτώνουν
 ὁ κοντογιάννης συμμά πηγαίνει,
 μὲ τὸ μαγκάλι καὶ τ' ἀποθένει.
 φωράει ὁ παχώμης τὸ κοντογούνι,
 καὶ ὁ γιῶργης ἄρτης ἓνα φουσοῦνι
 ἀπ' τὸ καλάθι εὐθύς εὐγάζει,
 μὰ ὁ παχώμης τοῦ τὸ ἀρπάζει,

καὶ μοναχὸς τ' υ τὸτ' ἀρχινάει
 σὰν καλὸς γύφτος γιὰ νὰ φουσάη
 ὄμως μὴ τύχει καὶ παρ' αἴερα
 πρὸ τοῦ χρειώδους καιροῦ ἢ σφαίρα,
 ὁ γιῶργης γκιούρτης, κολέτας δῆμος
 οἱ δυὸ προβάλλουν πολλὰ φρονίμως
 μὲ τα σχοινία καλὰ δεμένην
 νὰ τὴν κρατοῦσι ἐσφαλισμένην
 λοιπὸν εὐθέως παλούκια στείνουν
 καὶ μὲ τοὺς σπάγγους τὴν σφαίραν δένουν
 ὡσὰν τζαντήρι τὴν ἐξαπλώνουν
 καὶ τότε ἀρχίζουν νὰ τὴν φουσκώνουν
 γιούρτης κολέτας μὲ τὸν παχώμη
 καὶ ἄλλοι εἴκοσι βλάχοι ἀκόμη
 φουσοῦν ἀπαύστως, μὰ δὲν εἶνε κόπος
 νὰ τὴν φουσκώσουν, χαμένος τρόπος
 λέγει ὁ γκιούρτης, πρε ντομνε τζέο,
 ἂν δὲν φουσκώνει ἐγὼ τί φταίω,
 μὲ τόσον φύσιμα μὲ κόπον τόσο
 χίλιους γαιδάρους νὰ σοῦ φουσκώσω
 δὲν κοκκινίζει καὶ δὲν ἰδρώνει
 ὅταν κτυπάει εἰς τὸ ἀμῶνι
 ὁ κουτσοίφραιστος μὲ τὴν βαρειάν του
 ἔχοντας κύκλωπας σιτὴν συντροφιάν του
 καὶ μὲ τὴ δύϊαμιν ὅπου κτυπάει
 κάμνει τὴν αἴτην νὰ ἀντιχάη.
 ὡς ὁ παχώμης λιχομανῶντας
 ἀνακατεύεται συχνὰ πηδῶντας
 συχνογυρίζοντας τὸν κῶλο σειῶντας
 καὶ τὴν φωτιὰν συχνοσυμπῶντας
 ἀνάπτει ὄλος καὶ κοκκινίζει
 φωνάζει, σκούζει, κ' ὄλον μανίζει
 καὶ μέγαν κόπον, εἰς μισὴν μέραν
 τέλος φουσκώνουν αὐτὴν τὴν σφαίραν.
 τὸτ' ὁ παχώμης τὸν κοντογιάννη
 κράζει, τοῦ φέρει ἓνα τηγάνι.
 κατράμι, πίσσαν καὶ σαμακίτζι
 θιάφι, κροκίδια, ῥακὴν γεμίζει

φωτιάν τούς δίδει κ' εὐθὺς πιγαίνει
 ὑπὸ τὴν σφαίραν τὸ ἀποθάνει
 Ὑψουτ' ἢ φλόγα ἀνδρειωμένη
 καὶ κατ' εὐθειάν στὴν σφαίραν μπαίνει.
 σὺν τὸ καράβι ὅπου κινδυνεύει
 εἰς βαθὺ πέλαγος ὅταν ἀγριεύει
 βογγοῦν τὰ κύματα, καὶ τὰ κατάρτια
 στριίζουν ἀπαύστως πιγιά κ' ἀξάρτια
 ἔτσι κ' ἢ σφαῖρα συχνοκινεῖται,
 στριίζει μεγάλως κ' ὄλη κλονεῖται.
 πλὴν ἕνας ἄνεμος τὴν φλόγ' ἀμπώχνει
 μ' ὄρμην καὶ βίαν ἐκεῖθεν διώχνει.
 ὁ γκιούρτης πρόθυμος πέρνει καὶ ἄλλους
 ἀπὸ τούς βλάχους τούς πλιὸ μεγάλους
 βανουντ' εἰς τάξιν ἀπὸ τὸ μέρος
 ὅπου τὴν βίαν θεωροῦν τοῦ ἀέρος
 καὶ τούς τζουμπέδες ὅσο μποροῦσι
 ἐξαπλωμένους σφικτὰ κρατοῦσι.
 τέτ' ὁ παχώμης τάλια φωνάζει,
 τάλια σᾶ λ' ἴγω μεγάλως κράζει
 κόπτει ὁ γκιούρτης ἀπὸ τὴ μεργιά του
 μ' ἀπὸ τὴν ἄκραν μεγάλην βιάν του
 γιατί ἐκεῖ στέκει ἀλησμονάει
 καὶ τὸν τζουπέν του γιατί κρατάει
 σκύφτει νὰ κόψη καὶ τότε μένει
 ἢ σφαῖρα ἀπέκι ξεσπεπασμένη
 τρέχει ὁ παχώμης τάλια ἀπέκι
 ντράκους φωνάκει ταλιά παρέκι.
 ὅσοι νὰ τρέξουν ὅσο νὰ κόψουν
 τέτοιοι ἄνθρωποι πῶς νὰ προκόψουν.
 γυρίξ' ἢ σφαῖρα ὄλ' ἄνω κάτω
 κ' εὐθὺς ἀνάρτει ἀπὸ τὸν πάτω
 ἀνακασιώντας εὐθὺς οἱ βλάχοι
 πηδοῦν φωνάζουν σὺν οἱ βατράχοι.
 οὐ λάι τράκουλ τί ἀμαρτία
 ὦ τράκουλ σάρος τί ἀμαρτία
 δίκαιον ἔχει καὶ ὦ κύρ μπαχώμη
 πλὴν ἔχεις καὶ ἀδικον κομάτι ἀκόμη.

βλάχος κ' ἔσὺ σαι ἀναμφιβόλως,
 ψυχὴν καὶ σῶμα βλάχαρος ὄλος
 ἂν εἶχες ὅμως νὰ σὲ βοηθήσουν
 ἄλλα κεφάλια νὰ συνηργήσουν
 ἐντροπιασμένος δὲν ἦσουν τώρα,
 λοιπὸν ὀγγίγωρα σύρε στὴν χώρα.
 κόσμος ποῦ εἶσθε συναθροισμένοι
 κοπιάστε, φεύγει', ἄλλο δὲν μένει.
 αἰντεστε, τώρα, τί καστερεῖτε,
 δὲν ἔχει ἄλλο γιὰ νὰ ἰδῆτε.
 ἢ σφαῖρα ἔπιασε ἀναψ' ἕκνη,
 καλοξημέρωμα σὺν κἀνη, ἄς πάη.
 ἔκλασ' ἢ νύφη, σκόλασ' ὁ γάμος,
 αὐτὸ τὸ ξέρει κ' ὁ παπα-γάμος.

ΣΗΜ. Ὁ Παχώμης καθ' ἃς ἔλαβον πληροφορίας ἦτο χουσοχός, τὸ ἐπάγ-
 γελμα. Οἱ χουσοχοί, ὡς γνωστόν, ἦσαν φημισμένοι ἐν Καλαρρυταῖς διὰ τὴν
 τέχνην των ἦσαν πολυμήχανοι καὶ διάτημοι κιβδηλοποιοί.

ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΘΩΡΑΚΙΟΝ ΜΕΤ' ΑΕΤΟΥ

Ἐν τῷ μουσεῖῳ Χαλκίδος κεῖται μεταξὺ ἄλλων παλαιοχριστιανικῶν καὶ βυζαντινῶν γλυπτῶν καὶ ἐν θωράκιον ὀρθογώνιον, ἀποκεκρουμένον μόνον ὀλίγον ἄνω κατὰ τὴν δεξιὰν γωνίαν, φέρον ἐντὸς πλαισίου ἐκ ταινίας τριπλῆς μετὰ κόμβων ἀνὰ δύο ἐφ' ἑκάστης πλευρᾶς αἰτὸν ὀρθιον κατενώπιον μετ' ἀνοικτῶν πτερυγῶν κρεμαμένων πρὸς τὰ κάτω κρατοῦντα διὰ τῶν ὀνύχων κρανίου ἀνθρώπινον.

Τὸ ἀνάγλυφον ἔχει μῆκος 0,85, πλάτος 0,68, πάχος 0,09 λίθου λευκοῦ ὑπομέλανος.

Τὸ ἀνάγλυφον, ὡς εἶπομεν, πλαισιοῦται ὑπὸ τριπλῆς ταινίας, μιᾶς πλατείας ἐν τῷ μέσῳ καὶ δύο στενῶν ἑκατέρωθεν, μετὰ δύο κόμβων ἐφ' ἑκάστης πλευρᾶς τοῦ ὀρθογωνίου. Ἡ τεχνοτροπία ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς εἶναι καλή. Ἡ ἐργασία δὲ τοῦ αἰετοῦ εἶναι ἐπιμελετημένη. Ἀλλὰ διὰ νὰ χρονολογήσωμεν τὸ ἀνάγλυφον δεόν νὰ ἐξετάσωμεν τὰς ταινίας, αἵτινες εἶναι τὸ διακοσμητικὸν θέμα τοῦ ἀναγλύφου.

Γνωρίζομεν δὲ ὅτι τὸ ἐκ ταινιῶν μετὰ πλέγματος διακοσμητικὸν θέμα εἶναι τὰ μάλιστα διαδεδομένον ἐπὶ θωρακίων, ἐμφανιζόμενον ἀπὸ τῆς παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς καὶ ἐξελιχθὲν βαθμηδὸν φθάνει μέχρι τοῦ ΙΒ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς μέχρι τῶν Παλαιολόγων (1). Ἡ ἀρχαιότερα δὲ μορφή τῆς ταινίας εἶναι διπλῆ ταινία ἰσοπαχῆς καθὼς καὶ τὸ πλέγμα, ἀναγομένη εἰς τοὺς ἰουστινιανείους χρόνους, ὡς ἐν θωρακίῳ τοῦ Θεολόγου ἐν Ἐφέσῳ (εἰκ. 33). Ἡ δὲ τριπλῆ ταινία, πλατεῖα ἐν τῷ μέσῳ μετὰ δύο στενῶν ἑκατέρωθεν, ἐμφανίζεται εἰς τὰ πολυάριθμα θωράκια τοῦ Ι' μέχρι ΙΒ' αἰῶνος, τὰ διακρινόμενα διὰ τὴν καλὴν τέχνην καὶ τὰ πλουσίως διακοσμούμενα πολύτιμα πλέγματα αὐτῶν (2). Κατὰ ταῦτα τὸ ἡμέτερον θωράκιον δύναται νὰ χρονολογηθῇ μεταξὺ τοῦ δεκάτου καὶ δωδεκάτου αἰῶνος.

ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΘΩΡΑΚΙΟΝ ΜΕΤ' ΑΕΤΟΥ

(1) Γ. Σωτηρίου, Ἀνασκαφ. Βυζ. Ναοῦ Ἁγ. Ἰωάν. τοῦ Θεολόγου ἐν Ἐφέσῳ, ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ Δελτίῳ, τόμ. 7ῳ, τεύχ. 1—3, 1924, σελ. 176-177.

— Berthier, Etudes sur l'histoire de la sculpture byzantine, σελ. 57 καὶ ἐξῆς :

(2) Γ. Σωτηρίου, Ἀνασκαφ. Ἱω. Θεολόγου ἐν Ἐφέσῳ, Δελτίον ἀρχαιολογικόν, τόμ. 7ος, τεύχ. 1—3, σελ. 176—177.

Ἔτερον δὲ ζήτημα προκύπτει ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς παραστάσεως τοῦ ἀναγλύφου. Θωράκια μετ' αἰετῶν ἢ ἄλλων πτηνῶν εἶναι πλεῖστα. Οὕτως ἔχομεν ἐν τῷ μουσεῖῳ Χαλκίδος ἕτερον θωράκιον φέρον ἐν ἐγκλίῳ ὀρθογωνίῳ ἐπίσης αἰετὸν ὄρθιον σπαράσσοντα διὰ τῶν ὀνύχων λαγῶν. Ἐν ἄλλοις ἀλλαχοῦ βλέπομεν αἰετοὺς σπαράσσοντας ζῶα ἢ πτηνά (1). Ἄλλ' αἰετὸν κρατοῦντα κεφαλὴν ἀνθρώπου πρῶτην ἤδη φορὰν συναντῶμεν. Ὁ κ. Ν. Παπαδάκης, ἐφορος ἀρχαιοτήτων, περιγράφων τὸ ἀναγλυφον τοῦτο ἐν τῷ Εὐρευτηρίῳ τοῦ Μουσείου Χαλκίδος ἐρωτᾷ μὴ ὁ αἰετὸς κρατεῖ κεφαλὴν διαβόλου. Ἐξέλαβεν ἴσως ὡς κέρατα τὰς ἐκφυομένας ἀνωθεν τῆς κεφαλῆς λοξὰς γραμμὰς δύο ἐκατέρωθεν. Κατ' ἀρχὰς καὶ ἡμεῖς τοιοῦτό τι ὑπεθέσαμεν, ἀλλὰ μεταγενεστέρα καὶ ἐπιμελεστέρα ἐξέτασις τῆς κεφαλῆς ἔπεισεν ἡμᾶς ὅτι ὁ αἰετὸς κρατεῖ κρανίον ἀνθρώπου μᾶλλον, διότι ἡ εἰς δὲν εἶναι ἢ φυσικὴ εἰς, ἀλλὰ μετὰ μικρὰν ἐκ τῶν ἀνω προεξοχήν, δηλωθεῖσαν διὰ δύο γραμμίδων, φέρει δύο ὀπίς μικρὰς ἐμπρός· αἱ δὲ ἀνω τοῦ κρανίου ἐκφυόμεναι δῆθεν δύο λοξαὶ διπλαῖ γραμμαὶ δὲν εἶναι κέρατα, ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως ἠδύναντο νὰ ἐκληφθῶσιν, ἀλλ' ὁ τρίτος δάκτυλος ἐκατέρου τῶν ποδῶν τοῦ αἰετοῦ, διότι στενοῦται πρὸς τὰ κάτω. Ὁ αἰετὸς διὰ μὲν τῶν δύο μακροτέρων δακτύλων κρατεῖ τὸ κρανίον ἐκ τῶν πλαγίων, διὰ δὲ τοῦ τρίτου ἐκ τῶν ἀνω φυσικῶς.

Τώρα διατὶ ὁ τεχνίτης παρέστησεν αἰετὸν κρατοῦντα κρανίον ἀνθρώπινον; Πόθεν ἤντησε τὸ θέμα τοῦτο; Τοῦτο εἶναι πρόβλημα τὸ ὁποῖον δέον ν' ἀπασχολήσῃ ἄλλους ἐπαίοντας.

Ἄλλ' ἐν τῷ θεματι τοῦ ἀναγλύφου τούτου διαβλέπομεν καὶ μίαν ἱστορικὴν παράδοσιν τοῦ ἸΗ' αἰῶνος σχετικὴν μὲ τὸς ἀρματολοὺς καὶ κλέφτας τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου. Ἡ δημῶδες μοῦσα παρέστησε τὸν αἰετὸν τῆς ὑψίστης κορυφῆς τοῦ Ὀλύμπου κρατοῦντα ὁμοίως ὡς ἐν τῷ ἀναγλύφῳ κεφαλὴν ἀνθρώπου καὶ ἐρωτῶντα αὐτήν, ἥτις καὶ ἀποκρίνεται, κατὰ τὸ ἐξῆς δημῶδες ποίημα:

«Ὁ Ὀλυμπος καὶ ὁ Κισσαβὸς τὰ δυὸ βουνὰ μαλώνουν.

Γυρίζει τότε ὁ Ὀλυμπος καὶ λέγει τοῦ Κισσάβου

— «Μὴ μὲ μαλώνης, Κισσαβε, κονιαροπατημένε·

Ἐγὼ εἶμ' ὁ γέρο-Ὀλυμπος, στὸν κόσμῳ ξακουσμένος.

(1) Α. Ὁρλάνδος, Ἡ Παρηγορήτισσα τῆς Ἄρτης, Ἀθήναι 1921, σελ. 46— Γ. Σωτηρίου, Ὁ θεολόγος ἐν Ἐρέσῳ, Ἀρχ. Δελτίον, τόμ. 7ος, τεύχος 1—3, σελ. 177, εἰκ. 51.

Ἔχω σαράντα δυὸ κορφές, κ' ἐξήντα δυὸ βρουσοῦλες·
Πᾶσα βρουσὴ καὶ φλάμπουρο, παντοῦ κλαδί καὶ κλέφτης
Καὶ στήν ψηλὴ μου τὴν κορφήν αἰτὸς εἶν' καθισμένος,
Καὶ εἰς τὰ νύχια τοῦ κρατέει κεφάλι ἀνδρείωμένου». —
— «Κεφάλι μου, τί ἔκαμες, κ' εἶσαι κριματισμένο;» —
— «Φάγε, πούλι, τα νιατα μου, φάγε καὶ τὴν ἀνδρεία μου
Νὰ κάμῃς πῆχυ τὸ φτέρο καὶ πιθαμὴ τὸ νύχι.
Στὸν Ἄουρο, στὸ Ἐηρόμερο ἀρματολὸς εἶσ' ἔθην,
Στὰ Χάσια καὶ στὸν Ὀλύμπο δώδεκα χρόνους κλέφτης.
Ἐξήντ' ἀγάδες σκότωσα, κ' ἔκαψα τὰ χωριά τους·
Κι ὅσους στὸν τόπον ἀψήσα καὶ Τούρκους καὶ Ἀρβάνιτες,
Εἶναι πολλοί, πούλακι μου, καὶ μετρημο δὲν ἔχουν.
Πλὴν ἦθε κ' ἡ ἀράδα μου στὸν πόλεμό νὰ πέσῃ» (1). —

Πρόθεσι ἐμπενεύσθη ὁ ποιητὴς τοῦ ἸΗ' αἰῶνος, ἵνα συγγέσῃ τὸ ἀνωτέρω πλῆρες ζωῆς ποίημα. Βεβαίως ὁ ποιητὴς δὲν ἔγνώριζε τὸ ἀναγλυφον μὲ αἰετὸν κρατοῦντα εἰς τοὺς ὀνύχας αὐτοῦ κεφαλὴν ἀνθρώπου· οὔτε σχέσεις βεβαίως μεγάλας εἶχε μὲ τὴν ἀρχαιολογίαν, τελείως ἀγνοουμένην τότε.

Συνεπῶς, εἰάν εἶναι αἴνιγμα διατὶ ὁ καλλιτέχνης τοῦ Ι' αἰῶνος—12ου αἰῶνος ὡς θέμα τοῦ ἀναγλύφου θωρακίου ἐχρησιμοποίησεν αἰετὸν κρατοῦντα κεφαλὴν ἀνθρώπου, εἶναι ἐπίσης αἴνιγμα διατὶ ὁ ποιητὴς τοῦ ἸΗ' αἰῶνος ἐπροσώποποίησε τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀγνοουμένην παράστασιν ταύτην τοῦ ἀναγλύφου καὶ συγγέσθη τὸ πλῆρες ζωῆς καὶ παραστατικότητος ἀθάνατον αὐτοῦ μικρὸν ποίημα, ὅπερ ἀνωτέρω παραθέτομεν.

Νομίζω ὅτι ἐπ' ἀμφότερῶν τούτων τῶν ἐρωτημάτων δύνανται ν' ἀποκριθῶσιν οἱ εἰδικοί.

Ἐν Χαλκίδι Ἀβρίου 3η. 1924.

Ν. Γ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

(1) Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τόμ. Ε', ἐκδ. α', 1874, σελ. 741.

ΛΕΣΒΙΟΙ ΕΝ Τῷ ΑΓΩΝΙ

Ἐπισκεφθεὶς κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1923 τὸν ἐν Ἰόππῃ Λέσβιον κ Σπύρον Ξανθόπουλον, τῆς ἀρχοντικῆς οἰκογενείας Μπούχλια Πωγωνάτου, ἀνεπιθὼν τοῦ Μ. Θησαυροφύλακος τοῦ Παναγ. Τάφου Εὐθυμίου, ἠτύχησα νὰ ἐξετάσω δέσμην οἰκογενειακῶν ἐγγράφων τὰ ὅποια ἀναφέρονται εἰς τὰς ἐπαναστατικὰς ἀποπείρας τῶν Λεσβίων. Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων παραθέτω τέσσαρα, λίαν, νομίζω, ἐνδιαφέροντα.

Τὸ πρῶτον εἶναι ἐπιστολὴ Γρηγορίου τοῦ Ε', συστατικὴ Ἰωάννου Μπούχλια Πωγωνάτου, ἐξ ἧς μανθάνομεν ποῖος ὁ Λέσβιος οὗτος. Τὰ κατόπιν τρία εἶναι πληρεξούσια τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Λέσβου δι' ἄλλα μέλη τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, πρὸς τοὺς ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ ὁμογενεῖς καὶ τὰς διοικητικὰς ἀρχὰς τῆς νεοπαγοῦς ἑλληνικῆς διοικήσεως καὶ ὅμοιον, πιθανῶς πρὸς τὸν Ἀλ. Μαυροκορδάτον, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Λέσβου δια τῆς ἐπαναστατικῆς ἐνεργείας τῶν τέκνων, τὸ δὲ τελευταῖον εἶναι ἀναγνώρισις τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Λεσβίου πατριώτου Βασιλείου Πωγωνάτου.

Γ. Ἀρβανιτάκης

**Γρηγόριος ἑλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως
Νέας Ρώμης καὶ Ὀικουμενικὸς Πατριάρχης.**

Εἰ καὶ τῆς ἀρετῆς ἱκανῆς οὐσῆς συνιστᾶν τοὺς αὐτῆς μετόχους, καὶ ὡς οἰκείας ἐνεργείας μάρτυρές εἰσιν ἐχέγγυον τοῦ χαρακτῆρος ἐκάστου, ὁμῶς καὶ τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἀρχαῖον ἔθος κεκράτηκε διὰ γραμμάτων συνιστᾶν τοὺς λόγου ἀξίους καὶ μαρτυρίαν παρέχειν περὶ αὐτῶν, ὅπως τῆς ἀναλογούσης τιμῆς ἀπολαύειν ἔχωσιν. Ἐπειδὴ τοιγαροῦν ἐγένετο καὶ ἡμῖν ἤδη γνωστὰ τὰ κατὰ τὸν κύριον Ἰωάννην, τὴν ἐπωνυμίαν Πούχλια Πωγωνάτου, καὶ ἐπιστάθημεν ἀπομαρτυρίας ἀξιόπιστου τὰ περὶ αὐτοῦ, γράφομεν διὰ τοῦ παρόντος καὶ διαμαρτυρούμεθα, ὡς ὠρμηται μὲν ἐκ τῆς νήσου Λέσβου καὶ πατρίδα καὶ τροφὸν αὐτὴν ἔσχε γνησίαν, ἀναφέρει δὲ τὸ γένος εἰς προγόνους ἐπισήμους ἐκεῖ ἀναφανέντας καὶ εὐγενεῖα σεμνυνομένους καὶ ἔστιν ἐξ εὐγενῶν εὐγενῆς καὶ κτημάτων ἀκινήτων ἐγκρατῆς οὐκ ὀλίγων, καὶ τῇ πατρίδι αὐτοῦ κατὰ μίμησιν προγονικοῦ ζήλου ἐπωφελῆς, καὶ ἐν πολλοῖς συντελέσας καὶ συμπραξάμενος καὶ διὰ τοῦτο ἀξίος τιμῆς καὶ

ἀγάπης καὶ περιποιήσεως τῆς τῷ εὐγενεῖ αὐτοῦ χαρακτῆρι ἀναλογούσης παρὰ πᾶσι τοῖς ἐντυγχάνουσιν αὐτῷ εὐσεβέσιν ὁμογενέσιν. Ὅθεν εἰς ἐνδειξιν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον Πατριαρχικὸν ἀποδεικτικὸν συστατήριον Γράμμα καὶ ἐπεδόθη αὐτῷ, αὐκ'.

Ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ Ἰδικτιῶνος Θ'. (Ρωσισαί).

Τὸ παρὸν πιστοποιητικὸν ἐνεφανίσθη ἐν τῷ Ὑπουργικῷ Ρωσικῷ Γραφεῖῳ τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ κατεγράφη ἐν τῷ βιβλίῳ ὑπ' ἀριθ. Α Ρ. ἐν τῷ 72 φύλλῳ καὶ ὅτι ἡ κάτωθεν ὑπογραφή αὐτοῦ εἶναι ἰδιόχειρος τοῦ Πατριάρχου Κων)πόλεως Γρηγορίου, ἐφ' ᾧ τὸ Γραφεῖον ἐπικυροῖ τὸ γνήσιον τῆς ὑπογραφῆς.

Πέραν τῆς 13 Ἰανουαρίου 1821

*Ἀντὶ τοῦ ἀπουσιάζοντος διευθυντοῦ τοῦ Γραφείου
(ἄπογε) Κ. Τιμόθεος*

*
* *

Συνελθόντες οἱ ὑπογεγραμμένοι Λέσβιοι τὴν πατρίδα εἰς πλήρη ἀριθμὸν τῶν ὄσοι κατὰ περίστασιν παρευρέθησαν ἐνταῦθα καὶ συσκεφθέντες περὶ ἐλευθερώσεως τῆς πατρίδος αὐτῶν Λέσβου ἀπεφάσισαν οἰκειοθελῶς τε καὶ ὁμοφώνως τὴν ἀποστολὴν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἄλλα μέρη τριῶν γνησίων καὶ αὐτοχθόνων ὑποκειμένων, δηλαδὴ τοῦ κυρίου Γεωργίου Μ., Ἀντωνίου Σ. καὶ Βασιλείου Μπούχλια, ἵνα οἱ θηθέντες οὗτοι τρεῖς ἐλελεγμένοι πατριῶται ἀπερχόμενοι εἰς Πελοπόννησον ἢ εἰς ὅποιον δήποτε ἄλλο μέρος ἐγκρίνωσι διενεργήσωσι, πράξωσι καὶ ἐκτελέσωσιν ὅ,τι ἀρεστόν αὐτοῖς φανῆ ἀναφερόμενον εἰς ἀγορὰν καὶ πρόβλεψιν τῶν ὑπὲρ ἐλευθερώσεως τῆς ἀνω πατρίδος τῶν δεησομένων ἐφοδίων πολεμικῶν καὶ ἀναγκαίων εἰς με'ετωμένην ἐκστρατεῖαν ὡς καὶ τὸ νὰ παρουσιασθῶσιν εἰς διάφορα διακεκριμένα ὑποκείμενα εἰς ζήτησιν βοήθειας συνδρομῆς καὶ ἀναγκαίων πολεμικῶν. Διὸ δίδομεν πρὸς τοὺς θηθέντας πατριώτας, Γεώργιον, Ἀντώνιον καὶ Βασιλείον, πᾶσαν ἄδειαν καὶ ἐξουσίαν εἰς τὸ νὰ πράξωσι καὶ ἐκτελέσωσιν ὡς ἄλλοι ἡμεῖς ὅσα αὐτοὶ ἐγκρίνωσι καὶ ἀποφασίσωσιν ὡφέλιμα εἰς ἐλευθερώσιν τῆς πατρίδος ἡμῶν συνιστώντες τὰ εἰς ἀγορὰν ἐφοδίων πολεμικῶν καὶ παριστάμενοι ὅπου ἀνήει εἰς ζήτησιν βοήθειας ἀρμάτων καὶ ἀνθρώπων εἰς τοῦτο δοκίμων.

Διὰ ταῦτα δὲ πάντα ἐνοούμεθα καὶ εἴμεθα ὑπόχρεοι καὶ συνυποσχόμεθα τὸ νὰ γνωρίσωμεν δοκιμαστέον καὶ καλῶς πεπραγμένον ὅ,τι

οἱτοὶ προέβωσι, καὶ νὰ πληρώσωμεν ἀνάντιλογίτ' ὅς "ὅσα αὐτοὶ ἐξοδεύ-
 σασσι χρηματικῶς καὶ ὑποσχεθῶσιν εἰς ἄλλον διὰ τὴν εἰς ἐλευθέρωσιν
 τῆς πατρίδος ἀπ' ἐβλέπον, ἐννοουμένης τῆς μὲν ἀτομικῆς ὑποχρέωσιν
 εἰς πληρωμὴν κατὰ τὴν εἰς τὸν κατάλογον χρηματικὴν συνδρομὴν ἐκά-
 στου πατριώτου, τῶν δὲ ὑπερβαίνοντων τὴν εἰς τὸν ρηθέντα κατάλο-
 γον χρηματικὴν συνδρομὴν ἐξόδων εἰς ἀγορὰν ἐφοδίων πολεμικῶν ἀρ-
 μάτων κτλ. τὴν πληρωμὴν ὑποσχομένην μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς
 πατρίδος μας Λέσβῳ καὶ εἰς ἐνδειξιν ἀπολύομεν τὸ παρὸν πληρεξού-
 σιον ἐπιτροπικὸν πρὸς τοὺς ρηθέντας τρεῖς πατριώτας Γ. Λύτ. καὶ
 Βασίλειον, τὸ ὅποιον πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῶν θέλει ἔχει ἰσχυρὸν καὶ κῦρος
 ἐν πάσῃ περιστάσει.

Τίνο, 1821 Ὀκτωβρίου 20

(Υπογραφαὶ δυσανάγνωστοι)

**

Ὁ Τίνου Γεράσιμος ἐπιβεβαιοῖ

Πρὸς πᾶσαν φιλικὴν Ἑλληνικὴν διοίκησιν καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς
 φιλάνθρωπους καὶ φιλογενεῖς Ἑλληνας.

Β'. Ἐπειδὴ καὶ οὐδεμία ἄλλη ἀρχὴ ἢ φιλογενεῖς, δὲν δύναται
 τόσον νὰ ἐνεργῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καλοῦ ὅσον ἐκείνη, ἣτις εἶναι
 ἐλευθερὰ ἀπὸ πάντα δισταγμῶν καὶ ἀμφιβολιῶν, διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς
 οἱ ἐξώθεν τῆς προσφιλοῦς ἡμῶν πατρίδος Λέσβῳ προσεπιτυχόντες, καὶ
 ὑπὲρ τῆς αἰσίας αὐτῆς ἀποστάσασαί τε καὶ ἐλευθερίας τῶν ἀδικῶς
 παρὰ τῶν κακοποιῶν βαρβάρων καὶ δεινῶς κατατρυφαινομένων ἡμῶν
 πατριωτῶν ἐπιπόνως προσπαθοῦντες ὁμοφρονήσαντες ἀμὲν ἅπαντες καὶ
 κατὰ πάντα ἀδελφικῶς ἀλληλοθεθέντες διεκλέξαμεν κοινῶς τούτους τὸ
 παρὸν ἐπιφέροντας συστατικὸν αὐτοῖς καὶ ὑποσχετικὸν ἡμῶν γράμμα,
 τρεῖς φιλοπατρίδας καὶ εὐνοπολήπτους ἡμῶν ἀδελφούς, τὸν τε Γεώργιον Μ.
 Ἀντωνίου Σ. καὶ Βασίλειον Μπουχλιὰ ὡς κυρίους καὶ ὁδηγούς τῆς
 μελετωμένης ἐλευθερώσεως τῆς Πατρίδος μας, τοὺς ὁποίους καὶ ἀπο-
 πέμποντες συστήνομεν καὶ εἰς ἅπαντας τοὺς φιλογενεῖς καὶ φιλάνθρω-
 πους Ἑλληνας πιστεύσαντας εἰς τοὺς λόγους καὶ παρακλήσεις τούτων
 καὶ ἀποδώσαντας πίσιν καὶ ὑπόληψιν βοηθήσασιν τὴν τὰ ἔσχατα ἡν-
 τῶς πάσχουσαν Λέσβον δι' ὁποῖαν δὴποτε οἱ παρίσταμενοι ἠθέλον ζη-
 τῆσαι βοήθειαν, τὴν ἀποπλήρωσιν τῆς ὁποίας κοινῶς ἅπαντες ὑποσχό-
 μεθα οἱ ὑπογεγραμμένοι ἀπόδοσιν μετ' εὐγνωμοσύνης καὶ εὐχαριστίας ἐν
 καιρῷ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς πατρίδος, κατὰ γράφοις ὡς τῆς Λέ-

σβῶν ἄπο τρωτῶν καὶ ὁμογενῶν εἰς τὸν ἡγετῆρα ἀνασῆρας Κώδικα ἰσχυρῶς ἤδη
 αὐτὴν βοηθήσαντας καὶ ὑπερβαίνοντες ὁμογενῶν ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ
 ἀδελφῶν ἡμῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τῆς ἰσχυρῆς καὶ φιλικῆς ἐξουσίας τῆς ἀπὸ τῆς
 ἐν καιρῷ θέλει λαβεῖμεν εὐλογίας καὶ τιμῆς μεγίστης ἢ ἑρωσῆς.

Τίνο 1821 Ὀκτωβρίου 20.

Θεοδότου Κωνσταντίνου δούλου
 Παναγιώτης Τριάνταφυλλου
 Γιαννάκης Μαρολιού

**

Ἐψηλότατε καὶ πανευκλεεστάτε Πρίγκηψ.

Ἡμεῖς ἴσα ἅντες, πρὸς διακινδυνεύοντες καὶ κακῶς παρὰ τῶν βαρῶν
 βάρων σπύσχοντες ὁμογενεῖς ἀδελφούς, πρόβλεψις καὶ ἐλπίσιν τῆς
 σῆς πανεκλαμπροτάτης Ἐψηλότητος καὶ ἡμετέρας ἀποκαταστάσεως
 τυραννικῶν ταλασιπόρων ἡμῶν πατριωτῶν παρηνάγκαστε καὶ ἡμᾶς
 τοὺς μικροὺς τῆς πατρίδος πικρῶς ἐδέχθητε καὶ τὰς δυστήνους συμφορὰς
 καὶ πολυτένακτα πρὸς ἡμᾶς τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ ἡμετέρας μανθῆ-
 νότας ὡς πρὸς προσηγορίας πρὸς τὴν πῆλιν φιλογένειαν ἡμῶν βοηθή-
 σωμεν καὶ αὐτὸν δὴ τότε ἰδουράμεθα, τὸ ὅποιον τῆν ἀγαθίαν καὶ δουρικῶς
 πάσχουσαν πατρίδα ἡμῶν Λέσβον.

Καὶ δὴ εἰς ἐν ἀπαγτες ἰσχυροὺς καὶ ἀδελφικῶς κατὰ πάντα ὅμοι-
 γνωμονήσαντες ἐχοίναμεν τοὺς τὴν ἐλαχίστην καὶ ὑπαρχετικὴν ἡμῶν
 ἐπιστολὴν ἐπιφέροντας τρεῖς ἡμῶν ἀδελφούς ἀποστείλαι, καὶ τὰ πάν-
 δεινα καὶ ἐλ-εινὴν κατάστασιν τῆς πολυπαθοῦς ἡμῶν πατρίδος ἐκ-
 τρεῖς ἀποδοῦναι πρὸς τὴν ἐλαχίστην πανεκλαμπροτῆτι Ἐψηλότητι, ἡμετέρας
 πατρικῶς ἰσχυρῆς διαίξεως κρῶν ἡμετέρας ἀδελφῶν ἡμῶν συμφορὰς
 καὶ ἀνάγκας εἰς ἐλεός τε καὶ ὑπεραίσησιν τῶν ἐπιπέμπασα ἀπο-
 δεχθῆναι προσηγορίας τοὺς παρὰ τῶν ταπεινῶν δούλων τῆς, ὡς κυρίους
 τῆς ὑποθέσεως ταύτης εἰς αὐτὴν ἀποστελλομένους, καὶ εἰσακούσῃ τὰς
 δεήσεις καὶ αἰτήματα αὐτῶν καὶ ἡμῶν, διὰ τὰ ὁποῖα κοινῶς πάντες οἱ
 ὑπογεγραμμένοι ὑποσχομεθα ἐν καιρῷ ἀποπληρῶσαι μετ' εὐχαριστίας
 καὶ ἀνεξαλείπτου εὐγνωμοσύνης.

Ἐπεὶ δὲ τούτων αἰτήματα δὲν θέλου εἶναι ἰσχυρῶς βαρῆ καὶ ἰσχυρῶς πρὸς
 τὴν εὐεργετικὴν αὐτῆς ἀγαθὴν ἡμῶν ἀναικόνου ἀλλὰ μικρὰ τε καὶ
 ὀλίγα τῆς ἐλεείσεως ὑπόθεσιν. Πρὸς τὴν σῆν φιλογένειαν καὶ φιλάνθρω-
 πειαν ὡς εἰς ἄλλοις τῶν τυραννομένων καὶ κυρίων τῆς ἐλευθερίας
 τῶν ὁμογενῶν ὑποβλέπουσα καὶ τῆς δυστυχῆς πατρίδος ἡμῶν Λέσβου, δα-
 κρῶσθε τὸν ἑαυτῆς ἐλευθερωτὴν καὶ σαιτῆρα καθικετεύει ὡς ἰλα-

ρῶς αὐτὴν ἐπιβλέψας παρηγορήσει καὶ τοὺς ἐπίτηδες προσερχο-
μένους (ὁ εἰς τῶν ὁποίων Βασίλειος Μπούχλια καὶ πρότερον κατὰ τὸν
ἐν Ὑδρα παναίσιόν της ἐρχομὸν παρασταθεὶς τῇ σῆ Ὑψηλότητι καὶ
ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀναφορὰν πρὸς αὐτὴν ἐπιδοὺς ἔλαβεν ἡγεμονικῶς
ἐπιστολὰς αἴτινες κατέμειναν διὰ τὴν τοῦ ἐχθροῦ στόλου ἔξοδον) πα-
τρικῶς εἰσακούσης προμηθεύσων τὰ ἀναγκιῶν τούτοις αἰτίματα καὶ
ζητήσεις, τὴν ἀποπλήρωσιν τῶν ὁποίων ὑποσχόμεθα καὶ αὐθις κοινῶς
μετὰ τὴν τῆς πατρίδος ἡμῶν ἀποκατάστασιν, οὐ μόνον διὰ τῶν παρεν-
ρισκομένων ἡμῶν ὑπαρχόντων, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῆς σχεδὸν τῆς ζωῆς.
Διὸ θερμῶς καὶ ἐπιμόνως δεόμεθα ἅπαντες πρὸς τὸ ἀποδοῦσαι πίστιν
καὶ ὑπόληψιν εἰς τοὺς λόγους καὶ αἰτήσεις τῶν ἀποστελλομένων ἡμῶν
ἀδελφῶν, συσταίνων ἡμῶν αὐτοὺς πρὸς πᾶσαν φιλικὴν ἐξουσίαν καὶ φι-
λογενεῖς Ἑλληνας κατὰ τὸ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν δεδομένον ὑποσχετι-
κὸν καὶ ἐπιτροπικὸν ἡμῶν γράμμα.

Δέξαι τοίνυν προσηνώς, εὐμένεστατε, τὰς θερμὰς ταύτας παρα-
κλήσεις καὶ ἡμῶν τῶν Λεσβίων, ὅπως ἐλευθερωθέντες διὰ τῆς σῆς ἡγε-
μονικῆς ἀντιλήψεως καὶ βοήθειας τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν πατριώτας, τὴν
τε περίδοξον ἡμῶν πατρίδα, ἀκαταπαύστως αἴρομεν χεῖρας πρὸς Θεὸν
ἱκέτιδας ὑπὲρ τῆς σεβαστῆς ἡμῶν υγείας της καὶ διὰ πάντα εὐγνωμο-
νοῦντες καταγράφομεν εἰς τὸν τῆς ἀθανασίας Κώδικα ὡς ἐλευθερωτὴν
καὶ τῆς Λέσβου σωτῆρα τὸ πανευκλεὲς ὄνομά της.

Τῆς σῆς πανευλαμπροτάτης Ὑψηλότητος

Τίνος 1821 8)βριου 20.

Οἱ ὑποκλινέστατοι καὶ ἐλάχιστοι δοῦλοι Νικόλαος Χ. Γιάννης, Μι-
χαὴλ Παπάζογλου, Νικόλαος Χ. Μιχαήλ, Στέφανος Εὐστρατίου.

Ἐπαρχία Τίνου ἀριθ. 616.

Ὁ Τίνου Γεράσιμος ἐπιβεβαιοὶ δι' ἐστὶν ἀντίγραφον ἀπαράλλακτον.

Ὁ Γενικὸς γραμματεὺς

Δ. Μ. Δρόσος

*
**

Ὁμολογοῦμεν οἱ ὑποφαινόμενοι ἐν καθαρῷ συνειδήτι καὶ ἐξ ἰδίας
ἡμῶν γνώσεως δι' ὁ κ. Βασίλειος Μπούχλιας Πωγωνάτος, γέννημα
τῆς Λέσβου (Μητυλίνης) καταγόμενος ἀπὸ οἰκογένειαν ὑψηλῆς κοινω-
νικῆς βαθμίδος, καὶ ἀπὸ γονεῖς διασήμες, ἅμα ἀπεφασίσθη ἢ ἔκοη-
ξίς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, οὗτος τότε καταπλεγόμενος ὡς ἀλη-
θῆς Ἑλληὴν ἀπὸ τὸ αἶσθημα τῆς ἀνεξαρτησίας ἔδραμεν αὐθορμήτως.

εἰς τὸ στάδιον τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος, ἀναγνωρισθεὶς ἀμέσως ὡς εἰς τῶν
δυναμένων λόγῳ καὶ ἔργῳ νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸν προτεθέντα κοινὸν
σκοπὸν, καὶ ἰδίως ὡς ἀρχηγὸς τῶν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς εἰδικῆς
πατρίδος τοῦ Λέσβου προσπαθειῶν.

Ὁφείλοντες δὲ νὰ μακρολογήσωμεν ἐὰν ἀναφέρωμεν τὰ καθ' ἕκα-
στα τούτου, περιοριζόμεθα μόνον νὰ διαβεβαιώσωμεν ὅτι εἶναι αὐτὸς
ὁ Β. Μπούχλιας Πωγωνάτος, ὅστις παρευρέθη εἰς διαφόρους μάχας θα-
λάσσιας τε καὶ τῆς ξηρᾶς πάντοτε ὡς ἀρχηγὸς καὶ ἰδιοσυντηρητῆς Στρατι-
ωτικοῦ Σώματος, ὅστις πολλοὺς πολλάκις ἐστρατολόγησε καὶ προσέ-
φερεν εἰς ἄλλους ὄπλαρχηγούς στρατιώτας ἐφοδιάζων αὐτοὺς μὲ πο-
λεμοφόδια καὶ μισθῶνων αὐτοὺς δι' ἰδίων του ἐξόδων, ὅστις ὡς ἱατρο-
χειροῦργος ὅπου καὶ ἂν εὐρέθη προσέφερε μὲ ἐπιτυχᾶν τὴν βοήθειαν
τῆς τέχνης του εἰς τοὺς πληγωμένους στρατιώτας καὶ δαπανῶν ἀφει-
δῶς τὰ ἴδιά του εἰς θεραπευτικὰ καὶ ἄλλας περιποιήσεις τοῖς ἔδιδε τὴν
ζωὴν, καὶ κατὰ συνέπειαν νέαν βοήθειαν εἰς τὴν πατρίδα, ὅστις διέ-
σωσε πολλὰς οἰκογενεῖας ἀπὸ διαφόρους κινδύνους θανάτου καὶ αἰχμα-
λωσίας, ὅστις ἀκούραστος καὶ ἀκαταδάμαστος πανταχοῦ ἐδείχθη χρή-
σιμος, ἀληθῆς πατριώτης, καὶ γενναῖος καὶ ἔμφρων παλαιὸς ἀξιωματι-
κός, ὅστις διὰ τὰ ἀνωτέρω πλεονεκτήματά του ἐτιμήθη ἀπὸ τὰς τότε
Κυβερνήσεις μὲ διαφόρους ὑψηλοὺς βαθμούς, οἷον ὑπολοχαγοῦ, λο-
χαγοῦ, ὑποχιλιάρχου καὶ ἀρχηγοῦ, καὶ ὅτι: σήμερον δι' ὅλα ταῦτα
ἔχει δικαιώματα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς πατρίδος, εἰς τὸ σέβας τῶν
Ἑλλήνων καὶ τὴν εὐνοίαν τῆς Β. Κυβερνήσεως.

Οἱ ὑποφαινόμενοι ὅθεν μάρτυρες ἀλάνθαστοι τῆς ἀληθείας ἐπαφιέ-
μεθα τὸ παρὸν πιστοποιητικὸν μας εἰς χεῖρας τοῦ ὁποῦ ἀφορεῖ πρό-
σώπου, ὡς τὸν εὐλικρινέστερον τίτλον τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν δικαιω-
μάτων του.

Ἀθῆναι τῇ 2 Δεκεμβρίου 1841.

Θ. Κωλοκοτρώνης, Π. Μαυρομιχάλης, Νικόλαος Γκριεζώτης, Κα-
νέλλος Δεληγιάννης, Π. Γιατράκος, Θ. Γρίβας, Χρῆστος Χ. Πέτρου,
Μακρουγιάννης Συνταγματάρχης, Νικήτας Σταματόπουλος, Ἰωάννης
Στράτος.

Ὅτι ἀντίγραφον ἀπαράλλακτον τὸ παρὸν τοῦ Κ. Βασιλείου
Μπούχλια Πωγωνάτου Ταγματάρχου, παρουσιασθέντι πρωτοτύπῳ.

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 6ῃ Νοεμβρίου 1843.

Ὁ Δήμαρχος Ναυπλιέων καὶ αὐτοῦ ἀπόντος ὁ Δημαρχικὸς Πάρεδρος.

(Τ. Σ.)

Γ. Βοτσάνης

ΔΙΠΛΩΜΑ ΕΛΛΗΝΟΣ ΛΕΙΩΜΑΤΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΚΗΣ ΤΑΞΙΑΡΧΙΑΣ ΕΝ ΕΠΙΤΑΝΗΣΩ

(Μετάφρασις)

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΚΑΙ ΕΞΑΡΤΩΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΚΑΙ ΕΞΑΡΤΩΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ

Ο παρών διαρτίσμος θα υποβληθῆ εἰς τὴν ἐγκρίσιν
τῆς Α. Α. καὶ Ε. Μεγαλειότητος.

Ο Γεν. Αρχιστράτηγος

ΓΑΛΛΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Εν δόγματι τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ Βασιλέως

Ἡμεῖς Γενικός Αρχιστράτηγος, Καίσαρ Μπαριέ, Ταξίαρχος τοῦ
Λεγώντος τῆς Τιμῆς Μεγαλόσταυρος τοῦ Στρατιωτικοῦ Τάγματος τοῦ
Λέοντος τῆς Βαυαρίας, Γενικός Διοικητὴς Κερκύρας καὶ τῶν ἑξαρτω-
μένων χωρῶν, συμφώνως καὶ ἐκθέσει τοῦ στρατηγοῦ κ. Καρδενώ, δια-
κητοῦ τῆς στρατιάς τῆς Ἑπτανησίου περὶ τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς διαγωγῆς
καὶ τῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν τοῦ κ. Σταματέ-
λου Τουρκολέκα, διορίζομεν αὐτὸν ὑπολοχαγὸν πρώτης τάξεως εἰς τὸν
10 λόχον τοῦ 1ου Ἀλβανικοῦ Τάγματος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Γαλλι-
κῆς αὐτοκρατορίας, ὅπως ἀπολαύῃ τῶν προνομίων, τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς
ἐν ἐνεργείᾳ ἀνεμισθίας τοῦ βαθμοῦ του, κατὰ τὴν διάταξιν τῆς Ὄρ-
γανώσεως ἀπὸ 16 Σεπτεμβρίου 1807

Ὁ Συνταγματάρχης τοῦ σώματος τούτου θὰ ἀπεργήσῃ πρὸς ἀνα-
γνώρισίν του ἐν τῇ εἰρημένῃ ιδιότητι καὶ θὰ δοκιμαθῆ ἐνώπιόν του
πίστιν εἰς τὴν Α. Μ. τὸν Αὐτοκράτορα καὶ Βασιλέα

Κέρκυρα 1 Νοβρίου 1807

Ἐντολῆ τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ Βασιλέως

Ὁ Γενικός Διοικητὴς

Καρδωλ Μπαριέ (Τ. Σ.)

GOUVERNEMENT DE CORFOU ET PAYS QUI DÉPENDENT

La présente Nomination sera soumise, à l'approbation de sa Majesté

Imperiale et Royale

EMPIRE FRANÇAIS

Au Nom de la Majesté l'empereur et Roi.

Nous Général Commandant en chef, *Cesar Berthier*, Comman-
dant de la Légion d'Honneur, grand Cordon de 1^r Ordre Mili-
taire du Lion de Bavière, Gouverneur Général de Corfou et pays
qui en dépendent, d'après le compte rendu par Monsieur le Gé-
néral *Cardenau*, Commandant les troupes des Sept-Isles, sur les
services, la conduite, et l'attachement au Gouvernement Fran-
çais de Monsieur *Stamatelo Turcoleka*, le nommons à l'emploi
de lieutenant en premiers à la 10e compagnie du 1er Bataillon
Albanais en Service de l'empire Français, pour

jouir des prerogatives, autorité et solde d'activité accor-
dée à ce grade, par l'arrêté d'organisation en date du 16
Septembre 1807.

Le Colonel de ce corps le fera reconnaître en la dite qualité
et recevra son serment de fidélité à Sa Majesté l'Empereur
et Roi.

Corfou le 1er Novembre 1807.

Par Sa Majesté l'Empereur et roi.

Le Gouverneur Général

Cesar Berthier

Les Général Commandant

(Les Troupes)

Cardenau

(Σφραγίς)
Ἰσπαν. κηροῦ

ΣΠΕΡΜΟΛΟΓΙΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΣΧΑΤΩΝ ΤΗΣ ΚΥΡΑ-ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ

Τῆς θυρικῆς καὶ σπανίας ἐκείνης προσωπικότητος, ἡ ὁποία ἔζη εἰς τὸ χαρέμι τοῦ Βεζίρη «ὡς λευκὸς κρίνος εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου καὶ ἦτο ὁ μὲν εὐπειθὴς δούλη καὶ κυρίαρχος τοῦ φοβεροῦ σατραπού», ἐδημοσίευσεν ἤδη κατὰ τὸ 1920, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῶν Πατριαρχικῶν Κωδίκων, δύο μικρὰς μελέτας ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Κυρα-Βασιλικὴ καὶ τὸ Πατριαρχεῖον», «Ἐὶς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ἡ Κυρα-Βασιλική», διότι, ὡς γνωστόν, ἡ ὅσον ὠραία τόσον καὶ ἀτυχῆς αὕτη κόρη τῆς Πλησιβίτσας, ἡ ὁποία ἀπέβη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ ὁ παρῆγορος ἄγγελος, ἡ προστάτις καὶ εὐεργέτις ὀλοκλήρου τυραννουμένου λαοῦ, ἡ μεταχειριζομένη τὴν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τῆς Χάκμωσ ἀπροσμάχητον ἐπιρροήν της πάντοτε πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς φιλανθρωπίας, πολλάκις δὲ καὶ εἰς ἐπιτυχίαν σκοπῶν ὑψίστης ἐθνικῆς σημασίας καὶ ἐνδιαφέροντος, μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἀλῆ τῆς 17ης Ἰανουαρίου τοῦ 1822, διαταγῇ τοῦ Σουλτάνου ἐσύρθη εἰς τὴν Βασιλεύουσαν, ἀλλ' ἐκεῖ ἐφελκύσασα «τὴν εὐμένειαν καὶ φιλανθρωπίαν καὶ τὴν δικαίαν εὐνοίαν καὶ προνοητικὴν διάθεσιν τοῦ ὑψηλοῦ Δοβλετίου» παρεδόθη εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν ὀπίων ἐπὶ ἕξ ἔτη διατελέσασα εἰλκυσεν ἐπίσημην τὴν ἐκτίμησιν καὶ συμπάθειαν τριῶν Πατριαρχῶν διὰ τὸν χριστιανικὸν ζῆλον καὶ τὴν φρόνησίν της».

Ἡ Βασιλικὴ ἐξορισθεῖσα κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1828, κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, ὅτε ἀπηλλάθησαν ἐκ Κων)πόλεως πολλαὶ τῶν εὐγενῶν οἰκογενειῶν καὶ πάντες οἱ διαμένοντες ἐκεῖ ξένοι, διέμεινεν ἐν Προύσῃ μέχρις Ὀκτωβρίου τοῦ 1829, ὁπότε τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πατριαρχοῦ ἀπηλλάγη «τῆς δεινῆς ὑπεροχῆς ὑπὸ τοῦ πλήρους ἐπιεικείας καὶ συμπαιδείας ὑψηλοῦ βασιλικοῦ ὀρισμοῦ» καὶ ἦλθεν εἰς Μεσολόγιον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κατοχὴν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔζησεν ἐπὶ πέντε ἔτη ἀσθενήσασα δὲ μετέβη εἰς Αἰτωλικόν, ὅπου καὶ ἀπεβίωσε κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1835, ταφείσα ἐξώθεν τοῦ Ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν πρὸ τῆς πρὸς νότον Κεντρικῆς αὐτοῦ πύλης. Περὶ τῆς Κυρα-Βασιλικῆς ἔχω ἤδη καταρτίσει πλήρη ἱστορίαν ἀπ' ἀρχῆς, ἀφ' ὅτου μικρὰ ἔτι παιδίσκη ἀπὸ τὸ ἀνοικτόκαρδον χωρίον, ὅπου ἦνθει ὑπὸ τὴν ἡλιόλουστον πατρικὴν

στέγην, μετεφυτεύθη εἰς τὰ ἀνήλια Σιράγια τοῦ Ἀλῆ, διὰ τὰ γίνη ἢ μπιστικιά τοῦ φοβεροῦ Βεζίρη «σκλάβια συγχρόνως καὶ κυρά».

Μελετῶν μετὰ μεγάλης προσοχῆς τὸν χαρακτῆρα τῆς Βασιλικῆς, τόσον κατὰ τὴν παιδικὴν της ἡλικίαν, ὅσον καὶ κατὰ τὰ ἔτη καθ' ἃ ἔζησεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Βεζίρη, ἀλλὰ καὶ τὴν διαγωγὴν αὐτῆς τὴν χρηστὴν καὶ ἔντιμον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων αὐτῆς ἡμερῶν, ἐσχημάτισα τὴν ἀκλόνητον πεποίθησιν, ὅτι ὁ ὀρίζων ὀλοκλήρου τῆς ζωῆς της ὑπῆρξεν ἀναλλοιώτως διαυγῆς καὶ καθάριος μὴ συκοιτισθεὶς ποτὲ ὑπὸ νεφῶν ποταπῶν παθῶν καὶ διὰ τοῦτο μόνον καλὰ λόγια ἔπρεπε δι' αὐτὴν νὰ λέγωνται.

Καὶ ὁμῶς ἡ σπερμολογία καὶ ἡ κακογλωσσιὰ τοῦ κόσμου δὲν ἀφῆκε καὶ αὐτὴν ἀπρόσβλητον. Πρῶτος ὁ Στέφανος Ξένος ὅστις παρὰ τὸ τάλαντον αὐτοῦ διέπραξε πολλὰς ἐλαφρότητας ὡς συγγραφεὺς, εἰς τὴν Ἡρώϊδα του ἐξαπέλυσε κατ' αὐτῆς κατηγορητήριον ἀναγράφων ὅτι «Ἡ Βασιλικὴ ἐν τῷ Αἰτωλικῷ βαθμηδὸν ἐδόθη εἰς τὴν μέθην διὰ τὰ λησμονήσῃ τὰ παρελθόντα μεγαλειᾶ της λυπηρὸν δέ, ἐπιλέγει, νὰ προσθέσωμεν ὅτι τὰ ἔσχατα τῆς γυναικὸς ταύτης κατέστρεψαν πᾶσαν ῥωμαντικὴν καὶ θελεξίνου εἰκόνα, ἣν τὸ παρελθόν της ἀναντιρῶτως ἐμπνέει».

Μετ' αὐτὸν ὁ Ἀραβαντινὸς εἰς τὸν βίον τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐπαναλαμβάνει τὴν κατηγορίαν λέγων «καθ' ἃ ἔξ ἀφηγήσεως ἔχω τῆς θυγατρὸς τοῦ Γ. Τουρτούρη, ἡ Βασιλικὴ περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου της εἶχεν ὑποπέσει εἰς ἰνοποσίαν, καὶ ὅτι μετέβη δις εἰς Ναύπλιον ἐπὶ Κυβερνήτου φέρουσα περιβολὴν Ὀθωμανίδος εἶχε δὲ καταστῆ ἀγνώριστος σχεδὸν ἢ ἔξ ἕως ἐκείνη καλλονὴ καὶ τὸ ἀγγελικόν της πρόσωπον εἶχεν ἀπολέσει τὴν στυλπνότητα καὶ διαφάνειαν τῆς ἐπιδερμίδος, διασυλακωθείσης ἐκ τῶν θυτίδων προώρου γήρατος, ἕνεκα τοῦ πάθους τῆς οἰνοποσίας».

Τὰ αὐτὰ καὶ χείρονα ἔτι ἀνεμάσησαν καὶ πάντες ὅσοι ἔγραψον κατόπιν προσθέτοντες, ὅτι ἡ Βασιλικὴ ἐφθασεν εἰς τοιοῦτον σημείον πενίας, ὥστε ἀπεβίωσε φθειριῶσα καὶ ἐν οἰκτρῷ καὶ ἀξιοθρηνητῷ καταστάσει.

Γινώσκων ἐκ μακρᾶς πείρας, ἀποκτηθείσης ἐκ τῆς μελέτης τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἱστορίας, μετὰ πόσης ἐπιπολαιότητος, ἵνα μὴ εἶπω καὶ κακοπιστίας, ἐγράφετο αὕτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ, ὑπὸ τῶν δῆθεν καλῶς πάντοτε πληροφορημένων, γινώσκων τὴν ψύχωσιν τῶν Ἰωαννιτῶν νὰ μᾶς παρουσιάζωσι τὰ παραμύθια τῆς Γιαγιᾶς καὶ τῆς Βάγιας τῶν ὡς ἱστορικὰ δοκουμενὰ, ἐδυσπίστησα ἔξ ἀρχῆς εἰς τὰ

ῥηθηναιήματα τῆς/θυγατρὸς τῆς Τσουκρῆς καὶ ἄλλων δμοίων μνηστῶν γον, διὰ τὴν ἐκ βαθείας μελέτησιν βλάν τῶν παρὶ Βασιλικῆς σχολῶν, πηγῶν καὶ τῆς ἀρχολογικῆς γέφυρ/αυτῆς ἐρεῦνησιν ἔδχον ἰφθιάσει εἰς ὄλιωσ διόλκην ἀπίθετα συμπερίσματα, θέλων δὲ ἀπὲς διὰ παντός μὰ ἀέσφ τέρμα εἰς τὰς ἱππολάους καὶ ἀβάσιμους κλίσεις ἀνιστορήτων συγγρηφῶν πρὸ δύο ἐτῶν ἐπίτηδες μετέβην εἰς Μεσολόγγιον καὶ νῆκειβηχ μετὰ τῶν φιλιππορῶν Δημητρίου Βόζη καὶ πῆλθον εἰς Κατοχήν ὅπου καὶ διανυκτέρευσα πὰ πάντα ἔξερκάζων καὶ τοὺς γεωγραφίερους ἀκροῦν, καὶ πο: Θά ἀρκεσθῶ ἀναμέρων μόνον ὁ ὅσα μοῦ διηγαίθη ἡ ὑπεροχὴ ηκονη τούτης Χρηστοῦ Τάσσοβλῆς συγγενῆς ὅδε ἀγχιστείας τῆς Κυρα Βασιλικῆς διότι ἡ θεία αὐτοῦ Παναγιῶλα βίβλων ἔνυμφεῦθη τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς κὺρ Σίμων ὁ θαλαρῶς γέρον ἀκροῦν τὰ πρὸ τῆς Βασιλικῆς δυσφῆμος λεγόμενα κατεξάνεστη χαρακτήρισε αὐτὰ κακόβουλα κρείδι μὴ δυνάμενος νὰ ἐγκοίμη τοὺς λέγοντας ὅτι ἡ Βασιλικὴ ἀπέθανε πταχῆ ἀφοῦ ἦτο πλούσιος καὶ εἶχε ἀμύλλαισ ἀφῆν ἀκόμη τὰ ἐργονα εὐλοσκάνται εἰς τὸ χωρίον. Ἡ βίβλῆσις διευμαρτύρησθι ἀ τὴν προσσπιτομένην εἰς αὐτῆς κατηχορίαν τῆς μεθῆς εἰς αὐτῆν τὴν τόσον σσημῆν καὶ ἐγκρατῆ ἡλ: ὁπρὸ ἀσπριώτατα παρὸντιάζετο εἰς τὸν κόσμον, καὶ προσέθηκε μάλιστα, ὅτι διὰ τὰ τὴν ἀναγκάσουν ἐνίοτε νὰ πρρηβάλῃ εἰς τὸ παράθυρον συνηθροίζοντο ἐμνητικῶς κατ'ὄψιν τῆς κορύλιας τῆς παρῆζοντες τὰ ἀλλοῦμένα καὶ ἄδ ντες.

«Νὰ ἦτάν οἱ κάμποι θάλασσα, καὶ τὰ βόνα πρὸτάμια, νὰ πνίγανε τὸν Τάταρη, που φερε τὰ φιομανιά.
Βασιλικὴ φούγισσε τὸ γερὸν Ἄλῃ Πασᾶ.
Μάσε τοὺς μπίν πασάδες καὶ μέσασε φλωρία,
καὶ βάλε τοὺς σὲ ὄρχο μὴ κῆμον μπαμπέσια!
Γιὰ σῆκω γερὸν Ἄλῃ Πασᾶ, καὶ σὺ στὸ Τεπέλένι.
— Δὲν φεύγω ἀπ' τὰ Γιάννενα, καὶ ἄς γένη ὁ τι γένη.
Γιὰ σῆκω γερὸν Ἄλῃ Πασᾶ, καὶ βάλε τὸ φανὸλι, νὰ ἴδῃς, καὶ τὴ Βασιλικὴ πὼς τῆνε πᾶν στὴν Πόλι κτλ.»

Καὶ ἐξήκοετο πράγματι ἡ Βασιλικὴ εἰς τὸ παράθυρον καὶ ἐξελθὸν δώρει πρὸς τὸν βασιλικὸν τῆς Κατοχῆς. Καὶ εἶχε τῷ ἄντι ἡ Βασιλικὴ δαμάλεις πλῆθῶς μεταφορεθεῖσας ἐκ τοῦ ἐν Τρίκλῃ ἀπερσέντου κρύμας εὐαίτης Βοεβόδα. Παρὰ τῶν ἐν τῇ Κατοχῇ διαμέγοντι κ. Βάλβη ὑπάρχον ἐγγραφικῶν τότε διδασκάλων καὶ ἐκτιμητοῦ τοῦ χωρίου δερσὶ ἡμεῖς παρὰ τῆς Βασιλικῆς ἡ πληρωμὴ φάου, διὰ 80 καὶ πλέον δαμάλεις.

Ἀκριβεστάτας ἐπίσης πληροφορίας ἔλαβον καὶ ἐκ τοῦ Αἰτωλικοῦ ὅπου μετέβην μετὰ τοῦ Πανοσιολογιώτατου Ἀρχιμηνδρίτου κ. Παπακυριακοῦ ἐκτὸς ἄλλων γηραιῶν προσώπων ἐπεσκέφθην τὴν ὑπερενενηκοντούτιδα Ἀγγελικὴν Λοβέρδου, ἣτις μεθ' ὄλον τὸν φόρτον τῶν ἐτῶν διειρήρει ἀκμαίας τὰς διανοητικὰς τῆς δυνάμεις ὅταν μεταξὺ ἄλλων τὴν ἠρώτησα ἂν ἦτο ὠραία ἡ Κυρα Βασιλική.

— Ὄραία, μοῦ λέγει, ναί, ἦτο ἐξαιρετικῶς εὐμορφη, ὡς ἀρχαία θεά. Καὶ αὐτὴ ἐπίσης ἐχαρακτήρισε ὡς ψεῦδη τὰ λεγόμενα διὰ τὴν «γαλὴ καὶ σπλαχνικὰ καὶ ἀρχοντικὰ γυναῖκα».

Τὰ αὐτὰ ἐπανέλαβε καὶ ἄλλη γηροῦλα ὀγδοηκοντούτις, ἡ Εὐγενούλα χήρα Ἰωάννου Καβάλια. «Ὁχι, μοῦ εἶπε με ἀγανάκτησιν ἡ Βασιλικὴ ἦτο νοικοκυροπούλα, εὐμορφη καὶ ἀρχόντισσα». Παρὰ τῆς Εὐγενούλας ἔμαθον ὅτι ἡ Βασιλικὴ εἰς τὸ Αἰτωλικὸν κατόκει εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Καραπάνου ἢ Πράσινου καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ Πράσινος καὶ ὁ Στάικος τὴν ἐπροστάτευον (ἢ μᾶλλον τὴν ἐξεμεταλλεύοντο).

Ἄτυχῶς οὔτε ἐν τῇ Κατοχῇ οὔτε ἐν τῷ Αἰτωλικῷ εὗρομεν ἐγγραφὸν τι σχετικόν, ἀνεκαλύψαμεν ὁμῶς εἰς τὴν γυναικωνίτην τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ταξιαρχῶν κώδωνα, δῶρον τῆς Κυρα Βασιλικῆς, φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν: «Ζήτω Ὁθων, Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, 1834 Βασιλικὴ Κίττου». Καὶ ἐγὼ ἤμην ἱκανοποιημένος «ἄνθρωπος ὅστις φθειριᾷ ἐκ τῆς κακῆς διαίτης καὶ ἀποθνήσκει τῆς πείνης δὲν δαπανᾷ, ὀλίγον χρόνον πρὸ τοῦ θανάτου του, τόσα χρήματα διὰ νὰ δωρῇ κώδωνας εἰς τὰς Ἐκκλησίας». Ἐπίσης εἰς τὸ Μεσολόγγι, χάρις εἰς τὸν φίλον κ. Χρηστον Παλαμᾶν, εἶδομεν παρὰ τῆ κ. Μάσιγγα (Μαρία) Παλαμᾶ κοσμήματα τῆς Κυρα Βασιλικῆς μεγάλης ἀξίας.

1) Δακτύλιον θαυμάσιον μετὰ σμαράγδων καὶ ἀδαμάντων, μετὰ ἐνὸς μεγάλου λαμποκοποῦντος ἀδάμαντος (brillant) εἰς τὸ μέσον. 2) Δακτύλιον μικρὸν μετὰ ρουμπινίων καὶ ἀδαμάντων, φέροντα εἰς τὸ μέσον μέγαν ἀδάμαντα καὶ ἑκατέρωθεν δύο μικροτέρους ἐν μέσῳ πολλῶν ρουμπινίων, καὶ 3) Ἐνώτια μετὰ σμαράγδων καὶ ἄλλων ἀδαμάντων καὶ ἔχοντα καὶ μέγαν ἀδάμαντα εἰς τὸ μέσον καὶ δεκαεῖς μικροτέρους γύρω. Πάντα ταῦτα ἔργα τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις χρυσοχόου Χρῦση Χούση, κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ κ. Παλαμᾶ, ἀνήκον εἰς τὴν Κυρα Βασιλικὴν καὶ ἠγοράσθησαν ἀντὶ 800 διστήλων κατὰ τὸ ἔτος 1839 διὰ τοῦ ἐν τῷ Αἰτωλικῷ Πρασίνου, ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Παλαμᾶ, Καθηγητοῦ (υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου Παλαμᾶ, υἱοῦ τοῦ Παναγιώτου Παλαμᾶ) διὰ νὰ τὰ προσφέρῃ ὡς δῶρον εἰς τὴν μνηστὴν τοῦ Ἀγγελικῆν Σποντῆ, μεθ' ἧς συνεζεύχθη τῇ 31ῃ Αὐγούστου 1841. Γυνὴ ἔχ νοσ

τοιαῦτα κοσμήματα κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου της ἦτο δυ ατόν νὰ ἀποθάνῃ ἐκ τῆς κείνης φθειριῶσα;

Ἀνεχώρησα ἐκ Μεσολογγίου ὑπερβέβαιος περὶ τοῦ ἀνυποστάτου τῶν περὶ τῆς Κυρα - Βασιλικῆς σπερμολογιῶν. Μετὰ δύο ἔτη, πρὸ δύο ἡμερῶν εὐρισκόμενος εἰς Ἰωάννινα, ἔλαβον παρὰ τοῦ εὐγενοῦς Προέδρου τῆς Ἐταιρείας μας τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφον ὑποβληθὲν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Παπακυριακοῦ.

* *

Ἐν Μεσολογγίῳ τῇ 11 Ἀπριλίου 1925

Πρὸς

τὸν Πρόεδρον τῆς Ἐθνολογικῆς καὶ Ἱστορικῆς Ἐταιρείας
τῆς Ἑλλάδος

Ἄγνοῶν τὴν κατοικίαν τοῦ ἐγκρίτου μέλους τῆς Ἐταιρείας μας Μ. Πρωτοσυγκέλλου κ. Ἀθηναγόρου παρακαλῶ Ὑμᾶς, ὅπως διαβιβάσητε τὰ ἐσώκλειστα ἀντίγραφα, δύο τὸν ἀριθμὸν, ἅτινα εὐρῶν ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Μητροπόλεως Ἀκαρνανίας ἀντέγραψα καὶ τὰ ὅποια πρὸς τιμὴν τοῦ κ. Ἀθηναγόρου λύουσι τὸ ἱστορικὸν ζήτημα, ἀν. ἢ Κυρα - Βασιλικὴ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἀπέθανε πᾶμπτωχὸς ἢ πλουσία. Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων ἀποδεικνύεται ὅτι ἀπέθανε πλουσία καὶ ὅτι πολλὰ τῶν πραγμάτων της ἐκλάπησαν, πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν ὁποίων ἐδέησε νὰ ἐκδοθῇ ἐπιτίμιον.

Ἐπὶ τούτοις συγχαίρων τῷ Πρωτοσυγκέλλῳ διὰ τὴν ἱστορικὴν του ὀξυδέρκειαν διατελῶ μετὰ τῆς ἐξιδιασμένης πρὸς Ὑμᾶς ἐκτιμήσεως, κύριε Πρόεδρε.

Ἀρχιμαν. Σωφρόνιος Παπακυριακοῦ
Πρωτοσύγκελλος τῆς Μητροπόλεως Ἀκαρνανίας

* *

Τ Α Ε Γ Γ Ρ Α Φ Α

1ον

Πρὸς τὸν Ἐκτακτὸν Ἐπίτροπον καὶ Β. Νομάρχην
Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς μακαρίτισσας Βασιλικῆς Κίτζου ἀγαδέλφης τοῦ ὑποφαινομένου συνταγματάρχου Γεωργίου Κίτζου, ὅστις τότε εὐρίσκειτο εἰς Ναύπλιον διὰ κοινὰς ὑποθέσεις τῆς οἰκογενείας των, διεσκορπίσθησαν πολλὰ καὶ πολύτιμα πράγματα τῶν καὶ σχεδὸν ὅλα διεσπάρησαν καὶ ἠφανίσθησαν, ἀφ' οὗ ἀνεχώρησεν ἐντεῦθεν δι' Ἰωάννινα ὁ αὐτάδελφός του Ἰωάννης.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ ὑποφαινόμενος εἶναι ἐπίτροπος πληρεξούσιος τῶν

ἀπόντων ἀγαδέρφων του ἔχει χρέος ἀπαραίτητον νὰ προσπαθήσῃ διὰ τὴν σύναξιν τῶν αὐτῶν πολυτίμων κοινῶν πραγμάτων καὶ ἐπειδὴ εἶναι ὄχι ὀλίγον δύσκολον διὰ τοῦτο παρακαλῶ τὴν Ὑμετέραν ἐκλαμπρότητα ὅπως διατάξῃ τὸν Ἐπίσκοπον τοῦ Νομοῦ νὰ ἐκδώσῃ ἐν ἐπιτίμιον διὰ νὰ κηρυχθῇ εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Κατοχὴν, διότι μετὰ τὴν διακήρυξίν του θέλει φανερωθοῦν πολλὰ κεκρυμμένα πράγματα. Ὑποσημειοῦμαι μὲ τὸ προσῆκον σέβας

Γεώργιος Κίτζου

Ἐν Μεσολογγίῳ τῇ 11ῃ Μαΐου 1835

* *

2ον

Ἀριθμ. 611356

Ἐν Μεσολογγίῳ τῇ 11ῃ Μαΐου 1835

Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, πρωτοδημογέροντες καὶ λοιποὶ πάντες εὐλογημένοι Χριστιανοὶ ἀπὸ Ἀνατολικὸν καὶ Κατοχὴν, χάρις εἴη ὑμῖν ἀπασι καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ. Ὁ Γεώργιος Κίτζου συνταγματάρχης ἀνήγγειλεν ἡμῖν ὅτι εὐρισκόμενος εἰς Ναύπλιον διὰ τινὰς ὑποθέσεις του καὶ ἀποθανούσης τῆς ἀδελφῆς του Βασιλικῆς διεσκορπίσθησαν πολλὰ καὶ διάφορα πράγματα τῆς ἀδελφῆς του, δηλ. πολύτιμα στολίδια, λαμπρὰ φορέματα, ἀσημικά, τζοβυϊρικά, ἐν κοντὶ μὲ ἀγία λείψανα καὶ ἄλλα διάφορα, ζῶα καὶ συγύρια τοῦ σπιτιαῦ καὶ σπιτικά. Ὅθεν γράφοντες εἰς ἀνακάλυψιν τούτου ἀποφαινόμεθα, ὅποιος τῶν Χριστιανῶν ἠξεύρῃ ἢ ἔχει καὶ κρατεῖ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἂν μὲν φοβηθῇ τὸν Θεὸν καὶ μαρτυρήσῃ τὴν ἀλήθειαν, καλῶς ἔχει εἰ δὲ τᾶνανία, φερόμενος θελήσῃ νὰ σταθῇ εἰς τὴν ἀρπαγὴν καὶ ἀδικίαν, ὁ τοιοῦτος ὅποιος καὶ ἂν ὑπάρχῃ καὶ ἀδικὸς εἴη ὡς ἐκ στόματος τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Ἀγίου Ἀκαρνανίας ἀφαιρισθῆτω κ. τ. λ., ἕως οὗ μετανοήσῃ καὶ μαρτυρήσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ τότε ταῦτα συγχωρήσεως.

Ὁ Ἀρχιμ. Χρ. Κωνοφάος

Ὁ Ἀρχιδιάκονος Γεωρ. Ζαλογγίτης

Μετὰ τὰ πολύτιμα ταῦτα ἔγγραφα, διὰ τὰ ὅποια ὁμολογῶ χάριτος τῷ Ἁγίῳ Ἀρχιμανδρίτῃ, τίθεται διὰ παντὸς τέρας εἰς τὴν σπερμολογίαν τῶν ἐπιπολαίων ἐπικριτῶν.

Ἐξ ἐπισήμου ἐγγράφου, τοῦ ὁποίου ἀντίγραφον κίττω, ἡ περιουσία τῆς Κυρα - Βασιλικῆς, ἐν ὅσῳ ἔζη ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς, ἦτο ὄντως ἡγεμονικὴ. Οὕτως εἶχε:

	ἀξίας		γροσίων
Ἐν Πλησιβίτη Παλάτιον	1.125.000		
Ἐσαύτως ἀμπελῶνας	» 20.000		»
» ἀγροῦς	» 10.000		»
Περιουσίαν οἴκου κινήτην	» 700.000		»
Ζῶα	» 30.000		»
Βαεβόδα χωρίον Τρικκάλων μὲ παλάτια, ἀποθήκας καὶ μύλους	» 800.000		»
Κουρτίνη χωρίον Τρικκάλων μὲ παλάτι καὶ ἀποθήκας	» 400.000		»
Σαρακίνα χωρίον τῆς Καλαμπάκας	» 20.000		»
Χρήματα, πολυτελῆ ἐνδύματα καὶ διαμαν- τικά, κατὰ τὴν ἐν Κων)πόλει γενομένην ἐκτίμησιν, κατ' ἀνάγκην	» 18.000.000		»
ἐν ὅλῳ	<u>21.105.000</u>		γροσίων

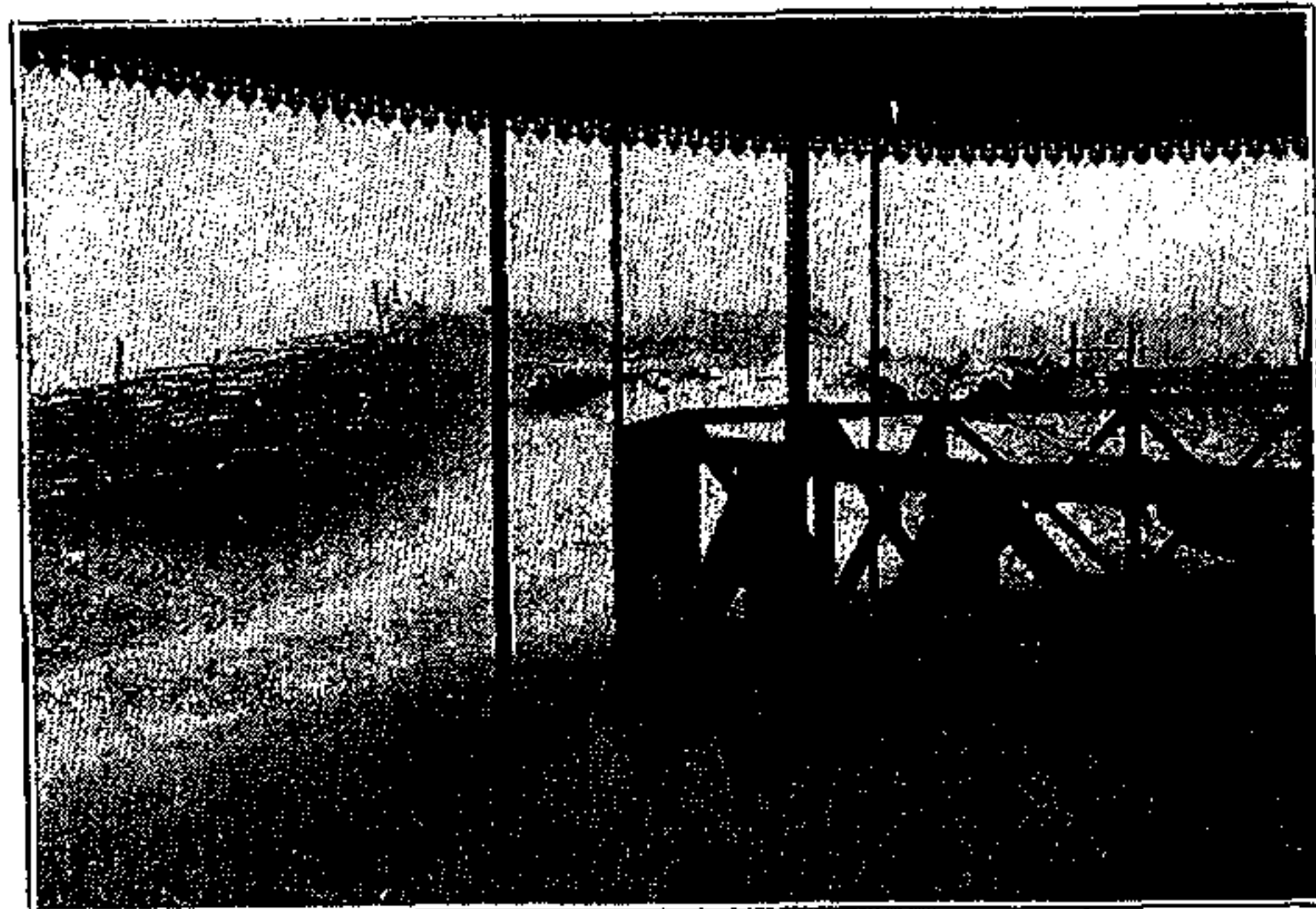
δωρηθέντα τῷ Σουλτάνῳ ἢ μᾶλλον κατασχεθέντα ὑπ' αὐτοῦ.

Ἰωάννινα τῇ 11ῃ Μαΐου 1925

Μέγας Πρωτοσύγκελλος
ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ.

Ἀνέκδοτοι εἰκόνες πολιαρίας Μεσολογίου. — Πυργοβουλία ἐν ἐνεργείᾳ.

*Ανέκδοτοι εικόνες πολιορκίας Μεσολογγίου.
Περίβολος πεζικοῦ.*

*Ἀνέκδοτοι εἰκόνες πολιορκίας Μεσολογγίου.
Χαρακώματα.*

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΣ ΜΕΣΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Ἐν Ἀλμυρῷ τῇ 2 Ἰουλίου 1917.

**Κύριον Πρόεδρον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς
Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος.**

Κύριε Πρόεδρε

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ἀποστείλω ἐγκλείστως δύο φωτογραφίας εἰκόνων τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, τὰς ὁποίας ἐφωτογράφησα κατ' ἀνατύπωσιν ἐκ παλαιῶν φωτογραφικῶν εἰκόνων, τῆς συλλογῆς τοῦ ὀδοντοῖατροῦ γέροντος κ. Π. Παλαμᾶ, ὁρμωμένου μὲν ἐκ Μεσολογγίου, διαμένοντος δ' ἐνταῦθα. Ὁ κ. Παλαμᾶς λέγει ὅτι Εὐρωπαϊὸς τις πρὸ ἐτῶν ἔχων ἐν πρωτοτύπῳ τὰς φωτογραφίας ὅλης τῆς σειρᾶς τοῦ Μεσολογγίου 7 ἐν ὅλῳ, ἔδωκε ταύτας εἰς ἀνατύπωσιν φωτογράφῳ τινί, ὃ δὲ φωτογράφος φίλος του ἔδωκεν αὐτῷ τὴν σειρὰν κρύφα τοῦ Εὐρωπαίου, λαβόντος καὶ τὰς πλάκας. Αἱ φωτογραφίαι δὲ τοῦ κ. Παλαμᾶ εἶναι πολὺ καθαραὶ καὶ ζωηραί. Ἐγὼ ἐφωτογράφησα 2 μόνον, ἅς σᾶς ἀποστέλλω.

Ἐμεῖς δύνασθε νὰ κρίνητε περὶ αὐτῶν.

Ἐπὶ τούτοις διατελῶ μεθ' ὑπολήψεως

Ὅλος Ἑμέτερος

Ν. Γ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Σαλτσβοῦργον 1105

I) Εἰσαγωγή εἰς τὸ Κολλέγιον

Ἀκουσίως καταλαμβάνει τινὰ ζωνηρὰ συγκίνησις, ὅταν τὸ πρῶτον διαβαίνει τὸ κατώφλιον οἰκίας, ἣτις συνδέεται μὲ μεγάλα καὶ σπουδαῖα ἱστορικὰ γεγονότα. Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς ἐμέ, ὅτε τὸ παρελθὸν φθινόπωρον εἰσῆχθην εἰς τὸ παπικὸν Ἑλληνικὸν κολλέγιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἐν Ρώμῃ. Καθ' ὃν χρόνον ἀνησχόμην τὰς πλατείας ἐφθαρμένας ἐκ πωρίνου λίθου κλίμακας, ἐνόμιζον ὅτι ἔβλεπον νὰ διέρχεται ἔμπροσθέν μου ὄλον ἐκεῖνο τὸ σμῆνος τῶν εὐθύμων μαθητῶν, τῶν ὁποίων οἱ νεαροὶ ἔλαφροὶ πόδες εἶχον φθείρει κατὰ τὴν πάροδον τριῶν αἰώνων τόσον πολὺ τὴν κλίμακα. Φθιάσας εἰς τὴν μεσαίαν κυρίαν εἴσοδον κατελήφθην ὑπὸ θάμβους ἕνεκεν τοῦ μεγαλοπρεποῦς σχεδίου, τῆς λεπτότητος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τοῦ πλουσίου φωτισμοῦ καὶ χώρου, καὶ συνησθάνθην ὅτι εἰσέρχομαι εἰς οἰκοδόμημα τῶν μεγάλων παπῶν, οἱ ὅποιοι προκειμένου ἔστω καὶ περὶ ἀπλοῦ κολλεγίου δὲν ἠγοοῦντο εἰς μακρὰς ἀναλογίας.

Οἱ ἀρχιτεκτονικῶς πλουσίως διερρημισμένοι τοῖχοι εἶναι κεκοσμημένοι μὲ παλαιὰς σοβαρὰς ἐλαιογραφίας διασήμεων οἰκοτρόφων τοῦ κολλεγίου. Ἀφ' ἐνὸς αἱ εἰκόνες αὗται διὰ τῆς πολυχρόμου ποικιλίας τῶν ἀνατολικῶν ἐνδυμασιῶν μου ἐνεθύμιζον τὴν Ἑλλάδα καὶ Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Πολωνίαν καὶ Ρωσίαν, τὴν Συρίαν καὶ Νότιον Ἰταλίαν καὶ μὲ ἔκαμαν νὰ συναισθανθῶ τὴν λίαν ἐκτεταμένην δρᾶσιν τοῦ κολλεγίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ θέα τῆς μεγάλης αἵθουσας τῆς Ἀκαδημίας (1), ὅπου ἔλαβον χώραν ἢ παρουσίας μου εἰς τοὺς καθηγητὰς καὶ οἰκοτρόφους, μὲ ἔπεισαν τελείως ὅτι εἰσέρχομαι εἰς τὸ ἱερὸν ἐνὸς μεγάλου παρελθόντος καὶ ὅτι ἔχω κληθῆ νὰ συμπράξω εἰς τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἴδρυσαν εὐρειῶν βλέψεων πάπαι καὶ ἐκαλλιέργησαν μετὰ τοσοῦτου ζήλου. Μόλις ἐπρόσρχα εἰς τὰς προσφωνήσεις καὶ τὰ μουσικὰ τεμάχια μὲ τὰ ὁποῖα ἐγένετο δευτέρως ὁ νέος πρύτανης, τὰς σκέψεις μου ἀπησχόλησεν διαρκῶς αἱ πολυάριθμοι ἐλαιογραφίαι, αἱ ὁποῖαι ἐκόσμουσαν τὴν μεγάλην καὶ ὡραίαν θολωτὴν αἴθουσαν. Πότε τὰ βλέμματα μου ἦσαν προσηλωμένα ἐπὶ τῶν μεγάλων εἰκόνων τῶν παπῶν, πότε πάλιν ἐπὶ τῆς μακρᾶς σειρᾶς

(1) Πρὸς γνώσιν τῶν παλαιότερων οἰκοτρόφων ἀναφέρω ὅτι πρὸ ἑπταετίας μετετέτραπη ἡ πρῶτη αἴθουσα τῆς βιβλιοθήκης, ἣτις ἔχει νῦν μεταφερθῆ εἰς τὴν παλαιὰν σιθουσαν ὑποδοχῆς, καὶ τὸ ἀπέναντι αὐτῆς δωμάτιον εἰς μεγάλην αἴθουσαν Ἀκαδημίας, ἐνῶ ἡ παλαιὰ Ἀκαδημία καὶ τὸ συνεχόμενον δωμάτιον μετεσκευάσθησαν εἰς παρεκκλήσιον τοῦ κολλεγίου. Ἐκ τοῦ παλαιοῦ παρεκκλησίου ἐγένοντο τρία δωμάτια.

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΟΛΛΕΓΙΟΝ ΕΝ ΡΩΜΗ

Σκαριφήματα τοῦ παρελθόντος καὶ παρόντος

ΥΠΟ ΡΕΥΜΟΝΔΟΥ ΝΕΤΖΧΑΜΜΕΡ

Ὁ Πρύτανης τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου ἐν Ρώμῃ Σεβ. Τσίμερμανν ἐν γνώσει τοῦ πόθου τῆς Ἐταιρείας ὅπως περιλάβῃ ἐν τῇ Δελτίῳ αὐτῆς ἀκριβῆ περιγραφὴν τοῦ ἰδρύματος, ὅπερ ὑπῆρξεν εἰς τῶν θεσμῶν δι' ὧν τὸ Βατικανὸν ὠνειροπόλησε νὰ καθυποτάξῃ τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν Παπῶν, ἀπηύθυνε πρὸς ἔγκριτον ἡμῶν Ἐταῖρον, τὸν κ. Δ. Πετροκόκκινον, πρὸς δημοσίευσιν τὴν κατωτέρω ἀξιόλογον περιγραφὴν τοῦ μαθητοῦ τοῦ Κολλεγίου Ρεϋμόνδου Νετςχάμμερ, οὗτινος πιστὴν μετάφρασιν ἐφιλοπόνησεν ὁ γερμανομαθῆστατος Ἐταῖρος ἡμῶν κ. Κ. Τσαουσόπουλος γνωστός καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ θῷ τόμῳ τοῦ Δελτίου δημοσιευθεισῶν ἐπιστολῶν τῆς πρῶτης ὑπασπιστρίας τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας βαρωνίδος Νόρδενφλυχε.

Ὁ σ. Τσίμερμανν συνώδευσε τὴν ἀποστολὴν του καὶ διὰ τοῦ ἐπομένου γράμματος:

« Ἀγαπητὲ κύριε

Σημειῶ Ὑμῖν πηγὰς τινὰς τῆς ἱστορίας τοῦ Κολλεγίου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Ἐν πρώτοις τοῦ Legrand-Bibliothèque Hellénique du XVII siècle Tom. III.

2) Rodotà, Del rito Greco in Italia.

3) Moroni, Dizionario di erudizione Storico-ecclesiastico vol. XIV εἰς τὸ ἄρθρον Collegio (Greco) Venise 1842.

4) Netzhammer, Das griechische Kolleg in Rom Σαλτσβοῦργον 1905, ὅπερ εἶναι τὸ κατωτέρω δημοσιευόμενον. Σὰς ἀποστέλλω αὐθιμερὸν ἐν τῶν τελευταίων ἀντιτύπων.

5) De Munster, «Le Collège grec pontifical», Rome 1910 (τελείως ἐξαντληθέν).

Δὲν ὑπάρχει δυστυχῶς ἔργον πλήρες καὶ ἀναμφισβητήτου κύρους. Ἐλπίζω ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα καθ' ἣν θὰ δυνηθῶμεν νὰ χρησιμοποιήσωμεν πρεπόντως πάντα τὰ δοκουμένα τῶν ἀρχαίων ἡμῶν καὶ δημοσιεύσωμεν πλήρη ἱστορίαν τοῦ σπουδαίου τούτου ἰδρύματος. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν γινώσκω ἄλλας πηγὰς ἔξω τῶν ἄνω σημειουμένων καὶ παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε τὴν ἐκφρασιν τῆς ἐμῆς εὐλαβείας καὶ ἀφοσιώσεως.

Τσίμερμανν

Πρύτανης»

τῶν καρδιναλίων προστατῶν, ἔπειτα περιεφέροντο ἐπὶ τῶν εἰκόνων παλαιῶν οἰκοτρόφων (Calumni et convictorii) ἢ ἐτέρποντο εἰς τὴν θέαν τῆς εἰκόνης τοῦ Ἁγίου Ἀθινασίου τοῦ προστάτου τοῦ οἴκου. Ἐπειὸν ὁμοίως ἕπερ μοι ἔκειμε τὴν βαθυτέραν ἐντύπωσιν καὶ μὲ συνεκίνησε περισσότερον ἢ το τὸ περὶ ἐνώσεως διάταγμα τοῦ συνεδρίου τῆς Φλωρεντίας, τοῦ ὁποίου τὸ ὁμοιότυπον δωρηθὲν εἰς τὸ κολλέγιον πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὑπὸ τοῦ ὀθωμανικοῦ γενικοῦ προξένου τῆς Ρώμης ἐκρέματο ἐντὸς βαρέος μελανοῦ πλαισίου ἄνωθεν τοῦ ἑρμαρίου τῶν ἀρχετύπων (incunabula) καὶ χειρογράφων. Οὐδὲν ἄλλο δύναται καλλίτερον νὰ χαρακτηρίσῃ τὸν ἀρχικὸν σκοπὸν τοῦ ἑλληνικοῦ κολλεγίου ἀπὸ τῶν περιεργῶν αὐτὸ ἔγγραφον. "Ὅλα ὅσα εἶδον κατόπιν ἐν τῷ οἴκῳ εἴτε ἐν τοῖς πολυαρίθμοις δωματίοις ἢ τοῖς διαδρόμοις εἴτε ἐν τῷ παρεκκλησίῳ ἢ ἐν τῷ ἀρχεῖῳ καὶ τῇ βιβλιοθήκῃ ὅλα ἐξήγειρον μέσα μου τὸ ζῶηρον ἐνδιαφέρον διὰ τὸ παρελθὸν τοῦ πατρικοῦ τούτου ἰδρύματος. "Ὁ ὁμοίως ἐξήτησα τὴν ἱστορίαν τοῦ κολλεγίου, μοι ἀπήντησαν ὅτι τριαύτη δὲν ἔχει μέχρι τοῦδε γραφῆ. Οἱ κύριοι συνάδελφοί μου ὁμοίως μὲ συνεβούλευσαν νὰ κυττάξω τὸ ἰταλικὸν ἐκκλησιαστικὸν λεξικὸν τοῦ Moroni (1), ὅπου εἰς τὴν λέξιν Collegio θὰ εὕρισκα ἐπὶ τριῶν ἢ τεσσάρων φύλλων τὰ ἀπολύτως συντελοῦντα διὰ τὸν σκοπὸν μου. Ὁ Moroni πάλιν μὲ παρέπεμπεν εἰς τὸν Rodotà (2), ὅστις κατὰ τὸ 1768 ἐδημοσίευσε τρεῖς τόμους σχήματος τετάρτου περὶ τῆς εἰσαγωγῆς, τῶν προσόδων καὶ τῆς τότε θέσεως τῆς ἑλληνικῆς τελετουργίας ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν οἷς ἔχει ἀφιερῶσει διάφορα ἐνδιαφέροντα κεφάλαια εἰς τὸ ἑλληνικὸν κολλέγιον καὶ τοὺς ὁσσημοὺς αὐτοῦ οἰκοτρόφους. "Ὅτε κατόπιν ἠρεύνησα τὰς πηγὰς ἐκ τῶν ὁποίων ἠντλησεν ὁ Rodotà, ἀνεκάλυψα πρὸς μεγίστην μου χαρὰν ὅτι ἐγὼ ὁ ἴδιος εἶχον τοποθετηθῆ ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τοῦ κολλεγίου ὡς ὁ τυχηρὸς φύλαξ τῶν Βραδέων, ἐξήρχοντο ἐκ τοῦ σκοπού τοῦ παρελθόντος τοῦλάχιστον αἱ κύριαι γραμμαὶ τῆς ζητουμένης ἱστορικῆς εἰκόνης. Αὐταὶ καθ' ὃ ἐμπεριέχουσαι καὶ τινὰς ἱστορικὰς παρατηρήσεις θέλουσιν εἶναι ἀρκετὰ διὰ τοὺς φίλους μου οἱ ὁποῖοι μὲ παρεκάλεσαν νὰ γράψω τὸ παρὸν ἀνθρον περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κολλεγίου.

2) Ἰδρυσις καὶ σκοπός.

Οὐδεμία ἀπολύτως δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὸν ἰδρυτὴν τοῦ ἑλληνικοῦ κολλεγίου καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ. Μία μαρμαρίνη ἐπιγραφὴ τοποθετημένη ἐπὶ τῆς βορειοανατολικῆς γωνίας εἰς μέσον ὕψος τοῦ οἰκοτροφείου, ἄνωθεν τῆς ὁπίου πρὸς ἐξέχει διαγράμμιον οἰκόσημον καὶ ἡ τιάρα, ἀναφέρει εἰς τρεῖς βραχείας λέξεις τὸν πάπαν Γρηγόριον XIII ὡς τὸν ἰδρυτὴν καὶ πατέρα τοῦ οἴκου (1). Τὸν σκοπὸν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθέντος κολλεγίου προσδιώρισεν ὁ μέγας Πάπας κατὰ τρόπον μὴ ἐπιδεχόμενον παρεξήγησιν διὰ τῆς περὶ ἰδρύσεως βούλλας του, ἣτις χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς 13 Ἰανουαρίου 1577. Περιγράφει ἐκεῖ ἐν ὀλίγοις ὅτι ὁ ἄλλοτε τόσον ἐνδοξὸς ἑλληνικὸς λαὸς ἔχει καταπέσει, ὅτι ὑπὸ τὸν βαρὺν ζυγὸν τῶν Τούρκων δὲν ἔχασε μόνον τὴν ἐλευθερίαν του, ἀλλ' ὅτι ἀπώλεσε συνάμα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ὅτι ὑπὸ τῶν προἰσταμένων τῆς ἐκκλησίας του ἀπεμακρύνθη τῆς πλήρους ἀληθείας τῆς καθολικῆς πίστεως καὶ τῆς ἐνότητος τῆς ἐκκλησίας. Τὸ ἀποτελεσματικώτερον μέσον πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ λαοῦ τούτου ἀπὸ τοῦ σκοτους τῆς ἀμαθείας καὶ πρὸς ἐπαναφορὰν του εἰς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας καὶ τῆς σωτηρίας εἶναι ἡ ἰδρυσις κολλεγίου ἐν τῇ αἰωνίᾳ πόλει ἐν τῷ ὁποίῳ θὰ ἀνετρέφοντο παῖδες καὶ νεανία καταγόμενοι ἐξ Ἑλλάδος ἢ ἐξ ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἀποικιῶν καὶ θὰ ἐδιδάσκοντο εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἁγίαν θεολογίαν. Τοιοῦτον ὑπῆρξε δηλαδὴ τὸ πρόβλημα τῆς διασκέψεως μιᾶς τετραμελοῦς ἐπιτροπῆς καρδιναλίων διορισθείσης ὑπὸ Γρηγορίου XIII πρὸς ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος τίνι τρόπῳ θὰ ἠδύνατο τὸ καλλίτερον νὰ ἀνυψωθῆ ἡ Ἑλλὰς θρησκευτικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς (2). Ἄλλαν χαρακτηριστικὸν εἶναι ἐπίσης τὸ πῶς ἐφαντά-

(1) Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει ὡς ἐξῆς: GREGORIUS P. O. M. FUNDATOR ET PARENS.

(2) Ἡ ἐκθεσις εὕρισκται ἐν τῷ Cod. Vat. lat. 5527. fol. 47a μέχρι fol. 62. Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει ὡς ἐξῆς: Discorso sopra l' aiuto spirituale et riduzione delle Grecia alla santità di Gregorio Papa XIII mandato per mano del Emi Card. Savelli, Sirleto, Santa Severina et Carafa. l' anno 1575. Τὴν αὐτὴν ἐκθεσιν ἀλλ' ἄνευ τῶν ὀνομάτων τῶν καρδιναλίων γεγραμμένην καλλιγραφικῶς ἐπὶ ἑπτὰ φύλλων ἐμπεριέχει ὁ Cod. Vat. lat. 6168. Ἡ ἐκθεσις αὕτη εἶναι ὑπογεγραμμένη ὑπὸ Joannes Dominicus Traianus Neapolitanus, societatis Jesu, penitentiaris apostolicus linguae graecae. Το σπουδαῖον τοῦτο ἔγγραφον ἔχει εἰσαγωγὴν καὶ σημειώσεις τοῦ Willibrord van Heteren καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν Bessarione. Anno VII 1902 vol III p. 174 s. s. Ἴδε ἐπίσης Rodotà, Rito Greco in Italia lib ; ; p. 151.

(1) Moroni, Dizionario di erudizione storico - ecclesiastica. Venezia 1842 vol. XIV. p. 166-170

(2) Rodotà Pompilio, Dell' origine, progresso e stato presente del rito greco in Italia. Roma 1763. Libro terzo p. 146-220.

ζετο ὁ Πάπας τὴν δρᾶσιν τῶν ἀπὸ τοῦ κολλεγίου ἀποφοιτῶντων οἰκοτρόφων. Οἱ μὲν, ὡς λέγει ἡ ἰδρυτικὴ βουῖλλα, θὰ ὄφειλον ὡς μοναχοὶ νὰ διδάξουν τοὺς Ἑλληνας Βασιλιανοὺς καὶ νὰ τοὺς ἐπαναφέρουν εἰς τὸν ἀρχικόν των προορισμὸν καὶ τὴν ἀρχικὴν των αὐστηρότητα· (1) ἄλλοι πάλιν θὰ ἔδρων ὡς κοσμικοὶ ἱερεῖς μεταξὺ τῶν συμπατριωτῶν των, θὰ ἐκήρυττον εἰς αὐτοὺς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ τοὺς ἀπέτρεπον ἀπὸ τὸ σχίσμα. Τρίτη τέλος μερὶς θὰ ἐδίδασκον ὡς λαϊκοὶ τοὺς παῖδας τῶν Ἑλλήνων τὴν φιλολογίαν καὶ τὰ θρησκευτικὰ. Δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἠλπίζεν ὁ Πάπας καὶ ἰδίως διὰ τῆς κατηχήσεως τοῦ λαοῦ νὰ ἐπιτύχη τοῦ σκοποῦ τοῦ. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην εἶχεν ἐργασθῆ ἤδη ἐν ἔτος πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ κολλεγίου μας μεθοδικώτατα διὰ τῆς μεταφράσεως κατηχήσεως εἰς ἀπλὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τῆς ὁποίας ἀπέστειλε συγχρόνως μετὰ τῆς τοιαύτης Τριδεντινῆς (Tridentinum) 12000 ἀντίτυπα εἰς Ἑλλάδα, ὡς μᾶς ἀφηγεῖται ὁ Maffei εἰς τὰ χρονικά του (2). Ἄλλ' ὁ Γρηγόριος ἐξεδήλωσε τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα ἐπίσης διὰ τοῦ διορισμοῦ ἐπιτροπῆς πρὸς σύνταξιν καλῆς ἑλληνικῆς Ἀγίας Γραφῆς ἡ ὁποία θὰ ἐπαρουσίαζε τὸ πραγματικὸν κείμενον τῆς μεταφράσεως τῶν Ἑβδομηκοντα.

Αἰαν ἐνδιαφέρον θὰ ἦτο νὰ ἐξήταξέ τις κατὰ πόσον καὶ μέχρι τίνος βαθμοῦ ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ κολλεγίου ἐπεδιώχθη ὑπ' αὐτοῦ ὁ ὑπὸ τοῦ ἰδρυτοῦ του προσδιορισθεὶς σκοπός. Ἐπειδὴ ἡ λεπτομερὴς ἐξέτασις τοῦ σημείου τούτου θὰ ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τῆς παρούσης πραγματείας, διὰ τοῦτο περιορίζομαι εἰς μίαν καὶ μόνην ἐξώτησιν· δι. λ. κατὰ πόσον αἱ σημεριναὶ προσπάθειαι καὶ οἱ σκοποὶ τοῦ κολλεγίου εὐρίσκονται εἰσέτι ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τοὺς τοῦ Γρηγορίου. Δὲν εἶναι ὑπερβολή, νομίζω, εἰάν ἀπαντήσωμεν εἰς τὴν τεθεῖσαν ἐρώτησιν καταφατικῶς. Ὅταν ὅμως προσέξῃ τις οὐχὶ τόσον εἰς τὰς ἰδανικὰς βλέψεις ἀπὸ τὰς ὁποίας πιθανὸν νὰ διαλλέται κατὰ τὴν διοίκησιν του τὸ κολλέγιον ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν πραγματικὴν του δρᾶσιν, τότε ὀφείλει τις νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι τὸ ἑλληνικὸν κολλέγιον σήμερον ἐργιζεται πρὸ παντὸς δι' ἐκεῖνα τὰ ἔθνη τοῦ ἑλληνικοῦ δόγματος τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ἤδη ἐνωθῆ μετὰ τὴν Ρώμην καὶ ὅτι ἡ καθ' ἑαυτὸ προπαγάνδα πρὸς ἀπόκτησιν τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας διὰ τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς ἀποστολικῆς ἑδρας ἔρχεται οὕτως εἰπεῖν εἰς δευτέραν μοῖραν. Ἀποδεικνύεται δὲ τοῦτο ἀμέσως, ἀρκεῖ νὰ προσέξωμεν εἰς τὴν διανομὴν τῶν σήμερον ἐν

τῷ κολλεγίῳ φοιτῶντων οἰκοτρόφων. Ἐκ τῶν 25 μαθητῶν τοῦ κολλεγίου 10 κατάγονται ἐκ τῶν ἑλληναλβανικῶν ἀποικιῶν τῆς Καλαβρίας καὶ 5 ἐκ Σικελίας, 13 ἀνήκουσιν εἰς τοὺς τὸ ἑλληνικὸν δόγμα πρεσβεύοντις Μελχίτας, εἰς εἶναι ἀπὸ τὴν ἑλληνοκαθολικὴν παροικίαν τῆς Κορσικῆς καὶ μόνον 6 εἶναι Ἕλληνες ἐξ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Καὶ ἐκ τῶν 6 πάλιν τούτων οἱ 2 καιάγονται οὐχὶ ἀπὸ ὀρθόδοξον ἀλλὰ ἀπὸ λατινικὴν ἱερατικὴν οἰκογένειαν τῆς νήσου Σύρου, κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν των δὲ εἰς τὸ κολλέγιον ἠσπάσθησαν τὸ ἑλληνικὸν δόγμα. Ὁ μικρὸς ἀριθμὸς καθαρῶς Ἑλλήνων ἐν τῷ ἑλληνικῷ κολλεγίῳ ἴσως νὰ ἐκπλήττη, ἐξηγεῖται ὅμως πλήρως ἐκ τοῦ ὅτι οὔτε ἐν Ἑλλάδι οὔτε ἐν Τουρκίᾳ ὑπάρχουσιν ἐνορίαι τοῦ ἀκραιφνοῦς ἑλληνικοῦ δόγματος ἠνωμένοι μετὰ τὴν Ρώμην. Ὅλοι ὅσοι εἰς τὰς χώρας ἐκείνας ἀσπάζονται τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν εἶναι ἢ λατῖνοι ἢ ἀνήκουσιν εἰς ἕτερον ἀνατολικὸν δόγμα ἀλλ' οὐχὶ εἰς τὸ ἑλληνικόν, ἐξ οὗ καὶ ἡ μεγάλη δυσκολία εἰς τὴν ἐξεύρεσιν καταλλήλων ἑλλήνων μαθητῶν διὰ τὸ κολλέγιον. Συμβαίνει βεβαίως νὰ παρουσιασθοῦν ἐνίοτε καὶ τινες καλοὶ νεανῖαι ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, οἱ ὁποῖοι εἰς κάποιαν σχολὴν τῶν Λατίνων νὰ ἀπεκήρυξαν τὸ σχίσμα, ὅταν ὅμως οἱ τοιοῦτοι μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν των ἀποσταλοῦν εἰς τὴν πατρίδα των, δὲν ἔχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στάδιον προόδου· καὶ ἐὰν τότε δὲν τύχῃσι τῆς ὑποστηρίξεως τῆς Δύσεως ὑπάρχει μέγας κίνδυνος νὰ ἐπιστρέψουν ἐκ νέου εἰς τὸ σχίσμα. Εἶναι δὲ τοῦτο ἔτι μᾶλλον ἐκλυσιχικόν, καθόσον τυγχάνουσιν ἐν Ρώμῃ καλλιτέρας ἐκπαιδεύσεως παρ' ὅτι θὰ ἐτύγχανον ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν πατρίδι. Ἐν τούτοις καὶ διὰ τῶν ἄλλων οἰκοτρόφων τοῦ κολλεγίου ἱκανοποιεῖται τοῦλάχιστον κατὰ τοῦτο ὁ ἰδρυτικὸς σκοπὸς τοῦ Γρηγορίου, ὅτι ἀνήκουσιν εἰς ἔθνη πρεσβεύοντα τὸ ἑλληνικὸν ὀρθόδοξον δόγμα. Πρῶτος καὶ ἀπαραίτητος βῆμας ὅπως γίνῃ τις δεκτὸς εἰς τὸ κολλέγιον εἶναι γὰρ πρεσβεύῃ τὸ δόγμα τούτου. Ἡ ἐπιθυμία καὶ θέλησις τοῦ Πάπα XIII ὅπως μερὶς τῶν οἰκοτρόφων δρᾶσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὡς μοναχοὶ Βασιλειανοὶ ἐκπληροῦται καὶ σήμερον εἰσέτι, καθότι ἐκ τῶν 25 οἰκοτρόφων εἶναι οὐχὶ ὀλιγώτεροι τῶν 8 οἱ ὁποῖοι ἀνήκουσιν εἰς τρία διάφορα τάγματα (congregationes) τῶν Βασιλειανῶν.

Μαθηταὶ οἱ ὁποῖοι δὲν σκοπεύουν νὰ γίνων κληρικοὶ ἀποκλίνονται ἐντελῶς τοῦ ἰδρυματοῦ. Ἡ συμφώνως τῷ ἰδρυτικῷ τίτλῳ ἐπιτροπομένη καὶ ἐπιθυμητὴ πρόσληψις τοιούτων οἰκοτρόφων οἵτινες ἀργότερον θὰ ἔδρων ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὡς λαϊκοὶ πρὸς ὄφελος τοῦ καθολικισμοῦ κατέστη ὑπὸ τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ VIII ἡ ἐντελῶς ἀδύνατος ἢ τοῦλάχιστον περιορισθῆ διὰ τῆς ἀξιώσεώς του ὅπως οἱ οἰκοτρόφοι τῶν παπικῶν

(1) Bullarium Romanum, taurinensis Editio 1863 tom. VIII p. 159 ss.

(2) Maffei, Degli Annali di Gregorio XIII Roma 1742 tom. primo p. 249.

κολλεγίων δώσωσιν ὄρκον διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν τῆ ἐπιθυμίας τῶν προϊσταμένων των νὰ χειροτονηθῶσιν (1).

3) Οἰκοδομὴ καὶ τὸ ἱστορικὸν αὐτῆς.

Προτοῦ ὅμως ἀσχοληθῶ ἐκτενέστερον μὲ τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν καὶ ἐξωτερικὴν δρασίαν τοῦ κολλεγίου, ἐπιθυμῶ νὰ ἀναφέρω τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἀνοικοδομήσεώς τιν. Πρὸ παντὸς εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι τὸ ἑλληνικὸν κολλέγιον μέχρι τῆς σήμερον εὐρίσκεται ἐγκατεστημένον εἰς τὸ μέρος ὅπερ εἶχεν ὀρίσει ἤδη ὁ ἰδρυτής του. Ὅτι ὁ Γρηγόριος XIII διὰ τοῦ ἰδρυμάτος τούτου ἀπέβλεπεν εἰς μεγάλους σκοποὺς ἀνταλαμβάνεται τις ἀμέσως ἐκ τοῦ μεγαλοπρεποῦς σχεδιαγράμματος τὸ ὁποῖον συμπεριλαμβάνει τὸ παλαιὸν ἀνακτορικὸν οἰκοδόμημα καὶ τὴν μετ' αὐτοῦ δι' ἐνὸς στεγαζομένου διαδρόμου ἠνωμένην Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Εἶναι καταφανὲς ὅτι ὁ Πάπας σκοπίμως ἐτοποθέτησε τὸ νέον ἴδρυμά του εἰς μίαν τῶν καλλιτέρων συνοικιῶν πλησίον τοῦ Monte Pincio. Εἰς τὴν ὁδὸν Paulina, ὡς ὠνομάζετο ἄλλοτε ἢ σήμερον via del Babuino, ἢ ὁποία ἐνώνει τὴν ἰσπανικὴν πλατεῖαν μὲ τὴν Piazza del Popolo, ἠγόρασεν οὗτος παρὰ τῶν κληρονόμων τοῦ Maestro del sacro palazzo, ὅστις ἦτο Ἴσπανός, μίαν ὑπ' αὐτοῦ ἄρτι ἀνεγερθεῖσαν οἰκοδομὴν μετὰ τοῦ ἀνήκοντος εἰς αὐτὴν θαυμασίου κήπου, τοῦ ὁποίου, ὡς λέγουσι, δὲν ὑπῆρχε τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δεύτερος ἐν Ρώμῃ. Πλὴν τούτου ἠγοράσθησαν διάφοροι οἰκίσκοι καὶ οἰκόπεδα ἵνα ὑπάρξῃ οὐχὶ μόνον διὰ τὸ κολλέγιον ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν οἰκοδομηθησομένην ἐκκλησίαν ὁ ἀπαιτούμενος χώρος. Οἱ ἀφορῶντες τὰς ἀγορὰς ταύτας τίτλοι σφύζονται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς πρωτοτύποις των· ἀλλὰ καὶ ἀντίγραφα αὐτῶν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ ἀποτελοῦντα πλείονας τόμους. Ὅπως ἰδιαιτέρως ἐπροκάλεσε τὸ ἐνδιαφέρον μου ἐν μικρὸν σχεδιάγραμμα τοποθεσιῶν μὲ σημείωσιν τῶν μέτρων καὶ τῶν ὀρίων (2). Ἐμφαίνεται π. χ. ἐξ αὐτοῦ ὅτι τὸ γήπεδον τοῦ κολλεγίου ἐπεκτείνεται πρὸς νότον μέχρι τῆς via Vittoria. Κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ ταύτης ἀνηγέρθησαν ἀργότερον σειρὰ οἰκιῶν, διὰ τὰς ὁποίας

καὶ σήμερον εἰσέτι εἰσπράττει τὸ κολλέγιον ἑτησίως ἐνοίκιον. Ὡς αὐτως πρὸς δυσμὰς μετεκινήθησαν τὰ ὄρια σημαντικῶς πρὸς ζημίαν τοῦ κολλεγίου.

Ἡ ἐναρξίς τοῦ κολλεγίου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίῃ εἰς τὸ μέρος ἐνθα εὐρίσκεται τοῦτο σήμερον ἐγκατεστημένον. Ἐπειδὴ, ὡς φαίνεται, αἱ οἰκοδομαὶ δὲν εἶχον ἀρκούντως προχωρήσει ἠναγκάσθησαν κατ' ἀρχὰς νὰ ἐνοικιάσωσιν οἶκον τινὰ ἐν τῇ ὁδῷ Ripetta. Ὅτε μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου μετεκομίσθησαν εἰς τὸ μέρος ὅπου εὐρίσκεται σήμερον, ἠσθένησαν μετ' ὀλίγον πολλοὶ μαθηταί. Ἀπεδόθη ἡ αἰτία ἐν μέρει μὲν εἰς τὴν οἰκοδομήν, ἐν μέρει δὲ ἐοχηματίσθη ἡ ἰδέα ὅτι ὁ ἄηρ τῆς συνοικίας ταύτης ἦτο ἀνθυγιεινός.

Ὁ Πάπας εἶχεν ἤδη ἀποφασίσει νὰ ἀγοράσῃ παρὰ τοῦ καρδινάλιου Orsini ἄλλην οἰκίαν. Δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ συμφωνήσουν εἰς τὴν τιμὴν, ὅπερ ὑπῆρξε μέγα εὐτύχημα, καθόσον μέρος τῆς οἰκοδομῆς ταύτης κατέργευσεν μετ' ὀλίγον. Ὅτε ἐκομίσθη κάποτε εἰς τὸν Πάπαν κίνιστρον πλῆρες λεμονίων καὶ πορτοκαλλίων προερχομένων ἐκ τοῦ κήπου τοῦ ἑλλην. κολλεγίου, ἔμεινεν οὗτος κατευχαριστημένος ἐκ τῆς ποιότητος καὶ ὠραιότητος καὶ εἶπε χαριεντιζόμενος: ὁ κῆπός σας παράγει τόσον θαυμασία φρούτα καὶ σεῖ; τολμᾶτε νὰ λέγετε ὅτι ὁ ἄηρ ἐκεῖ εἶναι ἀνθυγιεινός (1). Εἶναι σχεδὸν ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι ἡ σημερινὴ οἰκοδομὴ τοῦ κολλεγίου συμφωνεῖ τελείως πρὸς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον. Ἐν τῷ καλλιτεχνικῷ ἐπεξεργασμένῳ διδακτορικῷ ἀπολυτηρίῳ τοῦ πρώτου δώσαντος ἑξειτάσεις μαθητοῦ τοῦ κολλεγίου, τοῦ Πέτρου Ἀρχουδίου, ἀπὸ 24 Ἰαν. 1591 (2) ἔχουσιν ἀπεικονισθῆ αἱ προσόψεις τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου καὶ παρὰ πλεύρωσιν μέρος τῆς οἰκοδομῆς τοῦ κολλεγίου. Ἡ τελευταία αὕτη παρουσιάζει ἐκτὸς ἐνὸς ἀρκετὰ

(1) Ἴδε πρὸς τούτου Collegii Graecorum de Urbe primordia, Relazione de primi successi del collegio stesa da Pietro Arcudio 21 Αὐγούστου 1624 ἀνατυπωθὲν εἰς τὸ παράρτημα τοῦ 3ου τόμου τῆς Bibliographie hellénique XVII siècle de Emil Legrand, Paris 1895. Τὰ ἀναφερόμενα μέρη ἐν σελ. 482 καὶ 485. Διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ κολλεγίου εἶναι μεγίστης σπουδαιότητος εἰς τόμ. τοῦ Ἀρχείου φέρον τὸν τίτλον: Libro de Beni e Capitali delle Recessite e delle Gravezze del Collegio Greco di Roma, valutati secondo lo stato in cui erano nell' anno 1677, e descritti con la narratione distinta di tutte le loro origini Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἱστορικὴ εἰσαγωγὴ φύλλον 1—8 τὸ μέρος Chiesa di S Athanasio (φύλλον 18—22 καὶ τὸ μέρος Collegio (φύλλον 23—32).

(2) Ἀρχεῖον Τόμ. XXV περιγραφὴν καὶ ἐν μέρει ἀνατυπωθὲν ἐν Legrand Bibl. hell. du XVII siècle tom. III p. 209 ἐπ.

(1) Bullarium Roma. Bulla Urbani VIII ἀπὸ 23 Νοεμβ. 1624 τόμ. XIII σελ. 247. Ἴδε ἐπίσης τὴν αὐστηράν ἐπιβολὴν τοῦ ὄρκου ὑπὸ Ἀλεξάνδρου VII 203 σελ. 1 660 ἐν τομ. XVI σελ. 591.

(2) Ἀρχεῖον τοῦ ἑλ. κολλεγίου vol. I Regestum bullarum, brevium, instrumentorum et privilegiorum venerabilis Collegii Graecorum de Urbe. Τόμος ἐμπεριέχων 113 ἔγγραφα. Τὸ μικρὸν σχεδιάγραμμα τῆς τοποθεσίας σελ. 354— Ἴδε ἐπίσης ἀρχεῖον Giustificazioni dall' anno 1566—1669 fol 12 et 13.

ὕψηλοῦ ἰσογείου δύο πατώματα καὶ εἶναι ἐπὶ τῆς μετωπικῆς πλευρᾶς πρὸς τὸ μέρος τῆς via del Babuino πυργοειδῶς κατὰ ἓν εἰσέει τρίτον πάτωμα ἀνυψωμένον. Ἐξ ὕψους τοῦ δευτέρου πατώματος ἔχει ἀναρτηθῆ ἐπὶ τῆς βορείου ἄκρας τῆς οἰκοδομῆς πρὸς τὴν κυρίαν ὁδὸν οἰκόσημον. Γρηγορίου XIII καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ὄνομά του μετὰ τὴν κλασσικὴν λατινικὴν ἐπιγραφὴν «Fundator et Patens», περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλήσαμεν ἄνω. Ἐννοεῖται ἅψ' ἑαυτοῦ ὅτι τὸ κτίριον ὑπέστη ἀναγκαστικῶς ἐπανιλημμένας ἐπισκευάς. Οὕτω π. χ. διηγούνται τὰ χρονικά ὅτι κατόπιν μιᾶς μεγάλης τοιαύτης ἐπισκευῆς ἐπεκρίθη τὸ κολλέγιον ὁ πάπας Βενέδικτος XIV τὴν 13 Ἰανουαρίου 1741 καὶ ἐπεθεώρησε τὸ νέον φαρμακεῖον καὶ τὴν γαλλερίαν. Ἐὸ γεγονός τοῦτο πρέπει νὰ ἐνεῖχε κάποιαν σπουδαιότητα, καθότι ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπισκέψεως ἐχορηγήθη ὑπὸ τοῦ Πάπα εἰς τοὺς μαθητὰς τριήμερος διακοπὴ τῶν μαθημάτων. Ὁ αὐτὸς Πάπας ἐλειτούργησεν ἐπίσης τῷ 1743 κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ κολλεγίου. Ὁ ἐν λόγῳ ἀνταποκριτὴς δὲν παραλείπει νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ὁ Πάπας ἀπέστειλε δύο ἡμέρας ἀργότερον εἰς τοὺς οἰκοτρόφους ὀκτώ κιβώτια dolci (γλυκύσματα). (1) Τὴν ριζικωτέραν ἐπισκευὴν ἔκαμεν, ὡς φαίνεται, ὁ Πάπας Κλήμης XIII, ὃς ἐξάγεται ἐκ μαρμαρίνης πλακῶς ὑπεράνω τῆς κυρίας εἰσόδου, ἣτις ἀναφέρει περὶ αὐτοῦ «Has aedes a fundamentis Graecorum Collegio restituit, auxit, exornavit 1768» (2).

Ἡ σημερινὴ οἰκοδομὴ μετὰ τὴν ἐκ 52 μέτρων κατὰ μῆκος πλευρᾶν τῆς ἐπὶ πλάτους 22 μέτρων ἔχει κατεύθυνσιν ἀκριβῶς πρὸς νότον. Ἀποτελεῖται ἐξ ἰσογείου καὶ δύο κυρίων ὁρόφων. Μεταξὺ τοῦ ἰσογείου καὶ τοῦ πρώτου ὁρόφου μεσολαβεῖ μισοπάτωμα (Mezzanino), τὸ ὁποῖον ὁμοῦ διασχίζεται ὑπὸ τοῦ διαδρόμου, τῆς τραπεζαρίας καὶ τοῦ μαγειρείου. Οὕτως ὥστε τὰ δωμάτια ταῦτα καταντᾶ νὰ ἔχωσιν ὕψος 7 μέτρων. Ἀνωθεν τοῦ πλατέως διαζώματος τοῦ δευτέρου πατώματος ἔχουσιν οἰκοδομηθῆ φύρην μίγδην 30 δωμάτια σοφίτας, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνέρχεται τις δι' ἰδιαιτέρας κλίμακος καὶ τὰ ὁποῖα δύνανται ὡς ἐκ τοῦ τούτου νὰ χωρισθῶσι τελείως ἀπὸ τοῦ λοιποῦ κολλεγίου. Τὰ δωμάτια ταῦτα ἐνοικιάζονται καὶ ἀποτελοῦσιν ὁμοῦ μετὰ σειρὰν ἐργαστηρίων καὶ μα-

(1) Ἀρχεῖον Τομ. XIIIa Formule e Notizie fog. 22 καὶ 28.

(2) Ἀρχεῖον τόμ. XXV περιγραφὴν καὶ ἐν μέρει ἀνατυπωθὲν ἐν Legrand Bibl. hel. du XVII siècle tom, III p. 209 ἑπ.

(12) Τὰς ἑλληνικὰς καὶ λατινικὰς ἐπιγραφὰς ἐν τῷ παλαιῷ καλλεγίῳ καὶ τῇ βιβλιοθήκῃ του μᾶς διαβιβάζει ὁ Leo Allatius, De Ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione lib. III cap. VII p. 985 s.

γαζείων ἐν τῷ ἰσογείῳ, τὰ ὁποῖα φυσικὰ εἶναι μόνον ἔξωθεν προσεῖτα, οὐχὶ εὐκαταφρόνητον πηγὴν εἰσοδημάτων διὰ τὸ κολλέγιον. Τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος δεσπόζει μία παμμεγίστη Loggia (στεγαστὸς ἔξωστης) 5 μέτρων ὕψους, ἣτις εἶναι κτισμένη εἰς πλάτος τῶν κάτω διαδρόμων ἐπὶ τῶν τειχῶν αὐτῶν (1). Αἱ τοῦ μήκους πλευραὶ τῆς Loggia ἐκ 30 μέτρων καὶ σχεδὸν 5 μέτρων πλάτους διακόπτονται ἐκάστη ὑπὸ 7 μεγάλων τόξων, ἔχουσι δὲ ἀφεθῆ ἐπίσης ἀνοικταὶ αἱ πλευραὶ τῶν μετώπων. Ἡ θεὰ ἀπὸ τὴν Loggia, ἣτις δὲν εἶναι ὁρατὴ ἐκ τῶν περιστοιχιζουσῶν ὁδῶν καὶ ἀποτελεῖ τοιοῦτοτρόπως κρύφιον κόσμημα, εἶναι αὐτόχρημα μαγευτικὴ. Κατὰ τὴν πρώτην μου ἐπίσκεψιν δὲν ἠδυνάμην νὰ χορτάσω τὴν θεὰν τῆς θαυμασίας ταύτης εἰκόνας. Διδομένου ὅτι ἡ Loggia δεσπόζει ὁλοκλήρου τῆς συνοικίας καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς στέγης τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου παρέχει σπάνιον κυκλικὸν πανόραμα. Ὡραιοτάτη ἰδίως εἶναι ἡ θεὰ πρὸς τὸ Monte Mario καὶ τὸ Pincio πρὸς τὴν βίλλαν τῶν Μεδίκων καὶ τὴν Trinita dei Monti, ὡσαύτως πρὸς τὸ Κυρινάλιον καὶ Καπιτώλιον τὸν Ἁγιον Κάρολον καὶ Ἁγιον Ἰάκωβον ἐπὶ τοῦ Κόρσο καὶ εἰς τὸ βάθος πρὸς τὸν Ἰανίκουλον. Καταπλήσσοσαν ἐντύπωσιν προξενεῖ ἡ θεὰ τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Ἐὰν σταθῇ τις περίπου ἀριστερὰ παρὰ τὸ ἔκρον τόξον, παρουσιάζεται εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς Loggia τὸ θαυμάσιον τοῦτο οἰκοδόμημα μετὰ τὸν κολοσσαϊὸν τοῦ τρουῖλλον ἀκρὸ βῶς οὕτω πῶς εἰς τὸ ἀνοιγμα ἑνὸς τόξου ὅπως μία εἰς τὸ πλαίσιόν της ἀκριβῶς ἐφαρμολογημένη εἰκὼν (2). Πολὺ φυσικὸν νὰ χαίρῃ ἐκάστη τῶν τεσσάρων ομάδων οἰκοτρόφων ὅταν ἔρχεται ἡ σειρά της νὰ περνᾷ ἐπὶ τῆς Loggia τὴν ὥραν τῆς μεσημβρινῆς ἀναψυχῆς. Αἱ 153 βαθμίδες αἱ ὁδηγοῦσαι πρὸς τὰ αἰθέρια αὐτὰ ὕψη φυσικὰ οὐδεμίαν ἐντύπωσιν προξενοῦσι. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ποντιφικατοῦ τοῦ Λέοντος XIII προσετέθη εἰς τὴν πλαιῖαν οἰκοδομὴν τοῦ κολλεγίου νέα πτέρυξ. Ἰσθιάνθησαν, ὡς φαίνεται, τότε τὴν ἀνάγκην νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τοὺς φιλοσοφίας καὶ τῆς θεολογίας χωριστὰ ἀπ' ἀλλήλων δωμάτια. Τοιου-

(1) Ὡς ἀναφέρει τὸ Libro dei Beni τοῦ 1677 (φύλ. 31) ὑπῆρχεν ἤδη εἰς τὴν παλαιὰν οἰκοδομὴν τοῦ κολλεγίου Loggia.

(2) Πρὸ τίνος ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὴν θεὰν ταύτην ὁ Ὁλλανδὸς ζωγράφος van Welle, ὅστις ἐξωγράφησε καὶ ἐδώρησεν εἰς τὸν ἅγιον πατέρα τὴν εἰκόνα «ὁ Ἁγιος Ἰωσήφ προστάτης τῆς ἐκκλησίας». Ὁ καλλιτέχνης παριστάνει τὸν ἅγιον ξυλουργὸν μετὰ τὸ πριόνι του εἰς τὸ ἀψιδωτὸν ἀνοιγμα ἀπὸ τοῦ ὅπου διακρίνει τις εἰς τὸν λειμῶνα τὴν Θεοτόκον μετὰ τὸν μικρὸν Χριστὸν προσευχόμενον καὶ ἔχοντα ἀνυψωμένας προστατευτικῶς τὰς χεῖρας του πρὸς τὸ μέρος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Πέτρου, ὅστις παρουσιάζεται εἰς τὸ βάθος θαυμασίως φωτισμένος ὑπὸ τοῦ δύοντος ἡλίου.

τοτρόπως ἀνηγέρθη στενή 33 μέτρων μάκρους οἰκοδομή, ἡ ὁποία ἔχει ἐπὶ 3 πατωμάτων ἰδιαιτέρα δωμάτια διὰ 30 οἰκοτρόφους, πρὸς τούτοις δὲ καὶ τρεῖς αἰθούσας ἀναψυχῆς. Καὶ δὲν πρόκειται νὰ ἐξασκήσω κριτικὴν ἐπὶ τῆς νέας ταύτης οἰκοδομῆς, ἥτις ὀφείλεται εἰς τὸν τότε πρύτανιν, τὸν σήμερον καρδινάλιον Satolli, ἐν τούτοις τοῦτο μόνον θέλω νὰ εἶπω, ὅτι ἡ παλαιὰ θαυμασιὰ οἰκοδομή τοῦ κολλεγίου οὐδόλως ἐκέρδισεν εἰς κάλλος διὰ τῆς νεωτεριστικῆς ταύτης προσθήκης, τοῦναντίον ἔχασεν εἰς ἀέρα καὶ φῶς καὶ ἀπωλέσθη ἐν ὄραϊον μέρος τοῦ κήπου. Ἄφ' ἑτέρου ὅμως δεόν νὰ ὁμολογήσῃ τις ὅτι τὸ ἰσόγειον χρησιμοποιούμενον ὡς ἀνοικτὴ στοὰ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τοὺς οἰκοτρόφους καὶ ἐν ὄρα κακοκαιρίας ὡς αἰθουσα παιγνίων καὶ γυμναστικῆς.

4) Ἡ ἐκκλησία τοῦ Κολλεγίου

Τὸ κολλέγιον ἔχει κάθε δίκαιον νὰ εἶναι ὑπερήφανον διὰ τὴν ἐκκλησίαν του, τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον, ἡ ὁποία δὲν διακρίνεται μὲν ἐπὶ ὑπερβολικῶν μεγέθει, τοῦναντίον ὅμως ἐπὶ ἀπλῆ καλλονῇ τῶν γραμμῶν. Ὡς ἤδη ἀνέφερα, ἀνηγέρθη αὕτη ὑπὸ Γρηγορίου XIII καὶ τοῦτο εἰδικῶς διὰ τὸ κολλέγιον, ὡς ἀναφέρουσιν αἱ δύο μεγάλαι μαρμαρίναι ἐπιγραφαὶ ἐπὶ τῆς προόψεως τῆς ἐκκλησίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία εἶναι συντεταγμένη εἰς τὴν Λατινικὴν, ἡ δὲ ἑτέρα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Ἡ λατινικὴ ἐπιγραφή ἔχει οὕτω: Ad honorem et memoriam Sancti Athanasii Episcopi Alexandriae, Collegio Graecorum Anno Nat. Dom. MDLXXXI.

Τὴν 23 Νοεμβρίου 1580 ἔθεσεν ὁ καρδινάλιος Julio Santorio τὸν θεμέλιον λίθον τῆς ἐκκλησίας καὶ μετὰ τρία ἔτη ἦτο αὕτη ἑτοιμή. Ὡς ἀρχιτέκτων τῆς ἐκκλησίας ἀναφέρεται ὁ Giacomo della Porta καὶ ὡς τοιοῦτος τῆς προσόψεως ὁ Μαρτίνος Longhi ὁ πρεσβύτερος (1). Τὸ μῆκος τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ κατωφλίου μέχρι τῆς ἀψίδος ἀριθμεῖ 30 μ. Πρὸ τῆς ἀψίδος ἔχει τοποθετηθῆ πλάγιος ν' ῥθιξ ἔχων δύο μικρὰς ἀψίδας, εἶναι δὲ αὕτη πλάτους 7,5 καὶ μήκους 21 μ. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς τοῦ ἐπιμήκους νάρθηκος ἔχει κατασκευασθῆ ἀνὰ ἓν παρεκκλήσιον βάρους 4 μ. οὕτως ὥστε ὁ φωτεινὸς χώρος νὰ παρουσιάζεται οὐχὶ μόνον ἁρμονικὸς ἀλλὰ καὶ μέγας καὶ πλουσίως διακεκοσμημένος. Ὁλόκληρος ὁ ἐσωτερικὸς ἀρχιτεκτονικὸς διάκοσμος περιορίζεται εἰς ἀλακωμένους στύλους μὲ πλούσια κιονόκρανα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ καὶ εἰς ἐν ὄραϊον ἀέτωμα τοῦ κτιρίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζονται οἱ θόλοι.

Ἐξωθεν δὲν δύναται νὰ ἀντιληφθῆ τις τὴν ἀρχιτεκτονικὴν διαίρεσιν.

τῆς ἐκκλησίας, καθόσον ἔχουσι κτισθῆ περὶ αὐτῆς παντοῦ παράγγες καὶ ἐργαστήρια. Ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τῆς ἐκκλησίας ἐργάζεται ὁ διάσημος γλύπτης Tadolini, ὅστις ἐπεξεργάζεται ἤδη τὸ μνημεῖον τοῦ πάπα Λέοντος XIII, καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης πλευρᾶς κενεῖ ὁμοῦ κορασίον καὶ γυναικῶν παμμέγιστα Gobelins, τὰ ὁποῖα παρήγγειλεν ἡ πόλις τῆς Ρώμης εἰς τὸν Ercoli πρὸς καλλωπισμὸν τοῦ Καπιτωλίου. Ἐπειτα ὑπάρχουσιν καὶ δύο ἐργαστήρια ζωγραφικῆς κεκολλημένα ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ναὶ μὲν θὰ ἐπεθύμει τις τὴν ἀπομάκρυνσιν ὄλων αὐτῶν ἰῶν ἀσχημιῶν ἀπὸ τὴν θαυμασίαν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ τὸ κολλέγιον εἰσπράττει καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐνοίκια, τὰ ὁποῖα δὲν ἐννοεῖ νὰ χάσῃ.

Τελείως περὶ ἐλευθέρᾳ ὑπῆρξεν ἡ ἐκκλησία μόνον μέχρι τοῦ 1892, καθότι τὸ ἔτος ἐκεῖνο διέταξεν ὁ προστάτης τοῦ κολλεγίου καρδινάλιος Santa Severina τὴν ἀνοικοδόμησιν ἐνὸς τοίχου ἵνα καταστήσῃ αὐτὸ διὰ τοῦ τρόπου τούτου πλέον ἀθόρυβον ἡμέραν καὶ νύκτα (1). Τὸ τοιοῦτοτρόπως χωρισθὲν γήπεδον ἐχρησιμοποίησεν ἐν μέρει ὡς κήπον καὶ ἐν μέρει ὡς νεκροταφεῖον. Ἀξιοπεριέργος εἶναι ἐπίσης ὁ ἐξ 7 μέτρων μήκους ἐστεγασμένος διάδρομος ὁ ὀδηγῶν ἀπὸ τοῦ κολλεγίου εἰς τὸν Ἅγ. Ἀθανάσιον. Τοιοῦτος εἶχεν ἤδη ἀνεγερθῆ τῷ 1623 (2). Μεταξὺ ἐκκλησίας καὶ κολλεγίου κεῖται ὁδός, ἡ via dei Greci (πρόην via dei Bergamaschi). Αὕτη ἐγεφυρώθη ἀπὸ τοῦ πρώτου πατώματος τοῦ κολλεγίου, παρὰ δὲ τὴν ἐκκλησίαν ἀνηγέρθη φωτεινὸν κλιμακοστάσιον πολλοῦ ἐνδιαφέροντος ἔχον πλατεῖαν ἐλλειψοειδῶς γυριστὴν κλίμακα (ὁ μέγας ἄξων ἀριθμεῖ 5 μ., ὁ μικρὸς 3,5 μ.), ἐπὶ τῆς ὁποίας καταβαίνει τις εὐχερῶς εἰς τὸν Ἅγ. Ἀθανάσιον. Εἶναι δὲ τὸ σχέδιον τοσοῦτον μᾶλλον ἀξιοπεριέργον, καθότι αἱ ἐπιμήκεις πλευραὶ τοῦ κολλεγίου καὶ τῆς ἐκκλησίας δὲν εἶναι παράλληλοι, ἀλλὰ σχηματίζουν ὁμοῦ ὀξεῖαν γωνίαν. Τὸ τόξον ἐπὶ τῆς via dei Greci κοσμεῖ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου ἐντετειχισμένη, πρὸ τῆς ὁποίας καίει τὴν νύκτα κανδήλιον.

Ἡ πρόσοψις τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἣτις κεῖται παραλλήλως πρὸς τὴν κεντρικὴν via Bambuino, εὐρῶσκειται κατὰ 4 μ. βαθύτερα τῶν ἄλλων οἰκιῶν, οὕτως ὥστε νὰ ὑπάρχῃ ἀρκετὸς χώρος διὰ τὴν πλατεῖαν κλίμακα ἐξ 7 βαθμίδων, αἵτινες ὀδηγοῦσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἡ πρόσοψις ρυθμοῦ ἀναγεννήσεως, ἣτις θὰ ἔχηρε βεβαίως ἐπιδιορθώσεως, εἶναι πολὺ ὄραία ἀποτελεῖται ἐκ δύο πατωμάτων καὶ στέφεται ὑπὸ ἀετώμα-

(1) Ἀρχεῖον vol. XIII Memoriale per il collegio dei Greci dall' anno 1591 p. 8.

(2) Ἀρχεῖον Libro dei Beni 1677 fol. 21. Ἡ ἀδεια οἰκοδομῆς ἀπὸ 28 Φεβρουαρίου 1623 εὐρίσκειται ἐν τόμ. III φύλ. 17.

τος. Ἀρμονικῶς συνδέονται μὲ τὴν πρόσοψιν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ δύο κομψοὶ πύργοι, οἵτινες ὑπερβαίνουν τὸ ὕψος τῆς ἐκκλησίας κατὰ ἓν μόνον πάτωμα ἀνοκτὸν ἀπὸ ὅλας τὰς πλευρὰς καὶ μίαν προσέτι χαμηλὴν ὄραϊα διακεκοσμημένην περικεφαλαίαν.

Κάτωθι τοῦ μεγάλου διαζώματος τῆ προσόψεως ἀναγινώσκει τις τὴν ἐπιγραφὴν Greg. XIII. P. M. a fundamentis extruxit Pontificatus Sui anno X. Τὴν παπικὴν ιδιότητα τοῦ ἱδρυτοῦ προδίδουσι πλὴν τούτου αἱ τῖραι αἱ στέφουσαι ἐν συμπλέγματι μετὰ γιρλανδῶν τὰς ἀνω ἀναφερομένας λατινικὰς καὶ ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς. Ἰδιαιτέρως δὲ ἐνθυμίζουσι τὸν πάπαν Boncompagni οἱ δύο αἶετοι οἱ κοσμοῦντες τὰς γωνίας τοῦ πλαισίου τοῦ μεγάλου μεσαίου παραθύρου. Ἡ πρόσοψις ὡς ἐν γένει ὁλόκληρος ἢ οἰκοδομὴ εἶναι κατασκευασμένη ἐκ τούβλων, τὰ βάρθρα ὅμως, τὰ διαζώματα, τὰ κιονόκρανα καὶ οἱ σκελετοὶ τῶν θυρῶν καὶ παραθύρων εἶναι ἐκ τραβερτίνου λίθου καὶ προδίδουσι τοιοῦτοτρόπως ποικίλιαν καὶ χρωματισμόν. Δέον γὰ ἀναφέρωμεν εἰσέτι ὅτι ὁ πρὸς νότον πύργος ἔχει ὠρολόγιον, ἔργον κάποιου Mario Simonetti, τὸ ὁποῖον συμφώνως πρὸς ἐπιγραφὴν τινα ἐδώρησεν ὁ πάπας Κλήμης XI τῷ 1711 (1). Τὸ ὠρολόγιον, τὸ ὁποῖον μὲ τὸ κτύπημα ἐκάστου τετάρτου ἐπαναλαμβάνει τὴν προηγηθεῖσαν ὥραν, ἔχει μίαν μόνον πλάκα ἐστραμμένην πρὸς τὸ κολλέγιον. Ὡς δείκτης χρησιμεύει τρομερὸς ἐλισσόμενος δράκων. Κάτωθι τῆς πλακὸς διακρίνει τις εἰσέτι τὰς γραμμάς παλαιῦ τιος ἡλιακοῦ ὠρολογίου. Ἡδὴ ὁ Rodotà κάμνει τὴν παρατήρησιν ὅτι ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς ἐκκλησίας τὸ μόνον γνώρισμα τὸ ὁποῖον θὰ ἐνθυμίζῃ τὸ ἑλληνικὸν ὀρθόδοξον δόγμα εἶναι τὸ εἰκονοστάσιον τὸ χωρίζον τὴν ἀψίδα ἀπὸ τοῦ νάρθηκος (2). Ὁλόκληρος ἢ ὑπόλοιπος διακόσμησις ἦτο λατινική. Εἰς τὰ ἄκρα τοῦ πλαγίου νάρθηκος καὶ εἰς τὰ δύο παρεκκλήσια ὑπάρχουσι Ἅγιοι Τράπεζαι καὶ τοιχογραφίαι τοῦ Trabaldese καὶ Agrino. Μόλις περὶ τὸ 1870 ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἀνακαινίσεως, ὁπότε ἐστρώθη καὶ ὠραῖον μαρμαρίνον πάτωμα, ἀφηρέθησαν ἅπασαι οἱ Ἅγιοι Τράπεζαι. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀντικατεστάθη ἐπίσης ἡ παλαιὰ κυρία Ἅγία Τράπεζα, ἡ ὁποία εἶχεν ἐν θαυμάσιον παρὰ τοῦ Giacomo della Porta σχεδιασθὲν ξύλινον στέγασμα θρόνου (ciborium) (3) διὰ νέας Ἁγίας Τραπεζῆς μετὰ στεγάσματος (ciborium)

(1) Πρὸ τοῦ ὠρολογίου τούτου ὑπῆρχεν ἕτερον ἐν τῷ πύργῳ, τὸ ὁποῖον προήγαγετο συμφώνως πρὸς παράδοσιν τινα ἐκ τοῦ Palazzo di Monte Cavallo καὶ ἠγοράσθη ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ XIII. Ἀρχεῖον Libro dei Beni fol. 19.

(2) Rodotà, Rito Greco in Italia, lib. III p. 216

(3) Ἰδε Moroni dizionario vol. XIV p. 167. Τὸ θαυμάσιον τοῦτο ἔργον

καὶ τετραγώνου Mensa 180 ἑκατοστῶν μήκους ἐκάστης πλευρᾶς· αἱ διαστάσεις αὗται εἶναι βεβαίως δι' ἰδιωτικῆς φύσεως λειτουργίας πολὺ μεγάλοι, κατάλληλοι ὅμως διὰ ποντιφικὰς λειτουργίας χωροστατούντων καὶ ἄλλων ἱερέων. Ἐντὸς τῆς ἀψίδος ταύτης εἶναι τοποθετημένη μαρμαρίνη ἔδρα ἔχουσα τρεῖς βαθμίδας καὶ ἀνωθεν αὐτῆς ὑπάρχει μεγάλη εἰκὼν παριστῶσα τὸν προστάτην τῆς ἐκκλησίας, τὸν Ἁγ. Ἰθανάσιον. Ἡ ἐκκλησία κέκτηται τεμάχιον λειψάνου τοῦ ἀτρομήτου τούτου ἐπισκόπου καὶ διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας. Ὀλίγον πλαγίως τῆς μαρμαρίνης ἔδρας εὐρίσκονται μικραὶ κομψαὶ Ἱεραὶ Τράπεζαι, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν μία χρησιμεύει διὰ τὴν «πρόθεσιν», τουτέστι προλειτουργίαν, ἡ δὲ ἕτέρα ὡς Τράπεζα διὰ τὰ ἄμφια (Diakonikon).

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἀνακαινίσεως τῆς ἐκκλησίας ἀφηρέθη τὸ παλαιὸν ξύλινον εἰκονοστάσιον καὶ ἐτοποθετήθη νέον ὀλίγον πρὸ τοῦ τόξου τῆς ἀψίδος ἐκ τειχίσματος. Ὅτε διὰ πρώτην φοράν εἶδον τὸν ἄχαριν τοῦτον τοῖχον, ὅπου αἱ εἰκόνες ἀπλῶς ἐχρησίμευον ὡς ἐπουσιῶδες στόλισμα, εἶπα κατ' ἑμαυτὸν· αὐτὸς ὁ εὐλογημένος ἀρχιερέων δὲν εἶχε τὴν παραμικρὰν ἰδέαν περὶ τῆς σημασίας τοῦ εἰκονοστασίου. Πιθανὸν γὰρ ἐπέτυχεν εἰς τὴν ἀντιγραφὴν ὠραίων τινῶν γραμμῶν τῆς ἐκκλησίας, κατέστρεψεν ὅμως τελείως διὰ τῶν πλατέων κιόνων, στύλων καὶ διαζωμάτων τὴν ὑπὸ τοῦ δόγματος διὰ τὴν τοποθέτησιν εἰκόνων προσδιορισμένην ἐπιφάνειαν. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἐξυπηρέτει τὸ παλαιὸν ὑπὸ τοῦ Trabaldese ἐξωγραφισμένον εἰκονοστάσιον ἀναντιρρήτως καλλίτερα τὸν σκοπὸν του. Αἱ διάφοροι εἰκόνες του, ὡς ἡ κεφαλή τοῦ Χριστοῦ, οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι, οἱ τέσσαρες κυρὸτεροι διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας, ἡ Παναγία μὲ τὸν Χριστόν, ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ βαπτιστής καὶ ὁ Ἐσταυρωμένος σφῆζονται εἰσέτι καὶ κοσμοῦσι διαφόρους αἰθούσας τοῦ κολλεγίου. Ὁ ἐπισκεφθεὶς ἑλληνικὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς θὰ ἐπόθει διὰ τὴν μοναδικὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης μεγαλύτερον πλοῦτον εἰς ἀγιογραφίας, κανδήλας καὶ κηροπήγια.

κοσμεῖ σήμερον τὸ πρό τιος ἀνακαινισθὲν δωμάτιον τοῦ ἀρχαίου. Ἰδε ἐπίσης ἀρχεῖον τόμ. VI, ὅπου εὐρίσκει τις περὶ τὸ τέλος τοῦ τόμου πολὺ ἐνδιαφέρουσαν 17σέλιδον ἔκθεσιν περὶ τοῦ κολλεγίου καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1726. Ἐπίσης μανθάνομεν ὅτι ἐν τῷ ὠραίῳ σκευοφυλακίῳ (tabernaculum) τῆς κυρίας Ἁγ. Τραπεζῆς ἐφυλάσσετο ἡ ἅγια μετάληψις συμφώνως πρὸς τὸ ἑλληνικὸν καὶ τὸ λατινικὸν δόγμα κατὰ διαταγὴν τῆς ἐπιθεωρήσεως τοῦ 1693. Πολλὰ ἔγγραφα περὶ τῶν διαφόρων ἀποστολικῶν ἐπιθεωρήσεων εὐρίσκονται ἐν τῷ ἀρχεῖῳ vol. III Bolle, Decreti e Notizie diverse fino al 1766 ἀπὸ σελ. 288 μέχρι σελ. 412.

Ἐκτὸς τῶν τεσσάρων παλαιῶν τοιχογραφιῶν ἔχει ὁ νάρθηξ τῆς ἐκκλησίας μίαν μόνην εἰκόνα ἀποδιδομένην εἰς τὸν Albrecht Dürer παριστάνουσαν τὸν Χριστὸν μεταξὺ δύο σταυρωτῶν του. Ἡ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος εἰκὼν κρέμαται ὑπεράνω τῆς ἐπιτύμβιου ἐπιγραφῆς Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, ἐνὸς οἰκοτρόφου τοῦ κολλεγίου, ὅστις ἐδώρησε ταύτην ὁμοῦ μετ' ἄλλων σημαντικῶν δωρεῶν (1).

Β) Ὁ Ἕλληνας ἐπίσκοπος καὶ τὰ καθήκοντά του.

Διὰ τῶν λεχθέντων ἔθιξα ἤδη λίαν σπουδαῖον, ἴσως τὸ σπουδαιότερον μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ κολλεγίου, τὸ δόγμα. Πρὶν ἢ ἀσχοληθῶ εἰδικότερον μετὰ τὸ θέμα τοῦτο ἀναγκαῖον θεωρῶ νὰ εἶπω προηγουμένως ὀλίγας λέξεις περὶ τοῦ ἐν Ρώμῃ ἐδρεύοντος ὀρθοδόξου ἐπισκόπου. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔκαμε κακὴν ἐντύπωσιν ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ κολλεγίου οἱ Ἕλληνες οἰκοτρόφοι ἐχειροτονοῦντο ὑπὸ λατίνων ἐπισκόπων (2). Πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ κακοῦ τούτου διέταξεν ὁ Κλήμης VIII τῷ 1595, ὅπως τοῦ λοιποῦ ἐκτελεῖται τοῦτο μόνον παρ' Ἕλληνας ἐπισκόπου (3).

Ἐπειδὴ ὁμοῦ, ὡς φαίνεται, ὑπῆρξαν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη Λατῖνοι οἱ ὅποιοι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἠσπάζοντο τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, διέταξεν Οὐρβανὸς VIII ἐν τῇ βούλλᾳ του περὶ τοῦ ἑλλ. κολλεγίου ἀπὸ 23 Νοεμβρίου 1624 ὅτι τοῦ λοιποῦ δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ἀνήκῃ ὁ ἐπίσκοπος εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὀρθόδοξον δόγμα, ἀλλ' ὀφείλει νὰ εἶναι συνάμα Ἕλληνας κατὰ τὴν καταγωγὴν (4). Ὁ Ἕπίσκοπος ἔχει τὴν ἔδραν του ἐν Ρώμῃ καὶ ὀφείλει νὰ ἐκτελεῖ τὰς λειτουργίας τῶν ὀρθοδόξων καὶ τὰς χειροτονίας ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου. Ὡσαύτως νὰ διδάσκῃ τοὺς οἰκοτρόφους τοὺς τύπους τῶν τελετῶν καὶ τὸ δόγμα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Δὲν κέκτηται ὁμοῦ οὔτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὔτε ἐν τῷ κολλεγίῳ οἰονδήποτε δικαίωμα «qui autem nullum jus in collegium aut ecclesiam habeat atque ad nutum amoveri a Protectors possit», ὡς λέγει ἡ παπικὴ βούλλα (5). Εἶναι εὐνόητον λόγῳ τῆς τελευταίας ταύτης παρα-

(1) Rodotà, Rito Greco in Italia lib. III, p. 181. Ἴδε ἐπίσης Legrand Bibl. hell. du. XVII siècle tom. V, p. 286 ss.— Ἀρχεῖον Libro dei Beni fol. 21.— Ὁ Φαληρεὺς ἀπέθανε τῷ 1664.

(2) Bullarium Roma tom. IX p. 2513—Bulla Sixtus V. 1η Σεβρίου 1586.

(3) Rodotà, Rito Greco in Italia lib. p. 217.

(4) Ἴδε Ἀρχεῖον τόμ. IV Statuti etc. fol. 260 ss.

(5) Bullarium Roma tom. XIII p. 249.— Ἴδε ἐπίσης ἀρχεῖον Vol. VIII. Rito Greco II fol. 2, fol. 9s fol. 11 ss.

τηρήσεως ἢ διεύθυνσις τοῦ κολλεγίου νὰ μὴ ἠδέλησε ποτὲ νὰ διαμένῃ ὁ Ἕλληνας ἐπίσκοπος ἐν τῷ κολλεγίῳ (1). Ἐὰν παρ' ὅλα ταῦτα συνέβη τοῦτο εἴποτε, ἐγένετο ὅλως ἐξαιρετικῶς (2).

Οἱ δύο, οἱ διασημότεροι ἴσως ἐκ τῶν ἑλλήνων, ἐπισκόπων εἶναι ἐνταφιασμένοι εἰς τὸν Ἁγιὸν Ἀθανάσιον. Ὁ εἰς εἶναι ὁ Ὀνούφριος Κωνσταντίνης (Onofrio Constantini), ὅστις κατήγετο ἐκ Τραπεζοῦντος, ἐγεννήθη ὁμοῦ ἐν Νεαπόλει. Ἐσπούδασεν ἀπὸ τοῦ 1656 μέχρι τοῦ 1660 εἰς τὸ ἑλληνικὸν κολλέγιον, ἐστάλη κατόπιν εἰς Ἑλλάδα καὶ τέλος ὠνομάσθη ἐπίσκοπος τοῦ ἑλληνικοῦ κολλεγίου, δηλ. «vescovo assistente», ἀξίωμα ὅπερ διετήρησεν ἐπὶ 51 ἔτη. Ἀπέθανε τῷ 1717 ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἐν Ρώμῃ εἰς ἡλικίαν 83 ἐτῶν. Εἶχεν οὗτος ἄλλοτε ἐν τῷ Ἁγ. Ἀθανασίῳ ἀναμνηστικὴν πλάκα, ἣ ὅποια ὁμοῦ κατὰ τὴν ἀνακαίνισιν δὲν ἐτοποθετήθη πλέον εἰς τὴν παλαιὰν θέσιν πρὸ τῆς ἀψίδος. Ἐρευνῶν ἐπισταμένως ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν παρακειμένων αὐτῇ οἰκοδομῶν εὑρον τὴν πλάκα εἰς μίαν ἀποθήκην τοῦ βορείου πύργου. Σήμερον εὐρίσκεται αὕτη εἰς τὰ ἀρχεῖα (3). Ἄλλος ἐπίσκοπος τοῦ κολλεγίου ἐνταφιασθεὶς καὶ αὐτὸς εἰς τὸν Ἁγιὸν Ἀθανάσιον εἶναι ὁ Διονύσιος Μολινός (Dionysius Molino). Ἐφημίζετο διὰ τὴν μεγάλην του φιλανθρωπίαν καὶ τὰς μεγάλας του γνώσεις εἰς τὸν κλάδον τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου λειτουργίας, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀποκτήσει εἰς τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς ἄλλας ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκληροδότησεν εἰς τὸ κολλέγιον ὠραῖα σκευὴ καὶ πολὺ ἀσημικόν. Ὁ εὐγενὴς οὗτος ἀνήρ ἀπέθανε τῷ 1756 καὶ ὠραῖα μαρμαρίνη ἐπιτύμβιος πλάξ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πατώματος τῆς ἐκκλησίας πρὸ τῆς ἀψίδος ἐνθυμίζει σήμερον ἀκόμη τὸν πολῦτιμον αὐτὸν ἐπίσκοπον. Εἰκόνας τῶν δύο ἀνω ρηθέντων ὡς καὶ ἄλλων ἐπισκόπων ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κολλεγίῳ. Πρὸς τὸ παρὸν μένει τὸ κολλέγιον ἀνευ ἐπισκόπου, καθόσον ὁ Msgr. Josef Schirò (Σκυρὸς) διὰ λόγους ὑγείας ὑπέβαλε πρὸ τινῶν ἐτῶν τὴν παραίτησίν του. Δεδομένου ὅτι ὁ κύριος οὗτος ἐξακολουθεῖ νὰ εἰσπράττῃ ὀλόκληρον τὸν μισθὸν του καὶ ὅτι ἀναπληροῖ τοῦτον, ὁσάκις παρουσιασθῇ ἀνάγκη, ὁ ἐν Ρώμῃ ἐγκατεστημένος βούλγαρος ἐπίσκοπος Μελαδίνωφ (Meladinoff), δὲν ἐλήφθη εἰσέτι μέριμνα περὶ ἀντικαταστάσεως τοῦ Msgr. Schirò.

(1) Rodotà, Rito Greco in Italia lib. III p. 219.

(2) Ἀρχεῖον Vol. III Bolle etc. fol. 72 ὅπου κάποιος διευθυντῆς στέλλει σχετικὴν παράκλησιν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον VII.

(3) Legrand Bibl. hell. du XVII siècle tom. III p. 298. Σημείωσις 5.

Ἐκτὸς τῶν χειροτονιῶν εἶναι ὑποχρεωμένοι; ὁ Ἕλληνας ἐπίσκοπος νὰ ἐκτελεῖ κατὰ τὰς μεγάλας ἐορτὰς χρὴ ποντιφικῆ. Κατὰ παλαιὸν ἔθιμον περιορίζοντο ταῦτα εἰς τὰς ἐορτὰς τῶν Θεοφανίων (Ephiphanie) καὶ τοῦ Ἁγ. Ἀθ. τὴν 2 Μαΐου (1). Δὲν ἀποκλείει ὅμως τοῦτο ὅπως ὁ Διευθυντὴς τοῦ κολλεγίου, ὅστις εἶναι συνάμα καὶ Διευθυντὴς τῆς ἐκκλησίας, καλέσῃ τὸν ἐπίσκοπον ἢ καὶ ἄλλον τινὰ ὀρθόδοξον ἐπίσκοπον νὰ ἐκτελέσῃ ποντιφικὴν λειτουργίαν ἐπ' εὐκαιρίᾳ καὶ ἄλλων ἐορτῶν. Οὕτω τὸ παρελθὸν φθινοπώρον δὲν προσεκλήθη μόνον ὁ πατριάρχης Κύριλλος VII: νὰ λειτουργήσῃ ἀλλὰ καὶ ὁ ἀκόλουθός του, ὁ τιτουῦχος ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος Σάββας, ὅστις ἔψαλλε ποντιφικὴν λειτουργίαν τὴν 9 Δεκεμβρίου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐορτῆς τῆς σιλλήψεως τῆς Θεοτόκου. Ὡς ἡμέρα ἐορτασμοῦ τοῦ κολλεγίου ἐθεωρεῖτο ἀνεκάθεν ἡ ἡμέρα τῶν Θεοφανίων (Ephiphanie), ἡ ὁποία ἐορτάζεται μέχρι σήμερον ὅσον ἔνεστι μεγαλοπρεπῶς. Ἐντύπωσιν μοῦ ἔκαμεν οὐχὶ μόνον ὁ ὑπερφορτωμένος στολισμὸς τῆς ἐκκλησίας δι' ὑφασμάτων καὶ κανδηλίων ἀλλ' ἐξ ἴσου τὸ πλῆθος τοῦ κόσμου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἤδη προσέλθει εἰς τὸν ἑσπερινὸν καὶ εἶτα πάλιν τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς εἰς τὰς ἀτελευτήτους τελετάς. Ἰδιαιτέραν χαρὰν μοῦ ἐνεποίησε τὴν ἑσπέραν ἡ λαμπαδηφορία, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν ὁ ἐπίσκοπος ἐνδεδυμένος πλούσια ἄμφια μετὰ τῶν καθηγητῶν καὶ οἰκοτρόφων διὰ μέσου ὄλου τοῦ κολλεγίου ραίνοντες ἅπαντα τὰ δωμάτια δι' ἁγιασμοῦ καὶ ψάλλοντες τὸ κύριον τροπάριον τῆς ἐορτῆς. Οἱ δὲ οἰκτρόφοι, κάθε ἄλλο ἀπὸ τοῦ νὰ φαίνωνται κουρασμένοι, ἀπὸ τὴν προηγηθεῖσαν μακρὰν χορῶδιαν ἔψαλλον μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ περὶ τὰς δώδεκα φορὰς πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὰ κάτω τοῦ οἴκου τὸ θαυμάσιον τροπάριον καὶ ἐτέρποντο εἰς τὰς διαφόρους ἀκουστικὰς ἐντυπώσεις τῆς ψαλμοῦδιαι των εἰς τὰς εὐρουχώρους καὶ ἔπειτα πάλιν στενὰς κάποτε θολωτὰς καὶ κάποτε μὲ ὄροφὴν ἐπίπεδον αἰθούσας τοῦ κολλεγίου. Ἐνῶ σήμερον τελεῖται ὁ ἁγιασμὸς τῶν ὑδάτων τὴν ἑσπέραν τῆς παννυχίδος μετὰ τὸν ἑσπερινὸν καὶ τὴν λειτουργίαν, ἄλλοτε ἐτελεῖτο ἡ λειτουργία καὶ ὁ ἁγιασμὸς πρὸ μεσημβρίας. Περὶ τοῦ ἐορτασμοῦ τῶν Θεοφανίων ἀναφέρουσι τὰ ἰταλιστὶ γεγραμμένα (consuetudini) τοῦ κολλεγίου τοῦ ἔτους 1678 τὰς ἑξῆς θαυμασίας λεπτομερείας: Ὁ ἁγιασμὸς τῶν ὑδάτων λαμβάνει χώραν ἐπὶ βωμοῦ ἰδιαιτέρως ἀνεγερθέντος διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐκκλησίας· διοργανοῦται ἔξωθεν τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ μικρᾷ πλατείᾳ (piazzetta).

λιτανεῖα διὰ τὴν ὁποίαν δίδονται τοὺς μαθητὰς κηρία τῆς μιᾶς οὐγγίας, εἰς δὲ τοὺς ἱερεῖς καὶ διακόνους ἰοιαῦτα τῶν δύο οὐγγιῶν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην συνηθίζουσι οἱ οἰκτρόφοι νὰ σχηματίζουσι εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐκκλησίας σφαιρὰν πεπληρωμένην πορτοκαλλίων παριστάνουσαν τὴν σφαιρὰν τῆς γῆς καὶ κρεμοῦν ταύτην διὰ σχοινίου, ἐπίσης ἐστολισμένου μὲ μανδαρίνια, νεράντζια καὶ πρασινάδας, εἰς τὴν ὄροφὴν. Ἀγιάζονται πολλὰ νεράντζια καὶ λεμόνια καὶ ἀποστέλλονται τινὰ ἔξ αὐτῶν εἰς τὸν καρδινάλιον προστάτην. Τὸ ἑσπέρας ἀγιάζει ὁ Ἕλληνας ἐπίσκοπος διὰ τοῦ ἁγιασθέντος τὴν προῖαν ὑδάτος (ἁγιασμοῦ) τὸν οἶκον. Ἔρχεται ἐκ τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸν ὑποδέχονται οἱ ψάλται, ὁ τελετάρχης καὶ δύο λαμπαδηφόροι, πάντες ἐν ἐκκλησιαστικῇ περιβολῇ. Ἀνερχόμενοι ψάλλοντες διέρχονται διὰ τοῦ οἴκου καὶ ἀγάζουσι πρῶτον τὴν ἐκκλησίαν, κατόπιν τὸν σύλλογον (congregatio) τῶν μικρῶν, τὴν μεγάλην αἴθουσαν καὶ τὴν βιβλιοθήκην. Μετὰ ταῦτα εἰσέρχεται ἡ λιτανεῖα εἰς τὰ δωμάτια τοῦ Διευθυντοῦ καὶ εἰς τὰ ἄλλα δωμάτια, κατέρχεται κατόπιν εἰς τὴν τραπεζαρίαν (refectorium), εἰς τὴν κουζίαν, τὴν ἀποθήκην καὶ ἀνέρχεται τέλος ἐκ νέου εἰς τὸ ραφεῖον καὶ τὸ δωμάτιον τοῦ ροιχισμοῦ τελειώνουσι συνήθως μὲ τὴν αἴθουσαν τῶν μικρῶν. Εἰς τὴν ἀποθήκην (dispensa) εὐρίσκειται ἕτοιμον τὸ δεῖπνον τῶν οἰκοτρόφων, κουλοῦραις ἄρτου, μῆλα, ὄμη κάστανα καὶ οἶνος. Τὰ φαγώσιμα ἐπιτρέπεται νὰ λάβῃ ἕκαστος μεθ' ἑαυτοῦ, οὐχὶ ὅμως τὸν οἶνον, τὸν ὁποῖον ὀφείλουσι νὰ πίνουσι ἐκεῖ. Εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Διευθυντοῦ εὐρίσκονται τοποθετημένα ἐπὶ μικρᾷ τραπέζης διάφορα τρόφιμα καὶ μικρὰ δῶρα, ὡς εἰκόνες, κιβώτια πρὸς ἰρύλαξιν ἱερῶν ἀντικειμένων (reliquiarum), μικροὶ σταυροί, κομβολόγια καὶ τὰ παρόμοια. Καὶ οἱ καθηγηταὶ ὡσαύτως συνηθίζουσι εἰς τὰ δωμάτια των νὰ κάμουν μικρὰ δῶρα. Διὰ τὸν ἐπίσκοπον εὐρίσκονται εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Διευθυντοῦ δύο ζεύγη ρωμαϊκὰ χειρόκτια ὡς δῶρον. Τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανίων ψάλλει ὁ ἐπίσκοπος ποντιφικὴν λειτουργίαν καὶ ἀγιάζει ἐκ νέου τὸ ὕδωρ. Οἱ μαθηταὶ ὅμως μεταλαμβάνουσι τὴν ἡμέραν ταύτην κατὰ τὸ λατινικὸν δόγμα (1). Μετὰ τὴν περιγραφὴν τῶν ἐθίμων τούτων ἔπονται ὁδηγεῖν διὰ τὸ γ-ῦμα τῆς ἐορτῆς ταύτης. Πρὸ μιᾶς ἡμέρας ὀφείλει ὁ οἰκονόμος ἢ εἰς ἕκ τῶν προϊσταμένων νὰ καλέσῃ εἰς τὸ γεῦμα τὸν Ἕλληνα ἐπίσκοπον, ὅστις καταλαμβάνει εἰς τὴν

(1) Τὸ τυπωμένον λυσίποινον (1685) διὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου εὐρίσκειται ἐν τῇ ἀρχαίῳ τόμ. III φύλ. 3.

(1) Ἀρχαῖον τόμ. XXI Consuetudini del collegio Greco Iequali s' osservano nel presente anno 1678 - 38 ss. ἢ τῶν Consuetudini τούτων ἔχει τὸ Ἀρχαῖον καὶ δεύτερον ἀντίτυπον τόμ. XXII.

τραπεζαρίαν τὴν θέσιν τοῦ διευθυντοῦ. Ἄπαντες ἐλάμβανον κατὰ τὸ γεῦμα ἐν ἡμιασμένον νεράντσι.

Εἰς τὴν ἄνω γενομένην περιγραφὴν τῶν Θεοφανίων μὲ κατέπληξεν ὅτι εἶτα ἀπὸ τοιαύτην πολυτέλειαν εἰς μεγαλοπρεπεῖς ὁ θεοδόξους τελετὰς παρεσχέθη ἡ ἁγία μετάληψις εἰς τοὺς οἶκους τρόφους οὐχὶ κατὰ τὸ ὀρθόδοξον ἀλλὰ κατὰ τὸ λατινικὸν δόγμα. Ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ ἀπορῆ τις δι' αὐτό, καθότι ἀνεκάθεν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ κολλεγίου ὑπῆρξε μία περίεργος ἀνάμιξις τῶν δύο δογματικῶν βεβαίως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς βρος τοῦ ὀρθοδόξου. Κατ' οὐσίαν θὰ ἦτο τὸ ἀπλοῦστερον, εἰὰν παρεχωρεῖτο ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὀρθόδοξον δόγμα καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει εὐρισκομένους Ἑλληνας καὶ νὰ ἀπεμακρύνετο ἐκεῖθεν πᾶν τὸ λατινικόν. Τὸ τοιοῦτον θὰ ἦτο ἔτι μᾶλλον δεδικαιολογημένον, καθότι ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς πόλεως νὰ μεταλαμβάνουν εἰς τὸν Ἁγ. Ἀθανάσιον ὑπὸ δύο μορφῶν καὶ νὰ ἐκπληροῦν ἐκεῖ τὰς ἐκ τοῦ Πάσχα ὑποχρεώσεις των λαμβάνοντες παρὰ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ κολλεγίου γραπτὴν ἄδειαν μεταλήψεως (1). Πλὴν τούτου προητοιμάζοντο οὗτοι ἐδῶ κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν διὰ διδασκαλίας εἰς τὴν κατήχησιν, ὅπως μεταλάβωσι τῶν ἁγίων μυστηρίων, τὸν δὲ Ἰούλιον τοῦ 1742 ἐγένετο ἐδῶ εἰς αὐτοὺς μάλιστα καὶ ἑξαήμερον λαϊκὸν κήρυγμα (2).

Ἐκκλησία καὶ κολλέγιον ἦσαν δηλαδὴ περισσότερον λατινικὰ ἢ ἑλληνικά. Ἐπίσης καὶ κατὰ τὰς μεγαλύτερας ἑλληνικὰς ἐορτὰς ὄφειλε νὰ τονίζεται τὸ λατινικὸν στοιχεῖον ἀναλόγως περισσότερον. Οὕτω π. χ. ἀναφέρουσι τὰ ἀνω ρηθέντα consuetudini ὅτι κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν τριῶν Μάγων ἔπρεπε νὰ τελεσθῶσιν ἑννέα ἢ δέκα λειτουργίαι περισσότερον τοῦ συνήθους ἐν τῷ Ἁγ. Ἀθανασίῳ. Πρὸς τὸ καθαρῶς ἀνατολικὸν δόγμα συμφώνως πρὸς τὸ ὁποῖον ἰσχύει μία καὶ μόνον ἱερὰ τράπεζα εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ναὸν καὶ μία καὶ μόνη θυσία καθ' ἑκάστην δὲν ἠθέλησαν νὰ συμμορφωθῶσιν ἄλλοτε οἱ ἐν Ρώμῃ. Καὶ σήμερον εἰσέτι εἶναι ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος ἡ μοναδικὴ δημοσία ὀρθόδοξος ἐκκλησία τῆς Ρώμης: εἰς τὴν ὁποίαν ἐπὶ τέλους τὰ πάντα ἔχουσι διακανονισθῆναι κατὰ τὸ ἀνατολικὸν δόγμα καὶ ὅπου πράγματι δὲν βλέπει τις εἰμὴ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα διότι αἱ ἐκκλησίαι τῶν Ἀρμενίων καὶ Ρουθηνῶν διατηροῦσιν εἰσέτι πολὺ τὸν λατινικὸν χαρακτῆρα καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν Crotta ferrata μόλις κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀφηρέθησαν αἱ λατι-

νικαὶ ἁγία τράπεζα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν μοναστηριακὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐτάποθετήθησαν εἰς τὸν νάρθηκα, ὅστις μετεσκευάσθη εἰς λατινικὴν ἐκκλησίαν.

6) Τὸ ἑλληνικὸν κολλέγιον ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Πέτρου.

Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι οἱ Πάπαι ἔδωκαν πάντοτε προσοχὴν εἰς τὸ νὰ ἀναιπροσωπεύεται δεόντως εἰς τὰ μεγάλα ἐκκλησιαστικὰ λειτουργήματα ἡ Ἀνατολή.

Ἐγένετο τοῦτο ἰδίως διὰ τῆς ἀναγνώσεως ὠρισμένων περικοπῶν τῆς Ἁγ. Γραφῆς, πρώτιστως τῶν Εὐαγγελίων, οὐχὶ μόνον εἰς τὴν Λατινικὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τῶν παλαιότερων χρόνων αἱ Ἐπιστολαὶ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἐψάλλοντο κατὰ τὰς ἐπισήμους λειτουργίας τῶν Παπῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἰδρύσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κολλεγίου, δι.λαδὴ, τῷ 1586 ἤδη, διέταξεν ὁ Πάπας Σίξτος ὁ Ε'. ὅπως οἱ οἰκότροφοι τοῦ Ἑλληνικοῦ κολλεγίου λάχωσι τῆς τιμῆς νὰ κατέχωσι τὴν θέσιν τοῦ ἑλληνος διακόνου καὶ ὑποδιακόνου εἰς τὰς ἐπισήμους παπικὰς λειτουργίας κατὰ τὴν στέψιν, κατὰ τὴν ἀνακήρυξιν ἁγίων, τὸ Πάσχα, τὰ Χριστούγεννα, ἐπίσης δὲ καὶ κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Ἁγίων Πέτρου καὶ Παύλου (1). Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ πολὺ μεταγενέστερον εἰσέτι εἴθιζον οἱ Ἑλληνας νὰ ἐνδύωνται ὡς οἱ Λατῖνοι, καθότι μόλις ὁ Βενέδικτος XIII διέταξε νὰ παρουσιάζεται ὁ διάκονος μὲ ἄμφια ἑλληνος διακόνου εἰς τὰς παπικὰς λειτουργίας καὶ ὁ Ψάλτης τῶν Ἐπιστολῶν, ὅστις κατὰ τὸ ἑλληνικὸν ὀρθόδοξον δόγμα εἶναι εἰς ἀπλοῦς ἀναγνώστης, νὰ φέρῃ ἐνδυμασίαν ὑποδιακόνου ἑλληνικῆς κοπῆς (2). Καὶ σήμερον ἀκόμη ἀπολαμβάνει τὸ ἑλληνικὸν κολλέγιον τῶν αὐτῶν τιμῶν. Τετράκις ἤδη ἐξήσκησαν ἐπὶ τοῦ ποντιφικατοῦ Πίου Ι'. οἱ οἰκότροφοι τοῦ κολλεγίου εἰς τὰ ποντιφικὰ ὑπουργήματα ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Ἁγ. Πέτρου τὸ ἀξίωμα τοῦ διακόνου καὶ ὑποδιακόνου καὶ τοῦτο κατὰ τὴν ἐορτὴν τῆς στέψεως, κατὰ τὰ ἰωβιλαῖα τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου καὶ τῆς Ἀσπίλου (Inimmaculata) ὡς καὶ κατὰ τὴν ἀνακήρυξιν

(1) Bullarium Rom. tom. IX p. 250 ss. Ἐκ τῶν δύο τούτων ἐγγράφων Σίξτου V θὰ ἠδυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι οἱ δύο οἰκότροφοι εἶχον δικαίωμα νὰ ἀξιῶσιν τιμητικὸν τίτλον.

(2) Moroni Dizionario Vol XIV p. 169. — Ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Rodotà Rito Greco in Italia lib VII δέον νὰ ἀναγνώσθῃ κυρίως τὸ τελευταῖον κεφάλαιον σελ. 235—248. Del rito delle grèche lezioni.

(1) Rodotà, Rito Greco in Italia lib. III p. 216 s

(2) Ἐργεῖον τόμ. XIIIa Formule e Notizie fol. 28.

ὡς ἀγίων τῆς Ἁγίας Μαγέλλας (Majella) καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Sauli. Οἱ δύο οἰκότροφοι παραλαμβάνονται διὰ τὰς τοιαύτας τελετὰς ἐκ τοῦ κολλεγίου δι' αὐλικῆς ἀμάξης καὶ ἐπιστρέφουσι δι' αὐτῆς. Ὁ διάκονος καὶ ὁ ὑποδιάκονος φέρουσι σήμερον τὴν αὐτὴν ἐνδυμασίαν· φελόνιον ἡμῶς φέρει φρυκτὰ μόνον ὁ διάκονος. Κατὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἔξοδον ἐκ τοῦ Ἁγ. Πέτρου καὶ ὁσάκις ἄλλοτε ἐπιτρέπεται τοῦτο ὑπὸ τῶν κανόνων φέρουσιν ἀμφοτέρωθεν τὸ στρογγυλὸν ἑλληνικὸν κάλυμμα (καλυμμαύχιον). Ἐν ᾧ ἄλλοτε ὁ διάκονος ἀπὴντα εἰς τὸν ὑποδιάκονον καὶ οὗτος εἰς ἐκεῖνον πρὸ καὶ μετὰ τὴν Ἐπιστολὴν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον (1) ἀνέλαβε τὰς δύο τελευταίας φορὰς εἰς τὸν Ἁγιον Πέτρον χορὸς τοῦ ἑλληνικοῦ κολλεγίου τὴν ψαλμωδίαν τῶν ἀπαντήσεων τούτων, ὅπερ ἐνεποίησε γενικῶς καλλίστην ἐντύπωσιν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐπιθυμῶ νὰ ἀναφέρω εἰσέτι ὅτι τῷ 1725 ὁ Βενέδικτος ΙΓ' διέταξεν ὅπως τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν ἀναγινώσκηται εἰς τὸ παπικὸν παρεκκλήσιον μετὰ τὰ Πάθη τὸ Εὐαγγέλιον ὑπὸ οἰκοτρόφου τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου ἐπίσης εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ὅτι τὸ αὐτὸ διέταξε νὰ γίνεται τὸ Μέγα Σάββατον διὰ τὴν πρώτην προφητείαν.

Ἄλλοτε τὴν τιμητικὴν διὰ τὸ κολλεγίον ἔθιμον συνίσταται εἰς τὸ ὅτι οἰκότροφος αὐτοῦ ὀφείλει κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς μεταφορᾶς τοῦ σώματος τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζαζηννοῦ πρὸ τοῦ συμβουλίου τῶν πρεσβυτέρων (capitulum) καὶ τοῦ κλήρου τοῦ Ἁγ. Πέτρου νὰ ἐκφωνήσῃ πανηγυρικὸν περὶ τοῦ Ἁγίου ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἡμέρας ταύτης λαμβάνει οὗτος δύο ἀντίτυπα τοῦ παπικοῦ μεταλλίου τοῦ ἔτους ἐκείνου, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν εἴθισται νὰ κατατίθεται εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ κολλεγίου. Τὸ ἔθιμον τοῦτο φαίνεται νὰ ἀνατρέχῃ εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἰδρύσεως τοῦ κολλεγίου, καθότι ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ ἤδη τὸ ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1592 (2). Ἐπίσης τὰ ἐπισημειωμένως ἀναφερόμενα consuetudini τοῦ 1678 ἐμπεριέχουσι τὴν 10 Ἰουνίου (βραδύτερον διορθῶναι εἰς 25 Ἰουνίου) ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ τὰς ἑξῆς διατάξεις: «Μὴ οὔσης βεβαίας τῆς ἡμέρας ὀφείλει νὰ πληροφρονηθῇ τις παρὰ τοῦ φύλακος τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἁγ. Πέτρου πότε θὰ λάβῃ χώραν ἡ ἑορτὴ. Ἀπαντες οἱ οἰκότροφοι μεταβαίνουν τὴν πρωίαν εἰς τὸν Ἁγ. Πέτρον καὶ συμμετέχουσι τῆς λειτουργίας, ἡ ὁποία ψάλλεται εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου. Ἐχουσιν ἐκεῖ καθίσματα ἐπὶ τῆς πλευρᾶς

τῶν ἐπιστολῶν ὁπισθεν τῶν κανονικῶν. Εἷς ἐξ αὐτῶν ὀφείλει νὰ ἐκφωνήσῃ λόγον ἐγκαίρως προητοιμασμένον εἰς Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν γλῶσσαν. Ὅτε εἶναι καιρὸς, δηλαδὴ μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ὀδηγεῖται ὑπὸ τοῦ τελετάρχου εἰς τὸν Monsignore vicario, ὅστις τὸν εὐλογεῖ· μετὰ τὰς ὑποκλίσεις πρὸς τὸ μέρος τοῦ βωμοῦ καὶ τῆς ἀψίδος ἀνέρχεται τὸν διὰ τὴν ἑορτὴν ἐτοιμασθέντα ἄμβωνα καὶ ὁμιλεῖ πρῶτον ἑλληνιστὶ καὶ κατόπιν λατινιστὶ. Οἰκότροφος ἱστάμενος ὀπισθεν τοῦ ὑπαγορεύει χαμηλῇ τῇ φωνῇ. Μετὰ τὴν μεγάλην λειτουργίαν ἐπιστρέφουν ἅπαντες εἰς τὸ κολλεγίον καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς ἐπιστρέφει συνοδευόμενος ὑπὸ δύο καθηγητῶν ἐφ' ἀμάξης. Ὁ ἱερεὺς ὡς καὶ ὁ ὑποβολεὺς λαμβάνουσι τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς ταύτης κατὰ τὸ γεῦμα δύο φαγητὰ ἐπὶ πλέον τῶν ἄλλων (1).

7) Περὶ δόγματος καὶ πρώην Διευθυντῶν τοῦ κολλεγίου.

Μετὰ τὴν παρέκβασιν ταύτην ἐπανέρχομαι πάλιν ἐπὶ τῆς παπικῆς λειτουργίας. Ὁ Moroni ἀναφέρει — καὶ βασίζεται ὡς πρὸς τοῦτο ἐπὶ τοῦ Gottfr. Hermann — ὅτι οἱ δύο Ἕλληνες δὲν μεταλαμβάνουσι κατὰ τὰς παπικὰς λειτουργίας καὶ φέρει ὡς δικαιολογητικὸν ὅτι συμπτεῖ πολλάκις νὰ εἶναι οὗτοι ἱερεῖς καὶ ἐπομένως δὲν θὰ ἦτο ὀρθὸν νὰ ἀναγκασθῶσι νὰ μεταβάλωσιν ὅπως περὶ τῶν τῶν τρόπων τῆς μεταλήψεως. Ἡ περικοπὴ αὕτη ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν μου διὰ τὸν λόγον ὅτι ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν ἐδίδετο μεγάλη προσοχὴ ἐν τῷ κολλεγίῳ. Ἐν γένει οὐδὲν ἄλλο σημεῖον δεικνύει τόσον καθαρὰ τὴν στάσιν τοῦ κολλεγίου ἔναντι τοῦ ἑλληνικοῦ δόγματος ὅσον ἀκριβῶς ἡ ἀγία μετάληψις. Μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων ἐθεωρεῖτο οὕτως εἰπεῖν κανὼν νὰ μεταλαμβάνωσιν οἱ οἰκότροφοι μόνον τρεῖς τοῦ ἔτους κατὰ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον ὑπ' ἀμφοτέρας τὰς μορφάς, καὶ τοῦτο κατὰ τὰς ἑλληνικὰς ποντιφικὰς λειτουργίας τοῦ Πάσχα, τῆς Πεντηκοστῆς καὶ τῶν Χριστουγέννων. Κατὰ τὰς ἄλλας οὐχὶ εὐαριθμούς ἡμέρας τῆς χορηγήσεως τῆς ἀγίας μεταλήψεως, αἵτινε ἀναφέρονται ἤδη εἰς τὸ παλαιὸν σημεῖωμα, μετελάμβανον οἱ οἰκότροφοι κατὰ τὸ λατινικὸν δόγμα. Εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς Ἁγίας Μεταλήψεως ἐχοροστάτει συνήθως ὁ Διευθυντής. Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἐν τῷ ῥηθέντι σημειώματι ἀναφέρεται ἡ παρατήρησις ὅτι ὁ Διευθυντής διὰ λόγους σπουδαίους ἠδύνατο

(1) *Ide Cancellieri, Descrizione dei tre Pontifical di Natale di Pasqua e di S. Pietro, Sec edizione. Roma 1814. p. 49 ss.*

(2) *Ἀρχεῖον vol. XIII Memoriale n. 8.*

(1) *Ἀρχεῖον Vol. XXI Consuetudini p. 52. Σφύζονται εἰσέτι μερικοὶ οὗτοι λόγοι.*

νά επιτρέψη επίσης την ελληνικήν άγίαν μετάληψιν (1). Ἄλλα περιέργως πως ἀναγινώσκει τις ἐν τῷ ἡμερολογίῳ τοῦ 1592 ὅτι ὁ Διευθυντής δὲν δύναται δι' οἰονδήποτε λόγον νά επιτρέψη οὔτε εἰς οἰκότροφον οὔτε εἰς ἄλλον τινά τὴν άγίαν μετάληψιν κατὰ τὸ ἑλληνικὸν δόγμα (2). Ἐν τούτοις, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἐμπειρίασθη ἀργότερον ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς ἡ σκληρότης αὕτη.

Κατόπιν τῶν λεχθέντων δὲν μᾶς ἐκπλήσσει ὅταν εὐρίσκωμεν εἰς τὰ καταστατικά τῶν κολλεγίων τῶν διάφορων αἰώνων τὴν διάταξιν ὅτι οἱ οἰκότροφοι ὀφείλουσι καθ' ἑκάστην νά ἀκροῶνται τῆς λατινικῆς λειτουργίας καὶ τοῦτο ἐπίσης τὰς ἡμέρας κατὰ τὰς ὁποίας ψάλλεται κατόπιν ἑλληνικὴ λειτουργία, ὅπερ τονίζεται ρητῶς εἰς τὸ καταστατικὸν τοῦ 1636 (3). Ὅταν γνωρίζῃ τις ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν γονατίζουν συνήθως κατὰ τὴν προσευχὴν, ἡ περικοπὴ εἰς τὸ ἀρχαιότερον ὑπὸ τοῦ Legrand δημοσιευθὲν καταστατικὸν τοῦ 1583, ὅπου ἐπιβάλλεται αὐστηρῶς εἰς τοὺς οἰκοτρόφους ἡ γονυκλισία καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς άγίας λειτουργίας, ἐξαιρουμένου τοῦ Ἐυαγγελίου, ἀκουσίως προξενεῖ ἐντύπωσιν (4). Ἐφ' ὅσον δύναμαι μέχρι τοῦδε ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐγγράφων τοῦ ἀρχείου, μερικὰ τῶν ὁποίων εἶναι ἀληθῆς ὅτι ἀνέγνωσα πολὺ ἐπιπολαίως, νά σχηματίσω γνώμην, περιορίζετο τὸ ἑλληνικὸν δόγμα ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ κολλεγίου, ἐνῶ εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ κολλεγίου ἠκολουθεῖτο τὸ λατινικὸν δόγμα· καὶ αὕτη ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου, ἡ ὁποία εἶχε δύο ἀπ' ἀλλήλων χωρισμένα ἱερά, ἐν λατινικὸν καὶ ἐν ἑλληνικὸν, κατὰ μέγα μέρος ἐξελατινίσθη. Ἐν τούτοις ὁμῶς ἐλάμβανεν χώραν καὶ πολλαὶ ἑλληνικαὶ λειτουργίαι ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπεται νά παραδεχθῇ τις ὅτι κατὰ τὰς ὑπὸ Οὐρβανοῦ VIII προσδιορισθείσας ἐορτὰς ὡς ἐπίσης καθ' ἑκάστην Κυριακὴν ἐψάλλοντο πράγματι ἑλληνικαὶ λειτουργίαι καὶ ἑσπερινοί. Ἐπίσης ἀκολουθεῖται τινὲς νεκρώσιμοι ἔπρεπε συμφώνως πρὸς τὰς ἰδρυτικὰς διατάξεις νά ἐνεργῶνται κατὰ ἑλληνικὸν σύστημα, ὅπως π. χ. τὸ εἰρησὸν μνημόσυνον τοῦ ἰδρυτοῦ Γρηγορίου XIII, ἐπίσης τὰ μνημόσυνα διὰ τοὺς ἀποθανόντας προστάτας καὶ οἰκοτρόφους (5).

Τὴν ἑλληνικὴν λειτουργίαν καὶ τὸν ἑσπερινὸν ὄφειλον νά παρακο-

(1) Ἀρχεῖον vol. IV Statuti etc. fol. 21.

(2) Ἀρχεῖον vol. XIII Memoriale p. 9.

(3) Ἀρχεῖον vol. IV Statuti, etc. fol. 104 καὶ fol. 168.

(4) Legrand Bibl. hell. du XVII siècle tom. III p. 496.

(5) Ἀρχεῖον vol. XXI Consuetudinē p. 9 Ἴδε καὶ Bulle Οὐρβανοῦ

III ἀπὸ 25 Νοεμβρίου 1624.

λουθήσουν οὐχὶ μόνον οἱ οἰκότροφοι φέροντες ράσον καὶ σκουφάκι ἀλλὰ καὶ οἱ προϊστάμενοι καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ οἰκότροφοι ὅσοι ἦσαν ἤδη ἱερεῖς (1). Λίαν ἐνδιαφέρουσαι εἶναι αἱ εἰδήσεις καὶ διατάξεις περὶ τῆς νηστείας αἱ σωζόμεναι ἐν τῷ κολλεγίῳ. Τὸ πρῶτον καταστατικὸν τοῦ κολλεγίου τοῦ 1583, ὅπερ ἄλλως τε δὲν ὀμιλεῖ ποσῶς περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ δόγματος, ἀναφέρει ὅτι δέον νά τηρῆται ἡ νηστεία οὐχὶ μόνον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς Λατινικῆς, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Σαββάτου. Ὡς λόγος φέρεται τὸ ἀνάρμοστον μᾶς ἀντιθέτου πρακτικῆς, συγχρόνως δὲ ὑπενθυμίζει τὸν Ἁγ. Ἀμβρόσιον, ὅστις κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν εἰρήρησε κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν τῇ αἰωνίᾳ πόλει διαμονῆς του τὴν νηστείαν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας (2). Λίαν διεξοδικῶς ἐπεκτείνεται ὁ χρονογράφος εἰς μίαν τῶν παρατήρησιν ὡς πρὸς ἔτος 1592 περὶ τῶν νηστειῶν τούτων (3). Ἐν πρώτοις ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἦρχισαν οἱ Ἕλληνες οἰκότροφοι τοῦ κολλεγίου νά ἀκολουθῶσι μετὰ μεγάλου ζήλου καὶ ἀκριβείας καὶ ἐν τῷ κολλεγίῳ τὸ ἑλληνικὸν δόγμα καὶ τοῦτο παντοῦ ὅπου τὸ τοιοῦτον ἦτο δυνατόν. Ἐκαστον μῆνα προσδιορίζοντο δι' ἀμφοτέρωθεν τὰ μέρη (Ἕλληνας καὶ Λατίνους) οἱ τελετάρχαι, οἱ ἀρχιεπίσκοποι, οἱ κανδηλανάπται κ. λ. Κατόπιν ἀναφέρει ὅτι τηροῦνται ἐξ ἴσου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τοῦ κολλεγίου ἐπίσης αἱ τέσσαρες μεγάλαι νηστείαι τοῦ ἔτους κατὰ τὸ ἔθιμον τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ αἱ μακροὶ νηστείαι πρὸ τῶν Χριστουγέννων, πρὸ τοῦ Πάσχα καὶ πρὸ τῶν ἐορτῶν τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

Ἡ νηστεία ἐτηρεῖτο μετὰ τῆς αὐτῆς αὐστηρότητος ὡς ἐν τῇ παλαιᾷ Ἐκκλησίᾳ, δηλαδὴ ὅπως ἀναφέρεται αὕτη εἰσέτι σήμερον εἰς τὰ μηνιαῖα καὶ τὸ ὡρολόγιον. Οὕτω διατάσσεται ρητῶς ἐνίοτε ἡ ἀποχή καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἰχθύων τῶν ἔχόντων αἷμα καὶ ἐπιτρέπεται ἡ βρωσις μόνον τοιούτων ἀνευ αἵματος, ὡς ὀκταποδίων, σαλιάγγων καὶ σουπιῶν, νηστισίμων φαγητῶν τὰ ὁποῖα καὶ σήμερον εἰσέτι δὲν ἐξέλειπον ἐκ τῆς τραπέζης τοῦ κολλεγίου. Σκληρὸν ὁμῶς δέον νά θεωρηθῇ τὸ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἠναγκάζοντο εἰς τὴν τήρησιν οὐχὶ μόνον τῆς αὐστηρᾶς νηστείας τοῦ δόγματός των ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν λατινικὴν τοιαύτην. Βεβαίως θὰ προεκαλεῖτο μέγα σκάνδαλον ἐν Ρώμῃ, ἐὰν ἐπετρέπετο ἡ,

(1) Ἀρχεῖον τόμ. VI. Statuti ect. fol. 106 ss.

(2) Arendius Collegii Graecorum primordia ἐν Legrand Bibl. hell. tom. III p. 497 s.

(3) Ἀρχεῖον tom. XIII Memoriale p. 8. s.

κρεοφαγία εἰς ὄρισμένας παρασκευὰς καὶ δι' ὅλα τὰ σάββατα καὶ μά-
λιστα τὰ τῶν κατὰ τριμηνίαν νηστειῶν (quatempora) Ἐσκέπτοντο δηλαδή
ἔκτοτε ἀκριβῶς ὅπως γράφουσιν αἱ ἀργότερον τῷ 1624 συνταχθεῖσαι
constitutiones συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας «οἱ οἰκότροφοι δεόν ἐφ'
ἕσον μένουσιν ἐν τῷ κολλεγίῳ νὰ ἀκολουθῶσι τὸ ἐλληνικὸν δόγμα καὶ
τὸ λατινικὸν εἰς τὰς περιπτώσεις ἐκεῖνας ὅπου ἢ μὴ τήρησις του θὰ
ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ σκάνδαλον (1). Ἡ διπλῆ νηστεία φαίνεται
νὰ ἐπροκάλεσε πολλάκις μεγάλας δυσκολίας καὶ δυσαρεσκείας ἐν τῷ κολ-
λεγίῳ καὶ ὡς ἐκ τούτου εὐκόλως ἐξηγεῖται ἡ ἐπιθυμία πρὸς τροποποιή-
σιν τῆς ἀνυποφόρου ταύτης καταστάσεως. Μετέβη συνεπῶς διὰ τὴν ὑπό-
θεσιν ταύτην ὁ τότε Διευθυντὴς P. Ottavio Massa εἰς τὸν Πάπαν
Ἀλέξανδρον VII καὶ ἐπέδωκεν αὐτῷ ἐν ὀνόματι τοῦ κολλεγίου αἰτη-
σιν ὑπογραφεῖσαν παρ' ὅλων τῶν οἰκοτρόφων, διὰ τῆς ὁποίας ἐζήτησαν
οὗτοι τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς ἐλληνικῆς νηστείας.

Ὁ Πάπας ἐξεπλάγη μεγάλως πληροφορηθεὶς παρὰ τοῦ Διευθυ-
νοῦ ὅτι οἱ οἰκότροφοι ὑπεβάλλοντο μέχρι τοῦδε οὐχὶ μόνον εἰς τὴν
ἐλληνικὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν λατινικὴν νηστείαν καὶ ἐφάνη ἀμέσως πρόθυ-
μος νὰ χορηγήσῃ τὴν αἰτηθεῖσαν ἀπαλλαγὴν. Ὁ Διευθυντὴς ὅστις μετὰ
τὴν ἀκρόασιν κατέγραψε τὴν μετὰ τοῦ Πάπα συνομιλίαν του, ὡμολό-
γησεν εἰς τὸν ἄγιον πατέρα ὅτι δὲν τὸν παρεκίνησαν μόνον οἱ ἐν τῇ αἰ-
τήσει ἀναφερόμενοι λόγοι εἰς τὸ περὶ ἀπαλλαγῆς διάβημά του ἀλλὰ κυ-
ρίως τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἐτηρεῖτο καλῶς οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη νη-
στεία καὶ ὅτι πολλοὶ Ἕλληνες ἔτρωγον τὸ Σάββατον εἰς τὰ δωμάτια
των κρυφίως καὶ δημοσίᾳ κρέας δικαιολογούμενοι ὅτι τὸ τοιοῦτον τοῖς
ἐπιτρέπετο κατὰ τὸ δόγμα των (2). Συνέπεια τῆς συνομιλίας ὑπῆρξεν
ἡ ἀπαλλαγὴ διὰ βούλλας τῆς 15 Φεβρουαρίου 1659 (3). Καὶ σήμερον
ἀκόμη ποιεῖται χρῆσιν τὸ κολλεγίον τῆς τριαύτης ἀπαλλαγῆς. Ἀφοῦ
ὅμως σήμερον γίνονται, ὡς θὰ ἀποδείξω παρακατιῶν, τὰ πάντα αὐστη-
ρῶς συμφώνως πρὸς τὸ ἐλληνικὸν δόγμα οὐχὶ μόνον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ
ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ κολλεγίῳ θὰ ὄφειλε νὰ τηρῶνται καὶ ὡς πρὸς τὴν
νηστείαν αἱ συνήθειαι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ συ-
χναὶ αὐστηραὶ νηστεαὶ τῶν Ἑλλήνων δυσκόλως ἐφαρμόζονται προ-
κειμένου περὶ νέων λίαν ἀπνησυχουμένων καὶ ἐπειδὴ καὶ ἄλλαι ἀσχολίαι

ἀντετάσσοντο εἰς τὴν ὀριστικὴν λύσιν τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος
ἐνέμειναν ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν παλαιὰν πατροπαράδοτον συνήθειαν.

Εἶναι αὐτονόητον ὅτι ἀνέκαθεν ἐν τῷ κολλεγίῳ ἠσχολοῦντο μετὰ
μεγάλου ζήλου μὲ τὸ ἐπιστημονικὸν μέρος τοῦ δόγματος. Οἱ διασημό-
τεροι μαθηταὶ τοῦ κολλεγίου, ὡς εἰς Ἀλλάτιος καὶ εἰς Ἀρκούδιος, ἔδω-
καν διὰ τῶν συγγραμμάτων των τὸ καλύτερον πρὸς τοῦτο παράδειγμα.
Συχνότατα ἀπετέλουν, ὡς φαίνεται, τοιούτου εἴδους ἐρωτήματα τὸ ἀντι-
κείμενον τῶν ἀπειρῶν συζητήσεών των. Ἐνίστατε φιλονικούμενά τινα ζη-
τήματα παρεπέμποντο εἰς ἀνωτέρας ἐπιτροπὰς (congregationes). Ἐνῶ
ἀνεδίφων ὀγκώδη δέματα ἐγγράφων (fasciculi) ἐν τῷ ἀρχεῖῳ (τόμ. VII
καὶ VIII), οἱ ὅποιοι ἐμπεριέχουν μακρὰν σειρὰν ἀρθρῶν καὶ πραγμα-
τειῶν περὶ δογματικῶν ζητημάτων, μοῦ ἐπροξένησεν ἰδιαίτεραν ἐντύπωσιν
ἡ ἔμμονος ἀπασχόλησις μὲ τὸ ἐρώτημα ἂν οἱ Ἕλληνες τῷ κολλεγίου
πρέπει νὰ ὑποτάσσωνται ἐπίσης εἰς τὴν τήρησιν τῶν διατάξεων τοῦ Γρι-
δεντίου περὶ ἡλικίας καὶ τῶν ὀριζομένων διὰ τὴν χειροτονίαν προθε-
σιῶν (1). Εἰς τοὺς τόμους τούτους ὑπάρχουσι καὶ διάφοροι ἄλλαι
πραγματεῖαι περὶ λίαν ἐνδιαφερόντων ἐρωτημάτων ἐκ τῶν σπουδαιο-
τέρων εἶναι π. χ. τὰ ἐξῆς : ἐπιτρέπεται οἱ ὀρθόδοξοι προσκυνηταὶ νὰ
γίνωνται ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου δεκτοὶ εἰς τὴν ἀγίαν μετά-
ληψιν ; Ὁ ἀσχοληθεὶς μὲ τὸ ἐρώτημα προστάτης καρδιναλίου Gesarius
ἀπήντησε καταφατικῶς ὑπὸ τὸ ἐξῆς πνεῦμα, ὅτι ὁ Διευθυντὴς δύναται
νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀγίαν μετάληψιν ἐφ' ὅσον οἱ προσκυνηταὶ λάβωσι
παρὰ τοῦ Poenitentiaris (ἀρμοδίου ὑπαλλήλου) ἐν τῷ Ἀγ. Πέτρῳ
διὰ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν πιστοποιητικὸν ὅτι εἶναι οὐνῖται καὶ ἔχου-
σιν ἀρκοῦσαν μόρφωσιν (2). Διὰ νὰ λειτουργήσουν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀγ.
Ἀθανασίου εἶχον ἀνάγκη οἱ ξένοι ἐξ Ἀνατολῆς τῆς ἀδείας τοῦ προ-
στάτου, πρὸς τὸν ὁποῖον ὄφειλον ἐγγράφως νὰ ἀπευθύνωσιν αἰτησιν.
Ἐχουν ὑποβληθῆ διάφοροι τοιαῦται αἰτήσεις· κάποτε δὲ ἐχορηγήθη
ἐπίσης εἰς ἱερέα χειροτονηθέντα ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ σχι-
ματικοῦ ἐπισκόπου ἡ ἀδεια νὰ λειτουργήσῃ φυσικὰ κατόπιν παπικῆς
ἀφέσεως διὰ τὸ ἀνώμαλον τοῦ πράγματος (3). Λίαν περίεργοι εἶναι
δύο πραγματεῖαι, εἰς τὰς ὁποίας δίδεται καταφατικὴ ἀπάντησις· εἰς τὸ
ἐρώτημα ἂν οἱ ἐπιστρέφοντες εἰς Ἑλλάδα οἰκότροφοι δύνανται νὰ

(1) Bullarium Roma vol. 13 p. 254.

(2) Ἀρχεῖον Vol. IV Statuti etc, fol. 286.

(3) Bullarium Roma vol. XVI p. 488 s. — Ὡς πρὸς τὰς νηστείας ἰδὲ ἀρ-
χεῖον vol. III fol. 28, 93, 95, 98, etc.

(1) Ἀρχεῖον Vol. VII Rito Greco etc, fol. 1—30 fol. 121 ss. fol. 140
fol. 146 fol. 1535 ect.

(2) Ἀρχεῖον Vol. VII fol. 31 ss

(3) Ἀρχεῖον vol. VII fol. 193 ss

χειροτονηθῶσιν ὑπὸ σχισματικῶν ἐπισκόπων καὶ ἂν ἐπιτρέπεται νὰ ἔχωσι σχέσεις μετὰ σχισματικῶν (1).

Ἐπειτα πάλιν συναντῶν τις τὰ ἐξῆς ἐρωτήματα: ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς Ρουθίνους τοῦ ἑλληνικοῦ κολλεγίου νὰ ἀπαγγέλλωσιν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν γλώσσῃ τὰ κατὰ τὰς ἐπισήμους λειτουργίας λεγόμενα χαμηλοφώνως; Μάλιστα, ἀλλὰ τὰ μεγαλοφώνως λεγόμενα καὶ ψαλλόμενα δέον νὰ εἶναι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν (2). Δύναται μοσχοβίτης μοναχὸς ὅστις πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς του εἰς τὴν Καθολικὴν Ἑκκλησίαν ὑπῆρξεν ἡδη διάκονος νὰ χειροτονηθῇ ἀμέσως ἱερεὺς. Μάλιστα. Ἐν τῷ ἰδίῳ τόμῳ εὐρίσκεται μετὰ πολλῶν ἄλλων καὶ μία ὁδηγία διὰ τὸν ἐπιθεωρητὴν (visitator) τῶν Ἑλλήνων ἐν Ἰταλίᾳ, ἔπειτα αἱ ἑλληνικαὶ διατυπώσεις περὶ χορηγήσεως τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἀπορίθμησις τῶν κατὰ τὴν προσευχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ χοροῦ καὶ κατὰ τὴν λειτουργίαν ἀναγκαίων βιβλίων καὶ τέλος ἀντίγραφον ἐνὸς Breve, δηλ. παπικοῦ ἐγγράφου, Κλήμεντος Η΄, ἀπὸ 30 Ἰουλίου 1598, τὸ ὁποῖον ὁμιλεῖ περὶ τῆς προσευχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ χοροῦ, τῶν ἐν ταξιδίῳ εὐρισκομένων ἢ δι' ἄλλους λόγους μὴ δυναμένων νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν κοινὴν προσευχὴν τοῦ χοροῦ (3).

Δὲν πρέπει νὰ ἐκπληττώμεθα ἂν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ κολλεγίου ἠκολούθουν οἱ οἰκότεροφιοι συγχρόνως μὲ τὸ ἑλλ. δόγμα καὶ τὸ λατινικόν, διότι ἡ διεύθυνσις τοῦ ἰδρυμάτος ἦτο διαρκῶς ἀνατεθειμένη εἰς Λατίνους, οἱ ὅποιοι οὐδέποτε ἐσκέφθησαν καὶ οὐδέποτε ἠδύναντο νὰ σκεφθῶσι νὰ ἀσπασθῶσι τὸ ἑλληνικὸν ὁρθόδοξον δόγμα. Ὡς ἀφηγεῖται

(1) Ἀρχεῖον Vol. VII fol. 35 - 47 47-52

(2) Ἀρχεῖον Vol. VII Rito Greco, fol. 62 s

(3) Ἀρχεῖον Vol. VII Rito Greco, fol. 137 ss vol. III Rito Greco VIII fol. 5. Εἰς τὸν Rodotà Rito Greco in Italia lib. III p. 181) ἀναγινώσκωμεν ὅτι ὁ Φραγκίσκος Ἀρκούδιος οἰκότεροφος τοῦ ἑλλ. κολλεγίου ἐκλήθη εἰς Ρώμην καὶ ἐπεφορτίσθη ὑπὸ τοῦ καρδινάλου Santa Severina νὰ συμπύξῃ τὰ διάφορα βιβλία τὰ περιέχοντα τοὺς κανόνας τῆς ἑλλ. λειτουργίας εἰς ἓνα μόνον τόμον ἵνα διὰ τοῦ τρόπου τούτου καταστῇ συντομωτέρα εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Ἰταλίας ἢ ἀπαστήθῃσις τῆς προσευχῆς τοῦ χοροῦ. Ὁ τόμος οὗτος ἐδημοσιεύθη μετὰ 14 ἐτῶν κοπιώδη ἐργασίαν. Δὲν πρόκειται ὅμως ἐδῶ περὶ Φραγκίσκου Ἀρκουδίου ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τοῦ πατρὸς του Ἀντωνίου πρωτόπαπα τοῦ Soletto. Τοῦ σήμερον πολὺ σπανίου «Νέου ἀνθολογίου» τυπωθέντος τῷ 1598 ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Βατικανοῦ ὑπάρχει περιγραφὴ ἐν Legrand Bibl. hell. du XVI siècle tom II p. 127-131 καὶ ἐν Legrand Bibl. hell. du XVII siècle tom III p. 238. Ἀντίγραφον εὐρίσκεται ἐπίσης ἐν τῷ ἑλλ. κολλεγίῳ. Ἴδε ἐπίσης τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ὄρο λογίου (σύνοψις) τῆς Grotta ferrata Roma 1677.

ὁ Rodotà, ἐσκόπει ὁ Γρηγόριος XIII ἀμέσως ἀπὸ τῆς ἀρχῆς νὰ ἀναθέσῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κολλεγίου εἰς τοὺς πατέρας τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν, ἀλλ' ὁ προστάτης καρδινάλιος Santorino καλούμενος Santa Severina ἐπροθυμοποιήθη νὰ ἀναλάβῃ ὁ ἴδιος τὰ ἡνία τῆς διευθύνσεως τοῦ κολλεγίου. Πράγματι δὲ ἐξήσκησεν ἐπὶ μίαν εἰκοσιπενταετίαν τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν καὶ διώρισεν ὡς διευθυντὰς ὅτε μὲν ἱερεῖς ἀνήκοντας εἰς τάγμα, ὅτε δὲ λαϊκοὺς ἱερεῖς (1). Ὁ Πέτρος Ἀρκούδιος ἀριθμεῖ εἰς τὴν ἀνω ἡδη ἀναφερθεῖσαν πραγματείαν του περὶ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ κολλεγίου διαφόρους ἐκ τῶν Διευθυντῶν ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἡμῶς φαίνεται, δὲν ἦτο πολὺ ζηλευτὴ ἡ θέσις. Μεταξὺ τῶν νεαρῶν Ἑλλήνων ἀνεφύησαν μετ' ὀλίγον ἔριδες καὶ ταραχαὶ οὕτως ὥστε νὰ δυσφημηθῇ τὸ κολλέγιον. Οἱ μαθηταὶ ἦσαν πολλάκις δυσηρεστημένοι μὲ τοὺς προϊσταμένους των, κατήγγελλον αὐτοὺς εἰς τὸν Πάπαν ἐπὶ ὑπερβολικῇ αὐστηρότητι, ἔκαμνον παράπονα διὰ τὴν κακὴν τροφὴν καὶ ἐνδυμασίαν καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν πάσης ὑποστηρίξεως εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς ἐργασίας. Λόγω τῆς ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἔλλειψεως τῆς ἐξέσεως ἐν τῷ κολλεγίῳ διέταξεν ὁ Πάπας τῷ 1591 τὸν καρδινάλιον Santorino νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν πρόσκαιρον διοίκησιν τοῦ κολλεγίου καὶ ἀνέθεσε τὴν υπόλοιπον διεύθυνσιν εἰς χεῖρας τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἰησουϊτῶν Accuanina, ὅστις εἶχε τὴν φροντίδα διὰ τὴν ἐξεύρεσιν τοῦ ἀναγκαίου προσωπικοῦ (2). Διὰ τοῦ διορισμοῦ τοῦ καρδινάλιου Justiniani Ἑλληνοὶ τὴν καταγωγὴν, ὡς προστάου, οἱ Ἰησοῦται εὖρον ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ δεινὸν πολέμιον, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ πικραιθῶσι τῆς διευθύνσεως τοῦ σεμιναρίου. Τοὺς Ἰησοῦτας ἠκολούθησαν κατόπιν οἱ Σομάσκοι μέχρι τοῦ 1609 καὶ τούτους πόλιν οἱ Δομινικᾶνοι μέχρι τοῦ 1621. Ὅτε ὁ τόσον εὐεργετήσας τὸ κολλέγιον καρδινάλιος Maffeo Barberini ἀνῆλθεν ὡς Οὐρβαγὸς VIII ἐπὶ τοῦ παπικοῦ θρόνου, μεταβιβάσθη ἐκ νέου ἡ διεύθυνσις εἰς τοὺς Ἰησοῦτας καὶ παρέμεινεν εἰς αὐτοὺς μέχρι τῆς καταργήσεώς των ὑπὸ Κλήμεντος XIV. Τὸ κολλέγιον διηυθύνετο κατόπιν ὑπὸ λαϊκῶν ἱερέων μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς ἐπαναστάσεως, ὁπότε ἐκλείσθη, ὡς τόσα ἄλλα παρόμοια ἰδρύματα. Πῖος ὁ VII τὸ ἠνοιξεν ἐκ νέου, ἀλλ' ἡδη μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἐτῶν ἔπαυσε πάλιν, οἱ δὲ οἰκότεροφιοι ἐστάλησαν εἰς τὸ κολλέγιον τῆς προπαγάνδας (3).

(1) Rodotà, Rito in Italia lib. III p. 153 ss.

(2) Aventius, Collegii Graecorum primordia ἐν Legrand Bibl. hell. du XVII siècle tom. II p. 486 ss.

(3) Moroni Dizionario Vol. XIV p. 170.

Μόλις τῷ 1847 ἤνοιξε πάλιν τὸ ἑλληνικὸν κολλέγιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν λαϊκῶν ἱερέων. Τούτους ἠκολούθησαν τῷ 1886 εἰς τὴν διεύθυνσιν ἐπὶ τρία ἔτη οἱ Ρεπουρεξιονισταὶ καὶ τούτους πάλιν μέχρι τοῦ 1897 οἱ πατέρες τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουιτῶν.

Εὐχαρίστως θὰ ἔθιγα τὴν ἱστορίαν τοῦ κολλεγίου κατὰ τὰς διαφόρους χρονικὰς περιόδους καὶ ἰδίως θὰ ἐξιστόρουν ἐν ὀλίγοις ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα μᾶς ἀφηγήθη ὁ καλλίτερός μας Ἑλληὴν φίλος ἐν Ρώμῃ, ὁ παπᾶ-Nicola Franco περὶ τῆς νεωτέρας ἱστορίας τοῦ κολλεγίου ἀπὸ τοῦ 1847 κατὰ διαφόρους ὥραιας βραδυνὰς ὥρας. Ὁ εὐγενὴς οὗτος καὶ ἐγγράμματος Ἑλληὴν ἐκ Σικελίας—εἶναι διωρισμένος εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ—ὑπῆρξεν ἐπὶ 10 ἔτη μαθητῆς τοῦ κολλεγίου καὶ ἔζησε καὶ ἀργότερον μὲ μικρὰς μόνον διακοπὰς ἐν Ρώμῃ, ὅπου ὑπῆρξε πάντοτε τὸ κυριώτερον στήριγμα τοῦ ἑλληνικοῦ δόγματος ἐν τῷ Ἁγ. Ἀθανασίῳ. Πεπρωτισμένος διὰ θαυμασίας μνήμης ἀποτελεῖ τὰ ζῶντα Χρονικὰ τοῦ κολλεγίου. Ἐν τούτοις διὰ νὰ μὴ ὑπερβῶ τὰ ὕψια μᾶς ἀπλῆς καθοδηγητικῆς ἐργασίας ὀφείλω νὰ παραιτηθῶ τῆς τριαύτης προθέσεως καὶ μόνον ἐπιθυμῶ νὰ τονίσω τοῦτο, ὅτι ὅλοι οἱ ἀναφερθέντες Διευθυνταὶ τοῦ κολλεγίου ὑπῆρξαν Λατῖνοι καὶ ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ πρεσβεύουν καὶ νὰ τηροῦν τὸ λατινικὸν δόγμα.

8) Τὸ κολλέγιον ὑπὸ τοὺς Βενεδικτίνους.

Πᾶς τις θέλει κατανοήσῃ ὅτι τὸ διπλοῦν δόγμα ἐν τῷ ἑλληνικῷ κολλεγίῳ ἀναγκαστικῶς ὑπῆρξε πηγὴ πολλῶν δυσχερεσιῶν καὶ τοῦτο ἔτι περισσότερον ὅταν οἱ Διευθυνταὶ τοῦ κολλεγίου λόγῳ ἀγνοίας ἢ ἀντιπαθείας δὲν ἠδύναντο νὰ φροντίσωσι διὰ τὴν ἑλληνικὴν λειτουργίαν ἐν τῷ Ἁγίῳ Ἀθανασίῳ καὶ πολλάκις δὲν ἠθέλον καὶ ὅταν εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ ζητήματα ἀνεμγνύοντο ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς εὐρισκόμενοι μακρὰν τοῦ κολλεγίου καὶ ἔχοντες μόνον σχέσεις, ὡς μὴ ὄφελε, μὲ οἰκοτρόφους αὐτοῦ. Πρὸς καταστολὴν τῶν διαρκῶς ἐν τῷ ἑλλ. κολλεγίῳ ἀναφυομένων δυσκολιῶν ὁ προβλεπτικὸς πάπας Λέων XIII διὰ τῆς μεταβιβάσεως τοῦ κολλεγίου εἰς τὸν ἀρχηγούμενον τοῦ τάγματος τῶν Βενεδικτίνων ἔθεσε τὸ ἑλλ. κολλέγιον ἐπὶ τελείως νέας καὶ μέχρι τοῦδε τελείως ἀγνώστου βάσεως. Διέταξε δηλαδὴ ὅπως εἰς τὸ μέλλον γίνωνται ἅπασαι αἱ λειτουργίαι ἐν τῷ κολλεγίῳ συμφώνως πρὸς τὸ ἑλληνικὸν δόγμα καὶ ἐπέτρεψεν ὡς ἐκ τούτου εἰς τοὺς ἐν τῷ κολλεγίῳ διορισθέντας Βενεδικτίνους νὰ ἀκολουθήσωσιν τὸ αὐτὸ δόγμα. Ἡ σπουδαία αὕτη περικοπὴ εἰς τὸ *Motu proprio* τοῦ Λέοντος XIII

ἀπὸ 15 Δεκεμβρίου 1897, διὰ τοῦ ὁποῦ μεταβιβάζεται ὁλόκληρος ἡ διοίκησις καὶ διεύθυνσις τοῦ ἑλλ. κολλεγίου εἰς τοὺς Βενεδικτίνους, ἔχει ἐπὶ λέξει ὡς ἑξῆς: *Sacra tam quae in communi alumnorum sacratio seu domi seu ruri, quam quae in templo Athanasiano fiunt, non nisi graecorum ritu, atque idiomate per—agi fas esto. Eiusdem in per—litando ritus Monachis Collegio addictis copiam damus* (1).

Ἐν σχέσει λοιπὸν πρὸς τὴν ἀνωτέρω διαταγὴν τοῦ Πάπα ὅλαι αἱ κοιναὶ προσευχαί, δηλαδὴ αἱ πρὸ τῶν μαθημάτων καὶ τοῦ πριπάτου καὶ αἱ μετ' αὐτόν, ὡς ἐπίσης αἱ προσευχαὶ τοῦ φαγητοῦ ἔδει νὰ λέγωνται Ἑλληνιστί (2).

Ὡς κεινὴ βραδυνὴ προσευχὴ εἰσῆχθη τὸ λειτουργικὸν ἀπόδειπνον μετὰ τῆς ἀκολουθούσης αὐτὸ ἐπίσης ὑπὸ τῶν κανόνων διαγεγραμμένης βραδυνῆς εὐλογίας. Ἡ βραδυνὴ αὕτη προσευχὴ, ἣτις λαμβάνει χώραν εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ κολλεγίου, διαρκεῖ 25 λεπτά. Παρομοίως ἐλήφθη ὡς πρωινὴ προσευχὴ ἢ προοιμακὴ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ψαλμῶν. Μετὰ τὴν προοιμακὴν ἀκολουθεῖ καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος ἡ ἁγία λειτουργία, ἣτις τελεῖται κατὰ τὸ πρόγραμμα τῆ παρουσίας ἐνὸς διακόνου, ὅστις δέον νὰ εἶναι οἰκότροφος. Δεδομένου ὅτι οἱ Ἑλληνες ἀγνοοῦσι τὴν σιωπηρὴν ἰδιωτικὴν λειτουργίαν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ψάλλονται καὶ κατὰ τὰς καθημερινὰς λειτουργίας ἐν τῷ παρεκκλήσιῳ πολλὰ μέρη κατὰ λειτουργικοὺς κανόνας. Ἐπειδὴ πολλάκις ἠρώτηθη περὶ τῆς διάρκειας τῆς ἑλληνικῆς ταύτης λειτουργίας, δὲν θεωρῶ ἄσκοπον νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ προλειτουργία, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ψάλλεται ὁ ὕμνος καὶ ἡ καθ'αυτὸ λειτουργία, διαρκοῦσιν ὁμοῦ περίπου τρία τέταρτα τῆς ὥρας. Καθ' ἑκάστην Κυριακὴν καὶ ἑορτὴν εἰς τὰς 8 1/2 ψάλλεται ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου λειτουργία. Συνήθως ἡ λειτουργία αὕτη, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας μεταλαμβάνουσιν οἱ οἰκότροφοι, τελειώνει εἰς τὰς δέκα' διαρκεῖ ὅμως σχεδὸν ἡμίσειαν ὥραν ἐπὶ πλέον ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας κατὰ τὰς ὁποίας δὲν τελεῖται ἡ λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἀλλὰ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Τὴν ἐποχὴν τῆς νηστείας καθ' ἑκάστην Τετάρτην καὶ Παρασκευὴν λαμβάνει χώραν κατὰ τρόπον μίαν κατανυκτικὴν ἢ προηγιασμένην (*Missa praesanctificatorum*), τῆς ὁποίας προηγεῖται ὁ ἔσπερινός. Πλὴν τούτου ψάλλεται ἕκαστον Σάββατον καὶ τὴν παραμο-

(1) *Ide Bessarione, Pubblicazione periodica distudi orientali Vol. IV. 1898 p. 122.*

(2) Αὕται ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ ὥρολογίου τῆς Grotta ferrata.

νήν ἐκάστης ἑορτῆς τὴν ἑσπέραν εἰς τὰς 6 1)2 ἐν τῷ Ἁγ. Ἀθανασίῳ ἢ ἑσπερινός, ὅστις διαρκεῖ περὶ πέντε ὥραν. Διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ συνόλου τῆς ἑλληνικῆς προσευχῆς τοῦ χοροῦ ἀνέθετον εἰς ὠρισμένους περιστάσεις, ὡς τὰ Χριστούγεννα, τὸ Πάσχα, τὴν Πεντηκοστήν, κατὰ τὴν διάρκειαν ὁλοκλήρου τῆς Μεγάλης ἑβδομάδος, κατὰ τὰς ἑτησίας ἐκκλησιαστικὰς ἀσκήσεις καὶ ἄλλας παρομοίας περιστάσεις εἰς τοὺς οἰκοτρόφους νὰ ψάλλουν ὅλοι ὁμοῦ τὰ σπουδαιότερα μέρη τῆς κανονικῆς λειτουργίας.

Εἰς τὰς λειτουργίας ἱερουργεῖ συμφώνως πρὸς τὸ ἑβδομαδιαῖον σύστημα εἰς τῶν πέντε διορισθέντων εἰς τὸ κολλέγιον βενεδικτίνων πατέρων. Εἰς τοὺς μὴ ἀπησχολημένους τὴν ἑβδομάδα ἐκείνην ἐπιτρέπεται νὰ ἀναγνώσουν τὴν λατινικὴν ἰδιωτικὴν λειτουργίαν, ὅπερ δύναται νὰ γίνῃ εἰς δύο μικρὰ λατινικὰ παρεκκλήσια τοῦ κολλεγίου, ὅποτε ἱερουργοῦν λαϊκοί. Ἀπὸ ἀπόψεως ἐκπαιδεύσεως καὶ μορφώσεως βεβαίως καλὸν θὰ ἦτο, ἐὰν κατὰ τὰς λατινικὰς αὐτὰς λειτουργίας ἐξετέλουν ὑπηρεσίας καὶ οἱ Ἕλληνες οἰκότροφοι, ἵνα δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου γνωρίσωσι τελείως καὶ τὴν λατινικὴν λειτουργίαν. Ἐνδείκνυται φυσικὰ νὰ διδασχῶσιν οἱ νέοι οὗτοι ἐπίσης καὶ τὰς ἀντιλήψεις καὶ τὰ συστήματα τῆς Δύσεως καὶ νὰ γίνῃ ἡ δέουσα παρότρυνσις αὐτῶν, ὅπως συμμορφωθῶσι πρὸς τοὺς Λατίνους ἐπὶ ἐκείνων τῶν περιπτώσεων καθ' ἃς ἢ μὴ τήρησις θὰ προεκάλει σκάνδαλον. Ἀφορᾷ δὲ τοῦτο ἰδίως εἰς τὴν γονυκλισίαν (ἡ ὁποία ὑπὸ πολλῶν Ἑλλήνων ἔχει σχεδὸν τελείως καταργηθῆ) κατὰ τὰς κοινὰς λαϊκὰς προσευχὰς ἐπὶ τῇ ἑξόῳ τῶν Ἁγίων καὶ τῇ εὐλογίᾳ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, εἰς τὰς ὁποίας συχνάκις παρευρίσκονται οἱ οἰκότροφοι, καθόσον εἰς τοὺς καθημερινούς των περιπάτους ἐπισκέπτονται ἐξ ὑποχρέσεως τὸ ἱερὸν Βῆμα ἐκκλησίας τινός. Χαίρεται τις ἀληθῶς νὰ βλέπῃ μετὰ πόσης σοβαρότητος ἐκτελοῦσιν οἱ οἰκότροφοι ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τὸ προσκύνημα καὶ μετὰ πόσου φλογεροῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ μετὰ πόσου ἀκαμάτου ζήλου ψάλλουσιν. Ὅτι ἡ ἐργασία τῶν Βενεδικτίνων, οἵτινες τοσαῦτα ἔπραξαν ἐν τῇ Δύσει ὑπὲρ τῆς λειτουργίας καὶ τῆς γρηγοριανῆς ψαλμωδίας ἦτο καρποφόρος καὶ ἐπὶ ἑλληνικοῦ πεδίου ἀποδεικνύουσι τρανῶς αἱ λειτουργίαι τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου. Λυπηρὸν εἶναι μόνον, ὡς ἀνέφερα ἤδη, ὅτι ἐπισκέπτεται τὰς λειτουργίας τόσοσ ὀλίγος κόσμος καὶ ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ πολυάριθμα ρωμαϊκὰ κολλέγια ἀπουσιάζουσι τελείως, ἐνῶ θὰ ἠδύναντο νὰ διδασχῶσιν ἐκεῖ εὐκόλως τὴν τόσοσ σημαντικὴν καὶ σπουδαίαν ἑλληνικὴν λειτουργίαν. Ἀποδίδω τοῦτο εἰς τὸ ὅτι δὲν εἶναι ἀρκετὰ γνωστὸς ὁ Ἁγ. Ἀθανάσιος. Συμφώνως πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Piazza

τοῦ ἔτους 1679 φαίνεται τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο νὰ ἦτο ἄλλοτε πολὺ ζωηρότερον, καθότι ρητῶς τονίζεται ὑπ' αὐτοῦ ὅτι ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς μὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν συχνάζει εἰς τὰς λειτουργίας τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου (1). Ὁ τόσοσ συμπαθῆσας τὴν Ἀνατολὴν ἀποθανὼν Πάπας δὲν ἠροκέσθη μόνον ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς μεταβιβάσεως τοῦ κολλεγίου εἰς τοὺς Βενεδικτίνους νὰ εἰσαγάγῃ εἰς αὐτὸ παντοῦ τὸ ἑλλ. δόγμα ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ ἰδρύματος ἔκαμε πρὸς τούτοις σπουδαιοτάτας τροποποιήσεις. Οὕτως ἀντικατεστάθη ὁ ἄλλοτε καρδινάλιος προστάτης τοῦ κολλεγίου, ὅστις ἀπὸ τῆς ἐκ νέου λειτουργίας αὐτοῦ τῷ 1847 ὑπῆρξε πάντοτε ὁ καρδινάλιος προϊστάμενος τῆς προπαγάνδας διὰ τοῦ ἡγουμένου εἰς τὸν ὁποῖον μετεβιβάσθησαν γενικῶς τὰ δικαιώματα τοῦ τέως προστάτου. Τὰς θέσεις τῶν καθηγητῶν πληροῖ ἐλευθέρως διὰ μοναχῶν καὶ δικαιοῦται ἐπίσης νὰ προτείνῃ ὑποψήφιον διὰ τὴν θέσιν τοῦ Διευθυντοῦ, τοῦ ὁποῖου ὅμως ὁ διορισμὸς ἀνήκει εἰς τὸν Πάπαν (2). Ὁ ἡγούμενος τῶν Βενεδικτίνων, ὅστις διαμένει ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Ἀνσέλμου ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου ἐν Ρώμῃ, ὀφείλει συμφώνως πρὸς τὸ *Motu proprio* νὰ ἐγχειρίσῃ εἰς τὸν Πάπαν κατ' ἔτος γραπτὴν ἐκθέσιν περὶ τῆς τάξεως, περὶ τῶν μαθημάτων καὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ κολλεγίου. Ἐπίσης ἀφηρέθη ὁλόκληρος ἡ διαχείρισις τῆς περιουσίας τοῦ σεμιναρίου ἀπὸ τὴν προπαγάνδαν καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὸν γενικὸν ἔλεγχον τοῦ ἡγουμένου, ὅστις τὴν ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ κολλέγιον. Ἡ περιουσία αὕτη, ἐκ τῆς ὁποίας δέον νὰ συντηρηθῶσι καὶ ἐνδυσθῶσιν ὅλοι οἱ οἰκότροφοι κατ' ὄλον τὸ διάστημα τῶν σπουδῶν των, ἀποτελεῖται ἐκ διαφόρων κεφαλαίων καὶ ἐνοικίων.

Ἡδη ὁ ἰδρυτὴς τοῦ κολλεγίου ἐπροέκτισεν αὐτὸ διὰ σημαντικῶν κεφαλαίων καὶ παρεχώρησε πλὴν τούτου εἰς αὐτὸ ἐπὶ μίαν δεκαπενταετίαν τὰ εἰσοδήματα τῆς κενῆς ἐπισκοπικῆς ἑδρας τῆς Κισάμου ἐν Κορήτη. Τέλος συνεχώνευσε μὲ τὸ ἑλλ. κολλέγιον τὴν περίφημον Μονὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος τοῦ Μιλέτο ἐν Καλαβρία, τῆς ὁποίας τὴν διοίκησιν διετήρησε τοῦτο μέχρι τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος. (3)

(1) Piazza, Opere pie di Roma, descritte secondo lo stato presente. Roma 1679 p. 213.

(2) *Motu proprio* 15 Δεκεμβρίου 1897 Ἀριθμὸς 2.

(3) Bullarium, Roma tom. VIII p. 160 tom. XIII 246. Πλεῖστα ὄσα ἐγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν μονὴν ἐν Μιλέτο εὐρίσκονται ἐν πρωτοτύποις καὶ ἀντιγράφοις καταχωρισμένα εἰς διαφόρους ὀγκώδεις τόμους τοῦ ἀρχείου. Περὶ τῆς μονῆς ἐν Μιλέτο ἰδὲ ἐπίσης: Cinaglia, Della natura e sorte

Μεταξὺ διαφόρων προτάσεων, αἱ ὁποῖαι ἐνεχειρίσθησαν ἐκ μέρους τοῦ κολλεγίου ἤδη κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ὑπάρξεώς του εἰς τὸν προστάτην ὑπάρχει καὶ ἡ ἐξῆς: νὰ ἀπομακρυνθῶσιν οἱ τέσσαρες ἀχρηστοὶ μοναχοὶ τοῦ Μιλέτο, εἰς τοὺς ὁποίους ἐντὸς ὀλίγου πρόκειται νὰ προστεθῆ καὶ πέμπτος ἄρι ἀπολυθεὶς ἐκ τῶν κατέργων, καὶ νὰ ἀνατεθῆ ἡ ὑπηρεσία τοῦ χοροῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς μονῆς εἰς λαϊκοὺς ἱερεῖς ἢ εἰς ἄλλα πρόσωπα ἀνήκοντα εἰς τάγμα. Ὁ μεγαλόψυχος ἰδρυτὴς ἐφρόντισεν ἐπίσης διὰ τῆς ἀγορᾶς τεμαχίου τῆς Vigna (ἀμπελῶνος) τοῦ πάπα Ἰουλίου II πλησίον τοῦ Arco oscuro οὐχὶ μόνον διὰ τὴν παραγωγὴν ἐξαιρέτου οἴνου ἀλλ' ἐπίσης διὰ θαυμάσιον τρόπον διαμονῆς καὶ πλατεῖαν διασκέδασης τῶν παιδῶν καὶ τὰς συχνὰς ἡμέρας τῶν διακοπῶν (1). Τὸ τεμάχιον τοῦτο, ὡς φαίνεται, ἀπώλεσε τὸ κολλέγιον ἐκ κουφότητος. Τὸ ἐξ ὀλίγων ἑκατοντάδων φράγκων ἀποτελούμενον ἐνοίκιον, τὸ ὁποῖον ἀποδίδει καὶ σήμερον ἐτι τοῦτο, εἶναι γελοῖα τιμὴ διὰ τοιοῦτον θαυμάσιον κτῆμα κείμενον πλησίον μεγαλοπόλεως. Ἐπίσης εἰς τὸ Tivoli εἶχον οἱ Ἕλληνες ὠραῖον οἶκημα μετὰ κήπου διὰ τὰς μεγάλας διακοπὰς, τὸ ὁποῖον καὶ ἤδη καλεῖται Casa dei Greci, ἐπωλήθη τῷ 1840 ἀντὶ 1200 Scudi εἰς τὸ Ἰρλανδικὸν κολλέγιον. Σήμερον κέκτηται τὸ ἑλληνικὸν κολλέγιον ἔπαυλιν ἐν Castel gandolfo ἀγορασθεῖσαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ οἰκία, ἢ ἄλλως τε θαυμασιῶς ὑπεράνω τῆς λίμνης Albani κειμένη καὶ παρέχουσα ἀπὸ τῆς τεράστιας λαμπρᾶς θέας ἐπὶ τοῦ Monte Cavo τὴν Campagna καὶ τὴν Ρώμην εἶναι πολὺ μικρά, ἵνα περιλάβῃ ἐν αὐτῇ ὀλόκληρον τὸ προσωπικόν, ἀναγκάζεται τὸ κολλέγιον ἀπὸ δύο ἐτῶν νὰ διέρχεται τοὺς τρεῖς μῆνας τῶν θερινῶν διακοπῶν ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ σεμιναρῶ τοῦ Rieti. Μία τὴν ἐσωτερικὴν διεύθυνσιν διευκολύνουσα καὶ τὴν εἰρήνην ἐν τῷ οἴκῳ οὐσιωδῶς προάγουσα πρῶξις Λέοντος τοῦ XIII συνέστατο εἰς τὴν πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ κολλεγίου εἰς τοὺς Βενεδικτίνους ἀπομακρυνσιν ἐξ αὐτοῦ ὅλων ἐκείνων τῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα δὲν ἀκολουθοῦν τὸ ἑλληνικὸν δόγμα εἰς καθαρῶς ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Διὰ τῆς ριζοσπαστικῆς ταύτης διατάξεως ἀπεκλείσθησαν τοῦ ἑλληνικοῦ κολλεγίου οἱ Σλαῦοι καὶ οἱ Ρουμάνοι. Σλαῦοι ὑπῆρχον Βούλγαροί τινες καὶ ἄρκε-

della Badia della Ss. Trinita e S. Angelo di Mileto, Napoli 1762—Πρόκειται περὶ δικαστικοῦ ἐγγράφου.

Taccone—Galucci, Monografia della Città e Diocesi di Mileto. Modena 1882.

(1) Ide Arcudius Collegii Graecorum primordia Legrand, Bibl. hell. du XVII siècle tom. III p. 483.

τοὶ Ρουθῆνοι. Ἰδίως οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἀνήκον εἰς τὸ ἀρχαιότερον στοιχεῖον τοῦ κολλεγίου καὶ ἀντεπροσωπεύοντο ἐκεῖ ἤδη τὴν ἐποχὴν τῆς ἐνώσεως τῶν Ρουθῆνων μετὰ τῆς ἀποστολικῆς ἑδρας περὶ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνος. Τὸ ὑπὸ Οὐρβανοῦ III ἐγκριθέν καταστατικὸν ἐξασφαλίζει εἰς αὐτοὺς ἐν τῷ Ἁγ. Ἀθανασίῳ τέσσαρας θέσεις δωρεάν. Ἀργότερον ὅμως, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1847, ἠῤῥῆθη τόσον πολὺ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὥστε ὀνομάσθη τὸ κολλέγιον Ἑλληνορουθηνικὸν κολλέγιον. Κατὰ τὴν ἐκ τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου ἀποχώρησιν τῶν παρεχομένων ὑπὸ τοῦ Πάπα εἰς αὐτοὺς θαυμασία οἰκία πλησίον τῆς ἐκκλησίας Santa Maria del Monti μετὰ ὠραίου παρεκκλησίου καὶ ἀνετέθη ἡ διεύθυνσις εἰς τοὺς Ἰησοῦιτας, οἱ ὁποῖοι ὅμως παρέδωσαν ταύτην τὸ παρελθὸν φθινόπωρον εἰς τοὺς Ρουθηνικοὺς Βασιλειανοὺς μοιχοὺς. Τὸ Ρουθηνικὸν κολλέγιον, τὸ ὁποῖον ἀριθμεῖ περίπου 18 μαθητὰς, ὑπάγεται ὑπὸ τὴν προπαγάνδαν (1). Εἰς τοὺς πρὸ 200 ἐτῶν μετὰ τῆς Ἁγίας Ἐδρας ἠνωμένους Ρουμάνους τῆς Οὐγγαρίας παρεχωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Πάπα Πίου IX ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς συστήσεως τῆς καθολικῆς ρουμανικῆς ἱεραρχίας ἐν Siebenbürgen 4 θέσεις ἐν τῷ ἑλληνικῷ κολλεγίῳ, ὑπερᾶν ἀναφέρει εἰσέτι σήμερον μαρμαρίνη πλάξ ἐν τῷ κλιμακοστασίῳ. Γενικῶς ἐλέγετο ὅτι οἱ ὡς ἄνω καθὼ ἐκλεγόμενοι ἐκ τῶν ἱερατικῶν σεμιναρίων ὡς οἱ καλλίτεροι καὶ οἱ εὐφρόντεροι τῶν μαθητῶν ἦσαν ἀσφαλῶς ἐκ τῶν διαπρεπεσιτέρων καὶ τὰς περισσοτέρας ἐλπίδας παρέχόντων μαθητῶν τοῦ κολλεγίου. Ὁ νῦν μητροπολίτης ἐν Blasendorf ὡς καὶ οἱ τρεῖς ὑπ' αὐτὸν ἐπίσκοποι ἐν Groszwardein Cherla καὶ Lugosch ὑπῆρξαν αἰκότροφοι τοῦ ἑλληνικοῦ κολλεγίου. Κατὰ τὴν ἀπομακρυνσιν τοῦ μὴ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐκ τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου ἐγκατεστάθησαν οἱ Ρουμάνοι ἐν τῷ κολλεγίῳ τῆς προπαγάνδας, ὅπου φυσικὰ ἀνατρέφονται ὡς Λατῖνοι καὶ οὐδὲν πλέον βλέπουσιν ἐκ τῆς ὠραίας τῶν λειτουργίας. Ὁ χωρισμὸς ὁ ὁποῖος ἀναγκαστικῶς ἐγένετο θυσία παμπάλαιων καὶ ὠραίων παραδόσεων τοῦ κολλεγίου ὑπῆρξεν ἐν τούτοις τὸ μόνον μέσον πρὸς τερματισμὸν τῶν αἰωνίων ἐθνικῶν ἐρίδων τῶν τοσάκις διαταραξασῶν τὴν ἁρμονίαν. Αἱ σήμερον ἐν τῷ κολλεγίῳ ἀντιπροσωπεύονται τρεῖς ἐθνικότητες, οἱ Ἕλληνες, οἱ Ἀλβανοὶ καὶ Μελχῖται, ζῶσιν ὁμονοίᾳ. Εἰς αὐτοὺς ἀνήκουν ἅπασαι αἱ διδόμεναι δωρεάν θέσεις τοῦ κολλεγίου.

9) Τὸ προσωπικὸν καὶ ἡ ἐν τῷ κολλεγίῳ ζωή.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ θὰ ἐπεθύμουν νὰ παρεμβάλω σημειώσεις

(1) Bessarione Pubblicazione periodica Vol. p. 444 ss Vol. III. p. 123 SS.

τινάς περι τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ προσωπικοῦ κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους, ὅπως τὰς εὔρον εἰς τὰ διάφορα ἡμερολόγια καὶ πρωτόκολλα. Τούτους περισσοτέρους οἰκοτρόφους εἶχε τὸ κολλέγιον τὴν ἐποχὴν τοῦ καρδινάλιου Santa Severina. Ἦρίθμει 42 μαθητὰς τῷ 1585 (1), 35 μαθητὰς τῷ 1592 καὶ 43 καὶ 48 τὰ δύο ἐπόμενα ἔτη. Εἰς τούτους προσετίθεντο εἰσέτι μερικοὶ ὁμοτρόφεζοι (Convictores), οἱ ὅποιοι ἐπλήρουν οἰκοτροφίαν, ἐτήρουν ὅμως ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ τὴν αὐτὴν με τοὺς ἄλλους τάξιν ἐν τῷ οἴκῳ καὶ εἰς τὰ μαθήματα (2). Τὸ 1595 κατοικήτο τὸ κολλέγιον ὑπὸ 93 προσώπων, τὰ ὅποια διενέμοντο ὡς ἑξῆς: 50 οἰκότροφοι, 6 Ἕλληνες μοναχοί, 12 Convictores, εἰς λαϊκὸς ὡς διδάσκαλος τῶν λατινικῶν, 4 ἱερεῖς καὶ 3 ἀδελφοὶ λαϊκοὶ τοῦ τάγματος τῶν Ἰησοπιτῶν, 5 λαϊκοὶ ἱερεῖς ὡς προϊστάμενοι καὶ 11 ὑπηρέται. Πλὴν τούτων, προσθίεται ἡ ἐκθεσις, ἣλθον πολλοὶ ἐπισκέπται κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο καὶ παρουσιάσθη πολλάκις ἀνάγκη προσλήψεως ἐκτάκτου ὑπηρετικοῦ (3). Ἀὐτὸν διήρκεσαν ὅμως τοῦτο ἐπὶ πολὺν χρόνον. Μετ' ὀλίγον ὑπεβίβασεν ὁ καρδινάλιος Boncompagni τὸν ἀριθμὸν εἰς 30 καὶ διέταξε τὸν Διευθυντὴν νὰ μὴ προσλάβῃ νέους μαθητὰς (4). Ὅτε κατόπιν ἠλαττώθησαν ἔτι περισσότερον τὰ εἰσοδήματα τοῦ κολλεγίου—περιορίζοντο δὲ ταῦτα τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ ἐκ τῆς μονῆς τῶν Βενεδικτίνων ἐν Μιλέτῳ ταῦτα—ὑπεβιβάσθη ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκοτρόφων εἰς 18 μόνον. Τοῦ τοιοῦτον πολὺ ἐλύπησε τὸν Ἀλλατίου, γέροντα ἤδη, κριτικῶς διότι ὑπῆρξεν ὁ ἴδιος οἰκότροφος τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἠκμαίεζε τὸ κολλέγιον καὶ εἶχε 50 μαθητὰς. Παρατηρεῖ μετὰ πινος σαρκίας ὅτι, ἐνῶ κατ' οὐσίαν τὰ εἰσοδήματα ἔμειναν τὰ αὐτὰ, ἠλαττώθη ἐν τούτοις οὐχὶ μόνον ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ περιποίησις αὐτῶν ἐχειροτέρευσε ὅτι καὶ οὐδεὶς πλέον ἐγένετο δεκτός, ἐὰν δὲν κατέθετε τὸ πρὸς ἐπιστροφὴν εἰς τὴν πατρίδα τοῦ ἀναγκαιῶν ποσόν, ἐνῶ ἄλλοτε κατεβάλλοντο τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδίου τούτου, πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὰ πρὸς ἀγορὰν βιβλίων καὶ ἐνδυμάτων ὑπὸ τοῦ κολλεγίου (5). Οἱ 18 μαθηταὶ τοῦ κολλεγίου κατανέμονται ὡς ἑξῆς μετὰ τῶν διαφόρων ἐθνικοτήτων: 7 γνήσιοι Ἕλληνες, 4 μοναχοὶ ρου-

θῆνοι 2 Βασιλειανοὶ μοναχοὶ ἐκ τοῦ συνδέσμου (Congregatio) τοῦ Ἁγίου Νείλου (Grotta ferrata) ἢ ἀντὶ τούτων 2 Κροάται, εἰς Μελχίτης καὶ 4 Ἕλληνες ἐξ Ἰταλίας (1).

Τὰ «Consuetudini» τοῦ 1678 ἐπιμένουν ἐπίσης εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν 18 μαθητῶν, προσθέτουν ὅμως ὅτι δύνανται ἐπι πλέον νὰ γίνωσι δεκτοὶ καὶ 3 Convictores, οἱ ὅποιοι θὰ συντηρῶνται ἐκ τῶν τόκων κληροδοτήματος τοῦ Λέοντος Ἀλλατίου (2). Οὗτος εἶχεν ὁρίσει δὲ διαθήκης ὅπως σπουδάζωσιν ἐν τῷ κολλεγίῳ τρεῖς νεανίαι καταγόμενοι ἐκ τῆς πατρίδος τοῦ Χίου ἐκ γονέων ἐλλήνων βαπτισθέντες κατὰ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα καὶ συστημένοι ὑπὸ ἐντίμων πολιτῶν τῆς Χίου. Οὗτοι ὅμως συμφώνως τῇ διαθήκῃ δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐξαναγκασθῶσι νὰ δώσωσιν οἰκονομικῶς ὅρον ἐν τῷ κολλεγίῳ καὶ ἠδύναντο μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν τῶν νὰ ἐκλέξωσιν ἐλευθέρως τὸ στίδιόν των. Ἐὰν ὅμως ἤθελον γίνεαι κληρικοί, θὰ ἠδύναντο νὰ ἐκλέξουν μόνον μετὰ τῶν ἐλλήνων Βασιλειανῶν μοναχῶν καὶ τῶν τῆς Grotta ferrata (3). Τῷ 1724 συμφώνως πρὸς ἐκθεσιν τοῦ τότε Διευθυντοῦ ὁ ἀριθμὸς τοῦ προσωπικοῦ ἦτο ὁ ἑξῆς: 4 πατέρες (Διευθυντής, προϊστάμενος τῶν μαθητῶν καὶ ἐξομολογητής, εἰς προγυμναστικῆς καὶ ὁ οἰκονόμος), 3 κοσμικοὶ ἱερεῖς (θυρωρὸς καὶ 2 προϊστάμενοι) καὶ 2 οἰκότροφοι, δηλαδὴ 3 ρουθῆνοι μοναχοί, 7 ἄλβανοι καὶ Ἕλληνες ἐξ Ἰταλίας, 8 γνήσιοι Ἕλληνες καὶ εἰς ἕλληνας ἐκ Βλαχίας (4).

Ἀκόμη περισσότερον κατῆλθεν ὁ ἀριθμὸς τοῦ προσωπικοῦ τῷ 1770, ὁπότε συναντῶμεν ἐν συνόλῳ 22 μόνον πρόσωπα: 3 πατέρες, 2 προϊστάμενοι, εἰς ἀδελφὸς λαϊκός, 12 οἰκότροφοι καὶ ὡς ὑπηρέται εἰς θυρωρὸς, εἰς ράπτῃς καὶ δύο μάγειροι. Τὰς σημειώσεις ταύτας ἠρύσθη ἐκ τοῦ κανονισμοῦ (formule) τῆς 14 Μαΐου 1770 (5), τὸν ὅποιον συνέταξεν ὁ προστάτης ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ ὑπηρετικοῦ προσωπικοῦ. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀνωτέραν ταύτην διαταγὴν διενέμοντο τὰ καθήκοντα ἐκάστου ὡς ἑξῆς: ὁ πνευματικὸς ἐξομολογεῖ ἐν τῷ οἴκῳ καὶ

(1) Rodotà, Rito greco in Italia lib. III p. 163.

(2) Ἀρχεῖον tom. XXI Consuetudini p. 1. Ἡ διαχερσίσις τοῦ κληροδοτήματος τούτου ἐγένετο χωριστὰ μέχρι τοῦ 1807. Οἱ σχετικοὶ λογαριασμοὶ εὐρίσκονται ἐν τῷ ἀρχεῖῳ.

(3) Legrand, Bibl. hell. du XVII siècle, tom. III p. 452, ὅπου εὐρίσκεται τυπωμένη ἡ διαθήκη. Ἴδε Ἀρχεῖον τόμ. I φύλ. 619 μετὰ τὸ ἔγγραφο τῆς παραλαβῆς τοῦ κληροδοτήματος.

(4) Ἀρχεῖον, καταστατικὸν tom. IV Statuti etc fol. 298 s.

(5) Ἀρχεῖον τόμ. XIII a Formule e Notizie fol. 6

(1) Cod. vat. lat. 5527 fol. 39.

(2) Ἴδε Ἀρχεῖον vol. IV Statuti etc fol. 356, ὅπου εὐρίσκεται ἐπιστολὴ (Breve) ἐντυπος Κλήμεντος X ἀπὸ 23 Αὐγούστου 1675 περὶ τῶν Convictores.

(3) Ἀρχεῖον vol. XIII Memoriale p. 11, 15, 16.

(4) Ἀρχεῖον Vol IV Statuti fol. 77.

(5) Allatius, de Ecclesiae perpetua Consensione lib. III Cap. VII 7

τῆ ἐκκλησίᾳ, κάμνει ἐκκλησιαστικὰς ἀσκήσεις εἰς τοὺς ἄρι εἰσελθόντας· κηρύττει τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς καὶ τὰ τριήμερα, λέγει τὴν προσευχὴν περὶ τοῦ καλοῦ θανάτου τὰς Παρασκευάς, καὶ προοιμιάζει εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν, διευθύνει τὰς συζητήσεις, τὰς ἀσκήσεις τῶν θείων κηρυγμάτων καὶ διδάσκει τὰς Κυριακὰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ λαϊκὸς ἀδελφὸς τηρεῖ τὴν ἀποθήκην τροφῶν καὶ τὸ κελλάρι καὶ εἶναι ὁ συνοδὸς τοῦ Διευθυντοῦ καὶ τῶν λοιπῶν καθηγητῶν. Ὁ δράπτης ἀσχολεῖται εἰς τὴν ἱματιοθήκην καὶ ἐκτελεῖ συνάμα χρῆμα νοσοκόμου καὶ ὑπηρετεῖ τὴν πρωίαν καὶ τὴν ἑσπέραν εἰς τὴν τράπεζαν. Ὁ θυρωρὸς εἶναι ἐπίσης καὶ ὑπηρέτης τοῦ ἱεροῦ, φροντίζει τὴν τραπεζαρίαν καὶ ὑπηρετεῖ τὸ πρόγευμα. Ὁ ὑπομάγειρος εἶναι συνάμα κηπουρὸς καὶ ἐκτελεῖ καὶ τὰς ἑξωτερικὰς ὑπηρεσίας. Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ κολλεγίου φαίνεται νὰ ἦτο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πολὺ ἀνθηρὰ, καθότι ὁ τότε Διευθυντὴς ἐπρότεινεν εἰς τοὺς προστάτας πρὸς βελτίωσιν αὐτῆς τὴν πώλησιν τῆς ἐπαύλεως ἐν Πινόλι. Διὰ τῶν ἄνω παρατηρήσεων εἰσηλθὼν ἀκουσίως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τοῦ κολλεγίου. Καθ' αὐτὸ δὲν διαφέρει αὐτὴ πολὺ ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν ἄλλων κολλεγίων, οὕτως ὥστε ἡ παρατήρησις εἰς τὸ τέλος ἑνὸς παλαιοῦ κανονισμοῦ, ὅτι τοὺς τυχόν ἑλλείποντας κανόνας καὶ τὰς ἑλλειπούσας ὁδηγίας διὰ τὸν ἐξομολογητὴν καὶ τοὺς προϊσταμένους θὰ ἠδύνατο νὰ ἀρυσθῆ τις ἐκ τοῦ καταστατικοῦ ἄλλων κολλεγίων, νὰ εἶναι λίαν εὐνόητος. Τὴν αὐτὴν ἄλλως τε ἀντίληψιν ἔχει καὶ ἡ ἀποστολικὴ ἐπιθεώρησις, ἡ ὁποία τὸ παρελθὸν ἔτος ἀπηύθυνεν εἰς τοὺς προϊσταμένους τῶν σεμιναρίων, κολλεγίων καὶ παρομιῶν ἐκπαιδευτηρίων ἔντυπα μὲ 42 ἐρωτήματα. Τὸ ἑλληνικὸν κολλέγιον, τὸ ὁποῖον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διηρθύνετο ὑπὸ ἱερέως τοῦ τάγματος τῶν Ἰησοιτῶν, ἔφερε φυσικὰ τελείως τὸν χαρακτῆρα τοῦ τῆς τῆς τούτου. Αἱ ἑορταὶ τοῦ τάγματος ἑορτάζοντο μετὰ μεγάλης ἐπισημότητος ἐν τῷ κολλεγίῳ. Ὅπως καὶ εἰς τὰ ἄλλα ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν των κολλέγια οὕτω δὲν ἔλειπε καὶ ἀπὸ τὸ κολλέγιον τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου ἡ προσευχὴ περὶ τοῦ καλοῦ θανάτου τὴν Παρασκευήν, ἐπίσης ἡ πρᾶγμα ὡραία ἰδρυσις ἑνὸς συλλόγου τῆς Παναγίας (congregatio Mariae), ὅστις συνεστήθη ἐν τῷ κολλεγίῳ ἤδη τὴν 2 Φεβρουαρίου 1592 ὑπὸ τὸν τίτλον Ἀνάληψις τῆς Θεοτόκου. Τὰ ὀνόματα τῶν προσχωρησάντων εἰς τὴν congregatio οἰκοτρόφων μὲ σημείωσιν τῆς ἡμέρας τῆς εἰσαγωγῆς τῶν εἰς τὸν σύλλογον καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἀποκτηθέντων ἀξιωματῶν κατεχωρήσθησαν μετ' ἀκριβείας εἰς καταλόγους οἵτινες ἀποτελοῦσι τρεῖς μεγάλους τόμους. Τὰ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ κολλεγίου καὶ τῶν οἰκοτρόφων του τόσον σπουδαῖα ἔγγραφα ἐξηφανίσθησαν πρὸ τινῶν

τῶν ἐκ τοῦ ἀρχείου. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὅμως θὰ ὑπάρχη ἀντίγραφον αὐτῶν μετὰ τῶν ἔγγράφων τοῦ Legrand, ὅστις εἶχε δώσει ἐντολὴν νὰ ἀντιγραφῶσιν οἱ τόμοι. Εἰς τὸν τρίτον τόμον τῆς ἑλληνικῆς τοῦ βιβλιογραφίας τοῦ 17ου αἰῶνος ἐδημοσίευσεν ὁ Legrand τὰς παρατηρήσεις 29 διασήμεων οἰκοτρόφων ἐν σχέσει πρὸς τὴν congregatio (1). Ἡ congregatio πάντως ἔφερε ζωὴν εἰς τὸ κολλέγιον, καθότι εἶχε τὰς ἰδικὰς τῆς ἑορτὰς καὶ συναθροίσεις μετὰ διαλέξεων, ἐπίσης καὶ τὰς ἰδικὰς τῆς ἡμέρας ἀναπαύσεως.

Ποικιλίαν ἔφερον ὡσαύτως εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν αἱ διάφοροι ὁρκωμοσίαι, αἱ ὁποῖαι, ἂν καὶ κατὰ διάφορον τρόπον, ἔτελοῦντο ὅμως εἰς ὅλα τὰ παπικὰ κολλέγια. Ὁ πρῶτος ὅρκος ἐδίδετο μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 14ου ἔτους τῆς ἡλικίας ἐφ' ὅσον ὁ οἰκότροφος εὐρίσκετο ἀπὸ ἑξ ἡδὴ μηνῶν ἐν τῷ κολλεγίῳ (2). Ὁφείλει νὰ ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ τηρήσῃ τοὺς κανόνας τοῦ κολλεγίου, ὅτι δὲν θὰ εἰσέλθῃ εἰς κανὲν τάγμα καὶ ὅτι θέλει χειροτονηθῆ συμφώνως τῇ θελήσει τῶν προϊσταμένων του καὶ ὅτι θὰ ἐπιστρέψῃ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν εἰς τὴν πατρίδα του πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ ἱερατικοῦ τοῦ ἐπαγγέλματος. Δεύτερος παρόμοιος ὅρκος ἐδίδετο μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 16ου ἔτους τῆς ἡλικίας. Δι' αὐτοῦ ρίσκεται κυρίως ἡ ὑπόσχεσις ὅτι δὲν θὰ ἐγκαταλείψῃ ὁ ὁρκιζόμενος κατὰ τρόπον ἀθεμίτων τὸ κολλέγιον καὶ ὅτι θέλει μείνει διὰ παντὸς πιστὸς εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὁρθόδοξον δόγμα.

Ὁ τελευταῖος οὗτος ὅρκος ἔχει διάφορον διατύπωσιν δὲ τοὺς γνησίους Ἕλληνας καὶ τοὺς ἑξ Ἰταλίας τοιούτους. Ἡ τελευτὴ κατὰ τὴν ὁρκωμοσίαν συνίστατο εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ ἀνάγνωσιν τῆς λειτουργίας τοῦ σεμιναρίου, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ ἐν λόγῳ οἰκότροφος ἐπρόφραθεν ἀμέσως πρὸ τῆς ἀγίας μεταλήψεως τὸν ὅρκον (3). Ἀπὸ τῆς

(1) Legrand, Bibl. hell. du XVII siècle tom. III p. 515.

(2) Τὰ πρῶτα ἔτη μετὰ τὴν ἰδρύσιν τοῦ κολλεγίου ἠδύνατο ὁ ὅρκος νὰ δοθῆ ἤδη μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 12ου ἔτους τῆς ἡλικίας. Ἰδε Cod. Vat. lat. 5527 fol. 29, ὅπου ὑπάρχουσι δύο τύποι ὅρκου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1584. Ὁ δευτέρος τύπος εἶναι δι' ἐκείνους οἵτινες δὲν σκέπτονται νὰ ἀκολουθήσωσι τὸ ἱερατικὸν σχῆμα. Ἰδε Legrand Bibl. hell. du XVII siècle tom. III p. 507. Οἱ μαθηταὶ διὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν γραφέντων καὶ ὑπογεγραμμένων ὅρκων συνεπλήρωσαν τρεῖς τόμους. Ὁ πρῶτος, ὅστις ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως καὶ φθάνει μέχρι τοῦ 1754, ἐμπεριέχει τὸν πρῶτον καὶ δευτέρον ὅρκον, οἱ δὲ δύο ἄλλοι ἐμπεριέχουσιν αὐτοὺς κειρωρισμένους.

(3) Ἀρχαῖον τόμ. XXI Consuetudini p. 2 ss vol. XIII a formule e Notizie, fol. 1—6. IV Statuti etc fol. 347 ἐνθα εὐρίσκεται τυπωμένον τὸ διάταγμα Sacr. Congr. de Propaganda Fide ἀπὸ 24 Νοεμβρίου 1625 περὶ τοῦ ὅρκου ἐν τοῖς παπικοῖς κολλεγίοις.

ἐκ νέου ἀνοίξεως τοῦ κολλεγίου τῷ 1848 ἔδιδον οἱ οἰκότροφοι τὸν συνήθη ἐν τοῖς ἄλλοις παπικοῖς ἐκπαιδευτηρίοις εἰθισμένον ὄρκον (1). Σήμερον ἀντικατεστάθη ἡ ὁρκωμοσία αὕτη διὰ μίαν ὑπὸ τοῦ νεωστὶ εἰσερχομένου οἰκοτρόφου ὑπεγεγραμμένης δηλώσεως συμφώνως ἐπὶ ὁποῖα ἀναλαμβάνει οὗτος τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀφιερωθῇ εἰς τὸ ἱερατικὸν σχῆμα κατὰ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα καὶ νὰ τεθῇ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν καὶ τὴν χειροτονίαν του εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐπισκόπου ἢ τῆς Ἀγίας Ἐδρας (2). Ἔλεος ἂν ἀναφέρω ἀκόμη ὅτι εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν ἐζητεῖτο καὶ ἡ ἐπίσημος ὑπόσχεσις πίστεως professio fidei καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ 1675 ἅπαντες οἱ οἰκότροφοι τοῦ ἑλληνικοῦ κολλεγίου ὄφειλον κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ ἀναγινωσκόμενην λειτουργίαν τοῦ σεμιναρίου, εἰς ἕκαστος χωριστὰ μὲ τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ Ἐυαγγελίου νὰ ὁρκισθῶσιν ὅτι πιστεύουσιν εἰς τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ ὅτι ἀπορρίπτουσι καὶ ἀποστρέφονται πᾶσαν ἐναντίαν πεπλανημένην ἀντίληψιν (3). Αὐτονόητος δὲ εἶναι ἡ ἄγρυπνος φρουρήσις ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ παρομοίων ὑπὸ τῶν ἀποσχιστησάντων (Dissidentes) ἀμφισβητουμένων σημείων. Ἐξ οὗ καὶ ἡ προσπίθεια ὕψος προσλαμβάνονται εἰς τὸ κολλέγιον μόνον νεαροὶ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουσιν εἰσέτι ποτισθῆ μετὰ τὸ δηλητήριο τοῦ σχίσματος καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἡλικίας ἀπὸ τοῦ 12ου μέχρι τοῦ 16ου ἔτους διὰ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ κολλέγιον. Ὁ ὑπερβὰς τὴν ἡλικίαν ταύτην οἰκότροφος ἔχρηζεν εἰδικῆς ἀδείας ἐκ μέρους τοῦ προσατάτου ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Πάπα, ἐὰν εἶχεν ὑπερβῆ τὸ 18ον ἔτος (4).

(1) Ἴδε περὶ τοῦ ἐνίοτε τῶν δυσκόλου ζητήματος τοῦ ὄρκου: Καρδινάλιον Steinhuber Ἱστορία τοῦ Γερμανοσυγγερικοῦ κολλεγίου ἐν Ρώμῃ 2 Τόμ. Φριβούργον ἐν Πραϊσγκάου 1895 σελ. 1—32.

(2) Τὸ σχετικὸν ὑπόδειγμα ἦτο τυπωμένον εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν. Ἀντίτυπον αὐτοῦ ὑπάρχει ἐν Cod. Vat. lat 5527 φύλ. 30—34 Ὁ λατινικὸς τίτλος ἔχει οὕτω: Professio orthodoxae fidei a Graecis, facienda, Jussu Sanctissimi Domini Nostri Domini Gregorii Papae XIII edita Romae 1582. Ὁ τίτλος φέρει θαυμάσιον οἰκίστημον τοῦ Πάπα Γρηγορίου. Τῷ 1647 ἐτύπωσε καθ' ὅμοιον τρόπον ἡ Προπαγάνδα εἰς γλῶσσαν λατινοαραβικὴν μίαν Professio fidei ab orientilibus facienda. Ἴδε Ἀρχεῖον Τόμ. VI Professioni di Fede, giuramenti etc.

(3) Ἀρχεῖον Τόμ. XXI Consuetudini p. 80 s.

(4) Ἀρχεῖον Τόμ. IV Statuti etc fol. 369, ὅπου εὐρίσκει τις τοὺς ὄρκους τῆς εἰσαγωγῆς ἐν τῷ κολλεγίῳ. Ὁ ὑποψήφιος ὀφείλει π. χ. νὰ φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ τὴν χρηματικὴν κατάθεσιν, ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ τὰ στοιχεῖα τῆς γραμματικῆς καὶ νὰ ὁμιλῇ μετρώως τὴν ἑλληνικὴν κ.τ.λ.

Περὶ τὸν νὰ ἀναφέρω ὅτι ἐκτὸς τῶν παλαιῶν τούτων προσόντων ἀπαιτεῖται σήμερον καὶ παιά τις στοιχειώδης σχολικὴ μόρφωσις. Ἄλλοτε προσελαμβάνοντο πολλάκις μικροὶ ἀναλφάβητοι μαθηταὶ (abecedarii), εἰς τοὺς ὁποίους ὅμως προσετίθεντο ἐνίοτε καὶ Βασιλειανοὶ μοναχοί, οἱ ὅποιοι δὲν ὑπερέβαινον μὲν τοὺς ἀνω μικροὺς κατὰ τὰς γνώσεις, ἀσφαλῶς ὅμως κατὰ πολὺ εἰς ἡλικίαν, ὡς γράφει τὸ ἡμερολόγιον (Memoriale) τοῦ ἔτους 1591. Σήμερον ζητεῖται ἐπίσης ἐπιμόνως κατὰ τὴν πρόσληψιν τὸ ὑπὸ τῶν παλαιῶν καταστατικῶν ἀναφερόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλλατίου τόσον κατακρινόμενον χρηματικὸν ποσὸν διὰ τοῦ ὁποίου ἀγορεύονται διὰ τὸν οἰκότροφον κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκ τοῦ κολλεγίου ἐνδύματα καὶ βιβλία καὶ πληρώνεται τὸ εἰς τὴν πατρίδα του ταξίδιον. Ἡ κατάθεσις αὕτη ἢ πολλάκις δυσκόλως ἐξευρισκομένη παίζει σπουδαιότατον ἐκπαιδευτικὸν ρόλον, διότι διευκολύνει τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἀνικάνων στοιχείων καὶ προφυλάττει ἀπ' ἐτέρου πάλιν τοῦλάχιστον ἐν μέρει ἀπὸ ἀπερίσκεπτον αὐτόβουλον ἀποχώρησιν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐρημίζοντο ἄλλοτε οἱ ἐκ Βενετίας ἐρχόμενοι Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι προετίμων ὀλίγον πρὸ τῆς χειροτονίας τὴν ἐκ τοῦ κολλεγίου ἐκδίωξίν των (1).

Ὁ νεωστὶ εἰσελθὼν ἔμενεν ἐπὶ 10 ἡμέρας μακρὰν πάσης ἐπιμιξίας μετὰ τῶν οἰκοτρόφων καὶ ὄφειλε δι' ἱερατικῶν ἀσκήσεων καὶ ὕσως καὶ διὰ γενικῆς ἐξομολογήσεως νὰ παρασκευασθῇ διὰ τὴν εἴσοδον. Μόλις ἐνεδύετο ὁ νεωστὶ εἰσελθὼν τὴν στολὴν τοῦ σεμιναριστοῦ, ὄφειλε νὰ παραδώσῃ τὰ μέχρι τοῦδε ἐνδύματά του εἰς τὴν ἱματιοθήκην ὅπου κατεχωρίζετο λεπτομερῶς εἰς βιβλίον τὸ ὁποῖον ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ. Ἐπίσης τὰ ἐνδύματα τῶν μοναχῶν οὐχὶ μόνον τῶν Ρουθίνων ἀλλὰ καὶ τῶν Νειλάνων τῆς Grotta ferrata ἐζητοῦντο καὶ παρεδίδοντο συνήθως εἰς τοὺς σχετικοὺς οἰκονόμους τοῦ τάγματος ἐν Ρώμῃ πρὸς φύλαξιν (2). Ἡ σημερινὴ ἐνδυμασία τῶν σεμιναριστῶν εἶναι ὅσον ἀφορᾷ τὸ σχῆμα σχεδὸν παρομοία μὲ τὴν ἀρχικὴν τοιαύτην. Φέρουσι δηλαδὴ ράσον ἀνοικτὸν πλαγίως δεξιὰ βαθυχρόου χρώματος. Τὰ κομβία καὶ ὁ γῦρος τῆς κομβιοδόχης εἶναι ἐρυθρά. Εἰς τὸ περιλαίμιον τοῦ ράσου ἐφαρμόζεται ἕτερον στενὸν λευκὸν περιλαίμιον. Ζώνη ἐρυθρὰ συγκρατεῖ τὸ κομψὸν ἐνδυμα. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ ὁδοῦ φέρουσιν ἐπενδύτην μέλανα (εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν ἦτο οὗτος τοῦ αὐτοῦ μὲ τὸ ράσον χρώματος) ἔμπροσθεν ἀνοικτὸν μετὰ ἄλλαν πλατέα μανίκια τελείως ὅμοιον πρὸς τὸ σχῆμα τῶν ἑλλήνων μοναχῶν καὶ ἱερέων. Ὡς κάλυμμα τῆς κεφαλῆς φοροῦσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ κατ' οἶκον τὸν ἑλληνικὸν στρογγύλον σκοῦ-

(1) Ἀρχεῖον Τόμ. IV Statuti etc. fol. 294.

(2) Ἀρχεῖον Τόμ. IV Statuti etc fol. 97 καὶ 98.

φρον (καλυμμαύχιον), εἰς τὸν δρόμον δὲ τὸν ρωμαϊκὸν πῖλον. Ἀπὸ τοῦ 1847 ἔφερον οἱ οἰκότροφοι ράσον καὶ ἐπανωφόριον μὲ τὰ δύο ἀπαραίτητα φύλλα σύμφωνα μὲ τὸ κόψιμον τῶν ἐνδυμάτων τῶν προπαγανδιστῶν, ἀλλ' ἀμφότερα χρώματος ἴου. Οἱ Βενεδικτῖνοι ὅμως ἐπανήλθον εἰς τὸν ἱερωτικὸν τύπον τοῦ ὁποῦ ἢ περιγραφῆ καὶ ἀπεικόνισης εὗρισκονται ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Βοναππὶ τοῦ ἔτους 1742⁽¹⁾. Ἦδη πρὸ 300 ἐτῶν ἦσαν οἱ οἰκότροφοι ἀκριβῶς ὅπως καὶ σήμερον διηρημένοι εἰς 4 ομάδας «Camerate», ἕκαστη δὲ ἔφερε τὸ ὄνομα ἑνὸς ἁγίου. Οἱ θεολόγοι ἦσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου, οἱ φιλόσοφοι καὶ οὐμανισταὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, οἱ γραμματικοὶ ὑπὸ τὴν τοιαύτην τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ οἱ ἄρι εἰσαχθέντες ὑπὸ τὴν τοῦ Ἁγ. Κυρίλλου. Οἱ ἀποπερατώσαντες τὰς σπουδὰς τῶν ἄλλ' εὗρισκόμενοι εἰσέτι ἐν τῷ κολλεγίῳ εἶχον ὡς πατέρα τὸν Ἁγ. Βασίλειον⁽²⁾. Αἱ διάφοροι ομάδες ἦσαν τελείως χωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων, εἶχον ἕκαστη τὸν ἰδικὸν τῆς προϋστάμενον, διὰ δὲ τὰς ὥρας τῆς ἀναψυχῆς τὴν μεσημβρίαν καὶ τὴν ἑσπέραν ἐν τῷ κήπῳ καὶ ἀμπελῶνι ἕκαστη τὴν προσδιορισθεῖσαν εἰς αὐτὴν θέσιν.

Δι' ἕκαστην ομάδα ὠρίζετο ἐπίσης ἐπακριβῶς μέρος πρὸς τὸ ὁποῖον ἂν ἐγένετο ὁ καθημερινὸς περίπατος· ἐδίδετο δὲ μεγάλη προσοχὴ ὅπως μὴ ὀρισθῆ διὰ δύο ομάδας τὸ ἴδιον μέρος ἐκτὸς ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ μεταβῶσιν εἰς ἐκκλησίαν, ὅπου κατὰ σύμπτωσιν ἐτελεῖτο ἑορτή⁽³⁾. Ἀκριβῶς ἢ αὐτὴ τάξις ὑπάρχει καὶ σήμερον μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι μόνον μία ὁμάς μένει πρὸς ἀναψυχὴν ἐν τῷ τόπῳ, ἐνῶ αἱ ἄλλαι ὀδηγοῦνται εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ σφαιριστηρίου, εἰς τὴν Loggia καὶ εἰς τὴν αἴθουσαν ἀναπαύσεως. Μία παλαιὰ συνήθεια ἔχει τελείως περιέλθει εἰς λήθην, ἐννοῶ τὴν τακτικῶς ἐνιαύσιον κατὰ Ὀκτώβριον ἐπίσκεψιν τῶν 7 κυρίων ἐκκλησιῶν τῆς Ρώμης. Περὶ ταύτης ἀναφέρουσιν ἐν ἑκτάσει τὰ παλαιὰ καταστατικά καὶ ἡμερολόγια. Τὴν παραμονὴν ἐπεσκέπτοντο ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Διευθυντοῦ τὸν Ἁγίον Πέτρον, κατόπιν τὴν

πρωίαν τὸν Ἁγίον Παῦλον καὶ Ἁγίον Σεβαστιανόν· ὁ δρόμος ἐκεῖθεν πρὸς τὸν Ἁγίον Ἰωάννην τοῦ Λατεράνου ὀδηγεῖ τοὺς μαθητὰς συνήθως κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Ἁγίον Σάββαν ἢ τὸν Ἁγίον Στέφανον Rotondo, ὅπου ἔκειτο ὁ ἀμπελῶν τῶν Γερμανικῶν καὶ ὅπου ἐγευματίζον καὶ ἀνεπαύοντο, εἶτα τὰς ἄλλας τέσσαρας ἐκκλησίας, τὸν Ἁγίον Ἰωάννην τοῦ Λατεράνου, τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Σταυροῦ, τὸν Ἁγίον Λαυρέντιον, καὶ ἑτερομάτιζον τὴν ἐπίσκεψιν τῶν μὲ τὴν Santa Maggiore. Τὸ καταστατικὸν τοῦ 1678 ἀναφέρει ρητῶς ὅτι ἐλάμβανον μαζί των οἱ οἰκότροφοι διὰ τὸν περίπατον τοῦτον ὁπώρας, ὅτι μόνον οἱ μεγαλύτεροί μαθηταὶ ἄφειλον νὰ ἐπισκεφθῶσι καὶ τὰς ἑπτὰ ἐκκλησίας, ἐνῶ οἱ μικροὶ ἠδύναντο νὰ ἀρκεσθῶσιν εἰς ὀλιγωτέρας⁽¹⁾.

Παλαιὸν ἐπίσης ἔθιμον ἦτο καὶ ἡ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀπόκρουων ὑπὸ τῶν οἰκοτρόφων ἐπὶ τρεῖς περίπου φορὰς μετάβασις αὐτῶν εἰς θεατρικὰς παραστάσεις τοῦ ρωμαϊκοῦ σεμιναρίου. Δεδομένου ὅτι εἰς τὴν παλαιὰν ἐκείνην ἐποχὴν ἢ ἑστερεῖτο ἢ πόλις τελείως φωτισμοῦ ἢ ἦτο οὗτος ἑλλιπέστατος ἠναγκάζοντο δύο ὑπηρέται τῆς σχολῆς νὰ συνοδεύωσι τοὺς ἐκ τῆς παραστάσεως ἐπιστρέφοντας μαθητὰς μὲ δῶδας. Αἱ ἀπόκρουαι ἐωρτάζοντο ἐπίσης πλουσίως. Κατὰ τὰ γεύματα⁽²⁾ ἐν γένει ὡς πρὸς τὴν τροφήν, ἐὰν κλῖνη τις ἐκ τῶν σφζομένων εἰσέτι καταλόγων, πρέπει νὰ ἦτο ἐπαρκεστάτη καὶ καλή. Ἡ παλαιὰ διαταγὴ νὰ μὴ δίδεται εἰς τοὺς οἰκοτρόφους ποτὲ ὁ οἶνος καθαρὸς ἀλλ' ἀναλόγως τῆς δυνάμεώς του συγκεκρασμένος δι' ὕδατος τηρεῖται μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ὑπὸ τοῦ τροφοδότου μετὰ μεγάλης ἀκριβείας⁽³⁾.

10) Οἱ οἰκότροφοι ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ.

Ἄς παρακολουθήσωμεν ἐπίσης ὀλίγα λεπτὰ τοὺς οἰκοτρόφους κατὰ τὴν ὥραν τῆς μελέτης. Αἱ δύο μικρότεραι ομάδες μελετῶσιν, ὡς ἀναφέρουν ἤδη τὰ παλαιὰ καταστατικά, εἰς τὸ σπουδαστήριον ἕκαστος μαθητῆς εἰς τὸ τραπεζάκι του, αἱ λοιπαὶ εἰς τὰ ἰδιαίτερά των δωμάτια. Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἑλληνικοῦ κολλεγίου ἐπισκέπτοντο οἱ οἰκότροφοὶ τοῦ τὰς σχολὰς τοῦ ρωμαϊκοῦ κολλεγίου.

(1) Ἀρχεῖον Τόμ. XXI Consuetudini p. 5. Ἐν σχέσει πρὸς τὸν Σ. Σάββαν καὶ Σ. Στέφανον Rotondo παραπέμπω εἰς τὸν Καρδινάλιον Steinhuber Ἱστορία τοῦ γερμανοσυγγερικοῦ κολλεγίου 1ος Τόμ. p. 104 ff καὶ 133 ff.

(2) Ἀρχεῖον Τόμ. XXI Consuetudini p. 71 ss.

(3) Ἀρχεῖον Τόμ. VI ἐμπεριέχει τοὺς καταλόγους φαγητῶν πολλῶν ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 1686 Ἀρχεῖον Τόμ. Consuetudini p. 31 ss.

(1) Bonnani, Catalogo dei Ordini religiosi della Chiesa militante Parte terza Roma 1742. Ὑπ' ἀριθ. 41 διαπραγματεύεται τὸν οἰκότροφον τοῦ ἑλ. κολλεγίου. Τὸ μέρος τὸ ἀφορῶν τὴν ἐνδυμασίαν ἔχει ὡς ἐξῆς: «Il loro abito consiste in una portano un' allra piu larga aperta, nelle parte inferiore, e con maniche larghe all' usanza delli monaci greci. Fuori di casa portano il cappello ordinario, in casa una berretta nera con un gito simile alla pelliccia».

(2) Ἀρχεῖον Τόμ. XIII Memoriale p. 4.

(3) Ἀρχεῖον Τόμ. XXI Consuetudini p. 23 ss.

ὅπου μετέβαινεν ἑκάστη ὁμὰς ἰδιαιτέρως συντεταγμένη εἰς γραμμάς ἀνά δύο.

Ὅταν ἔβρεχεν, ἔμεινον οἱ Ἕλληνες ἐν τῷ οἴκῳ, καθότι ἀπεῖχε πολὺ τὸ σχολεῖον, εἰς ἀντάλλαγμα ὅμως τούτου ἔστελλον τοὺς «Bideelli», οἱ ὅποιοι ἔτρεπε νὰ ἀντιγράψουν τὰς παραδόσεις (1). Σήμερον ἐπισκέπτονται οἱ οἰκότροφοι τοῦ ἑλληνικοῦ κολλεγίου ὁμοίως ὅπως καὶ ἄλλα κολλέγια τὰς σχολὰς τῆς Προπαγάνδας, αἱ ὅποια ἀποτελοῦνται ἐξ ἑνὸς γυμνασίου καὶ μιᾶς φιλοσοφικοθεολογικῆς ἑδρας, ἔχει δὲ ὁρισθῆ τούτο καὶ διὰ τὸ μέλλον διὰ Motu proprio Λέοντος XIII. Ἡ παράταξις τῶν οἰκοτρόφων γίνεται συμφώνως πρὸς παλαιὸν ἔθιμον κατὰ σειράς, σύστημα ὅπερ τηρεῖται κατὰ τοῦ περιπάτους ἐντὸς τῆς πόλεως σχεδὸν ὑφ' ὅλων τῶν κολλεγίων. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ μαθήματος πηγαίνουν ἀμέσως οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν πλατείαν (Piazza Mignanelli), ὅπου διὰ κάθε κολλέγιον ἔχει προσδιορισθῆ ὁρισμένη θέσις. Ἄμα ὁλόκληρος μία ὁμὰς συγκεντρωθῆ, ἐπιστρέφει κατὰ τὴν αὐτὴν ὡς ἦλθε τάξιν εἰς τὸ κολλέγιον. Κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν αἱ θεολογικαὶ παραδόσεις εἰς τὰς σχολὰς τῆς προπαγάνδας εἶναι πολὺ καλαί, καθότι διορίζονται μόνον καθηγηταὶ φήμης. Ἐπίσης εἰς τὸ γυμνάσιον καὶ λύκειον παραίδουν πολλοὶ μορφωμένοι καθηγηταί, ἢ διδασκαλία ὅμως ἔξακολουθεῖ νὰ γίνεται κατὰ τελείως ἀπηρχαιωμένον σύστημα, ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν ἐποχὴν μας. Ἐκ τῶν κυριωτέρων σφραγμάτων εἶναι ὅτι πολλὰ οὐσιώδη μαθήματα ὡς ἡ γεωγραφία, ἱστορία, βοτανική, ζωολογία καὶ ἄλλα παρόμοια, ἢ οὐδόλως διδάσκονται ἢ κατὰ μίαν ἢ δύο μόνον ὥρας καθ' ἑβδομάδα ἐντὸς ἑνὸς καὶ μόνου σχολικοῦ ἔτους. Ἀλλὰ πάλιν μαθήματα, ὡς π. χ. τὰ μαθηματικά, τὰ ὅποια εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις παραμελοῦνται, διδάσκονται κατόπιν εἰς τοὺς δύο φιλοσοφικοὺς κύκλους παραδόσεων, ὅπου βεβαίως ἡ φιλοσοφία θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ κυριώτερον μάθημα μετὰ μεγάλης ἐντάσεως. Τὸ πρῶτον ἔτος διδάσκειτο ὁλόκληρος ἡ ἀλγεβρα καὶ γεωμετρία, τὸ ἐπόμενον ἡ τριγωνομετρία, ἀναλυτικὴ γεωμετρία, ἀστρονομία, μετεωρολογία καὶ ὁλόκληρος κύκλος παραδόσεων φυσικῆς ἀνά δύο ὥρας καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Πάντα ταῦτα διδάσκονται σχεδὸν ἄνευ πρακτικῶν παραδειγμάτων καὶ πειραμάτων τελείως θεωρητικῶς, ἀπὸ τοιούτου δὲ μαθηματικοῦ ὕψους ὥστε νὰ φαίνεται εἰς ἡμᾶς τὸν παλαιὸν διδάσκαλον τῶν μαθηματικῶν ἀπίστευτον πῶς ἕνας κοινὸς μαθητῆς νὰ δύναται νὰ κατανοήσῃ ἀρκούντως τὴν δύσκολον ταύτην ὕλην. Ἀξιολύπητοι δὲ δὲν εἶναι μόνον οἱ μαθηταὶ ἀλλ' ἔξ-

ἴσου καὶ οἱ διδάσκαλοι, οἱ ὅποιοι ἀναγκάζονται νὰ διδάσκωσι τροχάδην τὸ μάθημά των. Ἐτέρα ἔλλειψις τοῦ ἰδρύματος εἶναι ὅτι αἱ ὥραι τῶν παραδόσεων εἶναι σχετικῶς ὀλίγαι· πλὴν τῶν τετραμήνων θερινῶν διακοπῶν δὲν γίνεται μάθημα καθ' ὅλας τὰς Πέμπτας ὁλοκλήρου τοῦ ἔτους, ἐκτὸς τούτου δὲ ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι ἡμέραι καθ' ἃς ἀργεῖ τὸ σχολεῖον, ὡς τὰ Χριστούγεννα, αἱ Ἀπόκρεω, τὸ Πάσχα, ἡ Πεντηκοστή κτλ. Μὲ τοιοῦτον σχολικὸν σύστημα διδασκαλίας ἀπομένει βεβαίως εἰς τὰ διάφορα κολλέγια τὸ βῆρος καὶ τὸ καθῆκον νὰ φροντίσωσι διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς διδασκαλίας. Οὕτω λόγου χάριν ἔχουσιν εἰσαχθῆ ἐν τῷ ἑλλ. κολλεγίῳ φροντιστήρια διὰ τὰ λατινικὰ, τὴν φιλοσοφίαν, τὰ μαθηματικά· πλὴν τούτου διδάσκονται τὰ γαλλικὰ καὶ γερμανικὰ καὶ δίδεται σειρά παραδόσεων εἰς τὰ θρησκευτικά, τὴν ὁμιλητικὴν, τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ψαλμωδίαν. Ἡ διδασκαλία τῶν ἑλληνικῶν κατανέμεται εἰς ἔξ τάξεις καὶ γίνεται ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ οἴκῳ ὡς διδάσκαλοι τῶν ἑλληνικῶν διορίζοντο τὸν πρῶτον αἰῶνα τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου οἰκότροφοι. Ὡς φαίνεται ὅμως δὲν ἀνταπεκρίθησαν οὗτοι πάντοτε εἰς τὰς προσδοκίας· σφίζεται δὲ ἐν τῷ ἀρχεῖῳ καὶ ἄνευ ἡμερομηνίας ἀλλὰ πολὺ παλαιὰ ἐννεασέλιδος ἐκθέσεως ἐνὸς Διευθυντοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξηγοῦνται οἱ λόγοι διατί εἰς Ἰησοῦίτης θὰ ἦτο πολὺ ἱκανώτερος πρὸς παραδόσιν τῶν ἑλληνικῶν ἀπὸ ἑνα οἰκότροφον. Κυρίως ὑποδεικνύεται ὅτι εἰς πατῆρ θὰ ἐδίδασκε μὲ περισσοτέραν ἀβθεντίαν καὶ καλλιτέραν μέθοδον, ὅτι θὰ ἐτηρεῖτο μεγαλυτέρα πειθαρχία καὶ θὰ ἀπεσοβείτο εἰς μέγας κίνδυνος καὶ ἡ εὐκαιρία πρὸς σύναψιν ἰδιωτικῶν φιλικῶν σχέσεων, ὅτι εἰς το οὔτως θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξετάσῃ τοὺς διὰ τὰς χειροτονίας ἐκ Καλαβρίας, Σικελίας καὶ Κορσικῆς εἰς Ρώμην ἐρχομένους Ἕλληνας καὶ ἐν γένει νὰ δώσῃ ἀναφορικῶς πολλῶν ζητημάτων πληροφορίας εἰς τὸ Sanctum officium (αἰρετικὸν δικαστήριον) ἐφ' ὅσον τὸ συμβούλιον τοῦτο (Congregatio) θὰ ἐνόμιζεν ὅτι ἐνεργεῖται τὸ ἐν ἢ τὸ ἄλλο, ὡς λέγει ἡ ἐκθεσις, οὐχὶ ἀρκούντως καθολικῶς ἀλλὰ σχισματικῶς.

Τέλος ὁ Διευθυντῆς λέγει ἐν τῇ ἐκθέσει του ὅτι ἡ σχολὴ τοῦ ἑλληνικοῦ κολλεγίου εἶναι ἐν γένει ἡ πλέον ἀκατάστατος τοῦ κόσμου (1).

Ἀνέκαθεν ἐδίδετο μεγάλη σημασία ἐν τῷ κολλεγίῳ (2) εἰς τὰς οὐμανιστικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας· πρὸς προαγωγὴν αὐτῶν ἐλάμβανον συχνὰ χώραν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος αἱ οὕτως ἐπονημαζόμεναι Ἀκαδημαί, διὰ τὰς ὁποίας ἐστέλλοντο ἰδιαίτεροι προσκλήσεις. Ὡσαύ-

(1) Ἀρχεῖον Τόμ. IV Statuti etc fol. 240—244.

(2) Ἀρχεῖον Τόμ. XXI Consuetudini p. 21 s Vol XIII Memoriale p. 14.

τως κατὰ τὰ ἐπίσημα γεύματα ἀπήγγελλον οἱ οὐμανιστῆς καὶ φιλόσοφοι λόγους καὶ ποιήματα. Οἱ θεολόγοι καὶ φιλόσοφοι ἦσαν ἐπὶ πλέον ὑποχρεωμένοι, τηρεῖται δὲ τοῦτο καὶ σήμερον αὐστηρῶς, νὰ ἀσκῶνται ἐν τῇ τραπεζαρίᾳ εἰς τὸ κήρυγμα. Αἱ ἀσκήσεις δὲ αὗται ἐγίνοντο συνήθως τὰ Σάββατα ἢ τὰς παραμονὰς ἑορτῶν μὲ θέμα αὐτὴν ταύτην τὴν ἑορτήν. Καὶ ἡ ἐπιτραπέζιος ἀνάγνωσις ἐπίσης δὲν ἐγένετο φρυσικὰ ἀπλῶς πρὸς διασκέδασιν ἀλλὰ κυρίως πρὸς διδαχὴν καὶ ψυχαγωγίαν. Ἀνεγινώσκετο ἡ Ἁγ. Γραφή εἰς τὴν ἑλληνικὴν, κατόπιν ἠκολούθει λατινικὴ καὶ ἰταλικὴ ἀνάγνωσις καὶ τέλος τὸ μαρτυρολόγιον. Ἐκαστον μῆνα ἀνεγίνωσκον ἄλλοτε τὸ ὑπὸ Οὐρβανοῦ VIII ἐγκριθέν καταστατικὸν καὶ τὴν πρώτην Κυριακὴν τοῦ Ἰανουαρίου καὶ τοῦ Ἰουνίου τὸ διάταγμα Ἀλεξάνδρου τοῦ VII περὶ τοῦ ὄρκου.

Δεδομένου ὅτι οἱ εὐφρύτεροι οἰκτρόφωι ἐπεθύμουν καθὼς καὶ σήμερον ἀκόμη νὰ ἀποκτήσουν τὸν τίτλον τοῦ διδάκτορος τῆς Θεολογίας καὶ φιλοσοφίας ἐδίδετο μεγάλη σημασία εἰς τὰς διαλογικὰς διαμάχας, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο πολλάκις δημοσίᾳ καὶ ἐλάμβανον χώραν ἢ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ ἢ ἐν τῷ παρεκκλησίῳ ἢ καὶ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περιπτώσιν μετεφέρετο τὸ θυσιαστήριον (Sanctissimum) εἰς τὸ παρεκκλήσιον. Ὡς θέμα διὰ τοὺς πνευματικοὺς τούτους ἀγῶνας ἐξελέγοντο κατὰ προτίμησιν ζητήματα ἀποτελοῦντα ἀντικείμενον ἔριδος μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων. Ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐπετρέπετο νὰ παρουσιασθῶσι μόνον οἱ ἐξοχώτεροι τῶν οἰκοτρόφων, ἵνα μὴ μειωθῇ ἡ ὑπόληψις τοῦ κολλεγίου.

Κατὰ τὰς δις τοῦ ἔτους λαμβανούσας χώραν ἐξετάσεις ἔκρινε νὰ δοθῇ ἰδιαιτέρα προσοχὴ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν διὰ τὰς δημοσίας διαλογικὰς διαμάχας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ ρωμαϊκῷ κολλεγίῳ ἱκανωτέρων οἰκοτρόφων ὡς καὶ τῶν καταλλήλων διὰ τὴν ἀνακήρυξιν διδασκῶν, ὡς ἀναφέρει τὸ καταστατικὸν τοῦ 1636 (1).

Ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἑορτῶν τοῦ κολλεγίου ὑπῆρξεν εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν ἡ ἐπίσημος ἀνακήρυξις εἰς διδάκτορα. Ἢδη εἰς τὸν τίτλον τῆς ἰδρύσεως εἶχε παραχωρήσει ὁ Γρηγόριος XIII εἰς τὸ ἑλληνικὸν κολλέγιον τὸ δικαίωμα νὰ ἀνακηρύττῃ τοὺς ἱκανωτέρους καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν ἀγωγὴν διαπρέψαντας αὐτοῦ μαθητὰς ὑπὸ τὸν ὄρκον τῆς τηρησεως ὅλων τῶν διατάξεων τῶν ἰσχυουσῶν καὶ διὰ τὰ ἐπίλοιπα ἀνώτερα παπικὰ διδασκαλεῖα εἰς Baccaloureates, Licenziates καὶ Doctorates καὶ νὰ τοὺς ἐφοδιάξῃ μὲ τὰ σχετικὰ ἐμβλήματα. Κατὰ τοὺς διδασκῶν τοὺς

τούτους διαγωνισμοὺς ἀπαιτεῖτο ἡ παρουσία τοῦ καρδινάλιου προστάτου ἢ τοῦ ἀντικαταστάτου του. Ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἐπισήμου ταύτης δημοσίας πράξεως, ἣτις ἐλάμβανε χώραν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐνώπιον μεγάλης ὀμιγύρεως, ἐδίδοντο προηγουμένως ἐν τῷ παρεκκλησίῳ ἐνώπιον τῶν ἐξεταστῶν, τῶν καθηγητῶν καὶ οἰκοτρόφων τοῦ κολλεγίου αἱ καθ'αυτὸ ἐξετάσεις (rigorosum). Κατόπιν κατὰ τὴν τελετὴν τῆς ἀνακηρύξεως ὡς διδάκτορος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἔδει νὰ τηρηθῇ ὀλόκληρος σειρὰ διατυπώσεων, τῶν ὁποίων λεπτομερεστάτη περιγραφὴ ὑπάρχει ἤδη εἰς τὰ παλαιότερα καταστατικά. Ὁρίζεται ἐπακριβῶς ἡ θέσις διὰ τὰς διαφόρους τραπέζας καὶ τὰ καθίσματα, ἀναφέρεται ποῦ πρέπει νὰ σταθῇ ἡ ἔδρα μὲ τὸ ὄρολόγιον καὶ τὸν κώδωνα, ἐπίσης ποῦ νὰ τοποθετηθῶσι τὸ Tidentinum, ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Ἁγιος Θωμᾶς τοῦ Aquino, καὶ ποῦ τὸ βιβλίον τῆς λειτουργίας (Missale), ἡ Ἁγία Γραφή, ποῦ ὁ δακτύλιος καὶ ὁ σκούφος διὰ τὸν νέον διδάκτορα. Εἶτα μανθάνομεν τί ὀφείλουσι νὰ πράξωσι καὶ νὰ εἴπωσιν ὁ Διευθυντής, ὁ προϊστάμενος τῶν μαθημάτων καὶ ὁ συμβολαιογράφος κατὰ τὴν τελετὴν. Ἐπὶ ἰδιαιτέρου φύλλου ἀναφέρονται ἐπίσης οἱ τύποι οἱ ὁποῖοι προφέρονται κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ δακτυλίου, τοῦ σκούφου καὶ τῆς ἔδρας. Ἡ τελετὴ ἑτερομαίριζοτο διὰ προσφωνήσεως ἐνὸς οἰκοτρόφου πρὸς τὸν διδάκτορα καὶ ὕμνου πρὸς τὸν Θεόν. Μετὰ τὴν τελετὴν ἐκαλεῖτο ὁ συμβολαιογράφος νὰ συντάξῃ τὸ διδακτορικὸν δίπλωμα. Ἐὰν συνετάσσετο τοῦτο καλλιγραφικῶς καὶ κατὰ τρόπον καλλιτεχνικὸν ὅπως τὰ ἤδη ἀναφερθέντα διπλώματα τοῦ Ἀρκουδίου καὶ Ἀλλατίου, τὰ ἔξοδα ἐβάρουν τὸν νέον διδάκτορα. Ἐν συνόλῳ σφύζονται ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τοῦ κολλεγίου εἰσέτι 17 διπλώματα (1). Σήμερον αἱ διδακτορικαὶ αὗται ἀνακηρύξεις, αἱ ὁποῖαι λαμβάνουσι χώραν διὰ τε τοὺς μαθητὰς τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ἄλλων πολλῶν κολλεγίων ἐν ταῖς σχολαῖς τῆς Προπαγάνδας, δὲν γίνονται πλέον μετὰ τῆς αὐτῆς ὡς ἄλλοτε ἐπισημότητος, ἴσως καὶ οὐχὶ μετὰ τῆς αὐτῆς αὐστηρότητος. Τὸ κομμοτεχνικῶς ἄλλοτε γεγραμμένον δίπλωμα ἀντικατεστάθη σήμερον δι' ἐνὸς ἀπλοῦ μεγάλου μεγέθους τυπωμένου φύλλου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ διὰ τοῦ διδακτορικοῦ σκούφου τιμηθέντος μαθητοῦ.

II 1) Ἡ ὄρασις τοῦ κολλεγίου.

Ὅταν ἀνασκοπήσῃ τις τὴν ὑπερτριακοσιετῆ ἱστορίαν τοῦ ἑλλ. κολλεγίου καὶ ἀναπολήσῃ ὅλην ἐκείνην τὴν παιδείαν καὶ τὰ ἀγαθὰ τὰ

(1) Ἀρχεῖον Τόμ. IV Statuti etc fol. 75 s. Πλὴν τούτου ἰδὲ Τόμ. IV fol. 39—43 fol. 110 ss.

(1) Ἀρχεῖον Τόμ. IV Statuti etc. fol. 37 fol. 112 ss.

ὅποια ἔρρευσαν ἐκ τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου κατέχεται ὑπὸ ἐντυπώσεως οἶαν μόνον ἐν μέγα ἔργον δύναται νὰ παραγάγῃ. Ὑπῆρχον ἐν τούτοις ἀνεκαθεν καὶ ὑπάρχουσι καὶ σήμερον κύκλοι ἀμφισβητοῦντες τὴν ἀνάγκην τῆς ὑπόρξεως ἑνὸς κολλεγίου ἐν Ρώμῃ. Ἐγὼ δ' ἴδιος συνήντησα τὸ παρελθὸν φθινόπωρον διαφόρους φίλους ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ρώμης, οἱ ὅποιοι μὲ συνελυποῦντο εἰλικρινῶς διὰ τὴν μετάθεσίν μου εἰς τοὺς τόσον ὀλίγα ὑποσχομένους Ἑλληνας. Εὐτυχῶς μέχρι τοῦδε ἢ μετὰ τῶν Ἑλλήνων συμβίωσίς μου δὲν ἦτο χειροτέρα ἢ ἄλλου. Λόγῳ τῆς διαφορᾶς τοῦ δόγματος καὶ τῆς γλώσσης καὶ ἰδίως λόγῳ τῆς ἱστορίας τῶν ἀγώνων μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἢ ὅποια τόσον προθύμως μεροληπτῆ ὑπὲρ τῆς τελευταίας, καὶ τέλος λόγῳ τῆς διαρκoῦς ἐπαναλήψεως τῆς μομφῆς περὶ ἀπιστίας τῶν Ἑλλήνων, δηλαδὴ τῆς περιβοήτου «*fides graeca*», ἔχουσι ἐρριζωθῆ εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως προλήψεις κατὰ τῶν Ἑλλήνων, αἵτινες δυσκόλως δύνανται νὰ ὑπερνηκηθῶσιν.

Ἡδὴ ὁ Γρηγόριος XIII εἶχε νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ κολλεγίου κατὰ τοιούτων προλήψεων. Διάφοροι καρδινάλιοι, ὡς διηγεῖται ὁ Ἀρκούδιος, ἦσαν ἐναντίοι τοῦ παπικοῦ ἰδρύματος ἰσχυριζόμενοι ὅτι διὰ τῆς ἰδρύσεώς του τρέφει οὗτος εἰς τὸ στήθος του πολλοὺς ἐπικινδύνους ὄφεις. Ὁ Γρηγόριος ὅμως τοὺς ἠρώτησεν ἂν δὲν ἐφρόνουν ὅτι θὰ ἐξήρχετο εἰς τοῦλάχιστον καλὸς ἐκ τοῦ κολλεγίου. Εἰς τὴν καταφατικὴν τῶν ἀπάντησιν ὁ μέγας Πάπας ἀπήντησεν ὅτι καὶ δι' αὐτὸν τὸν ἕνα ἠθέλε προβῆ εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ μεγάλα ἔξοδα. Μεταξὺ τῶν ὀλίγων διακειμένων εὐνοϊκῶς πρὸς τὸ ἴδρυμα καρδινάλιων ἦτο ὁ καρδινάλιος Ἀντώνιος Colonna, ὅστις λόγῳ τῶν μεγάλων διδασκάλων τοὺς ὁποίους ἐδώρησεν ἢ Ἀνατολὴ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὑπεστήριξε τοὺς Ἑλληνας (1).

Ἄν κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη δὲν ἀνταπεκρίθη τὸ κολλέγιον εἰς ὅλας τὰς προσδοκίας καὶ ὑπῆρχεν ἔλλειψις πειθαρχίας καὶ ἀταξία παντὸς εἴδους, ἔπταισαν εἰς τοῦτο ἐξ ἴσου ἢ Διεύθυνσις τοῦ κολλεγίου καὶ οἱ οἰκότροφοι. Ὁ Ἀρκούδιος παρμπονεῖται πικρῶς διὰ τὴν ἔλλειψιν πειθαρχίας καὶ λέγει ὅτι οἱ μαθηταὶ δὲν ἐπιτηροῦνται ἀρκούντως, ὅτι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν μελετῶσιν ὀλόκληρον τὴν νύκτα, ἐνῶ ἄλλοι πάλιν καταγίνονται ἐπίσης τὴν νύκτα εἰς τὸ νὰ κλέπτωσιν ἀπὸ τὸν κῆπον σταφυλῶς καὶ ὀπώρας καὶ νὰ πράττωσιν ἄλλας ἀσχημίας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς τοιαύτης καταστάσεως ἐκλήθησαν κατόπιν οἱ Ἰησοῦται εἰς τὸ

κολλέγιον. Ἀλλὰ καὶ κατ' ἐκείνων ἠγέρθησαν παράπονα. Κατὰ τὸ ἔτος 1677, δηλαδὴ ἀκριβῶς 100 ἔτη ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του, ἐδήλωσεν ὁ τότε γραμματεὺς τῆς Προπαγάνδας Οὐρβανὸς Cerrì εἰς μίαν του ἐκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ συνόλου ἐν γένει τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Πάπαν Ἰννοκέντιον XI, ὅτι «τὸ ἑλληνικὸν κολλέγιον ἐν Ρώμῃ εἶναι μᾶλλον πρόξενον βλάβης ἢ ὠφελείας». Πολλοὶ ἐκ τῶν μαθητῶν του καταντᾶ νὰ γίνωσι μάλιστα καὶ ἐχθροὶ τοῦ καθολικισμοῦ, τοῦ ὁποίου τὰς ἀδυναμίας μανθάνουσιν ἐν αὐτῷ. Μία μόνη γνώμη κρατεῖ περὶ αὐτοῦ καθ' ἑπασαν τὴν Ἀνατολήν, δηλαδὴ ὅτι πρέπει νὰ καταργηθῆ τὸ κολλέγιον τοῦτο. Ὁ Cerrì, ὅστις ἐπιτίθεται περίπου ἐναντίον ὅλων τῶν κολλεγίων τῆς Ρώμης, πιθανὸν νὰ εἶχε δίκαιον ὡς πρὸς τινὰς κατηγορίας του, δηλαδὴ ὅτι οἱ προϊστάμενοι τῶν κολλεγίων ἐνδιαφέρονται πολὺ ὀλίγον διὰ τὸν σκοπὸν τοῦ ἰδρύματος, καὶ ὅτι οἱ διαχειρισταὶ ἐκμεταλλεύονται τὰ κληροδοτήματα πρὸς ὄφελός των, διαπράττει ὅμως μέγα ἀδίκημα ἐφ' ὅσον ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ ὑπὸ τῶν Ἰησοιτῶν διευθυνόμενα κολλέγια δὲν εἶναι ποτὲ εἰς θέσιν νὰ διαμορφώσουν ἕνα ἱκανὸν ἱεραπόστολον (1).

Περὶ τῶν παρὰ τοῦ Cerrì καὶ ἄλλων κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κολλεγίου ἐγεγρησῶν κατηγοριῶν, δηλαδὴ ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ ἀνατρεφόμενων μαθητῶν ἀπαρνοῦνται τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, διάκεινται δὲ μάλιστα πολλὰκις καὶ ἐχθρικῶς πρὸς αὐτήν, ἔχει ἐνεργήσῃ ἤδη ὁ Rodotà μίαν πολὺ ἐνδιαφέρουσαν ἀνάκρισιν. Ὁ Rodotà, Ἀλβανὸς ἐκ San Benetteto τῆς Καλαβρίας καὶ πολυετῆς μαθητῆς τοῦ ἑλλ. κολλεγίου (1718—1729), συνέλεξεν ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ (1763) τοῦ «Ἑλληνικοῦ δόγματος ἐν Ἰταλίᾳ» τὰς μᾶλλον ἀπαραιτήτους βιογραφικὰς σημειώσεις περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τῶν διασημοτέρων μαθητῶν τοῦ ἑλλ. κολλεγίου. Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἑκατοντάδων μαθητῶν, ὡς λέγει, ὑπῆρχαν καὶ τινες οἱ ὅποιοι μετέβαλον τὴν υἱικὴν ἀγάπην εἰς μῖσος κατὰ τῆς μητρὸς, ἦτις τοὺς ἀνέθρεψεν, ὑπῆρχαν μάλιστα καὶ ἄλλοι οἰκότροφοι, οἱ ὅποιοι, καίτοι ἀνετράφησαν ἐδῶ εὐλαβῶς καὶ ἐπροικίσθησαν μὲ γράμματα καὶ ἔτυχον ἰδιαιτέρας περιποιήσεως ὑπὸ τῶν Παπῶν, ἠθέλησαν ἐν τούτοις νὰ καταστήσουν ὑπεύθυνον τὸ κολλέγιον διὰ τὴν ἀποστασίαν των. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν τῶν ἀποστατησάντων, ὡς διαβεβαιοῖ ὁ Rodotà, δὲν ὑπερβαίνει ἐν τούτοις τοὺς 10, καὶ μόνον δύο ἐξ αὐτῶν ἀπέκτησαν ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

(1) Ἴδε Richler Ἱστορίαν τοῦ σχίσματος μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Μόναχον 1864. Τόμ. 1, σελ. 539.

(1) Arcadius, Collegii Graecorum Primordia, in Legrand, Bibl. hell. du XVII siècle, tom. III p. 484.

Ὁ Rodotà παρατηρεῖ κατόπιν πολὺ ὀρθῶς ὅτι εἶναι ἄδικον ἕνεκα τῶν ὀλίγων ἐκείνων ἐκρύβων υἱῶν νὰ θελήσῃ νὰ κατακρίνῃ κανεὶς ὀλόκληρον τὸ κολλέγιον (1). Αἱ δηλώσεις αὗται τοῦ Rodotà φαίνεται νὰ εἶναι τελείως δικαιολογημέναι. Ἀληθὲς εἶναι πάντως ὅτι μέγας ἀριθμὸς οἰκοτρόφων περιεποίησε τιμὴν καὶ δόξαν εἰς τὸ κολλέγιον. Εἶχα μεγάλην περιέργειαν νὰ γνωρίσω ὁποῖος περίπου ἠδύνατο νὰ εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκοτρόφων ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ κολλεγίου μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Διὰ μίαν τοιαύτην ἔρευναν ὑπάρχει πλούσιον ὑλικὸν εἰς τοὺς διαφόρους ἐπι σφωζομένους καταλόγους, οἱ ὅποιοι θὰ ἐπέτρεπον ἴσως τὴν σύνταξιν πλήρους σχεδὸν καταλόγου ὄλων τῶν οἰκοτρόφων τοῦ ἑλλ. κολλεγίου, ὑπερ δὲν θὰ ἔστερεῖτο ἐνδιαφέροντος. Ὁ ἀρχαιότερος κατάλογος σφίζεται ἐν τῷ Codex Vat. lat. 5227. Ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἐνάρεξως τοῦ κολλεγίου καὶ φθάνει μέχρι τοῦ 1858, ἐν τῷ ὁποίῳ διαστήματι ἀναφέρει 70 ὀνόματα. Παρὰ τὸ ὄνομα τοῦ μαθητοῦ σημειοῦται ἐπίσης ὁ τόπος τῆς γεννήσεως καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐν τῷ κολλεγίῳ φοιτήσεώς του. Μετὰ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν μαθητῶν ἀναφέρονται καὶ πάλιν ἅπαντες οἱ ἐγκαταλείψαντες κατὰ τὸ χρονικὸν ἐκεῖνο διάστημα τὸ κολλέγιον. Δεδομένου ὅτι ἀναφέρεται καὶ ἡ αἰτία τῆς ἀναχωρήσεως μανθάνομεν π. χ. ὅτι ἀπεβλήθησαν 5, διότι δὲν ἠθέλησαν νὰ δώσουν τὸν αἰτηθέντα ὄρκον (2). Ὁ παλαιότερος ἐν αὐτῷ τῷ κολλεγίῳ σφωζόμενος κατάλογος συνετάχθη τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1591. Ὁ τότε Διευθυντὴς ἐκάλεσε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τοὺς διαφόρους οἰκοτρόφους καὶ ἐπληροφορήθη παρ' αὐτῶν ἑλλείψει ἄλλων αὐθεντικῶν πηγῶν τὰ κυριώτερα στοιχεῖα, ὡς ἀναφέρει ἐν τῇ εἰσαγωγῇ του ὁ κατάλογος. Αἱ δηλώσεις αὗται κατεχωρίζοντο εἰς στήλην μὲ ἐπι κεφαλῆς τὸ ὄνομα καὶ ἐπώνυμον, τὴν πατρίδα, τὴν ἡλικίαν, τὰς χειρονομίας, τὰς σπουδὰς, τὴν ὑγείαν, τὴν χρονολογίαν τῆς εἰσόδου καὶ ἐξόδου καὶ τοῦ θανάτου, ἐδίδετο δὲ εἰς ἕκαστον οἰκοτρόφον εἰς ἀριθμὸς. Συναντῶμεν πολλάκις ἑνδιαφερούσας παρατηρήσεις, ἰδίως εἰς τὰς τρεῖς στήλας, «σπουδαί», «χειροτονία» καὶ «ἐξοδος». Ὁ κατάλογος ἀρχίζει μὲ τὸν Μάρκον Savari, ὅστις ὑπῆρξεν ἀργότερον διδάσκαλος τοῦ Ἀλλαίου καὶ περὶ τοῦ ὁποῖου ἀναγινώσκομεν τὰ ἐξῆς ἐν τῷ καταλόγῳ: Ὁ Savari κατάγεται ἐκ Τήνου, ἐγεννήθη ἐν Ἀγκῶνι, ἄγει ἡλικίαν 25 ἕως 26 ἐτῶν, ἐχειροτονήθη εἰς

διάκονον διὰ τὸ παπικὸν παρεκκλήσιον ὑπὸ Λατίνων, μένει ὅμως πιστὸς εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὀρθόδοξον δόγμα, ἐσπούδασε φιλοσοφίαν ἐν τῷ κολλεγίῳ καὶ 2 ἔτη θεολογίαν καὶ ἀκροῖται ἤδη τοῦ μαθήματος τῆς καζουιστικῆς, ἐν τῇ σχολῇ τῶν Ἰησουιτῶν, εἶναι ὑγιῆς καὶ καλοῦ καὶ εὐθύμου ἐξωτερικοῦ, εὐρίσκεται πρὸ 14 ἢ 15 ἐτῶν ἐν τῷ ἑλληνικῷ κολλεγίῳ. Ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ ἔτους 1595 ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναφέρεται ὁ αὐτὸς Μάρκος Savari ὡς οἰκοτρόφος ἀλλὰ ὡς ἱερεὺς. Δὲν κατέχει ἐν τῷ καταλόγῳ πλέον τὴν πρώτην ἀλλὰ τὴν δευτέραν θέσιν. Εἰς τὴν πρώτην θέσιν εὐρίσκεται ὁ τριακονταετῆς Πέτρος Ἀρκούδιος ἐκ Κερκύρας, ὅστις πρόκειται νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ δευτέραν φορὰν εἰς Ρωσίαν. Οἱ κατάλογοι οὗτοι, οἵτινες φθάνουν μέχρι τῆς 20 Μαΐου 1602, ἐμπεριέχουν τὰ ὀνόματα 157 οἰκοτρόφων (3).

Ἄλλος κατάλογος τῶν ἐν τῷ κολλεγίῳ ὑπαρχόντων οἰκοτρόφων συνετάχθη τὸν Μαΐον τοῦ 1624. Εἶναι εἰς τόμος εἰς σχῆμα τετάρτου ἐκ 59 διπλῶν σελίδων. Εἰς τὴν πρώτην θέσιν εὐρίσκομεν τὸν κατόπιν ἐπίσκοπον τῆς Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας, Νικόλαον Κοζαδῖνον, ὅστις εἰσῆλθεν εἰς τὸ κολλέγιον τῇ 8 Νοεμβρίου 1610. Ὁλόκληρος ὁ τόμος ἀριθμεῖ 458 ὀνόματα καὶ φθάνει μέχρι τοῦ 1730 (4). Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἤρχισεν ἡ σύνταξις νέου τόμου, ὅστις ἔχει κατεχωρίσεις μέχρι τοῦ 1803 καὶ ἀναφέρει 163 ὀνόματα. Περὶ τὸ τέλος τοῦ καταλόγου εὐρίσκομεν τὰ ὀνόματα διαφόρων ὁμοτραπέζων (Convictores), οἵτινες δὲν κατεχωρίζοντο ἄλλοτε εἰς τοὺς καταλόγους (5). Τὰ ὀνόματα τῶν ἐπι Πίου VII ἐν τῷ κολλεγίῳ εἰσελθόντων καὶ ἀργότερον εἰς τὴν Προπαγάνδαν τοποθετηθέντων μαθητῶν δὲν κατώρθωσα μέχρι στιγμῆς νὰ ἀνεύρω. Δὲν ἀμυριβάλλω ὅμως ὅτι θὰ ὑπάρχωσι ταῦτα ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Προπαγάνδας, ὅπου ἐν γένει ἀσφαλῶς θὰ εὐρίσκεται ἀκόμη ἀφθονον καὶ διὰ τὸ κολλέγιον πολὺτιμον ὑλικόν. Διάφορα ὀνόματα δύναται νὰ ἐξαχθῶσι καὶ ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν χειροτονιῶν, ὁ ὁποῖος εἰσῆχθη κατὰ διαταγὴν (6) τοῦ αἰρετικοῦ δ' καστηρίου (Sanctum officium) τῷ 1758 καὶ ἐξακολουθεῖ ἀκόμη μέχρι σήμερον. Βεβαίως ὑπάρχει καὶ ἐδῶ ἀπὸ τοῦ 1810 μέχρι τοῦ 1840 σημαντικὸν χάσμα. Ἀπὸ τοῦ 1847 συνεχίζονται οἱ κατάλογοι τακτικῶς, ἀλλ' ὁ σχετικὸς διὰ τὸ κολλέγιον

(1) Ἀρχεῖον τόμ. XIII. Memoriale fol. 100—120.

(2) Ἀρχεῖον τόμ. XIV. Catalogo delli Alluni conforme vengono e partono dal Collegio.

(3) Τὸ Ἀρχεῖον τόμ. XV. Catalogo delli Alluni conforme vengono e partono dal Collegio.

(4) Τὸ σχετικὸν ἔγγραφο ἔχει προσαρτηθῆ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βιβλίου.

(1) Rodotà, Rito Greco in Italia lib III p. 205 ss.

(2) Cod. Vat. lat. 5227 fol. 35 ss. Nomi, Cognomi et patria delli scolari, che sono stati nel Collegio Greco dalla erezzione di detto Collegio, qual fu alli 5 di Novembre 1576 sino al presente (1585).

μας τόσον ππουδαῖος τόμος μετεφέρθη μετὰ τὸν χωρισμὸν εἰς τὸ ρουθηνικὸν κολλέγιον καὶ συνεχίζεται ἐκεῖ διὰ τοὺς νεοεισερχομένους Ρουθίνους (1). Εἰς τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον εὐρίσκεται ἐν μόνον βιβλίον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μὲ ὀνόματα μαθητῶν, δηλαδὴ ἐκεῖνο ἐν τῷ ὁποίῳ καταχώριζον οὗτοι ὑποχρεωτικῶς τὸν δοθέντα παρ' αὐτῶν ὄρκον μετὰ τῆς ὑπογραφῆς των. Ἔχουν καταχωρισθῆ ἐκεῖ 114 τοιοῦτοι ὄρκοι. Εἰς τὸν κατάλογον, ὅστις ἤρχισε τῷ 1897, ἔχουσι καταχωρισθῆ ἄχρι τοῦδε 68 μαθηταί. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συγκεντροῦνται περίπου 1000 ὀνόματα οἰκοτρόφων τοῦ ἑλλ. κολλεγίου ἀπὸ τῆς συστάσεως μέχρι σήμερον.

Ἴνα φανῆ ἡ πραγματικὴ ἀξία τοῦ ἑλληνικοῦ κολλεγίου, θὰ ἔπρεπε νὰ σκιαγραφῆσθαι κανεὶς μίαν εἰκόνα περὶ τῆς μεταγενεστέρως δράσεως τῶν ὡς ἄνω μνημονευθέντων μαθητῶν. Τοῦτο βεβαίως δὲν θὰ ἦτο εὐκόλον, διότι αἱ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προκαταρκτικαὶ ἐργασίαι εἶναι ἐλάχισται, ὡς πρὸς διάφορα δὲ μέρη ἐλλείπουσι τελείως. Μόνον εἰς τινὰ ἔργα παλαιότερας ἐποχῆς εὐρίσκομεν ἀναφερομένους ὁμοῦ τοὺς διασημοτέρους μαθητάς, ὡς παρὰ τῷ Ἀλλατίῳ, παρὰ τῷ Piazze, ὅστις πραγματεύεται δι' 20 μαθητάς παρὰ τῷ Rodotà, ὅστις ἀφιερῶ εἰς αὐτοὺς 52 σελίδας καὶ πραγματεύεται ἐκτενῶς διὰ 30 περίπου μαθητάς.

Ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Rodotà ἀντιλαμβάνεται τις ὁποῖαν μεγάλην ἐπιρροὴν ἐξήσκει τὸ ἑλληνικὸν κολλέγιον εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων προσήρχοντο εἰς αὐτὸ μαθηταί. Σήμερον δὲν ἐκτιμᾶται πάντοτε δεόντως ἡ ἐπιρροὴ αὕτη· οὕτω π. χ. εἰς τὴν ρουθινορρωμαϊκὴν ἐκκλησιαστικὴν ἔνωσιν ἐν Βρέστη τοῦ Likowski μόλις καὶ ὅλως ἐν παρόδῳ ἀναφέρεται τὸ ἑλληνικὸν κολλέγιον καὶ ὅμως ἐκεῖ ἐμορφώθη οὐχὶ μόνον ὁ κυριώτερος ὑποστηρικτὴς τοῦ περὶ ἐνώσεως κινήματος· καὶ ὁ καλλίτερος φίλος τοῦ Ἁγίου Ἰωσαφάτ, ὁ γνωστὸς Velamin Butski, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἢ Ἁγία Ἐδρα ἔστειλεν εἰς τοὺς Ρουθίνους δύο τῶν καλυτέρων οἰκοτρόφων τοῦ κολλεγίου, τὸν Πέτρον Ἀρκούδιον καὶ τὸν Moschetti πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ὑποστηρίξεως καὶ πραγματοποιήσεως τῆς ἐνώσεως μετὰ τῶν Ρουθίνων (2). Τὸ ἔθνος τοῦτο

(1) Likowski Ἡ ρουθινορρωμαϊκὴ ἐκκλησιαστικὴ ἔνωσις ἡ λεγομένη ἔνωσις τῆς Βρέστης. Φριβοῦργον ἐν Πραϊσγκάου 1904.

(2) Ἴδε Rodotà Rito Greco in Italia lib. III P. 164 s p. 190 ss.—Legrand Bibl. hell. du XVII siècle tom. III p. 212—220. Ὁ Ἀρκούδιος συνέγραψε μίαν ἱστορίαν τῆς ἐνώσεως τῶν Ρουθίνων μετὰ τῆς Ρώμης, ἀλλ' ἤδη ὁ Legrand (Ἴδε τόμ. III σ. 210) δὲν ἠδυνήθη (1895) νὰ ἀνεύρη τὸ ἐν λόγῳ χαιρόγραφον ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τοῦ κολλεγίου.

ἔλαβεν ἀμέσως θέσεις δωρεὰν ἐν τῷ κολλεγίῳ, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας ἐμόρφωσε τοὺς καλλιτέρους ἱερεῖς καὶ ἐπισκόπους τῶν Ρουθίνων, εἰς νεωτέραν δὲ ἐποχὴν τὸν ὡς καρδινάλιον ἀποθανόντα ἀρχιεπίσκοπον Sembratovitz τῆς Λεμβέργης.

Μεγάλη ἐπίσης τιμὴ θὰ προέκυπτε διὰ τὸ κολλέγιον, ἐὰν οἱ ἐν αὐτῷ ἀνατραφέντες Ἀλβανοί, ὡς οἱ Μελχίται καὶ οἱ Βασιλειανοὶ μοναχοὶ τῆς Ἰταλίας, ἠθέλον γίνει ἀντικείμενον ἱστορικῆς μελέτης, καθότι ὑπάρχουσι μεταξὺ αὐτῶν ὅλως ἐξαιρετικοὶ ἐπίσκοποι, ἱερεῖς καὶ σοφοί, οἵτινες ἀνεπτυξάν ἀληθῶς θεῖαν δρᾶσιν. Ἐπίσης στερούμεθα εἰσέτι μιᾶς λεπτομεροῦς περιγραφῆς τῆς δράσεως τῶν εἰς τὴν πατρίδα των ἐπανακαμπτόντων Ἑλλήνων, τοῦλάχιστον ἐπὶ ἐκκλησιαστικοῦ θρησκευτικοῦ πεδίου. Μία τοιαύτη ἔρευνα θὰ ἦτο ἀκριβῶς διὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν, ὅπου τόσα λέγονται καὶ γράφονται περὶ τῆς ἐνώσεως οὐχὶ μόνον μεγάλου ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ θὰ εἶχε πράγματι καὶ πρακτικὴν ὠφέλειαν, καθότι θὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς ὑποδείξῃ ποῖαν κατεύθυνσιν πρέπει νὰ ἀκολουθήσωμεν ὡς πρὸς τὰς ἐνωτικὰς προσπαθείας καὶ ποῖαν νὰ ἀποφύγωμεν.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἀνεγνωρίσθη γενικῶς ὑφ' ὅλων εἶναι ἡ μεγάλη ἀξία τῶν Ἑλλήνων τοῦ κολλεγίου ἐπὶ ἑλληνοφιλολογικῷ πεδίῳ. Σχετικῶς δὲ πρὸς τοῦτο ὁ διάσημος Ἀνατολιστὴς Αἰμῆλιος Legrand ἐν τῇ ἑλληνικῇ του βιβλιογραφίᾳ τοῦ 17ου αἰῶνος ἔστησεν εἰς αὐτοὺς μνημεῖον οἷον δὲν δύναται νὰ φάντασθῆ τις τιμητικώτερον. Ἐμείνα κατάπληκτος ἐκ τῆς σωρείας τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων οἵτινες προέκυψαν ἐκ τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου· οὗτοι καταλαμβάνουν εἰς τοὺς πέντε τόμους τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἔχει πολλὰς βιογραφικὰς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ ἑλληνικοῦ κολλεγίου ληφθεῖσας σημειώσεις, ἀναντιρρήτως τὴν πρώτην θέσιν. Ἐπὶ κεραιῆς ἴστανται φυσικὰ ὁ Ἀλλάτιος, ὁ Πέτρος καὶ Φραγκῖσκος Ἀρκούδιος, ὁ Ἀλεμάνης, ὁ Καρσοφύλλης, ὁ Κοττούνιος, ὁ Νικόλαος Παπαδόπουλος, ἔπεται δὲ μακρὰ σειρὰ καὶ ἄλλων. Ὅταν διατρέχῃ τις τὸ πλῆθος τοῦτο, μεταξὺ τοῦ ὁποίου δὲν λείπει καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Σκυλίτσης, ὅστις μαθητὴς ὢν ἐσαχοποίησε διὰ τοὺς ἐν Χίῳ φίλους καὶ προστάτας του τὴν οἰκιακὴν τάξιν τοῦ κολλεγίου εἰς ὠραίους ἑλληνικοὺς στίχους (1), ἀντιλαμβάνεται τις ἀμέσως ὅτι ἐν

(1) Τὸ λατινικὸν μέρος τοῦ τίτλου ἔχει ὡς ἑξῆς: Collegium Graecum Romae leges videlicet quibus reguntur eiusdem Collegii alumni, Emanuel Schillcis Chius, illustrissimis Deputatis eiusdem insulae Chii Roma 1675.

τῷ Ἁγίῳ Ἀθανασίῳ ἐκαλλιεργεῖτο μετὰ μεγάλου ζήλου ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία. Εὐνόητον ἄρα εἶναι διατὶ ὁ Piazza ἔλεγε περὶ τῶν εἰς τὴν πατρίδα των ἐπανακαμπτόντων μαθητῶν ὅτι θαυμάζονται ἐκεῖ ὡς «*oracoli di sapienza*».

Λαμπρὰν ἀνάμνησιν τῆς εὐρείας φιλολογικῆς των δράσεως ἄφησαν ὁ Ἀρκουδῖος καὶ ὁ Ἀλλάτιος ἐν τῷ ἑλληνικῷ κολλεγίῳ διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτοῦ ὡς κληρονόμου τῶν ἐπιστημονικῶν των θησαυρῶν τῶν βιβλίων καὶ ἐν μέρει καὶ τῶν χειρογράφων των. Τότε μόνον, ὅταν διέρχεται τις ὕλα ἐκεῖνα τὰ βιβλία εἰς τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται σημειωμένα τὰ ὀνόματα τοῦ Ἀλλάτιου καὶ Ἀρκουδίου καὶ πολλάκις ἰδιόχειροι παρατηρήσεις των, λαμβάνει μίαν ἰδέαν τῶν ἐκτενῶν γνώσεων τῶν ἀνδρῶν τούτων. Διὰ τῶν δωρεῶν αὐτῶν καὶ ἄλλων ἀπέκτησεν ἡ βιβλιοθήκη τοῦ κολλεγίου, ἥτις ἀριθμεῖ περὶ τοὺς 7000 τόμους, πολλὰ πολύτιμα βιβλία ὡς καὶ παλαιότερας ἐνετικὰς καὶ τὰς τῆς Βασιλείας ἐκδόσεις τῶν πατέρων καὶ τῶν λατίνων καὶ ἑλλήνων κλασσικῶν. Ἐπίσης σειρὰν σπανίων ἔργων φιλοσοφίας καὶ θεολογίας. Εἰς τὰ παλαιότερα βιβλία ἔχει ἐπικολληθῆ ἓν εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν τυπωμένον *ex libris*. Πρόκειται, πιθανῶς περὶ ἐκείνων τῶν βιβλίων τῶν ὁποίων ὁ κατάλογος εὐρίσκεται εἰσέτι εἰς τὸν ἄνω ρηθέντα κώδικα τοῦ Βατικανοῦ (1). Ἐκτὸς τοῦ ἀρχείου, τὸ ὁποῖον πλὴν τῶν ἐν ταῖς σημειώσεσιν ἀναφερομένων ἀριθμῶν κέκτηται καὶ ἄλλα πολύτιμα ἔργα καὶ ἅπαντα τὰ βιβλία τῶν λογαριασμῶν τοῦ κολλεγίου, σπουδαίαν θέλει παράσχει ἐπίσης ὠφέλειαν ἡ βιβλιοθήκη καὶ εἰς ἐκεῖνον ὅστις ἠθελέ ποτε συγγράψαι τὴν ἱστορίαν τοῦ σπουδαίου τούτου παπικοῦ ἰδρύματος.

ΠΡΑΞΕΙΣ
ΤΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(1) Cod. Vat. lat. 5527 fol. 40 s. Index Graecorum Librorum (148 ἔργα) fol. 42—46. Index Latinorum Librorum.

ΑΝΑΜΝΗΣΤΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

Και ἐφέτος ἐξηκολούθησεν ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ προγράμματος τῆς Ἑταιρείας μεριμνώσης περὶ ἐντοιχισμοῦ πλακῶν ἢ ἰδρύσεως στηλῶν εἰς μνήμην καὶ δόξαν ἱστορικῶν γεγονότων ἢ προσώπων, συνεχίζουσα τὸ ἔργον οὗ κατήρξατο διὰ τῆς πρὸ ἐτῶν ἀναστηλώσεως ἐν Ἀστρεὶ ἀναμνηστικῆς πλακῶς τῆς Β' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἣτις ἐφέτος συντελεσθεῖσα ἐστάλη εἰς τὴν ἱερὰν μονὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῶν Καλτεζῶν εἰς μνήμην τῆς ἐν αὐτῇ συνελθούσης πρὸς ἴδρυσιν τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας τῇ 26 Μαΐου τοῦ 1821. Τοῦτο ἐγένετο τῇ ἐμπνεύσει τοῦ ἀειμνήστου πολιτευτοῦ Ἰζωρτζάκη, βοήθειά δὲ καὶ τοῦ Δήμου Σπάρτης καὶ τῆς Κοινότητος Κολλινῶν. Ἐπίσης κατεσκευάσθη καὶ ἐστάλη διὰ τοῦ ἀειμνήστου ἐταίρου Παναγιώτου Ἀναγνωστοπούλου εἰς παραλαβὴν τῆς Κοινότητος Δρεμίσσης τῆς Παρνασσίδος ἀναμνηστικὴ πλάξ εἰς μνήμην τοῦ Γκούρα, τοῦ Μαμούρη, τῶν Πανουριάδων καὶ ἄλλων ἡρώων τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος, ὧν ἡ μικρὰ Δρέμισσα ὑπῆρξεν ἡ γεινέτειρα. Ἡ μέριμνα τῆς ἀναστηλώσεως τοῦ μνημείου τούτου θέλει γίνῃ φροντίδι τῆς Κοινότητος.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας ἡμῶν μετέβη μετὰ τοῦ ἐγκρίτου μέλους τῆς Ἑταιρείας κ. Λουκᾶ Σιδηρᾶ εἰς Ἀραχῶβαν, ἐν ἣ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Κοινότητος Ἀραχῶβης σχεδιάζεται ἡ ἴδρυσις μνημείου εἰς μνήμην τῆς ἐν Ἀραχῶβῃ μάχης καὶ ἰκῆς τοῦ Καραϊσκάκη.

Ἡ ἐρίτιμος Κυρία Ἀσπασία Ποταμιάνου (τὸ γένος Πιερράκου Μανρομιχάλη), χήρα τοῦ ἀειμνήστου πολιτευτοῦ καὶ διαπρεποῦς νομομαθοῦς Ἡλία Ποταμιάνου, ἐκτελοῦσα τὴν ἐπιθυμίαν τούτου καταλιπόντος ποσὸν τι πρὸς ἀνδρῶν μνημείου εἰς τὸν στρατηγὸν Νικηταρᾶν, πρὸς οὗ τὴν μνήμην ἰδιαίτερον ὕλως ἔτρεφε λατρείαν ὁ Ποταμιάνος, προσθέσασα δὲ καὶ ἄλλα ἐλάξευσε διὰ τοῦ καλλιτέχνου Σώχου (ἀνεψιοῦ) σεμνοπρεπῆς μνημείου, ὅπερ ἤδη κοσμεῖ μίαν τῶν πλατειῶν τοῦ Ναυπλίου, ἐγκριτον δὲ μέλος διατελοῦσα τῆς καθ' ἡμᾶς ἑταιρείας ἠθέλησε νὰ ἀναθέσῃ τὴν φροντίδα τῶν ἀποκαλυπτηρίων εἰς αὐτὴν καὶ νὰ περιλάβῃ εἰς τὸν κύκλον τῶν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἑταιρείας τοιούτων μνημείων. Οἰκογενειακὰ ἐν τούτοις δυστυχήματα τῆς φιλοπά-

Ὁ στρατηγὸς Νικήτας Σταματελόπουλος (Νικηταρᾶς)
κατὰ τὸν Κραζάξιν ἐκ τοῦ φρναϊκοῦ.

τριδος Κυρίας και ἄλλαι τινές δυσχέρειαι δὲν ἐπέτρεψαν τὴν πανηγυρικὴν παράδοσιν εἰς τὰς ἀρχάς τοῦ Ναυπλίου τοῦ κατασκευασθέντος μνημείου, τὸ ὁποῖον ἔν τούτοις, ὡς προείπομεν, πρεπόντως ἀνεστηλώθη καὶ κοσμεῖ ἤδη μίαν τῶν πλατειῶν τῆς ἱστορικῆς πόλεως, ἣν τοσάκις εἶχε πολιτικῶς ἀντιπροσωπεύσει ὁ εὐφραδῆς καὶ πατριωτικὸς ῥήτωρ Ἡλίας Ποταμιᾶνος, ὁ δικαίως λατρεύσας τὴν μνήμην τοῦ Τουρκοφάγου, ὅστις ὄντως ὑπῆρξε μία τῶν ἐξοχωτάτων φυσιογνωμιῶν τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος καὶ οὐτινος τελοῦμεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα τὸ μνημόσυνον διαγράφοντες δι' ὀλίγων τὸ θαυμαστὸν κατὰ τὴν Ἐπαναστασινῆργον αὐτοῦ (1). Θέλομεν κατασκευάσει εἰς τὸν Νικήταν κενοτάφιον οὐχὶ ἐκ φράσεων ἀλλὰ διὰ τῶν γεγονότων καὶ ὅπερ ἔσται αὐτως τέλειον ἐφ' ὅσον ἐν τῇ ἱστοριογραφίᾳ δύναται νὰ ὑπάρξῃ τι τέλειον καὶ ὀριστικόν.

Ο ΝΙΚΗΤΑΡΑΣ

Μίαν ἀσέληνον καὶ νεφελώδη νύκτα τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1821 μυστηριῶδες σκάφος ἀφηνεν ἀθορύβως τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς ἐρατεινῆς Ζακύνθου, φέρον πρὸς τὴν Τσίμοβαν ἐκεῖνον διὰ τὸν ὁποῖον ὀλόκληρος ὁ Μωρέας ἠδύνατο, μὴνὰς τινὰς μόνον μετὰ ταῦτα, νὰ ψάλλῃ ὑπερηφάνως «τοῦ Λεωνίδα τὸ σπαθὶ Κολοκοτρώνης τὸ φορεῖ». Δύο μῆνας βραδύτερον ἐξ ἀπωτέρου τινὸς τῆς ἑπτανησιακῆς ἀκτῆς σημείου, ἵνα μὴ διεγείρῃ τὰς ὑπονοίας τῶν βρετανικῶν ἀρχῶν, μία ἄλλη ἰσχυρὰ ἀκατος διωλίσθαινε κρυφίως πρὸς τὸ πέλαγος καὶ πρὸς τὰς πελοποννησιακὰς ἀκτὰς, φέρουσα καὶ αὕτη πολύτιμον φορτίον, τοὺς νεαροὺς ἐκείνους ἀξιωματικοὺς οἵτινες ἀπετέλεσαν τὸ πρῶτον ἐπιτελεῖον τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ὅπλων τῆς Πελοποννήσου καὶ μετὰ τῶν ὁποίων διεκρίνοντο οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ὁ Πάνος καὶ ὁ Γενναῖος. Καὶ πρὸ αὐτῶν ἤδη ὁ ἀνεμῖός του, ὁ υἱὸς τοῦ Σταματέλου Τουρκολέκα, ὁ Νικήτας Σταματελόπουλος, προερχόμενος καὶ οὗτος ἐκ Ζακύνθου, εἶχεν ἀποβῆ εἰς Μεσσηνίαν. Ἄλλος πρεσβύτερος αὐτῶν πολεμιστῆς, ὁ Γιαννάκης Κολοκοτρώνης Ντασκούλιας, ὁ ἥρωσ τῆς νίκης τοῦ Νοτσέτου, ἦν κατέστησεν ἀνωφελῆ ἡ συμφορὰ τοῦ Δραγατσάνου, εἶχε καταλίπει πρῶτος τὸ Ἴόνιον ἔδαφος διὰ νὰ ταχθῇ ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. Ἀλλὰ δὲν ἦσαν μόνον αὐτοὶ οἵτινες ἐξῆλθον τῆς ἑπτανήσου διὰ νὰ καταστήσουν ἐπὶ τέλους πρᾶγμα τὴν πολυπόθητον ἀνε-

Ἡ τοιχογραφία τοῦ Ἐς (Στοὰ τοῦ Βασιλικῶν κήπου ἐν Μονάχῳ), ἐξ ἧς τὸ ἐπὶ τῆς ἀναμνηστικῆς στήλης ἀνάγλυφον.

(1) Τὴν εἰκόνα καὶ τὰ ὅπλα αὐτοῦ δύνανται οἱ φιλλιστορες νὰ περιεργασθῶσιν ἐν τῷ Μουσείῳ ἡμῶν.

Ξαρτησίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Οἱ Σουλιῶται εὗρισκοντο ἤδη ἐν Ἡπίρῳ συμμαχοῦντες μετὰ τοῦ Ἀλῆ καὶ ἀνακτῶντες τὴν Κιάφαν καὶ τὸ Κούγκι. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ἐπὶ κεφαλῆς ἄλλων, ἐπέστρεφε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ μακρὰν θητείαν εἰς τὰ ἐπικουρικὰ στρατεύματα τῆς Ἐπτανήσου, τὰ ὅποια, ὅσον ἐπὶ τῆς ρωσικῆς ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας γαλλικῆς κατοχῆς, ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῶν Ἄγγλων, ἀπετέλεσαν μὲ τὸ προγενέστερον Βασιλικὸν Μακεδονικὸν Σύνταγμα, Regiment Macédoine Réal, τοῦ Βασιλείου τῶν δύο Σικελιῶν, τὸ ὅποιον ἴδρυσεν ὁ στρατιωτικὸς κεφαλὴν Γεώργιος Χωραφᾶς ἀντιστράτηγος καὶ alter ego τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, τὸ ὅποιον διωκίθη βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Ριχάρδου Τζῶρτζ τοῦ ὀργανώσαντος καὶ ἐν Ἐπτανήσῳ τὰ δύο συντάγματα τοῦ ἑλαφροῦ ἔλλη. πεζικοῦ τοῦ δουκὸς τῆς Ὑόρκης, μὲ δεξιὰν χεῖρα τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην. Τὰ σώματα ταῦτα μετὰ τῶν ἐξήκοντα καπιτανιῶν τῶν Ἑλλήνων Ὀσποδάρων τῆς Μολδοβλαχίας, τῶν τσοχανταραίων τοῦ Ἀλῆ, τῶν Ἀκροβολιστῶν τῆς Ανατολῆς τοῦ Βοναπάρτου καὶ τοῦ Κλεμπέρ, τῶν μεγάλων καπετανάτων τῶν ἀρματολῶν τῆς βορείου Ἑλλάδος καὶ τῶν ἑνδεκα μικρῶν τῆς Μάνης ἀπετέλεσαν κυρίως τὸ σχολεῖον εἰς ὃ προεπονήθησαν οἱ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας μακροῦ καὶ σκληροῦ πολέμου μας. Εἰς τὸ ἀλβανικὸν λεγόμενον *σύνταγμα*, regiment albanais, τὸ ὅποιον ἀναδιωργάνωσε καὶ εἰς ἑπτὰ τάγματα ἀνέπτυξεν ὁ συνταγματάρχης τοῦ Μ. Ναπολέοντος Μινῶ, ἦλθεν ὁ νεαρὸς Νικήτας, ἀφοῦ ἔρριψε τὸ πρῶτον τουφέκι εἰς τὰ βουνὰ τοῦ Μωριά, νὰ συμπληρώσῃ τὴν πολεμικὴν του ἀνατροφὴν, ἐκεῖ ὅπου ἤδη ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ὑπηρέτει ὡς διοικητῆς τοῦ 7ου τάγματος, ὅπως ὁ Φῶτος Τζαβέλλας τοῦ 1ου καὶ ὁ Μπότσαρης τοῦ 2ου, καὶ τάχιστα προήχθη εἰς ὑπολοχαγὸν καὶ λοχαγόν. Κατέχομεν νῦν χάρις εἰς τὴν ἐρευνητικότητά καὶ τὸν ἔρωτα πρὸς τὰς ἱστορικὰς μελέτας τοῦ κ. Βαρδουνιώτου τὰ διπλώματα τοῦ Νικηταρᾶ ὡς καὶ τὰ τοῦ πατρὸς του Σταματέλου Τουρκολέκα (1) ὑπηρετοῦντος εἰς τὸ αὐτὸ σύνταγμα, ὁμοιοβάθμου δὲ τοῦ υἱοῦ του, ὅστις καταλιπὼν ἔφηβος τὸ χωρίον του Τουρκολέκα τοῦ Δήμου Φαλασίας τῆς Μεγαλοπόλεως, ἐκ τοῦ πόθου τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὰ ὄπλα, ἠθέλησε πρῶτον νὰ γίνῃ κλέφτης καὶ διεκρίθη παρὰ τῆς Κολοκοτρώνη, πρὶν οὗτος ἀκόμη φύγῃ εἰς Ζάκυνθον, μετέβη δ' εἶτα εἰς συνάντησιν τοῦ πατρὸς του εἰς Ἐπτανήσον.

(1) Εἰς τὰ ἱστορικὰ σημειώματα τοῦ παρόντος τόμου (σελ. 608 δημοσιεύεται τὸ δίπλωμα) καὶ ἡ μετάφρασις τοῦ ὑπολοχαγοῦ Τουρκολέκα, πατρὸς τοῦ Νικήτα.

Ὁμιλοῦντες περὶ τῶν πρώτων τούτων βημάτων τοῦ Νικήτα δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ εἰπώμεν δύο λέξεις περὶ τοῦ φυτωρίου τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοὺς ἀρίστους τῶν ἀξιωματικῶν της καὶ ἐδημιούργησε τὴν συνοχὴν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ στρατιωτικοῦ αὐτῆς, ἅπερ ἅμα τῷ πρώτῳ πυροβόλῳ εἶχεν ἐτοιμοὺς καὶ ἐνδεδειγμένους τοὺς ὀδηγοὺς τῶν κατὰ ξηρὰν ἐπιχειρήσεων, ὅπως ἐξ ἀναλόγων περιστάσεων τοὺς κατὰ θάλασσαν!

Εἰς τὸν ἐκ Κέας στρατηγὸν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ Παπαδόπουλον (1) ὑπείλεται ἡ συγκρότησις τῶν πρώτων ἐξ ἄρματαῶν σωμάτων ἐν Ἑπτανήσῳ.

Τὴν 23 Μαρτίου ὁ Νικηταρᾶς εἶναι εἰς Καλαμάτιαν καὶ εἶναι ἤδη ἐκ τῶν κυρίων ἀρχηγῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, μία τῶν μεγάλων αὐτῆς ἐλπίδων καὶ μετ' ὀλίγον τὸ καύχημα αὐτῆς.

Τὴν 25 πραγματικῶς ἀρχιστρατήγος ὁ Κολοκοτρώνης κινεῖται πρὸς τὰ ἐνδοτέρω, παρακαλουθούμενος ὑπὸ τοῦ Νικηταρᾶ. Ἀφοῦ διέβησαν εἰς Ἀρκαδίαν, ὁ μὲν Κολοκοτρώνης προχωρεῖ εἰς Καρύταιναν, ὁ δὲ Νικήτας ἔρχεται εἰς τὸ Πάλαρι, εἰς τρίωρον ἀπὸ τῆς Τριπολιτσᾶς, καλῶν πανταχόθεν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰ ὄπλα.

Μετὰ τὰ ἐν Χρυσοβιταίῳ δὲ διαβούλια, ὅπου ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Πελοποννήσου ἀπεφάνθησαν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκπολιορκήσωσι πρῶτον τὰ κατὰ τὴν Μεσσηνίαν φρούρια, μόνος δὲ ὁ Κολοκοτρώνης ἐπέμενεν ὅτι πρῶτον ἔπρεπε νὰ προσβληθῇ ἡ καθέδρα τοῦ Μωρέως καὶ ἔμεινε μόνος, ὡς ὅλοι γνωρίζουν, πρῶτος ἦλθεν ὁ Νικηταρᾶς καὶ δεύτερος ὁ Ἀντώνιος Κολοκοτρώνης καὶ τρίτος ὁ Κανέλλος Δελιγιάννης καὶ μετ' αὐτῶν καὶ ἄλλων ἔρχεται ὁ Γ. ἀρχηγὸς ἐκ Καρυταίνης εἰς Πιάναν, ὅπου ἡ πρώτη ἡττά των εἰς Ἀλωνίσταιναν δὲν τοὺς ἀπεθάρρυνε.

Τὴν 18 Ἀπριλίου ὁ Νικηταρᾶς προσβάλλει τοὺς ἐκ τῆς Τριπολιτσᾶς ἐξεληθόντας εἰς τοὺς Μύλους τῆς Δαβιάς. Ἀλλὰ ἐλλείπει ὁ μόλυβδος διὰ τὰ πυροβόλα καὶ ὁ Νικηταρᾶς πρέπει νὰ πετάξῃ εἰς Ἄργος καὶ ἀφοῦ συμπαρέλαβεν εἰς Μύλους τὴν Μπουμπουλίναν καὶ τὸν Τσώκρη ἐκτελεῖ θαυμασίαν ἐπιδρομὴν εἰς Ἄργος, ἀφήρησε πᾶσαν τὴν ἐκ μολύβδου στέγην τοῦ Μενδρεσῆ καὶ ἀφοῦ ἀπώθησε τοὺς Τούρκους ἰππεῖς μέχρι τῶν πυλῶν τοῦ Ναυπλίου μετέφερε τὸ ἥμισυ εἰς τὸν «Ἄγαμέμνονα» τῆς Μπουμπουλίνας, καὶ τὸ ἄλλο ἥμισυ εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Βερβαίνων. Ἀλλ' ἐνῶ πορεύεται πρὸς τὰ Βέρβαινα ἀκούει τὴν εἰς

(1) Κ. Ν. Ράδου, Οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ Ἄρματαῶι ἐν Ἑπτανήσῳ. Τόμ. ΙΒ' τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Πατριάρχου ἐν Ἀθήναις.

Βαλτέτσι μάχην καὶ μετ' ὀλίγον ἄρτον ξηρὸν εἰς τὴν χεῖρα φθάνει μετὰ δωδεκάωρον πορείαν εἰς Βαλτέτσι. Οἱ Τούρκοι φεύγοντες εἶχον σταθῆ εἰς Μπολέτσι ν' ἀναπνεύσωσιν. Στρέφεται κατ' αὐτῶν καὶ οὗτοι φεύγουν δρομαῖοι εἰς Τριπολιτσάν. Ὁ Ρουμπῆς καὶ ὁ Κεχαγιᾶς ἔχασαν ὀκτὼ σημαίας καὶ ἀπέκτησαν τὴν πεποίθησιν ὅτι δὲν πρέπει πλέον νὰ περιμένουν ὑποταγὴν. Ὁ Νικηταρᾶς ἀποσπᾶται νῦν, αἰτήσῃ τῆς Μπουμπουλίνας, διευθυνούσης τὸν ἀποκλεισμόν, ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου. Ἀλλ' ἐνῶ κινεῖται μετὰ μικροῦ ἀποσπάσματος πρὸς τὸ Ναύπλιον καὶ εἶχε διαβῆ τὰ Δολιανὰ προσκαλεῖται νὰ ἐπιστρέψῃ, διότι οἱ Τούρκοι ἐπιχειροῦσιν ἔξοδον. Κλείεται λοιπὸν εἰς Δολιανὰ ὄχυρόν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Νικολάου. Συγχρόνως τὸ κίνημα ἀπευθύνεται καὶ κατὰ τοῦ στρατοπέδου μας τῶν Βερβαίνων. Ὁ Νικηταρᾶς βάλλεται καὶ διὰ δύο πυροβόλων. Ἡττηθέντες ἐν Βερβαίνοις οἱ Τούρκοι ἀφήνουν καὶ τὰ Δολιανὰ. Ὁ Νικηταρᾶς τοὺς καταδιώκει καὶ κυριεύει τὰ πυροβόλα των καὶ τὰς ἀποσκευάς. Καὶ τότε μόνον ἀπέρχεται εἰς Ναύπλιον εἰς τὴν νέαν θέσιν του.

Τέλη Μαΐου οἱ Τούρκοι ἐξῆλθον ἐκ Ναυπλίου κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Νικηταρᾶς ἐπικουρούντος τοῦ Τσώκρη ἀπώθησε λαμπρῶς τὴν ἔξοδον τούτων, οἱ δὲ Τούρκοι ὑπεχώρησαν μετὰ τσαύτης βίας, ὥστε ἀφῆκαν πάντας τοὺς Ἕλληνας τοὺς ὁποίους εἶχον συμπαραλάβει, ὅπως φροντίσωσι τὴν συγκομιδὴν τῶν γεννημάτων, ἅπανα καὶ ὁ Νικηταρᾶς ἐπυροπόλησε πάντα μὴ δυνάμενος νὰ τὰ συντηρήσῃ.

Ὁ Χουρσίτ μαχόμενος κατὰ τοῦ Ἀλῆ καὶ τῶν Σουλιωτῶν ἀποσπᾶ τὸν Ἰσμαήλ Πλιάσα πρὸς τὸ Μακρυνόρος καὶ τὸν Κιοσὲ Μαχμούτ καὶ τὸν Ὀμέρ Βριώνην εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ὀδυσσεὺς ζητεῖ βοήθειαν. Ὁ Κολοκοτρώνης διατάσσει τὸν Νικηταρᾶν ν' ἀφήσῃ τὸν Νικόλαον Σταματελόπουλον τοποτηρητὴν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου καὶ νὰ στρατεύσῃ εἰς Στερεάν. Ἐνωθεὶς οὗτος μετὰ τοῦ Ἡλ. Μαυρομιχάλη κινεῖται εἰς Μέγαρη καὶ Θήβας, ἐνῶ οἱ Τούρκοι πυροπολοῦσι τὴν Λεβάρδειαν καὶ πολιορκοῦσι τὸ φρούριον αὐτῆς. Μαθόντες δὲ τοὺς Πελοποννησίους εἰς Πέτραν καὶ Γρανίτσαν ἐπέρχονται κατ' αὐτῶν. Εὐτυχῶς ὁ Ὀδυσσεὺς κατερχόμενος ἐκ Σούρπης ἔφθασεν εἰς καιρὸν καὶ τοὺς ἀπήλλαξε τῆς πίεσεως. Ὅταν δὲ οἱ Τούρκοι, πολυπληθέστεροι προσήλασαν, ὁ Νικηταρᾶς μετὰ τοῦ Πάνου Κολοκοτρώνη, Ν. Πετριεζᾶ, Κεφάλαι καὶ Παπαλέκου, οἵτινες ἐνίσχυσαν αὐτόν, κατέλαβε τὰ Βύλλια καὶ ἠσφάλισε καὶ τὸν Ἰσθμόν. Ἐμάχοντο δὲ νυχθημερόν. Ἀλλ' ἀφηγούμενος ἡ καὶ ἀπλῶς σημειῶν τις περὶ Νικήτα θὰ διηγηθῇ ὀλόκληρον τὸν ἱερόν Ἀγῶνα. Ἐπανερχεται ὁ Νικήτας εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου, ὅπου μετὰ

τοῦ Μπαλέστ καὶ τοῦ Γκουμπερνάτη συμπράττει εἰς τὴν μεγάλην ἐπι-
θειν εἰς ἣν παρίσταντο ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Ὑψηλάντης, τὴν ἀπο-
τυχοῦσαν ὡς μὴ δυνηθέντος τοῦ στόλου νὰ συμπράξῃ ἐγκαίρως.

Μετ' ὀλίγον βλέπομεν καὶ πάλιν τὸν Νικηταρᾶν, ὑπ' αὐτὸν δὲ
καὶ τὸν Χατζη-Χρηστον, μὲ τὸν Ὀδυσσεά κυριεύοντας τὴν Στυλίδα.

Ἄλλ' ἀπὸ τότε ἀρχονται αἱ δυστυχεῖς ἐκεῖναι διενέξεις μεταξὺ
πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, μεταξὺ Ἀρείου Πάγου καὶ Ὀδυσσεως, καθ'
ὅς ἐν τούτοις ἀναδεικνύεται ὅλον τὸ ψυχικὸν ἀνάστημα τοῦ Νικηταρᾶ
τοῦ ἀσπίλου καὶ ἀτρομήτου, ὡς ὁ Μπαγιάρ, ἱππότης. Κρίμα νὰ μὴ
ἔχωμεν ἐνταῦθα καιρὸν καὶ ἐπαρκῆ χῶρον νὰ διηγηθῶμεν αὐτὰς τὰς
λεπτομερείας! Ὁ Νικήτας χρησιμεύει νὰ διαλύσῃ τὰς ραδιουργίας, αἵτινες
σκοπεύουν τὴν ρῆξιν Ὑψηλάντου καὶ Ὀδυσσεως. Ἐντούτοις ὁ Ἄρειος Πά-
γος ἀγνοῶν μὲ ποῖον εἶχε νὰ κάμῃ ἔστειλεν εἰς τὸν Νικηταρᾶν νὰ φο-
νεύσῃ τὸν Ὀδυσσεά ἐπὶ ὑποσχέσει νὰ τὸν καταστήσῃ ἀρχηγὸν τῆς Ἄν.
Ἑλλάδος. «Δὲν ἐγνώριζον, λέγει ὁ Σπηλιάδης, οἱ Ἀρειοπαγῖται τὴν
ἀρετὴν τοῦ Νικηταρᾶ». Ἄλλ' ἐρχόμεθα εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Δράμαλη.
Ὁ Νικηταρᾶς θὰ προσφέρῃ τὰς μεγαλυτέρας τῶν ὑπηρεσιῶν εἰς τὴν
πατρίδα. Μετὰ τὴν διάβασιν τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη τὴν παρακολουθεῖ
ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ στρατοπεδεύει εἰς Ἀγινόρι. Ὅταν ὁ Νι-
κηταρᾶς εἰσῆλθεν εἰς Πελοπόννησον, ὁ Κολοκοτρώνης ἔγραψεν εἰς τὴν
Γερουσίαν: «Ἦλθε καὶ ὁ Νικηταρᾶς ἀπὸ τὴν Ρούμελην». Ἦτο τὸ σύμ-
βολον τῆς ἐλπίδος. Γινώσκετε πῶς ὁ Κολοκοτρώνης μαντεύων τὴν
πρόθεσιν τοῦ ἀντιπάλου ᾤδευσε πρὸς τὸ Δερβανάκι, διὰ νὰ προκατέ-
λαβεν ὁ Ἀντώνιος Κολοκοτρώνης τὸν Ἅγιον Σώστην, διέταξε τότε ὁ
ἀρχιστράτηγος εἰς τὸ μετ' αὐτοῦ σῶμα νὰ ρίψῃ τρεῖς μπαταρίας διὰ
ν' ἀκούσῃ ὁ Νικηταρᾶς καὶ νὰ δράμῃ ἀπὸ τὸ Ἀγινόρι πρὸς τὸν ἦχον
τοῦ τυφεκισμοῦ. Καθ' ὁδὸν μανθάνει ποῦ ἀκριβῶς ἐγένετο ἡ μάχη καὶ
κατευθύνεται πρὸς τὸ Χάνι τῆς Κουρτέσας, ὁπόθεν ἐξέφευγον οἱ Τούρ-
κοι, φθάσας δ' ἐγγὺς τῆς συμπλοκῆς τοῦ Ἁγίου Σώστη κτυπᾷ τοὺς
Τούρκους διαβαίνοντας διὰ τῆς στενωποῦ. Ὁ Νικηταρᾶς προκινδυνεύει
ἐπιφύρης, ὁ Χατζη-Χρηστος, ὁ Νικήτας Δικαῖος, ὁ Δημήτριος Κριεζῆς.
Ὁ Δράμαλης ὑποχωρεῖ μετὰ τῆς ἐφεδρείας του, 8 χιλ. ἀνδρῶν, εἰς τὸ
πεδῖον τῆς Γλυκιάς, πρὸς τὸ Ναύπλιον.

Ὁ Κολοκοτρώνης συγκεντρῶσας ὅλον τὸ στράτευμα εἰς Δερβενάκι
τάσσει τὸν Νικήταν εἰς Μπερμπάτι καὶ τὸν Πλαπούταν εἰς Κλεισούραν.
Τὴν δευτέραν ἀπόπειραν πρὸς διάβασιν τὴν ὑποδέχεται ὁ Νικήτας ἐρ-
ρωμένως καὶ τὴν παρακολουθεῖ μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ Παπαφλέσα
κατὰ πόδας εἰς Κόρινθον καὶ καταλαμβάνει τὸν Ἴσθμὸν διὰ νὰ μὴ

ἐξέλθῃ τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Δράμαλης περιῶται τότε ν' ἀποβῆ εἰς
Περαχώραν καὶ νὰ κυριεύσῃ τὸν Ἴσθμὸν. Ὁ Νικήτας καὶ ὁ Δικαῖος
βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ πεντακοσίων Ἀθηναίων τοῦ Νικολάου Ζαχαρίτσα
ἀποθοῦσι τοὺς ἀποβάνιας πρὸς τὰ πλοῖά των. Χαρακτηριστικὸν εἶναι
ὅτι ὅσοι τῶν φιλελλήνων ἀποφασίζουσιν νὰ μείνουν, ὑποφέροντες ὅπως
καὶ ὁ ἑλλ. στρατὸς ἀνήκουστα δεινὰ, τάσσονται ὑπὸ τὸν Νικηταρᾶν.
Ὀλίγον βραδύτερον νέοι ἀγῶνες τοῦ Νικηταρᾶ κατὰ τῶν ἀποπειρῶν
τῶν Τούρκων ὅπως τροφοδοτήσωσι τὸ Ναύπλιον.

Ὅτε δὲ οἱ πολιτικοὶ κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους νὰ τυλίξωσι τὸν Κολο-
κοτρώνην καὶ νὰ τὸν ὀνομάσωσι ἀντιπρόεδρον τοῦ Νομοτελεστικοῦ ὁ
Νικηταρᾶς καταλαμβάνεται ὑπὸ βαθυτάτης ἀηδίας καὶ αὐτὸς ὁ ἀνεπιός,
ὁ πιστὸς στρατιώτης τοῦ ἀρχηγοῦ ἀγανακτεῖ καὶ αὐθαδιάζει.

Μετὰ τὴν ἐν Ἀστρει συνέλευσιν βλέπομεν πάλιν τὸν Νικηταρᾶν εἰς
τὴν Στερεάν. Κτυπᾷ τοὺς Τούρκους τοῦ Ὀμέρ πασᾶ τοῦ Καρυστίου εἰς
Κάζαν καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ ὑποχωρήσωσι εἰς Εὔβοιαν. Κατόπιν στέλ-
λεται εἰς Σάλωνα νὰ πολεμήσῃ τοὺς Τούρκους καὶ ἐκεῖ καὶ φεύγουσιν
οὗτοι εἰς Ζητοῦνι. Ὅταν ὀλίγον τι μετὰ τοῦτο οἱ Τούρκοι τοῦ Ἀκρο-
κορίνθου θέλουν νὰ παραδοθῶν, ζητοῦν νὰ εἶναι καὶ ὁ Νικηταρᾶς
παρῶν.

Ἀπὸ τὴν περίοδον τῶν ἐμφυλίων σπαργμῶν, καθ' ἃς ἐφρονεύθη
καὶ ὁ λαμπρὸς υἱὸς τοῦ Κολοκοτρώνη Πάνος, ἃς σταματήσωμεν μόνον
εἰς ἓν γράμμα τοῦ Νικηταρᾶ: «29 Νοεμβρίου 1824. Ἀδελφὲ καπετὰν
Γκούρα. (Β'. τόμ. σελ. 164) ἕξ αἰτίας τῶν διχονοιῶν κάθε αἰσθαντικὸς
πατριώτης ἠμπορεῖ νὰ στοχασθῆ ὅτι ἡ Πατρίς χάνεται. Ἡμεῖς ἐχύ-
σαμεν τόσα αἵματα διὰ τὴν ἐλευθερίαν της... Δὲν πρέπει νὰ ὑποκούσω-
μεν εἰς τὰ θελήματα μερικῶν ἀτόμων τὰ ὅποια ζητοῦν νὰ σκοτωνώμεθα
καθημερινῶς ἀναμεταξύ μας, λέγοντα ὅτι ἐπιθυμοῦν τὸ καλὸν τῆς πα-
τρίδος. Τὸ καλλίτερον εἶναι νὰ στέρξωσι μὲ εἰρήνην τὴν Ἑθν. συνέ-
λευσιν, τὴν ὅποιαν ἦλον τὸ Ἔθνος ζητεῖ... Γνωρίζεις καλὰ τὴν
ψυχὴν μου καὶ ἐγὼ τὴν ἐδικήν σου. Λοιπὸν μὴν ἀφήσωμεν νὰ χαθῆ ἡ
Πατρίς. Ὁ ἀδελφός σου Νικήτας Σταματελόπουλος».

Αἱ δυσκολίαι ἐν τούτοις τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἔκαμαν τὸν Νικη-
ταρᾶν μὲ τὸν ὑπασπιστὴν του Ἀθανασιάδην νὰ ζητήσῃ ἄσυλον εἰς τὴν
Δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔγραψεν βραδύτερον ὁ Νότης Μπότσα-
ρης καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος νὰ στείλουν δύο
χιλιάδας Πελοποννησίους εἰς τὸν Νικηταρᾶν διὰ νὰ συναγωνισθῆ
μετ' αὐτῶν.

Ἀναλαβὼν ὁ Κολοκοτρώνης τὴν ἀρχηγίαν κατὰ τοῦ Ἰβραήμ προσπα-

παθεῖ ν' ἀνορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα ἐν μέσῳ μυρίων δυσκολιῶν, διάσσει τὸν Νικηταρᾶν νὰ καταλάβῃ τὰ κατὰ τὸ Λεοντάρι Δερβένια καὶ νὰ κόψῃ τὴν συγκοινωνίαν τῆς Τριπολιτσᾶς μὲ τὰ φρούρια τῆς Μεσσηνίας. Βραδύτερον ὠχυρώθη ἐπιτηρητικῶς εἰς Σκρόκαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἦλθε μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου εἰς Ναύπλιον, ὅπου τιμητικῶς τὰ λείψανα τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου τάσσονται ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του καὶ ὁ Νικηταρᾶς θὰ δανεισθῇ διὰ νὰ πληρώσῃ ἐπὶ τινὰ χρόνον τοὺς μισθοὺς των καὶ θὰ ἐναχθῇ μετὰ τὸν πόλεμον εἰς τὰ δικαστήρια ν' ἀποτίσῃ τὸ χρέος του. Ὑπ' αὐτὸν συσσωματοῦται καὶ ἡ ἐκ τριακοσίων φάλαγξ τῶν ἐκ Μ. Ἀσίας Ἰώνων ὑπὸ τὸν Σμυρναῖον Ἰωάννην Καρόγλου. Δὲν πρέπει ἰὰ λησμονήσωμεν καὶ τὸν ἐν Βερσοβᾶ ἠρωισμόν. Μετὰ τὰ κατορθώματα τῶν ἱππέων τοῦ Ἀλμέϊδα καὶ τοῦ Χατζη-Μιχαῆλ ἐν Μαχμούταγα ἐξεληθόντων πολλῶν Τούρκων ἐκ Τριπόλεως καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη σημειόντος τὴν ὑποχώρησιν, ὁ Νικηταρᾶς βραδυπορήσας ἀντέστη μετὰ 29 μόνον στρατιωτῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους μέχρι οὗ προσέδραμε τὸ σῶμα τοῦ Σταῖκου Σταϊκοπούλου.

Γνωρίζετε ποῖον θαυμάσιον μέρος ἔλαβον εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς Ἀττικὴν ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Νικηταρᾶς. Τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη, 22 Ἀπριλίου 1827, ὁ Νικηταρᾶς εἶναι εἰς τὸ πλευρόν του ἐν Φαλήρω καὶ πληγώνεται καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὴν σιαγόνα. Μετὰ δὲ τὴν ἀποσύνθεσιν καὶ τὰ ἀτυχήματα τὰ ὁποῖα ἠκολούθησαν τὸν θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη καὶ ὅτε πλέον δὲν ἦτο δυνατόν τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον νὰ κρατηθῇ ἐν Φαλήρω, θαυμασία ὑπῆρξεν ἡ διαγωγή τοῦ Νικηταρᾶ καὶ τοῦ Γενναίου ὑπερασπιζομένων τὴν ὑποχώρησιν καὶ τὴν ἐπιβίβασιν εἰς τὰ πλαῖα καὶ τὴν διάβασιν τῶν στρατευμάτων εἰς τὴν Σαλαμίνα, ὅπου ἐπέρασαν «μὲ ἀναπεπταμένους τὰς σημαίας». Ὁ Ἰούνιος ἐν τούτοις εὕρισκει τὸν ἀκούραστον Νικηταρᾶν εἰς Φουρτσάλα, ὅπου συνιστᾷ στρατόπεδον ἐξ ἐντολῆς τοῦ Κολοκοτρώνη. Τέλη Ἰουλίου κτυπᾷ τὸν πολέμιον καὶ μένει νικητῆς καὶ ἐξακολουθεῖ ὑποστηρίζων μέχρι τέλους τὸ ἔργον τοῦ Κολοκοτρώνη ἐν Μεσσηνίᾳ καὶ πανταχοῦ.

Ὁ Κυβερνήτης τὸν Νικηταρᾶ ἔστειλε νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τῆς Κορώνης, τοὺς τρισχιλίους πεζοὺς καὶ πεντακοσίους ἱππεῖς τουρκαλβανούς, ἀποσκιρτήσαντας ἀπὸ τοῦ Ἰβραήμ. Ὅταν δὲ πάλιν ἔλθῃ ἡ στρατιὰ τοῦ Μαιζῶν εἰς τὸν Μωρέαν ἡ Κυβέρνησις τοῦ Καποδίστρια τὸν Νικηταρᾶν θὰ διορίσῃ παρὰ τῷ γαλλικῷ στρατηγείῳ καὶ λαμπρῶς ἐξετέλεσεν τὴν ὑπηρεσίαν του ἐκείνην ὁ Νικήτας παρὰ τῷ ἀρχιστρατήγῳ Μαιζῶν.

Χαρακτηριστικὸν ἐπεισόδιον, τὸ ἀφηγούμεθα δανειζόμενοι ἐκ ση-

μειώσεως αὐτόπτου Γάλλου. Ἡ 1 Ὀκτωβρίου εἶχεν δρισηθῆ ὡς ἡμέρα ἐπιθεωρήσεως τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἐν Ναυαρίνῳ, εἶχε δὲ κορυφωθῆ ἡ περιέργεια καὶ ἀνυπομονησία τοῦ κόσμου, διότι θὰ παρίστατο καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐρημωτῆς τῆς Πελοποννήσου Ἰβραήμ. Πράγματι δὲ προσῆλθεν εἰς τὸν γαλλικὸν στρατόν, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ διερμηνέως του. Ὁ Μαιζῶν μαθὼν τοῦτο ἀπέστειλε παρευθὺς ἵππον προσκαλῶν αὐτὸν εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν.

Ἡ παράταξις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ εἶχε διεγείρει τὴν περιέργειαν καὶ τοῦ πλησίον ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ στρατηγὸς Νικήτας, καίτοι ἐξηντημένος ἐκ τῶν μεγάλων αὐτοῦ ἀγώνων, ἐφθασεν εἰς τὸ πεδίον τῆς παρατάξεως μετὰ τινων ἀξιωματικῶν του, καθ' ἣν στιγμήν ὁ Μαιζῶν διέτρεχε μὲ τὸν Ἰβραήμ τὰς γαλλικὰς γραμμάς. Ὁ Νικήτας ἦτο ἡ ἀντίθεσις τοῦ Αἰγυπτίου στρατηλάτου. Ὑψηλὸς καὶ ἰσχνός, ἐνῶ ἐκεῖνος ἦτο κοντὸς καὶ παχύς. Ἐστήριζε τὴν μίαν χεῖρα ἐπὶ τῶν ἐπιχρῦσων πιστολῶν του, ἐνῶ μὲ τὴν ἄλλην ἐκράτει τὴν πολυτελῆ θήκην τῆς δαμασκηνῆς του σπάθης. Διασχίσας τὸ πλῆθος ἔστη παρατηρῶν τοὺς στρατηγούς, οἵτινες ἐκύκλουν τὸν υἱὸν τοῦ Μεχμέτ Ἀλή. Οὗτος ἀντελήφθη τὸν Ἕλληνα ἀξιωματικὸν καὶ τὸν προσέβλεψε μὲ χλευαστικὸν μειδίαμα, ὡσὰν νὰ ἔλεγε «βλέπε τί τιμάς! καὶ σὲ λησμονοῦν εἰς μίαν ἄκρη, διότι δὲν ἀξίζεις περισσότερον». Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Νικήτα ἤστραψαν καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ ἡ χεῖρ του ἔψαυσε τὴν λαβὴν τῆς σπάθης, ἥτις ἐξέκαμε τὸ «ἀσκέρι τοῦ Δράμαλη». Ἄλλ' ἐκρατήθη ἔκ τῶν Γάλλων στρατηγῶν ὁ Σνέϊδερ εἶδε καὶ ἐνόησεν. Ἐπήδησεν ἀμέσως ἀπὸ τὸ ἄλογο καὶ τὸν ἤρπασεν εἰς τὰς ἀγκάλας του. Προσηγόρευσεν αὐτὸν διὰ χιλίων κολακευτικῶν λόγων. Διέταξε νὰ τοῦ φέρουν ἕνα ἵππον· ἀλλ' ὁ Νικήτας ἠρνήθη. Μετὰ τὴν ἐπιθεώρησιν ὁ Μαιζῶν ἔστειλε πρὸς αὐτὸν δύο στρατηγούς ζητῶν συγγνώμην, διότι δὲν τὸν εἶδε.

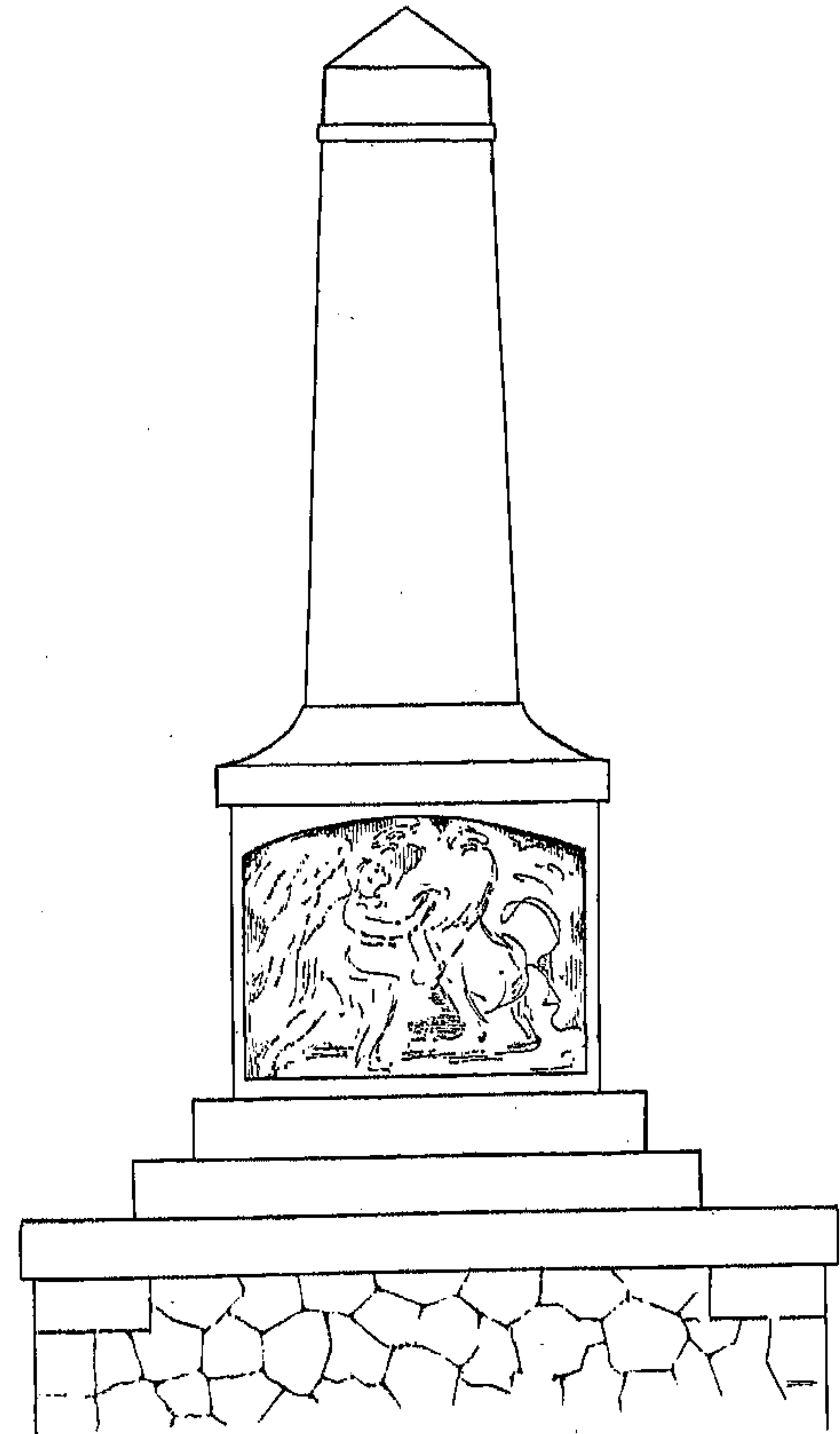
Μετὰ τὰ συνταγματικὰ καὶ τὴν ἔλευσιν τοῦ Ὀθωνος ἔθεσε τέλος τὴν σπάθην εἰς τὴν θήκην ὁ τουρκοφάγος Νικήτας ὁ κράτιστος τῶν ὑπαρχηγῶν τοῦ Κολοκοτρώνη ἀναδειχθείς. Ἀγαπῶν βαθύτατα τὴν πατρίδα του θέλει νῦν νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰ εἰρηνικὰ ἔργα, τῶν ὁποίων τὴν σημασίαν ἐννοεῖ ὡς ἄριστα ἐν τῇ νοημοσύνῃ του. Θὰ ἤρκει διὰ νὰ ἐννοήσῃτε πῶς ἐσκέπτετο, ὅταν σᾶς εἶπω ὅτι ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἰδρυτῶν (1844) τῆς «Ἐταιρείας τῶν Ὠραίων Τεχνῶν» ἐν Ἀθήναις. Συνήρχοντο ἐν μιᾷ τῶν αἰθουσῶν τοῦ ἡμιτελοῦς κιορίου τοῦ «Βασιλικοῦ Πανεπιστημίου» ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτῆς τῆς βασιλίσσης.

Βραδύτερον καὶ πολὺ ταχέως ὁ Νικηταρᾶς κατεβλήθη, ἠσθένησεν,

ἐτυφλώθη καὶ λέγουσι μάλιστα ὅτι ἐτελείωσε τὸν βίον του πενόμενος, ἂν καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον.

Αὐτὸς εἶναι ὁ ἦρωσ, ὃν ἐλάτρευσεν ὁ Ἥλιος Ποταμιάνος, φύσις εὐγενής, γινώσκων ποῦ νὰ στρέψη τὰ αἰσθήματά του.

Ἡ ἐρίτιμος αὐτοῦ χήρα, κόρη διακεκριμένου στρατηγοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως, κληρονομήσασα τὰ μεγάλα αἰσθήματα τὰ ὅποια ἀνέδειξαν τὴν Ἑλλάδα τοῦ 21, ἐξετέλεσε πλήρως τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀειμνήστου συζύγου της καὶ ἔχομεν νῦν τὴν κορυφὴν καὶ ἀπέριττον στήλην εἰς μνήμην ἑνὸς τῶν μεγαλειτέρων ἡρώων, ὡς τὸ ὠραιότερον δεῖγμα εὐγνωμοσύνης καὶ φόρον ὃν ἓν τέκνον μιᾶς γενεᾶς δύναται νὰ δώσῃ εἰς ἄλλην προηγουμένην, τὴν θεμελιώτριαν, ἧς τὸ ἔργον εἶναι ἡ στερεὰ κρηπίς τοῦ ἐθνικοῦ μέλλοντος.

Τὸ εἰς τὸν Νικηταρᾶν ὑπὸ τοῦ Ἥλια Ποταμιάνου ἀνεγερθὲν ἐν Ναυπλίῳ μνημεῖον.

ΔΩΡΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΩΡΗΤΑΙ
ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ, ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ
ΑΠΟ 1^{ης} ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1923 ΜΕΧΡΙ 31 ΜΑΡΤΙΟΥ 1926

‘Ο κ. Χρ. Βλασόπουλος, σειράν φωτογραφικῶν εἰκόνων Μεσολογγίου.

‘Ο κ. Σπ. Χ. Βλασόπουλος, φωτογραφικὰς εἰκόνας στρατάρχου Θ. Κολοκοτρώνη καὶ πυρπολητοῦ Θεοφιλοπούλου.

‘Ο κ. Σπ. Βικάτος ἔλαιογραφικὴν εἰκόνα ἐν πλασίῳ παριστώσαν τὸν νεκρὸν τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α΄.

‘Η κ. Ἀναγνωστοπούλου, ἔλαιογραφικὴν εἰκόνα τοῦ Νάκου Πανουριᾶ.

‘Ο κ. Χρ. Εὐαγγελᾶτος, ἀνάγλυφον προτομῆς Ἰωσήφ τοῦ Ρωγῶν, φωτογραφικὴν εἰκόνα τοῦ μνημεῖου τοῦ Ρωγῶν ἐν Μεσολογγίῳ, φωτογ. εἰκόνα τῆς οἰκίας ἐν ἣ ἔγεννήθη ὁ Σπυρίδων Τρικούπης, φωτογ. εἰκόνα τοῦ ἐν Πάτραις μνημεῖου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Π. Πατρῶν Γερμανοῦ.

Τὸ Ὑπουργ. τῶν Ἐσωτερικῶν, μεγάλην εἰκόνα τοῦ βασιλέως Ὁθωνος Α΄ μετὰ παρογραφημένου πλασίου.

‘Η κ. Ἀσπασία Ἑλ. Ποταμιάνου χρυσοκέντητον ἔνδυμα τῆς Ρεγγίνας Γιαννίτση, θυγατρὸς τοῦ στρατηγοῦ Νικηταροῦ.

Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν (μερίμνη τοῦ Διευθυντοῦ κ. Χρ. Οἰκονομοπούλου), 175 σφραγίδας καταργηθέντων Δήμων.

Τὸ αὐτό, ἀποτυπώματα ἀπολεσθεισῶν σφραγίδων καταργηθέντων Δήμων.

‘Ο κ. Ν. Α. Κορδέλλας, μετάλλιον τοῦ πατρὸς του Ἀνδρέου Κορδέλλα ἐπὶ τῇ 2^δετηρίδι τοῦ Λαυρείου.

‘Ο ὑποναύαρχος Ἀλ. Δουρούτης θραῦσμα ὀβλίδος ἐκ τῶν ριφθεισῶν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Δὺ Φουρνέ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1916.

‘Ο κ. Ξεν. Στελλάκης, σφραγίδα τοῦ Ὁθωμανικοῦ Λιμεναρχείου Μυτιλήνης.

‘Ο κ. Χρ. Βλασόπουλος, χαλκογραφικὴν εἰκόνα παριστώσαν τὴν ἀνατίναξιν τῆς Μονῆς Ἀρκαδίου ἐν ἔτει 1866.

Ὁ κ. Κωνσταντῖνος Κωσιτάκης, τὸν δακτύλιον τοῦ πάππου του Ἀναστ. Καψάλη, ἀδελφοῦ τοῦ Χρ. Καψάλη.

Ὁ κ. Ἀντωνόπουλος, χαλκογραφικὴν εἰκόνα παριστῶσαν τὸν Ἀλέξ. Ὑψηλάντην.

Ὁ ἐν Βραΐλα κ. Χρ. Δάλλας, ὠρολόγιον δωρηθὲν ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Μιαούλη εἰς τὸν ἡγούμενον τῆς Μονῆς Πάτμου Γαλάκιον, ἐν ἧ ἑμόναζεν ὁ πατήρ αὐτοῦ. Ὁ Γαλάκιος ἀφῆκε τὸ ὠρολόγιον εἰς τὸν συγγενῆ του Ἀνδρόνικον, ὃς θανὼν κατέλιπε τοῦτο εἰς τὸν κ. Δάλλον.

Ὁ κ. Λεων. Δεληγεώργης, τὰ ἐπάργυρα ὄπλα καὶ τὴν χρυσοκέντητον στολὴν τοῦ πατρός του Μήτρου Δεληγεώργη ἀγωνιστοῦ τοῦ 1821.

Ὁ αὐτός, πιστόλιον ὅπερ ὁ Βύρων εἶχε δωρήσει εἰς τὸν πατέρα του φρουραρχοῦντα τοῦ Μεσολογγίου.

Ὁ αὐτός, προσωπογραφίαν τοῦ μεγάλου ρήτορος τοῦ Ἑλληνικοῦ Κοινοβουλίου Ἐπαμ. Δεληγεώργη.

Τὸ Ναυτικὸν Ἀπομαχικὸν Ταμεῖον, μεγάλην ἐλαιογραφικὴν εἰκόνα ἐν πλαισίῳ τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α΄.

Ἡ Ἐφορεία Ὑλικοῦ Πολέμου Λαρίσης, δύο καρποφύλλια τοῦ Ἀγῶνος.

Ἡ Διεύθυνσις τῶν Βασιλ. Βακουφίων τῆς Αἰγύπτου ἐν Καβάλλα καὶ Θάσῳ, φωτογραφικὴν εἰκόνα τῆς οἰκίας τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου ἐν Καβάλλα.

Τὸ Ὑπουργ. τῶν Στρατιωτικῶν, τὸ λυόμενον πυροβόλον τοῦ ὑποστρατήγου Πέτρου Στυλ. Λυκούδη.

Τὸ αὐτό, τὴν πολεμικὴν ἐκθεσιν τοῦ Ζαπτείου (460 εἰκόνας καὶ 28 λευκώματα).

Ὁ κ. Βιρθολομ. Γκίζης, ἕξ παλαιὰς σφραγίδας.

Ὁ κ. Δημ. Ρόδιος, λαϊκὴν εἰκόνα ἐν πλαισίῳ παριστῶσαν τὸν Ἱεράρχην Γερμανὸν καὶ τοὺς Ζαΐμην, Χαραλάμπην, Φωτήλαν, Λόντον, Θεοχαρόπουλον καὶ Πετμεζᾶν ἐν Ἀγία Λαύρα ὑψοῦντας τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ὁ κ. Δημ. Ποσειδῶν, ζευγὸς πιστολίων τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος Παν. Ζαφειροπούλου.

Τὸ Γ' Σῶμα Στρατοῦ, δύο ἀρματωλικά ὄπλα καὶ δύο γιαταγάνια ἐξ Ὀλύμπου. Ἐπίσης τρεῖς χειροβομβίδας βουλγαρικὰς καὶ δύο τουρκικοὺς ὄλμους, λάφυρα πολέμου.

Ὁ κ. Ἰππ. Καραβίας, προσωπογραφίαν τοῦ μετὰ τοῦ Γρηγορίου Ε' ἀπαγχονισθέντος Μητροπολίτου Ἀγχιάλου, ἐθνομάρτυρος Εὐγενίου Καραβία.

Τὸ Κυβερν. Ἰον, τὸ σχέδιον τῶν Π. Ἀνακτόρων, ἐγκεκριμένον καὶ ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ὀθωνος ἐν ἔτει 1836.

Ἡ ἐγγονὴ τοῦ στρατηγοῦ Δημ. Γρίβα κ. Ἰουλία Παπανικολῆ, ἀργυρᾶν σπάθην τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Ἀγῶνος Θεοδώρου Γρίβα, στολὴν τοῦ Δημητρίου Γρίβα καὶ δύο προσωπογραφίας αὐτοῦ.

Ὁ Ἱερομόναχος Τιμόθεος, ἐκ Καλαβρύτων, θυσανωτὸν φάλαρον τοῦ ἵππου τοῦ γενναίως προμαχήσαντος ἐν Λάλα Παναγιωτάκη Φωτήλα.

Ὁ κ. Ἀναστ. Στρατηγός, σειρὰν τουρκικῶν μεταλλίων ἀναμνηστικῶν τῶν ἀπὸ ἑκατονταετίας πολέμων τῆς Τουρκίας κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Ὁ κ. Ἰω. Γεννάδιος, ἐλαιογραφικὴν εἰκόνα ἐν πλαισίῳ τοῦ ἀοιδίου Ἀάμπρου Φωτιάδου, μεγάλην ἐλαιογραφίαν ἐν πλαισίῳ παριστῶσαν τοὺς 28 πρώτους σουλτάνους καὶ τέσσαρας ἐγχρώμους εἰκόνας μεγάλων ἀξιοματικῶν τῆς σουλτανικῆς αὐλῆς. Ἐπίσης τὸ πανόραμα τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ Brachebriche.

Ὁ στρατηγὸς Νικόλαος Τρικούπης, τουρκικὴν σημαίαν ἀτάκτων κυριευθεῖσαν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος Ἀβγκίν ἐν Μ. Ἀσίᾳ, ὑπὸ τμήματος τῆς III Μεραρχίας.

Ἡ κ. Ἰωάννα Α. Κορδέλλα, ξίφος στολῆς Συμβούλου τῆς Ἐπικρατείας ἐπὶ Ὀθωνος ἀνῆκον εἰς τὸν Νικ. Θεοχάρην, πολλάκις ὑπουργήσαντα, καὶ ἐνυπόγραφον φωτογραφικὴν εἰκόνα τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Θεοφίλου, ἀρχιδιακόνου τοῦ Γερμανοῦ Π. Πατρῶν.

Ὁ κ. Ν. Σ. Μαυρομάτης, χαλκογραφικὴν εἰκόνα τοῦ Μητροπολίτου Ἀγαθαγγέλου.

Ὁ ἐν Σουεξ κ. Γ. Μανωλάκης, ἐλαιογραφικὴν εἰκόνα τοῦ καπετὰν Ἡλία Μανωλάκη ἐκ Κάσου παραστάντος εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς.

Ὁ κ. Πέτ. Μαγγοράκος, ἐκ Γυθείου, πολύτιμον σημαίαν τοῦ Σώματος τῆς Ἀνατολ. Μάνης ὑπὸ τὸν Τζαννετάκη κατὰ τὴν περὶδοξον πολιορκίαν καὶ ἄλωσιν τῆς Μονεμβασίας (1821).

Ὁ κ. Νικ. Γ. Λιβάνιος, διὰ τοῦ κ. Α. Γραμματικοῦ, Προέδρου Κοινότητος Σερίφου, τουρκικὴν σημαίαν, λάφυρον ἐκ Χίου (1912).

Οἱ κ. κ. Νικόλαος καὶ συνταγματάρχης Ἀριστ. Μαμούρης, τὰ ὄπλα τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος Ἰωάννου τοῦ Γκούρα Μαμούρη.

Ὁ κ. Ἐμμ. Στ. Λυκούδης, κηροπήγιον χρησιμεῦσαν εἰς τὸν Χαρίλαον Τρικούπην ἐν Κάνναις καὶ φωτίσαν τὴν τελευταίαν του νύκτα. Δύο μετάλλια ἀναμνηστικά τοῦ ἐν Κάνναις θανάτου του καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις ταφῆς τοῦ Χαρίλ. Τρικούπη, κληρονομικὰ ἐνθύμια τοῦ Χαρίλ.

Τρικούπη και φωτογραφικήν εικόνα ἐν πλαισίῳ, παριστῶσαν ἐπίσκεψιν τοῦ Χαρίλ. Τρικούπη εἰς τὰ «Ψαρά».

Ὁ αὐτός, δύο σπουδᾶς τοῦ ζωγράφου Κόσσου σχεδιασθείσας ὑπ' αὐτοῦ ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς παράστασιν ἐπεισοδίου τῆς ὑπ' αὐτοῦ σχεδ' αζουμένης γενικῆς εἰκόνος τοῦ φρόνου τοῦ Καποδιστρίου, ἣν ὁ ζωγράφος δὲν ἐπρόλαβε νὰ τελειώσῃ. Ἐπίσης εἰκόνα πληρεξουσίου τῆς ἐν Ἄργει Συνελεύσεως καὶ σχεδίασμα προτομῆς τοῦ Καποδιστρίου, ὑπὸ Πιτσαμάνου κατασκευασθείσης ἐν Ρώμῃ τῷ 1816.

Ὁ αὐτός, εἰκόνας, διπλώματα ἐκθέσεων, σχεδιαγράμματα καὶ μετάλλια τοῦ στρατηγοῦ Πέτρου Λυκούδη, σχετικὰ πρὸς τὸ ἐν τῷ Μουσείῳ ἐκτεθειμένον καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐφευρεθὲν λυόμενον πυροβόλον.

Ὁ Πολεμικὸς Ναύσταθμὸς, ἀκρόπρωρον, ἐξώστην τῆς πρύμνης καὶ τὸ πηδάλιον τῆς βασιλ. ἀνάτου τοῦ Ὁθωνος «Οὐρανίας». Κεφαλὴν τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας ἐκ τοῦ ἀκροπρώρου τῆς ὁμωνύμου φρεγάτας τῆς μετονομασθείσης εἰς «Ἑλλάδα».

Ὁ αὐτός, ἔλμον μετ' ἐμβλημάτων τοῦ δουκὸς τῆς Ὁρλεάνης ἀρχηγοῦ τοῦ γαλλ. πυροβολικοῦ, χρησιμεύσαντα εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Χάνδακος εἶτα εἰς τοὺς Βενετούς, Τούρκους καὶ Ἑλληνας.

Ὁ αὐτός, τὸ πρῶτον χυθὲν ἐν Ἑλλάδι ὀρειχάλκινον πυροβόλον ἐπι-Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως.

Ὁ αὐτός, περιστροφικὸν ἀναλόγιον διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ζωγράφου Πιτσαμάνου, ὑπόβαθρον διὰ τὴν προτομὴν τοῦ Διάκου καὶ πεντήκοντα χαλκίνας ἐπιγραφὰς διὰ τὸ Μουσεῖον.

Τὸ Ἐμπεδον Αἰγαίου Πελάγους (διαταγὴ τοῦ Ὑπουργ. Στρατιωτικῶν), πυροβόλον τοῦ βρικίου «Σωτήρ» μετασχόντος ὑπὸ τὸν Ἄστιγγα εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Σκάλας τῶν Σαλώνων.

Ἐπιταγῇ δὲ τῆς Κυβερνήσεως κατετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον αἱ ἐξήκοντα σημαῖαι αἱ κοσμιῦσαι ἄλλοτε τὴν αἵθουσαν τοῦ πολέμου τῶν Π. Ἀνακτόρων καὶ 12 σημαῖαι λάφυρα τῶν πολέμων 1912-1913.

Ὁ κ. Ἀλ. Α. Ραγκαβῆς, μεγάλην φωτογραφικὴν εἰκόνα ἐν πλαισίῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ρίζου Ραγκαβῆ.

Ὁ κ. Διον. Πόταρης, εἰκόνα τοῦ ἐν Σφακτηρίᾳ μνημείου τοῦ Σάντα Ρόζα.

Ἐπιμελεία δὲ τοῦ Ν. Ι. Γιαννοπούλου, φωτογραφίας τῆς θεᾶς τοῦ κατεδαφισθέντος φρουρίου τῆς Χαλκίδος.

Ὁ κ. Γεώργ. Β. Παπακωνσταντίνου, ὑποστράτηγος, παράσημον τῆς Γ' 7βρίου τοῦ 1843.

Ὁ κ. Περικλ. Μαζαράκης, πληρεξ. Κυκλάδων, πινάκιον ἀναμνη-

στικὸν τῶν γάμων τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α' καὶ τῆς Ὁλγας τέλους τοῦ 1868 (Βιομηχανίας Σίφου).

Ἡ κ. Εὐφροσύνη Ι. Καμπάνη, ἐπίσημον ἐνδυμασίαν τῆς μητρὸς τῆς Πηνελόπης Δημ. Κρεββατᾶ, τὸ γένος Κωνσταντοπούλου.

Ὁ κ. Θωμᾶς Βελλιανίτης, ξίφος παλαιὸν ἄνευ θήκης.

Τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ, τέσσαρα πιστόλια δίκανα καὶ τρία τυφέκια παλαιά.

Ὁ κ. Ι. Φαλακρός, ἰατρός, ξίφος περ σωθὲν ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ φρουρίου τοῦ Μπιζανίου καὶ κώδωνα τὸν ὁποῖον μετεχειρίζοντο οἱ Τούρκοι εἰς ἀφηνιδιασμούς.

Ὁ κ. Νικηφ. Κυπραίος, δύο σφραγίδας, 1) στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ Κυκλάδων καὶ 2) στρατολογικοῦ γραφείου Κυκλάδων (Ἐθνικὸν Κίνημα Θεσσαλονίκης (1916—1917)).

Ὁ κ. Ἐρρίκος Τσερεζόλε, φωτογραφικὴν εἰκόνα τοῦ Σάντα Ρόζα.

Ὁ κ. Ἴπκ. Καραβίας, εἰκόνα ἐν πλαισίῳ τοῦ Γαβριήλ Καραβία, Ἐπισκόπου Ἰθάκης.

Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, βραχύκανον (καρωνδο) πυροβόλον ἐκ τοῦ ὀπλισμοῦ τοῦ καταδρομικοῦ τοῦ Κατραμάδου (1821).

Ὁ κ. Ν. Βλυσίδης, εἰκόνα παριστῶσαν τοὺς Γενιτάρους εἰς τὴν Πόλιν, σφάζοντας τὴν οἰκογένειαν Μουρούζη ἢ ἄλλου τινὸς ἡγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας.

Ὁ κ. Κωνστ. Ε. Νίδερ, εἰκόνα φωτογραφικὴν τοῦ πατρὸς τοῦ Φραγκίσκου Ξαβερίου Νίδερ, στρατιωτικοῦ ἰατροῦ ἐπὶ Ὁθωνος.

Ἴω. Δ. Κοτσαύτης (διὰ διαθήκης του), δύο ὄπλα τοῦ Ἀγῶνος.

Ὁ κ. Ἴω. Δαμβέργις, φωτογραφικὴν εἰκόνα παριστῶσαν τὴν οἰκίαν, ἐν ἣ ἐγεννήθη ὁ Βύρων.

Ὁ κ. Νικ. Λοβέζδος, τὴν σφραγίδα τῆς τέως Ὑπάτης Ἀρμοστίας Σμύρνης.

Ἡ Κοινότης Πύλου, τὰ ἐκ τοῦ καταστραφέντος ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας τάφου ὀστᾶ τοῦ κατὰ τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα θανόντος ἐπὶ τῆς φρεγάδας «Ἑλλάδος» φιλέλληνος Παύλου Βοναπάρτου (υἱοῦ τοῦ Λουκιανοῦ).

Ἡ κ. Ἀργυρῶ Στεφ. Μπαλτατζῆ (τὸ γένος Ἀλ. Καμπᾶ, μαρμαρίνην προτομὴν τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α', δῶρον τοῦ ἰδίου βασιλέως πρὸς τὸν πάππον τῆς Γεράσιμον Μεταξᾶν ἀρχηγὸν τοῦ στρατιωτικοῦ οἴκου του.

Ἡ κ. Σταυροῦλα Μαυρομιχάλη, μεγάλην παλαιὰν καλλιτεχνικ. ὑδρίαν.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας κ. Κ. Ν. Ράδος, χρυσότευκτον ξίφος καὶ τρίκωχον Ἑλληνοσ διπλωμάτου ἐπὶ Γεωργίου τοῦ Α'.

Ἡ Κλεονίκη Παπανδρέου, τὸ γένος Ψαροδήμου (διὰ διαθήκης της) φωτογραφικὴν εἰκόνα καὶ τὰ ὄπλα τοῦ ἀγωνιστοῦ Δημητρίου Ψαροδήμου. Ἐπίσης φωτογραφικὴν εἰκόνα καὶ σπάθην τοῦ στρατηγοῦ Κωνστ. Ψαροδήμου.

Ἐγγραφα ἐδώρησαν ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας κ. Κωνσταντῖνος Ν. Ράδος, τὸ Ἀρχεῖον τοῦ πάππου του Κωνσταντίνου Ράδου, ἐκτάκτου Ἐπιτρόπου τοῦ Κυβερνήτου Καποδίστρια ἐν Μεσολογγίῳ, συγκείμενον ἐκ 250 ἐγγράφων, μεταξὺ τῶν ὁποίων 70 περίπου ἰδιαιτέραι ἐπιστολαὶ πρὸς αὐτὸν τοῦ Καποδίστρια καὶ τῶν ἀδελφῶν του Βιάρου καὶ Λύγουσιίνου, καθὼς καὶ τῶν Κουντουριώτου, Γενναδίου, Χατζηγηρήτου, Κολοκοτρώνη, Κίτσου Τζαβέλλα καὶ ἄλλων ἀνδρῶν τῆς Ἐπαναστάσεως 250

Ὁ κ. Π. Κουμανούδης, ἱστορικὰ ἔγγραφα 7

Ὁ κ. Κ. Κουρουνώτης, χρεωστικὸν ὁμολογὸν τοῦ Μητροπολίτου Κῶ Κυρίλλου τοῦ 1842 1

Ὁ κ. Νικηφ. Κυπραῖος, ἔγγραφα τουρκικὰ ἐκ Ναούσης τῆς Μακεδονίας 6

Ὁ Ἰω. Δ. Κοτσαύτης | Ἐπιστολὴν Θ. Κολοκοτρώνη τοῦ 1822 1
(διὰ διαθήκης του), | Ἐπιστολὴν Ι. Καποδίστρια τοῦ 1829 1

Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, αὐτογράφοις ἐπιστολάς ἐντὸς πλαισίου τοῦ Σάντα Ρόζα 2

Ὁ κ. Bassermann Jordan Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Μονάχῳ (διὰ τῆς Α. Ε. τοῦ Προέδρου τῆς Ἑλλην. Δημοκρατίας κυρίου Παύλου Κουντουριώτου), 12 ἱστορικὰς ἐπιστολάς, ἴται:

1) Ἐπιστολὴν Ἄνδρ. Μιαούλη πρὸς Γ. Κ. Τισαμενὸν ἐκ Πόρου τῆς 21 7βρίου 1833 1

2) Ἐπιστολὴν Ι. Σαχτούρη πρὸς Α. Γ. Κριεζῆν ἐκ Πόρου 14 τῆς Ἀπριλίου 1836 1

3) Ἐπιστολὴν Α. Τσαμαδοῦ πρὸς τοὺς υἱοὺς του ἐξ Ὑδρας 17 τῆς Φεβρουαρίου 1825 1

4) Ἐπιστολὴν Γιακουμάκη Τουμπάζη πρὸς τὸν Παναγιῆ Πανταζῆν ἐξ Ἀθηνῶν τῆς 27 7βρίου 1825 1

5) Ἐπιστολὴν Γιακουμάκη Τουμπάζη πρὸς Νούλαν ἐξ Ὑδρας τῆς 31 Μαρτίου 1828. 1

6) Ἐπιστολὴν Μανώλη Τουμπάζη πρὸς Μιχ. Ἀναστ. Τσαμαδὸν ἐξ Ὑδρας τῆς 26 Ἰανουαρίου 1825. 1

7) Ἐπιστολὴν Κ. Κανάρη πρὸς Μ. Ξανθόπουλον ἐκ Πατρῶν τῆς 11 7βρίου 1835 1

8) Ἐπιστολὴν Α. Ρομπότζη πρὸς Dr Werss ἐκ Τευγέστης τῆς 10 Ἰουλίου 1848 1

9) Ἐπιστολὴν Α. Γ. Κριεζῆ πρὸς Ὅσεν Πρόκετζ ἐξ Ἀθηνῶν τῆς 13)25 Ἰουνίου 1841 1

10) Ἐπιστολὴν Α. Γ. Κριεζῆ πρὸς Ὅσεν Πρόκετζ ἐξ Ἀθηνῶν τῆς 17)29 Ἰουνίου 1841 1

11) Ἐπιστολὴν Γ. Σαχίνη πρὸς Κριεζῆν ἐξ Ὑδρας τῆς 15 Μαρτίου 1836 1

12) Ἀναφορὰν, Α. Ἀνδρούτσου πρὸς τὸν στρατηγὸν Herdeck ἐκ Σπετσῶν τῆς 14)3)1833 1

Ἡ κ. Ἀγγελικὴ Ι. Κολοκοτρώνη, ἐπιστολὴν Σπυρ. Τρικούπη πρὸς τὸν στρατηγὸν τοῦ Ἀγῶνος τὸν ἥρωα τῆς μάχης Νοτσέτου τῆς Μολδοβλαχίας, Γιαννάκη Κολοκοτρώνην Νασκοίλιαν, περὶ ἧς ὁ ἱστορικὸς ζητεῖ πληροφορίας 1

Ὁ κ. Βαρθολομαῖος Γκίζης, ἔγγραφα ἀναγόμενα εἰς τὸν πάππον του καὶ προπάππον του 24

Ὁ κ. Γεώργιος Μανωλάκης, ἰατρός, ἔγγραφα τῆς Κάσου 3

Ὁ κ. Ν. Γ. Οἰκονομίδης, 3

Ὁ κ. Π. Μαγγιοράκος, ἐκ Γυθείου, ἐπιστολὴς τοῦ στρατηγοῦ Κρεββαῖα πρὸς τὸν πρίγκιπα Κατακουζηνὸν 2

Ὁ κ. Στ. Θωμόπουλος, ἔγγραφον τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας 1

Ὁ κ. Ἄγγ. Τανάγρας, 2

Ὁ κ. Τάκης Κανδηλῶρος, ἔγγραφα ἀφορῶντα τὸν Κατσώνην 5

Ὁ κ. Ἐμμ. Στ. Λυκούδης, ἔγγραφα ἀφορῶντα τὸ ἐν τῷ Μουσείῳ ἐκθεθειμένον λυόμενον πυροβόλον Πέτρ. Στ. Λυκούδη 109

Ὁ κ. Φωτήλας, ἀπόφασιν τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας περὶ πολεμικῶν εἰσφορῶν 1

Ὁ κ. Σπυρ. Δάσιος παλαιότυπον εὐαγγέλιον τοῦ 1581 1

Ἡ οἰκογένεια Ρώμα ἐκ Βαυκουρεστίου, φερμάνιον σοιλιτανικὸν 1

Ὁ κ. Ἄν. Κ. Π. Σταμούλης, φερμάνια ἀφορῶντα τὴν Σηλυβρίαν 3

Ὁ κ. Ν. Σωτηρόπουλος, ἔγγραφον 1

Βιβλία δ' ἐδώρησαν ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας κ. Κ. Ν. Ράδος, βιβλία καὶ φυλλάδια 127, ὁ κ. Ι. Γεννάδιος 200, ὁ κ. Ἐμμ. Σ. Λυκούδης 45, ὁ κ. Ἀναστασίεβιτς Καθηγητῆς τοῦ ἐν Βελιγραδίῳ Πανεπιστ. 7, ὁ κ. Σ. Γυαλίστρας 2, ὁ κ. Γ. Σαλβάνος 1, ὁ κ. Δημ. Σάρος 2, ὁ κ. Περ. Παπαμιχαλόπουλος τὰ ἔργα τοῦ Ἰνδολόγου Γαλανοῦ τοῦ Ἀθηναίου 5, ὁ κ. Σ. Στάθης 1, ὁ κ. Πρωτοσύγκελλος, ὁ κ. Ἀθηναγόρας 4, ὁ κ. Ἀποστ. Δασκαλάκης 2, ὁ κ. Δημ. Πετροκόκκι-

νος 1, ἡ Μίς Μπαίρον 1, ὁ κ. Ἄντ. Λιγνός 1, ὁ κ. Ἐρζίκος Ἐσερτζόλε 1, τὸ Ὑπουργ. τῶν Ἐξωτερικῶν 3, κ. Νικ. Μαρμούρης ἐφημερίδας 8 τόμους διαφόρων ἐτῶν δεμένας 3, ὁ κ. Δ. Τσοποτός 2.

[Ἐξ ἀγορᾶς ἀπέκτησεν ἡ Ἐταιρεία ἐλαιογραφικὴν εἰκόνα τοῦ Ἀλεξάνδρου Χαντζερῆ, Μ. Διερμηνέως τοῦ σουλτάνου καὶ ὑπατιστοῦ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, υἱοῦ δὲ τοῦ ἀπαγχονισθέντος ἡγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας Γρηγορίου Χαντζερῆ.

Δύο τόμους τῆς «Πολιτικῆς Ἱστορίας» Ἀσπρέα καὶ τὸ ἀνέκδοτον χειρόγραφον τοῦ Ἀλβανικοῦ Λεξικοῦ Κουπιτόρη, τοῦ ἐπεξεργασθέντος καὶ συμπληρωθέντος ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν τῆς Γαλλίας ἀλβανιστοῦ καθηγητοῦ Δοζόν].

ΣΥΛΛΟΓΗ ΒΥΡΩΝΟΣ

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἑορτῶν τῆς ἑκατονταετηρίδος τοῦ Βύρωνος καὶ ὅπως παρασχεθῆ ζωντανόν τι δεῖγμα τῆς λατρείας ἣν ἔσχε πάντοτε πρὸς τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου ποιητοῦ ἡ Ἑλλάς, ἡ ἡμετέρα Ἐταιρεία συνεπλήρωσε καὶ ἀνέπτυξε τὴν συλλογὴν τῶν ἐν τῷ Μουσείῳ ἐνθυμίων τοῦ Βύρωνος, βοηθηθεῖσα εἰς τοῦτο ὑπὸ τῶν κατόχων ἀντικειμένων σχετικῶν πρὸς τὸν φιλέλληνα ποιητὴν, ἧς συνεκροτήθη, καὶ ἔχει ἀκόμη ὡς ἑξῆς:

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ

1. Ὁ λόρδος Βύρων, εἰκὼν ἀποδιδομένη εἰς τὸν ζωγράφον Προσαλέντην.
2. Ἡ ἀφιξίς τοῦ Βύρωνος εἰς τὸ Μεσολόγγι ὑπὸ Θ. Βρυζάκη. Δωρον τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τὴν Ἐθνικὴν Πινακοθήκην.
3. Τὸ ὄρολόγιον τοῦ Κυρρήστου καὶ ἡ περὶ αὐτὸ συνοικία ὡς εἶχε κατὰ τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν τοῦ Βύρωνος. (Ἱστορ. Μουσείου).
4. Τὸ Μεσολόγγιον ἀμυνόμενον (Ἱστ. Μ.).

ΕΝΘΥΜΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΜΠΛΑΚ

ΕΚΘΕΤΗΣ Ο ΜΙΚΡΟΣ ΑΝΕΨΙΟΣ ΤΗΣ «ΚΟΡΗΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ» Γ. ΠΙΣΣΑΣ

(Ἐπὶ τοῦ πρὸς δεξιὰ πίνακος)

5. Ἡ «Κόρη τῶν Ἀθηνῶν» Θηρεσία Μακρῆ, βραδύτερον κυρία Μπλάκ.
6. Ἡ ἀδελφὴ τῆς Μαριάννα Καρκανίδη.
7. Ἡ ἑτέρα ἀδελφὴ Αἰκατερίνη Πιττάκη, σύζυγος τοῦ ἀρχαιολόγου Πιττάκη.
8. Ἰάκωβος Μπλάκ, πρόξενος τῆς Μεγάλης Βρετανίας ἐν Ἀθήναις, σύζυγος τῆς «Κόρης τῶν Ἀθηνῶν».
9. Ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱππικοῦ Μπλάκ, πατὴρ τοῦ προηγουμένου.
10. Εἰκὼν τῆς «Κόρης τῶν Ἀθηνῶν» καταβληθείσης ὑπὸ τοῦ γήρατος καὶ τοῦ θανάτου τῶν υἱῶν τῆς πεσόνητος κατὰ τὸν κριμαϊκὸν πόλεμον ἐν ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἀγγλίας.

11. Ἰάκωβος Μπλάκ, παιδίον.
12. Ἡ μήτηρ τῶν Μπλάκ.
13. Καρολίνα Μπλάκ, ἡ πρό τινων ἐτῶν ἀποβιώσασα θυγάτηρ τῆς Θερεσίας (Κόρης τῶν Ἀθηνῶν).

ὑπὸ τὸν πίνακα ἐν τῇ προθήκῃ

14. Παλαιὰ ὕδατογραφία παριστάνουσα τὴν Καρολίναν θεωμένην οὐκίαν (ἐκθέτης Δ. Γρηγ. Καμπούρογλου),
15. Οἱ τάφοι τῶν Μπλάκ (ἐκθ. ὁ αὐτός).
- 15 (δίς). Προσκλητήριον εἰς τὸ μνημόσυνον τῆς «Κόρης τῶν Ἀθηνῶν» τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς.
16. Πρόχειρον ἰχνογράφημα παριστάνον τὴν κατεδαφισθεῖσαν ἐν ὁδῷ Ἀγίας οὐκίαν Μακροῦ, (ἡ πρὸς τὴν ὁδὸν πρόσοψις) (ἐκθ. ὁ αὐτός).
- 16 (δίς). Αὐτόγραφον τῆς «Κόρης τῶν Ἀθηνῶν»: Μένω μὲ τὴν γλυκεῖαν ὑμῶν ἀνάμνησιν. Θερεσία Μπλάκ.
17. Τὸ Σημειωματάριον τοῦ ἱατροῦ Μακροῦ. Σελίς περὶ γεννήσεως τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Θερεσίας (ἐκθέτης Γεώρ. Πίσσας). Ἐπισκεπτῆρια τῆς Θερεσίας. Ἐκθέτης Δ. Πολυχρόνης.
18. Ἡ σύζυγος τοῦ λόρδου Βύρωνος, ἡ εὐγενεστάτη Ἀννα-Ἰσαβέλλα Λαίδη Νόελ - Βύρωνος (Ἰστ. Μ.)
19. Ὁ λόρδος Βύρων εἰς ἡλικίαν δεκαεννέα ἐτῶν (ἐκθ. κ. Δ. Πετροκόκκινος).

Ἐναντι πίναξ, ἀριστερά

20. Χωρίον Λακκήθρα Κεφαλληνίας. «Ἡ πέτρα τοῦ Βύρωνος» (Ἱστορικὸν Μουσεῖον).
21. Ὁ Βεζίρ Ἀλῆ-πασῶς καθ' ἣν ἐποχὴν τὸν ἐπισκέφθη ὁ Βύρων εἰς Ἡπειρον (Ἰστ. Μ.).
22. Ὁ Τρελλῶνης, ὁ ἄγγλος γαμβρὸς τοῦ Ὀδυσσεῶς φέρων εἰς ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν (Ἰστ. Μ.).
23. Ἡ μονὴ τῶν Φραγκοσκάνων μοναχῶν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ Βύρωνος ἐπίσκεψιν (Ἰστ. Μ.).
24. Τὰ περὶ τὸν Παρθενῶνα, κυκλοῦμενον ὑπὸ τουρκικῶν οὐκικῶν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν (Ἰστ. Μ.).
25. Ὁ Βύρων ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαιότητος (δωρ. Κ. Ράδου εἰς τὸ Μουσεῖον).
26. Αἱ ἀκταὶ τοῦ Μεσολογγίου (Ἰστ. Μ.).

27. Ἡ εἰς Μεταξᾶτα τῆς Κεφαλληνίας οὐκία, ἐν ἣ ὁ Βύρων διέμεινε πρὶν κατευθυνθῆ εἰς Μεσολόγγιον (I. M.).
28. Ὁ ἀνδριάς τοῦ λόρδου Βύρωνος ἐν Μεσολογγίῳ, ἀνεγερθεὶς φροντίδι τοῦ Συλλόγου ὁ «Βύρων» (I. M.).
- 28 δίς. Ὁ Βύρων τοῦ Δανοῦ καλλιτέχνου Θεορβάλδσεν (δ. I. Γενναδίου εἰς τὸ Μουσεῖον).

Ἐν τῇ ὑπὸ τὸν πίνακα προθήκῃ

29. Αἱ Ἀθῆναι τοῦ Βύρωνος κατὰ τὸν συνοδοιπόρον Χομπχάους (Βιβλιοθ. τῆς Βουλῆς).
30. Ἡ μονὴ τῶν Καπουταίνων, ἐν ἣ διέμεινε ὁ Βύρων τῷ 1811 (I. M.).
31. Ἡ κατοικία τοῦ Βύρωνος ἐν Διοδάτι πρὸ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα καθόδου (I. M.).
32. Ἡ Μονὴ τῶν Καπουταίνων. ἑτέρα ὄψις (I. M.).
33. Τερέζα Μακροῦ ἡ «Κόρη τῶν Ἀθηνῶν» (ἐκ τῆς εἰκονογραφημένης ἐκδόσεως τοῦ Γουλιέλμου Ἀνδερσον). Ἐκθέτης ὁ κ. Θ. Μαρίνος.
34. Ἑλληνίς τῆς Ἡπείρου κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ταξιδίου τοῦ Βύρωνος κατὰ τὸν Χομπχάους.
- 34 (δίς). Σουλιώτης τῆς ἰδιαιτέρας φρουρᾶς τοῦ Βύρωνος ἐν Μεσολογγίῳ (I. M.).
35. Ἀλβανὸς τῆς ἀκολουθίας τοῦ Βύρωνος ἐν Ἡπείρῳ (I. M.).
- 35 (δίς). Ἡ Κόρινθος ἐπὶ Βύρωνος. Τὸ ἔργον τοῦ κόμητος Γκάμπα περὶ τῆς στρατείας καὶ τοῦ τέλους τοῦ Βύρωνος (I. M.).

Πρὸς τὸ ἐναντι μέρος τοῦ Διαδρόμου, δεξιά

36. Ὁ Γκισοῦρ τοῦ Γάλλου καλλιτέχνου Ὀρατίου Βερνέ Ἡ ἦντα καὶ ὁ θάνατος τοῦ συζύγου καὶ φονέως τῆς Λεϊλᾶς Χασάν. (Ἐξ εἰκόνας ἀνηκούσης εἰς τὸν κ. Στ. Παγανέλην).
37. Φωτογραφία αὐτογράφου ἐπιστολῆς τοῦ Βύρωνος (δωρηθείσης ὑπὸ Β. Παντελῆ εἰς τὴν ἐνταῦθα Ἀγγλικὴν Σχολήν).
38. Ἐνθύμια τῆς συζύγου τοῦ Σπ. Τρικούπη καὶ ἀδελφῆς τοῦ Μαυροκορδάτου (I. M.).
39. Ἡ ἔξοδος τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου (ἀριστερὰ τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἑλληνίδος τοῦ Δ. Ἀνζέ).
40. Εἰκὼν τοῦ λόρδου Βύρωνος (I. M.).
41. Ἐτέρα τοῦ αὐτοῦ (I. M.).

42. Ίωσήφ Ρωγών ἐπίσκοπος κατὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Βύρωνος εἰς Μεσολόγγιον, ἥρωικῶς τελευτήσας κατὰ τὴν ἔξοδον (I. M.).
43. Προσωπογραφία τοῦ Βύρωνος εἰς ἡλικίαν δεκαεξέ ετών, προερχομένη ἐκ τοῦ Μάνου Χάουζ τοῦ Σουσεξ καὶ χρονολογημένη ἀπὸ τοῦ 1806, ὅποτε ἐσπούδαζεν ἐν Trinity College τοῦ Καίμπριτζ καὶ ἐξωγραφήθη ὅπως δωρήσῃ αὐτὴν εἰς τὸν φίλον του Pigot. (Ἐδωρήθη εἰς τὸ Μουσεῖον ὑπὸ τοῦ Μπάσφορντ Δὴν τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου τῆς Ν. Ὑόρκης).

Δεξιὰ τῆς μεγάλης προθήκης

44. Ἡ θυσία τοῦ Καιψάλη, θέσαντος πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μεγάλης ἐξέδου τοῦ Μεσολογγίου (Ἐθνικὴ Πίνακοθ.).
45. Μικρὰ προσωπογραφία τοῦ λόρδου Βύρωνος (I. M.).
46. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐντοπίας φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου Ραζηνάωτσικας κατὰ τὴν πολιορκίαν (I. M.).
47. Δὸν Ζουάν (Βύρων). Εἰκὼν, ἣν ἀνῆκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν Μπλάκ καὶ ἦν ἡ Καρολίνα ἀφῆκεν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῆς Δα Πολυχρόνη.
48. Πίναξ περιέχων τὰ ὀνόματα μέρους τῶν νεκρῶν τῆς φρουρᾶς Μεσολογγίου, πεσόντων κατὰ τὴν ἔξοδον, ὧν πολλοὶ εἶχον καταταχθῆναι εἰς τὸ σῶμα τὸ συγκροτηθὲν ὑπὸ τοῦ Βύρωνος (I. M.).
49. Ἡ μεγάλη ἔξοδος ὑπὸ τοῦ Βρυζάκη (I. M.).
50. Λείψανα πυροβόλων τοῦ Μεσολογγίου.

Προθήκη πρὸς ἀριστερά

51. Τὰ «Χρονικά» τοῦ Μάγερ, ἡμερησίως ἰδρυθεῖσα ἐν Μεσολογγίῳ ἐπὶ Βύρωνος ἐπιμελεία τοῦ συνταγματάρχου Στάνοπ (ἐν τῇ βορείᾳ πλευρᾷ τοῦ Μουσείου ὑπάρχει τμῆμα τοῦ πιεστηρίου τούτου καταστραφέντος ὑπὸ βόμβας ἐχθρικής κατὰ τὴν πολιορκίαν) (I. M.).
52. Σκηνὴ ἐκ τῆς ἀμύνης τοῦ Μεσολογγίου ἐκδοθεῖσα καὶ πωλουμένη ὑπὸ τῶν φιλελληνικῶν κοιμητῶν (I. M.).
53. Τὰ ἀμυντικὰ ἔργα τοῦ Μεσολογγίου. Σχέδιον γραφὲν διὰ χειρὸς τοῦ τειχοποιτοῦ Μιχαὴλ Κοκκίνη.
54. Πανομοιότυπον ἐπιστολῆς τοῦ λόρδου Βύρωνος πρὸς τὸν στρατηγὸν Ἀνδρέαν Λόντον (I. M.).
- 54 (δύο). Ἐπιστολαὶ τοῦ συνταγματάρχου Στάνοπ περὶ Ἑλλάδος καὶ Βύρωνος.

Ἐν τῷ Κέντρῳ τῆς Συλλογῆς

55. Ἡ Κλίνη στρατοπεδείας τοῦ λόρδου Βύρωνος, ἣν ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὰ ταξίδια αὐτοῦ καὶ ἐφ' ἧς ἐξέπνευσεν ἐν Μεσολογγίῳ τῆς

19 Ἀπριλίου 1824. Προσεκτῆθη φροντίδι τοῦ τέως ἐν Λονδίῳ ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλλάδος κ. Ἀλεξάνδρου Α. Ρίζου Ραγκαβῆ καὶ ἐδωρήθη εἰς τὸ Μουσεῖον.

Εἰς τὰς παρὰ τὸ ἄκρον τῆς Κλίνης προθήκας

56. Εἶφος τοῦ Βύρωνος δοθὲν παρ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἰατρὸν Στεφανίτην καὶ φέρον τὰς ἐξῆς ἐπιγραφάς: «Δωρηθὲν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου λόρδου Βύρωνος εἰς τὸν δόκτωρα Π. Δ. Στεφανίτην τὴν 10 Μαρτίου 1824 Μεσολόγγι» καὶ «ὁ ἀνωθεν ἐξῆλθε ξιφῆρης τὴν 10 Ἀπριλίου 1826». Ἐπὶ τῆς λεπίδος τὸ στέμμα καὶ τὰ ἀρχικὰ γράμματα (I. M.).
57. Πιστόλιον δωρηθὲν ὑπὸ τοῦ λόρδου Βύρωνος εἰς τὸν φρουραρχοῦντα τοῦ Μεσολογγίου Δημήτριον Δεληγεώργην (ὁ κ. Λεωνίδας Δεληγεώργης προσέφερεν αὐτὸ εἰς τὸ Μουσεῖον).
58. Ἀναμνηστικὸν μετάλλιον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου (I. M.).
59. Ἐκτυπον παριστάνον τὸν λόρδον Βύρωνα, ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ ὀνομαστοῦ καλλιτέχνου Δαυὶδ δ' Ἀνζέ (I. M.).
60. Δακτύλιος δωρηθεὶς ὑπὸ τοῦ Βύρωνος εἰς Αἰκατερίνην Ἀποστόλου Καιψάλη, εἰς ἀνάμνησιν τῆς φιλοξενίας ἣν παρέσχεν αὐτῷ ἐν Μεσολογγίῳ. Ἐκθέτις ἡ κυρία Παύλου Σκουζέ (Ἡ μακαρίτις Γεωργίου Σκουζέ ἦτο, ὡς γνωστόν, τὸ γένος Καιψάλη).
61. Ἐπισκεπτήριον τοῦ λόρδου Βύρωνος (δωρηθὲν εἰς τὸ Μουσεῖον ὑπὸ Ι. Γενναδίου).
62. Ἀναμνηστικὰ μετάλλια. Τὸ χάλκινον ἐχαράχθη ἐν Μονάχῳ εἰς μνήμην τοῦ Βύρωνος, φροντίδι τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐν ἔτει 1825. Τὸ ἐκ γύψου ἔκτυπον παριστᾷ δάμνην μετὰ τῶν λέξεων «ἄφθιτον ἀεὶ». Ἀναμνηστικὸν μετάλλιον Σ. Τρικούπη.

Τελευταία προθήκη δεξιὰ. Περιέχουσα Ἑλληνικὰ ἔργα

σχετικὰ πρὸς τὸν Βύρωνα

63. Ὁ Γκισούρ. Ἐκδοσις τοῦ 1844 ἐν Σύρῳ (Βιβλιοθ. τῆς Βουλῆς).
64. Ὁ Γκι α ο ύ ρ, εἰκὼν τοῦ Géricault (I. M.).
65. Ζουλεῖκα καὶ ἡ κατάρα τῆς Ἀθηνᾶς. Μετάφρ. εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔκδ. 1837.
66. Λόγος ἐπικήδειος εἰς λόρδον Βύρωνα ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ Σ. Τρικούπη ἐν τῇ μητροπόλει Μεσολογγίου (B. τῆς B.).
67. Βίος καὶ δραμαίς τοῦ Βύρωνος ἐν Ἑλλάδι, ἔργον ἐκδοθὲν καὶ ἑλληνιστὶ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως Ἀτσεῦ.

68. Ὁ Γκι α ο ύ ρ. Ἐμμετρος μετάφρασις, ἀριστούργημα τῆς Αἰκατερίνης Κ. Δοσίου. Ἡ πρώτη ἐκδοσις.
69. Ἰχνογράφημα εἰκονίζον τὴν Αἰκατερίνην Δοσίου ἐν τῇ νεότητι αὐτῆς (I. M.).
70. Ὑπὸ τὴν προεθήκην νεκρικὸν ἐκμαγεῖον τῆς αὐτῆς.
71. Ἐγγραφα σχετικὰ πρὸς τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐν Μεσολογγίῳ ἀνδριάντος τοῦ Φιλ. Συλλόγου «Ὁ Βύρων» (B. B.).
72. Τὰ ἔργα τοῦ Βύρωνος κατὰ μετάφρασιν τοῦ Γ. Πολίτου (B. B.).
73. Ὁ Τσαίλδ Ἄρολδ ἐν Ἡπείρῳ, στίχοι Δ. Σάρου (B. Βουλ.).
74. Ἡ ἀρὰ τῆς Ἀθηνᾶς ὑπὸ Ἰασονίδου. Νέα μετάφρασις εἰς στίχους (B. Βλ.).
75. Ὁ λόρδος Βύρων τοῦ Βιλλεμαῖν ὑπὸ Ζορμπᾶ (B. τῆς B.).
76. «Βύρων», μηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα, τοῦ Ἰδρυθέντος ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Ὀρφανίδου φιλολογικοῦ συλλόγου ἐν ἔτει 1869.
77. «Ἀτακοὶ ἔρωτες», διήγημα Δ. Γρ. Καμπούρογλου ἐμπνευσμένον, ἀπὸ τὸν ἐν Ἀθήναις βίον τοῦ ποιητοῦ (I. M.).

Τὴν δὲ ἡμέραν τῶν ἐγκαινίων καὶ μετὰ τὴν προσέλευσιν τῶν ἐπισήμων ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας κ. Ράδος ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς Ἄγγλους ἀντιπροσώπους τὴν ἑξῆς προσφώνησιν:

Nobles pairs de la vieille Angleterre

Mesdames, Messieurs

Ἰ'ai l'honneur de vous présenter la collection des souvenirs de Lord Byron que dès sa fondation, il y a 40 ans, notre Musée s'est efforcé de recueillir. C'est à cette collection que notre Société Historique et Ethnographique de Grèce a accordé la poste d'honneur en la plaçant au centre des souvenirs qui rappellent l'événement capital de l'histoire de la Grèce actuelle, auquel notre pays doit sa résurrection.

Cette préséance accordée au souvenir du barde b'Albion est donc un devoir que nous imposait notre admiration et notre reconnaissance envers ce noble héros ainsi qu'à son glorieux pays.

Après avoir écrit les plus beaux vers il a terminé par le plus beau des gestes qui reveilla enfin la torpeur dans laquelle était plongé l'Occident le lendemain du sinistre Congrès de Verone. Lord Byron fut ainsi le précurseur de Webster et de Monroe qui

au congrès américain proclamèrent, en face de la Sainte Alliance, la sainteté de la cause hellénique le précurseur de Georges Canning qui reconnut de fait nos droits à l'existence et à l'indépendance, enfin, de cet admirable Codrington dont le canon brisa définitivement, à Navarin, les chaînes de notre nation.

Ce fut aussi à la suite de l'holocauste de Lord Byron qu'accoururent en Grèce tant de guerriers Anglais, Hastings, Gordon, Church, tant d'autres.

Cette collection des souvenirs byroniens, qui s'offre aujourd'hui à vos regards, a pu être complétée grâce au concours de Monsieur Georges Pissas, petit neveu de la «Fille d'Athènes» chantée par Byron, ainsi qu'à celui de la demoiselle de compagnie de fille de Thérèse Black Caroline et de quelques autres amis. Nous avons donc aujourd'hui un assez grand nombre d'objets classés en quatre catégories: Souvenirs du premier voyage en Grèce, événements de Missolonghi, souvenirs de la famille Black, enfin, la quatrième section qui démontre l'effort de la Grèce intellectuelle dans la but d'étudier et de repaire parmi nous l'oeuvre du poète. Dans cet effort nous devons relever deux faits, la fondation d'un cercle littéraire nommé «Syllogue de Byron» par le poète Theodore Orfanidis et la traduction du «Ghiaour» par une noble dame d'Athènes, Cathérine Dossiου, douée d'un talent tout spécial de versification et qu'une mort prématurée empêcha d'achever la traduction complète de l'oeuvre de Byron. Heureusement elle nous a laissé «Ghiaour», chant de guerre, inspiré lors du premier voyage du poète à Athènes, et dont les accents firent vibrer les coeurs des amis de la liberté, fut en effet un appel aux Hellènes de secouer leur joug, et de renaitre à la vie. L'oeuvre et la vie tout entière, aussi bien que son glorieux trépas témoignent d'une manière irrefragable et indéfectible de la tenacité de ses idées et de ses sentiments en faveur de la Grèce, et que ce n'est pas un moment d'intoxication mentale qui l'a fait accourir et mourir au milieu d'un peuple luttant pour sa liberté.

Mesdames et Messieurs, je ne vous retiendrai pas davantage. Vous connaissez mieux que moi l'oeuvre de l'immortel poète Anglais. Je laisse aux souvenirs que nous avons recueillis à sa Gloire, de vous parler de lui à l'aide de l'éloquence réelle des objets.

Je tiens avant de finir, à vous dire combien est grande et

combien profonde est l'émotion que ressent aujourd' hui la Société Historique de Grèce de recevoir dans son enceinte les fils de cette noble Albion qui a tant contribué à la résurrection de la Grèce, pour la réalisation des vœux de celui qui fut l'incorparable poète Noël Byron.

Deux mots encore à l'occasion du Centenaire, je viens de recevoir, de la part de Monsieur Stamos Papafrancos membre de l'administration de la Société Historique, la somme de dix mille francs, comme prix destiné à récompenser le meilleur ouvrage, qui sera publié en Grec sur Missolonghi et Byron.

Εἰς συγκρότησιν τῆς ἄνω περιγραφομένης συλλογῆς ἐβοήθησαν χρηματικῶς καὶ τινες τῶν παρ' ἡμῖν Τραπεζῶν, δώσασαι δραχμ. 6.250 ἐν ὄλῳ, αἵτινες ἐδαπανήθησαν καθ' ἕνα τρόπον περιγράφει τὸ κατωτέρω πρακτικὸν τῆς ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ὁρισθείσης Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς.

« Συμφώνως τῇ ἐντολῇ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου προέβημεν εἰς ἐξέλεξιν τῆς διαχειρίσεως τοῦ Προέδρου, κατὰ τὴν ἐκφρασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπιθυμίαν, ὡς ἀναλαβόντες τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐκθέσεως τῶν ἐνθυμιῶν Βύρωνος ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ἐταιρείας, παρακλήσει τῆς ἐπὶ τῆς Ἐκατονταετηρίδος τοῦ Βύρωνος Ἐπιτροπῆς, διὰ τοῦ ὑπὸ τῶν Τραπεζῶν Ἐθνικῆς, Ἀθηνῶν καὶ Ἐμπορικῆς δοθέντος αὐτῷ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ χρηματικοῦ ποσοῦ δραχμῶν 6.250.

Ἐκ τῆς λεπτομερῶς γενομένης ἐξελέξεως τῆς ὡς ἄνω διαχειρίσεως καὶ τῶν ἀφορώντων αὐτὴν λογαριασμῶν προκύπτει ὅτι ὁ Πρόεδρος κ. Ράδος ἐδαπάνησεν ἐπὶ πλεόν τοῦ σημειωθέντος ποσοῦ διὰ τὸν καταρτισμὸν καὶ τὴν εὐπρόσωπον ἐμφάνισιν τῆς συλλογῆς δραχμ. 740,50, ἃς καὶ ἐδήλωσεν ὅτι κατέβαλεν ἐξ ἰδίων, χάριν τοῦ ἔργου, ὅπως συμπληρώσῃ καταλλήλως τὴν ἐκθεσιν τῶν ἐν λόγῳ ἀντικειμένων.

Ἄπασαι δ' αἱ γενόμεναι δαπάναι δικαιολογοῦνται πληρέστατα ἐκ τῶν προσαχθέντων εἰς τὴν ἐξελεγκτικὴν ἐπιτροπὴν στοιχείων. Οἱ λογαριασμοὶ εὔρηται κατατεθειμένοι παρὰ τῷ κ. Ταμίᾳ τῆς Ἐταιρείας.

Ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ

A. Βλαντιῆς

M. Μινδλερ

A. Βρυζάκης

ΔΙΑΣΩΣΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ

ΠΥΡΟΒΟΛΩΝ

Μέγας ἀριθμὸς πυροβόλων ἱστορικῆς ἀξίας, ἅτινα εἶχον περισωθῆ ἴσως ἐκ τῶν μακρῶν ἐθνικῶν ἀγώνων ὅσον καὶ ἐκ τῶν ἐν γένει διεξαχθέντων ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους κατὰ διαφόρους ἐποχὰς πολέμων, ἔκειντο ἐγκατεσπαρμένα εἰς διάφορα σημεῖα αὐτοῦ καὶ ἰδίως εἰς φρούρια καὶ ὄχυράς πόλεις. Τινὰ τούτων ὄντως ἦσαν μεγάλης ἀξίας. Πολλὰ ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ κατακρημνισθέντα τεῖχη τῶν ὄχυρῶν, πολλὰ δὲ καὶ ἐκλάπησαν, ἰδίως τὰ ὀρειχάλκινα, δι' εὐνοήτους λόγους. Τέλος ἄλλα ἐξεποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ὡς ἀχρηστον πολεμικὸν ὑλικόν, διότι βεβαίως νῦν δὲν δύνανται νὰ προσφέρουν πολεμικὰς ὑπηρεσίας. Ἐν τούτοις πολλὰ αὐτῶν πρέπει νὰ διατηρηθῶσιν, ὅχι μόνον διότι ἀποτελοῦσιν ἐνθύμια τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους ἀλλὰ καὶ διότι μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουσι καὶ ὑποδείγματα χρήσιμα διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Πυροβολικοῦ. Ἐπειδὴ ἡ ἡμετέρα Ἐταιρεία ἐπεθύμησε πάντοτε νὰ προλάβῃ κατὰ τὸ δυνατὸν νῦν τινὰ ζημίαν εἰς τὰ ἱστορικὰ ταῦτα κειμήλια ἐξ ἐνδεχομένης ἐκποιήσεως ἀχρηστοῦ ὑλικοῦ ἠτις ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ καὶ πολλὰ τοιαῦτα, διὰ τοῦτο παρεκάλεσε τὰ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐδρεύοντα ἔγκριτα αὐτῆς μέλη νὰ παρακολουθῶσι τὸ ζήτημα τοῦτο.

Πρῶτος ὁ ἐν Πύλῳ ἐλλόγιμος ἀντιπρόσωπος τῆς Ἐταιρείας κ. Δ. Πόταρης ἐπληροφόρησεν ἡμᾶς περὶ τῶν μελετῶν, ἃς ἤρξατο ποιουμένη ἡ ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως τοῦ Πυροβολικοῦ ὁρισθεῖσα Ἐπιτροπὴ πρὸς ἐκποίησιν, ἧς ἐξετάζουσα τὸ ζήτημα ἀπὸ ἀκραιφνοῦς πολεμικῆς ἀποφθεως κατεδίκασεν εἰς ἐκποίησιν τὰ τε χυτοσιδηρὰ καὶ τὰ ὀρειχάλκινα πυροβόλα Νεοκάστρου.

Διὰ τῶν δραστηρίων ἐνεργειῶν τῆς Ἐταιρείας καὶ τῆς προθυμίας τῆς Διευθύνσεως Πυροβολικοῦ ἐξηρέθησαν τῆς ἐκποιήσεως τὰ ἔχοντα ἱστορικὸν ἀξίαν πυροβόλα ταῦτα καὶ τὰ ἐτοποθέτησαν ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ φρουρίου, ὅπως συμπληρῶσι τὴν φυσιογνωμίαν αὐτοῦ. Ἀνετέθη δὲ εἰς τὴν Διοικητικὴν Ἀρχὴν Πύλου ἡ φρούρησις καὶ συντήρησις αὐτοῦ. Τὰ αὐτὰ περίπου ἐγένοντο διὰ τὰ πυροβόλα τῆς Χαλκίδος διὰ τοῦ ἐκεῖ ἀντιπροσώπου τῆς Ἐταιρείας κ. Ν. Ι. Γιαννοπούλου, Ἐπιμελητοῦ πῶν Ἀρχαιοτήτων, τὰ αὐτὰ ἐν Χίῳ ἐπιμελεῖα τοῦ ἐκεῖ ἀντιπροσώπου

τῆς Ἑταιρείας κ. Ι. Χωρέμη, ἡσυχίαν ἐπληροφόρησεν ἡμᾶς καὶ περὶ ναυτικοῦ τιος πυροβόλου ἱστορικῆς ἀξίας διασωθέντος ἐν Χίῳ, περὶ οὗ ἔγραψεν ἡμῖν τὰ ἑξῆς:

« Εὗρον καμμένον εἰς δύο τηλεβόλον ἀναφερόμενον ὡς ἑξῆς εἰς τὴν Ἐπετηρίδα τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς, σελ. 151, 1909—1910. Ἀγγλικὸν σ.δηροῦν κανόνιον φέρον σημεῖον G. R. προερχόμενον πιθανῶς ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ βρικόου «Σωτήρ» ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Θωμᾶν, ὅπερ μετέσχεν εἰς τὰ γεγονότα Πειραιῶς καὶ Ἀθηνῶν τοῦ 1827 (χειρόγραφο-ἡμερολόγιον τοῦ ἱστορικοῦ Φίνλεϋ γράφωντος «οἱ Τούρκοι δύνανται νὰ ὑπερηφανεύωνται διὰ τι πυροβόλον τοῦ Ἑλληνικοῦ βρικόου κυβερνωμένου ὑπὸ τοῦ πλοίαρχου Θωμᾶ, τὸ ὁποῖον προσήραξε κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν (προσβολὴ τοῦ ὄχυροῦ τοῦ Ἀγ. Σπυρίδωνος ἐν Πειραιεῖ)».

Ταῦτα, φαίνεται, μετηνέχθησαν βραδύτερον ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς Χίον καὶ τῷ 1853 εὗρίσκοντο ἐν τοῖς ὄχυρώμασι Χίου.

Τὸ πυροβόλον τοῦτο ἔξαιρεθὲν τῆς ἐκποιήσεως ἀχρήστου ὑλικοῦ εὗρίσκεται ἤδη εἰς τὰ προπύλαια τοῦ ἡμετέρου Μουσείου μετ' ἄλλων πυροβόλων ἱστορικῆς ἀξίας, τὰ ὁποῖα διέσωσεν ἡ δραστηριότης τῆς Ἑταιρείας, προελθούσης εἰς μακρὰν ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν ἀρμοδίων Ἀρχῶν καὶ τοῦ Ὑπουργείου, πρὸς τὸ ὁποῖον, εὐθὺς ὡς ἔμαθεν ὅτι ἐμελετᾶτο ἡ ἐκποίησις αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπαναληφθῇ τὸ ἄτοπον τὸ ὁποῖον ἐγένετο ἄλλοτε, ἀφαιρέσαν μακρὰν σειρὰν ἀντικειμένων ἀπὸ τῶν χειρῶν τῆς ἱστορίας, ἀπηύθυνεν ἔγγραφα ἐπὶ ἔγγράφων καὶ ἔπεισε πάντας ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξαιρεθῶσι τῆς ἐκποιήσεως, διότι τί ἠδύνατο νὰ ἀποφέρῃ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου θησαυροῦ ἢ ἀπεμπόλησις τῶν ἐνθυμίων τούτων τῶν περιπετειῶν δι' ὧν διήλθε τὸ Ἔθνος πρὸς ἀνάκτησιν τῆς αὐτονομίας του; Εὐτυχῶς αἱ ἐνέργειαι τῆς Ἑταιρείας ἐπέτυχον πλήρως τὴν φορὰν ταύτην καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν εἰσηγουμένης τῆς Διευθύνσεως Πυροβολικοῦ δὲν ἐπέτρεψε τὸ ἀνοσιούργημα τοῦτο. Ἐξ ἐναντίας διέταξε τὴν μεταφορὰν πολλῶν ἱστορικῶν τηλεβόλων εἰς τὸ ἐνταῦθα Ἱστορικὸν καὶ Ἐθνολογικὸν Μουσεῖον.

Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλο τι προσέβη τὸ Ὑπουργεῖον: Νὰ ἀναθέσῃ εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Ἑταιρείας νὰ μεταβῇ ὁ ἴδιος εἰς Ναύπλιον, ὅπου κατὰ κεινται τὰ ἀριστα τῶν ἐνθυμίων τούτων, ἵνα καθορίσῃ τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν ἀξίαν. Ὁ Πρόεδρος μετὰ ἐπιτόπιον μελέτην τῶν πυροβόλων τούτων ὑπέβαλε τὴν ἑξῆς ἐκθεσιν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον:

Πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Ὑπουργεῖον

Διεύθυνσιν Πυροβολικοῦ Τμ. Β', Γραφ. Ι.

Ἐν τ α ὐ θ α

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἐκθέσω ἐνταῦθα τὸ πόρισμα τῆς ἐπὶ τῶν ἐν Ἀκροναυπλίᾳ, Παλαιῷ Ὀπλοστασίῳ, Παλαμηδίῳ καὶ ἐν τῇ πόλει τοῦ Ναυπλίου σωζομένων παλαιῶν ἱστορικῶν πυροβόλων μελέτης μου, ἐφ' ἧ καὶ, ἐγκρίσει τοῦ Σ. Ὑπουργείου, μετέβην εἰς τὰ ρηθέντα σημεῖα.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τοῖς ὄχυροῖς καὶ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Ὀπλοστασίου κατακειμένων πυροβόλων, ὡς καὶ τὰ ἐν τῷ ἐπιθαλασσίῳ φρουρίῳ (Μπουρτζι), εἶναι χυτοσιδηρᾶ, τῶν 12 καὶ ἄνω λιτρῶν (ὄγκῃς βλήματος), τῶν χρόνων τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος, ἐκ τῶν καλούμενων ὑπὸ τῶν ἀγωνιστῶν *κατσαδούρων* (ναυτικῶν πυροβόλων διώξεως, τὰ ὁποῖα ὅμως ἐχρησίμευον καὶ πρὸς ἀμυναν θέσεων). Τούτων ἀριθμὸν ὑπάρχουσιν ὑποδείγματα καὶ τοῦ αὐτοῦ τύπου ἀπανταχοῦ σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος, πλεῖστα δ' ὅσα τοιαῦτα κέκτηται καὶ τὸ Ἱστορικὸν ἡμῶν Μουσεῖον. Τὰ τηλεβόλα λοιπὸν ταῦτα πάντα, ἐὰν εὗρωσιν ἀγοραστὰς, εἴμιαι τῆς γνώμης νὰ ἐκποιηθῶσιν, ἀφοῦ δυστυχῶς καὶ τὰ τεῖχη τῆς ἐνδόξου πόλεως καταρρέουσι καὶ μετ' αὐτῶν τὰ λέκτρα, ἵφ' ὧν ἠδύναντο νὰ τοποθετηθῶσι, συμπληροῦντα τὴν φυσιογνωμίαν τῶν ἱστορικῶν φρουρίων.

Διαφόρως ἔχει τὸ ποῶγμα διὰ τὰ ἑξῆς πυροβόλα Ναυπλίου, αἵτινα ἔξαιρετικὴν ἔχουσιν ἀξίαν καὶ λόγῳ ἐξόχου ὀπλοουργίας καὶ λόγῳ ἱστορικῆς σημασίας. Ταῦτα ἔξ ἀπαντος πρέπει νὰ διατηρηθῶσιν. Εἶναι δὲ τὰ ἑξῆς:

1) Τὸ ἐν τῷ προαυλίῳ (μηπαρίῳ ὀπισθεν κικλιδατοῦ) τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου (πρῶην *Βουλευτικοῦ*) ἀποκείμενον ἐπὶ κιλίβαντος μέγα ὀρειχάλκινον πυροβόλον, φέρον ἐπιγραφὴν «Marcantonio di Conti, fonditor Publico d' artiglierie (Sic).— X F X, χυθὲν ἐν ἔτει 1685, διευθύνοντος τὸ ἐν τῷ Arsenal τῆς Βενετίας χυτήριον καὶ χαλκουργεῖον τοῦ ὀνομαστοῦ Δι Κόντι, υἱοῦ τοῦ κατασκευαστοῦ τῶν μετὰ χαλκίνων ἐπενδύσεων δεξαμενῶν τοῦ Παλατίου τῶν Δογῶν. Τοῦ αὐτοῦ τύπου δύο ἄλλα σώζονται μόνον ἐν Εὐρώπῃ πυροβόλα.

2) Τὸ παρ' αὐτὸ καὶ παρὰ τὰ λείψανα ἄλλου ἐκραγέντος ὀρειχάλκινου πυροβόλου κατακείμενον μικρὸν τουρκικόν, ὀρειχάλκινον ἐπίσης πυροβόλον, φέρον πρὸς τὸ πυγαῖον τὸ ἔμβλημα τοῦ σουλτάνου, *τουρᾶν*, καὶ πρὸς τὸ πρόσθιον μέρος παράστασιν ἡμισελήνου μετ' ἀστέρος, ἀρίστης κατασκευῆς.

3) Τὸ δι' ὠραίων γλυφῶν καὶ ἐμβλημάτων κεκοσμημένον μέγα πρὸ τῆς Λέσχης τῶν ἀξιωματικῶν, παρὰ τὸ μνημεῖον τῶν ἐν τοῖς βαλκανικοῖς πολέμοις πεσόντων, ἀποκείμενον ὄρειχάλκινον πυροβόλον, τὸ ὑπὸ τοῦ ναυπλιακοῦ λοιοῦ ἀποκαλούμενον *Φειδιᾶς*, ἐκ τῆς μορφῆς τῆς ὀπισθίας λαβῆς εἰκονίζουσης κεφαλὴν ὄψεως. Τοῦτο προερχόμενον ἐκ τοῦ περιωνύμου ἐργοστασίου Ἀλμπεργώτη φέρει χρονολογίαν: Anno MDCLXXII (1672), Septimo Idus Maii (τῇ ἑβδόμῃ τῶν Εἰδῶν [22] Μαΐου). Δυστυχῶς ἐκτεθειμένον ὑπέστη κακώσεις καὶ βεβηλώσεις ἐπὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, χαραχθέντων κοινῶν ὀνομάτων εἰς βάθος ἑκατοστοῦ, τὸ περικαλλὲς πυροβόλον.

4) Τὸ ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ἕτερον εὐμέγεθες πυροβόλον ὑπὸ τὴν χρονολογίαν MDCLXXXVII (1697) καὶ τὸ ὄνομα τοῦ founditor: Joannes Franciscus Alberchetus. I^o. F. F. μετὰ τριῶν θυρεῶν. Ἰδιάζουσα ὄλως ἢ γραφὴ τοῦ Λέοντος τοῦ Ἀγ. Μάρκου κρατοῦντος ὑπὸ τὸν πόδα οὐχὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀλλ' ἀσπίδα μετ' αἰετοῦ. Πασίγνωστον τὸ πυροβόλον τοῦτο ὑπὸ τὸ λαϊκὸν ἐπωνύμιον *Κοψαχείλα*, ἐκ πλήγματος ὀβλίδος κατὰ τὸ στόμον ἔχει δώσει ἀφορμὴν ὡς καὶ τὸ προηγούμενον εἰς διαφόρους λαϊκοὺς θρούλους, συνδεομένους πρὸς τοὺς ἀγῶνας ὧν μετέχει ἀπὸ Βενετοκρατίας μέχρι τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου ἐν ἔτει 1861 ὑπὸ τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Χάν.

5) Ὁ πρὸ τοῦ ρηθέντος μνημείου, οὗ ἑκατέρωθεν τὰ δύο ἄνω πυροβόλα, ὄρειχάλκινος ὄλμοι μεγάλου διαμετρήματος μετὰ γλυφῶν καὶ κοσμημάτων ὑπὸ χρονολογίαν 1696.

6) Οἱ εἰς τὰς γωνίας τοῦ κικλιδώματος τοῦ προφυλάσσοντος τὸν ἔπιπτον ἀνδριάντα τοῦ Ἀρχιστρατήγου τῆς Πελοποννήσου Θεοδώρου Κολοκοτρώνη τέσσαρες εὐμεγέθεις ὄρειχάλκιννοι ὄλμοι, φέροντες τὸ ὄνομα τοῦ Francesco Mazzaroli καὶ τὴν χρονολογίαν 1670, ἐκτὸς ἑνός, ὅστις εἶναι τουρκικός, ὑπὸ χρονολογίαν ἀπὸ Ἐγίρας 1219.

Πάντα τὰ ἄνωτέρω πυροβόλα ἔχουσιν εἰδικὴν σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ὀπλοργίας, ἀνήκοντα εἰς τὴν πρὸ τοῦ ἀπαλείψαντος τὰς γλυφὰς καὶ τὰ κοσμήματα ἐκ τοῦ πυροβολικοῦ στρατηγοῦ Gribeauval ἐποχὴν, αἵτινα πλέον εἶναι ὀλίγα καὶ σπάνια καὶ ἀξία στοιχειώδους τιμῆς τοῦλάχιστον περιποιήσεως.

7) Τὰ δύο βραχέα χυτοσιδηρᾶ, μετὰ περιέργου στομίου, πυροβόλα τὰ εὐρισκόμενα ἑκατέρωθεν τῆς εἰσόδου τοῦ Ὀπλοστασίου ἔσωθεν, ἐν τῷ προαυλίῳ, πιθανώτατα *ὀβιδοβόλα Παιξάνι*, προερχόμενα ἐκ τινος τῶν ἀτμηλάτων τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος (1826) «Καρτερίας», «Καλαυρίας»,

«Ἐπιχειρήσεως» ἢ «Ἐρμοῦ», τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Ἀσπιγγος κατασκευασθέντων ἐν Δέπτεφορδ τοῦ Ταμέσεως.

8) Ὁ πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ὀπλοστασίου, ἔσωθεν ἐπὶ τῆς πλατείας, ἀριστερὰ ὄλμος, ὁ φέρων χρονολογίαν MDCLXXXIV (1584). T.W.

9) Τὰ ἐν τῷ κηπαρίῳ τῆς Δ' Μεραρχίας ἑκατέρωθεν τῆς κλίμακος μικρὰ πυροβόλα, τὰ μὲν ἀριστερὰ τῷ ἀνερχομένῳ προερχόμενα ἐκ δωρεᾶς Σίτσου διὰ τὴν Κρητικὴν Ἐπανάστασιν 1866—1868, τὰ δὲ δεξιὰ ἐκ τῶν πρώτων χυθέντων ἐν Ἑλλάδι πυροβόλων (Νεώριον Σύρου).

10) Τὸ πρὸ τῆς πύλης τοῦ Βουλευτικοῦ (Ἀρχαιολ. Μουσείου) καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνδρήρου, ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ, λίαν περίεργον βραχύτατον πολύκαννον πυροβόλον, πρῶτόν τι σχεδιάσμα πολυβόλου.

Ἐκτὸς τῶν ὄλμων τὰ πλεῖστα τῶν τηλεβόλων τούτων κατάκεινται ἄνευ κιλλιβάτων ἐπὶ τῆς μητρὸς γῆς, τινὰ σχεδὸν κατακεχωσμένα, ἢ ἐπὶ τεθραυσμένων καὶ σεσηπότων ξυλίνων μεταγενεστέρων κιλλιβάντων. Ἐὰν ἀποφασισθῇ, ὡς εἶμαι βέβαιος, νὰ διατηρηθῶσιν, ἀνάγκη νὰ τοποθετηθῶσιν ἐπὶ ἰσχυρῶν σιδηρῶν κλινῶν. Εἶναι ἡ πρώτη φροντίς, ἣτις πρέπει νὰ ληφθῇ περὶ αὐτῶν.

Ἐκ τῶν κειμηλίων τούτων, συνδεομένων πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως τοῦ Ναυπλίου ὡς προερχομένων, τῶν πλείστων, ἐκ τῆς μεγάλης ὀχυρώσεως αὐτοῦ, ἣτις ἐπηκολούθησεν εἰς τὰς ἡμέρας τῶν νεκῶν τοῦ Φραγκίσκου Μοροζίνη, καλῶς νομίζω ὅτι εὐρίσκονται τοποθετημένα πρὸ τῆς Λέσχης καὶ περὶ τὸν ἀνδριάντα Κολοκοτρώνη ἑπτὰ ἐν ὄλῳ πυροβόλα καὶ ὄλμοι. Τὰ λοιπὰ θὰ ἔπρεπε νὰ τοποθετηθῶσι περὶ τὸ μέγα ἐπὶ τοῦ παραθαλασίου κρηπιδώματος μνημεῖον εἰς τὸν στρατάρχην Μαιζῶνα, Φαβιὲ καὶ λοιποὺς Γάλλους τοῦ Ἀγῶνος, ἐκτὸς τῶν ἑξῆς, τὰ ὅποια λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ παρακαλέσω τὸ Σ. Ὑπουργεῖον νὰ διατάξῃ τὴν ἐνταῦθα μεταφορὰν καὶ κατάθεσιν ἐν τῷ Ἱστορικῷ Μουσείῳ. Καὶ ταῦτα εἶναι:

α') Τὸ ἐπὶ τοῦ ἀνδρήρου καὶ πρὸ τὴν εἴσοδον τοῦ Βουλευτικοῦ μικρὸν ἔλαφρον καὶ εὐθραυστον ΠΟΛΥΒΟΛΟΝ, ὅπερ οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον καὶ ὅπερ, ἂν δὲν κλαπῇ, μετ' οὐ πολὺ θέλει τελείως φθαρῆ, διότι δεινοπαθεῖ λίαν ἐν τῷ ὑπαίθρῳ. Εἶναι δ' ἀπολύτως μουσειακὸν ἀντικείμενον καὶ θὰ συμπληρώσῃ ὡς ἀριστα τὴν συλλογὴν πυροβολικοῦ τοῦ ἡμετέρου Μουσείου, ἣτις περιέχει ὀπισθογεμῆς τῶν ἀρχῶν τοῦ 13^{ου} αἰῶνος κλπ. ἐκ τῶν εὐρεθέντων ἐν Ἑλλάδι.

β') Τὸ μετὰ τῆς ἡμισελήνου μικρὸν τουρκικὸν πυροβόλον τὸ ἐν τῷ κηπαρίῳ τοῦ Βουλευτικοῦ.

γ') Τὸ ἕτερον, εἰ δυνατόν, τῶν δύο ὀβιδοβόλων Παιζάνι, τῶν ἐκατέρωθεν τῆς πύλης τοῦ Ὀπλοστασίου ἔσωθεν.

δ') Τέλος, νομίζω, ὅτι ὁ φειδιᾶς, ἀντικαθιστάμενος ἐν τῇ πλατείᾳ διὰ τοῦ ἐν τῷ κηπαρίῳ Βουλευτικοῦ ἀφανοῦς νῦν μεγάλου πυροβόλου Di Conti καλὸν θὰ ἦτο νὰ μετακομισθῇ εἰς τὸ ἡμέτερον Μουσεῖον. Τοῦτο εἶναι μέτρον ὄχι μόνον ὑπὲρ τοῦ πυροβόλου, ἀλλὰ καὶ πρὸς δόξαν τοῦ Ναυλίου μὴ ἐκπροσωπούμενου μέχρι τοῦδε δι' ἀξιολόγου τιμῆς ἐνθυμίου ἐν τῷ Ἱστορικῷ Μουσείῳ τοῦ Ἔθνους, ὅπερ χιλιάδες Ἑλλήνων κατ' ἔτος ἐπισκέπτονται.

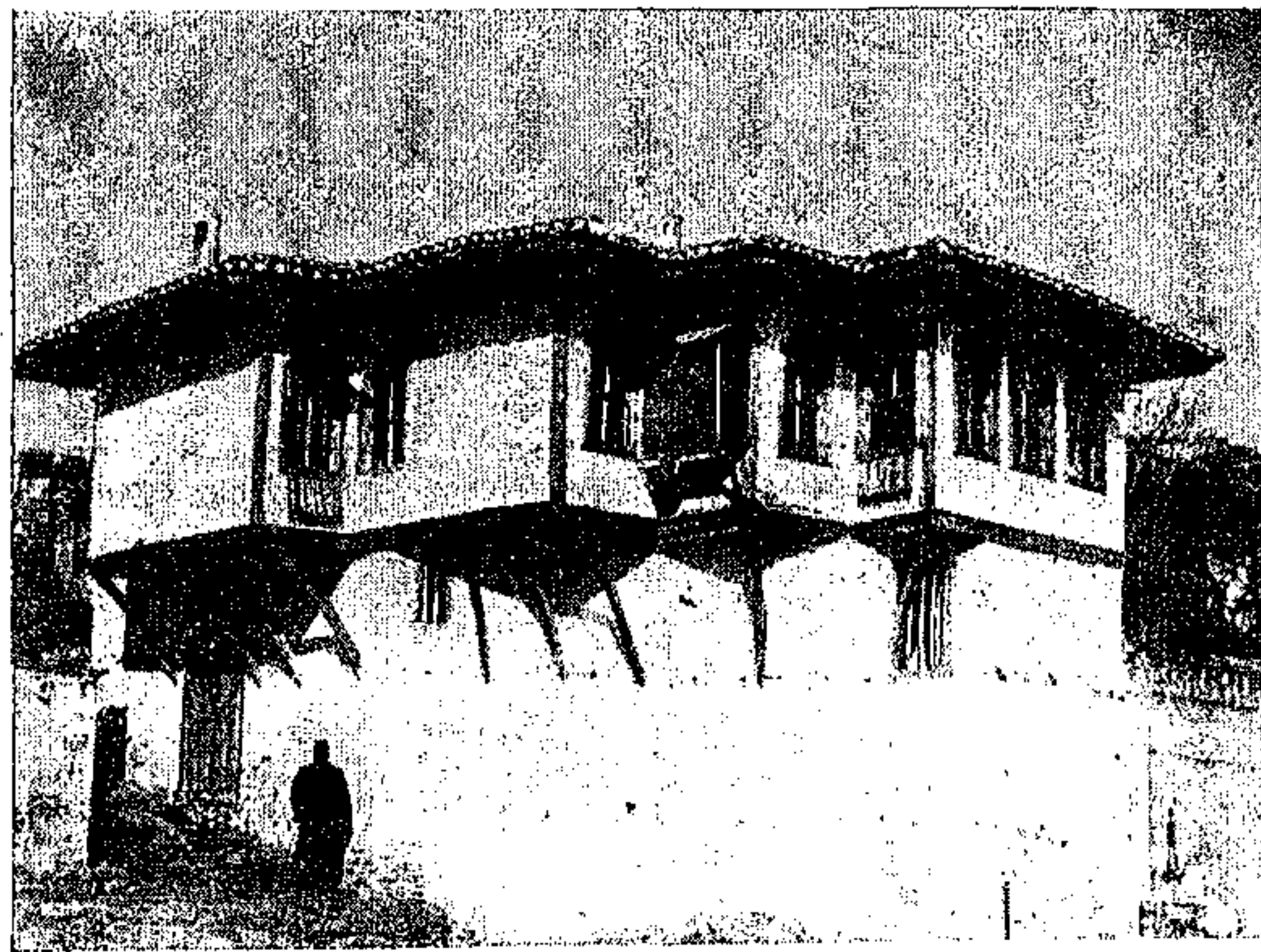
Κλείων τὴν ἔκθεσίν μου ταύτην πρὸς τὸ Σ. Ὑπουργεῖον προσθέτω ἀκόμη τὴν ἔκφρασιν τῆς ὀφειλομένης παρ' ἐμοῦ εὐγνωμοσύνης τῷ Διοικητῇ τῆς Δ' Μεραρχίας κ. Γ. Ἰωάννου καὶ τῷ Ἐπιτελάρχῃ αὐτοῦ ἐπιταῖς εὐκολίαις καὶ τῇ συνδρομῇ, ἐν τῇ εἰδικότητι αὐτῶν, ἣν μοι παρέσχον πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἀνατεθείσης μοι ἐντολῆς.

Παρακαλῶν νὰ διατάξητε τὰ δέοντα πρὸς τὸ Β' Σωμα Στρατοῦ ὑποσημειοῦμαι μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ

Ὁ Πρόεδρος
τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἐταιρείας
τῆς Ἑλλάδος
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ν ΡΑΔΟΣ

Ἡ ἐν Καβάλλᾳ οἰκία τοῦ Μεχμέτ-Ἄλη τῆς Αἰγύπτου

Μεταξὺ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Δ. Συμβουλίου κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος πρέπει νὰ συγκαταλεχθοῦν καὶ αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ πρὸς διάσωσιν καὶ συντήρησιν τῆς ἐν Καβάλλᾳ οἰκίας τοῦ περιβοήτου ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ-Ἄλη, ἣτις ἠπειλῆτο ἐκ διαφόρων ἠρειπωμένων οἰκημάτων, ἀνα ἤρχοντο εἰς ἐπαφὴν μετ' αὐτῆς, εἰς ἃ δὲ κατέφευγον

Ἡ ἐν Καβάλλᾳ οἰκία τοῦ Μεχμέτ-Ἄλη

πτωχοὶ ἄνθρωποι καὶ ἰδίως ἀθίγγανοι, ἀνάπτοντες πυράς, αἴτινες ἠδύναντο νὰ μεταδοθοῦν καὶ εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἱστορικὸν οἶκημα.

Φουὰτ ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου τὰ μέγιστα, ὡς εἰκός, ἐνδιαφερόμενος ὑπὲρ συντηρήσεω; τοῦ κτιρίου, ὅπερ εἶχε χρησιμεύσει ὡς κατοικία τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς δυναστείας, εἰς ἣν ἀνήκει, ἀνέθεσεν εἰς τὴν Διεύθυνσιν τῶν Αἰγυπτιακῶν Βασιλικῶν Βακουφίων Θάσου—Καβάλλας τὴν

περί τοῦ ἱστορικοῦ οἰκήματος φρονίδα. Αὕτη δὲ παρεκάλεσε τὸν νομομηχανικὸν Καβάλλας κ. Στ. Σταυρίδην, ὅστις καὶ ἐφιλοπόνησε τὸ κατάλληλον σχέδιον ἐξωραϊσμοῦ τοῦ ἀμέσως περὶ τὸ κτίριον χώρου, ὅπερ καὶ εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῆς πόλεως Καβάλλας θέλει συμβάλει.

Τὰ σχέδα ταῦτα ἐνεκρίθησαν ἐνεργείαις τῆς Ἑταιρείας, ἥτις ἐθεώρησεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐνεργήσῃ περὶ διασώσεως ἱστορικοῦ ἀντικειμένου γενικῶς ἐνδιαφέροντος τοὺς φιλόστοργας τοῦ κόσμου, οἵτινες περὶ πολλοῦ ἔχουσι τὴν ἐξαιρετικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ μεγαλεπήβολου στρατιώτου τῆς Αἰγύπτου, τοσοῦτον στεργῶς ἄλλως συνδεομένης μετὰ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος ἡμῶν (1).

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΓΕΝΙΚΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΝ

Γενικὴ Συνέλευσις (39ῃ) τῶν Ἑταίρων, 3 Φεβρουαρίου 1924.

(Περίληψις)

Προεδρία Κ. Ν. Ράδου, Προέδρου τῆς Ἑταιρείας.

Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑταίρων, ἐπὶ λογοδοσίᾳ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου διὰ τὸ ἔτος 1923, ἐμπροθέσμως συγκληθεῖσα, ἦτο τῇ 27 Ἰανουαρίου 1924, δὲν ἠδυνήθη νὰ συνεδριάσῃ ἐλλείψει ἀπορτίας. Διὰ τοῦτο ἐπαναληφθεῖσης τῆς συγκλήσεως συνήλθεν ἐντὸς ὀκταήμερου καὶ ἡ ὁριστικὴ αὐτῆς συνεδρία ἐγένετο τῇ 3 Φεβρουαρίου 1924 συμφώνως τῷ καταστατικῷ καὶ τῷ περὶ σωματείων νόμῳ.

Μετὰ βραχεῖαν εἰσήγησιν τοῦ Προέδρου ὁ Γεν. Γραμματεὺς κ. Α. Ὁρλάνδος ἀναγινώσκει τὴν ἐκθεσιν τῶν πεπραγμένων τοῦ Δ. Συμβουλίου κατὰ τὸ ἔτος 1923. Μετὰ τοῦτο ἀναγινώσκει τὰς ἐκθέσεις αὐτῶν οἱ ἑφοροὶ τοῦ Μουσείου, Ἀρχείου καὶ Βιβλιοθήκης κ. κ. Μ. Μίνδλερ, Ἀρ. Κουρτίδης καὶ Π. Καλογερόπουλος.

Ὁ Ταμίας τῆς Ἑταιρείας κ. Γεώργιος Τυπάλδος ἀναγινώσκει τὴν ὑπ' αὐτοῦ πρὸ τῆς Συνελεύσεως ὑποβληθεῖσαν ἐκθεσίν του περὶ τῆς διαχειρίσεως τῆς χρηματικῆς οὐσίας τῆς Ἑταιρείας ἔχουσαν ὡς ἑξῆς :

Κύριε Πρόεδρε

Ὁ ἰσολογισμὸς τοῦ λήξαντος ἔτους 1923, ὃν ἔχω τιμὴν νὰ ὑπαβάλλω εἰς τὴν Γεν. Συνέλευσιν τῶν Ἑταίρων, εἶναι ὑπὲρ πάντα προηγούμενον ὄντως ἱκανοποιητικὸς. Συνοδεύω αὐτὸν μὲ τέσσαρας ἀ. αλυτικὸς πίνακας.

Κατὰ τὸν ὑπὸ στοιχείον Α πίνακα εἰσῆλθον ἐν τῷ Ταμείῳ μας δραχ. 487.442.60, ἐξῆλθον δὲ δραχ. 484.524.45 μὲ ὑπόλοιπον εἰς μετροπὴ τῇ 31 Δεκεμβρίου 1923 δραχμ. 2.916.15.

Ὁ ὑπὸ στοιχ. Β πινάξ περιλαμβάνει τὰ ποσὰ τὰ ὁποῖα ἔξ ἐκτάκτων εἰσφορῶν εἰσπράχθησαν.

Εἰς τὸν ὑπὸ στοιχ. Γ πίνακα ἀναγράφεται ἡ καθ' ὅλον τὸ ἔτος μετὰ τῆς Ἑθνικῆς Τραπέζης δασοληψία μας.

Τὰ ποσὰ τὰ ὁποῖα καθ' ἐθέσαμεν ἀνήλθον εἰς δραχ. 246.333.20, αἱ δὲ ἀναλήψεις μας εἰς δραχ. 188.200.40 μὲ ὑπόλοιπον εἰς πλίσιν τῆς Ἑταιρείας τῇ 31 Δεκεμβρίου 1923 δραχ. 58.132.80.

(1) Γνωστὸν ὅτι ὁ Μεχμέτ - Ἀλῆς ἦτο Ἀλβανὸς ἐγκατεστημένος ἐν Καβάλλᾳ καὶ ἀσχολούμενος εἰς καπνεμπορικὰς ἐργασίας. Ὄταν ὁμοῦς Ἕλλησι καὶ οὐρανοὶ συμμαχήσαντες ἐπήλθον κατὰ τῶν Γάλλων ἐν Αἰγύπτῳ, στρατολογήσας σῶμα ἐξ ἐπιλέκτων Ἀλβανῶν, ἠκολούθησε τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, διακρίθη μεγάλως καὶ ἐκτοτε ἀρχίζει ἡ μεγάλη αὐτοῦ ἱστορία ἐν Αἰγύπτῳ, ἣν ἐντὸς βραχείου χρόνου διωργάνωσεν ἐπὶ τὸ Εὐρωπαϊκώτερον καὶ κατέστησεν ἀξίαν λόγου στρατιωτικὴν δυνάμιν, ἥς τὴν πλείον καὶ ἡμεῖς ἠσθάνθημεν. Εὐτυχῶς δι' ἡμᾶς ἡ ἐκστρατεία του εἰς Πελοπόννησον κατέληξεν εἰς καταστροφὴν τῶν δυνάμεών του. Ἀλλὰ ταύτας συντόμως ἀνασυνεκρότησε καὶ εἰς δύο πολέμους ὑπῆρξε νικητὴς κατὰ τοῦ Σουλτάνου, μόλις διασωθέντος δι' Εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως.

Τέλο; ὁ ὑπὸ στοιχ. Δ πίναξ ἀναγράφει λεπτομερῶς τὰ διάφορα ποσὰ εἰς μετρητὰ, ἔντοκα γραμμάτια, ὁμολογίας κλπ., τὰ ἀποτελοῦντα τὴν περιουσίαν τῆς Ἑταιρείας μας, ἀνερχομένην ἐν συνόλῳ εἰς δραχμὰς 288.009.45. Εἰς τὸν πίνακα τοῦτον ἰδιαίτερος παρατίθεται τὸ ἐκ δραχμ. 565.073.05 ποσὸν τὸ ἐκ τῆς οἰκίας Τυπάλδου Κοζάκη προερχόμενον καὶ δι' ἀνέγερσιν Μουσείου προοριζόμενον.

Μετὰ πάσης τιμῆς

Ὁ Ταμίης

(Υπογο.) Γ. Ε. ΤΥΠΑΛΔΟΣ

Μεθ' ἧ ἀναγινώσκειται ἡ ἐκθεσις τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1923 ἔχουσα ὡς ἑξῆς :

Κύριε Πρόεδρε, Κύριοι Ἐταῖροι

Οἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι ὡς ἐντολοδόχοι τῆς ἀπὸ 5 Φεβρουαρίου 1923 Γενικῆς τῶν Ἐταίρων Συνελεύσεως, προβάντες εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐξέλεξιν τοῦ τε Ταμείου τῆς Ἑταιρείας ὡς καὶ τῶν σχετικῶν βοηθητικῶν βιβλίων διὰ τὸ λῆξαν ἔτος 1923, εὑρομεν τὰ πάντα ἐν πληρεστάτῃ τάξει καὶ ἀκριβείᾳ, συμφωνοῦντα καθ' ὅλα μὲ τὴν ὑποβληθεῖσαν ἐκθεσιν καὶ τοὺς σχετικοὺς ἀναλυτικοὺς πίνακας ὑπὸ τοῦ Ταμίου κ. Γεωργ. Τυπάλδου.

Οὕτω κατὰ τὸν ὑπὸ στοιχ. Α πίνακα, περιλαμβάνοντα τὴν ἐν γένει κίνησιν τοῦ Ταμείου κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος, εἰσηλθὼν εἰς τὸ Ταμεῖον δραχμ. 487.442.60, ἐξῆλθον δὲ δραχμ. 484.526.45 μὲ ὑπόλοιπον ἐν τῷ Ταμείῳ τῇ 31 Δεκεμβρίου δραχμ. 2.916.15.

Ἐξ ἄλλου, συμφώνως μὲ τὸν ὑπὸ στοιχ. Δ ἀναλυτικὸν πίνακα, ἡ ὕλική περιουσία τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν ὡς ἄνω ἡμερομηνίαν ἦτο δραχμ. 288.009.45, ἐξ ὧν δραχμ. 2.916.15 ἐν τῷ Ταμείῳ, ὡς ἄνωτέρω, δραχμ. 40.623.30 κατατεθειμένοι παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζίᾳ καὶ δραχμ. 244.470 εἰς ἔντοκα γραμμάτια Ἐθνικῆς Ἀμύνης, χρεόγραφα καὶ ὁμολογίας, ὡς ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ εἰς τὸν ἄνωτέρω πίνακα ἀναγράφονται. Τὸ ἐκ τῆς ἐκποιήσεως τῆς οἰκίας Τυπάλδου Κοζάκη ἰδιαίτερον ποσὸν ἀνέρχεται εἰς δραχμ. 565.073.05.

Περαιῶντες τὴν ἐκθεσίν μας δὲν ἔχομεν ἢ νὰ ἐκφράσωμεν τὴν ἀκράν ἡμῶν εὐχαρίστησιν διὰ τὴν ἀνθηρὰν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς Ἑταιρείας μας, εὐχόμενοι ὅπως ἐξακολουθήσῃ τοιαύτη καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

(Υπογραφαί) Γ. Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Α. ΚΟΥΜΑΡΗΣ, Ι. ΚΑΜΠΙΡΗΣ

Μετὰ τοῦτο ἡ Συνέλευσις προέβη εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς νέας Ἐξε-

λεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὸ ἔτος 1924 καὶ ἐξελέγησαν τακτικοὶ μὲν οἱ κ.κ. Γ. Μ. Μαρίνος, Α. Κούμαρης καὶ Ι. Καμπίρης, ἀναπληρωματικοὶ δὲ οἱ κ. κ. Δ. Χρυσανθακόπουλος καὶ Π. Χέλμης.

Μεθ' ὃ μὴ ὑπάρχοντος ἑτέρου θέματος πρὸς συζήτησιν ἐλύθη ἡ συνεδρίασις περὶ ὥραν 12 π. μ.

Γενικὴ Συνέλευσις (40ῆ) τῶν Ἐταίρων, 22 Μαρτίου 1925

(Περίληψις)

Προεδρία Κωνσταντίνου Ράδου, Προέδρου τῆς Ἑταιρείας.

Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν Ἐταίρων, ἐπὶ λογοδοσίᾳ τοῦ Διοικητ. Συμβουλίου διὰ τὸ ἔτος 1924, ἐμπροθέσμως συγκληθεῖσα, ἦτο τῇ 15 Μαρτίου 1925, δὲν ἠδυνήθη νὰ συνεδριάσῃ, ἐλλείψει ἀπαρτίας. Διὰ τοῦτο, ἐπαναληφθεῖσης τῆς συγκλήσεως, συνῆλθεν ἐντὸς ὀκταήμερου καὶ ἡ ὁριστικὴ αὐτῆς συνεδρία ἐγένετο τῇ 22 Μαρτίου, συμφώνως τῷ τε Καταστατικῷ καὶ τῷ περὶ Σωματείων Νόμῳ.

Μετὰ βραχεῖαν εἰσήγησιν τοῦ Προέδρου ὁ Γεν. Γραμματεὺς τῆς Ἑταιρείας κ. Α. Ὀρλάνδος ἀναγινώσκει τὴν ἐκθεσίν τῶν πράξεων τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου κατὰ τὸ ἔτος 1924.

Μετὰ τοῦτο ἀναγινώσκουσι τὰς ἐκθέσεις αὐτῶν οἱ Ἐφοροὶ τοῦ Μουσείου, Ἀρχεῖου καὶ Βιβλιοθήκης κ. κ. Μ. Μίνδλερ, Ἀρ. Κουρτίδης καὶ Π. Καλογερόπουλος.

Ὁ Ταμίης τῆς Ἑταιρείας κ. Γεώργιος Τυπάλδος ἀναγινώσκει τὴν ὑπ' αὐτοῦ πρὸ τῆς Συνελεύσεως εἰς τὸ Συμβούλιον ὑποβληθεῖσαν ἐκθεσίν του περὶ τῆς διαχειρίσεως τῆς χρηματικῆς οὐσίας τῆς Ἑταιρείας, ἔχουσαν ὡς ἑξῆς :

Κύριε Πρόεδρε

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω τὸν ἰσολογισμόν τῆς Ἑταιρείας μας διὰ τὸ λῆξαν ἔτος.

Τὸ Ταμεῖόν μας ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου μέχρι 31ης Δεκεμβρίου 1924 εἰσέπραξεν ἐν συνόλῳ	δραχμ. 81.973.85
ἔδαπάνησε δέ	» 79.236.25
μὲ ὑπόλοιπον ἐν τῷ Ταμείῳ τῇ 31/12/24	» 2.737.60

Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι παριστάνουν τὴν κίνησιν τοῦ Ταμείου, κατὰ τὸν ἐπισυναπτόμενον ὑπ' ἀριθ. 1 πίνακα.

Ἐπισυνάπτω ἐπίσης ἑτέρους 3 πίνακας ὑπ' ἀριθ. 2, 3, 4. Ὁ ὑπ' ἀριθ. 2 εἶναι σχετικὸς μὲ τὴν ὅλην περιουσίαν τῆς Ἑταιρείας, ἡ ὅπια ἀνήρχετο τῇ 31ῃ Δεκεμβρίου 1924, εἰς μετρητὰ καὶ χρεόγραφα, εἰς δραχμὰς 291.353.20.

Εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 3 πίνακα ἀναγράφονται τὰ εἰς μετρητὰ καὶ ὁμο-

λογίας χρήματα τοῦ κληροδοτήματος Τυπάλδου Κοζάκη, ἀνερχόμενα εἰς δραχμὰς 579.176.20.

Τέλος δ' ὑπ' ἀριθ. 4 πίναξ ἀναφέρει ἀναλυτικῶς τὰ διάφορα ποσὰ τῶν ἐκτάκτων εἰσφορῶν τοῦ λήξαντος ἔτους, τὰ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 1, συνολικῶς ἀναφερόμενα καὶ τὰ ὅποια ἀνήλθον ἐν συνόλῳ εἰς δραχμὰς 15.506.

Μετὰ τιμῆς καὶ συναδελφικῆς ἀγάπης
(ὑπογραφή). ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΥΠΑΛΔΟΣ

Ἐν Ἀθήναις 15 Ἰανουαρίου 1925.

Μεθ' ὃ ἀναγινώσκειται ἡ ἐκθεσις τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1924 ἔχουσα ὡς ἑξῆς :

Κύριε Πρόεδρε!

Ἐκτελοῦντες ἐντολήν τῆς Γεν. Συνελεύσεως τῶν Ἑταίρων τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος προέβημεν εἰς τὴν ἐξελεγεῖν τῶν λογιστικῶν βιβλίων τῆς Ἐταιρείας, τοῦ βιβλίου Ταμείου καὶ τῶν διπλοτύπων ἀποδείξεων τῶν πιστοποιουσῶν τὰς διαφόρους πληρωμὰς καὶ εἰσπράξεις, ὡς καὶ τὰς καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ, εὐρόντες πάσας τὰς σχετικὰς ἐγγραφὰς ἐν πληρεστάτῃ τάξει καὶ τὸν Ἰσολογισμόν, μετὰ τῶν διαφόρων λογιστικῶν πινάκων, καθ' ὅλα ἀκριβῆ.

Δὲν ἔχομεν ἢ νὰ ἐκφράσωμεν τὰ συγχαρητήρια ἡμῶν πρὸς τὸν Ταμίαν τῆς Ἐταιρείας κ. Γεώργιον Τυπάλδον διὰ τὴν παραδειγματικὴν αὐτοῦ τάξιν ἐν τῇ τηρήσει τῶν βιβλίων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10ῃ Μαρτίου 1925.

Οἱ Ἐλεγκταὶ

(ὑπογραφαί) Γ. ΜΑΡΙΝΟΣ, Α. ΚΟΥΜΑΡΗΣ, Ι. ΚΑΜΠΙΡΗΣ

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐκθέσεων ἡ Συνέλευσις προέβη εἰς τὴν ἐκλογήν τῶν νέων ἀρχῶν τῆς Ἐταιρείας διὰ τὴν τριετῆ διοικητικὴν περίοδον 1925-27 καὶ τῆς νέας Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὸ ἔτος 1925. Κληθέντων δ' ὡς ψηφολεκτῶν τῶν κ. κ. Α. Τσακίρη καὶ Π. Δ. Μιχαήλ ἐγένετο διὰ ψηφοδελτίων ψηφοφορία καὶ ἐξελέγησαν αἱ νέα ἀρχαὶ καὶ ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ ὡς ἑξῆς :

Πρόεδρος Κ. Ν. Ράδος

Ἀντιπρόεδρος Θ. Μαρίνος

» Στάμος Παπαφράγκος

Γεν. Γραμματεὺς Ἄν. Ὁρλάνδος

Εἰδικὸς Εὐάγγ. Χατζηϊωάννου

» Νικ. Καραῖς

Ταμίαι Γεώρ. Ε. Τυπάλδος

Ἐφορος Μουσείου Μ. Μίνδλερ

» Ἀρχεῖου Α. Κουρτίδης

» Βιβλιοθήκης Π. Καλογερόπουλος

Σύμβουλος Νικόλαος Βότσης

» Ἀθαν. Βουζάκης

» Β. Λαμπίκη;

» Δ. Βλαντῆς

» Ἴππ. Καραβίας

Μέλη ἀναπληρωματικὰ Γεώρ. Ἀρβανιτάκης

» Ἰωάννης Κυριακός

» Φαίδων Κουκουλές

» Γεώρ. Κορομηλάς

» Ν. Μαυρομμάτης

Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ Παν. Η. Πουλίτσας

» Ἄλφρ. Τσακίρης

» Δ. Χρυσανθακόπουλος

Ἀναπληρωματικοὶ Ἰω. Καμπίρης

» Α. Κούμαρης

ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ ΕΚΛΙΠΟΝΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΟΤΑΣΗΣ (Ἐπίτιμος Πρόεδρος), — ΡΟΓΗΡΟΣ ΠΑΙΡ:
ΕΜΜ. ΛΥΚΟΥΔΗΣ (Εὐεργέτης τῆς Ἐταιρείας).

Μὴ προφθάσαντες νὰ περιλάβωμεν ἐν τῷ 8ῳ τόμῳ τὸν ἐπικήδειον λόγον τοῦ Προέδρου τῆς Ἐταιρείας πρὸς τὸν νεκρὸν τοῦ ἀειμνήστου ἐπιτίμου Προέδρου αὐτῆς Ἰωάννου Μπότاسη δημοσιεύομεν αὐτὸν ἐν τῷ παρόντι. Ὁ λόγος οὗτος χαρακτηρίζει ὡς ἀριστα τὸ ἔργον τοῦ Ἰωάννου Μπότاسη ἐν τῇ Ἱστορικῇ καὶ Ἐθνολογικῇ Ἐταιρείᾳ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ν. ΡΑΔΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΦΟΡΗΘΕΙΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΗΔΕΙΑΝ ΤΟΥ ΕΠΙΤΙΜΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΠΟΤΑΣΗ

10 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1924

Ἐξ ὀνόματος τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος ἀπευθύνω τὸν ἴστατον χειρισμὸν πρὸς τὸν Ἰωάννην Μπότασην, ὅστις ἐπὶ τριάκοντα τρία ἔτη διηύθυνεν ἐπιτυχῶς τὸ ἔργον αὐτῆς καὶ ἔθηκεν ἀσαλεύτους τὰς βάσεις τῆς ὑπάρξεώς της πρὸς ἐπιστημονικὸν καὶ ἠθικὸν ὄφελος τῆς Πατρίδος ἡμῶν. Διότι διὰ τῆς ἰδρύσεως καὶ εὐδοκμήσεως τῆς Ἱστορικῆς Ἐταιρείας καὶ τοῦ Μουσείου καὶ Ἀρχείου αὐτῆς ὄχι μόνον τὰ πρότερον διασκορπιζόμενα, φθειρόμενα ἢ φυγαδευόμενα μνημεῖα τῆς Ἱστορίας ἡμῶν εὗρον σκέπην καὶ καταφυγήν, ἀλλὰ καὶ αἱ Ἱστορικαὶ ἔρευναι σπουδαίως ἐνισχύθησαν, ἐν δὲ τῷ Μουσείῳ τῆς Ἐταιρείας λαμπρὸν ἠρῶν ἀνηγέρθη ἀφηγούμενον διὰ τῶν πραγμάτων ποῖον τὸ ἔργον καὶ ποῖοι εἰς ἔργαται οἱ καταθέσαντες τὰ θεμέλια τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, οἱ ἐκ τοῦ μηδενὸς δημιουργήσαντες διὰ τῆς γραφίδος, διὰ τῆς σπάθης, διὰ παντοίων προσπαθειῶν τὴν σύγχρονον Ἑλλάδα. Ὁ ἐρχόμενος σήμερον εἰς τὰς Ἀθήνας βλέπει, χάρις εἰς τὰς προσπαθείας τῆς ἡμετέρας Ἐταιρείας, ὅτι παρὰ τὰ σεπτὰ συντρίμματα τὰ λαλοῦντα περὶ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ ὑπάρχει καὶ τὸ Μουσεῖον τὸ εἰκονίζον τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς περιπετείας τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ, τῆς ζωντανῆς καὶ δρώσης Ἑλλά-

δος, διὰ συλλογῶν ἐνθυμίων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκπηδῶσιν ἀφθονα τὰ διδάγματα. Ὅ,τι δὲν κατώρθωσεν ἐν τούτῳ τὸ ἐπίσημον Ἑλληνικὸν Κράτος, τὸ κατώρθωσεν ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, δμᾶς φίλων τῆς Ἱστορίας καὶ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων, ἡτις ὠνειρεύθη τὴν ἰδρύσιν ἑνὸς Μουσείου τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἑνὸς Ἀρχείου πηγῶν τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἑνὸς συστηματικοῦ Περιοδικοῦ Ἱστορικῶν ἐρευνῶν. Ἰσάγματι ὅμως ὅλα ταῦτα θὰ ἦσαν εὐσεβεῖς πόθοι μόνον, ἂν μὴ οἱ πρῶτοι ἐκεῖνοι ἰδρυταὶ κατέληγον, μετὰ τινὰς δοκιμὰς, εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ καταλλήλου ἰθύντορος τοῦ ἔργου, εἰς τὴν ἀνάθεσιν τῆς προεδρίας εἰς τὸν Ἰωάννην Μπότασην, τὸν ἰδεώδη ἀληθῶς τύπον προέδρου τῆς νεοσυστάτου Ἐταιρείας, ἔχοντα ὅλον τὸν ἐνθουσιασμὸν ὅστις ἀπηγεῖτο δι' ἑν ἔργον ἐθνικῆς σημασίας, τὴν πρακτικότητα ἡτις ἐχρειάζετο διὰ νὰ λάβῃ σάρκα καὶ ὄσθα ἡ ἰδέα τῶν ἰδρυτῶν, τὴν δραστηριότητα, ἡτις ἐλλείπει τακτικῶν πόρων θὰ ἠδύνατο νὰ στηρίξῃ τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἰδρυματος καὶ νὰ τὸ καταστήσῃ βιώσιμον. Ἡ ἐμπιστοσύνη τὴν ὁποίαν ἐνέπνευσε τὸ ὄνομα τοῦ Μπότاسη ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη ἐπιτυχία τῆς ἐκλογῆς ταύτης, τὸ ἥμισυ τοῦ παντός, προκειμένου ἰδίως νὰ συγκροτηθῶσιν ἐν Μουσείῳ καὶ ἐν Ἀρχεῖον ἐκ δωρεῶν κυρίως ἀνεκτιμητῶν οἰκογενειακῶν κειμηλίων, τῶν ὁποίων οἱ κάτοχοι μετὰ δυσκολίας, καὶ κάπως δικαίας, ἀπεσπῶντο. Ἀκάματος ὑπῆρξεν ὁ Μπότاسης εἰς τὴν ἀναζήτησιν καὶ ἀνεύρεσιν τῶν ἐνθυμίων, ἰδίως τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος, ἀνεξάντλητος δὲ εἰς ἐπιχειρήματα καὶ πειστικότητα διὰ νὰ τιθασεύσῃ καὶ πείσῃ καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς δυσπειθεστέρους ὅτι καὶ χάριν τῆς διασώσεως καὶ διατηρήσεως αὐτῶν τούτων τῶν Ἱστορικῶν ἀντικειμένων καὶ ἐγγράφων μνημείων καὶ χάριν αὐτῶν τῶν Ἱστορικῶν ὀνομάτων, καθισταμένων προσιωτέρων εἰς τοὺς ἐρευνητὰς τῶν πηγῶν, ἔπρεπε νὰ συγκατατεθῶσιν ὅπως τὰ προσφιλεῖ αὐτῶν ἐνθύμια κατατεθῶσιν εἰς χεῖρας τῆς Ἐταιρείας. Τοιοῦτος δὲ ὑπῆρξεν ὁ ζῆλος τοῦ Μπότاسη κατὰ τὸ διάστημα τῆς μακρᾶς αὐτοῦ προεδρίας ὥστε καὶ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χειρῶν πολλάκις εἰσῆλθετο εἰς συγκρότησιν τῶν συλλογῶν, μὴ διαθέτων πολυάριθμον προσωπικὴν καὶ εἰδικὰς ὑπηρεσίας. Οὕτω παρὰ τὴν σπάνιν τῶν μέσων κατώρθωσε νὰ προαγάγῃ τὸ ἐθνικὸν ἴδρυμα, ὅπερ ἐν σπαργάνοις παρέλαβε καὶ μόνον ἐν σχεδίῳ πράγματι ὑπάρχον πρὸ τεσσαρακονταετίας. Τὸ ἀληθὲς ἦτο τοῦτο ἐν ἔτει 1889, ὅτε δηλαδὴ παρέλαβεν ὀριστικῶς τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ παλιννόστησις ἀληθῶς τοῦ φιλοπάτριδος Μπότاسη ἐξ Ἀμερικῆς καὶ ἡ μόνιμος ἐγκατάστασις του ἐν Ἀθήναις ὑπῆρξε τὸ μέγα εὐτύχημα τῆς Ἐταιρείας. Διότι ὁ Μπότاسης διεβίωσε δέκα σχεδὸν ἔτη

ἐν Ἀμερικῇ, ἀπελθὼν ἐκεῖ μετὰ τὴν μετακολίτευσιν καὶ εἰς δευτερεύοντα ἐμπορικὸν οἶκον τοῦ Ράλλη ἐργασθεὶς, χωρὶς νὰ χάσῃ τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἰδρῦσῃ τὸν ἐν Νέα Ὀρλεάνῃ (ὅπου ἐπὶ τριετίαν παρέμεινεν). Ἐλληνορθόδοξον ναόν. Γνωστὸν ἦτο τὸ φιλόθρησκον τοῦ Μπότταση, ὅπερ εἶχε κληρονομήσει μετὰ τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς προσκολλησέως πρὸς τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις παρὰ τῆς εὐκελοῦς πατριᾶς τῶν Μποττασαίων, ἧτις τοσαύτας προσήνεγκε κατὰ τὸν Ἰερὸν Ἀγῶνα ἐκδουλεύσεις πρὸς τὸ Γένος. Ὅπως καὶ ἄλλος εὐκλεῆς Σπετσιώτης, ὁ Ἀναστάσιος Διεμῆδης Κυριακός, ὁ Μπόττασης ἠσθάνετο μεγάλην κλίσιν πρὸς τὴν θεολογίαν. Ὑπῆρξεν ὁ ἀγαπητὸς μαθητὴς τοῦ Κοντογόνῃ καὶ τοῦ Ρομπότη, ἀλλ' αἱ κατὰ τὴν μεσοβασιλείαν ταραχαὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ κλείσασαι τὴν Σχολήν, ματαιώσασαι τὰς ἐπὶ πτυχίῳ ἐξετάσεις, ἠνάγκασαν τὸν Μπότταση ν' ἀλλάξῃ δρόμον χωρὶς νὰ ψυχρᾶνωσιν ἐν τούτοις τὸν πρὸς τὰ θρησκευτικὰ ζῆλον αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχε μάθει ἀπὸ τὴν γενεᾶν τοῦ 21, ἣν τόσον καλὰ ἐγνώριζεν. Ἐθεώρει ἀχώριστα τὴν Πίστιν καὶ τὴν Πατρίδα! Εἶχε δὲ εὐστάθειαν ἀκλόνητον πεποιθήσεων. Εἶχεν ἄλλους παλαιότερους ἐνθουσιασμοὺς, οὓς ἡμεῖς οἱ νεώτεροι δὲν αἰσθανόμεθα ἴσως πλέον. Διὰ ταῦτα δὲν ἠσθάνθη ποτὲ εἰς τὸν βίον του τόσην χαρὰν, ὅσην ἠσθάνθη, ὡς τὸ διηγείτο συχνά, ὅτε περιληφθεὶς εἰς τὴν πρεσβείαν ἧτις μετέβη εἰς Ὀδησσὸν πρὸς μετακόμισιν τῶν λειψάνων τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' συνεξέπλευσε μετ' αὐτῆς. Τὰ αὐτὰ ἠσθάνθη εὐφρόσυνα συναισθήματα ἐπὶ μακρὸν παραμείνας ἐν Παλαιστίνῃ προσκυνητῆς.

Ἐπανελθὼν ἐξ Ἀμερικῆς ὁ Μπόττασης ἐπολιτεύθη. Ὡς βουλευτῆς ἠκολούθησε πιστῶς τὸν Βούλγαρον, τοῦ ὁποῖου ἐθαύμαζε τὸν ἀρχικὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἀκρᾶν δημολογουμένως τιμιότητα. Δὲν ἠθέλησε νὰ ἀποστῇ ἀπὸ τῶν ἀποσιδημάτων. Ἐκτοτε δὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὸν πολιτικὸν βίον. Τὸν ἐκέρδισαν ἐκ τούτου ὀλόκληρον τὰ ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας ἔργα. Τὸ Μποττασαίων βραβεῖον εἶναι μαρτύριον τοῦ ἐνδιαφέροντος αὐτοῦ ὑπὲρ κοινωφελῶν σκοπῶν. Ἀλλ' ὁ μέγας αὐτοῦ ἐνθουσιασμός ἐστρέφετο πρὸς τὴν Ἱστορικὴν καὶ Ἐθνολογικὴν Ἐταιρείαν, ἣς ἐπὶ 33 ἔτη προήδρευσεν. Ὅτε δὲ λόγοι υγείας καὶ τὸ βῆρος τῶν ἐτῶν ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἀποσυρθῇ ὀριστικῶς, ὡς ἔγραψε πρὸς τοὺς ἑταίρους «τοῦ προσφιλεστάτου τῶν ἔργων τῆς ζωῆς του», δὲν ἀφῆκε νὰ παρελθῇ ἡμέρα χωρὶς νὰ ζητήσῃ νὰ μάθῃ περὶ τῆς πορείας τῶν ὑποθέσεων αὐτῆς.

Ἀληθῶς τὸ ὄνομα τοῦ Μπότταση συνεταυτίσθη μὲ τὸ ὄνομα τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δημιουργία

γικὴ αὐτοῦ προεδρία θὰ παραμένῃ ὡς μεγάλη φωτεινὴ σελὶς τῆς ἱστορίας τοῦ ἐθνικοῦ τούτου ἰδρύματος, αἰώνια δὲ θὰ τηρῆται μεταξὺ ἡμῶν ἡ μνήμη τοῦ ἀλησιμονήτου ἀνδρός.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Ὁ περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ διαπρεποῦς Μέλους τῆς Ἐταιρείας Ἐμμ. Λυκούδη κατέθλιψε καὶ κατετάραξε πάντας τοὺς ἑταίρους. Τὸ Δ. Συμβούλιον διερμηνεῖον τὰ αἰσθήματα συμπάσης τῆς Ἐταιρείας ἐψήφισε τὰ ἑξῆς:

ΨΗΦΙΣΜΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐπὶ τῷ θλιβερῷ ἀγγέλματι τοῦ θανάτου τοῦ ἐξόχου συγγραφέως, διαπρεποῦς αὐτῆς μέλους καὶ εὐεργέτου Ἐμμανουὴλ Στυλ. Λυκούδη, ὅστις ὑπῆρξεν εἰς τῶν στύλων τοῦ ἔργου αὐτῆς, τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Ἐταιρείας ἐψήφισεν ὅπως σταλῶσι τὰ συλλυπητήρια τῆς Ἐταιρείας τῇ ἐριτίμῳ αὐτοῦ οἰκογενείᾳ καὶ ὅπως ἀναρτηθῇ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἐν τῷ Γραφείῳ τοῦ Μουσείου καὶ οἱ ἑταῖροι νὰ παρακολουθήσωσι τὴν ἐκφορὰν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Ὀκτωβρίου 1925

Ὁ Πρόεδρος
Κ. Ν. ΡΑΔΟΣ

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
ΑΝ. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Ὁ αἰοίδιμος Ἐμμανουὴλ Λυκούδης ὑπῆρξεν ἀληθῶς ὁ ἀκρίματος ὑποστηρικτῆς τοῦ ἔργου τῆς Ἐταιρείας θέσας εἰς ὑπηρεσίαν αὐτῆς τὰ ἀφθονα χαρίσματα ἅπερ κατεῖχε τοῦ λόγου καὶ τοῦ καλάμου. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τούτου ἐπροίκισε τὸ Μουσεῖον αὐτῆς δι' ἀντικειμένων ἀξίων λόγου καὶ προσέφερεν ὅσα ἠδύνατο χρήματα ὑπὲρ τοῦ ἔργου τῆς Ἐταιρείας. Ἄν εἶχε πολλὰ, ἠθέλεε δώσει πάντα ὑπὲρ τοῦ Μουσείου τῶν κειμηλίων τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος, τὸ ὁποῖον ἠγάπα περιπαθῶς, ἀπαύστως παρακολουθῶν καὶ ἐπισκεπτόμενος καὶ διδάσκων εἰς πάντας τοὺς Ἑλληνας τὸ καθῆκον τὸ ὁποῖον ἔχουσιν ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ ἔργου τῆς Ἐταιρείας. Τοῦτο ὑπῆρξε σίμμορφον πρὸς τὸ ἅλῃν αὐτοῦ ἔργον τὸ τε δημοσιογραφικὸν καὶ τὸ φιλολογικόν, πανταχοῦ διαπνεόμενον ὑπὸ ἀκραίφνου πατριωτισμοῦ.

Τελοῦντες ἐνταῦθα τὰ μνημόσυνα αὐτοῦ εἶναι περιττὸν νὰ εἴπω-

μεν ποίαν ἀπώλειαν υπέστησαν τὰ γράμματα, ἰδίως ἡ δημιουργικὴ φιλολογία, διὰ τῆς ἐκλείψεως τοῦ Ἐμμανουὴλ Λυκούδη. Εὐτυχῶς ἀφῆκε πυκνὰς σελίδας τῆς μεγάλης καὶ θαυμαστῆς αὐτοῦ παραγωγικότητος. ἤτις θέλει συντείνει νὰ ἐκιδρεύῃ τὰς μελλούσας γενεὰς τῶν λογίων καὶ νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὰς εἰς τὸν καλὸν δρόμον τὸν ὁποῖον τόσον καλῶς ἤξευρε ν' ἀνευρίσκῃ.

ΡΟΓΗΡΟΣ ΠΑΪΡ

(Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ Δ. Συμβουλίου).

Μεταξὺ τῶν Ἑταίρων τοὺς ὁποίους ἀφῆρεσε κατὰ τὸ παρελθὶν ἔτος τὸ δρέπανον τοῦ θανάτου ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς Ἑταιρείας συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἔγκριτος γάλλος ἱστορικός Ρογήρος Παῖρ, ἐπίτιμον Μέλος τῆς Ἑταιρείας, ὅστις μεγάλως ἐξετίμα τὸ ἔργον αὐτῆς καὶ καθ' ὅσον ἠδυνήθη διὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ κλάμου πολλάκις τὸ ὑπεστήριξεν. Ὅλος δὲ ἰδιαίτως ὑποστήριξεν παρέσχεν εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Ἑταιρείας ὡς ἀντιπρόσωπον τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα τοῦ Ναπολέοντος, συνεργασθεὶς μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ συγκροτηθέντι ἐν Παρισίοις Συνεδρίῳ, ἐν μέσῳ ἀτμοσφαιρας δυσμενοῦς διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Ροζὲ Παῖρ (Roger Peyre) ὑπῆρξε καθηγητῆς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Λυκείῳ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ἐν Παρισίοις καὶ τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς, ἣτις παρέσχεν εἰς τὴν Γαλλίαν τοῖς μεγίστους τῶν στρατηγῶν καὶ μηχανικῶν αὐτῆς, ἐγένετο δὲ ὀνομαστὸς διὰ τὰς περὶ Μ. Ναπολέοντος συγγραφὰς αὐτοῦ, ἰδίως διὰ τοῦ ἔργου «Ὁ Ναπολεὼν καὶ ἡ ἐποχὴ του» (Napoléon et son temps). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας ἐκδοτικὸς οἶκος Χατιεὶ πάσας τὰς περὶ Μ. Ναπολέοντος σελίδας τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ «Οἱ Γάλλοι κλασσικοὶ» ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ροζὲ Παῖρ, ὅστις ὅμως καὶ περὶ ἄλλα θέματα ἠσχολήθη καὶ δὴ πολλὰ θίγοντα τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, ὡς τὸ περὶ «τῆς ἀρχῆς τῶν πόλεων» καὶ ἑλληνομάθειαν εἶχε μεγάλην, θαυμαστῆς ὦν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ ἀλλὰ καὶ φίλος τοῦ συγχρόνου.

Ἀφῆκεν υἱὸν διακριθέντα ὡς μυθιστοριογράφον, τὸν Ἐρρίκον Παῖρ Μπετουζέ, ὑπὸ τῶν αὐτῶν διεπνεόμενον πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἰσθημάτων καὶ οὐ προτείνομεν τὴν ὀνομασίαν του ὡς ἀντεπιστέλλοντος Μέλους εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἐκλιπόντος πατρὸς του.

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ ΚΑΙ ΔΩΡΗΤΑΙ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Μεγάλοι εὐεργεταί

Ρωξάνη Γ. Τυπάλδου Κοζάνη
Μάρκος Λιβάνιος
Τὸ Κράτος
Τὸ Πανεπιστήμιον
Κωνσταντῖνος Ν. Ράδος
Θεμιστοκλῆς Μαρίνος
Βασίλειος Λαμπίκης
Γεώργιος Κρίτσας
Δῆμος Καβάλλας
Δῆμος Ἀθηναίων

Εὐεργεταί

Ἰωαν. Ν. Μπότασης
Ἐμμαν. Στ. Λυκούδης
Λουίζα Ριανκούρ
Θ. Πετροκόκκινος
Ἄνδρ. Συγγρός
Κ. Ζάππας
Θ. Μαυρογορδάτος
Σπ. Μεταξᾶς
Ἄντ. Ἐμπειρικός
Σπύρος Δ. Ν. Κριεζώτης
Σταμ. Ἐμπειρικός
Ἀναστ. Ἀκίλλογλους
Α. Λοβέρδος (Βαρκελώνης)

Δωρηταί (1)

Κυριακούλης Μαυρομιχάλης
Τράπεζα Ἀθηνῶν
Περικλ. Ἀργυρόπουλος
Ἰφιγένεια Συγγροῦ
Μιλτ. Νεγροπόντης
Στρατηγὸς Ἰάκωβ. Νεγροπόντης
Ἄντων. Μουφερράτος
Πέτρος Κανάκης
Οὐρανία Σ. Σοκόλη
Δημ. Μ. Καλλιφρονᾶς
Στ. Στρέιτ
Γ. Ἀθηνογένης
Ἰωάννης Ἀθηνογένης
Φερδ. Γκιόλ
Π. Σαββίδης
Ἄλ. Λαμπρινούδης
Διον. Σταθάτος
Π. Τζωρτζάκης
Ἀλέξιος Χ. Γαρδ. Γρίβας
Ναθαναὴλ Παπαδόπουλος
Εὐρυδίκη Στ. Παπαφράγκου
Νικ. Τριανταφυλλάκος
Κωνστ. Μάνος
Ἰωάν. Σόλων
Σπύρος Λάμπρος
Στ. Σκουλούδης
Ἰωάν. Παπᾶς
Δῆμος Χίου
Νικ. Μ. Χαραλίμπης
Δημ. Βενιζέλος
Ἐμμ. Μουντάκης
Γ. Κράκαρης
Παυσανίας Γ. Μακρῆς
Ἄνδρ. Γλαράκης
Γεώρ. Σουλιώτης στρατηγός.

(1) Εἰς τὸν κατάλογον τούτον δὲν συμπεριλαμβάνονται οἱ δωρηταὶ ἀντικειμένων, ἐγγράφων καὶ βιβλίων εἰς τὸ Μουσεῖον, τὸ Ἀρχεῖον καὶ τὴν Βιβλιοθήκην, ὧν τὰ ὀνόματα ἀναγράφονται κατ' ἔτος ἐν ταῖς ἐκθέσεσι τῶν οἰκείων ἑφορῶν. (Ὅρα ἀνωτέρω κατάλογον δωρημάτων).

ΠΡΟΕΔΡΟΙ

ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἑταιρείας

Τιμολέων Φιλήμων, 1882—1885.

Γ. Κοζάκης Τυπάλδος, 1888.

Ἰωάννης Ν. Μπότσης, ἀπὸ τοῦ 1889.

Κωνσταντῖνος Ν. Ράδος, ἀπὸ τοῦ 1922.

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΙ

Σπυρ. Λάμπρος, 1882—1887.

Ἰωάννης Ν. Μπότσης, 1888.

Ἰω. Σακελλίων, 1891.

Ν. Γ. Πολίτης, 1892—1899.

Π. Δαγκλῆς 1919—1922.

Α. Κόρακας, » » » »

Γ. Δούμας, ἀπὸ τοῦ 1922—1925.

Θεμιστ. Μαρίνος, » »

Στ. Παπαφράγκος, ἀπὸ τοῦ 1925.

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΣ

Νικόλαος Γ. Πολίτης, 1882—1890.

Ἀντώνιος Μηλιαράκης, 1891—1905.

Κωνστ. Ν. Ράδος, ἀπὸ τοῦ 1906, Γενικός

Α. Ὀρλάνδος, ἀπὸ τοῦ 1922, Γενικός

ΕΦΟΡΟΙ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Ἄλ. Ν. Μελετόπουλος, 1882—1888.

Θεμ. Νικολαΐδης Φιλαδελφεύς, 1888—1890.

Ἄλξ. Ἄλ. Ραγκαβῆς, 1860—1892.

Ι. Περβάνογλους, 1892—1893.

Ἄλξ. Μαυροκορδάτος, 1893—1895.

Ἀσημάκης Θ. Ζαΐμης, 1895—1896.

Κωνστ. Ν. Ράδος, 1896—1906.

Κωνστ. Ν. Παπαμιχαλόπουλος, 1906—1919.

Ἰω. Ἀθηνογένης, 1919—1922.

Μάρκος Μίνδλερ ἀπὸ τοῦ 1922.

ΕΦΟΡΟΙ ΑΡΧΕΙΟΥ

Γ. Κρέμος, 1882—1885.

Ἄντ. Μηλιαράκης, 1885—1890.

Ἄντ. Μομαεργάτος, 1890—1896.

Σπυρ. Π. Λάμπρος, 1896—1919.

Θεμ. Βολίδης, 1919—1922.

Ἀριστοτέλης Κουριδής, ἀπὸ τοῦ 1922.

ΕΦΟΡΟΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

Μαρίνος Σιγοῦρος, 1919—1922 (1).

Παν. Καλογερόπουλος, ἀπὸ τοῦ 1922.

ΤΑΜΙΑΙ

Θ. Ν. Φιλαδελφεύς, μέχρι τοῦ 1885.

Δαμ. Βορές, μέχρι τοῦ 1888.

Σπυρ. Π. Λάμπρος, μέχρι τοῦ 1896.

Π. Κανάκης, 1896—1919.

Γ. Τυπάλδος, ἀπὸ τοῦ 1919.

(1) Χωρισθέντος τοῦ Ἀρχείου ἀπὸ τοῦ 1919.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

ΕΙΣ ΤΟ ΑΡΘΡΟΝ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΧΑΛΚΙΔΟΣ»

- Σελ. 117 στίχ. 13 *Χαρένδα* γραπτόν : *Χαρώνδα*.
- » 119 » 11 *διεργυθμιθσηαν* γραπτόν : *διεργυθμισθσηαν*.
- » 120 » 1 Προσθετόν : Τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου εἶναι παλαιότερον κτίσμα πρὸ τοῦ 1279, ἦτοι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, διότι τὰ κιλλιβαντοειδῆ γεῖσα διαφέρουσι γλυπτικῶς τῶν τοῦ παρεκκλησίου τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς μαρμαρίνης ἐπενδύσεως τῆς δεξυτόξου καμάρας πρὸ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος.
- » 123 » 3 Ἐπολιναρίω γραπτόν : Ἐπολλιναρίω.
- » 123 » 16 *Stezygotuski* γραπτόν : *Stezygowski*.
- » 124 » 9 Ἐτους [ς. 4 δ] γραπτόν : Ἐτους [ς]Χηδ', διότι ἐπὶ τοῦ λίθου (εἰκ. 6) κατὰ τὴν θραῦσιν αὐτοῦ λείπει ἀσφαλῶς τὸ ς, μεθ' ὃ φαίνεται λ, προφανῶς ἐν χι ἐφθαρμένον καὶ ἐν κόππα η, μεθ' ὃ ἐν Δ δέλτα καὶ ὑστερον : «ἐπὶ ἀπτοῦ ς[ημείου]». Ἐτερον γράμμα μετὰ τὸ ς δὲν λείπει ἐν τῇ χρονολογίᾳ. Συμπληροῦμεν τὴν χρονολογίαν ςΧηΔ' = 6694 — 5508 = 1186, ἦτοι ἔχομεν τὴν χρονολογίαν 1186, ἣ ὁποία εἶναι ἀσφαλῆς καὶ ἀνάλογος πρὸς τὴν γραφὴν τῆς πλακός, ἐπομένως τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. Ἐὰν πάλιν ἐκλάβωμεν ὡς δεύτερον γράμμα μετὰ τὸ ς τὸ λ = Λ καὶ σχηματίσωμεν τὴν χρονολογίαν ςΛηΔ' = 6038 τὸ Δ μένει ἀναπόδοτον 6038 — 5508 = 530 μ. Χ., ὅπερ ἄτοπον. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου τῆς *Περιβλέπτου* ἐκτίσθη τῷ 1186.
- » 126 » 2 Προσθετόν : Ὅτι ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου ἐκτίσθη τῷ 1311 Μαρτίου 10 μανθάνομεν ἐκ τῆς διαθήκης τοῦ δουκὸς Ἀθηναίων Βαλθέρου τοῦ ἐκ Βριέννης, συνταχθεῖσης κατὰ τὴν ἀνωτέρω χρονολογίαν κάτωθι τοῦ Ζητουνίου, ἡμέρᾳ Τετάρτῃ, δι' ἧς ὁ Βάλθερος ἐκληρο-

δότει ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν ἐν Ἀθήναις, Θήβαις καὶ Χαλκίδι ἀνά 200 ὑπέρυρα ἑκάστη, ἀναλογούντα πρὸς δραχ. 2000 περὶπου (Πρὸβλ. *Miller-Δάμπρου*, Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, τόμ. Α', σελ. 322). Κατὰ ταῦτα δὲ ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου εἶναι ὁ τῆς Περιβλέπτου, ὁ ἐπισημότερος ἑλληνικὸς καὶ λατινικὸς ναὸς, εἰς ὃν προσηύξατο ὁ βασιλεὺς τῶν Φράγκων Ἐρρίκος καὶ εἰς ὃν ἀφιέρωσε τὰ 200 ὑπέρυρα ὁ δούξ τῶν Ἀθηναίων Βάλθερος Βριέννιος τῷ 1311. Ναὸς τῆς Θεοτόκου ἐν Ἀθήναις εἶναι ὁ Παρθενῶν, ἐν Θήβαις ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς καὶ ἐν Χαλκίδι ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου τῆς Περιβλέπτου, μητροπολιτικὸς, μεταβληθέντις ἅπαντες εἰς λατινικοὺς ναοὺς. Εἶναι αὐτὸς ὁ νῦν Ἁγία Παρασκευή, λαβὼν τὸ ὄνομα μετὰ τὴν ἐπαγύστασιν τοῦ 1821.

- Σελ. 126 στίχ. 14. *πλυχμῶν* γραπτόν : *πλοχμῶν*.
- » 126 » 16. *πλυχμοειδῆ* γραπτόν : *πλοχμοειδῆ*.
- » 126 » 38. *παλαιοχρηστιανικαί* γραπτόν : *παλαιοχριστιανικαί*.

Αἱ προσθήκαι αὗται διαλευκαίνουσι ἀρκούντως τὸ ἄρθρον. Διότι τὴν χρονολογίαν τῆς ἐπιγραφῆς (εἰκ. 6) ὁ συγγραφεὺς ἔχων ὑπ' ὄψει τὸν λίθον διεσαφήνισεν ὡς ἑξῆς : διὰ τῆς νέας προσθήκης. Λείπει μόνον τὸ ἀρχικὸν γράμμα ς ἕνεκα τῆς θραύσεως τοῦ λίθου. Τὰ δὲ λοιπὰ ἐσώθησαν ἡμίφθαρτα ἕνεκα τῆς τριβῆς τοῦ λίθου ὑπὸ πατημάτων, ὄντως ποτὲ κατώφλιον καμμάϊ ἀύρας. Οὕτως ἔχομεν : [ς]λ ηΔ' = ςΧηΔ' = 6694 — 5508 = 1186. Εἶναι ἡ ἀσφαλῆς χρονολογία τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῆς Περιβλέπτου κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, ὡς εἴκασα ἐν τῷ ἄρθρῳ μου, καὶ ἡ γραφὴ ἐπὶ τοῦ λίθου συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὴν γραφὴν τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἐπισεσομένην κεφαλαιώδη. Τὸ κόππα η τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι γγνωστὸν καὶ ἐκ νομισμάτων καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, η = 90. Ὁ τυπογράφος ἀντὶ νὰ βάλῃ τὸ νῦν ἐν χρήσει η ἔβαλε τὸν ἀριθμὸν 4 !

Ἄλλο σπουδαῖον σημεῖον ἔχομεν τὴν διαθήκην τοῦ δουκὸς Ἀθηναίων Βαλθέρου τοῦ ἐκ Βριέννης (de Brénne) συνταχθεῖσαν τῇ Τετάρτῃ 10 Μαρτίου 1311 κάτωθι τοῦ Ζητουνίου πρὸ τῆς μάχης αὐτοῦ κατὰ τῶν Καταλαγῶν (15 Μαρτίου 1311) ὁ δούξ ἐκληροδότει ἀνά 200 ὑπέρυ-

πυρα εἰς ἕκαστον τῶν ναῶν τῆς Θεοτόκου ἐν Ἀθήναις, Θήβαις καὶ Χαλκίδι. Καὶ ἐπειδὴ γνωρίζομεν ὅτι ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου ἐν Ἀθήναις ἦτο ὁ Παρθενών, ἔπεται ὅτι καὶ οἱ ναοὶ τῆς Θεοτόκου ἐν Θήβαις καὶ Χαλκίδι ἦσαν μητροπολιτικοὶ (καθηδρικοὶ) μεταβληθέντες ἀπὸ ὀρθοδόξων εἰς λατινικούς. Συνεπῶς ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου τῆς Περιβλέπτου ἐν Χαλκίδι εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς μεταβληθεὶς εἰς καθολικὸν καθεδρικὸν ἀπὸ τοῦ 1204 ἴσως.

Οὕτω λοιπὸν διὰ τῶν εἰκόνων μας, τοῦ ἄρθρου καὶ τῶν προσθηκῶν διαφωτίζεται πληρέστατα τὸ ζήτημα καὶ συμπληροῦται πολὺ τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Strzygowski, ὅστις, ὑποθέτω, πολὺ θὰ χαρῆ διὰ τοῦτο. Τὰ πρᾶγματα βῶσιν.

Ἐν ἀντίτυπον τοῦ ἄρθρου ὀλοκλήρου θὰ δώσω εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς ἐκκλησίας Ἀγ. Παρασκευῆς διὰ νὰ μάθουν οἷων κακῶν πρόξενοι γίνονται (κατὰ ἔγγραφον καὶ ὅτε ἐπέχρισαν τὸ τόξον).

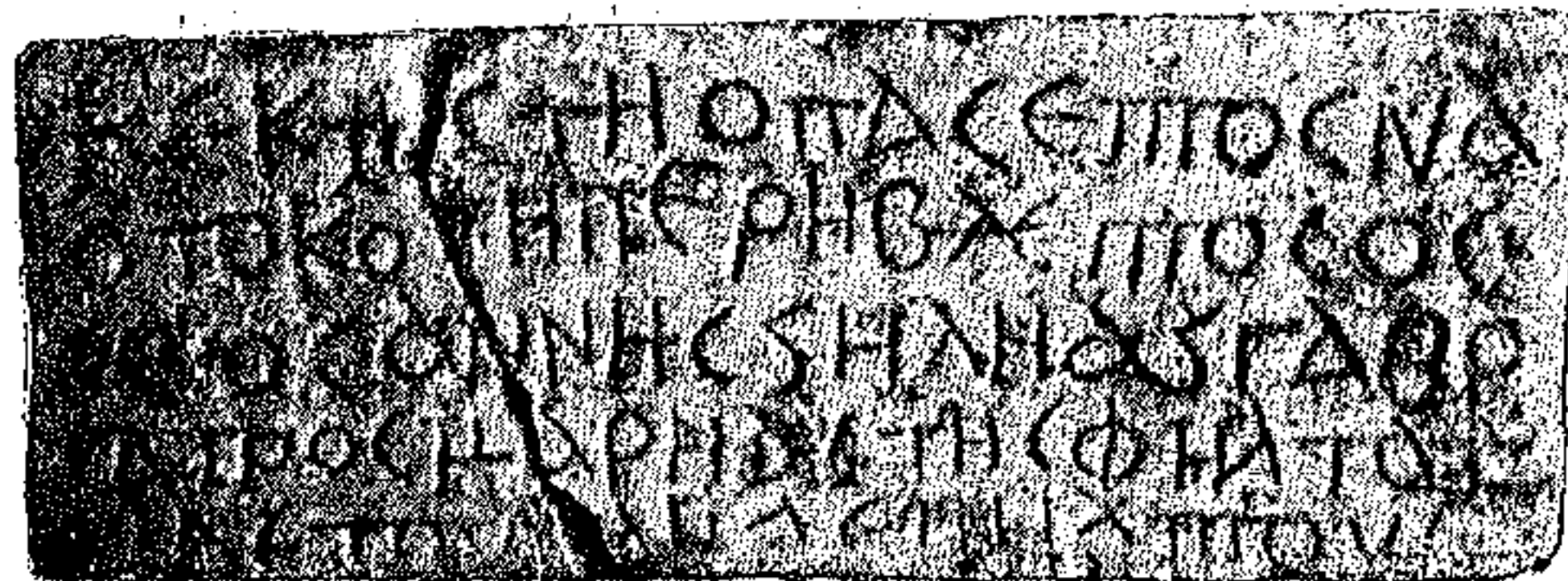
Τῆς σπουδαίας ταύτης ἐπιγραφῆς παραθέτω νῦν φωτογραφίαν καλὴν ὅπως ἔχει εἰς τὸ ἴδιον σχῆμα χάριν μελέτης τῶν ἐπαϊόντων.

Σημειώσεις

(Ἐπὶ τῆς προσθήκης εἰς ἄρθρον περὶ τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς Χαλκίδος ὡς πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς Περιβλέπτου).

ΣΗΜ. (1). Ἡ χρονολογία τῆς ἐπιγραφῆς ἐὰν νοηθῆ $[5]XH=6038-5508=530$ μ. Χ. δὲν θὰ ἀντέκειτο ποσῶς εἰς τὴν λογικὴν, δεδομένου ὅτι ὁ κ. Σωτηρίου ἀνεῦρεν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντι ἐν Ἐφέσῳ ναῶν τοῦ Θεολόγου τεμάχιον πλακῶς μετὰ τῆς χρονολογίας: « \div ΕΤΚϩ, 5Π--- ἦτοι *ἔτι(ος ἀπὸ) κ(τίσεως) (κόσμου), 5Π---=6080-5,508=572*. (Πρὸβλ. Γ. Σωτηρίου, Ἀνασκαφαὶ Ἀγ. Ἰω. Θεολόγου ἐν Ἐφέσῳ, ἐν Ἀρχ. Δελτίῳ, τόμ. 7 τεύχ. 1-3, σ. 167). Ἄλλ' ὁ κ. Σωτηρίου στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ Gardner, Griech Paläographie, Leipzig, 1913, σ. 448 καὶ ἐξῆς) λέγει ὅτι «*ἡ ἀπὸ κτίσεως κόσμου χρονολογία ἐμφανίζεται ἐν Βυζαντίῳ ἐν ἐπισήμῳ χρήσει ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος ἐν Πασχαλίῳ Χρονικῷ*». Ἄλλ' ἐνιαῦθα δὲν πρόκειται ἂν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐγένετο ἐνιαχοῦ χρῆσις τῆς χρονολογίας ταύτης πρὸ τῆς καθιερώσεως αὐτῆς ἐπὶ ἐπισήμου χρονολογίας (ἴσως τοῦτο συνέβηεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ), ἀλλὰ πρόκειται περὶ τοῦ ὅτι ὁ ἑλλείπων χώρος τοῦ λίθου ἐν μόνον γράμμα ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ τὸ ἀρχικὸν τῆς χρονολογίας, 5, τὰ δὲ λοιπὰ καίτοι ἡμίφθαρα σφύρον-

ται $X\eta\Delta$, διότι, ἂν ὑπελαμβάνετο ἡ χρονολογία $5\lambda\eta$, τὸ Δ δὲν εἶχε

(Εἰκ. 6).

καμμίαν θέσιν ἐνταῦθα. Συνεπῶς δεόν νὰ ἀναγνωσθῆ ἡ χρονολογία $[5]X\eta\Delta=6694=1186$ μ. Χ.

Εἰς σελίδα 586 ὑποσημείωσις 1 μετὰ τὴν λέξιν *Καλτεζῶν* νὰ προστεθῶσιν αἱ λέξεις *εἶναι λίαν σπάνια*.

Εἰς τὴν σελ. 540 ὑποσημ. 1 εἰς στίχον 3ον αἱ λέξεις «*τῆς Ἐπαναστάσεως*» περιττεύουν.

N. I. Γ.

Κ. Ν. Ράδος Πρόεδρος, 'Αριστοτέλους 55.
Θ. Μαρίνος 'Αντιπρόεδρος, 'Ιουλιανού 4.
Στ. Παπαφράγκος 'Αντιπρόεδρος, Σίνα 10.
'Αν. 'Ορλάνδος Γεν. Γραμματεὺς, Βερανζέρου 4.
Εὐάγγ. Χατζηγιάννου Ειδ. Γραμματεὺς, Τροίας 1.
Νικολ. Καρῆς Ειδ. Γραμματεὺς, ὁδὸς Σοφοκλέους ('Ανωθι 'Εμπορικῆς Τραπέζης).
Γεώργ. Τυπάλδος Ταμίας, Θήρας 50.
Μ. Μίνδλερ 'Εφορος Μουσείου, Πατησίων 32.
Α. Κουρτίδης » 'Αρχείου, Κύθνου 9.
Π. Καλογερόπουλος 'Εφορος Βιβλιοθήκης, Βιβλιοθήκην Βουλῆς.
Νικολ. Βότσης Σύμβουλος, Καρνεάδου 20.
'Αθαν. Βρυζάνης » ὁδ. Ντέκα (Πλ. Μητροπόλεως).
Βασ. Λαμπίκης » Τιμολέοντος 4.
Δ. Βλαντιῆς » 'Αγ. Κωνσταντίνου 36 Α.
'Ιππ. Καραβίας » Ξενοδ. Πριγκιπικόν, ὁδ. Σταδίου.
Χρ. Βλασόπουλος 'Επιμελητὴς τοῦ Μουσείου, ὁδ. 'Αγ. Χαραλάμπους 20.
Χρ. Μπαζός, ὁδ. 'Ηρακλειδῶν 16.
Στ. Κάμπουρας 'Αρχικλητὴς Τιμοθέου 18.
Π. Μυλωνόπουλος Εἰσπράκτωρ, 'Ιπποκράτους 145.
Χρ. Τσέρκοβιτς » 'Αραχώβης 43.

Σπυρ. Α. Βλαντιῆ	'Η ἐθνικὴ δράσις τοῦ 'Ιωάννου Ζαμπελίου	Σελ. 5
Κ. Α. Στασινοπούλου	Αἱ πολιορκίαι τοῦ Μεσολογγίου	» 23
Ν. Βέη	Κατάλογος τῶν ἑλλην. χειρογράφων κωδίκων τῆς Φωσκολιανῆς Βιβλιοθήκης	» 46
» »	Κατάλογος τῶν χειρογρ. κωδίκων τῆς ἐν Λευκασίῳ Μονῆς τοῦ 'Αγ. 'Αθανασίου	» 66
Σπυρ. Α. Βλαντιῆ	'Αναστάσιος Ψαλίδας	» 89
Περ. Γ. Ζερλάντου	Γράμματα Πατριαρχῶν	» 97
Ν. Ι. Γιαννοπούλου	Χριστιανικαὶ ἀρχαιότητες Χαλκίδος	» 117
» » »	'Εγγραφα Μονῆς Εσενιάς	» 130
Μιχαήλ Α. Δένδια	Οἱ Βαράγγοι καὶ τὸ Βυζάντιον	» 145
Α. Π. Πασχάλη	Σχολαὶ ἑλλην. γραμμάτων ἐν Κἀτω Κἀστρω 'Ανδρου καὶ ἐν Κορθίῳ.	» 222
'Αχιλλέως Διαμαντάρᾳ	'Ιστορία τοῦ Καστελλορρόζου	» 269
Κωνστ. Ν. Ράδου	Τὸ ἡμερολόγιον τοῦ «Φιλοκτήτου».	» 223
Φ. Μάρσαλλ	'Η ἐν ἔτει 1821 στρατεία τοῦ 'Υψηλάντου εἰς τὰς ἡγεμονίας (Χειρόγραφον τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου)	» 363
Ἀγγ. κόμητος Σαμπονᾶ	'Ο 'Αλέξανδρος 'Υψηλάντης. ('Εκ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ Γάλλου τούτου συγγραφέως	» 611
Ἱστορικὰ Σημειώματα	Τυπάλδου, Εἰς ἄγνωστος σύγγραμμος τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου	» 525
» »	Πυώ, 'Ο Καπετὰν Γκίνης	» 534
» »	Παπακυριακοῦ, 'Η κατὰ τοῦ 'Οθωνος στάσις τοῦ 1836 ἐν Αἰτωλοσακαρνανίᾳ	» 538
» »	Παπακυριακοῦ, 'Ο κλῆρος τῆς Αὐτικῆς 'Ελλάδος ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ 21	» 542
» »	'Αρβανιτάκης, 'Αναφορὰ τοῦ ὑποναυάρχου Σαχτούρη	» 551
» »	Δάλλα, Περὶ Βάγια καὶ Πουκεβίλ	» 553
» »	Διαμαντάρᾳ, 'Εγγραφα Φιλικῆς 'Εταιρείας	» 556
» »	Νικαρούση, 'Ο Ρήγας γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος Μαυρογένη	» 567
» »	Παπακυριακοῦ, 'Η Μονὴ τοῦ Λεσινίου	» 578
» »	Γ. 'Εμ. Γιαννοπούλου, 'Η ἐπανίδρυσις τῶν 'Ολυμπιακῶν ἀγῶνων	» 576
» »	Γιαννοπούλου, 'Αργυρότευκτον δίπτυχον ἐν Μονῇ Κηπουρίων Κεφαλληνίας	» 578
» »	Γιαννοπούλου, ἐπιγραφή Μονῆς ἐν Τσαγγα-	

ράδα	»	579
» » Gazeta Gdańska, Οἱ Ἕλληνες τοῦ Πόζεν τῆς Πολωνίας	»	580
» » Θωμοπούλου, Ἐγγραφοὶ Πελοποννησιακῆς Γερουσίας	»	586
» » Σταμούλη, Ἡ εἰκὼν τοῦ Ἀλεξίου Ἀποκαύκου	»	588
» » Παπακυριακοῦ, Ἰσόχειροι σημειώσεις ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν	»	590
» » Δουρούτη, Ποιήματα Καλαρρυτιῶν	»	598
» » Γιαννοπούλου, Ἀνάγλυφον θωράκιον μετ' ἀετοῦ	»	598
» » Ἀρβανιτάκης, Λέσβιοι ἐν τῷ Ἀγῶνι	»	602
» » Δίπλωμα Ἑλληνοσάξιοι ἀξιωματικοῦ τῆς Ἀλβανικῆς Ταξιαρχίας ἐν Ἐπιτανήσῳ	»	608
» » Ἀθηναγόρα, Μ. Πρωτοσυγκ. Σπερμολογία περὶ τῶν ἐσχάτων τῆς Κυρα-Βασιλικῆς.	»	610
» » Γιαννοπούλου, Ἀνέκδοτοι εἰκόνες πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου	»	617
» » Νεϊζάμμερ (Μετάφρ. Κ. Τσικουσοπούλου), Ἐὶς Ἑλληνικὸν Καλλέγιον ἐν Ρώμῃ	»	618
» » Πράξεις τῆς Ἑταιρείας	»	673
» » Διορθώσεις καὶ προσθήκαι	»	720

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

		Σελίς
<i>Ἡ Ἁγία Παρασκευὴ Καλλιίδος</i>		
Εἰκ. 1	Μαρμαρίνη ἐπένδυσις μετὰ γλυπτῶν ἀψίδος Ἰεροῦ Βήματος	119
Εἰκ. 2	Νευρώσεις κλπ. γλυπτὰ παρεκκλησίου Ἁγ. Τριάδος	121
Εἰκ. 3	Κιλλιβαντοειδῶν γείσων γλυπτὰ	»
Εἰκ. 4	» » »	»
Εἰκ. 5	Κιονόκρανον Ἰουστινιάνειον τοῦ παλαιοῦ ναοῦ βασιλέως τὸ τόξον	125
Εἰκ. 6	Ἑκκλ. ἐπιγραφή ἐπὶ λίθου τῆς Περιβλέπτου.	124
Εἰκ. 7	Θωράκιον ἐντετειχισμένον ἐν τῇ κρήνῃ τῆς οἰκίας Κοῦν παρὰ τὴν Ἁγ. Παρασκευήν.	125
Εἰκ. 8A.	Θωράκιον φέρον ἐν ἀναγλύφῳ λέοντα	»
Εἰκ. 8B.	Τεμάχιον θωρακίου φέρον ἐν ἀναγλύφῳ γρῦπα	»
	Γενικὴ ἄποψις Παλαιοκάστρου.	315
	Τὰ τεῖχη τοῦ φρουρίου Καστελλορρίζου. Μεσημβρινὴ πλευρὰ	319
	Ὁ λιμὴν καὶ ἡ πόλις Καστελλορρίζου ὁρωμένη ἀπὸ Ν. Δ.	»
	Λείψανον ἰχθυογραφήματος παριστῶντος τὸν «Φιλοκτήτην».	323
	Ἡ ἐπιγραφή τοῦ ἐξωφύλλου τοῦ χειρογράφου καὶ ἡ ὑπογραφή τοῦ ἀντιναυάρχου Σκανδάλη	»
	Πανομοιοτύπον ἀποσπάσματος τοῦ ἡμερολογίου τοῦ «Φιλοκτήτου».	»
	Εἰκὼν Ἀλεξίου Ἀποκαύκου.	588
	Ἀνάγλυφον θωράκιον μετ' ἀετοῦ.	598
	Ἀνέκδοτοι εἰκόνες πολιορκίας Μεσολογγίου.	»
	I Πυροβολεῖα ἐν ἐνεργείᾳ	616
	II Λείψανα περιβόλου πεζικοῦ.	»
	III Χαρακώματα	»
	Ὁ στρατηγὸς Νικήτας Σταματελόπουλος	674